

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI LVCVBRATIONES QVOTQVOT EXTANT, OLIM PER DES. Erasmum Roterod. haud mediocribus sudoribus emendatę, nunc denuo uigilantissime & ad plura exemplaria per D. Martinum Lypsium collatæ & recognitę.

Earum catalogum reperies uersa hac pagina.

[redacted]

FRO BEN

BASILEAE M D L.

HAEC HABENTVR IN HOC VOLVMINE

Additum erat nobis aliud agentibus, ſcriptum quoddam, hunc titulum præ ſe ferens, Hilarij de patris & filij unitate: mox comperimus id non eſſe nouum Hilarij opus, ſed rhapſodiam ſtudioſi cuiuſpiam, partim quidem è ſecundo De trinitate libro, ſed maxima ex parte è nono cõſarcinatam, omiſſis & additis quæ libuit, ut ſatis appareat, eum quiſquis hoc auſus eſt, uoluiſſe lectori facere fucum. Attexuit appendicem De uarijs Chriſti cognominibus, ex autore neſcio quo. Nam phraſis plurimum diſſonat ab Hilariana. Nos uel in hoc relinquendum duximus, quo perſpicuum fiat quid ſit titulis credere: nec ſine cauſa in præfatione deſtomachari Eraſmũ, in eos qui ſibi nihil non permittunt in celebrium uirorum monumentis.

ACCESSERVNT

HILARII BERTVLPHI LEDII
in æditionem D. Hilarij
Elegiacon.

Vnde redis Hilari? Basilea ex urbe, sed illa
  Quæ dici potius παμβασίλεια potest.
Quid tam cultus ades, fueras qui sentus, opacis
  Abditus hinc tenebris, obrutus inde situ?
Corpore sim nitidus, sim pectore purus oportet:
  Denicq; me faciat uestis honesta uirum.
Quo porrò properas? Ad summi præsulis aulam,
  Auspice quo nitidus, quo duce tutus eo.
An mihi nulla precor, quando omnibus ille nitelis
  Virtutum radiat, cura nitoris erit?
Omnibus ingenij Carondiletus amœni,
  Atq; adeo genij dotibus ille nitet.
Cuius inaudito uel tantum nomine, notum est
  Protinus & uera nobilitate genus,
Cuius in eloquio, conuictu, moribus, actis,
  Dexteritas omnis, nulla sinisteritas.
Adde quod hunc absens merito symphradmona felix,
  Imò etiam plusquam Nestora Cæsar habet.
Quis rutilam dedit hanc uestem, quæ textilis auro est
  A talo ad summum tota capillitium?
Hanc uigil adpositam solertis cura Frobeni
  Mi dedit, eximijs qua solet arte uiris.
I felix Hilari, non tantum nomine, quando
  Vere id quod merito diceris, esse potes.

OCTOSTICHON

Hoc est quod dicunt prouerbia prisca, prophetæ
  Nullus honor propria redditur in patria.
Gallus apud Gallos squalore situq; iacebam,
  Nilq; minus quàm quod nomine dicor, eram,
Reddidit ereptum celebris Basilea nitorem,
  Olim Marte ualens, nunc etiam ingenijs.
Plus illi quæ me superas reuocauit in auras
  Debeo, quàm uitam quæ mihi prima dedit.

Primus hic liber, quanquã postremo scriptus autori, uelut prologus est in totum opus: primum ostendens, quibus gradibus mens humana perueniat ad cognitionem rerum diuinarum: mox explicat argumenta singulorum librorum.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER I

IRCVNSPICIENTI mihi proprium humanę uitæ, ac religiosum officium, quod uel à natura manans, uel à prudentium studijs profectum, dignum aliquid hoc concesso sibi ad intelligentiam diuino munere obtineret: multa quidẽ aderant, quę opinione communi efficere utilem atq; optandam uitam uidebantur: maximeq; ea, quæ & nunc, & semper antea potissima inter mortales habẽtur, ocium simul atq; opulẽtia, quòd alterum sine altero mali potius materies, quàm boni esset occasio: quia & quies inops prope quodã uitæ ipsius intelligatur esse exilium, & opulens inquietudo tanto plus calamitatis afferat, quanto maiore indignitate ijs careat, quæ maxime & optata & quæsita sunt ad utendum. Atq; hæc quidem quanquam in se summa atq; optima uitæ blandimenta contineant, tamen non multum uidentur à consuetudine esse beluinæ oblectationis aliena: quibus in saltuosa loca, ac maxime pabulis læta euagantibus, adsit & securitas à labore, & satietas ex pascuis. Nam si hic optimus & absolutissimus uitæ humanę usus existimabitur, quiescere & abundare: necesse est hunc eundem secundũ sui cuiusq; generis sensum, nobis atq; uniuersis rationis expertibus beluis esse cõmunem: quibus omnibus natura ipsa in summa rerum copia & securitate famulante, sine cura habendi, copia redundat utendi. Ac mihi plerìq; mortalium non ob aliam quidem causam hanc ineptæ ac beluinę uitæ consuetudinem & respuisse à se, & coarguisse in alijs uidentur, ꝙ quod natura ipsa autore impulsi, indignum homine esse existimauerunt, in officium tantum se uentris & inertiæ natos arbitrari: & in hanc uitam non ob aliqua præclari facinoris aut bonæ artis studia esse deductos, aut hanc ipsam uitam nõ ad aliquem profectum esse æternitatis indultam, ob quam profecto non ambigeretur munus dei

non esse refutandum, cum tantis afflicta angoribus, & tot molestijs impedita, sese ipsam, atq; ipsa intra se ætatem à pueritiæ ignoratione usq; ad senectutis deliramenta consumeret: & idcirco ad aliquas se patientiæ & cōtinentiæ ac placabilitatis uirtutes & doctrina & ope re transtulisse, quòd bene agere atq; intelligere, id demum bene uiuere esse opinabantur. Vitam autem ipsam non ad mortem tantum ab immortali deo tribui existimandam: cum boni largitoris non esse intelligeretur, uiuendi iucundissimum sensum, ad tristissimum metum tribuisse moriendi. Et quanq; non ineptam hanc eorum esse sententiam atq; inutilem existimarem, conscientiam ab omni culpa liberam cōseruare, & omnes humanæ uitæ molestias uel prævidere prudenter, uel uitare consulte, uel ferre patienter: tamen hi ipsi non satis mihi idonei ad bene beateq; uiuendum autores uidebantur: communia tantum & conuenientia humano sensui doctrinarum præcepta statuentes: quæ cum non intelligere beluinum esset, intellecta tamen non agere, ultra beluinæ immanitatis esse rabiem uideretur. Festinabat autem animus, non hęc tantummodo agere, quæ nō egisse, & criminum esset plenum, & dolorum: sed hunc tanti muneris deum parentemq; cognoscere, cui se totum ipse deberet, cui famulans nobilitandum se existimabat, ad quem omnem spei suæ opinionem referret: in cuius bonitate inter tantas præsentium negotiorum calamitates, tanquā tutissimo sibi portu familiariq; requiesceret. Ad hunc igitur uel intelligendum, uel cognoscendum, studio flagrantissimo accendebatur. Namq; plures eorum numerosas incertorum deorum familias introducebant: & uirilem ac muliebrem sexum in diuinis naturis agere existimantes, ortus ac successiones ex dijs deorum asserebant. Alij minores ac maiores, & differentes pro potestate deos prædicabant: nonnulli nullum omnino deum esse affirmantes, eam tantum quæ fortuitis motibus atq; concursibus in aliquid existeret, naturam uerebantur: pleriq; uero deum quidem esse opinione publica loquebantur, sed hunc eundem incuriosum rerum humanarū ac negligentem pronunciabant: aliqui autem ipsas illas creaturarum corporeas, conspicabilesq; formas in elementis terrenis & cœlestibus adorabant. Postremo quidam in simulacris hominum, pecudum, uolucrum, ferarum, serpentum, deos suos collocabant: & uniuersitatis dominum atq; infinitatis parentem intra angustias metallorum & lapidum & stipitum coarctabant. Dignumq; iam nō erat, autores eos ueritatis existimare: qui ridicula, & fœda, & irreligiosa sectātes, ipsis illis inanissimarum sententiarum suarum opinionibus dissiderent. Sed inter hęc animus solicitus, utili ac necessaria ad cognitionem dei sui uia nitens: cum neq; incuriam deo rerum à se cōditarum dignam arbitraretur

arbitraretur, neque naturæ potenti atque incorruptæ competere sexus deorum,& successiones satorum atque ortorum intelligeret: Porrò autem diuinum & æternum nihil nisi unum esse & indifferens pro certo habebat, quia id quod sibi ad id quod est autor esset, nihil necesse est extra se quod sui esset præstantius reliquisse. Atque ita omnipotentiam æternitatemque non nisi penes unum esse, quia neque in omnipotentia ualidius infirmiusque, neque in æternitate posterius anterius'ue congrueret. In deo autem nihil nisi æternum potensque esse ueneran dum. Hæc igitur multaque alia eiusmodi mecum animo reputans, incidi in eos libros, quos à Moyse atque à prophetis scriptos esse Hebræorum religio tradebat: in quibus ipso creatore deo testante de se, hæc ita continebantur: Ego sum qui sum. Et rursum: Hæc dices filijs Israel, misit me ad uos is qui est. Admiratus sum planè tam absolutã de deo significationem, quæ naturæ diuinæ incomprehensibilem cognitionem aptissimo ad intelligentiam humanã sermone loqueretur. Non enim aliud propriũ magis deo quàm esse intelligitur, quia id ipsum quod est, neque desinentis est aliquando, neque cœpti: & id quod incorruptæ beatitudinis potestate perpetuum est, non potuit, aut poterit aliquando non esse: quia diuinum omne neque abolitioni, neque exordio obnoxium est. Et cum in nullo à se dei desit æternitas, digne hoc solum quod esset ad protestationẽ incorruptę suæ æternitatis ostendit. Et ad hanc quidem infinitatis significationem satis fecisse sermo dicentis uidebatur: Ego sum qui sum: sed magnificentiæ & uirtutis suæ erat à nobis opus intelligendũ: Nam cum esse ei proprium esset, qui manens semper non etiam aliquando cœpisset, æterni & incorrupti dei dignus de se hic rursum auditus est sermo: Qui tenet cœlum palmo & terram pugillo. Et rursum: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum mihi ędificabitis, aut quis locus erit requietionis meæ? nõne manus mea fecit hæc? Vniuersitas cœli palmo dei tenetur, & uniuersitas terræ pugillo cõcluditur. Sermo autem dei etiam si ad opinionem religiosæ intelligentię proficit, tamen plus significationis introspectus sensu cõtinet quàm exceptus auditu. Nam conclusum palmo cœlum rursum deo thronus est, & terra quæ pugillo continetur eadem & scabellum pedum eius est, ne in throno & scabello secundum habitum considentis pro tensio speciei corporeæ posit intelligi: cum id quod sibi thronus & scabellum est, rursum ipsa illa infinitas potens palmo ac pugillo apprehendente concluderet: Sed ut in his cunctis originibus creaturarum deus, intra & extra, & supereminens & internus, id est, circunfusus & infusus in omnia nosceretur, cum & palmo pugilloque cõtinens potestatem naturæ exterioris ostenderet: ac thronus & scabellũ sub-

ſtrata eſſe, ut interno exteriora monſtraret, cum exteriora ſua interior inſidens, ipſe rurſum exterior interna concluderet. Atq; ita totus ipſe intra extraq; ſe continēs, neq; infinitus abeſſet à cūctis, neq; cuncta ei qui infinitus eſt non ineſſent. His igitur religioſiſsimis de deo opinionibus ueri ſtudio detentus animus delectabatur. Neq; enim aliud quid dignum eſſe deo arbitrabatur, quàm ita eum ultra intelligentias rerum eſſe: ut in quantum ſe ad aliquem preſumptæ licet opinionis modum mens infinita protenderet, in tantum omnem proſequentis ſe naturę infinitatem infinitas immoderatæ æternitatis excederet. Quod cum à nobis piè intelligeretur, tamē à propheta hæc ita dicente maniſeſte confirmabatur: Quò abibo à ſpiritu tuo, aut à facie tua quò fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, & ibi ades. Si ſumpſero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris: & enim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Nullus ſine deo, neq; ullus nō in deo locus eſt. In cœlis eſt, in inferno eſt, ultra maria eſt. Ineſt interior, excedit exterior. Ita cum habet atq; habetur, neq; in aliquo ipſe, neq; non in omnibus eſt. Quanquā igitur optimæ huius atq; inexplicabilis intelligentiæ ſenſu animus gauderet, quòd hanc in parente ſuo & creatore immenſæ æternitatis infinitatem ueneraretur: tamen ſtudio adhuc intentiore ipſam illam infiniti & æterni domini ſui ſpeciem quærebat, ut illam incircunſcriptam immenſitatem in aliquo pulchrę intelligentiæ eſſe opinaretur ornatu. In quibus cum religioſa mens intra imbecillitatis ſuæ concluderetur errorem, hunc de deo pulcherrimæ ſententiæ modum propheticis uocibus apprehendit. De magnitudine enim operum, & pulchritudine creaturarum, conſequenter generationum conditor inſpicitur. Magnorū creator in maximis eſt, & pulcherrimorum conditor in pulcherrimis eſt. Et cum ſenſum ipſum ſit pergrediatur operatio, omnem tamen ſenſum longe neceſſe eſt excedat operator. Pulchrum itaq; cœlum, æther, terra, maria & uniuerſitas omnis eſt, quæ ex ornatu ſuo, ut etiā Græcis placet, digne κόσμος id eſt mundus nuncupari uidetur. Sed ſi hāc ipſam rerum pulchritudinem ita ſenſus naturali metitur inſtinctu, ut etiam in quarundam uolucrum ac pecudum accidit ſpecie: ut dum infra ſententiam ſermo eſt, ſenſus tamen id ipſum intelligens nō eloquatur: quòd tamen rurſum dū ſermo omnis ex ſenſu eſt, ſenſus ſibi ipſe loquatur intelligēs: Nónne huius ipſius pulchritudinis dominum neceſſe eſt totius pulchritudinis eſſe pulcherrimū intelligi: ut cum æterni ornatus ſui ſpecies ſenſum intelligentiæ omnis effugiat, opinionem tamen intelligentiæ ſenſus non relinquat ornatus? Atque ita pulcherrimus deus eſt confitendus: ut neq; intra ſententiam ſit intelligendi, neq; extra intelligen

intelligentiã sentiendi. His itaq; piæ opinionis atq; doctrinæ studijs animus imbutus, in secessu quodam ac specula pulcherrimæ huius sententiæ requiescebat, non sibi relictum quicquam aliud à natura sua intelligens, in quo maius officium præstare conditori suo munus ue posset, quàm ut tantum eum esse intelligeret, quantus & intelligi non potest, & potest credi: dum intelligentiam & fides sibi necessariæ religionis assumit, & infinitas æternæ potestatis excedit. Suberat omnibus his naturalis adhuc sensus, ut pietatis professionẽ spes aliqua incorruptæ beatitudinis aleret: quam sancta de deo opinio & boni mores, quodam uictricis militiæ stipendio emererentur. Neq; enim fructus aliquis esset bene de deo opinari: cum omnem sensum mors perimeret, & occasus quidam naturæ deficientis aboleret. Porrò autem non esse hoc dignũ deo, ratio ipsa suadebat: deduxisse eum in hanc participem consilij prudentiæq; uitam, hominem sub defectione uiuendi & æternitate moriendi, ut in id tantum non existens subsistituretur, ne substitutus existeret: cum constitutionis nostræ hæc sola esse ratio intelligeretur, ut quod non esset esse cœpisset, non ut quod cœpisset esse non esset. Fatigabatur autem animus, partim suo, partim corporis metu: qui cum & constantem sententiam suam pia de deo professione retineret, & solicitam de se atque hoc occasuro secum, ut putabat, habitaculo suo curam recepisset, post cognitionem legis ac prophetarum, istiusmodi quoque doctrinæ Euangelicæ atq; apostolicæ instituta cognoscit. In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in eo uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Erat homo missus à deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. In sua uenit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt enm, dedit eis potestatem filios dei fieri, ijs qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis: & uidimus gloriam eius, gloriam tanquam unigeniti à patre, plenum gratiæ & ueritatis.

Proficit mens ultra naturalis sensus intelligentiam, & plus de deo quàm opinabatur edocetur. Creatorem enim suum deum ex deo discit: uerbum deum, & apud deum in principio esse audit: mundi lumen in mundo manens, & à mundo non recognitum intelligit. Ve-

nientem quoque in sua, à suis non receptum. Recipientes autem sub fidei suæ merito in dei filios profecisse cognoscit: non ex complexu carnis, neque ex conceptu sanguinis, neq; ex corporum uoluntate, sed ex deo natos. Deinde uerbum carnem factum, & habitasse in nobis, & gloriam conspectam eius, quæ tanquam unici à patre sit perfecta cum gratia & ueritate. Hic iam mens trepida & anxia, plus spei inuenit quàm expectabat. Ac primum ad cognitionem dei patris imbuitur. Et quod antea de creatoris sui æternitate & infinitate & specie, naturali sensu opinabatur, hoc nunc proprium esse etiam unigenito deo accipit: non in deos fidem laxans, quia ex deo deum audit: non ad naturæ diuersitatem deum ex deo decidens, quia plenum gratia & ueritate deum ex deo discit: neque præposterum ex deo deum sentiens, quia in principio apud deum esse deum comperit. Rarissimam deinde huius salutaris cognitionis fidem esse, sed maximũ præmium noscit: quia & sui non receperunt, & recipientes, in filios dei aucti sunt, non ortu carnis, sed fidei. Esse autem filios dei, non necessitatem esse, sed potestatem: quia proposito uniuersis dei munere, nõ natura gignentium afferatur, sed uoluntas præmium consequatur. Ac ne id ipsum, quod unicuiq; esse dei filium, à deo filio fit potestas, in aliquo infirmitatem fidei trepidæ impediret: quia per sui difficultatem ægerrime speretur, quod & magis optatur, & minus creditur, uerbum deus caro factum est, ut per deum uerbum carnem factum caro proficeret in deum uerbum. Ac ne uerbum caro factum aut aliquid aliud esset quàm deus uerbum: aut non nostri corporis caro esset, habitauit in nobis, ut dum habitat, non aliud quàm deus maneret: dum autem habitat in nobis, non aliud quàm nostræ carnis deus caro factus esset, per dignationem assumptæ carnis non inops suorum, quia tanquam unigenitus à patre plenus gratiæ & ueritatis, & in suis perfectus sit, & uerus in nostris. Hanc itaque diuini sacramenti doctrinam mens læta suscepit, in deum proficiens per carnem, & in nouam natiuitatem per fidem uocata, & ad cœlestem regenerationem obtinendam potestati suæ permissa, curam in se parentis sui creatorisq; cognoscẽs, non in nihilum redigendam se per eum existimans, per quem in hoc ipsum quod est, ex nihilo substitisset: & hæc omnia ultra intelligentiæ humanæ metiens sensum, quia ratio communium opinionum consilij cœlestis incapax, hoc solum putet in natura rerum esse, quod aut intra se intelligat, aut præstare posit ex sese. Dei autem uirtutes secundum magnificentiam æternæ potestatis, non sensu, sed fidei infinitate pendebat: ut deum in principio apud deum esse, & uerbum carnem factum habitasse in nobis, non idcirco non crederet, quia non intelligeret, sed idcirco se meminisset

Diuina per fidem intelliguntur

minisset intelligere posse, si crederet. Ac ne in aliquo secularis prudētiæ tardaretur errore, ad piæ confessionis huius absolutissimam fidem, ita insuper per Apostolum diuinis dictis edocetur: Videte ne quis uos despoliet per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis: in quo & circumcisi estis, circumcisione non manufacta in expoliatione carnis corporis, sed circumcisione Christi. Consepulti ei in baptismate, in quo & resurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit eum à mortuis. Et uos cum essetis mortui in delictis & in præputio carnis uestræ, uiuificauit uos cum illo, donatis uobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum, in sententijs quod erat contrarium nobis: & ipsum tulit è medio, affigens illud cruci: exutus carne & potestates ostentui fecit, triumphatis ijs cum fiducia in semetipso. Respuit captiosas & inutiles philosophiæ quæstiones fides constans, neque humanarum ineptiarum fallacijs succumbens, spolium se præbet ueritas falsitati: non secundum sensum communis intelligentiæ deum retinens, neque de Christo secundum mundi elementa decernēs, in quo diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitet, ut dum infinitas æternæ in eo est potestatis, omnem terrenæ mentis amplexum potestas æternæ infinitatis excedat: qui nos ad diuinitatis suę naturam trahens, non etiamnum corporali præceptorum obseruatione destrinxerit, neque per legis umbram ad solennia desecandæ carnis imbuerit, sed ut omnem naturalem corporis necessitatem circumcisus à uitijs spiritus criminum emundatione purgaret, cuius morti consepeliremur in baptismo: ut in æternitatis uitam rediremus, dum regeneratio ad uitam mors esset ex uita, & morientes uitijs immortalitati renasceremur, ipso pro nobis ex immortalitate moriēte, ut ad immortalitatem unà cum eo excitaremur ex morte. Carnem enim peccati recepit, ut in assumptione nostræ carnis delicta donaret, dū eius fit particeps assumptione nō crimine: delens per mortem sententiam mortis, ut noua in se generis nostri creatione constitutionē decreti anterioris aboleret: crucifigi se permittens, ut maledicto crucis obliterata terrenę damnationis maledicta cōfigeret omnia. Ad ultimū in homine passus, ut potestates dehonestaret, dum deus secundū scripturas moriturus, & in his uincentis in se fiducia triūpharet: dum immortalis ipse, neq; mortte uincendus pro morientiū æternitate moreretur. Hęc itaq; ultra naturę humanę intelligentiā à deo gesta non succumbunt rursum naturalibus mentiū sensibus, quia infinitę æternitatis operatio infinitam

Ceremonia abolita

Captiosæ quæstiones

Pietas in animis

metiendi exigat opinionem : ut cum deus homo, cum immortalis mortuus, cum æternus ſepultus eſt, non ſit intelligentiæ ratio, ſed poteſtatis exceptio. Ita rurſum econtrario non ſenſus, ſed uirtutis modus ſit, ut deus ex homine, ut immortalis ex mortuo, ut æternus ſit ex ſepulto. Coexcitamur ergo à deo in Chriſto per mortem eius: ſed dum in Chriſto plenitudo eſt diuinitatis, habemus & ſignificationem dei patris nos coexcitātis in mortuo, & Chriſtum Ieſum non aliud quàm deum in diuinitatis plenitudine confitendum. In hoc ergo conſcia ſecuritatis ſuę ocio mens ſpebus ſuis læta requieuerat: intercesſionem mortis huius uſque eò non metuens, ut etiam reputaret in uitam æternitatis. Vitam autem huius corporis ſui non modo non moleſtam ſibi aut ægram arbitrabatur, ut eam quod pueritiæ literas, quod ægris medicinam, quod naufragis natatum, quod adoleſcentibus diſciplinam, militiam eſſe crederet imperaturis: rerum ſcilicet præſentium tolerantiam, ad præmium beatæ immortalitatis proficientem. Quinetiam id quod ſibi credebat, tamen per miniſterium impoſiti ſacerdotij etiam cæteris prædicabat: munus ſuum ad officium publicæ ſalutis extendens. Sed inter hæc emerſerunt deſperata in ſe & ſæua in omnes impiæ temeritatis ingenia, potentem dei naturā ex naturæ ſuæ infirmitate moderantiū: Neq; ut ipſi uſq; ad infinitatē opinandi de infinitis rebus emergerent, ſed intra finē ſenſus ſui indefinita cōcluderēt, eſſentq; ſibi arbitri religionis, cū religionis opus in ſolo obedientiæ eſſet officio: ſui immemores, diuinorū negligentes, pręceptorū emendatores. Nam ut de cæteris hæreticorū ſtultiſsimis ſtudijs ſileam, de quibus tamen ſicubi occaſionem ſermonis ratio præbebit non tacebimus: quidam ita Euangelicę fidei corrumpunt ſacramentum, ut ſub unius dei pia tantum profeſsione natiuitatem unigeniti dei abnegēt: ut protenſio ſit potius in hominem quàm deſcenſio. Neq; ut qui filius hominis ſecundum tempora aſſumptæ carnis fuit, idem ſemper fuerit atque ſit filius dei: ne in eo natiuitas dei ſit, ſed ex eodem idem ſit. Vt unius dei, ut putant, inuiolabilem fidem ſeries deducta ex ſolido in carnem conſeruet: dum uſque ad uirginem pater protenſus, ipſe ſibi natus ſit in filium. Alij uero quia ſalus nulla ſit ſine Chriſto, qui in principio apud deum erat deus uerbum: natiuitatem negantes, creationem ſolam profeſsi ſunt: ne natiuitas ueritatem dei admitteret, ſed creatio falſitatem doceret: quæ dum ementirentur in genere creationis, dei unius fidē non excluderent in ſacramento: ſed natiuitatem ueram nomini ac fidei creationis ſubijcientes, à ueritate unius dei ſeparabilem eum facerēt, ut creatio ſubſi[illegible]tionis perfectionem ſibi diuinitatis non uſurparet, quam ueritatis natiuitas non dediſſet. Horum igitur furori reſpondere animus

Pater natura Lege Tertullianum contra Praxeam

Arius

animus exarsit: recolens hoc uel præcipue sibi salutare esse, nō solum in deum credidisse, sed etiam in deum patrem: neq; in Christo tātum sperasse, sed in Christo dei filio: neq; in creatura, sed in deo creatore ex deo nato. Maxime ergo properamus ex propheticis atq; Euangelicis præconijs uæsaniam eorum ignorantiamq; confundere: qui sub unius dei sola sanè utili ac religiosa prædicatione aut deum natū Christum negant, aut uerum deum non esse contendunt, ut creatio potentis creaturæ intra unum deum fidei sacramentum relinquat: quia natiuitas dei extra unius dei fidem, religionem protrahat cōfitentium. Sed nos edocti diuinitus, neq; duos deos prædicare neq; solum: hāc Euangelici ac prophetici præconij rationem in cōfessione dei patris & dei filij afferemus, ut unum in fide nostra sint uterq;, non unus: neque eundem utrunq;, neq; inter uerum ac falsum aliud confitentes: quia deo ex deo nato, neq; eundē natiuitas permittit esse, neq; aliud.

Sed uos quidem, quos fidei calor & ignoratum mundo ac sapientibus mundi ueritatis studium ad legendū uocauit: meminisse oportet terrenarum mentium infirmas ac imbecillas opiniones esse abijciendas, omnes imperfectæ sententiæ angustias religiosa discendi expectatione laxandas. Nouis enim regenerati ingenij sensibus opus est, ut unumquemq; conscientia sua secundum cœlestis originis munus illuminet. Standum itaq; per fidem ante est, ut sanctus Hieremias admonet, in substantia dei: ut de substantia dei auditurus, sensum ad ea quæ dei substantiæ sint digna, moderetur. Moderetur autem non aliquo modo intelligendi, sed infinitate. Quin etiam conscius sibi diuinæ se naturæ participem (ut beatus apostolus Petrus in epistola altera ait) effectum fuisse, dei naturam non naturæ suæ legibus metiatur, sed diuinas professiones secundum magnificentiam diuinæ de se protestationis expendat. Optimus enim lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potius quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit: neque cogat id uideri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Cum itaq; de rebus dei erit sermo: concedamus cognitionem sui deo dictisq; eius pia ueneratione famulemur. Idoneus enim sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Si qua uero nos de natura dei & natiuitate tractantes, comparationū exempla afferemus, nemo ea existimet absolute in se rationis perfectionem continere. Comparatio enim terrenorum ad deum nulla est, sed infirmitas nostræ intelligentiæ cogit species quasdam ex inferioribus, tanquam superiorum indices quærere: ut rerum familiariū consuetudine admonente, ex sensus nostri conscientia ad insoliti sensus opinionem educeremur. Omnis igitur comparatio, homini utilis potius habeatur quàm deo apta: quia

Ad lectorem se uertit | *Comparatio ad diuina nulla perfecta*

quia intelligentiam magis significet quàm expleat, neq; naturis carnis & spiritus, aut inuisibilium ac tractabilium coæquandis præsumpta reputetur, protestans & infirmitati se humanæ intelligentiæ necessariam, & ab inuidia esse liberam non satisfacientis exempli. Pergimus itaq; de deo locuturi dei uerbis, sensum tamen nostrũ rerum nostrarum specie imbuentes. Ac primũ ita totius operis modũ temperauimus, ut aptissimus legentium profectibus cõnexorum sibi libellorum ordo succederet. Nihil enim incompositum indigestumq; placuit afferre: ne operis inordinata congeries, rusticũ quendam tumultum perturbata uociferatiõe præberet. Sed quia nullus ad prærupta cõscensus est, nisi substratis paulatim gradibus ferat gressus ad summa: nos quoq; quædam gradiendi initia ordinantes, arduum hoc intelligentiæ iter cliuo quasi molliore leniuimus, non iam gradibus incisum, sed planicie subrepente deuexum, ut propè sine scandentium sensu, euntium proficeret ascensus. Post hunc enim primi huius sermonis libellum, sequens ita sacramentum edocet diuinæ generationis, ut baptizandi in patre & filio & spiritu sancto non ignorent nominum ueritatem, neq; uocabulis intelligentiam cõfundant, sed unum quodq; ita sensu concipiant, ut est ac nuncupatur: agnituri absolutissime in ijs quæ dicta sunt, quod neq; non ipsa ueritas sit nominis, neq; non nomen sit ueritatis. Post hunc itaq; lenem ac breuem demonstratæ trinitatis sermonem, tertius liber etsi sensim, tamen iam proficienter incedit. Nam id quod ultra humani sensus intelligentiam dominns de se professus est, quantis potest potentiæ exemplis ad intelligentiæ fidem coaptat dicens: Ego in patre, & pater in me: ut quod ab homine per naturam hebetem nõ capitur, id fides tamen rationabili scientia consequatur: quia neq; nõ credendum de se deo est, neq; opinandum est, extra rationem fidei esse intelligentię potestatem. Quartus deinde liber initium sui ex hæreticorum doctrinis auspicatur, se ipsum uicijs, quibus fides ecclesię infirmatur, expugnans: ipsam illam perfidiæ expositionem à multis iam olim æditam proferens, & subdole eos ac per id impijssime unum deum ex lege defendisse conuincens, omnibus legis ac prophetarum testimonijs ita demonstratis, ut sine deo Christo unum deum confiteri irreligiositas sit, & confesso deo unigenito Christo, non unum deum prædicare perfidia sit. Quintus uero tenet eum responsionis ordinem, quem hæretici instituerant professionis. Namq; cum unum deum prędicare se secundum legem ementiti essent, unum quoq; de um uerum ex eadem proferre se fefellerunt, ut per exceptionem dei & unius & ueri, natiuitatẽ deo Christo adimerent: quia ubi natiuitas est, ibi & intelligentia sit ueritatis. Nos autẽ ijsdem gradibus quibus

Ordo totius operis

Arg. secundi libri

Arg. tertij lib.

Arg. quarti libri

Arg. quinti libri

idipsum negabāt, docentes: nec duos deos, nec solitariū uerū deum, sed patrem uerum deum ita ex lege ac prophetis prædicauimus, ne aut unius dei fidem corrumperemus, aut nati ueritatem denegaremus. Sed quia secundum illos creato potius quàm nato, nomen dei domino Iesu Christo deputaretur potius quàm inesset: diuinitatis ueritas ita ex autoritatibus propheticis demōstrata est, ut nos domino Iesu Christo deo uero prædicato, intra intelligentiam unius dei ueri natiui in eo diuinitatis ueritas contineret. Sextus uero iam liber omnem hæreticæ assertionis fraudulentiam pandit. Namq; ut dictis suis fidem facerent, damnantes dicta & uicia hæreticorum Valentini scilicet & Sabellij & Manichæi & Hierachæ, pias ecclesiæ prædicationes uelamento professionis impiæ furati sunt: ut corruptis in melius uerbis irreligiosorū, & ambigua significatione moderatis, sub impietatis damnatione doctrinam pietatis extinguerent. Sed nos singulorum dictis & professionibus demonstratis, sanctas ecclesiæ prædicationes absoluimus, neq; quicquā cum damnatis hæreticis commune eis esse permisimus, ut damnanda damnantes, sola uenerabiliter sectanda sequeremur, filium dei dominum nostrum Iesum Christū, quod maxime ab ijs negabatur, per hæc docentes: dum de eo testatur pater, dum de se ipse profitetur, dum apostoli prædicant, dum religiosi credunt, dum dæmones clamant, dum Iudæi negantes fatentur, dum ignorantes intelligūt gentes, ne iam ambigendum permitteretur, quod ignorandum non relinquebatur. Arg. sexti libri

Septimus deinceps liber, secundum perfectæ fidei gradum susceptæ disputationis sermonem temperauit: namq; primum per inuiolabilis fidei sanam & incorruptam demōstrationem inter Sabellium & Hebionem, & hos non ueri dei prædicatores lite certauit, cur Sabellius subsistentem ante secula negaret, quem creatum alij confiterentur. Ignorabat enim Sabellius subsistentem filium, dum deum uerum operatum in corpore esse non ambigit. Hi autem negabant natiuitatem, & affirmabant creaturam, dum opera eius dei ueri esse opera non intelligunt. Lis eorum, nostra fides est. Nam dum filium negat, in eo uincit Sabellius, quòd deus uerus operatus est: Et ecclesia eos, qui uerum in Christo deum negauerint, uincit. At uero cum subsistentem Christum ante secula hi aduersus eum demonstrant esse semper operatum, de condemnato secum Sabellio nobis triumphant, deum quidem uerum scientes, sed dei filium nescientes. Hebion autem ab utroq; ita uincitur, ut hic ante secula subsistentem, hic uerum deum conuincat operatum. Omnesq; se inuicem uincendo uincuntur: quia ecclesia & contra Sabellium, & contra creaturæ prædicatores, & contra Hebionem, deum uerum ex deo uero dominum Arg. septimi libri

minum nostrum Iesum Christum, & ante secula natum, & postea hominem genitum esse testatur. Nemini autem dubium est, congruum id maxime piæ doctrinæ fuisse, ut quia ex lege & prophetis primum dei filium, post etiam deum uerum cum sacramento unitatis prædicassemus, rursum legem ac prophetas per Euangelia firmantes, primũ ex his dei filium, post etiam deum uerum doceremus. Competentissimum itaq; fuit post nomen filij, ueritatem eius ostendere, quanquam secundum cõmunem sensum ueritatis absolutionem nuncupatio filij obtineret. Sed ne quid aduersantibus unigeniti dei ueritati occasionis ad fallendum & illudendum relinqueretur, ipsam illam proprietatem per diuinitatis ueritatem astruximus: deum esse eum qui dei filius non negaretur, his modis docentes, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione, ne aliud esset quàm nuncuparetur, neq; nuncupatio non natiuitatis esset, neq; natiuitas naturam amisisset, neque natura non retinuisset potestatem, neq; potestas non etiam conscia sibi ueritatis professione notesceret. Causas ergo omnes singulorum generum ita ex Euangelijs excerptas subiecimus, ut nec professio tacuerit potestatem, nec potestas non exeruerit naturam, nec natura non suæ natiuitatis sit, nec natiuitas non sui nominis: ut per id non relinqueretur impietatis calumnia, cum dei ueri ex deo uero diuinitatem secundum & nomen & natiuitatem & naturam & potestatem ipse quoq; dominus noster Iesus Christus natiuæ ueritatis suæ protestatione docuisset. Octauus iam liber, duobus superioribus libris de dei filio & de deo uero multum ad credentium fidem proficiẽtibus, totus in unius dei demonstratione detentus est: non auferens filio dei natiuitatem, sed neq; per eam duorum deorum diuinitatem introducens: Ac primum quibus modis hæretici ueritatem dei patris & dei filij, quia negare non possent, tamen eludere niterentur, edocuit: dissoluens ineptas eorum & ridiculas occasiones, quibus per id quod dictum est: multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una, Et rursum: Qui plãtat autem & qui rigat, unum sunt, Et rursum: Non pro his autem tantum rogo; sed & pro ijs, qui crediturí sunt per uerbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te: ut & ipsi sint in nobis, uoluntatis potius & unanimitatis quàm diuinitatis afferunt ueritatem. Sed nos hæc ipsa suis uirtutibus pertractantes fidem in se diuinæ natiuitatis continere ostendimus: & omnes dictorum dominicorum professiones reuoluentes, totum ac perfectum ex apostolicis præconijs ac sancti spiritus proprietatibus, & paternæ & unigenitæ maiestatis sacramentum docuimus: cum & in patre filius intellectus, & pater in filio cognitus, unigeniti dei natiuitatem & perfecti in eo dei ostenderent ueritatem. Parum est autem in rebus ad salutem

Arg. octaui libri

salutem maxime necessarijs, sola ea ad satisfactionem fidei afferre, quæ propria sunt: quia plerunque blandientes sensum fallant dictorum nostrorum inexploratæ assertiones, nisi etiam propositionum aduersarum demonstratæ inanitates, fidem nostram in eo ipso quod ipsæ ridiculæ esse arguantur affirment. Nonus itaque liber totus in repellendis ijs, quæ ad infirmandam unigeniti dei natiuitatem ab impijs usurpantur intentus est: qui dispensationis occulti à seculis mysterij immemores, Euangelica fide deum atque hominem prædicari non recordentur. Namque cum deum esse dominum nostrum Iesum Christum, & similem deo esse & coæqualem ut deum filium deo patri, natum ex deo, & secundum natiuitatis proprietatem in ueritate spiritus subsistere negant, his niti dictorum dominicorum professionibus solent: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi unus deus. Vt cum dici se coarguat bonum, & non nisi unum deum bonum esse testetur, & extra bonitatem dei sit, qui bonus est: & in dei non sit ueritate, qui unus est. Quibus dictis etiam hæc ad impietatis suæ argumenta connectunt: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Vt solum uerum deum confessus patrem, nec uerus ipse, nec deus sit: quia solius dei ueri exceptio significatæ proprietatis non excedat autorem. Non ambigue autem hoc ab eo dictum esse intelligendum, quia idem dixit: Non potest filius facere à se quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Vt cum nihil nisi de exemplo operis possit operari, naturæ in eo intelligatur infirmitas: quia nequaquam sit omnipotentiæ comparandum quod alienæ operationis subiectum est necessitati, & ratio intelligentiæ hoc suadeat, in omnibus à se posse & non posse differre, differre autem eousque, ut de patre deo hæc ita professus sit: Pater maior me est, Et cesset in professione absoluta aduersandi calumnia: quia impiæ uæsaniæ sit, honorem ac naturam dei tribuere abnuenti. Omni autem modo in tantum cum à proprietate ueri dei abesse, ut etiam testatus hæc fuerit: De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli in cœlis, neque filius, nisi solus pater: ut cum filius nesciat quod pater solus sciat, longe alienus sit nesciens ab sciente, quia natura ignorationi obnoxia, non sit eius uirtutis & potestatis, quæ à dominatu ignorationis excepta sit. Hæc itaque corrupto deprauatoque sensu impijssime ita intellecta esse monstrantes, omnes dictorum causas ex ipsis, uel interrogationum, uel temporum, uel dispensationum generibus attulimus, causis potius uerba subdentes, non causas uerbis deputantes: ut cum à se dissideat: Pater maior me est. &: Ego & pater unum sumus: neque idem fit: Nemo bonus, nisi unus deus. &: Qui me uidet, uidet & patrem: uel certe tanta à se diuersitate contraria sint: Pater omnia tua mea sunt, &

Arg. noni libri

mea tua, Et iterum: Vt cognoscant te solum uerum deum, Vel illud: Ego in patre, & pater in me. Et iterum: De die autem illa & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi pater solus: intelligantur in singulis & dispensationum prædicationes, & consciæ potestatis naturalis professiones. Et cum idem sit dicti autor utriusque, demonstratis tamen uirtutibus generum singulorum non pertineat ad contumeliam ueræ diuinitatis, quod ad sacramentum fidei euangelicæ sub dispensatione & causæ & temporis & natiuitatis & nominis prædicatur. Decimi uero libri eadem est ratio quæ fidei.

Arg. decimi libri

Nam quia ex passionis genere & professione quędam per stultæ intelligentiæ sensum ad contumeliam diuinæ in domino nostro Iesu Christo naturæ uirtutisq; rapuerunt: ea ipsa demonstranda fuerant, & ab his impijssime intellecta esse, & ab eo ad protestationem ueræ & perfectæ in se maiestatis esse memorata. Namq; his sibi dictis, ut religiose impij sint, blandiuntur: Tristis est anima mea usq; ad mortem. Vt longe à beatitudine atq; incorruptione dei sit, in cuius animam dominans metus tristiciẽ imminentis inciderit. Qui etiam usq; ad hanc precem cõsternatus fuerit passionis necessitate: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et sine dubio timere uidetur perpeti, quod ne pateretur orauit: quia patiendi trepidatio causam attulit deprecandi. In tantum uero infirmitatem eius obtinuerit uis doloris, ut in ipso crucis tempore diceret: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Qui etiam usq; ad querelam desolationis, suæ passionis acerbitate commotus, auxilij inops paterni, spiritum in hac uoce emiserit, cum dixit: Pater, in manus tuas commendo spiritũ meum: & exhalandi spiritus trepidatione turbatus, tuendum hunc deo patri commendauerit, quia commendationis necessitatem desperatio securitatis exegerit. Sed stultissimi atq; impijssimi homines, non intelligentes nihil contrarium in rebus ijsdem ab eodem dictum fuisse: uerbis tantum inhærentes, causas ipsas dictorum reliquerunt. Nam cum longe multumq; diuersum sit: Tristis est anima mea usq; ad mortem, Et: Amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis dei: neq; id ipsum sit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste, Et illud: Calicem quem dedit mihi pater meus non bibam illum? Longeq; diuersum sit: Deus deus meus, quare me dereliquisti? ab eo: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: multum quoque dissentiat: Pater in manus tuas cõmendo spiritũ meum, Et illud: Pater remitte illis, quia quid faciunt nesciũt: ad impietatem reciderũt diuinorum dictorum incapaces. Et cum non conueniat trepidationi & libertati, festinationi & excusationi, querelæ & adhortationi, diffidentiæ & intercessioni; diuinæ professionis naturæq; immemores

mores, ad argumentum impietatis suæ, dispensationis gesta & dicta tenuerũt. Itaq; nos demonstratis omnibus quæ in sacramento & animæ & corporis domini nostri Iesu Christi sunt, ad sacramẽti religionem nihil inexploratũ, nihil tacitum dereliquimus: sed dictorum omnium pacificam intelligentiam singulis quibusq; causarum generibus coaptantes: nec trepidare fiduciam, nec euitare uoluntatem, nec conqueri securitatem, nec commendationem sui orantem, alijs ueniam desiderasse monstrauimus: fidem dictorum uniuersorum absoluta Euangelici mysterij prædicatione firmantes. Igitur quia desperatissimos homines ne ipsa quidẽ resurrectionis gloria intra religionis intelligentiam edoctos cohibuit, sed aut per dignationis professionem, impietatis suæ arma sumpserũt, aut sacramenti reuelationes ad dei contumeliam transtulerunt: ut per id quod dictum est: Ascendo ad patrem meum & ad patrem uestrum, deum meum & deum uestrũ: dum cõmunis nobis atq; ipsi & pater pater est, & deus deus est, extra exceptionem ueri dei sit in professione communi, cumq; sicut nos & creationis necessitas creatori deo subdat: & adoptio assumat in filium: iam uero nulla in eo diuinæ naturæ proprietas existimanda sit, secundũ Apostoli dictum, qui dixerit: Omnia ei subiecta sunt, præter eum qui subiecit ei omnia: cũ enim fuerint subiecta ei omnia, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus: quia subiectio & infirmitatẽ subiecti prætestetur, & dominantis significet potestatem. In his quoq; cum summa religionis demonstratione tractãdis liber undecimus occupatur: etiam ex his ipsis dictis apostolicis demonstrans, non modo non ad diuinitatis infirmitatem subiectionem proficere, sed per eam ipsam ueritatem dei, quia ex deo sit natus, ostendi: & per id quod sibi ac nobis & pater pater est, & deus deus est, nobis multum acquiri, & ei nihil detrahi, cũ scilicet homo natus, & uniuersis carnis nostræ passionibus functus, ad deum & patrem nostrum, ut homo noster in deum glorificandus ascenderet. Quod autem in omni genere doctrinarum obseruari semper meminimus: ut si qui diu tenui primum exercitatione longoq; usu humilioris studij fuerint eruditi, tum iam ad rerum ipsarum, quibus imbuti sunt, experimenta mittantur: ut cum iam bene luserint bella militaturi, in militiam protrahantur: aut cum forenses lites scholares materiæ tentauerint, tunc mittantur ad tribunalium pugnas: aut cũ in stagnis domesticis nauim nauta intrepidus instruxerit, tunc magni & peregrini maris cõmittatur procellis: id ipsum nos in hac maxima ac grauissima totius fidei intelligentia facere curauimus. Nanq; cum ante à leuibus initijs de natiuitate, de nomine, de diuinitate, de ueritate fidẽ tenerã imbuissemus, ac leni profectu etiam

Arg. undecimi libri

usq; ad euellendas omneis hereticorum occasiones, legentium studia extulissemus, cum eos ad ipsam palæstrã gloriosi certaminis magnicq; produximus: ut in quantum ad æternæ natiuitatis cõplectendam intelligentiam humana mens cõmunis sensus opinione deficitur, in tan tum studijs diuinis ad sentienda ea, quæ ultra naturæ nostræ opinionem sunt niteretur: quæstionem hanc maxime dissoluentes, quæ secularis sapiẽtiæ hebetudine inualescens, de domino nostro Iesu Christo ratione se putat dicere: Erat quando non erat, & non fuit antequã nasceretur: & de non extantibus factus est: ut quia natiuitas eam uideatur afferre causam, ut esset qui non erat, & cum non existeret nasceretur, per id quocq; unigenitum deum sensui temporum subdant.

Quomodo dicitur creata sapientia, qui est filius dei

Quasi uero non fuisse cum aliquando, fides ipsa & ratio natiuitatis ostendat: atq; ideo ex eo quod non fuit, natum esse dicant, quia natiuitas præstet esse quod non fuit. Sed nos Apostolicis atq; Euangelicis testimonijs semper patrem & filium prædicantes, non post aliqua deum omnium, sed ante omnia esse docebimus: neq; incidere in eum irreligiosæ huius intelligentiæ temeritatem, ut de non extantibus nasceretur, & non fuerit antequã natus sit: sed ita semper fuisse, ut & natum prædicemus: ita uero natum esse, ut semper fuisse manifestemus: sitq; in eo ñon innascibilitatis exceptio, sed natiuitatis ęternitas, quia & natiuitas autorem habeat, neq; careat æternitate diuinitas. Et quia dicti prophetici inscij, & cœlestis doctrinæ imperiti sunt, corrupto sensu, ac proprietate sententiæ, creatũ esse per id deum potius quàm natum affirmare nituntur, quia dictum est: Dominus creauit me initium uiarum suarum in opera sua, ut sit ex communi creationum natura, licet sit præstantior in genere creationis: neq; in eo sit gloria diuinæ natiuitatis, sed uirtus potentis creaturæ. Verum nos nihil nouum, nihil extrinsecus præsumptum afferentes, in ipso illo sapientiæ testimonio ueritatem dicti rationemq; præstabimus: neq; ad natiuitatis diuinæ & æternæ intelligentiam trahi posse, quòd initium uiarum dei & in opera sit creatus, quia non idem sit in hæc creatum esse, & ante omnia natum esse: cum ubi natiuitatis significatiò est, sola natiuitatis professio sit: ubi uero creationis est nomẽ, ibi causa eiusdem creationis anterior est: & cũ ante omnia sit nata sapientia, tamen quia etiam in res aliquas sit creata, nõ id ipsum sit quod ante omnia est, &

Arg. 12. libri

quod cœpit esse post aliqua. Dein consequens uisum est, creationis nomine à fide, quæ nobis de unigenito deo est, repudiato, ea quocq; quæ in confessione sancti spiritus congrua ac religiosa essent docere: ut iam confirmato longo anteriorum libellorum diligentiq; tractatu, nihil de totius fidei absolutione deesset cum amotis uitiosarum prædicationum, etiam de opinione sancti spiritus irreligiositati

bus

bus, illæsum atque incontaminatum regenerantis trinitatis sacramentum, intra diffinitionem salutarem apostolica atque euangelica autoritas contineret: neque iam per sensus humani sententiã spiritum dei inter creaturas quisquam auderet referre, quem ad immortalitatis pignus & ad diuinæ incorruptæque naturæ consortiũ sumeremus. Ego quidẽ hoc uel præcipuũ uitæ meæ officium debere me tibi pater omnipotens deus conscius sum, ut te omnis sermo meus & sensus loquatur: neque enim ullum aliud maius præmiũ hic ipse usus mihi a te concessus loquendi potest referre, quàm ut prędicãdo te tibi seruiat, teque quod es patrem scilicet unigeniti dei aut ignoranti seculo, aut neganti hæretico demonstret. Et in hoc quidem tantũ uoluntatis meæ professio est: cæterum auxilij & misericordię tuæ munus orandum est, ut extenta tibi fidei nostræ, confessionisque uela flatu spiritus tui impleas, nosque in cursum prædicationis initæ propellas. Non enim nobis infidelis sponsionis istius autor est, dicens: Petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Nos quidẽ inopes, ea quibus egemus precabimur, & in scrutandis prophetarum tuorum apostolorumque dictis studiũ peruicax afferemus, & omnes obseratæ intelligentiæ aditus pulsabimus: sed tuum est, & oratum tribuere, & quæsitum adesse, & patere pulsatum. Torpemus enim quodam naturæ nostræ pigro stupore, & ad res tuas intelligendas intra ignorantiæ necessitatẽ ingenij nostri imbecillitate cohibemur: sed doctrinæ tuæ studia ad sensum nos diuinæ cognitionis instituunt, & ultra naturalem opinionem fidei obedientia prouehit. Expectamus ergo ut trepidi huius cœpti exordia incites, et profectu accrescente confirmes, & ad consortium uel prophetalis uel apostolici spiritus uoces: ut dicta eorum non alio quàm ipsi loquuti sunt sensu apprehendamus, uerborumque proprietates ijsdem rerum significationibus exequamur. Locuturi enim sumus, quæ ab ijs in sacramento prædicata sunt, te æternum deum, æterni dei unigeniti patrem, & unum te sine natiuitate, et unũ dominũ nostrũ Iesum Christũ ex te natiuitatis æternę, non in deorum numerum ueritatis diuersitate referendum: neque non ex te genitum, qui deus unus es, prædicandum: neque aliud quàm deum uerum, qui ex te deo uero patre natus est, confitendum. Tribue ergo nobis uerborum significationem, intelligentię lumen, dictorum honorem, ueritatis fidem: & presta ut quod credimus, & loquamur, scilicet, ut cõtingat nobis unum te deum patrem, & unum dominum nostrum Iesum Christum de prophetis atque apostolis cognoscentibus, nunc aduersum negantes hęreticos, ita deum & te celebrare, ne solum: & eum prædicare, ne falsum.

Inuocatio

SVfficiebat quidem credentibus dei sermo, qui in aures nostras Euangelistæ testimonio cum ipsa ueritatis suæ uirtute transfusus est, cũ dicit dominus: Euntes nunc docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunq; mãdaui uobis. & ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Quid enim in eodem sacramento salutis humanæ non continetur? aut quid est quod reliquum sit, aut obscurum? Plena sunt omnia & perfecta, ut à pleno & perfecto: Nam & uerborum significationem, & efficientiam rerum, & negociorũ ordinem, & naturæ intelligentiam comprehendunt. Baptizare iussit in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: id est, in confessione & autoris, & unigeniti, & doni. Autor unus est omnium: unus est enim ingenitus deus pater, ex quo omnia: & unus unigenitus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia: & unus spiritus donum in omnibus. Omnia ergo sunt suis uirtutibus ac meritis ordinata: una potestas innascibilis, ex qua omnia: una progenies, per quam omnia: perfectæ spei munus unum. Nec deesse quicquam consummationi tantæ reperietur, intra quam sit in patre, & filio, & spiritu sancto, infinitas in æterno, species in imagine, usus in munere. Sed compellimur hæreticorum & blasphemantium uitijs, illicita agere, ardua scandere, ineffabilia eloqui, inconcessa præsumere. Et cum sola fide explere quæ præcepta sunt oporteret, adorare scilicet patrem, & uenerari cum eo filium, sancto spiritu abundare: cogimur sermonis nostri humilitatem ad ea quæ inenarrabilia sunt extendere, & in uitium uitio coarctamur alieno: ut quæ contineri religione mentium oportuisset, nunc in periculum humani eloquij proferantur. Extiterunt enim plures, qui cœlestium uerborum simplicitatem pro uoluntatis suæ sensu, non pro ueritatis ipsius absolutione susciperent, aliter interpretantes quàm dictorum uirtus postularet. De intelligentia enim hæresis, non de scriptura est: & sensus non sermo fit crimen. Nunquid corrumpi ueritas potest, cum patris nomen auditur? Nunquid natura filij continetur in nomine? Nunquid spiritus sanctus non erit qui nuncupatur? Neque enim in patre potest non esse quod pater est, neque in filio deesse quod filius est, neque in spiritu sancto non extare quod sumitur. Sed homines mente peruersi omnia confundunt

E scriptura perperam intellecta nascitur hæresis

& implicant: & usque ad naturæ demutationem, sensus sui peruersitate contendunt, ut quod pater est patri adimant, dum uolunt filio auferre quod filius est. Adimunt autem, cum his non de natura sit filius. Non ex natura autem est, quando non eadem in se habent ortus & generans. Neque enim filius est, cui alia ac dissimilis erit à patre substantia. Pater autem quomodo erit, si non quod in se substantiæ atque naturæ est, genuerit in filio? Hæc igitur licet mutare de eo quod sunt nullo modo possint, afferunt tamen doctrinas nouas & humana commenta: ut Sabellius patrem extẽdat in filium, idq; nominibus potius confitendum putet esse quàm rebus, cum ipsum sibi filium, ipsum proponat & patrem: ut Hebion omne initium filij dei ex Maria concedens, non ex deo hominem, sed ex homine deum proferat, neque subsistens antea, quod in principio apud deum erat deus uerbum, uirgo in carne susceperit, sed carnem genuerit per uerbum, quia in uerbo non antea existentis unigeniti dei naturam dicat, sed sonum uocis elatum. Vt aliqui huius nunc temporis prædicatores, qui ex nihilo, atq; à tempore formam & sapientiam & uirtutem dei prouehunt: ne si ex patre sit filius, deus sit imminutus in filium, soliciti nimium, ne patrem filius ab eo natus euacuet: atq; idcirco deo in filij procreatione subueniant, eum de non extantibus comparando, ut intra naturæ suæ perfectionẽ pater, quia nihil ex eo sit genitum, perseueret. Iam uero quid mirum, si de spiritu sancto diuersa nunc sentiãt, qui in largitore eius, & autore creando, & demutando, & abolendo tam temerarij sint autores? atq; ita dissoluant perfecti huius sacramenti ueritatẽ, dum substantias diuersitatum in rebus tam cõmunibus moliuntur: patrem negando, dum filio quod est filius adimunt: spiritum sanctũ nesciendo, dum et usum & autorem eius ignorant. Ita & imperitos perdunt, dum rationem prædicationis huius affirmant: & audientes fallunt, dum naturas nominibus adimunt, quia nomina non possunt auferre naturis. Pretermitto reliqua humani periculi nomina, Valentinos, Marcionitas, Manichæos, pestesq; cæteras, quæ interdum imperitorũ mentes occupant, & ipso contagio conuersationis inficiunt: fitq; omnium lues una, dum in audientium sensus prædicantiũ morbus infunditur. Horũ igitur infidelitas in anceps nos periculũ pertrahit, ut necesse sit de tantis ac tam recõditis rebus aliquid ultra præscriptũ cœleste proferre. Dixerat dominus baptizandas gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Forma fidei certa est: sed quantũ ad hæreticos, omnis sensus incertus est. Ergo non præceptis aliquid addendum est, sed modus est constituendus audaciæ: ut quia malignitas instinctu diabolicæ fraudulentiæ excitata, ueritatem rerum per naturæ nomina

Sabellius

Hebion

Ariani

eludit, nos naturas nominum proferamus: & æditis prout in uerbis habebimus, dignitate atque officio patris, & filij, & spiritus sancti, non frustrentur naturæ proprietatibus nominum, sed intra naturæ significationem nominibus coarctentur. Et nescio quid his de rebus aliter sentientibus animi sit, ueritatem corrumpentibus, tenebras lumini inserẽtibus, indissecabilia dissecantibus, incorrupta scindentibus, indiuisa partiẽtibus: quibus facile est perfecta cõcerpere, ius ponere potestati, modum circunscribere infinito: Mihi certe his responsdenti in curis æstus est, in sensu labes est, in intelligentia stupor est, in sermone autem non iam infirmitatem sed silentium cõfitebor. Et certe mihi extorquetur hoc uelle: dum & audaciæ resistitur, & errori cõsulitur, & ignorantiæ prouidetur. Immensum est autem quod exigitur, incomprehensibile est quod audetur, ut ultra præfinitionem dei sermo de deo sit. Posuit naturæ nomina, patrem, filium, spiritum sanctum. Extra significantiam sermonis est, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid ultra quæritur, non enunciatur, non attingitur, non tenetur. Verborum significantiam rei ipsius natura consumit, sensus cõtemplationem imperspicabile lumen obcæcat, intelligentiæ capacitatem quicquid fine nullo continetur excedit. Sed nos necessitatis huius ab eo qui hæc omnia est, ueniam deprecantes, audebimus, quæremus, loquemur: & quod solum in tanta rerum quæstione promittimus, ea quæ sunt significata credemus.

Audi definitor temerarie (margin)

Patris natura (margin)

Pater est, ex quo omne quod est consistit: ipse in Christo & per Christum, origo omnium. Cæterum esse in sese est, non aliunde, quod est sumens, sed id quod est, ex se atq; in se continens. Infinitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia: semper extra locũ, quia non continetur in loco: semper ante æuũ, quia tempus ab eo est. Cur re sensu, si quid ei putas ultimũ esse, eum semper inuenies: quia cum semper intendas, semper est quò intẽdas. Semper autem locum eius intendere ita tibi est, ut ei esse semper sine fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora, esse semper inuenies: & cum calculi numerus in sermone defecerit, deo tamen semper esse non deficit. Intelligentiam commoue, & totum mente complectere, nihil tenes, quia totum hoc habet reliquum: reliquum autem hoc semper in toto est. Ergo neque totum ei est, cui reliquum est: neq; reliquum est, cui omne quod est, totum est. Reliquũ enim, portio est: omne uero, quod totum est. Deus autem & ubique est, & totus ubiq; est. Ita regionẽ intelligentiæ excedit, & extra quem nihil est, & cui est semper ut semper sit. Hæc ueritas est sacramenti dei, hoc imperspicabilis naturę nomen in patre, Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus: ad quem et eloquendum sermo sileat, & inuestigandum sensus

sensus hebetetur, et complectendum intelligentia coarctetur. Habet tamen, ut diximus, naturæ suæ nomen in patre, sed pater tantum est. Non enim humano modo habet aliunde quod pater est, sed potens in semetipso habere quod pater est. Ipse ingenitus, æternus, habens in se semper, ut pater semper sit: soli filio notus, quia patrem nemo nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare: neque filium nisi pater: illis scientia mutua est, illis uicissim cognitio perfecta. Et quia patrem nemo nouit nisi filius, de patre unà cum reuelante filio, qui solus testis fidelis est, sentiamus. Atque hæc senserim potius de patre quàm dixerim: nam me non fugit, quòd ad ea quæ eius sunt eloquenda, sermo omnis infirmus sit. Sentiendus est inuisibilis, incomprehensibilis, æternus. Cæterum ipsum quòd in semetipso, & à semetipso sit, & ipse per se sit, quòd inuisibilis et incomprehensibilis, & immortalis: in his quidem honoris confessio est, & sensus significatio, & quædam circunscri[illegible] opinandi: sed naturæ sermo succumbit: & rem ut est, uerba non explicant. Nanque quòd in semetipso sit cum audias, ratio humanæ absolutionis occurrit: habere enim haberique discernitur, & erit alterum quod est, alterum in quo est. Si rursum quod à semetipso sit accipias, nemo sibi ipse et munerator et munus est. Si quod immortalis est, ergo est aliquid non ab eo, cui alter non fiat obnoxius: nec solum id est, quod per enunciationem uerbi huius uendicatur ab altero. Si quòd incomprehensibilis est: nusquam ergo erit, quod negatur attingi. Si quòd inuisibilis est, caret se ipso quicquid nō extat ad uisum: deficit ergo in nuncupatione confessio, & quicquid illuc sermonū aptabitur, deum ut est, quantusque est, non loquetur. Perfecta scientia est, sic deum scire, ut licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias. Credēdus est, intelligendus est, adorādus est: & his officijs eloquendus est. Euecti ergo de importuosis locis, in alto turbatoque mari sumus, nec regredi, nec progredi sine periculo licet: plus tamen difficultatis in emetiendis est, quàm in emensis. Est pater ut est, & ut est esse credendus est. Filium mens cōsternatur attingere, & trepidat omnis sermo se prodere. Est enim progenies ingeniti, unus ex uno, uerus à uero, uiuus à uiuo, perfectus à perfecto, uirtutis uirtus, sapientia sapientiæ, gloria gloriæ, imago inuisibilis dei, forma patris ingeniti. Quā autem progeniem opinabimur unigeniti ab ingenito? Clamat enim sæpenumero pater de cœlis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Non est abscisio, aut diuisio: impassibilis est enim ille qui genuit, & imago inuisibilis dei est ille qui natus est, & testatur: Quia pater in me, et ego in patre. Nō est assumptio: uerus enim filius dei est, qui clamat: qui me uidet, uidet & patrē. Sed neque esse ut cætera uisus est: nāque unigenitus ex uno est, & in se habet uitā, ut habet in se uitam

Filij ratio qualis

uitam ille qui genuit. Ait enim: Sicut habet pater uitam in semetipso, ita dedit filio habere uitam in semetipso. Sed neq; pars patris in filio est. testatur enim filius: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et rursum: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Et: Quæcunq; habet pater dedit filio. Testatur & Apostolus: Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neq; natura habet omnia esse quod portio est. Perfectus autem à perfecto est, quia qui habet omnia dedit omnia: neq; idcirco existimandus est non dedisse quia habeat, uel non habere quia dederit. Habet igitur natiuitatis huius uterq; secretum. Et si quis forte intelligentiæ suæ imputabit generationis huius sacramentum nō posse se consequi, cum tamen & pater sit absolute intelligendus & filius: maiore istud dolore à me audiet ignorari. Ego nescio, non requiro, & consolabor me tamen. Archangeli nesciunt, angeli non audierunt, secula non tenent, propheta non sensit, apostolus nō interrogauit, filius ipse non ædidit. Cesset dolor querelarum. Nam te, quisquis es qui hæc requiris, non reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum: nonne æquanimiter ignorabis creatoris natiuitatem, ignorans originem creaturę? Hoc saltem requiro, sentis'ne te genitum, & quæ ex te generantur intelligis? Non quero, sensum unde hauseris, uitam unde sortitus sis, intelligentiam unde adeptus sis, quale sit quod in te est, odor, uisus, sensus, auditus. Certe nemo quod facit nescit. Quæro unde ista ijs quos generes indulgeas, qualiter sensum inseras, oculos accēdas, cor affigas. Hæc si potes, enarra. Habes ergo quod nescis, & tribuis quæ non intelligis: æquanimiter imperitus in tuis, insolenter in dei rebus ignarus. Audi igitur patrem ingenitū, audi unigenitū filium. Audi: Pater maior me est. Audi: Ego & pater unū sumus. Audi: Qui me uidet uidet & patrē. Audi: Pater in me est, et ego in patre. Audi: Ego de patre exiui. Et: qui est in sinu patris. Et: Omnia quę habet pater, dedit filio. Et: Vitam filius in semetipso habet, sicut & pater habet in semet ipso. Audi filiū imaginē, sapientiā, uirtutē, gloriā dei, & intellige per prophetā clamantem spiritum sanctum: Generationē eius quis enarrabit? Et obiurga dominū testantem: Nemo nouit filiū nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Et insere te in hoc secretum: & inter unum ingenitum deum, & unum unigenitū deum, arcano te inopinabilis natiuitatis immerge. Incipe, procurre, persiste: & si non peruenturū sciam, gratulor tamen profectu rū. Qui enim pie infinita persequitur, & si non contingat aliquando, tamen proficiet prodeundo. Stat in hoc intelligentia fine uerborum. Est filius ab eo qui pater est: unigenitus ab ingenito: progenies à parēte: uiuus à uiuo. Vt pater habet uitam in semetipso, ita & filio data
est

est uita in semetipso. Perfectus à perfecto, quia totus à toto, non diuisio aut scissio, quia alter in altero, & plenitudo diuinitatis in filio est. Incomprehensibilis ab incomprehensibili, nouit enim nemo nisi inuicem. Inuisibilis ab inuisibili, quia imago dei inuisibilis est: et quia qui uidet filium, uidet & patrem. Alius ab alio, quia pater & filius. Non natura diuinitatis alia & alia, quia ambo unum. Deus à deo. Ab uno ingenito deo, unus unigenitus deus. Non dij duo, sed unus ab uno. Non ingeniti duo, quia natus est ab innato. Alter ab altero nihil differens, quia uita uiuentis in uiuo est. Hæc de natura diuinitatis attigimus: non summam intelligentiæ comprehendentes, sed intelligētes esse incomprehensibilia quæ loquamur. Nullum ergo dicis officium est fidei, si nihil poterit comprehēdi. Imò hoc officium fides profiteatur, id unde quæritur incomprehensibile sibi esse se scire. Superest de inenarrabili generatione filij adhuc aliquid, imò aliquid illud adhuc totum est. Aestuo, differor, hebesco, & unde incipiam nescio: nescio enim quando natus sit filius, & nefas mihi est nescire quòd natus sit. Quem imprecer? quem implorem? ex quibus libris ad tantarum difficultatum enarrationē uerba præsumam? Euoluam omnem Græciæ scholā? Sed legi: Vbi sapiens? ubi scriba? ubi cōquisitor huius seculi? In hoc ergo sophistæ mundi & sapientes seculi muti sunt, sapientiam enim dei reprobauerunt. Scribam ergo legis consulā? sed ignorat, quia ei crux Christi scandalum est. Hortabor forte uos conniuere & tacere, quia ad uenerationem satis sit eius qui prædicatur, lepro sos emundatos fuisse, surdos audisse, claudos cucurrisse, paralyticos constitisse, cæcos lumen recepisse, cæcum ab utero oculos consequutū, dæmones fugatos, ægrotos reualuisse, mortuos reuixisse. Sed hæc hæretici cōfitentur & pereunt. Expectate itaq; nihil minus claudorū cursu, cęcorū uisu, fuga demonū, uita mortuorū. Consistit enim mecum in patrociniū ædītarū superius difficultatū, piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, ueste uuida, pedibus limo oblitis, totus è naui. Quærite & intelligite, circunspicite utrum mirabilius fuerit mortuū excitasse, an imperito scientiam doctrinæ istius intimasse. Ait enim: In principio erat uerbum. Quid est istud, in principio erat? transeuntur tempora, transcenduntur secula, tolluntur ætates. Pone aliquid quod uoles tua principiū opinione, non tenes tem pore: erat enim unde tractatur. Respice ergo ad mundum, & intellige quid de eo scriptum sit: In principio fecit deus cœlum & terram. Fit ergo in principio quod creatur, & ætatem continet quod in principio continetur ut fieret. Meus autem piscator illiteratus, indoctus, liber à tempore est, solutus à seculis, uicit omne principiū: erat enim quod est, neq; in tempore aliquo cōcluditur, ut cœperit, quod erat

Stulta mundi sapientia

Sapiens apostolorum imperitia

erat potius in principio quàm fiebat. Sed excidiſſe fortaſſe ab ordine propoſitæ diſtributionis piſcatorem noſtrum deprehendemus. Verbum enim tempore liberauit, & ſumit ſibi quod liberum & ſolitarium, & obtemperãs nemini eſt. Aures arrigamus ad cætera, ait enim: Et uerbum erat apud deum. Iam ſine principio eſt apud deum, quod erat ante principium. Ergo erat qui eſſet apud deum: & qui abeſt à tempore, nõ abeſt ab autore. Piſcator noſter euaſit, ſed fortaſſe hærebit in cæteris. Dices enim, uerbum ſonus uocis eſt, & enunciatio negociorum, & eloquutio cogitationũ: hoc apud deum erat, & in principio erat. In principio erat, quia ſermo cogitationis æternus eſt, cum qui cogitat ſit æternus. Reſpõdebo tibi interim pro piſcatore meo paucis, dum uidemus quomodo ruſticitatẽ ſuã ipſe defendat. Sermo in natura habet ut eſſe poſsit, ſequens aũt ei eſt ut fuerit: eſt uero tantum cum auditur. Et quomodo in principio erat, quod neq; ante tempus, neq; poſt tempus eſt? & neſcio an uel ipſo eſſe poſsit in tempore. Loquentium enim ſermo neq; eſt antequam loquantur, & cum locuti erunt, non erit: in eo autem ipſo quod loquuntur dum finiunt, iam non erit id unde cœperunt. Hæc à me, ut ab uno ex cæteris. Sed piſcator meus aliter pro ſe, & obiurgabit te prius, cur negligenter audieris: nam etſi ſententiam primam rudis auditor amiſeras, in principio erat uerbum: de ſequenti quid quereris, & uerbum erat apud deum? Nunquid audieras, in deo, ut ſermonem reconditæ cogitationis acciperes? Aut feſellerat ruſticum, quid eſſet inter eſſe, & inter ineſſe, & inter adeſſe, momenti? Id enim quod in principio erat, non in altero prædicatur eſſe, ſed cum altero. Sed de ſuperioribus nihil ſumo, conſequentia ſibi adſint, ſtatum uerbi & nomen expecta. Adijcit nanq;: Et deus erat uerbum. Ceſſat ſonus uocis, & cogitationis eloquium. Verbum hoc res eſt, non ſonus: natura, non ſermo: deus, non inanitas eſt. Sed trepido in dicto, & me inſolens ſermo commouet. Audio: Et deus erat uerbum, cum unum deum prophetæ nunciauerint. Sed ne quò ultra trepidatio mea progredi poſsit, reddit ſacramẽti tanti piſcator meus diſpenſationem: & refert ad unum omnia ſine contumelia, ſine abolitione, ſine tempore, ait enim: Hoc erat in principio apud deum. Cum hoc erat in principio, non tenetur in tempore: cum deus eſt, nõ refertur ad uocem: cum eſt apud deum, nihil nec confunditur, nec confertur: nam nec aboletur in alterum, & apud unum ingenitum deum, ex quo ipſe unus unigenitus eſt, deus prædicatur. Expectamus à te adhuc piſcator plenitudinem uerbi. Erat quidem in principio, ſed potuit non eſſe ante principiũ. Etiam hic tibi aliquid pro piſcatore meo profero: Quod erat, non potuit non fuiſſe: erat enim, non habet in tempore non fuiſſe. Sed quid pro ſe ille? Omnia per ipſum facta ſunt. Ergo

Sermo ab æterno æternus

Ergo nihil fine illo est, per quem uniuersa cœperūt: & in infinito est, per quem quod est, omne sit factum. Tempus enim est spacij non in loco, sed in ætate manentis significata moderatio. Et cum ab eo sint omnia, res nulla non ab eo: idcirco & tempus ab eo est. Sed dicitur tibi ab aliquo piscator meus, nimium facilis & promiscuus hic fuisti. Omnia per ipsum facta sunt. Non habet modum. Est ingenitus, qui à nemine factus est: est & ipse genitus ab innato. Sine exceptiõe sunt omnia: & nihil quod extra sit derelinquunt. Sed dum nihil ultra dicere audemus, aut forte dum dicere molimur: occurrit, occurrit piscator: Et sine eo factum est nihil. Piscator, reddidisti autorem, quum socium professus es. Cum enim nihil sine eo, intelligo non solum, quia alius est per quem, & alius sine quo: utrunq; discernitur, significatio & interuenientis & agentis. Sed solicitor de autore, qui unus ingenitus est, ne in eo quod omnia diceres, nihil esset exceptū: soluisti metum dicendo, Et sine eo factum est nihil. Verum confundor & turbor in eo, quod sine eo factum est nihil. Est ergo aliquid per alterum factum, quod tamen non sit sine eo factum: & si aliquid per alterum licet non sine eo, iam non per eum omnia: quia aliud est fecisse, aliud interuenisse facięti. Non habeo hic piscator meus, ut in cęteris quod ex meo proferam, è tuo statim respondendum est: Omnia per ipsum facta sunt. Sentio. Apostolus enim Paulus docuit: Visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso. Cum ergo omnia per ipsum, subueni & enarra, quid non sine eo factum sit quod factum sit. Quod factum est in eo uita erat. Hoc igitur non sine eo, quod in eo factū est: nam & id quod in eo factum est, etiam per eum factum est. Omnia enim per ipsum, & in ipso creata sunt. In ipso autem creata, quia nascebatur creator deus: sed etiam ex hoc sine eo nihil factum est, quod in eo factum est: quia nascens deus uita erat: & quia uita erat, non postea quàm est natus effectus est uita: non enim in eo aliud est quod natus est, & aliud est quod natus accepit. Non habēt inter se tēpus, & natiuitas, & profectus. Sed nihil sine eo fiebat ex ijs, quæ in eo fiebant, quia uita est in quo fiebant: & deus qui à deo natus est, non postea quàm natus est, sed nascendo deus extitit. Nascens enim à uiuente uiuus, à uero uerus, à perfecto perfectus: non sine potestate natiuitatis suæ natus est, natiuitatem scilicet suam non postea sentiens, sed se deum in eo ipso quod deus ex deo nascebatur intelligēs: hoc unigenitus ab ingenito: hoc ego & pater unum sumus: hoc in confessione patris & filij deus unus: hoc pater in filio, & filius in patre: hinc qui me uidet, uidet & patrem: hinc omnia quæ habet pater, dedit filio: hinc sicut habet pater uitam in semetipso, ita dedit filio ui

tam habere in semetipso: hinc nemo nouit filiū nisi pater, neq; patrē nisi filius: hinc in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Hęc uita est: hęc lux tenebras illuminans: & ut impossibilitatem generationis eius enarrandæ secundū prophetam piscator consolaretur, adiecit: Et tenebræ eam non cōprehenderūt. Cessit sermo naturæ, & non habet quò excurrat, & tamen hoc piscator iste recubans in dominicum pectus accepit. Nō est iste seculi sermo, quia de quo agitur, nō seculi res est. Addatur aliquid, si in significatione uerborum reperiri potest ultra q̄ dictum sit: & si qua sunt alia expositæ à nobis naturæ nomina, proferantur. Quę si non sunt, imò quia non sunt, miremur hanc in piscatore doctrinam, & in eo eloquia dei sentiamus: confessionemq; patris & filij, ingeniti & unigeniti, inenarrabilem, & excedentem complexum omnem & sermonis & sensus, teneamus atq; adoremus: & in domino Iesu exemplo Ioannis, ut hæc possimus sentire & colloqui, accubemus. Cōmendat autem fidei huius integritatē, & euangelica autoritas, & apostolica doctrina, & circumstrepentium undiq; hæreticorū odiosa fraudulentia. Stat enim hoc fundamentū ualidum et immotum aduersus omnes uentos, pluuias, torrentes, non flatibus pellendū, non stillicidijs penetrandum, nō inundationibus subluendū: & optimum est quicquid à plurimis incursatum, à nullo tamen poterit impelli. Vt aūt quædam medicamentorum genera sunt ita comparata, ut non in singulis tantū ęgritudinibus utilia sint, sed omnibus in cōmune medeātur, habentq; in se uirtutē generalis auxilij: ita & fides catholica non aduersum singulas tantum pestes, sed contra omnes morbos opem medelę cōmunis impertit, non infirmanda genere, non uincenda numero, non diuersitate fallēda, sed una atq; eadem aduersum singula omniaq; consistit. Magnum est enim, tot in una ea remedia esse quot morbos, & totidē ueritatis esse doctrinas, quotidem erunt studia falsitatis. Contrahantur in unum nomina hæreticorū, & omnes scholæ prodeant, audiant unum ingenitum deum patrem, & unum unigenitū deum filium perfecti patris progeniem perfectam: non per diminutionem genitum, non ex solido parte aliqua decisum, sed omnia habentē genuisse omnia consecutum, non ex deriuatione fluxúue deductum, sed ex omnibus atq; in omnibus natū ab eo, qui in omnibus, in quibus est, esse non desinat, liberū à tempore, solutū à seculis, per quem omnia facta sunt: neq; enim esse in his potuit, quæ ab ipso sunt instituta. Hæc de Euangelijs catholica & apostolica confessio est.

Testimonia contra Sabellium Patrem & filium, si audet, Sabellius eundem prædicet, & ipsum illum esse qui utrunq; sit nuncupatus: ut cum eo unus sit ambo, non unum. Audiet statim de Euangelijs non semel, neq; iterum, sed frequenter

quenter: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Audiet: Pater maior me est. Audiet: Ego uado ad patrem. Et: Pater gratias tibi ago. Et: Clarifica me pater. Et: Tu es filius dei uiui.

Contra Hebionem

Subrepat Hebion, omne initium filio dei ex Maria concedens, & uerbum à diebus carnis intelligens, relegat: Pater clarifica me apud temetipsum ea claritate, qua fui apud te priusquam mundus esset. Et: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, & omnia per eum facta sunt. Et iterum: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eũ non cognouit. Existãt nouelli apostolatus, sed sub antichristo prædicatores, omni contumelia dei filium illudentes, & audient: Ego de patre exiui. Et: Filius qui est in patris sinu. Et: Ego & pater unum sumus. Ego in patre & pater in me: Et postremo unà cum Iudæis irascantur, quod Christus proprium sibi patrem deum confitens, æqualem se deo fecerit, & unà cum ijs audiant: Vel operibus meis credite, quia pater in me & ego in patre. Vnum igitur hoc est immobile fundamentum, unà hæc est felix fidei petra Petri ore confessa: Tu es filius dei uiui, tanta in se sustinens argumenta ueritatis, quantæ peruersitatum quæstiones & infidelitatis calumniæ mouebuntur. Iam in cæteris dispensatio uoluntatis paternæ est. Virgo, partus, & corpus, postq; crux, mors, inferi, salus nostra est. Humani enim generis causa dei filius natus ex uirgine est & spiritu sancto, ipso sibi in hac operatione famulante, & sua uidelicet dei inumbrante uirtute, corporis sibi initia conseuit: & exordia carnis instituit, ut homo factus ex uirgine naturam in se carnis acciperet, perq; huius admixtionis societatem sanctificatum in eo uniuersi generis humani corpus existeret: ut quemadmodum omnes in se per id quod corporeum se esse uoluit conderentur, ita rursum in omnes ipse per id quod eius est inuisibile, referretur.

Petram interpretatur ipsam fidei professionem

Christi incarnatio

Natiuitas

Dei igitur imago inuisibilis pudorem humani exordij non recusauit, & per conceptionem, partum, uagitum & cunas, omnes naturæ nostræ contumelias transcucurrit. Quid tandem dignum à nobis tantæ dignationis affectui rependetur? Inenarrabilis à deo originis unus unigenitus deus, in corpusculi humani formam sanctæ uirginis utero insertus accrescit. Qui omnia continet, & intra quem, & per quem cuncta sunt, humani partus lege profertur: ad cuius uocem archangeli & angeli tremunt, cœlum & terra & omnia mundi huius resoluentur elementa, uagitu infantiæ auditur. Qui inuisibilis & incomprehensibilis est, non uisu, sensu, tactúque moderandus, cunis est obuolutus. Hæc si quis indigna deo recolet, tanto se maioris beneficij obnoxium confitebitur, quanto minus hæc dei conuenerint maiestati. Non ille eguit homo effici, per quem homo fa-

ctus est: sed nos eguimus ut deus caro fieret, & habitaret in nobis, id est, assumptione carnis unius membra uniuersæ carnis incoleret. Humilitas eius nostra nobilitas est, contumelia eius honor noster est: quod ille est deus in carne consistens, hoc nos uicissim in deum ex carne renouati. Sed ne forte detineant scrupulosas mentium cogitationes cunæ, uagitus, partus atque conceptio, reddenda est singulis dei dignitas: ut uoluntatis humilitatem potestatis ambitio præcedat, nec dignationem dignitas derelinquat. Videamus igitur quæ sunt ministeria conceptus.

Conceptionis dignitas

Angelus Zachariæ loquitur, sterili partus affertur, de incensi loco sacerdos mutus egreditur, Ioannes in uocem adhuc utero matris detentus erumpit, Mariam angelus benedicit, matrem filij dei uirginem pollicetur. Illa uirginitatis suæ conscia, difficultate facti commouetur, angelus ei diuinæ operationis efficientiam exponit, ait enim: Spiritus sanctus desuper ueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Spiritus sanctus desuper ueniens uirginis interiora sanctificauit, & in his spirans (quia ubi uult spiritus spirat) naturæ se humanæ carnis immiscuit, & id quod alienum à se erat, ui sua ac potestate præsumpsit: atque ut ne quid per imbecillitatem humani corporis dissideret, uirtus altissimi uirginem obumbrat, infirmitatem eius ueluti per umbrã circunfusam confirmans, ut ad sementiuam incuntis spiritus efficaciam substantiã corporalem diuinæ uirtutis inumbratio temperaret. Hæc conceptionis est dignitas.

Partus dignitas

Videamus partum, uagitum & cunas quæ dignitas sequatur. Loquitur ad Ioseph angelus pariturã uirginem, & eum qui natus fuerit uocandum Emanuel, id est, nobiscum deus. Proclamat spiritus per prophetam, Angelus testis est, Deus nobiscum est ille qui nascitur. Nouum Magis de cœlo stellæ lumen effertur, & cœli dominum signum cœleste prosequitur. Angelus pastoribus nunciat natum Christum dominum salutem uniuersorum. Multitudo exercitus cœlestis in laudem puerperij concurrit, & tanti operis præconia diuini cœtus gaudia eloquuntur: Gloria deinde in cœlis deo, & pax in terra bonæ uoluntatis hominibus nunciatur. Adsunt deinde Magi, inuolutum pannis adorant: & post illam inanis scientiæ suæ operationem arcanam, posito in cunis genu flectunt. Sic per Magos cunarum sordes adorantur, sic uagitus per angelorum diuina gaudia honorantur: sic partui proclamans per prophetam spiritus, & id ipsum angelus nuncians, & nouæ lucis stella famulatur. Sic initia nascendi spiritus sanctus desuper ueniens & inumbrans uirtus altissimi moliuntur. Aliud intelligitur, aliud uidetur: aliud oculis, aliud animo conspicitur. Parit uirgo, partus à deo est: infans uagit, laudantes angeli audiuntur: panni sordent, deus adoratur. Ita potesta-

tis

tis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur.

Par etiam est reliquæ cursus ætatis. Nam omne tempus quod in homine egit, dei operibus expleuit. De singulis autem non est tempus edicere: tantum illud in uniuersis uirtutum & curationum generibus contuendum est, in carnis assumptione hominem, deum uero in gestis rebus existere. De spiritu autem sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est: sed sileri à nobis eorũ causa qui nesciunt, non potest. Loqui autem de eo nõ necesse est, quia de patre & filio autoribus confitendus est. Et quidem puto an sit non esse tractandum. Est enim, quandoquidem donatur, accipitur, obtinetur: & qui cõfessioni patris & filij connexus est, non potest à confessione patris & filij separari. Imperfectum enim est nobis totum, si aliquid desit à toto: de quo si quis intelligẽtiæ nostræ sensum requirit, in Apostolo legimus ambo: Quoniam estis, inquit, filij dei, misit deus spiritum filij sui in corda uestra clamantem abba pater. Et rursum: Nolite cõtristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis. Et iterum: Nos autem nõ spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Et iterum: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei in uobis est: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et rursum: Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, qui suscitauit Iesum à mortuis uiuificabit & mortalia corpora uestra propter spiritum suum qui habitat in uobis. Vnde quia est & donatur & habetur & dei est: cesset hinc sermo calumniantium cum dicunt per quem sit, & ob quid sit, uel qualis sit. Si responsio nostra displicebit dicentiũ per quem omnia & in quo omnia sunt, & quia spiritus est dei, donum fidelium: displiceant & Apostoli & prophetæ, hoc tantum de eo quod esset loquentes, & post hæc pater & filius displicebit. Manere autem hinc quosdam in ignorantia atq; ambiguitate existimo, quòd hoc tertium, id est, quod nominatur spiritus sanctus, uideant pro patre & filio frequenter intelligi. In quo nihil scrupuli est, siue enim pater, siue filius, & spiritus sanctus est. Sed id quod in Euangelijs legimus, Quia deus spiritus est: diligenter est contuendum, quomodo & qua ratione sit dictum. Omne enim dictum ut dicatur ex causa est, & dicti ratio ex sensu erit intelligenda dicentis, ne quia responsum à domino est: Spiritus deus est, idcirco cum sancti spiritus nomine & usus negetur & donum. Cum Samaritana enim domino erat sermo: uenerat enim redemptio uniuersorum. Cui post multum sermonem aquæ uiuæ, & quinq; uirorum, & nunc eius qui esset alienus, mulier respondit: Domine animaduerto quod propheta es tu, Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis quoniam Hierosolymis est locus ubi adorare oporteat. domi-

Spiritus sancti ratio

Et patrem & filium nonnunquam appellari spiritum

nus respondit: Crede mihi mulier, quoniam uenit hora quando neq; in isto mõte, neq; Hierosolymis adorabitis patrẽ. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed uenit hora & nunc est, cum ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate, Etenim pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus enim deus est, & adorantes eum, in spiritu & ueritate oportet adorare, quia deus spiritus est. Mulier igitur traditionum memor paternarum uel tanquam Samaria in monte, uel tanquam Hierusalem in templo adorãdum existimabat: quòd Samaria ad adorandum deum per transgressionem legis locum montis elegerat, Iudæi uero templum à Salomone conditum religionis sedem existimabant: quorum utrorumq; præsumptio aut collis ædito, aut extructæ domus concauo deum intra quem omnia & extra quem nihil eius capax est, continebat. Ergo quia deus inuisibilis, incomprehensibilis, immensus est, ait dominus uenisse tempus, ut non in monte uel templo deus sit adorandus: quia deus spiritus est. Et spiritus nec circunscribitur nec tenetur: quia per naturæ suæ uirtutem ubiq; est, neq; usquam abest, in omnibus omnis exuberans. Hos igitur ueros esse adoratores, qui in spiritu & ueritate sint adoraturi: adoraturis autem in spiritu deum spiritum, alter in officio, alter in honore est, quia discretum est in quo quisq; sit adorandus. Non enim tollit sancti spiritus & nomen & donum, quia dictum est: Deus spiritus est. Responsum autem est mulieri deum templo & monte claudenti, esse omnia in deo, deum in semetipso, & inuisibilem atq; incomprehensibilem in ijs quæ inuisibilia atque incomprehensibilia sunt adorandum. atq; ita natura & muneris & honoris expressa est, cum in spiritu deum spiritum docuit adorandum: & libertatem ac scientiam adorantium, & adorandi infinitatem, dum in spiritu deus spiritus adoratur, ostendit. Simile huic etiam illud Apostoli est: Quia dominus spiritus est, & ubi spiritus domini, ibi libertas. Discreuit ad intelligentiæ significationem, eum qui est, ab eo cuius est. Non enim habere haberiq; unum est, neq; eadem significatio continet eum atq; eius. Ita cum ait: Dominus spiritus est, naturam infinitatis eius ostendit. Cum uero adiecit: Vbi spiritus domini, ibi libertas: & eum cuius est significat: quia & spiritus dominus est, & ubi spiritus est domini, ibi libertas est. Hæc non quod causa postulet dicta sint, sed ne quid in his obscuritatis hæreret. Est enim spiritus sanctus unus ubiq;, omnes patriarchas, prophetas & omnem chorum legis illuminans, Ioannem etiam in utero matris inspirans: datus deinde Apostolis cæterisq; credentibus, ad cognitionem eius, quæ indulta est, ueritatis.

Quod autem sit officium eius in nobis, ex uerbis ipsius domini audiamus, Ait enim: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare

Deus spiritus · *Effectus spiritus ex Euãgelys*

portare modo: expedit enim uobis ut ego eam, si iero mittam uobis aduocatum. Et rursum: Ego, inquit, rogabo patrem meum & alium aduocatum mittet uobis spiritum paracletum, ipse me clarificabit. Et rursum: Rogabo, inquit, patrem meum, & alium aduocatum mittet uobis, ut uobiscum sit in æternum, spiritum ueritatis. ille uos diriget in omnem ueritatem. non enim loquetur à se, sed quæcunque audierit loquetur, & uentura nunciabit uobis. ille me honorificabit, quia de meo sumet. Hæc de pluribus ad intelligentiæ uiam dicta sint, quibus & uoluntas muneraritis, & ratio & conditio muneris continetur: ut quia infirmitas nostra neque patris, neque filij capax esset, fidem nostram de dei incarnatione difficilem, sancti spiritus donum quodam intercessionis suæ fœdere illuminaret. Est autem nunc consequens, ut & Apostolum explicantem doni huius uirtutem atque officium audiamus. ait enim. Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei: non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Et rursum: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Et rursum: Quia nemo in spiritu dei dicit anathema Iesum, & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et rursum: Diuisiones autem donationum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, sed idem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Alij autem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij dona sanitatum in uno spiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij separatio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum: omnia autem hæc operatur unus atque idem spiritus. Habemus igitur doni istius causam, habemus effectus: & nescio quid de eo ambiguitatis sit, cuius in absoluto sit & causa, & ratio, & potestas. Vtamur ergo tam liberalibus donis, & usum maxime necessarij muneris expetamus. Ait enim, ut etiam superius ostendimus, Apostolus: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Accipitur ergo ob scientiam. Vt enim natura humani corporis cessantibus officij sui causis erit ociosa: nam & oculis nisi lumen accedat, nullus ministerij erit usus, & aures nisi uox sonus'ue reddatur, munus suum nõ recognoscent, & nares nisi odor fragrauerit, in quo officio erunt nescient: non quòd his deficiat natura per causam, sed usus habeatur ex causa: Ita & animus humanus nisi per fidem donum spiritus hauserit, habebit quidem naturam deum intelligendi, sed lumen scientiæ non

Ex Paulo

habebit. Munus autem quod in Christo est, omne omnibus patet unum: & quod ubique non deest, in tantum datur in quantum quis uolet sumere, in tantum residet in quantum quis uolet promereri. Hoc usque in consummationem seculi nobiscum, hoc expectationis nostræ solatium, Hoc in donorum operationibus futuræ spei pignus est: hoc mentium lumen, hic splendor animarum est. Hic ergo spiritus sanctus expetendus est, promerendus est, & deinceps præceptorum fide atque obseruatione retinendus.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE
Liber III

FFERT plerisque obscuritatem sermo domini, cum dicit: Ego in patre & pater in me, & non immerito. Natura enim intelligentiæ humanæ rationem dicti istius non capit: uidetur namque non posse effici, ut quod in altero sit, æque id ipsum extra alterum sit. Et cum necesse sit ea de quibus agitur non solitaria sibi esse, numerum tamen suum in quo sint conseruantia, non posse se inuicem continere, ut qui aliquid aliud intra se habeat atque ita maneat, manensque semper exterior, ei uicissim quem intra se habeat, maneat æque semper interior. Hæc quidem sensus hominum non consequitur, nec exemplum aliquod rebus diuinis comparatio humana præstabit: sed quod inintelligibile est homini, deo esse possibile est. Hoc non ita à me dictum sit, ut ad rationem dicti ea tantum sufficiat autoritas, quòd à deo dictum sit. Cognoscendum itaque atque intelligendum est quid sit illud: Ego in patre & pater in me, si tamen comprehendere hoc ita ut est ualebimus: ut quod natura rerum pati non posse existimatur, id diuinæ ueritatis ratio consequatur. Atque ut facilius intelligentiã difficillimę istius quęstionis consequi possimus, prius patrem & filium secundum diuinarum scripturarum doctrinam cognosci à nobis oportet, ut de cognitis ac familiaribus absolutior sermo sit. Æternitas patris, ut in libro anteriore tractauimus, locum, tempora, speciem, & quicquid illud humano sensu concipi potest excedit. Ipse extra omnia, in omnibusque, capiens uniuersa, & capiendus à nemine, non accessu decessuue mutabilis, sed inuisibilis, incomprehensibilis, plenus, perfectus, æternus, non aliunde quod est sumens, sed ad id quod ita manet sibi ipse sufficiens.

Hic ergo ingenitus ante omne tempus ex se filium genuit, non ex aliqua

aliqua subiacente materia, quia per filium omnia: non ex nihilo, quia ex se filium: non ut partum, quia nihil in deo demutabile aut uacuum est: non partem sui uel diuisam, uel discissam, uel extensam, quia & impassibilis & incorporeus deus est: hæc autem passionis & carnis sunt, & secundum Apostolum in Christo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Sed incomprehẽsibiliter, inenarrabiliter ante omne tempus & secula unigenitũ ex his quæ ingenita in se erant, procreauit: omne quod deus est per charitatem atq; uirtutem natiuitati eius impartiens, ac sic ab ingenito, perfecto æternoq; patre, unigenitus & perfectus & æternus est filius. Ea autem quæ eius sunt secundum corpus quod assumpsit, bonitatis eius ad salutem nostram uoluntas est. Inuisibilis enim & incorporeus & incomprehensibilis, utpote ab eo genitus, taotum in se & materiæ & humilitatis recepit, quantum in nobis erat uirtutis ad intelligendum se & sentiendum & contuendum: imbecillitati nostræ potius obtemperaos, quàm de his in quibus erat ipse deficiens. Igitur perfecti patris perfectus filius, & ingeniti dei unigenita progenies, qui ab eo qui habet omnia, accepit omnia, deus à deo, spiritus à spiritu, lumen à lumine, confidenter ait: Pater in me & ego in patre. Quia ut spiritus pater, ita & filius spiritus: ut deus pater, ita & filius deus: ut lumen pater, ita & filius lumen. Ex ijs ergo quæ in patre sunt, ea in quibus est filius, id est, ex toto patre totus filius natus est, non aliunde, quia nihil ante quàm filius: non ex nihilo, quia ex deo filius: non in parte, quia plenitudo deitatis in filio: neq; in aliquibus, quia in omnibus: sed ut uoluit qui potuit, ut scit qui genuit: quod in patre est, hoc & in filio est: quod in ingenito, hoc & in unigenito est: alter ab altero, & uterque unum: non duo unus, sed alius in alio, quia non aliud in utroq;: pater in filio, quia ex eo filius: filius in patre, quia non aliunde quod filius: unigenitus in ingenito, quia ab ingenito unigenitus. Ita in se inuicem: quia ut omnia in ingenito patre perfecta sunt, ita omnia in filio unigenito perfecta sunt. Hæc in patre & filio unitas, hæc uirtus, hæc charitas, hæc fides, hæc spes, hæc ueritas, uia, uita. Non calumniari de uirtutibus suis deo, nec per secretũ ac potestatem natiuitatis obtrectare filio. Patri ingenito nihil comparare: unigenitum ab eo, nec tempore, nec uirtute discernere: deum filiũ, quia ex deo est, confiteri. Sunt istiusmodi in deo potestates: quarum cum ratio intelligentiæ nostræ incomprehensibilis sit, fides tamen per ueritatem efficientiæ in absoluto est. Nec hoc in spiritualibus taotum, sed etiam in corporalibus deprehendimus, non ad natiuitatis exemplum, sed ad admirationem facti intelligibilis ostensum. Nuptiarũ die uinum in Chana Galilææ ex aqua factum est: nunquid consequitur aut sermo noster, aut sensus, quibus modis natura demutata

Quomodo filius à patre & in patre

Diuina uirtus ex miraculis ad similitudinem diuinæ generationis

demutata sit, ut aquæ simplicitas defecerit, et uini sapor natus sit? Non permixtio fuit sed creatio, & creatio non à se cœpta sed ex alio in aliud existens: non per transfusionem potioris obtinetur quod infirmius est, sed abolettur quod erat, et quod non erat cœpit. Sponsus tristis est, familia turbatur, solennitas nuptialis conuiuij periclitatur. Iesus rogatus non exurgit aut instat, sed quiescentis eius hoc opus est. Aqua hydrijs infunditur, uinum calicibus hauritur, infundentis scientiæ sensus non conuenit haurientis. Qui infuderunt, hauriri aquam existimant: qui hauriunt, uinum infusum arbitrantur: tempus quod in medio est non sufficit, ut in liquoris natura & nascatur & pereat. Ratio facti & uisum frustratur & sensum, uirtus tamen dei in his quæ sunt gesta sentitur. Sed & de quinque panibus non dissimilis facti admiratio est, incrementis eorum quinque millium uirorum & innumerabilium mulierum ac puerorũ fames uincitur: fugit oculos sensus nostri, operis intelligentia. Quinque panes offeruntur & franguntur, subrepunt præfringentium manibus quædam fragmẽtorum procreationes, non imminuitur unde præfringitur, & tamen semper præfringentis manum fragmenta occupant: fallunt momenta uisum, dum plenam fragmentis manum sequeris, alteram sine damno portionis suæ contueris, inter hæc fragmentorum cumulus augetur. Præfringentes in ministerio sunt, edentes in negocio sunt, esurientes saturi sunt, duodecim cophinos replent reliquiæ. Non sensus, non uisus profectum tam inconspicabilis operationis assequitur: est quod non erat, uidetur quod non intelligitur, solum superest ut deus omnia posse credatur. Non habent itaque diuina adulationem, nec subest deo ad placendum fallendumque simulatio. Hæc filij dei opera non de iactantiæ studio sunt profecta: neque enim ille cui innumerabilia milia milium angelorũ seruiũt, adulatus est homini. quid enim eorum quæ nostra sunt indigebat, per quẽ sunt uniuersa quæ nostra sunt? An honorẽ à nobis expostulabat, nunc à somno stupidis, nunc de luxu noctium uigilatarũ fessis, nunc post rixas & cædes dierum male conscijs, nunc post conuiuia ebrijs, quem archãgeli & dominatus, principatus & potestates sine somno, sine occupatione, sine crimine æternis & indefessis in cœlo uocibus laudant: & laudant, quia ipse inuisibilis dei imago omnes per se creaue rit, secula fecerit, cœlum firmauerit, astra distinxerit, terrã fundauerit, abyssos demerserit, ipse deinceps homo natus sit, mortem uicerit, portas inferni fregerit, cohęredẽ sibi plebem acquisiuerit, carnẽ in ęternitatis gloriã ex corruptione transtulerit. Nihil ergo iste eguit à nobis, ut hæc eum apud nos inenarrabilia, et inintelligibilia opera tanquã egentem laudis ornarent: sed prouidẽs deus nequitiæ & stultitiæ humanæ errorem, & sciens eousque infidelitatem proruptura esse, ut sibi de dei rebus

rebus iudicium præsumeret, audaciam nostram earum, de quibus ambigeretur, rerum uicit exemplis. Sunt enim plures seculi prudentes, quorum prudentia deo stulticia est: qui cum audiunt de um ex deo, uerũ à uero, perfectum à perfecto, unum ab uno natum esse, tanquam impossibilia nobis prædicantibus contradicunt, quibusdam sententiarum collectionibus inhærentes, cum dicunt: Nasci nihil potuit ab uno, quia omnis natiuitas est ex duobus: iam si ab uno natus hic filius est, partem eiusdem qui genuit accepit: et si pars, neuter ergo perfectus est, deest enim ei unde decessit: nec plenitudo in eo erit, qui ex portione constiterit: neuter ergo perfectus est, cum plenitudinem suam & qui genuit amittat, nec qui natus est cõsequatur. Hanc mundi sapientiam etiam per prophetam prouidens deus ita damnat dicens: Perdam sapientiam sapientium, & intellectum prudentium reprobabo. Item in Apostolo: Vbi sapiens, ubi conquisitor huius seculi? nonne stultam fecit deus prudentiam huius mundi? Nam quia in sapientia dei non cognouit mundus per prudentiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes: quoniam Græci sapientiam quærunt, & Iudæi signa petunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalũ, gentibus aũt stultitiam: ijs autem qui sunt uocati Iudæis atq; Græcis, Christum dei uirtutẽ & dei sapientiã: quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est dei, fortius est hominibus. Curã ergo humani generis habens dei filius, primum ut sibi crederetur, homo factus est, ut testis diuinarum rerum nobis esset ex nostris: perq; infirmitatem carnis deum patrem nobis infirmis & carnalibus prædicaret, uoluntatẽ in eo dei patris efficiens, ut dicit: Non ueni uoluntatẽ meam facere, sed uoluntatem eius qui me misit. Non quòd nolit & ille quòd faciat: sed obedientiã suam sub effectu paternæ uoluntatis ostendit, uolens ipse uoluntatem patris explere. Erat autem hæc efficiendæ uoluntatis uoluntas, cuius ipse testis est dicens: Pater uenit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatẽ omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei uitam æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram opere consummato, quod dedisti mihi ut faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Verbis breuibus & paucis omne opus officij sui & dispensationis exposuit, nihilominus fidei ueritatẽ aduersum omnem inspirationẽ diabolicæ fraudulẽtiæ cõmuniens. Curramus ergo per singulas sermonis sui uirtutes

Confictat rationes humanas

tes. Ait: Pater, uenit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarifi-cet te. Non diem, non tempus, sed horam uenisse dicit. In hora diei portio est. Et quæ hæc erit hora? nempe illa de qua in tempore pas-sionis discipulos cõfirmans locutus est: Ecce uenit hora, ut filius ho-minis clarificetur. Hęc ergo hora est in qua se à patre clarificari orat, ut patrem ipse clarificet. Sed quid est quod clarificari se clarificatu-rus expectat, & honorem redditurus expostulat, & hoc eget quod rursum impartiat? Et hic occurrãt sophistæ mundi & sapientes Grę-ciæ, & syllogismis suis ueritatem irretiant. Quo modo & unde & quid causæ sit quærant: & cum hæserint, audiant: Quia stulta mun-di elegit deus. Ergo per stultitiam nostrã intelligamus hæc inintelli-gibilia sapientibus mundi. Dixerat dominus: Pater, uenit hora: ho-ram passionis ostenderat, nam hæc sub momẽto eo loquebatur. De-inde adiecit: Clarifica filium tuum. Sed quo modo clarificandus erat filius? namq; natus ex uirgine, à cunis atq; infantia usq; ad consum-matum uenerat uirum: per somnum, famem, sitim, lassitudinem, la-chrymas hominem egerat, etiamnũ conspuendus, flagellandus, cru-cifigendus. Quid ergo? nobis solum hominem in Christo hęc erant contestatura? Sed non confundimur cruce, non flagellis prædamna-mur, non sputis sordidamur. Clarificat pater filium. Quo modo tan-dem? suffigitur cruci. Deinde quid sequitur? sol non occidit, sed refu-git. Sed quid refugisse dico? non receptus in nube est, sed de cursu operis defecit, & interitum suum cum eo reliqua mundi elemẽta sen-serũt: & ne huic facinori illæ cœlestes operationes interessent, inter-cessionis huius necessitate quadam sui abolitione caruerũt. Sed ter-ra quid fecit? ad onus domini in ligno pendentis intremuit, eum qui moriturus erat intra se contestata non capere. Nunquid & portio-nem suam rupes & saxa concedunt? sed rupta dissiliunt, & naturam suam perdunt, cesamq; ex se arcam incontinentem condendi corpo-ris confitentur. Quid ad hæc proclamat quoq; centurio cohortis, et crucis custos? Vere dei filius erat iste. Creatura intercessione huius piaculi liberatur, firmitatem & uirtutem saxa non retinent. Qui cru-ci affixerant, uere dei filium confitentur. Prædicationi consentit effe-ctus. Dominus dixerat: Clarifica filiũ tuum. Nõ solum nomine con-testatus est esse se filium, sed & proprietate qua dicitur tuum. Multi enim nos filij dei, sed non talis hic filius est. Hic enim & uerus & pro-prius est filius, origine, non adoptione: ueritate, nõ nuncupatione: natiuitate, non creatione. Ergo post clarificationẽ eius, ueritatis con-fessio consecuta est: nam uerum dei filiũ centurio confitetur, ne quis credentium ambigeret, quod unus persequentium nõ negasset. Sed fortè ea clarificatione creditur eguisse filius quã orabat, & infirmus reperitur

Syllogismi nũc sustinent eccle-siam

Christus pecu-liari modo fili-us dei dicitur

reperitur, dum clarificatione potioris expectat. Et quis patrem non potiorem confitebitur, ut ingenitū à genito, ut patrem à filio, ut eum qui miserit ab eo qui missus sit, ut uolentem ab ipso qui obediat? & ipse nobis erit testis: Pater maior me est. Hæc ita ut sunt, intelligenda sunt: sed cauendum est, ne apud imperitos gloriam filij honor patris infirmet, nec infirmari se patitur hæc ipsa clarificatio postulata. ad id enim quod dictum est: Pater clarifica filium tuum, sequitur & illud: Vt filius tuus clarificet te. Non ergo infirmus est filius, uicem clarificationis ipse cum clarificandus sit, redditurus. Sed si non infirmus, quid postulabat? Nemo enim nisi hoc quo eget postulat. Aut nunquid infirmus est & pater? Aut eorū quę habet ita profusus est, ut ei clarificatio sit reddenda per filium? Sed neq; hic eguit, neq; ille desiderat, & tamen alteri alter impertit. Ergo expostulatio clarificationis dandæ, uicissimq; reddendæ, nec patri quicquam adimit, nec infirmat filium, sed eandem diuinitatis ostendit in utroq; uirtutem, cum & clarificari se filius à patre oret, & clarificationē pater non dedignetur à filio: sed hæc in patre & filio uirtutis unitatem, per uicissitudinem dandæ & referendæ clarificationis ostendunt. Sed clarificatio hæc quæ sit, & ex quibus sit, noscendum est. Nō opinor demutabilis deus est, neq; in ęternitatem cadit aut uicium, aut emendatio, aut profectus, aut damnum: sed quod est, semper est. Hoc enim deo est peculiare, quod semper est: habere aliquando in natura non poterit ut nō sit. Quo modo ergo clarificabitur quod suo nō eget, neq; à se deficit, neq; quicquam sit quod in se recipiat, neq; amiserit ut resumat? Heremus, moramur. Sed intelligentiæ nostræ infirmitatem Euangelista non deserit, qui quam clarificationē patri filius esset redditurus ostendit dicens: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei uitam æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solū uerum deū, & quem misisti Iesum Christum. Clarificatur ergo per filium pater, in eo quod sit à nobis per filium intelligendus. Claritas autem hæc erat, quod ab eo filius potestatem omnis carnis acceperat. Caro enim factus ipse, uitæ æternitatem erat caducis & corporeis & mortalibus redditurus. Vitæ autē nostræ æternitas non operationis erat, sed uirtutis effectus: cum æternitatis gloriam non iam molitio noua, sed sola dei esset cognitio sumptura. Ergo non claritas deo additur: neq; enim decesserat ut adderetur, sed per filium clarificatur apud nos imperitos, refugas, sordidos, sine spe mortuos, sine lege tenebrosos: & clarificatur per id quod ab eo filius potestatē omnis carnis acceperit, uitam ei ęternam daturus. Per hęc igitur filij opera clarificatur pater. Itaq; cum omnia filius accepit, clarificatus à patre est: & contrà clarificatur pater, cum

Quomodo filius clarificat patrem & uicissim ab eo clarificatur

d fiunt

fiunt uniuersa per filium. Et claritas accepta sic redditur, ut quod claritatis in filio est, id totum claritas patris sit: quia à patre accepit omnia, quia honor famulantis in honore mittentis est, ut honor gignentis in honore nascentis est. Sed in quo tandem æternitas uitæ est, ait ipse: Vt cognoscãt te solum uerũ deum, & quem misisti Iesum Christum. Quæ hic difficultatum quæstiones sunt, & quę pugnæ uerborum? Vita est, uerum deum nosse. Sed nudum hoc non facit uitam. Quid ergo connectitur? Et quem misisti Iesum Christum. Debitus patri à filio honor redditur, cum dicit: Te solum uerum deum. Non tamen se filius à dei ueritate secernit cum adiungit: Et quem misisti Iesum Christum. Non habet interuallum cõfessio credentium, quia in utroque spes uitæ est. Nec deus uerus ab eo defecit, qui in coniunctione succedit. Cum ergo dicitur, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, sub hac significatione, id est, mittentis & missi, nõ patris & filij ueritas & diuinitas sub aliqua aut significationis aut dilationis diuersitate discernitur, sed ad gignẽtis & geniti confessionẽ fides religionis instruitur. Ergo absolute patrẽ filius clarificat in eo quod sequitur: Ego te clarificaui super terrã opere consummato, quod dedisti mihi ut faciã. Laus patris omnis à filio est: quia in quibus laudabitur filius, laus erit patris. Consummat enim omnia quę pater uoluit. Dei filius homo nascitur, sed dei in partu uirginis uirtus est. dei filius homo cernitur, sed deus in operibus hominis existit. Dei filius crucifigitur, sed in cruce hominis mortem deus uincit. Christus dei filius moritur, sed omnis caro uiuificatur in Christo. Dei filius in inferis est, sed homo refertur ad cœlum. In quantũ hæc laudabuntur in Christo, tanto plus laudis ex quo Christus deus est consequetur. His igitur modis pater filiũ clarificat super terrã. Rursumque filius ignorationi gentiũ & stulticiæ seculi, per uirtutũ suarũ opera eum ex quo est ipse clarificat. Et hæc quidem clarificationis uicissitudo non pertinet ad diuinitatis profectũ, sed ad honorem eum qui ex cognitione ignorantium suscipiebatur. Quo enim pater non abundabat, ex quo sunt omnia? Vel quid filio deerat, in quo cõplacuerat omnem plenitudinem diuinitatis habitare? Ergo clarificatur pater in terra, quia opus eius quod mandauit efficitur. Videamus quid filius à patre clarificationis expectet, & absolutum est. Nam incontinentibus est: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut faciam. & nunc clarifica me tu pater apud temetipsum ea claritate quam habui, prius quàm mundus esset, apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus. Operibus ergo filij clarificatus est pater: dum deus esse intelligitur, dum dei unigeniti pater manifestatur, dum ad salutem nostram filium suum etiam ex uirgine

natum

natum esse hominem uoluit. In quo explentur ea omnia in passione, quæ de partu uirginis cœpta sunt. Itaq; quia dei filius ex omni qua est parte perfectus, & ante omne tempus in diuinitatis plenitudine natus, nunc à carnis suæ origine homo consumabatur ad mortem: clarificari se apud deum postulat, sicut patrē ipse clarificabat in terris, quia tum dei uirtutes ignoranti seculo clarificabātur in carne. Nunc autem quid est quod apud patrem clarificationis profectum expetat? Nempe hoc quod habuit apud eum, prius quàm mundus esset. Habuit plenitudinem diuinitatis, atq; habet. Nanq; dei filius est: sed qui erat dei filius, & hominis cœperat esse filius. Erat enim uerbum caro factum: non amiserat quod erat, sed cœperat esse quod non erat. Non de suo destiterat, sed quod nostrum est acceperat: profectum ei quod accepit, eius claritatis expostulat, unde non destitit. Ergo quia filius est uerbum, & uerbum caro factum, & deus uerbum, & hoc in principio apud deum, & uerbum ante constitutionem mundi filius: filius nunc caro factus orabat, ut hoc patri caro inciperet esse quod uerbum, ut id quod de tempore erat, gloriam eius, quę sine tempore est, claritatis acciperet, ut in dei uirtutem & spiritus incorruptionem transformata carnis corruptio absorberetur. Hæc itaq; oratio ad deum est, hæc ad patrem confessio filij est, hæc carnis deprecatio est: in qua eum iudicij die compunctum, & de cruce recognitum uniuersi uidebunt, in qua præfiguratus in monte est, in qua eleuatus ad cœlos est, in qua deo assedit à dextris, in qua uisus à Paulo est, in qua honorificatus ab Stephano est. Manifestato itaq; nomine patris hominibus, hoc postulat. Sed quo nomine? Nunquid nomē dei ignorabatur? Hoc Moyses de rubo audiuit, hoc Genesis in exordio creati orbis nunciauit, hoc lex exposuit, hoc prophetæ prætulerunt, hoc homines in his mundi operibus senserunt, hoc gentes etiam mentiendo ueneratæ sunt. Non ergo ignorabatur dei nomen, sed deus planè ignorabatur: Nam deum nemo noscit, nisi confitcatur & patrem, patrem unigeniti filij, et filium non de portione, aut dilatione, aut remissione: sed ex eo natum inenarrabiliter, incomprehensibiliter, ut filium à patre plenitudinem diuinitatis, ex qua, & in qua natus est obtinentem, uerum & infinitum & perfectum deum: hæc enim dei est plenitudo. Nam si horum aliquid deerit, iam non erit plenitudo, quam in eo habitare complacuit. Hoc à filio dei prædicatur, hoc ignorantibus manifestatur: sic clarificatur per filium pater, cum pater filij per filium talis agnoscitur.

Volens itaq; filius huius natiuitatis suæ fidem facere, factorum suorum nobis posuit exemplum, ut per inenarrabilem gestorum suorum efficientiam de uirtute natiuitatis inenarrabilis doceremur: cum aqua fit uinum, cum quinq; panes saturatis quinq; milibus uirorum,

excepto sexu & ætate reliqua, replent fragmētis cophinos duodecim. Res cernitur, & nescitur: fit, & non intelligitur: ratio non apprehenditur, effectus ingeritur. Stultum est autem, calumniam in eo inquisitionis intendere, in quo comprehendi id unde quæritur, per naturam suam non potest. Ut enim inenarrabilis est pater in eo quod ingenitus est, ita enarrari filius in eo quod unigenitus est, non potest, quia ingeniti est imago, qui genitus est. Tum enim sensu atq; uerbis imaginem apprehendamus necesse est, cum eum cuius imago est, consequemur. Sed inuisibilia persequimur, & incomprehensibilia tentamus, quibus intelligentia ad cōspicabiles res & corporeas coartatur. Non erubescimus stulticiæ: non nosmetipsos irreligiositatis arguimus, dei arcanis, dei uirtutibus calumniantes. Quomodo filius, & unde filius, & quo damno patris, uel ex qua sit portione natus, inquirimus. Hære bas in exemplo operationū, ut crederes deum efficere posse, quorum intelligere efficientiam non possis. Quæris quomodo secundum spiritum natus sit filius: ego te de corporeis rebus interrogo. Quæro quo modo natus ex uirgine sit, An detrimentum sui caro perfectam ex se carnem generans perpessa sit. Et certe non suscepit quod ædidit, sed caro carnem sine elementorum nostrorum pudore prouexit, & perfectum ipsa de suis non imminuta generauit. Et quidem fas esset, non impossibile in deo opinari, quod per uirtutem eius possibile fuisse in homine cognoscimus. Sed te, quisquis es, ininuestigabilia sectantem, & diuinorum secretorum atq; uirtutum grauem arbitrum consulo, ut mihi imperito, & tantum de omnibus deo ut sunt ab eo dicta credenti, rationem saltem facti istius afferas. Dominum audio, & quia his credo quæ scripta sunt, scio iam post resurrectionem frequenter uidendum se in corpore præbuisse multis non credentibus: certe & Thomæ, non nisi contrectatis eius uulneribus credituro, sicut ait: Nisi uidero in manibus eius figuram clauorum, & misero digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Dominus ad omnem se intelligentiæ nostræ imbecillitatem accommodans, & dubitationi infidelium satisfacturus, arcanum inuisibilis uirtutis operatur: facti rationem quisquis eris cœlestium rerum scrutator, expone. Erant discipuli inclusi, & secreto post passionem domini congregati consederant. Dominus Thomæ fidem propositis conditionibus confirmaturus assistit, palpandi corporis & contrectandi uulneris obtulit facultatem: & utiq; qui compunctus recognoscendus sit, necesse est ut corpus in quo est compunctus attulerit. Quæro ergo per quas clausæ domus partes sese corporeus intulerit. Diligenter enim Euangelista expressit dicens: Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio discipulorū suorum. An constructa parietum penetrans,

&

& solidam lignorum naturā impenetrabilem transcurrit? Stetit nanq; corporeus, non simulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetrantis ingressum, & cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ uisus introeat. Integra sunt omnia & obserata: sed ecce asſiſtit medius, cui per uirtutem suam uniuersa sunt peruia. Inuiſibilibus calumniaris, ego à te uiſibiliū exposco rationē. Nihil cedit ex solido, neq; per naturam suam aliquid tanquam lapsu insensibili ligna & lapides admittūt. Corpus domini à sese non deficit, ut sese resumat ex nihilo, & unde qui asſiſtit in medio est? Cedit ad hæc & sensus & sermo, & extra rationem humanam est ueritas facti. Idcirco ergo ut de natiuitate domini fallimur, ita & de ingressu domini mentiamur. Dicamus factū non fuiſſe, quia intelligentiam facti non apprehendimus: & ceſſante sensu nostro, facti ipsius ceſſet effectus. Sed mendacium nostrum facti ipsius fides uincit. Asſiſtit dominus clausa domo in medio discipulorum: & filius est natus ex patre. Noli negare quòd steterit, quia per intelligentiæ infirmitatem, consistentis non consequaris introitum. Noli nescire, quòd ab ingenito & perfecto deo patre unigenitus perfectus filius dei natus sit: quia sensum & sermonem humanæ naturæ, uirtus generationis excedat. Et omnia quidem insuper mundi opera adeſſe nobis in testimonium poſſent, ne ambigere de dei rebus atq; uirtutibus fas crederemus. Sed in ipsam ueritatem infidelitas nostra procurrit, & uiolenti in excidium dei potestatis irrumpimus. Si liceret & corpora & manus in cœlum Icuaremus, solem astraq; cætera annui cursus suis limitibus perturbaremus, permisceremus diſceſſus oceani & acceſſus: fluenta etiam fontium inhiberemus, & naturas fluminum refrenaremus: concuteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera dei parricidio deſæuiremus. Sed bene, quòd nos intra hanc modestiæ neceſsitatem natura corporum detinet. Certe non fallimus, quid si liceret eſſemus acturi. Nanq; quia non poſſumus, prophana uoluntatis audacia naturam ueritatis conuellimus, & bellum dictis dei comparamus. Filius dixit: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Quid ad hæc calumniamur? quid æstuamus? patrem tu negas? Atqui hoc maximum opus filij fuit, ut patrem cognosceremus. Negas planè quando secundum te filius non ex eo natus est. Et cum filius dicitur factus pro uoluntate, quia sic cætera, admirari deum poſſum conditorem mundi, Christum creantem: & digna deo uirtus est, ut effectorem archangelorum & angelorum, uiſibilium & inuiſibilium, cœli atque terræ, & uniuerſæ huius creationis effecerit. Sed non hic labor domini est, ut omnia in creandis rebus deum poſſe tu sentias: sed ut scias deum patrem eſſe eius filij qui loquatur. Virtutes in cœlo plures sunt, & efficientes, & æternæ: sed unus unigenitus est filius, non à cæ-

 teris

teris sola differens potestate, quia per eum creata sunt, sed quia uerus unus est filius, non quia degener, aut natus ex nihilo sit. Audis filium, quia filius est crede. Audis patrem, memento quia pater est. Quid istis nominibus suspicionem, maliciam, audaciam interseris? Secundum naturæ intelligentiam nomina diuinis rebus aptata sunt. Quid adfers uim uerborũ ueritati? Audis patrem & filium, ne ambigas esse quod nuncupãtur. Summa dispensationis est filio, ut noueris patrem. Quid irritum facis opus prophetarum, uerbi incarnationẽ, uirginis partum, uirtutem operationum, crucem Christi? Tibi hæc omnia impensa, tibi præstita sunt, ut per hæc manifestus & pater tibi esset, & filius. Supponis nunc uoluntatem, creationem, adoptionem: inspice & militiam & stipendium Christi. Nempe proclamat: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Non audis, creatorem cœlestium creasti. Non audis, effectorem terrestrium effecisti: sed audis: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Vtere saluatoris tui munere: scito patrem esse qui genuit, filium esse qui natus est. Natum ex eo patre, qui est ex ueritate naturæ. Memento non tibi patrem manifestatum esse quòd deus est, sed deum manifestatum esse quòd pater est. Audis: Ego & pater unum sumus. Quid discindis & distrahis filium à patre? Vnum sunt, scilicet is qui est, nihil habens quod non sit etiam in eo à quo est. Cum audis filium dicentem: Ego & pater unum sumus, personis rem accommoda, gignẽti & genito professionis suę permitte sententiam. Sint unum, ut sunt, qui genuit & qui genitus est. Qur naturam excludis? qur ueritatem interimis? Audis: Pater in me est, & ego in patre. Et hoc de patre & filio filij opera testantur: Non ut corpus per intelligentiam nostram corpori immittimus, neq; ut aquam uino infundimus: sed eandem in utroq; uirtutis similitudinem & deitatis plenitudinem confitemur. Omnia enim filius accepit à patre: & est dei forma, & imago substantiæ eius. Eum enim qui est, ab eo qui est imago substantiæ, tantum ad substistendi fidem, non etiam ad aliquam naturæ dissimilitudinem intelligentia discernit: patrem autem in filio, & filium in patre esse, plenitudo in utroque diuinitatis perfecta est. Non enim diminutio patris est filius, nec filius imperfectus à patre est. Imago sola non est, & similitudo non sibi est. Deo autem simile aliquid esse, nisi quod ex se erit, non potest. Neq; enim aliunde est, quod in omnibus simile est: neque diuersitatem duobus admisceri alterius ad alterum similitudo permittit. Ne similia permutes, neque sibi ex ueritate indiscreta disiungas. Quia qui dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: inuicem esse sui similes, in eo quod similitudinem nostram dicit, ostendit. Ne contigeris, ne contrectaueris, ne corruperis. Tene naturæ nomina, tene filij professionem. No

lo adularis, ut filium de tuo laudes: bene habet, ut ijs quæ sunt scripta contentus sis. Non est autem in tantum confidendum in prudentia humana, ut perfectum se quis putet sapere quod sapiat: et in eo arbitretur absolutæ rationis summam cõtineri, quod ipsa mente pertractans, æquabili undiq; apud se existimet ueritatis opinione cõstare. Nõ enim concipiunt imperfecta perfectum, neq; quod ex alio subsistit, absolute uel autoris sui potest intelligentiam obtinere, uel propriam: se quidem in eo tantum quod est, sentiens, cæterum ulterius sensum suum quàm sibi constituta sit natura non tendens. Motum enim suum non sibi debet sed autori, & idcirco id quod aliud ex autore subsistit, imperfectum sibi est, dum constat aliunde: & necesse est, ut in quo se perfectum putet sapere, desipiat, quia naturæ suæ non moderans necessitatem, et omnia infirmitatum suarum existimans terminis contineri, falsiam sapientiæ nomine gloriatur: quia sapere sibi ultra sensus sui non liceat potestatem, & quàm infirmum subsistendi est uirtute, tam sensus sit. Atq; ob id imperfectæ naturæ substitutio, perfecti sensus sapientiam obtinere se glorians, stultæ sapientiæ irridetur opprobrio, Apostolo dicente: Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sermone sapientiæ, ne inanis fiat crux Christi: uerbum enim crucis pereuntibus stultitia est, ijs autem qui saluantur, uirtus dei est. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & intellectum intelligentium reprobabo. Vbi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor huius seculi? Nónne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Quoniam quidem in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, decreuit deus per stultitiam prædicationis saluare credentes. Quoniam Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum Iesum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem uocatis Iudæis & Græcis, Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Quia quod infirmum est dei fortius est hominibus: & quod stultum est dei, sapientius est hominibus. Omnis itaq; infidelitas stultitia est: quia imperfecti sensus sui usa sapientia, dum omnia infirmitatis suæ opinione moderatur, putat effici non posse quod non sapit. Causa enim infidelitatis de sententia est infirmitatis, dum gestum esse quis non putat, quod geri non posse definiat: & idcirco Apostolus sciens naturæ humanæ imperfectam cognitionem, hoc solum putare in ueri ratione esse quod saperet, ait non in sermone se sapientiæ prædicare, ne prædicationis suæ inanis esset assertio: ac ne stultitiæ esse prædicator existimaretur, adiecit: uerbum crucis stultitiã esse pereuntibus, quia eam solam infideles prudentiam crederent esse quam saperent: Et cum nihil nisi intra infirmitatis suæ saperent naturam, eam quæ sola dei perfecta sapientia est, putarent esse

ſtultitiam, per quod ea ipſa infirmi ſapientiæ ſuę opinione deſiperent. Ergo quicquid pereuntibus ſtultitia eſt, hoc ĳs qui ſaluantur, dei uirtus eſt: quia nihil naturalis ſenſus ſui infirmitate moderantur, ſed diuinæ poteſtatis efficientiam ſecundum infinitatem cœleſtis uirtutis expendunt. Et idcirco ſapientiam ſapientium, & intelligentiam intelligentium deus improbat, quia per opinionem ſtultitiæ humanæ credentibus ſalus tribuitur: dum & infideles quæ extra ſenſum ſuũ ſunt, ſtulta eſſe decernunt, & fideles poteſtati ac uirtuti dei omnia largiendo ſibi ſalutis ſuæ ſacramenta permittunt. Non ergo ſunt ſtulta quæ dei ſunt, ſed humanæ naturæ inſipiens prudẽtia eſt, quæ à deo ſuo aut ſigna aut ſapiẽtiam ad fidem poſtulet: & Iudæorum quidem eſt poſtulare ſigna, quia in dei nomine per legis familiaritatem non admodum rudes, crucis ſcandalo commouentur. Græcorum autem eſt, ſapientiam poſcere, quia gentili ineptia humanaq; prudentia rationem ſublati in crucem dei quærunt. Quæ quia ſecundum ſenſum naturæ infirmis occulta in ſacramento ſit, fit ſtultitia infidelibus, cum quod naturaliter mens imperfecta non concipit, id extra prudentiæ cauſam eſſe decernat. Sed ob hanc imprudentem mundi ſapientiam, quæ per dei ſapientiam deum ante neſciuit, id eſt per hanc magnificentiam mundi ac tam ſapienter inſtituti opificĳ ornatum, creatoris ſui non eſt uenerata ſapientiam: placuit deo prędicatione ſtultitiæ ſaluos facere credentes, id eſt, crucis fide æternitatem mortalibus prouenire, ut confuſa humanæ ſapientiæ opinione, ibi ſalus repeiretur, ubi creditur eſſe ſtultitia. Chriſtus enim, qui ſtultitia gentibus, & Iudæis ſcandalum eſt, dei uirtus deiq; ſapientia eſt: quia quæ ſenſu humano infirma in dei rebus & ſtulta exiſtimantur, hæc prudentiæ uirtutiq; terrenæ, & ſapientiæ & poteſtatis ueritate præcellunt. Nihil igitur in diuinis effectibus humanæ mentis opinione tractandum eſt, neque de creatore ſuo opificĳ ipſius materia decernat. Aſſumenda autẽ nobis eſt ſtultitia, ut ſapientiam ſumamus, non in prudentiæ ſenſu, ſed naturæ noſtræ conſcientia: ut quod cogitationis terrenæ ratio non concipit, id nobis rurſum ratio diuinæ uirtutis inſinuet. Cum enim recognita ſtultitiæ noſtræ intelligentia, imperitiam naturalis in nobis imprudentiæ ſenſerimus, tum per diuinæ ſapientiæ prudentiam ad dei ſapientiam imbuimur: cum ſine modo uirtutes dei ac poteſtatem metiamur, cum naturæ dominum non intra naturales leges cohibeamus, cum hoc ſolum de deo bene credi intelligamus, ad quod de ſe credendum ipſe ſibi nobiſcum & teſtis & autor exiſtit.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

Liber IIII

VAnquam anterioribus libellis, quos pridem conſcripſimus, abſolute cognitum exiſtimamus, fidem nos & confeſsionem patris & filij & ſpiritus ſancti, ex euangelicis atq; apoſtolicis inſtitutis obtinere, neque quicquam nobis cum hæreticis poſſe eſſe commune, quippe illis diuinitatem domini noſtri Ieſu Chriſti ſine modo & ratione & metu abnegātibus: tamen etiam his libellis quædam neceſſario fuerunt comprehendenda, ut omnibus fallacijs eorum & impietatibus æditis, abſolutior fieret cognitio ueritatis. Et primū cognoſcendum eſt, quę doctrinę eorū temeritas ſit, quod'ue irreligioſitatis periculum. Deinde quid aduerſum apoſtolicam fidem, cui nos congruimus, habeant ſententiæ, quid'ue ſoleant dicere è contrario, quaq; uerborū ambiguitate ſimplicitatem audientiū illudāt. Poſtremo qua interpretationū ſuarum arte ueritatem diuinorū dictorum uirtutemq; corrumpant. Non ignoramus aūt, ad res diuinas explicandas, neq; hominū eloquutionem, neq; naturæ humanæ comparationē poſſe ſufficere. Quod enim inenarrabile eſt, id ſignificantię alicuius finem & modum non habet: & quod ſpirituale eſt, id à ſpecie corporalium exemploq; diuerſum eſt. Tamen cū de naturis cœleſtibus ſermo eſt, illa ipſa quę ſenſu mentiū continētur, uſu cōmuni & naturæ & ſermonis ſunt eloquenda: non utiq; dignitati dei congrua, ſed ingenij noſtri imbecillitati neceſſaria, rebus ſcilicet uerbiſq; noſtris ea quę & ſentimus & intelligimus loquuturi. Atq; hęc ſicut primo libello teſtati ſumus, nunc quoq; idcirco à nobis cōmemorata ſunt, ut cum aliquid ex humanis cōparationibus proferimus, nō ſecundū naturas corporales de deo ſentire credamur, nec paſſionib. noſtris ſpiritualia cōparare, ſed potius rerū uiſibiliū ſpeciem ad intelligentiam inuiſibilium protuliſſe.

Aiunt nanq; hęretici, nō ex deo eſſe Chriſtū, id eſt, filiū nō ex patre natum, neq; deū ex natura, ſed ex cōſtitutione eſſe: adoptionē ſcilicet eius eſſe in nomine, quia ſicut plures deo filij, ita et hic filius ſit. dehinc liberalitatē in dignitate, quia ſicut dij plures ſunt, ita et hic deus ſit: indulgētiore tamē in eo adoptionis & nuncupationis affectu, ut & præ cęteris ſit adoptatus, et adoptiuis alijs maior ipſe ſit filius: et excellētius cunctis naturis creatus, creaturis ipſe cęteris pręſtet. Aiunt etiā quidā eorū dei omnipotentiā cōfitentes, in ſimilitudinē eū dei creatū, et ex nihilo, ut cętera, in ęterni illius creatoris ſui imaginē cōſtitiſſe: Verbo uidelicet de nō extātib. iuſſum eſſe ſubſiſtere, deo potēte ſimilitudinē ſui

ex

ex nihilo cooptare. Quin etiam id adijciunt, cum unius substantiæ patrem & filium esse audiunt, ab anterioribus esse episcopis prædicatum, ut id subtiliter per speciem hæreticæ opinionis infirment: dicentes eos uerbi huius significationem, id est, unius substantiæ, quod Græce dicitur homousion, hoc sensu usurpare atque eloqui, tanquam ipse sit pater qui & filius, ex infinitate uidelicet sua protensus in uirginem, ex qua corpus assumens sibi, in eo corpore quod assumpsit, filij nomen addiderit. Et hæc quidem de homousio eorum falsitas prima est. Sequens illa est, quòd affirment id enunciationem homousii significare, quod rei anterioris atque alterius communio sit duobus, & tanquam prior substantia uel usia materiæ alicuius extiterit, quæ participata duobus, & in utroque consumpta, utrunque illum & naturæ anterioris, & rei esse testetur unius. Atque idcirco improbare se homousii aiunt confessionem, quod enunciatio eius neque filium à patre distinguat, & posteriorem patrem materia, quæ sibi cum filio sit communis, ostendat. Tertio quoq; hanc improbandi homousii causam comminiscuntur, quòd secundum uerbi huius significationem, ex diuisione paternæ substantiæ esse filius existimetur, tanquam desectus ex eo fuerit, ita ut in duos sit res una diuisa, & ideo substantiæ dicantur unius, quia portio desecta de toto, in natura ea sit unde desecta est: nec posse in deum cadere diuisionis passionem, quia & demutabilis erit, si imminutioni per diuisionem fiat obnoxius, & imperfectus efficietur, perfectionis suæ in portionem alteram decedente substantia. nec non in eo se eleganter doctrinæ propheticæ, sed & euangelicæ atq; apostolicæ posse existimant contraire, ut filij natiuitatem intra tempora prædicent. Cum enim uitio se à nobis asserant dici filium semper fuisse, necesse est ut excludendo quod semper fuerit, natiuitatem eius confiteantur ex tempore. Si enim non semper fuit, erit tempus quo non fuit. Et si est tempus quo non fuit, erit ante eum tempus: quia qui non semper est, esse cœpit ex tempore. Qui autem caret tempore, non potest eo carere quod semper est. Respuere se autem id quod semper filius fuerit, ob eam causam affirmāt, ne per id quod semper fuit, sine natiuitate esse credatur: tanquam per id quod semper fuisse dicitur, innascibilis prædicetur. O stultos atque impios metus, & irreligiosam de deo solicitudinem. Hæc quæ in homousii significatione, & in eo quod semper filius esse dicitur arguuntur, ecclesia abominatur, respuit, damnat. Nouit enim unum deum, ex quo omnia. Nouit & unum dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia. Vnum ex quo, et unum per quem. Ab uno uniuersorum originē, Per unum cunctorū creationē, In uno, ex quo, autoritatem innascibilitatis intelligit, In uno, per quem, potestatem nihil differentem ab autore ue-

neratur

neratur. Cum ex quo & per quē, ad id quod creatur, in his quæ creata sunt communis autoritas sit, nouit in spiritu deum spiritum impasibilem & indesecabilē. Didicit enim à domino, spiritui carnem & ossa non esse, ne fortè cadere in eum corporalium passionum detrimenta credantur. Nouit unum innascibilē deum: nouit & unum unigenitum dei filium. Confitetur patrem æternum, & ab origine liberum: confitetur & filij originem ab æterno. Non ipsum ab initio, sed ab initiabili. Non per seipsum, sed ab eo qui à nemine semper est: natum ab æterno, natiuitatē uidelicet ex paterna æternitate sumentem. Caret ergo fides nostra hæreticæ prauitatis opinione. Aedita nanq; est sensus nostri professio, licet nondum sit ratio professionis exposita. Tamē ne quid in homousij à patribus nuncupati enunciatione, & in ea quod semper fuerit cōfessione suspicionis relinqueretur, ista memorata sunt: quibus & subsistere filium in substantia quagenitus ex patre est cognosceretur: & patri de substantia qua manebat, per filij natiuitatem nihil esse decerptum. Et homousion patri filium non de commemoratis superius uitijs causisq; à sanctis, & doctrinam dei callentibus uiris esse memoratū, ne quis forte existimaret adimi per unum natiuitatē unigeniti filij, quod patri homousios diceretur: sed ut suscepti huius utriusq; uerbi necessitatem, & cōtra debacchantes tunc hereticos ad maximam fidei securitatem, usurpati rationem intelligamus: respondendū esse existimo hæreticorum peruersitati, & omnes eorū stultas ac mortiferas institutiones euangelicis atq; apostolicis testimonijs coarguendas. Videntur enim sibi de singulis quæ afferunt præstare rationem, quia singulis assertionibus suis quædā ex diuinis uoluminibus testimonia subdiderunt: quæ corrupto intelligentiæ sensu solis tantum ignorantibus blandiantur, speciem ueritatis secundum prauitatem interpretantium præstatura. Conatur enim sola dei patris diuinitate celebrata filio auferre quod deus est, quia scriptū est: Audi Israel: Dominus deus tuus, deus unus est. Et id ipsum ad legis doctorem interrogantem, quod præceptum maximū esset in lege, domino dicente: Audi Israel: Dominus deus tuus, deus unus est. Et rursum Paulo ita prædicāte: Unus enim deus, & unus mediator dei & hominū. Tum quòd solus innascibilis, & quòd solus uerus sit, quia Esaias dixerit: Benedicent te solū deum uerū. Quodq; id ipsum cōtestatus sit dominus in Euangelijs dicens: Hæc est aūt uita æterna, ut cognoscāt te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Tum quod solus sapiens sit, ne quid sapientiæ filio relinquatur, secundum Apostoli dictum: Ei aūt qui potens est cōfirmare uos secundum Euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundū reuelationem sacramenti temporibus

Testimonium quod deprauate pro se torquent heretici

poribus secularibus taciti: manifestati autem nũc per scripturas propheticas secundum præceptum æterni dei, in obedientiam fidei in omnes gentes, cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum, amen. Tum quòd solus bonus, ne quid sit bonitatis in filio, quia per eum dictum sit: Nemo bonus nisi unus deus. Tum quòd solus & potens sit, quia Paulus dixerit: Quem temporibus suis ostendet nobis beatus & solus potẽs, rex regum, et dominus dominantium. Tum quòd hunc nouerint incõuertibilem & indemutabilem, quia per prophetam dixerit: Ego sum dominus deus uester, & non demutor. Et Iacobus apostolus dixerit: Apud quẽ non est demutatio. Hunc iustum iudicem, quia scriptũ est: Deus iustus iudex, fortis & patiens. Hunc cuncta procurantem, quia dominus dixerit cum ei de auibus sermo esset: Et pater uester cœlestis pascit illas. Et rursum: Nõne duo passeres asse ueneunt, & unus ex illis non cadit super terram sine patris uestri uoluntate? Sed & capilli capitis uestri numerati sunt. Hunc omnia prouidentem, sicut beata Susanna dicit: Deus æternus, absconditorũ cognitor, sciens omnia ante generationẽ eorum. Hunc etiam incõceptibilem secundum quod dictum est: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum, quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus requietionis meæ? Hæc enim fecit manus mea, & sunt omnia hæc mea. Hunc quoq; capientem omnia Paulo testante: Quoniam in ipso uiuimus & mouemur & sumus. Et Psalmographo dicente: Quò abibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem et habitauero in postremis maris: etenim illic manus tua deducet me & tenebit me dextera tua. Hunc quoq; incorporeum, quia dictum est: Spiritus enim deus est, & adorantes eum, in spiritu & ueritate adorare oportet. Hunc immortalẽ, & inuisibilem, Paulo dicente: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum uidit, nec uidere potest. Et secundum Euangelium: Deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris. Hunc quoq; solum manentẽ, quia dictum est: Ego sum qui sum. Et rursum: Sic dices filijs Israel: Misit me ad uos is qui est. Et per Hieremiam: Qui es domine. Atq; hæc quis non intelligat plena fraudis esse & plena fallaciæ? Quæ quanquã sint subtiliter confusa atq; permixta, tamẽ absolute artificiosam malitiæ atq; stultitiæ calliditatem & ineptiam testantur. Inter cætera enim addiderunt, solũ se patrem innascibilem cognouisse: tanquam hinc quisquam posit ambigere, cum ex quo ille genitus sit, per quem omnia sunt, id quod ipse est à nemine cõsecutum. Ipso enim quod pater dicitur, eius quem genuit

autor ostenditur: id habens nomen, quod neque profectum ex alio intelligatur, & ex quo is qui genitus est, subsistisse doceatur. Igitur id quod deo patri proprium est, proprium ei ac secretum relinquamus: confitentes in eo æternę uirtutis innascibilem potestatem. Nemini autem dubium esse existimo, ob eam causam in confessione dei patris quædam eius tanquam peculiaria & priuata memorari: ne præter ipsum eorum quisquam particeps relinquatur. Dum enim dicūt, solum uerum deum, solum iustum, solum sapientem, solum inuisibilem, solum bonum, solum potentem, solum immortalitatem habentem: in eo quod solus hæc sit, à communione eorum secundum hos filius separatur. Soli enim, ut aiunt, propria non participantur ab altero: quæ si in patre solo, non etiam in filio esse existimabuntur, necesse est ut filius deus & falsus & insipiens, & secundum conspicabiles materias corporeus & maleuolus & infirmus, & extra immortalitatem credatur esse, qui ab his omnibus, cū in his pater solus sit, excipitur. Dicturi autem de absolutissima maiestate & de plenissima diuinitate unigeniti dei filij, non existimamus quenquam arbitraturum, omnem hunc sermonem, quo usuri erimus, ad dei patris contumeliam pertinere, quasi ex eius dignitate decedat, si quid eorū referatur ad filium: cum potius honor filij dignitas sit paterna, et gloriosus autor sit, ex quo is qui tali gloria sit dignus extiterit. Nihil enim nisi natum habet filius, & geniti honoris admiratio in honore generātis est. Cessat ergo opinio cōtumeliæ: cum quicquid inesse filio maiestatis docebitur, id ad amplificandam potestatē eius, qui istiusmodi genuerit, redundabit. Consequens autem est, ut cognitis iam ijs, quæ ad deformationem filij de patre confessi sunt, id ipsum illud quod de filio professi sunt audiatur. Responsuri enim singulis eorum propositionibus, & diuinorum dictorum testimonijs irreligiosam eorum doctrinam prodituri, debemus ad illa quæ de patre dicta sunt, ea quæ deinceps de filio dei sint commemorata subiungere: ut confessione ea quæ de patre & filio est, inter se comparata, unus atque idem à nobis in absoluendis singulis propositionibus ordo teneatur. Memorant nanque filium dei neque ex aliqua subiacente materia genitum esse, quia per eum creata omnia sunt: neque ex deo esse, quia decedere ex deo nihil possit: sed esse ex ijs, quæ non erant, id est, creaturam dei perfectam, ueruntamen non similem cæteris creaturis. Esse autem creaturam, quia scriptum sit: Dominus creauit me initium uiarum suarum. Esse autem facturam perfectam, sed non similem cæteris facturis. Facturam autem per id quod Paulus ad Hebræos dixerit: Tanto melior factus angelis, quāto excellentius ab his possidet nomē. Et rursum: Vnde fratres facti uocationis cœlestis participes cognoscite Apostolum et principem sacerdotum confessionis

nostræ Iesum Christum, qui fidelis est ei qui fecit eum. Ad infirmandam uero filij & uirtutem & potestatem & diuinitatem, eo maxime utuntur, quod dixerit: Pater maior me est. Idcirco autem non esse eum unum ex omnibus creaturis concedunt, quia scriptum est: Omnia per eum facta sunt. Concludunt ergo omnem irreligiositatis suæ doctrinam istiusmodi uerbis, dicentes: Nouimus unum deum, solum infectum, solum sapientem, solum sempiternum, solum sine initio, solum uerum, solum immensum, solum immortalitatem habentem, solum optimum, solum potentem, omnium creatorem, ordinatorem & dispositorem, inconuertibilem, incommutabilem, iustum & optimum legis & prophetarum & noui testamenti: hunc deum genuisse filium unigenitum ante omnia secula, per quem & seculum & omnia fecit: natum autem non putatiue, sed uere obsecutum uoluntati suæ: immutabilem & inconuertibilem, creaturā dei perfectam, sed non sicuti unam de creaturis: facturam, sed non sicuti cæteræ facturæ. Nec ut Valentinus prolatione patris natum commentatus est. Nec sicut Manichæus partem unius substantiæ patris natum exposuit. Nec sicut Sabellius, qui unionem inducit, ipsum dixit filiū quem & patrem. Nec sicut Hierachas lucernā inducit de lucerna, uel lampadem in duas partes. Nec eum qui fuit ante, postmodum natum, uel supercreatum in filium: sicuti & tu ipse beatissime papa, media in ecclesia & in consessu fratrum frequenter eos qui talia introducunt renuisti. Sed sicut diximus uoluntate dei ante tempora & secula creatum, & uiuere & esse accipiens à patre, & glorians cum subsistente patre. Neq; enim pater dans ei omnium hæreditatem fraudauit semetipsum ab his, quæ non facta habentur ab ipso: fons est autem omnium. Quapropter tres substantiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus. Et quidem deus pater causa est omnium, omnino sine initio solitarius: filius autem sine tempore æditus est à patre, & ante secula creatus & fundatus. Non erat antequam nasceretur: sed sine tempore ante omnia natus, solus à solo patre subsistit. Nec enim est æternus, aut coæternus, aut simul non factus cum patre, nec simul cum patre habet esse, sicuti quidam dicunt, aut aliqui duo non nata principia introducentes, sed sicut unio est principium omnium, sic & deus ante omnia est. Propter quod & ante filium est, sicut & à te didicimus papa media in ecclesia prædicante. Secundum quod itaq; à deo esse habet, & gloriari & uiuere, & omnia ei sunt tradita: secundum hoc principium eius est deus. Principatur autem ei utpote deus eius, cum sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso & quod ex utero exiuit & uenit, & quod ex patre, uelut partem eius unius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur: compositus erit pater, & diuisibilis & mutabilis & cōuertibilis, etiam corpus secundum illos

Exemplum blasphemiæ eorū qui creaturam esse dei filium, dicunt

Valentinus
Manichæus
Sabellius
Hierachas

Tres substātiæ, ὑποστάσεις

illos, & quantum in ipsis est, consequentia corpori sustinens sine corpore deus. Hic eorum error est, hæc mortifera institutio: ad cuius con firmationem corrupto intelligentiæ sensu, diuinorum dictorum testimonia usurpant, & de his sub occasione humanæ ignorantiæ mentiuntur. Nemini autem dubium esse oportet, ad diuinarum rerum cognitionem diuinis utendum esse doctrinis. Neq; enim scientiam cœlestium per semet humana imbecillitas consequetur, neque inuisibilium intelligentiam ipse sibi corporalium sensus assumet. Non enim uel id quod creatum in nobis atque carnale est, uel id quod in usum uitæ nostræ ex deo datum est, suomet iudicio naturam creatoris sui opusq; discernet. Non subeunt ingenia nostra in cœlestem scientiam, neq; incomprehensibilem uirtutem sensu aliquo infirmitas nostra concipiet. Ipsi de se deo credendum est, & ijs quæ cognitioni nostræ de se tribuit obsequendum. Aut enim more gentilium denegandus est, si testimonia eius improbantur: aut si, ut est, deus creditur, non potest aliter de deo quàm ut ipse est de se testatus, intelligi. Cessent itaq; propriæ hominum opiniones, neq; se ultra diuinam constitutionem humana iudicia extendãt. Sequamur ergo aduersus irreligiosas & impias de deo institutiones, ipsas illas diuinorum dictorum autoritates, & unumquodq; eorum ipso, de quo quæritur, autore tractabimus: non ad fallendam & male imbuendam audientium imperitiam, quasdam uerborum enunciationes subtractis eorum causis coaptantes. Intelligentia enim dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia nõ sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Verum omnia æditis simul & dicendi causis & dictorum uirtutibus prosequemur. Igitur singula secundum propositionis ordinem retractentur. Nam hoc eorum principale est: No uimus, inquiunt, unum solum deum, Moyse dicente: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est. Sed nunquid hinc quisquam fuit ausus ambigere, aut unquam aliter à quoquam eorum prædicatum esse qui deum crederet cognitum est, nisi unum deum esse, ex quo omnia, unam uirtutem innascibilem, & unam hãc esse sine initio potestatem? Sed non per id quod deus unus est, dei filio accidit negari posse, quod deus est. Moyses nanq;, uel potius deus per Moysen, populo & in Ægypto & in deserto idolis & deorum (ut putabant) religionibus occupato, hoc constituit principale mandatum, ut unum deum crederet, & uere ac merito constituit. Vnus est enim deus, ex quo omnia. Sed uideamus an idem Moyses eum quoq; per quem omnia sunt, deum esse confessus sit. Non enim patri adimitur quod deus unus est, quia & filius deus sit. Est enim deus ex deo, unus ex uno: ob id unus deus, quia ex se deus. Contrà uero, non minus per id filius deus, quia pater deus unus sit. Est enim unigenitus filius dei, non innascibilis, ut

patri adimat quòd deus unus sit, neque aliud ipse quàm deus, quia ex deo natus est: de quo quamuis ambigi non oporteat, quin nascendo ex deo deus sit, per quod fidei nostræ deus unus est, tamen uideamus an Moyses qui ad Israel dixerat: Dominus deus tuus unus est, dei filium deum prædicarit. Vti enim nos ad confitendam domini nostri Iesu Christi diuinitatem testimonio illius oportebit: cuius autoritate hæretici unum tantum deum confitentes, filio putant negandũ esse quòd deus est. Igitur cum absoluta hæc de deo & perfecta confessio sit, secundum Apostolũ ita loqui: Vnus deus pater ex quo omnia, & unus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, uideamus originem mundi, quid de ea Moyses loquatur. Ait nanq; et dixit deus, fiat firmamentum in medio aquæ, & sit diuidens inter aquam & aquam, & factum est sic, & fecit deus firmamentum, & diuisit deus per medium aquæ. Habes ergo deum ex quo, habes deũ per quem: aut si id negabis, necesse est id quod factũ est, per quem factum sit doceas: aut certe naturam ipsam creandorum deo obedientem esse demonstres, quæ ad id quod dictum est, fiat firmamentum, se ipsam dei uerbo iussa firmauerit. Sed hæc diuinæ scripturæ ratio non recipit. Omnia enim, secundum prophetam, facta ex nihilo sunt: nec natura aliqua manens demutata in aliud est, sed id quod non erat creatum est, et absolutum est. Per quem? Audi Euangelistam: Omnia per ipsum facta sunt. Si quæris per quem, audias eundem Euangelistam dicentem: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt. Quod si negare uoles à patre dictum uideri, fiat firmamentum, audias rursum prophetam dicentem: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Quod ergo dictum est, fiat firmamentum, in eo quod pater sit locutus ostenditur. Quod autem adijcitur: Et factum est sic: & quod fecisse deus dicitur, in eo persona efficientis est intelligenda, qui faciat. Dixit enim & facta sunt. non utiq; solum uoluit & fecit. mandauit & creata sunt. non utiq; quia complacitum ei est extiterunt, ut mediatoris officium inter se & ea quæ essent creanda cessaret. Dicit ergo fieri deus ex quo omnia sunt, & fecit deus per quem omnia sunt. Eodem pariq; nomine, & in dicentis significatione & in efficientis operatione confessio est. Si autem loqui audebis, non de filio dici, & fecit deus, ubi erit quod dictum est: Omnia per ipsum facta sunt? Et illud Apostolicum: Vnus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia? Et illud: Ipse dixit & facta sunt? Quòd si impudentiã tuam hæc diuinitus dicta conuincent, non adimitur dei filio quòd deus sit, per id quod dictum est: Audi Israel, Dominus deus tuus, deus unus est: cum ab eo ipso qui hæc est locutus, in ipsa constitutione mundi deus fuerit prædicatus & filius

filius. Sed uideamus in quem profectum hęc distinctio iubentis dei, & facientis dei agatur. Nam tametsi sensus communis intelligentiæ non recipiat, ut in eo quod dictū est, iussit & facta sunt, solitarius atq; idem significatus esse credatur: tamen nequid ambigi possit, oportet ea quę mundi creationem consecuta sunt explicari. Cum igitur perfecto mundo eius incola formandus esset, talis de eo sermo est: Et dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et rursum: Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum. Quæro nunc, solum ne sibi deum locutum existimes, an uero sermonem hunc eius intelligas non sibi, sed ad alterum extitisse? Si solum fuisse dicis, eius ipsius uoce argueris dicentis: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Deus enim per legislatorem secundum intelligentiam nostram locutus est: uerbis uidelicet quibus uti ipse nos uoluit, cognitionem eorum nobis quæ gessit impertiens. Significato namq; dei filio per quem facta sunt omnia, in eo quod dictum est: Et dixit deus, Fiat firmamentum, rursum ita dictum est: Et fecit deus firmamentum. Ne tamen hic quidam inanis ac superfluus sermo existimaretur, si sibi ipsi dixisset ut fieret, & rursum ipse fecisset (Quid enim tam alienum ab eo qui solus esset, ut sibi faciendum diceret, cum uoluntate tantum opus esset ut fieret?) absolutius uoluit intelligi significationē hanc non ad se tantum esse referendam, dicēdo: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, sustulit singularis intelligentiam pro fessione consortij. Consortiū autem esse aliquod solitario ipsi sibi non potest. Neq; rursum recipit solitarij solitudo, faciamus: Neq; quisquā alieno à se, nostram, loquitur. Vterq; sermo & faciamus & nostram, ut solitarium eundemq; non patitur, ita neq; diuersum à se alienumq; significat. Aut quæro, si cum audias solitarium, utrum non ipsum eundemq; esse existimes: aut cum audias non ipsum, neq; eundem, an ne quod solitarius tantum sit intelligas? In solitario ergo solitarius, in non eodem uero neq; ipso, non solitarius reperitur. Solitario ergo conuenit faciam & meam: nō solitario uero, faciamus & nostram. Cum itaq; legimus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quia sermo uterq;, ut non solitarium tantum, ita neq; differentem esse significat, nobis quoq; nec solitarius tantum, nec diuersus est confitendus: cognita per id quod nostram imaginem dicit, nō etiam imagines nostras, unius in utroq; proprietate naturæ. Non sufficit autem solam uerborum attulisse rationē, nisi dictorum intelligentiam etiam rerum operatio consequatur. Scriptum enim ita est: Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum. Quæro si solitario atq; ipsi ad se eundē fuit sermo, quid hic sentiendum existimes? Video enim nunc tripertitam significationem: & facientis, & facti, & exempli. Qui factus est, homo

est: Deus autem fecit, & quem fecit ad imaginem dei fecit. Si de solitario Genesis esset locuta, dixisset utique: & fecit ad imaginem suam. Sed sacramentum Euangelicum annuncians, nō duos deos, sed deum & deum elocuta est: cum hominem per deum effectum ad imaginem dei dicit. Atq; ita deus, ad communem sibi cum deo imaginem atque eandem similitudinem hominem reperitur operari: ut nec solitudinis intelligentiam significatio efficientis admittat, nec diuinitatis diuersitatem, ad eandem imaginem ac similitudinem constituta patiatur operatio. Et quanquam superfluum post hæc existimetur ultra aliquid afferre, quia in diuinis rebus non frequentius dicta, sed tantū dicta sufficiunt: tamen quid de hoc eodem dictum sit cognosci oportet. Non enim diuinorum dictorum, sed intelligentiæ nostræ à nobis ratio præstanda est. Deus ad Noe inter multa mandata ita loquitur: Qui effuderit sanguinem hominis, pro sanguine eius effundetur anima eius, quia ad imaginem dei fecit hominem. Etiam hic distinguitur exemplum, opus & operans. Deus testatur se ad imaginem dei hominem fecisse. Cum faciendus homo est, quia neq; de se, neq; ad se loquebatur, dixit ad imaginem nostram. Cum autem factus homo est, fecit deus hominem ad imaginem dei. Non ignorauit utiq; uerbi proprietatem, si sibi ipse loqueretur, ut diceret: Feci ad imaginem meam. Dixerat enim iam ad demonstrandam naturæ unitatem, faciamus ad nostram. Neq; rursum confundit de solitario ac non solitario intelligentiam, cum hominem deus faciens, ad imaginem dei fecerit. Quòd si deum patrem solitarium sibi hæc locutum fuisse affirmare uoles, tanquam concedi tibi posit, ut unus secum uelut cum altero sit locutus, credaturq; in eo, quod ad imaginem dei fecit hominem, ita uoluisse intelligi, tanquam ad imaginem meam feci hominem: primum ipse testimonio tuo redargueris. Dixisti enim: Ex patre omnia, sed per filium omnia. Nanq; per id quod dictum est: Faciamus hominem, ex eo origo est, ex quo capit & sermo. In eo uero quod deus ad imaginem dei fecit hominem, significatur etiam is per quem cōsummatur operatio. Tum deinde nequid tibi hinc liceat mentiri, sapientia quam tu ipse Christum confessus es, contraibit dicens: Cum certos ponebat fontes sub cœlo, cum fortia faciebat fundamenta terræ, eram apud illum cuncta componens. Ego eram ad quem gaudebat, quotidie autem lætabar in conspectu eius in omni tempore, cum lætaretur orbe perfecto, & lætabatur in filijs hominum. Conclusa est omnis occasio, & coarctatur ad ueri confessionem uniuersus error. Adest deo genita ante secula sapientia. Neq; solum adest, sed etiam componit. Est ergo componens apud ipsum. Intellige compositionis uel dispositionis officiū. Pater enim in eo quod loquitur efficit, filius in eo quod operatur quæ fieri sunt dicta, compo-

Aliud testimonium quòd filius deus

nit. Personarum autem ita facta discretio est, ut opus referatur ad utrunque. Nam in eo quod dicitur faciamus, & iussio exaequatur & factum. In eo uero quod scribitur: Eram apud illum componens, non solitarium se sibi esse in operatione significat. Laetatur autem ante eum quem sibi significat aggaudere letanti. Quotidie autem laetabar in conspectu eius in omni tempore, quando laetabatur orbe perfecto & laetabatur in filijs hominū. Causam laetitiae suę sapientia docuit, laetabatur autem ob laetitiam patris in perfectione mundi, & in filijs hominum laetantis. Scriptum est enim: Et uidit deus quia bona sunt. Placere patri opera sua gaudet, per se ex praecepto eius effecta. Gaudium enim suum hinc esse profitetur, quòd in consummato orbe & in filijs hominū pater laetus existeret. Et in filijs hominū ob id, quia iam in uno Adam omne humani generis exordium constitisset. Non ergo in fabricatione mundi solitarius pater sibi loquitur, sapientia sua secum & cooperante et consummata cooperatione gaudente. Non ignoramus autem multa & maxima ad absolutionem borum dictorum esse reliqua, sed dilata nobis potius quàm dissimulata babeantur. Plenior namque eorum tractatus propositionibus cęteris reseruatur. Nunc enim tantum ad id respondetur, quod in expositione fidei suae, uel potius perfidiae ab impijs dictum est, unum tantum deum à Moyse praedicatum: & uere ita praedicatum meminimus, quia unus deus est ex quo omnia. Sed non propterea ignorandum esse, quia filius deus: cum idem Moyses deum & deum toto operis sui corpore sit professus. Igitur uidendum est, quomodo & lectio & legislatio deum & deum pari confessionis ordine praedicet. Post multas namque dei ad Abrahā allocutiones, cum aduersum Agar Sara commoueretur, conceptui ancillae domina sterilis inuidens, cumque discessisset à conspectu eius, ita de ea scriptura loquitur: Et dixit angelus domini ad Agar: Redi ad dominam tuam, & humilia te sub manibus eius. Et dixit ei angelus domini: Multiplicans multiplicabo semen tuum, et non dinumerabitur à multitudine. Et rursum: Et uocauit nomen domini, qui loquebatur secum, Tu deus qui aspexisti me. Angelus dei loquitur. Duplex autem in angelo dei significatio est: ipse qui est, & ille cuius est. Et loquitur non res secundum nomen officij sui, Ait enim: Multiplicans multiplicabo semen tuum, & non dinumerabitur à multitudine. Ministeriū angeli potestas multiplicandarum gentium excedit. Sed quid tandem de eo qui dei angelus, quae soli deo propria sunt loquebatur, scriptura testata est: Et uocauit nomen domini qui loquebatur secum, tu deus qui aspexisti me. Primum angelus dei, secundo dominus. Vocauit enim nomen domini, qui loquebatur secum. dehinc tertio deus: Tu enim deus qui aspexisti me. Qui angelus dei dictus est idem dominus & deus est. Est au-

tem secundum prophetam filius dei, magni consilij angelus: ut personarũ distinctio absoluta esset, angelus dei est nuncupatus. Qui enim est deus ex deo, ipse est & angelus dei. Vt uero honor debitus redderetur, & dominus & deus est prædicatus: & hic quidem primũ angelus dei, deinde idem postea & dominus & deus. Ad Abrahã uero tantum deus. Tota enim iam personarũ discretione præmissa, ne solitarij error subesset, absolutũ & uerum eius nomen edicitur. Scriptum nanqꝫ est: Et dixit deus ad Abraham, Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium, & uocabis nomen eius Isaac. & statuam testamentũ meum ad illum in testamentum æternũ, & semini eius post illum. De Ismael autem hæc: Ecce exaudiui te, & benedixi eum, & amplificabo eũ ualde. Duodecim gentes generabit, & dabo eum in gentem magnam. Nunquid ambigitur, quin qui angelus dei dictus est, idẽ rursum dicatur & deus? Pariterqꝫ de Ismael sermo est, & nunc & dudum multiplicandus ab eodem est. Et ne forte nõ idem qui est locutus ad Agar, nunc loqui crederetur, eiusdem personæ significationem diuinus sermo testatur, dicens: Et benedixi eum, & amplificabo eum. Benedictio ex præterito est, iam enim ad Agar sermo fuerat: amplificatio uero in futurum. Nunc enim primum ad Abraham de Ismael deus loquitur: ad Agar uero angelus dei locutus est. Deus igitur est, qui & angelus dei est: quia & qui angelus dei est, deus est ex deo natus. Dei autem angelus ob id dictus, quia magni consilij est angelus. Deus uero idem postea demonstratus est: ne qui deus est, esse angelus crederetur. Sequatur sermo ordinem rerum. Angelus dei ad Agar locutus est, idem ad Abraham deus loquitur. Ex eodem ad utrunqꝫ fit sermo. Benedicitur Ismael, & in gentem magnam amplificandus esse promittitur. Scriptura & per Abraham, deum esse qui loqueretur, ostendit. Abrahæ quoqꝫ Isaac filius promittitur. Dehinc postea assistunt uiri tres. Abraham conspectis tribus unum adorat, & dominum confitetur. Scriptura astitisse uiros tres edidit: sed patriarcha nõ ignorat qui & adorandus sit & confitendus. Indiscreta assistentium species est, sed ille dominũ suum fidei oculis & uisu mentis agnouit. Dehinc sequitur. Et dixit ei: Reuertens ueniam ad te, ad hoc tempus in futurum, & habebit filium Sara uxor tua. Et post hæc dixit ei dominus: Num celabo ego Abraham puero meo quę facturus sum? Et rursum: Dixit autem dominus, Clamor Sodomorum & Gomorræ impletus est, & peccata eorũ magna ualde. Et rursum post alium multũ sermonẽ, quem breuitatis studio prætermittimus, cum de iustis unà cum iniustis perdendis Abraham esset solicitus ait: Nequaqꝫ qui iudicas terram, facies hoc iudicium, ut perdas iustũ cũ impijs. Et dixit dominus: Si inuenero Sodomis quinquaginta iustos in ciuitate, remittam omni loco propter illos iustos. Et rursum consum

Filius est angelus dei & deus

Magni consilij angelus

Erant tres uiri specie similes, sed Abraham uisu mentis & oculis fidei deum inter alios agnouit.

consummato sermone ad Loth fratrem Abrahæ, scriptura dicit: Et dominus pluit super Sodomam & Gomorram sulphur & ignem à domino de cœlo. Et rursum: Et dominus uisitauit Saram, sicut dixit, & fecit deus Saræ sicut locutus est, & concepit & peperit Sara Abrahæ filium in senectute sua & in tempore, sicut locutus est illi dominus. Et dehinc expulsa de Abrahæ domo cum filio suo ancilla, & in deserto ob aquæ inopiam interitum pueri timente, eadem scriptura ait: Et ecce exaudiuit dominus deus uocem pueri ubi erat, & uocauit angelus dei Agar de cœlo, & dixit ei: Quid est Agar? Noli timere, exaudiuit enim deus uocem pueri de loco in quo est. Surge & accipe puerum, & tene manum eius, in gentem enim magnam faciam eum. Quæ perfidiæ cæcitas est, quæ increduli cordis obtusio est, quæ irreligiositatis temeritas, aut ignorare hæc, aut non ignorata negligere? Certe ita commemorata & dicta sunt, ne intelligentiam ueritatis error aliquis aut obscuritas impediret. Quę si non posse ignorari docemus, impietatis esse crimen necesse est quod negatur. Angelus dei loqui ad Agar cœpit, Ismaelem in gentem magnam adaucturus, eíque innumerabilem gentis progeniem præstaturus. Confessio audientis & dominum eum esse & deum edocet. Sermonis enim exordium ab angelo dei cœpit, sed in cōfessio ne dei constitit. Ita qui sub mysterio magni consilij nunciandi dei angelus est, ipse & natura & nomine deus est. Nomen enim naturę, non nomini natura componitur. Iisdem etiam de rebus ad Abraham deus loquitur, benedictum iam Ismaelem docet, & multiplicandum esse eundem in gentem: Benedixit, inquit, ei. Non itaque demutauit personę sue significationem. Se enim iam benedixisse demonstrat. Scriptura certe sacramenti ordinem & ueræ prædicationis modum ab angelo dei incipiens, & postea iisdem de rebus eundem loquentem deum confessa seruauit. Procedit autem pleniore doctrinæ profectu sermo diuinus. Deus istic ad Abraham loquitur, paritura Saram pollicetur. Post hæc uiri tres sedenti assistunt, unum adorat, & dominū confitetur: idemque & adoratus & confessus ab illo, tempore eodem in futurū rediturum se promittit, & Saræ filium futurum. Deus ad Abraham locutus est. Idem postea de rebus ipsis eundem uir ab eo uisus alloquitur: Demutatio tantum fit nominum, nihil tamen de confessione decessit. Virum enim licet conspectum, Abraham tamē deum adorauit: sacramentum scilicet futuræ corporationis agnoscens. Nec tamen tantæ fidei testimonio caruit, domino in Euangelio dicente: Abraham pater uester lætabatur, ut uideret diem meum, & uidit & gauisus est. Vir ergo conspectus rediturum se tempore eodem pollicetur. Contuere sponsionis effectum, memento tamen uirum esse qui spondeat. Quid ergo scriptura dicit? Et dominus uisitauit Saram. Vir ergo iste dominus est

Qui sibi mysterio magni consilij nunciandi dei angelus est, ipse natura & nomine deus est

Abraham conspiciens uirum futurum corporationis sacramentum nouit.

eſt, efficiens quod ſpopondit. Quid autem ſequitur? Et fecit deos Saræ ſicut locutus eſt. Vir in loquendo nuncupatus, dominus in uiſitatione ſignificatus, deus prædicatur in facto. Locutum certe uirum non ignoras, qui Abrahæ & uiſus eſt & locutus. Deum quo modo ignorabis, ſcriptura eadem quæ uirum dixerat, deum confitente? Ipſa enim dixit: Et concepit & peperit Sara Abrahæ filium in ſenectute ſua in tempore, ſicut locutus eſt illi dominus. Sed uir uenturum ſe locutus eſt. Virum crede tantum, niſi qui uenit & deus & dominus eſt. Cauſam compara. Vir certe ob id uenit, ut Sara & concipiat & pariat. Fidem diſce. Dominus & deus ob hoc uenit, ut Sara & conciperet & pareret. In poteſtate dei uir locutus eſt, in effectu dei deus præſtiot. Ita ſe deum & loquendo & faciendo ſignificat. Viris deinde conſpectis tribus, duo abeunt: ſed qui reſidet, & dominus & deus eſt. Neque ſolum dominus & deus eſt, ſed & iudex eſt. Stans enim ante dominum Abraham dixit: Nullo modo tu facies hoc uerbum, occidere iuſtum cum impio, & erit iuſtus ſicut impius. Nequaquam, qui iudicas omnem terram, facies hoc iudicium. Toto igitur ſermone ſuo Abraham fidem, ob qoam iuſtificatus eſt, docet: dominum ſuum ex tribus agnitum, & ſolum adoratum, & deum confeſſus eſt & iudicem. Ac ne forte exiſtimes in unius confeſsione, trium omnium uirorum, qui ſimul uidebantur, honorem cōtineri, contuere quid con ſpectis duobus, qui diſceſſerant, Loth dixerit: Et uidit Loth, & ſurrexit obuiam illis, & adorauit in faciem in terra, & dixit: Ecce domini, diuertite in domum pueri ueſtri. Hic pluralem retinuit ſignificationem ſimplex uiſio angelorum, illic ſiogularem honorem patriarchæ fides confitetur. Hic diuinæ ſcripturæ hiſtoria duos de tribus angelos fuiſſe ſignificat, illic dominum & deum prædicat. Ait enim: Et dixit dominus ad Abraham: Quare riſit Sara, dicens: Ego uere paritura ſum? ego autem quæ iam ſenui. Nunquid impoſsibile eſt à domino uerbum? in tempore hoc reuertar ad te in futurum, & erit Saræ filius. Tenet ergo ſcriptura ordinem ueritatis: nec pluralem ſignificationem in eo qui & deus & dominus agnoſcebatur admiſcens, neq; angelis duobus honorem, qui deo tantū fuerat delatus, impertiens. Loth quidem dominos dicit, ſed ſcriptura angelos nuncupat. Illic hominis officium eſt, iſtic confeſsio ueritatis. Dehinc adeſt in Sodomam et Gomorram iuſti pœna iudicij. Et quid tandem momenti in eo eſt: Dominus ſulphur & ignem pluit à domino: ut dominus à domino, ita non diſcreuit naturæ nomine, quos ſignificatione diſtinxerat. Legimus namq; in Euāgelio: Pater non iudicat quenquā, ſed omne iudicium dedit filio. Dedit ergo dominus, quod dominus accepit à domino: ſed qui accepiſti in domino & domino iudicis cognitionē, cognominis eiuſdē in deo & deo cognoſce

Ex tribus conſpectis duo angeli & unus deus & dominus

gnosce consortium. Iacob discedens ob metum fratris sui somnians uiderat scalam fundatam in terra & contingentem cœlum, & per eam ascendentes & descendentes angelos dei: & dominum incumbentem super eam sibiq; omnes benedictiones quas Abrahæ & Isaac dederat, impertientem. Ad hunc postea talis dei sermo est: Dixit autem deus ad Iacob: Surgens ascende in locum Bethel, & habita ibi, & fac ibi altare deo qui apparuit tibi cum fugeres à facie fratris tui. Deus honorem deo postulat, & postulat cũ alterius significatione personæ: Qui, inquit, apparuit tibi cum fugeres, ne qua personæ eiusdem confusio nasceretur. Deus ergo est qui loquitur, deus & de quo loquitur: honoris confessio naturæ nomine non discernit, quos significatio subsistentes esse distinguit. Et huic quidem loco quædam meminimus ad pleniorem absolutionem necessaria. Sed secundum propositionis ordinem, responsionis quoq; ordo retinendus est. Itaq; quę et reliqua sunt, in libro altero suo loco exequemur. Tantum hoc nunc in deo qui honorem deo postulat, demonstrandum fuit, angelum dei qui cum Agar locutus, & deum esse & dominum, cum ijsdem de rebus ad Abraham locutus ipse sit: & uirum qui Abrahæ uisus est, & deum esse & dominum. Angelos autem duos & cum domino uisos, & ab eo ad Loth missos, nihil aliud à propheta nisi angelos prædicatos. Non solum autem ad Abraham in uiro deus affuit, sed etiam ad Iacob in homine deus uenit. Neq; solum uenit, sed luctatus ostenditur. Neq; tantummodo luctatus, sed etiam aduersus eum cum quo luctabatur, infirmus. Nunc de luctæ sacramento neq; est in tempore, neq; in materia aliquid tractare. Deus certe est, quia Iacob aduersus deum inualuit, & Israel deum uidit. Videamus aũt an etiam alibi præterquam ad Agar hic angelus dei deus esse sit cognitus. Cognitus planè est. Neq; solum deus, sed etiã deus Abrahã & deus Isaac & deus Iacob repertus. Angelus enim domini Moÿsi de rubo apparuit, dominus de rubo loquitur, uocem cuius intelligendam existimas, utrum eius qui uisus est, an alicuius alterius? Hic mendacio locus nullus est. Ait enim scriptura: Apparuit autem illi angelus domini in flamma ignis de rubo. Et rursum: Vocauit eum dominus de rubo: Moyses Moyses. Et respondit: Quid est? Et dixit dominus: Ne accesseris huc. solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est. Et dixit: Ego sum deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob. Qui apparuit in rubo, de rubo loquitur, & uisionis locus unus & uocis est, neque alius quàm qui est uisus, auditur. Qui angelus dei est cum uidetur, idem rursum cum auditur est dominus: ipse uero qui auditur dominus deus est. Deinde Abrahæ Isaac & Iacob deus esse cognoscitur. Cum angelus dei dicitur, non proprius sibi ac solitarius esse monstratur. Etenim dei angelus

Angelus ad Agar loquens deus fuit

Idem angelus domini et deus

lus cum dominus & deus nuncupatur, in honore naturæ suæ & nomine prædicatur. Habes ergo angelum qui de rubo apparuit, & dominum & deum. Percurre adhuc Moysi testimonia, & intellige an occasionem aliquam prædicandi deum & dominum negligat. Tenes nempe ex dictis eius: Audi Israel, Dominus deus tuus unus est. Tene nunc diuinæ illius cantionis dicta. Ait namque: Videte uidete, quoniam ego sum dominus, & non est deus præter me. Et cum omnis sermo ei ex persona dei usque ad finem cantionis fuisset, ait: Lætamini cœli simul cum eo, & adorent eum omnes filij dei. Lætamini gentes cum plebe eius, & honorificent eum omnes angeli dei. Honorificandus est à dei angelis deus, dicens: Quoniam ego sum dominus, & non est deus præter me. Est enim unigenitus deus: neque consortem unigeniti nomen admittit, sicut non recipit innascibilis, in eo tantum quod est innascibilis, participem. Est ergo unus ab uno. Neque præter innascibilem deum deus innascibilis alius est. Neque præter unigenitum deum unigenitus deus quisquam est. Vterque itaque unus & solus est, proprietate uidelicet in unoquoque & innascibilitatis & originis. Ac sic uterque deus unus est: cum inter unum & unum, id est, ex uno unum, diuinitatis æternæ non sit secunda natura. Adorandus est ergo à filijs dei, & honorificandus ab angelis dei. Ita & honor & ueneratio deo à dei filijs et angelis postulatur. Significationem honorãdi & eorum per quos est honorandus intellige, scilicet per angelos & filios dei, deus. Ac ne forte honorem dei non naturalis existimes postulari, & arbitreris hoc in loco Moysen de honorãdo deo patre sensisse, cum tamen pater sit honorandus in filio, tamen benedictionem quam sub eodem sermone ad Ioseph disponit, aduerte. Ait enim: Et quæ accepta sunt ei qui apparuit in rubo, ueniant super caput Ioseph & uerticem. Adorandus ergo à dei filijs deus est, sed deus qui & filius dei est. Honorificandus autem à dei angelis deus est, sed deus qui dei angelus est. Qui de rubo apparuit dei angelus deus, & quæ ei complacita sunt, Ioseph cum benediceretur optantur. Non ideo non deus, quia angelus dei est: neque rursum angelus dei non idcirco, quia deus est: sed significata personarum intelligentia, & distinctio innascibilitatis natiuitatisque sensu ac manifestata sacramentorum cœlestium dispensatione, non solitarium deum docuit opinandum, cum angelum & filium dei deum, & dei angeli & filij adorabunt. Et hæc quidem de Moysi libris responsa à nobis sint, uel potius Moyses ipse responderit: quia eo hæretici autore usi, per unius dei confessionem putant persuaderi posse, ne deus esse dei filius prædicetur, contra autoris sui testimonium impij, quando ille unum deum confitens, non destiterit de dei filio docere quod deus est. Sed consequens est multiplices de eodem prophetarum sententias

Alius locus ex cãtico Moysi, quoniam ego sum dominus & nõ est alius præter me

Angelus dei filius dei deus

tias proferre. Tenes dictum: Audi Israel. Dominus deus tuus unus est. Atque utinam recte teneres. Sed secundum sensum tuum dicti prophetici quæro rationem. Ait enim in psalmis: Vnxit te deus deus tuus. Discernat legentis intelligentia unctum & ungentem. Distingue te & tuus: ad quem & de quo sit sermo, demonstra. Superioribus enim dictis is confessionis ordo subiectus est. Dixerat namque: Sedes tua deus in seculum seculi, uirga directionis tuæ uirga regni tui, dilexi sti iustitiam & odisti iniquitatem: Nunc quoque his adiecit: Propterea unxit te deus deus tuus. Deus ergo regni æterni ob meritum dilectæ iustitiæ & perosæ iniquitatis, à deo suo unctus est. Nunquid intelligentiam nostrã aliqua saltem nominum interualla confundunt? Nam discretio tantum personæ in te & tuus posita est, in nullo tamen naturæ distincta confessione. Tuus enim relatum est ad autorem: te uero ad eius qui ex autore est, significationem. Est enim deus ex deo, propheta eodem ordine confitente: Vnxit te deus deus tuus. Non est autem ante innascibilem deum deus ullus, ipso dicente: Estote mihi testes, & ego testis dicit dominus deus, & puer meus quem elegi, ut sciatis & credatis & intelligatis, quoniam ego sum, & ante me non est alius deus, & post me non erit. Eius igitur qui sine natiuitate est, demonstrata est dignitas, & eius qui ex innascibili est, honor conseruatus est: unxit te deus deus tuus. Id enim quod ait tuus, ad natiuitatem refertur, cæterum non perimit naturam. Et idcirco deus eius est, quia ex deo natus in deum est. Non tamen per id quod pater deus est, non & filius deus est. Vnxit enim te deus deus tuus, designata uidelicet & autoris sui & ex eo geniti significatione, uno eodemque dicto utrunque illum in naturæ eiusdem & dignitatis nuncupatione constituit. Verum ne fortè ex eo arripi impiæ assertionis possit occasio, quod dictũ est: Quoniam ego sum, & ante me non est deus alius, & post me non erit: tanquam per id non & filius deus sit, quia post dominum, ante quem deus nullus sit, nullus quoque postea deus futurus sit, totius ob id dicti ratio tractanda est. Deus ipse sermonis sui testis est, sed & puer eius electus unà cum eo testis est: deum ante se non esse, neque post se futurum. Sufficiens quidem sibi ipse testis est: sed testimonio de se suo testimonium pueri, quem elegit, admiscuit. Vnum ergo duorum testimonium est, nullum ante se deum esse, ex eo enim omnia sunt: neque post se deum futurum, non utique ex se non fuisse. Erat enim iam puer in testimonio patris hæc loquens. Puer in tribu ex qua gigni habebat electus: Idipsum ita in Euangelijs demonstrat: Ecce puer meus quem elegi: dilectus meus, in quo complacuit anima mea. Non est ergo ante me alius deus, & post me non erit. Æternæ uidelicet & indemutabilis uirtutis infinitatem in eo, quod antea & postea deus præter se sit

Idcirco deus eius est, quia ex deo natus in deum est

f nullus

nullus, ostendens: puero tamen suo ut in testimonio suo, ita & in nomine collocato. Et hoc ipsum promptum est ex persona ipsius discere. Ait enim ad Osee prophetam. Non apponam adhuc ut miserear domui Israel, sed enim aduersans aduersabor illis: filiorum autem Iuda miserebor, & saluos faciam illos in domino deo ipsorum. Ergo absolute pater deum filium nuncupat, in quo & elegit nos ante tempora secularia. Ipsorum idcirco ait, quia deus innascibilis à nullo est, nosque filio in hæreditatem à deo patre donamur. Legimus namque: Posce à me, & dabo tibi gentes in hæreditatem tuam. Deo enim ex quo omnia sunt, deus nullus est, qui sine initio æternus est. Filio autem deus pater est, ex eo enim deus natus est. Nobis autem & deus pater est, & filius deus est: patre de filio confitente, quòd deus noster sit: filio de patre docente, quòd deus nobis sit. Deo tamen filio à patre, id est, ipso innascibilis uirtutis suę nomine nuncupato. Et hęc quidem ad Osee. Per Esaiam autem quàm absoluta dei patris de domino nostro Iesu Christo professio est? Ait namque: Quoniam sic dicit dominus deus sanctus Israel, qui fecit quæ uentura sunt. Interrogate me de filijs uestris & de filiabus, & de operibus manuum mearum mandate mihi. Ego feci terram & hominem super eam, ego omnibus sideribus præcepi; ego suscitaui regem cum iusticia, & omnes uiæ eius rectæ. Hic ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatē plebis meæ conuertet. Non cum præmio, neque cum muneribus, dicit dominus sabaoth. Laborauit Ægyptus & mercatus Æthiopum & Sabain, uiri excelsi ad te transibūt, & tui erunt serui, & post te sequentur alligati uinculis, & adorabunt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est deus, & non est deus præter te. Tu enim es deus, & nesciebamus, Deus Israel saluator, erubescent & pudebunt omnes qui aduersantur ei, & ibunt cum confusione. Est ne adhuc aliquis temeritati locus? aut ulla relicta est ignorationis occasio: nisi id tantum reliquum sit, ut impietas professa se prodat? Deus, ex quo omnia sunt, qui omnia mandato fecit, facti opera sibi assumens, non utique efficienda, nisi dixisset ut fierent, testatur regem per se excitatum iustum, & ædificantem sibi domino ciuitatem, & plebis captiuitatem auertentem, non cum præmio, neque cum muneribus, gratia enim omnes saluamur. Deinde ita loquitur, cum post laborem Ægypti, id est, seculi captiuitatem, & mercatus Æthiopum & Sabain, uiri excelsi ad eum transibunt. Et qui tandem existimandus labor Ægypti, & mercatus Æthiopum & Sabain? Recordemur orientis Magos adorantes dominum, & munerantes, & laborem ueniendi usque in Bethleem Iudæ, tanti itineris metiamur. In principum enim totius Ægypti labore, seculi labor demonstratus est. Magis namque diuinæ uirtutis operationes falsa rerum specie mētientibus, potissimus impię religionis

Saluos faciam illos in domino deo ipsorū

Quoniam in te est deus, et non deus præter te

religionis honor à ſeculo omni deferebatur. Iiſdem Magis ex mercatu Aethiopum & Sabain, auri, & thuris, & myrrhæ munera deferẽtibus: quod quidem id ipſum & alius propheta præmonuit, dicens: In conſpectu eius procident Aethiopes, & inimici eius limum lingent. Reges Tarſis munera offerent, reges Arabum & Sabain munera adducent, & dabitur ei de auro Arabiæ. In Magis itaq; & muneribus labor Aegypti, & mercatus Aethiopum & Sabain, oſtenditur, ſcilicet mundi error Magis adorantibus, & electa gentium munera adorato ab his domino oblata. Excelſi autẽ uiri, qui ad eum tranſituri ſunt, atq; eum uincti ſequentur: qui tandem iſti ſint, non in obſcuro eſt. Reſpice ad Euangelia. Petrus dominum ſuum ſequuturus, præcingitur. Intuere apoſtolos. Seruus Chriſti Paulus in uinculis gloriatur. & uideamus an uinctus Chriſti Ieſu, ea quæ deus de filio ſuo deo fuerat loquutus, impleuerit. Precabuntur, inquit, quoniam in te eſt deus. Dictum itaq; ab Apoſtolo recognoſce, & recognitum intellige: Deus in Chriſto erat mundum reconcilians ſibi. Dehinc ſequitur: Et non eſt deus præter te. Quibus continuo idem Apoſtolus ait: Vnus eſt enim dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia. Et nullus præter eum uidetur alius eſſe, qui unus eſt. Tertio quoq; ait: Tu es deus, & neſciebamus. Sed ex perſecutore factus doctor eccleſiæ, dixit: Quorum patres, ex quibus Chriſtus, qui eſt ſuper omnia deus. Hi igitur uincti hæc prædicarũt: excelſi uidelicet, & in duodecim thronis iudicaturi xij tribus Iſrael, & dominum ſuum doctrinę & paſsionis ſuæ martyrio ſecuturi. Deus ergo in deo eſt, & in quo eſt deus, deus eſt. Et quomodo nõ eſt deus præter te, cum in eodem deus ſit? Vſurpas ó hæretice, ad confeſsionem ſolitarij dei patris, non eſt deus præter me. Quomodo ex prædicatione dei patris dicentis, non eſt deus præter te, dictum interpretaberis, ſi per id quod dictum eſt, nõ eſt deus præter me, affirmare contendis, ne dei filius deus ſit? Et cui ergo deus dixerit, non eſt deus præter te? Subijcere enim hic tibi perſonam ſolitarij non licebit. Dominus enim dixit regi, quem excitauit ex perſona uirorum excelſorum adorantium & deprecantium, quoniam in te eſt deus. Solitarium res iſta non recipit. In te enim præſentem, ueluti ad quem ſit ſermo, ſignificat. Quod autem ſequitur, in te eſt deus, non ſolum eum qui præſens eſt, ſed etiam eum qui maneat in præſenti demonſtrat: habitantem ab eo in quo habitat diſcernens, perſonæ tantum diſtinctione, non generis. Deus enim in eo eſt: & in quo eſt deus, deus eſt. Non enim deus in diuerſæ atq; alienæ à ſe naturę habitaculo eſt, ſed in ſuo atq; ex ſe genito manet deus in deo, quia deus ex deo eſt. Tu es enim deus, & neſciebamus, deus Iſrael ſaluator. Negantem te deum in deo, ſequens ſermo confutat. Ait enim: Erubeſcent & pudebit omnes qui aduerſan-

tur ei, & ibunt cum confusione. Decretum hoc in impietatem tuam, dei est. Aduersaris enim Christo, de quo te professio paternæ uocis obiurgat. Deus est enim, quem esse tu deum negas. Denegas uero sub specie honoris dei, dicentis: Non est alius deus præter me. Sed confundere & erubesce, nõ eget delato à te honore innascibilis deus, gloriam hanc à te solitudinis suæ non postulat: non desiderat hanc opinionis tuæ intelligentiam, ut ob hoc quòd dixerit, non est deus præter me, eum quem ex se genuit deum abneges. Ac ne sibi hoc ad diuinitatem filij destruendam peculiare deferres, unigeniti sui gloriam honore perfectæ diuinitatis impleuit, dicens: Et non est deus præter te. Quid exæquata discriminas? quid comparata discernis? Proprium dei filio est, ne præter eum deus sit. Proprium deo patri est, ne absq; eo deus quisquam sit. Verbis dei de deo utere. Confitere ita, & precare regem, quoniam in te est deus, & non est deus præter te. Tu enim es deus, & nesciebamus, deus Israel saluator. Caret contumelia honoris officium, neq; offensionem habet confessionis exemplum, maxime cum aduersatio eius plena confusionis sit & pudoris. Immorare dei uerbis, confitere dei uocibus, & fuge confusionis denunciationem. Deum enim dei filium abnegando, non tam deum solitario gloriæ honore uenera ris, quàm patrem filij inhonoratione contemnis. Honoris fidem innascibili deo confitere, quòd præter eum deus nullus sit. Vnigenito deo prædica, quòd absq; eo deus non sit. Audi enim præter Moysen & Esaiam, tum tertio id ipsum quoq; & Hieremiam docentem, cum dicit: Hic deus noster est, & non deputabitur alter ad eum. Qui inuenit omnem uiam disciplinæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc super terram uisus est, & inter homines conuersatus est. Dixerat enim iam superius: Et homo est, & quis cognoscet eum? Habes ergo deum in terra uisum, & inter homines cõuersatum: & requiro quomodo intelligendum existimes, deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris, cum Hieremias deum prædicet, qui & uisus in terris est, & inter homines conuersatus est? Pater certe non nisi filio uisibilis est. Quis ergo iste est, qui & uisus est, & conuersatus inter homines? Deus certe noster est, & uisibilis in homine, & contrectabilis deus. Et prophetam loquentem intellige: Non deputabitur alter ad eum. Si quæris quomodo, audi quæ sequuntur: ne per id non & patri proprium esse existimes, quod dictum est: Audi Israel. Dominus deus tuus unus est. Hæc enim sibi cohærent: Non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem uiam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hoc super terram uisus est, & inter homines conuersatus est. Vnus est enim mediator dei & hominum, deus & homo: & in legislatione, & in corpo-

Proprium dei filio. Proprium deo patri

Quomodo deus supra terrā uisus

Quomodo intelligitur illud: Non deputabitur alter ad eū

ris assumptione mediator. Alius igitur ad eum non deputatur. Vnus est enim hic in deum ex deo natus, per quem creata sunt omnia in cœlo & in terra, per quem tempora & secula facta sunt. Totū enim quicquid est, ex eius operatione subsistit. Hic ergo unus est disponens ad Abraham, loquens ad Moysen, testans ad Israel, manens in prophetis, per uirginē natus ex spiritu sancto, aduersantes nobis inimicasq; uirtutes ligno passionis affigens, mortem in inferno perimēs, spei nostræ fidem resurrectione confirmans, corruptionem carnis humanæ gloria corporis sui perimens. Ad hunc ergo nō deputabitur alius. Soli enim hæc unigenito deo propria sunt, & unus hic in hanc peculiarem uirtutum suarum beatitudinem natus ex deo est: non alter ad eum deus deputatur. Non enim ex alia substantia, sed ex deo deus est. Nihil in eo itaq; nouum, nihil extraneum, nihil recens est. Cum enim audit Israel, quòd sibi deus unus sit, & filio dei deo non alter deus deputetur, ut deus sit: absolute pater deus, & filius deus unum sunt, non unione personæ, sed substantiæ unitate: quia filio dei deo deputari ad alterum deum non sinit propheta dicens, quòd deus unus est.

Per uirginem natus ex spiritu sancto

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

Liber V

Espondentes impijs & uæsanis hæreticorum institutionibus superioribus libris, non ignoramus in eam nos contradicendi necessitatem deductos fuisse, ut non minus periculi audientibus responsio nostra quàm silentium cōmoueret. Cum enim unum deum prophanæ assertio infidelitatis ingereret, & rursum unum deum religiose negare fides sana non posset: tractari de eo nō sine ancipitis periculi cōscientia potuit, quod non minus impie confirmaretur quàm negaretur. Equidem humani sensus opinione ineptum, & rationis alienum esse hoc forte existimabitur, ut quod irreligiosum est negare, id ipsum irreligiosum sit confiteri: cum pietas confitendi, impietatem condemnet negandi: nec rationi conueniat, ut utiliter affirmetur, quod utiliter destruatur. Sed ad diuinæ sapientię intelligentiam humanus sensus imprudens, & secundum cœlestem prudentiam stultus, iuxta infirmitates suas sentit, & iuxta imbecillitatem naturæ suæ sapit, stultus sibi futurus ut deo sapiat: scilicet ut sensus sui inopiam intelligens, & dei sapientiam consectans, nō secundum humanam sapientiam prudens sit, sed secundum quod ad deum proficit, sapiat, in dei sapientiam ex recōgnita mundi

ſtultitia tranſiturus. Cuius ſtultæ ſapientiæ ſenſum hæretica ſubtilitas ad fallendi occaſionem coaptãs, unum deum profeſſa eſt autoritate legis Euangeliorumq́ uſa, qua dictum eſt: Audi Iſrael: Dominus deus tuus unus eſt. Non ignorans quantum in eo ſit, uel reſponſionis periculum, uel ſilentij, & ex utroq; opportunitatem impietatis expectans: ut ſi ſanctitatem dicti infideliter uſurpari, cõniuentis taciturnitas confirmaret, per id quod deus unus eſt, filius tamen dei deus nõ eſſet, deo tantum ſicut eſt, uno manente. At uero ſi contradictio præſumptæ impiæ huius profeſſionis exiſteret, ueritatem fidei Euangelicæ non conſeruaret deum unum confeſſa reſponſio, cum fidei noſtræ profeſsio ſecundum deum unum ſit, recideretq́ in alterius hæreſeos impietatem, deum unum patrem, & filium profeſſa confeſsio: Atque ita ſapientia mundi, quæ ſtultitia apud deum eſt, ſpecie blandæ & peſtiferæ ſimplicitatis illuderet, cum hoc fidei ſuæ conſtitueret exordium, in quo ſibi impie aut aſſentiremur aut aduerſaremur: Et per hoc utriuſq; rei periculum, dei filium deum non eſſe obtineret, quia deus unus eſt, aut extorqueret alterius hæreſeos neceſsitatem, ſi & patrem deum, & filium deum confitentes, unum deum prædicare ſecundum Sabellij opinionem impiam exiſtimaremur. Et ita hoc prędicationis ſuæ modo, unus deus aut alium excluderet, aut per alium non eſſet, aut tantum in nominibus unus eſſet: quia & unitas alium neſciret, & alius non permitteret unionem, & duo unus eſſe non poſſent. Sed nos ſapientiam dei, quæ mundo ſtultitia eſt conſequuti, & per fidei dominicæ ſalutarem & ſynceram cõfeſsionem, uipereę doctrinæ fraudulentiam prodituri, hunc reſpõſionis noſtræ ordinem inchoauimus, qui & aditum ſibi demonſtrandæ ueritatis acquireret, nec ſe periculo impiæ profeſsionis infereret: temperato inter utrunq; moderamine, non negantes deum unum, ſed eo ipſo autore deum & deum, per quem deus unus pręDICA tus eſt, prædicantes: & deum unum, non per unionem docentes, neq; rurſum ad diuerſitatis numerum deſecãtes: neq; contra tantum in nominibus confitentes, ſed deum & deum repoſita & dilata adhuc plenius unitatis quæſtione, monſtrantes. Recte enim unum deum à Moyſe prædicatum Euangelia teſtantur: & rurſum fideliter in Euangelijs deum & deum doceri, Moyſes deum unum pręDICANS autor eſt. Atq; ita non autoritati contrarium eſt, ſed ex autoritate reſponſum eſt, ne per id filium liceret deum negare, quia ad Iſrael deus unus eſt: cum confitendi dei filium deum idem autor eſſet, qui autor eſt dei unius prædicandi. Sequitur itaq; ordinem quęſtionis etiam ordo connexi ſibi libelli. Nam quia hæc ſequens impij blandimenti poſita ſententia eſt, nouimus deum unum uerum: hinc quoq; ſecundi huius libri omnis ſermo conſiſtit, an filius dei deus uerus ſit. Nam ſine dubio in hunc ſe ordinem

nem hæretici ingenij subtilitas coaptauit, primum unum deum dicẽs, deinde unum uerum deum confitens: ut per id filium dei à natura dei & ueritate auerteret, cum ueritas in natura unius manens, naturalem unius non excederet ueritatem. Igitur quia ambiguitati locus nullus est, quin Moyses unum deum prædicans, intelligatur de dei filio significasse, quòd deus sit: per ipsas illas significationis suæ autoritates recurramus, & requiramus, an quem deum significauerit, deum quoque uerum intelligendum docuerit. Nulli autem dubium est, ueritatem ex natura & ex uirtute esse. ut exempli causa dictum sit, Verum triticum est quod spica structum, & aristis uallatum, & folliculis excussum, & in farinam cõminutum, & in panem coactum, & in cibum sumptum, reddiderit ex se & naturam panis & munus. Itaque quia naturæ uirtus præstat ueritatẽ, uideamus an uerus deus sit, quem Moyses deum esse significat: de uno deo, & eodem uero deo postea loquuturi, ne non interposita sponsione, de unius ueri dei in patre & filio subsistentis confirmatione, periculosa suspicio pendulæ expectationis sollicitudinem defatiget. Creatio igitur mundi, post quã & dei cognitio suscepta est, filium dei deum esse significãs, rogo in quo tandem uerum esse deum deneget? Non enim ambigitur, quin per filiũ omnia sint. Omnia namque, secundum Apostolum, per ipsum, & in ipso. Si omnia per eum, & omnia ex nihilo, & nihil non per eum: quæro in quo ei ueritas dei desit, cui non desit dei nec natura nec uirtus? Naturæ enim suæ uirtute usus est, ut & essent quæ non erant, & fierent quæ placerent. Vidit enim deus quòd bona sunt. Neque enim aliam quàm personę intulit lex significationem cum ait: Et dixit deus: Fiat firmamentum, Et subiecit rursum: Et fecit deus firmamentum. Cæterum nec uirtutem distinxit, nec naturam separauit, nec nomen demutauit in eo, in quo tantum dicentis intelligentiam præstitit, ut significationem efficiẽtis afferret. Veritatẽ autem naturæ atque uirtutis, significatio sermocinantis non adimit, quin potius ueritatem ipsam quanta potest proprietate commendat. Afferre enim dicto efficientiã, naturę eius est, quæ efficiens id posset præstare, quod dicens. In quo ergo tandẽ non erit uerus ille qui efficit, cum uerus sit ille qui dicit? quandoquidẽ dicti ueritatem, facti ueritas cõsequatur. Deus est qui dixit, deus est qui fecit. Si in dicto ueritas est, quæro qur negetur in facto? nisi fortè hic dicendo uerus sit, & nõ sit uerus iste faciendo. Habemus itaque in filio dei deo naturæ ueritatẽ. Deus est, creator est, dei filius est, potest omnia: parũ est ut quod uult possit, quia semper uolũtas uirtutis est, quin etiã id qđ sibi dicĩ potest. Perfectę enim potestatis est hoc naturã posse facientis, quod possit significare sermo dicentis. Atque ita cũ quicquid dici potest, id ipsum & effici possit: tenet ueritatis naturã ea quæ dictis exæquatur operatio.

Moyses unum deum prædicans, de filio significauit quod deus sit, nunc inquiritur an uerus deus sit

Filius dei non est deus falsus, nõ deus adoptiuus, nec nuncupatiuus, sed deus uerus

Non est itaq; dei filius deus falsus, nec deus adoptiuus, nec deus nuncupatiuus, sed deus uerus. Et non necesse est aliquid è diuerso demonstrare, per quod nõ sit uerus deus. Mihi enim sufficit in eo dei nomen atque natura. Deus enim est, per quem facta sunt omnia. Hoc mihi de eo creatio mũdi loquuta est: Exæquatur deus deo nomine, exæquatur ueritati ueritas opere. Vt significatio est dei potentis in dicto, ita intelligentia est dei potentis in facto. Et post hæc quæro, in patris & filij confessione, qua authoritate naturæ ueritas uel diuinitatis denegetur, quam & uirtus nominis, & nomen uirtutis impleuit? Meminisse autem legentem oportet, non me immemorem aut diffidentem

Veritas intelligitur, cum obiecta falsa esse cõuincuntur

earum quæ obijci soleant quæstionum, de his nunc tacere. Neque enim hoc quod dici solet: Pater maior me est, & cætera huiuscemodi similia, aut ignorantur, aut non intelliguntur, ut non per hæc ipsa ueri dei in filio natura doceatur: sed ordinem responsionis nostræ eum esse conuenit, qui erat propositionis aduersæ, ut uestigia impiæ institutionis gressus hic piæ prædicationis inculcans, ipsa illa prima euadentis in hoc prophanum irreligiosumq; iter fallacis doctrinæ signa deleret. Dilatis igitur atq; in postremum reseruatis euãgelicis atq; apostolicis precon ijs, omnis interim nobis de lege & prophetis aduersus impios pugna sit: emẽtitam eorum atq; fallacẽ peruersitatem his ipsis interim quibus fallere tẽtant, dictis coarguentibus. Neq; enim aliter ueritas intelligi potest, quàm si falsa ea esse quæ ueritati obiecta sunt, detegãtur: & hoc quidem mentiẽtium absolutiore dedecòre, si mẽdacia ipsa proficiãt ueritati. Et quidem sensu humanę opinionis cõmune iudiciũ est, nequaquam ueris falsa sociari, neq; hæc rerũ genera mutuo sibi assensu cõtineri: quia per generis differentiã aduersante natura nunq; dissidentia coeant, nec diuersa cõsentiant, nec sibi inuicem aliena commu-

Alius locus

nia sint. quę cum ita sint, interrogo inter uerum & falsum deũ, quomodo hoc dictum intelligatur: Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinem nostram. Verba sensum enunciant, sensus rationis motus, rationis motum ueritas incitat. Ex uerbis igitur sensum sequamur, & ex sensu rationem intelligamus, & ex ratione ueritatem apprehẽdamus.

Ex uerbis sensum sequamur, ex sensu rationem intelligamus, ex ratiõe ueritatem apprehendamus

Cui enim dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quæro in quo non secundũ eum uerus sit qui sibi dicat. Nam sine dubio dictum hoc ex affectu sensuq; dicentis est. Ergo qui dicit, faciamus, significat secum ad faciendum nõ dissentiẽtem, nõ alienum, non infirmum, sed qui potens sit ad id unde est sermo faciendum. hoc ergo sine dubio sensisse qui loquitur, quia id loquutus est, intelligendus est. Vt plenior autem naturæ atque operationis ueritas doceretur, qui sensum suum per uerba eloquebatur: sensus quoque rationem ex natura cum ueritate subiecit dicens; Ad imaginem & similitu-

dinem

dinem nostram. Vbi est hic falsus deus, cui uerus deus dicit: Ad imaginem & similitudinem nostram? Nostram non habet unionem, nõ habet diuersitatem, nõ habet discretionem. Homo enim ad communem fit, secundum ueritatem sermonis, imaginem. Communio autem falso ueroq; non competit. Deus qui loquitur, ad deum loquitur: Ad patris & filij imaginem homo conditur. Nomen non discrepat, natura non differt. Vna enim est imaginis, ad quam homo creatus est, species: & inter hæc ueritas ubi deperit, manente inter utrunq; & facti communione, & communis imaginis ueritate. Nondum absoluendæ huius quæstionis mihi tempus est: posterius enim demõstrabimus, in quam imaginem dei patris & dei filij homo conditus sit. Nunc interim hoc tenemus, an iste uerus deus non sit, cui uerus deus dixerit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram. Discerne si quid potes, in hac imaginis communione, uerum atq; falsum: & hæretico furore hæc indesecabilia decide. Vnum enim sunt, ad quorum imaginis & similitudinis unum est homo factus exemplũ. Sed sequamur ordinem lectionis, ut ueritas semper sibi cohærens non demutetur offendiculo falsitatis. Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum. Imago communis est, deus ad imaginem dei hominem fecit. Qui uerum deum filium dei denegat, quæro ad cuius dei imaginem à deo factum hominem intelligat? Meminerit tamen semper per filium omnia, ne forte hæretica intelligentia operationem sibi dei patris coaptet. Si igitur ad imaginẽ dei patris per filium deum homo conditur, cõditur quoq; ad imaginem filij: quia nemo filio dictum denegat, ad imaginem & similitudinem nostram. Tenuit ergo sermo diuinus rationem ueritatis in dictis, quam opus explebat in factis: ut hominẽ ad imaginẽ dei deus figurans, & deum significaret, nec ueritatem deo adimeret: cum & in cõmunione imaginis esset deus uerus, qui in opere efficiendo intelligebatur dei filius. O desperatę mentis furor perdite, ó stulta cæcæ impietatis temeritas. Audis deum & deum, audis imaginẽ nostram, quid tu subijcis uerũ et nõ uerum? Quid inseris naturalẽ atq; falsum? Quid sub religionis nomine religionẽ euertis? Quid per unum deum, & unum uerũ deum tentas, ne deus uerus unus sit? Nondum uæsanos spiritus tuos dictis Euãgelicis atq; apostolicis suffoco, in quibus pater et filius non persona, sed natura unus & uerus deus uterq; est: interim te lex sola enecat. Nunquid ait deũ uerum, & non deum uerũ? Nunquid altero in utroq; præterquã naturæ nomine usa est? Deum & deum dixit, quę dixit deum unum. Sed quid tantũ dixisse dico? Deum uerũ, & deum uerum, per ueritatẽ imaginis prædicauit. Vsa est in nuncupatione primum naturę nomine, utitur deinceps in genere ueritate naturę. Cum enim qui fit, secundum imaginẽ creatur utriusq; : nõ potest non in

Ad patris & filij imaginem homo conditur.

in utroque consistere, quòd uterque deus uerus sit. Sed pergamus etiam nũc eo prædicationis nostræ itinere, quo lex sancta de deo docuit. Angelus dei ad Agar loquitur, & idem angelus deus est. Sed fortè idcirco non deus uerus est, quia angelus dei est. Inferioris enim naturæ uidetur hoc nomen: & ubi nuncupatio est generis alieni, ibi existimatur ueritas eiusdem generis non inesse. Et quidem iam superior liber inanitatẽ huius quæstionis ostendit. In angelo enim officij potius quàm naturæ intelligentia est. Et psalmista mihi testis est, dicens: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Vrens igitur ignis, illi ministri eius sunt: sui autem spiritus, angeli eius sunt. Per hæc enim nunciorum, qui angeli nuncupantur, ac ministrorum ostenditur uel natura, uel uirtus. Fit ergo hic spiritus angelus, uel hic ignis urens, minister dei: & hæc natura eorum accipit nuncij & ministri officium. Volens igitur lex, imò per legem deus personam paterni nominis intimare, dei filium angelum dei loquuta est, id est, nunciũ dei. Significationem enim officij testatur in nuncio: naturæ autem ueritatem confirmauit in nomine, cum deum dixit. Hic autem nunc dispensationis est ordo, non generis. Non enim aliud quàm patrem & filium prædicamus: & ita naturam nominum coæquamus, ut ueritatem dei teneat ex innascibili deo dei unigeniti natiuitas. Missi autẽ & mittentis significatio hic non aliud quàm patrem & filium docet: cæterum ueritatem non adimit naturæ, neque in filio perimit natiuæ diuinitatis proprietatem, quia nemo ambigat naturam autoris in filij natiuitate connasci: ut ex uno consistat in unum, quod per unum non discernatur ex uno, atque ita unum sint per quod unus ex uno est. O impatiens fidei calor, & desiderati sermonis incontinens silentium. Iam enim & in superiori libro modũ constitutę prædicationis excessimus, quando impie dictum unum deum ab hæreticis arguentes, & deum atque deum à Moyse prædicatum docentes, ad unius dei ueram & religiosam confessionem pia, quamuis inconsiderata, festinatione descendimus: nunc quoque alterius quæstionis negocio immorantes, non tenuimus ordinem constitutum, & dum de deo uero dei filio loquimur, usque ad cõfessionem dei ueri in patre & filio feruentis spiritus ardore prorupimus. Sed tractatui suo fidei nostræ ueritas referuetur: quæ cũ inchoata sit ad securitatem legentis, tractanda tamen atque absoluenda plenius est ad desperationem contradicentis. Non affert itaque demutationem naturæ nomen officij: qui enim angelus dei est, deus est. Non sit planè deus uerus, si nõ res dei & loquutus fuerit, & gesserit. In gentem enim magnã Ismael adauget, & nomini eius multiplicationẽ gentium pollicetur, & quæro si hoc angeli opus est? Sin uero potestas dei est, quid naturæ aufers ueritatẽ, cui ueritatis non adimis potestatẽ? Tenet itaque

Alius locus ex quo probat filium uerum deum

Angelus est nomen officij, non naturæ

itaque uirtus naturæ ueritatis fidem: & inter dispensationis suæ salutaria mundo sacramenta, qui deus uerus est nescit aliquando non esse deus uerus. Et primum quæro, quid significationis habeat deus, & non deus uerus? Non enim uerbi huius apprehendo rationem si dicatur mihi, ignis est, sed non est uerus ignis: aut aqua est, sed non est uera aqua: & quæro, in quo eiusdem generis ueritas à generis eiusdem ueritate dissentiat? Quod enim ignis est, non potest esse ne uerus sit: nec natura manens eo potest carere quod uera est. Perime aquæ quod aqua est, & per id poteris abolere ne uera sit: cæterum si aqua maneat, etiam in eo necesse est persistat ut uera sit: potest ita demum natura perire, si non sit: uerum non potest non uera esse si maneat. Aut deus uerus est filius dei, ut deus sit: aut si non est uerus deus, non potest id etiam esse quod deus est: quia si natura non sit, non naturæ competit nomen: si autem naturæ in eo nomen est, non potest ab eo ueritas abesse naturæ. Sed fortè in eo cum angelus dei deus dicitur, adoptionis nomen indulgeatur, & sit in eo nuncupatio dei potius quàm ueritas. Si parum naturam in se dei, tum cum angelus dei dictus est, edocuit, in inferioris adhuc ab angelo naturæ nomine intellige, an ex se dei præstiterit ueritatem: namque ad Abraham homo loquutus est, sed Abraham deum adorauit. Et ô pestifer hæretice, deum Abraham confessus est, quem tu deum denegas. Quas promissas Abrahæ benedictiones impie expectas? Non est tibi ille, ut est, gentium pater: neque in familiam seminis sui per benedictiones fidei suæ renatus euadis. Non de lapidibus Abrahæ filius excitaris, sed natio uiperarum confeßionis tuæ hostis existis. Non es Israel dei, non es Abrahæ succesio, non iustificatus ex fide es, non enim deo credidisti. Per eam namque fidem iustificatus est, & constitutus est Abraham pater gentium: per quam deum cui crediderat adorauit. Adorauit etenim beatus ille & fidelis patriarcha deum, & accipe quàm deum uerum, cui, ut ipse de se ait, non impoßibile est omne uerbum. Aut nunquid non soli deo poßibile est omne uerbum? Aut cui poßibile est omne uerbum, quæro quid desit de deo uero: & rogo, quis est deus hic Sodomæ & Gomorræ euersor? Pluit enim dominus à domino. Nunquid non uerus dominus à uero domino? aut nunquid aliud quàm dominus à domino? Vel quid præter significationem personæ in domino ac domino coaptabis? Et memento, quòd quem solum uerum deum nosti, hunc eundem solum iustum iudicem sis professus. Et intellige, quòd dominus qui pluit à domino, non occidens iustum cum impio, omnem iudicans terram, & deus & iudex est iustus, & pluit à domino. Et inter hæc, quem solum iustum iudicem dixeris quæro. A domino enim dominus pluit, & hunc iustum iudicem non negabis, qui pluit à domino

Verum esse non separatur ab esse

Obiectio

no. Abraham enim dixit, pater gentium non utiq; infidelium: Nullo modo facies hoc uerbum ut occidas iustum cum impio, & erit iustus tanquam impius. Nullo modo qui iudicas terram, facies hoc iudicium. Hunc ergo deum iustum iudicem, necesse est & uerum deum esse. Tuo te impie teneo mendacio. Nondum ex Euangelijs deum iudicem profero, lex mihi iudicem deum loquuta est. Adime filio quòd iudex est, ut auferas quòd deus uerus est. Eum enim solum uerum deum, quem solum iudicem iustum professus es: & quem iustum iudicem doces, hunc non potes secundum te uerum deum negare. Qui iudex est, dominus est, potens ad omne uerbum est, benedictionum æternarum sponsor est, piorum impiorumq; iudex est, Abrahæ deus est, ab eo adoratus est. Emeo tire saltem aliquid per hanc impiam & stultam uerbi tui impudentiam, unde non uerus est. Non perimunt naturæ ueritatem cœlestis misericordiæ sacramenta, sed nec sacrorum fidem species quæ ad fidei uisionem coaptantur eludunt. Sacramenta enim legis mysterium dispensationis Euangelicæ præfigurant: ut patriarcha uideat & credat, quod Apostolus contempletur & prædicet. Namq; cum lex umbra sit futurorũ, ueritatem corporis umbræ species expresit. Et deus in homine & uidetur, & creditur, & adoratur, qui secundum plenitudinem temporis esset in homine gignendus. Namq; ad uisum species præfiguratæ ueritatis assumitur. Visus est autem tum tantum deus in homine, non natus est: mox etiam hoc quod est uisus, & natus est. Ad ueritatem uero nascendi familiaritas proficit assumptæ ad contemplandum formæ. Illic homo per deum secundum naturæ nostræ infirmitatem uidendum assumitur, hic pro naturæ nostræ infirmitate nascitur quod erat uisum. Accipit umbra corpus, & species ueritatem, & uisio naturam. Non tamen deus à se demutatur, cum in homine nobis aut conspicitur, aut nascitur, familiari inter se proprietate & natiuitatis & uisus: ut quod natum est, uisum sit, & quod uisum est nasceretur. Et quia nondum nobis collatio nis Euangelicæ ac propheticæ locus est institutus, interim ex lege ordinem prosequamur, probaturi postea ex Euãgelijs, uerum dei filium natum in hominem fuisse: nunc uisum interim patriarchis in specie hominis, dei filium, deum uerum doceamus ex lege. Namq; cum Abrahæ homo uisus est, & deus adoratur, & iudex prædicatur. Et cum pluit dominus à domino: non ambigitur quin quod pluit dominus à domino, ad significationem patris & filij lex loquatur. Neq; rursum existimandum est, quòd patriarcha nescierit, quin deum uerum adoraret, quem deum intelligens adorabat. Habet autem non exiguam perfidiæ impietas ad intelligentiam ueri fidei difficultatem. Angustum enim irreligiositatis sensum religiosæ doctrinæ institutio non adit

Filius iudex ostenditur ex lege

Abraham uidit credidit, et adorauit deum in homine

adit: ex quo fit, ut quæ ad sacramentum salutis humanæ deus in hominem nascendo gessit, mens irreligiosa non capiat, dum opus salutis suę non intelligit esse ueritatem: & contemplando partum natiuitatis, infantiæ infirmitatem, pueritiæ profectum, iuuentutis ætatem, corporis passiones, & passionum crucem, & crucis mortem, per hæc non sentiunt deum uerum, cùm hæc in se ad naturam genuerit, quæ sibi non erant antea in ueritate naturę, ita ut naturę non amitteret ueritatē neq; homo factus deus esse desineret, cum qui deus est, homo esse cœpisset: non intelligentes non nisi ex ueri dei uirtute esse, ut quod non esset, esset: nec tamē quod esset esse desineret: cū naturę infirmæ assumptio non esset, nisi ex potentis uirtute naturæ: quæ cum in eo quod esset maneret, posset tamen esse quod non erat. O hæretica imprudentia, & stulta mundi sapientia: opprobrium Christi non intelligens dei esse uirtutem, & stultitiam fidei non sentiens dei esse sapientiam. Deus ergo idcirco tibi Christus non est, quia qui erat nascitur: quia qui inde mutabilis est, crescit ætate: quia impassibilis patitur, quia uiuens moritur, quia mortuus uiuit, quia omnia in eo contra naturam sunt? Rogo hoc quid aliud est, quàm omnipotentem esse, quod deus est? Nondum uos ô sacra & ueneranda Euangelia contingo, ut ex uobis Christus Iesus in his passionibus deus sit. Ex lege enim estis, & oportet eā docere, quòd per assumptam infirmitatem non amittat deus esse, qui deus est. Sacramentum enim fidei uestræ, mysteriorum suorum uirtute testata est. Adesto nunc mecum fidei tuæ spiritu aduersus uenenata infidelitatis sibila, sanctè & beate patriarcha Iacob: & in lucta hominis inualescens, benedici te ab eo fortior deprecare. Quid istud est, quod imbecillum oras, quod ab infirmo expectas? Hunc cuius benedictionem rogas, complexu tuo ualidior elidis. A gestis corporis tui, mentis tuæ opus dissidet: aliud enim quàm agis sentis. Tenes in gestis luctæ tuæ hominem infirmum: sed hic tibi homo deus uerus est, non ex nuncupatione, sed ex natura. Non enim adoptiuis benedictionibus benedici te postulas patriarcha, sed ueris. Cum homine luctaris, sed deum facie ad faciem uides: non hoc oculis tui corporis cernis, quod uisu fidei tuæ sentis. Infirmus secundum te homo est, sed anima tua secundum uisum deum saluata est. Iacob in lucta es, post fidem postulatæ benedictionis Israel es. Subditur tibi secundum carnem homo, ad mysterium passionis in carne: deum in carnis infirmitate non nescis, ad sacramentum benedictionis in spiritu. Nec aspectus impedit, quin fides maneat: nec infirmitas auocat, quin benedictio postuletur. Nec homo efficit, quin qui homo est, deus sit, nec qui deus est, non deus uerus est: quia non potest non deus uerus esse, qui deus est, & benedicit transferens nuncupando. Tenet adhuc sacramenti Euangelici ordinem legis umbra, & apostolicæ doctrinæ ueritatem mysterijs suis

Deus uideri uolut homo infirmus, antequam esset homo natus

ueri æmula præfigurat. In uiſu ſomni beatus Iacob deum uiderat: in ſomnio ſacramenti reuelatio eſt, non corporalis contemplatio. Nam & per ſcalam deſcenſus & aſcenſus angelorum ad cœlum demonſtratur, & ſuper ſcalam incumbens deus oſtenditur, & interpretatio uiſionis, reuelationem ſomnij prophetauit: nam patriarchæ dictis, & domus dei, & porta cœli; locus eſſe hic uiſionis oſtenditur. Et poſt multam geſtorum eius enarrationem ſequitur: Dixit autem deus ad

Offer ſacrificium deo qui uiſus eſt tibi &c.

Iacob: Surge & deſcende in locum Bethel, & habita ibi, & offer ſacrificium deo, qui uiſus eſt tibi cum recederes à facie Eſau. Si Euangelica fides per deum filium, ad deum patrem habet aditum, & non poteſt deus niſi per deum intelligi, nunc deus qui honorem deo incumbenti in ſcalam cœli poſtulat, docete unde non uerus ſit, aut quæ in utroque naturæ diuerſitas eſt, ubi eiuſdem naturæ unum atque idem

Deus non intelligitur niſi per deum

nomen eſt? Deus uiſus eſt, deus de uiſo deo loquitur. Non poteſt deus niſi per deum intelligi, ſicut nec honorem à nobis deus niſi per deum accipit. Namq; honorandus eſſe non intelligetur, niſi iſte docuerit honorandum: nec deus ſcietur, niſi hic deus ſcitus ſit. Habet ergo diſpenſatio ſacramentorum ſuorum ordinem. Dei honorem per deum docemur. Tenet natura ſuum nomen. Non aliud utercp:e quàm deus eſt: & inter patris & filij naturæ unius nomen unum. Quæro quomodo deus filius à ſe poſsit degenerare ne uerus ſit? Non eſt de deo humanis iudicijs ſentiendum: Neque enim nobis ea natura eſt, ut ſe in cœleſtem cognitionem ſuis uiribus efferat. A deo diſcendum eſt, quid de deo intelligendum ſit: quia non niſi ſe autore cognoſcitur. Adſit licet ſecularis doctrinæ elaborata inſtitutio, adſit uitæ innocentia: hæc quidem proficient ad conſcientiæ gratulationem, non tamen cognitionem dei conſequentur. Moyſes in reginæ filium adoptatus & omnibus Ægyptiorum doctrinis eruditus, cum utique ex naturæ affectu Hebræi iniuriam morte Aegyptij ultus eſſet, deum tamen paternarum benedictionum neſciebat. Namq; ob metum cædis proditę Aegyptum derelinquens, cum in terra Madian paſtor ouium eſſet, ignem in rubo ſine concrematione rubi contuens, deum audiuit, & nomen interrogauit, & naturam cognouit. Neque enim hæc de deo niſi per deum cognita eſſe potuiſſent. Loquendum ergo non aliter de deo eſt, quàm ut ipſe ad intelligentiam noſtram de ſe locutus

Ex rubo loquebatur deus filius, qui eſt angelus dictus dei patris, ratione officij

eſt. Angelus dei eſt, qui in igne de rubo apparuit: & de rubo in igne deus loquitur. Habes diſpenſationem in angelo, quia in angelo officium eſt non natura: habes in naturæ nomine deum, quia angelus dei deus eſt. Sed fortè nõ uerus eſt. Nunquid nõ uerus eſt deus Abrahę & deus Iſaac & deus Iacob? Horũ enim angelus de rubo loquens deus in ęternũ eſt. Et ne adoptiui nominis furtiuã ſubintroduceres occaſionẽ,

loquitur

loquitur ad Moysen deus ille qui est. Ita enim scriptum est: Dixit autē dominus ad Moysen: Ego sum qui sum. Et dixit: Sic dices filijs Israel: Qui est, misit me ad uos. Cœptus ab angelo dei sermo est, ut sacramentum intelligatur humanæ salutis in filio. Idem deus Abrahæ & deus Isaac & deus Iacob est, ut ei naturæ suæ nomen sit. Mittit deinde ad Israel deus qui est, ut uere intelligeretur esse quod deus est. Quid ad hæc inefficax hæreticæ impietatis stultitia uæsano spiritu mentiris, & contra tantorum patriarcharum scientiam, generosi seminis tritico uerendam zizaniam sator nocturnus interseris? Sed si Moysi crederes, crederes & deo dei filio: nisi fortè negabis quòd de eo Moyses locutus sit. Quod cum negare uolueris, audies uerbis dei: Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Arguit te planè, arguit ille toto legis uolumine, quam manu mediatoris per angelos dispositam suscepit. Et quære an qui legem dederit, deus uerus sit, cum utique mediator sit ille qui dederit. Aut nunquid non obuiam deo Moyses populum eduxit ad montem? Aut nunquid non deus descendit in montem? Aut fortè falsum hoc, & adoptiuum potius naturæ suæ nomen est? Intellige personantes tubas, & lampadum flammas, & è monte æstuante fornacium fumum, & ad aduentum dei consciam humanæ infirmitatis trepidationem, & à populo orato ad loquendum Moysi confessam sub uoce dei mortem. Tibi hæretice non est deus uerus, quo Israel tantum loquente mori timuit, & uocem eius humana infirmitas non tulit. Tibi idcirco deus non est, quia ut audires et uideres per infirmitatem hominis est locutus? Moyses montem adijt, diuinorum & cœlestium sacramentorum cognitionem quadraginta dierum ac noctium tempore adeptus est. Omnia secundum speciem ostensæ sibi in mōte ueritatis instituit. Per familiaritatem loquentis ad se dei, gloriam claritatis inconspicabilis sumpsit: & corruptiuam uultus sui speciem lux intolerabilis uicinæ maiestatis impleuit, Deum testatur, de deo loquitur. Ad hunc adorandum cum lætitia gentium angelos dei aduocat. Huius placitas benedictiones Ioseph uertici imprecatur. Et post hæc solo concesso ei nomine, audet quisquam negare quod uerus est? Nunc quia omni hoc sermone nostro demonstratum existimamus, nullam interpositam intelligentiæ rationem fuisse, ut deus uerus & deus falsus in sensum humanæ mentis incideret, cum deum & deum, dominum & dominum lex locuta sit: neq; in nominibus naturisq; significatam diuersitatem fuisse, ne non secundum nomen naturæ & natura nominis posset intelligi, cum uirtus dei, potestas dei, res dei, nomen dei in eo esset, quē deū lex prædicabat: quem secundum sacramenti Euangelici distributionem ad personæ significationem demonstraret, & in creando mundo obedientem dictis dei *Conclusio autoris*

deum, & in figurando homine communis secum & dei imaginis dominum creatorem, & in iudicandis Sodomitis iudicem dominum à domino, & in largiendis benedictionibus & in decernendis mysterijs legis angelum dei deum: ut ad salutarem cõfessionem in patre deo & in filio deo deus semper ostensus, naturæ ueritatem ipso naturæ nomine edoceret, cum lex deum utrunq; significans ambiguitatem non relinqueret ueritatis: tempus iam nunc est, ut quod pie religioseq; lex docuit, non impie furto hæreticæ stultitiæ prædicari sinamus, quæ dei filium deum negatura sic cœpit: Audi Israel, Dominus deus tuus unus est. Et quia impietas eius periclitaretur in nomine, cũ deũ & deum lex esset locuta, ut naturam nominis per autoritatem dicti prophetici negaret, adiecit: Benedicent te deum uerum: ut per id unum deum locuta lex esset, esset'q; in filio deo dei nomen potius quàm ueritas, uno tantum uero deo intelligendo. Et fortè contradicere nos dictis tuis ô stulte arbitraris, ut negemus unum deum uerum. Non planè negamus secundum te confitendo. Hæc enim fides nostra, hæc conscientia, hic sermo est. Sed intelligimus deum unum, & eundem deum uerum: nec confessio nostra periclitatur in nomine, quæ in natura filij unum & uerum deum prædicat. Disce cõfessionis tuæ intelligentiam, & unum ac uerum deum cognosce, ut unum ac uerum deum pie prædices. Rapis enim ad impietatem tuam religionis nostræ confessionem, & quod est negas, dum quod est non negas. Sic stulta mundi sapientia fallis, ut ueritatem perimas specie ueritatis. Vnum uerum deum confiteris, ut unum uerum deum deneges. Professio enim tua sic putatur pia, quo magis impia est: sic uera, quo falsa est. Sic à te unus & uerus deus prædicatur, ut non sit. negas enim dei filium deum uerum, cum tamen deum non neges: deum tantum non natura confitẽdo sed nomine. Si natiuitas eius nominis potius est quàm ueritatis, potes auferre nomini ueritatem. Si autem uere deus natus est, quæro quomodo posit non uerus esse quod natus est? Aut nega esse ne sit, aut si est, quomodo quod est non erit, cum quod est non posit esse ut non sit? Ac de natiuitate quidem mox erit sermo: interim tamen de ueritate naturæ dei impietatem mendacij tui prophetica professione con uincam, ita tamen ut unum & uerum deum prædicari à nobis, neque Sabellij hæresis ipsum patrem sibi & filium professa præsumat, neque tu ueritatem de filio dei unum tantum uerum deum prædicans mentiaris. Nihil sanè in se habet sapientiæ impietas: & dei timor, qui sapientiæ initium est, ubi deest, aufert secum omne exordium prudentiæ.

Ex prophetis ostendit filium esse uerũ deum. Ad infirmandam enim dei ueri in filio fidem propheticus sermo profertur, quo dictum est: Et benedicent te deum uerum. Primum hæc impietatis stultitia fuit, ut quæ superius dicta sunt aut non intelligeren tur

tur, aut intellecta cum essent tacerentur. Tum deinde ad quam se fraudem syllabæ adiectione, quæ in libris non extat, instruxit, stultitiæ suæ in eo usa mendacio: tanquam dictis suis eo usque adhibenda fides esset, ut requirendam esse ipsam dictorum propheticorū autoritatem non putaret. Non enim ita scriptum est: Benedicent te deum uerum: sed, benedicent deum uerum. Nam non exiguum ambiguitatis momentum est inter te deum uerum, & deum uerum. Personæ enim alterius uidetur esse pronomen, ubi te est: cæterum ubi pronominis syllaba non erit, ibi ad autorem dicti refertur & nomen. Et ut absoluta intelligendæ ueritatis ratio sit, ipsa illa ex solido prophetæ dicta subdentur. Propterea sic dicit dominus: Ecce qui seruiunt mihi manducabūt, uos uero esurietis: ecce qui seruiunt mihi bibent, uos uero sitietis: ecce qui seruiunt mihi exultabunt in lætitia, uos autem clamabitis propter dolorem cordis uestri, & à contritione spiritus ululabitis. Relinquetis ergo uos nomen uestrum in lætitia electis meis, uos autem interficiet dominus. Seruientibus uero mihi uocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram, & benedicent deum uerum: & qui iurant super terram, iurabunt in deum uerum. Nunquam non ex causa est, cum consuetudo prædicationis exceditur, & rationem nouitatis ratio ueritatis inducit. Cum enim antea tantæ de deo prophetiæ extitissent, & ad dei dignitatem ac naturam demonstrandam simplex & solum dei nomen commemoratum fuisset: querendum est, qua ratione nunc per Esaiam benedicendum deum uerum, & iurandum super terram in deum uerum prophetiæ spiritus præloquatur. Et primum noscendum est, sermonem hunc res futuri temporis nunciare: & quæro an deus uerus non sit, qui tum secundum opinionem Iudæorum & benedicebatur & iurabatur. Iudæi namque sacramentum mysterij dei nescientes, & per hoc dei filium ignorantes, deum tantum non & patrem uenerabantur. Nam utique uenerantes patrem uenerarent & filium. Hi ergo deum benedicebant & iurabant per eū. Sed propheta benedicendum deum uerum testatur. Verum deum idcirco pronunciās, quia per mysterium assumpti corporis non ab omnibus esset in eo dei ueritas intelligenda. Et opus fuit ueri confirmatione, ubi falsi proruptura esset assertio. Et singulas dictorum eorundem sententias recenseamus. Propterea sic dicit dominus: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos uero esurietis: ecce qui seruiunt mihi bibent, uos uero sitietis. Cognosce sub eodem dicto utriusque temporis significationem, ut sacramentum assequaris ætatis. Qui enim seruiunt manducabunt. Religionem scilicet præsentem futuris præmijs muneratur: ita ut præsentium impietatem futuræ sitis ac famis pœna conficiat. Deinde adiecit: Ecce qui seruiunt mihi exultabunt in lætitia, uos autem clamabitis propter

Scriptum est benedicent deū uerum, & non te uerum deum

Ratio quare propheta prædixerit non solum deum, sed deum uerum benedicendum

dolorem cordis uestri, & à contritione spiritus ululabitis. Secundum superiorem sensum etiam nunc futuri & præsentis temporis demonstratio est, ut qui seruiunt exultaturi sint in lætitia: qui uero non seruiunt, in clamore atque ululatu per dolorem cordis & contritionem spiritus mansuri sint. Deinde subiecit: Relinquetis enim uos nomen uestrum in lætitia electis meis, uos autem interficiet dominus. Sermo ad carnalem Israel est cum futuri temporis significatione: cui exprobratur quod nomen suum electis dei relicturus sit. Quæro quod hoc nomen sit. Nempe Israel, ad quem tum erat sermo. Dehinc interrogo qui sit hodie Israel. Equidem testatur Apostolus: Qui spiritu non litera: Qui in regula Christi procedentes, Israel dei sunt. Tum præterea cum superius dictum sit: propterea sic dicit dominus, intelligendum est cur ita hoc consequatur: Vos autem interficiet dominus. Deinde post hæc quid sibi uelit hic sermo: Seruientibus uero mihi uocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram. Nunquid ambigitur in eo quod dictum est, propterea sic dicit dominus: Et in eo quod sequitur: Vos autem interficiet dominus, id demonstratum fuisse, ut qui loqueretur, & qui interfecturus esset, non alius intelligeretur esse quàm dominus, qui & post sibi seruientes nouo esset nomine muneraturus, & non ignoraretur & in prophetis locutus esse, & piorum atque impiorum iudex futurus? Mysterium itaq; sermo reliquus euangelici sacramenti, ne quid in domino dicente, & in domino interficiente ambigi posit, explicuit. Seruientibus autem mihi uocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terrã. Omnis hic futuri temporis sermo est. Et quod est hoc nouum nomen religionis, quod benedicitur super terram? Si à seculis Christiani uocabuli antea beatitudo unquam fuit, nunc nomen nouum non est. Si uero hoc sanctificatur pietas nostra in deum, nouum nomen est. Hæc profecto professionis nouitas cœlestium benedictionum merces super terram est. Iam uero totius fidei nostræ conscientiam sequens sermo confirmat dicens: Et benedicent deum uerum, & qui iurant super terram iurabunt in deum uerum. Certe si cum benedicent deum uerum, quorum in dei seruitute nouum nomen est, tum deinde qui iurandus erit deus, deus uerus est: án ne ambigitur quis iuretur, quis benedicatur, per quem nouum ipsis seruientibus benedictumq; nomen sit? Consistit mecum ad uersus impiam tuam hæretice prædicationẽ, absoluta sermonis ecclesiastici fides, noui per te Christe nominis, & per seruitutis professionem benedictæ ex te super terram nuncupationis, te uerum deum iurans. Omne enim os credentiũ te Christe deum loquitur. Omnis credentium fides te deum iurat, deum uerum esse te confitens, deum uerum esse te prædicans, deum uerum esse te conscia. Quanquam igitur omnis

Qui sub nomine Israel intelliguntur

Nomen Christianum est nomen nouum

omnis hic propheticus sermo nullam reliquerit difficultatem, quin deum significasse intelligatur, & cui per nouum nomen seruiatur, & per quem eiusdē nominis in terris benedicta sit nouitas, & qui benedicatur deus uerus, & qui iuretur deus uerus, quæ omnia secundum temporum plenitudinem ecclesiæ fides pia in deum Christū religione profitetur: Et ita se in eo propheticus sermo coaptauit, ut significationem personæ alterius adiectione pronominis non nouaret. Si enim addidisset, te deum uerum, referri ad alterum dicentis sermo potuisset: sed cum ait, deum uerum, significationis intelligentiam penes loquentem reliquit. Et quanquam quem præsens sermo significet, non ambigitur, tamen connexa superius dicta cuius professio ista sit intelligenda, demonstrant. Ait enim: Palàm apparui non interrogantibus me, & inuentus sum non quærentibus me: Dixi ecce adsum gentibus, quę non inuocauerunt nomen meum. Extendi manus meas tota die ad populum diffidentem & contradicentem. An' ne impia furtiuæ prædicationis falsitas in obscuro est, & deus uerus ignorabitur, qui hęc loquitur? Rogo quis apparuit non interrogantibus, & quis inuentus non quærentibus? Et quis gentium est, quæ non inuocauerunt antea nomen eius? Et quis die tota manus ad diffidentem & contradicentem populum extendit? Confer cum his sacrum illud & diuinū Deuteronomij canticū, in quo super nō deos deus exacerbatus, super nō gentē et gentem stultā, in zelū incitat infideles: & intellige quis manifestus sit ignorantibus, & quis proprius usurpatur alienis, & quis manus suas ante diffidentem contradicentem& populum configens cruci chirographum edicti anterioris expandit. Hic nanque prophetæ spiritu dixit per continentem sibi in ordine connexumq; sermonem: Seruientibus uero mihi uocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terrā, & benedicent deū uerū: & qui iurant super terrā, iurabunt in deū uerū. Hęc si stultitia atq; impietas hæretica ad fallendū ignorantes simplicioresq;, dicta esse ex persona dei patris mentietur, ne in deum filium dicti huius intelligentia suscipi posit: audiat mendacij sui reatum, ab Apostolo & doctore gentium, omnia hæc ad sacramentum passionis dominicæ & euangelicæ fidei tempora prædicante, tunc cum infidelitatem Israelis aduentum domini in carne non intelligentis exprobrat. Ait enim ita: Omnis enim quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabunt eum in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo autem prædicabūt nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quàm speciosi sunt pedes eorū qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Sed non omnes obediunt Euāgelio. Esaias enim dicit: Domine quis credit auditui nostro? Itaq;

Alterius loci testimonium

Apostolus interpres prophetæ

fides ex auditu, auditus autem per uerbum dei. Sed dico, nunquid non audierunt? Imò in omnem terram exiuit sonus eorum, & ad terminos orbis terræ uerba eorum. Sed dico, Nunquid Israel nō sciuit? Primus Moyses dixit: Ego incitabo uos in non gentem, in gentem insensatam exacerbabo uos. Esaias autem audet & dicit: Apparui ijs qui me non quærebant, inuentus sum ijs qui me non interrogabāt. Ad Israel autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non audientem, & cætera. Quis cœli circulos, incertum incorporeus an corporeus ingressus, fidelior Paulo dictorum propheticorum interpres extitisti? Quis in enarranda cœlestiū mysteriorum audiens sacramenta & tacens, maiore hæc fiducia reuelata tibi à deo scientiæ prædicasti? Quis ad plenitudinē dominicæ passionis cruci reseruandus, antea in paradisum raptus euadens, melius de diuinis scripturis electiōis uase docuisti, hæc nesciēs dicta gestaq; esse à deo uero, & ad intelligentiā dei ueri à uero eius & electo Apostolo prædicata? Nisi forte Apostolus dictis propheticis nō ex prophetiæ spiritu usurpatis, temerarius alieni sermonis interpres est. Omnia quidem per reuelationē Iesu Christi Apostolus didicit, sed Esaiæ dicta ex dictis Esaiæ ipsius nouit: in exordio em̄ sermonis eius in quo deus uerus à seruientibus sibi benedicendus atq; iurandus est, hęc prophetæ oratio legitur: A seculo non audiuimus, nec oculi nostri uiderunt deū præter te, & opera tua quæ facis expectantibus misericordiam tuam. Loquitur Esaias, præter hunc se neminem deum uidisse. Vidit enim gloriā dei, cuius prænunciauerat mysterium incorporationis ex uirgine. Hoc si tu hęretice ignoras quod in ea gloria unigenitū deum uiderit, audi Ioannē Euangelistā dicentem: Hęc aūt dixit Esaias quādo uidit honorē eius, & locutus est de eo. Hinc Apostolicis, hinc Euangelicis, hinc propheticis dictis impie hæretice concluderis. Esaias enim deū uidit, & cum scriptū sit, deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit: deū tamen propheta uidit, & gloriā eius usq; ad inuidiā propheticæ dignitatis aspexit. Nam in iudicium mortis ob hanc causam à Iudæis actus est. Deum itaq; nemini uisum, unigenitus filius qui in sinu patris est enarrauit. Aut dissolue unigeniti enarrationē, aut deū crede qui uisus est, qui apparuit nō intelligentibus se, & palàm factus est gēti non inuocanti se, & expādit manus ante populum contradicentem. Ita tamen ut seruientibus sibi nomen nouum uocetur, & in terris uerus deus benedicatur atq; iuretur. Propheta loquitur, Euangelium testatur, Apostolus interpretatur, ecclesia cōfitetur uerū deum esse, qui uisus sit, cum tamen deum patrē uisum nemo fateatur. & cò hęretici furoris prorupit insania, ut dū cōfiteri se simulat denegaret.

Negat

Negat enim nouo confessionis impioq; consilio, & arte subdola fidem dum mentitur eludit. Cum enim confesso uno deo eodemq; uero & solo iusto, solo sapiẽte, solo indemutabili, solo immortali, solo potente, subijcitur & filius in diuersitate substantiæ, non ex deo natus in deum, sed per creationem susceptus in filium, non naturæ habens nomen, sed adoptionis sortitus appellationem, necesse est ut his omnibus simul careat filius, quæ ad priuilegium solitariæ in patre maiestatis sunt prædicata. Nescit hæretica peruersitas unum deum uerum nosse & confiteri, & extra impietatis sensum confessionis huius est & fides & intelligentia. Prius confitendus est pater & filius, ut unus uerus deus possit intelligi. Et cognitis sacramentis salutis humanæ, quæ in nobis per regenerationis uirtutem in patre & filio consummantur ad uitam, legis & prophetarum sunt mysteria consequenda. Vnum deum uerum non apprehendit, ignara euangelicæ & apostolicæ prædicationis impietas. Cuius quamuis intelligentiam usque ad absolutissimam ueræ pietatis professionem, ex ipsis eorum doctrinis præstabimus, ut indiuisus atque inseparabilis non ex persona sed ex natura subsistens, ex patre unigenitus intelligatur, & per id unus sit deus quia ex natura dei deus sit: tamen ex propheticis dictis perfectæ huius unitatis fides est astruenda, & hinc euangelicæ domus sunt ponenda fundamina, ut per eandem naturam diuinitatis unius unus deus per id intelligatur, quo in deum alterum deus unigenitus nõ refertur. Tenuimus enim omni hoc sermonis nostri libello eum ordinem, ut in quibus superiori libro deum filium docueramus, in ipsis nunc deum uerum ostenderemus. Et ut spero ea dictorum omnium absolutio fuit, ut deus uetus intelligeretur qui deus esse non negabatur. Reliquus autem nunc omnis sermo ad id proficiet, ut qui deus uerus esse intelligitur, non in deum alterum deputetur: & quod in alterum non proficit, id unum intelligatur. Vnum autem illud, non subsistentem naturam perimat in filio, sed in deo & deo naturam dei conseruet unius. Veritatis ratio postulat ab eo initiũ intelligẽtiæ istius sumi, per quem manifestari seculo deus cœptus est. Moyses nanq;, cuius ore hæc de se unigenitus deus professus est, ait: Videte uidete, quoniam ego sum deus, & non est deus præter me. Ac ne forte dicti huius ueritatem hæretica impietas ad patrem innascibilem deum referat, & ipsa dicti ratio & Apostolus autor occurrit: qui ex persona unigeniti dei sicut superius docuimus, intelligendi totius huius sermonis interpres est. Et hoc quod dictum est: Lætamini gentes cum plebe eius, proprium eius esse demonstrauit subijciẽs ad fidem dicti: Et erit radix Iesse, & qui surget regere gentes, in eũ gentes sperabũt. Demõstrato igitur per Moysen eo qui dixerat: Non est deus præter me, In eo quod ait: Lætamini gentes

Cum ostensum sit quod filius sit uerus deus relinquitur probandum, quòd non sit alius deus à patre

gentes simul cum eo: Et Apostolo id ipsum in dominum nostrum IESVM CHRISTVM unigenitum deum intelligente, in quo secundum carnem ex radice Iesse surgente rege gentium spes est, ipsa nunc dicti ratio tractanda est: ut quia dictum non ambigitur, quatenus dictum sit posi sit intelligi. Verum & absolutũ & perfectum fidei nostræ sacramentum est, deum ex deo, & deum in deo confiteri: non corporalibus modis, sed diuinis uirtutibus, nec naturæ in naturam transfusione, sed mysterio & potestate naturæ: Non enim per desectionem aut protensionem aut per deriuationem ex deo deus est, sed ex uirtute naturæ in naturam eandem natiuitate subsistit. Res ipsas planius consequens liber euangelicorum atque apostolicorum dictorum interpres loquetur. Sed interim ex lege & prophetis hoc quod & loquimur & credimus est docendum. Natiuitas igitur dei non potest non eam ex qua profecta est, tenere naturam. Neque enim aliud quàm deus subsistit, quod non aliunde quàm ex deo deus subsistit. Eandem autem naturam inde ita, non ut natus sit ipse qui genuit, (Nam quomodo erit ipse, cum genitus sit?) sed ut in his ipsis subsistat ille qui genitus est, in quibus totus est ipse qui genuit. Quia non ex alia genitus, neque aliud quàm deus est, quia non est aliunde quod genitus est. Et per hoc non refertur ad aliud, quod in unum subsistit ex uno. Neque nouum in se est, quòd uiuit ex uiuo: neque abest ex se, quòd uiuus genuit uiuum. Ac sic in generatione filij & naturam suam, ut ita dixerim, sequitur incorporalis atque indemutabilis deus, incorporalem atque indemutabilem deum gignens: nec naturam suam deserit ex incorporali atque indemutabili deo incorporalis & indemutabilis dei perfecta natiuitas, per hoc utique subsistentis ex deo dei sacramentum. Hæc ita unigenitus deus per sanctum Moysen testatur: Videte uidete, quoniam ego sum dominus, & non est deus præter me. Non est enim natura diuinitatis alia, ut præter eam alius deus sit. Nam cum ipse deus sit, tamen etiam per naturæ uirtutem in eo deus est: & per id quod ipse deus, & in eo deus est, non est deus præter eum: cum non extet aliunde quod deus est, & in eo deus sit, habens in se & quod ipse est, & ex quo ipse subsistit. Confirmat autem fidei nostræ ueram & salutarem professionem idem atque unus in plurimis spiritus prophetiæ, per successiones & interualla temporum non demutans religiosæ doctrinæ prædicationem. Vt enim per Moysen ex persona unigeniti dei dicta pleniore ad intelligentiam confirmarentur profectu, rursum sermone dei patris ex persona uirorum excelsorum idem prophetiæ spiritus per Esaiam loquitur: Quoniam in te est deus, & non est deus præter te. Tu enim es deus & nesciebamus, deus Israel saluator. Inferat se in hanc & naturæ & nominis inseparabilem professionem hæreticæ impietatis 6

Quõ deus de deo ex lege & prophetis

despe

desperatus furor: & hæc si potest, dictis ac rebus unita, rabido uæsaniæ suæ ore concerpat. In deo deus est, & præter eum deus non est. Dissoluat eum qui inest, ab eo in quo est: & sacramenti huius intelligentiam diuidat generum uarietate. Nam in eo quod ait: In te est deus, naturæ dei patris, in deo filio docuit ueritatem: cum in eo deus intelligeretur esse qui deus est. In eo uero quod subiecit: & præter te non est deus, ostendit præter eum deum non esse, quia in se deo deus inesset. Hoc uero quod tertium est, tu es deus & nesciebamus, humanæ intelligentiæ piam & fidelem testatur professionem: quæ cognitis natiuitatis mysterijs, & nomine ad Ioseph per angelum nunciato confiteretur. Tu enim es deus & nesciebamus, deus Israel saluator: subsistentem in eo dei naturam intelligens, cum deo deus insit, nec præter eum qui est deus quisquam deus alius sit, quia ipse deus, & in eo deus, alterius nobis cuiusquam dei non relinquat errorem. Et hæc quidem Esaias, indiuiduam atque inseparabilem patris & filij diuinitatem testatus, ita prophetauit. Hieremias uero non dispari prophetiæ uirtute, indiscretæ à deo patre naturæ unigenitum esse deum ita docuit dicens: Hic deus noster est, & non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem uiam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc super terram uisus est, & inter homines conuersatus est. Quid alium deum in filio dei deo hæretice supponis? Disce unum deum uerum intelligere & cõfiteri. Non alius deus ad Christum deputatur ut deus sit. Deus est ex natura, ex natiuitate, ex deo. Quod enim deus est, ex deo est: non etiam deus alius est. Alius enim ad eum non deputatur, quia non est in eo alia præterquam quæ dei est ueritas. Quid uerum & non uerum, quid degenerem & nobilem, quid diuersum & indiuersum sub unius dei ementita religione componis? Deus est pater, deus est & filius: in deo deus est, & præter eum deus non est, non alter ad eum deputatur ut deus sit. In his ergo si unum magis quàm solitarium deum intelligis, ecclesiæ religionem profiteberis, quæ patrem in filio confitetur. Sin uero unum deum ad solitarij significationem, sacramenti cœlestis ignarus obtendis: extra cognitionem dei es, deum in deo esse non confitens.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

Liber VI

On sum nescius difficillimo me asperrimoque tempore scribere hæc aduersum uæsanam impiorum hæresim, dei filium creaturam esse affirmantem, aggressum fuisse: multis iam per omnes ferme Romani imperij prouincias ecclesiis morbo pestiferæ huius prædicationis infectis, & uelut ad piæ fidei huius male usurpatam persuasionem longo doctrinæ usu, & ementito nomine ueræ religionis imbutis: non ignorans difficilem esse ad emendationis profectum uoluntatem, quam in erroris sui studio per plurimorum assensum autoritas publicæ iam sententiæ contineret. Grauis enim & periculosus est error in plurimis, & multorum lapsus, etiam si se intelligat, tamen exurgendi pudore autoritatem sibi præsumit, ex numero habens hoc impudentiæ, ut quod errat, prudentiam uelit existimari: & quod cum multis errat, intelligentiam esse asserat ueritatis, dum minus erroris esse existimatur in multis. Ac mihi quidem præter studij mei atque officij necessitatem, qua hoc ecclesiæ episcopus prædicationis euangelicæ debeo ministerium: tamen eo propensior cura ad scribendum fuit, quo magis plures periculo infidelis intelligentiæ detinebantur, uberius gaudium cōsectans ex salute multorum, si cognitis sacramentis perfectæ in deum fidei impia humanæ stultitiæ instituta desererent, & se deo redderent, hæreticis repudiatis: atque à cibo mortis, quo in laqueum aues solent illici, in uolatum se liberæ securitatis erigerent: sequerenturque Christum ducem, prophetas nuncios, Apostolos præuios, fidem consummatam, & salutem in patris & filij confessione perfectam. Et cum dictum meminissent ore domini: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum: ad honorificandum patrem per honorem filij se referrent. Emersit enim pestifera & lætalis populis proxima lues, quæ ingenti grassata contagio ruinam miserandæ mortis inuexit. Non enim tantum aut confidentium in chaos cum populis suis repens urbium uastitas, aut frequentes bellorum & funeris mortes, aut immedicatæ ægritudinis populosa contagia desæuierunt: inquantum ad exitium generis humani hæresis hæc funesta grassata est. Deo enim cui omnia in mortuis uiuunt, hoc solum perit quod sibi deperit. Nam iudicaturus ipse de omnibus, & pro maiestatis suæ misericordia pœnæ meritum ignoranti moderaturus errori: negantes se non iam iudicabit utique, sed negabit. Negat enim, negat furens hæresis sacramentum ueræ fidei, ad impieta

Quare error multorum est periculosus

impietatis ſuæ doctrinam religionis uſa principijs: cum infidelitatis ſuæ expoſitionem, ut in ſuperioribus libris continetur, ita cœpit: Nouimus enim unum deum ſolum infectum, ſolum ſempiternum, ſolum ſine initio, ſolum uerum, ſolum immortalitatẽ habentem, ſolum optimum, ſolum potentem. Ad id enim uſurpatum proficit piæ confeſſionis exordium, quo ait, unum deum, & ſolum infectum, & ſolum ſine initio: ut per hæc quæ religioſe uerbis oſtentarentur, cætera impie ſubderentur. Nam poſt multa alia quæ de filio pati quoq; ſimulatæ religionis profeſſione protulerat, ſubiecit: Creaturam dei perfectam, ſed non ſicuti unum de creaturis: facturam, ſed non ſicuti cęteras facturas. Et poſt multa alia quibus ueritatis interiectis confeſſionibus, huius hæreticæ impietatis obumbraretur intentio, ut ſubſiſtere eum de non extantibus argutæ interpretationis ſubtilitate defenderet, ait: Et ante ſecula creatus & fundatus, non erat antequam naſceretur. Poſtremo quaſi rebus iam omnibus ualidiſſime ad impietatis profeſſionẽ communitis, ne uel filius uel deus intelligeretur adiecit: Si enim quod ex ipſo, & quod ex utero, & quod ex patre exiui & ueni, uelut partẽ eius unius ſubſtantiæ, & quaſi prolationem extendens intelligitur: compoſitus erit pater & diuiſibilis & cõuertibilis & corporeus ſecundum illos, & quantum in ipſis eſt, cõſequentia corporis ſuſtinens, ſine corpore deus. Et quia nobis ex integro aduerſum hanc impijſſimæ doctrinæ expoſitionem euangelicus nunc erit ſermo, conſequens exiſtimauimus in quarto iam libro licet omnem æditionem huius hæreſeos cõſcriptam, nunc quoq; huic ſexto inſerere: ut recens lectio & reſponſionis ad ſingula collatio ſubiecta, per euangelicas atque apoſtolicas inſtitutiones inuitis licet & contradicentibus ſenſum ueritatis eliciat. Dicunt ergo: Nouimus unum deum, ſolum infectum, ſolum ſempiternum, ſolum ſine initio, ſolum uerum, ſolum immortalitatem habentem, ſolum optimum, ſolum potentem, omnium creatorem, ordinatorem & diſpoſitorem, inconuertibilem, immutabilem, iuſtum & optimum, legis & prophetarum & noui teſtamenti: hunc deum genuiſſe filium unigenitum ante omnia ſecula, per quem & ſeculum & omnia fecit. Natum autem non putatiue, ſed uere obſecutum uoluntati ſuæ, immutabilem & inconuertibilem, creaturam dei perfectam, ſed non ſicuti unum de creaturis: facturam, ſed non ſicuti cæteras facturas. Nec ut Valentinus prolatione natum patris commentatus eſt, Nec ſicut Manichæus partem unius ſubſtantiæ patris natum expoſuit. Nec ſicut Sabellius qui unionẽ diuidens, ipſum dixit filium quem & patrem. Sed nec ſicut Hierachas lucernam dixit de lucerna, uel lampadam in duas partes. Nec eum qui fuit ante, poſtmodum natum uel ſupercreatum in filium ſicuti & tu ipſe beatiſſime Papa media in eccle-

Commemoratio ſententiæ Arianorum, ſeu fides Arianorum circa trinitatem

Valentinus
Manichæus
Sabellius
Hierachas

sia & in confessu frequenter eos qui talia introducunt renuisti. Sed sicuti diximus, uoluntate dei ante tempora & secula creatum, & uiuere & esse accipiens à patre, & glorians cum subsistente patre. Necq; enim pater dans ei omnium hæreditatem fraudauit semetipsum ab his, quæ non facta ab ipso habentur: fons est autem omnium. Quapropter tres substantiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus. Et quidem causa est omniũ deus pater, omnino sine initio solitarius. Filius autem sine tempore æditus à patre, & ante secula creatus & fundatus, non erat antequam nasceretur: nec sine tempore ante omnia natus, solus à solo patre subsistit. Nec enim est æternus aut coæternus, aut simul non factus cum patre fuit semper, sed simul cum patre habet esse, sicut quidam dicunt: Aut aliqui, duo non nata principia introducentes, sed sicut unio est principium omnium, sic & deus ante omnia est: Propter quod & ante filium est, sicut & à te didicimus papa media in ecclesia prædicante. Secundum quod itaq; à deo esse habet, & gloriari & uiuere, & omnia ei sunt tradita: secundum hoc, principium eius est deus. Principatur autem ei utpote deus eius, cum sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso, & quod ex utero, & quod ex patre exiui & ueni, uelut partem eius unius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur: compositus erit pater & diuisibilis & conuertibilis & mutabilis & corporeus secundum illos, & quantum in ipsis est, consequentia corporis sustinens sine corpore deus. Quis non in his sentiat lubricos serpentinæ uiæ flexus, uel tortuosi spiritus nodos uipereos non intelligat: quibus uenenatioris principalis potestas collecto inflexi corporis orbe concluditur. Sed extensis omnibus atq; absolutis, totum occultati capitis uirus patebit. Ingerunt enim nobis primum nomina ueritatis, ut uirus falsitatis introeat. Bonum in ore est, ut de corde malum subeat. Et inter hæc nusquam audio ab his deum dei filium dici: Nusquam inuenio filium ita prædicatum esse, quòd filius sit. Nomen filij ingeritur, ut natura taceatur. Natura admitur, ut nomen sit alienum. Hæreses cæteræ prætenduntur, ut de se hæresis mentiatur. Vnus solus deus, & solus uerus ingeritur: ne uerum ac proprium dei filio relinquatur esse quod deus est. Quanquam igitur superioribus libellis de deo & deo, & deo uero ac deo uero, & in deo uero patre, & in deo uero filio, uno uero deo intelligendo secundum naturæ unitatem, nõ secundum personæ unionẽ ex legis ac prophetarum prædicationibus docuerimus: tamen perfecta fidei huius absolutio ex euangelicis atq; apostolicis est præstanda doctrinis, ut uerus dei filius deus non alienæ à patre diuersæq; naturæ, sed eiusdem esse diuinitatis per ueritatem natiuitatis existens possit intelligi. Nec sanè quenq; tam amentem posse esse existimo, qui dei de se professiones aut cognitas non intelligat, aut intellectas

ctas à se nolit intelligi, aut emendandas putet humanæ opinionis prudentia. Sed antequam res ipsas salutarium sacramentorum loqui incipiamus, ne in aliquo sibi æditis hæreticorum nominibus, hæresis pro fessio blandiatur, demonstrandum est omne huius argutæ maliciæ uelamen: ut per quod se uirus latens contegit, per id ipsum proditū sit & reuelatum, & ad blandientis ueneni intelligentiam publicæ conscientiæ sensus introeat. Volentes igitur hæretici dei filium nō ex deo esse, neq; de natura & in natura dei ex deo deum natum, cum iam superius commemorassent unum deum solum uerum, neq; adiecissent & patrem, ut unius ueritatis esse patrem & filium exclusa proprietate natiuitatis negarent, dixerūt: Nec ut Valentinus prolatione natum patris commentatus est: ut sub specie hæreseos Valentinianæ, nomine prolationis improbato, natiuitatem dei ex deo improbarent. Valentinus enim ridicula quædam & fœda commentans, cum præter principem deum familiam deorum & numerosas æternitatum potestates introduxisset, tunc prolatum dominū nostrum Iesum Christum mysterio occultę uoluntatis asseruit. Hanc ergo inanem prolationem temerarij ac stulti autoris furore quæsitam, euangelica atq; apostolica ecclesię fides nescit. Ignorat enim Valentini bythonas & silentium & ter denos eonas. Nescit enim aliud quàm unum deum patrē, ex quo omnia sunt, & unum dominū nostrum Iesum per quem omnia, natum ex deo deum. Sed quia ex deo deus, neq; per natiuitatem suam deo ademit esse quod deus est, neq; ipse in natiuitate nō deus est: & quod deus est, nō cœpit esse, sed natus ex deo deus est: & quod nascitur, id ipsum secundum humanæ naturæ sensum uidetur esse prolatum, ita ut prolatio ipsa natiuitas esse existimetur: idcirco tentatum est per Valentini hæresim prolationis nomen excludi, ne natiuitatis ueritas permaneret, quia prolationis intelligentia, opinione terrena non multum esset à natura terrenæ natiuitatis aliena. Naturæ humanæ tarda ac difficilis ad res diuinas intelligentia exigit, de his quæ semel dicta à nobis sunt, frequentius admoneri, ne satis facere sacramētis diuinæ uirtutis, humanæ comparationis exempla credantur: sed tantum ad imbuendum spiritualiter de cœlestibus sensum, speciem terreni generis afferri, ut per hunc naturæ nostræ gradum ad intelligentiam diuinæ magnificentiæ prouehamur. Non est autem secundum humanarum natiuitatum prolationes, dei natiuitas existimanda. Vbi enim unus ex uno est, & deus natus ex deo est, affert tantum significationis intelligentiā terrena natiuitas: cæterum non satisfacit comparationis exemplo origo nascentium, quæ habet in se & coitum & conceptum & tempus & partum, cum deus ex deo natus nihil aliud intelligēdus sit esse quàm natus. Et quidem de diuinæ natiuitatis, secundum fidem euangelicam atq; apo-

Valenti commenta circa diuinitatem trinitatis

Bythones

Aeones

Lege Tertul. de hæres. & disces Valentini fabulas

Semel dicta sunt sæpe repetenda propter nostram infirmitatem

stolicam, ueritate suo loco tractabimus: interim tamen hæreticæ artis ingenium ostendi debuit, quæ ad ueritatem natiuitatis abolendã, prolationis nomen extingueret. Tenet uero etiam in cæteris eiusdem artis suæ malignam fraudulentiã dicens: Nec sicut Manichæus partem unius substantiæ patris natum exposuit. Negata superius prolatio est, ut natiuitas negaretur: nunc quoq; sub Manichæi nomine neganda unius substantiæ infertur & portio, ne deus ex deo esse credatur. Manichæus autem abrupti in improbanda lege ac prophetis furoris, & diaboli, quantum in se est, professus assertor, & solius sui nescius cultor, id quod in uirgine fuit, portionem unius substantiæ prædicauit: & id filium uoluit intelligi, quod ex dei substantia parte aliqua deductum apparuerit in carne. Vt igitur unigeniti filij natiuitas, & unius substantiæ nomen tolleretur, portio unius substantiæ in natiuitate filij prætenditur: ut quia prophane ea, quæ ex portione unius substantiæ natiuitas asserta est, prædicatur, primum natiuitas ipsa non esset, quæ in Manichæo esset ex portionis professione damnata: tum deinde nomen ac fides unius substantiæ tolleretur, quia apud hæreticos ex portione competeret, & per id non ex deo deus esset, quòd in eo diuinæ naturę proprietas nõ inesset. Quid uesanas solicitudines ementita religionis specie impius furor simulat? Manichæum secundum hæreticæ insaniæ prædicatores, piæ ecclesiæ fides damnat. Nescit enim in filio portionem, sed scit deum totum ex deo toto: scit ex uno unum, non defectum, sed natum: scit natiuitatem dei nec diminutionem esse gignentis, nec infirmitatem esse nascentis. Si ex se scit, infer calumniam temeritati usurpatæ scientiæ: si uero de domino suo didicit, natiuitatis suæ scientiam permitte nascenti. Hæc enim ita ei à deo unigenito comperta sunt, quòd & pater & filius unum sunt, quòd plenitudo deitatis in filio est: per quod & portionem unius substantiæ addit ad filium, & per natiuitatis ueritatem, ueræ diuinitatis proprietatem ueneratur in filio. Sed seposita pleniore singularum responsionum absolutione per reliqua curramus, namq; id sequitur: Nec sicut Sabellius, qui unionem diuidens, ipsum dixit filium quem & patrem. Ignorat euangelica atque apostolica sacramenta, sic credens Sabellius: sed non hoc ab hæreticis in hæretico simpliciter damnatur. Volentes enim nihil inter patrem & filium esse unum, diuisæ à Sabellio unionis crimen exprobrant: cuius unionis diuisio non natiuitatem intulit, sed eundem diuisit in uirgine. Nobis autem in confesso natiuitas est, & unionem detestantes, unitatem diuinitatis tenemus, scilicet ut deus ex deo unum sint in genere naturæ, dum quod per natiuitatis ueritatem ex deo in deum extitit, non aliunde quàm ex deo esse subsistit. Quod autem non aliunde quàm ex deo manet, maneat necesse est in ea ueritate

Manichæi error cum filij natiuitate

Sabellij sententia

tate qua deus est: ac per hoc unum sunt, cum qui ex deo deus est, neque aliud ipse est, neque aliunde quod deus est. Idcirco autem unionis in Sabellio impietas prætenditur, ut ecclesiæ fidei unitatis religio auferatur. Persequar deinde & cætera hæretici ingenij artificia, ne forte suspitiosis magis quàm ueris solicitudinibus, maleuolus interpres alienæ simplicitatis existimer: ostensurus totius professionis conclusionem, in quem se exitum præmissio tam subdoli sermonis instruxerit. Id enim sequitur: Sed nec sicut Hierachas, lucernam de lucerna, uel lampadam in duas partes: nec qui fuit ante, postmodum natum, uel supercreatum in filio. Hierachas nesciens unigeniti natiuitatem, nec euangelico rum sacramentorum uirtutem adeptus, unius lucernę duo lumina prędicauit, ut lychnorum bipertita diuisio substantiam patris & filij æmularetur, quæ ex unius uasculi unguine accēderetur in lumen, tanquam esset substantia exterior, ut oleum in lucerna continens luminis utriusque naturam, uel certe ut lampas papyro eodem intexta, utroque capite luceret, essetque media materies, lumen ex se utrunque protendens. Hæc stultitiæ humanæ error inuexit, dum quod sapiunt, ex se potius quàm deo sapiunt. Sed quia ueræ fidei professio est, ita deum ex deo natum ut lumen ex lumine, quod sine detrimento suo naturam suam præstat ex sese, ut det quod habet, & quod dederit habeat, nascaturque quod sit, cum non aliud quàm quod est natum sit, & natiuitas acceperit quod erat, nec ademerit quod accepit, sitque utrunque unum, dum ex eo quod est nascitur, & quod nascitur, neque aliunde, neque aliud est. Est enim lumen ex lumine. Vt ergo fidei huius intelligentia auerteretur, Hierachæ lampas uel lucerna ad crimen confitendi ex lumine luminis obiecta est: ne dici religiose existimetur, quod impie dictum, & nunc & ante damnatū est. Absiste absiste inanissime timor hæreticorū, nec patrociniū ecclesiasticæ fidei falsa solicitæ assertionis opinione mentire. Nihil corporale secundum nos, nihil inane in dei rebus est: Quod deus est, deus totum est. Nihil in eo, nisi uirtus, nisi uita, nisi lux, nisi beatitudo, nisi spiritus est. Materies hebetes natura illa non recipit, neque ex diuersis constat ut maneat. Deus ut est deus, quod est permanet, & permanens deus deū genuit. Non cōtinentur ut lampas & lampas, aut lychnus & lychnus exteriore natura. Vnigeniti ex deo dei natiuitas non series est, sed progenies: non tractus est, sed ex lumine luminis natura: Vnitas est, non ex connexione porrectio. Iam uero in eo quanta hæreticæ astutię & quàm callida professio fuit: nec qui fuit ante, postmodum natum uel supercreatum in filio. Deus qui ex deo natus est, non utique natus ex nihilo est, neque de non extantibus natus est, sed natiuitatis suæ uiuentem habuit naturam. Nec idem deus qui erat, sed deus ex deo qui erat natus est, Et natiuitas habuit origi-

Hierachæ opinio seu fides

nis suæ in ipsa sua natiuitate naturam. Si ex nostro loquimur, insolentes sumus: sin uero ad loquendum edoctos nos per dominum docebimus, natiuitas dei secundum doctrinam dei est confitenda. Hanc igitur in patre & filio naturæ unitatem, & hoc uiuentis natiuitatis inenarrabile sacramentum excludere hæreticus furor tentans ait: Nec cum qui fuit ante, postmodum natum, nec supercreatū in filio. Quis enim tam uæsanus erit, ut defecisse à se patrem putet, ut idem qui fuerat, postea nasceretur uel supercrearetur in filiū, & esset abolitio dei, ut succederet de abolitione natiuitas, cum natiuitas manentem testetur autorem? Vel quis tam demens est, ut substitisse filium nisi ex natiuitate fateatur? Quis porrò tam uæcors, qui non extitisse deum ex eo quod deus nascitur, audeat prædicare? Non enim qui manebat deus, sed ex manente deo deus natus est, tenens in se naturam gignentis in natiuitate naturæ. Natiuitas autem dei, quæ ex deo in deum extitit, non quę non erāt tenet, sed quæ in deo manebant & manent, obtinuit ueritate nascendi. Non ergo qui non erat natus est, sed ex his atque in his quæ dei erant, deus natus extitit. Omnis igitur hic superior hæreticæ fraudulentiæ sermo, hanc uiam impijssimæ doctrinæ suæ præparauit: ut unigenitum deum negatura tanquam ratione ueritatis ante pręmissa, ex nihilo potius quàm ex deo natum prædicaret, natiuitatem eius ad creationis referens de non extantibus uoluntatem. Denique post multa ad id tanquam præparato sibi aditu prorupit dicens: Filius autem sine tempore æditus & ante secula creatus & fundatus, non fuit antequam nasceretur. Temperauit se, quantum putat hæreticus sermo, & ad impietatis confirmationem, & ad calumniæ, si quæstio intenderetur, excusationem dicens: Non erat antequam nasceretur, Vt in eo quod non fuit antequam nasceretur, naturam ei subsistentis originis denegaret: & cœpisset esse de nihilo, cui ante natiuitatem suam existēs non daretur autoritas. Tum porrò si irreligiose hoc dictum existimaretur, adesset ei prompta defensio, quia nasci qui erat non potuit, neque qui antea esset, nascendi causam per quam esset, habuisset: cum natiuitas ad id proficiat, ut subsistat esse qui nascitur. O stulte atque impie hæretice, qnis natiuitatem expectet in eo, qui sine natiuitate subsistat? Aut quomodo qui est, nasci existimandus est, cum natiuitas nascendi natura sit? Sed subdole ad denegandam ex deo patre unigeniti dei natiuitatem contendens, per id quod non fuit antequam nasceretur, euadere uoluisti, quòd deus ex quo dei filius natus est, erat, maneretque dei natura, ex qua deus filius natiuitate subsistit. Si igitur ex deo natus est, manentis naturæ confitenda natiuitas est: non ut deus qui erat nasceretur, sed ut ex deo qui erat, dei natiuitas intelligeretur. Sed irreligiosos æstus suos calor hæreticus non continet, & per id quod ait: non erat

erat antequam nasceretur, id laborans, ut de non extantibus nasceretur, id est, non à deo patre in deum filium uera & perfecta natiuitate natus esset, in ipsa totius expositionis conclusione ad ultimum & prophanissimum irreligiosi furoris sui prorupit ardorem dicens: Si enim quòd ex ipso, & quòd ex utero, & quòd ex patre exiui & ueni, uelut partem unius eius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur: compositus erit pater, & diuisibilis & conuertibilis & corporeus secundum illos, & quantũ in ipsis est, consequentia corporis sustinens, sine corpore deus. Grauis & multæ difficultatis labor esset, ueritatem religionis aduersus falsitatis impietatem tueri: si quantum audet impietas, in tantum consuleret prudentia. Sed bene quòd irreligiositatis uoluntas ex inopia prudentiæ est. Et idcirco cum facilis sit aduersum stultitiam responsio, emendatio tamen difficilis stultorum est: per quam primum & ratio intelligentiæ non quæritur, & deinceps ab intelligente intimata non capitur. Sed si quos timor dei & intelligentiæ ignoratio, non impietatis uoluntas, per stultitiæ sensum detinuerit in errore: spero quòd ad emendationem procliues sint, cum impietatis stultitiam absolutæ ueritatis sit demonstratio proditura. Dixistis ô stulti, quin & hodie idem dicitis, nescientes in deum sapere. Si enim quòd ex ipso, & quòd ex utero, & quòd ex patre exiui & ueni: quæro à te, hoc totum dictum à deo, an'ne non dictum sit? Dictum utiq; est: & necesse est, cum à deo de se dictum sit, non aliter intelligendũ esse quàm dictum est. De dictis suo loco demonstratis singulorum quorumcq; uirtutibus tractabimus. Interim tamen uniuscuiusq; intelligentiam consulo, quid existimet in eo quod dictum sit, ex ipso. Vtrum'ne ex altero intelligendum sit, an ne ex nullo, an uero ipse ille credendus sit? Ex altero non est: quia ex ipso est, id est, ne aliunde præter quàm ex deo deus sit. Ex nihilo non est, quia ex ipso est. Demonstratur enim natura, unde natiuitas est. Ipse non est: quia ubi ex ipso est, natiuitas filij refertur ex patre. Deinde cum significatur ex utero, interrogo an credi possit esse natus ex nihilo, cum natiuitatis ueritas per corporalium efficientiarum nomina reuelетur. Nõ enim membris corporalibus consistens deus, cum generationem filij cõmemoraret ait: Ex utero ante luciferum genui te. Sed inenarrabilẽ illam unigeniti ex se filij natiuitatem ex diuinitatis suæ ueritate confirmans, ad intelligentiæ fidem loquutus est: ut de diuinis suis rebus secundum humanam naturam humanæ naturæ sensum ad fidei scientiam erudiret: ut cum ait, ex utero, nõ ex nihilo creatio substitisse, sed ex se unigeniti sui naturalis doceretur natiuitas. Postremo quod dixit: Ex patre exiui, & ueni, utrũ ambiguitatẽ reliquerit, quin intelligeretur nõ aliunde eẽ ex patre esse quod deus est? Ex patre enim exiens, neq; aliã natiuitatis

habuit naturam, necq; nullam: sed eum sibi testatur autorem, ex quo se profitetur exisse. De his autem demonstrandis atque intelligendis posterior mihi sermo est. Interim tamen hæc uideamus, qua hominis fiducia intelligenda de deo inhibentur: quę quòd à deo de se dicta sint, non negantur. O grauissimum humanæ stultitiæ atque insolentiæ decus, professionis suæ de se deum non modo arguere non credendo, sed emendando damnare: & illud ineffabile in eo naturæ suæ uirtutisq; secretum, humanis contaminare & impugnare doctrinis, & hæc audere loqui: Si, inquit, ex deo est filius, demutabilis & corporeus deus est: qui ex se protulerit uel extenderit, quod sibi esset in filium. Quid solicitus es, ne demutabilis deus sit? Nos natiuitatem confitemur, nos unigenitum prædicamus ex deo docti: tu ne natiuitas maneat, ne unigenitus deus in ecclesiæ fide sit, naturam indemutabilis dei, quæ nec extendi nec protendi possit, opponis. Afferrem tibi infelix error, etiam ex rebus mundi quarundam naturarum, quæ gignuntur, exemplum: ne natiuitatem protensionem existimares, ne nascentium naturas detrimenta crederes esse gignentium, ut etiam multa sine corporali admixtione ex uiuentibus in uiuentes animas gignerentur, nisi nefas esset deo de se testanti non credidisse: & ultimi furoris uæsania iudicaretur, adimere autoritatem ad fidem, cui uenerationem profitearis ad uitam. Si enim non nisi per eum uita est, quomodo non per eum fides uitæ est? Fides autem uitæ quomodo in eo est, qui sibi de se testis infidelis habeatur? Vsurpas enim impijssime hæretice natiuitatem filij ad creationis uoluntatem, ut non ex deo natus sit, sed uolente eo qui creauit, ex creatione substiterit. Et tecum idcirco non deus est, quia manente deo uno non teneat filius originis suæ in natiuitate naturam, sed in substantiam alteram conditus ipse tanquam unigenitus, conditionibus & facturis cæteris præstantior sit: substitutus tamen, ut creationis indultæ sibi habeat substitutionem, non dei attulerit ex generatione naturam, & natum dicas, quod substitit ex nihilo. Filium autē idcirco nuncupes, non quia ex deo natus est, sed quia per deū creatus est: quia & homines religiosos, appellatione huius nominis dignos à deo habitos memineris. Tum porrò ei nō alia cōditione dei nomē indulgeas, q̄ ea qua dictū sit: Ego dixi dij estis, & filij altissimi omnes, ut utatur dignatione in uocabulo nuncupātis, nō naturæ in nomine ueritate. Sitq; tecum filius ex adoptione, deus ex nuncupatione, unigenitus ex priuilegio, primogenitus ex ordine, totus creatio, ex nullo deus: quia generatio eius nō naturalis ex deo natiuitas sit, sed substantię creatura. Ac primū orata à te impatiētissimi doloris mei uenia, loqui me apud te omnipotens deus patere, & me terrā ac cinerem charitatis tamen tuę religione deuinctum, liberum in hęc uerba permitte.

Ego infelix nihil antea fui, & uitæ ſenſus expers, ſine mei intelligentia eo quod ſum carebam: ſed miſericordia tua ad uiuendum mihi cauſa eſt, & non ambigo, quin tu bonus bonum mihi ſtatueris eſſe quod natus ſum. Neque enim qui mei non eges, ad mali me originem inchoaſſes. Sed cum me in uitam animatum rationis quoque intelligentem præſtitiſſes, ad cognitionem me tui facris, ut arbitror, per ſeruos tuos Moyſen & prophetas uoluminibus erudiſti, ex quibus te non in ſolitudine tua ueuerãdum prodidiſti. Cognoui tecum illic deum non alterum in natura, ſed in ſacramento ſubſtantiæ tuæ unum. Cognoui te in deo deum, non ex permixtione confuſum, ſed ex uirtute naturæ: dum quod tu deus es, in eo qui ex te eſt, ineſſes. Non ut idem tu eſſes & ineſſes: ſed ineſſe te in eo qui ex te eſſet, perfectæ natiuitatis ueritas edoceret. Hoc mihi rurſum euangelicæ atq; apoſtolicæ uoces loquuntur, & ex ipſo ſacro unigeniti tui ore condita in libris uerba teſtantur. Filium tuum ex te ingenito deo unigenitum deum & hominem ex uirgine ad myſterium ſalutis meæ natum, in quo te generationis ex te ueritas contineret, & quem in te manentis ex te natiuitatis natura retineret. In quod me oro profundum deſperati reditus demerſiſti? Hæc enim ego ita didici, ita credidi, & ita confirmatæ mentis fide teneo: ne aut poſsim credere aliter, aut uelim. Quid me miſerum de te feſelliſti, & infelicem carnem atq; animam alienæ à te cognitionis doctrina perdidiſti? Decepit me poſt rubri maris diuiſionem gloria deſcendentis de monte Moyſi, & omnia tecum arcanorũ cœleſtium ſecreta cernentis. Huic ego de te uerbis tuis credidi. Perdidit me repertus ſecundum cor tuũ Dauid, & dignus Salomon diuinæ ſapientiæ munere, & uiſo domino Sabaoth Eſaias prædicans, & ante conformationem ſanctificatus in utero Hieremias, eradicandarum & plantandarum gentium prophetes, & myſterij reſurrectionis Ezechiel teſtis, & uir deſideriorum Daniel, temporum conſcius, & prophetarum conſecratus chorus, & omne prædicationis euangelicæ ſacramentum, electus ex publicano Matthæus in apoſtolum, & ex familiaritate domini, reuelatione cœleſtium myſteriorum dignus Ioannes, & poſt ſacramenti confeſsionem beatus Simon ædificationi eccleſiæ ſubiacens, & claues regni cœleſtis accipiens, & reliqui omnes ſpiritu ſancto prædicantes, & ex perſequutore Apoſtolus uas electionis ruæ Paulus, in profundo maris uiuens, in cœlo tertio homo, in paradiſo ante martyrium, in martyrio perfectæ fidei conſummata libatio. Ab his ergo quæ teneo edoctus ſum, his immedicabiliter imbutus ſum. Et ignoſce omnipotens deus, quia in his nec emendari poſſum, & commori poſſum. Tarde mihi hos impijſsimos, quantum ego arbitror, doctores ętas tunc huius ſeculi protulit. Sero hos habuit fides mea quam tu erudiſti

Petrus ædificationi eccleſiæ ſubiacet

erudisti magistros. In auditis ego omnibus his in te ita credidi, per te ita renatus sum, & exinde tuus ita sum. Omnipotentē te scio, nec consciæ tibi tantum atq; ipsi unigenito tuo natiuitatis inenarrandæ expecto rationem. Impossibile enim tibi nihil est, & genitum à te filium omnipotentiæ tuæ uirtute non ambigo. Ambigens enim, iam omnipotentem te negabo. Bonum te etiam ex natiuitate mea didici, atq; ob id non inuidum te bonorum tuorum in unigeniti tui natiuitate esse confido. Credo enim, quòd quæ tua sunt eius sint: & quæ eius sunt, tua sint. Sapientem te mihi etiam ipsa mundi creatio prodidit. Sapientiam te tuam non dissimilem genuisse ex te, mihi conscius sum. Verus & unus mihi deus es, sed non aliud in eo qui ex te deus est credam inesse,
Al. quàm quod tuum est quàm tu es. Et in eo me iudica, si crimen mihi est: nimium me per filium tuum, & legi & prophetis & apostolis credidisse. Sed cesset sermo temerarius, & ex his in quæ demonstrandæ stultitiæ hæreticæ necessitate prorupterat, in reddendæ potius rationis mysterium decedat: ut si qui adhuc salui esse possunt, ad fidem teneant euangelicæ doctrinæ atq; apostolicæ iter, ac uerum dei filium non ex adoptione, sed ex natura intelligant. Hunc enim responsionis nostræ esse ordinem conuenit, ut primum dei filium esse doceamus, ut natura in eo diuinitatis per quod filius est, absoluta sit. Id enim maxime hæresis, de qua nunc agitur, elaborat, ne dominus noster Iesus Christus uere dei filius, deus uerus sit. Vere dei filium unigenitum deum dominum nostrum Iesum Christum esse ac doceri, multis modis cognitum est: dum de eo testatur pater, dum de se ipse profitetur, dum apostoli prædicant, dum religiosi credunt, dum dæmones confitentur, dum Iudæi negant, dum gentes in passione cognoscunt. Neq; enim ex communione nuncupationis est, quod de proprietatis fide dicitur. Et cum omnia quæ Christus dominus aut egit, aut docuit, ultra omnia eorum sint, qui filij nuncupantur: & in his omnibus quæ præcipua Christi sunt, hoc uel potissimum doceatur esse, quod dei filius est: non est in eo filij ex generali familiaritate cognomen. Non cōtamino ueritatis fidē, ut hoc uerbis meis astruam. Loquatur, ut sæpe solitus est, de unigenito suo pater, ne sub consummandi baptismi sacramento Iesus Christus ignorabilis possit esse per corpus: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Rogo in quo ueritas deperit, & in quo infirma fides professionis est. Non annunciatus per angelū de spiritu sancto, partus ex uirgine. Non index Magis stella, nec adorati in cunis honor, nec baptizandi sub Baptistę professione uirtus, satis esse ad demōstrationē maiestatis existimantᷣ. Pater de cœlo loquitur, & ita loquitur: Hic est filius meus. Quid sibi uult nō cognominū, sed pronominum fides? Cognomina enim nominibus addūtur: pronomina uero obtinent in se nominū uirtutem

uirtutem. Proprietatis autem significatio est, ubi & hic est, dictum esse auditur, & meus est. Et intellige quæ sit ueritas & ratio dictorũ. Legeras: Filios genui & exaltaui: sed non legeras, filios meos. Genuerat enim eos sibi per diuisionem gentium, & plebem hæreditatis in filios. Ne igitur per communionem adoptiuæ hæreditatis cognomentum filij unigenito deo adderetur, naturæ ueritas per significationem proprietatis ostensa est. Assignetur sane hoc communionis in Christo nomen, ut filius sit, si de quoquam dictum reperietur: Hic est filius meus. Sin uero proprium ac singulare ei est, hic est filius meus, quid calumniam deo patri professæ de filio proprietatis afferimus? An ne tibi in eo quod dicitur, hic est, non hoc significare uidetur: alios quidem cognominatos ab eo in filios, sed hic filius meus est? Donaui adoptionis plurimis nomen, sed iste mihi filius est. Ne quæras alium, ne non hunc esse credas. Hunc ego tanquam indice digito, ac uerbi significatione contingo: qua dico, & meus est, & hic est, & filius est. Quid post hæc intelligentiæ poterit esse, ne non esse credatur? Et hæc quidem paternæ uocis significatio eò fuit, ne qui ad implendam omnem iustitiam baptizandus esset, quid esset ignoraretur: sed ut qui ad sacramentum salutis nostræ homo cernebatur, dei uoce nosceretur dei filius. Et quia in fi dei huius confessione credentium uita esset, non enim alia æternitatis uita est, nisi ut IESVM CHRISTVM unigenitum deum sciamus esse dei filium, uox è cœlis rursum ab apostolis iteratæ huius significationis auditur: ut id firmius crederetur ad uitam, quod non credidisse mors esset. Namq; cum dominus in monte maiestatis suæ habitu constitisset, Moyse atque Helia assistentibus, & ad uisionis ac uocis fidem tribus columnis ecclesiarum testibus assumptis, hæc uox de cœlo paterna est: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, hũc audite. Non ad confirmationem honoris claritas conspecta satis fuerat, uoce designatur: Hic filius meus est. Apostoli gloriam dei non ferunt, & mortales oculi hebetantur ad uisum: & consternata ad metum Petri & Iacobi & Ioannis fides concidit. Adest autem autoritatis paternæ professio, & filius hic per proprietatem significationis ostenditur. Neque solum ueritas filij per hoc quod & hic, & meus est, intimatur, sed additur: Hunc audite. Testimonium quidem patris è cœlo est, sed testimonium filij confirmatur in terra: nam audiendus ostenditur. Et quanquam ambiguitas per professionem paternam non relinquatur, tamen & filij de se professio credenda decernitur, & eo usq; ueritas in eo filij docetur, ut paternæ uocis confirmatio audiendi à nobis filij postulet obsequelã. Igitur quia paternę uoluntatis hæc uox est, ut filius audiatur: audiamus filium de se quid sit ipse, profitentẽ. Neminem aũt tam alienum à communi sensu existimo esse, ut cum in omnibus

Pronomina proprietatem dicunt

bus euangeliorũm libris ex professione filij assumptionem corporeæ humilitatis intelligat, cum ait: Pater clarifica me. Et rursum frequentissime: Videbitis filium hominis. Et illud: Pater maior me est. Sed & hoc: Nunc anima mea turbata est ualde. Vel etiam hoc: Deus deus meus, quare dereliquisti me? & multa alia istiusmodi, de quibus suo ordine erit sermo: tamen in hac tam assidua humilitatis contestatione in solentiæ eum arguat, quòd sibi patrem deum dicat, cum ait: Omnis autem plantatio quam non plantauit pater meus cœlestis eradicabitur. Vel illud: Domum patris mei domum fecistis negociationis. Et ubicunq; semper patrem sibi deum nominat, temerariæ præsumptionis potius sit, quàm confidentis naturæ, quæ conscia natiuitatis suæ teneat ueritatis nomen in patre. Humilitatis igitur professio frequens non habet hoc insolentiæ uitium, ut sibi aliena uendicet, & non sua defendat, & proprie deo coæquanda præsumat. Nec pari temeritate qua patrem nuncupat, se quoq; filium profiteatur dicens: Nec enim misit deus filium suum in hunc mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluus fiat mundus per eum. Vel iterum: Tu credis in filium dei? Quid nunc agimus, concedentes tantum Iesu Christo nomen adoptionis, per quod & in patre sibi deo nuncupando temerariç eum arguimus præsumptionis? Paterna de cœlo uox est: Hunc audite. Audio: Pater gratias ago tibi. Audio: Dicitis quia blasphemaui, quoniam dixi, filius dei sum. Si non credo nominibus, si naturam uocabuli non intelligo, quid credendum & intelligendum sit quæro. Non mihi relinquitur alia suspicio. Autoritas de cœlo paterna est: Hic est filius meus. Professio filij de se est: Domus patris mei, & pater meus. Professio nominis salus est, cum interrogatio fidem postulat dicens: Tu credis in filium dei? Proprietatis nomina sequuntur, ubi meus est. Tibi, quæro hæretice, unde alia præsumptio sit. Adimis patri fidem, filio professionem, nominibus naturam: uim uerbis dei affers, ne sint quod enunciant. Impietatis tuæ sola impudentia est, ut mentitũ de se deum arguas. Quanquam igitur sola simplex cõfessio naturæ nomine ostendat, ut de quo dictum est, hic est filius meus, & ad quem dictum est, pater meus, hoc sint quod nuncupantur: tamen ne aut adoptionis nomẽ in filio sit, aut honoris in patre, uideamus quę proprietates per filium ad filij nomen adiectæ sint. Ait: Omnia mihi tradita sunt à patre, & nemo nouit filiũ nisi pater, neq; patrem quisquam nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Ad id quod dictum est, hic est filius meus, & pater meus, utrum'ne sibi conuenit, nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem quisquam nouit nisi filius? Non enim nisi per mutuam testificationem cognosci, uel per patrem filius, uel per filium pater potuit. Vox è cœlis est, sermo etiã filij est. Tã ignorabilis est filius, quàm & pater. Omnia

Proprietates ad filij nomen adiectæ

ei

ei tradita sunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Si potestas exæquata est, si secretum cognitionis æquale est, si natura in nominibus est: quæro quomodo quod uocantur non sunt, quorum & uis in potestate, & difficultas in cognitione non differt? Non fallit itaque in uocabulis deus, nec se aut pater mētitur, aut filius: & accipe quæ in his fides nominum sit. Ait enim: Opera enim quæ dedit mihi pater, ut perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimoniū perhibent de me, quoniam pater misit me. & qui misit me pater, ipse testificatus est de me. Vnigenitus deus, nō nominis tantū testimonio, sed etiā uirtutis docet se esse filium. Opera enim eius quæ facit, testantur à patre se missum. Quæro quam rem opera testantur. Missum namq; esse, et filij obedientia, & paterna autoritas, docetur in misso: dum alterius opera esse non possunt quæ facit, nisi eius qui missus à patre sit. Sed opera non sufficiunt incredulis ad testimoniū, quod se pater miserit. Sequitur nanq;: Et qui misit me pater, ipse testificatus est de me. neq; uocē eius audistis, neq; figuram eius uidistis. Quæro quod testimonium patris de eo fuerit. Reuolue euangelica uolumina, & totum eorum opus recense. Da testimonium patris, præterquam quod auditum est: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui. & Tu es filius meus. Hoc Ioannes, licet non ignarus, audiuit, tamen ad doctrinam nostram paternæ uocis testimonium mittitur: nec hoc sufficit. Ioannes quidem dignus in deserto hac uoce est, sed & apostoli nō fuerunt huius testimonij autoritate priuandi. Eadem de cœlo ad eos uox adest, sed accipiunt plus Ioanne. Ioannes enim iam ab utero prophetans, non eguit hac uoce: hunc audite. Audiam planè: nec quenquam præter hunc audiam, nisi eum qui audierit ut doceret. Si nullum aliud patris de filio testimonium extat in libris, quàm quod hic filius suus sit: testimonij huius ueritas est, ut opera ipsa patris quæ gerit, ueritatem testimonij huius affirmēt. Quid infertur hodie calumnia, ut adoptio nominis sit, ut mendax deus sit, ut nomina inania sint? Testatus est pater de filio: operibus suis filius testimonio se patris exæquat. Cur non uideatur esse in eo quod est filij ueritas, quæ & dicitur & probatur? Non est per deum patrem filij nomen in Christo, ex adoptione bonitatis: neq; sanctitate meruit hoc nomen, sicut plures post confessionem fidei dei filij sunt. Proprietatis enim in his significatio nulla est: nominis namq; tantum quod deo dignū est, indulta dignatio est. Aliud est, hic est, & hic meus est, & hunc audite: in hoc ueritas est, natura est, fides est. Nec sanè quicquam de se minus filius hac paternæ uocis proprietate testat. Vt enim in eo quod ait pater: Hic est filius meus, naturæ demonstratio est, & in eo quod subiecit: Hunc audite, sacramenti & fidei, ob quam de cœlis uenit, auditio est, cum eum ad salutarem confessionis doctrinam admonemur

In christo est significatio proprietatis filij, sed non in alijs filijs dei dictis

audire: ita in eo filius & natiuitatis ueritatem docuit & aduentus, dicens: Neq; me scitis, neq; unde sim nostis. Nec enim à me ueni, sed uerax est qui me misit, quem uos nescitis, sed ego noui eum, quoniam ab eo sum, & ipse me misit. Patrem non nouit, & frequens hinc professio filij est. Idcirco autem soli sibi esse cognitum dicit, quia ab eo sit. Quæro autem utrum id quod ab eo est, opus in eo creationis an naturam generationis ostendat. Si opus in eo creationis est: uniuersa quoque quæ creantur, à deo sunt. Et quomodo patrem non uniuersa nouerunt, cum filius eũ idcirco quia ab eo est, non nesciat? Quòd si creatus potius quàm natus uidebitur in eo quod à deo est, cum à deo cuncta sint, quomodo non cum cæteris patrem, quæ ab eo sunt ignorat? Sin uero idcirco ei quia ab eo sit, eum nosse sit proprium: quomodo non hoc ei quod ab eo est, erit proprium? Scilicet ut uerus filius ex natura dei sit, cum idcirco deum solus nouerit, quia solus ab eo sit. Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis: & quod ab eo est, non creaturæ in eo uirtutem: nam omnia à deo per uirtutem creationis existunt: sed natiuitatis ueritatem, per quam solus patrem nouit, cum cætera eum quæ ab eo sunt ignorent. Tamen ne fortè id quod ab eo est, aduentus sui tempus hæresis inuaderet, continuo subiecit: Quoniam ab eo sum, & ipse me misit. Tenuit ordinem euangelici sacramenti, natum se professus & missum: ut & quis esset, & unde esset, secundum superiorem sententiã nosceretur. Neq; enim id ipsum est, ab eo sum, & ipse me misit: sicuti non idem est, neq; me scitis, neq; unde sim nostis. Nunquid nõ omnis homo in carne licet natus, secundum sensum communis opinionis ex deo est? Et quomodo negat ab his uel se ipsum, uel unde ipse sit sciri: nisi id unde est, ad naturæ suæ referret autorem? qui idcirco ignorabilis esset, quia ipse esse dei filius ignoraretur. Discute infelix stultitia quid illud sit: Neq; me scitis, neque unde sim nostis. Omnia utiq; ex nihilo, & usq; adeo ex nihilo, ut etiam unigenitum deum ex nihilo substitisse sis ausa mentiri. Quid ergo est quod impij & Christum nesciunt, & unde sit nesciunt? Nam id quod unde sit ignoratur: naturam ex qua est, dum unde sit nescitur, ostendit. Ignorari enim unde sit non potest, quicquid substitit ex nihilo: quia hoc ipsum quod non ignoratur ex nihilo, ignorationem eius unde sit non habet. Non ex se est autem ille qui uenit, sed qui misit illum uerax est, quem impij nesciunt. Iam ergo ille qui misit, ipse est qui misisse ignorabatur. Ab eo ergo qui misit est ille qui missus est. Ab eo est, unde esse nescitur: & ob hoc qui sit ipse nescitur, dum ignoratur à quo sit. Non nouit Christum, qui unde Christus sit nescit: nec filium confitetur, qui negat natum: nec natum intelligit, qui putabit ex nihilo. Ex nihilo autem usque adeo non est, ut impij unde sit nesciant.

Proprietas cognitionis arguit proprietatem generationis

Nesciunt

Nesciunt planè, nesciunt, qui naturam nomini adimunt, quia nescientes non amant scire: & audiunt filium scientię huius ignorationem impijs exprobrantem, tum cum sibi patrem deum Iudæi dicerent. Ait enim: Si deus pater uester esset, diligeretis utique me, ego enim à deo exiui & ueni: nec enim à me ueni, sed ille me misit. Religiosi nominis assumptionem dei filius in his, qui se dei filios confitentes patrem sibi deum dicerent, non improbauit: sed temerariã Iudęorũ usurpationem patrem sibi deum præsumentium, per id quod se nõ diligerent, obiurgat. Si deus pater uester esset, diligeretis utiq; me, ego enim ex deo exiui. Omnibus quibus per fidem deus pater est: per eam fidem pater est, qua Iesum Christum dei filium confitemur. Confiteri autem filium secundum generale sanctorum nomen, quid habet fidei, ut dicamus, unus ex filijs est? Sed nunquid & cæteri in hac creaturæ suæ infirmitate non filij sunt? In quo ergo filium dei Iesum Christum fides confessa præcellit, cum ei secundum illos, filij non natura, sed nomen sit? Sed Christum perfidia ista non diligit, nec hæc impia professio pie sibi assumit deum patrem: quia si sibi pater deus esset, Christum ob id diligerent, quia exisset ex deo. Exisse ex deo, quid sit requiro. Non utique dici potest, id ipsum ex deo exire, quod & uenisse, nam utrunque significat: Quoniam à deo exiui & ueni. Et ostendens quid esset, à deo exiui, & quid esset, & ueni, continuo subiecit: Nec enim à me ueni, sed ille me misit. Non à se sibi esse originem docuit, cum ait: Nec enim à me ueni. Et rursum se ex deo exisse, & ab eo missum esse testatur. Sed cum ab ijs qui sibi deum patrem dicerent, idcirco se diligendum ait, quia ex deo exisset, causam dilectionis ex causa docuit esse nascendi. Exisse enim ad incorporalis natiuitatis retulit nomen: quia religio profitendi sibi patrem deum, ex dilectione Christi, qui ex eo genitus est, sit merenda. Nam cum ait: Qui me odit, & patrem meum odit: meum cum ait, communionem nominis per significationem proprietatis excludit. Cæterum profitentem sibi patrem deum, & se non diligentem, in paterni nominis usurpatione condemnat, quia qui se odit, oderit & patrem: nec in deum patrem sit religiosus, qui non diligat filium: cum diligendi filij non alia causa sit, quàm quòd ex deo sit. Ex deo igitur filius est, non aduentu sed natiuitate: & dilectio in patrẽ hinc erit omnis, si filius ex eo esse credatur. Testatur hoc dominus dicens: Non dicam uobis quoniam ego rogabo patrem pro uobis. Ipse enim pater amat uos, quoniam uos me amatis, & creditis quoniam ego à deo exiui, & à patre ueni in hunc mundum. Caret apud patrem intercessionis necessitate perfecta de filio fides, quæ quod à deo exierit credat atque amet, & per se ipsa iam & audiri meretur & amari, natum ex deo filium missumq; confessa. Natiuitas itaque eius & ad-

Quid exire ex deo

uentus ostenditur, cùm absolutissima significatæ proprietatis ueritate. A deo ait exiui, ne in eo alia quàm natiuitatis natura esse existimaretur: cum exire à deo, id est, ex natiuitate subsistere, quid aliud quàm deus possit? Et à patre, inquit, ueni in hunc mundum. Vt exitio illa à deo natiuitas significata esse intelligeretur ex patre: à patre se in hunc mundum professus est uenisse. Alterum itaque in dispensatione, alterum in natura est. Nec patitur exitionem aduentum existimari, cum post exitionem à deo, aduentum commemoret à patre. A patre enim uenisse & ex deo exisse, non est significationis eiusdem: & quantum interest inter nasci & adesse, tantum à se uterque sermo discernitur: cum aliud sit à deo in substantia natiuitatis exisse, aliud sit à patre in hunc mundum ad consummanda salutis nostræ sacramenta uenisse. Et quidem secundum propositę à nobis responsionis ordinem opportunissimus hic nobis locus est: ut tertio nunc doceamus filiũ dei dominum nostrum Iesum Christum ab Apostolis traditum, non ex nuncupatione, sed ex natura, neque ex adoptione, sed ex natiuitate. Quãquam enim plures & maxime adhuc unigeniti de se dei extent professiones, quibus generationis suæ ueritatem sine leui saltem ementiendæ licet calumniæ occasione testetur: tamen quia neque legentium onerãdus est sensus coaceruatis ad copiam dictis, & cum iam nonnulla de proprietate natiuitatis ostensa sint, cętera omnia alijs erunt quęstionibus reseruanda. Nunc uero quia hic sermonis nostri ordo institutus est, ut post patris contestationem, post filij professionem, fidem quoque Apostolorum de uero & secundum natiuitatem cõfitendo dei filio doceremus: uidendum est, an in eo quod ait dominus: Ex deo exiui, aliud in eo aliquid potius quàm naturam intellexit natiuitatis. Post multas namque uerborum obscuritates, quibus in parabolis locutus esset, quoniam iam antea Christum sciebant annunciatum à Moyse & prophetis, confessum quoque à Nathanaele & dei filium & regem Israel, obiurgato etiam Philippo cum de patre requireret, cur per operum uirtutem patrẽ in se, & se in patre esse nesciret, cumque se à patre missum frequentibus dictis ante docuisset, tamen cum profitentem eum audissent se à deo exisse, hæc eorum responsio fuit. Connexus enim hic sibi sermo est. Dicunt ei discipuli eius: Nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis: nunc ergo scimus quia nosti omnia, & non habes necesse ut aliquis te interroget. In hoc credimus quia à deo existi. Quæ rogo hæc uerbi huius admiratio est, quòd se exisse à deo professus sit? Tanta & tam deo propria, uos ô sancti & beati uiri ob fidei uestrę meritum claues regni cœlorum sortiti, & ligandi atque soluendi in cœlo & in terra ius adepti, gesta esse per dominum nostrum Iesum Christum dei filium uideratis: & ad id quod à deo exisse se dixit, nunc primum uos ue-

A patre uenire & ex deo exire nõ sunt idem

Apostoli sortiti sunt claues regni cœlorũ ob confessionẽ diuinitatis Christi

ri in

ri intelligentiam assecutos protestamini? Videratis utiq; nuptiales aquas, & easdem nuptiale uinum, & naturæ in naturam uel demutationem, uel profectum, uel creationẽ. Quinq; etiam panes ad cibum tantæ multitudinis fregeratis, & satiatis omnibus in plenitudinem duodecim cophinorum fragmenta panum creuerant, & naturæ paruitas famem pellens profecerat in eiusdem copiam naturæ. Reuiruisse manus aridas conspexeratis, & in uocem mutorum linguas solutas, & in cursum claudorũ pedes alacres, & cæcorum oculos cernentes, & mortuorum uitas reuertentes, fœtens Lazarus constiterat ad uocem, & è sepulcro uocatus nullo interuallo uocis & uitæ, cito fuerat egressus: & adhuc odorem mortis in sensum narium spiritu agẽte ipse iam uiuus adstiterat. Taceo de cæteris magnarum uirtutum & diuinarum operationibus. Nunc ergo primum intelligitis quis sit hic missus è cœlis, postquam audistis: De patre exiui? Et hoc uobis primum iam sine prouerbio dictum est, & per naturæ uirtutem intelligitis uerum esse quòd à deo exiuit: cum uolutatum uestrarum cogitationes tacitas intuetur, cum de nonnullis tanquam ignarus interrogat, cum omnium cognitor est? Per hæc enim omnia quæ uirtute ac natura dei agit, à deo exisse credendus est. Nõ hic sancti Apostoli à deo exisse, id est, à deo missum esse intellexerunt. Nam omni superiori sermone cõfitentem missum se esse frequenter audierant: sed audientes à deo exisse, naturam in eo dei ex operibus cernẽtes, naturæ ueritatem per id quod à deo exijt recognoscunt, cum dicunt: Nunc ergo scimus, quia nosti omnia, & nõ habes necesse ut aliquis te interroget. In hoc credimus quòd à deo existi. Per id enim credunt quòd à deo exijt, per quod ea quæ dei sunt potestatq; agit. Nõ enim naturam dei à patre uenisse, sed à deo exisse consummat. Deniq; hoc quod nunc primum audiunt confirmatur ad fidem. Nam cum dominus utrunq; dixisset: Ego à deo exiui, & à patre ueni in hunc mundum: nihil admirationis in eo habuerunt, quòd frequenter audierant, & à patre ueni in hunc mundum. Responsio autem eorum, fidem & intelligentiã huius dicti contestata est: Ego à deo exiui. Nam ad id tantum responsum est cum dicunt: In hoc credimus quia à deo existi. Neque addunt, & à patre uenisti in hunc mundum: & cum alterum in professione, alterum in silentio est, professionis causam dicti nouitas exegit: Profitendi autem contestationem intelligentia ueritatis elicuit. Sciebant quidem eum omnia ut deum posse, sed nondum rationem natiuitatis acceperãt: et qui sciebant à deo missum, exisse tamẽ à deo nesciebant. Inenarrabilem illam & perfectam filij natiuitatem per uirtutem dicti istius intelligẽtes: nunc secum sine prouerbijs profitentur locutũ. Non enim per cõsuetudinem humani partus deus ex deo nascitur, neq; per elementa originis nostræ ut homo

Prius deum nouerant, sed rationem natiuitatis non acceperant

ex homine propellitur. Integra illa & perfecta & incontaminata natiuitas est, cuius à deo exitio potius quàm partus est. Est enim unus ex uno: non est portio, non est defectio, non est diminutio, non deriuatio, non protensio, non pasio, sed uiuentis naturæ ex uiuente natiuitas est, & deus ex deo exiens est, nõ creatura in dei nomen electa: non ut esset cœpit ex nihilo, sed exijt à manente: & exijsse significationem habet natiuitatis, non habet inchoationis. Non enim idem est substantiam cœpisse & deum exijsse de deo. Et natiuitatis huius scientia licet non subiecta uerbis sit, cum inenarrabilis sit: habet tamen in doctrina filij fidei securitatem, à deo se manifestantis exisse. Non est euangelica & apostolica fides, filium dei nomine potius quàm natura credidisse. Si enim adoptionis hæc nuncupatio est, & non idcirco filius est, quia exierit à deo: quæro unde beatus Simon bariona est cõfessus: Tu es Christus filius dei uiui. An'ne cum omnibus potestas sit per sacramentum regenerationis in filios dei nasci? si secundum hanc nuncupationem filius dei Christus est: interrogo quid illud sit quod Petro non caro neq; sanguis reuelauit, sed pater qui in cœlis est. Generalis professio quid habet meriti? aut quæ reuelationis est gloria in publica conscientia? Si ex adoptione filius est: unde hæc in Petro beata confesio est, hoc filio deferente quod est commune sanctorum? Vltra humanam autem intelligentiam se fides apostolica protendit. Audierat utique frequenter: Qui recipit uos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Missum ergo iam non ignorabat: & quem missum iam non ignorabat, audierat profitentem: Omnia mihi tradita sunt à patre. Et nemo nouit filiũ nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius. Quid istud est quod nunc Petro pater reuelat, quod beatæ confesionis gloriam sumit? Nunquid patris & filij nomẽ nesciebat? Atqui frequenter audierat. Sed loquitur quod uox humana nondum protulerat: Tu es Christus filius dei uiui. Nam tametsi in corpore manens dei filium se esset professus, tamen Apostolica fides nunc primum in eo naturam diuinitatis agnouit. Neq; enim Petro tantum ex confesso honore laus reddita est, sed ex agnitione mysterij: quia non Christum solum, sed Christum dei filium esse confessus est. Nam utiq; ad confesionem honoris suffecerat dixisse: tu es Christus. Sed inane fuerat, Christum ab eo confessum fuisse: nisi dei filium confiteretur. In eo enim quod ait: tu es, uirtutem & proprietatem naturalis ueritatis explicuit. Et pater dicendo: hic est filius meus, Petro reuelauit ut diceret: tu es filius dei. Quia in eo quod dicitur: hic est, reuelantis indicium est. In eo uero quod respondetur: tu es, confitentis agnitio est. Super hanc igitur confesionis petram ecclesiæ ædificatio est. Sed sensus carnis & sanguinis, confesionis huius intelligentiam non reuelat.

Super cõfesionis petrã est ecclesiæ ædificatio

Hoc

Hoc est diuinæ reuelationis sacramentum, Christum dei filium non solum nũcupare, sed etiã credere. Aut nunquid nuncupatio potius q̃ natura Petro reuelata est? si nuncupatio: iam hanc à domino frequenter audierat, se esse dei filium confitente. In quo ergo reuelationis est gloria? naturæ scilicet non nominis, cum frequentata nominis professio iam fuisset. Hæc fides, ecclesiæ fundamentum est: per hanc fidem infirmę aduersus eam sunt portæ inferorum. Hæc fides regni cœlestis habet claues. Hæc fides quæ in terris soluerit aut ligauerit, & ligata sunt in cœlis & soluta. Hęc fides paternæ reuelationis est munus: Christum non creaturam nouit ex nihilo mentiri, sed secundum proprietatis naturam dei filium confiteri. O miseræ stultitiæ furor impius, non intelligens beatę senectutis fideiq; martyrem, & martyrem Petrum, pro quo pater rogatus est, ne fides eius in tentatione deficeret: qui iterata à se dilectionis in deum postulata professione, tentari se adhuc tanquam ambiguum & incertum tertia interrogatione congemuit. Per id quoque à domino post tertiam tentationis infirmitatem, pasce oues meas, ter meruit audire: qui in cunctorum Apostolorum silentio, dei filiũ reuelatione patris intelligens, ultra humanæ infirmitatis modum, supereminentem beatæ fidei suæ cõfessione gloriã promeruit. In quam nunc interpretandæ uocis suæ deducimur necessitatem? Ille confessus est Christum filium dei: At mihi tu hodie noui apostolatus mendax sacerdotium ingeris Christum ex nihilo creaturam. Quam uim affers dictis gloriosis? filium dei confessus, ob hoc beatus est. Hæc reuelatio patris est, hoc ecclesiæ fundamentum est, hæc securitas æternitatis est, hinc regni cœlorum habet clauem, hinc terrena eius iudicia cœlestia sunt. Sacramentum occultatum à seculis per reuelationem didicit: fidem locutus est, naturam enunciauit, dei filium confessus est. Hoc qui creaturam dei potius confitens negat, prius est ut neget Petri apostolatum, fidem, beatitudinem, sacerdotium, martyrium: & post hæc se alienum à Christo esse intelligat, quia Petrus eum filium dei confessus hæc meruit. An ne ô miser quisquis hodie es hæretice, beatiorem Petrum futurum fuisse existimas, si dixisset: Tu es Christus perfecta dei creatura, & supereminens facturis omnibus factura, & qui ex nihilo cœpisti esse, & per bonitatem dei qui bonus solus est, nomen filij adoptione meruisti, & quia non ex deo natus es? Et quæro à te quid auditurus fuerit hæc dicens, qui audita passione respondens: Propicius tibi dominus, nõ erit istud, audierit sibi dici: Vade retro post me satanas, scandalum mihi es? Nec Petro tamen humana ignorantia proficit ad crimen. Non enim ei pater adhuc omne passionis mysterium reuelauerat. Sed fides parua sentẽtiam damnationis excepit. Cur igitur nõ hanc confessionis fidem pater Petro reuelauit,

Fides ecclesiæ fundamentum habet claues regni celorum, & soluit & ligat

Martyr testis

creaturam scilicet & adoptionem? Inuidit credo hic Petro deus, ut in tempora posteriora dissimulās, hæc nunc uobis nouis prędicatoribus reseruaret. Sit sanè fides alia, si aliæ claues regni cœlorū sunt. Sit fides alia, si ecclesia alia est futura, aduersum quam portæ inferi non præualebunt. Sit fides alia, si erit alius apostolatus, ligata & soluta per se in terra, ligans in cœlo atq; soluens. Sit fides alia, si Christus filius dei alius pręter quàm qui est, prædicabitur. Sin uero hęc sola fides cōfessa Christum dei filium, omnium beatitudinum gloriam meruit in Petro: necesse est ut ea quæ creaturam potius ex nihilo confitebitur, claues regni cœlorum non adepta, & extra fidem ac uirtutem apostolicam constituta, nec ecclesia sit ulla, nec Christus. Proferamus itaq; omnes Apostolicæ fidei professiones, in quibus dei filium confitentes nō adoptionis in eo nomen, sed naturæ proprietatem cōfitentur: neq; creationis in eo ignobilitatem, sed natiuitatis gloriam protestantur. Loquatur Ioannes sic usq; ad aduentum domini manens, & sub sacramento diuinę uoluntatis relictus deputatus, dum non mori dicitur & manere. Loquatur ergo sua, ut solet, uoce. Deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris. Naturæ fides non satis explicata uidebatur ex nomine filii, nisi proprietatis extrinsecus uirtus per exceptionis significantiam adderetur. Præter filium enim & unigenitū cognominans, suspitionem penitus adoptionis execuit: cum ueritatem nominis, unigeniti natura præstaret. Nondum quæro quid sit, qui est in sinu patris, habet interrogano ista suum ordinem: quæro quid significatio ista unigeniti sibi postulet, & uideamus an hoc sit, quod tu esse profiteris, id est, creaturam dei perfectam, ut perfecta pertineat ad unigenitum, creatura uero referatur ad filium. Sed deum unigenitum filium Ioannes dixit, non creaturam perfectam. Non enim ignorauit hęc blasphemiæ nomina, dicens: Qui est in sinu patris. Età domino suo audiens: Sic enim dilexit mundum deus, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Deus mundum diligens, hoc dilectionis suæ in eum testimonium protulit, ut unigenitum filium suum daret. Si dilectionis hinc fides est, creaturam creaturis præstitisse, & pro mundo id quod mundi est dedisse, & ad ea quæ ex nihilo sunt substituta redimenda, eum qui ex nihilo substitit præbuisse: non facit magni meriti fidem uilis & spernenda iactura. Preciosa autem sunt quæ commendant charitatem, & ingentia ingentibus æstimantur. Deus diligens mundum filium non adoptiuum, sed suum, sed unigenitum dedit. Hic proprietas est, natiuitas est, ueritas est: non creatio est, non adoptio est, non falsitas est. Hinc dilectionis & charitatis fides est, mundi saluti & filium & suum & unigenitum pręstitisse: Prętermitto omnes de filio nuncupationes.
Non

Non est damnosa dissimulatio, ubi de copia est electio. Rei profectus semper ex causa est, & omne opus manifestam habet suscepti negocij necessitatem. Scribens utiq; Euangelista, scribendi afferre debuit rationem, & uideamus quam ostenderit dicens: Hæc autem scripta sunt, ut credatis quoniam Iesus est Christus filius dei. Scribendi igitur euangelij non aliam prætulit causam, quàm ut omnes crederent Iesum esse Christum filium dei. Si sufficit ad salutem Christum credere, cur adiecit filium dei? Si uero Christum credere ea demum fides est, nō Christum tantummodo, sed Christum filium dei credidisse: non est nomen filij in Christo unigenito deo ex adoptionis consuetudine, quod proprium est ad salutem. Si ergo salus in confessione nominis est, quæro cur in nomine ueritas non sit? quòd si in nomine ueritas est: qua auctoritate creatio esse dicitur, cum non creationis confessio salutem sit præstatura, sed filij? Hæc igitur salus uera est, hoc perfectæ fidei meritum, Iesum Christum filium dei credidisse. Non enim est in nobis dilectio ad deum patrem, nisi per filij fidem. Et audiamus eum per epistolam loquentem: Omnis qui diligit patrem, diligit eum qui ex eo natus est. Quid est rogo ex eo nasci? Nunquid id ipsum est, quod per eum creari? Aut cur Euangelista mentitur, ut ex eo natum dicat, quem per eum creatum potius hæreticus doceat? Et audiamus omnes quis sit hic doctor. Dictum namq; est: hic est antichristus, qui negat patrem & filium. Quid ais tu assertor creaturæ, & de non extantibus Christi nouus conditor? Si professionem tenes, profitentis nomen recognosce. An cum creatorem & creaturam patrem & filium prædicabis: per assimulatas nominum uoces excludere te posse credis, ne esse antichristus intelligaris? Si in fide tua per naturam pater est, & per naturam filius est: maledicus ego sum, opprobrium in te alieni referēs nominis. Sin uero simulata omnia sunt, & potius nūcupata quàm propria, fidei tuæ ab Apostolo disce cognomen: & audi quæ sit credi ti filij fides, sequitur enim: Qui negat filium, nec habet patrem: qui confitetur filium, & filium habet & patrem. Negans filium, caret patre. Confitens filium atque habens, habet & patrem. Quæro hic, quid adoptiua nomina loci habeant. Nunquid non naturæ res ista omnis est? & quàm naturæ res sit accipe. Ait enim idem: Quia scimus quod filius dei uenit, & concarnatus est propter nos, & passus est, & resurgens à mortuis assumpsit nos, & dedit nobis intellectum optimum, ut intelligamus uerum, & simus in uero filio Iesu Christo. hic est uerus deus, & uita æterna & resurrectio nostra. O infelix intelligentia, & spiritu dei carens, & in antichristi spiritum ac nomen proficiens, & nesciens ad sacramentū salutis nostræ dei filiū uenisse: ac per hoc indignam optimæ huius intelligentiæ sensu, creaturæ potius adoptiuum nomen quàm

Necesse est credere Christum esse filium dei

quàm uerum filium dei Iesum Christum esse cõfessa. Quibusnam hoc arcanorum mysteriorum secretis edocta es? uel quis hodie nouus huius scientiæ tuæ autor est? An ne secreto tibi hoc per familiaritatem amoris recumbenti in pectus suum dominus ostendit? aut solus ad crucem sequens inter cętera suscipiendæ tibi in matrem Mariæ præcepta hæc quoq; in illa speciali in te amoris contestatione didicisti? uel ad sepulchrum prior quoq; Petro currens adeptus es? uel intra consessus angelorum & signatorum librorum insolubiles nexus, & signorũ cœlestium multiformes potestates, & nouarum atq; incomprehensibilium cantionum hymnos sempiternos, tam pia tibi hæc per agnum ducem reuelata doctrina est, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne natura natura sit, ne ueritas ueritas sit? Hæc enim apud te omnia demutantur in falsa. Apostolus concessa sibi optima intelligentia uerum dei filium dicit: tu affirmas creationem, tu prædicas adoptionem, tu negas natiuitatem. Et cum hic uerus dni filius nobis sit, & uita æterna & resurrectio, nec uita æterna est ei, nec resurrectio, cui ille non uerus est. Et hæc quidem Ioannes discipulus à domino dilectus. Sed nihil ab his dissimile ex persecutore Apostolus & uas electionis prædicauit. Quis enim sermo eius non sub filij confessione est? Quæ epistola non de sacramento ueritatis istius cœpta est? in quo nomine non proprietatis significatio est? Cum enim dicit: Reconciliati sumus deo per mortem filij sui. Et rursum: Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati. Et rursum: Fidelis deus per quem uocati estis in cõmunionem filij eius: quid hic hęreticorum furto loci relictum est? Filius suus est, filius eius sit: non adoptio rius est, non creatura eius est. Nomen naturam loquitur, ueritatẽ proprietas enunciat, fidem confessio testatur. Non intelligo quid addi posit ad naturam filij quàm quòd filius eius est, qui esse pater creditur. Non incerta & infirma ille, qui electionis est uas, locutus est: Nec magister gentium, & Apostolus Christi ambiguæ doctrinæ suæ errorem reliquit. Scit qui sint adoptionis filij, & qui hoc esse ac nuncupari per fidem meriti sunt. Ait nanq;: Quotquot enim spiritu dni aguntur, hi filij sunt dei. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis in quo clamamus abba pater. Fdei nostræ per sacramentum regenerationis hoc nomen est, & professio nostra nobis præstat adoptionẽ: filios enim dei, opera secundum spiritum dei gesta cõnuncupant, & clamatur à nobis potius abba pater, q̃ ex naturæ manet proprietate, quia extra naturæ proprietatem est uocis officium, & dici atq; esse non idem est. At uero quæ de filio dei Apostoli fides sit intelligamus. Nam cum omni quem habuit ad ecclesiæ doctrinã sermone, nunq; patrem sine filij confessio ne loqueretur: tamen ut ueritatẽ nominis huius quanta posset humani

ni sermonis significatione monstraret, ait: Quid ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? qui proprio filio nō pepercit, sed tradidit eum pro nobis. Nunquid nam etiam nunc adoptionis in eo erit nuncupatio, in quo proprietatis est nomen? Apostolus enim uolens charitatem erga nos dei ostendere, ut magnificentia dei dilectionis ex comparationis genere nosceretur, non pepercisse deum proprio filio suo docuit. Neque utique pro adoptandis adoptiuo, neque pro creatis creaturæ, sed pro alienis suo, pro connuncupandis proprio. Quære uirtutem dicti, ut magnitudinem charitatis intelligas. Quid sit proprium expende, ne ignores ueritatem. Nunc enim Apostolus proprium ait filium, cum in multis uel suum, uel eius sæpe dixisset. Et quāuis multi codices per translatorum simplicem intelligentiam, in hoc loco pro proprio filio, suo filio, conscriptum habeant: tamen Græcitas, qua lingua Apostolus est locutus, proprium nunc magis quàm suum nuncupat. Et licet communis intelligentiæ sensu non satis inter proprium & suum differat, uerum Apostolus cum in cæteris dictis suum commemorasset filium, quod est Græce: τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν: tamen in hoc loco secundum quod ait, ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, Qui proprio filio non pepercit, naturæ ueritatem significanter expressit: ut qui superius filios plures per spiritum adoptionis demonstrasset, nunc unigenitum deum filium proprietatis ostenderet. Non est humanus hic error: neque in negando dei filio uitium est ignorantiæ, ubi ignorari non licet quod negatur. Creatura ex nihilo subsistens, dei filius dicitur. Hoc si nec pater locutus est, nec filius testatus est, nec Apostolus prædicauit: tamen audere eloqui, hoc est Christum non ignorare tantummodo, sed odisse. Cum enim pater de filio suo dicat: Hic est, & filius de se dicat: Qui tecum loquitur, ipse est, & Petrus confiteatur, Tu es, & Ioannes testetur: Hic uerus est, & Paulus non desistat prædicare de proprio: non intelligo aliud quàm negandi esse odium, ubi imperitiæ error non excusatur in crimine. Loquitur hæc interim, loquitur planè per aduentus sui prophetas ac præuios, ipse ille, qui postea erit in antichristo locuturus, salutarem fidei confessionem his tentamentis nouis inquietans, ut primum conscientiæ nostræ, qua ita credimus, intelligentiam filij naturalis euellat, deinde ipsum illud quod adoptiuum erit, reliquum nomen excludat. Nam cum quibus creatura est Christus, necesse est ut cum his antichristus ipse sit Christus, quia & filij proprietatem creatura non habeat, & dei se ille filium mentiatur: & per hoc à quibus hic dei filius iam negatur, ab his tunc Christus ille credatur. Quas oro spes inanis furor expetis? & qua salutis tuę fiducia creaturā esse Christū potius quàm filium blasphemo ore cōtendis? Oportuerat te ex euangelijs nosse ac tenere fidei huius sacramentum. Nam

cum dominus posset omnia, tamen in uno quoq; eorum qui orabant operationis suæ effectũ, meritum uoluit esse confessionis. Neq; enim ei uirtutem, qui dei uirtus est, confessio orantis addebat: sed fidei erat præmium, hoc mereri. Nanq; cum Martham rogantem pro Lazaro interrogaret, an eos qui in se credidissent, mori non crederet in æternum, at illa conscientiæ suæ fidem elocuta est dicens: Vtiq; domine, ego credidi, quia tu es Christus filius dei, qui in hunc mundum uenisti. Confessio hæc æternitas est, & fides ista non moritur. Martha deprecãs fratris sui uitam, interrogata an ita crederet, credidit ita. Quam rogo uel à quo uitam expectat hoc denegans, cum sola sit uita sic credere? Magnum est enim huius fidei sacramentum, & perfecta confessionis istius beatitudo est, & cæco à natiuitate dominus uisum indulserat, & naturæ damnum naturæ dominus exemerat: & quia cæcus hic ad gloriam dei natus fuerat, ut in Christi opere dei opus posset intelligi, non expectata ab eo fuit fides confessionis. Sed qui in receptis oculis autorem sibi tanti muneris nesciebat: meruit hoc postea, ut fidem disceret. Non enim cæcitatis depulsio uitæ æternitatem afferebat. Ob quod dominus iam sanum, et de synagoga eiectum interrogat dicens: Tu credis in filium dei? Ne damnum sibi putaret esse, se carere synagoga, cui immortalitatem fides hæc confessa redhiberet. Et cum ille incertus etiam nũc respondisset: Quis est domine, ut credam in eum? Ignorationem eius, quem post oculorum recuperationem tantæ fidei intelligentia munerabatur, nolens manere, ita ait: Et uidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. Nunquid ab hoc sicut à cæteris dominus, qui orabant sanitates, confessionem fidei ad salutem merendam poposcit? Non utiq;. Nam hæc iam ad cæcum uidentem locutus est, sed ob id tantum, ut responderet ille: Credo domine, Quia responsionis fides non cæcitatis sanitatem esset allatura, sed uitã. Et uirtutem dicti huius diligẽter retractemus. Interrogat dominus: Tu credis in filium dei? Si utique sola Christi qualiscunq; confessio, fidei esset consummatio, dictum fuisset: Tu credis in Christum? Sed quia hæreticis penè omnibus hoc nomen in ore esset futurum, ut Christum confiterentur, & filium tamen negarent: id quod Christo proprium est ad fidem poscitur, id est, ut credatur in dei filium. Credidisse autem in dei filium quid proficit: si credatur in creaturam: cum à nobis fides in Christo, non creaturæ dei, sed filij dei postuletur? An ne huius nominis proprietatem dæmones nescierunt? Dignum enim est hæreticos non iam Apostolicis doctrinis, sed dæmonum clamore conuinci. Clamant enim & sæpe clamant: Quid mihi & tibi est Iesu fili dei altissimi? Inuitis ueritas elicuit confessionem, & naturæ potestatem testatur dolor obediendi. Virtute uincuntur, cum possessa diu corpora deserunt:

honorem

honorem reddunt, dum naturam confitentur. Dei se inter hæc filium Christus, & opere testatur & nomine. Vnde tibi inter istas confitentium dæmonum uoces ô hæretice, præsumis nomen creaturæ & indulgentiam adoptionis? Quid sit Christus ab his saltem qui nesciunt disce, ut impietatē tuam ipsa illa ignorantiū necessaria professio arguat. Nanq; cum Iudęi Christum corporeū nescirent, scirent tamen eum qui Christus esset, esse filium dei: cum falsis aduersus eum testibus sine ulla ueritatis assertione uterentur, sacerdos eum ita interrogat: Tu es Christus filius dei benedicti? Sacramentum nescientes, naturam tamen non ignorant. Neq; interrogant an Christus filius dei sit, sed an hic sit Christus filius dei. Error in homine est, non in dei filio. Nam non quod Christus dei filius sit ambigitur; atque ita dum interrogatur an hic sit, tamen quòd Christus sit dei filius non negatur. Et qua tandem rogo tu istud fide denegas, quod ne ipsi quidem negant qui nesciunt? Cum enim perfecta scientia sit, Christum dei filium ante secula manentem, etiam ex uirgine natum nosse: ipsi quoq; qui de Maria natum nesciunt, dei tamen filium esse nō nesciunt. Et uide in quod te negando filium dei, Iudaicæ impietatis cōsortium miscuisti. Quam enim illi damnationis in eum causam detulerint testantur, dicentes: Et secundum legem debet mori, quoniam filium dei se fecit. An ne non hoc etiam impiæ tuæ uocis opprobriū est, cum se filiū dei dicat, quem tu asseris creaturam? Ille dei confitendo se filium, reus mortis ab his iudicatur: tu eum dei filium negando, quæro quid iudices? Professio enim eius ita Iudæis ut tibi displicet. Interrogo an diuersæ ab eis sententiæ maneas, à quibus non diuersus sis uoluntate. Eadem enim filium dei eum esse impietate tu negas. Illi tamen eo crimine minore quod nesciunt. Nesciunt enim de Maria Christum, sed Christum dei filium esse non ambigunt. Tu qui Christum non potes nescire de Maria, Christum tamen dei filium esse non prædicas. Illis in eo quod nesciunt, non licet, potest adhuc in tuto salus esse si credant: tibi iam omnia clausa sunt ad salutem, qui negas quod ignorare iam non potes. Non enim ignoras esse filium dei: usque adeo ut adoptionis nomen indulgeas, ut creaturam cōnuncupandam filium mentiaris. Naturam autem, quantum in te est, auferens, auferres quoq; si tibi liceret & nomen: sed quia id non licet, naturam nominis non relinquis: ne quod filius dicitur, uerus dei filius sit. Habueras in confessione eorum, quibus desæuiente uento & turbato mari, in uerbi iussu erat restituta tranquillitas: ut & tu uerum dei filium confitereris, & eorum uoce uterereris: Vere filius dei est. Sed te sæuiens spiritus in naufragium uitæ rapit, & mentis tuę motibus tanquam fluctuoso mari incumbens procella dominatur. Si tibi hæc nauigantium ex eo incerta fides uidebitur, quia existimabitur

esse Apostolorum: mihi tamen & si minus praestat admirationis, plus tamen affert autoritatis. Veruntamen etiam gentium in eo fidem sumeaudi enim inter saeuas crucis custodias Romanae cohortis edomitum ad fidem militem. Loquitur namque conspectis tantae uirtutis opeꝛibus centurio: Vere dei filius erat iste. Hoc post emissum spiritum, discissum templi uelū, & mota terra, & scissa saxa, & sepulchra patentia, & mortui resurgētes testantur, et homo gentilis perfidię cōfitetur: uirtutis naturam agnoscit in gestis, naturae ueritatem profitetur in nomine. Tanta ratio ueritatis, & tanta uis fidei est, ut uincat uoluntatem ueri necessitas, & Christum dominum gloriae aeternae, uere dei filium esse, nec qui crucifixerat denegaret.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

Liber VII

Eptimus hic nobis aduersum nouae haereseos uaesanam temeritatem liber scribitur: caeteris quidem anterioribus numero posterior, sed ad perfectae fidei sacramentum intelligendum aut primus aut maximus: in quo non ignoramus quàm difficile aut arduum iter doctrinae euangelicae scandamus. A quo quamuis conscientię infirmitatis nostrae trepidatio nereuocemur, tamen fidei aestu incitati, & haereticorum furore cōmoti, & periculo ignorantium perturbati, qui loqui non audemus, silere non possumus: utriusque discriminis metui subditi, ne destitutae ueritatis rea in nobis sit aut taciturnitas aut praedicatio. Incredibilibus eteꝛnim se corrupti ingenij artibus hęretica subtilitas circumegit: primum ut fingeret religionem, deinde ut omnium simplicium aurium securitatem uerbis falleret, tum praeterea ut se prudentiae seculi coaptaret, postremo ut ueritatis intelligentiam per speciem aeditae rationis auerteret. Nam protestata deum unum, mentita pietatem est: Professa rursus dei filium, audientes fefellit in nomine. Dicens etiam non fuisse antequam nasceretur, mundi sapientiae satisfecit. Indemutabilem quoque & incorporeum deum confitens, natiuitatem dei ex deo, per demonstrationem subdolae rationis exclusit: nostris aduersum nos usa doctrinis, & ecclesiae fide contra ecclesiae fidem pugnans. grauissimo aduersus nos uel responsionis uel silentij periculo comparato, dum per ea quae non negantur, ea praedicat quae negantur. Et quidem caeteris superioribus libris admonitos à nobis legentes meminimus, ut totius blasphemiae aeditionem pertractantes, animaduerterent nihil aliud laborari

borari, quàm ut dominus noster Iesus Christus neq; dei filius, neq; deus esse credatur, dum ei concessis tantum ex quadam adoptione nominibus, & dei natura negatur & filij: cum & indemutabilis atq; incorporeus deus, sicuti & est, idcirco affirmetur, ne filius natus ex deo sit: & deus pater ob id tantum in confessione deus unus sit, ne in fide nostra deus Christus sit: quia nec natiuitatis intelligentiam natura incorporalis admittat, & dei ex deo fidem unus tantum nobis deus in confessione dissoluat. Sed superioribus iam libellis fallacem eorum hanc atq; inutilem prædicationem ex lege ac prophetis docentes, eam responsionis formam tenuimus, quæ in deo ex deo prædicato, & uno ac uero deo professo, neq; in unius ueri dei unione deficeret, neq; ad fidem dei alterius excederet: dum neq; solitarius nobis deus in confessione, neq; duo sunt, & inter hæc unum, neque negando neq; confitendo, fidei conseruata perfectio est, dum & quòd unum sunt referturad utrunq;, & uterq; non unus est. Hoc igitur perfectæ fidei indissolubile sacramentum, euangelicis ac apostolicis doctrinis absolutu ri, non aliud primum quàm dei filium uer ę natiuitatis subsistentem natura, cognitioni audientium debuimus intimare: neq; aliunde, neque ex nihilo, sed ex deo filium esse manifestare. Quod quia secundum ea quæ anteriori libro ædita sunt, ambigi non potest, quin cessante adoptionis nomine, uerus filius ex natiuitatis ueritate sit: eam nunc quoq; ex euangelijs proferimus, ut qui filius uerus est, uerus quoq; deus esse noscatur. Quia neq; uerus filius erit, nisi uerus & deus est: neq; uerus deus, nisi uerus & filius est. Nihil humanæ naturæ grauius est periculi conscientia. Nam ea quę aut ignorata aut repentina sunt, habent quidem miserabilem securitatem, sed non habent metum futuri: quia non ignaro accidentium, anxietas ipsa, pœna patiendi est. Non ego nunc nauem è portu soluo naufragij ignarus, neque iter ineo infestos nesciens latronibus saltus, nec Libyæ arenas incertus scorpiones ubique & aspides & basiliscos adesse transcurro. Nihil solicitudini meæ, nihil conscientiæ uacat: sub specula enim omnium hæreticorum ad occasiones singulorum uerborum in os meum pendentium loquor, & omnis sermonis mei iter aut angustijs præruptum, aut foueis incisum, aut laqueis prætensum est. Iam quod arduum aut difficile sit minus conqueror: non meis enim, sed Apostolicis scando gradibus. Mihi uero aut in angustias decidere, aut defossa incidere, aut plagis illaqueari, semper in periculo, semper in metu est. Prædicaturo enim secundum legem & prophetas & Apostolos unum deum, adest mihi Sabellius: totum me sub uerbi huius professione, tanquam desideratum cibum morsu sæuissimo transuorans. Negantem me rursum contra Sabellium unum deum, & confitentem uerum deum dei filium, expectat Sabellius

noua hæresis:ut à me duos deos arguat prædicari. Natum quoq; dei
Hebion Photinus filium ex Maria dicturo, Hebion, qui est Photinus, assistit:autorita-
tem mēdacij sui ex professione ueritatis sumpturus. De cæteris taceo,
qui ab omnibus extra ecclesiam esse non ignorantur. Hoc uero damna
tum & abiectum licet frequenter, sed internum hodie adhuc malum
Galatia Alexandria est. Impie multos ad unius dei professionem Galatia nutriuit. Male in
totum penè orbem quos negat deos duos Alexandria protulit. Pesti-
Pannonia fere natum Iesum Christum ex Maria Pannonia defendit. Ecclesia in-
ter hæc periclitatur ueritatem non tenere per uera: dum ea ei ad irreli-
giositatem ingeruntur,quibus religio confirmatur & perit. Non enim
unum deum pie possumus prædicare, si solum: quia non erit dei filius
in solitarij fide. At uero dei filium, sicut est, deum prædicantes, pericli-
tamur fidem dei unius non tenere:& eiusdem periculi res est unum de
um negare,cuius est & solitariū confiteri. Et hæc quidem mundi stul-
ta non sentiunt: dum his neq; in non solo significari unus uidetur, ne-
que in uno non solus intelligi. Sed eam, ut spero, ecclesia doctrinæ suę
lucem etiam imprudētiæ seculi inuehit, ut licet fidei sacramentum non
suscipiat, tamen aduersus hæreticos ueritatem sacramenti à nobis in-
telligat prædicari. Magna enim uis est ueritatis, quæ cum per se intelli
gi non possit, per ea tamen ipsa quæ ei aduersantur elucet: ut in natura
sua immobilis manens, firmitatem naturæ suæ quotidie dum attenta-
tur acquirat. Hoc enim ecclesiæ proprium est, ut tum uincat cum læ-
ditur, tum intelligatur cum arguitur, tum obtineat cum deseritur: om
nes quidem illa secum atq; intra se uellet manere, nec ex tranquillissi-
mis finibus suis aliquos abijcere aut perdere, dum indigni fiunt tantæ
matris habitaculo. Sed discedentibus ex ea hæreticis uel abiectis, quan
tum amittit occasionis largiendæ ex se salutis, tantum assequitur ad fi-
dem expetendæ de se beatitudinis. Cognosci enim hoc ex ipsis hære-
ticorum studijs promptissimum est. Namq; cum à domino ecclesia in
stituta, & ab apostolis confirmata, una omnium sit, ex qua se diuersa-
rum impietatum furens error absciderit: nec negari possit ex uitio ma-
læ intelligentiæ, fidei extitisse dissidium, dum quod legitur sensui po-
tius coaptatur, quàm lectioni sensus obtemperat: tamen dum sibi par
tes singulæ aduersantur, non solum suis, sed etiam aduersantium est
intelligenda doctrinis, ut dum aduersus unā eam omnes sunt, impijs-
simum tamen errorem omnium per id quod sola est atque una confu-
Hæreticorum dissensio fidem confirmat tet. Hæretici igitur omnes contra ecclesiam ueniunt: sed dum hæreti-
ci omnes se inuicem uincunt, nihil tamen sibi uincunt. Victoria enim
eorum, ecclesiæ triumphus ex omnibus est: dum in eo hæresis contra
alterā pugnat, quod in hæresi altera ecclesiæ fides damnat. Nihil enim
est quod hæreticis commune est: Et inter hæc fidem nostram dum sibi
aduer

aduersantur affirmant. Vnũ deũ Sabellius prædicat filij natiuitate sub lata: dũ naturę uirtutẽ, quæ operata in homine est, dei esse nõ ambigit. Sacramento etenim filij ignorato, per gestorũ admirationẽ fidem ueræ generationis amisit. Et dũ audit: Qui me uidet, uidet & patrẽ, indiscretæ & indissimilis in patre & filio naturæ impie arripuit unionẽ, nõ intelligens, naturalẽ unitatẽ sub natiuitatis significatione mõstrari: cum per id quod in filio pater uidet, confirmatio diuinitatis sit, nõ natiuitatis abolitio. Cognitio itaq; alterius in altero est, quia nõ differt alter ab altero natura: Et in quo nihil differtur, in eo differẽs cõtẽplatio est de proprietate naturę. Nec sanè ambigi potest, quin ex se speciem dei forme, qui in forma dei manebat, ostenderet. Succedit quoq; ad huius prauę opinionis stultũ furorẽ hoc dictũ domini: Ego & pater unũ sumus. Naturæ enim indissimilis unitas, irreligiose ad unionis profecit errorẽ: & rationẽ dicti, uirtus sola intellecta nõ tenuit. Nõ enim solitarium significat, ego & pater unũ sumus. Nã coniunctio ea quæ significat & patrẽ, intelligentiã non admittit unius: & illud sumus, non patiẽ singularẽ. Hoc uero quod unũ sumus, nõ natiuitatẽ adimit, sed naturã non discernit in genere: dũ neq; unũ diuersitatis est, nec sumus, unius est. Cõpinge huius furori præsentiũ hæreticorũ furorẽ, ut aduersus Sabelliũ sibi adsint. Legisse se asserũt: Pater maior me est. Et nihil uel ex natiuitatis sacramẽto, uel ex mysterio euacuati à se dei, & assumptæ carnis intelligentes, naturæ faciunt diminutionẽ professione maioris. Cõtendunt enim aduersum Sabelliũ, filiũ esse eo usq;, ut & minor patre sit, & honorẽ præteritũ reposcat, & mori timeat, & mortuus sit: Cõtra uero ille, naturã dei defendit in gestis. Et cũ unum deũ nouella hęc nũc heresis nõ negabit, ne filiũ deum credat: Sabellius tamẽ deum unũ, ne filius omnino extet, in professione retinebit. Hic filiũ operantẽ ingeret, hic deũ in operibus esse contendet. Hic unũ dicet, hic unũ deum negabit. Sabellius se ita tuebitur dicens: Opera quæ gesta sunt, præter q̃ dei natura non efficit. Peccatorũ remissio, curatio infirmitatũ, claudorũ cursus, cæcorũ uisus, mortuorũ uita à deo solo est. Non alia natura q̃ quę sui conscia est, diceret: Ego et pater unũ sumus. Quid me in substantiã alterã rapis? quid in deũ aliũ solicitas? Gesta quę proprie dei sunt, deus unus hæc gessit. Clamabũt uero contra hæc, dissimilẽ deo patri filium prædicãtes nõ minus ore uipereo. Sacramentũ salutis tuæ nescis. Credendus est filius, per quẽ secula facta sunt, per quẽ formatus est homo, qui per angelos legem dedit, qui de Maria natus est, qui missus à patre est, qui crucifixus, mortuus & sepultus est, qui de mortuis resurgens in dextris dei est, qui uiuorũ iudex est & mortuorũ. In hunc renascendũ est, hic cõfitendus est, huius regnũ est promerendũ. Vterq; hostis ecclesiæ, res ecclesię agit: dum Sabellius deũ ex natura in operibus prę-

Confutatio Sabellij

Quomodo Sabellius & Arriani dissentiũt

 dicat

dicat, hi uero ex sacramēto fidei filiū dei cōfitentur. Iā uero qua fidei no
Photinus ab utroq; dissentit. strę uictoria, Hebion, qui Photinus est, aut uincit aut uincitur: dū Sabelliū arguit, quur hominē neget filiū dei, dum ab Arriomanitis cōfutatur, quur in homine nesciat dei filiū. Aduersum Sabelliū Euāgelia sibi ex filio Mariæ defendit: Arrius ei Euāgelia per solū filiū Mariæ non relinquit. Aduersum hunc qui filium negat, homo ab eo usurpaē in filiū. Ad hoc ei qui ante secula filiū nesciat, filius dei solū negatur ex homine. Vincāt ut uolunt, quia se inuicē uincendo uincunť: dū & hi qui nunc sunt, de natura dei cōfutantur, & Sabellius de sacramento filij refellitur, & Photinus natū ante secula dei filiū, uel ignorare arguitur, uel
Quæ uera sit fides. negare. Sed inter hæc ecclesiæ fides euāgelicis atq; apostolicis fundata doctrinis, & aduersum Sabelliū tenet filij professionē, & aduersus Arrium dei naturā, & aduersus Photinū seculi creatorē. Et hoc uerius, quod hæc ab his inuicem non denegantur. Naturā enim dei in operibus Sa
Opiniones prædictorum hæreticorum de Christo bellius prædicat, sed operantē filiū nescit. Hi uero filiū nuncupant, sed ueritatē in eo naturæ dei non cōfitentur. Hominē aūt Photinus usurpat, sed in usurpato sibi homine natiuitatē dei ante secula ignorat. Itaq; dū unusquisq; defendit aut damnat: ueritatē fidei nostræ hæc ipsa pro ut sunt, religiose & defendētes & dānantes ostendūt. Hæc igitur à me demonstranda paucis fuerunt, non copiæ studio, sed ratione cautelæ: primū, ut hæreticorū incerta esse omnia & erratica noscerentur, tum quoniā sibi pro nobis inuicē dissideret: tum deinde, ne me horum qui nūc sunt blasphemis professionibus obnitentē, & deū patrē ac filium dei deum prædicantē: dei nde ut unius nominis atq; naturæ indissimili genere diuinitatis, patrē & filiū esse profitentē quisquā aut in duûm deorum, aut contra in unici ac solitarij dei teneret errore: quando neq; unio prædicato deo patre & deo filio reperiretur, neq; sub indiscretæ naturæ demonstratione deorū diuersitas cōueniret. Nunc quia negantibus dei filiū à deo ex natiuitatis ueritate subsistentē, libro superiore secundum euangelia responsum est: demonstrandū est eum, qui uere ex natura filius dei est, uere quoq; per naturā deum esse, ita tamē, ut neq; ad singularē neq; ad alterū deum fides nostra depereat: cū neq; unum
Christus est deus nomine, natiuitate, natura, potestate, & professione deum sit sic prædicatura quasi solū, neq; quasi non unū sit cōfessura, ne solū. Deum igitur dominū nostrū Iesum Christū his modis nouimus, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione: sed de nomine nihil puto ambiguitatis remansisse. Legimus enim: in principio erat uerbū, et uerbū erat apud deū, et deus erat uerbū. Quid calumniæ est, quur nō sit quod nuncupaē? Aut nunquid nomen nō naturę significatio est? Et quia cōtradictio omnis ex causa est, nūc hic negādi dei quæro causam. Simplex namq; nūcupatio est, & caret offendiculo adiectionis alienę. Verbū enim quod caro factū est, nihil aliud q̄ deus est. Non est hic de

putatæ

putatæ aut assumptæ nuncupationis relicta suspicio: ut ei quod deus est, nõ ex natura sit nomen. Respice ad cæteras aut deputatiuas, aut assumptiuas appellatiões. Ad Moysen dictũ est: Dedi te deũ Pharaoni. Sed nunquid nõ adiecta nominis causa est cum dicitur, deũ Pharoni? Aut nunquid dei naturã ei intulit, & nõ potius in eũ qui metueret terrorẽ, cũ dracones magicos draco Moysi mox uirga manens, deuorat? cum cynomyiam quã immiserat abigit? cum grandinem potestate qua euocauerat auertit? cum locustas ea uirtute qua inuexerat repulit? cum in operationibus eius Magi confitentẽ digitũ dei esse? Sic Moyses Pharaoni deus datus est, dũ timetur, dum oratur, dũ punit, dum medetur. Et aliud est deũ dari, aliud est deum esse. In Pharaonẽ enim deus datus est: cæterũ non ei est & natura, & nomen, ut deus sit. Memini quoq; & alterius nuncupationis, ubi dicitur: Ego dixi, dĳ estis. Sed in eo indulti nominis significatio est. Et ubi refertur, ego dixi, loquẽtis est potius sermo, q̃ rei nomen, quia rei nomen intelligentiã rei affert: cæterũ uoluntas appellationis ex alio est. Et ubi se nuncupationis autor ostẽdit, ibi per sermonẽ autoris est nuncupatio, non naturale nomen in genere. At uero hic uerbũ deus est: res existit in uerbo, uerbi res enũciatur in nomine. Verbi enim appellatio in dei filio de sacramẽto natiuitatis est, sicuti sapientiæ & uirtutis est nomen: quæ cum in dei filiũ cum substantia ueræ natiuitatis extiterint, deo tamen ut sua propria, quamuis ex deo in deum sint nata, nõ desunt. Non enim, sicut frequẽter dictũ à nobis est, diuisionis in filio, sed natiuitatis sacramentum prædicamus. Nec separatio fuit imperfecta, sed progenies perfecta: q̃a natiuitas nõ habet detrimentũ generandi, cum profectũ teneat nascendi. Et idcirco carũ rerum unigenito deo aptata cognomina sunt, quæ cum eum subsistentẽ ex natiuitate cõsumment, tamen patri non desint ex indemutabilis uirtute naturæ. Vnigenitus enim deus & uerbũ est, sed innascibilis pater nunquã omnino sine uerbo est. Nõ quòd prolatio uocis natura sit filĳ, sed ex deo deus, cũ ueritate natiuitatis subsistens: ut à patre proprius, & per naturæ indifferentiã inseparabilis doceretur, significatus in uerbo est. Sicut Christus sapiẽtia & uirtus est dei, nõ ille ut intelligi solet internæ potestatis, aut sensus efficax motus: sed natura tenẽs per natiuitatẽ substãtiæ ueritatẽ, his internarũ rerum significata nominibus est. Non enim id quod nascẽdo subsistit, potest id ipsum uideri esse quod unicuiq; semper internũ est. Sed ex æterno deo patre unigenitus filius in subsistentẽ deum natus, ut nõ alienus esse à natura paternæ diuinitatis posset intelligi: per hæc proprietatũ nomina subsistens ostensus est, quib. ex q̃ subsisterat, nõ carebat. Deus igit̃ qui est, nõ est aliud q̃ deus. Nã cum audio: Et deus erat uerbũ, nõ dictũ solum audio uerbũ, sed demonstratũ intelligo esse quod est: quia nõ sicuti superius

in Moyse deo, & in cognominatis dijs per appellationē nomē adiectū sit. Hic aūt res significata substātiæ est, cū dicitur: Deus erat. Esse enim non est accidēs nomen, sed subsistēs ueritas: & manens causa, & naturalis generis proprietas. Et uideamus an hanc Euāgelistæ prædicationem, apostoli Thomæ cōfessio cōsequatur, cum ait: Dominus meus, & deus meus. Deus igitur suus est, quē deū confitetur: et certe dictum non ignorabat à domino: Audi Israel. Dominus deus tuus deus unus est. Et quō apostolica fides principalis immemor est facta mandati, ut deum Christū confiteretur, cū in unius dei esset cōfessione uiuēdum? Sed apostolus totius sacramenti fidem per uirtutē resurrectionis intelligens, cum frequenter audisset: Ego & pater unum sumus, &: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. &: Ego in patre, & pater in me, iam sine fidei periculo naturæ nomen confessus est. Quia ab unius dei patris professione religio non excideret deum confessa dei filiū, cum in filio dei non nisi paternæ naturæ ueritas crederetur: neq; sub alterius dei impia confessione fides naturę periclitaretur unius, quia non alterius dei naturā perfecta dei natiuitas attulisset. Veritatem igitur Euangelici sacramēti Thomas intelligens, dominū suum, & deum suum esse confessus est. Non hic honoris est nomen, sed naturæ confessio est: rebus enim ipsis atq; uirtutibus deum credidit. Et dominus professionis huius religionem, non honoris esse docuit, sed fidei, dicens: Quia uidisti me credidisti, beati qui non uiderunt & crediderunt. Videns enim Thomas credidit, sed quid credidit quæris. Et quid aliud credidit quàm professus est: dominus meus & deus meus? Resurrexisse enim per se ex mortuis in uitam, nisi natura dei non potuit: & creditæ religionis fides hoc est professa, quod deus est. An ne ergo nomen dei non naturæ res existimabitur, cùm professio nominis fidem naturæ creditæ sit sequuta? Nam utiq; religiosus filius, & qui non uolūtatem suam, sed eius qui se miserat, faceret: & qui non honorem suum, sed eius à quo uenerat, quæreret, honorem huius in se nominis recusasset, ne quod ipse unum prædicauerat, solueretur: sed ueræ & apostolicæ fidei mysterium confirmans, & naturæ in se paternæ nomen agnoscens, beatos esse docuit, qui cum se resurgentem à mortuis non uidissent, deum tamen per resurrectionis intelligentiam credidissent. Nomen igitur naturæ, fidei nostræ non deserit professionem. Nomen enim quod rem unam quamq; significat, rem quoque eiusdem generis ostendit: Etiam non res duæ sunt, sed res generis eiusdem est. Filius namq; dei deus est, hoc enim significatur ex nomine. Non duos deos cōnumerat nomen unum, quia unius atq; indifferentis naturę unū deus nomen est. Cum enim & pater deus est, & filius deus est, & propriū naturę diuinæ nomen in utroq; sit: uterq; unum sunt. Quia cum subsistat filius ex natiuitate

Thomas

Deus aliquando honoris nomen est

tate, naturæ unitatem conseruat in nomine, nec ad professionem duûm deorum natiuitas filij credentium fidem cogit, quæ patrem & filium ut unius naturæ, ita unius profitetur & nominis. Est itaque deo filio nomen ex natiuitate. Hic enim nobis secundus ad demonstrationem gradus est, ut deus sit ex natiuitate. Quanquam mihi adhuc de proprietate nominis superfit apostolica autoritas, sed interim Euangelicum placet tractare sermonem. Et primum quæro, quam natiuitas filij naturæ nouitatem potuerit inferre, ne deus sit? Intelligentiæ istud humanæ sensus excludit, ut aliquid à natura originis suæ nascendo diuersum sit: nisi fortè quid ex naturarũ diuersitate conceptum nouum aliquid in se, & quod ita sit generis utriusque, quòd neutrum sit, ueniat in uitam, quod in pecoribus ac bestijs usitatum est: sed ea ipsa nouitas non inest, nisi ex cognatis proprietatibus sub diuersitate naturæ, & diuersitatem eorum natiuitas non intulit, sed accepit, dum id tenet, quod ex utroque sibi unum est. Et cum hæc in his corporalibus causis & passionibus ita sint, quis rogo furor est, natiuitatem unigeniti dei ad degenerem ex deo referre naturam, cum natiuitas non nisi ex proprietate naturæ sit? & iam natiuitas non erit, si proprietas naturæ in natiuitate non inerit. Hinc ille omnis æstus & furor est, ut in filio dei non natiuitas sit sed creatio: ut non naturæ suæ originem subsistens teneat, sed alienam à deo de non extantibus sumat. Quia secundum quod ait: Quod de carne nascitur caro est, & quod de spiritu spiritus est, quia deus spiritus est: non ambiguum sit nascenti diuersum atq; alienum aliquid ab eo, ex quo natum sit, non inesse. Natiuitas igitur dei deum perficit, ut deus non cœptus intelligatur esse, sed natus: quia & cœptum esse potest non idipsum esse quod nasci, dum omne cœptum aut ex nihilo in aliquid existit, aut ex alio in aliud proficit, & definit: ut ex terra aurum, ut ex aquis animantia, ut ex inanimis uiuentia, ut ex solidis liquida, ut ex frigidis feruẽtia, ut ex albis punicea. Dei autem filius neq; ex nihilo deus cœpit esse, sed natus est: neq; aliud aliquid fuit antequã deus esset. Atq; ita qui in deum natus est, nec cœpit quod deus est, nec q̃d deus est proficit. Tenet itaq; natiuitas eã ex qua subsistit naturã, & filius dei non aliud q̃ quod deus est subsistit: Aut quisquis hinc ambigit, discat à Iudæis intelligentiã naturæ, uel potius agnoscat ab Euangelio ueritatẽ natiuitatis, in quo scriptũ est: Propter hoc magis quærebant eum Iudei interficere, quia non solũ soluebat sabbatum, sed & quod proprium sibi patrem dicebat deum, æqualẽ se faciens deo. Non nunc, ut in cæteris solet, Iudæorũ sermo ab his dictus refertur, expositio potius hęc Euãgelistæ est, causam demonstrãtis quur dominum interficere Iudęi uellent. Cesset ergo per impietatẽ blasphemantium uitiosæ intelligẽtiæ excusatio: cum per apostoli autoritatem sub

Secundus gradus, ostendere filiũ esse deum natiuitate

ſub ſignificatione natiuitatis, proprietas naturalis oſtenſa ſit. Patrem ſuum dicebat deum, æqualem ſe faciens deo. An ne naturalis natiuitas non eſt, ubi per nomē patris proprij, naturæ æqualitas demonſtratur? Non enim ambigitur quin æqualitas nihil differat. Quis porrò dubitabit, quin indifferentem naturam natiuitas conſequatur? Hinc enim eſt ſola illa, quæ uere poſsit eſſe æqualitas, quia naturę æqualitatem ſola poſsit præſtare natiuitas. Æqualitas uero nunquam ibi eſſe creditur, ubi unio eſt: nec tamen illic reperietur, ut differat. Ita ſimilitudinis æqualitas, nec ſolitudinem habet, nec diuerſitatem: quia omnis æqualitas, nec diuerſa, nec ſola ſit. Quanquam igitur huius intelligentiæ noſtræ iudicia, cum humani ſenſus opinione communia ſint, ut & natiuitas naturæ habeat æqualitatem, & ubi æqualitas eſt, neq; alienum à ſe aliquid poſsit eſſe, nec ſolum: tamē ex ipſis dictis dominicis huius quoq; ſermonis noſtri fides affirmanda eſt, ne temeritas contradicendi ſub libertate diuerſæ in nominibus intelligentiæ, audeat profeſsionibus diuini de ſe teſtimonij contraire. Reſpondebit enim dominus: Non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod uiderit patrem facientem: quæcunq; enim ille facit, eadem & filius facit ſimiliter. Pater enim diligit filium, & omnia demonſtrat ei, quæ ipſe facit, & maiora horum opera demonſtrabit ei, ut uos admiremini. Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & uiuificat, ſic & filius quos uult uiuificat. Nō enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificēt filium ſicut honorificant patrem. Qui nō honorificant filium, non honorificant patrem, qui miſit illum. Propoſitionis quidem ordo id exigebat, ut ſingula quæq; genera ſingularum quarumq; cauſarum pertractarentur: ut quia deum eſſe dominū noſtrum Ieſum Chriſtum dei filium, nomine, natiuitate, natura, poteſtate, profeſsione docuimus, demonſtratio noſtra gradus ſingulos diſpoſitionis propoſitæ percurreret: ſed natiuitatis id natura non patitur, quæ in ſe & nomen, & naturam, & poteſtatem, & profeſsionem ſola complectitur. Sine his enim natiuitas non erit, quia in ſe hæc omnia naſcendo contineat. Hanc igitur tractantes incidimus in eam neceſsitatem, ut ſuperius commemorata ad ordinē tractatus proprij differre non liceat. Reſpondens enim dominus ad Iudæos, quòd eum interficere ob hoc magis uellent, quia patrem ſuum dicēs deum æqualem ſe deo feciſſet: omne ſacramentum fidei noſtræ dum impijs eorum motibus contradicit, expoſuit. Dixerat enim ſuperius, cum paralytico curato uiolati ſabbati reus, etiā mortis iudicio conſtitueretur: Pater meus uſq; adhuc operatur, & ego operor. Et hinc omnis accendebatur inuidia, quòd ſe deo exæquaſſet, paterni nominis uſurpatione. Volens itaq; & natiuitatē ſuam confirmare, & naturę uirtutem profiteri, ait: Non poteſt quicq; à ſe facere filius, niſi

Pater meus uſque adhuc operatur, & ego operor

nisi quod uiderit patrem facientem. Exordium responsionis, aduersus Iudæorum impium motum, per quem usque ad uoluntatem inferendæ mortis exagitabantur, aptatum est. Nam ad uiolati sabbati obiectum sibi reatum dixerat: Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor, Vt usurpasse hoc ex autoritate intelligeretur exempli: significans tamen hoc quod ipse ageret, patris esse opus intelligendum, quia ipse in se operaretur operante. Et rursum aduersum eam inuidiam qua se per paternum nomen deo exæquasset, hæc subdidit: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Ne igitur exæquatio illa per nomen naturamque filij fidem natiuitatis auferret, ait filium à se facere nihil posse, nisi quod patrem facientem uidisset. Et ut maneret salutaris in patre & in filio confessionis nostræ ordo, naturam natiuitatis ostendit, quæ potestatem efficiendi non per incrementa indultarum ad unumquodque opus uirium sumeret, sed de cognitione præsumeret: præsumeret autem non de aliquo operis corporalis exemplo, ut aliquid prius pater faceret, ad quod postea filius facturus esset: sed cum natura dei in natura dei substitisset, id est, ex patre filius natus esset, per uirtutis ac naturæ in se paternæ conscientiam, nihil ab se, nisi quod patrem facientem uidisset, filium facere posse testatus est. Et cum unigenitus deus paternæ uirtutis operationibus operaretur, tantum sibi ad faciendum præsumeret, quantum in conscientia sua esset, inseparabilem à se dei patris, quam per legitimam natiuitatem obtinebat, posse naturam. Non enim corporalib. modis uidet, sed uisus ei omnis in uirtute naturæ est. Denique subiecit: Omnia enim quæcunque pater facit, eadem & filius facit similiter. Similiter illud, ad significationem natiuitatis adiecit: omnia uero, & eadem, ad ostendendam naturæ ueritatem loquutus est. In his enim, quæ, & quæcunque, & eadem sunt, nec diuersitas potest esse, nec reliquum. Atque ita in natura eadem est, cui eadem omnia posse naturæ sit. Vbi uero similiter per filium eadem omnia fiūt, similitudo operum solitudinem operantis exclusit: ut omnia quæ pater facit, eadem omnia similiter faciat & filius. Hæc est ueræ natiuitatis intelligentia, & fidei nostræ, quæ ex naturæ diuinæ unitate, unius indifferentisque diuinitatis ueritatem in patre & filio confitetur absolutissimum sacramentum, ut eadem faciendo, filius similiter faciat, & similiter faciendo, eadem sint ipsa quæ faciat: quia sub una hac significatione testentur, & similiter facta natiuitatem, & eadem facta naturam. Tenet itaque responsionis dominicæ ordo ecclesiasticæ fidei integrū ordinem, ut nec discernat naturā, & significet natiuitatē. Hoc nanque sequitur: Pater enim diligit filium, & omnia demōstrat ei, quæ ipse facit, & maiora horum opera demonstrabit ei, ut uos admiremini. Sicut enim pater suscitat mortuos

Quæ sit ueræ natiuitatis fidei intelligentia

tuos

Demonstratio operũ ingerit fidẽ natiuitatis

tuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. An ne demonstratio operum aliud hic nobis præter quàm natiuitatis fidem ingerit, ut subsistentem filium ex subsistẽte deo patre credamus? Nisi fortè per ignorationem credendus est unigenitus deus doctrina demonstrationis eguisse, sed temeritas impiæ huius existimationis nõ admittitur. Non enim doceri eget, qui quid docendus sit sciat. Nam postea quàm ait: Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: ut ostenderet omnem hanc patris demonstrationem, fidei nostræ esse doctrinam, ut scilicet pater nobis in confessione esset & filius: & ne qua hic ignoratio in filio posset intelligi, cui pater opera omnia quæ ipse faceret, demonstraret, continuo ait: Et maiora hotum opera demonstrabit ei, ut uos admiremini. Sicut enim pater suscitat mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Demonstratio ergo futuri operis non ignoratur à filio, cui hoc demonstrandum est, ut exemplo paternę natiuræ mortuos uiuificet. Ea enim patrem demonstraturũ filio dicit, quæ mirentur, & quę eadẽ essent illa, mox docuit: Sicut pater suscitat mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Exæquata uirtus est, per naturæ indissimilis unitatem. Et demonstratio operum non ignorationis instructio est, sed nostrę fidei, quæ non filio scientiã ignoratorum, sed nobis confessionem natiuitatis inuexit, confirmans eam per id quod sibi omnia essent demonstrata quę posset. Neq; enim non circunspectum se cœlestis sermo egit, ne fortè diuersæ naturæ significatio sub occasione dicti ambigui subreperet. Demonstrata enim ei potius opera patris esse ait, quàm ad operationem eorum naturã uirtutis adiectam: ut demonstratio ipsa natiuitatis esse substãtia doceretur, cui per dilectionem patris operum paternorum, quę per eum effici uellet, esset cognata cognitio. Porrò autem ne per demõstrationis professionem, ignorantis in eo naturæ diuersitas crederetur, ea ipsa quæ profitetur demonstranda, non nescit. Vsq; adeo non de exempli autoritate

Remotio obiectionis

Velle naturæ libertas est, quæ ad perfectæ uirtutis beatitudinem cum arbitrij uoluntate subsistat

gesturus est, ut uiuificet quos uelit. Velle enim naturæ libertas est, quę ad perfectæ uirtutis beatitudinem cum arbitrij uoluntate subsistat. Ac ne deinceps, quod quos uult uiuificat, non natiuitatis in se tiaturam habere uideretur, sed non natæ potius iure potestatis subsistere, continuo subiecit: Nec enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Et in eo quod omne iudicium datum est, & natura & natiuitas demonstratur: quia & omnia habere sola natura possit indifferens, neq; natiuitas aliquid possit habere, nisi datum sit. Datum autem omne iudicium est, quia uiuificat quos uult. Neq; ademptum patri iudicium potest uideri, cum ipse non iudicet, quia filij iudicium ex iudicio sit paterno. Ab eo enim datum omne iudicium est, sed dati iudicij causa non tacita est. Sequitur enim: Sed iudicium omne dedit,

filio

filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui eum misit. Quid igitur, oro, derelictum est suspicionis, aut quid relictum est ad impietatem occasionis? Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Iudicij autem dati ea causa est, ut filius exæquati honoris ad patrem sit, & inhonorificus filio inhonorificus & patri sit. Et quomodo post hæc intelligitur natiuitatis differre naturam: quam non solum operatio, uirtus, honor, sed etiam contumelia negati honoris exæquat. Nihil ergo aliud quàm sacramentum natiuitatis, sermo nunc diuinæ responsionis ostendit. Nec aliter potuit aut debuit filius à patre distingui, quàm ut & natus esset, nec tamen differens doceretur. Pater igitur usque modo operatur, & filius operatur. Habes naturæ nomina, cum & pater operatur & filius: intellige & naturam dei, per quam deus operatur, operantem. Ac ne fortè duas operationes naturarum dissimilium existimes intelligendas, memento de cæco dictum fuisse: Sed ut manifestaretur opera dei in eo, me oportet operari opera eius, qui misit me. In eo ergo quod operatur filius, opus patris est: & opus filij, opus dei est. Et de operibus sermo adhuc sequens est. Interim nunc nil aliud studuit responsio, quàm ut omne opus referret ad utrunque. utriusque enim natura non differt operando, cum in eo quod usque adhuc pater operatur, operatur & filius: ne qui dominus sabbati est, dominus est enim sabbati filius hominis, impie operari sabbato crederetur, cuius opus per natiuitatis naturam paterni in se operis esset autoritas. Non confunditur itaque aut aboletur natura, ne sit filius: nec tamen rursum adimitur natura, ne deus sit. Nec discernuntur diuersitate, ne unum sint: neque quod unum sunt, id potest præstare, ne uterque sit. Et primum filium cognosce, cum dicitur: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Habes natiuitatem filij, quæ ab se nihil potest facere, nisi uideat. In eo autem quod à se nihil potest, innascibilitatis adimit errorem. Ab se enim non potest posse natiuitas. Quod autem uidet, conscia in se naturæ significatur agnitio: & in eo nunc ueram dei cognosce naturam. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Per naturæ autem uirtutem, naturæ per id indissimilis intellige unitatem: ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem, qui misit illum. Ac ne te naturæ unitas in solitarij unione cotineat, sacramentum in eo fidei disce: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Conclusa sunt omnia aduersum hæretici furoris ingenia. Filius est, quia à se nihil potest: deus est, quia quæcunque pater facit, & ipse eadem facit: unum sunt, quia exæquatur in honore, & eadem facit, non alia. Non est pater ipse, quia missus est. Habet igitur hoc sacramenti sola natiuitas,

Opus patris, et opus filij, unum opus dei est

ut complectatur in se & nomen, & naturam, & potestatem, & professionem: quia uniuersa natiuitas non potest non in ea esse natura, unde nascitur. Non affert externi generis substantiam, quia ex uno non sub sistit alienum. Quod autem alienum à se non est, id unum est genere naturę. Et quicquid unum est per natiuitatem, non habet solitudinem: quia & solitudo singularis est, & natiuitatis est unitas ad utrunque. Et super hoc asciscit sibi diuinæ de se sententiæ testimonium. Ait enim: Qui sunt ex ouibus meis, uocem meam audiunt, & ego noui eas, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis, & non peribunt in sempiternum, nec quisquam rapiet eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius est omnibus, & nemo poterit rapere de manu patris mei. Ego & pater unum sumus. Quis, rogo, intelligentiam nostram stupor hebetis mentis obtundit, ut hæc in sensum nostrum tam absolute dicta non subeant? Aut quis infirmitatem humanam tumor animi insolentis illudit, ut dei cognitionem ex his adepti, deum putent nō in his intelligendum esse quibus cognitus est? Aut enim alia sunt Euangelia proferenda quæ doceant: aut si de deo sola ista docuerunt, quur non ita credimus ut docemur? Quod si ex his tantum sumpta cognitio est, quur non exinde fides sit unde cognitio? Sed cum fides cognitionis ipse aduersa detegitur, iam nō cognitionis fides illa, sed criminis est: irreligiosam sibi fidem aduersum religionem confessæ cognitionis assumens. Vnigenitus igitur deus naturæ in se suæ conscius, natiuitatis propriæ inenarrabile sacramentū, ad fidei nostræ confessionem, quanta potest uerborum absolutione significat: ut & natus intelligatur, & in dei natura esse credatur, & cum patre unum sit, & unum se profitendo cum patre, non tamen ut unus solus tantum, atque ipse pater intellectus, amittat esse quod filius est. Testatur enim primum naturæ uirtutem, cum de ouibus suis ait: Nec quisquam rapiet eas de manu mea. Consciæ potestatis hæc uox est: imperturbatæ uirtutis libertatem, per id quod nemo oues de manu sua abripiat, confiteri. At uero ut in natura licet dei, naturæ tamen ex deo sit intelligenda natiuitas, subiecit: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus. Non occultat ex patre esse se natum: quod enim à patre accepit, maius est omnibus. Et quia accepit, est in eo quod accepit nascendo, non postea tamen ex alio est, dum accepit. Sed qui ex alio accipit, ne aliud quid potius & non in eius intelligeretur natura, à quo accipit existere, ait: Nemo poterit rapere de manu patris mei. De manu sua nemo rapit: quia à patre, quod est omnibus maius, accepit. Quid sibi uult tam diuersa professio, ut rursum de manu patris sui nemo rapiat? Filij manus est, quæ accepit à patre. Patris manus est, quæ dedit filio. Et quomodo quod non rapitur de manu filij, non rapitur de manu patris? Quomodo si quæris, intellige.

Pater quod dedit mihi maius est omnibus

Ego

Ego & pater unum sumus. Manus filij, manus patris est. Non enim degenerat per natiuitatem natura, ne eadem sit: neq; rursum quia eadem est, intelligentiam natiuitatis offendit, quia natiuitas nihil in se admittit alienum. Vt uero per corporalem significationem uirtutem possis eiusdem nosse naturæ, cõmemorata est filij manus manus patris, quia natura & uirtus patris est etiã in filio. Postremo ut per sacramentum natiuitatis ueritatem naturæ indifferẽtis agnosceres, dictum est: Ego & pater unum sumus: ut quod unum sunt, nec diuersum, nec solitarium crederetur, n. .: alia in utroque per natiuitatis & generationis proprietatem existente natura. Manet, quantũ intelligi licet, mentium uæsanarum uoluntas, cessante licet uoluntatis effectu: & malignum animum maleuolentiæ studium absistente mali operis occasione non deserit. Nunc enim hæreticorum furor iam dominum in cœlis sedentem, quia exemplo Iudæorum in crucem agere non possunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod est, denegant: & cum non possint negare quæ dicta sunt, tamen dictis non obedientes, odium impietatis exercent, uerborum lapides inijciunt, & si possent, de throno eum suo in crucem retraherent. Et de Iudæis quidem ad dicti huius nouitatem commotis, ita scribitur: Tulerunt igitur lapides Iudęi, ut eum lapidarent. Respondit eis: Multa bona opera ostendi uobis à patre, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt autem ei Iudæi: Pro bono opere non lapidamus te, sed pro blasphemia, & quia tu cum sis homo, facis te deum. At tu uero hæretice, quid agas ac profitearis agnosce, & eorum te intellige esse consortem, quorum in te refers perfidiæ exemplum. Ad id enim quod dictum est: Ego & pater unum sumus, Iudæi lapides eleuauerunt, & eorum impius dolor ad sacramentum fidei salutaris impatiens, usque ad impetum inferendæ mortis erupit. Quid tu non habendo quem lapides, negando minus efficis? Non differt uoluntas, sed uoluntatem tuam inefficacem esse cœlestis thronus efficit. Quanto tu irreligiosior Iudęo? Lapides ille in corpus eleuat, tu in spiritum: ille in hominem ut putabat, tu in deum: ille in diuersantem in terris, tu in throno uirtutis sedentem: ille in ignoratum, tu in confessum: ille in moriturum, tu in iudicem seculorum. Ille dicit, cum sis homo: tu dicis, cum sis creatura: uterq; autem dicitis: Facis te deum, hoc commune in eum impij uestri oris opprobrium est. Negas enim deum ex generatione dei, negas filium ex natiuitatis ueritate. Negas hoc quòd ego & pater unum sumus, confessionem unius in utroque atq; consimilis esse naturæ. Subijcis substantiæ nouæ, & externæ, & alienæ deum: ut aut alterius generis deus sit, aut omnino nec deus sit, quia non ex dei natiuitate subsistat. Sed quia ad sacramentum dicti huius commotus es: Ego & pater unum sumus,

Manus patris est manus filij & contrà

ut Iudæo dicente: Cum sis homo, facis te deum: tu pari impietate dicas cum sis creatura facis te deũ. Dicis enim, nõ es filius ex natiuitate, non es deus ex ueritate. Creatura es præstantior cunctis, sed nõ es in deum natus: quia ex incorporali deo non natiuitatem admitto naturæ. Non modo tu & pater nõ unũ estis: sed nec filius es, nec similis es, nec deus es. Iudæis quidem dominus respondit, sed magis ad impietatem tuam omnis hæc apta responsio est. Nonne scriptum est in lege: Quoniam ego dixi dij estis? Si ergo illos dixit deos, ad quos uerbum factum est dei, & non potest solui scriptura, quem pater sanctificauit & misit in hunc mundum, uos dicitis: quia blasphemaui, quoniam dixi: filius dei sum? Si non facio opera patris, nolite credere mihi: si autem facio, & mihi nõ uultis credere, operibus credite, ut sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Causam responsionis causa obiectæ ei blasphemiæ intulit. Id enim ad crimen deputabatur, quod se cũ homo esset deum faceret. Deum autẽ se facere per id arguebatur quod dixisset: Ego & pater unum sumus. Demonstraturus itaq; hoc, quod ipse & pater unum essent, ex natiuitatis usurpatum esse natura: in eo primum ineptiam ridiculi opprobrij confutat, quur in reatum uocaretur, quòd se cum homo esset, deum faceret. Cum enim lex huius nominis appellationem sanctis hominibus decerneret, & sermo dei indissolubilis confirmaret hanc imperiti nominis professionem: quomodo hic quem pater sanctificasset, & quem in hunc mundum misisset, blasphemus esset, dei se filium confitendo: cum cognominatos per legem deos, indissolubilis dei sermo statuisset? Iam ergo non est criminis, quòd se deum cum homo sit, faciat: cum eos qui homines sint, lex deos dixerit. Et si à cæteris hominibus non irreligiosa huius nominis est usurpatio, ab eo homine quẽ pater sanctificauit (omnis enim hic de homine responsio est, quia dei filius etiam hominis filius est) nõ impudenter usurpari uidetur, quod dei se filium dixerit, cum præcellat cæteros, qui cognominare se non religiose deos possunt, per id quod sanctificatus in filium est: beato Paulo scientiã nobis sanctificationis istius intimante, cum ait: Qui ante promisit per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei de semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis. Cessat ergo blasphemiæ crimen, quod cum sit homo deum se faciat: cum hoc nomen plurimis dei sermo detulerit, & sanctificatus ac missus à patre, nihil aliud se quàm dei filium sit professus. Non est relictus, ut arbitror, ambigẽdi locus, quin de natura natiuitatis dictum sit: Ego & pater unum sumus. Nam cum Iudæi arguissent illũ, quod per hoc dictum, homo ipse cum esset, sese deum faceret: responsio eius confirmat, quod dei se filium per id quod, ego & pater unum sumus, ostenderit

Quoniam ego dixi dij estis

derit, primum nomine, deinde natura, postremo natiuitate. Nam ego & pater, rerum nomina sunt: unum uero, naturæ professio est, quia in eo quod est uterque non differat: sumus autem, nō patitur unionem. Et ubi quod sumus, unio nō est, unum eos efficit esse natiuitas: hoc enim totū ex eo est, quod dei se filium sanctificatus à patre profitetur, & professio dei filij hoc quòd ego & pater unū sumus confirmat, quia natiuitas non aliam posset nisi eam ex qua subsistit, afferre naturam. Cōsummauit aūt totius fidei nostræ sacramentū unigeniti dei sermo. Namque cum responsum ad id fuisset, cur se cum homo esset, deum faceret, ut dictum illud: Ego & pater unum sumus, absolutæ & perfectæ intelligentiæ ordinem sumeret, hæc cōsequenter subiecit: Vos dicitis quia blasphemaui, quoniam dixi, filius dei sum. Si non facio opera patris, nolite credere mihi: si autem facio, & mihi non uultis credere, operibus credite, ut sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Infrenis audaciæ est desperata iam per conscientiam salus, & extra pudorem est professa omnis impietas. Nam iam quisquis nec erubescit stultitiæ, ubi perdidit religionem: ei contradicere, amentia potius quàm ignoratio est. Dominus dixerat: Ego & pater unum sumus. Natiuitatis hoc sacramentum est, ut pater & filius in unitate naturæ sint. Et quia naturæ præsumptio uocaretur in crimen, præsumēdi ratio doceretur ex causa. Ait enim: Si non facio opera patris, nolite credere mihi. Si non opera patris facit, non credendum ei est profitenti dei esse se filium. Non habet ergo natiuitas nouam externamque naturam, quia per id filius esse credendus est, quod opera patris efficiat. Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci inuenit, ne ex natura dei filius sit, cum dei filius ex naturæ paternæ operibus credendus sit? Non exæquatur ex similis est deo creatura, neque ei naturæ alienę potestas comparatur. Sola ei natiuitas filij non impropriè per similitudinem creditur æqualis. Nam quicquid extra eum est, cum contumelia ei honoratæ uirtutis æquabitur. Si enim aliquid quod non ex ipso est, reperiri potest simile ei, ac uirtutis eiusdem: amisit priuilegium dei sub consortio coæqualis, iamque non erit deus unus, à quo indifferens sit deus alius. At uero non habet contumeliā, proprietatis æqualitas, quia suum est quod sui simile est: & ex se est, quod sibi ad similitudinem comparatur: nec extra se est quod quæ sua sunt potest: & profectus dignitatis est, genuisse potestatem, nec alienasse naturam. Opera patris efficit filius, & per id credi se dei filium postulat. Non est præsumptio arrogans, quæ probari se non nisi ex his quæ gerat poscit. Gerere autem se non sua, sed quæ patris sunt testatur, ne per magnificentiam gestorum naturæ natiuitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis, & nati ex Maria hominis, dei filius non intelligebatur, fides no

Pater & filius sunt nomina rerū, sed unū est naturæ professio

Pater opera dei non potest conuenire creaturæ

bis intimatur ex gestis cum ait: Si autem facio, & mihi non uultis credere, operibus credite. Credi sibi primum quòd dei filius sit, nisi ex operibus patris quæ ipse efficit, non uult. Quòd si facit opera, & per humilitatem corporis sibi professionis indignus est, operum fidem postulat. Cur enim sacramentum nati hominis, intelligentiam diuinæ natiuitatis impediat, cum diuina natiuitas omne opus suum, sub mysterio assumpti hominis exequatur? Si igitur homini per opera non creditur quòd dei filius sit, credatur operibus quòd dei filij sint: quia negari quòd dei sint nõ possunt. Omne enim in se filius dei habet nascendo, quod dei est, & idcirco opus filij, opus patris est: quia natiuitas nec extra naturam eam est ex qua manat, & naturam eam in se habet unde subsistit. Faciens igitur opera patris, & postulans, ut si sibi non crederetur, uel operibus ipsis crederetur: demonstrare debuit quid esset operibus credendum, nempe quod sequitur: Si autem facio, & si mihi nõ uultis credere, operibus credite, ut sciatis, & cognoscatis, quoniam pater in me, & ego in eo. Hoc est illud: dei filius sum. hoc est illud: ego & pater unum sumus. hæc natiuitatis natura, hoc salutaris fidei sacramentum, non diuidere quod unum sunt, nec natiuitatis adimere naturam, & ex uiuente deo uiuentis dei ueritatem cõfiteri. Non enim ex compositis atq; inanimis deus qui uita est, subsistit. Neq; qui uirtus est, ex infirmioribus cõtinetur: neq; qui lux est, ex obscuris coaptatur: neq; qui spiritus est, ex disparibus formabilis est. Totum in eo quod est, unum est. Vt quod spiritus est, & lux & uirtus & uita sit: & quod uita est, & lux & uirtus & spiritus sit. Nam qui ait: Ego sum, & non demutor: non demutatur ex partibus, nec fit diuersus ex genere. Hæc enim quę superius significata sunt, non ex partibus in eo sunt, sed totum hoc in eo unum & perfectũ omnia deus uiuens est. Viuens igitur deus, & æterna naturæ uiuentis potestas est: & quod cum sacramento scientiæ suæ ex eo nascitur, non potuit aliud natum esse quàm uiuens. Nam cum ait: Sicut misit me uiuẽs pater, & ego uiuo propter patrem, docuit uitam in se per uiuentem patrem inesse. Deinde cum dicit: Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic & filio dedit uitam habere in semetipso, omnia uiua sua ex uiuente testatus est. Quod autem ex uiuo uiuum natum est, habet natiuitatis profectum sine nouitate naturæ. Non enim nouũ est, quod ex uiuo generatur in uiuum, quia nec ex nihilo ad natiuitatem uita quæsita est, & uita quæ natiuitatem sumit ex uita, necesse est per naturæ unitatem, & perfectæ atq; inenarrandæ natiuitatis sacramentum, ut & in uiuente uiuat, & in se habeat uitam uiuentem. Admonuisse nos in exordio sermonis nostri meminimus, humanas comparationes diuinis non satisfacere exemplis: tamen pro parte intelligentiæ nostræ sensum formis corporalibus eru-

diri

diri. Humanæ natiuitatis conscientiam consulo, utrum non intra patres maneat origo nascentium. Nam tametsi elementa illa inanima ac turpia, quibus nascendi causæ inchoantur, in hominem alterum effluant, per naturæ tamen uirtutem intra se inuicem manent: dum & per datam à se naturæ eiusdem originem nascentē sequitur ille qui gignit, & per acceptam natiuitatem cuius uirtus & si deriuetur, non tamen aufertur, in gignente se manet ille qui nascitur. Et hoc quidem tantum ad humanæ natiuitatis intelligentiam commemoratum à nobis sit, non etiam ad perfectum in unigenito deo natiuitatis exemplum: quia naturę humanę infirmitas ex disparibus comparatur, & ex inanimis continetur ad uitam: nec statim in ea quod gignitur uiuit, neq; totum uiuit ex uita, cum in ea multa sint, quæ sine naturæ suæ sensu cū excreuerint desecentur. In deo uero totum quod est uiuit. Deus enim uita est, & ex uita non potest quicquam esse nisi uiuum. Neque ex deriuatione, sed ex uirtute natiuitas est. Ac sic dum totum quod est uiuit, & dum totum quod ex eo nascitur, uirtus est, habet natiuitatem, non habet demutationem, & impertit profectum, nec amittit naturam: dum & natiuitatem quam dedit, per indiscretæ naturæ similitudinem sequitur, & natiuitas eam quæ uiuens ex uiuente est, naturam nascendo non deserit. Affert autem pro parte fidei huius significationem, ignis in se ignem habens, & in igni ignis manens. Nam cum sit in eo splendor luminis, naturæ calor, uirtus urendi, mobilitas æstuandi, totum tamen ignis est. Et hæc uniuersa, una natura est. Habet quidem ex infirmitate quod per materiam subsistit ac uiuit, & cum ea per quam uixerat deficit. Sed hoc quod incomparabile dei est, ex comparationū parte cognoscimus: ut non incredibile in deo sit, quod pro parte aliqua in terrenis reperiatur elementis. Quæro itaq; nunc utrum diuisio ac separatio sit, cum ignis ex igne est. Aut nunquid absciditur natura ne maneat, aut non sequitur natura ne insit, cum accenso lumine ex lumine per quendam quasi natiuitatis profectum naturæ nulla defectio sit, & tamen sit lumen ex lumine? Aut nunquid hoc non manet in eo, quod ex sese sine defectione subsistit? Aut hoc non inest in eo unde non recisum est, sed cum unitate substantiæ naturalis exiuit? Et quæro an non unū sint, cum lumen ex lumine nec diuisione separabile sit, nec genere naturę? Et hęc, ut dixi, ad intelligentiā fidei tantum comparata sint, nō etiā ad dei dignitatem: ut nos potius intelligentiā inuisibilium ex comparabilibus sumeremus, non utiq; ut aliquod naturæ dei satisfaceret comparationis exemplū, cum dignum & iustum esset testāti de se deo credere. Sed quia simpliciorum fidem furor hereticus turbaret, ut id de deo credi nō oporteret quod difficile, nisi per corpoream comparationem posset intelligi: idcirco secundum illud iam etiam superius memo

Quomodo homo genitus maneat in patre gignente

Vtitur his ad fidei intelligentiam non dei dignitatem

ratum à nobis domini dictum: Quod de carne nascitur, caro est: quod autem de spiritu, spiritus est, quia deus spiritus est: utile existimauimus hęc pro parte inserere comparationis exempla, ne mentiri de professione sua existimaretur, cum diuinæ nobis professionis intelligentiam ex aliquo naturalia creaturarum exempla præstarent. Igitur ex uiuente deo patre uiuens dei filius, & ex deo deus, & naturæ inseparabilis atq; indissimilis unitatem & sacramentum natiuitatis ostendens, ait: Ego & pater unum sumus. Et quia calumnia dicti tanquam insolentis existeret, ut conscientiam potius naturæ demonstraret in dicto, subiecit: Dicitis quia blasphemaui, quoniam dixi: Filius dei sum, unitatem naturæ ex natiuitate esse contestans. At uero, ut natiuitatis fidem professio absoluta firmaret, nec naturæ tamen afferret natiuitas professa dissidium, hanc totius responsionis suę tenuit absolutionem: Operibus credite, quoniam pater in me, & ego in patre. Quid hic non naturale ac proprium sub sacramento natiuitatis ostensum est? In sunt sibi inuicē, nondū est nisi ex patre natiuitas, dum in deū alterum natura, uel exterior, uel dissimilis non subsistit, dum deus ex deo manens, non est aliunde quod deus est. Infer duos, si occasio patet, fidei ecclesiæ deos. Aut solitarium deum, uel falsa saltem ementire ratione: filium si potes, à patre absq; natiuitatis tantum confessa ueritate discerne.

Filius in patre & pater in filio per uiuentis naturæ perfectā natiuitatē

Filius in patre est & in filio pater, non per transfusionem refusionemq; mutuam, sed per uiuentis naturæ perfectam natiuitatem. Ita in deo patre & in filio neq; duos connumerabis deos, quia unum uterque sunt: neq; singularem prædicabis, quia uterq; non unus est. Non habet igitur fides Apostolica duos deos, quia nec duos patres habet, nec duos filios. Confitendo patrem confessa filium est: credens in filium credidit & in patrem, quia et nomen patris habet in se filij nomen. Non enim nisi per filium pater est: & significatio filij, demonstratio patris est, quia non nisi ex patre sit filius. In unius itaq; confessione non unus est: dum & patrem consummat filius, & filij ex patre natiuitas est. Non demutatur autem per natiuitatem natura, ne secundum similitudinem generis sui eadem sit. Eadem autem ita est, ut per natiuitatem & generationem uterq; potius unum confitendus sit esse, non unius.

Pater & filius unum sunt non unus.

Duos itaq; prædicet deos, qui potest unum prædicare sine uno: aut singularem deum doceat, qui possit negare unum uni per naturæ uirtutem, & per sacramentum generationis & natiuitatis non inesse. Naturam quoq; disparem diuersamq; deputet ad utrunq;, qui nesciat patrem & filiū quod unum sint, prædicatos. Delcant hæretici Euangelicā filij de se professionē: Ego in patre, & pater in me: &, Ego & pater unum sumus: ut possint uel duos deos prædicare, uel solum. Nō sunt naturarū significatiões in naturæ unius proprietate, nec duos deos dei

ex deo ueritas perficit, nec singularem deum dei patitur natiuitas, nec non unum sunt, qui in inuicem sunt. In inuicem aũt sunt, cum unus ex uno est, quia neq; unus uni aliud per generationem quàm quod suum est dedit, neq; unus ab uno aliud per natiuitatem obtinet quàm unius. Apostolica igitur fides, siue patrẽ prædicabit, prędicabit deum unum, siue filium confitebitur, confitebitur deum unum: quia eadem atq; indissimilis dei natura sit in utroq;, quod dum & pater deus, & filius deus est, & unum sit naturæ nomen utrisq;, unũ utrunq; significat. Nam ex deo deus, uel in deo deus, nec duos deos perficit, cum unus ex uno in naturæ nomine unius maneat. Nec in solitarium deum deficit, cum unus & unus in significatione nõ solus sit. Non incertam aut dubiam dominus tanti sacramenti doctrinam reliquit, nec nos in ambiguæ intelligentiæ deseruit errore. Et audiamus eum omnẽ fidei huius cognitionem Apostolis reuelantem, ait enim: Ego sum uia et ueritas & uita. nemo uenit ad patrem nisi per me. Si scitis me, & patrem meum scitis: & amodo scietis eum, & uidistis eum. Ait illi Philippus: Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me Philippe? qui uidet me, uidet & patrem. quo modo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis mihi, quoniã ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est. Sin autem, uel propter opera ipsa credite. Nõ nos in erratica atq; in inuia deducit ille qui uia est, neq; illudit per falsa qui ueritas est, neq; in mortis relinquit errore qui uita est. Et quia hæc benigna ad salutẽ nostram dispensationis suæ nomina ipse constituit, ut nos tanquam uia in ueritatem deduceret, & ueritas constitueret in uita: cognoscendum est, quod illud obtinendæ uitæ sacramentum esse demonstrarit. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Iter ad patrem per filium est. Et querendum est utrum hoc per doctrinæ admonitionem, an per naturæ fidem sit: quia uideri possumus per doctrinam filij potius ad patrem, quàm per confessionem paternæ in eo diuinitatis uenire. Intelligentiæ igitur sensum in consequentibus requiramus. Non enim fides ex arbitrio nostro, sed ex dictorum est ineunda uirtutibus, nam hoc sequitur: Si scitis me, & patrem meum scitis. Homo Iesus Christus cernitur. Et quomodo si ipse cognitus sit erit cognitus pater, cum naturæ suæ, id est, hominis in eo habitum Apostoli recognoscant: & liber à corporali deus carne, non in hac corporalis carnis infirmitate noscendus sit? Sed in sacramento assumpti corporis diuinitatis paternæ naturam in se dominus confirmans, hunc ordinem tenuit: Si scitis me, & patrem meum scitis, & amodo scietis eum, & uidistis eum. Tempus uisionis separauit à tempo

Philippus

re

re cognitionis. Nam quem cognoscendum ait, eundem iam dixit & uisum: ut naturæ iam pridem in se conspectæ scientiam ex tempore nunc huius reuelationis acciperent. Sed commouit Apostolum Philippum nouitas dictorũ. Homo cernitur, dei se filium cõfitetur, cognito se cognoscendũ patrẽ fatetur. Patrẽ uisum se uiso dicit, & per id cognoscendum esse quia uisus sit. Humani istud animi infirmitas nõ capit, nec fidem sumit tam diuersarum rerum professio, ut qui tunc uisus sit nunc cognoscẽdus sit, cum uidisse cognitio sit, ut si filius cognitus sit, & pater cognitus sit, cum cognitionem filij ipse secundum hominem corporalis & uisus & tactus ingesserit: Cognitionem autem ex eo patris, ipsa illa differens ab eo conspecti hominis natura non præstet, & frequẽter filius patrem à nemine uisum esse testatus sit. Prorupit igitur Apostolica familiaritate & constantia dominum interrogans Philippus: Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Nõ fides nunc periclitatur, sed ignorationis hic error est. Visum enim iam & amodo cognoscendum dominus patrem dixerat, sed uisum esse Apostolus non intellexerat. Deniq; non uisum negauit, sed ostendi sibi rogauit. Neq; ostensionem ueluti corporalis contemplationis desiderauit, sed demonstrationem intelligendi eius qui uisus est, postulauit. Filium enim hominis in habitu uiderat, sed quomodo per id patrem uiderit nescit. Nam ad id quod dixerat, Domine ostende nobis patrẽ, ut ostensio illa intelligendi potius esset demonstratio quàm uidendi, subiecit: Et sufficit nobis. Non adempta est fides dicto, sed cognoscendi demõstratio est postulata, quæ sufficeret ad fidem dicti: quia per domini professionem autoritas esset non incerta credendi. Hinc autem ostendendi patris petitio orta est, quia dictum esset uisum esse, & per hoc noscendum esse, quia uisus sit. Nec impudens erat ostensionem eius, qui uisus est, postulare. Dominus itaq; dictis Philippi hæc reddidit: tanto tempore uobiscũ sum, & non nouistis me Philippe? Arguit Apostoli in cognoscendo se ignorationem: quia superius se cognito, patrem quoq; cognitũ esse dixisset. Sed quid illud est quod queritur se tanto tempore cognitũ non fuisse? Scilicet quia se cognito, paternæ in se naturæ esset intelligenda diuinitas. Cũ enim ea quę gereret propria deo essent, calcare undas, iubere uẽtis, inintellecta demutatione uini, incremento'q; panum cum gestorũ fide gerere, fugare dæmones, morbos depellere, dãna corporũ rependere, emendare uitia natiuitatis, peccata dimittere, uitã mortuis reddere, & hæc agere carnalẽ, & dei se filiũ ituer ista profitentẽ, hinc querelæ omnis orta conquestio est, quod in sacramento natiuitatis humanæ gessisset hæc. In homine assumptó, dei nõ intellecta natura est. Et idcirco arguens, cur cũ hæc tanto tempore gereret, agnitus nõ fuisset: postulantibus ut sibi patrem ostenderet, ait

Quomodo intelligendum do mine ostende nobis patrem

ait: Qui me uidet, uidet & patrem. Non hic ille contemplationem corpoream, et uisum oculorum carnalium significat, sed eorum de quibus dixerat. Nonne uos dicitis, quoniam adhuc quatuor menses sunt, & messis uenit? Ecce dico uobis, leuate oculos uestros, & aspicite regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Nec tempus patitur, nec albentium ad messem regionum significatio permittit, aliquid terrenum hic & corporeum intelligi: sed ad perfectorum fructuum beatitudinem contuendam, intelligentiæ iussit oculos leuare ut nunc, dicens: Qui me uidet, uidet & patrem. Nō enim hoc quod ex partu uirginis carnale est, ad contemplandam in eo dei formam & imaginem proficit, neq; ad incorporalis dei naturam uidendam assumpti hominis species in exemplo est. Sed agnitus in eo deus est, si quib. tamen ipse agnitus est, ex uirtute naturæ: & intellectus deus filius id præstat, ut intellectus & pater sit: dum ita imago est, ut non differat genere, sed significet autorem. Imagines autem cæteræ, ex diuersis metallis, aut fucis, aut generibus, aut artibus, reddunt eorum species, quorum sunt imagines institutæ. Sed nunquid ut imagines ueræ sint, exæquari possunt inanima uiuentibus, & uel picta, uel sculpta, uel fusa natiuis? Filius autem patri non secundum hæc imago est: quia uiuentis uiuens imago est, & ex eo natus non habet naturæ diuersitatem, & in nullo diuersus tenet naturæ eius ex qua nō diuersus est, potestatem. Quòd ergo imago est, eò proficit, ut deum patrem unigeniti dei significet natiuitas. Significet autem, ut forma ipsa & imago inuisibilis dei, & per hoc non amittat naturæ unitam similitudinem, quia nec careat uirtute naturæ, & hinc illud est: Tanto tempore uobiscum sum, & non nostis me Philippe? qui uidet me, uidet & patrem. Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis mihi quia ego in patre, & pater in me est? Non relictus est hominum eloquijs de dei rebus alius præter quàm dei sermo. Omnia reliqua & arcta & conclusa, & impedita sunt & obscura. Si quis alijs uerbis demonstrare hoc, quàm quibus à deo dictum est uolet: aut ipse non intelligit, aut legentibus non intelligendum relinquit. Dominus dixit cum rogaretur, ut ostenderet patrem: Qui me uidet, uidet & patrem. Hoc demutare antichristi est, hoc negare Iudæi est, hoc nescire gentilis est. Sed fortè intelligentiæ sensus in crimine sit: si in fide nostra uitium, si in dictis dei resedit obscuritas. Nam nec solitarium sermo significat, & indifferentem tamen naturam professio docet. Visum enim in filio patrem, nec singularis potest esse, nec dispa ris: quia per hunc ille uisus, neq; non unum sunt in sacramenti professione, neq; unus. Et quæro quid significasse in eo dominus creditur, cum dicit: Qui me uidet, uidet & patrem? Nō tenes unionem, ubi per coniunctionem ipsam paterni nominis significatur adiectio. Etenim

Nō relictus est hominum eloquijs de dei rebus alius præterquam dei sermo

cum

cum dicitur, & patrem, exclusa est singularis atq; unici intelligentia. Et quid reliquum est, nisi ut per naturæ unitam similitudinem, pater per filium uisus sit? Et ne hoc incertum nobis ad fidem relinqueretur, dominus subiecit: Quomodo tu dicis, ostende nobis patrem? Quæ enim ignorandi patrem aut ostendendi ignorantibus necessitas relinquebatur, cum pater in filio uisus esset? Visus autem adeo est ex proprietate naturæ, dum ex indifferentia atq; in genere ueritatis unum sunt natus & generans, ut hic domini sermo sequeretur: Non credis, quia ego in patre & pater in me est? Inseparabiles esse per naturalē similitudinem patrem & filium, nō possumus alijs uerbis docere, nisi filij. Non enim hic per demutationem nominum atq; specierum filius, qui uia & ueritas & uita est, mimis theatralibus ludit: ut in assumpto homine se filium dei nuncupet, in natura uero deum patrem, & unus ac solus personali demutatione se nunc in alio mentiatur. Non itaq; ipse solitarius, nunc sibi filius est, nunc se sibi profitetur in patrem, & naturæ nomina infert cessante natura. Alia hic uerborum simpliciras est: nam & pater pater est, & filius filius est. Sed in his nominibus ac rebus nihil nouū, nihil diuersum, nihilq; peregrinum est. Tenet enim naturæ ueritas proprietatem, ut quod ex deo est, deus sit, & nec demutatio sit natiuitas, nec diuersitas: dum & filius non in naturam externam ac dissimilem patri deo subsistit, nec pater alienum quid à se natiuitati unigeniti acquirens, sed uniuersa potius quæ sua sunt sine damno impertientis indulsit. Atq; ita nec natura dei caret, dum non aliunde quàm ex deo deus est: nec à deo differt, dum non aliud ipse quàm deus est: quia & natiuitas dei consistit in filio, nec per natiuitatem dei amisit ex se dei natura quòd deus est. Pater igitur in filio est, et filius in patre, deus in deo. Non per duplicem conuenientium generum coniunctionem, neque per insitiuam capacioris substantiæ naturam: quia per corporalem necessitatem exteriora fieri his quibus continentur, interiora non possunt, sed per natiuitatem uiuentis ex uiuente natura: dum res non differt, dum naturam dei non degenerat natiuitas, dum non aliud aliquid quàm in deum ex deo deus nascitur: dum nihil in his nouum est, nihil alienum, nihil separabile: dum in patre & filio credere duos deos impium est: dum patrem & filium singularem deum prædicare sacrilegum est: dum deum ex deo quod in similitudine generis unum sint ne gare blasphemum est. Ac ne dubium hoc atq; ambiguum sacramentum fides Euangelica susciperet, hunc doctrinæ suæ dominus ordinem tenuit: Non creditis mihi quoniam ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet ipse facit opera sua. Quibus rogo alijs in patre & filio naturæ proprietas demonstrari quàm his ipsis uerbis potuit & potest, natiuitatis

Quomodo pater in filio non tanquam aliud in alio

tiuitatis tamen in omnibus significatione prælata? Cum enim ait: Verba quæ ego loquor uobis, non à me loquor, non exemit personã, neq; se filium denegauit, nec naturam in se paternæ uirtutis abscõdit. Nam dum loquitur, ipse, in substantia manens loquitur: dum autem non ab se loquitur, natiuitatem in se dei ex deo patre testatur, ipse, inseparabilis ab eo atq; indissimilis unitate naturæ: quia quamuis ab eo loquatur, ipse tamen loquitur. Nam qui nõ à se loquitur & tamen loquitur, non potest non esse dum loquitur: & dum non à se loquitur, ostendit non suum tantum esse quod loquitur. Subiecit enim: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Manere in filio patrem, non est singularis atq; unici: Operari uero per filium patrem, non est differentis aut exteri. Sicuti non unius est, nõ ab se loqui quæ loquitur, neq; rursum alieni ac separabilis sit, loqui per loquentem: sed hoc eorum sacramentum est, qui unum sunt, qui utercg; non aliud sunt, qui per naturæ proprietatem in se sunt: quorum hæc unitas est, ut loquens non à se loquatur, neque qui non à se loquitur, non loquatur. Et quia in se patrem & loqui & operari docuerat, perfectæ huius unitatis fidem statuit, dicẽs: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi quia ego in patre & pater in me. Sin autem, uel propter opera ipsa credite. Pater operatur in filio, sed & filius opus patris operatur. Ne ergo per uirtutis efficientiam, & non per naturæ, quæ secundum natiuitatem est, proprietatem, pater in filio & operari crederetur & loqui, ait: Credite mihi quoniam ego in patre, & pater in me est. Quid est istud rogo: Credite mihi? certe ad id refertur quod dictum est: Ostende nobis patrem. Fides confirmatur ex credendi præcepto, & ea fides qua patrem sibi ostendi poposcerat. Non enim suffecerat dixisse: Qui me uidet, uidet & patrem: nisi intelligentiã nostram eousq; protenderet, ut cum patrem nosceremus in filio, filiũ tamen esse meminissemus in patre: ne transfusio potius alterius in alterũ existimaretur, quàm per generationem natiuitatemq; unitas eiusdem in utroq; naturæ. Credi itaq; sibi dominus uult, ne forte per assumpti hominis dispensationem fidei conscientia periclitaretur. Certe si quid afferat ambiguitatis caro & corpus & passio, uel operibus credatur, deum in deo esse, & ex deo deum esse, unum eos esse, dum naturæ uirtute uterq; in se est, & neuter sine altero est: dum & pater nihil ex suis amittit in filio, filius totum sumit ex patre quod filius est. Non est corporalium naturarum ista conditio, ut insint sibi inuicem: ut subsistentis naturæ habeant perfectam unitatem, ut manens unigeniti natiuitas, à paternæ diuinitatis sit inseparabilis ueritate. Vnigenito tantum istud deo proprium est, & in sacramento ueræ natiuitatis fides ista est, & spiritualis uirtutis hoc opus est, nihil differre & esse & inesse. Inesse autem non aliud in alio, ut corpus

Verba quæ ego loquor uobis, nõ à me loquor

m in

in corpore: sed ita esse ac subsistere, ut in subsistente insit: ita uero inesse, ut & ipse subsistat. Nam uterque subsistens, per id non sine alio est, dum secundum generationem & natiuitatem subsistentis natura non alia est. Hinc enim illud est: Ego & pater unum sumus, &: qui me uidet, uidet & patrem. &: Ego in patre, & pater in me. Quia non differt nec degenerat natiuitas, quia unius in patre & filio diuinitatis sacramentum natiuitatis natura cōsummat, dum dei filius non aliud quàm deus est. Et idcirco non in deos duos unigeniti generatio deputatur: quia in deum filius dei nascens, naturam in se dei se gignētis exhibuit.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

Liber VIII

Summa cōsummatarū uirtutū in episcopo secundū apostolū

Beatus Apostolus Paulus formam constituendi episcopi fingens, & planè nouum ecclesiæ hominem præceptis suis condens, hanc ueluti summam consummatarum in eo uirtutum esse docuit dicens: Obtinentem secundum doctrinam fidei uerbum, ut potens sit exhortari ad doctrinam sanam, & contradicentes reuincere. Sunt enim multi non subditi, uaniloqui & seductores. Ita enim quæ propria disciplinæ ac morum sunt, ad sacerdotij meritum utilia esse significat, si etiam hæc quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua nō deerunt.

Bonus pastor debet esse bonus & simul doctus

Quia non statim boni atque utilis sacerdotis est, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter prædicare: cum & innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit: & doctus sine doctrinæ sit autoritate, nisi innocens sit. Non enim apostolicus sermo probitatis honestatisque præceptis hominem tantum seculo conformat ad uitam, neque rursum per doctrinæ scientiam scribam synagogæ instituit ad legem: sed perfectum ecclesiæ principem perfectis maximarum uirtutum bonis instruit, ut & uita eius ornetur docendo, & doctrina uiuendo. Denique ipsum illum ad quem ei sermo erat, Titum istiusmodi decreto consummandæ religionis instruxit: In omnibus te ipsum bonorum factorum præbens exemplum, docentem cum ueneratione uerbum sanum, irreprehensibile, ut aduersarius reuereatur, nihil habens turpe aut malum de nobis dicere. Non ignorauit doctor hic gentium, & ex conscientia loquentis atque habitantis in se Christi ecclesiæ electus magister, morbidi eloquij grassatura esse contagia, & aduersum sanitatem uerborum fidelium desæuituram doctrinæ pestiferæ corruptionem, quæ impiæ intelligentiæ suæ lucem usque ad ipsam sedem animæ demergens

gens, profundo serperet malo: Ex his enim ait, quorum sermo ut cancer serpit, latenti semper subrepentiq; contagio sanitatem peruasæ mentis inficiens: ob quod sani sermonis in episcopo uoluit esse doctrinam, fidei conscientiam, & exhortationum scientiam, aduersum impias & mendaces & uæsanas contradictiones obnitentē. Multi enim sunt qui simulantes fidem non subditi sunt fidei, sibiq; fidem ipsi potius constituunt, quàm accipiunt, sensu humanæ inanitatis inflati, dum quæ uolunt sapiunt, & nolunt sapere quæ uera sunt: cum sapientiæ hæc ueritas sit, ea interdū sapere quæ nolis. Sequitur uero hanc uoluntatis sapientiam sermo stultitiæ: quia necesse est quod stulte sapitur, stulte & prædicetur. Iam uero stulta prædicatio quantum malum est audientium, cum seducūtur in sententiam stultitiæ sub opinione sapientiæ. Et idcirco Apostolus hunc de his ordinem tenuit dicēs: Sunt enim multi non subditi, uaniloqui, & seductores. Contradicendum itaque est, & impietati insolenti, & insolentiæ uaniloquæ, & uaniloquio seducenti: & contradicendum per doctrinæ sanitatem, per fidei ueritatem, per uerborum synceritatem, ut & sanitas ueritatis sit, & ueritas sanitatis. Ac mihi quidem ea nunc commemorandæ huius sententiæ apostolicæ fuit causa, quia homines mente peruersi, & professione fallaces, & spe inanes, & sermone uiperei, contradicendi nobis necessitatem imponunt: dum letales doctrinas, & morbidas intelligentias, & corruptas uoluntates, simplicitati audientium per speciem religionis insinuant: Id apud eos prætermissa apostolicæ prædicationis synceritate agentes, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne deus deus sit, ne fides fides sit. Quorum uæsanis mendaciis renitentes usque eò iam sermonem responsionis nostræ extendimus, ut cum deum & deum & uerum deum in uero deo demonstrassemus ex lege, tum deinde perfectam ac ueram unigeniti dei natiuitatem ex Euangelicis atq; Apostolicis doctrinis ostenderemus: postremo ut uerum deum dei filium & indifferentis naturæ à patre, eodem prædicationis nostræ cursu doceremus: ita ut nec singularem deum fides ecclesiæ, nec duos deos profiteretur, cum nec natiuitas dei solitarium deum fineret, nec natiuitas perfecta diuersarum naturarum nomina in diis duobus admitteret. Duplex autem nobis in refellendis eorum uaniloquiis cura est, ut primum quæ sunt sancta & perfecta & sana doceamus, neq; sermo noster per deflexus quosdam atq; anfractus oberrans, ex deuiis atque erraticis cuniculis emergens, ueritatem potius quærat quàm ostendat: tum deinde ut quæ ab illis inanium ac fallacium sententiarum argutiis ad speciem ueri blandientis aptantur, ea ipsa conscientiæ omnium ridicula esse & inepta pandamus. Non enim sufficit nobis docuisse quæ pia sunt: nisi piissima ea esse per id intelligantur, dum quæ

Sapientiæ ueritas est interdū sapere quæ nolis

impia sunt refelluntur. Vt uero bonis & prudentibus uiris naturæ a c
studiŋ est, totos se ad beatæ spei alicuius obtinendam, uel rem, uel tem-
pus præparare, ne in aliquo minor sit expectatione procinctus: ita istis
hæretico furore amentibus solicitudinis maximæ est, toto aduersus
piæ fidei ueritatem impietatis suæ ingenio laborare, ut aduersus eos
qui religiosi sunt, uincant esse irreligiosi, & ultra spem uitæ nostræ, ui-
tæ suæ desperatione potiores sint, & plus impendant cogitationis ad
falsa, quàm nos doctrinæ aptamus ad uera. Pŋs enim fidei nostræ pro-
fessionibus has impiæ perfidię suæ contradictiones elaborauerunt, ut
primum requirant, utrum'ne nobis in fide deus unus sit: deinde subŋ-
ciant, an etiam Christus deus sit: postremo, an pater maior sit filio: ut
cum audierint in professione deum unum, utantur ea ad id, ne Chri-
stus deus sit. Non enim de filio quærunt an deus sit, sed id tantum uo
lunt de Christo interrogando ne filius sit, ut simplicis fidei hominem
captantes, per unius eum dei fidem à Christi dei cõfessione depellant,
dum iam non unus deus sit, si sit deus confitendus & Christus. Iam ue
ro hic quanta secularis ingenŋ subtilitate contendunt, cum dicunt: Si
unus est, quisquis ille alius uidebitur esse, iam non erit. Quòd si alius
est, iam unus hic non erit: cum natura non sinat, ut ubi alius est, ibi u-
nus sit: aut ubi sit unus, ibi alius sit. Dehinc cum facilitatem credentis
atq; audientis, arte subdolæ huius assertionis eluserint, tũ id tanquam
iam faciliore uia obtineant, ut deus Christus ex nomine potius quàm
ex natura sit, quia hoc generale in eo nomen in nullo eam quæ uera so-
la est, unius dei fidem destruat, & per hoc pater filio maior sit, quia dif-
ferenre natura, cum non nisi deus unus est, maior pater sit proprieta-
te naturæ: sitq; hic nuncupatus filius, & creatio ex dei uoluntate sub-
sistens, quia & minor patre sit, & deus non sit, quia deus unus deum
alium esse non paritur. Et qui minor est, necesse est ut naturæ ab eo qui
se est maior alienæ sit. Et hi quidem quàm ridiculi in eo sunt præscri-
bentes deo, cum asserunt, ex uno nasci nihil posse, quia uniuersarum
rerum ex duorum coniunctione natiuitas est. Deum autem indemuta
bilem nullam ex se natiuitatem tribuere posse nascenti: quia nec acces-
sioni id quod non demutatur obnoxium sit, nec solitarŋ atq; unius na
tura id in se habeat conditionis, ut generet. Nos autem Euangelicam
atque Apostolicam fidem doctrinis spiritualibus assecuri, & beatæ æ-
ternitatis spem in patris & filŋ confessione sectantes, demonstrato dei
& dei ex lege sacramento, neq; unius dei fidem excedentes, neq; non
& deum Christum prædicantes, hunc ex Euangelŋs responsionis or-
dinem sumpsimus, ut ueram ex deo patre natiuitatẽ unigeniti dei do-
ceremus, quia per eam & deus uerus esset, neq; à natura unius dei ueri
esset alienus; ac sic neq; deus negari posset, neque ipse alius deus dici:

Interrogatiões hæreticorũ cũ suis obiectionibus quòd filius non est deus

quia

quia & deum natiuitas præstaret, & natura in eo unius dei ex deo, eum in deum alterum nō separaret. Et quanquam ad id nos cōmunis intelligētiæ sensus impelleret, ne in natura eadem naturarū nomina conuenirent, & non unum essent, quibus id quod sunt non differret in genere: tamē ipsis hoc domini nunc professionibus placuit ostendi, qui cum frequenter fidei ac spei nostræ deum unū intimasset, ut sacramentum unius dei se quoq; deo professo probatoq; firmaret, dixit: Ego & pater unum sumus. Si scitis me, scitis & patrem meum. Et qui me uidet, uidet & patrem. Et pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Et credite mihi, quia pater in me, & ego in patre. Sin autem, uel propter opera credite. Natiuitatem suam in nomine patris expressit, cognosci patrem in se cognito docet. Vnitatem naturæ fatetur, cum pater in se uiso uidetur. Inseparabilem se à patre testatur, cum in manente in se manet pater. Fiduciam conscientiæ tenet, cum his dictis suis credi postulat ex operatione uirtutis. Atq; ita in hac perfectæ natiuitatis beatissima fide, uicium omne & duūm deorum, & dei singularis extinguitur: cum qui unum sunt, non sit unus, & qui non unus est, non tamen ab eo qui est, ita ex aliquo differat, ut uterq; non unum sint. Hæc igitur quia hæretici negare non possunt, quippe cum sint tam absolute dicta atq; intellecta; tamen stultissimo impietatis suæ mendacio negando corrumpunt. Id enim quod ait: Ego & pater unum sumus, tentant ad unanimitatis referre consensum, ut uoluntatis in his unitas sit, non naturæ: id est, ut nō per id quod idem sunt, sed per id quod idem uolunt, unum sint. Et illud quod est in Actibus apostolorum, huic diffinitioni suæ aptant: Multitudinis autem credentium erat anima una & cor unum, ut animarum & cordium diuersitas in cor unum atq; animam unam per cōuenientiam eiusdem uoluntatis unitas sit. Vel illud quod ad Corinthios scribitur: Qui plantat autem & qui rigat, unum sunt: ut non differente ministerio ad salutem, & in eiusdem sacramenti profectum, uoluntatis sit unitas in duobus. Vel id quod dominus salutem crediturarum in se gentium à patre postulans, ait: Non pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis: ut quia homines refundi in deum non possunt, uel ipsi inuicem in unum atq; indiscretum aceruum coire, id quod unum sunt, ex unitate sit uoluntatis, cum & omnes deo placita agant, & ipsi non dissidentibus inter se animorum motibus coeant: Atq; ita unum eos esse non natura efficiat, sed uolūtas. Nescit sanè sapere, qui deum nescit: & cum sapientia Christus sit, necesse est ut extra sapientiam sit, qui Christum aut ignorat, aut odit: ut isti qui maiestatis dominum, & regem seculorum, & unigenitū deum creaturam dei uolūt potius esse quàm filium:

Communis sensus dicit, quod unū sunt ea n[illegible]turæ, quæ eadē nomina habent naturarum

& cum ſtulte mentiantur, ſtultius tamen in defenſione mendacij ſui ſapiunt. Dilata enim paululum etiam nũc ea, quæ in deo patre, & in deo filio eſt unitatis proprietate, ex his ipſis quibus utuntur refellẽdi ſunt. Namq; quorum anima & cor unum omnium erat, quæro utrum per fidem dei unum erat. Vtiq; per fidem: per eam enim anima una & cor unum omnium erat. Et interrogo, utrum fides una, an ne altera ſit? Vna certe, etiam ipſo Apoſtolo autore: unam fidem ſicuti unum dominum, & unum baptiſma, & unam ſpem, & unum deum prædicante. Si ergo per fidem, id eſt per unius fidei naturam unum omnes erãt: quomodo non naturalem in his intelligis unitatem, qui per naturam unius fidei unum ſunt? Omnes enim renati erant ad innocentiam, ad immortalitatem, ad cognitionem dei, ad ſpem fidei. Et nõ poſſunt hęc ſibi eſſe diuerſa, quia et ſpes una eſt, et deus unus eſt, ſicuti & dominus unus eſt, & baptiſma regenerationis unum eſt. Si hæc aſſenſu potius unum ſunt quàm natura: his quoq; qui in hęc renati ſunt, unitatem uoluntatis aſſcribe. Sin uero regenerati in unius uitæ atq; æternitatis naturam ſunt, per quod anima eorum & cor unum eſt: ceſſat in his aſſenſus unitas, qui unum ſunt in eiuſdem regeneratione naturæ. Non noſtra loquimur, neque ad illudendas audientium aures corrupto dictorum ſenſu aliqua ex his ementita compingimus: ſed ſanę doctrinæ formam tenentes, quæ ſyncera ſunt ſapimus & prædicamus. Docet enim Apoſtolus, ex natura ſacramentorum eſſe hanc fidelium dei unitatem ad Galatas ſcribens: Quotquot enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. non ineſt Iudæus neq; Græcus, non ineſt ſeruus neq; liber, non ineſt maſculus neq; fœmina, omnes enim unum uos eſtis in Chriſto Ieſu. Quod unum ſunt in tanta gentium, conditionum, ſexuum diuerſitate: nunquid ex aſſenſu uoluntatis eſt, aut ex ſacramenti unitate, quia his & baptiſma ſit unum, & unum Chriſtum induti omnes ſunt? Quid ergo hic animorum concordia faciet, cum per id unum ſint, quòd uno Chriſto per naturam unius baptiſmi induantur? Aut cum qui plantat & qui rigat, unum ſint, nunquid non per hoc unum ſunt, quia ipſis in uno baptiſmo renatis una unius regenerantis baptiſmi diſpenſatio ſit? Nunquid non et idem agunt? nunquid non in uno unum ſunt? Itaque qui per rem eandem unũ ſunt, natura etiam unum ſunt, non tantum uoluntate: quia & ipſi res eadem effecti ſunt, & eiuſdem rei atque efficientiæ ſunt miniſtri. Proficit autem ſemper contradictio ſtultorum ad ſtulticiæ demonſtrationem: quia quæ ingenio inſipientis aut peruerſæ intelligentiæ aduerſus ueritatem coaptantur, dum & inconcuſſa & immobilis eſt, neceſſe eſt, ut quæ è diuerſo ſunt, & falſa intelligantur & ſtulta. Laborantes enim hæretici fallere per id quod dictum eſt; Ego & pater unum ſumus, ne naturæ in his unitas

Quomodo intelligitur multitudinis credentium erat anima una &c.

Qui plantat, & qui rigat unum ſunt

&

& indifferens diuinitatis substantia crederetur, sed ex dilectione mutua, & ex uoluntatum concordia unum essent: exemplum unitatis istius, ut superius demonstrauimus, etiam ex dictis Dominicis protulerunt, Vt omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis. Extra Euangelica promissa est, quisquis extra fidem eorum est, & impiæ intelligentiæ crimine spem simplicem perdidit. Habet enim non tam ueniam quàm præmium ignorare quod credas, quia maximum stipendium fidei est, sperare quæ nescias: at uero ultimæ impietatis furor est, aut intellecta non credere, aut intelligentiam corrupisse credendi. Sed licet ipsum intelligentiæ suæ sensum impietas demutet, non tamen potest intelligentia non extare dictorum. Dominus patrem orat, ut qui in se credituri sint, unum sint, sicut ipse in patre est, & pater in eo est, ita omnes in his unum sint. Quid hic æqua nimitatem, quid per uoluntatis assensum animæ & cordis unitatem introducis? Fuerat namque in uerborum copia & proprietate, ut si uoluntas unum esse eos faceret, dominus ita precaretur: Pater sicut nos unum uolumus, ita & illi unum uelint, & unum per concordiam simus omnes. Aut fortè qui uerbum est, significationem uerbi ignorauit? & qui ueritas est, loqui uera nesciuit? & qui sapientia est, in stultiloquio errauit? & qui uirtus est, in ea fuit infirmitate, ne posset eloqui quæ uellet intelligi? Loquutus planè ille est uera & syncera fidei Euangelicæ sacramenta. Neque solum loquutus est ad significationem: sed etiam ad fidem docuit, ita dicens: Vt omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi unum sint in nobis. Pro his primum precatio est, de quibus dicitur: Vt omnes unum sint: tum deinde unitatis profectus exemplo unitatis ostenditur, cum ait: Sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi unum sint in nobis: ut sicut pater in filio & filius in patre est, ita per huius unitatis formam, in patre & filio unum omnes essent. Sed quia soli patri & filio ex natura proprium est ut unum sint, quia deus ex deo, & unigenitus ex innascibili, non potest nisi in originis suæ esse natura: ita ut & in substantia natiuitatis suæ qui unigenitus est, existat, neque aliam ac diuersam diuinitatis natiuitas habeat, quàm ex qua profecta est, ueritatem: nihil nobis ambiguum dominus ad fidem relinquens, absolutæ unitatis huius toto consequenti sermone docuit naturam. Id enim sequitur: Vt & mundus credat, quia tu me misisti. Per id ergo mundus crediturus est filium à patre missum esse, quod omnes qui credituri in eum sunt, unū in patre & filio erunt: & quomodo erunt, mox docemur: Et ego honorem quem dedisti mihi, dedi eis. Et nunc interrogo, utrum id ipsum sit honor quod uoluntas: cum uolūtas motus mētis sit, at uero honor naturæ, aut species, aut dignitas. Honorem ergo acceptum à patre, filius omnibus qui in se crediturі

Vt omnes unū sint, sicut et tu pater in me et ego in te

dituri sunt dedit,non utiq; uoluntatem: quæ si data esset, non haberet fides præmium, cum fidem nobis necessitas affixę uoluntatis inferret. Accepit autem honoris datio, quo proficeret ostendit: Vt sint unum, sicut & nos unum sumus. Ob eam ergo causam acceptus honor datus est,ut omnes unum sint. Iam igitur unum sunt omnes in honore, quia non alius quàm qui acceptus est honor datus est: neq; ob aliud datus est, quàm ut omnes unum essent. Et cum per honorem datum filio,& à filio præstitum credentibus,omnes unum sint: quæro quomodo filius diuersi honoris à patre sit, cum credentes omnes honor filij ad unitatem paterni honoris assumat? Et insolens quidem hic fortè humanę spei erit sermo,sed non erit infidelis: quia quamuis hoc sperare temerarium sit, tamen non credidisse irreligiosum est, ut idem atq; unus nobis & spei autor sit & fidei. Et de hoc quidem plenius et copiosius suo, ut congruit,loco tractabimus. Interim tamen etiam ex pręsenti sermone neq; inanis,neq; temeraria esse hæc spes nostra intelligitur. Per acceptum igitur & datum honorem unum omnes sunt. Fidem teneo, atque causam unitatis accipio:sed nondum apprehendo rationem, quomodo datus honor unum omnes esse perficiat. Sed dominus nihil fidelium conscientiæ incertum relinquens, ipsum illum naturalis efficientiæ docuit effectum dicens: ut sint unum, sicut & nos unum sumus: ego in his, & tu in me, ut sint perfecti in unum. Eos nunc qui inter patrem & filium uoluntatis ingerunt unitatem, interrogo utrum'ne per naturæ ueritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam uoluntatis? Si enim uere uerbum caro factum est, & nos uere uerbum carnem cibo dominico sumimus: quomodo nō naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandę carnis admiscuit? Ita enim omnes unum sumus: quia & in Christo pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo naturaliter patrem in Christo negabit, neget prius non naturaliter uel se in Christo, uel Christum sibi inesse, quia in Christo pater, & Christus in nobis, unum in his esse nos faciunt. Si uere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & uere homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosq; uere sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc unum erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis: quomodo uoluntatis unitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietas, perfectæ sacramentum sit unitatis? Nō est humano aut seculi sensu in dei rebus loquendū, neq; per uiolentā atq; impudentem pręedicationē cœlestium dictorum sanitati alienæ, atq; impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus, & tūc perfectę fidei officio fungemur.

De

De naturali enim in nobis Christi ueritate quæ dicimus, nisi ab eo didicimus, stulte atque impie dicimus. Ipse enim ait: Caro mea uere est esca, & sanguis meus uere est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De ueritate carnis & sanguinis non relictus est ambigendi locus: nunc enim & ipsius domini professione & fide nostra uere caro est, & uere sanguis est. Et hæc accepta atque hausta id efficiunt, ut & nos in Christo, & Christus in nobis sit. An ne hoc ueritas non est? Contingat planè his uerum non esse, qui Christum Iesum uerum esse deum negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo: dum secum hoc quod nos sumus, in deo est. Quod autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis simus, ipse testatur dicens: & hic mundus iam me non uidet, uos aūt me uidebitis, quoniam ego uiuo, & uos uiuetis, quoniā ego in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. Si uoluntaris tantum unitatem intelligi uellet, quur gradum quendam atque ordinem consummandæ unitatis exposuit: nisi ut cum ille in patre per naturā diuinitatis esset, nos contra in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum inesse mysterium crederetur? ac sic perfecta per mediatorem unitas doceretur, cum nobis in se manentibus ipse maneret in patre, & in patre manens maneret in nobis, & ita ad unitatem patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter secundum natiuitatem inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. Quòd autem in nobis naturalis hæc unitas sit, ipse ita testatus est: Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit: eius tantum in se assumptam habens carnem, qui suam sumpserit. Perfectæ autem huius unitatis sacramentum superius iam docuerat dicens: Sicut me misit uiuens pater, & ego uiuo per patrem: & qui manducauerit meam carnem, & ipse uiuet per me. Viuit ergo per patrem: & quomodo per patrem uiuit, eodem modo nos per carnem eius uiuemus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: ut id de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Hæc uero uitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus: uicturis nobis per eum, ea cōditione qua uiuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum uiuimus, id est, naturam carnis suæ adepti: quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum uiuat ipse per patrem? Per patrem autem uiuit, dum natiuitas non alienam ei intulit diuersamque naturam, dum quod est, & ab eo est, nec tamen ab eo per aliquam incidentem naturæ dissimilitudinem separatur, dum in se habet patrem per natiuitatem in uirtute naturæ. Hæc autem idcir

Caro mea uere est esca, & sanguis meus uere est potus

Quomodo uiuit Christus per patrē, & nos uiuimus per eius carnē

co

co à nobis commemorata sunt, quia uoluntatis tantum inter patrem et filium unitatem hæretici mentientes, unitatis nostræ ad deum utebantur exemplo, tanquam nobis ad filium & per filium ad patrẽ obsequio tantum ac uoluntate religionis unitis, nulla per sacramentum carnis et sanguinis naturalis cõmunionis proprietas indulgeretur: cum et per honorem nobis datum dei filij, & per manentem in nobis carnaliter filium, & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter unitis, mysteriũ ueræ ac naturalis unitatis sit prædicandũ. Responsum igitur à nobis est stultitiæ furentium, ad demonstrationem tantum inanis mendacij: ne imperitos fallerent uanæ ac ridiculæ assertionis errore. Cæterum fides euangelica responsionis nostræ necessitate non eguit. Vnitatem nostram ad deum dominus pro nobis precatus est, suam uero obtinet ille, & in ea manet. Nec per sacramentum dispensationis unum sunt, sed per naturæ natiuitatem, dum nihil in eo ex se deus eum gignendo degenerat. Vnum sunt, dum quæ de manu eius non rapiuntur, non rapiuntur de manu patris: dum eo cognito pater cognitus est, dum eo uiso pater uisus est, dum quæ loquitur, pater in se manens loquit̃, dum in operante se operatur pater, dum ipse in patre est, & pater in eo est. Hoc non præstat creatura, sed natiuitas: non efficit uoluntas, sed potestas: non loquitur unanimitas, sed natura. Quia non est unum creari & nasci, neq; uelle id ipsum est quod & posse, neq; concordare idem est quod manere. Non negamus igitur unanimitatem inter patrem & filium, nam hoc solent hæretici mentiri: ut cum solum concordiam ad unanimitatem non recipimus, discordes eos à nobis affirmari loquantur. Sed audiant quàm à nobis unanimitas non negetur. Vnum sunt pater & filius natura, honore, uirtute: nec natura eadem potest uelle diuersa. Et audiant ad hoc naturæ sibi cum patre unitatem filium testantem, ait enim: Cum uenerit aduocatus ille quem ego mittam uobis à patre, spiritum ueritatis, qui à patre meo procedit, ipse testificabitur de me. Aduocatus ueniet, & hunc mittet filius à patre: & spiritus ueritatis est, qui à patre procedit. Excutiat ingenij sui aculeos omnis hæreticorũ schola: & quærat nunc, quod uel mentiri ab ignorantibus possit, & doceat quid sit hoc quod filius mittit à patre. Qui mittit, potestatem suam in eo quod mittit, ostẽdit: sed quod à patre mittit quid intelligimus, utrum acceptũ ac dimissum aut genitum? Nam horum necesse est unum aliquid significet, quod à patre missurus est, & missurus à patre est eum spiritum ueritatis, qui à patre procedit. Iam ergo non est acceptio, ubi demonstrata processio est: superest ut confirmemus in eo sententiam nostram, utrum in hoc consistentis egressionem, an geniti processionem existimemus. Neq; in hoc nũc calumnior libertati intelligentiæ, utrum ex patre an ex filio spiritũ paracletum putent esse. Non enim

Intellectus huius, ut & ipsi unum sint in nobis

enim in incerto dominus reliquit, nam sub iisdem dictis ita loquutus est: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare illa modo: Cum uenerit ille spiritus ueritatis, diriget uos in omni ueritate. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audierit loquetur, & futura annunciabit uobis. Ille me honorificabit, quoniam de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit uobis. A filio igitur accipit, qui & ab eo mittitur, & à patre procedit: & interrogo utrum id ipsum sit à filio accipere, quod à patre procedere. Quòd si nihil differre creditur inter accipere à filio, & à patre procedere: certe id ipsum atque unum esse existimabitur, à filio accipere, quod sit accipere à patre. Ipse enim dominus ait: Quoniam de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcunque habet pater mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit uobis. Hoc quod accepit, siue potestas est, siue uirtus, siue doctrina est, filius à se accipiendum esse dixit: & rursum hoc ipsum significat accipiendum esse à patre. Cum enim ait: Omnia quæcunque habet pater, sua esse, & idcirco dixisse se de suo accipiendum esse, docet etiam à patre accipienda, à se tamen accipi: quia omnia quæ patris sunt, sua sunt. Non habet hæc unitas diuersitatem: nec differt à quo acceptum sit, quod datum à patre, datum referatur à filio. Nunquid & hic uoluntatis unitas afferetur? Omnia quæ habet pater, filii sunt: & omnia quæ filii sunt, patris sunt. Ipse enim ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Nondum loci est, ut demõstrem quur ita dixerit, quoniam de meo accipiet: futuri enim temporis significatio est ubi accepturus ostenditur: nunc certe ideo à se accepturum ait, quia omnia patris sua essent. Disseca naturæ huius, si potes, unitatem: & aliquam dissimilitudinis infer necessitatem, per quam filius non sit in unitate naturæ. A patre enim procedit spiritus ueritatis: sed à filio mittitur, & à patre. Omnia quæ patris sunt, filii sunt: & idcirco quicquid accipiet, à filio accipiet ille mittendus, quia filii sunt uniuersa quæ patris sunt. Natura itaque in omnibus tenet suam legem, & quod unum ambo sunt, eiusdem in utroque per generationem natiuitatemque diuinitatis significatio est: cum id quod accipiet à patre spiritus ueritatis, id filius dandum à se fateatur. Non permittenda itaque ad impiæ intelligentiæ libertatem hæretica peruersitas est: ut dictum hoc domini quod quia omnia quæ patris sunt, sua sunt, idcirco à se accipiet spiritus ueritatis, non ad unitatem confiteatur referendum esse naturæ. Loquatur enim ille, qui electionis est uas, & gentium prædicator, secundum ueritatis intelligentiã fide Romanæ plebis ante laudata. Volens enim naturæ unitatem in patre & filio docere, ita ait: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: siquidem spiritus dei in uobis est. Si quis

Quomodo spiritus sanctus à patre procedit & à filio mittitur, & similia

quis autem spiritū Christi non habet, hic non est eius. Si autem Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est per peccatum, spiritus autem uita est per iustitiam. Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, qui suscitauit Iesum à mortuis: uiuificabit & mortalia corpora uestra propter spiritum suum, qui habitat in uobis. Spirituales omnes sumus, si in nobis est spiritus dei: sed hic spiritus dei & spiritus Christi est. Et cum eius Christi spiritus in nobis est, eius tum spiritus in nobis est, qui Christum suscitauit à mortuis: & qui suscitauit Christum à mortuis, corpora quoq; nostra mortalia uiuificabit propter habitantem spiritum eius in nobis. Viuificamur ergo propter habitantem in nobis spiritum Christi, per eum qui Christum suscitauit à mortuis. Et cum eius qui suscitauit Christum à mortuis, in nobis est spiritus, & spiritus tum in nobis est Christi: nec tamen non dei est spiritus, qui in nobis est. Discerne igitur ô hæretice, spiritum Christi ab spiritu dei: & excitati à mortuis spiritum Christi, ab spiritu dei Christum à mortuis excitantis, cum qui inhabitat in nobis spiritus Christi, spiritus dei sit: & cum spiritus Christi à mortuis excitati, spiritus tamen dei sit, Christum à mortuis excitantis. Et quæro nūc in spiritu dei utrum' ne naturā, an rem naturæ significatam existimes. Non idem est enim natura, quod naturæ res: sicuti non idem est homo, & quod hominis est. Nec idem est ignis, & quod ignis ipsius est: & secundum hoc non idem est deus, & quod dei est. Memini enim in spiritu dei ita filium dei significari, ut in eo deus pater demonstratus esse intelligatur, & ad cuiusuis demonstrationem posse significatum dei spiritum pertinere: neq; tantum hoc ex prophetica, sed ex euangelica autoritate monstrari, cum dicitur: Spiritus domini super me, propterea unxit me. Et rursum: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit animę meæ, ponam super eum spiritum meum: Et ipso de se domino testante: Si autem in spiritu dei ego ejicio dæmonia, utique appropiauit in uobis regnum dei: hæc enim uidentur non ambigue uel patrem significare, uel filium, uirtutem tamen naturæ manifestantia. Namq; idcirco dictum existimo, in utroque spiritum dei, ne secundum corporales modos ita inesse filium in patre, uel patrem in filio crederemus, scilicet ne loco deus manēs, nusquam alibi extare uideretur à se se. Homo enim, aut aliquid aliud ei simile, cum alicubi erit, tum alibi non erit, quia id quod est illic, continetur ubi fuerit: infirma ad id natura eius, ut ubiq; sit, qui insistens alicubi sit. Deus autem immensæ uirtutis uiuens potestas, quę nusquam non adsit, nec desit usquam, se omnem per sua edocet, & sua non aliud quàm se esse significat, ut ubi sua insint, ipse esse intelligatur: non autem corporali modo, cum alicubi sit, non & ubique esse credatur:

De spiritu Christi, qui idem est etiā spiritus dei

Spiritus domini super me

cum

cum per sua in omnibus esse non desinat, non aliud autem sint quàm quod est ipse, quæ sua sunt. Et hæc quidem ad naturæ intelligentiam dicta sunt. In spiritu aũt dei patrẽ deum significari, ita existimo intelligi oportere, quòd spiritũ domini super se esse dominus Iesus Christus professus sit, propter quod eum ungat, & mittat ad euangelizandum. Paternæ enim naturæ uirtus in eo manifestatur. Naturæ suæ communionem in filio etiam incarnato per sacramentum spiritualis huius unctionis ostendens, cum post consummati baptismi natiuitatem hæc proprietatis significatio est audita, uoce testante de coelo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Non enim uel ipse super se esse, uel sibi de coelis adesse, uel ipsum se cognominasse sibi filium intelligendus est. Sed omnis hæc fidei nostræ fuit demonstratio: ut sub perfectæ ac ueræ natiuitatis sacramento, unitatem naturæ paternæ manentis in filio, qui etiam homo esse cœperat, nosceremus. Et patrem quidem in dei spiritu ita significari repertum est, filium uero hoc modo demonstratum intelligimus cum dicit: Quòd si in spiritu dei ego eijcio dæmonia, utique appropiauit in uobis regnum dei: se scilicet, id est, naturæ suæ potestate demones eijcere demonstrans, qui non nisi dei spiritu eijci possint. Est autem & in spiritu dei spiritus paracleti significatio, nõ solum prophetica, sed apostolica ueritate, cum dicitur: Sed hoc est quod dictum est per prophetam: Erit in nouissimis diebus dicit dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem, & prophetabũt filij eorum & filiæ eorum. Consummatum hoc tunc in apostolis totum fuisse docetur, cum misso spiritu sancto, omnes linguas gentium sunt loquuti. Hæc autem idcirco sunt demonstrata necessario, ut in quamcunque se licet partem hæretica falsitas contulisset, finibus tamen atque præscripto ueritatis euangelicæ concluderetur. Habitat enim in nobis Christus: & habitante Christo, habitat deus. Et cum habitat in nobis spiritus sanctus, habitat tum in nobis spiritus Christi: non alius tamen spiritus habitat, quàm spiritus dei. Quòd si per spiritum sanctum Christus in nobis esse intelligitur, hunc tamen ita spiritum dei, ut spiritum Christi esse noscendum est. Et cum per naturam dei natura ipsa habitet in nobis, indifferens natura filij esse credetur à patre, cum spiritus sanctus, qui & spiritus Christi & spiritus dei est, res naturæ demonstretur unius. Quæro nnnc igitur, quomodo non ex natura unum sunt. A patre procedit spiritus ueritatis, à filio mittitur, & à filio accipit. Sed omnia quæ habet pater, filij sunt: & idcirco qui ab eo accipit, dei spiritus est, sed idem & spiritus Christi est. Res naturæ filij est, sed eadem res & naturæ patris est. Dei excitantis Christum à mortuis spiritus est, sed idem spiritus Christi est à mortuis excitati. In aliquo differat Christi & dei natura ne eadem sit: si præstari potest, ut spiritus qui dei

In spiritu autẽ dei pater deus significatur

In spiritu dei est etiam significatio spiritus paracleti

est, non sit & Christi. Sed te hæretice furentem, & spiritu doctrinæ mortiferæ circumactum tenet & coartat Apostolus, Christum nobis fundamentum ponens fidei, dicti huius quoque dominici non nescius: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Per id enim spiritu in nobis Christi manente, dei spiritum in nobis manere testatus est: nec diuersum à se esse spiritum à mortuis excitati Iesu, & spiritum à mortuis excitantis Iesum. Veniunt enim atque habitant in nobis: & rogo utrum comitatu diuersitatum uenient, mansionemque facient, an unitate naturæ? Sed obnititur doctor gentium, non duos spiritus, dei scilicet & Christi, sed spiritum Christi, qui & spiritus dei est, inesse credentibus. Non est cohabitatio, sed habitatio est. Sub sacramento tamen cohabitationis habitatio: dum neque duo habitant, neque ab alio diuersus habitator est. Est enim in nobis spiritus dei, & est in nobis spiritus Christi: & cum spiritus Christi inest, inest spiritus dei. Ita cum quod dei est, & Christi est, & cum quod Christi est, & dei est: non potest aliud quid diuersum Christus esse quàm deus est. Deus igitur Christus est unus cum deo spiritus. Et illud euangelicum: Ego & pater unum sumus, Docet Apostolus unitatem esse naturæ, non solitudinem unionis, scribens Corinthijs: Propter quod notum uobis facio, quòd nemo in spiritu dei loquens, dicit anathema Iesum. Scis'ne nunc hæretice, in quo spiritu dicas Christum creaturam? Cum enim in anathemate sint, qui seruierunt creaturæ potius quàm creatori, Christum creaturam confitens, quid sis intellige, qui non ignoras, quin in maledicto sit religio creaturæ, & quid sequatur, aduerte: Nemo potest dicere dominũ Iesum, nisi in spiritu sancto. Sentis'ne quid obi desit, Christo negando quod suum est? Si per naturam dei Christus tibi dominus est, habes spiritum sanctum: si uero per adoptiuum nomen hic dominus est, spiritu sancto carens, spiritu erroris animaris: quia nemo nisi in spiritu sancto dominum Iesum potest dicere. Et tu creaturam eum potius quàm deum dicis? Dominum licet nuncupes, dominum tamen esse non dicis, quia tibi ex communi genere potius, & familiari nomine, quàm ex natura sit dominus. Sed à Paulo, & dei, & spiritus in eo disce naturam, sequitur enim: Diuisiones autem donorum sunt, idem autem spiritus est: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad id quod utile est. In præsenti sermone quadrimoda significatio intelligitur, cum in diuisione donorũ idem spiritus est, & in diuisione ministeriorum idem ipse dominus est, & in diuisione operationum idem deus est, & in utilitatis datione manifestatio spiritus est

Deus est Christus, unus cum deo spiritus

[illegible] Christũ deum, quia Christi & dei idẽ est spiritus

est. Atq; ut datio utilitatis in manifestatione spiritus nosceretur, continuo subiectum est: Huic quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij autem fides in eodem spiritu, alij donum curationum in eodem spiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Et quidem id quod quartum esse diximus, id est, in datione utilitatis spiritus manifestationem, absolutam habet intelligentiã. Cõmemoratum est enim, per quas dationum utilitates hæc esset spiritus manifestatio. In his nanq; diuisionum uirtutibus non incerta doni huius ostensio est, de quo dominus ad apostolos dixerat, præcipiens his, ne ab Hierosolymis discederent, sed expectarent promissionẽ patris, quam audistis inquit de ore meo. Quoniam Ioannes baptizauit aqua, uos autem spiritu sancto tingemini, quem & accipietis non post multos hos dies. Et rursum: Sed accipietis uirtutem superueniente spiritu sancto in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & usq; ad ultimum terræ. Promissionem patris quæ de ore eius audita est, expectari iubet. Certe etiam nunc paternæ eius promissionis eloquium est. Per has igitur uirtutum efficiẽtias manifestatio spiritus est. Neq; enim in occulto est spiritus donum, ubi sermo sapientiæ est, & uerba uitæ audiuntur: uel ubi diuinæ cognitionis scientia est, ne pecudum modo per ignorationem dei, uitæ nostræ ignoremus autorem: uel per fidem dei, ne non credentes euangelio dei, extra euangelium dei simus: uel per donum curationum, ut gratiam eius qui hæc tribuit, infirmitatum curatione testemur: uel per operationẽ uirtutũ, ut quod agimus, dei esse uirtutis intelligatũ: uel per prophetiã, ut per doctrinę intelligentiã intelligamur ex deo eruditi: uel per discretionem spirituum, ne ignari simus, sancto an peruerso spiritu quis loquatur: uel per genera linguarũ, ut in signũ dati spiritus linguarum sermo donetur: uel in interpretatione linguarum, ne ignoratione fides audientium periclitetur, cum linguam ignorantibus linguæ interpretator absoluat. In his igitur omnibus modis ad utilitatem unicuiq; diuisis manifestatio spiritus est: per has scilicet datæ unicuiq; utilitatis administrationes, dono spiritus non latente. Tenuit autem beatus Apostolus Paulus in hoc difficillimo ad humanam intelligentiam cœlestium sacramẽtorum mysterio, & absolutam demonstrationem, & solicitam cautelam, ut per spiritum in spiritu dari hæc diuisionum dona monstraret, ne forte non per Christum, & in Christo omnia crederentur. Nõ enim id ipsum est per spiritũ et in spiritu dari: quia datio doni quæ obtinetur in spiritu, hæc tamen indulta per spiritum fit. Consummat autem has dationum diuisiones hoc modo: Hæc autem omnia operatur unus & idem spiritus, diuidens uni-

Nota hic multa de Spiritu sancto

cuiq; pro ut uult. Nunc igitur quæro, quis hæc spiritus operetur, diuidēs unicuiq; pro ut uelit: Vtrū Iesus Christus deus, an spiritus per quē & in quo donorum diuisio est. Quòd si non id ipsum significatum esse loqui aliquis audebit, contradicet Apostolus, qui se uitio scilicet lector intelligat, ait enim superius: Et diuisiones operationū sunt, idem autem deus qui operat omnia in omnibus. Alius est ergo qui diuidit, & alius est in quo indulta diuisio est. Et intellige operantē hæc omnia semper deum, ita tamen, ut Christus operetur, ut paterno opere operās filius fungatur. Et si in spiritu sancto Iesum dominum confiteris, intellige tripartitæ significationis in Apostolo uirtutem, cum in diuisionibus donorum idem spiritus est, & in diuisionibus ministeriorum idem dominus est, & in diuisionibus operationum idem deus est. Et rursum omnia operatur unus spiritus, unicuiq; sicut uult diuidens. Et apprehende, si potes, dominum in diuisione ministeriorum, & deum in diuisione operationum, hunc eundem unum esse spiritum, & hæc inoperantem, & pro ut uult, diuidentē: quia in diuisionibus donorum unus est spiritus, & idem operatur ac diuidit. Aut si displicet in deo & in domino unus hic eiusdem per natiuitatis sacramentum, & diuinitatis spiritus: ostende quis spiritus, & in quo spiritu has nobis diuisiones & operetur & diuidat. Sed nihil aliud quàm quod fidei nostræ est ostendes, quia Apostolus qui esset intelligendus ostendit dicens: Sicut enim unum est corpus, membra autem habet multa, omnia autē membra ex uno corpore cum sint multa, unum est corpus, sic & Christus. Diuisiones ergo charismatum ex uno domino Iesu Christo qui corpus est omnium, esse significat: quia cum ostendisset dominū in ministerio, ostendisset etiam deum in operationibus, unum tamen hæc omnia spiritum & operari & diuidere demonstrat, membra hæc gratiarum in perfectionem unius corporis diuidentem: nisi fortè non tenuisse rationem unitatis in eo Apostolum existimas quod dixit: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus. Et diuisiones operationū sunt, idem autem deus. Vt quia ministeria ad dominum retulit, & operationes ad deum, nō unum atq; idipsum in ministerijs atq; operationibus uideatur intelligi. Accipe quàm hæc membra ministeriorum membra operationum sunt, cum ait: Vos estis corpus Christi & membra. Et quosdā quidem posuit deus in ecclesia, primum apostolos, in quibus est uerbum sapientiæ: secundo prophetas, in quibus est donum scientiæ: tertio magistros, in quibus est doctrina fidei: deinde uirtutes, in quibus sunt curationes infirmitatum, auxiliorum potestates, gubernationes prophetales, & dona generum linguarum, uel loquendi uel interpretandi. Certe hæc ecclesiæ & ministeria sunt & operationes, in quibus est corpus Christi: & hæc deus statuit. Aut profitere non per

Christum

Christum statuta, quia ea deus statuit: sed audies ipsum dicentem: Vnicuiq; autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et iterum: Qui descendit ipse est, qui & ascendit super omnes cœlos, ut adimpleat omnia. & ipse dedit quosdã apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam autem euangelizantes, quosdam autem pastores & doctores, ad cõsummationem sanctorum in opus ministerij. Nunquid ministeriorum dona non Christi sunt, cum tamen & inoperantis dei dona sint? Sed si id sibi usurpauit impietas, ut quia ait: idem dominus & idem deus, non sint in unitate naturæ: adiungam uero huic intelligentiæ tuæ, ut putas, firmiora præsidia. ipse enim Apostolus ait: Sed nobis unus deus pater est, ex quo omnia, & nos in ipso. Et unus dominus Iesus, per quẽ omnia, & nos per ipsum. Et rursum: Vnus dominus, una fides, unum baptisma. Vnus deus & pater omnium, qui super omnia, & per omnes, & in omnibus nobis. Per id enim quod dicitur, unus deus & unus dominus, deo tantum quasi uni deo proprium deputari uidetur ut deus sit: cum proprietas unitatis consortium nõ patiatur alterius. O planè rara ac difficilia charismatum dona, & uere in hac utilitatum datione manifestatio spiritus constituta: & merito hic diuidendarum gratiarum ordo seruatus est, ut principalis esset sermo sapientiæ. Vere enim illud est, & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto: quia nisi per hoc sapientiæ uerbum Christus dominus non potest intelligi. Tum deinde sequens esset sermo scientiæ, ut quod sapimus, scienter loquamur, ita ut sapiamus sapientiæ uerbum. Tertium uero donũ in fide esset, quia illa principalia & superiora utilitatem doni nisi deus crederetur, amitterent: ut nunc in huius maximi & pulcherrimi dicti apostolici sacramento, hæreticis omnibus nec uerbum sapientiæ est, nec sermo scientiæ, nec religionis fides, quia impietas quæ non capit intelligentiam, extra sermonis scientiam & extra simplicitatem fidei est. Nec enim quisquam quod non sapit loquitur: nec quod loqui non potest, potest credere. Vnum itaq; deum Apostolus prædicans, & ex lege ueniens, atq; in Euangelium Christi uocatus, perfectæ fidei tenuit confessionem. Et ne aliquam hæreticis occasionem tanquam incauti sermonis simplicitas præstaret, ut natiuitatem filij per unius dei prædicationem negarent: unum deum sub proprietatis significatione confessus est, dicens ita: Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: ut qui deus est, & pater crederetur. Dehinc quia nudum hoc in unum deum patrem credere, non proficeret ad salutem, subiecit: Et unus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum, synceritatem fidei salutaris in unius dei & in unius domini prædicatione demonstrans: ut nobis & unus deus pater, & unus dominus Iesus Christus

in fide essent. Nõ enim dictum ignorabat à domino: Hæc est enim uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternã. Sed fidei ecclesiasticæ ordinem ponens, & fidem nostram in patre & filio statuens, inseparabilis illius atq; indissolubilis unitatis & fidei sacramentum locutus est dicẽs: Vnus deus & unus dominus. Ac primum extra Apostolicum spiritum uiuens, stultitiam tuam hæretice intellige. Si enim professionem unius dei ad id usurpas, ne deus Christus sit, quia ubi unus est, solitarius sit intelligendus, & id quod unus est, proprium ei sit & singulare, qui unus est: quid de eo profiteberis, quod Iesus Christus unus est dominus? Si enim secũdũ te quod unus pater deus est, Christo nõ reliquit ut deus sit: necesse est, ut etiam secundum te unus dominus Christus deo non relinquat ut dominus sit: quia quod unus est, propriũ ei uelis esse qui unus est. Si itaq; unum dominum Christum esse etiam deum negabis, unum quoq; deum patrem esse negabis & dominũ: & quid erit in dei uirtute, nisi dominus est, & in domini proprietate, nisi deus est, cum deum perficiat id esse quod dominus est, dominum id constituat esse quod deus est? Sed sacramentum dicti dominici Apostolus tenens, quod est, Ego & pater unum sumus: dum utrunq; unum profitetur, unum utrunq; significat, nõ ad solitudinem singularis, sed ad spiritus unitatem: quia unus deus pater, & unus Christus dominus, cum uterq; & dominus & deus sit, duos tamẽ in fide nostra nec deos patitur esse nec dominos. Vnus igitur uterq; est, & unus cum sit, uterq; non solus est. Nec loqui sacramentum fidei, nisi apostolica uoce poterimus: Vnus est deus, & unus est dominus. Et per id quod unus est deus, & unus est dominus, in deo demonstratur dominus, sicut deus demõstratur in domino, ut in uno deo patre unum significaret & dominum. Nõ tenes unionem, ut deus singularis sit: nec tamen diuidis spiritum, ut uterq; non unum sint. Neque in uno deo, & in uno domino discernere poteris potestatẽ: ne qui dominus est, non sit & deus, uel qui deus est, non sit & dominus. Cauet enim Apostolus per eloquia nominum duos uel deos prædicare uel dominos: et idcirco usus est eo genere doctrinæ, ut in uno domino Christo unum significaret & deum, & in uno deo patre unum significaret & dominum. Ne tamen impiam nobis ad perimendam unigeniti dei natiuitatem inueheret unionem, & patrem professus est & Christum. Nisi fortè eousq; ultimæ desperationis furor audebit erumpere, ut quia Christum dominum Apostolus dixerit, nemo aliud eum præter quàm dominum debeat confiteri: & habens domini proprietatem, non habeat dei ueritatem. Sed non ignorat Paulus Christum deum, dicẽs: Quorum patres & ex quibus Christus, qui est super omnia deus. Non hic creatura in deum deputatur; sed creaturarum deus est, qui super

per omnia deus est. Quòd uero super omnia deus & inseparabilis sit à patris spiritu, disce etiam de hoc ipso de quo nunc agitur Apostoli dicto. Cõfessus enim unum deum patrem, ex quo omnia sunt, & unum dominum Iesum Christum, per quem omnia: quæro quid diuersitatis attulerit dicens: Ex deo omnia, per Christum omnia? An'ne possit separabilis à se natura & spiritus intelligi, ex quo, & per quem omnia? Omnia enim per filium ex nihilo substiterunt: & ad deum, ex quo omnia: ad filium uero, per quem omnia Apostolus retulerit. Et non inuenio quid differat, cum per utrumq; opus sit uirtutis eiusdem. Si enim ad uniuersitatis substantiam proprium ac sufficiens creaturis est quòd ex deo sunt: quid habuit necessitatis memorare, quòd quæ ex deo sunt, per Christum sint, nisi quòd unum idemq; est per Christum esse, & ex deo esse? Sed quemadmodũ dominum & deum utriq; eorum, ut mutuum esset, ascriptũ est: ita ex quo & per quem, relatum ad utrunq; est, & ad demonstrationem unitatis utriusq;, nec ad intelligentiam singularis. Non patet ad occasionem impietatis pius sermo, & apostolica fides non est extra prædicationis diligentiam. His enim se uerborũ proprietatibus temperauit, quibus nec duos deos intelligeretur, significare, neq; unicum: dum & unionem detestatur, nec separat unitatẽ. Hoc enim ex quo omnia, & per quem omnia, licet nõ singularem constitueret in potestate uirtutis, non tamen diuersum demonstraret in efficientiæ potestate, cum ex quo omnia, & per quem omnia, eiusdem naturæ ad id demõstraret autorem: utrunq; autem eiusdem naturæ proprium esse declarat. Nanq; post illud diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei protestatum profundum, & inscrutabilium iudiciorum confessam inintelligentiam, & ininuestigabiliũ uiarum demonstratã ignorationem: humanæ tamen fidei usus officio, hunc honorem ininuestigabiliũ & imperscrutabilium cœlestium sacramentorum profundo reddidit dicẽs: Quoniam per ipsum, & ex ipso, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Id nunc ad unius naturæ significationẽ referens, quod nõ nisi opus unius possit esse naturæ. Cum enim specialiter deo id adscripserit, ut ex eo omnia, & proprium Christo detulerit, ut per eum omnia, & nũc honor dei sit quòd ex ipso, & per ipsum, & in ipso sint omnia: & quum spiritus dei idem sit & spiritus Christi, uel cum in ministerio domini & in operatione dei, spiritus unus operetur & diuidat, non possunt non unum esse, quorũ propria unius sunt, cum in eodem domino filio, & in eodem deo patre unus atq; idem spiritus in eodem spiritu diuidens, uniuersa perficiat. O dignus ille magnorũ & cœlestiũ arcanorum cõscientia, & assumptus secretorum diuinorum dectusq; particeps, & ea ipsa illiciti eloquij silentio necessario tacens, & uere Apostolus Christi, quali humanæ peruersitatis ingenia absoluti sermo-

Quid sit, ex quo omnia & per quẽ omni

nis sui prædicatione conclusit, unum patrem deum, & unum dominum Iesum Christum confitendo, ut inter hæc nec duos quisquã possit prædicare, neq; unicum: cum tamen qui tũ unicus est, non in duos proficeret, nec qui duo non sunt, solitarius posset intelligi, & inter hæc perfectam Christi natiuitatem pater demonstratus ostenderit. Extendite nunc uibratas sibilis linguas hæretici serpentes, siue Sabelli, siue Photine, siue qui nunc creaturam esse unigenitum deum prædicatis. Audiat unum deum patrem, quisquis negat filiũ: quia cum pater non nisi per filium pater sit, filius per id significatur in patre. Qui uero unitatem naturæ indifferentis filio adimit, cognoscat unum dominum Iesum Christum: nisi enim per unitatem spiritus unus est dominus, deo patri non relinquitur ut dominus sit. At qui de tempore atq; ex carne filium deputat, cognoscat quia per eum omnia, & nos per ipsum: & extra tempora sit, condens omnia intemporalis immensitas. Et interea relegat, quia una spes uocationis est, & unum baptisma, & fides una. Et post hæc aduersans prædicationi Apostoli ipse anathema constitutus, cum aliter ex sensu suo sapiat, nec uocatus, nec baptizatus est, nec fidelis: quia in uno deo patre, & in uno domino Iesu Christo unius spei atque baptismi fides una sit. Nec doctrinarum diuersitas, in his se esse, poterit gloriari: quæ unius & dei & domini & spei & baptismi sint & fidei. Vna igitur fides est, patrem in filio & filium in patre per inseparabilis naturæ unitatem confiteri: non confusam, sed indiscretam: neq; permixtam, sed indifferentem: neq; cohærentem, sed existentem: neq; inconsummatã, sed perfectam. Natiuitas est enim, non diuisio: & filius est, non adoptio: & deus est, non creatio. Neq; alterius generis deus est, sed pater & filius unum sunt: non enim innouata est natura nascendo, ut ab originis suæ proprietate esset aliena. Tenens hanc itaq; manentis in patre filij, & patris in filio fidem, unum deum patrem & unum dominum Christum sibi esse Apostolus prædicat: cum in domino Christo & deus esset, & in deo patre esset & dominus, & unum esset uterq; quod deus est, & unũ esset uterq; quod dominus est, quia imperfectum esset deo, nisi dominus sit, & domino intelligatur deesse, nisi deus sit. Ac ita cum uterq; unus est, & unus significatur in utroq;, & non est uterq; sine uno, non excedit euangelicam prædicationem Apostolus docens: nec loquens in Paulo Christus diuersus ab his est, quæ corporeus in mundo manens locutus est. Dixerat enim in euangelio dominus: Operamini escam nõ quæ interit, sed escam quæ permanet in uitam æternam, quam filius hominis dabit uobis. Hunc enim pater signauit deus. Dixerunt igitur ad eum: Quid faciemus ut operemur opera dei? Et dixit illis: Hoc est opus dei, ut credatis ei quem misit ille. Sacramentũ & corporationis & diuinitatis suæ dominus

Hoc ẽ opus dei, ut credatis ei quẽ misit ipse

dominus exponens, fidei quoque nostræ & spei doctrinam locutus est: ut escam non intereuntem, sed permanentem in æternum operemur, ut hanc æternitatis escam dari nobis à filio hominis meminissemus, ut filium hominis signatum à deo patre sciremus, ut hoc esse opus dei nosceremus, credere in eum quem misisset. Et quis est quem pater misit? nempe quem signauit deus. Et quis est quem signauit deus? filius utique hominis, escam scilicet præbēs uitæ æternæ. Qui tandem sunt quibus præbet eam? Illis nempe qui operabūtur escam nō intereuntem. Atque ita quæ operatio escæ est, eadem operatio dei est: in eum scilicet credidisse quem misit. Sed hęc loquitur filius hominis. Et quo modo escam uitæ æternæ filius hominis dabit? Sed sacramentum salutis suæ nescit, qui nescit filium hominis dantem escam in uitam æternam, à deo patre esse signatum. Hic nunc quæro qui tandem intelligentiæ sensus sit, filium hominis à patre signatum deo. Ac primum cognosci oportet, deum non sibi, sed nobis locutum, & in tantum ad intelligentiā nostram eloquiū sui temperasse sermonem, quantum cōprehendere ad sentiendum naturæ nostrę posśit infirmitas. Nanque cum superius à Iudęis increpatus fuisset, cur se æqualem deo filium se dei profitendo fecisset, respōderat: Omnia se quæ faceret pater, facere, & omne se à patre adeptū esse iudicium, etiam se ut patrem honorandum. Et in his omnibus professus antè, se filium patris, exæquauerat honore, potestate, natura. Dehinc dixerat, ut patrem uitam in se habere, ita eum filio uitam in se habendam dedisse, in quo significauerat naturę eius per sacramentum natiuitatis unitatem. Per id enim quod habet pater, ipsum illud significat habendo, quia non humano modo ex cōpositis deus est, ut in eo aliud sit quod ab eo habetur, & aliud sit ipse qui habeat: sed totum quod est, uita est. Natura scilicet perfecta & absoluta & infinita, & non ex dispa ribus constituta, sed uiuens ipsa per totum: quę cum qualis habetur, talis & data est, et si natiuitas eius intelligatur significari cui data est, non tamen diuersitatem generis affert, cum talis data est, qualis & habetur. Post hanc ergo tam multiplicem ac propriam demonstrandæ in se paternæ naturæ significationem, ad Apostolos usus hoc dicto est: Hunc enim signauit pater deus. Signaculorum ea natura est, ut omnem impressæ in se speciei explicent formam, & nihil minus ex eo in se habeant unde signentur: & dum totum accipiunt quod imprimitur, totum ex se præferunt quicquid impressum est. Verum hoc ad diuinæ natiuitatis non proficit exemplum: quia in signaculis & materies sit, & diuersitas & impresśio, per quam mollioribus naturis ualidiorum generum species imprimuntur. Vnigenitus uero deus, & per sacramentum salutis nostræ, hominis filius, uolens proprietatis nobis paternæ in se significare speciem, signatum se à deo ait,

Hunc enim signauit pater deus

&

& hoc ideo, quia uitæ æternę escam filius hominis esset daturus, ut per hoc potestas in eo dandæ ad æternitatem escæ intelligi posſit, quia omnem in se paternæ formæ plenitudinem signantis se dei contineret, ut quod signasset deus, non aliud ex se quàm formam dei signantis asferret. Hæc quidem dominus ad Iudæos ob infidelitatem suam dicti istius incapaces locutus est. Sed nobis euangelij prædicator proprietatis huius intelligentiam spiritu Christi per se loquentis insinuat dicens: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed se exinaniuit, formam serui accipiens. Quem enim signauerat deus, aliud præterquam dei forma esse non potuit. Et ideo quod signatum in dei forma est, hoc necesse est totum in se coimaginatum habere quod dei est. Et idcirco Apostolus eum quem signauit deus, in dei forma manentem deum prædicauit. Nam assumpti & connati in eo corporis sacramentũ locuturus ait: Nõ rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formã serui accipiens. Quod enim in forma dei erat, per signantem se deum deus manebat. Sed quia suscipienda erat forma serui, & obediẽs esset futurus ad mortem, non sibi rapiens esse se æqualem deo, ad susceptionem formæ seruilis, per obedientiam exinaniuit. Non exinaniuit autem se ex dei forma, id est, ex eo quod æqualis deo erat. Non tamẽ æqualem se deo per rapinã existimans, quamuis in forma dei, & æqualis deo, per deũ deus signatus extaret. Hic nunc non quero utrum alterius generis deus est qui in forma dei deus maneat, ut secundum consignatas consignantesq; species in signaculis cernimus, cum impressum plumbo ferrum, & gemma ceræ, speciem uel cõcauæ in se imaginis fingat, uel extantis de se exprimat formæ. Sed si quis extiterit tam stultus & uæcors, ut putet quod aliud ex se deus in deum quàm deum formet, & qui in forma dei sit, aliud aliquid totus ipse quàm deus sit post sacramenta hominis assumpti, & per obedientiam consummatæ usq; ad crucis mortem humilitatis: audiet cœlestium & terrestrium & infernorum, & omnis linguæ confesſione, Iesum in gloria dei patris. In hac igitur gloria, si cum iam forma seruilis fuerit manebit, tunc cum in forma dei esset quæro quid manserit, utrum' ne in natura dei, quæ significatur in gloria, Christi spiritus fuerit, cũ in gloria dei patris Christus Iesus, id est homo natus extaret. Tenet in omnibus beatus Apostolus fidei euãgelicæ indemutabilem prædicationẽ: ita dominũ nostrum Iesum Christum deum prædicãs, ut neq; per alterius generis deũ, in duos deos fides apostolica depereat, neq; inseparabilis à patre filius deus unici ac singularis dei prędicandi occasionẽ impiam præbeat. Dicens enim, in forma dei, & in gloria dei patris: neq; differre docuit, neq; nõ existentem existimari permisit. Nam qui in forma dei est, neq; in alterum deum proficit, neq; etiam

Qui cum in forma dei esset

Obiectionis exclusio

etiam ipse non deus est: quia nec separari potest à dei forma, cum in ea sit: nec qui in dei est forma, nō deus est. Sicut qui in dei gloria est, non potest aliud esse quàm deus est: & dum in gloria dei deus est, alterius dei atq; adeo diuersi non habet prædicationem: quia per id quod in gloria dei est, ex eo in cuius gloria est habet in se naturale quod deus est. Non periclitatur per plures prædicationes fides una, ne una sit. Euangelista enim dictum à domino docuerat, Qui me uidet, uidet & patrem. Sed nunquid doctor gentium Paulus uirtutem dicti dominici aut ignorauit aut tacuit dicens: Qui est imago dei inuisibilis? Interrogo utrum uisibilis imago est inuisibilis dei deus: & utrum infinitus deus per formam circunscriptā & imaginem coimaginari possit ad speciem. Imago enim formā necesse est eius reddat, cuius imago est. Qui uolunt autem alterius generis filio esse naturam, constituant cuius modi filium imaginem esse inuisibilis dei uelint. An'ne corpoream & contemplabilem, & ex locis in loca motu incessuq; circumuagam. Meminerint tamen secundum euāgelia & prophetas, & Christum spiritum & deum spiritum. Qui si circunscribent hunc spiritum formali & corporali modo, non erit inuisibilis dei imago corporea, nec indefinitæ speciei definita moderatio. Sed neq; dominus incertum reliquit: Qui me uidet, uidet & patrem. Neq; Apostolus tacuit qualis esset, Qui est imago dei inuisibilis. Dominus enim dixerat: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Hinc uideri in se patrem docens, quòd opera eius efficeret, ut intellecta naturæ uirtus naturam intellectæ uirtutis ostenderet, per quod Apostolus hanc imaginem dei esse significans, ait: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso constituta sunt omnia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue principatus, siue potestates, siue dominationes, omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant: & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initium primogenitus ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum reconciliari omnia in eum. Per horum igitur operum uirtutem imago dei est. Nam utiq; inuisibilium conditor non est in ea naturæ necessitate, ut inuisibilis dei imago uisibilis sit. Ac ne formę potius quàm naturæ imago esse intelligeretur, idcirco inuisibilis dei imago est: natura in eo dei per naturæ suæ uirtutem intelligenda, non uisibili qualitate. Primogenitus itaq; omnis creaturæ est, quia in ipso omnia creata sunt. Et ne quòd in ipso omnia creata sunt, non ad ipsum quisquam auderet referre, ait: Omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant. Omnia itaq; ipsi constant, qui ante omnia est, & in quo omnia sunt. Et hæc quidem ad exordia pertinent

Qui est imago dei inuisibilis

Quō filius imago dei

tinent creaturarum. Cæterum ob dispensationem corporis nostri ait: Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initiū primogenitus ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum omnia reconciliari in eum. Reddidit Apostolus spiritualibus sacramentum corporationis. Nam qui imago dei inuisibilis est, ipse est caput corporis ecclesiæ. Et qui primogenitus omnis creaturæ est, idem initium, primogenitus ex mortuis est, ut in omnibus teneat primatum, dum nobis concorporalis est, qui dei imago est, dum qui primogenitus creaturæ est, idem primogenitus ad æternitatem est: ut cui spiritualia debent, in primogenito creata quòd maneant, ei & humana debeant, quòd in primogenito ex mortuis renascantur æterna. Ipse est enim initium, qui cum filius sit, imago dei est. Primogenitus quoq; omnis creaturæ est, continens in se uniuersitatis exordium. Et rursum ipse caput corporis ecclesiæ est, & primogenitus ex mortuis, ut in omnibus teneat ipse primatum. Et quia omnia ei constant, in ipso complacita plenitudo consistit: dum in eo per ipsum, & in eum reconciliantur omnia, in quo per ipsum & in ipso omnia sunt creata. Sentis'ne iam quid sit esse imaginem dei? Creari utiq; omnia in eo & per eum. Cum in eo creantur omnia, intellige etiam eum cuius imago est creantem in eo omnia. Cum autem quæ in eo creantur per ipsum creantur, in hoc quoq; qui imago est naturam eius cuius imago est, cognosce. Per se enim creat, quæ in ipso creantur, sicuti per ipsum reconciliantur in eo omnia. Cum in eo reconciliantur, paternæ uirtutis in eo apprehende naturam reconciliantem sibi in eo omnia. Cum per eum reconciliātur omnia, ipsum patri reconciliantem in se omnia quæ per se reconciliat intellige. ait enim idem Apostolus: Omnia autem à deo qui recōciliauit nos sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis, quoniam quidem deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Confer cum his omne euangelicæ fidei sacramentum. Qui enim uidetur in uiso, qui operatur in operante, qui loquitur in loquente, idem in reconciliante reconciliat: & idcirco in eo & per eum reconciliatio est, quia per indifferentem naturam pater in eo manens mundum sibi ipse per eum & in eo, reconciliatum reddebat. Consulens itaq; humanę infirmitati deus, non incerta uerborum nuditate fidem docuit. Namq; cum credendi necessitatem dicti dominici autoritas sola præstaret, tamen sensum nostrum per intelligentiam æditæ rationis instituit: ut id quod dixerat: Ego & pater unum sumus, per causam ipsam unitatis exposite nō sceremus. Dicens enim se per loquentem loqui, & per operantem operari, & per iudicantem iudicare, & per uisum uideri, & per reconciliantem reconciliari, & manere se in eo qui in se maneret; quæro quo alio

ad

ad intelligentiæ nostræ sensum expositionis suæ uti potuerit apertiori sermone, ut unum esse intelligerentur, quàm isto, quo per natiuitatis ueritatem, & naturæ unitatem, quicquid filius ageret & diceret, id in filio pater & loqueretur & ageret? Non est hoc itaq; naturæ à se alienæ per creationem in deum comparatæ, neq; ex portione dei in deum natæ: sed perfecta natiuitate in deum perfectum genitæ diuinitatis, cuius hæc naturalis conscientiæ fiducia est, ut dicat: Ego in patre, & pater in me. Et rursum: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Nihil enim ei ex deo deest: quo operante & loquente & uiso, deus & operatus & locutus & uisus sit. Non sunt duo in unius uel operatione, uel sermone, uel uisione. Nec solitarius deus est, qui in operante & loquente & uiso deo deus & operatus et locutus & uisus sit. Hoc ecclesia intelligit, hoc synagoga non credit, hoc philosophia non sapit: unum ex uno, & totum à toto, deum & filium, neq; per natiuitatē patri ademisse quod totus est, neq; hoc ipsum totum nō secum nascendo tenuisse. Et quisquis in hac infidelitatis stultitia detinebitur: aut Iudæorum sectator, aut gentilium est. Vt autem dictum domini intelligas quod ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, Apostoli & doctrinam & fidem disce dicentis: Videte ne quis uos seducat per philosophiam & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundū elementa mundi, & non secundum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. De mundo est, & de doctrina hominum sapit, & philosophiæ præda est, quisquis Christum uerum deum nescit, quisquis in eo plenitudinem diuinitatis ignorat. Humana mens hoc solum sapit quod intelligit, & mundus hoc tantum quod potest credit: secundum elementorum naturas, id tantum possibile existimās, quod aut uideret, aut ageret. Elementa enim mundi ex nihilo substiterunt: sed Christus non de extantibus manat, nec cœpit ab origine, sed originem ab origine sumpsit æternam. Elementa enim mundi aut inanima sunt, aut in animam profecerunt: sed Christus uita est, ex deo uiuente in uiuentem deum natus. Elementa mundi ex deo sunt instituta, non deus sunt. Christus ex deo deus, hoc totum est ipse quod deus est. Elementa mundi cum intra sint: non possunt à se extare, ne intra sint. Deum sub sacramento in se habens Christus in deo est. Elementa mundi eum ex se sui generis generant ad uitam, per corporales quidem passiones præbent ex se initia nascendi: cæterum non insunt uiua ipsa nascentibus. Omnis uero corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo est. Et interrogo cuius in eo diuinitatis plenitudo est? Quæ si non patris est, quem mihi deum alium unius dei fallax prædicator imponis, cuius diuinitatis plenitudo habitet in Christo? Si uero patris est, edoce quo modo corporaliter hæc in eo habitet plenitudo.

Quomodo intelligendū, omnia quæ patris sunt, mea sunt

De humana sapientia

Si enim corporali modo patrem in filio cludis, pater in filio habitans non extabit in sese. Sin uero quod est potius, corporaliter in eo manẽs diuinitas, naturæ in eo dei ex deo significat unitatem, dum in eo deus est, non aut per dignationem, aut per uoluntatem, sed per generationem uerus & totus corporalis secundum sui plenitudinem manens: dum quod ipse est, id etiam per natiuitatem dei in deum natus est, neque diuersum, aut differens aliquid in deo est, cum id quod est, corporaliter habitet in Christo, & quicquid inhabitat corporaliter, id ipsum secundum diuinitatis est plenitudinem. Quid humana sectaris? quid inanium deceptionum doctrinis inhæres? quid mihi affers unanimitatem, concordiam, creaturam? Plenitudo diuinitatis in Christo est corporaliter. Tenuit autem etiam in hoc Apostolus fidei suæ legem, ut corporaliter in Christo inhabitare plenitudinem diuinitatis doceret: ne ad unionem impiam fidei sermo decideret, nec in alterius naturæ intelligentiam furor irreligiosus erumperet. Habitans enim in Christo plenitudo diuinitatis corporaliter, nec singularis, nec separabilis est: dum nec se patitur à corporali plenitudine corporalis plenitudo discerni, nec habitans diuinitas, ea ipsa intelligi potest esse diuinitatis habitatio. Atq; ita Christus est, ut corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo sit: sic uero in Christo sit diuinitatis corporaliter plenitudo, ut in eo inhabitans nihil aliud intelligatur esse quàm Christus. Furare quas uoles uerborum occasiones, & irreligiosi ingenij aculeos exagita. Ementire saltem cuius plenitudo diuinitatis in Christo inhabitet corporaliter. Est enim Christus, est & inhabitans in eo diuinitatis corporaliter plenitudo. Et quæ sit si quæras habitatio corporalis: intellige quid sit loqui in loquente, & in uiso uideri, & in operãte operari, & in deo deum, & ex toto totum, & ex uno unum, & ita corporalis diuinitatis plenitudinem recognosce, & cuius hæc diuinitatis corporaliter inhabitans plenitudo sit, memento Apostolum nõ tacere dicentem: Ea enim quæ inuisibilia sunt eius à constitutione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, æterna quoq; eius uirtus & diuinitas. Huius itaq; diuinitas corporalis in Christo est, non ex parte, sed tota: neq; portio est, sed plenitudo: ita corporaliter manens, ut unum sint: ita unum sunt, ut à deo non differat deus: ita indifferens à deo deus, ut perfectũ deum substituerit perfecta natiuitas: ita autem perfecta natiuitas subsistat, quia in deo ex deo nato corporaliter diuinitatis inhabitet plenitudo.

Quæ sit habitatio corporalis

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

Liber IX

Ractantes superiori libro de indifferenti natura dei patris & dei filij, & id quod dictum est: Ego et pater unum sumus, demonstrantes non ad solitarium deum proficere, sed ad unitatem indiscretæ naturæ, secundum generationem diuinitatis, dum neq; aliun de quàm ex deo deus natus est, & ex deo deus non potest nō id esse quod deus est: percursisq; & si non omnibus, tamen ad intelligētiam sufficientibus dictorum diuinorum atq; apostolicorum testimonijs, quibus inseparabilis natura ac potestas patris ac filij docebatur, usq; ad hunc Apostolicę fidei locum ueni mus, quo ait: Videte ne quis uos seducat per philosophiam & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. In quo per corporaliter habitātem in eo diuinitatis plenitudinem, uerum & perfectum & paternæ naturæ deum demonstrari docuimus, ita ut inhabitans plenitudo nec diuersum intelligeretur significare, neq; unicum: cum & incorporalis dei, corporalis habitatio proprietatem naturalis unitatis in deo qui ex deo subsistisset doceret, & habitans in Christo deus subsistentis Christi natiuitatem, dum eius est habitator ostēderet: per quod impietati eorum satis superq; arbitror fuisse responsum, qui id quod à domino dictum est: Qui me uidet, uidet & patrem, Et pater in me et ego in patre, Et ego et pater unum sumus; Et omnia quæ patris sunt, mea sunt, ad unanimitatem & concordiam uoluntatis referrent, ut quia dicti fides maneret, dicti tamen intelligentiam fallacis doctrinæ religio ementita corrumperet: & cum negari non possit uoluntatum assensus in his in quibus naturæ unitas prædicatur: ad abolendā tamen eam quæ secundū natiuitatem est unitatem, societas tantum concordiæ crederetur. Sed beato Apostolo post multa naturalis ueritatis nō ambigua præconia, corporaliter habitantis diuinitatis plenitudinem in Christo docente, abscissa est omnis impiæ temeritatis assertio, cum naturalē unitatem incorporalis diuinitatis habitatio corporalis efficeret: ut id quod non solus filius est, sed quod in eo manet pater, neq; solum manet, sed & operatur & loquitur, neq; solum operatur & loquitur, sed et uidetur. Non sunt nuncupatiua, sed uera, dum habet in se per sacramentum natiuitatis & uirtus uirtutem, & potestas potestatem, & natura naturā, tenens per natiuitatē ipsa quod suum est, & ex se per imaginem referēs quod

in se est, dū & imago est autoris & ueritas, quia perfecta natiuitas perfectam imaginem præstat, & plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitans naturalem obtinet ueritatem. Et hæc quidem quamuis ita se ut sunt habeant, quia naturalis ex deo deus non potest nisi in ea natiuitatis suæ natura esse qua deus est, & uiuentis naturæ indifferens unitas, inseparabilis à se est sub uiuentis natiuitate naturæ: tamē per fidei euangelicæ salutarem confessionem subrepunt hæretici ad ueritatis excidium, ut naturalem filio detrahant unitatem, dum aliter atq; in aliud dicta, aliter atq; in aliud intelligenda componunt. Negantes itaq; dei filium, utūtur ea autoritate qua dixerat: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus deus. Vt quia unum deum professio eius locuta sit, quicquid illud in dei nomine erit, non in natura dei maneat, quia deus unus est: atq; ut id quod ipse deus dicitur, nuncupatione potius quàm ueritate sit, hinc confirmare nituntur, quia dixerit: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum & uerum deum. Et ut extra proprietatem ueri dei sit, id adijciunt: Non potest filius ab se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Tentant quoq; & illud: Pater maior me est. Postremo iam tanquā indissolubili abnegatę diuinitatis professione subuertisse se fidem ecclesiæ gloriantur, cum relegunt: De die aūt illa & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi pater solus. Non enim uidetur exequabilis per natiuitatē esse natura, quæ ignorationis sit necessitate diuersa, & pater sciēdo ac filius nesciendo manifestent dissimilitudinem diuinitatis, quia et ignorare deus nihil debeat, & ignorans non comparandus sit ad scientem. Sed hæc omnia, nec ratione intelligentes, nec temporibus discernentes, nec sacramētis euangelicis apprehendentes, nec dictorum uirtutibus sentiētes, stulto atq; imperito furore aduersus diuinitatis naturā loquuntur, ut implendas aures ignorantium sola hæc & nuda memorantes, aut absolutionibus eorum tacitis, aut causis: cum dictorum intelligētia, aut ex præpositis, aut ex consequentibus expectetur. Atq; horum quidem superius memoratorum rationem ex ipsis uel euāgelicis, uel apostolicis professionibus præstaturi, admonendos esse omnes communis fidei existimamus: ut in qua confessione æternitas uitæ est, in eadem sit intelligentia æternitatis. Nescit planè uitam suam nescit, qui Iesum Christum ut uerum deum, ita & uerum hominem ignorat. Et eiusdem periculi res est: Christum Iesum uel spiritum deum, uel carnem nostri corporis denegare: Omnis ergo, inquit, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cœlis. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, qui est in cœlis. Hęc uerbum caro factum loquebatur, & homo Iesus Christus dominus maiestatis docebat. Mediator ipse in se ad salutem ecclesiæ

Dictorum intelligentia aut ex præpositis aut ex sequentibus expectanda

fiæ constitutus, & illo ipso inter deum & homines mediatoris sacramento utrunq; unus existens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis, naturæ utriusq; res eadem est, ita tamen ut neutro careret in utroq;, ne fortè deus esse homo nascēdo desineret, & homo rursum deus manen do non esset. Hæc itaq; humanæ beatitudinis fides uera est, deum & hominem prædicare, uerbum & carnem confiteri: neq; deum nescire quòd homo sit, neq; carnem ignorare quòd uerbum sit. Cum autē contra naturam sensus nostri, deus manēs homo nascitur, iam non est contra naturam spei nostræ, ut natus homo deus maneat: cum potior natura in inferiorē nata, fidem præstet, inferiorem in naturā nasci posse potiorem. Et quidem secundum legem & consuetudinē mundi, promptior magis spei nostræ q; diuini sacramenti effectus est. Nanq; mundus in his quæ nascuntur habet incrementi uirtutem, non habet diminutionis potestatē. Gramen, arbores, sata, pecudes, ipsum quoq; participem rationis hominem contuere: semper proficit augmento, nunq; uero diminutiōe cōtrahitur, nec sese caret quod excreuit ex sese. Nam tametsi aut ætate marcescat, aut morte perimatur, habet quidem aut de mutationem in tempore, aut finem in cōstitutione uiuendi: cæterū hoc quod sit non habet in uirtute nō esse, ut nouum se per imminutionem condat ex eodem, id est, ut ex sene decedat in paruulum. Naturæ ergo nostræ necessitas in augmentū semper mundi lege prouecta, non imprudenter profectū naturæ potioris expectat: cui & incrementum secundum naturam est, & imminutio contra naturam est. Deo itaq; proprium fuit esse aliud quàm manebat, nec tamen non esse quod manserat: nasci in hominem deum, nec tamen deum esse desinere: contrahere se usq; ad cōceptum & cunas & infantiam, nec tamen dei potestate decedere: hoc nō sibi, sed nobis est sacramentum: neq; assumptio nostra deo profectus est, sed contumeliæ suæ uoluntas, nostra prouectio est: dū nec amittit ille quod deus est, & homini acquirit ut deus sit. Natus igitur unigenitus deus ex uirgine homo, & secundum plenitudinem temporum in semetipso prouecturus in deum hominem, hunc per omnia euāgelici sermonis modum tenuit, ut se filium dei credi doceret, & hominis filium prædicari admoneret: locutus & gerens homo uniuersa quæ dei sunt, loquens deinde & gerens deus uniuersa quæ hominis sunt, ita tamē, ut in ipso illo utriusq; generis sermone nunq; nisi cū significatione & hominis locutus & dei sit, uno tamen deo patre semper ostenso, & se in natura unius dei per natiuitatis ueritatē professo, & tamen se deo patri & filij honore & hominis conditione subdente, cum & natiuitas omnis se referat ad autorem, & caro se uniuersa secundum deum profiteatur infirmā. Hinc itaq; fallendi simplices atq; ignorantes hereticis occasio est, ut quæ ab eo secundū hominem dicta sunt, *Vnde occasio hereseos*

dicta esse secundum naturæ diuinæ infirmitatem mentiantur: & quia unus atque idem est loquens omnia quæ loquitur, de semetipso omnia eum locutum esse cõtendant. Nec sanè negamus, totum illum qui eius manet, naturæ suæ esse sermonem. Sed si Iesus Christus & homo & deus est, & neque cum homo, tum primū deus, neque cum homo, tum non etiam & deus, neque post hominem in deo nō totus homo, totus deus, unum atque idem necesse est dictorum eius sacramentum esse quod generis. Et cum in eo secundū tempus discernis hominem à deo, dei tum atque hominis discerne sermonem: & cum deum atque hominem in tempore confiteberis, dei atque hominis in tempore dicta diiudica. Cum uero ex homine & deo rursum totius hominis, totius etiā dei tempus intelligis, si quid aliud ad demonstrationē eius tēporis dictū est, tempori coaptato quæ dicta sunt: ut cū aliud sit ante hominē deus, aliud sit homo & deus, aliud sit post hominē & deū totus homo totus deus, non cōfundas tēporibus & generibus dispēsationis sacramentū, cum pro qualitate generum ac naturarum alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse non nato, alium adhuc morituro, alium iam æterno. Nostri igitur causa hæc omnia Iesus Christus manens, & corporis nostri homo natus, secundum consuetudinem naturę nostræ locutus est: non tamen omittens naturæ suæ esse quod deus est. Nam tametsi in partu ac passione ac morte naturæ nostræ rem peregerit, res tamen ipsas omnes uirtute naturæ suæ gessit: dum sibi ipse origo nascendi est, dum pati uult quod eum pati non licet, dum moritur qui uiuit. Et tamen cum hæc deus per hominem agit, ex se natus, per se passus, & ex se mortuus: non & hominē se non egit, dum & natus & passus & mortuus est. Hæc autem iam ante cōditionem mundi sacramenta sunt cœlestium mysteriorum constituta, ut unigenitus deus homo nasci uellet, mansuro in æternum in deo homine: ut deus pati uellet, ne passionibus humanę infirmitatis diabolus desæuiens, legem in nobis peccati deo infirmitatē nostram assumente retineret: ut deus mori uellet, ne qua insolens potestas aduersus deum esset, neque creatæ in se uirtutis posset usurpare naturā, cum se immortalis deus intra legem mortis habuisset. Nascitur itaque deus assumptioni nostræ, patitur uero innocentiæ, postremo moritur ultioni: dum & homo noster in deo permanet, & infirmitatum nostrarū passiones deo sociæ sunt, & spiritalis nequitiæ ac malitiæ potestates triumpho carnis deo per carnem morientе subduntur. Huius igitur sacramenti Apostolus cōscius, & per dominum ipsum fidei scientiā adeptus, cum nō ignoraret incapacem esse eius & mundū, & homines, & philosophiam, ait: Videte ne quis uos seducat per philosophiam, & inanem deceptionem secundū traditionem hominū, secundum elementa mundi, & non secundū Iesum Christum

stum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis. Exposita itaq; habitantis corporaliter diuinitatis in eo plenitudine, sacramentum assumptionis nostræ continuo subiecit dicens: Et estis in eo repleti. Vt enim in eo diuinitatis est plenitudo, ita in eo & nos sumus repleti. Neq; sanè ait, estis repleti, sed, in eo estis repleti: quia per fidei spem in uitam æternã regenerati ac regenerandi omnes, nunc in Christi corpore manent, replendis postea ipsis, non iam in eo, sed in ipsis secundum tempus illud, de quo Apostolus ait: Qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ, conforme corpori claritatis suæ. Nunc igitur in eo repleti sumus, id est, per assumptionem carnis eius, in qua diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat. Et huius spei nostræ nõ exigua in eo potestas est. Nãq; quod repleti in eo sumus, hoc est caput ac principium omnis potestatis, secundum illud: Vt in nomine suo omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorũ, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Cõfessio itaq; hæc erit, Iesum in gloria dei patris, & natũ in homine deum, iam non in infirmitate corporis nostri manere, sed in dei gloria. Et hoc linguа omnis confitebitur. Et cum cœlestia & terrestria genu flectẽt: hoc caput omnis principatus & potestatis est, ut ei uniuersa genu flectẽdo subiecta sint, in quo sumus repleti, & qui per habitantem in se corporaliter diuinitatis plenitudinem, in dei patris gloria sit confitendus. Demonstrato autem & naturæ suæ & assumptionis nostræ sacramento, cum in eo plenitudine diuinitatis manẽte, nos in eo per id quod homo natus est repleamur: reliquam dispensationem humanæ salutis exequitur dicens: In quo & circumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismate, in quo & conresurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit eum à mortuis. Circuncidimur itaq; nos nõ circũcisione carnali, sed circũcisione Christi: id est, in nouum hominẽ renati. Cum enim consepelimur baptismate eius, mori nos necesse est ex uetere homine, quia regeneratio baptismi resurrectionis est uirtus: & hæc circũcisio Christi est, nõ expoliari carne preputij, sed totos cõmori ei, et per id totos postea ei uiuere. In eo ẽm resurgimus, per eius dei fidẽ, qui eũ suscitauit à mortuis. Credẽdus ergo deus est, cuius operatione Christus excitatus à mortuis est, quia fides ista corresurgit in Christo. Consummat deinde ita omne hominis assumpti sacramẽtũ: Et uos cũ mortui essetis in delictis, & præputio carnis uestræ, uiuificauit cum illo, donatis uobis omnibus delictis, delẽs quod aduersum nos erat chirographum in sententijs, quod erat cõtrarium nobis, & ipsum tulit è medio affigens illud cruci, exutus carnem, & potestates ostentui esse fecit, triumphatis

Duplex circumcisio, carnalis & spiritualis

umphatis his in semetipso. Apostolicam fidem seculi homo nõ capit, & sensus sui dicta alius præter quàm ipsius sermo nõ explicat. Deus Christum à mortuis excitat, & Christũ in quo corporaliter diuinitatis plenitudo inhabitat. Sed cõuiuificauit nos cũ illo, donans nobis peccata, & delens chirographum legis peccati, quod per sententias anteriores contrariũ nobis erat, hoc tollens de medio, & cruci affigens, mortis lege carne sese spoliãs, potestates ostentui reddens, triumphatis his in semetipso. Et de triumphatis potestatibus in semetipso, atque ostẽtui redditis, deletoque chirographo, uiuificatisque nobis, iam superius tractauimus. Hoc uero sacramentũ, quis uel apprehendet, uel eloquetur? Suscitat dei operatio Christũ à mortuis, & hæc eadem dei operatio nos uiuificat cum Christo, & hæc eadem dei operatio donat peccata, chirographum delet & affigit cruci. Carnem se exuit, potestates ostẽtui reddit, ac de his in semetipso triumphat. Habes operationem dei, Christum à mortuis excitantis: habes & Christum hæc ipsa in se, quæ deus operatur operantem. Christus enim mortuus est, carne se spolians. Tene ergo Christum hominem à deo ex mortuis excitatum, tene deum Christũ salutis nostræ operationes cum esset moriturus operantẽ: ut cum hæc deus operatur in Christo, operetur licet deus, spolians se tamen Christus carne, moriturus sit: & cũ mortuus est Christus, operans ante mortem deus, mortuũ tamen Christum operatio dei excitet, cum ipse sit Christus à mortuis excitatus, qui est ante mortem Christus operatus, & idem sit spolians se carne moriturus. Iam'ne apostolicæ fidei sacramentum intelligis? Iam'ne Christũ habes cognitũ? Quæro enim à te, quis sit carne se spoliãs, & quæ sit caro illa spoliata? Duplicis enim intelligentiæ ab Apostolo teneo significationem, spoliatæ carnis, seque carne spoliantis: & inter hæc Christum audio per operationem dei à mortuis excitatum. Et cum sit Christum à mortuis excitans deus, sitque & Christus excitatus à mortuis: interrogo quis est carne se spolians, & quis est Christum à mortuis excitans, nosque uiuificans cum Christo? Si enim non idem est Christus mortuus, qui est caro spoliata, carnis spoliatæ nomẽ ostende, & rursus naturam eius qui se carne spoliauit, expone. Eundem enim esse inuenio deum Christum à mortuis excitatum, qui se carne spoliauit, & rursum spoliatã carnem Christum à mortuis esse excitatum: deinde principatus & potestates ostentui reddentem & triumphantẽ reperio in semetipso. In telligis'ne hunc triumphantem potestates in semetipso? Sentis'ne quod à se nõ differat caro spoliata, & carne se spoliãs? In semetipso enim triũphat, id est, in ea qua se carne spoliauit. Vides'ne ita deum & hominem prædicari: ut mors homini, deo uero carnis excitatio deputetur? Nõ tamen ut alius sit qui mortuus est, et alius sit per quem mortuus resurgit. Spoliata enim caro

Christus

Christus est mortuus:& rursus Christũ à mortuis excitãs,idem Christus est carne se spolians.Naturam dei in uirtute resurrectionis intellige, dispẽsatione hominis in morte cognosce. Et cũ sint utraq; suis gesta naturis,unũ tamen Christũ Iesum eum memento esse, qui utrunq; est. Quanq; enim meminerim frequenter ad deum patrẽ per Apostolum referri,Christũ à mortuis esse suscitatũ,sed non est Apostolus extra Euangelicã fidem dictis suis ipse cõtrarius,maxime domino dicente:Propter hoc me pater diligit,quòd ego pono animã meã,& iterum recipiã eam. Nemo tollet eam à me,sed ego pono eã à me. Potestatem habeo ponendi eam,& potestatem habeo iterum accipiendi eam.Hoc mandatum accepi à patre. Vel cum postulatum ab eo esset,ut signum ad fidem de se ostenderet,ait de templo corporis sui:Soluite templum hoc,& ego in triduo suscitabo illud.Cum enim & per accipiendæ animæ potestatem, & per suscitãdi templi uirtutem ipsum se sibi resurrectionis suæ deum doceat: totum hoc tamen ad mandati paterni refert autoritatem.Non contrarie intelligitur Apostolus, Christum dei uirtutem & dei sapientiã prædicasse, omnemq; operis sui magnificentiã per id ad patris gloriam retulisse:quia quicquid Christus gerit, uirtus dei & sapientia gerit:& quicquid uirtus dei & sapientia gerit, sine dubio deus gerit, cuius & sapientia est Christus & uirtus. Deniq; nunc per operationẽ dei excitatus Christus à mortuis est,quia opera dei patris ipsæ naturę à deo non differentis operatus est.Et in eo resurrectionis fides est,qui Christum suscitauit à mortuis.Hanc igitur beatus Apostolus geminæ in Christo significationis tenuit prædicationẽ,ut & infirmitatem in eo hominis,& uirtutem dei ac naturam doceret:secundum illud Corinthijs dictũ:Nam & si crucifixus est ex infirmitate nostra,sed uiuit ex uirtute dei,mortem infirmitatis humanæ, uitam uero dei uirtutis ostendens. Et illud ad Romanos : Quod enim mortuũ est peccato,mortuũ est semel:quod aũt uiuit,uiuit deo.Sic & uos deputate uosmet ipsos mortuos quidẽ esse peccato, uiuere autem deo in Christo Iesu:mortem peccato, id est,corpori nostro adscribens , uitam autem deo,cui est naturale quod uiuit.Et per id nos corpori nostro mori oportere,ut deo uiuamus in Christo Iesu, qui peccati nostri corpus assumens,totus iam deo uiuit, naturæ nostræ societate in cõmunionem diuinæ immortalitatis unita. Hæc igitur demonstranda à me paucis fuerunt, ut utriusq; naturæ personam tractari in domino Iesu Christo meminissemus: quia qui in forma dei manebat, formam serui accepit, per quam obediens usq; ad mortem fuit. obedientia enim mortis non est in dei forma, sicuti nec dei forma inest in forma serui. Per sacramentum aũt Euangelicæ dispensationis non alius est in forma serui , quàm qui in forma dei est,cum tamen serui formam accipere, & in forma dei *Obediẽtia mortis non est in dei forma*

manere

manere non idem sit: cumq; accipere formam serui nisi per euacuationem suam non potuerit qui manebat in dei forma, non conueniente sibi formæ utriusq; concursu. Sed non alius atq; diuersus est, qui se exinaniuit, & qui formam serui accepit. Accepisse enim non potest eius esse qui non sit, quia eius sit qui subsistat accipere. Ergo euacuatio formæ non est abolitio naturæ, quia qui se euacuat, non caret sese, & qui accipit manet. Et cum ipse sit euacuans & accipiens, habet quidem in eo sacramentum quod se euacuat & accipit: non habet tamen interitum, ne non extet euacuans, & ne non sit accipiens. Itaq; euacuatio eò proficit, ut proficiat forma serui, non ut Christus qui in forma dei erat, Christus ex se non maneat, cum formam serui non nisi Christus acceperit. Qui cum se euacuauerit, ut manens spiritus Christus, idem Christus homo esset in corpore, demutatio habitus & assumptio naturæ, naturam manentis diuinitatis non perimit: quia unus atque idem Christus sit, & demutans habitum, & assumens. Ostensa itaque sacramentorum dispensatione, per quam hæretici ignorantes quosque fallerent, ut ea quæ per assumpti hominis naturam dicta gestaq; sunt omnia, infirmitati diuinitatis adscriberent: & formæ dei deputarent, quicquid formæ serui propriæ aptatum est: nunc ipsis propositionibus eorum respondendum est. Tutò enim iam dictorum singulorum genera diiudicabuntur, cum uerbum & carnem, id est, deum & hominem Iesum Christum sola fides sit cõfiteri. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christum ex eo negandum per naturam hæretici existimant, quia dixerit: Quid me dicis bonum? Nemo bonus est nisi unus deus. Omnis responsionum ratio necesse est, ut ex interrogationum causis proficiscatur. Ad id enim respondebitur, unde quæritur. Et primum requiro à dicti huius calumniatore, utrum'ne id arguere dominum existimet, quur bonus dictus sit, seq; maluerit malum dici. Id enim significari uidetur hoc dicto, quid me bonum dicis. Non opinor quisquam tam uæcors erit, ut malitiæ professionem ei uelit adscribere, qui dixerit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meum super uos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris: Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est. Mitem se profitetur & humilem: & irasci creditur, quur bonus dictus sit? Professionum hæc diuersitas dissidet, ut bonitatis suæ testis nomen in se bonitatis accuset. Non ergo irasci intelligitur se bonũ dici: & quærendum est, quam aliam de se professionem arguat, qui nõ credendus est nomen in se bonitatis arguere. Videamus itaq;, quid præter bonum interrogans dixerit, ait enim: Magister bone, quid boni faciam? Duas igitur res cõnuncupauit, & bonum, & magistrum. Et quia non arguit bonum

Quõ nemo bonus nisi deus

bonum se dici: hoc necesse est arguat, quòd magister bonus dictus sit. Ita autem arguit se magistrum bonum dici, ut fidem interrogantis potius, quàm uel magistri in se, uel boni nomen argueret. Iuuenis enim insolens, per obseruantiam legis, & finem legis, qui Christus est, nesciens, & iustificatum se in operibus existimans, & non intelligens uenisse eum ad oues perditas domus Israel, & impossibile esse legi per fidem iustificationis saluare credentes: tanquam communium præceptorum, & in lege scriptorum magistrum interrogat dominum legis, & unigenitum deum. Detestatus itaq; dominus hanc de se irreligiosæ fidei professionem, quòd tanquam magister legis interrogaretur, respondit: Quid me dicis bonum? Atq; ut significaret quatenus intelligendus & profitendus bonus esset, subiecit: Nemo bonus nisi unus deus. Non respuit bonitatis nomen, si sibi hoc tanquam deo deputaretur. Deniq; ostendens se magistri in se boni, per fidem eius, qui tanquam hominem interrogabat, nomen arguere: post iactantiam iuuenis & gloriam legis impletæ, ita respondit: Vnum tibi deest. uade, uende quæcunq; habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Non refugit bonitatis de se nomen, qui cœlestem thesaurum pollicetur: nec magistrum se non uult uideri, qui ducem se perfectæ huius beatitudinis præstat. Terrenæ autem de se opinionis fidem arguit, bonitatem in solo deo docens esse. Et ut se & deum & bonum significaret, bonitatis est usus officiis, cœlestes thesauros pandens, & se ad eos prætium tribuens. Ita & quæ sibi tanquam homini tantum deferebantur, detestatur, neq; se ab his quæ deo deputabat, professus alienum est: cum unum deum bonum confitens, ea ipse loqueretur atq; ageret, quæ unius dei uirtutis, bonitatis atq; naturæ sunt. Quòd igitur non bonitatis nomen refugerit, sed neq; magistri honorem recusauerit, sed fidem eius qui in se nihil nisi corporeum & carnale sapuisset, arguerit, hinc intelligitur, quòd aliter ad apostolos magistrum se cõfitentes loquutus est, dicens: Vos me uocatis magistrum & dominum, & bene dicitis, sum etenim. Et cum alibi dixisset: Ne uocemini magistri, quia magister uester Christus est. Vbi cum fide magister est, ibi adeo laudat, ut & profiteatur hoc nomen: hic uero boni magistri nomen nõ recognoscit, ubi nec dominus intellectus est esse, nec Christus: solum unum deum bonum prædicans, non se utiq; à deo secernens, qui & dominum se professus, & Christum, ducem cœlestis thesauri ostendat. Tenuit autem hunc semper dominus fidei ecclesiasticæ modum, ut patrem deum unum prædicans à sacramento se dei non separaret unius, dum per naturam natiuitatis neque alium se deum profiteretur esse, neq; ipsum: quia eum nec diuersi generis deum esse natura in eo unius dei patitur, neq; natiuitas admittit

non

Iuuenis Euangelicus arrogans ex obseruatiõe mãdatorũ legis

Ne uocemini magistri, quia magister uester Christus est

non perfectũ ei esse quod filius est. Ita nec separabilis à deo potest esse, neq; ipse est. Per quod ita omnem sermonis sui significationem temperat, ut quicquid deo patri honoris protestaretur, id modestissima confessione etiam sibi proprium esse demonstraret. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite: quæro in quo se in natura discreuerit, qui non discreuit in honore? Dicens enim, & in me credite, cum dixisset, & in deum credite: an ne per id quod ait, & in me, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam planè separa, si fidem separas. Si credidisse sine Christo in deum uita sit, Christum à dei & nomine & proprietate diuelle. Quòd si uitam perficit credere in Christo eos, qui in deum credunt: uerbi uirtutem diligens lector expendat: Credite in deum, & in me credite. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite, uniens se fidei dei, & naturę eius uniuit, cũ memorato deo in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum: deum se per id docens, cum credendum in eum sit ab his, qui in deum credant. Occasionem tamen irreligiosæ unionis exclusit: quia cum & in deum, & in se credendum professus sit, fidem de se solitarij non reliquit. Quanquam igitur in plurimis, ac penè omnibus dictis sacramenti huius præstiterit absolutionem, ne quando confessus deum patrem, ab eius se unitate discerneret, neq; se in unitate ipsius collocans, eundem tamẽ unum & solitarium profiteretur: tamen etiam ex hoc uel maxime intelligitur sacramentum & unitatis & natiuitatis doceri, cum ait: Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit pater mihi ut perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimonium perhibent de me, quoniam pater me misit, & qui misit me pater, ipse testificatus est de me. Neq; uocem eius unquam audistis, neq; figuram eius uidistis, & uerbum eius non habetis in uobis manens: quoniam quem misit ille, huic uos non creditis. Patrem testatum esse de filio quomodo uere intelligitur, cum nec ipse uisus sit, nec uox eius audita sit? Memini quidem de cœlis auditam uocem fuisse, dicentis: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, hunc audite. Et quomodo uox dei audita non est, cum paternę uocis significationem in se uox audita contineat? Sed fortè in Hierosolymis manentes non audierant, quia in desertis Ioannes solus audierit. Quęrendum est ergo in Hierosolymis quomodo testatus est pater. Non enim testimonio iam Ioannis utitur uocem è cœlo audientis, sed habet testimonium maius Ioanne, & quod hoc esset, continuo subiecit: Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam ea. ipsa opera quæ facio, testimonium perhibẽt de me, quoniam pater me misit. Agnosco testimonij autoritatem: neq; enim quisquam nisi filius à patre missus hæc ageret. Opus ergo suum testimonium est. Sed quid tãdem sequitur? Et qui me misit pater, ipse testificatus est de me. Neq;

uocem

uocem eius unquã audistis, neq; figuram eius uidistis, & uerbum eius non habetis in uobis manens. Extra crimen ergo sunt ignorantes testimonium patris, qui in his nunquã auditus ac usus sit, & in his nõ maneat uerbum eius: sed nõ sunt sub uenia incogniti sibi testimonij: quia testimoniũ de se patris, operũ suorũ testimoniũ esse profitetur. Opera igitur de eo testantur quòd à patre sit missus, sed hoc operum testimonium patris est. Et cum operatio filij, patris testimonium sit: eam necesse est operari in Christo naturam intelligendam esse, per quam testis & pater est. Atque ita Christus operans, & in eius opere pater testans, ostenduntur inseparabilis secundum natiuitatem esse naturæ, cum dei de Christo testimonium, ea ipsa Christi esse significetur operatio. Non sunt itaq; extra reatum non cogniti sibi testimonij, cum opus Christi testimonium de eo patris sit. Neq; in eo quòd testantis uocem non audierint, & figuram non uiderint, & uerbum eius manens in se non habuerint, idcirco sine testimonij sunt conscientia. Ad id enim refertur quod dictum est: Neq; uocem eius audistis, neq; figuram eius uidistis, & uerbum eius manens non est in uobis. Et cum testatus de eo pater fuisset, ut causa tamen neq; uocis auditæ, neq; uisæ figuræ, & uerbi in his non manentis posit intelligi, continuo subiecit: Quoniam quem misit ille, huic uos nõ creditis. Se credito, & uocem dei audiendam, & figuram uidendam, & uerbum eius in his qui crederẽt inesse demonstrans, cum per naturæ unitatem in se pater & loqueretur, & uideretur, & haberetur: nunquid nõ & patrem significat, cum missus ab eo est? Nunquid se per aliquam naturæ differentiam à patre discreuit, cum hinc pater testans de eo, neq; auditus neq; uisus sit, nec intellectus, quia misso sibi à patre non creditum sit? Non se ergo unigenitus deus à deo separat, patrem deum cõfitens: sed per significationem patris deo patre demonstrato, se quoq; in dei honore cõstituit. Namque in hoc ipso eodemq; sermone, in quo operibus suis testari se missum esse à patre docet, & patrem testantem, quòd ab eo missus sit, significat, cum dixisset: Et honorem eius qui est solus deus, non quæritis: non tamen hoc dictum nudum, & non antea ad unitatis fidem pręparatum reliquit. Superius enim ita ait: Non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis: honorem ab hominibus non accipio, sed cognoui uos quoniam dilectionem dei non habetis in uobis. Ego ueni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius uenerit in nomine suo, illum recipietis. Quomodo potestis uos credere, qui honorẽ ab hominibus accipitis, & honorem eius qui est solus deus, non quęritis? Honorem improbat hominum, quia honor potius quærendus à deo est: & infidelium est honorem ab alterutro accipere. Quid enim homo homini honoris impartiet? Cognitum itaq; sibi ait, dilectionem dei in his non

Honorem eius qui est solus deus, nõ quæritis

esse: & non manentis in his dilectionis dei hanc docet causam, quia se uenientem in nomine patris sui non accipiunt. Quid rogo est, in nomine patris eum uenire? Nunquid aliud quàm in nomine dei? Aut nuoquid non idcirco in his dilectio dei non est, quia non susceptus sit in nomine dei ueniens? Aut nunquid in se non & naturam dei significauerat, dicens: Non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis? Nam & in eodem ipso sermone iam dixerat: Amen amen dico uobis, quoniam uenit hora, & nunc est, in qua audient mortui uocem filij dei, & qui audierint, uiuent. Cum in nomine patris uenit, neque ipse pater est, nec tamen noo in ea est diuinitatis natura qua pater est, quia & filio & deo proprium est in nomine dei patris uenire. Deinde accipiendus est alius in nomine eodem ueniens. Sed hic homo est, à quo sibi honorem homines sperabunt, & cui honorem reddent uicissim, cum tamen se idem in nomine patris uenisse fallet. Et hic quidem antichristum significari non obscurum est, mendacio paterni nominis gloriantem. Et cum hunc honorabunt, atque ab eo honorabuntur (tunc enim spiritum erroris accipient) honorem eius qui est solus deus non quærent. An ne cum ob hoc dilectionem dei non habeant, quia uenientem se in nomine patris non acceperint, & rursum uenientem alium in eodem nomine recipientes, & honorem ab alterutro accipientes, honorem eius qui solus deus est non requirant, separare se Christus ab honore unius dei poterit intelligi, cum idcirco non quæratur honor solius dei, quia antichristum suscipiendo non sit ille susceptus? Nam cuius repudiatio honoris solius dei prætermissio est, in huius honore necesse est honorem solius dei esse: in cuius si susceptione mansissent, honorem solius dei quæsissent. Et hic idem ipse sermo testis est nobis, in cuius exordio continetur, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Nunquam enim natura alia exæquantur in honore, nec exæquatus honor separat honorandos: cum sacramento tamen natiuitatis poscitur honoris æqualitas, cum filius ita honorandus ut pater sit. Et cum eius qui solus est deus, honor non quæritur, non est extra solius dei honorem, cuius honor idem atque unus & dei est: quia ut non honorificans filium, non honorificat & patrem, ita & solius dei honorem non quærens, non quærit & Christi. Inseparabilis itaq; est à dei honore honor Christi. Et quàm unus atq; idem utriusq; sit, etiam ex eo docet, cum ait nunciata sibi Lazari infirmitate: Infirmitas hæc non est usque ad mortem, sed pro gloria dei est, ut honorificetur filius dei per eum. Pro gloria dei Lazarus moritur, ut filius dei glorificetur per Lazarum. Nunquid ambigitur, in gloria filij dei esse gloriam dei, cum mors Lazari quæ deo sit gloriosa, gloriam

Honor Christi est inseparabilis ab honore dei

sit

fit dei filio paritura? Atq; ita & naturalis per natiuitatem unitas dei patris in Christo docetur, cum infirmitas Lazari pro dei gloria est: & sacramentum fidei retinetur, cum per Lazarum glorificandus est dei filius, deo perinde dei filio intellıgendo, necq; ita deo intelligēdo, ut non etiam dei filio confitendo, cum glorificando per Lazarum deo, dei sit filius gloriosus. Inseparabilis sacramento diuinæ naturæ est uiuentis à uiuente natiuitas, nec demutationem generis accipit filius dei, ne non in eo paternæ naturæ ueritas maneat. Nam & his ipsis significationibus, quibus confesso uno tantum deo abnegasse in se dei naturam uidetur, sub solius demonstratione: in unitate se tamen paternæ naturæ, unius dei fidem non conuellens, locauit. Interrogatus enim à scriba, quod in lege esset principale mandatum, respondit: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est. &: Diliges dominū deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uisceribus tuis, et ex tota uirtute tua. Hoc est primū mandatum. Secundum aūt simile est huic: Diliges proximū tuum tanquā te ipsum. Maius aūt horum mādatum non est. Alienasse se à natura & religione unius dei existimatur, cum principalis mandati hęc sit professio: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est? Deinde ne in cōsequentis se quidem mandati religione constituat, cum ad proximi nos dilectionē lex sicut ad unius dei fidem uocaret. Et quidem responsio scribæ non est negligenda, dicentis: Bene dixisti magister in ueritate: quòd unus sit deus, nec est alius præter illum, Ita diligendus ex toto corde, & ex totis uirtutibus, & ex tota anima, & diligere proximum tanquam seipsum, hoc maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificijs. Responsio scribæ uidetur cum dictis domini conuenire, unius dei charitatem intimam internamq; profitentis, & dilectionem proximi secundum propriæ dilectionis ueritatem pollicentis, & supra sacrificiorum holocaustomata charitatem in deum atque in hominem esse intelligentis. Sed quid sequatur uidendum est: Videns autem Iesus quòd sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe à regno dei. Quid sibi uult tam moderatæ responsionis professio? cum hominem ad cœlorum regnum fides ista consummet; unum deum credere, & cum tota anima, & totis uirtutibus, & toto corde diligere, proximum quoq; ita ut seipsum amare, scriba hic non iam in regno dei sit, sed non longe à dei regno sit? Alia istud significatione nudum uestientibus, & esurientem alentibus, & sitientem potantibus, & ægrotum uisitantibus, & clausum carcere frequentantibus datur: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Vel illis quibus hęc pauperis spiritus merces est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Perfectus hic fructus est, & absoluta possessio est, & præpara-

ti regni non incerta traditio. Aut nunquid adolescens minus aliquid horum cōfitebatur? Nam exæquata ad amorem suum dilectione proximi, quid de boni operis consummatione non egeret? Interdum enim indulgentem officiosumq́ue esse, non perfectæ est charitatis: perfecta autem charitas omne huiuscemodi indulgentiæ implebit officium, cum non reliquerit quod alteri debeat, qui tantum alteri quantum sibi reddat. Sed ignoratione consummati sacramenti detentum scribam, per professionem fidei dominus collaudans, & non longe eum à dei regno esse respondens, non tamen eum in ipsa iam beatæ spei possessione constituit. Tendebat enim felici cursu, etsi ignoranti, & prælata omnibus dilectione dei, & charitate proximi suæ ipsius dilectioni exæquata, cum tamen ei ipsi proximi charitati amorem dei prætulisset, iam non holocaustomatum & sacrificiorum præscriptis continebatur. Non erat longe istud ab Euangelico sacramēto. Et quur non longe à dei regno sit, qui futurus magis in dei regno sit, ex ipsis dictis domini intelligendum est. Sequitur enim: Et nemo audebat iam eum interrogare. Et respondens Iesus dixit docens in templo: Quomodo dicunt scribæ Christum filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse Dauid dicit eum dominum, & unde est filius eius? Non longe igitur à dei regno est scriba unum deum confitēs, qui ultra omnia esset diligendus: sed admonetur sua ipsius professione, cur sacramentum legis ignoret, & Christum dominum filium dei nesciat per natiuitatis naturam in fide unius domini confitendum. Et quia per unius domini secundum legem professionem, dei filio ut in unius domini sacramēto maneret, non relinqui uidebatur: scribam admonet, quomodo Christum Dauid filium esse diceret, cum Dauid eum dominum suum esset professus: nec natura fineret, ut qui tanto patriarchæ esset filius, esset & dominus. Hoc ideo, ut scriba secundum carnem & partum Mariæ quæ ex Dauid esset, solum eum intelligens, dominum potius secundum spiritum Dauid meminisset esse, quàm filium. Et id quod dictum est: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est, à domini unius sacramento Christum non separaret, cum tantus patriarcha & prophetes eum, qui ex utero domini ante luciferum genitus fuisset, dominum sibi profiteretur: non utiq; immemor legis, neq; ignorans dominum alium non confitendum, sed eum qui sacramento naturalis natiuitatis ex in corporali dei utero substitisset, absq; uiolatę legis fide dominum esse intelligendum, cum unus ex uno per unius domini naturam haberet in se naturale quod dominus est. Quis ergo etiam nunc relictus est ambigendi locus? Dominus ipse præcipuum mandatū legis in unius domini

Dixit dominus domino meo

domini confeßione ac dilectione docens esse, non suo ad scribam, sed prophetæ testimonio est usus, esse se dominum: dominum se tamen semper per id quod dei filius est esse significans. Per id enim in sacramento dei unius per natiuitatem manet: quia dei in se naturam dei natiuitas tenens, in deum alterum non excedat diuersitate naturæ, & ueritas generationis nec patri adimat ne non deus sit, nec filio non perficiat ne non sit & dominus. Atq; ita neq; autoritatem pater amittit, nec naturam filius non tenet, per quod nec deus pater non dominus unus est, neque unigenitus deus dominus separatur ab uno, cum ex uno domino unus ipse subsistat in dominum, dominum unum esse ita ex lege docens, ut se quoq; dominum, propheta testante confirmet. Tendat per cæteras impij furoris propositiones fidei Euangelicæ responsio, & his ipsis quibus impugnatur repugnet: & armis excidij sui uincens, unius spiritus dicta, unius quoq; fidei demonstret esse doctrinam. Neq; enim alius est Christus, quàm qui est prædicatus, deus scilicet uerus, & in dei unius ueri gloria manens: & sicut se dominum ex lege dum negare uidetur, professus, ita & in Euangelijs uerum se deum dum non confiteri existimatur, ostendens. Hoc enim se dicto eius, ne eum uerum deum esse hæretici confiteantur, excusant: Hæc est autem uita æterna, ut sciant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. In eo namq; quod ait, te solum uerum deum, separare se à ueritate dei per exceptionem solitarij existimatur: cum solus uerus deus nisi se tantum solitarium deum non patiatur intelligi. Et uere istud fides apostolica non patitur duos ueros deos credi, quia naturæ unius dei nihil alienum naturæ eiusdem exæquandum sit ueritati. Non erit enim in dei unius ueritate deus unus, si extra naturam unius dei ueri, alterius generis & non secundum natiuitatem naturalis sibi deus uerus exiſtat. Sed ut in hoc ipso eodem dicto non ambigue ipse se in unius dei ueri natura deum uerum professus esse intelligatur, à superioribus huic tamẽ dicto continuatis atq; iunctis professionibus respon sionis nostræ sermo descendat: ut per gradus demonstratæ fidei iam in ipso apice ueri dei Christi, libertatis nostræ fiducia cõquiescat. Post sacramentum itaq; sermonis eius quo dixerat: Qui me uidet, uidet & patrem, & non creditis mihi quòd ego in patre, & pater in me est. Et uerba quæ ego loquor uobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi quoniam ego in patre, & pater in me est: sin autem, uel propter opera ipsa credite. Post multiplicem ergo hunc ingentium mysteriorum sermonem sequitur respondentium discipulorum sermo iste: Nunc ergo scimus quia nosti omnia, & non habes necesſitatem ut aliquis te interroget, in hoc credimus quoniam à deo exisſti. Virtutibus in eo dei, naturam quoq; dei intellexerũt: neq;

enim nosse omnia, & cordium cogitationes scire, missi potius à deo posset esse, quàm nati. In hoc ergo credere se profitentur, quòd à deo exierit, quia naturæ in eo dei esset potestas. Intelligentiam autem eorum collaudans dominus respondit, non utiq; quòd missus esset, sed quòd à deo exisset: profectum natiuitatis ex incorporali deo sub exitionis significatione testanrū. Nam & ipse natiuitatem suam sub exitionis demonstratione fuerat eloquutus, dicens: Vos me amatis, & creditis quoniam à deo exiui, & à patre ueni in hunc mundum. A patre enim in hunc mundum uenerat, quia à deo exierat. Nam ut natiuitatem suam in exitione significasse intelligeretur: subiecit, se à patre uenisse. Et cum per id à patre uenerit, quia à deo exierit, exitio eius à deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est professio consequuta. Intelligentibus itaque apostolis hoc exitionis sacramentum, hæc loquutus est: Modo creditis: Ecce ueniet hora, & uenit, ut dispergatur unusquisq; in sua, & me solum relinquatis, sed non sum solus, quoniam pater mecum est. Vt exitiotiem illam, non alienationem à deo patre doceret esse, sed natiuitatem naturam in se dei patris nascendo retinentem, subiecit, non se solum esse, sed patrem secum esse, uirtute utiq; atque unitate naturæ: cum secum pater in se manens, esset in loquente se atque operante & operans & loquens. Deinde ut causam totius huius sui sermonis ostenderet, adiecit: Hæc loquutus sum uobis, ut in me pacem habeatis. In hoc autem seculo tribulationem habebitis, sed animæqui estote, quia uici ego mundum. Loquutus ergo ista est, ut pacifici in eo manerent, neq; dissensionum studio super fidei disceptationibus dissiderent: cum qui solus relinqueretur, non solus esset, & qui à deo exisset, eum à quo exisset deum in se haberet. Deinde in seculo uexati, patientes promissionum eius essent, qui mundum à deo exeundo, & deum secum habendo uicisset. Postremo totius mysterij fidem eloquuturus, eleuatis in cœlum oculis, ait: Pater uenit hora, honorifica filium tuum, ut & filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei uitam æternam. An ne tibi infirmus uidetur, cum honorificari se rogat? Sit planè infirmus, nisi honorificari se idcirco postulat, ut ipse honorificet honorificantem. De honore autem accipiēdo & reddendo, libro alio tractauimus, & eadem reuoluere admodum ociosum est. Certe non ambigitur gloriam idcirco posci, ut glorificetur impartiēs: sed fortè in eo imbecillis est, quòd potestatē omnis carnis accepit. Sit quoq; acceptio potestatis imbecilla, nisi potēs est illis quos accipit, uitę tribuere ęternitatem: Sed in eo ipso quoq; quod accipit, naturæ aliqua infirmitas arguitur. Sit planè acceptio infirmitas, nisi Christus ex natiuitate potius quàm ex innascibilitate deus uerus est. Quòd si acceptio potestatis, so

la

Exitio Christi à deo, est eius absoluta natiu.

la est significatio natiuitatis, in qua accipit id quod est: non est infirmi-
tati dario deputanda, quæ totum hoc nascentem cõsummat esse quod
deus. Cum enim innascibilis deus ad perfectã diuinæ beatitudinis na-
tiuitatem unigenito deo autor sit: autorẽ natiuitatis esse, sacramentum
paternum est. Cæterum non habet contumeliam, quæ autoris sui ex-
primit imaginem: quod enim pater dedit potestatem in hoc filium ge-
nuit, quod filius accepit, natiuitatem consummat. Dedisse enim pote-
statem omnis carnis, & ad id dedisse, ut det ei uitam æternam: habet in
dante quòd pater est, & in accipiente quod deus est: cum & in eo signi
ficetur pater esse quòd dederit, & in eo filius deus maneat, quòd uitæ
æternæ dandæ sumpserit potestatem. Naturalis igitur filio dei & con-
genita omnis potestas est, quæ cum data sit, non alienata est per id ab
autore, quia data est, cum quod est autoris, hoc datum sit: dare scilicet
uitam æternã, & corruptionem in incorruptionẽ mutare. Dedit itaq;
pater omnia, & accepit filius omnia: neq; ambiguum est, cum dixerit:
Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et hic quidem non creationum spe-
cies, neq; elementorum diuersas substitutiones præsens sermo signifi
cat: sed beatæ atq; absolutæ diuinitatis nobis gloriam pandens, deum
in his ostẽdit intelligendum esse quæ sua sunt in uirtute, in æternitate,
in prouidentia, in potestate. Non quòd hæc deus ita habeat, tanquam
aliud quid extra ista esse credẽdus sit: sed quòd in his ad aliquantulam
sensus nostri opinionẽ significatus sit ipse qui habeat. Vingenitus igi-
tur in his se docens substitisse, quæ patris sunt, cum ex se sumpturum
esse sanctum spiritũ dixisset, adiecit: Omnia quę patris sunt, mea sunt,
propterea dixi, de meo accipiet. Omnia quæ patris sunt, sua sunt, tradi
ta utiq; & accepta. Sed data non infirmant diuinitatẽ, quæ in his eum
constituunt esse quibus pater est. His igitur nunc gradibus præmissæ
de se intelligẽtiæ usus est, ut cum se à deo exisse docuisset, secumq; esse
patrem professus esset, seq; mundum uicisse testatus esset, & honoran
dus à patre, patrẽ esset honoraturus, & accepta potestate in danda uni
uersæ carni uitæ æternitate esset usurus: tum postremo omnia hæc tali
absolutione concluderet: Hęc est autem uita æterna, ut sciant te solum
deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Vitæ æternæ fidẽ uel
loqui ô hæretice disce uel credere, & separa à deo Christum si potes, à
patre filiũ, à deo uero super omnia deum, à solo unum. Vnus enim do
minus est Iesus Christus. Si uita æterna est in deum solum uerũ credi-
disse, sed non sine Christo: separato Christo à solo deo uero, in confes
sione solius dei ueri, uita æterna non capitur. Nõ intelligo quo modo
nobis à deo uero separandus ad fidẽ sit, qui nõ sit separabilis ad salutẽ.
Quanquã igitur sciam morosas difficiliũ quæstionum absolutiones le
gentiũ desiderijs graues esse: tamẽ dilata ad modicum totius ueritatis

demonstratione, indulgeri mihi existimo non sine aliquo fidei profectu, his ipsis dictis Euangelicis tecum hæretice luctanti. Audis professionem domini dicentis: Hæc est aũt uita æterna, ut sciant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Quæro quid sit quod sensum moueat, ne uerus deus Christus sit. Non enim tibi nunc quid de Christo credere debeas significatio aliqua alia subiecta demonstrat. Non habes quicquam præter quàm Iesum Christum: non filium hominis, ut de se solet dicere: non filium dei ut profiteri ei de se usitatum est: non descendentem panem uiuum de cœlis, quod cum multorum scandalo de se frequentat: sed dicens, te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, omnem prænominum & cognominum suorum, uel naturalium, uel assumptorum consuetudinem prætermisit: ut cum confitendus solus uerus deus & Christus Iesus æternitatem præstarent, sine dubio in ea Iesus Christus esset significatione, qua deus est. Sed fortè quod ait, te solum, communionem atque unitatem suam à deo separat. Separet sanè: si non ad id quod ait, te solum uerum deum, continuo subiecit: & quem misisti Iesum Christum. Et sensum audientis interrogo quid credendus sit Iesus Christus, cum ad id quod pater solus deus uerus credendus sit, credendus & Christus est? Sed solus fortè pater deus uerus, Christo non relinquit ut deus sit. Non relinquat sanè: si unus deus pater Christo ut unus sit dominus, non relinquit. Quòd si unus deus pater Christo non adimit ut unus sit dominus, ita solus deus pater uerus Christo Iesu non aufert ut uerus deus sit: cum ad uitæ æternæ meritum hoc proficiat, ut cum credatur solus uerus deus, credatur & Christus. Quid nunc rogo stultitiæ tuæ sensu Christo deputas hæretice, cũ esse credatur & Christus, qui uitã æternam tribuit, qui honorificãdus à patre patrem honorificauit, qui mundum uicit, qui solus relinquendus non solus est, sed secum habet patrem, qui à deo exiuit, atque à patre uenit? Quid igitur in tantis dei uirtutibus nato, naturæ ac ueritatis imparties? Solum enim uerum deum patrem inutiliter credimus, nisi credamus & quem misit Iesum Christum. Quid hæres? quid moraris? quid Christus confitendus sit doce. Nam qui quæ scripta sunt negas, quid restat, nisi ut quæ non scripta sunt credas? O infelix uoluntas, ueritati obnitens falsitas, cum in fide & confessione ueri dei patris Christus unitus sit, rogo qua fide uerus deus negatus creatura esse dicitur, cum fides nulla sit in solum uerum deum credidisse sine Christo? Sed angustum te hæretice, & diuini spiritus incapacem, cœlestium dictorum non adit sensus: & uipereo inspiratus errore, Christum uerum deum nescis in fide solius ueri dei ad uitæ æternitatem confitendum. Sed ecclesiæ fides solum uerum deum patrem confessa, confitetur & Christum. Neque uerum

Chri

Christum deum confitendo, non & solum uerum deum patrem confitetur: Neque rursum solum uerum deum patrem confessa, non confitetur & Christum. Per idem in Christum confessa deum uerum est, quòd solum uerum deum confessa sit patrem. Ita quod solus pater deus uerus est, deum uerum esse confirmat & Christum. Non enim unigenito deo naturæ demutationem naturalis natiuitas intulit: & qui ex subsistente deo secundum diuinæ generationis naturam deus subsistit, ab eo qui solus uerus deus est inseparabilis est ueritate naturæ. Tenuit enim natura ueritatis suæ ordinem, ut natiuitatis ueritatem ueritas naturalis inueheret, nec alterius ex se generis deum deus unus efferret. Atq; ita sacramentum dei nec in solitudine, nec in diuersitate consistit: cum neque alter deus deputetur qui ex deo cum naturæ suæ proprietate subsistiterit, neq; in unione maneat, quem patrem natiuitatis ueritas doceat confitendum. Non deseruit igitur natus deus naturæ suæ proprietatem: & naturali in eo uirtute est, cuius in se tenet naturali natiuitate naturam. Non enim in eo deus aut demutatus aut degener est, cum si quod uitium natiuitas intulisset, ei potius naturæ contumeliam per quam natiuitas subsistebat, inferret, dum quod ex se est defineret esse quod suum est. Atque ita non cum demutatio corrumpebat, qui in substantiã nouam natiuitate subsisteret: sed eum qui natiuitate filij, impotens naturæ suæ tenere constantiam, externum aliquid à se alienumq; genuisset. Non est autem, ut sæpe iam commemorauimus, in unitate dei patris & dei filij humanarum uitium opinionum: ut sit uel extensio, uel series, uel fluxus, ut aut riuum fons effundat ab origine, aut ramum arbor teneat in caudice, aut calorem ignis emittat in spacium. Hæc enim à se inseparabili protensione manent potius detenta quàm sibi insunt: dum & calor in igne est, & in arbore ramus est, & riuus in fonte est. Et hæc ipsa res sola sibi est potius quàm res ex re subsistuta est: quia non aliud arbor quàm ramus, neq; ignis quàm calor, neq; fons posfit esse quàm riuus. At uero unigenitus deus, ex perfecta atq; inenarrabili natiuitate subsistens deus est, & uera progenies innascibilis dei est, & incorporalis naturæ generatio incorporalis, deus uiuus & uerus à uiuente deo uero, & inseparabilis à deo naturæ deus, dum subsistens natiuitas non alterius naturæ deum perfecit, neq; generatio quæ substantiam prouehebat, substantiæ naturam demutauit in genere: sed dispensatione assumptę carnis, & per exinaniendi se ex dei forma obedientiã, naturæ sibi nouitatẽ Christus homo natus intulerat, non uirtutis naturęq; damno, sed habitus demutatione. Exinaniẽs se igitur ex dei forma serui formam natus acceperat: sed hanc carnis assumptionẽ, ea cũ qua sibi naturalis unitas erat patris natura nõ senserat: et nouitas temporalis, licet maneret in uirtute naturæ

ræ, amiserat tamen cum forma dei, naturæ dei secundum assumptum hominem unitatem. Sed summa dispensationis hæc erat, ut totus nunc filius, homo scilicet & deus, per indulgentiam paternæ uoluntatis, unitati paternæ naturæ inesset: & qui manebat in uirtute naturæ, maneret quoq; in genere naturæ. Id enim homini acquirebatur ut deus esset. Sed manere in dei unitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per unitatem dei in unitatem dei naturalem euaderet: ut per hoc quod in natura dei erat deus uerbum, uerbum quoque caro factum rursum in natura dei inesset: atque ita homo Iesus Christus maneret in gloria dei patris, si in uerbi gloriam caro esset unita: rediretq; tunc in naturæ paternæ etiam secundum hominem unitatem uerbum caro factum, cum gloriam uerbi caro assumpta tenuisset. Reddenda igitur apud seipsum patri erat unitas sua, ut naturæ suæ natiuitas in se rursum glorificanda resideret, quia dispensationis nouitas offensionem unitatis intulerat: & unitas ut perfecta antea fuerat, nulla esse nunc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumptio. Et idcirco tanto antea præparato ad fidei huius intelligentiam sensu, cum dixisset: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, subiecit secundum dispensationis suæ obedientiam: Ego te glorificaui super terram, opus cōsummaui quod dedisti mihi ut facerem. Postq; ut meritum obedientiæ & sacramentum totius dispensationis intelligeremus, adiecit: Et nunc glorifica me tu pater apud temetipsum, gloria quam habebam antequam seculum esset apud te. Qui manere Christum in natura dei denegat, & inseparabilem esse atq; indifferentem à solo deo uero non credit: respondeat quæ huius petitionis sit ratio: Et nunc glorifica me tu pater apud temetipsum. Quid enim causæ est, ut pater eum glorificet apud semetipsum? aut quæ uerbi huius significatio est? qui ue significatiōis effectus est? Patet namq; non eget gloriæ, nec se exinaniuerat de forma gloriæ suæ. Quo modo ergo apud semetipsum glorificaturus est filium, & ea gloria quam habuit apud eum ante mundi constitutionem? Sed apud eum habere quis sensus est? Non enim ait, gloria quam habebam antequam seculum esset, cum essem apud te: sed gloriam quam habebam apud te. Esse enim apud te, cōsistentem significat: habere autem apud te, naturæ sacramentū docet. Glorifica uero apud te, nō idem est quod glorifica me. Non enim semetipsum glorificari tantū ita ut sibi aliquid sit propriū gloriæ rogat: sed apud semetipsum patrem glorificari se ab eo precatur. Ut enim in unitate sua maneret, ut mãserat, glorificaturus eum apud se pater erat, quia gloriæ suæ unitatē per obedientiã dispensatiōis excesserat: scilicet ut in ea natura per glorificationē rursus esset, in qua sacramento erat diuinæ natiuitatis unitus, esset q; patri apud se metipsum

metipsum glorificatus, ut quod apud eum ante habebat maneret, neque abalienaret ab eo formæ dei naturam formæ seruilis assumptio: sed apud semetipsum glorificaret formam serui, ut maneret dei forma, quia qui in forma dei manserat, idem erat in forma serui. Et cum serui forma glorificanda esset in dei forma, apud eum ipsum glorificanda erat in cuius forma formæ seruilis erat habitus honorandus. Non noua uero hæc, neque nunc primum Euangelicis doctrinis consignata, uox domini est: & hoc ipsum glorificandi filij apud semetipsum dei patris, sacramentum pulcherrima illa spei suę gratulatione testatus est, tunc cum Iuda ad proditionem exeunte, gaudio consummandæ suæ dispensationis elatus hæc dixit: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo. Si deus honorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se, & deus protinus honorificauit eū. Quid limosi corporis graues animæ, & sordente peccatis conscientia fœtidæ cœnosæq́; usq; ad iudicium diuinæ se professionis inflamur? & arbitros nos naturæ cœlestis deputantes, impijs ad deum calumniæ nostrę disputationibus rebellamus? Quāta potuit enim dominus uerborum simplicitate Euangelicam fidem locutus est: & in tantum ad intelligentiam nostram sermones aptauit, in quantum naturæ nostræ ferret infirmitas, nō tamen ut quicq; minus dignū naturæ suæ maiestate loqueretur. Et primā quidē dicti sui significationē nō ambiguam existimo, cum ait: Nūc honorificatus est filius hominis. Gloria enim omnis non uerbo, sed carni acquirebatur: id est, non natiuitati dei, sed nati hominis dispensationi. Hoc uero quod sequitur quid significet interrogo: Et deus honorificatus est in eo. Honorificatum enim in eo deum audio, & quid istud sit secundum intelligentiam tuam hæretice ignoro. Deus in eo honorificatus est, in filio utiq; hominis: Et quæro an filius hominis idem sit & filius dei. Et cum non alius sit filius hominis, neq; alius filius dei, uerbum enim caro factum est: & cum qui filius dei est, ipse & hominis sit filius: requiro quis in hoc filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus sit deus, quia in filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus deus est. Videamus quid sit hoc quod tertio subditur: Si deus glorificatus est in eo, deus glorificauit eum in se. Quod istud rogo sacramenti mysterium est? Deus in filio hominis glorificato glorificatū deum glorificat in sese. In filio hominis dei gloria est, & gloria dei in gloria filij hominis. Deus glorificat eum in sese, homo utique non per se glorificatur: Neque rursum qui in homine glorificatur deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse quàm deus est. At uero cum glorificato filio hominis, glorificans deum deus glorificat in sese, inuenio naturæ gloriam in gloriam naturæ naturam glorificantis assumi. Non enim se deus glorificat: sed glorificatum in homine

Gloria non uerbo, sed carni quærebatur.

hominem deum, glorificat in sese. Quòd autem glorificat in sese, licet nō se glorificet, tamen in naturæ suæ gloriam naturam glorificantis assumit. Et cum glorificans deum deus, quia glorificatus in homine sit, glorificat in sese, eum quem glorificauit in sese inesse demonstrat cum eum glorificat in sese. Affer nunc quisquis es hæretice, flexuosæ doctrinæ tuæ ineuolubiles quæstiones: quæ cum se nodis suis illigent, in nullo tamen agmine hærendi molestiam continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo deus: & deus glorificatum eum in homine, glorificauit in sese. Non enim idipsum est glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis deum: uel glorificari in sese, glorificatum in homine deum. Loquere hoc secundum impietatis tuæ sensum uerbis tuis, quid uelis esse glorificari in filio hominis deum. Vtique aut Christum necesse est esse qui glorificatur in carne, aut patrem qui glorificatur in Christo. Si Christus est: deus certe Christus est, qui glorificatur in carne. Si pater est, sacramentum unitatis est, cum pater glorificatur in filio. Aut Christum confitendo, deum etiam inuitus loqueris: aut patrem & deum intelligendo, naturam dei patris non negabis in Christo. Atque hæc de glorificato filio hominis, & glorificato in eodem deo, dicta sint. De eo uero quòd glorificatum in filio hominis deum deus glorificat in sese: in quo tandem sibi relictam facultatem exerendæ impietatis existimas, ne secundum naturæ ueritatē uerus deus Christus sit? Christum enim deus natum hominem clarificat in sese: nunquid extra se est, quod clarificat in sese? Reddit enim in se Christo gloriam quam apud se habuit: & cum in forma dei assumptio formæ seruilis assumitur, in se glorificatur glorificatus in homine deus, qui ante natiuitatis dispensationem in sese erat, & per formam sui, & per naturā natiuitatis unitus. Natiuitas enim non nouæ neq; alienæ naturæ deum fecerat, sed naturalis filius patri naturali generatione substiterat. Et cum post natiuitatem hominis glorificatus in homine, in naturæ suæ rursum gloriam clarescit, in se eum deus clarificat: cum in naturæ paternæ gloriam, ab ea per dispensationem euacuatus assumitur. Concludit autem audacissimum impietatis tuæ furorem apostolica fides, néquo licentia liberæ intelligentiæ euageris, cum ait: Omnis lingua confitebitur quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Quem enim in sese pater glorificauit, in eius gloria confitendus est. Et qui in patris gloria confitendus, quem in se pater glorificauit, in his sine dubio intelligēdus est esse, quibus pater est: cum & in se eum glorificauerit, & in gloria eius sit confitendus. Non enim hic nunc tantummodo in gloria dei est, sed in gloria dei patris est. Neq; glorificauit gloria exteriore, sed glorificauit gloria in sese, in eam eum quæ sua est gloriam resumendo: & in eam gloriam quam

apud

apud eum habuit, eum & apud se glorificat & in sese. Atq; ita inseparabilis à fidei huius coniunctione intelligitur etiam sub hominis humilitate, sic dicens: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum: Cum & sine Christo, solo deo patre cognito, uita æterna non sit, ut Christus glorificatus in patre sit. Si autem ea demum uita æterna est, solum uerum deum patrem nosse, & quem misit Iesum Christum: non existimetur planè uerus deus Christus, si uita sit in deum credidisse sine Christo. Et quod solus deus pater deus uerus est, non pertineat ad deum Christum, nisi gloria Christi hominis in solo uero deo patre est. Si enim in se eum glorificat pater, & solus pater deus uerus est, non extra solum uerum deum Christus est: quia glorificatum in deum Christum, glorificet pater uerus deus solus in sese. Et quòd à solo uero glorificatur in sese, non alienatur à solo uero, quia in se solo glorificatur à uero. Sed fortè piæ huic fidei nostræ, impiæ perfidiæ tuæ occurrat assertio, ut aliena ab intelligentia dei ueri sit hæc necessitatis confessio: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Nisi duplicem responsionem duplex Iudæorum indignatio exigit: sit hæc planè infirmitatis professio, nihil ab se facere filium posse, nisi quod uiderit patrem facientem. Quod si Iudæis & uiolari sabbati reatum obijcientibus, & æqualitatem in Christo dei per professionem sibi deum patrem non ferentibus, sub eodem dicto ad utrunq; responsum est: putas'ne per cõfessionem responsionis posse dictorum occuli ueritatem? Et quanquã in alio libello tractatus hic à nobis locus fuerit, tamen quia non modo non obest, sed etiam ad religionem proficit fidem retractari, eundem ipsum, quia causa postulat reuoluamus. Hinc autem primum responsionis necessitas orta est: Et propter hoc persequebantur Iudæi Iesum, & quærebant eum interficere, quoniam hæc faciebat sabbato. Ira itaq; eorum usq; ad cupiditatem interficiẽdi eum accendebatur, propter opera sabbato gesta. Sed uideamus quid dominus responderit: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Quod rogo istud opus patris est, hæretice, demõstra. Per filium enim & in filio omnia sunt, uisibilia & inuisibilia. Et tu qui ultra Euangelia sapis, necesse est ut aliquibus arcanorum doctrinis cognitionem paterni operis adeptus, operantem nobis patrem ostendas. Quòd si pater operatur in filio secundum quod ipse ait: Verba quæ ego loquor uobis, non ego loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua, uides'ne quid hoc sit: Pater meus usque modo operatur? Hoc enim ideo ait, ut paternæ in se naturæ intelligeretur maiestas in sabbati operе potestatis suæ usa natura. Cum enim in se operante operetur pater, ipse necesse est patre operante operetur, atque ideo ait: Pater meus

Non potest filius à se facere quicquam nisi quod uiderit patrem facientem

Pater meus usq; modo operatur & ego operor

usque modo operatur, ut ipsum illud præsens dictorum atque gestorum per se opus, paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enim quod usque modo operatur, unum atque idem dicti temporisque momentum est, ut non aliud aliquod opus esse patris quàm suum hoc quod agit crederetur: cum per id quod usque modo pater operatur, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantum patris relicta à uitæ æternæ spe abesset, continuo subiecit: Et ego operor, ut hoc ipsum quod modo operatur pater operetur & filius. Ac sic perfectam fidem docuit, cum id quod modo est, eiusdē temporis opus sit, & id quod operatur pater & filius, extra singularis sit unionem. Sed geminatus est audientium dolor, id enim sequitur: Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quod non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum proprium dicebat deum, æqualem se faciens deo. Et hic rursum admoneo & euangelistæ iudicio, & communi humani generis sensu filium in paternæ naturæ æqualitate esse. Aequalitatem autem non nisi ex eadem esse natura, quia natiuitas non habet aliunde quod maneat. Et omnis generatio à generante se non fit aliena, dum ad id quod maneat, subsistit ex eodem. Huic igitur duplicatę indignationi uideamus quid dominus responderit: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Nisi dicta propositionis propria sunt, uim dictis præsumptione propriæ & infidelis intelligentiæ afferimus. Si autem irarum causis subiecta responsio est: fides potius nostra loquitur quod docetur, quàm irreligiosa peruersitas impietatis suæ defendit errorem. Quæramus ergo an de sabbati opere hæc propria responsio sit: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Ait enim superius: Pater meus usque modo operatur & ego operor. Si paternę in se naturę autoritate quod gerit, gerente patre agit, qui usque modo operatur in sabbato: extra crimen operis est filius, in quo paternæ operationis præfertur autoritas. Non enim ad infirmitatem retulit, nō potest, sed ad autoritatem. Nam ab se non potest nisi uideat: neque enim præstat uidisse uirtutem. & cum non præstet uisus uirtutem, naturam non infirmat non posse sine uisu: sed autoritatem ostendit ex uisu. Id enim quod ait: Nisi uideat, conscientiam significat in uisu, sicut ad Apostolos ait: Ecce dico uobis, leuate oculos uestros, & uidete regiones quoniam albæ sunt ad messem. Conscientia igitur in se naturæ paternæ quæ in se operatur operante, ne uiolasse sabbatum dominus sabbati crederetur, ait: Non potest filius ab se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem, ut id quod operatur, ex conscientia naturæ in se operantis ostenderet

ret, cum & se sabbato operante, usque modo pater operetur in sabbato. Ad alterius uero indignationis dolorem, consequētis dicti retulit causam: Quæcunque enim pater facit, eadem & filius similiter facit. Exprobra infirmitatem dei filio, adime quoque naturæ æqualitatem: si non quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter: si discrimen aliquod paternæ uirtutis atque operationis admittitur, si quod ad æqualitatem uirtutis naturæque proprium est, honoris æqualitas non postulatur. Ipse enim in continuis ait: Vt omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Discerne æqualitatem in honore non dispari, infirma naturam in eadem operatione uirtutis. Quid responsionis causam ad contumeliam diuinitatis inuadis? Ad operationem sabbati respondit, non se quicquam facere posse, nisi quod patrem facientem uidisset. Ad demonstrationem uero æqualitatis, quæcunque pater faceret, facere se professus est. Tene quod ad sabbatum pertinet, ad opprobrium infirmitatis: si non quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter. Si autem sine exceptione quæcunque sunt: in quo tandem infirmitas reperietur, cum nulla quæ pater possit non possit & filius? Aut in quo tandem per intercessionem infirmitatis negatur æqualitas, cum unus atque idem honor postuletur ad utrunque? Quòd si eadem est uirtus operandi, & eadem est religio honorandi: non intelligo in quo tandem naturæ infirmæ contumelia relinquatur, cum eadem sit in patre & in filio & uirtutis potestas & honoris æqualitas. Et hæc quidē quāuis cum ipsa rerum absolutione tractata sint, tamen ne quid in eo quod ait dominus: Non potest filius facere à se quicquam nisi quod uiderit patrem facientem, ad infirmandæ naturæ eius impietatem proficiat, potius quàm ad demonstrandæ paternæ in se naturæ conscientiam, per quam ex autoritate operatus in sabbato est: dicti quoque dominici ad id pertinentis demonstranda cognitio est, quo ait: Et à me facio nihil, sed ut docuit me pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum, quoniam ego quæ sunt ei placita facio semper. Sentis ne quid sit, non quicquā posse facere filium, nisi uideat patrem facientem? & quo sacramento dictū sit: Et à me facio nihil? Et rursum: Nō reliquit me solum, quoniam ego quę sunt ei placita, facio semper? Si enim ideo nihil ab se facit, quia in se manet pater: quomodo rursum ideo se solum pater non reliquit, quia quæ sunt ei placita facit? Nō concordat secundum sensum tuum hæretice, dictorum diuersitas, ut nihil faciat à se nisi doctus à manente in se patre: & rursum idcirco in se pater maneat, quia quæ ei sunt placita gerit. Si enim nihil ab se facit propter manentem in se patrem: quo modo hinc ut in se pater maneat meritus est, quòd ea quę ei placeant agit? Non enim meritum aliquod est,

non ab se gerere quæ quis agat. Et contrà, quo modo patri quæ filius agat placita sunt, cum ea ipsa agat manens in filio pater? In angusto es impietas, & te munitissima fidei nostræ pietas concludit. Agit aliquid filius aut non agit? Si non agit, quo modo in his quæ agit placet? Si autem agit, quo modo agit in his quę ab se nō agit? cum & propriū sit egisse quæ placeant, & sine merito sit non ab se egisse quæ gesserit? Sed naturæ cui contradicis, hæc unitas est, ut ita per se agat, ne à se agat: & ita à se nō agat, ut per se agat. Intellige agentem filium, & per eum agentem patrem. Non ab se agit, cum pater in eo manere monstratur. Per se agit, cum secundum filij natiuitatem agit ipse quæ placita sunt. Infirmus sit non à se agendo: nisi à deo ipse agit, ut quæ agit placeant. Non uero sit in unitate naturæ: si nō quæ ipse agit, & in quibus placet, non ab se agit, sed manens in eo ad agendum pater edocet. Ita & manendo docet pater, & filius agendo non ab se agit: & non ab se agens filius, cum quæ placita sunt facit, ipse agit. Ac sic unitas naturæ retinetur in agendo: dum & ipse operans non operatur ab se, et ipse ab se non operans operatur. Adiunge quoq; huic illud quod ad opprobrium infirmitatis usurpas: Omne quod dat mihi pater, ad me uenit, & uenientē ad me non repello, quia descendi de cœlo, nō ut faciam uo- luntatem meam, sed uoluntatem patris qui me misit. Sed fortè sine uoluntatis libertate sit filius, ut ei naturę infirmitas imperet necessitatem. Ideo autem necessitati sit subditus non uoluntati, ut datos sibi uenientes à patre non repellat. Sed sacramēti unitatem in his dominus significans, dum non repellit sibi datos, dum non suam, sed mittentis se agit uoluntatem: post repetitam hanc eandem Iudæis murmurantibus uocem, intelligentiæ nostræ sensum confirmat, dicens: Omnis qui audit à patre & discit, uenit ad me, non quòd uiderit patrem quisquam, nisi qui est à deo, hic uidit patrem. Amen amen dico uobis, qui credit in me, habet uitam æternam. Et quæro primum, ubi auditus si pater, ubi docuerit audientes. Sed patrem nemo uidit, nisi qui à deo est. Et quo modo eum quisquam audierit, quem nemo uidit? Audiens ergo à patre, ad filium uenit. Et cum filius auditur & docet, naturæ in eo paternæ proprietas & auditæ & docentis ostenditur: ut hoc quod docet filius & auditur, paternæ doctrinæ intelligatur auditio. Nam cum nemo uiderit patrem, & ad filium ueniens, à patre audiat atq; discat ut ueniat: admonemur intelligere quid sit & in loquente filio patrem docere, & in conspecto filio patrem qui à nemine sit uisus, audiri, quia naturæ paternæ proprietatem natiuitas filij in se perfecta contineat. Volens igitur unigenitus deus autoritatem paternam, salua in se naturæ unitate testari: & datos sibi à patre non repellit, & uoluntatem non suam, sed eius qui se misit efficit. Non quòd non uelit quæ agit, aut quòd non

An necessitas filij sit

non ipse audiatur qui docet: sed ut eum qui se mittat, & se qui missus est, sub proprietate naturæ indifferentis ostenderet: cum quæ uult, & agit, & loquitur, ea & uoluntatem & opera & dicta patris esse significet. Quod autem sit liberę uoluntatis, non ambigue ostendit cum ait: Sicut enim pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Cum æqualis in patre & filio & uirtutis potestas & honoris dignitas manifestatur, ibi & libertas uoluntatis ostenditur: cum autē unitas demonstratur, ibi paternæ uoluntatis significatur affectio. Quæ enim uult pater, ea facit filius: facere autem plus est, quàm uoluntati obedire. Quia obedire uoluntati, habet exterioris necessitatem: facere uoluntatem, propriū est unitati, cum factū sit uoluntatis. Et cum filius uoluntatē patris facit, docet per naturæ indifferentiā, naturalē sibi uoluntatē esse cū patre: cū uoluntas eius sit, omne quod faciat. Vult planè filius omnia quæ pater uult, nec naturalis dissentit uoluntas. Namq; cū hæc uoluntas patris sit quam ostendit dicens: Hæc est enim uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternam, & suscitem eum in nouissimo die: audi nūc an filij à patre dissentiēs sit uolūtas, cū ait: Pater quos mihi dedisti, uolo ut ubi ego sum, & illi sint mecum. Nō ergo ambigitur filium uelle. Nam cum pater uelit credentes in filio uitam æternam habere, filius uult illic ubi ipse sit esse credentes: nisi fortè cohabitare Christo non sit æternitas, aut non perfecta & beata in se credentibus tribuat Christus, hæc dicēs: Nemo nouit filium, nisi pater, neq; patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. An ne non in libertate est uoluntatis uolens nobis secreti illius paterni tribuere conscientiam, et adeo uoluntas ei libera est, ut cognitionem sui atq; patris quibus uoluerit impartiat? Atq; ita inter patrem & filium & natiuitatis & unitatis demonstrata natura est: cum sic liber in uoluntate sit filius, ut quod uolens agit, factum paternę sit uoluntatis. Nesciens planè dispensationē fidei, extra intelligentiam sacramentorum est: & doctrinam Euangelij non adeptus, ab spe Euangelij peregrinatur. Credēdus est pater in filio, & filius in patre: per naturæ unitatem, per uirtutis potestatem, per honoris æqualitatē, per natiuitatis generationem. Sed cōtraria fortè huic nostræ professioni est domini contestatio, cum ait: Pater maior me est. Hoc'ne hæretice, impietatis tuæ telum est? hæc furoris tui arma sunt? Excidit ne tibi ecclesiam duos innascibiles nescire, & duos patres non confiteri? Oblitus es mediatoris dispensationē, & in ea partum, cunas, ætatem, passionem, crucem, mortem? Et renascens non confessus es ex Maria filium dei natum? Si in his omnibus filius manens ait: Pater maior me est, ignorandum existimas hanc dispensationem salutis tuæ, exinanitionem formæ dei esse? & patrem extra hanc humanarum passionum assum-

ptionem, in illa incontaminatæ naturæ suæ beata æternitate sine carnis nostræ susceptione mansisse. Nos enim unigenitum deum in forma dei manentem in natura dei mansisse profitemur, neque unitatem formæ seruilis in naturæ diuinæ unitatis statum refundimus, neque rursum corporali insinuatione patrem in filio prædicamus: sed ex eo eiusdem generis genitam in se naturam naturaliter in se gignentem se habuisse naturã, quæ in forma naturæ se gignentis manens formam naturę atq; infirmitatis corporalis acceperit. Erat enim humanæ naturæ proprietas: sed non dei forma iam non erat, quia per eius exinanitionem serui erat forma suscepta. Neq; enim defecerat natura ne esset, sed in se humilitatem terrenæ natiuitatis, manens sibi dei natura susceperat, generis sui potestatem in habitu assumptę humilitatis exercens, & ex deo deus natus, in forma serui homo repertus, deum se uirtutibus agens. Neq; enim deus nõ erat, quem gestis suis docebat: neq; homo, in cuius habitu repertus est, nõ manebat. Et idcirco in hoc eodem superiore sermone, naturæ sibi cum patre unitatem contestatus dixerat: Qui me uidet, uidet & patrem: & ego in patre, & pater in me. Quę utiq; differentiam non habent ex qualitate naturę, cum contemplatio filij uisum compenset & patrem, & unus in uno manens, unum non discernat ab uno. ac ne per contemplationem corporalem referre ex se paternæ contemplationis uisum existimaretur, subiecerat: Credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me. Sin autem, uel propter opera credite. Vt cum uirtus naturæ res esset, & operatio ipsa uirtutis sit potestas, per uirtutis potestatem, naturę in se paternæ unitas nosceretur: cum in quantũ quisq; deum cognouisset in uirtute naturæ, in tantum deum patrem cognosceret in potestate naturæ: Et cum tantus quantus est pater, filius uidendum in se patrem præstaret in gestis: indifferens per id pater in filio nosceretur, per intelligentiã indifferentis pro potestate naturæ. Impleturus itaq; unigenitus deus carnis dispensationem, & acceptæ formæ seruilis sacramentum consummaturus, usus est demonstrandæ fidei nostræ professione, dicẽs: Audistis quoniam dixi uobis, uado & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis quoniam uado ad patrem, quia pater maior me est. His itaq; quæ ad naturam diuinitatis spectant, explicitis hoc eodem superiore sermone: nunquid professio hæc aufert filio naturæ æqualitatem, quam natiuitas genuina consummat? Aut nunquid unigenito deo cõtumelia est patrem sibi innascibilem deum esse, cum ex innascibili deo natiuitas unigeniti in naturam unigenitam subsistat? Non enim suæ originis est filius, neque natiuitatem sibi non extans ipse conquisiuit ex nullo, sed ex uiuente natura uiuens natura extans tenet in se naturæ potestatem, professa autoritate naturæ, ut & honorem testetur, & gratiam sumptæ natiui-

tatis

tatis in honorem. Et hoc quidem patri debitum reddens, ut obedientiam suam mittentis deputet uoluntati, non tamē ut naturæ unitatem obedientia humilitatis infirmet: factus obediens usq; ad mortem, non tamen post mortem non super omne nomen est. Sed si fortè hinc inæqualis uidetur, quia ei post euacuationem formæ dei donatur hoc nomen: calumnia hæc sacramentum assumptæ humilitatis ignorat. Si enim natiuitas hominis naturam nouam intulit, & humilitas formam demutauit sub assumptione seruili, nunc donatio nominis, formæ reddidit æqualitatem. Quid enim donatum sit quære. Si enim hoc donatum quod dei est, naturæ huius donum ignobilitatem diuinæ illi non inuehit naturæ. Denique hoc nunc quod donatur ei nomen, & si habeat doni sacramentū, non tamen habet in dono nominis nomen alienum. Donatur enim Iesu, ut ei cœlestia & terrestria & inferna genu flectant: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Confessionis ergo huius honor donatur, ut in gloria dei patris sit confitendus. Cum audis itaque: Pater maior me est, scito eum de quo ob meritum obedientiæ dictum est: Et donauit ei nomen quod est super omne nomen. Audi rursum: Ego & pater unum sumus. Et qui me uidet, uidet & patrem. Et ego in patre, & pater in me. Honorem donatæ confessionis intellige, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Quando igitur illud est, pater maior me est? nempe tum, cum donatur ei nomen super omne nomen. At contra quando est: ego & pater unum sumus? nempe cum omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Si igitur donantis autoritate pater maior est, nunquid per doni cōfessionem minor filius est? Maior itaque donans est, sed minor iam non est cui unum esse donatur. Si non hoc donatur Iesu, ut confitendus sit in gloria dei patris, minor patre est: si autem in ea gloria donatur ei esse qua pater est, habes & in donantis autoritate, quia pater maior est, & in donati confessione, quia unum sunt. Maior itaque pater filio est, & planè maior, cui tantum donat esse, quantus ipse est: cui innascibilitatis esse imaginem, sacramento natiuitatis impertit, quem ex se in forma sua generat, quem rursum de forma serui in forma dei renouat: quem in gloria sua secundum spiritum Christum deum natum, donat rursum esse in gloria sua secundum carnem Iesum Christum deum natum, mortuum. Causam igitur ostendit, quur si eum diligerent, gauderent quòd ad patrem uadit, quia pater maior esset. Gaudiū hoc utiq; ex dilectione docens esse, quia lætaretur dilectio Iesum esse in gloria dei patris confitendum: & gloriæ huius resumēdæ meritū continuo subiecit, dicens: Venit enim princeps mūdi huius, & in me habet nihil. Nihil in eo princeps mūdi huius habet, quia ut homo habitu repertus, extra peccatum carnis ma

nebat,in similitudine carnis peccati de peccato peccatum in carne condemnans. Totum autem hoc ad patet ni mandati referens obedientiã, subiecit: Sed ut sciat mũdus quoniam ego diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio, surgite eamus hinc. Ad consummandum corporeæ passionis sacramentum, per dilectionẽ efficiendi mandati paterni festinat exurgens: corporeæ tamen assumptionis statim mysterium pandens, per quam ei tanquã in uite modo palmitis inessemus, fructũ nobis ut palmitibus, nisi ille uitis esset effectus, utilem nõ daturis. Atq; idcirco manere nos in se per fidẽ assumpti corporis monet, ut quia uerbum caro factum est, naturæ carnis suæ tanquã uiti palmites inessemus. à corporeę huius humilitatis assumptione formã paternæ maiestatis alienans, tum cum se ad unitatem palmitum uitem professus, agricolam patrem curiosum huius uitis ostẽdit, cuius inutiles atq; inferaces palmites desecans deputaret arsuros, dicens ita: Qui me uidet, uidet & patrem, & uerba quæ ego loquor, non à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Et credite mihi, quoniã ego in patre, & pater in me est: & ut sacramentum natiuitatis, & mysterium assumpti corporis manifestaret, per continentiam dictorum ad id ueniens, ait: Quia pater maior me est. Et confestim, ut absoluta dicti ratio subesset, & agricolę, & uitis, & palmitum, subiecit exemplum: assumptionem per id corporeæ humilitatis ostendens. Et hinc causam eundi ad patrem, & dilectionis lætitiam cum ad patrem iret, docẽs esse oportere, quia pater maior se esset: à quo scilicet esset gloriam resumpturus, apud quem, & in quo esset glorificandus, nõ nouello honore, sed pristino: neq; alieno, sed quem apud eum habuit. Si itaq; non in ipso glorificandus est, id est, ut sit in gloria dei patris, contumeliam adscribe naturæ: si uero quod ab eo glorificatur, autoritas est, patrem maiorem in glorificãdi autoritate cognosce. Quid dispensationem ad impietatem rapis? Quid sacramentum nostræ salutis inuadis ad mortẽ? Glorificaturus filium pater maior se est, glorificatus in patre filius minor non est. Aut quomodo minor est, qui in gloria dei patris est? Aut nunquid pater maior non est? Maior utiq; pater est, dum pater est: sed filius dum filius est, minor non est. Natiuitas filij patrem constituit maiorem, minorem uero filium esse natiuitatis rogatura nõ paritur. Maior pater est, dum gloriam assumpto homini rogatur ut reddat: filius minor non est, dum gloriam resumit apud patrem. Atq; ita & sacramentum natiuitatis, & dispensatio corporationis impletur. Nam & pater dum & pater est, & glorificat nuc filium hominis, maior est: Et pater & filius unum sunt, dum ex patre natus filius, post assumptionem terreni corporis glorificatur in patre. Non habet itaque natiuitas naturæ ignobilitatem: quia in forma dei est, qui ex deo nascitur.

Et

Et cum differre significatione ipsa existimetur innascibilitas à natiuitate, natiuitas tamen non est extra innascibilitatis naturam: quia non sumpsit aliunde quod subsistit. Nam & si non consequuta sit, ut coinnascibilis effecta sit: accepit tamen ex innascibili deo esse, quod deus est. Fides igitur nostra & si initium natiuitatis nō apprehendens, unigenitum deum semper profiteatur, quia natura non ferat ut cœpisse eum aliquando confiteatur, cuius natiuitas omne initij tempus excedat, sed quem semper esse & ante tempora confitetur, natum tamen in intemporali infinitate nō ambigit, cum tamen ex initiabilis intelligentiæ natiuitate confessa. Sed hoc hæretici ad naturæ contumeliam sumunt, quia dictum est: Pater maior me est, Vel illud: De die autem & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi pater solus. Ignoratio ergo diei atq; horæ obijcitur unigenito deo, ut deus ex deo natus non sit in ea naturæ perfectione qua deus est: cum nesciendi necessitate dominante, iā uis aliqua exterior eo potior sit, quæ tanquam aduersum se imbecillum in ignorantiæ eum infirmitate detineat. Quin etiam ad huius nos intelligentiæ impietatem hæreticorum furor iure quodam necessariæ confessionis compellit, ut ita credendum sit, quia & à domino dictum sit ita, & uideri irreligiosissimum possit, professionis eius de se protestationem diuersa intelligentiæ nostræ opinione corrumpi. Ac primum antequam dicti ratio & causa memoretur, sensu communis iudicij sentiendum est: an credibile esse possit, ut aliquid ex omnibus nesciat, qui omnibus ad id quod sunt, atq; erunt, autor est. Si enim omnia per Christum, & in Christo, & ita per ipsum ut omnia in ipso sint, id quod neq; extra eum, neq; non per eum est, quomodo nō etiam in scientia eius sit, cum plerunq; scientia ea etiam, quæ neq; in se, neq; per se sint, per uirtutem naturæ non nesciæ apprehendat? At uero quod causam nisi ex eo non sumit, & motum ad id quod est, erit q; nisi intra se non capit: quomodo extra eius naturæ scientiam est, per quam, & in qua id quod efficiendum sit, continetur? Cogitationes namq; humanas non tantum præsenti motu incitatas, sed etiam instinctu futuræ uoluntatis agitādas dominus Christus non ignorat, Euangelista testante: Sciebat enim Iesus ab initio, qui essent non credentes, & qui esset traditurus eū. Naturæ ergo eius uirtus, quæ cognitionem rerum nō extantium capit, & quiescentiū adhuc animorū subituras inquietudines nō ignorat, id quod per se, intraq; se est, nescisse existimabit: & alieni potens, impotens sui esse? de quo dictū meminerimus: omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, et ipse est ante oēs. Vel illud: Quia in ipso cōplacuit omnē plenitudinē inhabitare, & per ipsum recōciliari omnia in ipso. Cū igitur omnis in eo sit plenitudo, & omnia per ipsum & in ipso recōcilient, & dies illa recōciliatiōis nostræ

Quomodo filius nesciat diem

Colos. 1

expectatio

expectatio sit: hanc ille diem ignorat, cuius & in se tempus est, & per sacramentum eius est? Etenim aduentus sui dies ista est, de qua Apostolus ait: Cum autē Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos cum eo apparebitis in gloria. Nemo itaq; quod per se, & intra se est, nescit. Christus aderit, & aduentus sui diem ignorat? Dies suus est secundum eundem Apostolum, quia dies domini sicut fur nocte adueniet: & ignoratione eius detineri intelligendus est? Humanæ naturæ quod agere diffiniunt, quantum in se est, præsciunt, & sequitur gerendorum cognitio uoluntatem agendi: deus uero natus, quod in se, & per se est, nescit? Per eum enim tempora, & in eo dies est, quia & per ipsum futurorum constitutio est, & in ipso aduentus sui dispensatio est: Et erit in ea hebetudine, ut quod sibi constat, sensu naturæ torpentis ignoret, ferarum beluarumq; modo, quæ extra rationem consilij prouidentis animatæ, ipsum quod agunt nesciunt, cum quodam motu stupidæ uoluntatis agitatæ, fortuito ad aliquid & incerto feruntur ingressu? Quomodo etiam dominus gloriæ aduentus sui ignorabili die naturæ esse incompositæ & imperfectæ creditur, quæ & necessitatem habeat adueniendi, & scientiam aduentus sui non adepta sit, per quod potior sit ignoratio deo, quæ ei auferat cognitionis habere uirtutem? Iam uero quāta impietatis geminatur occasio: præter infirmitatē Christi, etiam deo patri uitium deputabitur, ut unigenitum deum, & dilectionis suæ filium, diei huius cognitione fraudauerit, malignitatisq; affectu scientiam futuræ consummationis inuiderit. Et cum non ignorabilem ei esse pasionis & diem & horā uoluerit, diem uirtutis eius, & clarificandi in sanctis suis horam negauerit, & ademerit beatitudinis cognitionem, cui mortis indulserit præscientiam? Humanæ istud conscientiæ non potest ferre trepidatio, ut hoc sibi de deo præsumat arbitrium, & ei uitia humanæ demutationis adscribat, ut aut aliquid filio pater deneget, aut aliquid deus natus ignoret. Nescit autem deus aliud aliquando quàm dilectio esse, neq; aliud quàm pater esse. Et qui diligit, non inuidet: & qui pater est, non etiam non pater totus est. Non enim admittit hoc nomen portionem, ut ex aliquo pater sit, & ex aliquo pater non sit. Pater enim uniuersitatis eius quæ in se est, pater est: omnem se in eo habens, cui non sit ex portione quod pater est: non quod sibi eorum quæ sua sunt, pater ipse sit, sed quod in his quibus ipse est, ei qui ex se est, pater totus sit. Et cum secundum humanorum corporum naturas, quæ ex disparibus conueniunt, & ex compositis consistunt, non posit nisi omnium suorum quis pater esse: dum quod in unoquoq; est generū ac partium, id in filio natiuitas perfecta conseruet: omnium ergo suorū quis pater est, dum ex omnibus natiuitas, & in omnibus manet. Et cum in deo nō sint corporalia, sed absolu-

ta

ta: neq; particulata, ſed tota & uniuerſa: non uiuificata, ſed uiua: totus
uiuens, & unum totum deus, dum non ex portione compoſitus eſt,
ſed ex ſimplicitate profectus eſt: neceſſe eſt, ut ſecundum quod eſt pa-
ter, ipſe ſit omniū ſuorum ei quem ex ſe genuit pater totus, dum eum
patrem ex ſuis omnibus natiuitas filij perfecta conſummat. Si igitur
proprius filio pater eſt, in ea neceſſe eſt filium manere proprietate qua
pater eſt. Manere autem quomodo exiſtimabitur: ſi extra præſcien-
tiæ naturam ſit, & aliquid natiuitati eius ex autore defuerit? Deerit e-
nim propè totum: ſi quod proprium deo eſt, non habeat. Proprium
autem deo quid aliud, quàm cognitio futurorum eſt? ut res nondum
manentes, manſuraſq;, poſterius inuiſibilium ac nondum extantium
generum capax natura contineat. Non patitur autem in nobis doctor
gentium Paulus hanc impij erroris profeſsionem, ut ignoraſſe ali-
quid unigenitus deus exiſtimetur. ait enim: inſtituti dilectione in om-
nes diuitias adimpletionis intellectus, in agnitionem ſacramenti dei
patris & Chriſti, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ ab-
ſconditi. Deus Chriſtus ſacramentum eſt, & omnes ſapientiæ & ſci-
entiæ in eo theſauri latent. Portioni uero & uniuerſitati nō poteſt con
uenire: quia neq; pars omnia intelligitur, & omnia partem non pati-
untur intelligi. Filius enim ſi diem neſcit, iam nō omnes in eo ſcientiæ
theſauri ſunt. Quòd ſi in eo omnes ſcientiæ theſauri ſunt: diem non
ignorat, omnem in ſe ſcientiæ theſaurum continens. Sed meminiſſe
nos conuenit, occultos in eo iſtos ſcientiæ theſauros eſſe, neq; idcirco
quia occulti ſint, non ineſſe: cum per id quod deus eſt, in eo inſint: per
id uero quod ſacramentum eſt, occultantur. Non occultum autem, ne
que ignoratum nobis eſt ſacramentum dei Chriſti, in quo abſconditi
omnes ſcientiæ theſauri ſunt. Et quia ſacramentum ipſe eſt, uideamus
an in his quæ neſcit ignorans ſit. Si enim in cæteris profeſsio igno-
randi nō habet neſciendi intelligentiam, ne nunc quidem quod neſcit
ignorat. Nam cum ignoratio eius ſecundum quod omnes theſauri in
eo ſciētię latent, diſpenſatio potius q̄ ignoratio ſit: habes cauſam igno
randi ſine intelligētia neſciēdi. In omnibus enim quæ ignorare ſe deus
loquitur, ignorantiam quidem profitetur, ſed ignoratione tamen non
detinetur: dum id quod neſcit, nō neſciendi infirmitas eſt, ſed aut tem-
pus eſt nō loquendi, aut diſpenſatio eſt nō agendi. Loquitur ad Abra
hā deus dicēs: Clamor Sodomæ & Gomorræ impletus eſt, & peccata
corū magna ualde. Deſcendā ergo & uidebo, ſi ſecundū clamorē eorū *Deus quō ſci-*
conſummātur: quod ſi nō, ut ſciam. Habemus ergo neſcientem deum, *at aut neſciat*
quod tamen non neſciat. Nam cum peccata magna ualde ſciat eſſe, &
rurſum deſcendit ut uideat an conſummati ſint, & ſi nondum conſum
mati ſunt ut ſciat: intelligimus eum nō ea tunc ſcire, quia prius neſciat,

ſed

ſed tunc ſcire, quia tempus ad agendum ſit. Neſcire ergo deum, non eſt ignorantiæ demutatio, ſed temporis plenitudo. Expectatur enim adhuc ut ſciat. Et cum non poſsimus id de eo intelligere quod neſciat, cum tamē adhuc expectet ut ſciat: neceſſe eſt, ut id quod ſciens neſcit, & neſciens ſcit, nihil aliud quàm uel loquendi diſpenſatio ſit, uel agendi. Non ergo ambigi licet, dei ſcientiam ex tempore potius eſſe quàm ex demutatione, cum ad id quod deus ſcit, profitendæ potius ſcientiæ tempus ſit, quàm adeptæ, ut etiam ex hoc docemur, quod ad Abraham dictum eſt: Ne injcias manum tuam in puerum, & ne facias illi quicquam: nunc enim cognoui quia times dominum deum tuum, & non peperciſti filio tuo dilecto propter me. Deus itaq; modo ſcit: modo autem ſcire, anterioris ignorantiæ profeſsio eſt. Quod cum in deum non cadat, neque ignorauerit ante fidelem ſibi eſſe Abraham, de quo dictum eſt: Credidit Abraham deo, & deputatum eſt ei ad iuſtitiam: hoc quod nunc cognouit, tempus eſt quo Abraham teſtimonium accepit, non etiam ſcire deus cœpit. Abraham enim holocauſto filij, dilectionem quam ad deum habebat, docuerat: Deus tunc cognouit, cum loquitur. Et quia ante neſcire non intelligendus eſt: neceſſe eſt idcirco tunc intelligatur cognouiſſe, quia loquitur. Et de plurimis quidem quæ de ſcientia dei teſtamento ueteri cōtinentur, hæc tantum exempli cauſa demonſtrata à nobis ſunt: ut id quod neſcit deus, non ignorationis cauſa intelligeretur eſſe, ſed temporis. In euangelijs uero dominum multa ſcientem neſcire inuenimus. Operarios iniquitatis, in uirtutibus multis & in nomine eius gloriantes, nō nouit dicens:
Neſcio uos Et tunc iurabo, quia non noui uos. Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Etiam cum iureiurando eos non nouit, quos tamen iniquitatis operarios eſſe non neſcit. Neſcit ergo non idcirco quia neſciat, ſed quia cognitione eius per iniquitatē operationis indigni ſint: fidem dicti etiam iuriſiurandi religione confirmans, & habens in naturæ uirtute ne neſciat, & retinens in ſacramento uoluntatis ut neſciat. Neſcit quoq; unigenitus deus uirgines ſtultas: & cōparandi ſibi olei incurioſas, glorioſi aduentus ſui thalamum ingreſſus, ignorat. Nanq; & adeunt & rogant, & uſq; eo non ignorantur, ut his reſpondeatur: Amen dico uobis, neſcio uos. Nam & occurſus & deprecatio, non ignorabiles eſſe eas patitur: ſed neſciendi reſponſio, non naturæ potius quàm uoluntaris eſt, dum ab eo qui nihil neſcit, indignæ ſunt quę ſciantur. Deniq; ne per infirmitatem ignorare exiſtimaretur, cōtinuę Apoſtolis ita loquutus eſt: Vigilate itaq;, quia neſcitis diem neq; horam: ut cum uigilare eos ob ignorationem diei atq; horæ monet, per id neſciri ab eo uirgines noſcerentur, quòd conſopitæ & negligentes, indignæ aditu thalami ſui oleo indigendo manſiſſent. Non eſt igitur
dominus

dominus Iesus Christus, qui scrutans corda & renes deus est, in ea naturæ infirmitate, ne nesciat: cum hoc ipsum ex naturæ scientia intelligatur esse, quod nesciat. Quòd si qui fortè ignoratione ei deputabunt ab eo qui sciat cogitationes eorum, dici sibi metuant: Quid cogitatis mala in cordibus uestris? Nam cum cogitationum gestorumq; non ignarus cognitor, interdum de cogitatis gestisq; quasi ignarus ioterrogat, uelut de tactu fimbriæ mulieris, uel de dictorum dissensione apostolos, uel de sepulchro Lazari flentes: non nesciens intelligendus est nescire, sed loquens. Neq; enim natura fert, ut qui absens Lazarum mortuum sepultumq; sciat, sepulchri locum nesciat: & qui cogitationes uidet, mulieris fidem non cognouerit: & qui necessitatem non habet de aliquo interrogandi, dissensionem apostolorum ignorauerit. Sed ei qui nouit omnia, ea ipsa quæ non nescit, dispensatio est aliquando nescire se loqui: dum aut apud Abraham scientia dissimulatur in tempus, aut apud stultas uirgines, & iniquitatis operarios cognitio negatur indignis, aut in sacramento filij hominis, interrogatio ignorantis ex homine est: in his se omnibus ueritate corporeæ natiuitatis accommodans, quibus naturæ nostræ infirmitas detinetur, non ut infirmus esset ex natura qui deus est, sed infirmitates sibi hominū deus homo natus assumpserit. Assumpserit autem ita, non ut in naturam infirmam natura indemutabilis sit redacta, sed ut in naturæ demutabilis susceptione esset sacramentum: dum & qui erat deus, homo est, nec deus destitit manere, qui homo est. Agens itaq; se, atq; conformans hominem natum, manens deus uerbum, sæpissime in ea est professione qua homo est, cum tamen & protestatio dei ea sit sæpe quæ hominum: cum ea nescit, quæ aut non sint in tempore confitenda, aut non agnoscuntur ad meritum. Intelligendum itaq; est, cur professus est diem se nescire. Si omnino nescire creditur, Apostolus ita contradicit: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Est ergo abscondita scientia, quæ quia abscondenda est, interdum & nescientia confitenda est, ut esse possit abscondita. Nam si erit in protestatione, non etiam in secreto manebit. Negat ergo se scire, ut scientia possit esse abscondita. Quòd si idcirco nescit, ut scientia maneat abscondita, non per naturam nescit omnia sciens, quod idcirco tantum ut absconditum sit, nescit. Cur autem diei scientia abscondita sit, non in obscuro est. Nanq; dum monet nos irremissa fide intentos semper manere, securitatem cognitionis ademit: ut pendulæ expectationis incerto mens solicita festinans, & aduentus diem semper expectans, semper expectando speraret, curamq; peruigilem incertum ipsum, non ambigendi tamen temporis detineret. Ita enim dominus ait: Ideo & uos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis uenturus est. Et rursum *Iudicij dies quare absconditus*

r

sum: Beatus ille seruus, quem ueniens dominus eius inuenerit uigilantem. Ignoratio nō ad errorē fuit necessaria, sed ad perseuerantiā. Nec negatū id ad detrimētum est, quod ignoratum tribuit incrementū, ne scientiæ securitas negligentiā fidei dissimulatæ non exerceret, sed præparationem irremissam expectatio indefinita retineret: quæ modo furis metuendo semper caueret, illo eligente omne tempus ad furtū, patrefamiliâs uero domus, damni semper timore uigilante. Quanq; igitur non obscurū sit, ignorationē dei non ignorationē esse, sed sacramētum: dum per dispensationē agendi, aut protestandi, aut demōstrandi sic nesciat ut sciat, & sic sciat ut nesciat: tamen uidendū est, ne forte & ita infirmus sit, ut ea quæ pater scit, scire nō possit, potente quidem eo cogitationes humanorū cordium nosse, quia natura potior motibus se naturę inferioris admisceat, eamq; tanq; imbecillā uehemēti uirtute transcurrat, sed impotens sit uehementiorem se naturā infirmior ipsa penetrare: queadmodū leuibus grauia, & raris densa, et solida liquidis non cedunt, ita contra grauibus leuia, & rara densis, & liquida solidis sunt peruia, quia cum non pateant ualida infirmioribus, ualidis tamen infirma penetrant. Ob id ergo cogitationes dei patris ignorare filius ab impijs dicitur: quia infirmus ipse cum sit, non adeat in eundo potiorem, nec ualentē inualidus transcurrat. Quæ si quis non modo ore temerario loqui audebit de unigenito deo, uerum etiam corde impio cogitare, Apostolum ita de spiritu sancto ad Corinthios scribentem credidisse cognoscat: nobis aūt reuelauit deus per spiritū suū, spiritus em omnia scrutatur, etiā altitudines dei. Quis enim scit homitiū quæ sunt hominis quæ in ipso sunt, nisi spiritus qui in ipso est? Ita & quæ in deo sunt nemo nouit, nisi spiritus dei. Sed hæc inania corporalium rerum exempla spernentes: deum de deo, & spiritū de spiritu, uirtutibus suis potius q̄ terrenis cōditionibus æstimemus. Aestimemus aūt non sensu nostro, sed professione diuina, et credamus ei qui ait. Qui me uidet, uidet et patrem. Nec ignoremus eum qui dixit: Vel operibus meis credite, quia pater in me, et ego in patre. Nec ignoremus eum qui locutus est: Ego & pater unum sumus. Si em̄ sensum nostrum rerum nomina secundū humanā intelligentiā cōmemorata confirmāt: nō habet ab eo naturæ differentiā, in quo per intelligentiā quisq; uidetur. Nec differt à genere, qui manentē in se habens, inest in manente. Nec diuersi sunt qui unum sunt. Intellige unitatē, dum non diuidua natura est. Naturæ uero rursum indiuiduę sacramentū apprehende, dum tanq; speculum unus unius est. Speculū aūt ita, ut nō imaginatā speciē exterioris naturæ splēdor emittat, sed dum uiuēs natura naturę uiuenti indifferēs est, quippe quæ ex tota tota sit, quę & dū unigenita est, patrē in se habeat, & maneat in patre dum deus est. Hæc itaq; ad significandum natiuitatis

tis sacramentum à domino prædicata, hæretici quia negare non possunt, ita conantur eludere, ut ad uoluntatis concordiam referant: ut in deo patre, et in deo filio non diuinitatis sit unitas, sed uoluntatis, tanquam diuinæ doctrinæ inops sermo sit, neque aut dici à domino potuerit: ego & pater unũ uolumus, aut eiusdem intelligẽtiæ sit: ego & pater unum sumus, uel loquẽdi imperitus nõ dixerit: Qui uidet uoluntatẽ meam, uidet et uoluntatẽ patris mei. Et id ipsum sit: Qui me uidet, uidet & patrem. Vel certe nõ fuerit in usu eloquij diuini: Voluntas patris mei in me est, & uoluntas mea in patre meo est, sed conueniens huic dicto sit: Ego in patre, & pater in me. Quæ quanquam omnia fœda & inepta & impia sint, neque sensus humanus in hanc stultæ opinionis sententiam cõcedat, ut aut nõ potuerit dominus loqui quod uolebat, aut aliud loquutus sit quam loquutus est: & quanquam reperiat parabolicis & allegoricis dictis usus esse, sed aliud est uel exẽplis dicta firmare, uel prouerbiorum significationibus rerum satisfacere dignitati, uel temporum professionibus se coaptare: tamen ipse res idem unitatis de qua tractatur, locus non patitur, in dictis aliud quam sonant uerba esse credendum. Si enim per id unum sunt, quia unũ uolunt: unũ aũt uelle naturę separabiles nõ possunt, quæ diuersitatẽ generis dissidentis in diuersas necessario uoluntates naturæ diuersitate dissentiunt: quomodo unũ uelle possunt, quibus scire non unũ est, cũ scientia & ignoratio uoluntatis unius impedit unitatem? Cum itaque scientiæ inscientia aduersa sit, unum uelle aduersa nõ possunt. Sed fortè id quod solum patrem filius ait scire, filium qui se nescire dixerit, nescire confirmet. Nisi planè patrem solum scire dixisset, maximi periculi res intelligẽtiæ nostræ relinqueretur, ne fortè existimaretur ipse nescire. Nam cum in eo quod nesciat, dispensatio ei potius abscõditæ scientię, quam natura sit nesciendi, per id quoque nunc quod solus pater scit, non ignorare credendus est: quia sicut superius docuimus, scientia apud deum non cognoscendi id quod nescierit intelligentiæ est, sed loquendi. Et per id quod solus pater scit, filius non intelligitur nescire, cum filius idcirco nescire se dicat, ne et alij sciant: & patrem id solum dicat scire, ne & ipse non nesciat. Si enim tunc cognouisse deus dicitur, amari se ab Abraham, cum hoc nõ celauit Abrahæ: necesse est, ut & pater diem ob id scire dicatur, quia non celauerit filiũ, deo scientiam non de repentina cognitione sumente, sed in tẽpore pro testante. Si itaque diem filius secundum sacramentum nescit, ut taceat: è contrario necesse est, ideo diem pater solus ostendatur scire, quia nõ tacet. Absit autem corporalium demutationũ nouitates in patre & filio existimari, ut aliquando pater filio aut loquatur aut taceat. Nobis quidem nonnunquam missam uocem de cœlo meminimus, ut sacramentum apud nos filij, paterni dicti significatio firmaret, sicut dominus ait: Nõ

Nunc cognoui quid timeas dominum

propter me uox hæc uenit de cœlo, sed propter uos. Cæterum natura dei non eget compositis humani officij necessitatibus, linguæ motu, temperamẽto oris, spiritus nixu, aeris pulsu. Deus simplex est, religione nostra intelligẽdus est, pietate profitendus est, sensu uero non persequendus est, sed adorandus: quia natura moderata & infirmis, naturæ infinitæ & potentis sacramentum intelligentiæ opinione non occupat. Non est itaq; diuersus compositæ diuinitatis partibus, ut sit in eo aut post stuporem uoluntas, aut post silentium sermo, aut post ocium opus: ut aut uelle aliquid, nisi ad uolendum motus sit non putetur, aut loqui quid nisi post silentium sonent uerba, non possit: aut agere aliquid, nisi in opus exeat, non intelligatur. Nõ subiacet naturæ legibus, à quo legẽ omnis natura sortitur: neq; in aliquo infirmitate aut demutatione efficiẽdi detinetur, qui extra modum est potestatis, secundum domini dictum: Pater possibilia tibi omnia sunt. Vt quantum sensus humanus non capit, tantum deus possit. Sed ne ipsum quidem se omnipotentiæ uirtute fraudauit dicens: Omnia quæcunq; facit pater, eadem & filius facit similiter. Non est difficultas ubi non est infirmitas, quia difficultati subiacet impotẽs efficiẽdi potestas. Difficultatis enim natura in infirmitate uirtutis est: quæ cum nõ habet modũ potestatis, non tenetur lege infirmitatis. Hoc idcirco demonstratũ à nobis est, ne aut deus post silentium loquutus ad filiũ, aut filius post ignorationem scire existimaretur: sed intelligentiã nostrã naturæ nostræ esse significationibus instruendam, quę demonstrari aliquid, nisi per loquentẽ non intelligeret, & nõ nesciri aliquid nisi sciẽdo nõ existimaret. Filius itaq; diem idcirco quia tacet, nescit: & patrem solũ idcirco scire ait, quia solus uni sibi non tacet. Sed non expectat, ut dixi, has naturæ difficultates, ut tunc sciat cum ignorare destiterit, tunc audiat cum loqui pater cœperit. naturæ suę cum eo tanquam unigeniti unitatem nõ ambigue docuit dicens: omnia quę patris sunt, mea sunt. Non enim ille nunc de obtinẽdo loquutus est, aliud est extrinsecus subsistentia sua esse, aliud est in suis, atq; id ipsum se esse: quorum unum est possidere cœlum, terras, mundumq; totum, aliud est se ipsum in his significare, quę sua sunt. Sua autem ita, non tanquã externa subiaceãt, sed quòd ex suis ipse subsistat. Nunc ergo cum omnia quæ patris sunt, sua sunt: diuinitatis significat naturam, non obtentorum communionem. Nam ad id quod de suo accepturũ sanctum spiritum loquebatur, ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, & ideo dixi, de meo accipiet: ut dum de suo accipit, non etiam non de patris accipere existimaretur, uel cum de patris sumeret, non etiã non de suo sumere intelligeretur. Neq; enim de creaturis sumebat spiritus sanctus, quia dei spiritus est, ut ex his uideatur accipere, quia ea omnia dei sunt. Sed ideo omnia quæ patris sunt, sua sunt

Quur ergo tã multa definiuit (margin)

Quur fugis communiõis nomen (margin)

sunt, ut quod sumit ex filio, non etiam non de patre sumere uideretur, cum omnia quę patris essent, esse intelligerentur & filij. Hæc igitur natura non eguit uel demutatione, uel interrogatione, uel allocutione, ut post ignorantiã sciat, post silentium interroget, post interrogationem audiat: sed perfecta in sacramento unitatis suę manẽs, ut habuit de deo natiuitatem, ita habuit & uniuersitatem. Vniuersitatem autem habẽs, non etiam nõ quæ uniuersitatis sunt tenuit, scientiam scilicet & uoluntatem, ne quod scit pater, per interrogationẽ filius sciret: uel quod uult pater, per significationem filius uellet: sed cum omnia quæ patris sunt, sua essent, in ea esset proprietate naturæ, ne aliud aliquid quàm pater aut uellet, aut sciret. Ad demonstrationem uero natiuitatis plerunq; demonstratio est adhibita personæ, cum dicitur: nõ ueni uoluntatem meam facere, sed uoluntatem eius qui misit me patris. Patris uoluntatem, non suam facit: dum per uoluntatem eius qui se misit, significat & patrem. Quòd autem id ipsum uelit, non ambigue ostendit dicens: Pater quos mihi dedisti, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. Cum ergo pater uelit nos cum Christo esse, in quo secundum Apostolum elegit nos ante mundi constitutionem, & ipsum illud filius uelit, scilicet esse nos secum: uoluntas ad naturam eadem est, quæ ad natiuitatis significationem distinguitur in uolente. Non itaq; ignorat filius, quod nõ ignorat pater: neq; quia solus pater scit, idcirco nescit & filius, cum in unitate naturæ pater & filius maneant. Quod autem filius nesciat, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi sunt: tacendi dispensatio sit, sicut ipse dominus testatus est, cum quærentibus apostolis de temporibus respondit: Non est uestrum scire tempora uel momẽta, quæ pater posuit in sua potestate. Cognitio negatur, neq; solum negatur, sed & sollicitudo cognitionis inhibetur, cum scire hæc tẽpora non est eorum. Ipsi certe nunc post resurrectionem de temporibus interrogant, quibus ante interrogantibus dictum est, ne filium quidem scire: nec uideri possunt, secundum aurem intellexisse nescire filium, cum ipsi eum tanquã scientem rursum interrogant. Sed sacramentum nesciendi, dispensationem intelligentes esse tacendi: nunc post resurrectionem loquendi tempus iam arbitrantes esse, interrogant. Atq; illis filius non iam se nescire ait: sed quòd scire non sit eorum, quæ pater in potestate sua posuerit. Si itaq; apostoli hoc quod nescit filius diem, dispensationem esse intelligunt, non infirmitatem: nos filium ob id tantum diem dicimus nescire, ne deus sit, cum diem pater deus idcirco in potestate sua posuerit, ne ad scientiam humanæ cognitionis euaderet, & filius ante interrogatus, nescire se dicens, nunc rursum non nescire se respondeat, sed eorum esse nescire: patrem uero tempora non in scientia sua, sed in potestate posuisse. Nam cum dies & momentum in

tra temporum nomen fit:non poteſt uideri diem & momentum reſti/tuendi in regnum Iſrael ipſe ille qui reſtiturus eum eſt, ignorare. Sed nos ad intelligentiam natiuitatis ſuæ, per exceptionem paternæ poteſtatis erudiens, neq; ſe neſcire reſpondit, & facultate ipſis ſcientiæ non conceſſam eſſe demonſtrans, id ipſum in ſacramento paternæ poteſtatis conſiſtere eſt profeſſus. Non ergo quia neſcire ſe diem & momentum filius dicit, neſcire credendus eſt: ſicuti neq; cum ſecundum hominē aut flet, aut dormit, aut triſtis eſt, deus obnoxius eſſe aut lachrymis, aut ſomno, aut timori eſt confitendus: ſed ſalua unigeniti in ſe ueritate, ſecūdum carnis infirmitatem, fletum, ſomnum, inediam, ſitim, laſsitudinem, metum, pari neceſſe eſt ſecundum hominem natura, diei atq; horæ profeſſus eſſe intelligatur inſcientiam.

DIVI HILARII PICTAVORUM EPISCOPI, DE TRINITATE

Liber x

On eſt ambiguum, omnem humani eloquij ſermonem contradictioni obnoxium ſemper fuiſſe, quia diſſentientibus uoluntatum motibus, diſſentiens quoq; fit ſenſus animorum: cum aduerſantium iudiciorum affectione compugnans, aſſertionibus his quibus offenditur, contradicit. Quamuis enim omne dictum ueri ratione perfectū ſit, tamē dum aliud alijs aut uidetur, aut complacet, patet ueritatis ſermo aduerſantium reſponſioni: quia cōtra ueritatem aut non intellectam, aut offendentem, uel ſtultæ, uel uitioſæ uoluntatis error obnititur. Immoderata enim eſt omnis ſuſceptarum uoluntatum pertinacia, & indeflexo motu aduerſandi ſtudium perſiſtit, ubi non rationi uoluntas ſubijcitur, nec ſtudium doctrinæ impenditur, ſed his quæ uolumus, rationem conquirimus, & his quæ ſtudemus doctrinam coaptamus. Iamq; nominis potius quàm naturæ erit doctrina quæ fingitur, & non iam ueri manebit ratio, ſed placiti: quam ſibi uolūtas magis ad defenſionem placentium coaptauit, non quæ uoluntatis inſtinctum per intelligentiam ueri rationabilis incitauit. Per hæc igitur uitia ſtudioſarum uoluntatum, omnes aduerſantium intentionum emergunt contradictiones: et inter ueri aſſertionem & placiti defeoſionem pertinax pugna eſt, dum ſe & ueritas tenet, & tuetur uoluntas. Cæterum ſi non præiret rationem uoluntas, ſed per ueri intelligentiam ad uelle id quod uerum eſt, moueretur: nunquam doctrina uoluntati quæreretur, ſed uoluntatem omnem doctrinæ ratio commoueret, eſſetq; omnis ſine contradictione ueritatis

tatis sermo, cum unusquisque non quod uellet, id uerum esse defenderet, sed quod uerum est, id uelle cœpisset. Harum itaque uitiosarum uoluntatum non ignarus Apostolus, inter multa contestandæ fidei & prædicandi uerbi præcepta, ad Timotheum scribens ait: Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus. Et à ueritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Vbi enim per impietatis studium extra sanæ doctrinæ patientiam erunt, tunc his quæ desiderant coaceruabunt magistros, apta scilicet cupiditatibus suis doctrinarum instituta cumulantes, neque doceri se desiderantes, sed doctores ad id quod desiderant congregantes: ut cumulus ipse conquisitorum & coaceruatorum magistrorum, æstuantium desideriorum satisfaciat doctrinis. Et hic tantus stultæ religiositatis furor, quo tandem spiritu sanam doctrinam non sustinens, corruptam desiderabit? Si ignorat, ab eodem Apostolo ad hunc eundem Timotheum scribente cognoscat: Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, attendentes spiritibus seductoribus, doctrinis dæmoniorum in hypocrisi mendaciloquorum. Quis enim doctrinæ profectus est, placita magis quàm docenda conquirere? Aut quæ doctrinæ religio est: non docenda desiderare, sed desideratis coaceruare doctrinam? Sed hæc seducentium spirituum incentiua suppeditant, & simulatæ religionis falsiloquia confirmant. Sequitur enim fidei defectionem hypocrisis mendax, ut sit uel in uerbis pietas quam amiserit conscientia. Et ipsam quidem simulatam pietatem omni uerborum mendacio impiam reddunt, falsæ doctrinæ institutis corrumpentes sanctitatem fidei: dum secundum desideria studiorum potius quàm secundum euangelicam fidem, coaceruata doctrina est. Auribus enim prurigine incitatis, dum pet audiendi impatientem oblectationem sub nouella desiderij sui prædicatione scalpuntur, ipsi penitus ab auditu ueritatis alieni, totos se fabulis destinant: ut his quæ loquuntur, ueritatis speciem acquirant, dum quæ uera sunt & loqui & audire non possunt. Incidimus planè in hoc prophetiæ apostolicæ molestissimum tempus. Conquisitis enim nunc creaturæ potius quàm dei prædicandi magistris, desiderijs humanis potius quàm sanæ fidei doctrinis studetur: & co usque eos prurigo aurium ad ea quæ desiderant audienda excitauit, ut coaceruatis doctoribus sola hæc nunc interim predicatio polleat, per quam unigenitus deus à potestate & ueritate dei patris alienus, aut alterius generis deus sit in fide nostra, aut deus non sit: mortifera ex utroque impietatis professione, ut duos deos sub diuersitate diuinitatis loquentes, aut deum omnino cui natura ex deo per natiuitatem sit abnegantes. Hoc alienatis ab auditu ueritatis

tis, & conuersis ad fabulas auribus placet: huius sane doctrinæ audientia non sustinetur, & omnis ipsa cum prædicatoribus suis exulat. Sed licet nunc à multis coaceruantibus sibi secundum desideria sua magistros, sana doctrina exulet: non tamen à sanctis quibusque prædicationis ueritas exulabit. Loquimur enim exules per hos libros, & sermo dei, qui uinciri non potest, liber excurret, de hoc eodem apostolicæ prophetiæ admonens tempore: ut cum auditus ueritatis impatiens deprehenditur, & secundum desideria humana coaceruati magistri repe riuntur, iam de tempore non ambigatur, sed in eo coexulare exulantibus sanæ fidei prædicatoribus ueritas intelligatur. Ac de temporibus non queremur, quin etiam gaudebimus, quia iniquitas se per hoc exilij nostri tempus ostenderit, quo ueritatis impatiens sanæ doctrinæ prædicatores, ut secundum desideria sua coaceruet sibi magistros, relegat: exilio nostro lætantes & exultātes in domino, constitisse in nobis plenitudinē apostolicæ prophetiæ. Superioribus igitū libellis syncere, ut arbitror, fidei, & incontaminatæ ueritatis professionem tenentes, quanquam secundum humanæ naturæ consuetudinem nullus sermo non sit obnoxius contradictioni, eam tamen nos arbitror totius responsionis nostræ moderatos esse rationē, ut contradicere quisquam nisi cum impietatis professione non posśit. Eorum enim dictorū quæ secundum falsiloquij sui artem ex euangelijs hæretici præsumunt, ita demonstrata ueritas est: ut iam in contradictione ignorantiam excusare non liceat, sed irreligiositatem necesse sit confiteri. Eam quoque nunc secundum sancti spiritus donū temperauimus totius fidei demonstrationem, ut ne quidem mentiri saltem aduersum nos criminis aliquid posśint. Solent enim ita de nobis implere aures ignorantium, ut nos afferant negare natiuitatem, cum unitatem diuinitatis prædicamus: & dicant solitarium à nobis per hoc quod scriptū est: Ego & pater unum sumus, significari deum: ut innascibilis deus descendens in uirginem, homo natus sit, quia ad dispensationem carnis pertineat id quod ita cœperit, ego: ad diuinitatis suæ uero demonstrationem subiecerit, & pater: tanquam huius hominis sui pater esset. ex duobus uero consistēs homine scilicet et deo de se locutus sit, unū sumus. Sed nos natiuitatem subsistentē sine tempore protestantes, prędicauimus deū filium nō alienę à deo patre naturę, deū: neque ex innascibilitate innascibili coęqualē, sed ex generatione unigenitū non disparē: neque unum eos esse ex geminatis nominibus unionis, sed ex natiuitate naturæ: neque duos deos per diuersitatē generis in fide esse, neque rursum singularē deū, ubi sacramentū dei unigeniti est cōfitendū: sed in patre significari atque esse filium, dum in eo & natura patris & nomen est: In filio uero patrē intelligi ac manere, dū filius neque dici potest nisi ex patre, neque esse: uiuentis quoque

quoqꝫ naturę esse uiuentem imaginem, & consignatam naturaliter dei in deo formam, usqꝫ adeo indifferentis potestatis & generis, ut in eo nec opus, nec sermo, nec uisus alienus à patre sit: sed cum naturaliter in se habeat autoris sui imago naturam, per naturalem quoqꝫ imaginem suam autor & operatus & uisus & locutus sit. Atqꝫ hanc quidem & intemporalem & inenarrabilem, & omnem humanæ intelligentiæ sensum excedentem unigeniti generationem prædicantes, nati quoqꝫ in hominem ex partu uirginis dei sacramentum docuimus: demonstrantes secundum dispensationem carnis assumptæ, tum cum se ex forma dei euacuans formam serui accepit, infirmitatem habitus humani, dei non infirmasse naturam, sed salua diuinitatis in homine uirtute; acquisitam esse dei ad hominem potestatem. Nanqꝫ cum in homine deus natus sit, non idcirco natus est, ne non deus maneret, sed ut manente deo homo natus in deum sit. Nam & Emanuel nomen eius est; quod est nobiscum deus: ut non defectio dei ad hominem fit, sed hominis profectus ad deum. Vel cum glorificari se rogat, non utiqꝫ naturæ dei, sed assumptioni humilitatis hoc proficit. Nam hanc gloriã postulat, quam ante constitutionem mundi apud deum habuit. Respondentes quoqꝫ stultissimis eorum professionibus, usqꝫ ad ignoratæ horæ descendimus demonstrationem: quæ etiamsi secundum illos à filio apprehensa non esset, tamen id ad contumeliam diuinitatis unigenitæ non pertineret, quia natura non ferret, ut eum natiuitas retroageret ad innascibilitatis initiabilem substitutionem, potestati suæ patre momentum definiendi adhuc diei ad demõstrationem autoritatis innascibilis reseruante: neqꝫ in eo infirmam intelligi posse naturam, in qua tantum inesset ex natiuitate naturæ, quantum implere posset perfecta natiuitas: neqꝫ ad differentiam diuinitatis unigenito deo ignorationem diei & horę deputandam, cum ad demonstrandam aduersum hæreticos Sabellianos innascibilem in patre atqꝫ initiabilem potestatem, innascibilis hæc in eo sit potestatis exceptio, per quam patuit uerbi professionem ad consummandi hominis sacramentum pertinere, ut qui infirmitates nostras portabat, infirmitatem quoqꝫ sibi humanæ ignorationis assumeret: atque ita diem nescire se diceret, ut sepulchrum Lazari nesciebat, & attrectantem uestis suæ fimbriam mulierem ignorabat, tam infirmus ad sciendum quàm infirmus ad flendum sub lassitudinis & sitis & inediæ officio, inscientiæ etiam nõ dedignatus errorem: maxime cum ex mortuis resurgentem & ingressurum se peregressurumqꝫ coelos Apostoli iam nõ nescientem, sed huius ipsius diei suæ potentem ac scientem interrogassent, nihil aliud percontantes ꝙ id quod sub dispensatione hominis tacebatur, ut in eo quod nescire se dixerat, dum rursum interrogãt, adsumptionem potius quàm necessitatem

necessitatem ignorantiæ intelligere uiderentur. Sed quia hanc nescitæ diei professionem, non igoorationis esse infirmitatem, sed tacendi dispensationem docuimus: expugnãda etiam nunc est omnis impiæ assertionis occasio, & omnes hæreticæ blasphemiæ transcurrendæ sunt prædicationes, ut ueritas euangelij per ea ipsa quibus obscurari uidebatur eluceat. Volunt enim plerique eorum ex passionis metu & ex infirmitate patiendi, non in natura eum impassibilis dei fuisse: ut qui timuit & doluit, non fuerit uel in ea potestatis securitate quę non timet, uel in ea spiritus incorruptione quæ non dolet: sed inferioris à deo patre naturæ, & humanæ passionis trepidauerit metu, & ad corporalis pœnæ congemuerit atrocitatem. Atque hac impietatis suæ assertione nituntur, quia scriptum sit: Tristis est anima mea usque ad mortem. Et rursum: Pater si possibile est transeat à me calix iste. Sed & illud: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Hoc quoque adijciunt: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Has enim omnes piæ fidei nostræ professiones ad impietatis suæ rapiunt usurpationem. Vt timuerit, qui tristis est, qui & transferri à se calicem deprecatus sit: ut doluerit qui derelictum se à deo in passione conquestus sit: ut infirmus quoque fuerit, qui spiritum suum patri commendauerit. Nec anxietas admittat similitudinem exæquatæ ad deum in unigeniti natiuitate naturæ: quæ infirmitatem diuersitatemque suam & deprecatione calicis, & desolationis querela, & commendationis confessione testetur. Ac primum antequam ex his ipsis dictis demonstremus, nec metuendi de se in eum infirmitatẽ incidisse aliquam nec dolendi: quærendum est quid nam uideatur timere potuisse, ut in eum formido intolerandi doloris uel terroris inciderit: & puto non alia hic ad timendum quàm passionis & mortis causa prætenditur. Et interrogo eos qui hoc ita existimant, an ratione subsistat, ut mori timuerit: qui omnem ab Apostolis terrorem mortis propellens, ad gloriam eos sit martyrij adhortatus dicens: Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus: & qui inuenit animam suam perdet eam, & qui perdiderit eam propter me, inueniet illam. Cum enim pro eo mori, uita sit: quid ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est, qui pro se morientibus uitam rependat? Et cum non timendos esse qui corpus occiderent monet, ipsum illum mors à timore passionis corporalis exterruit? Tum denique quem dolorem mortis timeret, potestatis suæ libertate moriturus? Humano enim generi uitæ mortem aut uis exterior, id est, febriũ, uulneris, casus, ruinę, degrassata in corpus accelerat, aut ipsa natura corporis nostri senio in eã ipsam mortẽ uicta concedit. Vnigenitus autem deus ita potestatem habens ponendę animæ, ut resumendę, ad peragendũ in se mortis sacramentũ, cum poto aceto consummasse

Quõ doluerit ac timuerit Christus

ſummaſſe ſe omne humanarum paſsionum opus teſtatus eſſet, inclinato capite tradidit ſpiritum. Si hoc naturæ hominis ius relictum eſt, ut per ſe exhalans ſpiritum requieſcat in mortem, & non diſſoluto corpore labefacta anima decedat, uel abruptis aut perfoſsis aut colliſis membris ſpiritus tanquam in ſede ſua uiolatus erumpat aut effluat: incidat in dominũ uitæ mortis metus, ſi quod emiſſo ſpiritu mortuus eſt, nõ libertatis ſuæ ad moriendum uſus eſt poteſtate. Quòd ſi ex ſe mortuus eſt, & per ſe ſpiritum reddidit: nõ eſt terror mortis in poteſtate moriendi. Sed fortè humanæ ignorantię timiditate hanc ipſam ſuam moriendi in ſe timuit poteſtatem, ut licet ab ſe moriturus, tamen hoc ipſum quod moriturus eſſet timuerit. Et ſi fortè erunt qui ita exiſtimabunt, conſtituant cui rei exiſtiment mortem fuiſſe terribilem, ſpiritui an corpori. Si corpori: an ne ignorant quòd ſancto corruptionem nõ uiſuro, intra triduum corporis ſui templum eſſet ſuſcitaturus? Si uero ſpiritui mors terribilis eſt: Lazaro in Abrahæ finibus lætante, infernum chaos Chriſtus timebit? Hæc ſtulta atque ridicula ſunt, ut in poteſtate ponendæ animæ ac reſumendæ mori timeret, ad ſacramentum uitæ humanæ ſub uoluntatis ſuæ libertate moriturus. Non eſt in uoluntate morientis mors, & in poteſtate non diu in morte manendi timor mortis: quia & uoluntas moriendi, & poteſtas reuiuiſcendi, extra naturam timoris eſt, dum timeri mors non poteſt, & in uoluntate moriendi & in poteſtate uiuendi. Sed fortè penduli in cruce corporis pœnæ, & colligatorum funium uiolenta uincula, & adactorum clauorum cruda uulnera ſunt timori. Et uideamus cuius corporis homo Chriſtus ſit, ut in ſuſpenſam & nodatã & transfoſſam carnem dolor inuaſerit. Ea enim natura corporũ eſt, ut ex conſortio animæ in ſenſum quendam animę ſentientis animata, non ſit hebes inanimisq́; materies: ſed & attacta ſentiat, & compuncta doleat, & algens rigeat, & confota gaudeat, & inedia tabeſcat, & pingueſcat cibo. Ex quodam enim obtineotis ſe penetrantisq́; animæ tranſcurſu, ſecundũ ea in quibus erit, aut oblectatur, aut læditur. Cum igitur compuncta aut effoſſa corpora dolent, ſenſum doloris transfuſæ in ea animæ ſenſus admittit. Deniq; uulnus corporis uſq; ad os dolet, & digiti excedentium ex carne unguium præſegmina neſciũt. Et ſi quando accedẽte uitio pars aliqua corrupta membrorum, ſenſum uiuæ carnis amiſerit: ea cum uel deſecabitur, uel uretur, dolorem quiſquis eſſe potuiſſet, non manente in ea animæ permixtione, non ſentiet. Ac cũ grauis neceſsitas reciden di corporis manet, medicato potu conſopit uigor animę, & in emortuam ſenſus ſui obliuionem mens ſuccis uiolentioribus occupata cõſcitur. Ac tum doloris neſcia membra cæduntur, & omnẽ alti uulneris plagã ſenſus carnis emortuus, ſenſu animę in ſe torpẽtis euadit. Affert itaq;

itaque dolorem per animæ infirmis admixtionem, in infirmum sensum suum corpus animatum. Si igitur homo Iesus Christus per initia corporis atque animæ nostræ uixit in corpore, & nõ ita ut corporis sui, sic & animæ suæ princeps deus in similitudine hominis constitutus, & habitu repertus ut homo natus est: parem dolorem senserit corporis nostri, animę nostræ & corporis ut conceptu, ita & initio animatus in corpore. Quod si assumpta sibi per se ex uirgine carne, ipse sibi ex se animam concepti per se corporis coaptauit: secundum animæ corporisque naturam, necesse est & passionum fuisse naturam. Euacuans se enim ex dei forma, & formam serui accipiẽs, & filius dei etiam filius hominis nascens, ex se suaque uirtute non deficiens, deus uerbum consummauit hominem uiuentem. Nam quo modo filius dei hominis filius erit natus, uel manens in dei forma, formam serui acceperit: si non potente deo uerbo ex se & carnem intra uirginem assumere, & carni animam tribuere homo Christus Iesus ad redemptionem animæ & corporis nostri perfectus est natus: & corpus quidem ita assumpsit, ut id ex uirgine conceptum, formam eum esse serui effecerit? Virgo enim non nisi ex sancto spiritu genuit quod genuit. Et quamuis tantum ad natiuitatẽ carnis ex se daret, quantum ex se fœminæ ædendorum corporum susceptis originibus impenderent: non tamen Iesus Christus per humanæ conceptionis coaluit naturam. Sed omnis causa nascendi inuecta per spiritũ, tenuit in hominis natiuitate quod matris est: cum tamen haberet in originis natiuitate quod dei est. Hinc igitur maximum illud ac pulcherrimum suscepti hominis sacramẽtum dominus ipse ostendit dicens: Nemo ascendit in cœlũ, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Quod descendit de cœlo, conceptæ de spiritu originis causa est. Non enim ex se corpori Maria originem dedit: licet ad incrementa partumque corporis omne quod sexus sui naturale est, contulerit. Quod uero hominis filius est, susceptæ in uirgine carnis est partus. Quod autem in cœlis est, naturæ semper manentis potestas est: quæ initiata conditaque per se carne non se ex infinitatis suæ uirtute intra regionem definiti corporis coarctauit, spiritus uirtute ac uerbi dei potestate in forma serui manens, ab omni intra et extra cœli mundique circulo cœli ac mundi dominus non abfuit. Per hoc ergo & de cœlo descendit, & filius hominis est, & in cœlis est: quia uerbum caro factum non amiserat manere quod uerbum est. Nam dum uerbum est, & in cœlis est: dum caro est, & hominis filius est: dum uerbum est caro factum, & de cœlo est, & filius hominis est, et in cœlo est: quia & uerbi uirtus non corporalibus modis manens, non deerat unde descenderat, & caro non aliunde originem sumpserat quàm ex uerbo. Et uerbum caro factum, cum caro esset, non tamen non erat & uerbum

bum. Absolute autem beatus Apostolus etiã huius inenarrandæ corporeæ natiuitatis sacramentum locutus est dicens: Primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo, Hominem enim dicens, natiuitatem ex uirgine docuit: quæ officio usa materno, sexus sui naturam in conceptu & partu hominis executa est. Et cum ait, secundũ hominem de cœlo, originem eius ex superuenientis in uirginem sancti spiritus aditu testatus est. Atq; ita cum & homo est, & de cœlis est, hominis huius & partus à uirgine est, & conceptus ex spiritu est, Et hæc quidem Apostolus ait: Ipse autem dominus huius natiuitatis suæ mysterium pandens sic locutus est: Ego sum panis uiuus qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit de meo pane, uiuet in æternum. Se panem dicẽs, ipse enim corporis sui origo est. Ac ne uerbi uirtus atq; natura defecisse à se existimaretur in carne, suũ rursum panem esse dixit: ut per hoc quod descendens de cœlis panis est, non ex humana conceptione origo esse corporis existimaretur, dum cœleste esse corpus ostẽditur. At uero cum suus panis est, assumpti per uerbum corporis est professio, subiecit enim: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & sanguinem eius biberitis, non habebitis uitam in uobis. Vt quia id quod filius hominis est, & panis de cœlis ipse descendit, per panem suum de cœlo descendentem, & per carnem ac sanguinem filij hominis, & conceptæ ex spiritu sancto, & natæ ex uirgine carnis intelligatur assumptio. Huius igitur corporis homo Iesus Christus & dei filius & homo nis est filius, & ex forma dei se exinaniens formam serui accepit. Non alius filius hominis quàm qui filius dei est, neque alius in forma dei quàm qui in forma serui perfectus homo natus est: ut sicut per naturã constitutam nobis à deo originis nostræ principe, corporis atque animæ homo nascitur, ita Iesus Christus per uirtutem suam admixtione carnis atq; animæ homo ac deus esset, habens in se & totum uerumq; quod homo est, & totum uerumq; quod deus est. Quanquam multi confirmandæ hæreseos suæ arte, ita aures imperitorum soleant illudere, ut quia & corpus & anima Adæ in peccato fuit, carnẽ quoq; Adæ atq; animam dominus ex uirgine acceperit, neq; hominem totum ex spiritu sancto uirgo conceperit: qui si intelligerent sacramentum carnis assumptæ, intelligerent etiam sacramentũ eiusdem & hominis filij & dei filij. Quasi uero si tantum ex uirgine assumpsisset corpus, assumpsisset quoq; ex eadem & animam: cum anima hominis opus dei sit, carnis uero generatio semper ex carne sit. Sed uolentes unigenitum deum, qui in principio apud deum erat deus uerbum, non substantiuum deum esse, sed sermonem uocis emissæ, ut quod loquentibus est suum uerbum, hoc sit patri deo filius, argute subrepere uolunt ne subsistens uerbum deus, & manens in forma dei Christus homo natus

s sit

sit: ut cum hominem illum humanæ potius originis causa quàm spiritualis conceptionis sacramentum animauerit, non deus uerbum hominem se ex partu uirginis efficiens extiterit, sed ut in prophetis spiritus prophetiæ, ita in Iesu uerbũ dei fuerit. Et arguere nos solent quòd Christum dicamus esse natum, non nostri corporis atq; animæ hominem: cum nos uerbum carnem factum, & se ex forma dei euacuantem Christum, & formam serui assumentem, perfectum secundum habitum conformationis humanæ, & nostræ similitudinis natum hominem prædicemus: ut uere dei filius uerus hominis filius natus sit, neque non natus ex deo homo, neq; quia natus ex deo homo, ideo deus esse deficiens. Sed ut per se sibi assumpsit ex uirgine corpus, ita ex se sibi animam assumpsit: quæ utiq; nunquam ab homine gignentium originibus præbetur. Si enim conceptum carnis nisi ex deo uirgo non habuit: longe magis necesse est, anima corporis, nisi ex deo aliunde non fuerit. Et cum ipse ille filius hominis ipse sit qui & filius dei, quia totus hominis filius totus dei filius sit: quàm ridicule prẹter dei filium qui uerbum caro factum est, alium nescio quem tanquam prophetam uerbum dei animatum prædicemus, cum dominus Iesus Christus & hominis filius & dei filius sit? Per id uero quòd tristis est anima sua usque ad mortem, & quòd potestatem habet animæ suæ ponendæ & resumendæ, uolunt extrinsecus animam non ex spiritu sancto, ut & corpus ex eo conceptum est, deputare: cum uerbum deus in sacramento naturæ suæ manens, homo natus sit. Natus est autem, non ut esset alius atq; alius: sed ut ante hominem deus suscipiens hominem, homo deus posset intelligi. Nam quo modo Iesus Christus dei filius natus ex Maria est, nisi quòd uerbum caro factum est: scilicet quòd filius dei cum in forma dei esset, formã accepit serui? Accepisse autem formam serui eum qui esset in dei forma, de cõtrarijs comparatur: ut quanta ueritas est manere in dei forma, tanta ueritas sit accepisse formam serui. Ad proprietatem enim naturæ intelligendam, significatione uerbi ad id communis impellimur. In forma enim serui est, qui & in forma dei est. Et cum hoc naturæ, illud uero dispensationis sit, in eiusdem tamen est ueritatis proprietate quod utrunq; est: ut tam uerus sit in dei forma, quàm uerus in serui. Vt uero assumpsisse formam serui, non aliud est quàm hominẽ natum esse: ita in forma dei esse, non aliud est quàm deum esse: unum tamen eundemq; non dei defectione, sed hominis assumptione profitentes: & in forma dei per naturam diuinam, & in forma serui ex conceptione spiritus sancti, secundum habitum hominis repertum fuisse. Itaq; cum Iesus Christus & natus & passus & mortuus & sepultus sit, & resurrexerit, & in coelos ascenderit, non potest in his sacramentorum diuersitatibus ita ab se diuiduus esse, ne Christus

sit

sit: cum non alius Christus quam qui in forma dei erat, formam serui acceperit, neque alius quàm qui natus est mortuus sit, neque alius quàm qui est mortuus resurrexerit, neque alius quàm qui resurrexerit ascenderit in cœlos. In cœlis autem non alius sit, quàm qui descendit ante de cœlis. Homo itaque Iesus Christus unigenitus deus per carnem & uerbum, ut hominis filius, ita & dei filius, hominem uerum secundum similitudinem nostri hominis non deficiens à se deo, sumpsit: in quem quãuis aut ictus incideret, aut uulnus descẽderet, aut nodi concurrerent, aut suspensio eleuaret, afferrẽt quidẽ hæc impetũ passionis, nõ tamen dolorẽ passionis inferrent: ut telũ aliquod aut aquam perforans, aut ignem cõpungens, aut aera uulnerans. Omnes quidem has passiones naturæ suæ infert, ut perforet, ut compungat, ut uulneret: sed naturam suam in hæc passio illata non retinet, dum in natura non est uel aquam forari, uel pungi igoem, uel aera uulnerari, quamuis naturæ teli sit uulnerare & compungere & forare. Passus quidem dominus Iesus Christus, dum cæditur, dum suspenditur, dũ crucifigitur, dũ moritur, sed in corpus dñi irruens passio, nec non fuit passio, nec tamen naturam passionis exercuit: dum & pœnali ministerio illa desæuit, & uirtus corporis sine sensu pœnæ, uim pœnæ in se desæuientis excepit. Habuerit sanè illud domini corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrum id naturæ habet, ut calcet undas, & super fluctus eat, & non degrauet ingressu, neque aquæ insistentis uestigijs cedãt, penetret etiam solida, nec clausæ domus obstaculis arceatur. At uero si dominici corporis sola ista natura sit, ut sua uirtute sua anima feratur in humidis, & insistat in liquidis, & extructa transcurrat, quid per naturam humani corporis concepta ex spiritu sancto caro iudicatur? Caro illa, id est panis ille, de cœlis est. Et homo ille de deo est, habens ad patiendum quidem corpus, & passus est, sed naturam non habens ad dolendum. Naturæ enim propriæ ac suæ corpus illud est, quod in cœlestem gloriam transformatur in monte, quod attactu suo fugat febres, quod de sputo suo oculos format. Sed fortè in quo affectio flendi, sitiendi, esuriendique mansit: & cæterarum quoque humanarum passionum in eo necesse sit inesse naturam. Qui sacramentum fletus, sitis atque esuritionis ignorat, sciat & uiuificare flentem, nec mortẽ Lazari flere ob quam gaudeat, & flumina aquæ uiuæ ex se præbere sitientem, neque carere siti, qui potens sit potare sitientes, & esurientẽ se eam quæ fructus suos esurienti non præbuerit, damnare arborem: nec naturam eam uinci inedia, quæ naturam uiriditatis iussa ariditate demutet. Quòd si præter fletus & sitis & esuritionis mysterium assumpta caro, id est, homo totus, passionum est permissa naturis, nec tamẽ ita ut passionis conficereẽ iniurijs, ut flens non sibi fleret, & sitiens sitim non potatura depelleret, & esuriẽs non

Lege causæ

se cibo escæ alicuius expleret, Neq; enim tũ cũ sitiuit, aut esuriuit, aut fleuit, bibisse dñs, aut manducasse, aut doluisse monstratus est: sed ad demonstrandam corporis ueritatem, corporis cõsuetudo suscepta est, ita ut naturæ nostræ consuetudine consuetudini sit corporis satisfa-ctum, uel cum cibum & potum accepit, nõ se necessitati corporis, sed cõsuetudini tribuit. Habuit enim corpus, sed originis suæ proprium, neq; ex uitijs huãnæ conceptionis existens, sed in formam corporis nostri uirtutis suæ potestate subsistens: gerens quidem nos per formam serui, sed à peccatis & à uitijs humani corporis liber: ut nos quidem in eo per generationem uirginis inessemus, sed nostra in eo per uirtutem profectæ ex se originis uitia non inessent: dum homo natus, non uitijs humanæ conceptionis est natus. Tenuit enim Apostolus demonstrandæ natiuitatis huius sacramentum, cum ait: Sed humiliauit se, formam serui accipiens in similitudine hominum constitutus, & habitu repertus ut homo. Vt dum formam serui accepit, natus esse in forma hominis intelligatur, dum autem in similitudine hominum constitutus, & habitu repertus ut homo, species quidem & ueritas corporis hominem testetur, sed naturam uitiorum, qui ut homo sit habitu repertus, ignoret. In similitudine enim naturæ non uitiorum proprietate eius generatio est. Nam quia in eo quod formam serui accepit, natiuitatis ui debatur significata esse natura, subiecit: in similitudine hominum constitutum, & habitu repertum ut hominem, ne natiuitatis ueritas naturæ quoq; per uitia infirmis proprietas crederetur: cum & in forma serui esset uera natiuitas, & in habitu repertum ut hominem, esset similitudo naturæ. Ipse quidem per uirginem ex se natus homo, & similitudine uitiosę peccati carnis inuentus. Quod id ipsum ad Romanos scribens testatus Apostolus est, cum ait: Quod erat enim impossibile legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum misit in similitudine carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in carne. Non fuit habitus ille tantum hominis, sed & ut hominis: neq; caro illa caro peccati, sed similitudo carnis peccati: dum & habitus carnis in natiuitatis est ueritate, et similitudo carnis peccati à uitijs humanę passionis aliena est. Ita homo Christus Iesus & in ueritate natiuitatis est dum homo est, & nõ est in proprietate peccati dum Christus est: quia & qui homo est, non potuit nõ homo esse quod natus est, & qui Christus est, nõ potuit amisisse quod Christus est. Atq; ita dũ homo Christus Iesus est, habet & natiuitatẽ hominis, quia homo est: nec est in uitiosa hominis infirmitate, quia Christus est. Quanquam igitur nos ad huius sacramenti intelligentiam apostolica fides instruat, quæ & habitu ut hominem repertum, & in similitudine carnis peccati missum hominem Christũ Iesum esse testata est: ut cum habitu ut homo est sit in

forma

forma serui, & nō sit in uitijs naturæ: & cum in similitudine carnis peccati est, sit quidem uerbū caro, sed in similitudine carnis peccati sit, potius quàm ipse caro peccati sit. Et cum homo Christus Iesus est, sit quidem homo: sed in homine non possit aliud esse quàm Christus est. At que ita & ex corporis natiuitate homo natus sit, nec sit in hominis uitijs, qui non sit in origine: quia uerbum caro factum non potuit non caro esse, quod factum est: & uerbum licet caro factum sit, non tamen amisit esse quod uerbum est: & dum uerbum caro factum originis suæ non potest carere natura, non potuit nisi in naturæ suæ origine permanere quod uerbum est, neq; non uere intelligi uerbum caro esse quod factum est: ita tamen ut qui habitauit in nobis, nō caro illa uerbum sit, sed uerbi caro sit habitantis in carne. Quæ cū ita sint, tamen uideamus an peractus uniuersus ille passionis ordo infirmitatem in domino corporalis doloris permittat intelligi. Dilatis enim ad modicū eorum dictorum causis, ex quibus metum domino hæresis ascribit: res ipsas ut gestæ sunt conferamus. Neq; enim fieri potest, ut timor eius significetur in uerbis, cuius fiducia continetur in factis. Timuisse tibi ô hæretice dominus gloriæ passionem uidetur, sed ei ob ignorantiæ huius errorem, & satanas Petrus & scandalum est: & ille quidem per charitatem Christi quem ei non caro neq; sanguis, sed pater qui in cœlis est reuelauerat, detestatus passionis sacramentum, tali seueritatis sententia cōfirmatus ad fidem est. Tu uero quid sectaberis spei, Christum de um negādo, & metum ei passionis addendo? An'ne metuit, qui armatis ad corripiendū se obuius prodijt? & in corpore eius infirmitas fuit: ad cuius occursum consternata persequentium agmina conciderunt, & maiestatem ingerentis se ad uincula non ferentes supinatis corporibus reciderunt? Quam igitur infirmitatem dominatam huius corporis credis, cuius tantam habuit natura uirtutem? Sed sortè dolorem uulnerum timuit. Quem rogo penetrantis in carnem claui habuit terrorem, qui excisæ auris carnem solo restituit attactu? Expone nobis tu dominicæ infirmitatis assertor, hoc ipso passionis tempore, infirmatę opus carnis. Exerente enim Petro atq; adigente gladiū, truncus auræ seruus sacerdotis astabat. Quomodo ex decisæ auris uulnere cō tingente Christo, restituta caro auris est? Vnde inter fluentē sanguinem, & post ipsa descendentis gladij uestigia, & in ipsa truncati corporis calumnia, exijt quod non est, & sequitur quod non extat, & rependitur quo caretur? Producens ergo hæc aurem manus, clauum dolet? & sentit sibi uulnus, qui alteri dolorē uulneris non relinquit? Compungendæ carnis metu tristis est, cuius attactu licet carnē donare post cædē? Quòd si hæc in Christi corpore uirtus fuit: qua rogo fide naturaliter infirmus fuisse defenditur, cui naturale fuit omnem humanarum infirmitatum

mitatũ inhibere naturam? Sed forte stulta atq; impia peruersitate hinc infirmis in eo naturę præsumitur assertio, quia tristis sit anima eius usq; ad mortem. Nondum te hæretice cur uirtutem dicti nõ intelligas arguo. Interim tamen à te requiro, cur exeunte ad proditionem Iuda non memineris dictum fuisse: Nunc honorificatus est filius hominis. Si enim passio honorificatura eum erat, quo modo tristem eum metus passionis effecerat, nisi fortè tã irrationabilis fuerit, ut pati timuerit quę se essent glorificatura patientẽ? Sed fortè timuisse usq; eò existimabitur, ut transferri à se calicem deprecatus sit dicẽs: Abba pater, omnia possibilia tibi sunt, transfer hunc calicem à me. Vt de cæteris non calumnier, nõne hebetudinẽ impietatis tuæ uel hinc coarguisses, quia legeras: Recon de gladium tuum in theca, calicem quem dedit mihi pater nõ bibam? Quo modo enim per patiendi metum transferri à se deprecaretur, quod per dispensationis studium festinaret impleri? Non enim conuenit ut pati nolit quod pati uelit. Et cum pati cũ uelle cognosceres, religiosius fuerat dictũ ignorantiam confiteri, quàm ad impiæ stultitiæ furorẽ prorumpere, ut eum assereres ne pateretur orasse, quẽ pati uelle cognosceres. Sed credo te ad impietatis tuæ pugnam etiam hoc dicto dominicæ uocis armabis: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Post cõtumeliam enim crucis fortè dignationem ab eo paterni auxilij existimes recessisse, & hinc desolatæ infirmitatis suæ querelam extinisse. Si tibi itaq; in Christo cõtemptus, & infirmitas, & crux contumelia est: oportuerat te dicti huius immemorem non fuisse: Verum dico uobis, amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis, & uenientẽ cum nubibus cœli. Vbi rogo in passione timor? ubi infirmitas? ubi dolor? ubi cõtumelia? Timere ab impijs dicit, sed ipse pati uelle se prædicat. Infirmus esse contendit: sed se potentẽ dum cõsternatis persequutoribus obuius nõ sustinetur, ostendit. Dolere uulnera carnis arguitur: sed in eo quod carnẽ auris reddit ex uulnere, caro ipse cum sit, extra carnalem tamen naturam dolendi uulneris reperitur: quia dum & manu truncam aurem attingit, manus illa de corpore est: & dum manus aurem producit ex uulnere, non esse manus illa corporis significatur infirmis. Sed contumeliosa ei esse crux dicitur. Atqui per hãc hominis filius sedere à dextris uirtutis uidẽdus est, & ex partu uirginis homo natus in maiestate sua cũ cœli est nubibus reuersurus. Non tenes irreligiose rerum naturalium causas: & dum impietatis atque erroris spiritu plenus sacramentum fidei non intelligis, ex ipso seculi sensu hæretica hebetudine disproficis. Omne enim quod timetur, uitari necesse est dum timetur: & quod infirmum est, sumit ex infirmitate terrorem: & quicquid dolet, dolendi in se habet indemutabilem naturam: & quicquid contumeliosum est, semper inhonorum est. Tu uero

Infirmis dicit aliquoties, ut imbecillis

uero quo sensu rationis intelligis dominum Iesum Christum ad quod festinat timere? Et consternantem fortes infirmitate trepidare? & uulnera non permittentem doleri, uulneratum dolere? & contumelia crucis dehonestari, cui crux consensus ad deum est, & reditus ad regnū? Sed forte uel hoc tibi relictum occasionis impiæ arbitraris, ut descensionem ad inferos, & ipsam mortis timuerit necessitatem, dum id ipsum testari uidetur hoc dicto: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Hoc legens & non intelligens, aut pie tacuisses, aut etiam religiose intelligentiam eius orasses: non magis per impudentem asser tionem stulto furore ueritatis incapax uagareris. An'ne tibi metuere infernum chaos & torrētes flammas, & omnem pœnarum ultricium abyssum credendus est, dicens latroni in cruce: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso? Naturæ huius potestatem iam non dico metus, sed nec infernæ sedis regio est concludens, quæ descendens ad inferos, à paradiso non desit: sic ut & hominis filius loquens in terris, maneat & in cœlo martyri suo paradisum promittens, & consummatæ beatitudinis delicias pollicens: non habet hunc metus corporalis penetrantem quidem inferos, sed utiq; naturæ suę uirtute distentum. Et naturam hanc mundi dominam, ac libertate spiritalis uirtutis immensam, non sibi terrore mortis gehennæ chaos uendicat: qua paradisi delitiæ carere non possunt. Futurus in inferis dominus, & in paradiso est futurus. Deseca ad metum pœnæ naturæ insecabilis portionem: & de Christo apud inferos pone quod doleat, & in paradiso relinque quod regnet. Latro enim rogat ut sui in regno suo meminerit: Et credo eum ad hanc beatæ confessionis fidem, auditus transeunte palmas clauo gemitus accendit, & regnum Christi per dolorem infirmitatis in Christi corpore didicit. Ille dignationem reminiscentis in regno postulat, tu crucis mortem ad metum deputas? Dominus communionem ei paradisi mox pollicetur, tu Christum in inferis sub pœnali terrore concludis? Diuersæ spei fides ista est. Paradisum meruit sub cruce latro, pendentem Christum confessus in regno. In pœnæ ergo dolore & metu mortis Christum deputans, & paradiso necesse est sit cariturus & regno. Collatis ergo dictorum atque gestorum uirtutibus demonstrari non ambiguum est, in natura eius corporis infirmitatem naturæ corporeæ non fuisse: cui in uirtute naturæ fuerit omnem infirmitatem corporum depellere, & passionem illam illata licet corpori sit, non tamen naturam dolendi corpori intulisse. Quia quamuis forma corporis nostri esset in domino, non tamen uitiosæ infirmitatis nostræ forma esset in corpore, qui non esset in origine, quod ex conceptu spiritus sancti uirgo progenuit: quod licet sexus sui officio genuerit, nō tamen terrenæ conceptionis suscepit elemētis. Ge

nuit etenim ex se corpus, sed quod conceptum esset ex spiritu, habens quidem in se sui corporis ueritatem, sed nõ habens naturę infirmitatē: dum et corpus illud corporis ueritas est quod generatur ex uirgine, et extra corporis nostri infirmitatem est quod spiritalis cõceptionis sum psit exordium. Sed niti aduersus euangelicæ fidei demonstrationem hæretici uidentur hoc dicto: Tristis est anima mea usq; ad mortem: ut professio eius qui se tristem ait, naturæ infirmitatem, per cuius conscientiam tristis cœperit esse, testetur. Ac primum humanæ intelligentię sensum interrogo, quid sit tristem esse usq; ad mortem. Nõ enim eiusdem significationis est, tristem esse propter mortē: & tristem esse usq; ad mortem. Quia ubi propter mortem tristitia est, illic ipsa mors causa tristitiæ est. Vbi uero tristitia usq; ad mortem est, mors iam non tristitiæ est causa, sed finis. Qui ergo non propter mortem, sed usq; ad mortem tristis est: quærendum est ũnde sit tristis. Tristis autē non incerto necq; indefinito humanæ ignorantiæ tempore, sed usq; ad mortem. Adeo aũt nõ propter mortē suscepta tristitia est, ut sit destituta per mortem. Et ut causam tristitiæ intelligere possimus, uideamus quid hanc professionē tristitiæ uel præcesserit uel consequatur. Totius enim passionis & fidei mysterium consummatũ paschæ cœna fuerat per dominum. Postquam uniuersorum in se scandalum docet, sed præcessurum se eos in Galilæam promittit, Petrus cæteris licet scandalizandis, se tamen non scandalizandum constanti fide spopondit. Sed dominus per naturam dei non ignarus gerendorum, ter eum negaturũ esse respondit: ut cæterorum scandalũ intelligeretur ex Petro, cum ille in tam graue fidei periculum ter negãdo recideret. Tunc ille assumptis Petro, Iacobo & Ioanne, duobus ad martyrium electis, & Ioanne in prædicatione euangelij firmando, tristē se usq; ad mortē professus est: deinde progressus, orauit dicēs: Pater meus, si possibile est, trãseat à me calix iste, sed non tamen sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Transire à se calicem rogat, utiq; iã secũ manentē: qui tũ in sanguine noui testamenti pro multorum peccatis effundendus consummabatur. Nõ autem rogat ne secum sit, sed ut à se transeat. Deinde rogat ne uoluntas sua fiat: & quod uult effici, id ipsum concedi sibi non uult. Ait enim: Sed tamen non sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Vt uolũtate calicis deprecandi humanę in se solicitudinis significans consortiũ, sententiã à se unitæ sibi cõmunisq; cum patre non discerneret uoluntatis. Vt aũt non pro se precari intelligeretur, & ratio significatæ uoluntatis, ac deprecatio nõ obtinendę esset in absoluto, hoc totũ huiusmodi petitionis suę cœpit exordio: Pater meus, si possibile est. Aliquid ergo patri relinquitur, quod ei an possibile est, incertum sit? Et si nihil patri impossibile est, intelligendum est ad cuius cõditionem id quod sibi impossibile est, sit relictum.

Post

Post huius enim orationis precem sequitur: Et uenit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. An ne adhuc tristitiæ causa & transeundi calicis deprecatio in obscuro est? Vigilari enim secum ob hoc iubet & orari, ne in tentationem intrent: spiritu quidem prompto, sed infirma carne. Nã qui non scandalizãdos se per constantiam fidelis cõscientiæ pollicebantur, in scandalo per infirmitatem carnis erant futuri. Nõ ergo sibi tristis est, neq; sibi orat, sed illis quos monet orare peruigiles, ne in eos calix passionis incumbat: quem à se transire orat, ne in his scilicet maneat. Idcirco autem transferri eum si possibile esset, à se precatus est, quia cum impossibile deo nihil sit, sicut ipse ait: Pater possibilia tibi omnia sunt, impossibile tamen est homini, passionis terrore nõ uinci, nec possit nisi per probationem fides nosci. Atq; ideo & pro hominibus ut homo uult calicem transire, & ut dei ex deo uolũtas effectui paternæ uoluntatis uniatur. Id autem quod ait, si possibile est transeat, manifeste in eo docuit quod ait Petro: Ecce satanas expetiuit, ut uos cerneret sicut triticũ, ego autem rogaui pro te, ut non deficiat fides tua. Per hunc enim calicem dominicæ passionis tentandi omnes erant. Etiam pro Petro pater rogatur, ne deficiat fides eius, ut negantis infirmitati uel dolor saltem pœnitentiæ non abesset: quia fides in eo non deficeret, quod pœniteret. Tristitia igitur usq; ad mortem domino est, quia in morte motu terræ, diei tenebris, discissione ueli, monumentorum reseratione, mortuorum resurrectione confirmanda iam apostolorũ fides esset: quam & nocturnæ custodiæ terror, & in flagellis, alapis, sputis, corona spinea, crucis onere: & totius passionis ludibrium, & postremo maledictæ crucis damnatio cõmoueret. Sciens igitur dominus hæc omnia post passionem suam desitura, ideo & usq; ad mortem tristis est, & scit hunc calicem transire non posse, nisi biberet dicens: Pater meus, si nõ potest calix iste transire à me nisi bibam illum, fiat uolũtas tua. Cõsummata in se scilicet passione metum calicis transiturum: qui nisi eum bibisset, transire nõ posset. Finem terroris eius non nisi finito consummatæ in se passionis terrore succedere: quia post mortem eius per uirtutum gloriam apostolicæ infirmitatis scandalum pelleretur. Et quanquã in eo quod ait, fiat uoluntas tua, in calicis, id est, passionis suæ scandalo apostolos permittens paternæ uoluntatis arbitrio, tamen etiã repetitæ tertio orationis prece usus est, post quam ait: Dormite iam & requiescite. Non enim extra rationis alicuius internæ conscientiã, qui antea eos dormientes coarguisset, nũc dormire & requiescere eos iubet. Sed intelligentiã nobis Lucas adhortationis istius tribuisse existimatur: qui cum dixisset, satanã expetisse

ut apostolos modo tritici cerneret, & dominum pro fide Petri ne deficeret, oratum fuisse, subiecit: Post multam domini precem, angelum adstitisse confortantem eum: quo assistente orare prolixius cœperit, ita ut guttis sanguinum corporis sudor efflueret. Misso enim ad tuitionem apostolorum angelo, & per eum confortato domino, ne pro his tristis esset, iam sine tristitiæ metu existens ait: Dormite iam & requiescite. De angelo quidem Matthæus & Marcus, & de expetitione zabuli nihil locuti sunt: sed post tristitiã animę, post dormientium obiurgationem, post trãsferendi calicis deprecationem, non ex nihilo dormientium adhortario subsecuta est, nisi quòd cum absuturus ab his esset, & indulti angeli cõfortatus auxilio, securitate custodiæ custodiendos permittebat in somnũ. Nec sanè ignorandũ à nobis est, & in Græcis & in Latinis codicibus complurimis, uel de aduenieate angelo, uel de sudore sanguinis nil scriptum reperiri. Ambigẽtibus igitur, utrum hoc in libris uarijs aut desit, aut superfluum sit (incertum enim hoc nobis relinquitur de diuersitate librorum) certe si quid sibi ex hoc hæresis blanditur, ut infirmum affirmet, cui opus fuerit angeli confortantis auxilio: meminerit creatorem angelorum creationis suæ non eguisse præsidio, tum deinde necessario eo modo eum confortari, quo modo & tristem esse. Nam qui nobis tristis est, id est, propter nos tristis est: necesse est ut propter nos sit confortatus & nobis. Quia ergo qui de nobis tristis est, & de nobis confortatus est: ea confortatus est conditione qua tristis est. Sudorem uero nemo infirmitati audebit deputare: quia & contra naturam est sudare sanguinem, nec infirmitas est, quod potestas non secundum naturæ consuetudinem gessit: neque ad hæresim infirmitatis pertinere ullo modo poterit, quod aduersum hæresim phantasma mentientem, proficiat per sudorem sanguinis ad corporis ueritatem. Igitur cum & tristitia de nobis est, & oratio pro nobis est, nõ possunt non omnia propter nos gesta esse intelligi, cum omnia pro nobis, quibus timebatur, orata sint. Præstant autem sibi mutuam euangelia plenitudinem: dum alia ex alijs, quia omnia unius spiritus prædicatio sit, intelliguntur. Hanc enim tacitam ab omnibus pro apostolis domini orationem, Ioannes maxime spiritualium causarum prædicator ostendit, dominum ita precatum esse dicens: Pater sancte, conserua eos in nomine tuo. Cum essem cum eis, ego custodiebam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi custodiui. Non sibi itaque fuit oratio illa, sed apostolis: nec sibi tristis est, qui orare eos ne tententur monet: nec sibi angelus mittitur, qui si uellet, duodecim milia legionum de cœlis deduceret: nec propter mortem anxiatus, ut à se transferatur calix, rogat, sed à se trãsire calicem rogat: qui tamen transire nõ posset, nisi eum biberet. Transire autem nõ de loco est decedere, sed

Christus quõ ab angelo confortatus

sed omnino non extare: quod quidem ipsum & euangelicus & apostolicus sermo significat, cum dicitur: Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non præteribunt. Sed & Apostolus: Ecce uetera transierunt, & facta sunt omnia noua. Sed & cum ait: Et figura huius mundi transibit. Calix ergo de quo patrem rogat ut transeat, non potest transire nisi bibatur: & quod orat dominus, utique pro his orat, quos cum his manens ipse saluauit, quos & patri saluandos reliquit. Nunc uero sacramentum mortis peracturus, patrem his custodem precatur, & missi in eo angeli, si tamen ita est, non ambigua præsentia est, & obtentæ precis manifesta securitas est, cum eos consummata oratione adhortatur in somnũ. Effectum autem impetratæ orationis, & adhortatæ dormitionis securitatem, iam in ipso opere passionis Euangelista demonstrat, cum apostolis omnibus de persecutorum manibus elapsuris ait: Vt adimpleretur uerbum quod dixerat, quoniam quos dedisti mihi, perdidi ex eis neminem. Impletur enim per se orationis precatio, & salui omnes sunt. Sed oratur pater, ut saluatos per se, nũc in nomine suo, saluet ipse: & adeo saluat, ut Petri fides pœnitentia subsequente non deficiat, licet territa. Demonstrata itaque & à Ioanne domini oratio, & à Luca zabuli postulatio, & ea quæ in Marco & in Matthęo tristitia usque ad mortem est, & somni obiurgatio, & rursum adhortatio, nihil ambiguitatis relinquunt: cum per precem à Ioanne, qua patri apostolos commendat, & tristitiæ causa, & transeundi calicis deprecatio absoluta sit, non à se passionem amoueri domino deprecante, sed patrem ut apostolos se passuro tueatur orante: & per Lucam ostensa aduersus zabulum prece, iam de fiducia uetiti antea somni secura permissio sit. Non est itaque in ea natura quæ supra hominem est, humanæ trepidationis anxietas, & extra terreni est corporis mala, non terrenis inchoatum corpus elementis: & si filio hominis originem spiritus sanctus per sacramentum conceptionis inuexit, nempe & altissimi uirtus uirtutem corpori, quod ex conceptione spiritus uirgo gignebat, admiscuit. Nam cum per transfusæ in corpus animæ consortium sensus animati corporis uiuat, & ipsum ad illatorum dolorem corpus anima corpori permixta uiuificat: quæ ubi cœlestis spei, ac fidei suæ beato calore, terrenæ in corpore suo originis despexit exordium, sui quoque sensus ac spiritus corpus efficitur in dolore, ut pati sed esse non sentire quod patitur. Et quid nobis de natura dominici corporis, & descendentis de cœlo filij hominis adhuc sermo sit? Ipsa terrena corpora timere ac dolere interdũ nesciũt: quod & dolere necesse est, & timeri. Quæro enim an pastas ad fomenta exæstuandæ Babylonicæ fornacis flammas Israelitæ pueri timuerint, & utrum in illud nostræ conceptionis corpus metus tanti ignis incesserit. Quæro etiam, an

circum

circumambiri se flāmis doluerint. Sed fortè idcirco quia non usti sunt, nihil doleant: & tum abfuisse ignibus naturam urendi existimabitur. Certe hęc natura corporis erat, ut & uri se timeret, & posset uri. Quòd si per spiritum fidei terrena corpora, id est, secundum elementa causarum communium initiata, neq; uri potuerunt, nec timere: quæ ergo per fidem dei in homine contra naturam sunt, ea in deo homine secundum uirtutem spiritus ad naturæ originem inchoata, non sunt naturaliter æstimanda. Vincti pueri in medio ignis sunt: ignem non timent, dum incenduntur: flammas non sentiunt, dum orant: uri nō possunt, dum in igne sunt. Naturā suam in his & ignis, & corpora amittit, nam neq; illa uruntur, neq; ille urit: & tamen in cæteris in natura sua est, & ignis & corpus. Nam circunstātes ardent, & pœnæ ministeria in pœna sunt. Non uis impie hæretice, ut transeunte palmas clauo Christus nō doluerit, neq; uulnus illud nullam acerbitatem teli compungentis intulerit. Interrogo qur pueri ignes non timuerint, nec doluerint: aut quid in eorum corporibus naturæ fuerit, ut naturam ignis excederet. Quòd si illi fidei calore, & beati martyrij gloria timere nesciunt quæ timentur: Christus etiam si uitiorum nostrorum origine esset cōceptus, tamen per crucem mansurus deus, & mundum iudicaturus, & rex æternorum seculorum futurus, tristis metu crucis esset? & tantorū præmiorum immemor, turpis metus anxietate trepidaret? Daniel prophetæ prandio alendus, leonum lacū non timet, apostoli cædi se pro Christi nomine & pati gaudent, Paulo libatio sua corona iustitiæ est, desecanda colla sua percussoribus cum hymnis martyres tendunt, & ædificatos sibi cōgerie lignorum ignes cum canticis scandunt. Vsq; eò sensus fidei, perempto in corporibus naturalis infirmitatis metu, corpora ipsa ad sensum nō sentiendi doloris emutat, ut per animę propositum firmitas corpori inuehatur, animatumq; corpus in id se tantū sentiat, in quod animæ studio commouetur, ut quod pati animus gloriæ cupiditate contemnit, id se pati corpus anima uegetante non sentiat. Hæc si in hominibus naturalia sunt, per animæ ad gloriam ardentis calorē, ut passiones suas nesciant, & uulnera ignorent, & mortes non intelligant: dominus ueræ gloriæ Iesus Christus, cuius in fimbria uirtus est, cuius sputus & sermo natura corporis est, dum & mancus iam non mancus manum iubetur extendere, & cæcus natus natiuitatis uitia nō sentit, & truncus aure non truncus est, in ea infirmitate compuncti ac dolentis corporis deputabitur, in qua gloriosos ac beatos uiros fidei suæ spiritus non reliquit? Passus igitur unigenitus deus est omnes incurrentes in se passionum nostrarum infirmitates, sed passus uirtute naturæ suæ, ut & uirtute naturæ suæ natus est: neque enim cum natus sit, non tenuit omnipotentiæ suæ in natiuitate naturam. Nam cum natus

tus sit lege hominum, non tamen hominum lege cõceptus est: habens in se & constitutionem humanæ cõditionis in partu, & ipse extra con stitutionem humanæ conditionis in origine, secundum quod ita ex in firmitate corporis nostri passus in corpore est, ut passiones corporis nostri, corporis sui uirtute susciperet: & huius fidei nostræ etiã sermo propheticus testis est, cum ait: Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos existimauimus eum in doloribus esse, & in plaga, & in uexatione. Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras, & in firmatus est propter peccata nostra. Fallitur ergo humanę existimatio nis opinio, putans hinc dolere quod patitur: portans enim peccata no stra, peccati nostri scilicet corpus assumens, tamen ipse non peccat. Missus namq; est in peccati carnis similitudine, portãs quidem in car ne peccata, sed nostra, & pro nobis dolens, non & doloris nostri do let sensu: quia habitu ut homo repertus, habens in se doloris corpus, sed non habens naturam dolendi, dum & hominis habitus est, & ori go non hominis est, nato eo de conceptione spiritus sancti. Hinc itaq; existimatus est & in doloribus, & in plaga, & in uexatione esse. For mam enim serui accepit: & natus ex uirgine homo, opinionem nobis naturalis sibi in passione doloris inuexit. Ipse autẽ uulneratus est, sed propter iniquitates nostras. Nam quamuis sit uulneratus, non tamen iniquitatis suæ uulnus est: & quicquid patitur, non sibi patitur. Non enim sibi homo natus est, nec ex se iniquus est. Testat Apostolus cau sam dispensationis istius, dicens: Orantes pro Christo, recõciliari deo, eum qui nõ cognouit peccatum, pro nobis peccatum fecit. Peccatum enim in carne per peccatum condemnaturus, peccati licet expers, fa ctus est ipse peccatum: id est, per carnem peccatum in carne condem nans, carnis quidem peccati nescius, sed pro nobis caro factus, carnis similitudo peccati est. Et idcirco ꝓpter iniquitates nostras est uulnera tus. Cæterum nescit in Christo Apostolus trepidationẽ doloris, nam dispensationem hanc passionis loquuturus, in sacramento eam diuini tatis prædicauit, dicens: Donans nobis omnia peccata, delẽs quod ad uersum nos fuit chirographum in sententijs, quod erat contrarium no bis, tollens illud de medio, & affigens illud cruci, spolians se carne, & principatus & potestates traduxit cum fiducia, triumphans eos in se metipso. Succumbere ergo tibi uidetur uirtus ista uulneris clauo: et ad ictum compungentis exterrita, demutasse se in naturam dolendi? At qui Apostolus loquente in se Christo loquutus, & salutis nostræ per dominum opus memorans, mortem Christi ita significat, ut carne se spoliet, & potestates cum fiducia dehonestet, & de his in semetipso tri umphet. Si in passione sua necessitas est, & nõ salutis tuæ donum est: si in cruce dolor compungendi est, & non decreti quod in te mors est

Caute lege

scripta confixio: si in morte uis mortis est, & non per potestatem dei carnis exuuiæ sunt: si deniq; mors ipsa aliud est quam potentum dehortestatio, quàm fiducia, quàm triumphus, adscribe infirmitatem: Si ibi necessitas est, & natura: si ibi uis est, & diffidentia, & dedecus. Sin autem hæc è contrario in sacramento passionis prædicantur: quis rogo furor est, repudiata doctrinæ apostolicæ fide, mutare sensum religionis, & totum hoc ad imbecillitatē & contumeliā rapere naturæ, quod & uoluntas est, & sacramentum, quod & potestas est, & fiducia, & triumphus? Triumphus planè est quæri ad crucem, sed offerentem se non sustinen: stare ad sententiam mortis, sed inde consessurū à dextris uirtutis: configi clauis, sed pro persequutoribus orare: acetum potare, sed sacramentum consummare: deputari inter iniquos, sed paradisum donare: eleuari in lignum, sed terram tremere: pendere in cruce, sed solem ac diem fugare: exire è corpore, sed reuocare animas in corpora: sepeliri mortuum, sed resurgere: demum secundum hominem pro nobis infirma omnia pati, sed secundum deum in his omnibus triumphare. Restat nobis adhuc, ut hæreticis uidetur, magna & grauis confessæ infirmitatis professio, & maxime ipsius domini uocibus ædita, cum ait: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Quæ maxima quærelæ esse intelligitur protestatio, derelictum se esse conqueri, infirmitatiq; permissum. Verū hæc impiæ intelligentiæ uiolenta præsumptio, quàm sibi in omni dictorum dominicorum genere compugnat: ut qui ad mortem festinat, ut qui per eam honorificādus est, ut qui post eam à dextris uirtutis sessurus est, in his tot beatitudinū causis mori timuerit, & ob id ad necessitatem moriendi desertum se à deo suo queratur, cum in beatitudinibus illis esset mortem obeundo mansurus. Quin etiam ad irreligiositatis huius tanquam ad præparatam sibi uiam, per id ingenia hæretica cōtendūt, quod aut decesisse omnino deū uerbum in animam corporis uolunt, ut non idem fuerit Iesus Christus hominis filius, qui & dei filius: & aut ex se defecerit deus uerbum, dum corpus officio animæ uiuificat: aut omnino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo dei uerbum modo spiritus prophetalis habitauerit. Sed ridiculæ huius peruersitatis error in maiorem se impietatis extendit audaciam, ne Iesus antequam ex Maria natus est, Christus sit: dum non qui erat, natus est, sed ad id tum primum quod natus est, esse cœperit: Per quod etiā illud uitij adiungitur, ut deus uerbum tanq; pars aliqua uirtutum dei quodam se tractu continuationis extendens, hominem illum qui à Maria esse cœpit, habitauerit, & uirtutibus diuinæ operationis instruxerit: animæ tamen suę motu naturaq; uiuentem. Per hāc ergo subtilem pestiferamq; doctrinam deducuntur in uitium, ut aut deus uerbum anima corporis per demutationem naturæ suæ in naturam

ram infirmitatis extiterit, & uerbum dei esse defecerit: aut rursum per exteriorem nudam'q; naturam hominem illum sola uita animæ mouentis animatum, in quo uerbum dei, id est, quædam quasi potestas extensæ uocis habitauerit. Atque ita omni modo impijssimæ intelligentiæ aditus pandatur, ut aut deus uerbum in animam defecerit, nec permanserit deus uerbum, aut omnino Christus ante partum Mariæ non fuerit: quia Iesus Christus animæ solum communis & corporis homo hoc habeat sui, quòd ut esset homo cœpit exordium, quem extrinsecus protensi sermonis potestas ad uirtutem operationum confirmauerit: qui nunc à dei uerbo cottracta rursum protensione desertus, clamet: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Vel certe tum, cum in animam corporis à dei uerbi natura demutatus est, paterno in omnibus usus auxilio, nunc inops eius mortiq; permissus, solitudinem suam conqueratur, relinquentem'q; se arguat: omniq; modo exitiabile deceptæ fidei periculum comparetur, si aut in deo uerbo significari existimetur naturę infirmitas per querelam: aut omnino nec fuerit deus uerbum, dum Christo Iesu Mariæ solum partus exordium est. Sed inter has impias infirmasq; sententias, ecclesiæ fides apostolicis imbuta doctrinis, nouit in Christo natiuitatem, sed ignorat exordium. Scit dispensationem, sed nescit diuisionem. Nō parritur Christum Iesum, ut Iesus non ipse sit Christus: nec filium hominis discernit à dei filio, ne filius dei fortè non & filius hominis intelligatur. Non absumit filium dei in filium hominis, neq; tripartita Christum fide scindit, cuius desuper texta uestis inscissa est: ut Iesum Christum & in uerbum, & in animam, & in corpus incidat, neq; rursum deum uerbum in animam & in corpus absumat. Totum ei deus uerbū est, totum ei homo Christus est, retinens hoc in sacramento confessionis suæ unum, nec Christum aliud credere quàm Iesum, nec Iesum aliud prędicare quàm Christum, & dei uerbum. Non ignoro autem in quantum humanæ intelligentiæ infirmitatem magnificentia mysterij cœlestis impediat, ut hæc nō facile aut uerbis enunciare, aut dijudicare sensu, aut etiam complecti mente possimus. Sciens autem Apostolus arduum hoc terrenę naturæ difficillimumq; esse, rerum diuinarum efficientiam iudicio nostro tanquam ad intelligendum acriore, quàm ad efficiendum deo potiore concipere, illi legitimo sibi secundum fidem filio, sacrasq; literas ab infantia sumenti, ita scribit: Sicut hortatus sum te sustinere Ephesi cum irem in Macedoniam, ut præciperes quibusdam, ne aliter docerent, neq; attenderent fabulis & genealogijs interminatis, quæ quæstiones magis præstant, quàm ædificationem dei, quæ est in fide. Vetat genealogiæ eloquia tractari, & fabulas interminatæ quæstionis attingi. Aedificationem uero dei in fide esse: ut humanæ uerecundię mo

dum fideli omnipotentiæ dei religione cōcludat, neq; se infirmitas nostra ad perspicienda ea, quæ perspiciendi naturam hebetent, extendat. Quòd si contuentibus solis claritatem, uirtus intenti luminis obstupescit, ut si quando causam radiantis luminis solertius acies curiosæ contemplationis inquirat, usq; ad emortuum uidendi sensum oculorum natura reuocetur, accidatq; nitendo magis uidere, ne uideas: quid nobis in dei rebus & in sole iustitiæ expectandum est? Nōnne in cum-
ὑπερφρονεῖν betuolentibus supersapere stultitia? Nónne ipsum illud acre intelligentiæ lumen, stupor hebetis desipientiæ occupabit? Non enim natura inferior causam naturæ potioris intelliget, nec subiacet humanæ conceptioni ratio cœlestis: Nam intra conditionē infirmitatis erit, quicquid infirmi conscientiæ subditur. Excedit itaque humanam mentem dei potestas, ad quam si se infirmitas protendat, magis infirma reddetur, dum hoc ipsum quod obtinebat, amittit potiore ad obtundendam eam rerum cœlestium natura, quia omnem eius consectantis se perui/caciam ipsa complexu eius maior infirmat. Vt igitur sol ita uidendus est, ut possit uideri: tantusq; excipiendus lumine est, quantus admittitur: ne si plus uelimus spectare, minus quoq; quàm possumus consequamur: ita & ratio cœlestis in tantum intelligenda est, in quantum se permittit intelligi: in tantum expetenda est, in quantum apprehendendam se dedit, ne si contenti indulgentiæ moderatione non simus, amittamus indulta. Est ergo in deo quod percipi potest: est planè, si modo quod potest uelis. Sicut enim est in sole quod uideas, si hoc uelis, uidere quod possis: amittas autem quod potes uidere, dum quod non potes, niteris: ita & in rebus dei habes quod intelligas, si intelligere quod potes, uelis: cæterum si ultra quàm potes, speres, id quoque quod potuisti posse non poteris. Nondum intemporalis natiuitatis illius sacramentum mouebo, competentis loci est ille tractatus. Interim mihi assumptæ carnis mysterium in uerbis est. Illos nunc arcanorum cœlestium scrutatores consulo, ut secundum naturā suam nati ex uirgine Christi sacramentum loquantur. Vnde dicent uirgini conceptū? unde uirgini partum? quam hanc esse genitalium originum causam disputabunt? Et quid intra secessus maternorum sinuum coaluisse? corpus unde? homo unde? Iam uero post hæc, quid sit descendisse de cœlis filium hominis, in cœlo manentem? Non enim eiusdem est, secundum corporales causas, descendere et manere, quorum alterum descensionis transmutatio est, alterum manendi imperturbatio est. Vagit infans, sed in cœlo est: puer crescit, sed plenitudinis deus permanet. Iam uero cum ascendit ubi antea fuit, & descendit qui manet: quo intelligentiæ humanæ sensu continebitur? Dominus enim ait: Quid si uideritis filium hominis ascendentem ubi antea fuit? Ascendit filius hominis

minis ubi antea fuit, & quis hoc sensus concipiet? Descendit de coelo filius hominis, qui in coelis est, & quae hoc ratio praestabit? Verbum caro factum est, quae hoc uerba loquentur? Fit caro uerbum, id est, homo deus. Et qui homo est, in coelis est: & qui deus, de coelis est. Ascendit descendens, sed descendit non descendens. Est qui erat, & quod est, non erat. Currimus per causas, & ratione deficimur: rationem cernimus, & causas non intelligimus. Sed Christum Iesum ita intelligentes scimus, & magis putantes nos intelligere, nescimus. Iam uero quantum est illud dictorum & gestorum sacramentum? flere Christum, & per animi angorem lachrymas oculis effluere? Vnde eius animae haec uitia, ut fletum corpori tristitiae moeror eliciat? Et quae rerum acerbitas, & intolerantia doloris, descendentem de coelis filium hominis in lachrymas dissoluit? Quid sit deinde quod in eo fleuerit: deus ne uerbum, an corporis anima? Nam quamuis lachrymarum officium in corpore sit, anima tamen eas in ministerio corporis quasi quidam moeror exudat. Tum deinde quae ei ad flendum causa sit? An'ne impiam parricidalemque Hierusalem nihil dignum tantorum prophetarum & apostolorum caede, & ipsius domini sui morte passuram, debito lachrymarum honore prosequitur? & ut humanarum mortium deflentur calamitates, ita perditae huius desperataeque gentis casus doletur? Et quod hoc, rogo, flendi sacramentum est? Anima quae tristis est, flet. Sed nunquid haec prophetas misit? Nunquid haec totiens uoluit congregatos pullos eius pennarum integumento obumbrare? Non cadit in uerbum deum moeror, neque in spiritum lachrymae: sed neque in animam conuenit aliquid ante corpus egisse. Et tamen uere Iesum Christum flesse non dubium est, pari quoque lachrymarum ueritate & Lazarus fletus est. Et quaero primum quid fleatur in Lazaro. Non utique mors, quae non usque ad mortem est, sed pro dei gloria est. Dominus enim ait: Infirmitas ista non est usque ad mortem, sed pro gloria dei, ut honorificetur filius dei per eum. Mors ergo quae glorificandi dei causa est, flendi tristitiam non afferebat. Sed ne in eo quidem flendi necessitas existebat, quòd Lazaro moriente abfuisset. Nam ipse ait manifeste: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos, ut credatis quod non eram ibi. Absentia itaque eius non habuit causam lachrymandi, quae ad apostolorum fidem proficiebat: cum aegri mortem contra scientia diuinae cognitionis absens praenunciasset. Nulla ergo restat necessitas flendi, & tamen fletum est. Et tamen quaero, cui imputabitur fletus ille: deo, an animae, an corpori? Sed corpus per se tantum non habet lachrymas, quas ad dolorem animae moerentis profundat. Longe autem minus est, ut deus fleuerit, qui glorificandus in Lazaro est. Non conuenit autem, ut anima de sepulchro Lazarum uocet:

Quid fleuit Christus in Lazaro.

& ad animæ innexæ corpori præceptum atque uirtutem in mortuum suum anima iam ex eo dissoluta reuocetur. Dolet qui glorificandus est? Flet qui uiuificaturus est? Non est uiuificaturi, flere: nec glorificandi, dolere: & tamen uiuificat, qui & fleuit & doluit. Non in opiæ necessitate, uel dictorum ignoratione de multis pauca memorauimus, sed ut absolutam expositionem ratio non morosa commendet. Gerit dominus atque ait, quod cum conscientia nescitur, quod nec ignoratur, & ignorabile est, dum & ueritas in rebus est, & in uirtute sacramentum est, ut etiam ex his quæ ait, manifeste docebimus: Propter hoc me pater diligit, quòd ego pono animam meam, ut iterum accipiam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum accipiendi eam, hoc mandatum accepi à patre meo. Animam suam ab se ponit: & quæro quis ponat. Christum enim non ambigimus esse deum uerbum, neque rursum filium hominis ex anima & corpore constitisse ignoramus, angelo ad Ioseph confirmante: Surge & accipe puerum & matrem eius, & uade in terram Israel, defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Cuius hæc ergo anima est requiro, corporis'ne, an dei? Si corporis: quid habet corpus potestatis, quod per animæ motum animatur in uitam? Deinde utrum mandati aliquid corpus acceperit, quod sine anima hebes emortuumque est? Si uero quisquam putabit animam suam uerbum deum ponere ut rursum resumat: ostendat uerbum deum mortuum, id est, ut sine sensu atque uita mortui corporis modo maneret, quod iterum animam suam ad uiuendum, qua rursum uiuificaretur, assumpserit. Sed nec deo animam quisquam rationis particeps deputabit: quanquam frequenter animam dei & sabbata, & neomenias odisse scriptum sit, & etiam in quibusdam complacere. Sed ex ea istud significatione commemorari solitum est, qua & manus, & oculi, & digiti, & brachium, & cor, in incorporali deo commemorantur. Nam cum spiritus, secundum domini dictum, carnem & ossa non habeat: ei qui est, nec demutatur, nulla ad soliditatem sui corporalium partium membra conueniunt, sed simplex ac beata natura, unum totum quod est omnia permanet. Non ergo deus corporalibus modis officio interioris animæ animatur ad uitam, sed ipse uita sibi uiuit. Et quomodo ponet animam suam, uel positam resumet, uel quę huius mãdati ratio est? Deus ergo nec ponit ad mortem animam, nec resumit ad uitam: sed nec corpus mandatum ad resumendum habet, quia nec per se resumit. Dictum enim de corporis sui templo est: Soluite templum hoc, & post triduum suscitabo illud. Suscitat ergo templum corporis sui deus. Et quis ponit animam ut resumat? Corpus enim non per se resumit, sed per deum suscitatur. Suscitatur autem

Quomodo anima deo tribuatur

tem quod est mortuum, & nec ponit animam quod uiuit. Deus itaq; nec mortuus est, nec sepultus, & tamen ab eo dictum est: Hæc enim mittens unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Quod in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum factum est, & non idem est, se esse, suumq; esse: & non unum est, ad sepeliendum se fieri, & ungi suum corpus. Nec conuenit corpus suum esse, seq; sepeliri. Sed sacramentum istud diuinæ intelligentiæ est, non ignorare deum, quem non nescias hominem: nescire autem hominem, quem non ignores deum: Iesum Christum non diuidere, quia uerbum caro factum est: & sepultum non putare, quem resuscitatum esse intelligas: resuscitatum non ambigere, quem negare non audeas sepultum. Sepultus enim est Iesus Christus, quia & mortuus est. Mortuus autem est, qui & moriturus locutus est: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Locutus autem hæc est, qui & dixerit: Amen dico tibi, quia hodie mecum eris in paradiso. Paradisum quoq; promittens, magna uoce proclamauerit: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hoc dicens expirauerit. Vos nunc uel tripartientes Christum, in uerbum, & animam, & corpus: uel totum Christum deum uerbum, in solum communis generis hominem contrahentes, hoc nobis magnum pietatis sacramentũ, quod in carne manifestum est reuelate: quem tradiderit spiritum Christus, & quis in manus patris commendauerit suum spiritum, & quis in paradiso die eadem fuerit, & quis derelinqui se à deo questus sit. Nam querela derelicti, morientis infirmitas est. Promissio autem paradisi, uiuentis dei regnum est. Commendatio spiritus, commendantis confidentia est. Traditio spiritus, morientis excessio est. Quæro itaq;, quis moritur? Nempe qui tradit spiritum. Deinde quis tradidit spiritum? Vtiq; qui patri cõmendauit spiritum suum. Et si idem qui commendauit, tradens spiritum mortuus est: interrogo utrum corpus animam commendet, an deus corporis? Nam spiritum frequenter significari animam, non ambiguum est: uel ex hoc ipso quod Iesus moriturus tradidit spiritum. Si igitur quisquam existimandum putabit, commendari animam à corpore, à dissoluendo uiuentem, à corrumpendo æternam, à resuscitando manentem: & non ambigitur quin idem commendauerit spiritum patri, qui et die eadem in paradiso fuerit cum latrone: Et quæro an sepulchro receptus in paradiso manserit, an uero in paradiso manens, derelictum se à deo questus sit. Vnus enim atque idem est dominus Iesus Christus, uerbum caro factum, se ipsum per hæc uniuersa significans: qui dum ad mortem derelinqui se significat, homo est: dum uero homo est, in paradiso deus regnet. Regnans porrò in paradiso, patri commendet spiritum dei filius: commendatum uero patri spiritum, hominis filius tra-

Deus nec mortuus est, nec sepultus

dat ad mortem. Quid nunc de sacramento facimus contumeliam? Habes conquerentem ad mortem relictum se esse, quia homo est: habes eum qui moritur, profitentem se in paradiso regnare, quia deus est. Qur hoc nobis quod ad intelligentiam mortis suæ locutus est, solum ad impietatem retinemus, & id quod idem ad demonstrationem immortalitatis suæ est professus tacemus? Si eiusdem uox hæc atque sermo est, se derelictum conquerentis, & se regnare profitentis: qua fidem nostram infidelitatis ratione diuidimus, ut non idem in tempore eodem sit mortuus, qui & regnet, cum idem ipse de se utrunque testatus sit, & commendans spiritum, & expirans? Quòd si idem commendans spiritum, atque tradens, & regnans moritur, & mortuus regnat: habemus in sacramento filij hominis & filij dei, & mori regnantem, & regnare morientem. Absistat itaque omnis irreligiosa & diuini sacramenti incapax infidelitas: quæ nescit Christum non sibi flesse, sed nobis, ut assumpti hominis ueritatē ipse quoque affectus humanæ consuetudinis susceptus protestaretur: quæ ignorat Christum non sibi mori, sed uitæ nostræ, ut per immortalis dei mortem, mortalium uita renouetur: quæ non intelligit querelam derelicti, & regnantis confidentiam, ut quod deus regnat, & quod se mori queritur, sit intelligentia nostra, & homo mortuus, & deus regnans. Non enim alius est moriens & regnans, neque alius est commendans spiritum & expirans: neque alius est sepultus & resurgens, neque non unus est descendēs & ascendens. Audi in hoc apostolicæ doctrinæ eruditam non carnis sensu, sed dono spiritus fidem: cum Græcis sapientiam, & Iudæis signa poscentibus loquitur: Nos autem prædicamus Christum Iesum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem uocatis Iudæis atque Græcis Christum Iesum dei uirtutem & dei sapientiam. Nunquid diuisus est Christus: ut alius sit Iesus crucifixus, alius Christus uirtus & sapientia dei? Sed hoc & scandalum Iudæis, & stultitia gētibus est: nobis uero Christus Iesus dei uirtus, deique sapientia, sed sapientia nō mundo cognita, nec intellecta à prudentibus seculi. Et quàm non intellecta sit, disce, eodem beato Apostolo dicente: Sed loquimur dei sapientiam, quę in sacramento abscondita est, quam prę finiuit deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo ex principibus huius seculi cognouit: si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. An ne Apostolus ignorat hanc dei sapientiam in sacramento esse absconditam, & esse principibus seculi ignorabilem? An ne diuidit Christū, ut alius sit dominus maiestatis, alius Iesus crucifixus? Sed stultissimę huic atque impijssimę opinioni cōtradicit, dicēs: Nō enim iudicaui me quicque scire in uobis, nisi Christū Iesum, et hunc crucifixū. Aliud Apostolus nescit, neque aliud se scire iudicat. Nos aūt

Causa quur Christus fleuit

&

& infirmi ingenij, & infirmioris fidei, Christum Iesum scindimus, diuidimus, duplicamus, arbitri mysteriorum, & occulti sacramenti calumniatores. Alius enim nobis est Christus crucifixus, alius dei sapientia, alius sepultus, alius descendens: & alius filius hominis, & alius filius dei. Non intelligentes docemus, & nescientes arguimus, & dicta dei homines emendamus: & non dignamur secundum Apostolum ita credere: Quis criminabitur electos dei? Deus est qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus qui mortuus est, imò qui etiam resurrexit: qui est in dextera dei, qui & postulat pro nobis. An'ne alius pro nobis postulat, quàm qui in dextera dei est? Vel qui in dextera dei est, non ipse est qui resurrexit? Vel qui resurrexit, non idem mortuus est? Vel qui mortuus est, non idem condemnat? Vel qui condemnat, non idem est qui iustificat deus? Separemus ergo si licet à iustificante deo condemnantem Christum, à condemnante Christo mortuum Christum, à mortuo Christo Christum in dextris sedentem, orantém que pro nobis. Si itaque hæc omnia Christus unus est, neque alius est Christus mortuus, alius sepultus: aut alius descendens ad inferna, & alius ascendens in cœlos, secundum illud Apostoli: Ascendit autem quid est, nisi qui descendit in inferiora terræ? Qui descendit ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia: quò usque impietatis nostræ extendimus stultiloquam ignorationem, ut quod in sacramento dei absconditum est, id explicari à nobis posse profiteamur? Qui descendit, ipse est & qui ascēdit. Nunquid ambigitur, quin Iesus Christus homo ex mortuis resurgens, super omnes cœlos ascendens, ad dexterā dei sit? Nunquid descendisse ad inferos corpus quod in sepulchro iacuit, dicetur? Si itaqꝫ qui descendit, ipse & ascendit, ut neque corpus descendisse ad inferos credatur, & resurgens ex mortuis, corpus ascendisse in cœlos non ambigatur: quæ hic præter occulti sacramenti, & incogniti mundo ac principibus seculi fides relicta est, ut cum idem atqꝫ unus sit descendens et ascendens, unus quoqꝫ nobis Iesus Christus sit, & dei filius & hominis filius, & uerbum deus & homo caro, & passus, & mortuus, & sepultus, & resurgens, & in cœlos receptus, & sedens ad dexteram dei: habens in se uno eodemqꝫ per dispensationem atqꝫ naturam, in dei forma & in forma serui, sine aliqua sui & partitione quod homo est, & diuisione quod deus est? Incautæ igitur atqꝫ ignorantis opinionis nostræ fidem Apostolus formans, ita confessionis huius sacramentum locutus est: Nam & si crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei. Prædicās enim filiū hominis dei filium, qui cum ex dispensatione homo esset, maneret tamen ex natura deus, eundem ex infirmitate crucifixum ait, qui ex uirtute dei uiueret. Vt cum infirmitas esset ex forma serui, & natura maneret ex forma dei

dei: & qui cum esset in forma dei assumpsisset formam serui: non ambiguum esset, in quo sacramento & passus esset & uiueret. Vt cum in eodem esset & infirmitas ad passionem, & ad uitam dei uirtus, non alius aut diuisus à se esset qui & pateretur & uiueret. Passus quidem est unigenitus deus quæ homines pati possunt, sed utamur Apostoli fide atque dicto: Tradidi enim uobis in primis, quia Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit die tertia secundum scripturas. Non nudis usus est ad erroris occasionem dictorum definitionibus, sed mortis & resurrectionis modum, non tantum rerum nominibus quantum & scripturarum uirtutibus admonens confitendũ: ut hæc nostra esset in eius morte intelligentia, quæ & esset in significatione scripturarum. Infirmas enim cogitationes, & scrupulosas fidei calumnias non relinquens, finem hunc tantum secundum scripturas prædicandæ mortis & resurrectionis adiecit: Ne inanium disputationum uẽto circumacti, uel fallacium quæstionũ ineptis argutijs impediti infirmaremur. Sed in hũc se semper religionis suæ portum fides illæsa reuocaret, ut mortem & resurrectionem hominis filij & dei filij Iesu Christi secundum scripturas crederet & confiteretur, pia aduersus calumniam resistendi securitate proposita, cum ita mori ac resurgere Christus Iesus intelligendus esset, qualiter scriptus est. Non enim habet fides periculum, & omnis pia professio in occulto sacramenti dei tuta est. Natus ex uirgine Christus est: sed secundum scripturas conceptus de spiritu sancto est. fleuit Christus: sed secundum scripturas, ut in eo quod fleuit glorificatus sit. Et esuriuit Christus: sed secundum scripturas, sine cibo in non habentem fructus arborem deus operatus est. Passus Christus est: sed secundum scripturas, tunc à dextris uirtutis sessurus est. Derelinqui se ad mortem questus est: sed secundum scripturas, tunc confessorem suum secum in regno paradisi recepit. Mortuus est: sed secundũ scripturas, resurgẽs à dextris domini dominus assidet. In huius igitur sacramenti fide uita est, calumniam cõfessio ista non recipit. Certe Apostolus nõ relinquit ut ambigi dicique liceat: Christus natus, passus, mortuus, resurgens: quo modo, qua uirtute, qua diuisione, quibus partibus, quis lachrymans est, quis gaudens, quis conquerens, quis descendẽs: quis ascendẽs: Sed fidei in hoc meritũ, per confessionẽ incunctãtis tantum religionis ostendens, ait: Ex fide aũt iustitia. sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cœlum? hoc est Christũ deducere: uel quis descendit in abyssum? hoc est Christũ à mortuis reducere. Sed quid dicit scriptura? Iuxta est uerbũ tuũ in ore tuo & in corde tuo, hoc est uerbũ fidei quod prædicamus. Quia si cõfessus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus, & credideris in corde tuo qđ deus illũ suscitauit à mortuis

Notent curiosi inquisitores

tuis, saluus eris. Iustum fides consummat, secundum quod dictum est: Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Nunquid Abraham calumniatus est deo, cum ei hæreditatem gentium, & secundum stellarum & arenæ multitudinem, mansuræ ex se sobolis numerositatem pollicebatur? De omnipotentia enim dei fides religiosa non ambigens, humanæ infirmitatis non est detenta naturis, sed in se id quod erat caducum terrenumq; despiciens, diuinæ sponsionis fidem ultra modum corporeæ constitutionis excepit: quia nequaquam dei uirtutes lex possit humana moderari, tantum in efficiendo libertatis deo promente, quantum in spondendo ostenderet uoluntatis. Nihil igitur fide iustius est: quia cum æquitas atq; moderatio terrenorum actuum sit probabilis, nihil tamen iustius homini sit, quàm omnipotentiam dei indefinitę potestatis intelligentia credidisse. Hanc itaq; in nobis quæ ex fide est iustitiam Apostolus expectans, incertæ atque infidæ ambiguitatis irreligiositatem remouit, uetans curam sollicitæ in cor cogitationis admitti, dicti etiam prophetici ratione monstrata. Ait enim: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cælum. Hæc à prophetà dicta subiectæ sententiæ absolutione prosequitur dicens: Hoc est Christum deducere, Non enim se in cœlestem scientiã humanæ mentis sensus extẽdit, sed neq; de diuinis operibus religiosa fides ambigit. Non eguit Christus humanæ uirtutis auxilio, ut ex illa beatitudinis suæ sede descendens, cuiusquam è cœlo ope deduceretur in corpus. Non exterior potestas eum egit ad terras: credendus est uenisse qualis & uenit. Et uera pietas est Christum non deductum, sed descendentem confiteri. Sacramentum suum est & in tempore & in opere: Neq; quia modo uenit, deductus per alterum esse credendus est, nec temporalis eius aduentus potestati deducentis subditus intelligendus est: sed ne alterius quidem ambiguitatis infidelitas finitur. Nam continuo ex dicto prophetico subditur: Vel quis descendit in abyssum? Ac mox dicti ratio subiecta est: Hoc est Christum à mortuis reducere. Libertas redeundi in cœlum, ex descendendi in terram libertate est. Ambigendi autem sublata cunctatio est, sapiẽtia in fide est, ratio in uirtute est, effectus in rebus est, causa in potestate est. Sed non nutante ad id opus est conscientia. Apostolus enim totum scripturæ mysterium exequens ait: Iuxta est uerbum tuum in ore tuo & in corde tuo. Non tardo opus est petitoq; longe uerbo cõfessionis, nec interuallo aliquo inter cor atq; os relicto, ut quod ad protestationem religionis loquendum sit, per infidelem ambiguitatem cogitetur: sed & iuxta nos esse oportet, & in nobis, ne aliqua inter religionem cordis atq; oris mora, fides fortè nostra non ita in sensu sit, ut in uerbis: sed cõnexa ori atq; cordi, incunctantẽ habeat & sentiendi & loquẽdi religionẽ. Et huius quidem

dem dicti prophetici, ut in cæteris, rationem Apostolus subiecit: Hoc est uerbum fidei quod prædicamus, quia si confessus fueris in ore tuo quia dominus est Iesus, & credideris in corde tuo, quia deus illũ suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiã, ore autem confessio fit ad salutem. Pietas est non ambigere, & iustitia est credere, & salus est confiteri. Non in incerta diffluere, neq; ad stultiloquia efferuere, neq; ratione aliqua uirtutes dei uentilare, neq; modo circunscribere potestatem, neq; causas inuestigabilium sacramentorum retractare, dominum Iesum confiteri, & à deo suscitatum à mortuis credere, salus est. Quæ uero insania est, qualis & cuiusmodi sit Iesum calumniari: cum salus sola sit, hoc solum scire quòd dominus sit? Tum porrò qui humanæ inanitaris error est, de resurrectione eius lites mouere: cum sufficiat ad uitam, quòd à deo suscitatus sit credidisse? In simplicitate itaq; fides est, in fide iustitia est, in confessione pietas est. Non per difficiles nos deus ad beatam uitam quæstiones uocat, nec multiplici eloquentis facundiæ genere sollicitat. In absoluto nobis ac facili est æternitas: Iesum suscitatum à mortuis per deum credere, & ipsum esse dominum cõfiteri. Nemo itaq; ea quæ ob ignorationem nostram dicta sunt, ad occasionem irreligiositatis usurpet. Cognoscẽdus enim Iesus Christus mortuus erat, ut in eo uiueremus. Si itaq; ad intelligentiam mortis suæ ait: Deus deus meus, quare me dereliquisti. &: Pater in manus tuas commendo spiritum meum: nunquid confessioni nostræ consulens, infirmum se esse potius confessus est, quàm nos ambiguos non reliquit? Excitaturus namq; Lazarum orat ad patrem, nunquid prece eguit, dicens: Pater, gratias ago tibi quia exaudisti me: & ego sciebam quia semper me exaudis, sed propter turbam dixi, ut credant, quia tu me misisti. Nobis itaq; orauit, ne filius ignoraretur: & cum sibi non proficeret deprecationis sermo, ad profectum tamen nostræ fidei loquebatur. Non inops ergo tum auxilij est, sed nos sumus inopes doctrinæ. Clarificari se quoq; deprecatur, ac mox de cœlo uox dei patris clarificãtis auditur. Sed ad auditæ uocis admirationem ait: Non propter me uox hæc uenit, sed propter uos. Nobis pater rogatur, nobis pater loquitur. Totum ad effectum fit nostræ confessionis. Et cum clarificationis responsio non obsecrationi claritatis sit impensa, sed ignorationi audientium: quomodo querela passionis in summa exultatione patiendi non confessionis nostræ eruditioni præstita intelligetur? Christus pro persequentibus rogat, quia quod agunt nesciunt. Christus de cruce paradisum promittit, quia deus regnat. Christus in cruce consummasse se omnia aceti poculo gratulatur, quia moriturus prophetiam impleuerit. Nobis natus est, nobis passus est, nobis mortuus est, nobis resurrexit. Et cum uobis hæc sola sit proprietas

Non per difficiles quæstiones nos deus ad uitam uocat

tas

tas ad salutem, ut dei filium confiteamur ex mortuis: cur rogo in hac irreligiositate moramur? ut cum Christus intra fiduciam diuinitatis suæ manens, mori se per significationem assumpti hominis, cum securitate morientis ostenderit, hoc maxime ad abnegandum cum deum proficiat, quod se nobis filius dei & hominis filium est professus & mortuum.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

Liber XI

Totum atq; absolutum fidei Euangelicæ sacramentum multifarie Apostolus tractans, hæc quoq; inter cætera diuinę cognitionis pręcepta ad Ephesios est locutus: Sicut & uos uocati estis in una spe uocationis uestræ. Vnus dominus, una fides, unum baptisma: unus deus & pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Non enim ambiguis nos & erraticis indefinitæ doctrinæ studijs dereliquit, uel incertis opinionibus ingenia humana permisit, statutis per se & oppositis obicibus in libertatem intelligentiæ uoluntatisq; concludens, ut sapere non nisi ad id tantum quod prædicatum à se fuerat, nos sineret, cum per definitam fidei indemutabilis constitutionem credi aliter atq; aliter non liceret. Vnum itaq; nobis dominum prædicans, unam fidem memorat. Deinde unius domini unam fidem memorans, unum etiam baptisma demonstrat: ut cum unius domini una fides esset, unius porro fidei in domino unum esset & baptisma. Et quia sacramentum omne & baptismi & fidei ut in uno domino, ita & in deo uno est: consummationem spei nostræ unius dei professione conclusit, ut & unum baptisma & fides una sicut unius domini, ita & dei esset unius. Vnus enim uterq; est non unione, sed proprietate, dum & unius cuiusq; proprium est, ut unus sit, uel patri esse quod pater est, uel filio esse quod filius est: & id quod uterq; in proprietate sua unus est, sacramen tum unitatis ad utrunq; est: quia & unus dominus Christus deo patri non potest auferre quod dominus est, & unus deus pater uni domino Christo nõ intelligitur negare quod deus est: cum si per id quod deus unus est, non & Christo proprium esse uidetur ut deus sit, necesse est per id quod unus dominus Christus est, nõ & deo patri debitum esse intelligatur ut dominus sit, si id quod unus est, nõ sacramenti sit significatio sed unionis exceptio. Vnius itaque domini sicut unius dei patris, & unum baptisma & fides una est. Fides autem una iam non est:

si non unum dominum & unum deum patrem in conscientiæ professione retinebit. Vnum uero dominū & unum deum patrem quomodo fides quæ non una est confitetur? Vna autem in tanta prædicationum diuersitate iam non erit, si alius dominum Iesum Christum penetrante palmas clauo, infirmitatis nostræ credit dolore gemuisse, & egentem naturæ suæ potestatisq; uirtute, imminentis iam sibi mortis timuisse terrorem: si etiam id quod principale est, natum negabit, & creatum potius prædicabit, si deum dicet magis quàm intelliget: quia & deos dici irreligiosum est, & deum non intelligi, diuinæ naturæ conscientia est. Iam ergo nō unus est dominus Christus, si aliud deus non dolet, aliud infirmus timet: Alij sit ex natura, alij ex cognomine deus: & alij ex generatione, alij ex appellatione sit filius: & per id neq; deus pater unus in fide est, si alijs potestate, alijs generatione pater creditur, quia & uniuersorum pater deus sit. Iam porrò quis ambiget, extra fidem esse quicquid extra fidem unam est? Quia in fide una & unus dominus Christus, & deus pater unus sit. Vnus autem dominus Christus non nomine, sed fide unus est: tuncq; dominus & deus semper & filius sit, si deus sit, si indemutabilis sit, si non aliquādo defuerit uel deus esse uel filius. Qui igitur Christum aliter quàm est prædicabit, idem nec filium nec deum esse alium Christum prædicabit. Sed nec unius baptismi fides una est: quia secundum Apostolicam doctrinam eius unius baptismi fides una est, cuius unus dominus, & dei sit filius Christus, & deus sit. Non enim negari iam Christus quin Christus sit potest, neq; mundo ignorabilis effici. Hunc prophetiæ uolumina consignant, hunc temporum quotidie proficiens plenitudo testatur, hunc Apostolorum & martyrum per uirtutum operationes loquuntur sepulchra, hunc potestas nominis sui probat, hunc immūdi spiritus profitentur, hunc punitorum dæmonum resonant mugitus. Sed in his omnibus, uirtutis suæ dispensatio est. Cæterum fide nostra, talis qualis est prędicandus est, ut non nomine, sed confessione in unius baptismi fide una unus nobis dominus sit: quia secundū unum dominum Christum, unus deus pater est. Sed nunc hi noui Christi prædicatores cunĉta negando quę Christi sunt, alium dominum Christum, sicuti alium deum patrem prædicant: quia neq; hic genuerit, sed creauerit, neq; ille natus sit, sed creatus sit. Et per id extra ueritatem deus Christus sit, cui non sit ex natiuitate quod deus est: & extra fidei conscientiam deus pater sit, cui nō sit in generatione quod pater est. Laudantes quidem merito, ita ut dignū est, deum patrem, naturæ scilicet eum esse inaccessæ, inconspicabilis, inuiolabilis, inenarrabilis, infinitæ, prouidæ, potentis, benignæ, mobilis, transcurrentis, manentis intra extraq;, & omnia in omnibus sentientis. Sed cum adijciunt ad supereminentiam laudis, solum

lum bonum, solum potentem, solum immortalem: quis non hanc religionem laudationis intelligat eò tendere, ut dominus Iesus Christus extra hanc comparationis beatitudinē, quæ soli deo per exceptionem solius deferatur ad honorem manens, ipse & mortalis & infirmus & malus sit, dum in his pater solus est? Et ei idcirco naturalis ex deo patre natiuitas abnegatur, ne per generationem ea quæ in eo naturalis de patre beatitudo est maneat, quia natiuitas in naturæ eius sit uirtute, quæ genuit: nec Apostolicis, nec Euangelicis prædicationibus eruditi, ad impiæ professionis suæ usurpationem magnificentiam dei patris non religionis fide, sed arte impietatis extollunt: ut dum incomparabilia omnia esse naturæ eius edisserunt, degeneris infirmioris q; naturæ unigenitum deum per exceptionem comparationis affirment. Deum uiuentis dei uiuam imaginem, & beatæ naturæ plenissimam formam, & innascibilis substantiæ unigenitam natiuitatem: Quæ nisi perfectam paternæ beatitudinis habeat formam, & absolutam naturæ totius referat speciem, non est in imaginis ueritate. Si autem innascibilis dei unigenitus deus imago est, perfectæ atq; absolutæ in eo naturæ ueritas inest, per quam efficitur esse eum imaginem ueritatis. Potens est pater: sed si infirmus est filius, imago iam non est potentis. Bonus est pater: sed si in diuersi generis diuinitate filius est, boni imaginem mali natura non reddit. Incorporeus pater est. Si filius secundum spiritum circumscriptus est corpore: iam incorporei non est forma corporeus. Ineffabilis pater est. Si filium sermo complectitur: extra imaginem est inenarrabilis, natura narrabilis. Verus deus est pater. Si filius in dei falsitate est, iam non est ueri imago qui falsus est. Non ex parte imaginem, neq; ex portione formam eum dei Apostolus prædicat: sed imaginem esse eum inuisibilis, & formam eum dei esse loquitur. Non potest expresius in filio dei diuinitatis natura ab Apostolo prædicari, quàm ad id quod inuisibile dei est inuisibilis dei imago sit Christus: qui utiq; in substantia conspicabili, imaginem naturæ inuisibilis non referret. Sed ut superioribus libris docuimus, dispensationē assumpti corporis rapiunt ad contumeliam diuinitatis: & impietatis causas arripiunt de salutis nostræ sacramēto. Qui si Apostolicę fidei tenaces essent, intelligerēt eum qui in forma dei esset, assumpsisse formam serui, neq; formam serui usurparent ad formam dei dehonestandam: cum forma dei plenitudinem in se dei contineret: & quæ essent temporum ac mysteriorum, pia ratione tractarent, ut nec contumeliam diuinitas susciperet, nec dispensatio afferret errorem. Sed omnibus, ut existimo, iam à nobis absolutissime demonstratis, & sub assumpti corporis natiuitate diuinæ naturæ uirtute monstrata, non relictus est ambigendi locus, quin omnia unigenitus deus & homo uirtutibus dei gesserit, & in uir

tutibus dei uniuersa hominis ueritate perfecerit: habens in se & tiaturam dei potentis in gestis, dum natus ex deo est, & perfecti hominis absolutionem, dum ei est partus ex uirgine, & cum ueritate corporis subsistens in natura dei, & cum dei natura manens in corporis ueritate. Quanquam igitur usque ad ipsam mortis gloriam omnis responsionis nostræ sermo descenderit, & singulis professionis impiæ propositionibus ex Euangelicis atque Apostolicis doctrinis sit contradictum: tamen quia etiam post resurrectionis gloriam quædam ad degeneris infirmitatem naturæ demōstrandam, præsumere impij ausi sunt, his ipsis nunc respondendū est. Atque ut in cæteris obseruatum à nobis est, eorum ipsorum dictorum ratio, ex his ipsis dictis afferatur: ut illic

Obiectiones hæreticorum

ueritas reperiatur, ubi negatur. Quæ enim simpliciter & ad eruditionem fidei diuinitus dicta sunt, ea necesse est ita dicta sint: ut ad id quod dicta sunt, non alienorum atque extrinsecus dictorum cōfirmentur exemplis. Inter cæteras enim impietates suas etiam hoc dicto domini uti hæretici solent: Ascendo ad patrem meum & patrem uestrū, ad deum meum & deum uestrum. Vt per id quod pater eius pater eorum est, & deus eius deus eorum est, in natura dei non sit: dum hoc cæteris deum patrem profitetur esse quod sibi sit: cessante priuilegio, in communione & naturæ & natiuitatis, per quam & deus sit natus & filius sit. Teneant quoque etiam illud Apostoli: Cum autem dixerit, omnia subiecta sunt, absque eo qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta ei fuerint omnia, nūc ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Vt quia subiectio illa infirmioris naturæ contestatio esse existimabitur, non sit in paternæ naturæ uirtute, quem naturalis infirmitas, naturæ potioris subiecerit potestati. Sumant autem omnis impietatis suæ hanc tanquam munitissimam & inexpugnabilem defensionem, ad ueritatem natiuitatis abolendam: ut quia per subiectionem deus non est, & per communem sibi atque nobis deum atque patrem, in cōmunione sit creaturæ: ipse quoque ex deo creatio sit potius quàm generatio, quia creatio ex nihilo existat, generatio uero naturalem habeat natiuitatis autorem: Omnis quidem calumnia improba est, quia ueritati falsitas, cum iam effrenato pudore sit, contradicit: sed tamē interdum prætendit aliquod excusationis ambiguæ uelamen, ut uerecunde in defensione sit, quod impudenter in sensu est. Verū nunc in his quæ impie ad infirmandam domini nostri diuinitatem præsumpta sunt, locus uerecundiæ & falsæ excusationis exclusus est: cum ipsa illa ignorationis uenia cessante, sola uoluntas irreligiosæ intelligentiæ detegatur. Vt enim paulullum ipsius dicti Euangelici differam demonstrationem: an ne ignorabilis hæc erat Apostoli prædicatio dicentis, Et quidem confessione omnium, magnum est pietatis sacramentum, quod mani

manifestatum est in carne, uiuificatum est in spiritu, uisum est angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in claritate? Est ne adhuc quisquam tam hebetis intelligentiæ, ut dispensationem assumptæ à domino carnis aliud quàm sacramentum pietatis intelligat? Et primum extra fidem dei est, quisquis extra hanc erit confessionē. Non enim Apostolus ambigit, quin hoc ab uniuersis fatendum sit: mysteriū salutis nostræ contumeliā non esse diuinitatis, sed magnæ pietatis sacramentum. Non est ergo istud necessitas, sed pietas: nec infirmitas, sed magnæ pietatis sacramentum. Et sacramentum non iam in mysterio occultatum, sed in carne manifestatum. Neque adhuc per naturam carnis infirmum, sed in spiritu iustificatum: ut per iustificationē spiritus abesset à fide nostra carnis infirmitas, & per carnis manifestationem mysterium non esset occultum, & per mysterij ignorabilem causam magnæ pietatis in sacramento esset sola confessio. Atq; ita Apostolus fidei totius ordinem tenuit: ut dum pietas est, sacramentum sit: dum sacramentum est, cognitio in carne sit: dum cognitio in carne est, iustificatio in spiritu sit: quia sacramentum pietatis quod manifestatur in carne, ut uere sacramentum sit, per iustificationem spiritus manifestatur in carne. Ac ne illa manifestatio in carne, qualis esset iustificatio in spiritu ignoraretur: sacramentum quod manifestatum in carne, & iustificatum in spiritu est, & angelis uisum est, & gentibus prędicatum, & in hoc mundo creditum, hoc ipsum assumptum est in claritate: ut in omnibus sit magnæ pietatis sacramentum, dum manifestatur in carne, dum iustificatur in spiritu, dum uisum est ab angelis, dum prædicatur gentibus, dum creditur in hoc mundo, dum assumitur in claritate. Nam & uisum sequitur prædicatio, & prædicationem fides, & omnia consummat claritatis assumptio: quia & magnæ pietatis sacramentum est, assumptio claritatis, & per hanc dispensationis fidem, conformes assumi claritatis dominicæ præparamur. Magnæ igitur pietatis sacramentum est carnis assumptio: quia per assumptionem carnis, manifestatio sacramenti in carne est. Sed tamen manifestatio in carne, non aliud quàm magnæ pietatis sacramentum confitendum est: quia manifestatio eius in carne, & iustificatio spiritus est, & claritatis assumptio. Et qua tandem spe in fide nostra est piæ dispensationis mysterium, diuinitatis infirmitas, cum per claritatis assumptionem, magnæ pietatis sacramentum sit confitendum? Et quia iam non est infirmitas, sed sacramentum: nec necessitas, sed pietas: dicti nunc Euangelici ratio quærēda est, ne quod salutis nostræ & gloriæ mysterium est, id ad occasionem prædicationis impiæ relinquatur. Grauis tibi autoritas est hæretice, & indissolubilis domini de se professio, qua ait: Ascendo ad patrem meum & patrem ue-

strum, ad deum meum & deum uestrum. Vt per id quod & nobis & illi unus & pater pater est, & deus deus est, sit in ea infirmitate qua sumus: dum & per eundem patrem exæquamur in filios, & per eundem deum comparamur in seruos. Et cum nos simus & creatio ex origine, & ex natura serui, tamen dum & pater nobis communis & deus est, sit ei nobiscum & creatio & natura communis et seruitus. Et hic impię prædicationis furor, etiam hoc prophetico utitur dicto: Vnxit te deus deus tuus, ut non sit in ea naturæ uirtute qua deus est, dum ei ungens se deus in deum suum sit antelatus. Ignorat deum Christum, qui ignorat deum natum. Deum autem nasci non est aliud, quàm in ea natura esse qua deus est: quia nasci cum causam natiuitatis ostendat, non disproficit tamen in genere autoris existere. Quod autem non disproficit in genere, debet quidem autori causam natiuitatis suæ, naturam tamen ex se non amisit autoris: quia natiuitas dei neque aliunde, neque aliud est. Quæ si aliunde est, non natiuitas est: si uero aliud est, non deus est. Cũ autem ex deo deus est, per id deus pater deo filio & natiuitatis eius deus est, & naturæ pater: quia dei natiuitas & ex deo est, & in ea generis est natura qua deus est. Huius igitur piæ ac debitæ professionis modum, ita in omnibus quæ locutus est dominus temperauit, ne diuinitati suæ contumeliam confessio natiuitatis afferret, ne obsequij religio naturam maiestatis offenderet: sed ut honorem debitum natiuitas profiteretur, quæ subdere se deberet autori, & naturæ conscientiam fiducia naturalis ostenderet, quæ in deum nascendo subsisteret. Hinc enim illud est: Qui me uidet, uidet & patrem. Sed & illud: Verba quæ ego loquor, non à me loquor. Nam dum non à se loquitur, autori eum necesse est debere quod loquitur. Cum autem se uiso pater uidetur, naturæ conscientia est: quæ ad demonstrationem in se dei, non aliena à deo in deum nata subsistit. Vel illud: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus. Et rursum: Ego & pater unum sumus. Nam & datio paterna sumptæ natiuitatis professio est, & quod unum sunt proprietas ex natiuitate naturæ est. Vel illud: Sed iudicium omne dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Nam dum iudicium datur, natiuitas non tacetur: dum uero exæquatur honor, natura retinetur. Vel illud: Ego in patre & pater in me. Et rursum: Pater maior me est. In eo enim quod in sese sunt, dei ex deo diuinitatẽ cognosce. In eo uero quod pater maior est, confessionem paternæ autoritatis intellige. Sicuti & illud est: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Dum non à se facit, ad id quod agit secundum natiuitatem, sibi pater autor est. Et tamen cum quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter, non in aliud aliquid quàm in deum

Pater maior est ratiõe autori.

sub

subsistit, ad facienda omnia quæ deus pater faciat, paternæ omnipotentiæ in se subsistente natura. Hæc itaq; secundum spiritus unitatem & naturæ quæ secundum natiuitatis est proprietatem, ita demonstrata sunt, ut & natiuitas deum subsistentiæ suæ confiteretur, & subsistentia naturæ conscientiam non taceret: profitens sibi patrem deum deus filius, dum ex eo nascitur, ceterum ad id quod natus est, totum habens naturale quod deus est. Dispensatio itaq; magni & pij sacramenti natiuitatis diuinæ patrem insuper etiam cõditionis assumptæ deum fecit: dum qui in forma dei erat, repertus est in forma serui. Seruus enim nõ erat cum esset secundum spiritum filius dei: & secundum commune iudicium ubi nõ est seruus, neq; dominus est. Deus quidem & pater natiuitatis est unigeniti dei. Sed ad id quod seruus est, non possumus nisi tunc ei dominum deputare cum seruus est. Quia si cum ante per naturam non erat seruus, & postea secundum naturam esse quod non erat cœpit: non alia dominatus causa intelligenda est, quàm quæ extitit seruitutis, tunc habens ex naturæ dispensatione dominum, cum præbuit ex hominis assumptione se seruum. Manens igitur in forma serui, qui manebat ante in dei forma homo Christus Iesus locutus est: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum, ad deum meum & deum uestrum. Si igitur hæc seruus, & ad seruos locutus est: quomodo pro fessio ista non serui sit, & ad eam magis naturam, que nõ in natura serui sit, transferetur, cum ei qui in forma dei manẽs formam serui assumpsit, quasi seruo ad seruos communio, nõ nisi ex eo tantum possit esse quod seruus est? Pater igitur sibi, ita ut hominibus pater est: & deus sibi, ut seruis deus est. Et cum hæc ad homines seruos homo in serui forma Iesus Christus loquatur, non ambigitur quin pater sibi ut cæteris sit ex ea parte qua homo est: & deus sibi ut cunctis sit, ex ea natura qua seruus est. Deniq; hunc eundem sermonem huiusmodi professionis cœpit exordio, ita dicens: Vade autem ad fratres meos, & dices illis: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum, ad deum meum & deum uestrum. Quæro nunc fratres ei secundum formam dei, an ne secundum formam serui esse intelligendi sint: habeat'q; aliquod ad eum secundum plenitudinem habitantis in eo diuinitatis corruptio nostra consortium, ut in fratres ei ad id quod deus est deputemur? Sed non ignorat & propheticus spiritus, unigenito deo qua ex parte sint fratres: hæc enim non tam homo quàm uermis locutus est. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Et hæc uermis, uel non ex conceptu communium originum uiuens, uel è profundis terræ uiuus emergens, ad significationem assumptæ & uiuificatæ per se etiam ex inferno carnis professus est: toto'q; in psalmo passionis suæ sacramenta prophetico spiritu prælocutus, ex ea necesse est ut fratres habeat dispensatiõe qua

Deus relatiuè ad seruum

passus est. Nouit sacramentum in eo fratrum etiam Apostolus : ut & primogenitum eum ex mortuis, ita primogenitum in multis fratribus prædicans. Secundum id ergo est in multis fratribus primogenitus, se eundum quod est primogenitus ex mortuis. Et cum sacramentū mortis in corpore sit, sacramentum quoq; fraternitatis in carne est. Fratres itaq; ex carne sunt deo: quia & uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Cæterum unigenitus deus, in unigeniti exceptione sine fratribus est. Ipse autem uniuersitatis nostræ in se continens ex carnis assumptione naturam, erat quod nos sumus, neque amiserat esse quod manserat, habens ex natiuitate tunc patrem tantum ex constitutione, nunc deum, quia ex patre deo omnia. Omnibus enim deus pater est, dum ex eo & in eo omnia sunt. Sed unigenito deo, quia uerbum caro factum est, non hinc tantum pater est. Pater enim est ad id, quod in principio apud deum erat deus uerbum. Sed cum uerbum caro factum est, manet & in uerbi dei natiuitate, & in carnis constitutione quod pater est. Pater enim omnis carnis est deus, sed non secundum quod uerbo deo pater est. Verbum autem deus, neq; uerbum esse desiit, neque caro non fuit. Nam uerbum quod caro factum est, & habitauit in nobis, neque dum habitat non uere uerbum est, neque dum uerbum caro est, non uere deus homo est: quia & habitare eius necesse sit esse qui maneat, & carnem fieri eius intelligendum sit esse qui nascitur. Et quod in nobis habitat, nostræ carnis assumptio est: quia per id in nobis habitat uerbum caro factum dum deus est in nostri corporis ueritate. Si igitur naturam detrahit deo uerbo homo secundum carnem Christus Iesus, uel non secundum sacramentum pietatis deus uerbum homo Christus Iesus est: sit in naturæ contumeliam quod ei secundum nos & pater pater est, & deus deus est. Quod si deus uerbum, homo Christus Iesus deus uerbum esse non destitit, communio nobis & illi ad patrem & deum ex ea tantum est natura qua frater est: quia ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, ad deum meum & deum uestrum, non per id unigenitus deus uerbum est, sed per id quod uerbum caro factum est, sit fratribus nunciatum. Non incautis autem neque ad occasionem impietatis incertis significationibus sermo apostolicus loquitur. Vt nunc Euangelista dictum domini à professione fratrum incipiens, totius dicti professionem ad eius naturæ consortium docuit, ex quo frater est pertinere, quia sermo est destinatus ad fratres: ne ad diuinitatis contumeliam reputaretur, quod ad sacramentum pietatis prædicabatur, cum communio ad eum nostra qua pater nobis & sibi pater est, & deus nobis & sibi deus est, secundum dispensationem carnis existeret, fratribus nobis ad eum natiuitate corporis deputandis. Nemo igitur ambigit deum patrem esse

Quomodo apostoli fratres Christi

esse etiam deum domini nostri Iesu Christi, sed hæc pia nostra professio non patet ad impietatis occasionem. Deus eius est, non idcirco ut diuersi ab eo generis deus sit: sed quia ex patre deus natus est, & ex dispensatione seruus est, habeat & patrem deum dum ex eo deus est, & deum suum, dum ex uirgine caro est. Quod breui atque absoluto Apostolus sermone consignat dicens: Commemorans in orationibus meis, ut deus domini nostri Iesu Christi pater claritatis det uobis spiritum sapientiæ & reuelationis. Vbi enim Iesus Christus est, ibi deus eius est: Vbi uero claritas est, ibi pater est. Qui itaque Christo secundum claritatem est pater, idem Christo secundum Iesum deus est. Iesum enim angelus Christū dominū quem Maria esset paritura, cognominat. Cæterum Christum dominum spiritus prophetia loquitur, & plerisq; secundum latinitatem hoc dictum obscurius uidetur, quia latinitas pronominibus non utitur, quę Græcitas usu honesto & necessario semper usurpat, ita enim scribitur: ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ὁ πατὴρ τῆς δόξης. Quod nobiscum si semper pronominum consuetudo esset, ita pronunciaretur. Ille deus illius domini nostri Iesu Christi, ille pater illius claritatis. Per id enim quod ille deus illius Iesu Christi est, & ille pater illius claritatis, quædam secundum capacitatem sensus nostri intelligentiæ proprietas expressa est: ut Christi ubi claritas est, ibi deus pater eius sit: ubi uero Christus Iesus est, ibi pater deus suus sit, habēs deum suum in dispensatione cum seruus est, & patrem in claritate cum deus sit. Non afferunt autem tempora ad ætates spiritus diuersitatem, ut non ipse atque idem Christus in corpore sit qui mansit spiritus in prophetis. Loquens enim per os sancti patriarchæ Dauid: Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis, non secundum sacramentum aliud quàm secundum dispensationem assumpti corporis est locutus. Namq; nunc fratribus mandans, patrem eorum patrem suum, & deum eorum deum suum esse, tunc quoq; unctum se à deo suo præ participibus suis loquebatur: ut dum unigenito Christo deo uerbo particeps non est, participes tamen ei ex ea noscerentur assumptione qua caro est. Vnctio enim illa non beatæ illi & incorruptæ & in natura dei manenti natiuitati profecit, sed corporis sacramento & sanctificationi hominis assumpti, Petro Apostolo testante, cum ait: Conuenerunt enim uere in ciuitate ista aduersum sanctum tuum filium Iesum quem unxisti. Et rursum: Vos scitis quod factum uerbum est per uniuersam Iudæā, incipiens à Galilęa post baptismū quod prędicauit Ioannes, Iesum Nazarenum, quomodo unxit illum deus spiritu & uirtute. Iesus ergo ungitur ad sacramentū carnis regenerate: & quemadmodū spiritu dei & uirtute sit unctus, non ambiguum est, tum cum ascendente eo de Iordane uox dei patris

Participes Christi

patris audita est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, ut per hoc testimonium sanctificatæ in eo carnis, unctio spiritalis uirtutis cognosceretur. Cæterum cum in principio apud deum erat deus uerbum, non habet ullam aut causam, aut enarrationem naturæ eius unctio, quæ nihil aliud quàm esse in principio nunciatur. Neq; habuit sanè unguendi se per spiritum & uirtutem dei necessitatem deus: qui dei & spiritus esset & uirtus. Vngitur ergo deus à deo suo præ consortibus suis. Et si ante dispensationē carnis plures ex lege sunt Christi: Christus qui nūc præ participibus ungitur, posterior in tempore est, dū unctis participibus antefertur. Deniq; ille prophetiæ sermo posteriorem unctionem hanc quæ in tempore esset, ostendit dicens: Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatē, propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis præ consortibus tuis. Consequens & posterior causa nunquā refertur ut prior sit: quia meruisse aliquid, posterius est, q̄ esse qui possit mereri. Mereri enim eius est, qui sibi ipse meriti acquirendi autor existat. Si igitur natiuitati unigeniti dei unctionem deputabimus, quæ unctio ob meritum dilectę iustitię, & perosæ iniquitatis indulta sit, prouectus potius per unctionem unigenitus deus, quàm genitus intelligetur, iamq; per incrementa et profectus deus consummabitur, qui non natus deus sit, sed in deum sit unctus ex merito, et iam per causam erit deus Christus, non omnis causa per deum Christum. Et ubi illud Apostoli erit: Omnia per ipsum, & in ipso, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi cōstant? Deus enim dominus Iesus Christus, non ob aliqua, neque per aliqua deus est: sed deus natus est. Et qui ex generatione deus est, non post natiuitatem in deum per causam profecit: sed in eo quod natus est, nihil aliud nascendo quàm deus est. Cum uero ungitur ex causa, non ad id quod incremento non eget, spectat unctionis profectus, sed ad id quod per incrementum sacramenti profectu eguit unctionis, id est, ut per unctionem sanctificatus homo noster Christus existeret. Si igitur nunc quoque per prophetam serui demonstratur dispensatio, ob quam à deo suo præ participibus ungitur, ut proptereà quia iustitiam dilexerit, & oderit iniquitatem, ungatur: quur prophetæ sermo non ad eam Christi naturam pertinebit, in qua ei sunt ex carnis assumptione participes? Cum præsertim ita se prophetiæ spiritus temperauerit, ut dū deus à deo suo ungitur, sit ei & in dispensatione unctionis quod deus suus est, & in natura quod deus est. Deus igitur ungitur: sed quæro an id, quod in principio deus erat uerbum, unctum sit? Non utiq;, nam posterior deo unctio est. Et cum non ea uerbi natiuitas quę in principio apud deum deus erat, uncta sit in deū: necesse est ungatur quod posterius sit in dispensatione q̄ deus est. Et cum deus à deo suo ungitur, id ungit, quicquid ab eo in mysterio carnis seruile susceptum est

est. Nemo igitur magnę pietatis sacramentum, quod manifestatum in carne est, sensu impio uiolet: nec se quisquam unigenito per substantiam diuinitatis exæquet. Sit nobis ille & frater, & particeps, secundũ quod uerbum caro factum habitauit in nobis: secundum quod mediator dei atq; hominũ homo Iesus Christus est. Sit nobis secundum seruos & communis pater, & communis deus: & præ participibus unctus sit in ea natura, cum priuilegio licet unctus, qua participes unguntur. Sit in mediatoris sacramento ut homo uerus, ita & deus uerus. Deus ipse ex deo, communem nobiscum habens patrem ac deum, in ea communione qua frater est. Sed fortè subiectio illa, regniq; traditio, deinde finis: aut naturæ abolitio, aut potestatis defectio, aut diuinitatis infirmitas sit intelligenda. Pleriq; enim ita uolunt, ut aut dum subiectis omnibus deo subijcitur, per cõditionem subiectionis deus non sit: aut dum regnum tradit, non sit in regno: aut dum finis est, finem eius defectio consequatur. Congruum itaq; est, omnem super his apostolici sermonis sensum retractare: ut singulorũ quorumq; dictorum ratione exposita atq; ædita, sacramenti totius capaces per ueritatis intelligentiã præbeamur. Ait itaq;: Quoniam enim per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Quomodo enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes uiuificabũtur. Vnusquisq; autem in suo ordine, primitię Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnũ deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem. Oportet enim illũ regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis. Omnia enim subiecit sub pedibus eius: Nouissima autem inimica destruetur mors. Cum autẽ dixerit, omnia subiecta sunt, absq; eo qui illi subiecit omnia. Cum autem subiecta fuerint ei omnia, tunc ipse subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Cœlestium dispensatiõnũ arcana Apostolus non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christum electus gentium magister, quanta potest absoluti sermonis significatione demonstrat. Et qui inenarranda usq; ad tertium cœlum raptus audisset, ea tantum quorum natura humana capax esset, sensui humanæ intelligentiæ reuelauit: non ignorans tamen quædã non statim posse æque ut audiuntur, intelligi, quia infirmitas nostra aliter in uerum atq; absolutum mentis iudicium, ea quæ in aures transfunderentur, acciperet: longiore ad cũctandũ mora sensui potius quàm auditui derelicta, cum & audisse uocis sit, & intellexisse rationis, deo tamen intelligentiæ cupidis intelligentiam reuelante. Namq; ad Timotheum per auiæ ac matris gloriosam fidem, sacris ab infantia literis institutum scribens plurima, hoc quoq; addidit: Intellige quę dico, dabit enim tibi dominus in omnibus intellectũ.

Quomodo filius subiectus patri &c.

Admonitio

Admonitio intelligendi ex difficultate intelligentiæ est. Intelligentiæ uero à deo donū, fidei munus est, per quam infirmitas sensus gratiam reuelatiōis meretur. Ergo si Timotheus apostolico testimonio homo dei, & legitimus Paulo secundū fidem filius, ut intelligat admonetur, quia ei dominus intelligentiam in omnibus sit daturus: nos quoq; ad moneri per Apostolum ad intelligentiam meminerimus, scientes dominum nobis intelligentiam omnium præstaturum. Et si fortè humanæ conditionis errore præsumptum aliquid sensu tenebimus, profectum intelligentiæ per reuelationis gratiam non recusemus: ne intellexisse aliquid semel suo sensu ad id ualeat, ut pudeat rectius aliquid de mutando sentire. Ob quod prudenter consulteq; moderandum, hæc ad Philippenses beatus quoq; idem Apostolus scribit: Quotquot ergo perfecti sumus, hæc sentiamus: & si quid aliter sentitis, id quoque deus uobis reuelabit. Verū in quo festinauimus in ipso ingrediamur. Non præiudicat sensus anterior dei reuelationi, nam Apostolus nouit ita quo sapiant, qui sapiunt perfecte. Et his qui aliter sapiunt, reuelationem dei, ut id quod perfectum est sapiāt, expectat. Si qui ergo profundam hanc arcanæ scientiæ dispensationem aliter intellexerunt, & per nos rectum aliquid & probabile afferetur: non pudeat eos secundum Apostolum per reuelationem dei sapere perfecte, neq; magis ament ueritatem nescisse, quàm oderint permansisse in non ueris. Eos enim qui aliter sapiunt, & quibus id deus reuelauit, monet in id festinare, in quo ingressi fuerunt: ut relicto primo ignorantiæ sensu, secundū propositæ festinationis ingressum reuelationē perfectæ intelligentiæ con sequantur. Ingrediamur itaq; in quo festinauimus. Et si forte festinationem nostram deuīj itineris error moratur: per reuelationem tamen dei in id quò festinauimus rursum ingressi, festinationis nostræ non demutemus ingressum. Festinauimus enim ad Christū Iesum dominum gloriæ, regem æternorum seculorum: in quo instaurata sunt omnia in cœlis & in terra, cui constant omnia, in quo & cum quo semper manebimus. In his ergo ingressi sapimus perfecte, & si quid aliter sapimus, deus nobis id quod perfecte sapitur, reuelabit. Itaq; secundum apostolicam fidem sacramentum dictorum præsentium retractemus, & eo modo quo superius à nobis tractata sunt omnia, ut omnem impiæ uoluntatis sensum sub dictis apostolicis præreptum, ex ipsa fidei apostolicæ ueritate prodamus. Tria igitur secundum dictorum ordinem in quæstionem uocantur, primum finis, deinde traditio, deinde subiectio: ut per hęc aut desinat Christus in fine, aut regnum tradendo non teneat, aut extra dei naturam deo subiectus existat. Ac primum noscendum est, non hunc ordinem apostolicæ esse doctrinæ. Primum enim regni traditio est, deinde subiectio, postremo finis. Sed singulis qui-

Si quid aliter sentitis, id quoque deus uobis reuelabit

busq;

busq; causis propria quarumcq; causarũ genera subiecta sunt: ut dum res singulæ in res alias desinant, habeat semper subiacentẽ sibi causam præcedens causa. Finis enim erit, sed cũ tradiderit regnũ deo. Tradet aũt regnũ, sed cũ euacuauerit omnẽ magistratũ et omnem potestatem. Euacuabit aũt omnẽ magistratũ & potestatẽ, quia oportet eum regnare. Regnabit autem, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Ponet uero omnes inimicos sub pedibus suis, quia deus subiecit omnia sub pedibus eius. Subiecit autẽ deus ita, ut nouissima ab eo mors inimica uincatur. Deinde subiectis omnibus ei, præter eum qui subiecit ei omnia: tunc subijcietur ipse subijcienti sibi omnia. Subiectionis uero causa non alia est, quàm ut sit deus omnia in omnibus. Finis itaq; est, esse deum omnia in omnibus. Et quærendum nunc ante omnia est: an finis defectio sit, an traditio amissio sit, an subiectio infirmitas sit. Quæ si his sibi contrarijs non subiacebũt, erunt in ea intelligentia qua dicta sunt: Finis itaq; legis Christus est: & quæro utrum abolitio Christus legis sit, an' ne perfectio: Quòd si legẽ Christus, qui finis eius est, non dissoluit, sed adimplet, secundum quod ait: Non ueni legem soluere, sed implere: finis non defectio est, sed consummata perfectio. Tendunt enim ad finem omnia: nõ ut non sint, sed uti in eo ad quod tetenderant, maneant. Et propter finem omnia: Cæterum finis ad aliud aliquid non refertur. Sed cum finis omnium sit, manens ipse sibi totus est. Et quia non excedens ex sese ulli alij tempori aut rei potius quàm sibi proficit, ad finem ipsum semper intentio spei omnis protenditur. Et idcirco dominus religiosæ fidei patientiam fini se reseruantem, ita adhortatur: Beatus qui permanserit usq; in finem. Non uncq; ut sit beata defectio: & non esse sit fructus, & merces fidei suæ cuiusq; constituatur abolitio. Sed quia finis propositæ beatitudinis in excessus modus est: beati sunt, qui usq; ad finem consummãdæ beatitudinis manserint, nõ ultra se fidelis spei expectatione tendente. Finis itaq; est, manendi immobilis ad quem tenditur status. Denicq; Apostolus impietatis finem ad desinendi metum præmonẽs, ait: Quorum finis est interitus, nostra aũt expectatio in cœlis est. Si itaq; & beatis et impijs finis est, & finis intelligitur esse defectio, religionem atq; impietatẽ finis exequat, quia utrincq; per constitutum finem fit in commune non esse. Et ubi expectatio nostra in cœlis est, si per finem esse secundum impios desinamus: Quòd si sanctis expectatio, impijs uero finis debitus esse dicitur, tamen ne sic quidem finis creditur esse defectio: quia quę pœna impietatis est, omnino non esse ad pœnarum ultricium sensum, causa in his per defectionem sui non extante patiendi. Finis itaq; est, indemutandæ constitutionis mansura perfectio: quæ & beatitudini reseruata, & impietati est præparata. Nunc igitur quia iam ambigi non potest,

Finis est manendi immobilis status

in fine non defectionem, sed non excessuram constitutionem esse intelligendam, quanquam adhuc quædam in ipsa dicti absolutione sint reseruata: tamen his tantum ad significationem sensus demonstratis, uideamus an traditio regni defectio sit intelligenda regnandi, ut quod tradidit filius patri, tradendo non teneat. Quòd si quis stultæ impietatis furore contendet: fateatur necesse est, patrem cum tradidit omnia filio, amisisse tradendo, si tradentē traditis egere significet. Ait enim dominus: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et rursum: Data mihi est omnis potestas in coelo & in terra. Si igitur dedisse caruisse est, pater quoq; his quæ dedit caruit. Quòd si pater tradendo nō caruit, ne filius quidem intelligi potest his egere quæ tradidit. Ergo si tradens omnia, his ipsis quæ tradidit non uidetur eguisse: reliquum est, ut in tradendo dispensationis causa noscatur, quum & pater tradendo non careat, & filius dando non egeat. De subiectione autem ne quid in ea contumeliosum filio deputetur, cum alia nonnulla fidei nostræ opitulentur, præcipue tamen sibi hic ipse locus aderit. Et primum communem sensum interrogo, utrum nunc subiectionem ita intelligendam putemus, tanquam seruitutē dominatui, aut infirmitatem uirtuti, aut honori inhonorationem contrarijs qualitatibus subdimus, ut filius secundum hęc deo patri sit dissidentis naturæ diuersitate subiectus. Quòd si ita existimabitur, errorem hunc opinionis humanæ apostolici sermonis cautela prohibebit. Subiectis enim sibi omnibus, tunc subijciendus subijcienti sibi omnia erit, & per id quod tunc subijcietur, dispensationem significauit in tempore. Nam si subiectionem aliud sentiemus, & si tunc subijcietur, certe subiectus modo non est, & efficiemus eum dissidentem & insolentem & impium, quem necessitas temporis tanquam fracto & compresso tyrannicæ impietatis tumore, in feram obsequelam sit subditura. Et ubi illud erit: Non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me? Et rursum: Pater diligit me: quia omnia quæ placita sunt ei facio? Sed & illud: Pater fiat uoluntas tua. Vel hoc Apostoli: Humiliauit se factus obediens usq; ad mortem. Et qui se humiliat, habet hoc in natura ne humilis sit? Et qui sit obediens, suscipit ex uoluntate quod obedit, dum per id quod se humiliat, sit obediens? Vnigenitus itaq; deus humilians se & obediēs patri usq; ad mortem crucis, quo genere cum subiecta ei omnia sint, tunc subijciendus ipse patri intelligetur: nisi quod subiectio hæc non nouæ obedientiæ, sed dispensandi sacramenti est, quia et obsequela iā maneat, & in tempore sit ineunda subiectio. Nihil itaq; nunc aliud subiectionis significatio, quàm mysterij demonstratio est. Et quid illud sit, secundum hanc eandem fidei nostræ spem, intelligendum est. Nam surgentem à mortuis dominū Iesum Christum sedere à dextris dei non ignorabile est, etiam

De traditione regni

De subiectione

Apostolo testante, cum ait: Secundum operationem potentiæ fortitudinis eius, quam operatus est in Christo, cum eum excitauit à mortuis & collocauit ad dexteram suam in cœlis super omnem principatum et potestatem & uirtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur nō solum in hoc seculo, sed & in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Apostolicus namq; sermo secūdum dei potestatem pro factis iam, futura significat. Quæ enim per adimpletionem temporum sunt gerēda, ea iam in Christo, in quo omnis est plenitudo diuinitatis, constituit: quæ cum futura erunt, dispensationis in his potius est ordo, quàm nouitas. Subiecit enim omnia sub pedibus eius, licet adhuc subijcienda sint: ut in eo quod subiecta sunt, Christi indemutabilis sit potestas: in eo uero quod subijcienda sunt secundum plenitudinem temporum succedentium, ad finem ætatum profectus sit. Omnem autem contrariam uirtutem euacuandam esse non obscura cognitio est; & hunc aeris principem & spiritalis nequitiæ potestatem æterno interitu tradendam, secundum illud: Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Euacuatio autem non idem est quod subiectio. Nam euacuare aduersantem potestatē, hoc est ius potestatis auferre ne maneat: et per potestatis euacuationem, regni est abolere dominatum; De quo & dominus testatus est dicens: Regnum meum non est de hoc seculo, hunc eundem regni istius potentem mundi principem ante testatus, cuius potestas desinet regni sui euacuato dominatu. Subiectio uero, quæ & obedientiæ & fidei est: eadem uel concessionis, uel demutationis demonstratio est. Euacuatis itaq; magistratibus, subijcientur inimici eius. Ita autem subijcientur, ut ipse sibi subijciat: ita uero subijciet, ut ei subijciat deus. An'ne ignorauit Apostolus dicti euangelici uirtutem, cum ait: Nemo uenit ad me, nisi pater meus adducat illum, cum tamē scriptum sit: Nemo uadit ad patrem nisi per me: Et nunc ipse sibi inimicos subijcit, & tamen deus ei subiecit, omne per hoc opus eius, dei in eo opus esse testans. Et cum non nisi per eum eundum ad patrem sit, ad filium tamen nisi pater adduxerit, non uenitur. Nam dum filius dei intelligitur, paternæ in eo naturæ ueritas discitur. Atque ita & cognito filio deus pater aduocat, & credito filio pater suscipit: quia significatio & cognitio patris in filio, per significationē in se dei patris, religiosos nos in eum paterna religione perfectos adducit. Adducit ergo ita pater, dum principale pater creditur. Ad patrem autem nemo uadit nisi per filium, quia cessante in nobis fide filij, ignorabilis pater est: non aditu ris ad paternam religionem, nisi prius filij ueneratione suscepta. Atq; ita cognito filio, ad uitæ nos æternitatem pater adducit & suscipit: & utrunq; per filium est, dum prædicatione per eum patris, & perducit

Euacuatio

ad eum pater, & ad patrem ipse deducit. ad absolutiorem itaqꝫ dicti præsentis intelligentiam commemoratio sacramenti istius fuit necessaria, ut per filiũ esset quod pater nos & adducit & suscipit: ut per hoc intelligeremus, quatenus quod ipse sibi subiecit, deus ei subiecit, dei scilicet in eo natura per natiuitatem manente, & ea quæ ipse agit, agente, dum ita agit, ut ea deus agat, & tamen ipse ea quæ deus egerit, agat: ita tamen, ut in eo quod ipse agit, filius dei agere intelligatur: in eo uero quod deus agit, paternæ in eo naturæ ut in filio proprietas, sentiatur existere. Euacuatis itaqꝫ magistratibus & potestatibus, subijcientur ei sub pedibus inimici eius. Et quos inimicos intelligi oporteat, idem Apostolus docuit dicens: Secundum Euangelium quidem inimici propter uos, secundum electionem autem dilecti propter patres. Hos ergo inimicos crucis Christi meminerimus: sed quia dilecti propter patres sunt, scimus eos subiectioni reseruatos, secundum quod dictum est: Nolo enim uos ignorare fratres sacramentum hoc, ut non sitis uobis sapientes. quoniam ex parte obtusio facta est in Israel, quoad, usqꝫ plenitudo nationum intret, et sic omnis Israel liberabitur sicut scriptũ est: ueniet à Sion, qui liberet & auertat impietates ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero iniquitates eorum. Inimici ergo subijcientur sub pedibus eius: sed subiectionem illam quid consequatur, intelligendum est, nempe illud: Nouissima deuicta est ab eo mors. Deuictio autem mortis nihil aliud est, quàm resurrectio ex mortuis: cum interitus corruptione cessante, uiuæ iam cœlestisqꝫ naturæ constituetur æternitas, secundum quod dictum est: Oportet enim corruptiuum istud induere incorruptionem, & mortale istud induere immortalitatem. Cum autem mortale istud induerit immortalitatem, tunc fiet uerbum quod scriptum est: Absorpta est mors in contentione. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors stimulus tuus? In subiectione itaqꝫ inimicorum mors uincitur: & morte uicta, immortalitatis uita succedit. Quæ autem subiectionis perfecta illa post fidei subiectionem proprietas sit, idem Apostolus testatus est, cũ ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ, secundum efficaciæ suæ opera, qua possit subijcere ei omnia. Subiectio itaque etiam ea est, quæ est ex natura in naturam concessio: dum à se secundum quod est desinens, ei subijcitur, cuius concedit in formã. Desinit autem non ut non sit, sed ut proficiat: sitqꝫ ex demutatione subditus, in speciem suscepti alterius generis transeundo. Deniqꝫ ut sacramenti huius esset ratio absoluta, post nouissime deuictam mortem, ait: Cum autem dixerit: Omnia subiecta sunt, absqꝫ eo qui subiecit ei omnia, tunc & ipse subiectus erit illi, qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Primus igitur sacramenti gradus est, subiecta esse

Filius subiectus erit illi

ei

ei omnia, & tunc ipsum subiectũ fieri subijcienti sibi omnia: ut quemadmodum nos gloriæ regnantis corporis sui subdimur, eodem rursus sacramento ipse regnans in gloria corporis subijcienti sibi, uniuersa subdatur. Subdimur autem gloriæ corporis sui, ut in ea simus corporis claritate, qua regnat in corpore: quia corpori eius conformes erimus. Et quidem gloriam regnantis nunc corporis sui, euangelia non tacent. Ita enim scribitur, domino dicente: Amen dico uobis, quoniam sunt aliqui de astantibus hic, qui non gustabunt mortem, donec uideant filium hominis uenientem in regno suo. Et factum est post dies sex, assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, & ducit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est Iesus ante eos, & resplenduit facies eius ut sol, uestimenta autem eius facta sunt sicut nix. Gloria itaq; uenientis in regnum corporis apostolis demonstrata est. Nam in habitu dominus gloriosæ trãsformationis suæ constitit, regnantis corporis sui claritate patefacta. Et huius quidem gloriæ suæ consortium Apostolis pollicens, ait: Sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum: qui habet aures audiẽdi audiat. Nũquid non omnibus naturales corporalesq; aures ad dictorum audientiam patent, ut ad audiendum dominica admonitione opus fuerit? Sed sacramenti scientiam dominus insinuans, auditionem doctrinæ fidelis exegit. In consummatione itaq; seculi de regno eius scandala auferuntur. Habemus ergo regnantem dominum secundum corporis claritatem, quousq; scandala auferantur. Habemus rursum conformes nos gloriæ corporis sui in regno patris, tanquam in solis claritate fulgentes: in qua habitum regni sui apostolis in monte transformatus osten dit. Tradet ergo regnum deo patri, non utiq; tanquam tradens potestate concedat, sed quod nos conformes gloriæ corporis sui facti, regnum dei erimus. Non enim ait, tradet suum regnum, sed, tradet regnum, effectos nos per glorificationem corporis sui regnum deo traditurus. Nos itaq; tradet in regnum secundum hoc in euangelijs dictum: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Fulgebunt ergo iusti ut sol in regno patris eorum. Tradet enim filius deo regnũ eos, quos uocauit in regnũ, quibus & beatitudinẽ huius sacramenti spopondit dicens: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Regnans itaq; auertet scandala, & tunc iusti in regno patris tanquam sol fulgebunt. Tradet autem deo patri regnum, & tunc quos regnũ deo tradiderit, deum uidebunt. Quod regnum ipse testatus est, dicens ad apostolos: In uobis enim est

Tradet regnũ deo patri

regnum dei. Regnans itaq; regnum tradet. Et si quis quæret, quis iste sit tradens regnum, audiet: Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium, quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Omnis enim hic nunc præsentis quæstionis sermo de sacramento corporis est, quia Christus primitiæ ex mortuis est. Quo autem Christus mysterio ex mortuis resurrexerit, Apostolo docente noscamus: Memento Christum Iesum à mortuis resurrexisse, de semine Dauid. Mortem utique & resurrectionem ex ea tantum docēs dispensatione esse, qua caro est. Regnat autē in hoc eodem glorioso iam suo corpore, donec euacuatis magistratibus, & morte deuicta subijciat sibi inimicos. Et quidem ab Apostolo seruatus hic modus est, ut magistratibus & potestatibus euacuatio, inimicis uero subiectio deputaretur. Quibus subiectis, subijcietur subijcienti sibi omnia, deo scilicet, ut sit deus omnia in omnibus, naturæ assumpti corporis nostri natura paternæ diuinitatis inuecta. Per id enim erit omnia in omnibus deus, quia secundum dispensationem ex deo & homine hominum deiq; mediator, habens in se ex dispensatione quod carnis est, adepturus in omnibus ex subiectione quod dei est, ne ex parte deus sit, sed totus deus. Non alia itaque subiectionis causa est, quàm ut omnia in omnibus deus sit, nulla ex parte terreni in eo corporis residente natura, ut intra se duos continens, nunc deus tantum sit, non abiecto corpore, sed ex subiectione translato, neque per defectionem abolito, sed ex clarificatione mutato, acquirens sibi deo potius hominem, quàm deum per hominem amittens. Subiectus uero ob id, non ut non sit, sed ut omnia in omnibus deus sit: non habens in sacramento subiectionis esse ac manere quod nō est, non habēs in defectione ita se carere, ne non sit. Et quanquam ad intelligentiæ huius religiosam securitatem sufficiat nobis apostolica autoritas, subijciendum esse in tempore, & per dispensationem dominum nostrum Iesum Christum primitias dormientium, ut sit deus omnia in omnibus, id quod non diuinitatis infirmitas est, sed assumptionis profectus, dum homo & deus, iam deus totum est: tamen ne fortè quia clarificatum in corpore dum in eo regnat, & postea subijciendum, ut deus omnia in omnibus sit, credimus: non etiam ex euangelijs præsumpsisse existimemur, fidei nostræ testimonium, non solum apostolicorum, sed etiam dominicorum dictorum professione est astruendum, ut quod loquente Paulo Christus loquutus est, id ante Paulum Christus ipse sit iam loquutus. Dispensationē itaque gloriæ huius apostolis suis absoluta uerborum significatione demonstrans, ait: Nunc glorificatus est filius hominis, & deus glorificatus est in eo. Si deus glorificatus est in eo, & deus glorificauit eum in se, & deus protinus glorificabit eum. Habemus primum gloriam

filij hominis, deinde in filio hominis dei gloriam, in eo enim quod dictum est: Nūc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo. Hoc enim primum spectat ad corporis gloriam, quæ ex naturæ diuinæ consociatione mutuaretur. Succedit deinde gloriæ pleniorís profectus, ex incremento indultæ iam corpori gloriæ capessendus: Deus honorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se, & deus protinus honorificabit eum. Per hoc enim glorificauit eum deus in se, quia iam in eo glorificatus sit deus. Nam quod deus in eo glorificatus est, ad corporis gloriam spectat, per quam dei gloria intellecta per corpus est, gloria dei per gloriam filij intelligenda. Quod uero quia glorificatus in eo deus est, ideo glorificauit eum deus in se, per incremētum glorificati in eo dei, glorificauit eum in se deus: ut quia iā regnat in gloria, quæ ex dei gloria est, ipse exinde in dei gloriam transeat. In se enim eum deus glorificauit, id est, in ea natura qua deus est, quod est, ut sit deus omnia in omnibus toto iam in deo ex ea qua homo est dispēsatio ne mansuro. Nec sanè de tēpore tacuit dicens: Et deus glorificauit eum in se, & deus protinus glorificabit eum: Vt quia prodeūte ad proditionem Iuda, gloriam quæ sibi post passionem consequuta resurrectione futura esset, in posterum reseruaret, dei in eo gloria per uirtutem resurrectionis ostensa: ipso uero in dei gloriam, id est, in deum omnia in omnibus ex subiectionis dispensatione mansuro. Et in eo quidem quanta furoris hæretici stultitia est, desperare in deo, quod humanis suis spebus blandiat: ut quod in homine deus potens sit, id in se ipso infirmus sit. Nec sermo istud, nec sensus ratiōis capax loquitur, ut naturali quadam necessitate ad consulendū nobis obnoxius deus, sibi nihil afferre beatitudinis possit. Non quod profectu egeat, qui imperturbatę naturæ uirtutisq́; sit: sed quia per dispensationē & sacramentū pietatis magnę, qui deus & homo est, impotens sibi sit, hoc se totū præstare quod deus est, cum nobis nō ambigue indulturus sit, id quoq; nos esse quod nō sumus. Vitæ enim humanæ atq; mortis finis est resurrectio. Et certissimum militiæ nostræ stipendium est incorrupta æternitas: non ad pœnæ perseuerantiam manens, sed ad perpetuæ glorię fructū iucunditatemq; nō desinens. Cum igitur hæc nostra terrenorū corporum origo in habitum naturæ potioris excedat, & conformis gloriæ dominici corporis fiat: deus in forma serui repertus, licet iā glorificatus in corpore sit, secundū quod in forma serui est, tamen cōformis deo nō erit, ut qui nobis formā glorificari corporis sui tribuet, ipse corpori suo nihil ultra possit q̄ nobis ac sibi sit cōmune pręstare. Hoc enim quod dictū est: tūc subiectus erit illi, qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnib. plærisq; hæreticorū ita affirmāt: ut idcirco subijciendus sit deo patri filius, ut pater per subiectionem filij deus sit omnia in omnibus, *Tunc subiectus intelligunt plęrique*

tanquam ei adhuc perfectio dei desit, quam per filij subiectionẽ sit adepturus: absolutæ utiq; ac beatæ diuinitatis inops intelligendus, si deus esse omnia in omnibus per prouectionem temporum cõsequetur. Ac mihi quidem deum sola ueneratione intelligenti, non minus his respondere impium uidetur, quàm adesse: & de natura quæ humani sensus conceptionem excedat, uerbis quorum adhuc significatio angustior quàm intelligentia sit, enunciare se posse confidere: ac primum ambigere, desit ne quid deo, an plenus ipse sit, uel pleno iam pleniorem esse ei reliquum sit. Quod si deus cui nõ aliunde est quod deus semper est, profectum habeat, ut plus sit aliquando, non potest tamen ad id peruenire, ne sibi nihil desit: quia cui naturæ profectus est reliquus, nunquam intelligitur sine aliquo incremento residuo profecisse, cũ natura ad profectum spectans, proficiens licet semper, semper tamen pateat ad profectum. Quod autẽ in plenitudine perfecta manet, semperq; est, non sibi relinquit ut plenius sit: quia accessionẽ plenitudinis, plenitudo nõ capiat. Et hæc quidẽ de deo ita opinandi, piæ intelligentiæ species est: deo nihil deesse, plenumq; esse. Cæterum non ignorat Apostolus, cuiusmodi de deo confessionis uoce testandum sit dicẽs: O profundum diuitiarum & sapientiæ & scientiæ dei, quàm sunt incomprehensibilia iudicia eius, & ininuestigabiles uiæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Non circunscribitur deus mente terrena, neq; hoc sapientiæ suæ profundum sensu intelligentiæ penetrantis attingitur, nec iudicia constitutionum suarum perscrutantium ingenio apprehendunt, nec uiæ cognitionis eius ininuestigabiles se consectantium studijs derelinquunt. Incõprehensum profundum demersa eius omnia sunt, nihilq; de rebus eius reperietur, nihil cõsectabitur. Sensum eius nemo cognouit, & cõsilio non eguit externo. De nobis aũt nunc omnis sermo hic est, non etiam de eo per quem omnia sunt, qui est magni cõsilij angelus, qui & ait: Nemo nouit filiũ, nisi pater: neq; patrem quis nouit, nisi filius: & cui uoluerit filius reuelare. Sed aduersum imbecillas mentes nostras, & se ad definiendæ circunscribendæq; naturę diuinæ demergentes profundum, confessione apostolicæ pro testationis utendum est: ne temeraria opinio aliquid sibi de deo præterquã docetur, usurpet. Cõmunis autem hæc naturalium causarum intelligẽtia est, nihil in sensum cadere, nisi quod sensui subiacet, ut aut res opposita oculis, aut opus quodq; ipso sensu nostro ac mente posterius: quorum unum quid aut attrectatur aut cernitur, dum concedit intra opinionis nostræ sententiam, ipso tactu uisuq; moderandum: aliud uero quod sit in tempore, & quodam iuniore à nobis aut gignitur, aut cõstituitur exordio

exordio, quia sensum intelligentiæ non præuenit, iudicio quoque sensus diiudicantis obnoxium est: Non enim aut aspectus noster inuisibilia diiudicat, qui non nisi tantum conspecta discernit: aut mens nostra se in id quod non extitit tempus, extendet, & antiquiora ortu suo peruestigabit, cum non nisi earum rerum opinio, quarum ipsa sit senior, relinquatur, quæ plerunque ipsa per necessitatem naturalis suæ infirmitatis incerta, absolutam scientiam in causarum cognitione non teneat, nedum eorum quæ ante se sint, æternam rationem sensu ultra natiuitatem suam redeunte percipiat. Et idcirco Apostolus, quia nunquam nisi ea in cognitionem caderent, quæ sensui posteriora succederent, commemorato sapientiæ dei profundo, & inscrutabilium iudiciorum infinitate, & inuestigabilium uiarum secreto, & incogniti sensus ignoratione, & consilij non communicati ignorantia, subiecit: Quis enim prior dedit, & retribuetur ei? quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Deus qui semper est, non subiectus est modo, neque ab anteriore sui aliquo motu mentis, aut intelligentiæ præuenitur. Et idcirco inuestigabile & imperscrutabile ipse totus profundum est. Totus autem ita, ut non per hoc definitus in modo sit, sed intellectus sit in immenso: quia à nemine quod est, sumpsit, sed nec prior ei dedit aliquis, ut retribui officium danti oporteat. Ex ipso enim, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Nō eget ex se, & per se, & intra se manentibus. Nec qui origo, nec qui opifex est, nec qui continens est, & internis externus, & effectis conditor, & suorum ipse egens nunquam est. Nihil ante est, nihil aliunde, nihil extra est. Quo igit carent plenitudinis profectu, ut per tempus adhuc deus omnia in omnibus sit? Vel unde sumet, extra quē nihil est? Nihil autem ita ut semper ipse sit. Et qui ipse semper est, extra quem nihil est, quo incremento explendus est, uel quo augmento demutandus est, dicens: Ego sum, & non demutor? cum non relinquatur uel ad demutationem locus uel ad profectum causa, uel ad æternitatem anterius, uel ad deum aliud præter quam deus ipse est? Non ergo per subiectionem filij deus erit omnia in omnibus: neque per causam consummabitur, ex quo, & per quem, & intra quem omnis causa consistat. Manet itaque, ut est, semper deus, nec profectu eget: quia id quod est, ex se ac sibi semper est. Sed ne in unigenitum quidem deum, demutandæ naturæ cadit necessitas. Deus enim est, quod plenæ ac perfectæ diuinitatis est nomen. Nam ut superius docuimus, & repetitæ gloriæ significatio, & subiectionis causa est, ut sit deus omnia in omnibus. Esse autem deum omnia in omnibus, sacramentum est, non necessitas. In forma enim dei manens, formam serui assumpsit, non demutatus, sed se ipsum exinaniens, & intra se latens, & intra suam ipse uacue

uacuefactus potestatem, dum se usque ad formam temperat habitus humani, ne potentem immensamq; naturam assumptæ humilitatis non ferret infirmitas: sed in tantum se uirtus incircumscripta moderaretur, in quantum oporteret eam usque ad patientiam connexi sibi corporis obedire. Quod autem se ipsum intra se uacuefaciens continuit, detrimentum non attulit potestati, cum intra hanc exinanientis se humilitatē, uirtute tamen omnis exinanitæ intra se usus sit potestatis. Quod itaq; deus erit omnia in omnibus, assumptionis nostræ profectus est. Qui enim cum esset in forma dei, repertus est in forma serui, rursum confitendus est in gloria dei patris: ut non ambigue in eius forma manens intelligatur, in cuius erit gloria confitendus. Dispensatio itaq; tantum est, non demutatio. in eo enim est, in quo erat. Sed cum medium est quod esse cœpit, id est, homo natus, totum ei naturæ, quæ antea deus non fuit, acquiritur: cum deus esse omnia in omnibus post sacramentum dispensationis ostenditur. Nostra hæc itaque lucra sunt, & nostri profectus, nos scilicet conformes effici gloriæ corporis dei. Cæterum unigenitus deus, licet homo natus sit, non tamen aliud quàm deus omnia in omnibus est. Subiectio enim illa corporis, per quam quod carnale est, in naturam spiritus deuoratur, esse deum omnia in omnibus eum, qui præter deum & homo est, constituet: noster autem ille homo in id proficit. Cæterum nos in hominis nostri conformem gloriam proficiemus, & in agnitionem dei renouati, ad creatoris imaginem reformabimur, secundum Apostoli dictum: Exuti ueterem hominem cum actibus suis, & induti nouum, eum qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginē eius qui creauit eum. Consummatur itaque homo imago dei: namq; conformis effectus gloriæ corporis dei, in imaginem creatoris excedit, secundum dispositam primi hominis figurationem. Et post peccatum ueteremq; hominem, in agnitionem dei nouus homo factus, constitutionis suæ obtinet perfectionem, agnoscens deum suum, & per id imago eius: & per religionem proficiens ad æternitatem, & per æternitatem creatoris sui imago mansurus.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

Liber XII

Endimus iam sancto spiritu tandem prosequente, ad tutum securæ fidei tranquillumq́ portum. Atq; ita ut multo mari uentoq́; iactatis accidere sæpissime solet, ut cum eos circa ora portuum impediti & graues fluctus nonnunquam morentur, ad ultimum in totam sibi fidamq́; statione ipse ille ingentis terribilisq́; undeq; æstus impellat. Quod nobis, ut spero, duodecimo hoc aduersum hæreticam tempestatem nitentibus libro continget: ut cum in eo grauissimæ impietatis fluctui communitam puppim damus, ipse ille nos fluctus ad optatæ quietis sinum deuehat. Omnibus enim incerto doctrinæ uento circumactis, hinc metus, hinc periculum, hinc etiam sæpe naufragium est: quia unigenitus deus sub prophetica autoritate creatura esse defenditur, ut in eo nō sit natiuitas sed creatio, quia ex persona sapientiæ dictum est: Dominus creauit me initium uiarum suarum. Hic hyemis eorum maximus fluctus est, hæc tortuosi turbinis grauis unda est: quæ excepta à nobis & securo nauigio infracta, usq; ad ipsum tutissimum nos portum optati littoris prosequetur. Non incertis autem neque ociosis nautarum modo nitimur spebus: quos interdum uotis magis quàm fiducia nauigantes, uagi instabilesq́; uenti aut depellunt aut deserunt. Cæterum nobis adest insuperabilis fidei spiritus dono unigeniti dei permanens, & nos indemutabili cursu ad tranquilla deducens. Non enim dominum Christum creaturam, quia ipse est qui creauit omnia: neque facturam, quia facturarum omnium ipse est dominus: sed deum nouimus, deum dei patris propriam generationem. Nos quidem omnes secundum bonitatis dignationem dicti assumptiq́; sumus filij dei. Sed ille uerus unus patri deo filius: & uera atque absoluta manens, tantum in cognitione utriusq; natiuitas. Nostra uero tantum hæc sola religio est: filium confiteri non adoptiuum sed natum, neq; electum sed generatum. Non enim aut factum aut non natum prædicamus: quia neq; creatorem creaturis comparamus, neq; natiuitatem sine generatione mentimur. Nō per se est, qui per natiuitatem est. Neq; non natus est, qui filius est. Neq; qui filius est, aliter potest quàm nascendo esse, quod filius est. Nemini autem dubium est, contrarias semper obnitentesq́; impietatis causas esse causis religionum: neq; posse id pie suscipi, quod impie susceptum esse decernitur. Vt hi nunc noui apostolicæ fidei emendatores euangelicum & propheticum spiritum in li-

tes diuidunt, & in iurgia partiuntur: ut hi aliter prophetauerint, & hi aliter prædicauerint, quia Salomon ad creaturæ nos uenerationem uocet, Paulus uero seruientes creaturæ coarguat. Quæ utique non uidentur sibi secundum pietatis dei intelligentiam conuenire: ut Apostolus, & per legem doctus, & per præfinitionem segregatus, & per loquentem in se Christum loquens, prophetiam aut ignorauerit aut nõ ignoratam dissoluerit, & nesciierit creaturã Christũ quem creatorem nuncupauerit, & ue tuerit creaturæ religionẽ, qui soli creatori seruiendum monuerit dicens: Qui immutauerunt ueritatem dei in mendacium, & seruierunt creaturæ præterito creatore, qui est benedictus in secula. Parum ne arguit hãc falsiloqui impietatem, loquens in Paulo Christus? Parum'ne demutatæ ueritatis mendacium damnat? Per dominũ enim Christum creata omnia sunt, & idcirco ei proprium nomen est ut creator sit. Non cadit in eum efficientiæ suæ et natura & nuncupatio: testis nobis est Melchisedech, creatorem cœli atque terræ deum ita prædicãs: Benedictus Abraham deo summo, qui creauit cœlum & terram. Testis est & Osee propheta dicens: Formans cœlũ & creans terram ego dominus deus tuus, cuius manus creauerũt omnẽ militiã cœli. Testis & Petrus ita scribẽs: Quasi fideli creatori cõmendãtes animas uestras. Quid operis nomẽ opifici imponimus? Quid nostris cognominibus deũ cognominamus? Creator noster est, creator omnis militiæ cœlestis est. Hęc cũ ad filiũ per quẽ omnia facta sunt, Apostolica atque euangelica fide intelligenda referant: quomodo his ipsis quę gessit æquabitur, & in ea erit naturę nuncupatione, qua cũcta quę facta sunt? Primũ quidem humanæ intelligentiæ sensus hæc respuit, ut creator creatura sit, quia creatio per creatorem est. Qui si creatura sit, & corruptioni subditus est, & expectationi obnoxius est, & seruituti subiectus est. Ait enim idem beatus Apostolus Paulus: Et enim longinqua expectatio creaturæ, reuelationem filiorum dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non sponte, sed propter eum qui subiecit eam in spe. Quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem claritatis filiorum dei. Si igitur Christus creatura est, necesse est sub spe longinquæ expectationis incertus sit, & longa eius expectatio nostra potius expectet, & expectans ea, uanitati subiectus sit, & per necessitatis subiectionem non sponte subiectus sit. Subiectus autem non sponte cum sit, necesse est & seruus sit. Seruus autem cum sit, maneat etiam in corruptione naturæ. Hæc enim omnia creaturæ propria esse Apostolus docet: à quibus per longinquam expectationem liberanda, secundum humanã gloriam clarescet. Et o impudentem de deo atque impiam professionem, his cum per creaturæ contumeliam ludibriis deputare: ut speret, ut seruiat, ut coactus sit, ut liberãdus sit in nostra non

Verbũ Melchisedech de deo filio intelligitur

in

in sua, cum de suis nos ad aliquid prouehamur. Sed impietas nostra cum ingenti perfidiæ incremento per hanc illicitæ uocis audaciam eò procedit: ut quia filius creatura sit, pater quoque non differat à creatura. Christus enim in forma dei manens formam serui accepit: et qui in forma dei est, si creatura est, deus non aberit à creatura, quia in forma dei sit creatura. Esse autem in forma dei, non alia intelligentia est, quàm in dei manere natura: Per quod & deus creatura est, quia in natura eius sit creatura. Qui autem in forma dei erat, deo se æqualem esse non rapuit, quia ex dei æqualitate, id est, ex forma eius in serui formam decederet. Decedere autem ex deo in hominem, nisi se ex dei forma deus euacuans non potuit. Euacuans autem se non abolitus est, ut nō esset: cū esset aliud quàm fuisset. Neque enim defecit ex sese, qui se euacuauit in sese, cum uirtutis potestas etiam in euacuandi se potestate permaneat: & in formam serui transisse, nō sit naturam dei perdidisse, cum formam dei euacuasse nihil aliud quàm uirtus diuinæ sit potestatis. Adeo autem in forma dei esse, nihil aliud est quàm æqualem deo esse: ut æqualitas honoris domino Iesu Christo, qui in forma dei est, debeatur, ipso dicente: Vt omnes honorificent filium sicut honorificāt patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Nunquam diuersitas rerum, nisi & in honore diuerso est. Res enim eædem uenerationis eiusdem sunt: quia ut summus honor indignè inferioribus defertur, ita cum contumelia superiorum inferiora his æquabuntur honore. Filius autem si creatio potius quàm natiuitas sit, per uenerationem qua exæquabitur patri, nulla nobis religio honoris ad patrem est: cum tanta nobis eius ueneratio imposita sit, quanta est creaturæ. Sed quia deo patri in eo quod ex deo deus est natus, æqualis est: est etiam æqualis in honore. Filius enim est, non creatura. Et hæc de illo præclara uox patris est: Ex utero ante luciferum genui te. Non præiudicatur autem deo, ut sæpe iam diximus, per infirmitatem nostræ intelligentiæ, ut per id quod ex utero genuisse se dixit, ex partibus internis externisque per membra coeuntibus, tanquam corporalium causarum originibus consistat: cum extra naturalium necessitatum causas liber atque absolutus, naturæ totius dominus manens, proprietatem natiuitatis unigeniti sui ex indemutabilis naturæ suæ uirtute significet. Ex spiritu enim spiritus nascens, licet de proprietate spiritus, per quam & ipse spiritus est, nascatur: non tamen alia ei præter quàm perfectæ atque indemutabilis substantiæ ad id quod nascitur causa est. Et ex causa licet perfecta atque indemutabili nascens, necesse est ex causa in causæ ipsius proprietate nascatur. Proprietas autem humanarum natiuitatum intra causas uteri continetur: sed deo non ex partibus perfecto, sed indemutabili per spiritum, quia deus

Infirmitas humanæ intelligētiæ non præiudicat diuinis

y spiritus

spiritus est, non est internarũ causarum naturalis necessitas. Sed quia nobis spiritus de spiritu natiuitatem prædicabat, sensum nostrum generationum nostrarum instituit exemplo: non in exemplum natiuitatis, sed ad intelligentiam generationis, ut exemplum illud non ad necessitatem proficiat sed ad sensum. Si igitur creatio est unigenitus deus: & quid sibi uult significatio intelligentiæ, quæ per consuetudinem natiuitatis humanæ intelligentiam diuinæ generationis ostendit? Plerunq; enim per hæc nostrorum corporum membra, operationum sua rum nobis deus momenta significans, sensum nostrum usu intelligentiæ communis edocuit, cum ait: Cuius manus creauerunt omnem militiam cœli. Vel iterum: Oculi domini super iustos. Vel rursum: Inueni Dauid Iesse filium secundum cor meum. Cum enim & uoluntas significetur in corde, per quam Dauid morum probitate complacuit: & cognitio uniuersitatis, qua extra scientiam dei nihil sit, sub oculorum nocabulo enuncietur: & operum efficientia quia nihil non ex deo sit per nomen manuum intelligatur: uolens & prouidens & agens deus cuncta, sub significatione causarum corporalium intelligendus sine ministerio corporali est: quo modo in eo quod ex utero genuit, non per causam corporalem humanæ originis intelligendæ, etiam significatis natiuitatis sensus affertur, cum per cæterarum membrorum significationes, cæterarum quoq; in deo efficientiarũ demonstretur effectus? Quia ergo proponitur cor ad uoluntatem, oculi ad uisum, manus ad effectum, cum tamen ultra partium imperfectam comparationem deus & uelit & prouideat & peragat, & hæc eadem per cor & oculos & manum enuncientur: nónne significatio qua ex utero deus deum genuit, ueræ natiuitatis ostensio est? Non quod ex utero genuerit, sicuti nec per manum agat, nec per oculos uideat, nec per cor uelit: sed quia per significationem horum uere omnia et agat & uideat & uelit, ita per significationem uteri, uere ex se genuerit quem genuit, nõ per causam uteri, sed ad ueritatis genuinæ professionem: sicuti nec per causas corporum aut uelit aut uideat aut agat, sed utatur his partium nuncupationibus, ut per corporalium ministeria uirtus efficientiarum incorporalium sentiatur. Natura igitur humanæ consuetudinis non sinit, sed nec dominicæ doctrinæ sentẽtia patitur magistro discipulum præesse, uel seruum imperare domino: quod alterum alteri & per ignorantiam subiaceat, ut ignarus scienti, & per conditionem inferius sit, ut dominatui seruitus. Quæ cum ita esse commune iudicium sit, cuius nunc nos temeritatis exemplo, deum creaturam, & filium dei facturam & dicemus & existimabimus? cum nusquam nobis hoc de se & magister & dominus seruis ac discipulis suis locutus sit, neq; natiuitatem suam aut creationẽ aut facturam docuerit? Sed & pater nihil aliud quàm

Per membra nostri corporis significantur operationes dei

quàm filium testatus sit, & filius nihil aliud quàm proprium sibi deum patrem professus sit? Natum utiq; non factum aut creatum, sicuti ait: Omnis qui diligit patrem, diligit & filium, qui natus est ex eo. Factura autem opera creaturarum sunt, non generationis natiuitas. Non enim cœlum filius, aut terra filius, aut mũdus natiuitas est, de quibus dictũ est: Omnia per ipsum facta sunt. Et per prophetam: Opera manuum tuarum sunt cœli. Et per eundem: Opera manuum tuarum non omittas. Nunquid pictori pictura filius, aut gladius fabro filius, aut architecto domus filius? Hæc enim opera efficientium sunt: at uero patri solus qui ex eo nascitur, filius est. Et nos quidẽ filij deo, sed per facturam filij. Fuimus enim aliquando filij iracundiæ, sed filij deo per spiritum adoptionis effecti, & dici id meremur potius quàm nascimur. Et quia omne quod fit, antequam fiat, non fuit: nos cum filij non fuissemus, ad id quod sumus efficimur. Ante enim filij non eramus, sed postquam meruimus hoc, sumus. Sumus autem non nati, sed facti: neq; generati, sed acquisiti. Acquisiuit enim sibi deus populum, & per hoc genuit. Genuisse autem deum filios, nunquam cum proprietatis significatione cognoscimus. Non enim ait, filios meos genui & exaltaui: sed hoc tantum, filios genui & exaltaui. Nisi fortè in eo quod ait: Filius primogenitus meus Israel, quisquam hoc quod primogenitus meus dixit, ad detrahendam filio proprietatem generationis intelliget: ut quia & de Israel dixerit meus, assumptio factorum filiorum pro natiuitatis proprietate usurpata sit. Et idcirco non sit natiuitati dei proprium, quod de eo dictum est: Hic est filius meus dilectus, cum meus etiam illis proprium esse dicatur, quos non natos esse manifestum est. Non natos autem esse, licet nati esse dicantur, uel ex eo docetur cum dicitur. Populo qui nascetur quem fecit dominus. Ergo populus Israel nascitur ut fiat: neq; per id quod nasci dicitur, non intelligitur & fieri. Ex adoptione enim est filius, non ex generatione: neq; ei proprietas, sed nuncupatio est. Nam licet primogenitus meus de eo scriptum sit: longe tamen multumq; differt, filius meus dilectus, & filius primogenitus meus. Vbi enim natiuitas est, ibi filius meus dilectus. Vbi uero electio ex gentibus est, & adoptio per uoluntatem est: ibi filius primogenitus meus. Hic quod suus est, ad primogenitum est: illic quod suus est, ad filium est. Et in natiuitate filij primum suus est, & sic dilectus: in electione, primũ primogenitus, & sic postea suus: Vt adoptato ex omnibus populis filio Israel proprium esset, quod primogenitus est: nato uero unigenito deo, manifestum sit, proprium esse quod filius sit. Non est itaq; uera & perfecta natiuitas, ubi deputatur magis quàm generatur: quia non ambiguum est eum populũ qui in filium nascatur, & fieri. Quod autem fit cum non fuisset, & per id quod factum est dicitur nasci: non

Filius primogenitus meus Israel

est in eo uera natiuitas, quia ante aliud quàm natum est fuerit. Et idcirco fuit antequam nasceretur, id est, antequam fieret: quia qui ex gentibus filius est, gens est antequam filius sit: ac per id non uere filius, quia non semper filius. Vnigenitus autem deus neq; fuit aliquando non filius, neq; fuit aliquid antequam filius, neq; quicquam aliud ipse nisi filius. Atq; ita qui semper est filius, non reliquit id de se intelligentiæ, ne aliquando non fuerit. Et natiuitates quidem humanæ habent in tempore non fuisse, primum quia omnes ex his omnibus qui ante fuerint nascantur. Nam tametsi unicuiq; nascentiũ, ex eo sit origo qui fuerit, tamen ipse ille ex quo nascitur non fuit antequam natus est. Dehinc ipse qui natus est, post quàm non fuit natus est, tempore ipso ante manente quàm nascitur, Nascens enim hodie, in eo quod hesternum fuit, non fuit: Et in id quod est, ex eo quod non fuit cœpit: & intra intelligentiam nostram est, hesterno id quod hodie nascitur non fuisse. Atq; ita natiuitas eius per quam est post id quod non fuit manet, quia hodie primum post hesternum tempus esse necesse est, ut ei sit in tempore non fuisse. Et hæc quidem communia in rerum humanarum originę sunt, ut omnia initium sui cum antea nõ fuerint accipiant. Primum quidem, ut docuimus, per tempus, deinde per causam. Et per tempus quidem non ambiguum est, quio ea quæ nunc cœperint, ante non fuerint. Per causam uero, quia his non ex causis constet esse quod maneant. Reuolue enim omnes originum causas, & intelligentiam in anteriora conuerte, inuenies nihil cœpisse per causam, dum omnia per uirtutem dei ad id quod sunt creantur, non etiam nascuntur ex aliquo. Ex quo etiam unicuiq; generi per successionem ipsam naturale est, ut nõ fuerit & cœperit, dum & post tempus in tempore est: & cum semper uniuersa post tempus sint, causam sui quoq; de antea non extantibus sumunt, dum ex his nascuntur quæ antea non fuerint: ipso illo primo humani generis parente Adã ex terra quę ex nihilo est, & post tempus id est, post cœlum & terram, diem, solem, lunam & astra formato, qui & originem non habuerit nascendi, & cœperit cum non fuisset. Sed unigenito deo, cui non præest tempus anterius, non relinquitur ut aliquando non fuerit, quia ipsum illud aliquando iam temporis est, & incipiet nõ post eũ tempus esse, sed ipse esse post tempus, cui in eo quod antequam nasceretur non fuit, id ipsum in quo nõ fuit præferatur. Deinde qui ex eo qui est, natus est, intelligi non potest, ex eo quod non fuit natus esse: quia eius qui est ad id quod est, causa pater est, non etiam id quod non est, origo nascendi est. Ergo cui neq; in tempore est, ut aliquando non fuerit, neq; in patre, id est, antore est, ut subsistat ex nullis: nõ reliquit id de se occasionis, ut aut ex nihilo natus sit, aut non fuerit antequam nasceretur. Non sum autem nescius plerosq; eorum

quibus

quibus aut per impietatem obtusa mens sacramentum dei non capit, aut per aduersi spiritus dominationem sub specie religionis obtrectan di deo furor pronus est, affirmare simpliciorum auribus id solere: nos cum semper filium fuisse dicamus, neq; aliquando fuisse quod nō fuit, sine natiuitate eum per id quod semper fuerit prædicare: quia humani sensus opinio id quod semper fuit nō patiatur ut natum sit. Nascendi autem causa, ut sit quod non erat: esse uero quod non fuit, nihil aliud sub communi sensu esse quàm nasci. Adijciant uero ad hæc arguta satis atq; auditui placentia: Si, inquit, natus est, cœpit. Et quum cœpit non fuit. Et cum non fuit, non patitur ut fuerit. Atq; idcirco piæ intelligentiæ sermonem esse contendant, non fuit antequam nasceretur: quia ut esset qui non erat, non qui erat, natus est. Neq; eguit natiuitate qui erat, cum ad id ut esset qui non erat nasceretur. Ac primum oportuerat homines religiosam diuinarum rerum scientiam præferentes, ubi euangelicæ atq; apostolicæ prædicationis ueritas præcellebat, callidę philosophię tortuosas quęstiones abijcere, & sectari potius fidem quæ in deo est: quia sensum infirmum facile fidei suæ præsidio sophisma syllogisticæ interrogationis exueret, cum captiosa propositio responsionem simplicem, sibiq; secundum interrogationem rerum obsecundantem ad ultimum iam sensus sui interrogatione spoliaret, ut quod professione amisisset, id iam conscientia nō teneret. Quid enim tam necessario interrogationi obsecundabit, quàm ut cū à nobis quæratur: est ne aliquid antequam nascitur? in professione nostra sit non fuisse antequam nascitur. Neque enim aut in natura aut in necessitate est, ut quod est nascatur: cum nasci quid ob id tantum ut sit, non quia erat, necesse sit. Quod cum concessum fuerit à nobis, quia recte conceditur: exuti fidei scientia, capti iam impijs atque alienis studijs acquiescamus. Quod prouidens ante beatus Paulus apostolus, sicut frequenter ostendimus, ut caueremus admonuit dicens: Videte ne quis uos spoliet per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Cauendum igitur aduersum philosophiam est, & humanarum traditionum non tam euitanda sunt studia quàm refutanda. Neq; enim his ita concedendū est, quasi uincant potius quàm fallant. Quia nos Christum dei uirtutem & dei sapientiam prædicantes, æquum est humanas doctrinas non tam defugere quàm refellere: & simpliciores ne ab his spolientur, & obstruere & instruere. Nam cum possit omnia, & in ea omnia sapienter deus possit, nec uirtuti eius ratio, nec rationi uirtus obsistat: oportet & eos qui Christum prædicant mundo, irreligiosis mundi imperfectisq; doctrinis per scientiam sapientis omnipoten-

Contra sophisticas captiones

tiæ contraire. Secundum illud beati Apostoli dictum: Nostræ enim arma non sunt carnalia, sed potentia deo, ad destructionem munitionum, rationes destruentia, & omnem altitudinem eleuatam aduersus cognitionem dei. Fidem non nudam Apostolus atque inopem rationis reliquit, quæ quamuis potissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instruatur, habebit quidem inter aduersa tutum refugiendi recessum, non etiam retinebit constantem obtinendi securitatem, eritq; ut infirmibus sint post fugam castra, non etiam ut arma habentibus adsit interrita fortitudo. Contundendæ sunt ergo insolentes aduersum deum disputationes, & destruenda rationum fallacium munimenta, & eleuata ad impietatem ingenia conterenda, nec carnalibus armis, sed spiritualibus: nec terrena doctrina, sed cœlesti sapientia: ut quanta rerum diuinarum humanarumq; discretio est, tantum ultra terrena studia ratio cœlestis excedat. Cesset itaque solicitudo perfidiæ, neque negare nos, quia ipsa non intelligit existimet, quod solum à nobis bene & intelligitur & creditur. Nam ipsa sermonum enunciatione, cum natum confitemur, non tamen non natum prædicamus. Neque enim id ipsum est, non natum atque nasci: quia illud ab altero, hoc uero à nemine est. Et aliud est sine autore esse semper æternum: aliud quod patri, id est, autori est coæternum. Vbi enim pater autor est, ibi & natiuitas est. At uero ubi autor æternus est, ibi & natiuitatis æternitas est: quia sicut natiuitas ab autore est, ita & ab æterno autore æterna natiuitas est. Omne autem quod semper est, etiam æternum est: Sed tamen non omne quod æternum est, etiam innatum est. Quia quod ab æterno nascitur, habet æternũ esse quod natum est. Quod autem non natum est, id cum æternitate non natum est. Quod uero ex æterno natum est, id si non æternum natum est, iam non erit & pater autor æternus. Si quid igitur ei qui ab æterno patre natus est, ex æternitate defuerit, id ipsum autori non est ambiguum defuisse: quia quod gignenti est infinitũ, infinitũ est etiã nascenti. Mediũ enim quid inter natiuitatem dei filij & generationẽ dei patris, nec ratio, nec sensus admittit: quia & in generatione natiuitas est, & in natiuitate generatio est. Quod utrunq; sine interuallo sui est, quia sine utroq; neutrum est. Quod ergo nisi ex utroq; non consistit, id in omnibus nisi utrunque non permanet: quia in aliquo alterum non relinquatur, quod id ipsum alterum in aliquo non possit esse sine altero. Sed inquiet quisquam diuini huius incapax sacramenti: Omne quod natum est, non fuit: quia in id natum est, ut esset. Et quis igitur ambiget quin quæ in rebus humanis nata sunt, aliquando non fuerint? Sed aliud est ex eo nasci qui non fuit, aliud ex eo nasci qui semper est. Infantia enim omnis cum antea non fuisset, cœpit ex tempore. Quæ rursum in pueritiam excrescens

crescens, post etiam adolescentiam coegit in patrem, & non semper pater est, qui ante in adolescentiam per pueritiam, & in pueritiam per infantiã cœptam profecerit. Ergo qui non semper pater est, non semper & genuit. Vbi autem semper pater est, semper & filius est. Si itaque habes in cognitione uel sensu deum, in cuius cognitionis sacramento proprium est quod pater est, non semper patrem esse filij unigeniti: habes & in intelligentia & scientia, non semper filium esse qui genitus est. Quod si semper patri proprium est, quod semper est pater: necesse est filio semper proprium esse, quod semper est filius. Et quomodo in sermonem nostrum atque intelligentiam cadet, ut non fuerit antequam nasceretur: cui proprium est, semper esse quod natus est. Formam igitur atq; imaginem inuisibilis dei unigenitus in se deus continens: in omnibus his quæ propria deo patri sunt, per plenitudinem ueræ in se diuinitatis æquatur. Nam ut superioribus libris docuimus, per uirtutem & uenerationem sicut pater & honorandus & potens est: ita & in eo quod pater semper est, ei quoque in eo quod filius est, filio semper esse commune est. Nam secundum ad Moysen dictum, Misit me ad uos is qui est, deo proprium esse id quod est, non ambigens sensus est: quia id quod est, non potest intelligi diciq; non esse. Esse enim & non esse, contraria sunt: neq; hæ diuersæ significationes in unum atq; idem coeunt, quia manente alia altera non erit. Ergo ubi esse est, non potest uel sensum uel sermonem inire non esse, sensui nostro retroacto semper' que reuocato ad intelligentiam eius qui est, deo id ipsum tantum quod est dei, semper anterius est: quia id quod infinitum in deo est, semper infinitatem sensus nostri recursui subtrahit: Vt ante id quod proprium deo est, semper esse aliquid aliud intentio retroacta non capiat, quia nihil aliud ultra ad intelligendam dei æternitatem procedat, quum deum semper esse semper occurrat. Quod igitur & per Moysen de deo significatum, & per communem sensum nihil aliud nobis intelligendum permittitur, id ipsum unigenito deo esse proprium euangelista testatur: cum in principio erat uerbum, & cum apud deum hoc erat, et cum lumen uerum, & cum unigenitus deus in sinu patris est, & cũ Iesus Christus super omnia deus est. Erat igitur atq; est: quia ab eo est, qui quod est, semper est. Ab eo autem esse, id est, ex patre esse, natiuitas est. Esse autem semper ab eo, qui est semper, æternitas est. Aeternitas uero non ex se, sed ex æterno, ex æterno autem nihil aliud nisi æternum. Quod si non æternum: iam nec pater, qui generationis est autor, æternus est. Quod si illi patrem semper esse, atq; huic filium semper esse propriũ est, & in eo quod est, significatur æternitas: per id quoq; cui quod est, propriũ est, proprium est & æternum. Nemini autem dubium est, quin generatio significet

natiuitatem, & natiuitas manentem doceat, non etiam nō manentem. Porrò autem ambigi non potest, neminem qui erat nasci. Nam nascendi ad eum non proficit causa, qui per se manent æternus. Sed unigenitus deus, qui & dei sapientia & dei uirtus & uerbum est: cum natus sit, patrem testatur autorem. Cum ex manente natus est, non est natus ex nihilo. Et cum ante tempora æterna natus est, omnem sensum necesse est nascendo præueniat: nec reliquit in uerbis, ut non fuerit antequam nasceretur. Si enim sensui nostro subiacet, ut non fuerit antequam natus est: iā natiuitate eius & sensus noster & tempus anterius est. Quia omne quod non fuit iam & sensui obnoxium est & tempori, in ea ipsa significatione qua non fuit. Quia non fuisse, pars temporis est. Qui autem ab æterno est & semper fuit, dum & semper fuisse supra tēpus est, & natum esse natiuitas est. Natum itaq; unigenitum deum, sed natum ante tempora æterna cōfitemur. Quia cōfiteri necesse est, in quod nos Apostolicarū atq; propheticarum prędicationū dicta concludūt, cum tamen sensus humanus intelligentiam intemporalis natiuitatis nō apprehendat, quia aliquid in naturis terrenis ante tempora natū esse non cōpetit. Quod cum ita à nobis prædicabitur, quo modo rursum eiusdem intelligentiæ complexu, non fuisse antequam nascitur dicemus, cum secundum Apostolum ante tempora æterna sit unigenitus deus? Si igitur natum ante tempora æterna non ratio humanæ intelligentię, sed prudentię fidelis professio est, quia & natiuitas per autorem est, & quod tempora excedit æternum est, & extra sensum terrenū est quod ante tempora æterna sit natum: certe iam impia uoluntate sensum humanæ rationis extollimus, ut per intelligentiam mundi non fuerit antequam nascitur, cum ultra sensum humanum & intelligentiam mundi nascatur æternum, Aeternum autem est, quicquid tempus excedit. Tempora enim omnia uel opinione complectimur, uel scientia: cum quod nunc est, scimus non etiam pridie fuisse, quia quod pridie fuerit nunc non sit: quod autem est, nunc tantum sit, non & pridie fuerit. Opinione uero ita præterita metimur: ut ante urbem aliquam institutam, etiam non ambigatur tempus fuisse, quo urbs instituta non fuerit. Cum ergo uel scientiæ uel opinioni nostræ subiaceāt tempora, sensu humanæ intelligentiæ iudicamus, ut de aliqua ratione dixisse existimemur, non fuit antequam nasceretur, quia uniuscuiusq; originem tempora semper antelata pręueniant. At uero cum in dei rebus, id est, in dei natiuitate nihil non ante tempus æternum sit, non cadit in id, ut antequam natus est, cuiq; ante tempora æterna promissum æternum sit, secundum beati Apostoli dictum, In spe uitæ æternæ quam promisit non mendax deus ante tempora æterna, aliquando non fuisse dicatur: quia intelligi non potest cœpisse post aliquid, qui esse

sit ante

sit ante æterna tempora confitendus. Si ergo nasci aliquid ante tempora æterna, neque in naturis humanis est, neque in intelligentia, & tamen in hoc professionibus de se dei creditur: quomodo id quod fine sensu intelligentiæ æternæ natum semper, id est, ante tempora æterna esse apostolica fides locuta sit, id rursum non fuisse antequam nascitur, per sensum humanæ intelligentię nostri temporis æstimatione infidelitas eloquitur? Cum quod ante tempus natum est, semper est natum: quia id quod est ante æternum tempus, hoc semper est. Quod autem semper est natum, non admittit ne aliquando non fuerit: quia aliquando non fuisse, iam non est semper esse. Semper autem esse excludit non semper fuisse. Et excluso eo per id quod semper est natum, non semper fuisse, non cadit in sensum, ut non fuerit antequam natus sit: quia qui ante tempora æterna narus est, natus esse semper in sensu est, cum tamen ante tempora natum non esse nō subeat in sensum. Nam si quod utique conuenit, ante creaturam seu inuisibilem, seu corporalem & ante omnia secula & tempora æterna, & ante sensum omnem natus confitendus est esse, qui per id quod ita natus est, semper est: concipi quoque nullo sensu licet, ut non fuerit antequam nasceretur, quia & ante sensum omnem est qui ante tempora æterna natus est, & in sensu nunquam est eum qui semper esse confitendus est non fuisse. Sed argute huius interrogationis calumnia antefertur: Si, inquit, in sensum non cadit non fuisse antequam nascitur, reliquum hoc sensui est, ut qui erat natus sit. Et calumnianti respondebo. Nunquid à me aliud quàm natum dici meminerit? Aut nunquid ante tempora æterna esse, id ipsum sit quod est, cum qui erat nasci? quia nasci quod erat, iam non nasci est: sed seipsum demutare nascendo est. Natum autem semper esse, hoc est sensum temporum nascendo præcurrere: neque intelligentiæ patere aliquando fuisse nō natum. Non est itaque id ipsum natum ante tempora æterna semper esse, & esse antequam nasci. Natum autem ante tempora æterna semper esse, excludit non fuisse antequam nasceretur. Cæterum non relinquit prius esse quàm nasci: quia qui ultra sensum est, in nullo subiacet sensui. Nam si ultra sensum est, natum semper esse: nō licet iam esse post sensum non fuisse eum antequam nasceretur. Cum itaque natum semper esse, nihil aliud sit confitendum esse quàm natum, id sensui antequam nasceretur uel fuisse, uel non fuisse non subiacet: quia sensum nihil aliud quàm ante tempora æterna natum esse semper anteuenit. Natus itaque est, & semper est: qui nihil aliud de se patitur intelligi aut dici posse, nisi natum. Nam cum anterior ipso tempore sensu non est, quia ante sensum tempus æternum est, non admittit sensum de se diudicantem, esse aut non fuisse antequā nasceretur: quia & esse antequā nascitur, non sit natiuitatis, & non fuisse

fuisse, iam temporis sit. Ergo & infinitas temporum æternorũ, quod est temporis, id est, non fuisse, consumit: & natiuitas quod suum non est, id est, antequam nascitur esse, non patitur. Quod si aut esse aut non fuisse sensui subiacebit, iam natiuitas ipsa post tempus est: quia qui non semper est, necesse est cœperit esse post aliquid. Finis igitur fidei & sermonis & sensus est, dominum Iesum & natum esse & semper esse: quia si quid de filio mens retroacta scrutabitur, nihil aliud scrutantis sensui quàm natum esse & semper esse, semper occurret. Vt igitur deo patri proprium est sine natiuitate: ita & filio debitum est, per natiuitatem semper esse. Natiuitas autem nihil aliud quàm patrem, neque pater aliud quàm natiuitatẽ enunciabit. Medium enim nihil quicquam nomina ista aut natura permittit. Aut enim non semper pater, si non semper & filius: aut si semper pater, semper & filius: quia quantum filio temporis ne semper filius fuerit, abnegabitur, tantum patri deest ne pater semper sit: Vt licet semper deus, non tamen & pater in ea fuerit infinitate, qua deus est. Etiam in id se professio impietatis extendet, ut non filio tempora natiuitatis, sed patri generationis ascribat: quia generationis modus intra natiuitatis sit tempora constitutus. Pium tibi ac religiosum hæretice, existimas, deum semper quidem, sed non semper patrem confiteri? Quod si ita sentire te pium est: Paulum impietatis, necesse est filium ante tempora æterna esse dicentem, condemnes. Etiam ipsam de se testantẽ sapientiam, quod ante secula fundata sit, crimineris: quæ patri aderat, tum cum cœlum præpararet. Sed tu ut deo initium tribuas quo pater est, prius temporibus initium decerne quo cœpta sunt. Quæ si cœpta sunt, mendax est Apostolus, qui ea sit professus æterna. Soletis enim tempora de solis ac lunæ creatione numerare, quia scriptũ de his sit: Et sint in signa & tempora & annos. Sed qui ante cœlum est, quod secundum uos etiam ante tempus est, idem & ante seculum est. Nec solum ante seculum est, sed etiam ante generationes generationum seculum præcuntes. Quid caducis & terrenis & angustis diuina & infinita cõcludis? Nescit Paulus in Christo nisi temporum æternitatem. Non post aliquid se esse sapientia, sed ante omnia loquitur: Tecum à sole ac luna tempora instituta sunt: Christum autem ante solem permanere significat dicens: Ante solem permanet nomẽ eius. Et ne res dei mũdi istius origine inchoatas arbitreris, idem dixit: Et ante lunam, & generationes generationũ. Despiciuntur hic tempora à tantis uiris & prophetico spiritu dignis: & nihil sensui humano relinquitur, in quo se ante natiuitatẽ, quæ tempora æterna excedit, extendat: Sed hunc modũ tantum habeat religiosæ opinionis fides, ut dominum Iesum Christum unigenitum deum, & ad perfectæ natiuitatis confessionem natum meminerit, & in diuinitatis

tatis ueneratione non ignoret æternum. Sed accusamur mendacij, & unà nobiscum doctrina Apostolicæ prædicationis arguitur, natiuitatem quidem confessa, sed æternitatem natiuitatis professa: ut & natiuitas testaretur autorem, & æternitas in sacramento diuinæ natiuitatis sensum humanæ opinionis excederet. Profertur enim aduersum nos sapientiæ de se protestatio, quæ creatam se docuerit his dictis: Dominus creauit me initium uiarum suarum. Et o te miser hæretice, qui indulta ecclesiæ aduersum synagogam arma, contra fidem ecclesiasticæ prædicationis inuadis: & doctrinæ salutaris munitissimam intelligentiam rapis aduersum uniuersorũ salutem, creaturam Christum per hæc uerba esse contendens. Nam Iudæum potius negantem Christi ante secula æterna diuinitatem, & in omnibus operibus ac doctrinis dei efficientiam, hæc uerba sapientiæ subsistentis extinguunt, quæ se nunc creatam initium uiarum dei, & in opera eius à seculo dixerit, ne fortè ante Mariam manere non existimaretur, neque tamen creatam se ad natiuitatis intelligentiam referret, quia uiarum initium, & in opera sit creata. At uero ne hoc uiarum initium, quod utiq; de diuinis rebus humanæ cognitionis exordium est, quisquam ad subijciendam temporariam natiuitatem infinitam deputaret: fundatam se ante secula sit professa. Vt dum aliud est in uiarum initium, & in opera creari, & aliud est ante secula fundari, anterior intelligeretur esse et creatiõe fundatio: & hoc ipsum quod fundata in opera ante seculum est, sacramentũ creationis ostenderet: quia fundatio ante seculum, & creatio in uiarum initium atq; in opera, post seculum sit. Iam uero ne creatio & fundatio fidem diuinæ natiuitatis offenderet, sequitur: Prius quàm terram faceret, prius quàm montes stabiliret, ante omnes colles genuit me. Iam genitus est ante terram, qui ante secula fundatus est: neque solum ante terram, sed etiã ante montes atq; colles. Et in his quidem quia de se sapientia loquitur, plus loquitur quàm auditur. Omnia enim quæcunque ad infinitatis intelligentiam significantur, istiusmodi esse oportet, ne rei cuiquam aut generi secũda in tempore sint. Cæterũ ad æternitatis demonstrationem nequaq; temporaria coaptabuntur: quia per id quod posteriora sunt cæteris, per se ipsa non manifestant infinitatis exordium, cum temporale sortita sint. Quid enim magnum est, ut ante terram deus dominum Christum genuerit, cum angelorũ origo terræ creatione reperiatur antiquior? Aut cur qui ante terram genitus dicere tur, etiam ante montes, neq; solum ante montes, sed etiam ante colles natus manifestatur: cum collium significatio post montes sit, montium uero intelligentia post terram sit? Per quod existimari nõ potest, idcirco hæc esse dicta, ut ante montes & colles & terrã esse intelligeretur: qui ea quæ ante terrã & montes & colles sunt, infinitatis suæ æternitate

Angeli ante mundũ creati reperiuntur

nitate præcelleret. Sed sensum nostrum sermo diuinus non inopem rationis reliquit, nam causam dicti per hæc quæ consequuntur ostendit: Deus fecit regiones, & inhabitabilia & cacumina quæ habitantur sub cœlo. Cum pararet cœlum, eram cum illo, & cum secernebat suam sedem. Quando super uentos ualidas faciebat in summo nubes, & cum certos ponebat fontes sub cœlo, & cum fortia faciebat fundamenta terræ, ego eram apud illum componens. Quis hic temporum locus est? aut quo se extendere ultra infinitam unigeniti dei natiuitatem, humanæ intelligentiæ sensus permittitur? Non enim per hæc, quorum creationem mente concipimus, comprehendi generatio eius potest, qui anterior his omnibus est: ut quamuis præstet in tempore, non tamen infinitus sit, cui hoc solum tributum sit, ut ante temporalia natus sit. Nam cum illa tempori in sui constitutione subiaceant, ille tamen licet anterior his omnibus sit, non sit liber à tempore, quia temporalis horum constitutio tempus natiuitatis eius qui ante sit natus, ostendat, dum hoc ipsum ei tempus est, quod temporalibus antefertur. Sed dei sermo & ueræ sapientiæ doctrina quæ loquitur, & perfecta & absoluta significat: docens se non temporalibus esse anteriorem, sed infinitis. Cum enim præpararetur cœlū, aderat deo. Nunquid cœli præparatio deo est temporalis? ut repens cogitationis motus subito in mentem tanquam antea torpidam stupentemq́ subrepserit, humanoq́ modo fabricandi cœli impensam & instrumenta quæsiuerit? Atqui alius prophetę de operationibus domini sensus est, cum ait: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Præcepto tamen dei cœli ut firmarentur eguerunt. nam apparatus & uirtus eorum in hac imperturbatæ constitutionis suæ firmitate, non de temperatione alicuius, & permixtione materiæ: sed ex spiritu diuini oris existit. Quid ergo est præparanti deo cœlum genitam ab eo adesse sapientiam: cum neq; creatio cœli ex præparatione consistat, neque naturæ dei sit, in apparatu eum cogitandi operis commorari? Nihil enim non semper cum deo fuit, quicquid in rebus est: quæ & si ad creationem sui cœpta sunt, non sunt tamen à dei uel præscientia, uel potestate inchoata. Et testis est nobis propheta dicens: Deus qui fecisti omnia quæ futura sunt. Quæ enim futura sunt, licet in eo quod creanda sunt, adhuc fient, deo tamen, cui in creandis rebus nihil nouum ac recens est, iam facta sunt: dum & temporum dispensatio est ut creentur, & iam in diuinæ uirtutis & præscientiæ efficientia sint creata. Et idcirco nunc sapientia natam se ante secula docens, anteriorem se non solum his quæ creata sunt, docet, sed æternis coæternam, præparationi scilicet cœli, & discretioni sedis dei. Nō enim tum discreta sedes est, cum effecta est: quia aliud est discerni sedem, aliud

Dei sermo pro filio dei

componi

componi. Necq; tum paratum cœlum est, cum præparatũ est: nam erat apud præparantem & discernentem. Post uero componebat cum parante: æternitatem suam, cum præparanti adest, & ministerium, quando cum parante componit, ostendens. Idcirco nunc etiam ante terram & montes & colles genitam se esse dixit, quia & præparationi cœli affuisse se diceret: ut hęc iam tunc cũ præpararetur cœlũ, penes deum facta esse per id quod nihil deo nouum est, demõstraret. Perpetua enim & æterna rerum creandarum est præparatio: necq; partibus cogitationum uniuersitatis huius corpus effectum est, ut primum de cœlo sit cogitatũ, postea terræ cura & tractatus deum inierit, consultatumq; per singula sit, ut primum in planiciem diffunderetur, deinde postea melio ri consilio montibus eleuaretur, rursum autem etiam collibus uariaretur: quarto deinde habitabilis etiam in ipsis cacuminibus redderetur, præpararetur'q; cœlum, ac sedes dei segregaret, uentorum'q; exhalationes nubes in summo ualidæ continerent. Tunc deinde certi sub cœlo fontes manarent, ac postremo fundamentis terra fortibus confirmaretur. Singulis enim his omnibus anteriorem se sapiẽtia esse profitetur. Sed cum omnia per deum quæ sub cœlo sunt, facta sint, & componendo cœlo Christus affuerit, & ipsam præparati cœli præueniat æternitatem, non patitur hoc existimari in deo minutarum rerum particulatas cogitationes, quia omnis horũ præparatio deo est coæterna. Nam tametsi habeat dispensationem sui secundũ Moysen firmamenti solidatio, aridæ nudatio, maris congregatio, astrorum constitutio, aquarum terræq; in eijciẽdis ex se animantibus generatio: non tamen cœli, terræ, cæterorumq; elementorum creatio leui saltem momento operationis discernitur, quia eorum præparatio æquabili penes deum æternitatis infinitate cõstiterat. His igitur infinitis & æternis in deo Christus cum adesset, solam nobis natiuitatis suæ permisit conscientiã: ut quantũ ad fidem proficeret dei intellecta natiuitas, tantũ ualeret ad susceptã religionẽ cognita natiuitatis æternitas: quia ex eo qui æternus est patre, nec ratio nec sensus admittat, nisi coæternum filium prædicari. Sed creationis nomen nos & professio mouet. Moueat sanè nomen creationis: si non natiuitas ante secula, & creatio in initium uiarum dei & in opera prædicatur. Non enim potest natiuitas pro creatione accipi: cum natiuitas ante causam sit, creatio uero per causam. Ante preparationem enim cœli erat, & ante secula fundatus, qui initium uiarum dei & in opera est creatus. Aut nunquid eiusdem intelligentiæ est in initium uiarũ, & in opera creari, & nasci ante omnia: quorũ unum habet tempus in gestis, aliud uero intemporalem intelligentiam continet? Aut fortè uelis id quod in opera creatur, ita intelligi oportere, ut propter opera sit creatus: id est, ut Christus causa efficiendorum ope-

rum sit creatus, ut ipse seruus potius & operator mundi maneret, non dominus gloriæ natus esset: & ad ministerium efficiendi seculi crearetur, non etiam semper esset filius dilectionis & rex seculorũ. Sed quam quam hunc impijssimum sensum tuum intelligentia communis exinguat, quia aliud sit in initium uiarum dei & in opera creari, aliud ante secula nasci: tamen hic idem locus, ne propter operationem mundi deum Christum creatum esse mentireris, occurrit, cum deum patrem esse ctorem atq; operatorem uniuersitatis ostendit. Tuto id quidem pro nobis, quia ei qui pararet omnia, adesset ipse cōponens. Sed cum scriptura omnis creatorem mundi dominum Iesum Christum esset loqutura, nunc tamen sapientia ad denegandam impietatis occasionem, & fabricatorem mundi deum patrem professa est, neq; se fabricanti docuit abfuisse: Quippe cum adesset etiam præparanti, & cum pater pararet, sapientia cum parante componeret, adesset q; etiam præparanti, per id ipsum utrunque complexa est, ne propter opera creata esse intelligeretur, quæ æternæ præparationi futurorum operum affuisset, neque scripturam mendacem constitueret, quia cum parante componeret. Sed tandem per doctrinæ catholicæ reuelationem, quid sit Christum in initium uiarum dei & in opera creatum esse, in principio hæretice cognosce: & ipsius sapientiæ dictis, impiæ hebetudinis tuæ disce stultitiam. Cœpit enim ita: Si enunciauero uobis quæ quotidie fiunt: memorabor ea quæ à seculo sunt, enumerare. Namq; cum ante dixisset. O uos homines obsecro, & emitto uocem meam filijs hominũ, Intelligite simplices astutiam, in doctrina autem cor apponite. Et rursum: Per me reges regnant, & potentes scribũt iustitiam. Per me principes magnificantur, & tyranni per me tenent terram. Et rursum: In uijs æquitatis ambulo, & inter medias semitas iustitiæ conuersor: ut diuidam diligentibus me substantiam, & thesauros eorum impleam bonis: quotidianum opus suum sapientia non tacet, & primum uniuersos obsecrans monet, & simplices intelligere astutiam, & indoctos cor apponere, ut uerborum distinctas discretas q; uirtutes uehemens ac diligens lector expenderet. Suis itaque modis, suis constitutionibus uniuersa agi, intelligi, laudari, teneri docet: & intra se regna regum & potentium prudentiam, & principum famosa opera, & ius terram obtinentium tyrannorum contineri ostendit: se quoq; non admisceri iniquitatibus, nec iniustitijs interesse. Et hoc ob id, ut uniuersis æquitatis ac iustitiæ operibus intercedendo, diligentibus se æternorum bonorum, & incorruptorum thesaurorum opulentiam subministret. Ergo ea se quæ quotidie fiunt, enarraturam professa: memorem se quoque ad enumeranda ea, quæ à seculo sunt, pollicetur. Et nunc quis hebetudinis sensus est, ea quæ à seculo esse memorata sunt, quod ante secula

cula gesta sint, existimare? quia in his quæ à seculo sunt, opus omne post seculum est: at uero quæ ante seculum sunt, præueniunt seculi à se posterioris constitutionem. Memorem itaq; se ad dicenda ea quæ à seculo sunt professa, sapientia ait: Dominus creauit me in initium uiarum suarum in opera sua. Rerum itaque à seculo gestarum significatio ista est: neq; generationis ante secula prædicatæ, sed dispensationis à seculo initæ doctrina est. Et quærendum est, quid sit natum ante secula deum, rursum in initium uiarum dei & in opera creari: quia ubi ante seculum est natiuitas, illic infinitæ generationis æternitas est. Vbi uero à seculo est creatio, eadem'q; in uias dei atq; in opera eius ostenditur: illic operibus ac uijs causa creationis aptata est. Ac primum, quia Christus sapientia est: uidendum est, an ipse sit initium uiæ operum dei. Nec, ut opinor, ambigitur: ait enim: Ego sum uia, &c. Nemo uadit ad patrem, nisi per me. Via est, dux euntium, festinantium cursus, ignorantium securitas: & quædam nesciturum ac desideratarum rerum magistra. Hęc ergo in uiarũ initiũ in opera dei creanir: quia & uia est, & deducit ad patrem. Sed creationis huius quæ à seculis est, ratio quærenda est. Nam ultimæ dispensationis sacramentum est, quod etiam creatus in corpore, uiam se dei operum est professus. Creatus autem est in uias dei à seculo: cum ad conspicabilem speciem subditus creaturæ, habitum creationis assumpsit. Videamus itaque in quas dei uias, & in quæ dei opera à seculis creata sit, nata ante secula ex deo sapientia. Vocem deambulantis in paradiso Adam audiuit. Putas'ne deambulantis incessum, nisi in specie assumptæ creationis auditum: ut in aliqua creatione consisteret, qui inambulans fuerit auditus? Non requiro qualis ad Cain & Abel & Noe loquutus sit, & benedicens quoque Enoch qualis affuerit. Angelus ad Agar loquitur, & utiq; idẽ deus est. Nunquid speciei eiusdem est, cum angelus uidetur, cuius est in ea natura qua deus est? Certe species angeli ostenditur, ubi postea dei natura memoratur. Sed quid de angelo dicam? Homo ad Abraham uenit. Nunquid secundum hominem in creationis istius habitu Christus talis astitit, qualis & deus est? Sed homo loquitur, & corpore assistit, & cibo alitur: ueruntamen deus adoratur. Certe qui ante angelus, nunc etiam homo est: ne naturalem hanc esse dei speciem diuersitas huius ipsius assumptæ creationis pateretur intelligi. Adest autem ad Iacob etiam usq; ad luctę complexũ in habitu humano: & manum conserit, & membris nititur, & lateribus inflectitur, & in omni motu nostro incessuq; consistit. Sed idem postea & Moysi esse ignis ostẽditur: ut naturæ creatæ tum potius ad speciem quàm ad substantiam naturæ fidem disceres. Habuit tum in se potestatem conflagrandi, nec tamen naturalem suscipiens urendi necessitatem: quia sine rubi damno con-

flagratio ignis apparuit. Curre per tempora, & intellige qualis uisus sit, uel Iesu Naue nominis sui prophetæ, uel Esaiæ etiam cum Euangelico testimonio uisum prędicanti, uel Ezechieli usque ad conscientiam resurrectionis assumpto, uel Danieli, hominis filium in æterno seculorum regno confitenti, & cæteris alijs, quibus se in habitu uariæ creationis ingessit, in uias dei & in opera dei, & cognitionem scilicet dei, & nostræ æternitatis profectum. Quid hic nunc hæc humanæ salutis dispensatio, tam impiam æternæ natiuitatis coutumeliam molitur? Creatio ista à seculis est, cęterum ante secula infinita natiuitas est. Vim sanè nos doctis afferre contende: si propheta, si dominus, si apostolus, si sermo ullus ad diuinitatis æternæ natiuitatem creaturæ retulit nomen. In his enim omnibus deus, qui ignis consumens est, ita creatus inest, ut creationem ea uirtute qua assumpsit absumeret: potens abolere rursum, quod tantum ad causam contemplationis extiterat. Beatam autem illam & ueram conceptæ intra uirginem carnis natiuitatem, qua tum creaturæ nostræ & natura & species nascebatur: creaturam & facturam Apostolus nominauit. Et certe cum eo ueræ secundum hominem natiuitatis hoc nomen est, cum ait: At ubi uenit adimpletio temporis, misit deus filium suum factum de muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege sunt, redimeret, ut adoptionem filiorum consequeremur. Filius itaque suus est, qui est in homine, & ex homine factura. Neque factura tantum, sed etiam creatura, ut dicitur: Sicut est ueritas in Iesu, deponere uos secundum priorem conuersationem ueterem hominem, cum qui corrumpitur secundum concupiscentias deceptionis. Innouamini autem spiritu sensus uestri, & induite nouum hominem, eum qui secundum deum creatus est. Induendus itaque nouus ille homo est, qui secundum deum creatus est. Qui enim erat filius dei, natus erat & filius hominis. quia non diuinitatis erat natiuitas, sed creatura carnis significationem sui generis accepit, nouus homo secundum natum ante secula deum, creatus. Et quur secundum deum homo nouus creatus esset, ostendit, hæc adijciens: In iustitia, & sanctitate, & ueritate. Dolus enim in illo non fuit: & factus est nobis iustitia & sanctificatio, & ipse est ueritas. Hunc ergo qui secundum deum nouus homo creatur, induimur. Secundum deum autem creatur, quia secundum dei iustitiam, & sanctificationem, & ueritatem homo peccati nescius est creatus. Sic igitur sapientia memorem se eorum, quæ à seculo gesta sunt, dicēs, in opera dei atque in uias dei creatam esse se dixit, atque ita creatam, ut fundatam se ante secula doceret, ne assumptæ illius uarie ac frequenter creationis sacramentum demutasse naturam uideretur, cum fundationis firmitas conuellendi status non reciperet perturbationem. At uero ne fundatio aliud quicquam quàm natiuitatem

Christus quō creatura

tem uideretur ostendere, ante omnia professa est se esse genitã. Nunc uero quur creatio ad natiuitatem deputatur, cum quæ genita ante omnia est, ipsa fundata ante secula est? Quæ autem fundata ante seculum est, ea ipsa in initium uiarum dei, & in opera eius creata à seculis est: ut creatio à seculis differre intelligeretur ab ea, quæ ante secula, & quæ ante uniuersa natiuitas est. Non habet saltem impietas ueniam, ut prætendat impietatis errorem. Namque & si infirmitas intelligentiæ sensum irreligiosæ opinionis impediret, ne nunc quæ creationis proprietas esset, consequi posset: tamen uel secundum Apostoli dictum facturam ueræ natiuitati deputantem, creationemq; quoq;, & si indocte tamen non impie, ad generationis fidem proficere oportere existimare debuerat. Apostolus enim uidetur unius ex uno natiuitatem, id est, deum ex uirgine, sine passionum humanarum conceptu prædicaturus, non extra rationem factum de muliere locutus esse, quem natum sciebat, frequenterq; dixisset: ut & natiuitas ueritatem generationis ostenderet, & factura unius ex uno natiuitatem protestaretur: quia humanæ permixtionis conceptum facturæ nomen excluderet, cum factus esse ex uirgine diceretur, qui natus magis esse non ambigebatur. At uide tu, quàm sis impius ò hæretice. Creatum Iesum Christum potius ex deo, quàm natum esse, sermo nullus aut Euangelicus, aut apostolicus, aut propheticus est loquutus: tu uero natiuitatem negas, & affirmas creaturam, non secundum significationem Apostoli factum esse dicentis, ne natus esse ambigeretur unus ex uno, sed ad impijssimum sensum, ne deus naturali natiuitate subsisteret, cum creatura potius ex nihilo substitisset. Hoc primum infelicis mentis tuæ uirus est, non natiuitatem etiam creaturam nominare, sed pro natiuitate contumeliam creationi aptare. Quanquam id quidem inopis ingenij esset, sed tamen non admodum irreligiosi: creatum idcirco dixisse, ut impassibilis ex deo, tanquam unius ex uno natiuitas nosceretur. Sed nihil horum constans atq; apostolica fides patitur. Scit enim in qua dispensatione temporis Christus creatus, & in qua temporum æternitate sit natus. Natus autem ex deo deus est, ut in eo ueræ natiuitatis, & perfectæ generationis, non ambigua diuinitas esset. Nihil enim in unigenito deo nisi natum æternumq; confitemur. Natum autem non post aliquid, sed ante omnia: ut natiuitas tantum testetur autorem, non præposterum aliquid in se ab autore significet. Et quidem confessione communi, secunda quidem ab autore natiuitas est, quia ex deo est, non tamen separabilis ab autore: quia in quantum sensus noster intelligentiam tentabit excedere, in tantum necesse est etiam generatio excedat. Solus itaque hic pius de deo sermo est, scire patrem: & cum eo eum qui ex eo est, filius. Neq; sanè aliud de deo, præterquam patrem cum esse

Natiuitas solũ testatur autorẽ

esse unigeniti dei & creatoris docemur. Vltra se itaque infirmitas humana non tendat, & loquatur hoc solum, in quo solo ei salus est: ante carnis sacramentum in domino Iesu Christo hoc se semper scire, quod natus est. Ego quidem in quantum concesso mihi à te hoc spiritu uigebo, sancte pater, omnipotens deus, ut æternum te deum, ita æternum & patrem confitebor. Neque in id unquam stultitiæ atq; impietatis erumpam, ut omnipotentiæ tuæ sacramentorumq; arbiter hunc infirmitatis meæ sensum ultra infinitatis tuæ religiosam opinionem, & significatam mihi æternitatis tuæ fidem erigam: ut te aliquando sine sapientia & uirtute, & uerbo tuo, unigenito deo domino meo Iesu Christo fuisse præfiniam. Non enim præiudicat de te sensui meo naturæ nostræ infirmus imperfectusq; sermo, ut fidem intra silentium strangulet eloquendi inopia. Namq; cum uerbum, & sapientia, & uirtus in nobis interioris motus nostri opus nostrum sit, tecum tamen perfecti dei, qui & uerbum tuum, & sapientia, & uirtus est, absoluta generatio est: ut inseparabilis semper à te sit, qui in his æternarum proprietatum tuarum nominibus ex te natus ostēditur. Natus autem ita, ut nihil aliud quàm te sibi significet autorem: non etiam fidem infinitatis amittat, per id quod ante tempora æterna natus esse memoratur. Multa enim istiusmodi in rebus humanis præstitisti: quorum cum causa ignoretur, effectus tamen non nescitur. Et religiosa est fides, ubi est etiam naturalis inscitia. Nam cum erexi in cœlum tuum hos luminis mei infirmos oculos, nihil aliud esse quàm cœlum tuum credidi. Hos enim astriferos in eo circulos, & annuos recursus, & uergilias, septentrionem, & luciferum, & diuersa ministeriorū suorum sortitos officia conspiciens: deum te in his, quorum intelligentiam non complector, intelligo. Cum uero mirabiles elationes maris tui uidi, non solum aquarum originem, sed nec motum dimensæ huius uicissitudinis assecutus, fidem tamen rationis mihi imperspicabilis licet apprehendens, in his te quoq; quæ ignoro, non nescio. Iam uero cum in terram men te conuertor, quæ occultarum uirtute causarum, sata omnia susceptа dissoluit, dissoluta uiuificat, uiuificata multiplicat, multiplicata confirmat: nihil in his repperi, quæ intelligere sensu meo possem, sed ignorationis meæ hebetudo ad intelligendum te profecit, dum famulantis mihi naturæ imperitus, usu te tantum meæ utilitatis intelligo. Ipsum me quoq; nesciens, ita sentio: ut te magis eo quod mei sum ignarus, admirer. Nam hunc dijudicantis mentis meæ aut motum, aut rationem, aut uitam, & non intelligens sentio, & sentiens tibi debeo, cui ultra intelligentiam naturalis exordij, sensum naturæ oblectantis impartias: & cum te me ignorans intelligam, & intelligens uenerer, nec ego in tuis rebus fidem omnipotentiæ tuæ laxabo, quia nesciam: ut sen
sus

ſus meus originem unigeniti tui occupet, & ſibi ſubdat, & aliquid in
me ſit, quo ego ultra creatorem & deum meū tendam. Natiuitas eius
ante æterna tempora eſt. Si aliquid in rebus eſt quod anteuenit æterni
tatem, erit aliquid profecto quod ſenſum æternitatis excedat. Tua e-
nim res eſt, & unigenitus tuus eſt: non portio, non protenſio, non ſe-
cundum efficientiarum opinionem nomen aliquod inane, ſed filius, fi
lius ex te deo patre deus uerus, & à te naturæ tuæ ingenitæ genitus po
teſtate: ita ex te confitendus, ut tecum, quia æternæ originis ſuæ es au-
tor æternus. Nam dum ex te eſt, ſecundus à te eſt: dum uero tuus eſt,
non ſeparandus à te eſt: quia nec ſine tuo fuiſſe confitendus aliquando
es, ne aut imperfectus ſine generatione, aut ſuperfluus poſt generatio-
nem arguaris. Atq; ita ad id tantum natiuitas proficit æterna, ut geni-
ti ante æterna tempora ex te filij patrem te ſciamus æternum. Et mihi
quidem parum eſt hoc, fidei meæ ac uocis officio dominum & deum
meum, unigenitum tuum Chriſtum Ieſum creaturam negare: huius
ego nominis conſortium ne in ſancto quidem ſpiritu tuo patiar, ex te
profecto, & per eum miſſo. Magna enim mihi erga res tuas religio eſt:
neq; quia te ſolum innaſcibilem, & unigenitum ex te natum ſciens, ge
nitum tamen ſpiritum ſanctum non dicturus ſim, dicam unquam crea
tum. Huius ego dicti, quod mihi cum cæteris à te ſubſtitutis commu-
ne eſt, ad te quoq; prorepentis timeo contumeliam. Profunda tua ſpi
ritus ſanctus tuus ſecundum Apoſtolum ſcrutatur & nouit, & inter-
pellator pro me tuus inenarrabilia à me tibi loquitur: & ego naturæ
ſuæ ex te cum unigenito tuo manantis potentiam creationis nomine
non modo non eloquar, ſed etiam infamabo? Nulla te niſi res tua pe-
netrat: nec profundum immenſæ maieſtatis tuæ, peregrinæ atq; alie-
næ à te uirtutis cauſa metitur. Tuum eſt quicquid te init: neq; alienum
à te eſt, quicquid uirtute ſcrutantis ineſt. Mihi autem inenarrabilis eſt,
cuius pro me mihi inenarrabiles ſunt loquelæ. Nā ut in eo quod ante
æterna tēpora unigenitus tuus eſt, ceſſante omni ambiguitate ſermo-
nis, atq; intelligētiæ difficultate, ſolum quod natus eſt manet: ita quod
ex te per eum ſanctus ſpiritus tuus eſt, & ſi ſenſu quidem non percipi-
am, ſed tamen teneo conſcientia. In ſpiritualibus enim rebus tuis he-
bes ſum, unigenito tuo dicente: Ne mireris quod dixerim tibi, opor-
tet uos naſci denuo. Spiritus ubi uult ſpirat, & uocem eius audis, &
non ſcis unde ueniat, & quò eat. Sic eſt omnis qui natus eſt ex aqua et
ſpiritu ſancto. Regenerationis meæ fidem obtinens neſcio, & quod
ignoro iam teneo. Sine ſenſu enim meo renaſcor, cum efficientia rena-
ſcendi. Modus autem ſpiritui nullus eſt loquenti cum uelit, quod ue-
lit, ubi uelit: & cuius adeuntis atq; abeuntis cauſa, ſub aſsiſtentis licet
conſcientia neſciatur, huius naturam inter creaturas referam, & origi-

nis suæ definitione moderabor? Omnia quidem facta per filium, qui apud te deum in principio erat deus uerbum, Ioannes tuus loquitur. Sed & creata omnia in eo in coelis & in terra uisibilia & inuisibilia Paulus enumerat. Et cum uniuersa in Christo & per Christum creata memoraret, de spiritu sancto sufficientem sibi significationem eam existimauit, quod hunc spiritum tuum diceret. Cum his ego proprie electis tibi uiris hæc ita sentiam, ut sicut nihil aliud ultra sensum intelligentiæ meæ secundum eos de unigenito tuo dicam quàm esse natum: ita quoque ultra ingenij humani opinionem secundum eos nihil aliud de sancto spiritu tuo loquar, quàm spiritum tuum esse. Neq; sit mihi inutilis pugna uerborum, sed incunctantis fidei constans professio. Conserua, oro, hanc fidei meæ incontaminatam religionem, & usq; ad excessum spiritus mei dona mihi hanc conscientiæ meæ uocem: ut quod in regenerationis meæ symbolo baptizatus, in patre, & filio, & spiritu sancto professus sum, semper obtineam. Patrem scilicet te nostrum, filium tuum unà tecum adorem: & sanctum spiritum tuum, qui ex te per unigenitum tuum est, promerear. Quia mihi idoneus ad fidem testis est, dicens: Pater omnia mea tua sunt, & tua mea, dominus meus Iesus Christus manens in te, & ex te, & apud te semper deus: qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBRI DVODECIMI ET VLTIMI, FINIS.

DIVI HILARII PICTAVORUM EPISCOPI, CONTRA CONSTANTIVM AVGVSTVM IAM VITA defunctum liber.

Empus est loquendi, quia iam præterijt tempus tacendi. Christus expectetur, quia obtinuit antichristus. Clament pastores, quia mercenarij fugerunt. Ponamus animas pro ouibus: quia fures introierunt, & leo sæuiens circumit. Ad martyrium per has uoces exeamus, quia angelus satanæ transfigurauit se in angelū lucis. Intremus per ianuam: quia nemo uadit ad patrem, nisi per filium. Manifestentur in pace sua pseudoprophetę, quia in hæresi & schisma te manifestabuntur probati. Sustineatur tribulatio, qualis non fuit à constitutione mundi: sed intelligantur breuiandi dies propter electos dei. Impleta prophetia est, dicens: Erit tempus quando sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros scalpentes aures, & à ueritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Sed expectetur promissio protestantis: Beati estis cum maledicent, & persequentur, & dicent omne malum aduersum uos propter iustitiam. Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlo. Sic enim persequuti sunt prophetas qui erant ante uos. Stemus ante iudices & potestates pro Christi nomine: quia beatus est, qui usque ad finem perseuerauerit. Non timeamus eum qui potest corpus occidere, animam autem nō potest: sed timeamus eum, qui potest corpus & animam occidere in gehenna. Nec solliciti de nobis simus, quia capilli capitis nostri numerati sunt: & per spiritum sanctum sequamur ueritatem, ne per spiritum erroris credamus mendacio. Et commoriamur Christo, ut Christo corregnemus. Vlterius enim tacere, diffidentiæ signum est, non modestiæ ratio: quia non minus periculi est, semper tacuisse, quàm nunquam. Ego fratres, ut mihi omnes qui me uel audiunt, uel familiaritate cognitum habent, testes sunt, grauissimum fidei periculum longe antea prouidens, post sanctorum uirorum exilia Paulini, Eusebij, Luciferi, Dionysii, quinto ab hinc anno à Saturnini, & Vrsatij, & Valentis communione, me cum Gallicanis episcopis separaui, indulta cęteris cōsortibus eorū resipiscē di facultate: ut nec pacis abesset uoluntas, & principaliū morborū fœti da, et in corruptionē totius corporis mēbra proficientia desecarentur, *Spatium resipiscentiæ datum*

fi

si tamen hoc ipsum beatissimis confessoribus Christi æditum decretum, tum à nobis manere placuisset. Quibus postea per factionem eorum pseudapostolorum ad Biturensem synodum compulsis, cognitionem huius hæreseos obtuli. Sed hi timentes publicæ conscientiæ, audire ingesta à me noluerunt: putantes se innocentiam suam Christo posse mentiri, si uolentes nescirent, quod gesturi postmodum essent scientes. Atque exinde toto hoc tempore in exilio detentus, neque de cedendum mihi esse de Christi confessione decreui, neque honestam aliquam ac probabilem ineundæ unitatis rationem statui respuendam. Denique exinde nihil in tempora male dictum, nihil in eam quæ tum se Christi ecclesiam mentiebatur, nunc autem antichristi est synagoga, famosum ac dignum ipsorum impietate scripsi, aut locutus sum: nec interim criminis loco duxi, quenquam aut cum his colloqui, aut suspensa licet communionis societate, orationis domum adire, aut paci optanda sperare, dum erroris indulgentiã ab antichristo ad Christum recurrentiũ per pœnitentiam præpararemus. Si quis igitur prudens, iam rationem silentij mei percipit: profecto me usque nunc recentis iniuriæ acerbitatem moderatum, nunc demum fideli in Christo libertate testante, non aliquo uitio humanæ perturbationis ad hęc scribenda arguet incitatum. Neque enim immature loquor, qui diu tacui: nec sine modestia tacui, qui aliquando iam loquor: neque iniuriam queror, qui dissimulaui recentem: & ne quid ex causa mea loqui existimarer, tantum adhibui ad silentium tempus. Nunc mihi non alia ad dicendum causa quàm Christi est: cui & hoc debui, quod usque nunc tacui, & ex reliquo me intelligo debere, ne taceam. Atque utinam illud potius omnipotens deus & uniuersorum creator, sed unius domini nostri Iesu Christi pater, ætati meæ & tempori præstitisses, ut hoc confessionis meæ in te atque in unigenitum tuum ministerium Neronianis, Decianis'ue tẽporibus explessem. Nec ego per misericordiã domini et dei filij tui Iesu Christi, calens eculeum metuissem, qui desectum Esaiam scissem: nec ignes timuissem, inter quos Hebræos pueros cantasse meminissem: nec crucem & fragmẽta crurum meorum uitassem, postquam in paradisum translatum latronem recordarer: nec profundum maris & Pontici æstus absorbentem rheumam trepidassem, cum per Ionam & Paulũ docuisses fidelibus esse in mari uitam. Aduersus enim absolutos hostes tuos felix mihi illud certamen fuisset, quia nec dubiũ relinqueretur, quin persequutores essent, qui ad negandum te, pœnis, ferro, igni, cõpellerẽt: neque ad testificandũ plus tibi nos, quàm mortes nostras liceret impendere. Pugnaremus enim in palàm & cum fiducia contra negantes, cõtra torquentes, cõtra iugulantes: & nos populi tui tanquã duces suos, ad confessionis religionẽ intelligentia persequutionis

Modestia seruata cum aduersarijs

his publicæ comitarentur. At nunc pugnamus cõtra perſequutorem fallentem, contra hoſtem blandientem, contra Conſtantium antichriſtum, qui non dorſa cædit, ſed uentrem palpat: non proſcribit ad uitam, ſed ditat in mortem: non trudit carcere ad libertatem, ſed intra palatium honorat ad ſeruitutem: non latera uexat, ſed cor occupat: non caput gladio deſecat, ſed animam auro occidit: non ignes publice minatur, ſed gehennam priuatim accendit: non contendit ne uincatur, ſed adulatur ut dominetur. Chriſtum confitetur, ut neget: unitatem procurat, ne pax ſit: hæreſes comprimit, ne Chriſtiani ſint: ſacerdotes honorat, ne epiſcopi ſint: eccleſiæ tecta ſtruit, ut fidem deſtruat. Te in uerbis, te in ore circunſert, & omnia omnino agit, ne tu ut deus, ita pater eſſe credaris. Ceſſet itaq; maledictorum opinio, & mendacij ſuſpicio: Veritatis enim miniſtros decet uera proferre. Si falſa dicimus, infamis ſit ſermo maledicus: ſi uero uniuerſa hæc manifeſta eſſe oſtendimus, non ſumus extra apoſtolicam libertatem & modeſtiam, poſt longum hæc ſilentium arguentes. Sed temerarium me fortè quiſquam putabit, quia dicam Conſtantium antichriſtum eſſe. Quiſquis petulantiam iſtud magis quàm conſtantiam iudicabit, relegat primum Ioannem dixiſſe ad Herodem: Non tibi licet facere iſtud. *Excuſatio de immodeſtia* Sciat à martyre eſſe dictum regi Antiocho: Tu quidem iniquus de præſenti uita nos perdes, ſed rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus in æternam uitam in reſurrectione ſuſcitabit. Et rurſum beata fideliq; uoce alium increpaſſe: Poteſtatem, inquit, inter homines habens, cum ſis corruptibilis, facis quod uis. Noli autem putare genus noſtrum à deo eſſe derelictum. Patienter ſuſtine, & uide, magna poteſtas ipſius qualiter te & ſemen tuum torquebit. Et quidem ita pueri. At uero fœmina nihil minus perfectis & beatis uiris loquuta eſt, dicens: Tu uero qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum dei. Si enim nobis uiuis propter increpationẽ & correptionem dominus modicum iratus eſt, ſed iterum recordabitur ſeruis ſuis. Nõ eſt iſtud temeritas, ſed fides: neq; inconſideratio, ſed ratio: neq; furor, ſed fiducia. Proclamo tibi Conſtanti, quod Neroni loquuturus fuiſſem, quod ex me Decius & Maximianus audirent: contra deum pugnas, contra eccleſiam ſæuis, ſanctos perſequeris, prædicatores Chriſti odis, religionem tollis, tyrannus non iam humanorum, ſed diuinorum. Hæc tibi à me atq; illis ſocia atq; cõmunia ſunt, at uero nunc propria tua accipe. Chriſtianum te mentiris, Chriſti nouus hoſtis es: antichriſtum præuenis, & arcanorũ myſteria eius operaris. Condis fidem, contra fidem uiuens: doctor prophanorũ es, indoctus piorũ: epiſcopatus tuis donas, bonos malis demutas: ſacerdotes cuſtodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorẽ eccleſiæ diſponis: ſynodos cõtrahis, & occidentalium

talium fidem ad impietatem compellis: conclusos urbe una minis terres, fame debilitas, hyeme conficis, dissimulatione deprauas. Orientales autem dissensiones artifex nutris, blandos elicis, fautores instigas, ueterum turbatores, prophanus nouorum es. Omnia fæuissima sine inuidia gloriosarum mortiũ peragis. Nouo inauditoq; ingenij triumpho de diabolo uincis, & sine martyrio persequeris. Plus crudelitati uestræ Nero, Deci, Maximiane debemus, Diabolum enim per uos uicimus. Sanctus ubiq; beatorum martyrũ sanguis exceptus est. Dum in his dæmones mugiunt, dum ęgritudines depelluntur, dum admirationum opera cernuntur, eleuari sine laqueis corpora, & suspensis pedes fœminis uestes nõ defluere in faciem, uri sine ignibus spiritus, confiteri sine interrogantis incremento fidei. At tu omnium crudelitatum crudelissime, damno maiore in nos, & uenia minore defæuis, Subrepis nomine blandienti, occidis specie religionis, Impietatem peragis, Christi fidem Christi mendax prædicator extinguis. Non relinquis saltem miseris excusationes, ut æterno iudici suo pœnas, & aliquas laniatorum corporum præferant cicatrices, ut infirmitas defendat necessitatem. Sceleſtissime mortaliũ, omnia persecutionis mala ita temperas, ut excludas & in peccato ueniam, & in confessione martyrium. Sed hęc ille pater tuus artifex humanarum mortium docuit, uincere sine contumacia, iugulare sine gladio, persequi sine infamia, odire sine suspicione, mentiri sine intelligentia, profiteri sine fide, blandiri sine bonitate, agere quod uelis, nec manifestare quæ uelis. Sed me ipse unigenitus deus, quem in me persequeris, admonuit, ne tibi crederem, neq; me hoc fallax in te ementitumq; nomen illuderet, dicens: Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit uoluntatẽ patris mei, qui in cœlis est, hic intrabit in regnum cœlorum. Agnoscis'ne nunc diuinæ in te prophetiæ ueritatem, & dominicæ sententiæ fidem, qua non professio nominis in cœleste regnum, sed obedientia paternæ uoluntatis admittitur? At uide tu si præferens nomen domini in uerbis, uoluntatem efficias dei patris in rebus. Clamat ille: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Et tu decernis non esse filium, neq; esse patrem, sed adoptionis nomina, externas nuncupationes: & simulantem de se omnia deum, nouus hodie religionis diuinę persecutor inducis. Antehac patres tui in solũ Christum hostes fuerunt. Tu autem ad patrem deum certas, ut mendax sit, ut fefellerit, ut hoc de se professus sit quod non esset, quasi neq; possit. Clamat filius: Ego & pater unum sumus. Et operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre: Et omnia quæ patris sunt, mea sunt: tu Christum obiurgas ueritatis, tu patrem arguis professionis. Emendas deum homo, uitam moderaris corruptio, & nox lucem illuminas,

&

& promulgas fidem infidelis, & pietatem impius mentiris, & orbem prophana simulatē committis: negans hoc de deo, quod ipse professus est. Sed præter hanc emendationem falsitatis, aliud me dominus ad intelligendum te dictum docuit dicēs: Attendite à pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, ab intus autem sunt lupi rapaces. à fructibus eorum cognoscetis eos. Est enim aliquid in corde quod dissimulatur in uultu, & uelatum mente, & ouem putantes, lupum senserunt. Si quæ ouium sunt, agunt, credantur & oues esse: Si autem rapacia luporum oues peragūt, lupi esse per opus suum intelligantur. Ex gestorum fructu, uestimentorum species arguitur. Vestem ouis tuæ lupe rapax cernimus. Auro reipub. sanctū dei honoras, & uel detracta templis, uel publicata edictis, uel exacta pœnis deo ingeris. O sculo sacerdotes excipis, quo & Christus est proditus: caput benedictioni summittis, ut fidem calces: conuiuio dignaris, ex quo Iudas ad proditionem egressus est: censum capitum remittis, quem Christus ne scandalo esset, exoluit: uectigalia Cæsar donas, ut ad negationem Christianos inuites: quæ tua sunt relaxas, ut quæ dei sunt, amittantur. Hæc tua falsa ouis, indumenta sunt. At nunc fructus operum tuorum lupe rapax audi. Nec alia potiusquam quæ gesta sunt in ecclesia refero, ut tyrannidem aliam præter quàm dei referrem. Non quia causam ignoro, sed tamen querela famosa est. Iussos à te episcopos nō esse quos condemnare nullus audebat, etiam nunc in ecclesiasticis frontibus scriptos metallicæ damnationis titulo recenseri. Adest mecum Alexandria tot concussa bellis, tantum commotarum expeditionum pauens tumultū. Breuius enim aduersum Persam, quàm aduersum eam armis certatum est. Mutati præfecti, electi duces, corrupti populi, commotæ legiones, ne ab Athanasio Christus prædicaretur. Taceo de minoribus populis & ciuitatibus, quibus per totum orientem aut terror, aut bellum est. Postquam omnia contulisti arma aduersum fidem occidentis, & exercitus tuos conuertisti in oues Christi: fugere mihi sub Nerone licuit. At tu Paulinum beatæ passionis uirum blandimento sollicitatum relegasti, & ecclesiam sanctam Treuerorum tali sacerdote spoliasti. *Treueri* Edictis fidē terruisti, ipsum usq; ad mortē demutasti exilijs et fatigasti, extra Christianum quoq; nomen relegasti: ne panem aut de horreo tuo sumeret, aut de Montanæ Maximillæq; antro prophanatum expectaret. Mediolanensem piissimam plebem, quam tu furore terroris tui turbasti, tribuni tui adierunt sancta sanctorum, & uiam sibi omni per populum crudelitate pandentes, protraxerunt de altario sacerdotes. Leuius te putas scelesté, Iudæorum impietate peccasse. Effuderunt quidem illi Zachariæ sanguinem, sed quantum in te est, concorporatos Christo, à Christo discidisti. Vertisti deinde usque ad Ro-

A mam

nam bellum tuum, eripuisti illinc episcopum: & ó te miserum, qui nescio utrum maiore impietate relegaueris, quàm remiseris. Quos tu deinde in ecclesiam Tolossanam exercuisti furores? clerici fustibus cæsi, diacones plumbo elisi: & in ipsum, ut sanctissimi mecum intelligunt, in ipsum Christum manus missæ. Hæc Constanti si ego mentior, ouis es: si uero tu peragis, antichristus es. Nunc quia hæc quæ conscientia publica tenentur, non magis à me maledicta sunt quàm uera, si cui in Christo reliqua spes est, si quis iudicij diem metuit, si quis diabolo renunciauit, si quis se regeneratum in uitam recordatur, accipiat quæ dico, & de his iudicet quo modo in se iudicandum est. Quæ enim dicturus sum, non aliunde cognoui, sed ipse audiui, & præsens affui cum gerebantur. In Christo itaque non mentior, quia discipulus ueritatis assisto orientalium in Seleucia Synodo, ubi repperi tantum blasphemorum, quantum Constantio placebat. Nam post secessionem meam deprehendi, ut Christum Iesum centum & quinque episcopi ὁμοιούσιον, id est, dissimilis essentiæ profiterentur, & soli Aegyptij præter Alexandrinum hæreticum ὁμούσιον constantissime obtinerent. Cogente itaque Leona comite, in unum omnes congregati sunt ex his qui ὁμοιούσιον prædicabant. Aliqui eorum nonnulla pie uerbis præferebant: quod & ex deo esset, id est, de substantia dei filius, & semper fuisset. Qui uero ὁμοιούσιον defendebant, nihil nisi prophanissimum afferebant: Negantes quicquam substantiæ dei simile esse posse, neque de deo posse existere generationem, sed esse Christum creaturam. Itaque quod creatus esset, id ei natiuitas deputaretur. Ex nihilo autem esse: & idcirco non esse filium, nec deo similem. Loquor autem uobis, quod ego ipse recitari in conuentu publice audiui, quod prædicatum Antiochiæ exceptum habebatur. Hæc ergo ita dicta esse ab eo commemorabantur. Erat deus quod est. Pater non erat, quia neque ei filius: nam si filius, necesse est, ut & fœmina sit, & colloquium sermonis, & compunctio coniugalis uerbi, & blandimentum, & postremum ad generandum naturalis machinula. O miseras aures meas, quæ tam funestæ uocis sonum audierunt, hæc de deo ab homine dici, & de Christo in ecclesia predicari. Post multas autem istiusmodi impietates, cum patrem & filium ex nominibus potiusquam ex natura comparasset, ait: Quantum enim filius se extendit cognoscere patrem: tantum pater superextēdit se, ne cognitus filio fit. quibus recitatis, tumultus exortus est. Cū autem intellexissent & hi qui dissimilem deum dicunt, humanas aures tantæ impietatis uerba suscepturas non esse: rursum hi ipsi palatio potius quàm ecclesiæ episcopi, fidem scribunt ὁμουσίου & ὁμοιουσίου, dissimilitudinem damnant. Quod cum contrarium ipsi sensui audientium esset: ipse ego quendam eorum, qui fortè ad me pertentādum accesserat

accesserat, quasi ignorans rerum gestarum percunctatus sum, quid sibi uellet istud, ut qui unam substãtiam filij esse cum patre damnassent, uel esse similis substantiæ denegassent, dissimilitudinem damnarent. Tunc mihi ait: Christum deo similem non esse, sed similem patri esse. Rursus hoc obscurius mihi adhuc uidebatur. De quo cum iterum interrogarem, tunc hæc ita locutus est: Dico eum dissimilem deo esse, similem patri posse intelligi: quia pater uoluisset creaturam istiusmodi creare, quæ similia sui uellet, & idcirco similem patri esse, quia uoluntatis esset potius filius, quàm diuinitatis: Dissimilem autem deo esse: quia neque deus esset, neque ex deo, id est, de substantia dei natus esset. Hæc audiens hebui neque credidi, donec publice ex consensu omnium eorum propharissimæ huius similitudinis ratio prædicaretur. Hi autem qui ὁμοιούσιον prædicabant, omnes eos qui maxime sine aliquo impietatis pudore impudenrissime hæc loquebantur, condemnauerunt. Cotidemnati ad regem suum aduolauerunt, exceptiq; honorifice impietates suas quanta potuerunt ambitione confirmauerunt: similem deo esse, uel ex deo natum, uel naturalem esse filium denegantes. Pauci plurium damnati sunt. Constantius res blasphemiæ suæ, metu extorsit exilij: uicisse se iam orientales gloriatus, quia decem legatos uoluntati suæ subdidisset. Comminatus & populo per præfectum, & episcopis intra palatium: per maximas orientis ciuitates hæreticos episcopos subrogatos communione hæretica muniuit. Nihil prorsus egit aliud, quàm ut orbem terrarum pro quo Christus passus est diabolo condonaret. Vtitur autem eriam nunc, ut in cæteris arte, artis suæ consuetudine, ut per recti speciem praua confirmet, & per rationis nomen insana constituat: Nolo, inquit, uerba quæ non scripta sunt dici. Hoc tandem rogo quis episcopis iubeat? & quis apostolicæ prædicationis uetet formam? Dic prius, si recte dici putas: Nolo aduersum noua uenena, nouas medicamentorum comparationes; Nolo aduersum nouos hostes noua bella, Nolo aduersum nouas insidias consilia recentia. Si enim Ariani hæretici idcirco ὁμοούσιον hodie euitãt, quia prius negauerũt; nõne tu hodie idcirco refugis, ut hi nunc quoq; denegent? Nouitates uocum, sed prophanas deuitari iubet Apostolus. Tu cur pias excludis? cum præsertim ab eo dictum sit: Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est. Innascibilem scriptum nusquam legis. Nunquid & hoc negandum erit, quia nouum est? Decernis similem patri filium. Euangelia non prædicant. Quid est quod non refugis hanc uocem? In uno nouitas eligitur, in alio submouetur. Vbi impietatis occasio patet; nouitas admittitur: Vbi autem religionis maxima & sola cautela est, excluditur. Sed diabolici ingenij tui fallentem subtilitatem non tacebo. Similem (quod scriptum

non est) patri filium decernis prædicari: ut æqualem Christum deum quod est scriptum, taceas. Domini enim mortis hæc causa est: Propter hoc magis Iudæi quærebant eum occidere, quia non solum soluebat sabbatum, sed quòd patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Hoc Ioannes loquens magna uoce proclamabat: ut professus filius sibi patrem deum, professum se æqualem esse intelligatur. Quod si fortè dicis æqualitatem sibi & deo negasse Christum, quia dixerat: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: Memento Christum & respondisse de sabbato quod uiolasse arguebatur, ut in hoc ipso, patris in se operantis præferret autoritatem, & æqualitatem sibi uirtutis honorisq́; sumpsisse, dicens: Omnia quæcunq; pater facit eadem & filius facit similiter. Et iterum: Vt honorificent filium, sicut honorificant patrem: Et qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Si uirtus eadem est, si honor idem est, quæro in quo desit æqualitas? Sed similitudo tibi placet, ne audias: Ego & pater unum sumus. Nunquid & hoc quod unum sumus, in quo neque unio, neq; diuersitas relinquebatur. Calumniantibus rursum Iudæis quòd se per hoc dictum deum faceret, dominus denegauit, dicens: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Si autem facio, & non uultis mihi credere, uel operibus meis credite, quia pater in me est, & ego in patre. Quid rogo æqualitati dei deest? an opus? an natura? an professio? Nam pater in me est, & ego in patre, æqualitas est: quæ uicissitudinem æqualitatis expressit, dum inesse atque esse commune est: Opera uero patris sui facere, non aliud est, quàm uirtutem in se paternæ diuinitatis operari. Vnum uero quod sunt, hoc est, non æqualitatem abnuere, sed incremento intelligentiæ, fidem æqualitatis instruere. Vetas igitur non scripta dici, & ipse tamen non scriptis uteris, neque quæ sunt scripta loqueris. Similem uis patri filium prædicari, ne ab Apostolo audias: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed exinaniuit se formam serui accipiens. Non rapit quod erat Christus, id est, in forma dei esse. Non est æqualitas dei in forma dei esse, si non æqualitas hominis est esse in forma serui. Quòd si in forma serui homo Christus est, quid aliud in forma dei quàm Christus deus est? Similem itaque ob id prædicari uis, ne in fide tua sit: Et omnis lingua confiteatur, quoniam dominus Iesus in gloria est dei patris. O fallax blandimentum tuum. Paleis enim aquas tegis, & foueas cespitibus occultas, & escis laqueos supponis. Satisfacere ignorantibus putas, quia dicis similem patri secundum scripturas. Audi etiam nunc impietatis tuæ artem. Nunquid non pie dicimus hominem similem deo secundum scripturas, quia dictum est: Faciamus hominem ad imagi-

nem

nem & similitudinem nostram. Homo ergo ad imaginem & similitudinem dei patris & dei filii est factus. Et cuiusmodi imago est, catholici si requirẽt docebuntur. Nunc autem homo ad similitudinem & imaginem dei conditur, non etiam similitudo inter patrem & filium prædicatur. Id enim quod ait, nostram, æqualitatis est demonstratio, dum non differat, cuius in sacramento & imago sit & similitudo. De filio autem nusquam similitudinem reperies. Imaginem autem eum dei esse Apostolus dicit, sed cum additamento fidei, ne imaginem conformationem sentires. Ait enim: Qui est imago dei inuisibilis, ut imago inuisibilis dei, etiam per id quod ipse inuisibilis est, inuisibilis dei esset imago. Similitudinem uero cum imaginem ad deum homini deputauit, ne ueritatis proprietas existimaretur, cui ad imaginem similitudo esset adiuncta. Denique ubi ad significationem uirtutis æquat, similitudo in filio demonstratur operandi: cum profectus uero intelligentiæ prædicatur, tum ita dicit: Omnia quæcunque facit pater, eadẽ & filius facit similiter. Facere similiter, parũ usum est: nisi eadẽ fierent, quæ similiter fiebant. Atque ita similitudo faciendi, pie demonstrata est in eorundem proprietate factorum. Est autem & similitudo in domino carnis peccati, sed illi non similitudo carnis est, sed similitudo carnis peccati est. Vt quod in forma hominis est, homo sit: quod autem in similitudine carnis peccati est, hominis sit similitudo, dum in hominis natura est & extra hominis peccatum est. Quàm ergo callida religionis tuæ professio est, similem secundum scripturas patri filium dicere, cum ad imaginem & similitudinem dei homo tantum factus sit? Quid itaque uerbis fallis? Quid arte cludis? Cur non æqualem deo, hoc enim secundum scripturas, pie dicis? Sed uereris ne æqualem dicens, innascibilem significes. Sed uerum intellige, quòd hinc æqualis deo esse intellectus est, quia sibi proprium deum professus est esse: & protestari patrem sibi proprium deum esse, natiuitatis demonstratio est. Mihi quidem similitudo, ne unioni detur occasio, sancta est: sed tibi à me non concedenda est, quia æqualem eundem & similem postea fatebor pie. Similem autem patri, similem quoque & deo, religiose prædicabo. Similem uero ita, ut similitudini hoc dictum semper anteferam: Ego & pater unum sumus. Tu autem his omnibus contradicis, quia similitudinem excusationi defendis. Negas filium per natiuitatẽ, negas deum per naturam, negas similem per æqualitatem, negas uerum per unitatem. Etiam quæro, quid ei relinquas similitudinis, cui nihil ad quod filius est, proprietatis impertias. Hoc nunc à te Cõstanti requiro, in qua tandem fide credas. Ego enim nunc fidem tuam ignoro per demutationis tuæ tempora, quibus quisque in unum blasphemiæ suæ barathrum descendens, per gradus præcipites excurrit. Namque post pri-

mam ueræ fidei synodicen, congregato rursum Antiochiæ concilio, fidem tibi renouas. Sed accidit tibi quod imperitis ædificatoribus, quibus sua semper displicent, accidere solet: ut semper destruas, quod semper ædifices. Ac ne me iniquum uoluntatis tuæ iudicem arguas, quid tibi in eadem Niccorum fide displiceat renunciabo. Minime fallit illud quod tuum est: Patres generatum esse ex patre filium dixerunt, deum de deo, totū de toto, unum de uno, perfectum à perfecto, regem de rege, inconuertibilis diuinitatis essentiæq́;, uirtutis & gloriæ incommutabilem imaginem. His quidem ego intra Niceam scripta à patribus fidē fundatus maneo: quæ non ego, sed tamen hæc tu emendando rescindis, ac sine fidei meæ damno tibi requiris perfidiæ occasionē. Post synodum deinde Sardicensem, omnem rursum aduersum Photinum Syrmium catholicæ doctrinæ tuæ commoues curam. Sed tibi statim hoc quod utraq; fide continebatur exhorret. Eos autem qui dicunt, de non extantibus esse filium dei, uel ex alia substantia, & non ex deo; & quod erat aliquando tempus aut seculum quando non erat, alienos nouit sancta & catholica ecclesia: tu his ipsis dissides & aduersus tuos hostis rebellas. nouis uetera subuertis: Noua ipsa rursum innouata emendatione scindis: Emendata autem iterum emendando condemnas. Suscipis etiam aduersum deliramenta Osii & incrementa Vrsatij ac Valentis, emendationum tuarum damnationes. Sed mox emendanda tua omnia esse, uel potius damnanda constituis. Offenderis enim his paucis inimicissimis tibi uerbis: Et si quis seniorem tempore patrem dicat filio esse unigenito, iuniorem autem filium patre, anathema sit. Non calumniamur de rescisis, de quibus magis post Niceam synodum institutis conquerimur. Nam etiam si his omnibus nihil uiciorum subiacere affirmetur, non tamen causa religiosæ uoluntatis inesset: quia mali meditatio est bonorum demutatio, & non necessaria emendatio peruersitatis occasio est. Taceo cur nostra apud Niceam à patribus gesta rescindis: Non enim cum his tibi conuenit. Hoc tantum querar, cur tua damnas? Fidem enim unam & unum baptisma Apostolus prædicat. Iam quicquid apud te præter fidem unam est: perfidia, non fides est. Nam qui fidem emendando condemnas, damnationem fidei esse constituis: dum apud te aboletur per alteram, quæ per alteram rursus abolenda est. Cuius enim tu exinde episcopi manum innocentem reliquisti? Quam linguam non ad falsiloquium coegisti? Quod cor non ad damnationem anterioris sententiæ demutasti? Damnare homousion decernis. Antiquitatis fidem & pietatis securitatem anathematizari, homœusion ab his ipsis à quibus usurpatum est, constituisti: quod tametsi nobis ad fidem uitiosum est, tamē rescindentibus, fidei suæ damnatio est. Damnas quoq; & substantiæ nomen,

quo

quò te & Sardicensi synodo & Syrmiensi pium esse occidentalibus mentiebaris : quod tamen prophetica autoritate susceptа, fidei intelligentiam continebat. Omne itaq; quod probatum antea est, damnare iubes:quod improbatum semper est, sanctificari compellis. O tu scelestе, quod ludibrium de ecclesia facis? Soli canes ad uomitum suum redeunt, tu sacerdotes Christi resorbere ea quæ expuerant coegisti:probare eos id in confeßionibus suis præcipis quod ante damnauerãt: in negando reos suos absoluunt, & se ipsos reos reddunt. Omnia in impietatem & in reatum detrusisti: dum omnes reos se esse atque impios aut ex præsentibus statuunt, aut ex præteritis confitentur. Non recipit mendacium ueritas, nec patitur religio impietatem. Christianum te loqueris? sed quàm non sis, ipse testaris, Nec confeßioni tuæ gesta conueniunt. Substrauisti enim uoluntati tuæ, sed & uiolentiæ. Mandas tibi subscriptiones Afrorum, quibus blasphemiam Vrsatij & Valentis condemnauerant reddi: renitentibus comminaris, & postremum ad diripiendos mittis, Quid existimas, Christum non nisi per literam iudicare, & ad arguendã uoluntatem egere chartula deum? Aut quod semel scriptum est, & per te uiolenter abreptum, id de conscientia posse diuinę potestatis aboleri? Sequentur quidem te in cineres chartulæ, sed criminosorũ apud deum uiuent damnationes. Vnum tantum proficis, ut posteritas quid decernere in eos debeat, instructa sit timendo. Et ô quantis ad impietatem proficis incrementis. Et cæteri quidẽ mortales semper cum uiuis bella gesserũt, dum homini ad hominem ultra mortem nihil causæ est: tibi uero inimicitiarum nullus est finis. Receptos enim iam in æternã quietem patres laceßis, & in decreta eorum peruersus irrumpis. Apostolus communicare nos sanctorum memorijs docuit: tu eas damnare coegisti. Est ne aliquis hodie aut uiuus, aut mortuus, cuius tu dicta non resciderís? Episcopatus ipsos qui nunc uidentur, sustulisti:quia nemo nõ iam per se damnatus est, & cum à quo sacerdotium sumpsit, non iam & ipse damnauit. Cui nunc sanctorum memoriæ communicabitur? Anathema tibi trecenti decem & octo conuenientes apud Niceam episcopi sunt, anathema deinde omnes qui uarijs exinde expositionibus affuerunt. Ipse quoq; pridẽ iam mortuus anathema tibi pater tuus est, cui Nicea synodus fuit curæ: quam tu falsis opinionibus infamatam perturbas, & contra humanum diuinumq; iudicium cum paucis satellitibus tuis prophanis impugnas. Sed non licet tibi nunc regno potenti etiam in posterum præiudicare. Extant enim literæ, quibus id quod tu criminosum putas, pie tunc esse susceptum docetur. Audi uerborum sanctam intelligentiam. Audi ecclesiæ imperturbatam constitutionem. Audi patris tui professam fidem, Audi humanæ spei confidentem securitatem. Audi hæreticæ

damnationis publicum sensum, & intellige te diuinæ religionis hostem, & inimicum memoriis sanctorum, & paternæ pietatis hæredem rebellem. Pater est, ex quo omne quod est, consistit: ipse in Christo, & per Christum origo omnium. Cæterum esse eius in sese est: non aliunde quod est sumens, sed id quod est, ex se atq; in se obtinens. Infinitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia. Semper extra locum, quia non continetur in loco. Semper ante æuum, quia tempus ab eo est. Curre sensu: si quid ei putas ultimum esse, eum semper inuenies. Quia cum semper intendas, semper est quò intendas. Semper autem locum eius intendere, ita tibi est, ut ei esse semper sine fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora, esse semper inuenies. Et cum numerus calculi in sermone defecerit, deo tamen semper esse non deficiet. Intelligentiam commoue, & totum mente complectere: nihil tenes. Totum hoc habet reliquum, reliquum autem hoc semper in toto est. Ergo neq; totum ei est, cui reliquum est: neque reliquum est, cui est omne quod totum est. Reliquũ enim, portio est: omne uero, quod totũ est. Deus autem & ubiq; est, & totus ubiq; est. Ita religionem intelligentiæ excedit, & extra quem nihil est, & cuius est semper ut semper sit. Hæc ueritas est sacramenti dei, hoc imperspicabili naturę nomen in patre. Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus: ad quem & eloquendum sermo sileat, & ad inuestigandum sensus hebeat, & ad complectendum intelligentia coarctetur. Volens itaq; filius huius natiuitatis suæ fidem facere, factorum suorum, nobis posuit exempla, ut per inenarrabilium gestorum suorum efficientiam, de uirtute natiuitatis inenarrabilis doceremur: cũ aqua fit uinũ, cum quinq; panes saturatis quinq; milibus uirorũ, excepto sexu et ętate reliqua, replent fragmẽtis cophinos duodecim. Res cernitur, & nesciẽ: fit, & nõ intelligitur: ratio non apprehenditur, ingeritur effectus. Stultũ est aũt calumniã in eo inquisitionis intendere, in quo comprehendi id unde quæritur per naturã suam non potest. Vt enim inenarrabilis est pater in eo quod ingenitus est, ita enarrari filius in eo quod unigenitus est, non potest, quia ingeniti est imago qui genitus est. Tũ enim sensu atq; uerbis imaginẽ apprehendamus necesse est, cum eum cuius imago est consequemur. Sed inuisibilia persequimur, & incomprehensibilia tentamus, quibus intelligentia ad conspicabiles res & corporeas coarctatur. Non erubescimus stultitiæ, non nosmetipsos irreligiositatis arguimus, dei arcanis, dei uirtutibus calumniãtes? quomodo filius, & unde filius, & quo damno patris, uel ex qua sit portione natus inquirimus. Habueras in exemplo operationum, ut crederes deum efficere posse, quorum intelligere efficientiam non possis. Quæris quomodo secundum spiritũ natus sit filius. Ego te de corporeis rebus interrogo. Non

quæro

quæro quomodo natus ex uirgine sit. An detrimentum sui caro perfectam ex se carnem generans perpessa sit. Et certe non suscepit quod edidit, sed caro carnem sine elementorum nostrorum pudore prouexit, & perfectum ipsa de suis non imminuta generauit. Et quidem fas esset, non impossibile in deo opinari, quod per uirtutem eius possibile fuisse in homine cognoscimus. Sed te, quisquis es, inuinestigabilia sectantem, & diuinorum secretorum atq; uirtutum grauem arbitrum consulo: ut mihi imperito & tantum de omnibus deo, ut sunt ab eo dicta, credenti, rationem saltem facti istius afferas. Dominum audio: & quia his credo quæ scripta sunt, scio iam post resurrectionem frequenter uidendum se in corpore præbuisse, multis non credentibus. Credo Thomæ non nisi contrectatis eius uulneribus crediturо, sicut ait: Nisi uidero in manibus eius figuram clauorū: & misero digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, nō credam. Dominus se ad omnem intelligentiæ nostræ imbecillitatem accōmodat: & dubitationi infidelium satisfacturus, arcanum uirtutis inuisibilis operatur. Facti rationem, quisquis eris cœlestium rerum scrutator, expone. Erant discipuli inclusi, & secreto post passionem domini coniuncti consederant. Dominus, Thomæ fidem propositis conditionibus confirmaturus assistit, palpandi corporis & contrectandi uulneris obtulit facultatem. Et utiq; qui compunctus recognoscendus sit, necesse est ut corpus in quo est compunctus, attulerit. Quæro ergo per quas clausæ domus partes se se corporeus intulerit. Diligenter enim Euangelista expressit dicens: Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio discipulorum suorum. An constructa parietum penetrās, solidam lignorum naturam impenetrabilem transcurrit? Stetit namque corporeus, non simulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuę penetrantis ingressum, & cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ uisus introeat: Integra sunt omnia & obserata: sed ecce assistit medius, cuius per uirtutē suam uniuersa sunt peruia. Inuisibilibus calumniaris, ego à te uisibiliū exposco rationem. Nihil cedit ex solido, neq; per naturam suam aliquid tanquā lapsu insensibili ligna & lapides admittunt. Corpus domini à sese non deficit, ut sese resumat ex nihilo. Et unde qui assistit in medio est? Cedit ad hæc & sensus & sermo, & extra rationem humanam est ueritas facti. Idcirco ergo ut de natiuitate fallimur, ita & de ingressu domini mentiamur. Dicamus factum non fuisse, quia intelligentiam facti non apprehendimus: & cessante sensu nostro, facti ipsius cesset effectus. Sed mendaciū nostrum facti fides uincit. Assistit dominus clausa domo in medio discipulorum, & filius est natus ex patre. Noli negare quòd steterit, quia per intelligentiæ infirmitatē cōsistentis non cōsequaris introitū. Noli nescire quòd ab inge-

nito & perfecto deo patre unigenitus perfectus filius deus natus sit, quia sensum & sermonem humanæ naturæ, uirtus generationis excedat: & omnia quidem insuper mundi opera adessent nobis in testimonium possent, ne ambigere de dei rebus atque uirtutibus fas crederemus. Sed in ipsam ueritatem infidelitas nostra procurrit, & uiolenti in excidium dei potestatis irrumpimus. Si liceret, & corpora & manus in cœlum leuaremus, solem astraque cætera annui cursus suis limitibus perturbaremus, permisceremus decessus oceani & accessus, fluenta etiam fontium inhiberemus, & naturas fluminum refrenaremus, concuteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera dei parricidio de sæuiremus. Sed bene est quòd nos intra hanc modestiæ necessitatem natura corporum detinet. Certe non fallimus, quid si liceret, essemus acturi: namque quia non possumus, prophana uoluntatis audacia naturam ueritatis conuellimus, & bellum dictis dei comparamus. Cesset dolor querelarum: nam te quisquis es, qui hæc requiris, non reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum. Nonne æquanimiter ignorabis creatoris natiuitatem ignorans originem creaturæ? Hoc saltem requiro. Sentis'ne te genitum, & quæ ex te generentur intelligis? Non quæro, sensum unde hauseris, uitam unde sortitus sis, intelligentiã unde adeptus sis, quale sit quod in te est, odor, sensus, uisus, auditus. Certe nemo quod facit nescit. Quæro unde ista his quos generas indulgeas, qualiter sensum inseras, oculos accendas, cor affigas. Hæc si potes, enarra. Habes ergo quod nescis, & tribuis quæ non intelligis: æquanimiter imperitus in tuis, insolenter in dei rebus ignarus.

Hic liber uidetur imperfectus, nec alter cum hoc cohæret.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, AD CONSTANTIVM Augustum liber.

Benignifica natura tua, domine beatissime Auguste, cum benigna uoluntate concordat. Et quoniam de fonte paternæ pietatis tuæ misericordia largiter profluit: quod rogamus, facile nos impetrare posse confidimus. Non solum uerbis, sed etiam lachrymis deprecamur, ne diutius catholicæ ecclesiæ grauissimis iniurijs afficiantur: & intolerabiles sustineant persecutiones & cõtumelias, & quod est nefarium, à fratribus nostris. Prouideat & decernat clemẽtia tua, ut omnes se ubique iudices, quibus pro uinciarum

uinciarum administrationes creditæ sunt, ad quos sola cura & solicitu do publicorum negociorum pertinere debet, à religiosa se obseruantia abstineant. Necp posthac præsumant atq; usurpent, & putent se causas cognoscere clericorum: & innocentes homines uarijs afflictionibus, minis, uiolentia, terroribus frangere atq; uexare. Intelligit singularis & admirabilis sapientia tua, non decere, nō oportere cogi & compelli inuitos & repugnantes: ut se his subijciant & addicāt ui oppressi, qui non cessant adulterinæ doctrinæ corrupta semina spargere. Idcirco laboratis, & salutaribus consilijs rempublicam regitis, excubatis etiam & uigilatis: ut omnes quibus imperatis, dulcissima libertate potiantur. Non alia ratione quæ turbata sunt componi, quæ diuulsa sunt coerceri possunt: nisi unusquisq; nulla seruitutis necessitate astrictus, integrum habeat uiuendi arbitrium. Certe uoces exclamantium, à tua mansuetudine exaudiri decet, Catholicus sum, nolo esse hæreticus: Christianus sum, non Arianus: & melius est mihi in hoc seculo mori, quàm alicuius priuati potentia dominante castam ueritatis uirginitatem corrumpere. Aequumq; debet uideri sanctitati tuę, gloriosissime Auguste, ut qui timent dominum deum & diuinum iudiciū, non polluantur aut contaminentur execrandis blasphemijs: sed habeant potestatem, ut eos sequantur episcopos & prępositos, qui & inuiolata con seruant fœdera charitatis, & cupiunt perpetuam & syncerā habere pacem. Nec fieri potest, nec ratio patitur, ut repugnantia cōgruant, dissimilia conglutinentur, uera & falsa misceantur, lux & tenebræ confundantur, dies quoq; & nox habeant aliquā coniunctionē. Si igitur (quod sine dubitatione & speramus & credimus) hęc permouent non insitā, sed ingenitā tuam bonitatem: præcipe ut nō studium, non gratia, non fauorem, locorū rectores grauissimis hæreticis præstent. Permittat lenitas tua populis, ut quos uoluerint, quos putauerint, quos elegerint, audiant docentes, & diuina mysteriorū solennia cōcelebrent, & pro incolumitate & beatitudine tua offerant preces. Non quisquā peruersus aut inuidus maligna loquatur. Nulla quidē suspitio erit non modo seditionis, sed nec asperę murmurationis. Quieta sint omnia, & uere cunda. At nunc qui Ariana & pestifera contagione inquinati sunt, nō cessant ore impio, & sacrilego animo Euangeliorū synceritatem corrumpere, & rectam Apostolorū regulam deprauare. Diuinos prophetas non intelligunt. Callidi & astuti artificio quodā utuntur, inclusam perniciosam corruptelā exquisitorum uerborū uelamine contegunt. Non prius uenenatum uirus infundunt, q̄ simplices & innocentes sub prætextu nominis Christiani raptos atq; irretitos inuoluāt: ne soli pereāt, sed participes horrēdi criminis sui reos faciāt. Et hoc obsecramus pietatē tuā, ut eos qui adhuc egregij uidelicet sacerdotes, qui tāti nominis

præpollent

præpollent dignitate, aut in exilio, aut in desertis locis tenentur, iubeas ad sedes suas remeare: ut ubicp grata libertas sit, & iucunda lætitia. Quis non uidet, quis non intelligit, post quadringentos ferè annos, postquam dei unigenitus filius humano generi pereunti subuenire dignatus est, quasi ante non Apostoli, non post eorum martyria & excessus fuerint Christiani. Nouella nunc & teterrima lues, nō corrupti aeris, sed execrandorum blasphemorum Ariana effusa est: Ita illi qui ante crediderunt, inanem spem immortalitatis habuerunt. Nuper didicimus, commenta hæc fuisse inuenta & à duobus Eusebijs & à Narcisso & Theodoro & ab Stephano & Achaico & Menophanto, & imperitis atcp improbis duobus adolescentibus Vrsatio & Valente, quorum epistolæ proferuntur, & idoneis testibus etiamnum conuincuntur, qui eos magis oblatrantes quàm disputantes audierint, quibuscp communionem suam imprudenter & incaute commiscet, quia fient socij scelerum, participes criminum, necesse est etiam eos qui in hoc seculo abiecti sunt & abdicati, cum aduenerit dies iudicij, pati supplicia sempiterna. Iam nemini dubium est, cuiuscemodi curam in absolutionem Athanasij, sancti illi uiri receperint: ut post synodi sentētias, quas pro sacerdotalis iudicij reuerentia, fas fuerat sacerdotali uel ecclesiastica continentia contineri, scribi ad regem, legationemcp instrui oportuerit. Sed quid aliud his literis quàm libertatem fidei & contagionem Ariani nominis deprecantur, orantcp uincula, carceres, tribunalia, & omne illud ferale habitum, nouas etiam in reos quæstiones inhiberi? Deus cognitionem sui docuit potius quàm exegit: & operationum cœlestium admiratione preceptis suis concilians autoritatem, coactam confitendi se aspernatus est uoluntatem. Si ad fidem ueram istiusmodi uis adhiberetur, episcopalis doctrina obuiam pergeret, diceretcp: Deus uniuersitatis est, obsequio non eget necessario, non requirit coactam confessionem. Non fallendus est, sed promerendus. Nostra potius non sua causa uenerandus est. Non possum nisi uolentem recipere, nisi orantem audire, nisi profitentē signare. Simplicitate quærendus est, confessione discendus est, charitate amandus est, timore uenerandus est, uoluntans probitate retinendus est. At uero quid istud quòd sacerdotes timere deum uinculis coguntur, pœnis iubentur? Sacerdotes carceribus cōtinentur, plebs in custodiā catenati ordinis constricta disponitur, uirgines nudantur ad pœnam: sacrata deo corpora publico exposita cōspectui, ad fructum spectaculi & quæstionis aptantur. Cogunt, nempe non ut Christiani omnes sint, sed ut Ariani: & confessam in deo fidem ad consortium piaculi sui sceleris compellunt. Autoritate etiam nominis sui, in errorem imperatorem transducunt: rectum affirmantes, ut sub specie timoris dei, in hac peruersitate subdi

Forte adytum

tos

tos sibi tradant. Quæstiones poscunt, iudiciorum subsidia desiderant, autoritatem regiam implorant: & nec sic peruersitatem sceleris sui erubescunt, extorquere conniuentiā plebium, nec cogi de iure potuerunt. Hæc si de ueteribus chartulis prolata ætatis nostræ tempus instrueret, ambigendū, ut opinor, tantis de rebus fuisset, & cum ab alijs quibusq; pronūciari posceretur reus, quæreretur in fidem literarū, in iudicum uitam, in accusatorū fidem, in ipsius quoq; hominis mores atq; actus. Moueret enim absolutionem eius Arianorum iuncta damnatio, magniq; periculi esset iudicium simul cum reatus & innocentiæ non susceptą rursum inquisitione dissoluere, totaq; in patrociniū suum cum fidei doctrina autoritas sibi antiquitatis assisteret. At cum ipsi qui tūc Ariani hæretici damnati sunt, rem exagitent, turbent omnia, omnesq; ex potestate & ambitione corrumpāt, & Athanasius si fuit, esse adhuc reus potest: testes loquantur, uideant iudices, fidei doctrina præceptis Euāgelicis atq; apostolicis eluceat. Quæ obtusio intelligētiæ est? quę cordis hebetudo? quæ obliuio speí? quæ mors scelerum? quod odiū ueritatis? in damnatorū fauorē, dei amorē transducunt. Venio nūc ad id quod recens gestū est, in quo se etiā professio sceleris in secreto artis suę dedignata est cōtinere. Eusebius Vercellēsis episcopus, uir est omni uita deo seruiens. Hic post Arelatensem synodū cum Paulinus episcopus tantis istorum sceleribus contraisset, uenire Mediolanum præcipitur, collecta iam illic malignantium synagoga: decem diebus ad ecclesiam est uetitus accedere, dum aduersus tam sanctū uirum malicia se peruersa consumit. Soporatis deinde cōsilijs omnibus, ubi libitum est, aduocatur. Adest unà cum Romanis clericis, & Lucifero Sardinię episcopo. Cōuentus ut in Athanasium subscriberet, ait de sacerdotali fide prius oportere constare: compertos sibi quosdam ex his qui adessent, hæretica labe pollutos. Expositam fidem apud Niceam, cuius superius meminimus, posuit in medio: spondens omnia se quæ postularent, esse facturum, si pro fidei professione scripsissent. Dionysius Mediolanensis episcopus chartam primus accepit: ubi profiteri scribēdo cœpit, Valens calamum & chartam è manibus eius uiolenter extorsit: clamans non posse fieri, ut aliquid inde gereretur. Res post clamorem multum deducta in conscientiam plebis est: grauis omnium dolor ortus est, impugnata est à sacerdotibus fides. Verentes igitur illi populi iudicium, è dominico ad palatium transeunt. Cuiusmodi sententiam in Eusebium longe antequam ecclesiam ingrederetur, scripserint: de se loquitur ipsa sententia.

Et hic liber uidetur imperfectus.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, AD CONSTANTIVM AVGVSTVM liber, quem Constantio ipse tradidit.

On sum nescius piissime imperator, ea quæ de non nullis negocijs ad conscientiæ publicæ audientiam proferantur, pro dignitate eorum qui eloquuntur, uel grauia existimari solere, uel leuia: dum distantibus opinionibus, ambiguam sententiam ad studium intelligentiæ promouet hominis contemptus aut gratia. Sed mihi apud te de diuina re pia dicturo, nullus uulgatę consuetudinis metus est: quia cum sis bonus ac religiosus, nec uicium iudicij apud prudẽtes religionũ, quid à quo audiat, sed an quæ audiat sint religiosa, dijudicet: Et quia mihi à deo de præsentia tua opportunitas præstita est, nec erga hæc quidem conscientiæ meæ cessauit officium: ut in eum quem apud te habeo de religione sermonem, indignitas fortè aliqua tecum loquentis offendat. Episcopus ego sum in omnium Gallicarum ecclesiarum atq; episcoporum communione, licet in exilio permanẽs, & ecclesiæ adhuc per presbyteros meos communionem distribuens. Exulo autem non crimine, sed factione: & falsis nuncijs synodi apud te imperatorem pium, non ob aliquam criminum meorum conscientiam per impios homines delatus. Nec leuem habeo querelæ meæ testem, dominum meum religiosum Cæsarem tuum Iulianum: qui plus in exilio meo à malis contumeliæ, quàm ego iniuriæ pertulit. In promptu enim sunt pietatis uestræ literæ: falsa autem eorum omnia, qui in exilium meum procurauere, non in obscuro sunt. Ipse quoq; uel minister, uel autor gestorũ omniũ intra hanc urbem est. Circumuentum te Augustum, illusumq; Cæsarem tuum, ea confidens conscientiæ meæ conditione, patefaciam: ut si indignum aliquid non modo episcopi sanctitate, sed etiam laici integritate gessisse docear, non iam sacerdotium per ueniam expectem, sed intra pœnitentiam laici consenescam. Hæc autem dignantissime imperator, arbitrio tuo derelinquo, quatenus & quomodo me iubes loqui, & ea quæ maxime tecum in tempore hoc agenda sunt, prosequar. Dabis quidem id in præsens instructionis ad causam: ut præsentem eum, cuius ministerio exulo, usque ad confessionem falsorum quæ gessit, adducam. Sed nihil de eo, nisi cum iusseris, loquar. Nunc autem quia mihi metus est de mundi periculo, de silentij mei reatu, de iudicio dei: quur autem est desperandum de uita, de immortalitate non tam mea quàm tua, uniuersorumq;: Quæ quia mihi cum plurimis communis est, hæc à me communis spei expectatio est. Recognosce fidem quam olim

olim, optime ac religiosissime imperator, ab episcopis optas audire, & non audis. Dum enim à quibus ea requiritur, sua scribunt, & non quæ dei sunt prædicant: orbem æternum erroris, & redeuntis in se semper certaminis circumtulerunt. Oportuerat enim humanæ infirmitatis modestia omne cognitionis diuinæ sacramentum illis tantum conscientiæ suæ finibus contineri, quibus credidit: neque post confessam & iuratam in baptismo fidem in nomine patris, & filij, & spiritus sancti quicquam aliud uel ambigere, uel innouare. Sed quorundam aut præsumptio aut facilitas, aut error, apostolicæ doctrinæ indemutabilem constitutionem partim fraudulenter confessa est, partim audacter egressa: dum in confessione patris, & filij, & spiritus sancti, ueritate naturalis significationis eludit, ne id maneret in sensu, quod in regeneratione sacramento est confitendum. Ob hoc penes quorundam conscientiam nec pater pater, nec filius filius, nec spiritus sanctus spiritus sanctus est. Sub cuius necessitatis tanquam improbabili occasione, scribendæ atque innouandæ fidei exinde usus inoleuit. Qui postquam noua potius cœpit condere, quàm accepta retinere, nec uetera defendit, nec innouata firmauit, & facta est fides temporum potius quàm euangeliorum: dum & secundum annos scribitur, & secundum confessionem baptismi non tenetur. Periculosum nobis admodum, atque etiam miserabile est, tot nunc fides existere, quot uoluntates: & tot nobis doctrinas esse, quot mores: & tot causas blasphemiarum pullulare, quot uitia sunt: dum aut ita fides scribuntur, ut uolumus, aut ita ut uolumus, intelliguntur. Et cum secundum unum deum & unum dominum, & unum baptisma, etiam fides una sit, excidimus ab ea fide quæ sola est: & dum plures fiunt, ad id cœperunt esse, ne ulla sit. Conscij enim nobis inuicem sumus, post Niceni conuentus synodũ, nihil aliud quàm fidem scribi. Dum in uerbis pugna est, dum de nouitatibus quæstio est, dum de ambiguis occasio est, dum de autoribus querela est, dum de studijs certamen est, dum in consensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse cœpit: propè iam nemo Christi est. Incerto enim doctrinarum uento uagamur, & aut dum docemus, perturbamus: aut dum docemur, erramus. Iam uero proximi anni fides, quid iam de immutatione in se habet? Primum quæ homousion decernit taceri, sequens rursum, quæ homousion decernit & prædicat. Tertium deinceps, quæ usiam simpliciter à patribus præsumptam, per indulgentiam excusat. Postremum quartum, quæ non excusat, sed condemnat. Et quò tandem processum est: ut neque penes nos, neque penes quenquam ante nos sanctum exinde aliquid atque inuiolabile perseueret. De similitudine autem dei filij ad deum patrem, quod miserabilis nostri temporis fides est, ne non aut ex toto, aut tantum ex portione

Fides sibinde noua in scriptis

sit similis: egregij scilicet arbitri, coelestium sacramentorum conquisitores, inuisibilium mysteriorum professionibus de fide dei calumniamur, annuas atque menstruas de deo fides decernimus, decretis poenitemus, poenitentes defendimus, defensos anathematizamus, aut in nostris aliena, aut in alienis nostra damnamus, & mordentes inuicem, iam absumpti sumus ab inuicem. Fides deinde quaeritur, quasi fides nulla sit: fides scribenda est, quasi in corde nō sit. Regenerati per fidem nunc ad fidem docemur: quasi regeneratio illa sine fide sit. Christum post baptisma discimus, quasi baptisma aliquid esse possit sine Christi fide: emendamus, quasi in spiritum sanctum peccasse sit uenia. Sed impietatis ipsius hinc uel praecipue causa perpetua est, quod fidem apostolicam septuplo proferentes, ipsi tamē fidem euangelicam nolumus confiteri: dum impietates nostras nobis in populis multiloquijs defendimus, & magniloquentiae uanitate aures simplicium uerbis fallentibus illudimus, dum euitamus de domino Christo ea credere, quae de se docuit credenda, & per speciosum pacis nomen in unitatem perfidiae subrepimus, & sub reijciendis nouitatibus rursum ipsi nouis ad deum uocibus rebellamus, & sub scripturarum uocabulo non scripta mentimur, uagi, prodigi, impij, dum & manentia demutamus, & accepta perdimus, & irreligiosa praesumimus. Quod hyeme undoso mari obseruari à nauigantibus maxime tutum est, ut naufragio desaeuiente, in portum ex quo soluerant, reuertantur: uel incautis adolescentibus conuenit, ut cum in tuenda domo sua mores paterne obseruantiae transgressi, profusa libertate sua usi sunt, iam sub ipso amittendi patrimonij metu solus illis ad paternam consuetudinem necessarius & tutus recursus sit: ita inter haec fidei naufragia coelestis patrimonij iam pene profligata haereditate, tutissimum nobis est, primam & solam euangelicam fidem cōfessam in baptismate, intellectamque retinere, nec demutare quod solum acceptum atque auditum habeo bene credere: nō ut ea quae synodo patrum nostrorum continentur, tanquam irreligiose & impie scripta damnanda sint, sed quia per temeritatem humanam usurpantur ad contradictionem, quod ob hoc sub nomine nouitatis euangelium negaretur impericulose, tanquam sub emendatione innouetur. Quod emendatum est, semper proficit, ut dum omnis emendatio displicet, emendationem omnem emendatio consequuta condemnet: ac si iam, quicquid illud est, non emendatio aliqua sit emendationis, sed coeperit esse damnatio. In quantum ego nunc beatae religiosaeque uoluntatis uere te domine Constanti imperator admiror, fidem tantum secundum ea quae scripta sunt, desiderantem: & merito planè ad illa ipsa unigeniti dei eloquia festinans, ut imperatoriae solicitudinis capax pectus etiam diuinorum dictorum conscientia plenum sit. Hoc qui

qui repudiat, antichriſtus eſt: & qui ſimulat, anathema eſt. Sed unum hoc ego per hanc dignationis tuæ ſynceram audientiam rogo: ut præſente ſynodo quæ nunc de fide litigat, paucis me de ſcripturis euangelicis digneris audire, & loquar tecum de uerbis domini mei Ieſu Chriſti, cuius uel exul ſum, uel ſacerdos. Habent enim uaſa teſtea non ignobiles theſauros, & infirmiora corporum magis reuerenda ſunt: & apud nos modo deum indocti piſcatores locuti ſunt. Super humilem & trementem uerba ſua, ſecundum prophetam, deus reſpicit. Fidem imperator quæris, audi eã non de nouis chartulis, ſed de dei libris: ſcito eam poſſe etiam in occidente donari, unde uenientes in regno dei, cum Abraham, & Iſaac, & Iacob recumbent. Memento eam non in quæſtione philoſophiæ eſſe, ſed in euangelij doctrina. Non tam mihi rogo audientiam, quàm tibi, atque eccleſiis dei. Ego enim penes me habeo fidem, exteriore non egeo. Quod accepi, teneo: nec demuto quod dei eſt. Sed memento tamen, neminem hæreticorum eſſe, qui ſe nunc non ſecundum ſcripturas prædicare ea quibus blaſphemat, mentiatur. Hinc enim Marcellus, uerbũ dei cum legit, neſcit: hinc Photinus, hominẽ Ieſum Chriſtũ cum loquitur, ignorat: hinc & Sabellius, dum quòd ego & pater unũ ſumus, nõ intelligit, ſine deo patre & ſine deo filio eſt: hinc & Mõtanus per inſanas fœminas ſuas paracletũ aliũ defendit: hinc & Manicheus & Marcion legẽ odit, quia litera occidit, & mundi princeps diabolus eſt. Omnes ſcripturas ſine ſenſu loquuntur, fidẽ ſine fide prætendunt. Scripturæ enim nõ in legendo ſunt, ſed in intelligẽdo: neque in præuaricatiõe ſunt, ſed in charitate. Audi, rogo, ea quę de Chriſto ſunt ſcripta, ne ſub eis ea quæ nõ ſcripta ſunt prædicentur. Summitte ad ea quæ de libris locuturus ſum, aures tuas: fidem tuam ad deum erigas. Audi quod proficit ad fidem, ad unitatẽ, ad æternitatem. Locuturus ſum tecum cum honore regni & fidei tuæ, omnia ad orientis & occidentis pacem profutura: ſub publica conſcientia, ſub ſynodo diſſidenti, ſub lite famoſa. Præmitto interim pignus futuri apud te ſermonis mei. Non aliqua ad ſcandalum, neque quæ extra euangelium ſunt, defendam: ſed intelliges à me in ſacramento ſolius dei ueri, & quem miſit Ieſum Chriſtum prædicari unum deum patrem, ex quo omnia: & unum dominum Ieſum Chriſtum, per quem omnia, natum ex deo, qui eſt ante tempora æterna, & erat in principio apud deum deus uerbum, qui eſt imago dei inuiſibilis, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: qui cum in forma dei eſſet, humilians ſe ſalutis noſtræ cauſa, formam ſerui ex conceptu ſpiritus ſancti de uirgine accepit, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis: & poſt reſurrectionem mortis deinde in cœleſtibus ſedens, aderit iudex uiuorum & mortuorum, & rex omnium æternorum

rum seculorum. Est enim unigenitus deus, & deus uerus, & deus magnus, super omnia deus: & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus Christus in gloria dei patris est. Hæc ego in spiritu sancto ita credidi, ut ultra hanc de domino Iesu Christo fidem non possim doceri: non per hæc adimens patrum fidei religionem, sed secundum regenerationis meæ symbolum, & doctrinæ euangelicæ scientiam, ab ea iuxta ista non dissonans.

Et hic liber uidetur minutus.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, CONTRA ARIANOS, uel Auxentium Mediolanensem, liber.

Dilectissimis fratribus in fide paterna manentibus, & Arianam hæresim detestantibus episcopis, & omnibus plebibus, Hilarius conseruus uester salutem.

Speciosum quidem nomen est pacis, & pulchra est opinio unitatis: sed quis ambigat eam solam ecclesiæ atque Euangeliorum unitam pacem esse, quæ Christi est? Quam ad apostolos post passionis suæ gloriam est locutus, quam ad æterni mandati sui pignus commendauit abiturus: hanc nos fratres dilectissimi, & amissam quærere, & turbatam componere, & repertam tenere curauimus. Sed huius ipsius fieri nos uel participes uel autores, nec temporis nostri peccata meruerunt, nec imminentis antichristi præuij ministri iam sunt passi: qui pace sua, id est, impietatis suæ unitate se iactant, agentes se non ut Christi episcopos, sed antichristi sacerdotes. Ac ne maledicis uerborum in eos uti conuitijs arguamur, causam perditionis publicæ, ne cuiquam ignorata sit, non tacemus. Antichristos plures esse, etiam apostolo Ioanne prædicante, cognouimus. Quisquis enim Christum, qualis ab apostolis est prædicatus, negauit: antichristus est. Nominis antichristi proprietas est, Christo esse contrarium. Hoc nunc sub opinione falsæ pietatis efficitur, hoc sub specie prædicationis euangelicæ laboratur: ut dominus Iesus Christus, dum prædicari creditur, denegetur. Ac primum miserari licet nostræ ætatis laborem, & præsentium temporum stultas opiniones congemiscere: quibus patrocinari deo humana creduntur, & ad tuendam Christi ecclesiam ambitione seculari laboratur. Oro uos episcopi, qui hoc uos esse creditis: quibus nam suffragijs ad prædicandum euangelium apostoli usi sunt? Quibus adiuti

tuti potestatibus Christum prædicauerunt, gentes'que ferè omnes ex idolis ad deum transtulerunt? An'ne aliquam sibi assumebant è palatio dignitatem: hymnum deo in carcere, inter catenas, & post flagella cantantes? Edictis'que regis Paulus cum in theatro spectaculum ipse esset, Christo ecclesiam congregabat? Nerone se, credo, aut Vespasiano, aut Decio patrocinantibus tuebatur: quorum in nos odijs confessio diuinæ prædicationis effloruit. Illi manu atque opere se alentes, intra cœnacula secreta'que coeuntes, uicos & castella gentes'que ferè omnes terra ac mari contra senatusconsulta & regum edicta peragrantes: claues, credo, regni cœlorum non habebant? Aut non manifesta se tum dei uirtus contra odia humana porrexit: cum tanto magis Christus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nunc, proh dolor, diuinam fidem suffragia terrena commendant: inops'que uirtutis suæ Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur. Terret exilijs & carceribus ecclesia, credi'que sibi cogit, quæ exilijs & carceribus est credita: pendet à dignatione communicantium, quæ persequentium est consecrata terrore: fugat sacerdotes, quæ fugatis est sacerdotibus propagata: diligi se gloriatur à mundo, quæ Christi esse non potuit, nisi eam mundus odisset. Hæc de comparatione traditæ nobis olim ecclesiæ, nunc quàm deperditæ, res ipsa quæ in oculis omnium est atque ore, clamauit. Quid autem illud sit quod ignorandum ultra non sit, breuiter expotiam. Secundum placitam deo plenitudinem coartata sunt tempora. Incircumscripta enim ratio eorum cœlestibus libris docetur: ac necesse est in ipsam nos ætatem antichristi incidisse, cuius secundum Apostolum ministris in lucis se angelum transformantibus, ab omnium ferè sensu & conscientia is qui est Christus aboletur. Vt enim erroris affirmatio certa sit, incerta uero opinio antefertur: sit'que antichristo iam peruium, Christum eum esse se fallere, de quo nunc usque dissensum sit. Hinc illæ uariæ opiniones, hinc sub unius Christi fide prædicatio plurimorum, hinc Arrij spiritus nuper ex angelo diaboli in lucis angelum transfiguratus: cuius hæreditas nominis ad Valentem, Vrsatium, Auxentium, Germinium, Caium successio'que defluxit. Nam ipsi nũc Christum nouum, per quem antichristus subreperet, intulerunt. Volũt enim hunc suum Christum nõ eiusdem diuinitatis esse, cuius & pater est: sed esse eum præstantem cæteris alijs creaturis creaturam, eum'que per uoluntatem dei ex nihilo substitisse, & eum ante omnia quidem secula, & ante omne omnino tempus natum ex deo deum esse: sed non ex substantia dei esse. neque diuinæ in eo natiuitatis maiestatis'que eius, quæ dei est, intelligendam ueritatem, ne quàm uerus sit deus qui pater est, tam uerus sit deus qui filius est: Vt id quod unum esse filius et pater in euangelijs

prædicantur, in uoluntatis tantum sit & charitatis societate, non in diuinitatis ueritate. Quæ si in filio non eadem est ipsa illa quæ dei est, ut in confessione fidei deus unus sit: quur deum filium, quur ante tempora & secula confitentur: nisi quia dei nomen sancto cuique per indulgentiam est destinatum, & regenerati omnes uere dei filij sunt, & angeli omnes per Christum utique conditi, non ante omnia omnino secula sunt creati? Verum antichristum arbitror minori inuidia introducendum, miserisq; credendum. Tribuunt Christo dei nomen, quia hoc & hominibus sit tributum. Fatentur dei uere filium, quia sacramento baptismi uere dei filius unusquisq; perficitur. Ante tempora & secula confitentur, quod de angelis atq; diabolo est nō negandum. Ita domino Christo sola illa tribuuntur, quæ sunt uel angelorum propria, uel nostra. Cæterum quod deo Christo legitimum & uerum est, Christus deus uerus, id est, eadem esse filij quæ patris diuinitas, denegatur. Et huius quidem usque adhuc impietatis occasio per fraudem perficitur, ut iam sub antichristi sacerdotibus Christi populus non occidat, dum hoc putant illi fidei esse, quod uocis est. Audiunt deum Christum, putant esse quod dicitur. Audiunt filium dei, putant in dei natiuitate inesse dei ueritatem. Audiunt ante tempora, putant id ipsum ante tēpora esse, quod semper est. Sanctiores aures plebis, quàm corda sunt sacerdotum. Si deum uerum Ariani prædicant, Christum deum sine fraude confessi sunt: quòd si deum dicunt & negant uerum, tribuunt nomen, adimunt ueritatem. Quanquam igitur impijssimis eorum blasphemijs plenæ omnes ecclesiarum chartæ, plenicq; iam libri sint: quid proxime tamen acciderit, non tacendum est. Cum edicto graui sanctus rex perturbari ecclesiam Mediolanensium, quæ deum uerum Christum, & unius cum patre diuinitatis & substātiæ confitetur, sub unitatis specie & uoluntate iussisset: etiam importuna interpellatione suggessi, Auxentium blasphemum esse, & omnino hostem Christi habendum, atq; adieci, eum aliter credere quàm rex ipse, aut alij omnes haberent. Quibus rebus permotus, audiri nos à quæstore & magistro præcepit, confidentibus unà nobiscum episcopis ferè decem: ptimumq;, ut in foro solet, de persona calumniatus est, damnatum quondā me à Saturnino, audiri ut episcopū non oportere. Nō est nunc temporis, quid ad hæc responsum sit enarrare: sed qui tum audiebant, de fide potius, ut regi placuerat, agitandū esse decernūt. Cumq; iam in arcto esset negādi periculo: credere se Auxentius Christū deum uerū, & unius cum deo patre diuinitatis & substātiæ est professus. Placuit igitur hoc scribi, & ne memorijs audientiū quæ dicta essent, elaberentur, continuo libellū regi per quæstorem offero, quo quid conuenisset, contineretur: & ne quid mentiri arguar, eiusdē exempla subieci.
Placet

Placet omnibus Auxentium hæc ipsa profiteri frequenter, qui ut ipse scriberet, est coactus. Qui diu consilia sua uersans, callidissime fidem regis eludit: dat scripturã stilo antichristi compositam. Nam primum ea quæ Niceæ Thraciæ omnium impietas ex se soluisset, sancta esse te statur: uim scilicet illatam episcopis, fidem esse ueræ confessionis affirmans. Negat quoq; se scire Arium: cum in Alexandria in Ariana ecclesia, cui Gregorius præerat, presbyter esse cœpisset. Sed de Ariminensi synodo, quę ab omnibus est religiose dissoluta, nihil dicamus: tantum diaboli commenta pandenda sunt. Cum placuisset igitur scribi deum uerum esse Christum, & unius cum patre diuinitatis esse atq; substantiæ: ponitur talis ab eo, ut à callidissimo diabolo, sententia, quæ significaret Christum ante omnia tempora natum deum uerum filium: ut secundum Arianos ueritas ad filium, non ad deum referretur. Et ut longe maior differentia huius significationis existeret, subnecitur: Ex uero deo patre, ut in patre dei ueritas esset, in Christo ueritas tantum filij scriberetur. Dehinc procedente sermone, unã ab Auxentio diuinitas prædicatur, & in ea non confitetur & filium: ut in solo patre, non etiam in filio esset sola una diuinitas. Spargitur uero per populos, Auxentium uerum deum Christum, & unius cum patre diuinitatis ac substantiæ scripsisse, neq; ab expositæ per me fidei dissidere sententia, postq; ad communionem eius rex pro fidei suæ synceritate aduenit. Sed cum hoc mysterium impietatis diu occultatum iam non taceretur, diceremq; fingi omnia, fidem negari, deum atq; homines illudi, iubeor de Mediolano proficisci, cum consistendi mihi in ea inuito rege esset nulla libertas. Hæc igitur fratres, quibus dei iudicium in metu est, ita gesta esse significo. Auxẽtius quod negare timuit, noluit confiteri: nã expositionis ipsius exemplar subieci. Si idem scripsit, arguite fallente: si uero aliud scripsit quàm professus est, intelligite iam Christum per eum alium, id est, antichristum prædicari. Lusit quidem ille uerbis, quibus posset fallere electos, sed patet impietatis tantæ professio. Negat se duos deos prædicare, quia non duo patres sunt. Quis secundum hæc non uidet unius dei confessionem idcirco tantum patri propriam esse, quia solus esset? Vnde & ille satanæ filius extitit: Noui unum solum uerum deum patrem. Et post maleuolas significationes: Similem, inquit, secundum scripturas filium genitori suo patri. Si usquam in sanctis uoluminibus hoc scriptum est, habet innocentiæ pro fessionem. Si ueritate diuinitatis pater & filius unum sunt, quid similitudinis imperfecta opinio antefertur? Imago quidem dei Christus est: sed & hominẽ imaginem dei esse nõ dubium est, cum ad imaginem & similitudinem dei Adam factus sit. Quid tu hæres Arij, Christo tantum nostra cõcedis? Quid regẽ, quid comites, quid dei ecclesiã, patris tui

Quære post finẽ huius libelli.

tui, id est satanæ, arte circumuenis? Christum deum dicis, quid fallis in nomine? Nega Mosen Pharaoni deum dictum. Christum filium & primogenitum dei loqueris. Nega primogenitum filium Israel deo esse. Christum ante tempora natum asseris, & creatum. Nega diabolum ante tempora & secula substitisse. Christum similem patri memoras. Nega ad imaginem & similitudinem dei hominem esse cœpisse. Solum in Christo quod est denegas, ne deus uerus & unius cum patre diuinitatis atq; substantiæ sit: & solitus es unà cum magistris tuis me hæreticum arguere. Expone quibus potes literis, impietatis meæ causam: & blasphemiarum mearum titulum propone. Mihi autem antichristus est, qui unius diuinitatis esse filium cum patre non confitetur: quiq; non ita unum deum uerum patrem prædicat, ut ueritas quoque diuinitatis non intelligatur in filio. Si igitur unius diuinitatis Christus & deus sunt, quur hoc non simpliciter scripsisti? Si tibi non sunt, quur hoc non simpliciter denegasti? Arcanum igitur tam pestiferi mysterij optassem fratres ipse potius quàm per literas reuelare, & omnes blasphemias Auxentij uerbis singulis explicare: uerum quia id non licet, saltem unusquisq; quod sibi licet intelligat. Multa alia proferre ecclesiæ me pudor inhibet, & committere epistolę Arianorum blasphemia rum dedecora pertimesco. Vnum moneo, cauete antichristum. male enim uos parietum amor cepit, male ecclesiam dei in tectis ædificijsq; ueneramini, male sub his pacis nomen ingeritis. An'ne ambiguum est, in his antichristum esse sessurum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & uoragines sunt tutiores: in his enim prophetæ, aut manentes, aut demersi, dei spiritu prophetabant. Absistite itaq; ab Auxentio satanæ angelo, hoste Christi, uastatore perdito, fidei negatore: quam sic est regi professus, ut falleret: sic fefellit, ut blasphemaret. Congreget nunc ille quas uolet in me synodos, & hæreticum me, ut sępe iam fecit, publico titulo proscribat, & quantam uolet iram in me potentium moliatur: mihi certe ille nunquam aliud quàm diabolus erit, quia Arianus est. Neque pax aliquorum unquam optabitur: nisi eorum, qui secundum patrum nostrorum apud Niceam tracta tum, anathematizatis Arianis, Christum deum uerum prædicabunt.

AVXENTII MEDIOLANENSIS EPISTOLA.

Beatissimis ac gloriosissimis imperatoribus, Valentiniano ac Valenti Augustis, Auxentius episcopus ecclesiæ catholicæ Mediolanensium. Ego quidem pijssimi imperatores, existimo non oportere sexcentorum episcoporum unitatem, post tantos labores ex contentione paucorum hominum refricari, abiectis decretis ante annos decem, sicut & scripta manifestant: Sed & si aliqui è plebe, qui nunquam communicauerant, neq; his qui ante me fuerũt episcopis, nunc amplius excitati ab Hilario & Eusebio, perturbantes quosdam, hæreticum me uocauerunt: iussit uero pietas uestra cognoscere de his uiros laudabiles, quæstorem & magistrum: & sicut prædixi non eos personam habere accusatorum, aut iudicare, qui semel depositi sunt, dico autem Hilarium, & qui ei consentiunt: tamen obediens serenitati uestræ, processi manifestare, falsa docentibus & blasphemantibus & uocantibus me Arianum, & quasi non cõfitentem Christum filium dei deum esse. Exposui amicis pietatis uestræ meam cõfessionem, primum satisfaciens, quia nunquam sciui Arium, non uidi oculis, non cognoui eius doctrinam: sed ex infantia quemadmodum doctus sum, sicut accepi de sanctis scripturis credidi, & credo in unum solum uerum deum patrem omnipotentem, inuisibilem, impassibilem, immortalẽ: & in filium eius unigenitum dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia secula & ante omne principiũ natum ex patre deum, ex uero deo patre, secundum quod scriptum est in euangelio: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Per ipsum enim omnia facta sunt, uisibilia & inuisibilia. Qui descendit de cœlis uoluntate patris propter nostrã salutem, natus de spiritu sancto ex Maria uirgine secundũ carnem, sicut scriptum est, & crucifixũ sub Pontio Pilato, sepultum, tertia die resurrexisse, ascendisse in cœlos, sedere ad dexteram patris, uenturũ iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum paracletum, quem misit dominus & deus noster saluator Iesus Christus discipulis ueritatis spiritũ. Sic credidi, & credo sicuti & ascendẽs in cœlos unicus filius dei tradidit discipulis dicẽs: Euntes docete oẽs gentes: baptizantes eos in nomine patris et filij & spiritus sancti. Duos aũt deos nunquam prædicaui, nec enim sunt duo patres, ut duo dij dicantur, nec duo filij, sed unus filius ex uno patre, solus à solo, deus ex deo, sicut scriptũ est: Vnus pater deus, ex quo omnia, & unus dñs Iesus Christus, per quem omnia, propter quod & unam deitatem prædi

prædicamus. Omnes ergo hęreses quæ aduersus catholicam fidem ueniunt, semper quidem congregati episcopi catholici condemnauerūt & anathematizauerunt, specialiter autem conuenientes Arimino, & inde condemnauimus. Catholicam autem & euangeliorum quam tradiderunt apostoli, hanc fideliter custodiuimus. Vt autem pietas uestra uerius cognosceret ea quę gesta sunt in concilio Ariminensi transmisi, & peto ut ea libenter legi præcipiatis: sic enim cognoscet serenitas uestra, quia iam dudum damnati, depositi, hoc est, Hilarius & Eusebius, contendunt ubique schismata facere. Quæ enim bene de sanctis scripturis catholicæ fidei exposita sunt: pietas uestra peruidet, hæc retractari non oportere.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE SYNODIS FIDEI CATHOLICæ contra Arianos, & præuaricatores Arianis acquiescentes.

Dominis & beatissimis fratribus, & coepiscopis prouinciæ Germaniæ primæ & Germaniæ secundæ, & primæ Belgicæ & Belgicæ secundæ, & Lugdunensis primæ & Lugdunēsis secundæ, & prouinciæ Aquitanicæ, & prouinciæ nouēpopulanæ, & ex Narbonensi plebibus, & clericis Tolossanis, & prouinciarum Britanniarū episcopis, Hilarius seruus Christi, in deo & domino nostro æternam salutem. Cōstitutum mecum habebam frattes charissimi, in tanto silentij uestri tempore nullas ad uos ecclesiastici sermonis literas mittere. Nam cum frequenter uobis ex plurimis Romanarum prouinciarum urbibus significassem, quid cum religiosis fratribus nostris orientis episcopis, fidei studijq; esset, quantaq; sub occasione temporaliū motuum diabolus uenenato ore atque lingua mortiferæ doctrinæ sibila protulisset: uerens ne in tanto ac plurium episcoporum calamitosæ impietatis uel erroris periculo taciturnitas uestra de pollutæ atq; impiatæ conscientiæ esset desperatione suspecta (nam ignorare uobis frequenter admonitis non licebat) mihi quoq; apud uos tacendum arbitrabar, dominicæ sententiæ admodum memor, quæ post primam atq; iteratam conuentionem eos qui etiam sub testimonio ecclesiæ inobedientes existerent, haberi sicut ethnicos publicanosq; iussisset. Sed beatæ fidei uestræ literis sumptis, quarum lentitudinem ac raritatem de exilij mei, & longitudine, & secreto intelligo constitisse: gratulatus sum in domino incontaminatos uos & illæsos ab omni cōtagio detestandæ hæreseos perstitisse, uosq; comparti

comparticipes exilij mei, in quod me Saturninus, ipsam conscientiam suam ueritus, circumuento imperatore detruserat, negata ipsi usque hoc tempus toto iam triennio communione, fide mihi ac spiritu cohærere: & missam proxime uobis ex Syrmiensi oppido infidelis fidei impietatem, non modo non suscepisse, sed nunciatam etiam significatamq; damnasse: necessariū mihi ac religiosum intellexi, ut nunc quasi episcopus, episcopis mecum in Christo communicantibus salutaris ac fidelis sermonis colloquia transmitterem: & qui per metum incertorum, conscientiæ tantum antea meę, quòd ab his omnibus essem liber, gratulabar, nunc iam communis fidei nostræ integritate gaudere. O gloriosæ conscientiæ uestræ inconcussam stabilitatem. O firmam fidelis petrę fundamine domum. O intemeratæ uoluntatis illæsam imperturbatamq; constantiā. Mansit namq; atq; etiā nunc permanet post synodi Biterrensis professionem, in qua patronos huius hæreseos ingerendæ quibusdam uobis testibus denunciaueram, innocẽs inuiolataq; religio. Expectatis enim sanctæ & indemutabilis perseuerantiæ gloriosum triumphum, non cedendo Saturnini minis, potestatibus, bellis: & cum omnia inchoandæ blasphemiæ in deum certamina mouerentur, manentes nunc usq; mecum in Christo fideles, neque antea ad occasionem prorupturæ hæreseos cessistis, & nunc omnem eius petulantiam in proruptionis cōgressione fregistis. Vicistis enim fratres, cum ingenti fidei communis gratulatione, & geminam habuit illæsæ conscientiæ uestræ honor gloriam: de integritate scilicet conscientiæ, & de exempli autoritate. Nam fidei uestræ imperturbatæ inconcussæq; fama quosdam orientalium episcopos sero iam ad aliquem pudorem nutritæ exinde hæreseos auctæq; commouit: & auditis his quę apud Syrmium conscripta impijssime erant, irreligiosorum audaciæ quibusdam sententiarum suarum decretis cōtradixerunt. Et si diligenter sententia hæc expensa esset, fortè totius tractatus mei ratio non fuisset suspitiosa. Non enim tacuissem illic, quod nō nisi cum scandalo esset audiendum. Et licet non sine aliquo aurium scandalo & piæ solicitudinis offensione restiterint: tamen adeo, restiterunt, ut ipsos illos qui tūc apud Syrmiū in sententiā Potamij atq; Osij, ita ut ipsi consentiētes cōfirmantesq; concesserāt, ad professionē ignorantiæ erroris q; cōpellerēt, ut ipsi rursum subscribēdo damnarēt, quod scecerāt. Quod uriq; ideo fecerant, ut aliud ante damnarent. Sed tenet etiam nunc inuicta fides uestra spectabilem conscientiæ suæ gloriam, & nihil subdolum, nihil ambiguum, nihil trepidum agere contenta, secure in Christo libertatis suæ professione persistit: ab eorum se communione qui episcopos blasphemijs suis contradicentes, in exilio detinent abstinendo, neque se in iniusti iudicij reatum per assensum dissimulationis sub

dole aggregādo. Nam post multum & grauem omnium nostrum ob eas res quæ irreligiose ab impijs gerebantur dolorem, ex eo intra nos tantum cōmunio dominica continetur, ex quo his perturbationibus uexari ecclesia cœpta est, ut exulent episcopi, demutentur sacerdotes, plebes terreatur, fides periclitetur, humano arbitrio ac potestate doctrinæ dominicæ decreta statuantur. Hoc fides illæsa uestra neq; nesci re se simulat, neq; pati posse profitetur, non se extra cōscientiæ crimen futuram intelligēs ex ipso dissimulationis assensu. Et quanquā in omnibus quæ gessistis & geritis, constantem fidei uestræ libertatem & securitatem testemini: tamen etiam in eo ferventis spiritus ardorem probastis, quòd nonnulli ex uobis quorum ad me potuerunt scripta deferri, quæ exinde orientales fidei professionibus gerant & gesserunt, significari uobis humilitatis meæ literis efflagitastis: etiam hoc mihi onus imperitissimo omnium ex affectu charitatis addentes, ut quid ipse super omnibus dictis eorum sentiam indicem, cum difficillimum sit sensum ipsum propriæ meæ fidei, secundum intelligentiæ affectum loquendo proferre, ne dum modo facile sit intelligentiam eorum quæ ab alijs dicātur exponere. Oro autem uos per domini misericordiam, ut quia nihil ad uos de diuinis, ut uoluistis rebus, & de fidei nostræ intemerata conscientia, erit per has literas sermo: ne quisquam de me ante sermonis consummationē per literarum exordia existimet iudicandum. Iniquum est enim nisi comperta usq; ad finem ratione dictorum, præiudicata tam sententiam ex initijs, quorum causa adhuc ignoretur afferre: cum non de inchoatis ad cognoscendū, sed de absolutis ad cognitionem sit iudicandum. Est enim mihi non de uobis, ut dominus sensui meo conscius est, sed de quibusdam nimium apud se cautis & prudentibus metus, non intelligentibus per beatum Apostolum sibi, ὑπερφρονεῖν ne supersaperent præceptum: quos uereor nolle omnia ea quorum ab solutio à me in consummatione erit præstanda cognosci, dum uerum intelligi ex ijs quæ absoluentur euitant. Sed quisquis hæc legenda & cognoscenda susceperit, modum sibi atq; mihi patientiæ fidelis indulgeat, & usq; ad absolutionem uniuersa percenseat. Fortè enim omnis hic fidei meæ sermo præstabit, ut neq; furtiui hæretici quod uolunt fallant: & perfecti catholici quod desiderant, consequantur. Obsequor igitur charitatis uestræ impatientissimę uoluntati, & omnes fides quę post sanctam Synodum Nicenam diuersis temporibus & locis æditæ sunt, cum sententiarū omnium atq; etiam uerborū additis per me expositionibus destinaui. In quibus si quid uitiosum inesse intelligetur, nemo mihi uitium potest assignare dictorum: Internuncius enim, ut uoluistis, sum ipse, non conditor. Si quid uero rectum atq; ex doctrinis apostolicis deprehendetur: nemo ambigit non interpretantis in eo

esse

esse gloriam, sed autoris. Ego tamen quæ gesta sunt, fideliter transmisi: uos an catholica, an heretica sint, fidei uestræ iudicio cōprobate. Quan quam enim respondere literis uestris necessarium fuerit, quibus mihi communionem dominicam fidei uestræ scriptis miseratis, & quidam etiam ex uobis ad Synodum quæ in Bithynia futura uidebatur acciti, firmissima fidei constantia intra communionem se meam cōtinentes, à cæteris extra Gallias abstinerent: Et dignum sanè erat episcopali ministerio ac uoce, in tanto hæreticorum furore, aliqua uobiscum per literas piæ fidei consilia conferre. Non enim cum corporibus nostris exulans, uinctum ac detentum esse potuit dei uerbum, ut non communicari uobiscum posset ubicunq;: sed maxime cum comperissem Synodos in Ancyra atq; Arimino congregandas, & ex singulis prouincijs Gallicanis binos uel singulos eò esse uenturos, ea quæ inter nos atque orientales episcopos mutuis suspicionibus detinentur, per me qui in orientis partibus continebar, exponenda uobis licet iam scientibus, atq; ædenda existimaui: ut cum hanc prorumpentem à Syrmio hæresim & uos condemnassetis, & illi cum anathemate iudicassent, sciretis tamen in cuius fidei professione id ipsum quod uos gesseratis, etiam ab orientalibus episcopis esset effectum, & uos quos maxime uellem futuris Synodis probabiles eluceре, non pateret uno atq; eodem apostolicæ fidei sensu catholica sentientes, aliqua saltem à catholicæ fidei synceritate ignorata uerborū opinione differre. Et quidem rectum ac cōueniens existimo, ut antequam de uerborum suspicionibus ac dissensionibus ineo sermonem, ea quæ ab orientalibus episcopis aduersum cōscriptā apud Syrmium hæresim, dicta & constituta sunt, uerbis quàm possim absolutissimis demonstrem: non quod non ab alijs planissime omnia ædita sint, sed quod ex Græco in Latinum ad uerbum expressa translatio affert plerunq; obscuritatem, dum custodita uerborum collatio eandem absolutionem non potest ad intelligentiæ simplicitatem conseruare. Meministis namq; in ea ipsa scripta proxime apud Syrmium blasphemia, id tentatum ac laboratū fuisse: ut dum pater unus & solus omnium deus prædicatur, deus esse filius negaretur, & dum de homousio & homœusio taceri decernitur, id decretum esse, ut aut ex nihilo, ut creatura, aut ex alia essentia, ut cōsequentia creaturarum, & non ex deo patre deus filius natus cōfirmaretur. Tum porrò in eo quod honore, claritate, dignitate, maiestate pater maior diceretur, id esse quæsitum, ut filius his omnibus quibus pater maior est, indigeret. Postremo dum ignorabilis natiuitas eius asseritur, per hoc ignorantiæ decretum nescire quod ex deo sit iuberemur: Perinde quasi iuberi decernicq; possit, ut quis aut quod ignoraturus sit sciat, aut quod scierit ignoret. Ipsam autem ex solido impijssimæ blasphemiæ

pestem inuitus licet subdidi, ut responsionum quæ è diuerso ab orientalibus positæ sunt, absolutius & uirtus & ratio nosceretur, quibus studij fuit, ut secundum intelligentiæ suæ sensum omnibus hæreticorum artibus contrairent. Exemplum blasphemiæ apud Syrmium per Ossium & Potamium conscriptę. Cum nõnulla putaretur esse de fide disceptatio, diligenter omnia apud Syrmium tractata sunt & discussa, præsentibus sanctissimis fratribus & coepiscopis nostris, Valēte, Vrsatio & Germinio. Vnum constat deum esse omnipotentem patrem, sicut per uniuersum orbem creditur: & unicū filium eius Iesum Christum dominum, saluatorem nostrum, ex ipso ante secula genitum. Duos autem deos nec posse nec debere prædicari, quia ipse dominus dixit: Ibo ad patrem meum & patrem uestrum, deum meum & deum uestrum. Ideo omnium deus unus est, sicut apostolus docuit: An Iudæorum deus tantum? nonne & gentium? imò & gentium. Quoniam quidem unus deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. Sed & cætera conuenerunt, nec ullam habere potuerunt discrepantiam. Quod uero quosdam haud multos mouebat de substantia, quę Grȩce usia appellatur, id est, ut expresśius intelligatur, homousion quod dicitur, aut homœusion, nullam omnino fieri oportere mentionem. Nec quenquam prædicare ea de causæ ratione, quòd nec in diuinis scripturis contineatur, & quòd super hominis scientiam sit, nec quisquam posśit natiuitatem filij enarrare, de quo scriptum est: Generationē eius quis enarrabit? Scire autem manifestum est solū patrem, quomodo genuerit filium suum, & filium quomodo genitus sit à patre. Nulla ambiguitas est, maiorem esse patrem. Nulli potest dubium esse, patrem honore, dignitate, claritate, maiestate, & ipso nomine patris maiorem esse, filio testante: Qui me misit, maior me est. Et hoc catholicū esse, nemo ignorat, duas personas esse patris & filij, maiorem patrem, filium subiectum, cum omnibus his quæ ipsi pater subiecit. Patrem initium non habere, inuisibilem esse, immortalem esse, impasśibilem esse. Filium autem natum esse ex patre, deum ex deo, lumē ex lumine. Cuius filij generationem, ut ante dictum est, neminem scire nisi patrem suum. Ipsum autem filium dei dominum & deum nostrum, sicut legitur, carnem uel corpus, id est, hominē suscepisse ex utero uirginis Mariæ, sicut angelus prædicauit. Vt autem scripturæ omnes docent, & pręcipue ipse magister gentium Apostolus, hominem suscepisse de Maria uirgine, per quem compassus est. Illa autem clauis totius fidei & illa confirmatio, quod trinitas semper seruanda est, sicut legimus in euangelio: Ite & baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij & spiritussancti. Integer, perfectus numerus trinitatis est. Paracletus autem spiritus per filium est, qui missus uenit iuxta promissum, ut Apostolos

stolos & omnes credentes instrueret, doceret, sanctificaret.

His itaq; tot & tantis impietatis professionibus æditis, has rursum è contrario orientales episcopi in unum congregati sententiarum defi nitiones condiderunt. Sed quia frequens nobis nuncupatio essentiæ ac substantiæ necessaria est, cognoscendum est quid significet essentia, ne de rebus locuturi, rem uerborum nesciamus. Essentia est res quæ est, uel ex quibus est, & quæ in eo quod maneat subsistit. Dici autem essentia, & natura, & genus, & substãtia uniuscuiusq; rei poterit. Propriè autẽ essentia idcirco est dicta, quia semper est. Quæ idcirco etiam substantia est, quia res quæ est necesse est subsistat in sese: quicquid autem subsistit, sine dubio in genere uel in natura, uel substantia maneat. Cum ergo essentiam dicimus significare naturam, uel genus uel substantiã intelligimus eius rei quæ in his omnibus semper esse subsistat. Nunc igitur præscriptas ab orientalibus fidei definitiones recenseamus.

Si quis audiens, imaginem esse filium dei inuisibilis, idem dicat esse 1 imaginem dei quod & deum inuisibilem: quasi non confitens uere filium, anathema sit. Exclusa est assertio uolentium nominibus tantum patrem & filium prædicare: cum imago omnis, eius ad quem coimaginetur, species indifferens sit. Neq; enim ipse sibi quisquam imago est: sed eum cuius imago est, necesse est ut imago demonstret. Imago itaq; est rei ad rem coæquandæ imaginata & indiscreta similitudo. Est ergo pater, est & filius, quia imago patris est filius: & qui imago est, ut uere imago sit, speciem necesse est & naturã & essentiam secundum quod imago est, in se habeat autoris.

Et si quis audiens filium dicentem: Sicut enim pater habet uitam in 2 semetipso, sic & filio dedit uitam habere in semetipso, eundem dicat, qui acceperit à patre uitam, qui confitetur hoc idem: Ego uiuo propter patrem, quem & illum qui dederit: anathema sit. Discernitur persona accipientis & dantis, ne ipse sit idem unus & solus. Cum enim anathema sit, qui solitarium atq; unicum in accipientis & dantis professione crediderit: non potest intelligi idem atq; unus à se accepisse qui dederit. Neq; enim est ipse solus qui uiuit & per quem uiuit, quia alius est sibi uiuens, alius profitẽs se uiuere per autorem: & unum atq; eundem nemo profitebitur qui uita utatur, & per quem sit causa uiuendi.

Et si quis audiens unigenitum filium, inuisibilis dei similem, non di 3 xerit essentia filium, qui est imago dei inuisibilis, cuius imago & iuxta essentiam intelligitur: quasi non uere dicens filium, anathema sit. Indiscreta confirmatur indissimilisq; natura. Cum enim unigenitus filius, & imago inuisibilis dei sit: necesse est per speciem atq; naturam similis essentia sit. Aut quomodo inter filium atq; patrem natura discernitur generis indifferentis, cum in his quæ patris sunt propria, subsistens fi-

lius, per naturam in se genitam constat, gloriæ scilicet, uirtutis, potestatis, inuisibilitatis, essentiæ: atq; ita in his paribus diuinitatis bonis intelligitur neq; ille minor esse cum filius sit, neque hic præstare cum pater sit, cum patri filius & coimaginatus ad speciem sit: nec sit dissimilis in genere, quia diuersitatem substantiæ geniti ex substantia patris filij similitudo non recipit, & omnem in se diuinitatis paternę, qualis & quanta est, formam inuisibilis dei filius & imago complectitur: & hoc uere est esse filium, paternæ scilicet formæ ueritatem, coimaginatæ in se naturæ perfecta similitudine retulisse.

4 Et si quis audiens hoc: Quomodo enim pater habet uitam in semet ipso sic & filio dedit uitam habere in sem etipso, similem nō dicat etiam iuxta essentiam filium patri, ipso testante quod sic habet, quemadmodum dixit: anathema sit. Manifestum est enim, quòd uita in patre hic intelligitur substantia significata: uita quoq; in unigenito, quæ ex patre generata est, essentia intellecta, ita similitudinem essentiæ ad essentiam significari connectitur. Tali confessione originis suæ indiscretæ naturæ perfecta natiuitas est. Quod enim in utroq; uita est, id in utroque significatur essentia: & uita quæ generatur ex uita, id est, essentia quæ de essentia nascitur, dum non dissimilis nascitur, scilicet quia uita ex uita est, tenet in se indissimilem naturam originis suæ, quia & natæ & gignentis essentiæ, id est, uitæ quæ habetur, & data est, similitudo non discrepet. Quod enim ex se deus eum ex naturæ suæ similitudine genuit, non deseruit in eo genitam similitudinem naturalis proprietate substantiæ. Non enim aliud habet quàm dedit: & sicut uitā habens, ita habendam dedit uitam. Ac sic quod de essentia tanquam uita ex uita, simile sui secundum essentiam nascitur, nullam diuersitatem ac dissimilitudinem admittit geniti & gignentis essentia.

5 Si quis condidit uel creauit me, & genuit me, ab eodem audiēs, hoc genuit me, non tamen ex similitudine essentiæ intelligat, sed idem esse dicat, genuit me & condidit me, quasi non dicens filium de deo perfectum, ex duobus nominibus significatum filium, sed per duo nomina, hoc est, condidit me & genuit, conditionem tantummodo dicens, & nequaquā filium, sicut tradidit sapientia ex duobus pium intellectum: anathema sit. Dicentibus creaturam uel conditionem esse filium dei contraitur ratione subiecta. Namq; impietatis hæreticorum hinc prophana præsumptio est, quòd legisse se dicant: Dominus condidit uel creauit me. id ipsum enim conditio & creatio uidetur intelligi. Sed cōsequentem sententiam subtrahētes, ex qua intelligentiam prior sumit: ex prima arripiunt impietatis suæ autoritatem, ut creaturam dicant, quia sapientia dixerit se creatam. Quæ si creata est, quomodo potuit & nasci? quia omnis natiuitas quæcunq; est, in naturam suam ex natu

ra

ra gignentē consistit. Creatio autem sumit exordium de creantis potestate: potēte scilicet creatore ex nihilo condere creaturā. Sapientia itaqꝫ quæ se dixit creatā, eadem in cōsequenti se dixit & genitā, creationem referens ad parentis indemutabilē naturam, quæ extra humani partus speciem & consuetudinē, sine imminutione aliqua ac demutatione sui creauit ex se ipsa quod genuit. Creantis enim opus nō habet passionē, aut permixtionis, aut partus. Esse enim aliquādo incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro potestate quod condit: & est opus uirtutis creatio, nō naturæ ex natura gignēte natiuitas. At uero natiuitas, legitimæ originis & genuinæ naturæ profectus est. Ex natura enim generāte naturā sumpsit genitā natura. Sed quia dei filius nō corporalis partitudinis est genitus exēplo, sed ex perfecto deo perfectus deus natus est: idcirco ait creatā se esse sapiētia, omnes in generatione sua corporales passiones excludens. At uero ut ostenderet, non creationis in se, sed natiuitatis naturā esse, subiecit & genitā, ut cum creatam se & genitam confitetur, absolutā natiuitatis suæ intelligentiā præstaret: dum et indemutabilē patris natura in creatione significat, & legitimā ac propriam ex deo patre genitę naturę suæ ostendit esse substantiā. Atqꝫ ita perfectæ natiuitatis intelligentiā, creationis & generationis attulit sermo: cum alterū sine demutatione, alterū in proprietate naturę est. Fitqꝫ utrunqꝫ unū, & unum utrunqꝫ perfectū: dum et filius ex deo ac sine demutatione dei natus est, & ex patre nascitur ut creetur, & indemutabilis ex se, ac naturalis filio pater, sic filiū condit ut generet. Hæresis ergo creaturā esse dei filium profiteri ausa, damnatur: quia impiam creaturę dei ex nihilo opinionem, impassibili per eam diuinitatis perfectione monstrata consequens professio naturalis generationis extinguat.

Et si quis in filio patris similitudinem secundum essentiam quidem ipso filio reuelante, per hæc quæ dicit: Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic & filio dedit habere uitam in semetipso: iuxta efficaciam autem per ea quæ docet: Quę enim pater facit, eadem & filius similiter facit, solum secundum efficaciam similitudinem cōcedens: iuxta essentiam uero, quod est principalissimū fidei nostræ, filium fraudet: quasi semetipsum fraudans cognatione uitæ perpetuæ, quæ est in patre & filio, anathema sit. Conclusi hæretici scripturarū autoritatibus hoc solū tribuere solent filio, ut patri tantum uirtute similis sit, adimant aūt ei similitudinē naturæ: stulti atqꝫ impij non intelligentes, nō nisi ex naturę similitudine similitudinē esse uirtutis. Neqꝫ enim aliquādo inferior natura, superioris a se potiorisqꝫ naturæ uirtutē consequetur. Aut quid hæc asserentes, de omnipotente patre deo profitebuntur, si uirtuti suæ uirtus naturæ inferioris exæquatur? Non enim potest negari quin filius idem possit cum dixerit: Quæcunque facit pater, eadem & filius 6

 facit

facit similiter. Sed similitudini uirtutis, o naturæ similitudo succedit, cū dicit: Sicut enim pater habet uitā in semetipso, ita & filio dedit uitam habere in semetipso. In uita, naturæ & essentiæ significatio est: quæ sicut habetur, ita data esse docetur ad habendū. Tenet ergo uitę similitudo uirtutis similitudinem. Similitudo enim uirtutis nō potest esse dissimilis naturæ, atq; ita necesse est, ut essentiæ similitudo uirtutis similitudinem consequatur. Quia sicut ea quæ pater facit, eadem & filius facit: ita sicut habet uitam pater, sic habendā filio dedit uitam. Cōdemnatur ergo impiæ professionis temeritas, quæ uirtutis similitudinē confitens, dissimilitudinē ausa sit prædicare naturę: cū principalis spei nostre fides sit, indifferentē in patre & filio diuinitatis substantiā cōfiteri.

7 Et si quis patrem & filium credere se promittens, patrem dissimilis essentię dicat, sed similis efficaciæ, quasi prophanas & nouas uoces cōtra essentiam filij loquens, & interimens uerum dei filium esse: anathema sit. Confusis permixtisq; uerbis ueritatem frequentissime hæretici eludunt, & incautorum aures communium uocabulorum sono capiunt, patrem & filium solis nominibus, nō etiam per ueritatem naturalis & genuinæ essentiæ prædicantes, quia omniū creationum sciant dici deum patrem, & sanctos quosq; nuncupari meminerint dei filios: quo exemplo patrem & filium secundum communia uniuersitatis nomina confitent, ut pater & filius dicantur potius q̄ sint: dicuntur enim non etiam sunt, si in his differētis essentiæ discreta natura est, cum non posit paterni nominis ueritas nisi ex naturę suæ progenie acquiri. Pater itaq; non potest alienæ à se ac dissimilis substantiæ pater dici, quia natiuitas perfecta non habet dissidentem originalis substantiæ diuersitatem. Repudiatur ergo omnis impietas, quæ patrem non secundū naturam suam, genitiq; ex se filij patrē loquatur. Neq; enim pater per id dicetur deus, si habeat uirtuti atq; efficaciæ suæ similem creationē, sed si genuerit non dissimilis atq; alienæ à se essentiæ naturā: quia diuersitatem paternæ naturæ natiuitas naturalis non recipit. Atq; ob id anathema sint, qui patrem afferāt dissimilis sibi naturæ patrem esse, ut ex deo aliud q̄ deus natus sit, & putent essentiā patris à se in filio degenerasse gignendo. Perimunt enim quantum in se est, ipsam illam innascibilem patris & indemutabilem essentiam: quia ausi sunt in unigeniti sui natiuitatem, dissimilitudinem degeneratæ essentiæ naturalis ingerere.

8 Et si quis intelligens similem secundum essentiam filium, eius cuius & filius intelligitur, eundem dicens filium quem patrem, aut patrem patris, aut per emanationē, aut aliquam passionem, quemadmodum corporales filios, ab incorporali patre incorporalem filium subsistentem: anathema sit. Cauetur in omnibus aduersum singularum peruersitatum uitia, neq; occasio fraudis admittitur. Plures enim hæreticorum

idcirco

idcirco similem secundum diuinitatem esse patri filium dicunt, ut per similitudinis proprietatē eundem patrem esse quem filium confirmēt: quia indiscreta similitudo admittere uideatur unici ac singularis occasionem. Quod enim non dissentit in genere, id uidetur in unione manere naturæ. Sed natiuitas non admittit hanc fabulam, quia unio non habet natiuitatem: quod enim natum est, habet natiuitatis suę patrem. Necq; quia indiscreta est nascentis à gignente diuinitas, ideo ipse est & generator et genitus, cū non posit nisi alius atq; alius esse generans & generatus, necq; rursum dissimilis esse posit natus & generans. Anathema ergo est qui in patre & filio naturæ similitudinem ad abolēdam filij personalē significantiā prædicabit. Quia cum in nullo differat res à re per mutuam similitudinē: similitudo tamen ipsa nō recipiens unionem, patrē & filium per id quod filius indemutabilis similitudo patris est, confitetur. Non enim pars est filius patris, ut unus dici posit & natus & generans. Necq; emanatio est, ut cōtinenti fluxu per corporalem & indiuiduum procursum, idem ipse fluxus retentus in origine, ipsum sibi sit serie atq; tractu cohæreti, origo quòd fluxus: sed perfecta natiuitas est, & cum naturæ similitudine manens, non cōceptu & partu corporali corporaliter inchoata, sed secundum eiusdem naturæ similitudinem incorporalis filius ex incorporali patre subsistens.

Et si quis propterea, quòd nunquā pater filius intelligitur, & quòd 9
filius nunquam pater intelligitur, alium dicens filium præter patrem, propterea quòd alius sit pater, alius sit filius, secundum quod dictum est: Alius est qui testimonium perhibet mihi, qui me misit pater: propter hanc piam intelligendam proprietatem personæ patris & filij, timens nequando idem intelligatur filius & pater, similem non dicat etiam iuxta essentiam patri: anathema sit. Dictum ad apostolos domini est: Estote prudētes ut sunt serpentes, & simplices ut columbæ. Per quod dissidentium à se animantium inesse nobis uoluit naturam, sed ita ut serpentinam prudentiam columbæ simplicitas temperaret, & simplicitatem columbæ prudentia serpentis instrueret: fieretq; & simplex sapientia, & sapiens simplicitas, quod præceptum in huius fidei expositione seruatum est. Nam cum superior de qua locuti sumus, sententia id cauisset, ne per similitudinē essentiæ, personalis unio prædicaretur, neque ut naturæ indifferentia perimeret filij natiuitatem, & unus ac solitarius nobis esset in sensu, quia alter ab altero non differret in genere: sic consequenti sententia illi prudentiæ serpentis, cui configurari cum columbæ simplicitate præcipimur, per simplicem atque apostolicam prudentiā rursum occursum est, ne fortè per id quod personalis unio non reciperetur, quia alius sit pater, alius sit & filius prædicatio iterum dissimilis naturæ posit obrepere: ne dum alius est

qui

qui misit, & alius qui missus est, quia non unus est missus & mittens, discretæ ac dissimilis naturæ existimarentur esse missus & mittens, cũ diuersæ essentiæ esse non possint natus & gignens. Retinetur itaq; in patre & filio naturæ indifferentis similitudo per essentiæ natiuitatem: Non tamen damnum personæ affert, ut unus sit missus & mittens, similitudo naturæ. Neq; rursum in personæ proprietate, cum non possit ipse sibi unus & filius & pater dici, aufertur similitudo naturæ: atq; ita & natiuitatis ueritas ad similitudinem proficit essentiæ, & similitudo essentiæ non amittit natiuitatis personalem ueritatem. Neque rursum professio gignẽtis & geniti similitudinem excludit essentiæ, quia cum gignens & genitus unus esse non possit, non tamen diuersæ naturæ sint natus & generans.

10 Et si quis in aliquo tempore patrem deum unigeniti filij intelligat, & non super tempora, & super omnem humanam existimationem unigenitum filium sine passione extitisse: quasi prætergrediens euangelicam prædicationem, quæ temporum quidem intercapedinem de patre & filio aspernata est: fideliter autem nos docuit, quod in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: anathema sit. Pia professio est, patrem non intra tempora contineri: Omnem enim intelligentiæ sensum excedit intemporalis paterni nominis ueritas. Et si ipsa paterni nominis, per quod impassibilis origo nascentis est, religiosa confessio est: non tenetur tamen in tempore, quia nõ potest æternus & infinitus deus pater intelligi temporalis. Et secundum euangelicam prædicationem cognoscitur unigenitus deus, uerbum magis iam in principio apud deum esse quàm nasci.

11 Et si quis seniorem tempore patrẽ dicat filio ex se unigenito, iuniorem autem filium patre, anathema sit. Similitudo essentiæ configurata in genere, indifferens quoq; docetur in tempore: ne qui imago est dei, qui uerbum est, qui deus est apud deum in principio, qui similis est patri, interiecto inter se ac patrem tempore, non perfectum in se habeat quod & imago est & uerbum est & deus est. Si enim tempore iunior prædicatur, amisit & imaginis & similitudinis ueritatem: quia similitudo iam non sit, quæ dissimilis reperiatur in tempore. Quia ipsum illud quod deus pater est, tempus aliquod non potest habere ne pater sit: Ex quo nec in filio tempus potest esse ne filius sit. Atq; ob id, nec pater filio senior, nec filius patre iunior esse dicendus est: quia utriusq; nominis ueritas non possit esse sine altero.

12 Et si quis intemporalẽ unigeniti filij de patre substãtiã ad innascibilem dei essentiã referat, quasi filiũ patrẽ dicens, anathema sit. Dedisse superior definitio occasionem hæreticis uidebatur, cum tempus natiuitatis filij negaretur, quia nefas esset, si pater esset in tempore, In tempore autem

autem esset, si filius tempori subderetur: ut per hanc opportunitatem temporis abnegati, sub filij nuncupatione pater, qui innascibilis esset, singularis atq; unicus, ipse sibi & pater et filius prædicaretur. Quia ubi nascendi tempus excluditur, illic opinio uidetur innascibilitatis admitti, ut natus non putetur, cuius natiuitas non sit in tempore. Idcirco ne per hanc occasionem temporis abnegati hæresis unionis irreperet, & hæc impietas damnatur, quæ audeat intemporalem natiuitatē ad unicam ac singularem innascibilis essentiæ referre substantiam: cum aliud sit intemporalem esse, aliud sit esse non natum, quorum unum habeat (licet extra tempus) natiuitatem, aliud ipsum sibi, ad id quod est, solus atq; idē autor æternus sit. Percucurrimus charissimi fratres, omnes orientalium episcoporum æditas fidei definitiones, quas aduersum emergentem proxime hæresim, congregati intra Synodū condidere: & nos quantum potuimus, ad intelligentiæ eorum sensum, expositionis nostræ sermonē coaptauimus, famulātes potius eorū dictis, q̃ dictorum alienorum autores existimandi: quibus aduersum nouam & prophanam impietatem, hæc conscientiæ suæ, & adeptæ iampridē doctrinæ suæ instituta decernunt, & eos qui hanc apud Syrmiū hęresim conscripserunt, uel conscripta susceperāt, ignoratione confitentes, ad subscriptionē decretorū taliū coegerunt. Vbi filius patris imago perfecta est. Vbi sub indifferētis imaginis proprietate, per fraudē prophanā filius nō abolet, ut pater sit. Vbi imago patris filius prædicat per similitudinis ueritatē, à substantia patris, cuius imago est, substantiæ diuersitate non differt. Vbi per habitā à patre uitā, & acceptā à filio uitā, nihil differens in substantia quæ significatur in uita, habeat pater, quam filius accepit ad habendum. Vbi non creatura est filius genitus, sed à natura patris indiscreta substantia est. Vbi sicut inter patrem & filium indifferens uirtus est, ita nullā inter se diuersitatem patiatur essentiæ. Vbi pater generādo filium, nihil ex se in eodem degenerat diuersitate naturę: Vbi quia nihil differat in utroq; naturæ proprietas, tamen similitudinis personaliū nominū respuat unionem, ne subsistens unus sit, qui & pater dicat & filius. Vbi quia pie dicitur & pater mittens, & filius missus: in nullo tamen inter patrem & filium, id est, inter missum atq; mittentē discernatur essentia. Vbi nō intra tempora paterni nominis ueritas cōtinetur. Vbi filius patre nō est posterior in tēpore. Vbi ultra tempus omne perfecta natiuitas, innascibilitatis in se non admittit errorē. Et hæc quidem fratres charissimi, omnis quæ ædita est fidei doctrina, per paucos iuxta uniuersitatis modū oriētales, sub his ipsis propè diebus, quibus uos ingestā hęresim respuistis, emersit: cuius exponendæ ea fuit ratio, quòd unius substātię silentiū decernebat. Sed iam superioribus diuersisq; tēporibus, multis hoc causis postulantibus, fides alias

necesse

necesse fuit conscribi, quæ quales sint ex ipsis intelligetur: omnibus enim quæ ab his gesta sunt cognitis, facilius tum & plenius earum rerum, de quibus inter nos quæstio est, absolutionem religiosam & unitati congruam afferemus. Expositio ecclesiasticæ fidei quæ exposita est in Synodo, habita per Encænias Antiochenæ ecclesiæ consummatæ, quam exposuerunt qui affuerunt episcopi nonaginta & septem cum in suspitionem uenisset unus ex episcopis quòd praua sentiret.

Consequēter euāgelicę & apostolicæ traditioni, credimus in unum deum patrem omnipotentem, cunctorum quæ sunt ædificatorem & factorem & prouisorem, ex quo omnia: & in unum dominum Iesum Christum filium ipsius unigenitum deum, per quem omnia, qui generatus est ex patre, deum ex deo, totum ex toto, unū ex uno, perfectum de perfecto, regem de rege, dominū de domino, uerbum, sapientiam, uitam, lumen uerum, uiam ueram, resurrectionem, pastorem, ianuam, inconuertibilem & incommutabilem, diuinitatis essentiæq; & uirtutis & gloriæ incōmutabilem imaginem, primum æditum totius creaturæ, qui semper fuit in principio apud deum uerbū deus, iuxta quod dictum est in euangelio: Et deus erat uerbum. per quem omnia facta sunt, & in quo omnia constant, qui in nouissimis diebus descendit de summis, & natus est ex uirgine secundum scripturas, & agnus factus est mediator dei & hominum, prædestinatus fidei nostræ & dux uitę, dixit quippe: Non enim descendi de cœlo ut facerem uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui me misit. Qui passus est, & resurrexit pro nobis tertia die, & ascendit in cœlos, & sedet in dextera patris, & iterum uenturus cum gloria iudicare uiuos & mortuos. Et in sanctum spiritum, qui in paraclesim & sanctificationem & consummationem credentibus datus est, iuxta quod & dominus Iesus Christus ordinauit discipulis dicens: Pergite, & docete uniuersas gentes, baptizantes eas in nomine patris & filij & spiritus sancti. Manifesta uniq; patris, uere patris, certaq; filij, uere filij, notaq; spiritus sancti, uere spiritus sancti, hisq; nominibus non simpliciter, neq; ociosis propositis, sed significantibus diligenter propriam uniuscuiusq; nominatorum substantiam & ordinem & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam uero unum. Hanc ergo habentes fidem, & ab initio & usq; in finem habituri in cōspectu dei & Christi, omnem hæreticam prauam sectam anathematizamus: & si quis præter salubrem scripturarum & rectam fidem docet, dicens aut tempus, aut spatium, aut seculum, aut esse, aut fuisse prius quàm generaretur filius: anathema sit, Et si quis filium conditionem dicit, quemadmodum unum conditionum: aut natiuitatem, sicut sunt natiuitates: aut factionem, sicut sunt facturæ, non sicut diuinæ scripturæ tradiderunt singula quæque

Tria in diuinis ὑπόστασις

superius

superius dicta: Et si quis aliud docet, aut euangelizat præter quod accepimus, anathema sit. Nos enim omnibus quę diuinis scripturis tradita sunt à prophetis & apostolis, uere & cum timore & credimus & sequimur. Minus fortè expresse uidetur de indifferenti similitudine patris & filij fides hæc locuta esse, maxime cum de patre & filio & spiritu sancto ita senserit significatam in nominibus propriã uniuscuiusq; nominatorum substantiam & ordinem & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam uero unum. Et primum sciendum est, non aduersum hæresim quæ dissimilis substantiæ patrem & filium & spiritum sanctum ansa est prædicare, in Antiochia fuisse conuentum: sed aduersus eam quę post sanctam Synodum Nicenam in id proruperat, ut tria nomina patri uellet ascribere, de qua suo loco tractabimus. Memini enim me in exordio sermonis, patientiam & æquanimitatem legentium atque audientium usq; ad absolutionem omnium dictorum meorum poposcisse, ne temerarius quisquam in me iudex ante cognitionem perfecti sermonis existeret.

Volens igitur congregata sanctorum Synodus impietatem eam perimere, quæ ueritatem patris & filij & spiritus sancti, nominum numero eluderet, ut nõ subsistente causa uniuscuiusq; nominis, triplex nuncupatio obtineret sub falsitate nominum unionem, ut pater solus atq; unus idẽ atq; ipse haberet & spiritus sancti nomen & filij: idcirco tres substantias esse dixerũt, subsistentiũ personas per substantias edocentes, non substantiã patris & filij & spiritus sancti diuersitate dissimilis essentiæ separantes. Quod aũt dictum est, ut sitit quidem per substantiam tria, per consonantiam uero unum, non habet calumniam: quia cognominato spiritu, id est paracleto, consonantię potius quàm essentiæ, per similitudinem substantiæ prædicari conuenit unitatem. Cæterum omnis superior sermo in nullo patrem & filium essentiæ ac naturæ diuersitate discernit. Vbi enim dicitur, deum ex deo, totum ex toto, nõ ambigitur totum deum ex toto deo natum. Nam & dei de deo natura non differt: & totus ex toto, in ijs est ipse in quibus pater est. Vnus ex uno, passiones humani partus & conceptionis excludit: ut dum unus ex uno est, non aliunde nec diuersus, aut aliud sit qui est unus ex uno, perfectus à perfecto. Non differt præter originis causam ab innascibilitate natiuitas, cum perfectio utriusq; non differat. Rex de rege. Non admittit uno atq; eodem nomine potestas connuncupata dissimilitudinẽ potestatis. Dominus de domino. Dominatus quoque æquatur in domino: nec recipit differentiam confessa in utroq; sine diuersitate dominatio. Illud uero quod post multa alia subiectum est, inconuertibilem & immutabilem diuinitatis & essentiæ & uirtutis & gloriæ incommutabilem imaginem: absolutum est. Nam ex deo

D deus

deus, ex toto totus, ex uno unus, & ex perfecto perfectus, & ex rege rex, & ex domino dominus, cum in ea omni diuinitatis gloria atq; natura in qua pater permanet, natus quoq; subsistat & filius, etiã hoc ex paterna substantia habet, ne demutabilis fiat. Non enim in eo nascente ea de qua est natus, demutata natura est: sed indemutabilem essentiam natus obtinuit, ex indemutabilis autoritate naturę. Nam quamuis imago est, tamẽ incõmutabilis est imago. Non cõmutata in eo scilicet per dissimilitudinem paternæ essentiæ, ex qua est genitus natura, quia in eo imago paternę essentiæ nasceretur. Iam uero cum primus æditus esset totius creaturæ, docet & ipse ille semper fuisse in principio apud deum. Verbum deus dicitur, dum primus æditur. Natus fuisse ostenditur, dum semper fuit, nec tempore separatur à patre. Non ergo uideri potest diuisio substantiarum, quæ nihil aliud studuit q̃ ut per trium subsistentium nomẽ triplicis uocabuli excluderet unionẽ, ad separationem diuersæ in filio & in patre substantiæ introducta: cum totius fidei expositio patrem & filium innascibilem & unigenitum, nec tempore, nec nomine, nec essentia, nec dignitate, nec dominatione discernat. Dignum aũt est conscientia cõmuni etiam cæteras eorundem episcoporum orientalium diuersis & locis & temporibus conscriptas fides noscere, ut per plures confessiones synceritas conscientię posset intelligi.

Fides secundum orientis synodi. Sancta synodus in Sardica congregata ex diuersis prouincijs orientalium partium, Thebaida, Aegypto, Palæstina, Arabia, Phœnice, Syria Cœle, Mesopotamia, Cilicia, Cappadocia, Ponto, Paphlagonia, Galatia, Bithynia, Hellesponto, Asia, Phrygijs duabus, Pisidia, Cycladum insularum, Pamphylia, Caria, Lydia, Europę, Thracia, Emimonto, Massilia cum Mysia, Pannonijs duabus, hanc exposuimus fidem. Credimus in unum deum patrem omnipotentem creatorem & factorem uniuersorũ, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Credimus & in unigenitum eius filium dominum nostrum Iesum Christum, qui ante omnia secula ex patre genitus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia, & quæ in cœlis & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia, qui est uerbum & sapiẽtia et uirtus & uita & lumen uerum: & qui in nouissimis diebus propter nos incarnatus est, & natus ex sancta uirgine, qui crucifixus & mortuus est & sepultus, & resurrexit ex mortuis tertia die, & receptus est in cœlo, & sedet in dextera patris, uenturus iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuiq; secundũ opera eius. Cuius regnum sine cessatione permanet in immensa secula: Sedet enim in dextera patris, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Credimus & in spiritum sanctum, hoc est, paracletum, quem promittens apostolis post reditum in cœlos, misit docere eos ac memorari omnia, per quem & sanctificantur synceriter in eum

credentium animæ. Eos autem qui credunt, de non extantibus esse filium dei, uel ex alia substantia & non ex deo, & quod erat aliquando tempus aut seculum quando non erat: alienos nouit sancta & catholica ecclesia. Similiter & eos qui dicunt, tres esse deos, uel Christum non esse deum, & ante secula neque Christum, neque filium eum esse dei, uel eum ipsum esse patrem & filium et spiritum sanctum, uel innascibilem filium, uel quod neque cōsilio neque uoluntate pater genuerit filium: anathematizat sancta & catholica ecclesia. Hilarius. Breuibus expositio fidei huius, sed absolutissimis usa est definitionibus. Nā condemnans eos, qui de nō extantibus esse filium dei dicerent, originem ei non acceptam, sed manentem dedit. Ac ne hæc origo eius, ex qua natus est manens, alia potius quàm dei intelligeretur esse substātia, etiam eos blasphemos pronunciat, qui ex alia aliqua substantia, & non ex deo filium natum esse loquerentur: atque ita non cum non ex nihilo subsistit, neque aliū de quàm ex deo quod est extitit, nō potest ambigi in his natus esse quæ dei sunt, quia neque de non extantibus, neque alia quàm de innascibili patris & æterna substātia, unigeniti filij generatur essentia. Respuit uero & interualla temporum ac seculorum: ut qui per naturam non differt, non possit separabilis esse per tempus. Ex omni autem parte, qua se circumagere solicitudo potuit, hæreticorum ingenijs aditus obstruitur, ne quid esse diuersitatis prædicetur in filio. Anathematizat nanque eos qui tres deos dicunt, quia secundum naturæ ueritatem, numerum nuncupationum substantia ista non recipit, nisi ut in hominibus atque angelis solet, cum nomen tribuitur ex honore meritorum, natura tamē inter eos & deū differens est substantia, et idcirco dij plures sunt. Cæterum in natura dei deus unus est, ita tamen, ut & filius deus sit, quia in eo natura non differens sit: & cum deus ex deo sit, non potest non uterque deus esse, quorum per generis indifferentiam non discernatur essentia. Numerus autem nominis in nuncupatione respuitur, quia non est in naturæ qualitate diuersitas. Cum igitur anathema sit duos deos dicens, & anathema sit filium deum denegans, absolute ostenditur unius ad utrunque nominis unitatem de proprietate indifferentis esse substantiæ: cum in confessione innascibilis dei patris, & unigeniti dei filij, neutro à se dissimilitudine essentiæ differente dicitur, ut uterque cum deus sit, deus tamen unus & credendus sit & prædicandus. Solicita itaque multum diligentiq; cautela episcoporum fides munit naturæ genitæ & gignentis indifferentiam, nominis unionem confirmans. Tamen ne rursum unius dei prædicatio, unicam ac sine progenie sua solitarij dei uelit affirmare substantiā, statim etiam hanc condemnat temeritatem, quæ quia deus unus est, unum ac solitarium deum patrem, habentem in se nomen patris & filij confitetur, cum in generante

nerante patre & nascente filio deus unus esset ob indifferentis abinuicem naturæ substantiam prædicandus. Innascibilem quoque filium, sanctorum fides nescit: quia natura filij nisi ex natiuitate non extat. Natiuitatis autem in eo adeo perfecta natura est, ut qui ex substantia dei natus est, etiam ex consilio eius ac uoluntate nascatur. Ex uoluntate enim atque consilio, non ex corporalis pasione naturæ essentiæ dei, de essentia dei genitæ absoluta perfectio est.

Consequens autem est, ut eam nunc fidem retractemus, quæ non olim, tunc cum Photinus episcopatu deiectus est, conscripta est. Exemplum fidei Syrmio ab orientalibus contra Photinum conscriptæ.

Credimus in unum deum patrem omnipotentem, creatorē & conditorem, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terris nominatur. Credimus & in unicum filium eius dominum nostrum Iesum Christum, qui ante omnia secula ex patre natus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quē facta sunt omnia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia. Qui & est uerbum & sapientia & uita, & lumen uerum, qui in nouissimis diebus propter nos incorporatus est, & natus de sancta uirgine, & crucifixus & mortuus & sepultus, qui & resurrexit ex mortuis tertia die, & ascendit in cœlum, & sedet in dextera patris, & uenturus est in consummatione seculi iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuique secundum opera sua, cuiusque regnum sine fine perseuerans permanet in æterna secula. Erit enim sedens in dextera patris, non solum in hoc seculo, uerum etiam in futuro. Et in spiritum sanctum, id est, paracletum, quem promittens apostolis, postequam cœlum ascendit, misit docere eos, & commonere omnia, per quem & sanctificatur creden-
1 tium in eum synceriter animæ. Eos autem qui dicunt, de nullis extantibus est filius, uel de alia substantia, & non ex deo: & quod erat tempus uel seculum quādo non erat: alienos scit sancta & catholica ec-
2 clesia. Si quis autem patrem & filiū duos dicit deos, anathema sit.
3 Et si quis unum dicens deum, Christum autem deum ante secula filium dei obsecutum patri in creatione omnium non confitetur: anathe-
4 ma sit. Et si quis innascibilem deum, uel partem eius de Maria na-
5 tum esse audet dicere: anathema sit. Et si quis secundum præscientiam uel prædestinationem, ex Maria dicit filium esse, & non ante secula ex patre natū apud deum esse, & per eum facta fuisse omnia: anathe-
6 ma sit. Si quis substantiam dei dilatari & contrahi dicit, anathema
7 sit. Si quis dilatatam substantiam dei filium dicat facere, aut latitudinem substantiæ eius, sicuti sibi uidetur, filiū nominet: anathema sit.
8 Si quis insitum uel prolatiuum uerbum dei filium dicat, anathema
9 sit. Si quis hominem solum dicit de Maria filium: anathema sit.
10 Si quis deum & hominem de Maria natum dicens, deum innascibilem

lem ſic intelligit: anathema ſit. Si quis uerbum caro factum eſt au- 11
diens, uerbum in carnem tranſlatum putet, uel demutationē ſuſtinen-
tem accepiſſe carnem dicit: anathema ſit. Si quis unicum filium dei 12
crucifixum audiēs, de alitatem eius, corruptionem, uel paſsibilitatem,
aut demutationem, aut diminutionem, uel interfectionem ſuſtinuiſſe
dicat: anathema ſit. Si quis, faciamus hominem, non patrem ad fi 13
lium dixiſſe, ſed ipſum ad ſemetipſum dicat deum locutum: anathema
ſit. Si quis filium nō dicat Abrahę uiſum, ſed deum innaſcibilem, 14
uel patrem eius: anathema ſit. Si quis cum Iacob non filium quaſi 15
hominem colluctatum, ſed deum innaſcibilem, uel patrem eius dicat:
anathema ſit. Si quis, pluit dominus à domino, non de filio & pa- 16
tre intelligat, ſed ipſum à ſe dicat pluiſſe: anathema ſit. Pluit enim do-
minus filius à domino patre. Si quis dominum & dominum pa- 17
trem & filium, quaſi dominum à domino intelligat, quia dominum &
dn̄m duos dicat deos: anathema ſit. Non enim exæquamus uel con-
formamus filium patri, ſed ſubiectum intelligimus. Neq; enim deſcen
dit in Sodomam ſine patris uoluntate, neq; pluit ex ſe, ſed à domino,
autoritate ſcilicet patris: nec ſedet in dextera à ſemetipſo, ſed audit di-
centem patrem: Sede ad dexterā meam. Si quis patrem & filium 18
& ſpiritum ſanctum unam perſonam dicat: anathema ſit. Si quis 19
ſpiritumſanctum paracletum dicens, innaſcibilem deum dicat: anathe
ma ſit. Si quis, ſicut docuit nos dominus, non alium dicat paracle- 20
tum à filio, dixit enim: Et alterum paracletū mittet uobis pater, quem
rogabo eum: anathema ſit. Si quis ſpiritumſanctum patrem di- 21
cat patris uel filij, anathema ſit. Si quis patrem & filium & ſpiri- 22
tum ſanctum tres dicat deos: anathema ſit. Si quis, quod dictum 23
eſt: Ego deus primus, & ego deus nouiſsimus, & præter me non eſt
deus, ad deſtructionem idolorum dictum, & eorum qui non ſunt dij,
in deſtructionem unici ante ſecula dei Iudaice dictum intelligat: ana-
thema ſit. Si quis uoluntate dei tanquam unum aliquid de creatu- 24
ra factum dicat filium: anathema ſit. Si quis nolente patre natum 25
dicat filium: anathema ſit. Non enim coactus pater, uel naturali neceſ-
ſitate ductus, cum nollet genuit filium: ſed mox ut uoluit, ſine tempo-
re & impaſsibiliter ex ſe eum genitum demonſtrauit. Si quis inna 26
ſcibilem & ſine initio dicat filium, tanquam duo ſine principio, & duo
innaſcibilia, & duo innata dicens, duos faciat deos: anathema ſit. Ca-
put enim quod eſt principium omnium, filius: caput autem quod eſt
principium Chriſti, deus: Ita enim ad unum, qui eſt ſine principio, om
nium principium, per filium uniuerſa referimus. Et iterum confirman
tes Chriſtianiſmi intellectum, dicimus: Quoniam ſi quis Chriſtum
deum filium dei ante ſecula ſubſiſtentem & miniſtrantem patri ad om

nium perfectionem non dicat: sed ex quo de Maria natus est, ex eo & Christum & filium nominatum esse,& initium accepisse ut sit deus dicat:anathema sit. Hilarius. Necessitas & tempus admonuit eos qui tum conuenerant, per multiplices quæstiones latius ac diffusius expositionē fidei ordinare: quia multis & occultis cuniculis in catholicam domum ea quæ per Photinum renouabatur hæresis, tentaret irrepere:ut per singula genera intemeratæ & illæsæ fidei unicuiq; generi hæreticæ ac furtiuæ fraudulentiæ contrairetur: essentq; totidem fidei absolutiones,quotidem essent quæsitæ perfidiæ occasiones. Ac primum post generalem illam atq; indubitatā sacramentorum expositionem, hinc exponendæ fidei aduersum hæreticos cœpit exordium.
1 Eos autem qui dicunt,de nullis extātibus est filius,uel de altera substantia & non ex deo,& quod erat tempus uel seculum quando non erat, alienos scit sancta & catholica ecclesia. Quis hic ambiguitatis locus,aut quid ex synceræ fidei cōscientia reliquum est? Non est de non extantibus. Vt ei extans origo sit, non est extans ei ad originem substantia aliqua alia, nisi sola quæ dei est:ut in eo quidē nihil aliud natum possit esse,q; quod deus sit,quia non ex nihilo extans aliunde non subsistit. Nō differt in tempore, ut cum patre sit intemporalis & filius. Inseparabilia itaq; inter innascibilem patrem & unigenitum filium cuncta sunt,quos in tempore pares ipsa illa unius tantum paternæ innascibilitatis æternitas,ex qua natiuitas sumitur, indifferērī in nullo discernat essentiæ. Si quis autem patrem & filium duos dicit deos:ana-
2
3 thema sit. Et si quis unum dicens deum, Christū autem deum ante secula filium dei obsecutum patri in creatione omnium non confitetur:anathema sit, Rerum nobis absolutam intelligentiam ipsa illa nominis religiosa professio tribuit.Cū in damnatione sit, patrē & filium duos deos dicere: & rursum anathema sit, filiū deum negare: substantiæ diuersæ alterius ab altera,opinio in prędicandis dijs duobus excluditur.Non enim est alia præter illam dei patris, ex qua dei filius deus intemporalis est natus, essentia. Nam cum necessario deum patrē confitemur,& absolute Christū dei filium deum prædicamus,& inter hæc duūm deorum sit irreligiosa confessio:non possunt secundū naturę indifferentiam & nomen indifferens non unum esse in essentiæ genere,
4 quorum essentiæ nomen non licet esse nisi unum. Si quis innascibilem deum,uel partem eius de Maria natū esse audet dicere: anathema sit. Ne quod nuncupatę essentię in patre & filio, per indissimilē naturam nomen unum est,occasionem hæreticis præstaret, ut innascibilem deum uel partē eius nasci de Maria prędicarent:occursum est salutaris difinitione sententiæ, ut anathema esset hoc cōsitens. Nō enim religiosa unitas nominis ex indifferentis naturæ essentia cōstituta,personam

nam genitæ ademit essentiæ, ut unica ac singularis dei substantia per unionem nominis intelligatur: cum utriusq; essentiæ nomen unum, id est, deus unus, ob indiscretæ in utroq; naturæ indissimilem substantiã prædicetur. Si quis secundum præscientiam & prædestinationem, 5 à Maria dicit filium esse, & non ante secula ex patre natum apud deum esse, & per eum facta esse omnia, anathema sit. Deum omniũ nostrum dei filium antequam corporeus nasceretur, negaturi, secundũ præscien tiam & prædestinationem, non secundum naturæ subsistentis essentiam fuisse confirmant: id est, ut per præscientiam patris, qui eum prædestinauit ut esset, aliquando scilicet gignendus ex uirgine, nunciatus nobis fuerit potiusquã ante secula in naturæ diuinæ substãtia natus extiterit: utq; omnia quæ ipse in prophetis de incorporatiõis suæ ac passionis sacramentis locutus est, ipsa illa secundũ præscientiã de eo à patre sint dicta. Itaq; doctrinæ huius peruersitas cõdemnatur: ut cognitus nobis unigenitus filius dei, natus potius ex patre ante secula, & ipsa secula cum creaturis omnibus condens, quàm prædestinatus sit esse gignendus. Si quis substantiam dei dilatari & cõtrahi dicit: anathema sit. 6 Contrahi & dilatari, corporalis est passio: deus aũt qui spiritus est, & spirat ubi uult, non se per demutationem substantiæ aut dilatat, aut contrahit. Extra corporalis enim naturæ necessitatem liber manens, quod uult & cum uult, & ubi uult, id præstat ex sese. Impiũ ergo est, substantiæ demutationem libertati tantæ uirtutis ascribere.

Si quis dilatatã substantiam dei filiũ dicat facere, aut latitudinẽ substantiæ eius nominet filium: anathema sit. 7 Superior sententia etsi inde mutabilẽ docere deum uoluerit, ad hanc se tamen sequentem hæresim præparauit. Quidam enim ausi sunt innascibilẽ deum usq; ad sanctam uirginem, substantiæ dilatatione protendere, ut latitudo deducta, quo dam naturæ suæ tractu assumensq; hominẽ filius nuncuparetur, neq; filius ante secula perfectus deus natus, idem postea & homo natus sit. Totum hoc itaq; catholica fides damnat: in quo & demutabilis pater dicitur, & natus filius abnegatur. Si quis insitum & prolatiuum 8 uerbum, dei filium dicat: anathema sit. Hæretici perimentes quantum in ipsis est, dei filium, uerbum esse tantum cõfitentur, prodeuntem scilicet ex loquentis ore sermonem, & insubstantiuę uocis incorporalem sonum: ut deo patri istiusmodi sit uerbũ filius, cuiusmodi per insitã nobis loquendi natutam uerbum omne profertur in uocem. Fraus ergo hæc omnis in damnatione est: quę deũ uerbũ quod in principio apud deum erat, tanquam uerbum esse insitæ ac prolatæ uocis affirmet.

Si quis hominẽ solum dicat de Maria filium: anathema sit. 9 Filium dei de Maria nõ prædicamus, nisi & hominem & deum prædicemus.

Si quis deum & hominẽ de Maria natũ dicens, deum innascibilem 10

sic intelligit: anathema sit. Sed ne id quod deum & hominem prædicamus, fraudis habeat occasionem, cōtinuo subiecit, deum innascibilem: sic intelligenti conseruatur substantiæ & nomen & uirtus, cum in anathemate sit, qui ex Maria dei filium, hominem sine deo dixerit, & in eodem iudicio sit, qui in homine innascibilem deum dixerit. Non deus is qui in homine est, non esse deus dicitur: sed deus innascibilis abnegatur, patre à filio non naturæ nomine, quia nec diuersitas esset, sola innascibilitatis autoritate discreto. Si quis, uerbum caro factum est, au-
11 diens, uerbum in carnem translatum putet, uel demutationē sustinentem accepisse carnem dicat: anathema sit. Conseruatur dignitas diuinitatis, ut in eo quod uerbum caro factum est, dum uerbū caro fit, non amiserit per carnem quod erat uerbum, neq; translatum in carnem sit, ut uerbum esse desineret: sed uerbum caro factū est, ut caro potius hoc inciperet esse quod uerbū. Alioquin unde carni in operibus uirtutes? in monte gloriam? in cogitationibus humanorū cordium scientiam? in passione securitatem? in morte uitam? Sed demutationem deus ne-
12 sciens, nihil ex substantiæ suæ bonis caro factus amisit. Si quis unicum filium dei crucifixum audiens, deitatem eius corruptionem, uel passibilitatem, aut demutationem, uel diminutionem, uel interfectionem sustinuisse dicit: anathema sit. Absolute ostenditur, cur uerbum, licet caro factum sit, non tamen translatum fuerit in carnem. Cum enim hæc passionū genera infirmitatem carnis afficiant, deus tamē uerbum caro factus non potuit demutabilis esse patiendo. Non enim id ipsum est pati & demutari: quia omnem carnem passio cuiusq; generis demutet sensu, dolore, patientia, tolerantia. Verbum autem quod caro factum est, licet se passioni subdiderit: non tamen demutatum est passibilitate patiendi. Nam pati quidem potuit passione, sed passibilitate passibilis esse non potuit: quia passibilitas naturæ infirmis significatio est. Passio autem est eorum quæ sunt illata, perpessio. Itaq; quia indemutabilis est deus, cum tamen uerbum caro factum sit, habuerūt in eo passiones materiam sine passibilitatis infirmitate. Manet itaque indemutabilis etiam in passione natura autori suo indifferens, & im-
13 passibilis essentiæ nata substantia. Si quis, faciamus hominem, non patrem ad filium dixisse, sed ipsum ad semetipsum dicat deum lo-
14 cutum, anathema sit. Si quis filium non dicat Abrahæ uisum, sed
15 deum innascibilem, uel patrem eius: anathema sit. Si quis cū Iacob non filium, quasi hominem colluctatum, sed deum innascibilē, uel par-
16 tem eius dicat: anathema sit. Si quis pluit, dominus à domino, nō de filio & de patre intelligat, sed ipsum à se pluisse dicat: anathema sit. Pluit enim dominus filius à domino patre. Hæc quia Photinus, aduersum quem tunc conuentū erat, negabat, inferenda fidei fuerūt, ne quis auderet

auderet non ante dei filium quàm uirginis filium prædicare, & superio ra omnia quæ propria dei filio sunt, stultissima hæreticæ insaniæ per uersitate deo innascibili coaptaret, & dum hæc ad patrem refert, filio substantiam denegaret. Quæ quia absoluta sunt, necessitatem nobis interpretandi non reliquerunt. Si quis dominũ & dominum non 17
patrem & filium intelligat, cum dominum & dominum duos dicat de os, anathema sit. Nõ enim exæquamus, uel comparamus filium patri, sed subiectum intelligimus. Neq; enim descendit in Sodomam sine pa tris uoluntate, neq; pluit ex sese, sed à domino, autoritate scilicet patris. Nec sedet in dextera à semetipso, sed audit dicentem patrem: Sede ad dexteram meam. Et superiora & consequentia suspicionem, si qua esse in his dictis uidebitur, penitus excludunt, ne diuersitas dissimiliũ dei tatum in domino & domino prædicetur: & in eo non cõparatur, quia duos deos dici impium sit. Non autem idcirco non comparatur uel ex æquatur filius patri, ne deus ipse non esse credatur. Cum enim anathe ma sit, Christum deum denegans, non potest idcirco prophanum ui deri, duos deos cognominari, ne & Christus deus prædicetur, cui per essentiæ naturalis proprietatem idcirco deus unus est, quia ex innasci bili deo patre, qui unus est deus, unigenitus filius deus natus, non ali unde quàm ex deo habeat esse quod deus est, & indifferenti ipsi qui ge nitus est, ab eo qui genuit, essentia non potuit esse: nam indifferentis unum nomen est naturæ. & uel in eo quidem maxime non compara tur, nec coæquatur filius patri, dum subditus per obedientiæ obseque lam est, dum pluit dominus à domino, ne à se ipse secundũ Photinum aut Sabellium plueret, ut dominus à domino: dum ad dexteram dei tum consedit, cum sibi ut consideret dictum sit: dum mittitur, dum accipit, dum in omnibus uoluntati eius, qui se misit, obsequitur. Sed pietatis subiectio non est essentiæ diminutio, nec religionis officium degene rem facit naturam: cum per id quod cum & innascibilis pater deus est, & unigenitus filius dei deus est, deus tamen unus sit, & subiectio filij doceatur & dignitas, dum ei ipsi non nisi filius nuncupandus subijci tur. Quod cum dei patris sit, tamen sibi ex natura sit, nomen habens alienum, sed eius cuius & filius est, ut sit patri & obsequio subiectus et nomine: ita tamen ut subiectio nominis, proprietatem naturalis atque indifferentis testetur essentiæ. Si quis patrem & filium unam per 18
sonam dicit: anathema sit. Non habet necessitatem contradicendi sibi absoluta peruersitas, & tamen stultus quorundam furor in id prorum pit, ut personam unam duũm nominum ausus sit prædicare.

Si quis spiritum sanctum paracletum dicens, innascibilem deum di 19
cat: anathema sit. Adiectio nunc paracleti, anathemati obnoxiam fa cit innascibilis in eo dei prædicationem; Impijssimum enim est, inna scibilem

scibilem deum eum dici, qui ad consolationem nostrã sit missus à filio.
20 Si quis sicut docuit nos dominus, non alium dicat paracletum à filio, dixit enim: Et alterum paracletum mittet uobis pater, quem rogabo eum ego: anathema sit. A filio paracletum missum meminimus, & in principio hoc fides ipsa exposuit. Sed quia frequenter filius per indifferentis naturæ uirtutem opera sua opera patris esse dixit, dicens: Ego opera patris mei facio: missurus quoq; paracletum, sicuti frequenter spopondit, interdum eum & mittendum dixit à patre, dum omne quod ageret, pie referre est solitus ad patrem. Ex quo hæretici occasionem frequenter arripiunt, ut ipsum esse filium paracletum dicant: cum in eo quod alium paracletum mittendum à patre sit precaturus, differentiam missi rogantisq; significet.
21 Si quis spiritum sanctum partem dicat patris uel filij: anathema sit. Stultitia hæretici furoris hæc coegit scripto referre non quæstio. Nam cum spiritussancti nomen habeat suam significationem, & spiritussanctus paracletus habeat substantiæ suæ & officium & ordinem, & cum ubiq; indemutabilis pater & filius prædicetur: quomodo pars esse aut patris, aut filij, sanctusspiritus asseritur? Sed quia sicut inter cætera insaniarum genera, etiam hoc quoq; proferri ab impijs solet, idcirco à sanctis debuit improbari.
22 Si quis patrem & filium & spiritumsanctum tres dicit deos, anathema sit. Duûm deorum professio cum irreligiosa sit, quia nusquam nisi unum deum prædicatum meminerimus & prædicemus: quanto magis trium deorũ in patre & filio & spiritu sancto nũcupatio damnabilis est? Quod tamen, quia hæretici dicunt, recte catholici cõdemnant.
23 Si quis quod dictum est: Ego deus primus, & ego deus nouissimus, & præter me non est deus, ad destructionem idolorum dictum, & eorum qui non sunt dij, in destructionem unici ante secula dei Iudaice dictum intelligat: anathema sit. Deorum numerositate damnata, & deo tantum uno prædicato, negari deus filius dei non potest. Verum naturæ istud præstat genuina proprietas, ut nomen quod negatur ad numerum, debeatur essentiæ: & id quod non est deus præter me, non possit filio auferre quod deus est: quia deus alius quàm qui est ex deo, nullus est. Et per hanc uocem dei patris, non potest non deus esse: qui ex indifferenti ad naturam suam est natus essentia. Quod idcirco Iudei ad unionem dei referunt, quia unigenitum deum nesciunt. Sed nos cum duos deos negamus, diuersitatem in patre & filio naturalis abominamur essentiæ: quia id quod non est deus præter me, impiam de falsis dijs perimit opinionem. Cum uero unum deum confitentes, filium quoq; deum dicimus: nihil diuersum per substantiã in utroq; sub
24 uno nomine prædicamus. Si quis uoluntate dei tanquam unum aliquem

aliquem de creatura filium factū dicat,anathema sit. Omnibus creatu=
ris substantiam uoluntas dei cōtulit: sed naturam filio dedit ex impas=
sibili ac non nata substantia,perfecta natiuitas. Talia enim cuncta sunt
creata,qualia ea esse deus uoluit. Filius autē natus ex deo talis substitit,
qualis & deus est: nec dissimilem sui ædidit natura naturā. Sed ex sub=
stantia dei genitus, naturæ secundū originē attulit essentiam, non se=
cundum creaturam uolūtatis essentiam. Siquis nolente patre na 25
tum dicat filium anathema sit. Non enim nolente patre coactus pater,
uel naturali necessitate ductus cum nollet genuit filium,sed mox ut uo
luit sine tempore & impassibiliter ex se unigenitū demonstrauit:Cum
non ex uoluntate,ut cætera,filius subsistere doceretur, ne secundū uo=
luntatem tantum non etiam secundum naturam haberet essentiam: da
ta hæreticis occasio uidebatur, ut necessitatem deo patri gignendi ex
se filij ascriberent,tanquā naturali lege cogente,inuito se ædiderit. Sed
hæc passionum non est in deo patre conditio:cum inenarrabili & per=
fecta natiuitate filij,nec uoluntas sola genuit filium, nec demutata, aut
coacta imperio naturalis legis essentia est, sed nec ad gignendum quæ
sita substantia est,nec gignentis in genito diuersa natura est,nec in tem
pore paterni nominis solitudo:sed ante tempora omnia pater ex natu=
ræ suæ essentia, impassibiliter uolens,filio dedit naturalis natiuitatem
essentiæ. Si quis innascibilem & sine initio dicat filium: tanquam 26
duo sine principio,& duo innascibilia,& duo innata dicēs,duos faciat
deos: anathema sit. Caput enim quod est principium omnium, filius:
caput autem,quod est principium Christi,deus:Sic enim ad unum in=
initiabile omnium initium per filium uniuersa referimus. Filium inna=
scibilem confiteri,impijssimum est.Iam enim non erit deus unus,quia
deum unum prædicari natura unius innascibilis dei exigit. Cum ergo
unus deus sit, duo innascibiles esse non possunt: cum idcirco deus u=
nus sit,cum pater deus sit, & filius dei deus sit, quia innascibilitas sola
penes unum sit. Filius autem idcirco deus, quia ex innascibili essentia
natus existat.Respuit ergo innascibilem filium prædicari fides sancta,
ut per unum innascibilem, deum unum prædicet: ut naturam unige=
nitam ex innascibili genitam essentia, in uno innascibilis dei nomine
complectatur. Caput enim omniū filius est, sed caput filij deus est. Et
ad unum deum omnia hoc gradu atque hac confessione referuntur:
cum ab eo sumant uniuersa principium,cui ipse principium sit. Et ite=
rum confirmantes Christianismi intellectum, dicimus.

Quoniā si quis Christum deum, filium dei ante secula subsistentem 27
& ministrantem patri ad omnium perfectionem non dicat: sed ex quo
de Maria natus est,ex eo & Christum & filium nominatum esse,& ini
tium accepisse ut sit deus,dicat:anathema sit. Concludi damnatio eius
hæresis

hæresis, propter quam cōuentum erat, expositione totius fidei cui ad-uersabatur, oportuit: quę initiū dei filij ex partu uirginis mentiebatur. Hoc enim fidei nostræ secundum Euangelicam & apostolicam doctrinam principale est, dominum nostrum Iesum Christum deum & dei filium à patre nec honoris confesßione, nec uirtutis potestate, nec substantiæ diuersitate, nec interuallo temporis separari. Multifarie, ut intelligitur ex episcoporum consilijs atq; sententijs, quæsita ueritas est, & intelligentiæ ratio exposita est per singulas scriptæ fidei professiones: singulis quibusq; generibus impiæ prædicationis extinctis. Non enim infinitus & immensus deus breuibus humani sermonis eloquijs uel intelligi potuit uel ostendi. Fallit enim plerunq; & audientes & docentes breuitas uerborum: & compendio sermonum aut non intelligi potest quod requiritur, aut etiam corrumpitur, quod significatum magis quàm enarratum rationis absolutione non constat. Et idcirco episcopi in intelligentiæ suæ sensu loquentes, ob difficultatem naturalis intelligentiæ & plurimis definitionibus & copiosioribus uerbis usi sunt ad docendum: ut & sensum audientium distinctione æditæ per multa ueritatis imbuerent, & de diuinis rebus nihil aut periculosum aut obscurum in hac multimoda plurium sententiarum absolutione loquerentur. Nihil autem mirum uideri uobis debet fratres charissimi, quòd tam frequenter exponi fides cœptæ sunt, necessitatem hanc furor hæreticus imponit. Nam tantum ecclesiarum orientalium periculum est, ut rarum sit huius fidei, quæ qualis sit uos iudicate, aut sacerdotes aut populum inueniri. Male enim per quosdam impietati autoritas data est, & exilijs episcoporum, quorum causam non ignoratis, uires auctæ sunt prophanorum. Non peregrina loquor, neq; ignorata scribo: audiui ac uidi uitia præsentium: non laicorum, sed episcoporum. Nam absq; episcopo Eleusio & paucis cum eo, ex maiori parte Asianæ decem prouinciæ, intra quas consisto, uere deum nesciunt. At que utinam eum nescirent, cum procliuiore enim uenia ignorarent q̃ obtrectarent. Sed horum episcoporum dolor se intra silentiū nō continens, unitatem fidei huius quærit, quam iamdudum per alios amisit. Nam illa in prima collatæ expositionis synodo fides hanc habuit necessitatem: quum apud Syrmium per Osium immemorem gestorum suorum dictorumq;, nouæ & tamen iam diu suppuratæ impietatis doctrina proruperat. Sed de eo nihil queror: qui idcirco est reseruatus, ne iudicio humano ignoraretur qualis ante uixisset. Vbiq; autem scandala, ubiq; schismata, ubiq; perfidiæ sunt. Hinc illud est, ut ad professionem subscribendæ fidei, aliqui eorum qui ante aliud scripserant, cogerentur. Nec queror de patientißimis uiris orientalibus episcopis, quibus sufficit post blasphemię uoluntatem coactę saltem fidei professio.

Gratu

Gratulandum enim uidetur in tanta blasphemantium episcoporum hæretica pertinacia, aliquem ex his suscipi pœnitentem. Sed inter hęc o beatos uos in domino & gloriosos: qui perfectam atq; apostolicam fidem conscientia & professione retinentes, conscriptas fides huc usque nescitis, Non enim eguistis litera, qui spiritu abundabatis. Necq; officium manus ad scribendū desiderastis: qui quod corde à uobis credebatur, ore ad salutem profitebamini. Nec necessarium habuistis episcopi legere, quod regenerati neophyti tenebatis. Sed necessitas consuetudinem intulit, exponi fides, & expositis subscribi. Vbi enim sensus conscientiæ periclitatur, illic litera postulatur. Nec sanè scribi impedit, quod salutare est confiteri. Confitemur planè in sancti spiritus dono semper innocētes, & scribimus uolentes, non deos duos, sed deum unum: necq; per id non & deum dei filium. Est enim ex deo deus. Non innascibiles duos, quia autoritate innascibilitatis deus unus est: Necq; per id nō & unigenitus deus est, Namq; origo sua innascibilis substantia est. Non unum subsistentem, sed unam substantiam non differentem: non unum in dissimilibus naturis dei nomen: sed unius nominis atq; naturæ indissimilem essentiam. Non præstantem quenquam cuiquam genere substantiæ, sed subiectum alterum alteri natiuitate naturæ. Patrem in eo maiorē esse quòd pater est, filium in eo non minorem esse quòd filius est. Significationem interesse, non interesse naturam. Patrem nō intra tempora confiteri, sed cointemporalē patri non negare. Patrem in filio prædicare, quia nihil in se habeat filius à patre dissimile: filium in patre confiteri, quia non est aliunde quod filius est. Mutuam sibi ac similem inuicem naturā non nescire, quia par sit: quòd unus sit, non existimare, quia unum sunt: unū eos sic per indissimilis naturæ indifferentiam pręd icare, ne unus sit. Exposui charissimi quantum humani sermonis consuetudo patiebatur, & dominus mihi semper, ut ipse scit, à me oratus indulsit, communis fidei conscientiam. Et si quid minus, imò quia minus, ac propè nihil dictum est: memento te non sensum mihi, sed uerba deesse. Arguam fortè in eo naturā meam, non tamen arguam uoluntatē: et ignosco naturæ, si loqui de deo quod uult non potest, cui sufficiat ad salutem, credidisse quæ dei sunt. Nunc quia fides mea atq; uestra, quantum mihi cōscius sum, apud deum non periclitatur, & ostendi uobis, sicut uoluistis, quæ ante expositæ fides essent ab orientalibus episcopis, sed paucis: repetam enim, quia secundum numerum ecclesiarum orientalium, episcoporum paucorum fides ista est: ipse quocq;, quid de diuinis rebus secundum doctrinam apostolicam sentirem, professus sum. Reliquum est, ut quæ errorem uobis ex simplicitatis securitate afferunt, cognoscatis sine sciscitatione aliqua: quia iam nec relicta est audientia. Et quanquam iam non uerear

de me iudicari secundum expositionem totius fidei: tamen patimini, ut nolim de me adhuc, nisi absolutis omnibus, iudicari. Multi ex nobis fratres charissimi, ita unam substantiam patris & filij prædicant, ut uideri possint, non magis id pie quàm impie prædicare: habet enim hoc uerbum in se & fidei conscientiam, & fraudem paratam. Nam si secundum naturæ proprietatem ac similitudinem, ut similitudo non speciem suam afferat, sed genus teneat, religiose unam substantiam prædicamus, dummodo unam substantiam proprietatis similitudinem intelligamus, ut quod unum sunt, non singularem significet, sed æquales: æqualitatem dico, id est, indifferentiam similitudinis, ut similitudo habeatur æqualitas. Aequalitas uero unum idcirco dicitur esse, quia par sit. Vnum autem in quo par significatur, non ad unicum uendicetur. Vna igitur substantia si non personam subsistentem perimat, nec unam substantiam partitam in duos diuidat, religiose prædicabitur. Quæ ex natiuitatis proprietate, & ex naturæ similitudine ita indifferens sit, ut una dicatur. At uero si idcirco unius substantiæ pater & filius dicatur, ut hic subsistens sub significatione licet duûm nominum unus ac solus sit: confessum nomine filium conscientia non tenemus, si unam substantiam confitentes, ipsum sibi unicum ac singularem & patrem esse dicimus & filium. Quinetiam & huius tanti erroris occurrit occasio, ut diuisus à se ipse pater intelligatur, & partem exe cuisse quæ esset sibi filius. Id enim hæretici unam substantiam prædicantes contendūt, & his multum piæ confessionis nostræ sermo blanditur: ut dum hoc uerbum indefinita breuitate dubium est, proficiat ad errorem. Est præterea error hic tertius, ut cum unius substantiæ pater & filius esse dicuntur, significari existimetur substātia prior quam inter se duo pares habeant: ac sic tres res sermo significet, substantiam unam: & duos unius substantiæ uelut cohæredes. Vt enim cohæredes duo sunt, & hæreditas anterior est cuius duo sunt cohæredes: ita unius substantiæ anterioris duo possunt uideri cōsortes. Atque ita una substantia patris & filij prædicata, aut unum qui duas nuncupationes habeat, subsistentem significat: aut diuisam unam substātiam, duas imperfectas fecisse substantias: aut tertiam priorem substantiam, quæ à duobus & usurpata sit & assumpta: Quæ idcirco una dicatur, quia in duas una defecta sit. Et ubi post hæc natiuitas, ubi pater, ubi filius intelligitur: si patrem & filium uel defectio potius, uel anterioris substantiæ communio, quàm naturæ natiuitas prædicabit? In his igitur tot tamque grauibus fidei periculis, uerborum breuitas temperanda est: ne impie dici existimetur, quod pie intelligitur: ne secura atque innocente conscientia, per occasionem hæreticorū reus sermo sit, dicturus unam substantiam catholicus patris & filij, non inde incipiat: neque hoc quasi maximum

maximum teneat, tanquã fine hoc uera fides nulla sit. Tuto unam substantiam dicet, cum ante dixerit: Pater ingenitus est, filius natus est, subsistit ex patre, patri similis est, uirtute, honore, natura. Patri subiectus est, ut autori: nec se per rapinam deo, cuius in forma manebat, æquauit: obediens usque ad mortem fuit. Non ex nihilo est, sed natus est. Non est innascibilis, sed contemporalis. Non est pater, sed ex eo filius est. Non est portio aliquã, sed totus est. Nõ est autor ipse, sed imago est: Imago dei ex deo, in deum nata. Non est creatura, sed deus est. Non est alter deus in genere substantiæ, sed unus deus per indifferentis substantiæ essentiam, Non persona deus unus est, sed natura: quia nihil in se diuersum ac dissimile habent natus & generãs. Et post hęc, unam substantiam patris & filij dicendo, non errat: at unam substantiam negando, iam peccat. Nemo itaq; unam substantiam negari à nobis putet: cuius idcirco ratio ostenditur, ne negetur. Nemo ũnam substantiam breui ac nudo sermone putet prædicandam: ut possit religiose dici, una esse substantia. Non enim ego audio: Christus ex Maria natus est, nisi & audiam: in principio erat uerbum, & deus erat uerbum. Non audiã, Christus esuriuit, nisi post quadraginta dierũ ieiunium audiam: Non in pane solo uiuit homo. Non audiam, sitiuit, nisi audiam: Qui biberit de aqua quam ego dedero ei, non sitiet in æternum. Non audiam, Christus passus est, nisi audiam: Nunc est hora ut filius hominis clarificetur. Non audiam, mortuus est: nisi audiam, resurrexit. Nihil solitarium ex diuinis sacramentis ad suspicionem audientium & ad occasionem blasphemantiũ proferamus. Ante natiuitas filij, ante subiectio, ante similitudo naturæ filij prædicanda est: ut non impie unius & pater & filius substantiæ prædicetur. Et non intelligo, cur ante cætera tanquam maximum & potissimum & solitarium prædicandum sit; quod nec pie possit ante cætera prædicari, & iam impie necesse sit post cætera denegari. Non est, fratres charissimi, una patris & filij neganda substantia: sed ne irrationabiliter prædicanda sit una substantia ex naturæ genitæ proprietate, non sit, aut ex portione, aut ex unione, aut ex communione. Potest una substantia impie dici, & pie taceri. Habes natiuitatem, habes similitudinem. Quid uerbi calumniam suspiciose tenemus, rei intelligentia non dissidentes? Credamus, & dicamus esse unam substantiam: sed per naturę proprietatem, non ad significationem impiæ unionis. Vna sit ex similitudine, nõ ex solitudine. Sed fortè parum proprietatis in se habere similitudo uideatur. Hoc si est, quæro quo modo possim alterum ad alium, nisi per similitudinem coęquare? Aut nunquid non id est, esse simile quod æquale? Si unum dico, habet & unici suspicionem: si similem dixero, habet indifferentis comparationem. Inter similem & unum quæro quem locum habeat æqualis,

& interrogo utrum similitudinis potius aut solitudinis res sit. Non est æqualitas in dissimilibus, nec similitudo est intra unum. Aut quid differunt similis & æqualis, ut ab uno iterum discernatur æqualis? Non sunt itaq; dissimiles æquales. Et quid aliud possunt esse similes quàm æquales, cum in dissimilibus non sit æqualitas? Prædicantes itaq; fratres charissimi similem filiũ in omnibus patri, nihil aliud quàm æqualem prædicamus: perfectę æqualitatis habet significantiam similitudo & hoc ex sanctis scripturis intelligendum est. Legimus namq;: Vixit autem Adam ducentis triginta annis, & genuit secundum effigiem & similitudinem suam, & cognominauit nomen eius Seth. Quæro cuiusmodi similitudinem & effigiem suam Adam in Seth genuerit. Tolle corporum infirmitates, tolle conceptus initium, tolle dolores partitudinis, & omnem humanã necessitatem, Quæro similitudo hæc quæ in Seth est, utrum per naturam dissentiat autori, aut utrum alterius generis essentia fuerit in utroq;, ne non naturalem habuerit Adę Seth natus essentiam. Sed similitudo Adæ est etiam sine genere, quia non est natura dissimilis. Similitudo autem naturæ non habuit in Seth alterius generis naturam, quia non aliunde Seth natus est: ita similitudo res ipsas naturales coæquat, per similitudinem non indifferentis essentię. Omnis itaq; filius secundum naturalem natiuitatem, æqualitas patris est: quia est & similitudo naturæ. Et beatus Ioannes docet in natura patris & filij, quam Moyses in Seth Adæ similitudinem dicit, hanc eandem æqualitatem esse naturæ. ait enim: Propter hoc eum magis quærebant Iudæi interficere, quoniam non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Quid tantorum uirorum doctrinis atq; dictis inserimus torpentia peccatis grauibus ingenia? & sensus hebetes atq; temerarios aduersum indissolubilis prædicationis autoritatē imprÿ fatigamus? Per Moysen Seth Adæ similitudo est, Per Ioãnem filius patris æqualitas est: Et quærimus tertium nescio quid inter patrem & filium, quod natura non recipit. Similis est patri filius: filius patris est, ex eo natus est. Per hoc solum pie potest, quod unum sint prædicari. Nec me fallit fratres charissimi, quosdam esse qui similitudinem confitentes negant æqualitatem. Sed loquantur ut uolunt, & blasphemiæ suæ uirus ingerant ignorãtibus. Si inter similitudinem & æqualitatem differre dicunt, quæro unde comparetur æqualitas. Namq; si secundum essentiam & uirtutem & gloriam & tempus patri filius similis est: interrogo ex quo non uideatur æqualitas. Nam etiam hæc in superiori fide constituta damnatio est: ut anathema esset, qui patrem dissimilis sibi essentiæ diceret patrem. Si ergo naturã neq; aliam, neq; dissimilem ei, quem impassibiliter generabat, dedit: non potest aliam dedisse, nisi propriam. Ita similitudo

proprietas

proprietas e st,proprietas æqualitas est,& ęqualitas nihil differt. Quę autem nihil differunt,unum sunt:non unione personæ, sed æqualitate naturæ. Quanquam uero & communi sensu & diuinis autoritatibus inter similitudinem & æqualitatem nihil differre intelligatur: quippe cum secundum Moysen & Ioannem patri filius & similis sit & æqualis:tamen uideamus an dominus Iudæis irascentibus quòd patrem sibi deum dicendo,deo se coæquasset, se esse docuerit deo æqualem. ait enim: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Autorem discreuit, cum ait: Nō potest à se facere. Obedientiam significat cum addit: Nisi quod uiderit patrem facientem. Non enim uirtutis differētia est, non posse nisi uideat: quia uirtutem magis præstat natura quàm uisus. At uero obsequelæ est, tunc posse cum uidet. Atq; ita per id quod tum potest cum uidet, significat, non ex uisu se accipere uirtutem, sed autoritate uisus præsumere potestatem. Non ergo differt naturæ uirtus in patre & filio: cui hoc posse, quod pater posit, non ex incremento aliquo naturæ profectus tribuat, sed autoris exemplum. Deniq; honorem quem subiectio conseruauit, naturæ uirtus æquauit. Subiecit enim: Quæcunq; enim ille facit, eadem & filius similiter facit. Nunquid similitudo non æqua planè est, etiam sine genere:eadem enim similiter facit. Nunquid similiter facta, non eadem sunt: aut eadē nō recipiunt æqualitatē: aut aliquid inter simile differt et æquale: cum quę similiter fiunt, eadē fieri intelligantur: nisi fortè quisq; quæ eadē sunt, negauerit æqualia, ut quæ similia sunt, non dicantur æqualia: cū quæ similiter fiunt, nō modo æqualia fieri, sed eadē prædicētur. Caret igit fratres similitudo naturæ cōtumeliæ suspicione: nec potest uideri filius idcirco in proprietate paternę naturę nō esse, quia similis est, cum similitudo nulla sit nisi ex æqualitate naturæ. Aequalitas aūt naturę nō potest esse, nisi una sit. Vna uero nō personę unitate, sed generis. Hæc fides pia est, hęc conscientia religiosa, hic salutaris sermo est, unam substantiam patris & filij idcirco non negare, quia similis est: similem uero ob id prædicare, quia unum sunt. Exposita charissimi unius substantiæ, quæ Græce homousion dicitur, & similis substantiæ, quæ homœousion appellatur, fideli ac pia intelligētia: et uicijs quę ex uerborum uel breuitate subdola, uel periculosa nuditate accidere posint, absolutisime demonstratis: reliquus mihi sermo ad sanctos uiros orientales episcopos dirigendus est, ut quia iam de fide nostra nihil inter nos suspitionis relictum est, ea quæ adhuc in suspitionem ex uerbis ueniunt purgentur: & dabunt ueniam, ex communi conscientiæ fide secum liberius locuturo. O studiosi tandem apostolicæ atq; Euangelicæ doctrinæ uiri, quos fidei calor in tantis tenebris hæreticæ noctis accendit: Quantam spem reuocandæ ueræ fidei attulistis, con-

ſtanter audacis perfidiæ impetū retundendo. Antea enim in obſcuro
atq; in angulis dominus Chriſtus dei eſſe ſecundum naturam filius ne-
gabatur,& eſſentiæ inops paternæ, accepiſſe cum creaturis originem
de non extantibus prædicabat̃. At uero nunc publicæ autoritatis pro-
feſsione hæreſis prorumpens, id quod antea furtim muſsitabat,nunc
uictrix gloriatur. Quibus enim antea cuniculis in catholicā eccleſiam
non tentauit irrepere? Quas non exercuit falſæ religionis blandimen-
to ſeculi poteſtates? Homines enim peruerſi eouſq; proruperant,ut cū
hoc ipſi prædicare publice non auderent, imperatorē tamen fallerent
ad audiendum. Fefellerunt enim ignorantem regem,ut iſtiuſmodi per
fidiæ fidem bellis occupatus exponeret; & credendi formam eccleſiis
nondū regeneratus imponeret. Contradicentes epiſcopos ad exilium
coegerunt. Coegerunt enim nos ad uoluntatē exulandi,dum impieta-
tis imponunt neceſsitatē. Sed exulemus ſemper, dūmodo incipiat ue-
rum prædicari: domino enim gratias quòd ignorationē per uos admo
nitus imperator agnouit,& errorem non ſuum, ſed aſtantiū, per has fi
dei ueſtræ ſententias recognouit, & ſe inuidia apud deū atq; homines
impiæ uoluntatis exemit,cum legationē ueſtrā honorifice habens,fal-
ſitatē eorum, quorū autoritate in inuidiā deducebatur, coacta à nobis
ignorantię ſuæ profeſsione cognouit. Fallunt quantū & uereor,& mi
hi uidet̃ fratres chariſsimi fallunt,quia ſemper fefellerūt:& ipſa illa prę
ſens nūc ſubſcriptio nō caret falſitate. Excuſant eñ ſe idcirco homou-
ſion & homœuſion taceri uoluiſſe, quia unū atq; idem ſignificari uer-
bo utroq; exiſtimarent. Rudes credo epiſcopi ignorauerūt homouſii
ſignificationē: quaſi nunquā de hoc aut ſynodus fuiſſet, aut lites. Sed
eſto ignorauerunt homouſion,aut neſciebāt homœuſion id ſignifica-
ri,quod ſimilis eſſet eſſentiæ. Iam ſi hoc neſciebant, cur neſciri uolebāt
generationē filij? Nunquid ſi inenarrabilis eſt, ideo & ignorabilis eſt?
Sed ſi ignoratur quomodo natus eſt: nunquid ignorari uel hoc poteſt
quòd filius deus non ex alia ſubſtantia,ſed ex deo natus non diuerſam
habeat eſſentiā? Nunquid non legerant,ſicut patrem, ita & filium ho-
norandum, ut patrem honore præferrent? Nunquid incognitū habe-
bant patrem in filio uideri: ut filius apud eos dignitate, charitate, ma-
ieſtate differret? An & hoc ex ignorantia uenit,ut cū cæteris patri ſub-
iectus ſit filius? ut dum cum cæteris ſubijcitur,non diſcernatur à cæte-
ris: cum ſubiectio filij naturæ proprietas ſit, ſubiectio aūt cæterorum
creationis infirmitas ſit. Paſſum quidē ſciebant: ſed dicant quæſo, com
paſſum quomodo cognouerāt? Euitant homouſion atq; homœuſion,
quia nuſquā ſcriptum ſit: quæro cōpaſſum eſſe unde præſumpſerint?
Aut nunquid uolunt duos eſſe qui paſsi ſunt? Id enim compaſsio te-
ſtatur. Vbi illud eſt? Ieſus Chriſtus filius dei, Aut nunquid alius eſt Ie-
ſus

fas Christus, alius filius dei: Si non idem atq; unus intra extraq; dei filius est, credite in homousio ignoratione, si hęc ignorare licet. Si aūt in his ipsis ipsa illa ignoratio impia est, quæ tamen nō potest nec falso excusari: uereor ne & homousii ignoratione professio mentiatur. Non queror admodū de uenia quam dedistis: religiosum est deo sua reseruare, & ignorationis error humanus est. Sed ignoscant mihi iam duo episcopi Valens & Vrsatius, quòd eos pro ætate atque exercitatione sua ignorasse non credo. Et difficillimū est ne mentiri existimentur, qui se in alio negocio non possunt nisi mendacio purgare. Sed dominus hoc magis tribuat, ut nos male opinemur, quàm illi non ignorauerint. Malo enim ego male existimans iudicari, q̃ fidem uestram hæreticæ conscientiæ cōmunione uiolari. Oro aūt uos sanctissimi uiri, ut cum bona uenia solicitudines meas æstimetis. Testis enim dominus est conscientiæ meæ, in nullo me expositiones has quas in Syrmiū detulistis fidei uestræ uelle cōuellere. Sed date ueniā, si quædam intelligere non possum, & consolabor me, quia legi: Spiritus prophetarū prophetis subiectus est. Ex quo fortè non impudenter etiā à me præsumitur, ut & ego intelligā quod alius ignoret. Non quod quicq; uos secondum mensoram scientiæ ignorare ausus sim dicere: sed super fidei catholicę unitate, patimini non minus in nobis esse solicitudinis q̃ in uobis. Epistolā quam à uobis de homousii & homœusii expositione apud Syrmiom Valens & Vrsatius & Germinius poposcerunt legi: intelligo in quibusdā non minus circunspectā esse q̃ liberam. Et ipsa homousii & homœusii demonstratio, nihil reliquit difficultatis. Et quidē de homœusio, quod est similis essentiæ, cōmune iudiciū est. De homousio uero, quod est unius essentiæ, tractantes, primū idcirco respuendū pronunciastis, quia per uerbi huius enunciationē substantia prior intelligeretur, quā duo inter se partiti essent. Intelligo uitiū intelligentiæ. Et prophanus hic sensus est, & cōmuni iudicio ab ecclesia respuendus. Secundo quoq; id addidistis, quod patres nostri, cū Paulus Samosateus hæreticus pronunciatus est, etiā homousion repudiauerint: quia per hanc unius essentię nuncupatiōnē, solitariū atq; unicum sibi esse patrem & filiom prædicabat. Et hoc sanè nunc quoq; prophanissimū ecclesia recognoscit, patrē & filiū in his nominū professionibus ad unionis ac singularis solitudinē negata personarū proprietate reuocare. Tertio etiā hęc causa improbandi homousii cōmemorata à uobis est: quia in synodo, quæ apud Niceam fuit, coacti patres nostri propter eos qui creaturam filiū dicebāt, nomen homousii indidissent: Quod non recipiendū idcirco sit, quia nusquā scriptū reperiretur. Quod à uobis dictū satis miror. Si enim homousion propter nouitatē uerbi repudiandū sit: uereor ne & homœusion periclitetur: quia nusquam scriptum reperiatur. Sed

hinc non calumnior. Malo enim aliquid nouum commemorasse, quàm impie respuisse. Pretermissa itaq; quæstione nouitatis, ne in his quidem residet quæstio, quæ communi omnium nostrum iudicio damnantur. Quis enim sanæ mentis tertiam substantiam, quę & patri et filio communis sit, prædicabit? Vel quis secundum Samosateum in Christo renatus, & filium cõfessus ac patrem: quòd Christus in se sibi & pater & filius sit, confitebitur? Par itaq; in condemnandis impietatibus hęreticorum nostra sententia est: & hanc homousii intelligentiam non modo respuit, sed & odit. Atq; ita non relinquitur uitiosæ intelligentiæ quæstio, ubi in uitij damnatione cõmunis assensus est. Dicturo autem me tandem de tertia quęstione, oro uos, ne ubi pax conscientiæ est, ibi sit pugna suspicionum: Neq; quicquam me tusi ad unitatis profectum proferre existimetis. Inane enim est calumniam uerbi pertimescere: ubi res ipsa, cuius uerbũ est, non habeat difficultatem. Displicet cuiq; in Synodo Nicena homousion esse susceptũ? Hoc si cui displicet, necesse est placeat quod ab Arrianis est negatũ. Negatum enim idcirco est homousion, ne ex substãtia dei patris deus filius natus, sed secundum creaturas ex nihilo cõditus prædicaretur. Nihil nouum loquimur, pluribus ædita literis, ipsa Arrianorũ perfidia sibi testis est. Si propter negantiũ impietatem pia tum fuit intelligentia confitentium: quæro cur hodie cõuellatur, quod tũ pie susceptũ est, quia impie negabatur? Si pie susceptum est: cur uenit cõstitutio pietatis in crimen, quæ impietatẽ pie per ea ipsa quibus impiabat extinxit? Videamus igitur quid Nicena Synodus statuerit, homousion, id est, unius substãtiæ cõfitendo: non utiq; hæresim parturire, quæ de homousii uitiosa opinione concipitur. Non opinor illud loquentur, quòd unam anteriorẽ substantiam pater & filius in substantia suam partiendo diuiserint. Et ipsam quidem tum religiose conscriptam fidem, nunc quoq; huic sermoni nostro non irreligiose inseremus. Credimus in unum deum patrem omnipotentẽ, omnium uisibiliũ & inuisibilium factorem. Et in unum dominum nostrum Iesum Christum filium dei, natum ex patre unigenitum, hoc est, de substãtia patris, deũ ex deo, lumen ex lumine, deum uerum de deo uero, natũ non factũ, unius substantiæ cum patre, quod Græce dicunt ὁμούσιον, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo & in terra, qui propter nostram salutem descẽdit de cœlis, & incarnatus est, & homo factus est, & passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cœlos, uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritũ sanctũ. Eos aũt qui dicunt, erat quando non erat, & anteq; nasceretur non erat, & quòd de non extantibus factus est, uel ex alia substantia aut essentia, dicẽtes esse cõuertibilẽ & demutabilẽ deum: hos anathematizat catholica ecclesia. Nõ hic sanctissima religiosorũ uirorũ Synodus, nescio quã priorem

priorem quæ in duos diuisa sit, substantiam introducit, sed filium nasum de substantia patris. Nunquid nos negamus? aut quid aliud confitemur? Et post cæteras communis fidei expositiones ait: natum non factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμούσιον. Quæ hic uitiosæ intelligentiæ occasio est? natus esse de substantia patris filius, non factus prædicatur: ne natiuitas diuinitatis, factura sit creationis. Idcirco autem unius substantiæ: non ut unus subsistat, aut solus, sed ut ex substantia dei natus non aliunde subsistat, ne ue in aliqua dissidentis substãtiæ diuersitate subsistat. Aut nunquid non hæc fides nostra est, ut non aliunde subsistat, neq; quòd indissimilis subsistat? Aut aliud hic testatur homousion, quàm ut una atq; indissimilis duûm sit secundum naturæ propaginem essentia, quia essentia filij nõ sit aliunde: quæ quia aliunde non est, unius rectè esse ambo creduntur essentiæ, quia substantiam natiuitatis filius non habeat nisi de paternæ autoritate naturæ? Sed fortè econtrario dicetur, idcirco improbari oportere, quia uitiose intelligi soleat. Hoc si timemus, deleamus in apostolo quod dictum est: Mediator dei & hominum homo Christus Iesus, quia ad autoritatem hæresis suæ Photinus hoc utitur: & non legatur à nobis, quia ab illo male intelligatur. Pereat quoq; ad Philippenses scripta epistola, aut igni, aut spongia: ne in ea Marcion relegat: Et habitu repertus ut homo, phantasiã corporis cõfitens esse nõ corpus. Non extet Euãgelium Ioannis, ne Sabellius dicat: Ego & pater unum sumus. Neq; isti nunc creaturæ prædicatores scriptum habeant: Pater maior me est. Neq; illi qui dissimilem patri filium affirmare uolunt, legant: De die autem & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi pater solus. Non sint quoq; libri Moysi, ne tenebræ deo, qui innascibilem lucẽ habitat, coæuæ sint, quia in Genesi post noctem dies cœpta sit: ne anni Mathusalę ætatem diluuij excedant, & nõ tantum octo sint animæ reseruatæ: ne clamorem Sodomorum repletis iam peccatis deus audiens, tanquam ignorans clamorem descendat ut uideat an plena sint cum clamore peccata, et reperiatur deus nescire quod scierit. Ne quisquam quoq; sepelientium sepulti Moysi sciat sepulchrum: ne per hoc, ut hæretici putant, diuersa lex ipsa sibi hostis sit. Et quia hæc ab his non intelliguntur, non legantur à nobis. Pereant quoq; si uidetur (quod non ego dixerim, sed responsionis necessitas) omnia diuina illa & sancta Euangelia salutis humanæ, ne se inuicem contraria dictorum opinione compugnent, ne missurus dominus spiritum sanctum ipse de spiritu sancto natus legatur. Ne mortem & gladium denunciaturus usuris, emi gladiũ passurus indicat. Ne ad inferos descensurus, in paradiso sit cũ latrone. Ne postremo apostoli reperiãtur in crimine, qui baptizare in nomine patris & filij & spiritussancti iussi, tantum in

Iesu nomine baptizauerunt. Vobis enim fratres uobis dico, qui non iam lacte alimini, sed firmo cibo ualetis, Nunquid, quia ista sapientes mundi non intelligunt, & his stulta sunt, nos cum mundo sapientes erimus, ut hæc stulta credamus? Et quia hæc impijs cæca sunt, nos non lucebimus intellecta ueritate doctrinæ? Male sanctis rebus præiudicatur, si, quia non sanctæ à quibusdam habentur, esse non debeant. Non ergo gloriemur in cruce Christi, quia scandalum mundo est: neque in uiuente deo mortem prædicemus, ne ab impijs mortuus deus arguatur. Male intelligitur homousion, quid ad me bene intelligentē? Male homousion Samosateus confessus est, sed nunquid melius Ariani negauerunt? Octoginta episcopi olim respuerunt, sed trecenti decem & octo nuper receperunt. Et mihi quidem ipse ille hic numerus sanctus est: in quo Abraham uictor regum impiorum, ab eo qui æterni sacerdotij est forma, benedicitur. Illi contra hæreticum improbauerunt. Nunquid & isti non aduersum hæreticum probauerūt? Grauis autoritas est ueterum. Nunquid & horum leuis sanctitas est? Si contraria inuicem senserunt, debemus quasi iudices probare meliora: si uero & probando & improbādo unum utriq; statuerunt, quid bene constituta conuellimus? Sed fortè dicetur mihi: aliqui hodie ex his qui tunc synodo interfuerunt, tacendum de homousio esse decreuerunt. Et ego inuitus licet respondebo dicenti: Nunquid non & ipsi tacendum esse de homœusio constituūt. Oro uos, ne quisquam alius ex his præter senem Osium, & ipsum illum nimium sepulchri sui amantem, reperiatur, qui tacendū esse existimet de utroq;. Et quò tandem in tantis hæreticorum peruersitatibus recidimus, si dum non utrunq; recipimus, neutrum retinemus? Non enim uideri potest impie dici, ut quia neutrum scriptū reperiatur, aut neutrum confitendū sit, aut utrunq;. Homousion sanctissimi uiri, intelligo ex deo deum, non dissimilis essentiæ, non diuisum, sed natum, & ex innascibilis dei substantia coingenitam in filio secundum similitudinem unigenitam natiuitatem. Eam antea intelligentem non mediocriter ad id cōfirmauit homousion. Quid fidem meam in homousio damnas, quam per homœusii confessionē non potes nō probare? Damnas enim fidem meā uel potius tuā, cū dānas intelligentiā eius in nomine. Sed male alius intelligit: Dānemus in cōmune uitiosam intelligentiā, non auferamus fidei securitatē. Synodo Samosatenę subscribendū putas, ne secundū Samosatei intelligentiam quisquā sibi usurpet homousion. Subscribamus & Nicenæ synodo, ne homousion improbent Ariani. Sed uerendū est, ne si secundum fidē homœusion homousion significare uideatur, decernatur, nihil differre unius & similis esse substantiæ. Sed homousion potest male intelligi. Cōstituatur qualiter bene possit intelligi. Vnum atq; idem

quòd sapimus, pium inter nos esse uelimus. Date ueniā fratres quam frequenter poposci. Ariani non estis: cur negando homousion censemini Ariani? Sed dices. Mouit me cum scandalo, homousii ambiguitas. Iterum audi oro sine scandalo, & me mouit homœusii nuditas. Multa sæpe fallunt quæ similia sunt. Timeo aurum bracteæ, quia me fallere poßit interius: Et tamen auro simile est quod uidetur. Timeo lactis similitudinem, ne oblatum mihi lac, non lac ouium sit: quia ei simile uideatur & bubulum. Vt lac ouium lacti ouium simile sit:non potest simile esse, nisi ouis sit. Similitudo uera in ueritate naturæ est: ueritas autem in utroque naturæ, non negatur homœusios. hæc est enim secundum essentiam similitudo, si massa massæ consimilis non fallat in bractea, si lac quod concolor est. non diuersum sit in sapore. Simile auro, quicquam non potest esse nisi aurum:simile lacti, nisi sui generis sit, esse non poterit. Fefellit me frequenter color uini, & tamen gustu alterius generis liquorē recognoui. Vidi carnes carnibus similes, sed postea mihi naturæ dissimilitudinem sapor prodidit: has enim similitudines, quæ non ex unitate naturæ sint, non metuo. Vereor enim fratres, orientis hæreses in tempora singula pullulantes, & quid uerear edicam. Iam & legi. Mihi quidem in his, quæ uos de orientalium quorundam assensu, susceptæ legationis ministri subscribenda Syrmium detulistis, nihil suspicionis relictum est:sed habuerunt ab exordio non nihilum offensionis, quę credo uos sanctißimi uiri Basilij & Eustathij & Eleusii ne quid scandali afferretur, abolenda tacuisse. Quæ si recte scripta sunt, taceri non debuerunt. Si autem quia nō recte scripta sunt adhuc tacentur, cauendum est ne aliquando dicantur. Parcens enim adhuc de bis nihil dico: tamen mecum recognoscitis, quod non ita omnis scripta apud Ancyram fides se habeat. Non famæ fabulam loquor: literarum fidem teneo, non à laicis sumptam, sed ab episcopis datam. Oro uos fratres, adimite suspicionem, secludite occasionem: ut probari poßit ὁμοιούσιον, non improbemus ὁμούσιον. Cogitemus tot sacerdotes sanctos & iam quiescentes. Quid de nobis dominus iudicabit, si nunc anathematizātur à nobis? Quid de nobis erit, qui rem eo deducimus, ut quia episcopi nō fuerūt, nos quoque nec ceperimus? Ordinati enim ab his sumus, & eorum sumus successores. Renunciemus episcopatui, quia officium eius ab anathemate sumpserimus. Date ueniā fratres dolori meo. Impium est quod audetis: non patiar hanc uocem, ut in anathemate sit, ὁμούσιον secundum religiosam intelligentiam confitens. Nomen nihil habet criminis, quod sensum non perturbat religionis: homœusion nescio, nec intelligo, nisi tantum similis essentiæ confeßionem. Testor dominum cœli atque terræ, me cum neutrū audissem, semper tamē utrunque sensisse, quòd per homœusion homousion

mousion oporteret intelligi: id est, nihil simile sibi secundum naturam esse posse, nisi quod esset ex eadē natura. Regeneratus pridē, & in episcopatu aliquantisper manens, fidem Nicenam nunquam nisi exulaturus audiui: sed mihi homousii & homœusii intelligentiam Euangelia & apostoli intimauerunt. Pium est quod uolumus. Ne damnemus patres, ne animemus hæreticos: ne dum hæresim expellimus hæresim nutriamus. Interpretati patres nostri sunt post Synodū Nicenam homousii proprietatem: religiosi extant libri, manet conscientia: si quid ad interpretationem addendum est, communiter consulamus. Potest inter nos optimus fidei status condi: ut nec ea quæ bene sunt constituta uexentur, & quæ male sunt intellecta resecentur. Egressus sum fratres charissimi, humanæ conscientiæ pudorem: & humilitatis meæ immemor de tantis ac tam reconditis rebus, & ad usque hanc ætatem nostram intentatis ac tacitis, amore uestri coactus hæc scripsi, & quæ ipse credebam loquutus sum: conscius mihi, hoc me ecclesiæ militiæ meque stipendium debere, & per has literas, episcopatus mei in Christo uocem, secundum doctrinas Euangelicas, destinare. Vestrum est in commune tractare ac prouidere atque agere: ut quod usque nunc inuiolabili fide manetis, religiosa conscientia conseruetis, & teneatis quod tenetis. Mementote exilij mei in orationibus sanctis: à quo me post expositionem huius fidei nescio an tam iucundum est ad uos in domum Christi reuerti, quàm securum est mori. Deus & dominus noster, incontaminatos uos & illæsos in diem reuelationis reseruet opto, fratres charissimi.

FINIS.

HAEC EPISTOLA MERVM EST NVGAMENTVM HOMINIS OCIOSE INDOCTI.

Hymnus eiusdem est farinæ: sed bene habet, quòd non plures nænias affinxerint sancto Hilario.

EPISTOLA S. HILARII AD ABRAM FILIAM SVAM.

DILECTISSIMAE filiæ Abrę Hilarius in domino salutem. Accepi literas tuas, intelligo desiderātem te mei esse, & certum ita habeo. Sentio enim quantum præsentia horū qui amantur optabilis sit. Et quia grauem tibi esse absentiam meam scio, ne me fortè impium esse erga te existimares, qui tam diu à te abessem: excusare tibi & profectionē meam & moras uolui, ut intelligeres me non impie tibi, sed utiliter deesse. Namq; cum te filiam ut unicam, ita, quantum à me est, unanimem habeam: uellem te pulcherrimam omnium & sanctissimam uiuere. Nunciatū mihi est, esse quendam iuuenē habentem margaritam, & uestem inæstimabilis precij: quā siquis ab eo possit mereri, super humanas diuitias & salutem & diues & saluus futurus esset. Ad hunc ergo his auditis profectus sum: ad quē cum per multas & longas & difficiles uias uenissem, uidens eum procidi statim. Adest enim tam pulcher iuuenis, ut ante conspectum eius nemo audeat consistere. Qui ubi me procidisse uidit, interrogari me iussit quid uellem, & quid rogarem: & ego respondi, audisse me de ueste sua & margarita, & ideo uenisse, & si eam dignaretꝰ præstare, esse mihi filiam quam uehementer diligerē, cui hanc uestem ac margaritam quærerem. Et in terram prostratus facie fleo plurimum, & noctibus ac diebus gemiscens rogo uti audire dignaretur precem meā. Post quæ, quia bonus iuuenis & melius illo nihil est, ait mihi: Nosti hāc uestem atq; hanc margaritam, quam à me lachrymis rogas uti eam filiæ tuæ concedam? Et ego respondi illi, domine auditu cognoui de ipsis, & fide credidi: & scio quia optima sunt: & salus uera est hac ueste uti, & hac margarita ornari. Et statim ministris suis præcepit, ut mihi & uestem hanc & margaritam ostenderent. Et confestim ita fit. Hanc uestem anno primo uidi, uidi filia, uidi quod eloqui non possum. Nunquid ei sericum secundum subtilitatem eius par erat? Nunquid candori eius niues comparatæ non nigrescebant? Nunquid aurum iuxta fulgorē eius liuebat? Ipsa enim multicolor, & nihil prorsus comparatum ei poterat æquari. Post quam uideo margaritā, qua uisa statim concidi. Non enim poterant oculi mei sustinere tantum eius colorem. Nam nec cœli, nec lucis, nec maris, nec terræ, species pulchritudini eius poterat comparari. Et cum prostratus iacerem, ait mihi quidam de assistentibus: Video te solicitum, & bonum patrem esse, & hanc uestē atq; hanc margaritam ad filiam tuam mittere desiderare: sed ut magis desideres, ostendo tibi quid adhuc hæc uestis atq; margarita boni habeat. Vestis hæc nunquā tineis comeditur, non usu atteritur, non sorde inficitur, non ui scinditur, nō damno amittitur: sed semper talis qualis est permanet. Margarita uero hæc uirtutis eius est: ut si quis eam induitur, non ægrotet, non senescat, non moriatur. Nihil omnino in se habet quod sit obnoxiū corpori: sed utenti ea nihil accidit, quod aut mortem afferat, aut ætatem demutet, aut impediat sanitati. Quod ut audiui filia, exanimari magis desiderio margaritæ & uestis istius cœpi: & sicut prostratus iacebam, indeficienti fletu & intenta oratione iuuenē precari cœpi, dicens: Domine sancte, misere preci meæ, & miserere solicitudini & uitæ meæ.

Si enim hanc ueſtem mihi & margaritā non cōcedis, miſer futurus ſum, filiam meam uiuentem perditurus ſum: ego propter hanc ueſtem & margaritam peregrinari uolo. Scis domine, quia tibi non mentior. Poſtquā uocem meam audiuit, iubet me leuare, & ait mihi: Mouerūt me preces & lachrymæ tuæ, & bene eſt quod credidiſti. Et quia dixiſti, te pro hac margarita ipſam uitā tuā uelle impendere, nō poſſum eam tibi negare: ſed ſcire debes propoſitū & uoluntatem meam. Veſtis quā ego dedero talis eſt: ut ſi quis uoluerit ueſte alia colorata & ſerica & aurata uti, ueſtem meā capere non poſſit. Sed illi dabo eam, quę contenta ſit, nō ſerico habitu, ſed natiuis coloribus, & inſumptuoſo textu ueſtiri: ita ut propter cōſuetudinem, purpureā per auguſtas ueſtes habeat: nō etiam purpura ipſa defundatur in ueſte. Margarita uero quam à me petis naturæ eius eſt, ut habere eam nō poſſit, ſi quis margaritam aliam habuerit. Quia aliæ margaritæ, aut de terra, aut de mari ſunt: mea autem, ut ipſe tu uides, ſpecioſa & precioſa eſt incōparabilis & cœleſtis, nec dignatur ibi eſſe ubi aliæ ſunt. Nō enim rebus meis cōuenit cum rebus hominis, quia qui ueſte mea & margarita utitur, in æternum ſanus eſt: non febre exardeſcit, nō uulneri patet, non annis demutat̄, nō morte diſſoluitur, æqualis æternis. Ego tamē hanc ueſtem & hāc margaritam meam petenti tibi dabo, ut eam filiæ tuæ perferas. Sed prius ſcire debes quid uelit filia tua, ſi ſe huius ueſtis & margaritæ meæ facit dignam, id eſt, ſi ueſtes ſericas & auratas & infectas habere noluerit: ſi alterā margaritam oderit, tunc hæc quæ me rogas tibi præſtabo. Poſt uocem filia lætus exurgo, & ſecretū habens, hanc ad te epiſtolam feci: rogans te per multas lachrymas meas, ut te huic ueſti & margaritæ reſerues, neq; miſerum ſenem tali damno tuo facias, ſi hanc ueſtem & hanc margaritā non habueris. Teſtor autem tibi filia deum cœli & terræ, quia nihil hac ueſte atq; hac margarita precioſius eſt: & tui iuris eſt ut hanc habeas. Tu modo quando tibi ueſtis alia affertur, uel ſerica, uel infecta, uel deaurata, dicito ei qui tibi offert: Ego ueſtem alterā expecto, propter quam pater meus à me tam diu peregrinatur, quam mihi quærit, quam non poſſum habere ſi hanc habuero. Sufficit mihi lana ouis meæ: ſufficit mihi color quem natura attulit: ſufficit mihi lectus inſumptuoſus. Cæterū ueſtem illam deſidero quæ dicitur non abſumi, nō atteri, non ſcindi. At uero ſi tibi margarita offeratur aut ſuſpēdenda collo, aut digito coaptata: dices ita, Non mihi impedimento ſint iſtæ inutiles & ſordidæ margaritę, ſed expecto illam precioſiſſimam, pulcherrimā & utiliſſimam. Credo patri meo, quia & ille qui ſpopōdit ei ſe credidit, propter quam mihi ſignificauit ſe etiam mori uelle. Hanc expecto: hanc deſidero, quæ mihi præſtabit ſalutem & æternitatē. Ergo filia ſubueni ſolicitudini meę, & hanc epiſtolam meā ſemper lege, & huic ueſti & margaritæ te reſerua. Et ipſa tu mihi, nullum interrogās, quomodolibet potes literis reſcribe, utrū ueſti huic & margaritæ te reſerues, ut ſciam quid iuueni illi reſpondeam: & ut ſi illam deſideras, ſi expectas, lætus poſſim ad te reditum cogitare. Cum autem tu mihi reſcripſeris: tunc tibi & ego quis ſit hic iuuenis, & qualis ſit, & quid uelit, & quid promittat, & quid poſſit, indicabo. Interim tibi hymnum matutinum & ſerotinum miſi, ut memor mei ſemper ſis. Tu uero ſi quid minus per ætatem in hymno & epiſtola intelligis, interroga matrem tuā, quę optat ut te moribus ſuis genuerit deo: & deus qui te genuit, hic & in æternum cuſtodiat, quod & opto filia deſideratiſſima.

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI
hymnus filiæ suæ Abræ transmissus.

Hymnus epistolæ respondens, hoc est, dignũ patellæ operculum

Lucis largitor optime,
Post ipsa noctis tempora,
Tu uerus mundi lucifer,
Venturæ lucis nuncius,
Sed toto sole clarior,
Materna nostri pectoris
Adesto rerum conditor,
Cuius amota gratia,
Tu quoq; pleno spiritu
Ne rapientis perfidi
Vt inter actus seculi,
Omni carentes crimine
Probrosas matris castitas
Sanctumq; puri corporis
Hæc spes precantis animæ,
Vt matutinæ nobis sit
Gloria tibi domine,
Cum spiritu paracleto,
Cuius sermonis lumine,
Dies refulsus panditur.
Non is qui parui syderis
Angusto fulget lumine.
Lux ipse totus & dies,
Illuminans præcordia.
Paternæ lucis gloria,
Nostra pauescunt corpora.
Secum deum gestantia,
Diris patescat fraudibus.
Vitæ quos usus exigit,
Tuis mittamus legibus.
Carnis uincat libidines,
Delubrum seruet specie.
Hæc sunt uotiua munera,
Lux in noctis custodiam.
Gloria unigenito,
Nunc & per omne seculum.

❧ ELENCHVS CANONVM
D. HILARII IN EVANGELIVM MATTHAEI
ordine quo ab eo sunt æditi.

CANON I

De natiuitate Christi. De Magis cum muneribus, & de infantibus occisis.

CANON II

De Iesu regresso ex Aegypto. De prędicatione Ioannis, & baptismo. De domino baptizato.

CANON III

De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piscatoribus.

CANON IIII

De beatitudine & præceptis. De reconciliatione fratrum. De adulterio. De oculo & manu eruenda. De iuramentis & eleemosyna.

CANON V

De oratione & ieiunio. De thesauro in cœlo. De lucerna corporis. De duobus dominis. De cibo & uestitu. De uolatilibus & lilijs agri, & fœno. De solicitudine diei. De festuca & trabe in oculo.

CANON VI

De margaritis ante porcos. De pseudoprophetis. De domo ædificata super petram.

CANON VII

De leproso quem curauit dominus. De puero tribuni paralytico. De socru Petri. De plurimis & diuersis curis.

CANON VIII

De discipulis in naui excitantibus Iesum. De duobus dæmoniacis in terra Gerasenorum. De paralytico curato & lectum ferente.

CANON IX

De Matthæo publicano. De pharisæorũ, & discipulorum Ioannis ieiunio. De adsutu pãni rudis. De profluuio mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De surdo & muto.

CANON X

Misertus turbarum dominus, duodecim discipulos præmittit cum potestate & doctrina &c.

CANON XI

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus de Ioanne ad turbas loquitur. Item confessio Iesu ad patrem.

CANON XII

Discipuli spicas uellũt. Manus aridæ hominem sabbato curauit. Cæcum & dæmonia cum curauit. De blasphemia spiritus. De fructu arboris bonæ & malæ. De omni uerbo ocioso. De signo Ionæ. De Niniuitis & regina Austri. De septem spiritibus & octauo. De matre Iesu & fratribus.

CANON XIII

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas loquitur. De seminante bonum semen. De zizania & tritico. De grano sinapis. De fermento absconso in farina. Expositio zizaniæ. De thesauro in agro. De bona margarita. De reti misso in mare.

CANON XIIII

De scriba in regno cœlorum. De fratribus & sororibus domini. De Ioannis capite in disco. De quinq; panibus & duobus piscibus. Vbi super mare ambulabat, & Petrum mersum erexit.

CANON XV

De lauãdis manibus. Et nõ ea quæ in os intrant, sed ea quæ ex ore exeũt inquinare. De filia Chananææ mulieris. De septẽ panibus & paucis piscibus.

CANON XVI

De Ionæ prophetæ signo. De fermento pharisæorũ, & cõfessione Petri. De benedictione domini, & de se abnegando qui Christum sequi uoluerit.

CANON XVII

Vbi in monte cũ Moyse & Helia uidetur, & uox de cœlo auditur. Vbi puerum lunaticum saluat. De credentium fide. De didrachma postulata, & statere in ore piscis inuento.

CANON XVIII

De infantibus inhibitis. De humilitate eorũ assumenda. De manu & pede, & oculo eruendo, & de oue perdita. De corripiendis fratribus secreto primũ, tum duobus testibus, postremo ecclesia præsente. Et quòd semper ignoscendum. De eo qui conseruum, remisso sibi à domino debito, suffocauit.

CANON XIX

Transit in Galilæam. Vxorem non debere dimittere. De eunuchis. De infantibus inhibitis. Diuitem difficile introire in regnum cœlorum.

CANON XX

De spe apostolorũ. De nouissimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad uineam. De filijs Zebedęi. De primo accubitu. De duobus cæcis secus uiam sedentibus.

CA-

CANON XXI

De asina & pullo eius. De eiectis è templo nummularijs. De ficu maledicta. De duobus filijs ad uineam missis. De publicanis & meretricibus.

CANON XXII

De uinitoribus, qui missos ad se ob recipiēdos fructus interficiunt. De inuitatis promiscuis, & de ueste nuptiali.

CANON XXIII

De tributo Cæsari dando, & de imagine Cæsaris. De eadem septem fratrum uxore. De mandatis maximis. De Dauid filio.

CANON XXIIII

De cathedra Moysi, super quā sederunt scribę & pharisæi. De clauso ab ijsdem regno cœlorum. Et ab ijsdem comedi domos uiduarum, circumeuntibus mare & aridam. Et dicētibus: Quicūq; iurauerit in templo, nihil est. Et de decimantibus mentam & anetū. Et ædificantibus sepulchra prophetarū. Et de Hierusalem, quæ interficit prophetas, & lapidat eos qui ad se missi sunt.

CANON XXV

De structura tēpli interrogantibus discipulis. Et de his qui in tecto sunt, ne descendant tollere aliquid de domo: & qui in agro sunt, ne reuertantur tollere tunicam suam. Et de prægnantibus & nutrientibus.

CANON XXVI

De sole obscurato, & luna & stellis.

CANON XXVII

De seruo fideli quē cōstituit dominus super familiā suam. Et de decem uirginibus. De homine peregre profecto, qui tradidit substantiā suam seruis suis.

CANON XXVIII

De aduentu filij hominis uenientis ad iudicium cum maiestate sua.

CANON XXIX

De muliere quæ accessit ad Iesum in domo Simonis leprosi, habens alabastrum unguenti preciosi.

CANON XXX

De die prima azymorū, in qua accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi uis paremus tibi manducare pascha?

CANON XXXI

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Gethsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orare. Et tristata est anima eius usq; ad mortē. Et de calice mortis quod dicit: Pater, si possibile est, trāseat à me calix iste. De spiritu prōpto, et carne infirma. Et rursum de eo quod dixit: Pater, nō potest hic calix trāsire nisi illum bibam: fiat uoluntas tua.

CANON XXXII

De Iuda, qui erat unus de duodecim discipulis, ueniente ad Iesum cū plurima turba ut eū traderet. De gladio quē iussit Petro cōuertere in locum suum.

CANON XXXIII

De Pilato cū sederet pro tribunali, & cū misit ad illum uxor sua, dicens: Nihil tibi sit & iusto isti. De transeuntibus iuxta crucem, qui mouebāt capita sua & dicebant. Hic est qui destruebat templum, & in triduum illud reædificabat.

ELENCHI FINIS.

DIVI HILARII
PICTAVORVM EPISCOPI
IN EVANGELIVM MATTHAEI,
Canones seu Commentarius.

De natiuitate Christi. De Magis cum muneribus, & de infantibus occisis. Canon I

IBER generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abrahæ &c.) Gressum quem Matthæus in ordine regiæ successionis, eũ Lucas per sacerdotalẽ ordinem ædiderat: quem dum uterq; dinumerat, & agnitionem in domino utriusq; tribus uterq; significat, & rectæ generationis gradum ponit: quia sacerdotalis & regiæ tribus societas, per Dauid ex coniugio inita, iam à Salathiel in Zorobabel confirmatur ex genere. Atq; ita dum Matthæus paternam originem, quę ex Iuda proficiscebatur, recenset, Lucas uero acceptum per Nathã ex tribu Leui genus edocet: suis uterq; partibus domino nostro Iesu Christo, qui est ęternus & rex & sacerdos, etiã in carnali ortu utriusq; generis gloriã probauerũt. Quòd uero Ioseph potius q̃ Mariæ natiuitas recensetur, nihil refert: Eadẽ enim est totius tribus atq; una cognatio. Exemplũ autẽ etiã Matthæus & Lucas dederũt, patres inuicẽ appellantes, nõ tam genere q̃ gente: quia ab una tribu cœpta, sub unius successionis & originis familia cõtinetur. Cũ enim filius Dauid atq; Abrahæ sit ostendẽdus, ita Matthæus cœpit:

Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abrahæ.) Non refert quis in originis numero atq; ordine collocet, dummodo uniuersorũ familia cœpta esse intelligatur ab uno. Itaq; cum eiusdẽ tribus sit Ioseph & Maria, dũ profectus esse ex Abrahę genere Ioseph ostendit, profecta quoq; docetur & Maria. Hæc enim in lege ratio seruata est, ut si mortuus sine filijs familiæ princeps esset, defuncti uxorẽ posterior frater eiusdẽ cognationis acciperet, susceptosq; filios in familiam eius qui mortuus esset referret: maneretq; ita in primogenitis successionis ordo, cũ pattes eorũ, qui post nati essent, aut nomine haberentur, aut genere. Sequẽs illud est, ut quia diximus secundũ rerum fidẽ generationis istius ordinẽ, nec numero sibi, nec successione cõstare: huius quoq; rei ratio adferat. Nõ enim leuis causa est, ut aliud in narratione sit, aliud fuerit in gestis: & aliud referat in summa, aliud uero teneat in numero. Nãq; ab Abraham usq; ad Dauid quatuordecim generationes numeratæ sunt: & à Dauid usq; ad trãsmigrationem Babylonis, in quibusdã libris decem & septẽ deprehenduntur. Sed in hoc nõ mendacij aut negligentiæ uitiũ est. Tres enim ratione prætcritę sunt, Nam Ioras genuit Ochoziã, Ochozias uero genuit Ioam, Ioas deinde Amasiã, Amasias aũt Osiam: Et in Matthæo Ioras Oziam genuisse scribit, cum quartus ab eo sit. Hoc ita, quia ex gẽtili fœmina Ioras Ochoziã genuit, ex Achab scilicet, qui Hiezabel habuit uxorẽ. Deniq; per prophetã, nõ nisi quarta generatione in throno regio Israelis, quenquã de domo Achab esse sessurum dicitur. Purgata igitur labe familiæ gẽtilis tribus, quæ præteritis iam regulis in quarto generationũ consequentiũ ordine numerat, & usq; ad Mariam generationes quatuordecim esse scribũtur, cum in numero decem & septẽ reperiantur

tur:nullus error esse poterit, scientibus non eam solum esse domino Iesu Christo originē, quæ cœpit ex Maria:sed in procreatione corporea, natiuitatis æternæ significantiam cō prehendi. Generationis autem ratio simplex est. Nam conceptum ex spiritu sancto, natum ex Maria uirgine, omnium opus propheтarum est. Sed plures irreligiosi, & à spirituali doctrina admodum alieni, occa sionem ex eo occupant turpiter de Maria opinandi, quod dictum sit: Prius quàm conuenirent inuenta est in utero habens, & illud: Noli timere accipere coniugem tuam. & illud: Non cognouit eam donec peperit:nō recordantes despon satam fuisse, & dictum hoc Ioseph uolenti eam abijcere, quia iustus ipse nollet in eam lege decerni. Igitur ne qua de partu eius ambiguitas exsisteret, ipse con cepti ex spiritu sancto Christi testis assumitur, Dehinc quia desponsata esset, in coniugem reciperetur. Cognoscitur itaq; post partum: id est, transit in coniugis nomē. Cognoscitur enim, nō admiscetur. Deniq; cum trāsire Ioseph ad Aegyptum admonetur, ita dicitur: Accipe puerum & matrem eius. Et, reuertere cum puero & matre eius. Et rursum in Luca: Et erat Ioseph & mater eius. Et quotiescunq; de utroq; fit sermo, mater potius Christi, quia id erat: non uxor Ioseph est nuncupata, quia non erat. Sed hæc quoq; ab angelo ratio seruata est: ut tum cum desponsatam eam iusto Ioseph significabat, coniugem nuncuparet. Nam ita ait: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugē tuam. Ergo & coniugis nomen spōsa suscipit, & post partum in cōiugem recognita tantum Iesu mater ostenditur: ut quemadmodū iusto Ioseph deputaretur eiusdem Mariæ in uirginitate coniugium, ita uenerabilis eius ostenderetur in Iesu matre uirginitas. Verum homines prauissimi hinc præsumunt opinionis suæ autoritatem: quòd plures dominum nostrū fratres habuisse sit traditum. Qui si Mariæ filij fuissent, & non potius Ioseph ex priore coniugio suscepti: nunquam tempore passionis Ioanni apostolo transcripta esset in matrem, domino ad utrunque dicente: Mulier ecce filius tuus, & Ioanni: Ecce mater tua: nisi quòd ad desolatæ solatium, charitatem filij in discipulo relinquebat. Stellæ autem ortus primum à Magis intellectus, indicat mox gentes in Christo credituras: & homines professionis longe à scientia diuinæ cognitionis auersæ, lumen, quod statim in ortu eius extitit, cognituros. Denique oblatio munerum, intelligentiam in eo totius qualitatis expressit: in auro regem, in ture deum, in myrrha hominem confitendo. Atq; ita per uenerationem eorum, sacramenti omnis est consummata cognitio: in homine mortis, in deo resurrectionis, in rege iudicij. Quòd uero repetere iter, atq; ad Herodem in Iudæam redire prohibentur: nihil à Iudæis petere scientiæ cognitionisq; permittimur, sed in Christo salutem omnem & spem locantes, admonemur prioris uitæ itinere abstinere. Parante autem Herode paruuli necem, Ioseph per angelum monetur, ut eum in Aegyptum trāsferat: Aegyptum idolis plenam, & omnigenum deûm monstra uenerantem. Iam post Iudæorum insectationem, & in extinguendo eo prophanæ plebis assensum, Christus ad gētes inanissimis religionibus deditas transit: & Iudæam relinquens ignorantiam seculo colendus infertur, Bethleem, id est Iudæa, martyrum sanguine redundante. Herodis uero furor & infantium mors, populi Iudaici in Christianos sæuientis est forma: existimantis se beatorum martyrū cæde posse in omnium fide & professione Christi nomen extinguere. Sed gloriosus per prophetam necieorum honor redditur, dicentem: Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus. Rachel plorans filios suos: & noluit consolari, quia non sunt.) Rachel Iacob uxor fuit diu sterilis, sed nullos ex his quos genuit amisit. Verum hæc

in Genesi ecclesiæ typum prætulit. Non igitur illius uox & ploratus auditur, quæ nullum habuit amissorum filiorum dolorem: sed huius ecclesiæ diu sterilis, nunc uero fœcundæ ploratus ex filijs, nõ idcirco, quia peremptos dolebat, auditur, sed quia ab his perimebãtur, quos primum genitos filios retinere uoluisset. Deniq; consolari se noluit quæ dolebat: Non enim nõ erant ij, qui mortui putabantur, in æternitatis enim profectum per martyrij gloriam efferebantur. Consolatio autem erat rei amissæ præstanda, non auctæ.

De Iesu regresso ex Aegypto. De prędicatione Ioannis, & baptismo. De domino baptizato. Canon II

Ost quæ mortuo Herode Ioseph per angelum monetur, ut in Iudæam cũ puero & matre ipsius redeat. Et reuertens cum Archelaum Herodis filium regnare audisset, timuit eò uenire: & per angelum monetur, ut in Galilæam transeat, & in regionis eius ciuitate Nazareth habitet. Reuerti ergo ad Iudæam monetur, & reuersus timet: Et rursum uisu admonitus, transire ad regionem gẽtium iubetur. Sed aut timere eum qui admonitus sit non oportuit, aut per angelum deferri admonitio mox mutatida non debuit. Verum typica ratio seruata est. Ioseph enim apostolorũ habet speciem, quibus Christus circũferendus est creditus. Hi tanquam Herode mortuo, id est, populo eius in passione domini deperdito, Iudæis prædicare sunt iussi: Missi enim erãt ad oues perditas domus Israel. Sed manente hæreditariæ infidelitatis dominatu metuũt & recedunt. Admoniti per uisum, sancti scilicet spiritus donum in gentibus cõtemplantes, ad eas trãsferunt Christum Iudææ missum, sed uitam & salutẽ gentium nũcupatum.

In diebus illis uenit Ioannes prædicans in deserto Iudææ, dicens: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnũ cœlorum &c.) In Ioanne locus, prædicatio, uestitus, cibus est cõtuendus: atq; ita, ut meminerimus gestorum ueritatem nõ idcirco corrumpi, si gerendis rebus interioris intelligentiæ ratio subiecta sit. Fuerãt enim prædicãti & locus opportunior, & uestitus utilior, et cibus aptior: sed subest gestis rebus exemplum, & in eo operatio ipsa meditatio est. Nam & ad desertã Iudæam uenit: desertam dei frequentatione non populi, & uacuam sancti spiritus habitatione nõ hominum: ut prædicationis locus, eorum quibus prædicatio erat missa, solitudinẽ protestaretur. Pœnitentiã quoq; regno cœlorũ propinquante pronũciat, per quam est reditus ab errore, & recursus à crimine, & post uitiorum pudorem professio desinendi: ut deserta Iudæa meminisset eum se suscepturã, in quo cœlorum est regnum, non uacuam deinceps futuram, si se à ueteribus uitijs pœnitentiæ cõfessione purgasset. Pilis etiam camelorum uestis adtexta, peregrinũ propheticæ istius prædicationis habitum designat: cum exuuijs immũdarum pecudum, quibus pares existimamur, Christi prædicator induitur, fitq; sanctificatũ habitu prophetali, quicquid in nobis uel inutile fuerat ante uel sordidum. Zonæ autẽ præcinctio, efficax in omne opus bonum est apparatus: ut ad omne ministerium Christi, uoluntatis cingulo simus accincti. In esum etiã eligunt locustæ, fugaces hominũ, & ad omnem aduentus nostri sensum auolantes: Nos scilicet, qui ab omni sermone & congressu prophetarum impijs quibusdam corporum saltibus efferebamur, uoluntate uagi, in operibus inutiles, in uerbis queruli, sede peregrini: nunc sumus sanctorum alimonia, & satietas prophetarum, electi simul cum melle syluestri, dulcissimum ex nobis cibum, non ex aluearijs legis, sed ex truncis syluestrium arborum præbituri. Tali igitur Ioannes habitu prædicans, uenientes pharisæos & Saducæos ad baptismum, progenies nuncu-

pat

pat uiperarum; fructum ut dignum pœnitẽtiæ faciant monet, néue Abraham patrem habere se glorientur, quia ex lapidibus deus potens est Abrahæ filios excitare Non enim successio carnis quæritur, sed fidei hæreditas. Dignitas igitur originis in operum consistit exemplis, & prosapiæ gloria fidei imitatione retinetur. Zabulus infidelis, Abraham fidelis. Nam ille in hominis trãsgressione fuit perfidus, hic uero iustificatus est ex fide. Igitur uniuscuiusq; mores atq; uita propinquitatem cognationis acquirit, ut qui fideles sunt, Abrahæ propago per fidem sint: qui autem infideles sunt, in Zabuli progeniem infidelitate mutentur: quando & pharisæi uiperarum natio nuncupantur, & gloriatio sanctificati parentis eis inhibetur, & ex saxis ac rupibus Abrahæ filij excitantur, & ut operantes dignos fructus pœnitentiæ sint admonentur: ut qui diabolum patrem habere cœperant, cum eis qui de lapidibus excitarentur, rursum Abrahæ filij per fidem fiant. Securis uero radicibus arborum apposita, infructuosarum arborum cæde & concrematione significans inutilis perfidię excidium conflagrationi iudicij præparari. Et quia legis opus esset iam inefficax ad salutem, & Ioannes baptizandis in pœnitentiam nuncius extitisset (prophetarum enim officium erat, à peccatis reuocare: Christi uero proprium, saluare credentes) se quidem baptizare in pœnitentiam dicit, sed fortiorem esse uenturũ, cuius ferendorum ac soluendorum calciamentorum sit indignus officio: apostolis circumferendæ prædicationis gloriam derelinquens, quibus speciosis pedibus pacem dei erat debitum nũciare. Salutis igitur nostræ & iudicij tempus designat in domino dicens: Ille baptizabit uos in spiritu sancto & igni: quia baptizatis in spiritu sancto, reliquum sit cõsummari igne iudicij. Habens uentilabrum in manu purgabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.) Vẽtilabri opus est, ab infructuosis fructuosa discernere. Quòd in manu domini sit, arbitrium indicat potestatis. Triticum suum, perfectos scilicet credentiũ fructus, horreis recondendum. Paleas uero, id est, inutilium atq; infructuosorum hominum inanitatem, igne iudicij cõcremandas. Tunc uenit Iesus in Galilæam, in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo, & reliqua.) Erat in Iesu Christo homo totus, atq; ideo in famulatum spiritus corpus assumptum, omne in se sacramentum nostræ salutis expleuit. Ad Ioannem igitur uenit ex muliere natus, constitutus sub lege, & uerbum caro factus. Ipse quidem lauacri egens non erat, quia de eo dictũ est, peccatum non fecit: et ubi peccatũ non est, remissio quoq; eius est ociosa: sed assumptum ab eo creationis nostræ fuerat & corpus & nomen, atq; ita non ille necessitatem habuit abluendi, sed per illum in aquis ablutionis nostræ erat sanctificanda purgatio. Deniq; & à Ioanne baptizari prohibetur, ut deus: & ita in se fieri oportere, ut homo edocet. Erat enim per eum omnis implenda iustitia, per quem solum lex poterat impleri. Atq; ita & prophetæ testimonio, lauacro non eget, & exempli sui autoritate humanæ salutis sacramenta consummat, hominem & assumptione sanctificans & lauacro. Ordo etiam in eo arcani cœlestis exprimitur. Nam baptizato eo, reseratis cœlorum aditibus, spiritus sanctus emittitur, & specie columbæ uisibilis agnoscitur, & istiusmodi paternæ pietatis unctione perfunditur. Vox deinde de cœlis ita loquitur: Filius meus es tu, ego hodie genui te.) Filius dei auditu conspectuq; monstratur, plebiq; infidæ & prophetis inobedienti, testimonium de domino suo mittitur & contemplationis & uocis: ac simul ut ex eis quę consummabantur in Christo, cognosceremus, post aquæ lauacrum, & de cœlestibus portis sanctum in nos spiritum inuolare, & cœlestis nos gloriæ unctione

ctione perfundi, & paternæ uocis adoptione dei filios fieri: cum ita dispositi in nos sacramenti imaginē ipsis rerum effectibus ueritas præfigurauerit.

De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piscatoribus. Canon III

Tunc Iesus ductus est in desertum à spiritu, ut tētaretur à Zabulo, & reliqua.) Et in desertum traductio, et quadraginta dierum ieiunium, & post ieiunium fames, & satanæ tentatio, & responsio domini, magni cœlestisq; consilij effectibus plena sunt. Nam quòd in desertū ductus est, significatū libertas spiritus sancti, hominem suum iam diabolo offerentis, & permittentis tentandi & assumendi occasionem, quam nō nisi datam tentator habuisset. Erat igitur in diabolo de metu suspitio, non de suspitione cognitio: Mouebatur enim quadraginta dierum ieiunio. Sciebat totidē diebus aquas abyssi effusas, exploratā repromissionis terram, Moysi legem à deo scriptam, annorum quoq; quibus plebs in eremo uita angelorum habituq; mansit, hunc numerum expletum fuisse. Igitur istius temporis metu, in tentando eo quem hominem cōtuebatur, sumpsit temeritatem. Adam enim pellexerat, & in mortem fallendo traduxerat. Sed ita dignū nequitia eius & scelere erat, ut in eo, cuius morte & calamitatibus gloriabatur, homine uinceretur: & qui dei beneficia homini inuidisset, ante tentationē deum in homine intelligere non posset. Tentatur igitur statim post baptismum dominus, tentatione sua indicans in sanctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassati: quia uictoria ei est magis exoptata de sanctis. Non cibum etiam hominum esurijt, sed salutem Nam post quadraginta dies, non in quadraginta diebus esurijt, Moyse & Helia in eodem ieiunij tempore non esurientibus. Igitur cum esurijt dominus, non inediæ subrepsit operatio: sed uirtus illa, quadraginta dierum non mota ieiunio, naturæ suæ hominem dereliquit. Non enim erat à deo diabolus, sed à carne uincendus: quam utiq; tentare ausus non fuisset, nisi in ea per esuritionis infirmitatem quę sunt hominis recognouisset, quam utiq; in eo sentiens ita orsus est: Si filius dei es.) Anceps sermo est, si filius dei es. Licet esurientem uideret, quadraginta tamen dierum in eo ieiunium pertimescebat: quia rerum ratione indicat, post quadraginta dierum conuersationem, quibus post passionem in seculo erat cōmoraturus, esuritionem se humanæ salutis habiturū. Quo in tempore expectatū deo patri munus, hominem quem assumpserat reportauit. Contuendum itaq; nunc illud est, quibus tandem interrogationibus usus sit. Ait. Si filius dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Fallax diabolus, & ad traducendū artifex callidissimus, posse omnia Christum sciebat, & esuritionem in homine ex ipso ieiunij tempore sentiebat, ignarus quidnam esuriretur. Eam ergo in tentando conditionē operis proposuit, per quam & in deo ex demutatione lapidum in panes uirtutem potestatis agnosceret: & in homine oblectamento cibi patientiam esurientis illuderet. Sed dominus nō panem potius quàm salutem hominū esuriens, ait: Non in pane solo uiuit homo. Quia ipse non solum homo, sed & deus, licet usq; in tentationis diem cibo hominis abstineret, dei tamen spiritu alebatur: ostēdens non in pane hoc solitario, sed in uerbo dei alimoniam æternitatis esse sperandam. Sequens etiam interrogatio talis est, cum eum in summum templi sustulisset: Si filius dei es, mitte te deorsum, & reliqua.) Laborat tentatione dominum de excelsis ad inferiora deducere: & positum in templi summo, id est, supra leges & prophetas eminentem, in humilibus cōtinere: Sciebat quidē & ministeria angelorū prompta esse dei filio, & neq; in lapidem posse offensionis

nis incidere: quippe super aspidem & basiliscum ambulaturum, & conculcaturum leonem & draconem. De his enim quæ in se dicta sunt tacuit, sed superiora memorādo, uult quoquo modo obedientiam elicere tentato: relaturus hinc gloriam, si sibi dominus maiestatis, licet per confidentiā, paruisset. Sed nulla diabolo contigit tantæ fraudis occasio, ipsum domino tēpore posteriore testante, cum dicit: Venit princeps huius seculi, & nō inuenit in me quicquam. Digna igitur hanc eius petulantiam domini est secuta respōsio: Non tentabis deum & dominum tuum.) Diaboli conatus & tentamenta cōtundens, & deum se protestatur & dominum, docens à fidelibus abesse oportere tactantiam: quia cum omnia possibilia deo sint, nihil tamen in tentatione eius audendum sit. Sed iam tertio tota diabolicæ potestatis cōmouetur ambitio. Constituto igitur domino in mōte excelso, uniuersa orbis terrarū regna, eorumq; gloriam obtulit, si modo adoraretur ipse. Iam gemina respōsio opinionem suspitionis excesserat. Cibo Adam pellexerat, & de paradisi gloria in peccati locū, id est, in regionem uetitæ arboris deduxerat: tertio diuini nominis ambitione corruperat, dijs futurum similem pollicendo. Igitur aduersus dominū rota iam seculi potestate pugnatur, & creatori suo possessio huius uniuersitatis offert: ut tenens ordinem fraudis antiquæ, quem neq; cibo pellexerat, nec loco mouerat, nunc uel ambitione corrumperet. Sed responsio domini dignum de superioribus gradum fecit. Ait enim: Vade satanas. Scriptum est enim: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli serujes. Temeritatis tantæ congruum exitum tulit, cum & criminum suorum in Satana nomē audiuit, & dominum deum suum adorandum in homine cognouit. Præbuit etiam huius responsionis effectu magnum nobis dominus exemplū: ut contempta humanæ potestatis gloria, & seculi ambitione postposita, solum meminissemus deū & dominum adorandum, quia omnis seculi honor diaboli sit negociū. Post hanc ergo diaboli fugam, angeli Christo ministrant: ostendentes, à nobis uicto calcatoq; diaboli capite, & angelorum ministeria, & uirtutū in nos cœlestium officia non defutura. Cum audisset autem Iesus quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam, transiens in Capharnaum.) Et prophetæ Esaiæ rei gestæ ordo est. In piscatorū uero allectione, ex hominū arte futuri eorum officij opus proditur: ut piscibus è mari, ita hominibus deinceps à seculo in locum superiorē, id est, in lumen cœlestis habitaculi protrahendis. Quibus & artem & patrias domos relinquentibus: docemur Christum secuturi, & secularis uitæ solicitudine, & paternæ domus consuetudine non contineri. In quatuor uero primum apostolis eligendis, præter rerum fidem, quia & ita gestum est, futurorum euangelistarum numerus præfiguratur. Galilæam igitur circumit, & in synagogis prædicat regni euangelium, & omnium ægritudinum infirmitates medendo: factis ipse se profert: ut quem in prophetarum uoluminibus legere erant soliti, præsentem operibus contuerentur.

De beatitudine & præceptis. De reconciliatione fratrū. De adulterio. De oculo & manu eruenda. De iuramentis & eleemosyna. Canon IIII

Congregatis igitur pluribus turbis, montem conscendit & docet: in paternæ scilicet maiestatis posirus celsitudine, cœlestis uitę pręcepta cōstituit. Non enim æternitatis instituta, nisi in æternitate positus tradidisset. Deniq; ita scriptū est: Aperuit os suū & docebat eos.) Locutū eū fuisse, prōptius erat dicere. Sed quia in gloria paternæ maiestatis insisterat, & ęternitatē docebat: idcirco ad motū spiritus eloquētis obedisse ostēdit humani oris officiū. Beati pauperes spiritu, quonia ipsorum

ipsorum est regnum coelorum. Exemplo dominus docuerat humanæ ambitionis gloriam relinquēdam, dicens: Dominū deum tuum adorabis, & illi soli servies. Et cum se per prophetas populum humilem & ad uerba sua trementem, præmonuit esse lecturum: in spiritus humilitate perfectæ beatitudinis posuit exordium. Igitur humilia spirātes, id est, se homines recordantes, in coelestis regni possessione cōstituti, conscij sibi ex sordētibus ac tenuissimis se principijs coalitos in hanc formam perfecti corporis procreari, & in hunc sentiendi, contuendi, iudicandi, agendi sensum, deo profectum ministrante procedere: nihil cuiquā suum esse, nihil propriū, sed cunctis dono parentis unius eadem & ueniendi in uitam tribui primordia, & utendi eadem substantiā ministrari, ac nos optimi illius, qui nobis sit ista largitus, exēplo, perfunctæ in nos bonitatis esse æmulos oportere, ut boni omnibus simus, communia omnia omnibus existimemus. Nulla nos nec secularis fastus insolentia, nec opum cupiditas, nec inanis gloriæ ambitio corrumpat: sed subiecti deo simus, & de communione uiuendi in omnes communis uitę charitate teneamur. Magnū etiam in eo quod nati sumus, diuinæ bonitatis futurum profectum existimātes, cuius præmium atq; honos præsentis uitæ operibus sit merendus: atq; ita per hanc spiritus humilitatē, qua à deo nobis meminerimus & indulta omnia, & deinceps potiora speranda, coelorum regnum erit nostrum. Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram.) Mitibus, terræ hæreditatem pollicetur: id est, eius corporis, quod ipse dominus adsumpsit habitaculum. Et quia per mansuetudinem mentis nostræ habitauerit Christus in nobis, nos quoq; gloria clarificati eius corporis uestiemur. Beati lugentes, quoniam ipsi consolabūtur.) Lugentibus æternæ consolationis solatia repromittit: Non orbitates aut contumelias aut damna moerentibus, sed peccata uetera flentibus, & criminum quibus obsordescimus, conscientia ærumnosis hæc sedula in coelo consolatio præparatur.

Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.) Sitientibus & esurientibus iustitiam, beatitudinem tribuit: significans extensam in dei doctrinam sanctorum auiditatem bonis perfectæ in coelo satietatis expleri.

Beati misericordes, quia ipsis misericordiam præstabit deus.) Misericordibus misericordiæ munera præparat. In tantū enim deus beneuolentiæ nostræ in omnes delectatur affectu, ut misericordiā suam sit solis misericordibus præstaturus. Beati mundo corde, quoniam deum ipsi uidebunt.) Mundis corde conspectum dei spondet. Nihil enim pollutū & sordidum ad occursum diuinæ claritatis insistit, & ad conspectum dei acies obsoletæ mentis hebetatur: eos scilicet & uisui & occursui dei esse patentes, quibus per animi nitorem ac uitæ puritatē potestas eius sit contuendi. Non enim nisi spiritu perfecti, & iam mortalitate immutati, quod solis mundis corde dispositū est, hoc quod in deo est immortale cernemus. Beati pacifici, quoniam filij dei uocabuntur.) Pacificorum beatitudo adoptionis est merces, ut filij dei maneant; Parens enim omniū deus unus est. Neq; aliter transire in nuncupationē familię eius licebit, nisi obliuiōe earum rerū assumpta, quibus possimus offendi, fraternæ inuicem charitatis pace uiuamus. Beati qui persequutionē patiuntur propter iustitiam, & reliqua.) Perfecta ad postremū beatitudine eos muneratur, quibus omnia pro Christo pati promptus affectus est: quia ipse iustitia est. His igitur & regnū reseruatur, & merces in coelo copiosa promittitur, qui in contemptu seculi pauperes spiritu, & damnis rerum præsentiū iacturisq; probrosi, & aduersus maledicta hominū coelestis iustitiæ confessores, ac deinceps gloriosi promissorū dei martyres, omnē uitæ usum testimonio ueritatis eius impenderint.

Vos

Vos estis sal terræ. Quòd si sal infatuatus fuerit, ad nihilum ualet id quod salietur.) Sal, ut arbitror, terræ nullũ est. Quomodo ergo apostolos sal terræ nuncupauit? Sed proprietas est quærenda dictorum: quam & apostolorum officium, & ipsius salis natura monstrabit. Sal est in se uno continens aquæ & ignis elementum, & hoc ex duobus est unum. Hic igitur in omnẽ usum humani generis effectus, incorruptionem corporibus, quibus fuerit aspersus, impertit: & ad omnem sensum conditi saporis aptissimus est. Apostoli autem sunt rerum cœlestium prædicatores, & æternitatis uelut satores: immortalitatẽ omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, cõferentes. Atq; superius Ioannes testis est sacramenti aquæ ignisq; perfecti, dum ait: Ipse uos baptizabit spiritu & igni. Merito igitur sal terræ nuncupati sunt, per doctrinæ uirtutem saliendi modo æternitati corpora reseruantes: sed natura salis semper eadem est, nec immutari unquam potest. Verum quia conuersioni homo subiacet, & solus beatus, qui usq; ad finem in omnibus dei operibus permãserit, ideo eos sal terræ nuncupatos monet in traditæ sibi potestatis uirtute persistere: ne infatuati nihil saliant, & ipsi sensu accepti saporis amisso uiuificare corrupta non possint, & proiecti de ecclesiæ promptuarijs, cum his quos salierint, pedibus incedentiũ proterãtur. Vos estis lumẽ mũdi.) Natura luminis est, ut lucem quocunq; circũferatur emittat, illatumq; ędibus tenebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionem dei positus obscurabatur ignorantiæ tenebris: cui per apostolos scientiæ lumen inuehitur, & cognitio dei claret, & de paruis eorum corpusculis quacunque incesserint, lux tenebris ministratur.

Non potest ciuitas abscondi super montem ędificata: neq; accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, & reliqua.) Ciuitatem, carnem quam assumpserat, nuncupat: quia ut ciuitas ex uarietate ac multitudine cõsistit cohabitantium, ita in eo per naturam suscepti corporis, quædam uniuersi generis humani congregatio continetur. Atq; ita & ille ex nostra in se congregatione fit ciuitas, & nos per consortium carnis suæ sumus ciuitatis habitatio. Abscondi ergo iam non potest: quia in altitudine positus celsitudinis dei, admiratione operum suorum & contemplandus & intelligendus omnibus effertur. Sed nec lucerna accenditur, recondenda sub modio. Quis enim fructus est, clausi impensam luminis continere? Verum synagogam digne dominus modio cõparat: quæ susceptos fructus intra se tantum receptans, certum modum dimẽsæ obseruantiæ cõtinebat. Nunc tametsi fructu omni adueniente se uacuauit, non tamen potens luminis occulendi: atq; ideo iam lucerna Christi non recondenda sub modio est, neq; operimento occultanda synagogæ: sed in ligni passione suspensa, lumen æternum est in ecclesia habitantibus præbitura. Pari etiam fulgere apostolos monet lumine, ut admiratione operis eorũ deo laus impertiatur: nõ quòd ab hominibus oporteat gloriam quærere, quia omnia in honorem dei sunt agẽda, sed ut dissimulantibus licet nobis, opus nostrum his inter quos uiuimus eluceat. Nolite putare quoniam ueni dissoluere legem aut prophetas: non ueni dissoluere, sed adimplere.) Virtus & potestas uerborum cœlestium, magna in se momenta cõplexa sunt. Lex enim operũ posita est, & omnia in fidem eorum, quæ in Christo erant reuelanda, conclusit: cuius & doctrina & passio grande & profundum est paternæ uoluntatis arbitriũ. Lex autem sub uelamento uerborũ spiritualium natiuitatem domini nostri Iesu Christi, & corporalitatem & passionem & resurrectionẽ loquuta est: atq; id ita iam ante tempora secularia in ætatis nostræ tempus esse dispositum, frequẽs & prophetica & apostolica autoritas est. Igitur post ieiunium dierum quadraginta,

 fata-

satanas tantis suspicionibus anxius, usq; ad tentandi erupit audaciam: ingens in Iesu pertimescens cœlestis molitionis arcanum. Iesus enim domino nostro nomen ex corpore est. Itaq; & corporalitas eius & passio, uoluntas dei & salus seculi est: & ultra bumani sermonis eloquiũ est, deum ex deo, filium ex patris substantia, atq; intra patris substantiam consistentem, primum in hominẽ corporatum, dehinc morti hominis cõditione subiectum, postremo post triduum in uitam ex morte redeuntem, consociatam spiritus & substantiæ suæ æternitati materiem ad cœlum assumpti corporis retulisse. Ne igitur aliud existimaremus in operibus suis esse quàm cõtineretur in lege: non soluere se legem professus est, sed implere. Cœlum quidem & terram, maxima, ut arbitramur, elementa esse soluenda: cæterum ne minimum quidem posse esse de mandatis legis infectum. In ipso enim lex & prophetia omnis impletur. Sub passione & iamiã spiritũ traditurus, magni huius in se certus arcani, poto aceto consummata omnia est professus. Fidem enim gestorũ omnia tum propbetarum dicta sumebant. Itaq; ne minima quidem mandatorũ dei, nisi cum piaculo dei constituit esse soluẽda: futuros minimos, id est nouissimos, ac penè nullos denun-

Coacta interpretatio cians, minima soluentes. Nulla aũt his minora possunt esse, quæ minima sunt. Minimum autem est omnium, domini passio & crucis mors: quam si quis tanquam erubescendam non confitebitur, erit minimus. Confitenti uero magnæ in cœlo uocationis gloriam dominus esse confitetur. Dico autẽ uobis, quia nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.) Pulcherrimo ingressu opus legis cœpit excedere, ut non dissolueret eam, sed profectu potiore præcelleret: aditum apostolis in cœlum, nisi iustitiam pharisæorum æquitate anteissent, denuncians non futurum. Propositis igitur his quæ in lege præscripta sunt, profectu ea non abolitione transgreditur. Lex uetuit occidere, reatum homicidij seueritate iudicij expiatura. Sed male in alterum commotæ mentis affectio, idem in euangelijs habet pœnæ: & ex præcepto fidei non minus rea ira est sine ratione suscepta, quàm in operibus legis homicidium. Et qui dixerit fratri suo racha, reus erit consilio.) Racha, uacuitatis opprobrium est. Et qui spiritu sancto plenum conuitio uacuitatis insimulet, fit reus concilio sanctorum: cõtumeliam spiritus sancti sanctorum iudiciũ animaduersione luiturus. Qui autem fatuum dixerit, reus erit gehennæ ignis.) Piaculi magni periculum est, quem salem deus nuncupauerit, eum contumelia infatuati sensus lacessere: & stultorum intelligentiam salientem, stultæ intelligentiæ exasperare maledicto. Istiusmodi igitur, æterni ignis erit pabulum. Ita quicquid lex in ipsis quidem operibus damnauit, euangeliorum fides pro contumeliosa tantum uerborũ facilitate condemnat. Mutua igitur uniuersos charitate deuinciens, nullam impacificæ orationis fieri precem patitur: sed altario munera offerentes, si recordentur habere se cum fratribus aliquid simultatum, recõciliara bumana pace reuerti in diuinam pacem iubet, in dei charitatem de charitate hominũ transituros. Et quia nullum tempus uacuum affectu placabilitatis esse permittit, cito in omni uitæ nostræ uia recõciliati nos aduersario benignitate præcepit: ne in reditu gratiæ morosi in mortis tempus non inita pace ueniamus, nosq; aduersarius iudici tradat, & iudex ministro, & in carcerem mittamur, & non exeamus inde donec reddamus nouissimum quadrantem. In pręceptis dominicæ orationis remitti nobis peccata nostra oramus exemplo: & data aduersarijs conditione ueniæ, ipsi ueniam deprecamur. Hæc itaq; negabitur nobis, si alijs negetur à nobis: nostroq; ipsi iudicio rei sumus, si in iudicij tempus non remissis simultatibus transeamus

mus, aduersario tradente nos iudici, quia manens in eum simultatis nostræ ira nos arguit. Et quia charitas plurimum peccatorum tegit, & errorũ nostrorum ambitiosa ad deum patrona est: nouissimum pœnæ quadrãtem soluemus, nisi precio ipsius aliquantorum criminum culpa redimatur. Quid autẽ à pluribus in hoc capite sensum sit, non putaui esse tractandum. Hoc enim quod aduersario reconciliari beneuolentia iubemur, ad corporis & spiritus aduersantiũ sibi concordiam retulerunt: sed nos ordinem doctrinæ tenẽtes, & opus legis euangelicis profectibus excedentes, non putauimus intelligentiæ cõtinuationem oportere conuelli. Audistis quia dictum est, non mœchaberis &c.) Fertur suo cursu ordo præcepti, & prætermissis legis operibus, iam in euangelicis adulterio motus tantum oculi incidentis æquatur, & cum fornicationis opere punitur illecebrosa uisus transcurrentis affectio. Quòd si oculus tuus dexter scãdalizat te, erue eum, & proijce abs te &c.) Fit innocentiæ gradus celsior, & profectum fides sumit. Carere enim non solum proprijs uitijs, sed & extrinsecus incidentibus admonemur. Non enim ex causis peccantium membrorum, corporis damna præcepta sunt. Dextero enim oculo non minus sinister erraret. Certe pes sensu concupiscentiæ carens damno inutilis est, in quem pœnæ causa nõ incidet. Sed quia diuersa inuicem membra, corpus tamen omnes unũ sumus, abijcere à nobis, uel potius eruere propinquitates charissimorum hominum admonemur, si in illis aliquid tale cernamus, ne in cõsortium criminis eorum de familiaritate ueniamus: rectius utilibus & maxime necessarijs, tanquam oculi & pedis membris carentes, quàm usq; in societatem gehennæ uitiosæ propinquitatis teneamur affectu. Esset autem abscisio membrorũ utilis, si & cordis esse posset exectio. Cum enim concupiscentia efficientiæ comparetur, damnum corporis ociosum est, relicto uoluntatis instinctu. Dictum est autem: Quicunq; dimiserit uxorem suam, det illi repudium &c.) Aequitatem in omnes concilians, manere eam maxime in cõiugiorum pace præcepit: legi addens plura, nihil demens. Nec sanè profectus argui potest. Nam cum lex libertatem dandi repudij ex libelli autoritate tribuisset, nunc marito fides euangelica non solum uoluntatem pacis indixit, uerum etiam rearum cò actæ in adulterium uxoris imposuit, si alij ex discessionis necessitate nubenda sit: nullam aliam causam desinendi à coniugio præscribens, quàm quæ uirum prostitutæ uxoris societate pollueret. Iterum audistis, quia dictum est antiquis: Non periurabis &c.) Lex pœnã posuerat periurio, ut fraudulentiã mentium sacramenti religio contineret: simulq; plebs rudis atq; insolens frequentem de deo suo mentionem haberet familiaritate iurandi: fides uero sacramenti consuetudinem remouet, uitæ nostræ negocia in ueritate constituens, & abiecto fallendi affectu, simplicitatem loquendi audiendiq; præscribẽs, ut quod erat esset, non esset uero quod non erat: quia inter est & non, patens esset materia fallendi: & quod ultra est, id omne de malo est. Quod enim est, suum est ut semper sit: quod uero non est, naturæ est ut non sit. Ergo in fidei simplicitate uiuentib. iurandi religione opus non est, cum quibus semper quod est, est: quod non, non: & per hæc eorum & opus & sermo omnis in uero est. Neq; per cœlum iurabis, quia sedes dei est, & reliqua.) Non solum reddere nos deo sacramenta nõ patitur, quia omnis dei ueritas dicti factiq; nostri simplicitate retinenda est: sed superstitionem contumaciæ ueteris condemnat. His enim elementorum nominibus Iudęis erat religio iurare, & cœli, & terræ, Hierusalem, & capitis sui: quibus in contumeliam dei sacramento uenerationẽ deferebãt. Quid enim momenti erat iurare per cœlum dei sedem, iurare per terram scabellum

bellum pedum eius, iurare per Hierusalem urbem breui ob insolentiã & peccata inhabitantium destruẽdam: cum præsertim in præformationem ecclesiæ, id est, corporis Christi, quæ magni regis est ciuitas, esset constituta? Per caput autem iurare quur uellent? Nunquid uel capilli unius mutãdi facultas esse poterat iuranti, cum omnibus colorem natura à deo profecta suggereret? Atque ita hæc sacramentorum pignora plena apud eos piaculi fuisse demõstrat: cum ignorato aut neglecto opifice, religionem operibus impertirentur. Audistis, quia dictum est: Oculum pro oculo, dentem pro dente, & reliqua.) Extensam fidei nostræ in ęternum spem rebus ipsis dominus uult probari: ut ipsa dissimulandæ iniuriæ tolerantia testis iudicij sit futuri. Lex infidelem Israel intra metum continebat, & iniuriæ uoluntatem iniuriæ uicissitudine coercebat. Fides autem nullius tam grauem dolorem esse patitur iniuriæ, ut ultionem expectat, & illatæ sibi quisquam uindex sit cõtumeliæ: quia in iudicio dei & perpessis iniuriam plus est consolationis, & pœna seuerior iniuriosis. Atq; ita non solum ab iniquitatibus nos abesse euangelia præcipiunt, uerum etiam ulciscendæ iniuriæ exigunt dissimulationem. Nam accepta alapa maxillam alteram iubemur offerre, & mille passus onus uehentes, progredi in spacium passuum duũm millium, iniuriæ augmento profectum ultionis habituri: ipso uirtutum cœlestium domino ad incrementum gloriæ & maxillas palmis, & flagris scapulas offerente. Non solum autem iudicij humani refugienda esse arbitria præcepit, uerum etiam cum damni uoluntate uitãda, ut tunicam nobis uolenti iudicio exuere mittamus & pallium: & per spem bonam secularẽ supellectilem contemnentes, inanem gentium cupiditatem, & uanitatem infructuosæ auaritiæ arguamus. Omnibus etiam dari quæ poposcerint iubet, & à precibus uolentium mutuari, os atq; animum non referre, ut his quibus indigent, per nostram munificentiam expleantur, & eorum uel sitim potu, uel famem cibo, uel nuditatem uestitu indulto arceamus: ac sic bonorum eorum quibus à deo indigemus, digni reperiamur, cum obtinendi meritum indulgendi cõsuetudo conciliet. In officio quoq; dispensandæ eius quam accepimus gratiæ, pronos esse oportere demonstrat, ut boni gratuiti sit dispẽsatio gratuita: & mutuari uolentibus non negemus quod mutuamur à deo, semper sine habẽdi damno impertiendi ministerio functuri. Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum, & reliqua.) Conclusit omnia bonitate perfecta. Amari enim lex proximum exigebat, & in inimicum licentiam odij dabat. Diligi uero inimicos fides præcipit, & petulantes humanarum mentium motus publicæ charitatis frangit affectu: non solum iram ab ultione depellens, sed etiam in amorem mitigans iniuriosi: quia gentium sit amantes amare, & commune sit diligere diligentes. Vocat igitur nos in dei ut hæreditatem, ita & imitationem, bonis & iniustis Christi sui aduentu in baptismi & spiritus sacramento, & solem tribuentis & pluuiam: ita nos ad perfectam uitam, per hanc publicæ bonitatis concordiam, quia in nobis in cœlo perfectus pater sit imitandus, instituit. Attendite iustitiam uestram, ne faciatis coram hominibus &c.) Omnem curam rerum præsentium amouet, & attentos tantum esse in spem futuri iubet, neq; sectari uel hominum fauorẽ ostentatione bonitatis, uel iactantiam religionis orationis publicæ copia, sed intra conscientiam fidei fructum boni operis continendum: quia humanæ laudis cõsectatio, eam tantum quam ab hominibus expectet, mercedem sit receptura, Cæterum promerẽdi dei expectatio, præmium sit longæ patientiæ consequutura. Sinistra quoq; manus, ut ignoret opus dextrę. Sed nũquid istud natura corporis sinit? aut intelligen-

tiæ

tiæ sensum manuum ministeria sortiuntur. Verum ut in dei scientia opera nostra consistant: cum sub nuncupatione membrorũ in his quæ geramus, eorum quæ nostra sunt, atque nobiscum sunt, conscientia arceatur.

De oratione & ieiunio. De thesauro in coelo. De lucerna corporis. De duobus dñis. De cibo & uestitu. De uolatilib. & lilijs agri, & foeno. De solicitudine diei. De festuca & trabe in oculo. Canon V

Clauso quoque cubiculi ostio iubemur orare, atque in omni loco precem fundere docemur: & sanctorum oratio inter feras, carceres, flammas, & de profundo maris, a cbestiæ uentre suscepta est. Ergo non occulta domus, sed cordis nostri cubiculum ingredi: & clauso mẽtis nostræ secreto orare ad deum, non multiloquio sed conscientia admonemur, quia dictorum uerbis opus omne præcellat. De orationis autem sacramento necessitate nos commentandi Cyprianus uir sanctæ memoriæ liberauit. Quamquam & Tertullianus hinc uolumen aptissimum scripserit: sed consequens error hominis, detraxit scriptis probabilibus autoritatem. Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminãt enim facies suas, ut pareant hominibus ieiunãtes &c.) Ieiuniorum profectum docet extra iactantiam confecti corporis esse oportere, neque de inediæ ostentatione fauorem gentium consectandum, sed omne ieiunium in sanctæ operationis decore ponendum. Oleum enim fructum misericordiæ esse coelestis, & propheticus sermo est. Ergo bonitatis operibus caput nostrum, id est, uitæ nostræ sensus ornandus est, quia intelligentia omnis in capite est: Sordes quoque in facie abluendæ, ne quid sit horroris ex uitijs, sed magis gratia candoris sit in occursu: atque ita nos in splendorem bonæ conscientiæ elutos, & in gratiam misericordis operis delibutos, deo ieiunia nostra commẽdent. Cæterũ fugientes in ieiunijs hominum conscientiã unctis capitibus, & ridiculi magis erimus, & cogniti. Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, & reliqua.) Prætermissa igitur humanæ gloriæ & opulentiæ solicitudine, omnem placendi deo curam sumi oportere demonstrat: quia humanam laudem uel corporum uitia, uel obtrectatio inuidentium corrumpat: & hic thesaurus pecuniæ, aut detrimento sit periculosus, aut furto. Cæterum laus coelestis æterna est, nec subrepentis furto sub trahenda, nec tinea aut rubigine inuidiæ exedenda: corde nostro sedem thesauri utram sit sequutus habituro, & intelligentiæ nostræ lumine aut cum pecunia damnosa futuro, aut cum deo sempiterno. Lucerna corporis tui, est oculus tuus.) Continens sensus est. De oculi enim officio lumen cordis expressit. Quod si simplex & lucidum manebit: claritatem æterni luminis corpori tribuet, & splendorem originis suæ corruptioni carnis infundet. Si autem obscurum peccatis, & uoluntate erit nequam, uitijs mentis natura corporis subiacebit. Et si lumen quod in uobis est, tenebrosum sit, quantas necesse est ipsarum tenebras esse tenebrarum? Quia iam periculose solet animi generositati terrenæ carnis uitiosa origo dominari, longeque magis peccata corporis ingrauescere, si etiam cupiditatibus adiuuentur animorum: ex eoque fieri præter naturam suam corpora nostra tenebrosa, si illis mentium lumen extinctum sit. Quod si per simplicitatem spiritus retinuerimus, lumine suo necesse est & corpus illuminet. Nemo potest duobus dominis seruire &c.) Duũm dominorum infidele seruitiũ est, nec par eiusdem potest esse ad seculum atque ad deum cura. In alterum enim necesse est odium sit, in alterum amor: quia idem opus diuersæ dominorũ non conueniat uoluntati, nec pauperes spiritu deo placentes, ambitiosæ seculi huius possint apti esse iactantiæ. Ideo dico uobis,

Cyprianus

Tertullianus

ne cogitetis in corde uestro, quid manducetis: neq; corpori uestro, quid uestiatis. Nonne anima uestra pluris est quàm esca, & corpus pluris est quàm uestimentum?) Contemptum seculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone præceperat. Nam cum ad iniuriam pronos iubet esse, & ad damnum uoluntarios, & ad ultionem negligentes, & ad diligendum promiscuos, & ad humanam gloriam incuriosos: confirmare nos in spem bonorum æternorum laborat. Plures enim & amor præsentium, & desperatio futurorum incertos facit: & aut illecebris capit, aut infidelitate confundit. Ergo regnũ cœlorum, quod prophetæ nunciauerunt, Ioannes prædicauit, dominus noster in se esse positũ est professus, uult sine aliqua incertæ uoluntatis ambiguitate sperari: alioquin iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua. Igitur curam nullam esse uestitus & cibi præcepit, dicens & escis animam, & cibo corpus esse preciosius. Et quidem pulchrum est, præsentium rerum contemptu curam tantum diuinis rebus impendere: sed altius sermo descendit, & in cœlestis dicti intelligentiam uerbis subiecta ratio extenditur. Thesaurũ dominus condi iussit in cœlo, & ex oculi lumine corpori quoq; splendorem spopondit, & dominis duobus neminem placere posse testatus est: & post hæc ait: Ideo dico uobis, ne cogitetis in corde uestro quid mãducetis, neq; corpori uestro quid induatis. Quę consequuntur, nõ satis propositionibus congruunt. Nunquid & unius domini seruus, non possit circa uestem esse cibũq; solicitus? Nũquid per aduersam ualetudinem hebetato oculi lumine obscurabitur corpus? aut quod corporis lumen esse possit ex oculo? Nunquid thesaurizare in cœlis sola nuditas ac fames poterit? Sed quia corruptus circa futurorũ curam infidelium sensus est, calumniantium quæ in resurrectione corporũ species sit futura, quæ in substantia æternitatis alimonia: & cum ex difficultatibus quæstionum inutilium quędam utendarum præsentium uoluptatum ratio quæsita est, inutili metu circa dei reuerentiam demorantes, in seculi gaudia transeunt, atq; ita est, ut duobus dominis unius infidele seruitium sit. Igitur ex summo pietatis affectu, grauissimoq; diffidentię periculo ante prædicto, ita admonet: Nónne anima pluris est quàm esca, & corpus plutis est quàm uestimentum? In dictis dei ueritas est, & rerum creandarum efficientia omnis in uerbo est: itaq; nec quod spopõdit ambiguum est, nec inefficax quod loquutus est. Nihil est quod non in substantia sua & creatione corporeum sit: & omnium siue in cœlo, siue in terra, siue uisibilium, siue inuisibilium elementa formata sunt. Nam & animarum species, siue obtinentium corpora, siue corporibus exulantium, corpoream tamen naturæ suę substantiam sortiuntur: quia omne quod creatum est, in aliquo sit necesse est. Atq; ideo inertiam inutilissimæ quæstionis deus arguens, non patitur, anima & corpore in æternitatis substantia collocandis, spem nostram futuri in resurrectiõe cibi & uestitus solicitudine demotari: ne tãto preciosiora reddenti, corpus scilicet atq; animam, contumelia in nõ efficiendis leuioribus inferatur. Respicite uolatilia cœli, quoniã non serunt, neq; congregant in horrea: & pater uester cœlestis pascit illa. Nónne uos magis pluris estis illis?) Sub nomine uolucrum exemplo nos immundorũ spirituũ adhortatur: quibus sine aliquo negocio quærendi & congregandi, uiuendi tamen tribuitur de æterni consilij potestate substantia. Atq; ut ad immundos istud spiritus referri oportere monstraret, adiecit: Nónne uos magis pluris estis illis? De comparationis præstantia, discrimen nequitiæ & sanctitatis ostẽdens. Quis autem uestrum potest adijcere ad staturam suam cubitum unum? Et de uestimento quid soliciti estis?) Fidem uitalis substantiæ nostræ documento spirituum firmauit: opi-

nionem

nionem autem habitus futuri,iudicio communis intelligẽtiæ dereliquit.Cum enim uniuersorum corporum quæ uitam hauserint,diuersitatem in unum consummatum uirum perfectumq; sit excitaturus, solusq; potens sit ad uniuscuiusq; proceritatem cubitum unum & alterum tertium'ue præstare: de uestitu, id est, de specie corporum,cum tanra eius contumelia ambigemus? qui ut æqualem atq; uniformem omnem hominem efficiat,tanrum mensuræ sit humanis corporibus addirurus. Considerate lilia agri quomodo ctescunt:non laborant,neq; nent. Dico autem uobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis &c.) Lilia non laborant,neq; nent:& Salomon coopertus eorum gloria non fuit, propheta magnus, & merito dilectę sapientiæ deo charus. Sed lilia nascuntur potius quàm operiuntur. Coopertio autem uelamentum est corporis,non corpus ipsum. Quod si ad sensum humanæ intelligennæ refertur, colorem lilij uelamenti candor potuerat æmulari. Sed lilia non laborantia,neq; nentia significari intelligenda sunt,ut angelorum cœlestium claritates, quibus extra humanæ scientiæ eruditionem, suiq; operis mercedem à deo gloriæ candor indultus est:ne quid ex proprio labore aut arte existimarentur habuisse.Et cum in resurrectione similes omnes angelis erunt, sperat enos cœlestis gloriæ uoluit opertimentum, exemplo angelicæ claritatis.Est autem in natura istius germinis,ut aptissime cœlestibus angelorum substantijs comparetur Hoc enim efflorescens, cum à stirpe detentæ humi radicis auellitur,naturæ suæ uirtutem licet aruisse putetur occultat, & redeunte tempore rursum lilij sui honote uestitur. Ex se igitur efflorescit ac redditur, & quod est,nec radici potest debere,nec terræ:cum ille qui se subeat sucus ex se sit. Atq; ita annuæ licet huius uiriditatis exemplo, uirtutem cœlestis substantiæ æmulatur:cum ex eo tantum quod intra se acceptum habeat alatur in florem.Ideo ergo lilia non laborant,neq; nent:quia uirtutes angelorum ex ea quam adeptę sunt originis suæ sorte,ut sint sempet accipiunt. Si enim fœnum agri quod hodie est,& cras in ignem mittitur,deus sic uestit,quanto magis uos modicæ fidei?) Fidei nostræ inuiolabilem confidentiam exemplorum autoritate confirmat:ut tanto maioris periculi res sit ambigere,quanto impensiore cura omnem occasionem infidelitatis abstulerit. Fœnum non idcirco nascitur,ut detur igni,neq; ideo uestiendi eius peculiaris deo cura est ut crementur:sed sub fœni nomine,nũcupatas esse à deo gentes crebro inuenimus. Germen autem illud est,quod uirtutis suæ flore dilapso, ad calorem solis arescit. Igitur requies nulla gentibus,neq; mortis,ut uolunt, compendio quies dabitur:sed corporalis & ipsis æternitas destinabitur, ut ignis æterni in ipsis sit æterna materies,& in uniuersis sempiternis exerceatur ultio sempiterna. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur æternitas corporalis,ut mox igni iudicij destinentur:quàm profanũ est,sanctos de glotia æternitatis ambigere,cũ iniquis æternitatis opus præstetur ad pœnã? Omnem igitur expectationẽ nostram in fide repromissionum & uirtutis suæ potestate exegit collocari:ut cura rerum quibus indigemus omissa,ab eo potius omnia à quo ipsi uitale exordium sumpsimus,expetamus, regnũq; dei uitæ nostræ stipendijs quæramus. Et hæc recte perfecteq; uiuentiũ merces est:ut in nouam cœlestemq; substantiam ex hac corrupribilis corporis materie rransferantur,& corruptio terrena cœlesti incorruptione mutetur. Gentiũ igitur est,infidelitatis istius cura angi: quibus seculi amore detentis,et corporis gaudijs occupatis,nullũ per fidem & confessionẽ dei in cœleste regnũ iter quæritur & optatur. Nolite ergo solicitti esse de crastino.Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipse, Sufficit diei mali-

cia sua.) Cõmune iudiciũ est, diem esse labentium temporũ cursum luce solis illuminatum, quem nox interiectu discriminat, & interuentu suo dici diem subrogat. Futuri autem temporis significantia continetur in crastino. Ergo de futuro solicitos nos esse deus uetuit: incuria autem solicitudinis relaxatæ, nõ negligentiæ, sed fidei est. Quur enim soliciti simus in crastino, cum crastinus dies sibi ipse solicitus sit? Ergo anxietatem nostram ipsa pro nobis dies solicita depellit. Sed solicitudo, ut arbitror, proprius est hominis affectus: hanc autẽ excitat aut curæ, aut metus, aut doloris anxietas. Dies uero cursus est temporis: & sola prouidentia consecuta, solicitudinis recipiunt affectum. Constituetur ergo dies esse animal quod & caueat, & prospiciat & curet, cui & malicia propria sufficiat, neq; extrinsecus accidẽti sit cumulanda peccato. Sed natura rei, non capit diei deputare mentis affectum: ergo & quòd sibi ipsa solicita est, & quòd ei malicia sua sufficit, & quòd inhibemur soliciti esse de crastino, totum sub dicti cœlestis significantia continetur. Iubemur igitur non ambigere de futuris, satis enim uitæ nostræ malitia, & dierum quibus uiuimus peccata sufficiunt, ut circa hæc purgãda & promerẽda omnis uitæ nostræ meditatio laborq; uersetur, ne etiam de futurorum diffidentia inexpiabilis irreligiositas contrahatur: Cũ cessante cura nostra, ipsa in officio suo, quæ sunt futura, solicita sint, & nobis æternæ claritatis profectus dei procurante bonitate, iam non solicitis præparetur. Nolite iudicare, ne iudicemini. Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis.) Omne iudicij officiũ penitus submouet, nec ullum omnino suscipi patitur. Sed compugnare propositis subsequentia existimantur, cũ dicit: Quo iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis. Sed superius ait: Nolite iudicare, ne iudicemini. Nunquid boni iudicij arbitrium suscipi nõ oportebit? Atqui profitetur pro conditione iudicij iudicandos, & uniuersis genere quo mensi sunt metiendum. Ergo nunquam bene iudicabitur, si omnino non erit iudicandum. Sed iamdudum, ut superius cognoscitur, nihil in uerbis dei leue aut inane tractatur: omnisq; hic ultra sensum gentilium aurium sermo est. Iudicari enim de sponsionibus suis uetuit: quia ut iudicia ex incertis rebus inter homines sumuntur, ita et hoc iudicium aduersum deum ex sentiendi atq; opinandi ambiguitate suscipitur: quod penitus repellit à nobis, ut cõstans potius fides retineatur, quia non sicut in rebus cæteris peccatum sit perperam iudicasse, sed in his rebus tantummodo de deo iudicium initum esse sit criminis.

Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uides? & reliqua.) In consequentibus docuit solam in spiritum blasphemiã extra ueniam futuram, cæteris omnibus deo indulgentiã largiente. Peccatum autem in spiritũ est, deo uirtutis potestatẽ negare, & Christo substantiã adimere æternitatis: per quẽ quia in hominẽ deus uenit, homo rursum fiet in deũ. Ergo quantũ inter festucam & trabẽ discriminis est, tantũ ostendit peccatũ in spiritum conditionẽ cæterorum criminũ excedere, ut cum infideles delicta corporis alijs exprobrẽt, onus peccati quo de promissis dei ambigãt, in se ante nõ uideant, in oculo utroq; tanquam in mentis acie insidente. Fit enim sæpe, ut assumamus nobis arguendi aliquos autoritatem, sine ullo propriæ emendationis exemplo: & medendæ cæcitatis alienæ iactantiam preferamus, ipsi in tenebris corrupti luminis cõstituti: cum difficile quenquam sit præstare quod exigat, & optimum sit exemplo potius docere quàm dictis. Cura ergo proprie adhibenda est cæcitati: quia ex natura rerum est, non prius aliquem purgandæ de oculo fratris festucæ idoneum effici posse doctorem, quàm de mentis suæ lumine trabem perfidiæ grauantis eiecerit.

De mar

De margaritis ante porcos. De pseudoprophetis. De domo ædificata super petram. Canon VI

Olite dare sanctum canibus, neque miseritis margaritas uestras ante porcos &c.) Præceptis & promissis dei nihil preciosius sancti usque est, quæ sanctificatis nobis immortalitatis thesaurum largiuntur. Horum igitur sacramenta atque uirtutes neque in gentes efferre, neque cum hæreticis conferre permittimur. Canes enim de oblatrandi aduersus deum rabie, gentes sunt nuncupatæ. Porcorum uero hæreticis est nomen: quia quamuis ungulæ bifidæ sint, acceptam tamen dei cognitionem non ruminando disponunt. Ergo & incorporationem uerbi dei, & passionis mysterium, & uirtutem resurrectionis non promiscue tractare nos conuenit, neque imperite incuriose que proferre: ne ignorantiã nostram, si perfectæ scientiæ desit instructio, proterant atque conculcent, & infirmitatem in domino passionis irrideant: conuersique in nos, contradictionum aculeis imperitiam nostram fidemque disrumpant. Sed in his quæ ignorauimus, uia nobis consequendæ ueritatis aperitur: quam obtinere in sola precum mora est. Vt igitur sentiamus credamusque omnia, & nullo ambiguæ uoluntatis differamur incerto, orandum est, quærendum est, pulsandum est: oratione misericordiam, inquisitione profectum, tentamento aditum reperturis. Quinetiam ad spem obtinendi exemplo humani affectus docemur. Nam cum nos filijs piscem panemue poscentibus, non serpentem simus aut lapidem reddituri: quanto magis nobis optimus ac præstantissimus pater deus orantibus perfectæ fidei munera largietur, neque sit pro uitæ cibo lapidem duritiæ gentilis, aut pro baptismi conseruatione serpentẽ uenenũ hæretici præstiturus. Consummauit deinde omnia bonitatis exemplo, uniuersos amoris mutui pace coniungens: in eo legis & prophetarum mandata constituens, ut uniuersorum in nos bonitatem optantes, ipsi omnibus boni simus. Intrate per angustam portam. Quàm lata & spaciosa uia quæ ducit ad perditionem.) Arduũ in cœlum iter homini est, & aditus angustus ac tenuis. Cæterum perditionis uia lata est: hanc plures obtinent, illam porrò pauci inueniunt. Paucis enim damna rerum præsentium chara sunt: quibus cupiditates & animi uincere & corporis frangere, & exposita totis seculi uiribus illecebrarum omnium lenocinia præterire, maximum cœlestis spei lucrum est. Illis autem quibus solum bonum est scortari, comessare, ambire, insolescere, fastidire, odisse, diripere: plurimus est frequẽtantium iter tale comitatus. Et quia paucorum est uiam angustam inuenire, fraudulentiam eorum qui eam se quærere mentiuntur exponit dicens: Attendite à pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, & reliqua.) Blandimenta uerborum & mansuetudinis simulationem, admonet fructu operationis expendi oportere: ut non qualem quis uerbis referat, sed qualem se rebus efficiat spectemus: quia in multis uestitu ouium rabies lupina contegitur. Ergo, ut spinæ uuas, ut tribuli ficus non generant, & ut iniquæ arbores utilia poma non afferunt: ita ne in istis quidem consistere docet boni operis effectum, & idcirco omnes cognoscendos esse de fructibus. Regnum enim cœlorum sola uerborum officia nõ obtinent: neque qui dixerit domine domine, hæres illius erit. Quid enim meriti est domino dicere, domine? Nunquid dominus non erit, nisi fuerit dictus à nobis? Et quæ officij sanctitas est nominis nuncupatio, cum cœlestis regni iter obedientia potius uoluntatis dei, non nuncupatio repertura sit? Multi mihi dicent in illa die: domine domine, nônne in tuo nomine prophetauimus? et reliqua.) Etiam nunc pseudoprophetarum fraudulentiam & hypocritarum simulamenta

lamenta condemnat: qui gloriam sibi ex uerbi uirtute præsumunt, in doctrinæ prophetia & dęmoniorum fuga, & istiusmodi operum uirtutibus. Atque hinc sibi regnum cœlorum pollicentur: quasi uero eorum aliquid proprium sit, quę loquuntur aut faciunt, & non omnia uirtus dei inuocata perficiat: cum doctrinæ scientiam lectio afferat, dæmonia Christi nomen exagitet. De nostro igitur est beata illa æternitas promerenda: præstandumq́ est aliquid ex proprio, ut bonum uelimus, malum omne uitemus, totoq́ affectu præceptis cœlestibus obtēperemus, ac talibus officijs cogniti deo simus, agamusq́ potius quod uult, quàm quod potest gloriemur, repudians eos ac repellens, quos à cognitione sua opera iniquitatis auerterint. Omnis ergo qui audit uerba mea & facit similem æstimabo uiro sapienti, qui ædificat domum suam super petram, & reliqua.) Sensus est superioribus iunctus. Obiurgans enim pseudoprophetarum iactantiam, & hypocritarum figmenta: per comparationis exemplum, perfectæ in se fidei hominem exponit. Quòd is qui uerba sua & audit & facit, super petram sit ædificatus, & fundamento stabili firmoq́ incidentium tempestatum impetu non possit dissolui. In petra seipsum dominus significat, ualidum excelsi ædificij fundamētum: Eum autem qui ex se in sublime opus excreuerit, moueri non posse uel pluuijs, uel fluminibus, uel uento. In pluuijs, blandarum & sensim illabentium uoluptatum illecebras significat, quibus primum fides rimis patentibus immadescit. Postq́ torrentiū procursus, id est, grauiorum cupiditatum motus incurrit: atq́ exinde tota uentorum uis circūflantium desæuit, uniuersus scilicet zabolicæ potestatis spiritus infertur. Sed fundamento petræ homo ædificatus insistet, nec moueri loco suo poterit. Stultus uero hæc audita dissimulans, tanquam super arenā opus ædificationis impenderit, infideliter stat, cito pluuijs illabentibus subluendus, & fluminibus propellendus, & uentis differendus, secundum naturam super quas ædificatus est arenarum, cum graui ruinæ suæ strage soluendus. Atque ita superiorum conturbationum exemplo dominus nos uoluit & efficere quæ iussit, & credere quæ spopondit. Consummatis igitur omnibus, turbæ mirabantur doctrinam eius: quia se non scribarum & pharisęorum more docuisset. In uerborum enim uirtutibus, effectus potestatum metiebantur.

De leproso quem curauit dominus. De puero tribuni paralytico.
De socru Petri. De plurimis & diuersis curis. Canon VII

ET descendente eo de mōte, secutæ sunt eū turbæ multæ. Et ecce leprosus quidam ueniens adorabat eum dicēs: Domine si uis potes me mūdare &c.) In exordio sermonis admonuimus, ne quis fortè existimaret aliquid rerum gestarum fidei detrahendum, si res ipsas profectus rerum consequentium continere in se doceremus. Nihil enim ueritati detrahit, imitationem ueritas cōsecuta. Toto igitur superiore sermone dominus fidei præcepta tradiderat, legem excessetat: iam inutilem atq́ inefficacē excedendo significans. Mandatorū obseruantiam exegetat, ante promissorū suorum spem fidissimam imperauerat: quid igitur post hæc primū gesserit contuendum est. Adest leprosus, emūdari se rogat, purgatᷓ uerbi potestate, contactum iubetur silere, sed tamen ostendere se sacerdoti, & munus quod Moyses in testimoniū fieri præcepit offerre. Curatio igitur obedientis & credētis turbæ, & cum domino de mōte uenientis adoratio in leproso ostenditur: quæ uitiosa labe corporis contaminata, audita regni cœlorū prędicatione, curari se rogat, contactu corporis uisitatur, uerbi uirtute curatur. Et ut salus hæc non offerretur potius quàm quæreretur, silentium imperatur. Et osten

ostendere se sacerdotibus iubetur: ut prænunciatus in lege factis & operibus cernatur, & in quo lex infirmabatur, in eo uirtus intelligeretur: præmiũ quoque receptæ salutis qui purgatus est, deo offerat. Sed ut donũ illud non sit ex auibus, sed ut homo ipse à sordibus peccati corporis emũdatus, in sacrificium dei transeat: quia quod Moyses in lege præceperit, testimonium sit, non effectus.

Post hæc autem cum introisset Capharnaum, accessit ad eum quidam tribunus rogans eum & dicens: Puer meus iacet in domo paralyticus &c.) Sequitur emundationem leprosi, paralytici pueri curatio. Sed quid istud est, quod non dignum se tribunus pueri dominus profitetur esse, ut Christus domum eius introeat, puerum uideat, & præsens præsenti opem afferat: seque habere milites, iubere quod uelit, & in potestate posito parere sibi plurimos? Similiter & dominum curationem uerbo posse præstare? De tribuno posuisse me satis sit, principem esse gentium crediturũ. Quis hic princeps sit cui subiecti sunt plures, qui uolet scire, Moysi in Deuteronomio canticũ, & Salomonis librum Ecclesiasticum, ubi de dispersione gentium quædam locuti sunt, legat: nobis tantum de puero tractatus sit. Succedit deinde in hoc puero post paralytici sanitatem curatio populi de monte descendenns, salus gentium. Iacebat enim puer dissolutus in domo bumili, corruptibili, & ingressu eius, cuius tamen egens erat, saluatoris indigna. Et tribunus scit puerum uerbo posse sanari: quia salus gentium omnis ex fide est, & in præceptis domini uita est uniuersorum. Igitur iacentes in seculo, & peccatorum morbis dissolutæ gentes existimatidæ sunt: omnibus undique artubus fluidis, & ad consistendi officium ingrediendique corruptis. Quarum salutis sacramentum in tribuni puero expletur, non tamen ingressuro domum Christo: quia licet in seculo demoratus sit, uitia tamen seculi & peccata non adijt. Miratus deinde fidem ait: Non inueni tantam fidem in Israel. Non erat tribunus iste de gentibus: & quomodo in Israel fides talis non est reperta, cum qui crederet esset Israelita? Sed ut similitudinem futuri hæc ipsa ueritas æmularetur, idcirco uerbi ratio subiecta est, tantam fidem quanta gentium est in Israel non reperiendam, & cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cœlorum ex ultimis gentibus quieturos. Perfecta quidem est in puero secundum credentis fidem ueritas sanitatis: sed præsentium efficientia etiam futurorum imagini proficere monstratur, quando & tribuno credente, & puero saluato, nec talis in Israel fides reperta est, & regni cœlorum consortium cum Abraham gentibus destinatur. Cum uenisset Iesus in domum Petri, uidit socrum eius iacentem & febricitãtem, & reliqua.) In socru Petri, uitiosa infidelitatis æstimatur affectio: cui adiacet libertas uoluntatis, quæ nos quadam sibi coniugij societate coniungit. Ergo ingressu domini in Petri domum, id est, in corpus, curatur infidelitas peccatorum calore exæstuans: & uitiorum ęgra dominatu, mox deinde sanata officij famulatu ministrat. Nam primus credidit, & apostolatus est princeps: & quod in eo ante lãguebat, dei uerbo inualescens ministerio tanquam publicæ salutis operatum est. Recte autem hanc ex socru Petri similitudinem ad affectionem infidelitatis aptari, loco qui de nuru & socru consequitur tractabimus: nunc autem ideo infidelitas socrus Petri nuncupabitur, quia usque dum credidit, uoluntatis suæ seruitio detinebatur. Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eijciebat spiritus immundos &c.) Curationem promiscuam horis uespertinis, concursu eorum quos post passionem docuit recognoscimus: omnium peccata dimittens, omnium infirmitates auferẽs. & malarum uoluptatum insidentium incentiua depellens, passione corporis sui secundum propheta-

rum

rum dicta infirmitates humanæ imbecillitatis absorbens. Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos suos ire transfretum. Et accedens ad eum quidam scriba, ait: Magister sequar te quocunque ieris, & reliqua.) Multa incurrunt quæ sensum communem mouere possunt, at non nos intelligentiam fingimus, sed gesta ipsa nobis intelligentiam impertiũtur. Neque enim res intelligentiæ, sed rei intelligentia subsecundat. Turbæ plures sunt, & ire transfretum dominus discipulis præcipit. Non existimo cadere in saluatoris bonitatem, ut circũcursantes relinquere uoluent: & secretum quoddam impertiendæ salutis eligere. Deinde consequitur scriba dicens, magistrum se quocunque ierit secuturum: sed nihil à scriba dictum factum'ue legitur, quod posset offendere. Dominus respondit: uulpibus esse foueas, & cœli uolucribus nidos quiescendi, filio autem hominis, quò reclinet caput suum, locum esse nullum. Et discipulum postulasse dari sibi tempus patris sepeliendi: hoc negatum, et pij atque humani officij uetitam religionem. Ergo rerum tantarum, & tam diuersarum ratio promenda est: atque ita ut secundum continentem rerum ordinem grauissimas ueritatis ipsius causas interioris significantiæ intelligentia explicet, discipulorũ nomen non in duodecim tantum apostolis uersari existimandum est. Nam præter apostolos plures fuisse discipulos legimus. Ex omni igitur turba quædam fieri uidetur electio: eorum scilicet qui dominum per multa seculi huius pericula & iactationes essent secuturi. Ecclesia enim instar est nauis, & plurimis locis ita nuncupata est: quæ diuersissimi generis & gentis uectore suscepto, subiecta est omnibus & uentorum flatibus, & maris motibus. Atque ita illa & seculi & immũdorum spirituum uexatur incursibus. Propositis enim periculorum omnium motibus, Christi nauem, id est, ecclesiam introimus: scientes nos mari uentoque iactãdos. Vt igitur ordo typicæ significantiæ cohæreret, possetque intelligi fidelium portio conscendentiũ nauem, & infideliũ turba residentium: scribæ & discipuli persona subiũgitur. Et quidam scriba, qui est unus ex doctoribus legis, an sit secuturus interrogat. Quasi uero lege non hunc esse Christum, quem sequi esset utile contineretur. Igitur infidelitatis affectum sub differentia interrogationis expressit: quia fidei assumptio non interrogãda est, sed sequenda. Vt aũt eadem interrogatio infidelitatis esset punita iudicio, dominus respondit uulpes habere foueas, & uolueres cœli nidos quibus requiescant, hominis autem filium non habere ubi caput suum reclinet. Vulpes est animal insidiosum circa domorũ se occulens foueas, & domesticis auibus insidians: atque hoc nomine pseudoprophetas nũcupari aliquot locis legimus. Volueres autem cœli sæpenumero immundos spiritus cognominari didicimus. Dei ergo filius paucitatem sequentium cõtuens, & doctori legis diffidenti an sequeretur ipsum, exprobrat pseudoprophetis esse foueas, & immundis spiritibus nidos quiescendi: quòd extra nauem relicti, id est, extra ecclesiam positi, effecti sint incolatus pseudoprophetarum & habitatio dæmonum. Filiũ autem hominis, se scilicet, cui caput deus sit, nõ reperire in quos collocata dei cognitione requiescat: inuitatis omnibus ut in nauem, ita in ecclesiã, paucis metu maris, id est seculi, secuturis. Adest post hæc discipulus, non interrogans an sequatur (iam enim sequi oportere se credidit) sed permitti sibi orans sepelire patrem. Accipimus in dominicæ orationis exordio, ita primum precandum: Pater noster qui in cœlis es. Ergo quia credentis in discipulo populi persona est, admonetur, ut meminerit quòd pater sibi unus in cœlis est. Sequi autẽ dominum iubetur, quia & uolebat ita, ut mortui mortuum sepeliant. Sed nullum arbitror officium expectari à mortuis posse. Quomodo ergo mortui mortuos huma-

Vector passiue

humabunt? Primum igitur ostendit, perfectam in se fidem nulla secularis in alterum officij religione esse deuinctam. Deinde, inter fidelem filium patremque infidelem ius paterni nominis non relinqui. Non igitur obsequium humandi patris negauit: sed addendo, dimitte mortuos sepelire mortuos suos, admonuit non admisceri memorijs sanctorum mortuos infideles. Mortuos autem etiam eos esse qui extra deum uiuant. Et idcirco mutua mortuis officia relinquenda, ut mortui sepeliantur à mortuis: quia per dei fidem uiuos uiuo oporteat adhihere.

De discipulis in naui excitantibus Iesum. De duobus dæmoniacis in terra Gerasenorum. De paralytico curato & lectum suum ferente. Canon VIII

T ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli. Et ecce tempestas magna facta est in mari. & reliqua.) Nauem discipulis introgressis tempestas oritur, mare commouetur, nauigantes turbantur. Ipse uero somno consopitus timentium metu excitatur, oratur ut opē afferat. Et increpitis his quod modicæ essent fidei, uento & mari tranquillitatem imperauit: cum admiratione hominum, præceptis eius uentum & mare obedisse. Igitur secundū hæc, ecclesiæ intra quas uerbum dei nō uigilauerit, naufragæ sunt: nō quòd Christus in somnum relaxetur, sed quòd somno nostro cōsopiatur in nobis. Maxime autem illud accidit, ut à deo præcipue in periculi metu & uexatione speremus: atque utinā uel spes seta confidat sese periculum posse euadere, Christi intra nos seruiurte uigilante. Perpetuam autem nobis obiurgationis suæ recordationē relinquit, dicens: Modicæ fidei, quid timidi estis? Metum scilicet motuum secularium, cū quibus Christi fides uigilet, nullum esse oportere. Consequitur deinde hominum admiratio dictum. Qualis hic homo est, quia uenti & mare obediunt ei? Nō discipulorum hic sermo, sed gentium est. Nam cum superius & discipulos tantum nauem introisse, & à discipulis excitatum esse dixisset: nūc admiratos esse homines significat, hominem in ipsa admiratione dicentibus: qua nominum conuersione intelligitur, omnia opera Christi omnesque eius uirtutes in dei esse laudandas, quia piaculi gentilis miserrimique erroris stultitiā demonstrat, quòd eum ex humilitate passionis hominem potius nuncupent, quàm ex uirtutibus deum. Et cum uenisset trans fretum in regione Gerasenorum, occurrerunt ei duo homines dæmonia habentes, de monumentis exeuntes, periculosi nimis. & reliqua.) Duūm hominum occursus, dæmonum in duos homines longa possessio, & periculosa transeuntibus uia, & transfugiendi in porcos deprecatio, & purgatis hominibus gregis ipsius per præceps in mare casus, dehinc pastorum in oppidum fuga, populi de ciuitate progressus, & ne urbem dominus adiret legatio, & reditus eius in patriā, & illic paralytici lecto iacentis oblatio, & pro fidei merito in tempore ipso peccatorum remissio, & murmur scribarum, & uirtutis confessio, & paralytici etiam sub onere lectuli in domū reditus, & hominum admiratio, hanc habent causam. In exordio generis humani in tres fuit humani generis diuisio, Noe scilicet filiorum, ex quibus secundum prophetiam Genesis, Sem in possessionem dei lectus est. Extra urbē autem, id est, extra legis & prophetarū synagogam, duos homines in monumentis dæmones detinebant: duarum scilicet gētium origines, intra defunctorum sedes & mortuorum reliquias obsederant, efficientes prætereuntibus uiam mitæ præsentis infestam. Igitur ut esset in rebus gerendis futuri plena meditatio, ueniente domino duo homines occurrunt, ut occursu eorum concurrentium

ad salutem uoluntas indicaretur. Sed in hominibus dæmones proclamant, cur sedem inuideat, cur ante iudicij tempus infestet. Adiacebat etiam eis duobus gentium populis plebs ex Sem genere Sadducæorum, quorum hæresis ex Iudæis negatæ resurrectionis piaculum est. Videntes igitur dæmones, non sibi iam locum in gẽtibus derelinqui, ut patiatur habitare se in hæreticis deprecantur: quibus occupatis, totus in mare impetu rapido per præceps grex coactus est, in cupiditatem scilicet secularium, dæmonum præcipitatur instinctu in aquis multis, id est, cum reliquorum gẽtium infidelitate moriturj. Atque etiam in hoc typica ratio seruata est, ut nõ satis esset dixisse præcipitatos in mare: nisi etiam adderetur, & mortui sunt in aquis multis. Quorum principes, atque pasto res rerum talium admiratione turbati ad urbem ueniũt, & quæ gesta sunt nunciant. Vrbs illa Iudaici populi habet speciem: qui Christi operibus auditis, domino suo obuiam pergit, prohibens ne fines suos urbemque contingeret (neque enim euangelicam legem percepit) à qua repudiatus in ciuitatem suam reuertitur. Deo ciuitas fidelium plebs est. In hanc igitur naui, id est ecclesiam, inuectus introijt. Iamque in paralytico gentium uniuersitas offertur medenda, & curationis ipsius uerba sunt contuenda. Non dicitur paralytico: sanus esto, non dicitur: surge & ambula, sed dicitur: Constans esto fili, remissa sunt tibi peccata tua. In Adam uno, peccata uniuersis gentibus remittuntur. Hic itaque angelis ministrandus offertur, hic filius nuncupatur, qui primum dei opus est: huic remittuntur animæ peccata, & indulgentia primæ transgressionis ex uenia est. Non enim paralyticum peccasse aliquid accepimus: cum præsertim alio in loco idem dominus dixerit, cæcitatem à natiuitate non ex peccato aut proprio aut paterno fuisse contractam. Veritatis deinde ordo succedit in gestis, quamuis futuri species expleatur in dictis. Mouet scribas remissum ab homine peccatum, Hominem enim tantum in Iesu Christo contuebantur: & remissum ab eo, quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat. Deinde murmurationem eorum dominus introspicit, dicitque: facile esse filio hominis in terra peccata dimittere. Verum enim nemo potest dimittere peccata, nisi solus deus: ergo qui remittit deus est, quia nemo remittit nisi deus. Deus in homine manens curationem homini præstabat: & nulla ei agendi aut loquendi erat difficultas, cui subest totum posse quod loquitur. Porrò autem ut ipse in corpore positus, intelligi posset esse qui & animis peccata dimitteret, & resurrectionem corporibus præstaret, ait: Vt sciatis quoniam filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum. Satis fuerat dixisse, surge: sed quia omnis erat perficiendi operis ratio explicanda, adiecit: Tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Primum remissionem tribuit peccati, dehinc uirtutem resurrectionis ostendit: tum sublatione lectuli, infirmitatẽ ac dolorem corporibus docuit absfuturum: postremo reditum in domũ propriam, iter in paradisum credentibus esse redhibendum, ex quo Adam parens uniuersorum peccati labe dissolutus excesserat. Videntes autem turbæ timuerunt. Opus istud admiratio potius consequi non metus debuit: sed manet etiamnum ordo mysterij, ut ueritati præsentium futurorum species adiecta sit dictorũ & factorum. Domini uirtutem turbæ timent. Magni enim timoris res est, non dimissis à Christo peccatis in mortem resolui: quia nullus sit in domum æternam reditus, si cui indulta non fuerit uenia delictorum. Et honorificauerunt deum, qui tantam dedit potestatem hominibus.) Conclusa sunt omnia suo ordine, & cessante iam desperationis timore honor deo redditur, quòd tantam dederit hominibus potestatem:

sed soli hoc Christo erat debitum, soli de communione paternæ substantiæ hęc agere erat familiare. Nō ergo hoc uenit in admiratione̅ quòd posset ista (quid enim non posse deus crederetur?) alioquin laus de uno homine, non de pluribus extitisset: sed delati deo honoris hinc causa est, quòd potestas hominibus hac uia data sit per uerbum eius, & peccatorum remissionis, & corporum resurrectionis, & reuersionis in cœlum.

De Matthæo publicano. De pharisæorū, & discipulorum Ioannis ieiunio. De adsutu panni rudis. De profluuio mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De surdo & muto. Canon IX

ET cum transiret inde Iesus, uidit hominem sedentem in teloneo Matthæum nomine, & ait illi: Sequere me. & reliqua.) Matthæum publicanum sedentem in teloneo sequi se iubet, & cōcedens in domum conuiuium instruit, & cum eo publicanorum & peccatorum turba discumbit: pharisæis discipulos obiurgātibus, cur magistro cū publicanis cibus esset. Quibus respondit: Sanis medico opus non esse, sed curatione ægrotos indigere: eum tesq; iubet discere quid sit, misericordiam malle quàm sacrificium. Publicanorum nomen ex uita est, qui relictis legis operibus, gerere se usu communi & publico maluerunt. Ergo è domo, id est, ex peccatis corporis, Matthæum dominus euocauit, in cuius mentem ingressus recumbit. Hic enim idem Euangelij istius scriptor est, & de peccati sui domo exiens, dominum ipse suscepit, interiore eius habitatione illuminatus, intra quem Euangelicis cibis peccatoribus & publicanis conuiuium diuite copia præparatur. Aemulatio deinde agitat Iudæos, dominum publicanis & peccatoribus communicare, quibus ille operta infidelitatis uelamine uerba legis exprompsit. Se quidem ęgrotis opem ferre, & medicinam egentibus præstare: Eis autem qui se sanos existimarent, necessariam curationem nullam esse. Sed ut intelligerē t, neminem suorum sanum esse, admonuit ut scirent quid esset: Misericordiam uolo, non sacrificium: legem scilicet sacrificiorum obseruatione deuinctam opem ferre non posse, sed salutem uniuersis in misericordiæ indulgentia reseruari. Non enim ueni iustos uocare, sed peccatores in pœnitentiam. Omnibus uenerat, quomodo ergo non se iustis uenisse dicit? Erant ergo quibus necesse non erat ut ueniret? Sed nemo iustus ex lege est. Ostendit ergo inanem iustitiæ esse iactantiam: quia sacrificijs infirmis ad salutem, misericordia erat uniuersis in lege positis necessaria. Nam si iustitia fuisset ex lege, uenia per gratiam necessaria non fuisset. Tunc accesserunt ad eum Ioannis discipuli, dicentes: Quare nos & pharisęi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?) Ieiunabant pharisæi & discipuli Ioannis, & apostoli non ieiunabant. Sed istis spiritualiter respondit, sponsumq; se Ioannis discipulis ostendit. Ioannes enim repositam in Christo omnem uitæ spem spopondit, & recipi à domino discipuli eius adhuc eo prædicante non poterant: usque in eum enim lex & prophetæ sunt, & nisi lege finita in fidem Euangelicam, eorum nemo concederet. Quòd uero præsente sponso ieiunandi necessitatem discipulis non esse respondit; præsentiæ suæ gaudium & sacramētum sancti cibi edocet, quo nemo se præsente, id est, in conspectu mentis Christum continens, indigebit. Ablato autem se ieiunaturos esse dicit: quia omnes non credentes resurrexisse Christum, habituri non essent cibum uitæ. In fide enim resurrectionis, sacramentum panis cœlestis accipitur: & quisquis sine Christo est, in uitæ cibi ieiunio relinquetur. Vt autem intelligerent, non posse sibi in

ueteribus positis perfecta hæc salutis sacramenta committi, comparationis posuit exemplum. Pannum rudem uestimento ueteri non adsui, quum uetustatis infirmitatem uirtus adsumenti rudis dissoluat: & uinum nouum ueteribus utribus non infundi. Feruentis enim musti calor utres ueteres abrumpit: infirmas uidelicet uetustate peccatorum & animas & corpora, nouæ gratiæ sacramenta non capere. Fiet enim scissura peior, effusoq; uino utres ueteres peribunt. Duplex enim talium erit reatus, si præter uetustatem peccatorum suorum uirtutem nouæ gratiæ non sustinebunt. Atq; ideo & pharisæos & discipulos Ioannis noua non accepturos esse, nisi noui fierent. Hæc illo loquente, ecce princeps unus accessit & adorabat eum, dicens: Domine filia mea modo defuncta est, ueni & pone manum super eam. &c.) Preces principis, fides mulieris, turbæ in domo conuentus, & cæcorum duûm clamor, muti & surdi & dæmoniaci oblatio, ex superioribus dictis connexæ sibi intelligentiæ tenent ordinem. Princeps hic, lex esse intelligitur, quæ dominum orat: plebs, quã ipsa Christi prædicatio aduentus eius expectatione nutriuerat, uitam mortuæ reddat. Nam nullum principem credidisse legimus. Ex quo persona principis huius orantis merito in typum legis aptabitur. Cui quidem dominus opem spopondit, ad quam præstandam prosecutus est. Sed prior cum apostolis peccatorum turba saluatur. Et cum primum electionem, quæ ex lege destinabatur, uiuere oportuisset: anterior tamen in mulieris specie salus publicanis & peccatoribus redditur. Hæc itaque ad domini prætereuntis occursum tactu uestis domini sanam se de profluuio sanguinis futuram esse confidit: sordibus scilicet polluta corporis sui, & interioris uitij immundicijs dissoluta, fimbriam uestis per fidem festinat attingere: donum uidelicet spiritussancti de Christi corpore modo fimbriæ exeuntis cum apostolis conuersata contingere, fitq; mox sana. Ita alteri salus, dum alij defertur, est reddita. Cuius fidem & constantiam dominus laudauit: quia quod Israeli parabatur, plebs gentium occupauit. Est autem in simplici intelligentia magna uirtutis dominicæ admiratio: cum potestas intra corpus manens, rebus caducis efficiẽtiam adderet sanitatis, & usq; in uestium fimbrias operatio diuina procederet. Non enim diuisibilis & comprehensibilis erat deus, ut corpore clauderetur. Ipse enim dona in spiritu diuidit, cæterum non diuiditur in donis. Virtutem autem eius fides ubique consequitur: quia ubiq; est, & nusquam abest. Et assumptio corporis non naturã uirtutis inclusit, sed ad redemptionem suam, fragilitatem corporis uirtus assumpsit: quæ tam infinita, tam libera est, ut etiam ostenderit, non ex salute fidem, sed per fidem salutem expectandam. Cæci enim quia crediderant uiderunt, non quia uiderant crediderunt. Ex quo intelligendum est, fide merendum esse quod petitur: nõ ex impetratis fidem esse sumendam. Ingreditur deinde dominus domum principis, synagogam uidelicet, cui in canticis legis hymnus luctuum personabat: & irridetur à plurimis. Nunquam enim illi deum in homine crediderunt, quin potius prædicari resurrectionem ex mortuis riserũt. Apprehensam igitur puellam manu, cuius apud se mors erat somnus, retraxit ad uitam. Nanq; ut rarus hic esse ex lege credentium electionis numerus intelligi posset, turba omnis expulsa est, quam utiq; saluari dominus optasset: sed irridendo dicta gestaq; eius, resurrectionis non fuit digna consortio. Et exeunte fama in uniuersam terram illam, in electionis salutem donum Christi atq; opera prædicantur. Exeuntem igitur dominum mox cæci duo sequuntur. Sed cæci & egressum & nomen domini quomodo scire potuerunt? Quin etiam & filium Dauid nuncupant, & saluari se rogant. In cæcis duobus ratio totius superioris

rioris præfigurationis absoluitur. Ex his enim filia principis esse monstratur, Pharisæi scilicet & discipuli Ioannis, qui dominum iam superius in commune tentauerant. His igitur nescientibus à quo salutem peterẽt, indicauit, & bis saluatorem suum in corpore ex Dauid genere monstrauit. Et cæcis uetere peccato, quia Christum nisi admoniti non uidebant, lumen menti inserit. Quibus dominus, si credidissent, uisum pollicetur, credentibus præstat, & silentium imperat: quia apostolorum erat proprium prædicare. Quinetiam post hæc, in muto & surdo & dęmoniaco, gentium plebs indiga totius salutis offertur. Omnibus enim undiq; malis circumsessa, totis corporis uitijs implicabatur. Et in eo rerum ordo seruatus est. Nam dæmon prius ejcitur, & tum reliqua corporis officia succedunt. Deus quippe cognitione superstitionum omnium uæsania effugata, & uisus & auditus & sermo salutis inuehitur: cuius facti admirationem talis turbæ est consecuta confessio, Nunquã sic apparuit in Israel. Eum cui per legem nihil afferri opis potuerat, uerbi uirtute saluari: quodq; laudes dei homo mutus surdusq; loqueretur. Salute autem gentibus data, ciuitates omnes & castella omnia uirtute ingressus Christi illuminantur, & omnem infirmitatem ueterni languoris euadunt.

Misertus turbarum dominus, duodecim discipulos præmittit cum potestate & doctrina. Canon X

Idens autem turbas, misertus est: quòd essent uexatæ & iacentes. & reliqua.) Verborum uirtutes non minus oportet introspicere quàm rerum: quia, ut diximus, paria in dictis atq; in factis significationum momenta consistunt. Turbarũ dominus miseretur uexatarum & iacentium, tanquam gregis sine pastore dispersi: & ait, messem multam, paucos operarios, Orandum dominum messis, ut operarios plures in messem ejciat. Et discipulis conuocatis, dedit potestatẽ ejciendorum spirituum immundorum, curandæq; cunctæ infirmitatis, omnisq; languoris.) Hæc igitur licet in præsens gesta sint, quid tamen in futurum significent contuendum est. Nullus in turbas uexator irruperat, neque casu aliquo motuq; perculsæ iacebant. Quomodo ergo iacentes uexatasq; miseratur? Immundi uidelicet spiritus dominãte uiolentia uexatam, & sub legis onere ægrotam plebem dominus miseratur: quia nullus adhuc his pastor esset, custodiam sancti spiritus redditurus. Erat autẽ doni istius copiosissimus fructus, sed nondum messus à quoquam. Eius enim copia haurientium multitudinem uincit: Nam quantumlibet assumatur à cunctis ad largiendum se, tamen semper exuberat. Et quia plures esse utile sit per quos ministretur: rogari dominum messis iubet, ut in messem operarios plures ejciat, Ad capessendum scilicet quod pręparabatur donum spiritussancti messorũ copiam deus præstet. Per orationem enim ac precem hoc nobis à deo munus effundet. Atq; ut messem illam messoresq; numerosos ex his duodecim primum apostolis diffundendos indicaret: conuocatis illis dedit ejciendorum spirituum potestatem, & omnis infirmitatis medendæ. Huius enim doni uirtutibus, poterant & turbator expelli, & infirma curari. Et dignum est præceptorum singulorum significantiam contueri. Abstinere se à uijs gentium admonentur: non quòd non etiam ad salutem gentium mitterentur, sed ut opere & uita gentilis ignorantiæ abstinerent. In ciuitatem Samaritanorum uetiti sunt introire. Nunquid nõ potius Samaritanam ipse curauit? Sed ut ecclesias hæreticorum non adeant admonẽtur. Nihil eñ differt ab ignoratione peruersitas. Mittuntur deinde ad oues perditas domus Israel. Atqui in eum luporum ac uiperarum linguis & faucibus sæuierũt.

Sed legislatio obtinere priuilegiũ Euangelij debebat. Hoc minus Israel sceleris sui excusationem habiturus, quòd plus sedulitatis in admonitione sensisset. Tota deinde in apostolos potestas uirturis dominicæ transfertur: ut qui in Adam in imaginem & similitudinem dei erant figurati, nunc perfectam Christi imaginem & similitudinem sortiantur, nihil à domini sui uirtutibus differentes, & qui terrestres ante erant, cœlestes modo fiant. Prædicent regnum cœlorum propinquare, Imaginem scilicet et similitudinem dei, nunc in consortium ueritatis assumi: ut sancti omnes qui cœli nuncupati sunt, domino cõregnent. Infirmos curẽt, mortuos suscitent, leprosos emũdent, dæmones eijciant. Quicquid malorũ Adæ corpori Satanæ instinctus intulerat, hoc rursum ipsi de communione dominicæ potestatis emundent. Et ut ex toto, secundũ Genesis prophetiam, dei similitudinẽ consequantur, dare gratis quod gratis acceperũt iubentur: ut sit scilicet ministratio gratuita muneris gratuiti. Aurum, argentum, pecuniam possidere inhibentur in zonis, & peram in uia ferre, & duas tunicas & calciamenta, & uirgam in manibus assumere. Et dignus mercede sua est operarius. Non inuidiosus (ut arbitror) thesaurus in zona est. Et quid sibi uult auri, argenti, atq; æris in zona inhibita possessio? Zona est ministerij apparatus, & ad efficaciã operis precinctio. Ergo ne quid in ministerio nostro uenale sit admonemur: neq; hoc apostolatus nostri opus, fiat auri, argenti, ærisq; possessio. Nec peram in uia ferre, curam scilicet secularis substantiæ relinquendam: quia omnis thesaurus sit perniciosus in terra, corde nostro illic futuro ubi condatur & thesaurus. Non duas tunicas. Sufficit enim nobis semel Christus indutus: néue per prauitatem intelligentiæ nostrę, altera deinceps uel hæreseos, uel legis ueste induamur. Non calciamenta. Nunquid humanorum pedũ infirmitas patiens est nuditatis? Sed in sancta terra, & peccatorũ spinis atq; aculeis non obsessa, ut Moysi dictũ est nudis pedibus staturi, admonemur non alium ingressus nostri habere, q̃ quem à Christo accepimus apparatum. Neq; uirgam in manibus. Id est, potestatis externæ iure nõ indigi, habentes uirgam de radice Iesse: nam quæ alia fuerit non erit Christi: Instructi omni superiore sermone ad conficiendũ iter seculi, gratia, uiatico, ueste, calciamento, potestate. In his enim operantes, digni mercede nostra reperiemur, id est, per horum obseruantiã cœlestis spei præmia recepturi. In quamcunq; ciuitatem intraueritis, interrogate quis in ea dignus est. & reliqua.) Leuia fortè dominus dedisse Apostolis præcepta existimabitur: quòd se usq; ad monita introeundi, habitãdi, morandi, exeundiq; summiserit. Hæc quidem intellecta simpliciter sanctorum modestię congruunt, ut cum dignis sit hospitalitas, néue per incuriam aut ignorantiam cohabitatione probrosæ familiæ polluantur: sed introeuntes ciuitatem de digno iubet interrogare, & cũ eo habitare usq; ad profectionem. Domum quoq; ab introeuntibus pacifice salutari. Quæ si digna est, & pacis cõmunione sit digna: si indigna, pax inuicem reuertatur. Qui autem non receperint eos, sermonesq; eorũ: his excusso pedum puluere, æternæ maledictionis semina relinquenda. Hæc nõ mediocriter sensus intelligentiæ cõmouent. Si enim successuri hospitio nõ erunt, nisi ante quis dignus sit interrogauerint: quomodo indigna domus postea reperietur? Et quomodo sermones eorum non audiet, & ipsos non audiens, & ipsos non recipiens? Aut enim hoc in eo qui iustus est non est uerendum: aut si indignus repertus sit, nec communio erit habitationis ineunda. Et quid interrogasse prodetit & quæsisse de digno, si aduersus indignum hospitem & obseruantia præcipiatur & pœna? Sed instruit eos dominus, nõ admisceri eorum domibus ac familiaritatibus, qui Christum

aut insectantur,aut nesciunt. Et in quācunq; ciuitatem intrauerint, interrōgare quis eorum habitatione sit dignus:id est,sicubi ecclesia sit,& Christus habitator:neq; quoquam alibi trāsire,quia sit domus digna,& iustus hospes.Quòd autem ab introeuntibus salutari domū uoce præcepit,dicens:Dicite, pax huic domui,Et si digna domus reperta sit, uenire super eam pacem oportere:si uero indigna,ad ipsos pacem reuerti:si iam primo ingressu in salutationis officio dicta pax est: quomodo postea ueniet,aut quomodo postea reuertetur? Aut enim dici pax antea non habuit,quàm utrum digna esset probaretur:aut si digna fuit & salutata cum pace est,conditio & uenturæ & reuersuræ pacis nō potest ex ratione superioribus cohærere. Quæ ergo dictorum sit proprietas monstrandum est. Iudæorum plures erant futuri, quorum tantus in fauorem legis affectus esset:ut quamuis per admirationem operum in Christo credidissent, tamen in legis operibus morarentur. Alij uero explorandæ libertatis quæ in Christo est curiosi,transisse se ad Euangelia ex lege essent simulaturi. Multi autem etiam in hæresim per intelligentiæ peruersitatem traducerentur. Et quia huiusmodi omnes fallentes,& audientibus blandiētes,penes se esse ueritatem catholicam mentiuntur: ideo superius admonuit, dignum cum quo habitandum sit esse quærendum. Quia uero per uerborum fallaciam incidere ignorantes in istiusmodi hospitem possent: domo ipsa quæ digna sit dicta,id est, ecclesia quæ catholica dicitur, caute & diligenter utendum. Salutandam quidem cum pacis affectu,sed ita ut potius pax dicta quàm data sit. Nam ita præcepit: Salutate eam, dicentes: Pax huic domui. Ergo pax salutationis in uerbis est, & orationis sermone tribuenda. Porrò autem pacem propriam, quæ uiscera miserationis sunt,non oportere in eam uenire nisi digna sit:quæ si digna reperta non fuerit, sacramentum pacis cœlestis intra propriam eorum conscientiam continendum. In eos autem qui audita cœlestis regni prædicatione Apostolorum præcepta respuerint, egressu eorum, & signo pulueris pedibus excussis,æterna maledictio relinquatur: nescio quæ enim insistenti in loco cum eo in quo institerit loco uidetur communio, & fit inter eos quædam corporis soliq; coniunctio. Ergo omne domus illius habitationisq; peccatum, intra ipsam excusso puluere pedum relinquitur, nihilq; sanctitatis de insistentium apostolorum uestigijs mutuatur:ut quorum aditu ingressuq; delicta terrenæ originis auferuntur, eorum testimonio infidelitas cum omni terræ suæ puluere iudicetur. Tolerabilius in die iudicij terræ Sodomorum & Gomorrhorum erit,quàm ciuitati isti.) Quia illis ignorato Christo errasse sit leuius: his uero inexpiabile sit, aut prædicatū non recepisse,aut receptum nō sancte neq; catholice prædicasse. Et quidem plures hos qui uæsano furore in Apostolos desæuituri essent,futuros esse significat, cum se eos sicut oues in medio luporum ait mittere:prædicens simplices sicut colūbas, & prudentes sicut serpentes esse oportere. Sed colūbæ simplicitas in absoluto est. Quæ autem sit serpentis prudentia contuendum est. Nescio quid in illo prudentiæ cōsilijq; extet,licet quædam hinc aliqui memoriæ mandauerint:quod ubi se in manus hominum uenisse intelligat,omni genere ab ictu caput subtrahat, idq; aut collectò in orbē corpore contegat,aut foueæ immergat,cædisq; partem reliquā derelinquat. Nosq; hoc exemplo oportere,si quid acciderit persecutionum, caput nostrum, quod est Christus, occulere:ut ablatis nobis in omnes cruciatus,fidē ab eo acceptā iactura corporis cōmuniamus. Sed omnis hic domini de Iudæis atque hæreticis sermo est. Tradet frater fratrem,& pater filium, & insurgēt filij in parentes.) Id est,familiam inter se eiusdem domus dissidere: quia de pa-

rentum cognationumq; nominibus, populi quōdam unitas indicatur. Nunc hostili inuicem odio, diuersisq; iudicibus, etiam regibus terræ offerēdos, dum extorquere aut silentium nostrum, aut conniuentiam tentant, testes & ipsis & gentibus futuri. Quo testimonio excusatio ignoratæ diuinitatis adimenda sit persequentibus: gentibus uero uia pandenda credendi Christum, pertinacibus inter sæuientium pœnas confessorum uocibus prædicatum. Instructos igitur nos serpentis prudentia monet esse oportere. Hunc antequā Adam traduceret, iam sapientem Genesis nūcupauit: & prudentiam eius malignantis consilij ordine docuit. Primum enim animū sexus mollioris aggressus est, spe deinde illexit, & communionem immortalitatis spopondit: & per hæc tanta præmia, opus consilij & uoluntatis suæ gessit. Pari igitur opportunitate introspecta, uniuscuiusq; & natura & uoluntate uerborum adhibenda prudentia est: Spes bonorum futurorum reuelanda, & cœlestia perfectæ fidei præmia proferenda. Et quod ille mentitus est nos prædicemus ex uero, secundum sponsionem dei, angelis similes futuros esse qui credent: ut mentes plebium faciles & absolutas, circūsæuientibus licet lupis & hæreticis, promissis regnorum cœlestium occupemus, & rerum fidem serpentis prudētia columbæ simplicitate tradamus. Monet etiam traditis abesse oportere curam respōsionis, sed expectandum potius quid spiritus dei suggerat. Quia fides nostra omnibus præceptis diuinæ uoluntatis intenta, ad responsionem scientiæ instruetur: in exemplo habentes Abraham, cui postulato ad hostiam Isaac nō defuit aries ad uictimam. Ex una deinde in duas urbes fugam suadet: quia prædicatio eius primum à Iudæa effugata transiit ad Græciam, dehinc diuersis intra Græciæ urbes Apostolorū passionibus fugata, tertio in uniuersis gentibus demoratur. Sed ut ostenderet gentes quidem apostolorū prædicationi credituras, uerum ut reliquum Israel crederet, esse aduentui suo debitum: ait. Amen dico uobis: non cōsummabitis ciuitates Israel, donec ueniat filius hominis.) Post plenitudinem scilicet gentium, quod erit reliquum Israel ad implendum numerū sanctorum, futuro claritatis suæ aduentu in ecclesiam conuocandum. Non est discipulus super magistrum, neq; seruus super dominum.) Multum proficit ad tolerantiæ assumptionem rerum imminentium cognitio, maxime si patientiæ uoluntas præsumatur exemplo. Dominus noster lumen æternum & dux credentium, & immortalitatis parens, discipulis suis futurarum passionum solatia ante præmisit: ne se quis discipulus magistro potiorem, ac super dominum esse seruus existimaret. Si enim patrifamiliâs cognomentum per inuidiam dæmonis addiderunt, quanto magis in domesticos eius omnia iniuriarum & contumeliarum genera perficient: Sed ea nihil nos terreant, gloriæ loco potius amplectentes si domino nostro uel passionum conditionibus adequemur. Nihil est occultum quod non reuelabitur.) Diem scilicet iudicij ostendit, quæ abstrusam uoluntatis nostræ conscientiam prodet: & ea quæ nunc occulta existimantur, luce cognitionis publicæ deteget. Igitur non minas, non consilia, non potestates insectantium monet esse metuēdas: quia dies iudicij nulla hæc fuisse atq; inania reuelabit. Et quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.) Non legimus dominum solitum fuisse noctibus sermocinari, & doctrinam in tenebris tradidisse: sed quia omnis sermo eius carnalibus tenebræ sunt, & uerbum eius infidelibus nox est. Itaque id quod à se dictum est, cum libertate fidei & confessionis uult esse loquendum. Idcirco quæ in tenebris dicta sunt, prædicari iussit in lumine: ut quæ secreto aurium commissa sunt, super tecta, id est excelso loquentium præconio

Solœcismus qui doctis quoq; nōnunquā obrepit.

conio audiantur. Constanter enim dei ingerenda cognitio est, & profundum doctrinæ Euãgelicæ secretum lumine prædicationis apostolicæ reuelandum: non timentes eos quibus cum sit licentia in corpora tamen in animam ius nullum est, sed timentes potius deum cui perdendæ in gehenna & animæ & corporis sit potestas. Nónne duo passeres asse ueneunt, & unus ex illis nõ cadit in terram sine uoluntate patris uestri.) Non est (ut puto) criminis agere aucupium, neq; uenditio passerum babet culpã: & quod ait, unus ex illis non cadit super terram sine uoluntate patris uestri, contra apostolicum dictum facere uidetur quod ait: Non est pecudum deo cura. Et autoritati eius multum derogabitur, si sensisse aliter quàm in Euangelijs traditum est reperietur. Nec sanè apostolis multum dignitatis tribuetur, si passeribus antestabunt Locus hic ex sensu superiore proficiscitur. Iniquitates enim eorum exaggerantur qui traditurí sunt, qui insectaturi, qui in fugam coacturi, quibus propter nomẽ domini esse odio nos oportet, qui omne ius suum in solis corporibus exerceant, potestatem in animam non habentes. Hi igitur passeres duo asse ueneunt. Et quidem quæ sub peccato uendita sunt, redimit ex lege Christus. Ergo quod uenditur, corpus atq; anima est: & cui uenditur, peccatũ est: quia Christus & de peccato rédemit, & animæ ac corporis est redemptor. Qui igitur duos passeres asse uendunt, seipsos peccato minimo uendunt natos ad uolandum, & ad cœlum pennis spiritualibus efferendos. Sed capti precijs præsentium uoluptatũ, & ad luxum seculi uenales, totos se talibus auctionibus nundinantur. Sed quęrendum est, quomodo unus ex illis sine uoluntate dei non cadet. Dei uoluntas est, ut unus ex illis magis euolet, sed lex ex constitutione dei profecta decernit unum ex eis potius decidere. Quemadmodũ autem si euolarent unum essent, id est, corpus in naturam animæ transiret, & grauitas illa terrenæ materiæ in profectum & substantiam animæ aboleretur, fieretq; corpus potius spirituale: ita peccatorum precio uenditis, in naturam corporum animę subtilitas ingrauescit, & terrenam contrahit ex uitiorum sorde materiam, fitq; unum ex illis quod trudatur in terram. Plurimis autem eos antestare passeribus cum dicit, ostendit multitudini infidelium, electionem fidelium præesse: quia his casus in terram sit, illis uolatus in cœlum. In numerum autem aliquid colligi, diligentiæ ac solicitudinis cura est. Neq; enim dignum negociũ est peritura numerare. Vt igitur nihil ex nobis periturũ esse cognosceremus, quia multó passeribus meliores sumus: ipso capillorum nostrorum supputatorum numero indicatur, saluis nobis ex solido futuris: cum quod innumerabile in nobis sit, conseruandi & affectu & potestate numeretur. Nullus igitur corporum nostrorum casus est pertimescendus, neque ullus interimendæ carnis admittendus est dolor: quando pro naturæ suæ atque originis conditione resoluta, in substantiam spiritualis animæ refundatur. Et quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam confitendi dei habere constantiam, etiam conditionem qua teneremur adiecit: negaturum se eum patri in cœlis, qui se hominibus in terra negasset: cum porró qui confessus coram hominibus se fuisset, à se in cœlis confitendum. Qualesq; nos nominis sui testes hominibus fuissemus, tali nos apud deum patrem testimonio eius usuros. Nolite arbitrari quoniam ueni pacem mittere in terram. Non ueni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare filium aduersum patrem, & filiam aduersus matrem, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius.) Quæ ista diuisio est? Inter prima enim legis præcepta accepimus: Honora patrem tuum & matrem tuam. Et ipse dominus ait: Pacem meam do uobis, pacem meam

relinquo

relinquo uobis. Quid sibi uult missus potius gladius in terrã, & separatus à patre filius, & filia à matre, & nurus aduersus socrum, & hominis domestici eius inimici? Igitur exinde publica autoritas impietati proferetũ. Vbiq; odia, ubiq; bella & gladius domini, inter patrem & filium, & inter filiam matremq; desæuiens. Et in Luca quidem talis de hoc sermo est: Erũt enim ex hoc quinq; in una domo diuisi, tres in duos, & duo super tres diuidentur. Nunquid non in maiorem numerũ potest agnationis domestica familia diffundi? Aut præscripto temporis continebatur, ut ex hoc essent quinq; tantum in domo una, ijdemq; diuisi? Ergo qui sit gladius in terra, quæ proprietas nominum, & in numero quinq; quæ ratio, & quomodo tres in duos, & duo super tres diuidẽdi, & quatenus homini domestici eius inimici, cõtuendum est. Singularum quidem rerum & uniuersæ quæstionis primum natura est explicanda: Nec minus intelligentiam nostram sensus & superior & consequens adiuuabit. Gladius telorum omnium telum acutissimum est, in quo situs potestatis, & iudicij seueritas, & animaduersio peccatorum: & huius quidem teli nomine noui Euangelij prædicationem appellatam, frequens in prophetis autoritas est. Dei igitur uerbum nũcupatum meminerimus in gladio: qui gladius missus in terram est, id est, prædicationem eius hominum cordibus infusam. Hoc igitur quinq; habitantes in domo diuidit, tres in duos & duos super tres. Sed tria tantum in homine reperimus, id est, corpus & animam & uoluntatem. Nam ut corpori anima data est, ita & potestas utriq; utendi se ut uellet indulta est: Atq; ob id lex est præposita uoluntati. Sed hoc in illis deprehenditur qui primi à deo figurati sunt, in quibus cœptæ originis ortus effectus est. Non traductus aliunde: sed ex peccato atq; infidelitate primi parentis sequẽtibus generationibus cœpit esse corporis nostri pater peccatum, mater animæ infidelitas. Ab his enim ortum per transgressionem primi parentis accepimus, Nam uoluntas unicuique sua adiacet. Ergo iam unius domus quinque sunt. Pater corporis peccatum, mater animæ infidelitas: & incidens uoluntatis arbitriũ, quod totum hominem quodam coniugij sibi iure adstringit. Huic infidelitas socrus est, nos ex ea natos, atq; à fide metuq; dei peregrinantes accipiens: ut inter infidelitatem uoluptatemq; possessos, & ignoratione dei & in omnium uiciorum oblectatione detineat. Cum ergo innouamur baptismi lauacro, per uirtutem ab originis nostræ peccatis atque autoribus separamur, recisiq; quadam exectione gladij dei, à patris & matris affectionibus dissidemus: & ueterem cum peccans atq; infidelitate sua hominem exuentes, & per spiritum anima & corpore innouati, necesse est ut ingeniti & uetusti operis consuetudinem oderimus. Et quia corpus ipsum per fidem mortificatũ in naturam animę quæ ex afflatu dei uenit, quamuis id ipsum adhuc in materia sua extet, euadat, quia communio ipsis inuicem concilietur ex uerbo: Idcirco iam unum atq; idem cũ anima uelle cœpit effici, scilicet ut illa est spiritualis, quibus libertas uoluntatis à socru sua, id est, ab infidelitate diuisa, ius suum omne concedit: ut quod erat libertas uoluntatis, deinceps animæ sit potestas. Fitq; grauis in domo una dissensio, & domestica nouo homini erunt inimica: quia ille per uerbum dei diuisus ab illis, manere & interior & exterior, id est & corpus & anima, in spiritus nouitate gaudebit. Ea uero quæ ingenita & à quadam prosapiæ antiquitate deducta, consistere in his quibus oblectata sunt concupiscent: & origo carnis & origo animæ, & libertas potestatis in duos diuidentur, animam scilicet & corpus hominis noui, quæ unum atque idem uelle cœperunt: diuisiq; tres duobus subiacebunt, in dominatum eorum de spiritus nouitate potioribus. Et

idcirco

idcirco illi qui domesticas nominũ charitates dilectioni eius prætulerũt, futu-
rorum bonorum indigni erunt hæreditate. Pergit deinde eodẽ præceptorum
& intelligentiæ decursu. Nam postea quàm relinquenda omnia quæ in seculo
charissima sunt imperauerat, adiecit: Qui nõ accipit crucem suam & sequi-
tur me, non est me dignus.) Quia qui Christi sunt, crucifixerunt corpus cũ ui-
tijs & concupiscentia. Et indignus est Christo, qui non crucẽ suam in qua com
patimur, commorimur, consepelimur, conresurgimus, accipiens dominum sit
secutus, in hoc sacramento fidei spiritus nouitate uicturus. Qui inuenerit a-
nimam suam, perdet illam: & qui perdiderit animam suam propter me, inue-
niet eam.) Verbi scilicet potestate, & ueterũ dimissione uitiorũ, proficiet lu-
crum animę in mortẽ, & damnum in salutẽ. Ergo suscipienda mors est in noui
tate uitæ, & cruci domini cõfigenda sunt uitia: & aduersus persequentes con-
temptu præsentiũ gloriosæ cõfessionis retinenda libertas est, & damnosum a-
nimę lucrum refugiendũ: scientibus cuiquã ius in animam non relinqui, et de-
trimento breuis uitæ fœnus immortalitatis acquiri. Qui recipit uos, me re-
cipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. & reliqua.) Vniuersis doctri
næ affectum & præceptorũ sedulitatem impendit. Et qui periculum non reci-
pientiũ Apostolos excussi pulueris testimonio denũciasset, recipientiũ meri-
tum ultra gratiã sperati officij cõmendat: docetq; in se etiam mediatoris offici
um, qui cũ sit receptus à nobis, atq; ille profectus ex deo sit, deus per illũ trans-
fusus in nos sit. Atq; ita qui Apostolos recipit, Christũ recipit: qui uero Christũ
receperit, patrẽ deum recipit: quia nõ aliud in Apostolis recipit quàm quod in
Christo est, Neq; in Christo aliud est q̃ quod in deo est. Perq; hunc ordinẽ gra-
tiarum, nõ aliud est Apostolos recepisse quàm deũ: quia & in illis Christus, &
in Christo deus habitat. Qui recipit prophetã in nomine prophetæ, merce-
dem prophetæ accipiet.) Qui prophetam recipit, habitantem recipit in pro-
pheta: fitq; prophetæ mercede dignus, prophetam prophetæ nomine recipi-
ens. Par quoq; recepisse iustũ merces deputatur, fitq; iustus ex honore iustitię.
Ac sic cõsummatur iustitia ex fide, & mercedem acquirit officiũ, plures conse
quendæ æternitatis occasiones deo largiente: quando in recipiendo iusto &
propheta, ipse reuerentiæ affectus & iusti honorẽ accipiat & prophetæ. Et
quicũq; potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ. & reliqua.)
Non inane esse bonæ conscientiæ opus docuit: neq; spem fidei, alienæ infideli-
tatis crimine laborare. Prouidens enim plures futuros tantũ apostolatus nomi
ne gloriosos, omni uero uitæ suæ opere improbabiles, eosdẽq; diu fallere diuq;
mentiri: tamẽ obsequium quod ipsis sub religionis opinione delatum sit, mer-
cede operis sui speiq; non fraudat. Nam licet ipsi minimi essent, id est, peccato
rum omnium ultimi (minimum autem est quo minus nihil aliud est) non ina-
nia tamen in eos etiã leuia, quæ sub frigidæ aquæ nomine designat, officia esse
decernit. Nõ enim peccatis hominis, sed discipuli nomini honor præstitus est.
Atq; ita probitatem obsequentis, fallentis se probra non lędunt: cum merce-
dem suam dantis fide, non assumentis mendacio consequatur.

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus de Ioanne ad turbas
loquitur. Item confessio Iesu ad patrem. Canon XI

Oannes aũt cũ audisset in carcere opera Christi, mittens ad eũ di
scipulos suos, ait illi: Tu es qui uenturus es, an aliũ expectamus?)
Ioannes detẽtus carcere dominũ ignorat? et propheta tantus deũ
suũ nescit? At qui uenturũ ut præitor nũciauit, consistentẽ ut pro
pheta agnouit, adeuntẽ ut cõfessor ueneratus est: unde tã uarię &

tam abundanti eius scientiæ error obrepsit? Sed consequens de eo domini te-
stimonium, sentiri hoc ita non sinit. Neq; sanè credi potest, spiritussancti glori-
am in carcere posito defuisse, cum apostolis uirtutis suæ lumen esset in carcere
positis ministraturus. Sed præbetur in his quæ in Ioanne gesta sunt intelligen-
tia amplior. Et cum facti efficientia, gratia in eo expressa sentitur: ut propheta
ipse, ipso quoq; condi tionis suæ genere prophetaret, quia in eo forma legis ela
ta est. Christum enim lex annunciauit, & remissionem peccatorũ prædicauit,
& regnum cœlorum spopondit: & Ioannes totum hoc opus legis expleuit. Igi
tur cessante iã lege quæ peccatis plebis inclusa, & populi uincta uitijs, ne Chri
stus posset intelligi, uinculis & carcere continebatur: Ergo ad Euangelia con-
tuenda lex mittit, ut infidelitas fidem dictorum cõrempletur in factis: & quod
intra eum peccatorum fraude sit uinctum, per intelligentiam libertatis Euan-
gelicæ absoluatur. Tali igitur Ioannes exemplo non suæ sed discipulorũ igno
rantiæ consulit: ipse enim uenturum in remissionem peccatorum prædicauit.
Sed ut scirent non alium à se prædicatum, ad opera eius intuenda discipulos su
os misit: ut autoritatem dictis suis illius opera conferrent, neq; Christus alius
expectaretur quàm cui testimoniũ opera præstitissent. Et cum totum se domi-
nus rerum miraculis prodidisset, cæcorum scilicet uisu, claudorũ cursu, lepro-
sorum curatione, surdorum auditu, uoce mutorum, uita mortuorũ, pauperum
prædicatione, ait: Beatus qui in me non fuerit scandalizatus.) Nunquid ali-
quid iam in Christo erat gestum quod Ioannẽ scandalizaret? Non utiq;. Nam
in ipso doctrinæ suæ cursu & operis morabatur. Sed superioris sententiæ uis &
proprietas contuenda est, quid illud sit quod pauperes bene nũciantur: id est,
qui perdiderint animam, qui crucem suam acceperint & sequentur, qui humi-
les spiritu fient, quorum regnũ præparatur in cœlo. Ergo quia in domino hæc
passionum uniuersitas conueniret, futuraq; esset crux sua plurimis scandalum:
beatos eos professus est, quorum fidei nihil tentamenti deferret crux, mors, se-
pultura. Itaq; cui rei Ioannes cauisset ostendit, dicens: Beatos eos quibus ali-
quid in se scandali non fuisset: quia metu eius, discipulos suos Ioannes ut Chri-
stum audirent uiderentq; misisset. Ac ne istud referri ad Ioannem posset, tan-
quam aliquid scandalizatus esset in Christo: abeũtibus illis, ad turbas de eo lo-
cutus est. Quid existis in deserto uidere? arundinem uento moueri?) Desert-
tum, sancto spiritu uacuum sentiendum est: in quo habitatio dei nulla sit. In a-
rundine enim homo talis ostenditur, de gloria seculi uitæ suæ inanitate speció
sus, ipse autem fructu ueritatis cauus, exterior placens & nullus interior: ad o-
mnem uentorum motum, id est, immundorum spirituum flatum mouendus,
Neq; ad consistendi firmitatem ualens, & animi medullis inanis. Ergo cum di-
cit: Quid existis in deserto uidere? Arundinem uento moueri? hoc loquitur:
Nunquid existis uidere hominem cognitione dei uacuum, & ad immũdorum
spirituum flatum uagantem? Nam increpantis affectu potius quàm cõfirman
tis hæc loquitur: ostendens scilicet non eum in Ioanne conspici, qui & inanis
& mobilis sit. Sed quid existis uidere? Hominem mollibus uestitum? Ecce
qui mollibus uestiuntur, in domibus regum sunt.) Vestem habitum corporis
quo induitur anima significat: quòd luxu ac lasciuijs mollescat. Sed qui uestiti
mollibus sunt, in domibus regum sunt, In regibus, transgressorum angelorum
nuncupatio est: Hi enim seculi sunt potentes, mundiq; dominantes. Ergo ue-
stiti mollibus in domibus regum sunt, id est, eos quibus per luxũ fluida et disso
luta sunt corpora esse dæmonũ habitationẽ, consimilem sedem propositis suis
atq; operibus eligentium. Sed quid existis uidere? Prophetam? Dico uobis

etiam plus quàm prophetam &c.) Gloriam omnem Ioannis dominus ostendit, dicens esse eum ultra prophetam: quia soli ipsi licuerit & prophetare Christum & uidere Et quomodo Christum ignorare creditur, qui missus in angeli potestate uiam uenturo parauerit? & quo ex natis mulierum nullus maior propheta surrexit? Nisi quod qui minor eo est: id est, qui interrogatur, cui non creditur, cui testimonium nec opera sua præstãt: hic in regno cœlorum maior est.

A diebus autem Ioannis baptistæ usq; nunc regnum cœlorum uim patitur, & uim facientes diripiunt illud.) Vt rerum natura exigit uim potior afferet, minorq; erit cui iris afferatur. Quid ergo est quod diripiens est, quodq; uim patitur: contuendum est. Infidelitatem discipulorum Ioannis dominus aduerterat, turbæ etiam opinionem de eius nuncio intellexerat, in crucis scandalo ingens fidei periculum sentiebat, ire potius apostolos ad oues Israel perditas iusserat: ipsos constitui oportebat in regno, & in Abrahæ & Isaac & Iacob familia ac natione retineri. Sed omnis hæc prædicatio profectum publicanis & peccatoribus afferebat. Ex his enim iam credentes, ex his iam apostoli, ex his iam regnum cœlorum. Cæterum Ioanni à plebe non creditur, autoritatẽ Christi opera non merentur. Crux futura erat scandalo. Iam prophetia cessat, iam lex expletur, iam prædicatio omnis includit: iam Heliæ spiritus in Ioannis uoce præmittitur. Alijs Christus prædicatur, & ab alijs agnoscitur: alijs nascitur, & ab alijs diligitur. Sui eum respuũt, alieni suscipiunt. Proprij insectantur, cõplectuntur inimici. Hæreditatẽ adoptio expetit, familia rejcit. Testamentũ filij repudiant, serui recognoscunt. Itaq; uim regnum cœlorum patitur, inferentesq; diripiunt illud: quia gloria Israel patribus debita, à prophetis nunciata, à Christo oblata, fide gentium occupatur & rapitur. *Diripi regnũ cœlorũ quid sit.* Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, & clamantibus inuicem &c.) Totus hic sermo infidelitatis opprobrium est, & de affectu superioris querimoniæ descendit: quia insolens plebs per diuersa prædicationum genera edocta non fuerit. In pueris scilicet prophetas significans, qui in medio synagogæ tanquam in publico fori conuentu populum coarguãt: quòd cantantibus sibi officio corporis non obsecundauerint, id est, quòd dictis suis non paruerint. Ad cantuum enim modum saltantium motus aptatur. In simplicitate autem sensus ut pueri prædicauerunt, & ad cõfessionem psallendi deo prouocauerunt: ut cantico Moysi continetur, ut Esaiæ, ut Dauid, ut cæterorum prophetarum. Rursumq; eos in pœnitentiam peccatorũ, & ad dolorem ac luctum ueterum delictorum nec Ioannis prædicatio inflexerit. Quibus & lex grauis uisa sit, potus cibiq; præscriptis & difficilis & molesta: peccatũ in se, quod dæmonium nuncupat, habens: quia per obseruantiæ difficultatẽ necesse sibi esset in legẽ peccare. Rursumq; in Christo Euãgelij prędicatio uitæ libertate nõ placeat, per quam difficultates legis & onera laxata sint, & ad eam publicani peccatoresq; crediderint. Atq; ita tot & tantis admonitionũ generibus frustra habitis, nec per gratiam iustificentur, & à lege sint abdicati. Et iustificata est sapientia à filijs suis.) Ab his scilicet, qui uim facientes regno cœlorum, illud fidei iustificatione diripiunt: confitentes iustum sapientię opus esse, quia munus suum ad fideles & obsequẽtes à contumacibus infidisq; transtulerit. Est autem non ociosum hoc in loco, uirtutem dicti cõtueri: Et iustificata est sapientia. De se utiq; locutus est. Est enim ipse sapientia: nõ ex efficientijs, sed ex natura. Res enim omnis habet potestatem. Cęterum negociũ omne potestatis effectus est: ut non idem est opus uirtutis & uirtus, ut efficiens discernitur ab effecto. Plures enim eludere dictum Apostolicum quod ait: Christum sapientiam & dei

uirtutem, his modis solent: quòd in eo ex uirgine creando efficax dei sapientia & uirtus extiterit, & in natiuitate eius diuinæ prudentiæ & potestatis opus intelligatur, sitq; in eo efficientia potius quàm natura sapientiæ. Quorum ne quid tale intelligi posset, ipsum se sapientiam nuncupauit: eam inse, non quæ eius sunt ostendens. Est enim sapientiæ opus, fides, charitas, spes, pudicitia, ieiunium, continentia, humilitas, humanitas: sed hæc naturæ opera sunt, nō ipsa natura: & non in his quæ fiunt consistit res ipsa quæ faciat, cum apostolus dei uirtutem & dei sapientiam dixerit, quia ex ea sapientia quæ erat creata sapientia est. Væ tibi Chorozain & Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ essent uirtutes quæ factæ sunt in uobis. & reliqua.) In obedientiæ male dictum cum obedientiæ benedictione decernitur. Primum enim Iudæis oportuit prædicari, sed priuilegio prædicationis infidelitatis cumulatur inuidia: cū credentium arguantur exemplo, quibus nulla factorum admiratione proposita, salus omnis ex fide sit. Dominū enim in Bethsaida & Capernaum muti laudant, cæci uident, surdi audiunt, claudi circumcurrunt, mortui sentiunt: et nulla fidei uoluntate rerum tantarum admiratio commouebat, cum sola gestorum auditio uocare ad metum atq; ad fidem rapere debuisset. Sed non solum Tyri & Sidonis, sed ipsa Sodomorum & Gomorrhorum facient leuia peccata: quia forte illis credendi fuisset affectus, si talium uirtutum contemplatio contigisset. In illo tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & reuelasti ea paruulis. & reliqua.) Digne superioribus dictis confessio talis adiungitur. Nam tametsi optabilis fuerit salus Israel, tamen non extra gaudium domino erat prædicata olim fides gentium. Cœlestium enim uerborum arcana atque uirtutes sapientibus absconduntur, & paruulis reuelantur. Paruulis malicia non sensu: sapientibus uero stultitiæ suæ præsumptione, non prudentiæ causis. Factiq; huius æquitatem dominus paternæ uoluntatis iudicio confirmat: ut qui dedignantur paruuli in deum fieri, stulti deinceps in sapientia sua fiant. Ac ne quid in illo minus quàm quod in deo est æstimaretur, omnia sibi à patre ait tradita esse, solíq; se patri cognitum, patremq; soli sibi notum, uel cui ipse reuelare uoluisset: reuelaturus ei, à quo ut reuelare uelit oretur. Qua reuelatione eādem utriusq; in mutua cognitione esse substantiam docet, cum qui filium cognosceret, patrem quoq; cogniturus esset in filio: qua omnia ei à patre sint tradita. Tradita autem non alia sunt, quàm quæ in filio soli nota sunt patri: Nota uero filio soli esse, quæ patris sunt: atque ita in hoc mutuæ cognitionis secreto intelligitur, non aliud in filio quàm quod in patre ignorabile sit extitisse. Legis deinde difficultatibus laborantes, & peccatis seculi oneratos ad se aduocat: demp turūq; se laborem onusq; promittit, si modo eius iugum tollant, mandatorum scilicet suorum præcepta suscipiant, eumq; sacramento crucis adeant: quia corde humilis & mitis sit, & in his animabus suis requiem inueniant: iugi suauis & leuis oneris blandimenta proponens, ut credentibus eius boni scientiam præstet, quod solus ipse norit in patre. Et quid iugo ipsius suauius? quid onere leuius? Probabilem fieri, scelere abstinere, bonum uelle, malum nolle, amate omnes, odisse nullum, æterna conse qui, præsentibus non capi, nolle inferre alteri quod ipsi sibi perpeti sit molestum.

Discipuli spicas uellūt. Manus aridæ homine sabbato curanit. Cæcū & dęmoniacū curauit. De blasphemia spiritus. De fructu arboris bonæ & malę. De omni uerbo ocioso. De signo Ionæ. De Niniuitis & regina Austri. De septem spiritibus & octauo, De matre Iesu & fratribus. Canon XII

N illo tempore abijt Iesus per segetes sabbatis: discipuli aũt eius esurientes cœperunt uellere spicas & manducare.) Et egressus in segetem, & dies sabbati, & discipulorum esuritio, & spicarum præcerptio, & pharisæorum insimulatio, & domini responsio, habent, ut cætera, subiacentem interioris causę intelligentiam. Omnes enim (ut diximus) factorum ueritates, in ipsis illis gestorum effectibus sui similem atq; ex se intelligendam, futuræ ueritatis imaginem cõsequuntur. Ac principio contuendum, sermonem hunc ita cœptum esse: In illo tempore abijt Iesus per segetes,) Id est, in eo tempore quo patri deo gratiam de data gẽtibus salute confessus est: ut idem sensus & superiora & consequentia contineret. Ergo per reliqua curramus. Ager mundus est, sabbatũ ocium est, seges credituorum profectus in messem est. Ergo sabbato in agrum profectus, in legis ocio domini progressus in hunc mundum est: segetem eam, id est, sationem humani generis inuisens. Et quia esuritio fames est salutis humanæ: spicas præcerpere ac uellere, scilicet sanctorum se salute satiare discipuli festinãt. Neq; enim homini congruit cibus spicæ, neq; præcerptarum esus est utilis aristarum: sed futuri fidem facti species exequitur, & uirtus interiecta uerborum sacramentum & esuritionis & satietatis absoluit. Pharisæi qui penes se clauem cœlorum esse existimarent, illicita agere discipulos coarguunt: quos dominus facti eius in quo sub rerũ argumento prophetiæ ratio continetur, admonuit David unà cum his qui secum aderant esurientem panibus illicitis expletum fuisse. Neq; enim si non licebat fieri, David creditus fuit fecisse sine crimine. Verũ sine criminis piaculo factis prophetat in lege, ut ipse cum cæteris panibus propositionis expletus sit: ita ostendens Christum cum Apostolis gentium salute satiandum, quod Iudæis illicitum uideretur. Alterius quoq; eos admonet prophetiæ, ut consummari in se omnia quæ anterius sunt dicta, cognoscerent in lege. Sabbatum in templo sacerdotes uiolant sine crimine: templum se ipsum scilicet indicans, in quo per apostolicam doctrinam populo legis infideliter ocianre, salus gentibus datur: quia maior ipse sit sabbato, & absq; uiolaræ legis culpa Euangelica fides operetur in Christo. Atq; ut ostenderet omnem rerum efficientiam hanc speciem futuri operis continere, adiecit: Si enim sciretis quid est, misericordiam uolo & non sacrificium: nunquam cõdemnassetis innocentes.) Opus salutis non in sacrificio, sed in misericordia est: Et lege cessante, in dei bonitate saluamur. Cuius rei donum si intellexissent, nunquam condemnassent innocentes, id est, apostolos: quos insimulaturi erant transgressæ legis inuidia, cum sacrificiorũ uetustate cessante uniuersis per eos misericordiæ nouitas subueniret, Neq; existimassent sabbati præscripto dominum sabbati contineri. Hæc in campo dicta gestaq; sunt. Et post hæc synagogam ingresso, hominem aridæ manus offerunt, interrogantes an curare sabbatis liceret: occasionem arguendi eum, ex responsione quærentes. Quos decidentis in foueam ouis conclusit exemplo, quam sine crimine sabbato extrahere sint soliti: rectiusq; homini, qui oui præstet, medendum esse. Neq; in ministerio salutis humanæ existimandũ sabbatum posse uiolari, quod extrahendæ de fouea ouis solicitudo nõ uiolet. Subijcitur recte talis domino curatio. Nam post reditum de segete, ex qua iam apostoli fructus sationis aeceperant, ad synagogam uenit: etiam illinc messis suæ operarios paraturus, qui plures postmodum unà cum apostolis extiterunt. Hi igitur curantur. In manu enim dandæ salutis substantiam non habebant: Et manus officium cessabat, & ministerium corporis quo aliquid agitur, atque impertitur, aruerat. Dominus igitur manum cum iussit

extēdere, quæ restituta est ei sicut altera: curatio omnis in uerbo est, & manus sicut altera redditur, id est, similis ministerio apostolorum in officium dandæ salutis efficitur: docetq́ pharisæos ægre ferre non oportere operationem humanæ salutis in apostolis, cum ipsis ad officij eiusdem ministerium manus sit reformāda, si credant. Sed inuidia facti pharisæos commouet, & aduersus eum ineunt consilium: quia contuentes hominem in corpore, deum in operibus nō intelligebant. Sciensq́ eorum consilia secessit, ut à consilijs malignātium procul abfuturus cognosceretur. Puresq́ turbæ eum secutæ sunt: ab infidelibus uidelicet recedēti, fidelium comitatus assistit. His uero quos curat, silentium imperauit. Sed numquid curationis taciturnitas iubebatur? Non utiq́. Nam salus unicuiq́ reddita, erat sibi ipsa testis. Sed iubendo secretum, & gloriandi de se iactantiam declinat, & nihilominus cognitionem sui præstat in eo ipso, dum admonet de se taceri, qua obseruantia silentij ex re quæ sit silenda proficiscitur. Quinetiam per hanc tacendi de se uoluntatem, dictorum per Esaiam effectus impletur: de cuius prophetia illud nunc tantum admonemus, hunc & dilectum à deo, & paternæ beneplacitum uoluntati, & spiritum dei super eū esse, & ab eo iudicium gentibus nunciari, & arūdinem quæ quassata sit non esse confractam, & linum fumigans nō extinctum: id est, caduca & quassata gentium corpora non fuisse contrita, sed in salutem potius reseruata: neq́ exiguitatem ignis tantum iam in lino fumiganti extinctam, ex Sion Israel, & ex reliquijs ueteris gratiæ spiritum non ablatū, quia resumendi totius luminis in tempore pœnitentiæ sit facultas. Sed istud intra certi temporis statuta præscribitur, donec eijciat uictoriam ad iudiciū, sublata scilicet mortis potestate, iudicij claritatis suæ reditu introducat, in nomine eius per fidem gentibus credituris.

Tunc oblatus est ei homo dæmonium habens, cæcus & mutus. & reliqua.) Sequitur dæmoniaci, & cęci, & muti opportuna curatio Non enim sine ratione, cum turbas omnes curatas in commune dixisset, nunc extrinsecus dæmonium habens cæcus & mutus offertur: ut sine ambiguitate aliqua, idem intelligentiæ ordo sequeretur. Spicas uellere, id est, homines seculi præcerpere, apostolos pharisæi arguebant: misericordia super sacrificium prędicabatur: manus aridæ homo oblatus in synagoga curatur. Atque hæc ad conuertendum Israel non solum nihil proficiunt, uerum etiam pharisæi consilium necis ineūt. Oportebat igitur, ut post hac in unius huius forma gentium salus fieret: ut qui erat habitatio dæmonis & cæcus & mutus, deo capax pararetur, & deum contueretur in Christo, & Christi opera dei confessione laudaret. Stupuerunt facti istius opus turbæ, sed pharisæorum ingrauescit inuidia. Nam quia humanam infirmitatem hæc tanta eius opera excederent, pudorem confessionis suæ maioris perfidiæ scelere declinant: ut quia hæc opera esse existimare hominis non possent, & confiteri dei nollent, omnem hanc eius ex Belzebub principe dæmonum esse dicerent in dæmones potestatem. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit illis: Omne regnum diuisum contra se, desolabitur.) Sermo dei diues est, & ad argumentum positus intelligentię, plurium de se exemplorum copiam præbet: & uel simpliciter intellectus, uel inspectus interius, ad omnē profectum est necessarius. Sed relictis his, quæ ad communem intelligentiam patent, causis interioribus immoremur. Omne regnum diuisum contra se, desolabitur. Responsurus ad id quod de Belzebub erat dictum: in eos ipsos quibus respondebat, responsionis ipsius cōditionem retorsit. Lex enim à deo est, & regni Israel pollicitatio ex lege est, & Christi ortus & aduentus ex lege est. Si regnum legis contra se diuiditur, dissoluatur necesse est: & potestas omnis

diui-

diuisione detrahitur, & regni uirtus aduersum se separata consumitur: ac sic regnum Israel amisit ex lege, quum adimpletionem legis in Christo plebs legis impugnet. Sed & ciuitas & domus diuisa contra se, non stabit.) Domus quoq; & ciuitatis, eadem est ratio quæ regni. Sed ciuitas hic Hierusalem indicatur, gentium semper gloriosa dominatu. Nunc postea quàm in dominũ furum furore plebis exarsit, & apostolos eius cum credentium turbis effugauit, discedentium illinc diuisione non stabit: atq; ita quod mox cõsecutum est, per hanc diuisionem, ciuitatis illius denunciatur excidium. Si enim satanas satanam eijcit, aduersus se diuisus est.) Dicti superioris maleuolẽnam, quo eum in Belzebub hæc agere loquebantur, eo ipso quo locuti sunt genere condemnat: non intelligentes confessos se fuisse Belzebub esse diuisum. Et si ad diuisionem suam coactus est, ut dæmone dæmones perturbaret, & aduersus se diuisio ipsa consisteret: hinc quoq; existimãdum esse, plus in eo qui diuiserit, quàm in his qui diuisi sint inesse uirtutis. Ergo iam diuisus est, & aduersum se coactus est, regnumq; eius diuisione tali est dissolutum. Quòd si in uirtute Belzebub Christus dæmones eijcit, filij eorum, id est, apostoli in cuius nomine eijciunt? Atq; idcirco digne sunt in eos iudices cõstituti: quibus id dedisse Christus aduersus dæmonas potestans reperietur, quod ipse sit negatus habuisse. Ergo si discipuli operantur in Christo, & ex spiritu dei Christus operatur: adest dei regnum, iam in apostolos mediatoris officio transfusum. Sed cum per Belzebub posse Christus arguitur, deus blasphematur in Christo: atq; ita in deum, inexpiabilis conuitij contumelia per pharisæos in Belzebub nomine comparatur. Quomodo potest intrare quis in domum fortis, & uasa eius diripere? & reliqua. Contusam à se in tentatione prima omnem zaboli indicat potestatem, quia nemo domum fortis introeat eiusq; uasa diripiat, nisi fortem alligauerit, & tunc domum eius diripiet: & necesse est hæc agens, illo forte sit fortior. Ligatus est ergo, tum cum satanas à domino nuncupatus, ipsa nequitiæ suæ nuncupatione constrictus est: cui ita uincto spolia detraxit, & domum abstulit: nos scilicet quondam arma eius, regniq; militiam in ius suũ redegit, uictoq; atq; uincto domum sibi ex nobis uacuam & utilem comparauit. Longe autem à se esse, ut aliquid ab eo mutuatus sit potestatis ostendit, ut quando qui secum non est, aduersum se sit: & qui secum non congregat, dispergat. Ex quo ingentis periculi res intelligitur: male de eo opinari, cum quo non esse, idipsum est quod contra esse: & non cõgregare, dispergere. Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autẽ blasphemia non remittetur.) Pharisæorum sententiæ, & eorum qui ita cum his sentiunt peruersitatem seuerissima definitione cõdemnat: peccatorum omniũ ueniam promittens, & blasphemiæ spiritus indulgentiã abnegans. Nam cum cætera dicta gestaq; liberali uenia relaxentur, caret misericordia si deus negetur in Christo: & in quo sine uenia peccatur, beneuolentiã iteratæ admonitionis impendit. Omnino peccata cuiuscũ generis remittenda, blasphemiam in spiritum sanctum non remittendam. Quid enim tam extra ueniam est, quàm in Christo negare quod deus sit, & consistentem in eo paterni spiritus substantiam adimere: cum in spiritu dei opus omne consummet, & ipse sit regnum cœlorum, & in eo deus sit mũdum reconcilians sibi? Ergo quicquid contumeliæ extiterit in Christo, id omne extabit in deo: quia in Christo deus, & Christus in deo sit. Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut facite arborem malam, & fructus eius malos. & reliqua.) Sermo se & in præsens exerit, & effert in futurum. Nam in præsens Iudæos refellit: qui cum intelligerent Christi opera ultra humanam esse

Zabolus pro diabolus

uirtutem, nollent tamen quòd dei sint confiteri. Futuram autem omnem fidei peruersitatem coarguit, eorum scilicet qui diuinitatem & cõmunionem paternæ substantiæ domino detrahentes, in diuersa hęreseos studia efferbuerũt; neutrum facientes, nec inter gentes sub uenia ignorationis habitantes, nec in ueritatis cognitione uersantes. Arborem se in corpore positum significat: quia per interiorem uirtutis suæ fœcunditatem, exeat ubertas omnis in fructus. Igitur, aut arbor bona facienda cũ bonis fructibus est, aut mala constituenda cum malis fructibus: quia ex fructibus suis de se arbor ipsa testabitur. Non quòd secundum arborum naturam arbor mala possit constitui quæ bona sit, aut eadem ipsa cum ramis suis bona esse si mala sit: sed ut per hanc significantiam intelligeremus, Christum aut tanquã inutilem relinquẽdum, aut tanquam bonum bonorum fructuum utilitate retinendũ: quia aduersum filium hominis dicta sub uenia sint, blasphemia autem spiritus careat uenia. Cæterũ medium se agere, & Christo aliqua deferre, negare quæ maxima sunt: uenerari tanquã deum, dei communione spoliare, hæc blasphemia spiritus est: ut cum per admirationem operum tantorum dei nomen detrahere non audeas, per maleuolentiam mentis & sensus, generositatem eius quam confiteri es coactus in nomine, abnegata paternæ substantiæ communione decerpas. Atq; ideo etiam in eo dominus bonitatis suæ munus extendit, dicens aut malam arborem cũ malis fructibus, aut bonam cum bonis fructibus esse faciendam: quia in malæ arboris opinione, sub secreto indulgentiæ dei reposita sit uenia, qua omne peccatum sit remittendum: in bonæ confessione, fructus æternus sit: ne incidentes mediam inter utrunq; sententiam, cum constituere malum nõ audeamus, confiteri bonum nolimus, indissolubili corruptæ de se opinionis iudicio relinquamur. Omnem autem ita sentiendi corruptelam, ex naturæ uitio proficisci docuit, dicens: De malo thesauro non nisi quæ mala sunt posse proferri, & omnis ociosi, id est, inepti & inutilis dicti rationem deo esse reddendam: quia de confessionis nostræ uerbis aut condemnandi sumus, aut iudicandi, talem futuri iudicij beneuolentiam recepturi, qualem de cœlestis gloriæ domino sententiam tenuerimus. Signum deinde rogatur ut præstet, quod se ex Ionæ signo daturum esse respondit: ut sicut triduo & totidem noctibus Ionas in ceti uentre detentus sit, ita se intra interiora terræ pari temporis spatio demoraturum. Sed maiorem futuram gentium fidem mõstrat. Niniuitæ enim Iona prædicante pœnitentiam egerunt, & à deo ueniam pœnitendi confessione meruerunt. Sed & Austri regina nunc in exemplum ecclesiæ præsumpta, sapientiam admirata Salomonis: ex ultimis terræ partibus uenit, audire quam erat admirata sapientiam. Cumulat igitur inuidiam comparatio, & Iudæos sine excusatione facit fides gentium: ut cum illi prophetis, id est, Ionæ Salomoniq; crediderint, Christo isti non credant Iona Salomoneq; potiori. Et idcirco in resurrectione eos iudicabũt, quia in his repertus timor dei fuerit, quibus lex non erat prædicata: hoc magis indigni uenia, quia ex lege sunt infideles, quo plus fidei in eis qui legem ignorauerunt sit repertum. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & nõ inueniet, & reliqua.) Continens lectio est, & ex ipso initi sermonis exordio, & sensu superiore proficisci indicatur. Ex uerbi enim cõiunctione cœpit, sed totius propositæ comparationis ratio tractanda est. Exiens ab homine immundus spiritus, arida & inaquosa loca circuit, in quibus nullus fons uitæ effluebat. Et cum requiem non inueniet, tum intra se loquetur, congruum sibi esse, ad domum suam unde exiuit reuerti, quam inueniet uacantem, scopis munda

tam

tam et ornatam: assumetque secum septem nequiores se spiritus, qui introeuntes habitabunt, & nouissima hominis illius primis peiora fient. Et quidem dominus absoluit dicens: Sic erit generationi huic pessimæ. Non igitur ambigere possumus, totum hoc ad personam populi huius esse referendum: sed contuendum est quatenus proposita singula singulis temporibus rebusque reddantur. Superius, nempe in Niniuitarum & reginæ Austri nomine iustificata fides gentium est: sed longe antea, post multa in deum, & grauia peccata, Iudæis data lex est. Et peccata quidem eorum libro Mosi continentur. Verum post tot diuinæ uirtutis documenta, id est, decem plagis percussam Aegyptū, & columnam nubis ac luminis die nocteque famulantem, & in Erythreo mari iter præbitum, & fontes ruptis saxis effluentes, & ministratam esurientibus mannam, & ad postremum in quadraginta annorum tempore, uita atque habitu angelorum populum uiuentem: adoratum supplicatumque postea pecudibus & saxis, hisque cum choris canticisque saltatum, & metalla deos nuncupata. Ergo insidentem plebis istius pectoribus spiritum immundum, lex quæ postea data est interuētu suo eiecit: & ueluti quadam custodia circumiectæ potestatis exclusit. Qui illinc exiens, circum gentes desertas atque aridas oberrauit, domum ueterem derelinquens: ut in his usque in diem iudicij non inquietata habitatione requiesceret. Sed rursum dei gratia impertita gentibus, postquàm in aquæ lauacro fons uiuus effluxit, habitandi cum his locus nullus est: & cum iam in his requiem non habebit, intra se reputans, optimum credit regredi in eam ex qua profectus est domum. Hæc emundata per legem, & prophetarum ornata præconijs, & Christi aduentu præparata, uacua inuenitur: à qua & custodia legis abscesserit (quia omnis lex usque ad Ioannem est) & ad habitandum non receptus sit Christus. Atque ita & habitatore uacua est, & deserta custodibus: cum tamen uenienti habitatori, præeuntium solicitudine & mundata fit & ornata. Septem igitur spiritus nequiores assumuntur, quia tot erant gratiarum munera destinata cum Christo, quæ in eo multiformis illa dei sapientia, septiformi gloria collocauit: ut tanta iniquitatis fieret possessio, quanta futura fuerat gratiarum. Atque ita nouissima hominis illius peiora erunt prioribus: quia ex Iudæis immundus spiritus metu legis excesserat, nunc autem in eos cum ultione repudiatæ ab eis gratiæ reuertitur. Et quia totum istud in paternæ maiestatis uirtute loqueretur, nūcianti sibi quòd foris à matre atque à fratribus expectaretur, manum in discipulos extendens, eos sibi fratres esse matremque respondit: quicunque uoluntati paternæ obsecutus esset, eum esse & fratrem & sororem & matrem: formam seipsum uniuersis agendi sentiendique constituens: propinquitatum omnium ius atque nomen, iam non de conditione nascendi, sed de ecclesiæ communione retinendum. Cæterum non fastidiose de matre sua sensisse existimandus est: cum ipsi in passione positus, maximæ solicitudinis tribuerit affectum. Est autem etiam in eo typica ratio seruata, ut mater eius & fratres foris starent, cum utique ingrediēdi ad eum haberent ut cæteri potestatem. Sed quia in sua uenit, & sui eum non receperūt: in matre eius ac fratribus synagoga & Israelitæ præfigurantur, ingressu eius atque aditu abstinentes.

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas loquitur. De seminante bonum semen. De zizania & tritico. De grano sinapis. De fermento absconso in farina. Expositio zizaniæ. De thesauro in agro, De bona margarita. De rete misso in mare. Canon XIII

N illa die exijt Iesus,& sedebat secus mare:& cõgregatæ sunt ad eum turbæ,ita ut in nauiculam ascenderet.) Sedisse dominum in naui,& turbas foris stetisse,ex subiectis rebus est ratio. In parabolis enim erat locuturus: et facti istius genere significat,eos qui extra ecclesiam positi sunt,nullam diuini sermonis capere posse intelligentiam. Nauis enim ecclesiæ typum præfert:intra quam uerbum uitæ positum & prædicatum,hi qui extra sunt, & harenæ modo steriles atque inutiles adiacent,intelligere non possunt. De parabolis autem iam à domino absolutis loqui ociosum est. Qui enim habet, dabitur ei,& abundabit: qui autem non habet,& quod habet auferetur ab eo.) Regni mysteria fides percipit. Hæc in quibus fuerit proficiet,& incrementis profectus sui abũdabit:in quibus uero non fuerit,etiam quod habent auferetur ab eis. Damnum scilicet legis ex fidei inopia declarat,quam fidem Iudæi non habentes, legem quoq; quam habuerant perdiderunt:& ideo perfectum fides euangelica habet donum, quia suscepta nouis fructibus ditat,repudiata uero etiam ueteris substãtiæ opes detrahit. Vestri autem beati oculi qui uident,& aures quæ audiunt.) Apostolici temporis beatitudinem docet,quorum oculis atq; auribus contigit dei salutare uisere & audire: prophetis atq; iustis cupientibus uidere & audire plenitudinem temporum destinatorum,& expectationis istius gaudium apostolis reseruatum. Simile est regnum cœlorum grano sinapis.& reliqua.) Grano sinapis se dominus comparauit,acri maxime,& omnium seminũ minimo: cuius uirtus ac potestas tribulationibus & pressuris accenditur. Granum hoc igitur post quàm in agro satum fuerat,id est,ubi à populo comprehensus & traditus morti,tanquam in agro satione quadam fuit corporis consepultus: ultra mensuram omnium olerum excreuit,et uniuersam prophetarum gloriam excedit. Oleris enim uice,tanquam ægroto Israeli data est prædicatio prophetarum. Sed iam ex ramis arboris ex solo in sublime prolatæ cœli uolucres inhabitant. Apostolos scilicet ex Christi uirtute protensos & mũdum inumbrantes in ramis intelligimus:in quos gentes in spem uitæ aduolabant,& aurarum turbine,id est,diaboli spiritu flatuq; uexatæ,tanquam in ramis arboris requiescẽt.

Simile est regnum cœlorum fermento:quod acceptum mulier abscondit in farinæ mensuris tribus,donec fermentatum est totum.) Fermentum de farina est,quod uirtutem acceptam aceruo generis sui reddit. Huic se dominus comparauit. Quod acceptum mulier synagoga scilicet, per iudiciũ mortis abscondit:arguens legem, & prophetas euangelijs dissolutos. Hoc autem in farinæ mensuris tribus, id est,legis,prophetarum,euangeliorum,æqualitate cooperatum,omnia unum facit:ut quod lex constituit,prophetæ nunciauerunt, id ipsum euangeliorum profectibus expleatur. Fiũtq; omnia per dei spiritum eiusdem & uirtutis & sensus:nihilq; aliud ab alio mẽsuris æqualibus fermentatum dissentiens reperietur. Quanquam ad fidei sacramentum, id est, ad patris & filij & spiritus sancti unitatem, sed & ad trium gentium uocationem, ex Sem, Cam & Iaphet, tres mensuras farinæ esse referendas,sensisse multos memini. Sed nescio an hoc ita opinari ratio permittat, cum tametsi omnium gentium uocatio sit æque, tamen in his Christus non absconsus sit, sed ostensus: & in tanta infidelium multitudine non fermentatum sit totum. In patre autem & filio & spiritu sancto, in ea admixti extrinsecus fermenti necessitate,in Christo omnia unum sunt. Iterum simile est regnum cœlorum thesauro absconso. & reliqua.) Per similitudinem thesauri in agro, spei nostræ opes intra se positas ostendit,quia deus in homine sit repertus: in cuius precium om-

nes

nes feculi uendendæ funt facultates, ut ueftitu, cibo, potuq; indigentium, æter nas cœleftis thefauri diuitias comparemus. Sed contuendum eft, inuentum thefaurum & abfconfum fuiffe: cum utique qui inuenit, & fecreto & tempore quo abfcondit auferre potuiffet, & auferens emendi neceffitate caruiffet. Sed ut rei, ita & dicti fuerit ratio explicanda. Ideo enim abfcõfus eft thefaurus, quia & agrum emi oportebat. Thefaurus enim in agro, ut diximus, Chriftus intelligitur in carne: quem inueniffe eft gratum, Euangeliorum enim prædicatio in abfoluto eft, Sed utendi & poffidendi huius thefauri, cum agro poteftas non poteft effe fine precio: quia cœleftes diuitiæ non fine damno feculi poffidentur. Et de margarita par ratio eft. Sed ad negociatorem iam diu in lege uerfantem proficiens hic fermo eft: qui longo ac diutino labore ad margaritæ fcientiam peruenerit, & ea quæ fub onere legis adeptus fit detelinquat. Diu enim eft negociatus, et margaritam aliquando qualem optabat, inuenit: cui & unius huius defiderati lapidis precium, reliqui laboris iactura eft cõparandum. Ite rum fimile eft regnũ cœlorum reti miffo in mare. & reliqua.) Merito prædicationem fuam reti comparauit, quæ in feculum ueniens, fine feculi damno habi tantes intra feculũ congregauit, modo retis: quod mare penetrãs ita agitur de profundo, ut per omne elementi illius corpus euadens, claufos intra ambitum fuum extrahat, nosq; ex feculo in lumen ueri folis educat: in bonorum electio ne, & malorum abiectione futuri iudicij examen oftendens.

De fcriba in regno cœlorum. De fratribus & fororibus domini.
De Ioãnis capite in difco. De quinq; panibus & duobus pifcib.
Vbi fuper mare ambulabat, & Petrũ merfum erexit. Cano XIIII

Ntellexiftis hæc omnia: Dicunt ei: Vtique. Et ait illis: Ideo omnis fcriba doctus in regno cœlorum & c.) Non turbis fed difcipulis eft locutus, & intelligentibus parabolas dignum teftimonium reddidit: ipfos fcilicet fub patrisfamiliæ nomine fibi comparans, quòd doctrinam de thefauro fuo nouorum fpiritus fancti ac ueterum fint adepti: quosq; fcribas propter fcientiam nuncupat, quòd intellexerint ea quæ illa noua & uetera, id eft, in euangelijs & in lege protulerit, & eiufdem patrisfamiliãs, & unius utraq; thefauri. Et factum eft cum confummaffet Iefus parabolas iftas, trãfiit inde, & uenit in patriam fuam, & reliqua.) Inhonoratur dominus à fuis: & quanquam & docendi prudentia & operandi uirtus admirationem cõmoueret, infidelitas tamen eorum ueritatem iudicij non recipit. Non enim credunt hæc in homine deum agere: quinetiam patrem ipfius, matrem fratresq; nuncupant, & paternæ artis quodam opprobrio laceffunt. Sed plane hic fabri erat filius, ferrum igne uincentis, omnem feculi uirtutem iudicio decoquentis, maffamq; formantis in omne opus utilitatis humanæ: formam fcilicet corporũ noftrorum, & materiem in diuerfa membrorum minifteria, & ad omnia æternæ uitæ opera fingentis. In his igitur fcandalizabantur omnes: & inter tot tamq; magnifica quæ gerebat, corporis eius cõtemplatione commouebantur. Quibus dominus inhonorabilem in patria fua pro phetam effe refpõdit, quia in Iudæa effet ufq; ad crucis fententiam cõtemnendus. Et quia penes folos fideles dei uirtus eft, propter eorum incredulitatẽ om nibus diuinæ operibus uirtutis abftinuit. In illo tempore audijt Herodes tetrarcha famã Iefu. & reliqua.) Frequẽter monuimus, omnem diligentiam euangeliorum lectioni adhibere oportere: quia in his quæ gefta narrantur, fubeffe interioris intelligentiæ ratio reperiatur. Habet enim omnium operum narratio fuum ordinem: fed geftorum effectibus caufæ fubiacenti fpecies præ-

forma-

formatur, ut in Herode ac Ioanne intelligitur. Nam & Herodes princeps erat populi, & Herodiadem uxorem Philippi fratris sui in matrimonium suum iure potestatis assumpserat. Et huic Herodiadi erat filia: & natali die, cum saltans placeret, potestatem cuius uellet præmij, sacramento iurantis accepit: & Ioannis caput, qui in carcere diu habitauerat, puella matre admonēte, disco sibi inferri precata est. Et Herodes tristis licet, sacramento fidem reddidit, & matri puella munus exhibuit: & sepulto eo discipuli eius ad dominum transeūt. Auditisq; his dominus in nauiculam in loca deserta secessit, & sequentium se turbarum uexationem miseratus est, & dimitti eas in castella ad coëmendos cibos apostoli admonent: & dominus respondit, necessitatem eò reuertendi ipsos non habere, dariq; his cibum præcipit. Et solos se quinq; panes & duos pisces habere causantur. Et offerri sibi eos iussit, turbamq; substrato fœno accumbere, & oblata benedixit, & turbæ manducanda comminuit, & dedit discipulis ut offerrent: & saturatis omnibus supplementa cophinorum duodecim superfuerunt, cum tamen extra mulierum puerorumq; numerum, quinq; milia uirorum expleta essent. Et discipulos nauiculam conscendere, & trans fretum præcedere iubet, dimissaq; ipse turba in montem orare solus ascendit: factoq; uespere solus fuit, & nauis mari medio uento aduersante fluctibus iactabatur. Et quarta uigilia dominus uenit super mare ambulans, uidētesq; turbati sunt, & inanis uisus phantasma credentes, clamauerunt prę timore: quibus mox dominus locutus est, & constantes esse iussit. Et ex plurimis Petrus respondens, postulauit uti ad dominum super aquas ueniret: qui de nauicula descendens, & progressus aliquantulum, uento inualescente timere cœpit et mergi. Quem apprehendens dominus, obiurgat cur fidei modicæ sit: ingressusq; nauē, tranquillitatem uento & mari quiescente reuocauit. Igitur hæc ut commemorauimus gesta sunt: sed his omnibus personis, effectibus, causis, numeris, modus adiacet, ut quæ gesserunt, præter gerendi munus instinctumq;, quem quis ex natura sua sumpsit, extrinsecus omnia gesserint in exemplum: hoc maiore ita opinandi reuerentia, si tam diuersarum causarum efficientiam una atque eadem intelligentia consequitur. Sermo igitur ad originem propositionis referendus est. Ioannes, ut frequenter admonuimus, formam prætulit legis: quia lex Christum prædicauit. & Ioannes profectus ex lege est, Christum ex lege prænuncians. Herodes uero princeps est populi: & populi princeps, subiectæ sibi uniuersitatis nomen causam'que complectitur. Ioannes ergo Herodem monebat, ne fratris sui uxorem sibi iungeret. Sunt enim atque erant duo populi, circumcisionis & gentium. Sed Israelem lex admonebat, ne opera gentium infidelitatemq; sibi iungeret. Gentibus enim socia infidelitas est, quæ ipsis tanquam uinculo coniugalis amoris annexa est. Hi igitur fratres ex eodem humani generis sunt parente. Ob hanc itaque asperæ admonitionis ueritatem, Ioannes tanquam lex in carcere continebatur. Die autem natalis, id est, rerum corporalium gaudijs Herodiados filia saltauit. Voluptas enim tanquam ex infidelitate orta, per omnia Israelis gaudia totis illecebræ suę cursibus efferebatur, cui se omnem etiam sacramento uenalem populus addixit. Sub peccatis enim & seculi uoluptatibus, Israelitæ uitæ æternæ munera uendiderunt. Hæc matris suæ, id est, infidelitatis instinctu, deferri sibi Ioannis caput, id est, gloriam legis orauit: quia lex incestuosum Israelem autoritate diuinorum præceptorum arguebat. Sed superius Herodes significatus est Ioannem uelle occidere, & metu populi demorari, quia sicut propheta habebatur: nunc uero petita ipsius nece, cum præsertim religione sacramenti de-

tinere

tineretur,quomodo tristis efficitur? Contrarium uidelicet est, tūc eum uoluisse,nunc nolle: & præsens molestia,anteriori non conuenit uolunrati. Verū in superioribus gestæ rei ordo est,in his autem nunc species causæ consequentis exponitur. Gloriam legis uoluptas ex infidelitate orta occupauit. Sed populus boni eius,quod in lege erat,conscius uoluntatis conditionibus non sine aliquo certi periculi sui dolore concedit,scitq; se tali præceptorum gloria non oportuisse concedere:sed peccatis tanquam sacramento coactus,& principum adiacentium metu atq; exemplo deprauatus & uictus,illecebris uoluptatis etiam mœstus obtemperat. Igitur inter reliqua dissoluti populi gaudia,in disco Ioannis caput affertur:damno scilicet legis uoluptas corporum,& secularis luxus augetur Ita per puellam ad matrem defertur:ac sic probrosus Israel & uoluptati & infidelitati suæ familiæ,scilicet ante gentium gloriam legis addixit. Finitis igitur legis temporibus, & cum Ioanne consepultis: discipali eius res ita gestas domino nunciant, ad euangelia scilicet ex lege uenientes. Ergo dei uerbum lege finita nauem conscendens ecclesiam adit, & in desertum concedit. Relicta quippe conuersatione Israelis,in uacua diuinæ cognitionis pectora transit. Turba hæc audiens,dominum de ciuitate pedes sequitur in desertū: de synagoga uidelicet ad ecclesiam concedit. Quam uidens misertus est, & omnem languorem eius infirmitatemq; curat:obsessas scilicet mentes & corpora infidelitatis ueterno,ad intelligentiam nouæ prædicationis emūdat. Et cum discipuli dimitti turbas in castella proxima ad coemendos cibos admonerent, respondit: Non habent necesse ire: ostendens eos, quibus mederetur, uenalis doctrinæ cibo non egere,neq; necessitatem habere regredi ad Iudæam cibūq; mercari, iubetq; apostolis ut eis escam darent. Nunquid ignorabat non esse quod dari posset: & humanarum mentium interna conspiciens,modum repositi penes apostolos cibi nesciebat? Sed erat omnis typica ratio explicāda. Nōdum enim concessum apostolis erat, ad uitæ æternæ cibū cœlestem panē perficere ac ministrare. Quorum responsio ad spiritualis intelligētiæ ordinem tendit. Solos enim se quinq; panes & duos pisces responderunt habere: quia adhuc sub quinq; panibus,quinq; libri legis continebantur,& piscium duorum, id est,prophetarum & Ioannis prædicationibus alebantur. In operibus enim legis,tanquam ex pane erat uita: prædicatio autem Ioannis & prophetarum, in uirtute aquæ uitæ humanæ spem confouebant. Hæc igitur primum quia in his adhuc erant, apostoli obtulerūt:sed ex his euangeliorū prædicatio profecta monstratur,& his originibus deducta in maiorem uirtutis suæ abundantiam crescit. Acceptis igitur panibus atq; piscibus,dominus respexit ad cœlum: Benedixit & fregit,patri agens gratias,post tempora legis ac prophetarum se in euangelicum cibum uerti significans. Accumbere post hæc super fœnū populus iubetur,non iam in terra iacens,sed lege suffultus: & tanquam terræ fœno,fructibus operis sui unusquisque substernitur. Dantur quoq; apostolis panes,quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda. Plebs deinde quinq; panibus & duobus piscibus pascitur & expletur, & fragmenta panis & piscium saturatis accumbentibus, usque in duodecim cophinorum plenitudinem abundauerunt: dei scilicet uerbo ex doctrina legis prophetarūq; ueniente multitudo satiatur, & reseruata gentium plebi ex æterni cibi ministerio, in duodecim apostolorum plenitudinem, copia diuinæ uirtutis exuberat. Idem autem edentium numerus inuenitur, qui futurus erat crediturorum. Nam sicut libro Praxeon continetur: ex Israelitici populi infinitate,uirorum quinq; milia crediderunt,Rerum enim admiratio,usq; in mensuram causæ subiacentis ex-

tendi-

tenditur. Cõfractiq; cum piscibus panes, saturato populo, in tantum deinceps cumulantur augmentum, quantus & credentis populi, & explendorum cœlesti gratia apostolorum numerus destinabatur: ut & modus numero, & numerus modo obtemperaret, & intra fines suos ratio conclusa, ad consequentis euentus conditionem, ipso diuinæ uirtutis moderamine contineretur. Vincit autem humanam intelligentiam opus facti. Et cum frequenter quædam sint, quæ concepta sensu, sermo non explicet: in his tamen ipsa sensus sublimitas ingrauescit, & ad rei contemplationẽ pro difficultate tam inuisibilis negocij obstupescit. Acceptis enim panibus quinq;, in cœlum dominus respexit, bonorem eius à quo erat ipse confessus: non quòd carnalibus oculis cõtueri patrem esset necesse, sed ut qui adessent intelligerẽt, à quo uirtutis tantæ accepisset effectum. Dat deinde discipulis panes. Non quinq; multiplicantur in plures: sed fragmentis fragmenta succedunt, & fallunt semper præfracta frangentes. Crescit deinde materies: nescio utrum in mensarum loco, an in manibus sumentium, an in ore edentium. Ne mirere fontes fluere, inesse uuas uitibus, & uuis uina diffundi, & omnes mundi opes annuo quodam meatu indefessoq; defluere: autorem enim huius uniuersitatis tantus panũ profectus ostẽdit, per quem tali incremento modus pertractatæ materiæ adderetur. Agitur enim in opere uisibili inuisibilis molitio: & arcanorum cœlestium dominus, arcanum negocij præsentis operatur. Superat autẽ omnem naturam uirtus operantis: & supergredit̃ facti intelligentiã ratio uirtutis, & sola relinquit̃ admiratio potestatis. Ordo etiam causarũ operumq; consequit̃. Conscendere post hæc in nauẽ discipulos præcepit, donec turbas ipse dimitteret: & dimissa turba montẽ conscendit orare, & uespere facto solus erat.) Horum ratio distinguenda temporibus est. Quòd uespere solus est, solitudinẽ suam in tempore passionis ostendit, cæteris trepidatione dilapsis. Quòd autem nauem conscendere discipulos iubet, & ire trans fretum dum turbas ipse dimittit, & dimissis turbis ascendit in montem: esse intra ecclesiam, & per fretum, id est, per seculum ferri usque in id tempus iubet, quo reuertens in claritatis aduentu, populo omni qui ex Israel erit reliquus, salutem reddet ipse, eiusq; peccata dimittet: dimissoq;, uel in cœleste regnum potius admisso, agens deo patri gratias, in gloria eius & maiestate consistet. Sed inter hæc discipuli uento ac mari differũtur, & totis seculi motibus immundo spiritu aduersante iactantur. Sed quarta uigilia dominus uenit: Quarto enim tum ad ecclesiam uagam & naufragam reuertetur. In quarta enim noctis uigilia, totidem solicitudinis eius numerus reperitur. Prima enim uigilia fuit legis, secunda prophetarum, tertia corporalis aduentus: quarta autem in reditu claritatis. Sed inueniet fessam: & antichristi spiritu, & totius seculi motibus circumactam. Veniet enim maxime anxijs atq; uexatis. Et quia de antichristi cõsuetudine ad omnem tentationũ nouitatem soliciti erunt: etiam ad domini aduentum expauescent, falsas rerum imagines, & subrepentia oculis figmenta metuẽtes. Sed bonus dominus statim loquetur, timoremq; repellet, dicetq;, ego sum: aduentus sui fide metum naufragij imminẽtis abspellens. Quòd uero ex omnium consistentiũ in naui numero, respondere Petrus solus audet, & iuberi sibi, ut super aquas ad dominũ ueniat precatur: passionis tempore uoluntatis suæ designat affectum, tum cum solus retro ueniens, & uestigijs domini inhærens, contemptis seculi, ut maris, motibus, pari ad cõtemnendam mortẽ uirtute comitatus est: sed infirmitatem futuræ tentationis timiditas eius ostendit. Nam quamuis incedere ausus esset, tamẽ submergebatur: per imbecillitatem enim carnis & metum mortis, etiam usq; ad negandi necessitatem

tem coactus est. Sed proclamat, & salutem orat à domino. Clamor iste, pœnitentiæ ipsius gemitus est. Nondum enim passo domino in confessionem reuersus est, & negandi ueniam habuit in tempore: Christo postea pro uniuersorum redemptione passuro. Quòd autem trepidanti illi, non uirtutem perueniendi ad se dominus indulsit, sed manum extendit, apprehensumq; sustinuit: hæc ratio est: Non erat quidem Petrus domini sui indignus accessu, nam & tentauit accedere: sed & typicus in eo ordo seruatus est. Non enim domino seculi motus tempestatesq; calcanti, quisquam passionis esse particeps poterat: solus enim passurus pro omnibus, omnium peccata soluebat: nec socium admittit, quicquid uniuersitati præstatur ab uno. Ita cum esset ipse redemptio uniuersorum, erat etiam Petrus ante redimendus, ad redemptionis istius fidem cum in Christi martyrem testetuatur. Et hoc in Petro considerandum est, fide eum cæteros anteisse. Nam ignorantibus cæteris, primus respondit: Tu es filius dei uiui. Primus passionem, dum malum putat, detestatus est. Primus & moriturū se, & nō negaturum spopōdit. Primus lauari sibi pedes prohibuit. Gladium quoq; aduersus eos, qui dominum cōprehendebant, eduxit. Ascensu autem eius in nauim, uentum & mare esse sedatum: post claritatis suæ reditum, æterna ecclesiæ pax & tranquillitas indicatur. Et quia tum manifestus adueniet, rectè admirantes uniuersi loquuti sunt: Verè filius dei est. Confessio enim uniuersorum tum & absoluta & publica erit: dei filium nō iam in humilitate corporea, sed in gloria cœlesti pacem ecclesiæ reddidisse. Cū transfretassent, uenerunt in terram Genesar: & cū cognouissent eum uiri loci illius, adorabāt eū.) Multa & media inciderunt, quæ nos post quinq; milium uirorum & congregationem & satietatem, reddendæ rationis studio demorata sunt: sensus autem usq; in hunc locum idem est. Finitis enim legis temporibus, & ex Israel quinq; milibus uirorum intra ecclesiam collocatis, iam credentium populus occurrit: iam ipse ex lege per fidē saluus, reliquos ex suis infirmos ægrotosq; offerens domino, oblatiq; fimbrias uestimētorum contingere optabant, sani per fidem futuri. Sed ut ex ueste tota fimbriæ, ita ex domino nostro Iesu Christo sancti spiritus uirtus exijt: quæ apostolis data, ipsis quoq; tanquam ex eodem corpore exeuntibus, salutem his qui contingere cupiunt, subministrat. Tunc accesserunt ad eum scribæ & pharisæi ab Hierosolymis, dicentes, &c.) Absoluta & dictorū & gestorum in consequentibus ratio est, nam his quæ proposita fuerant, ipse respōdit: Omnem plantationē quæ non à patre sit, eradicandam dicens, id est, traditionem hominum eruendam, cuius fauore legis præcepta transgressi sunt: & ideo esse eos duces cæcos, uitæ æternæ iter quod non uideant pollicentes, cæcisq; ipsis & ducibus cæcorum casum in foueam esse communem.

De lauandis manibus. Et non ea quæ in os intrant, sed ea quæ ex ore exeūt inquinare. De filia Chananææ mulieris. De septē panibus & paucis piscibus. Canon XV

Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Cananæa à finibus illis egressa, clamauit, & reliqua.) Diuersa curationum genera diuersos causarum cōplectuntur effectus: sed res atq; sermo ordinem ex superioribus sumit. Infidelitatem enim pharisæorum, & opprobrium cæcorum ducum, ex humanarum traditionum superstitionibus coarguit. Et post hæc ad regiones Tyri & Sidonis uenit, & Cananæa à finibus illis egressa, clamat atq; orat: & dominum Dauid filium confitetur, & filiæ suæ opem poscit. Dominus silet, discipuli pro ea rogant: quibus se perditis ouibus domus Israel missum esse respondit.

Illa uero adorans, adiuuari se postulat. cui dominus ait: Illicitum esse panem filiorum canibus offerri. Vicissimq; illa respondit: Decidentibus de mensa dominorum micis, ali catellos solere. Postq; fidem eius dominus collaudat: & in tempore ipso puellæ sanitas reddita est. Vt igit̃ illa quæ gesta sunt interior traditio consequatur: quæ Cananææ persona sit, ex ipsis uerborum uirtutibus cõtuendum est. Fuisse atq; etiam esse penes Israel proselytorum plebem, fides certa est: quæ de gentibus in legis opera transcendit, & uitæ anterioris egressa religione, peregrinæ dominantis legis tanquam domo continebatur. Cananæi autem fuerunt, terras, in quibus nunc Iudæa est, incolentes: qui uel bello consumpti, uel in loca uicina dispersi, uel in seruitutem deuictorum conditione subiecti, nomen tantum sine patria sede circumferunt. Plebs igitur hæc Iudæis admixta de gentibus est. Et quia non est ambiguum in ea turba quæ credidit, partem nonnullam proselytorum fuisse: merito hæc Cananæa proselytorũ formam præferens, existimabitur fines suos egressa, ex gentibus scilicet in populi alterius nomen excedens. Quæ pro filia, uidelicet gẽtium plebe orat: & quia dominum cognouit ex lege, Dauid filium nuncupat. In lege enim uirga de radice Iesse, & Dauid filius æterni & cœlestis regni rex continetur. Ipsa quidem curatione iam non eget, quæ Christum & dominum, & Dauid filium confitetur: sed filiæ suæ, plebi uidelicet gentium, dominatu immundorum spirituum occupatæ, opem poscit. Dominus tacet, silentij pœnitentia Israel priuilegium salutis reseruans. Et miserantes discipuli preces iungunt. Sed arcanum ille paternæ uoluntatis continens, ouibus se perditis Israel missum esse respondit, ut absolute liqueret, typum ecclesiæ Cananææ filiam continere: cum illa posceret quod alijs deferebatur, nõ quòd non & gentibus impertienda salus esset. Sed suis dominis atq; in sua uenerat, primitias fidei his à quibus erat ortus explicat, cæteris deinceps apostolorum prædicatione saluandis. Atque ideo ait:

Non licet accipere panem filiorum & dare canibus.) Delatus Israel honor, affectus in eum dei cumulat inuidiam: iuxta quem plebs gentium accipit canum nomen. Sed Cananæa iam ipsa per fidem salua, & interioris certa mysterij respondit, micis quæ de mensa exciderint pasci catellos: canum opprobrio, iam sub blandimẽto diminutiui nominis mitigato. Et ut silentium domini intelligeremus ex ratione temporis, non ex uoluntatis difficultate proficisci: adiecit, O mulier, magna est fides tua.) Salutis suæ scilicet ipsa iam certa, quin etiam de gentium congregatione confidat: quo in tempore ita eredẽtes, mox, ut puella, ab omni dominatu immundorum spirituum liberabuntur, & continuo facti fides sequitur. Nam post præfiguratam in Cananææ filia gentiũ plebem, continuo in monte obsessi uario genere morborum, à turbis domino offeruntur, id est, à credentibus infideles ægrotiq; ut adorent & procidant instruuntur: quibusq; salus redditur, atq; ad sentiendum, contuendum, laudandũ, comitandumq; deum, omnia & mentis & corporis ministeria reformantur. Iesus autem conuocatis discipulis ait: Misereor turbæ huic, quia triduum est iam quòd perseuerat mecum. & reliqua.) Tenet ordinẽ cursus operandi, sed & operibus ijsdem sermonum par ratio succedit. In filia enim Cananææ ecclesiæ formam constitutam meminimus: & cõsequentis populi curationem, cõcursum ægrotarum gentium esse tradidimus. Nunc ergo diligenter & dicta domini & facta tractanda sunt: ut uideamus an superioris tractatus, atq; huius sermo, ita ut à nobis intelligi traditus est, etiam ex consequentibus eiusdem intelligentiæ accipiat autoritatem. Miseretur turbæ dominus, quòd triduum secum maneat: quam dimittere ieiunam non uult, ne in uia præ inedia deficiat. Causantur

tur discipuli panes non esse tantos, quibus expleri saturariq; possint. Percunctatus est dominus quot panes haberent. Responderunt illi: septem panes esse, & paucos pisces. Turbis iubetur in terram discumbere: & dominus panes ac pisces accipiens gratias egit, ac fregit, & discipulis præfracta ut offerrēt dedit. Sed fragmenta panum septem paucorumq; piscium, explent uirorum quatuor milia: ita tamen, ut replendis septem sportis præfractus panis, saturatis omnibus, abundauerit. Et occurrunt quidem multa quæ noua sunt. Discipuli unius diei ieiunium miserantes, quinq; milia uirorū ad coemendos cibos remitti in castella uoluerunt: nunc toto triduo tacent. Et deinceps fœno superior turba substernitur, hæc accumbit in terra. Illic quinque panes, hic septem offeruntur: illic duo pisces, hic indefinitus sub paucitatis tamen significatione numerus est: illic quinque milia uirorum, hic quatuor: illic duodem cophini, hic septem sportæ repletæ. Et superioribus quidem puto esse responsum, & omnia iuxta personam populi congruenter esse subiecta. Nunc quoq; competentem rei atque causæ rationem afferre tentemus: ut quemadmodum illa Iudaicæ credentium congruunt plebi, ita hæc populo gentium comparentur. Ordo igitur idem in sermone domini est, qui in consequenda gratia manet. Venturi enim ad baptismum, prius confitentur credere se in dei filio, & in passione ac resurrectione eius: & huic professionis sacramento fides redditur. Atque ut hanc uerborum sponsionem quædam rerum ipsarum ueritas consequatur: toto in ieiunijs passionis dominicæ tempore demorantes, quadam domino compassionis societate iunguntur. Igitur siue ex sponsionis sacramento, siue ieiunio: omne illud passionis dominicę cum domino agūt tempus. Et huius spei atque comitatus dominus misertus, ait triduo secum esse. Quos ne in uitæ secularis cursu, id est, in uiæ opere defectio labefactaret, uult cibo suo alere, atque ad peragendum totius itineris fortitudinem panis sui uirtute firmare: conquerentibus discipulis, panes in deserto nullos esse. Atqui in superioribus exemplum sumpserant, nihil impossibile deo esse: sed gestorum causæ rationem interioris intelligentiæ moliuntur. Quantus enim apostolorum in saluando Israel fauor fuerit, beatissimi Pauli epistolæ docent: atq; ideo eodem demorante, nunc in concursu gentium & de pane causatio, & de ieiunio silentium introducitur. Panes igitur septem offeruntur. Nulla enim ex lege & prophetis gentibus salus sumitur, sed per gratiam spiritus uiuunt: cuius septiforme, ut per Esaiam traditur, munus est. Ergo spiritus per fidē salus gentibus est, quæ in terram recumbunt. Nullis enim legis operibus fuerant ante substratæ: sed peccatorum & corporum suorum origini hærentes, ad donum spiritus septiformis uocantur. Indefinitus piscium numerus, diuersorum donorum & charismatū partitiones ministrationesq; significat: quibus fides gentium, gratiarum diuersitate satiatur. Sed quòd septem sportæ replentur, redūdans & multiplicata septiformis spiritus copia indicatur, cuiq; largiter exuberans: fitq; saturatis nobis ditior semper & plenior. Quòd uero quatuor milia uirorum congregantur, multitudo innumerabilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. Ad formam enim futuri in tot partium milia plebs dinumerata satiatur, quotidem de partibus ad cœlestis cibi donum concursura essent milia crediturorū. Turba igitur dimittitur satiata & expleta. Et quia omnibus diebus uitæ nostræ nobiscum dominus manet; nauem, id est ecclesiam, credentium plebe comitatus ingreditur.

De Ionæ prophetę ſigno, & de fermento phariſæorũ. De confeſſione Petri De benedictione domini. Et de ſe abnegãdo qui Chriſtum ſequi uoluerit. Canon XVI

T acceſſerunt ad eum pbariſæi & Sadducæi tentantes. & rogauerunt eum, ut ſignum de cœlo illis oſtenderet, & reliqua.) Adſunt Phariſæi & Sadducęi legis fiducia inſolentes, dedignantesq; opera uirtutum, fidei ſignum oſtendi ſibi de cœlo precantur: humilitatem in Chriſto carnis & corporis contuentes, doctrinã ex his quæ ſub hominis habitu gerebat dedignantur accipere. Quorum inſolentiam & inanitatẽ irridens, multa eos de natura cœli conijcere ſolere reſpondit: quũ rubicundo aut ortu, aut ueſpere, ſerenum nimboſum'ue pronũciant. Porrò autem ignorare eos temporum ſigna, cũ omnis lex & prophetæ aduentus ſui indicia ex operum quæ gereret admiratione ſignificent: ut quemadmodũ fidem tempeſtatis cœli uel matutini, uel ueſperis rubor redderet, ita manifeſtam temporum cognitionem uirtutum atq; operum indicia præſtare deberent. Sed ortus è cœlo ſignum his terreſtre conſtituit, ut eos intra confeſſionem humilitatis corporeæ contineret: dandum dicens Ionæ ſignum. Huic ſe dominus comparat, quem ad fututæ paſſionis effectum in prædicationem pœnitẽtiæ ad Niniuitas pari ſpecie præmiſerat. Nanq; Ionas uentis deſæuientibus proiectus è naui eſt: & deuoratus à ceto, poſt triduum uiuus emiſſus, non retentus à monſtro, non cibi conditione confectus: ſed contra humani corporis naturam integer & illæſus in auras ſuperas uirtute dominicæ præfigurationis euadit. Hoc ergo poteſtatis ſuæ ſignum conſtitutum eſſe demonſtrat, ipſe remiſſionem peccatorum per pœnitentiam prædicans, de Hieruſalem uel ſynagoga immundorum ſpirituum dominante flatu eijciendus, & Pilati poteſtati, id eſt, ſeculi iudicio tradendus, & à morte tanquam elementi eiuſdem monſtro glutiendus: & poſt triduum ex ea contra conditionem hominis quem aſſumpſerat non retentus, uiuus atq; incorruptus emergens. Ea igitur quæ in homine de cõceptu uirginis ſumpto, diuinarum erant plena uirtutum, cognoſci atq; intelligi de ſe uoluit, & prophetæ ſigno & hominis exemplo. Et relictis illis abijt.) Non ſicut locis alijs legitur, Dimiſſis turbis abijt: ſed quia infidelitatis error inſolentium animos obtinebat, non dimiſiſſe eos ſcribitur, ſed reliquiſſe. Et cum ueniſſet transfretum, obliti ſunt diſcipuli eius panes accipere, Ieſus autem dixit illis: Attendite uobis à fermento Phariſæorum & Sadducæorum &c.) Abſoluta omnis de fermento Phariſæorum & Sadducæorum obſcuritas eſt. Quòd autem abſtinere ſe eo apoſtoli iubentur, non admiſceri doctrinæ Iudæorum monentur, quia legis opera in effectum fidei & præformationem rerum conſequentium conſtituta ſint: ut in quorum tempora atq; ætatem ueritas contigiſſet, nihil ultra in ueritatis ſimilitudine ſpei poſitum arbitrarentur, ne doctrina Phariſæorum Chriſtum neſciens, effectus ueritatis euangelicæ corrumperet. Venit autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi, & interrogat diſcipulos ſuos. & reliqua.) In proceſſu ſermonis atq; operis, abſolutius diſcipulis cognitionem ſuam præſtat: & quandam intelligendi ſe formam rationemq; conſtituit. Eſt autem hæc uera & inuiolabilis fides ex deo æternitatis, cui ob id quod ſemper filius fuerat, ſemper & ius patris & nomen ſit (ne ſi non ſemper filius, non ſemper & pater ſit) deum filium profectum fuiſſe; cui ſit ex æternitate parentis æternitas. Naſci autem eum uoluntas eius fuit, cuius in uirtute ac poteſtate inerat ut naſceretur. Eſt ergo filius dei ex deo deus, unus in utroq;: theoteta enim, quam deitatem Latine nũcupant, æternu eius parentis ex quo naſcẽdo eſt profectus

fectus, accepit. Accepit autem hoc quod erat: & natum est uerbum quod fuit semper in patre. Atq; ita filius & æternus & natus est. quia non aliud in eo natum est, quàm quod æternũ est. Hunc igitur assumpsisse corpus, & hominẽ factum esse, perfecta confessio est: quia sicut æternitas naturæ nostræ corpus accepit, ita cognoscendũ est, naturam corporis nostri æternitatis assumere posse uirtutem. Igitur quia summũ in fide ista bonum est, à discipulis requirit quem se homines esse dicerent: & adiecit, hominis filium. Hæc enim confessionis tenenda ratio est, ut sicut dei filium, ita & filium hominis meminerimus: quia alterum sine altero nihil spei tribuit ad salutẽ. Aeditis itaq;, quæ diuersæ de eo erant, hominum opinionibus, quid de se ipsi sentiant quærit. Petrus respondit:

Tu es Christus filius dei uiui.) Sed Petrus conditiones propositionis expenderit. Dominus enim dixerat: Quem me homines esse dicunt, filium hominis? Et certe filium hominis contẽplatio corporis præferebat. Sed addendo, quem me esse dicunt, significauit prẹter id quod in se uidebatur, esse aliud sentiendũ: erat enim hominis filius. Quod igitur de se opinandi iudiciũ desiderabat? Non illud arbitramur, quod de se ipse confessus est. sed occultum erat de quo quærebatur, in quod se credentiũ fides debebat extendere. Et dignum planè cõfessio Petri præmium cõsecuta est, quia dei filium in homine uidisset. Beatus hic est, qui ultra humanũ oculos intendisse & uidisse laudatus est: non id quod ex carne & sanguine erat cõtuens, sed dei filium cœlestis patris reuelatione conspiciens: dignusq; iudicatus, qui quod in Christo dei esset, primus agnosceret. O in nuncupatione noui nominis felix ecclesiæ fundamentũ: dignaq; ædificatione illius petra, quæ infernas leges, & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret.

Ecclesiæ fundamentũ fides

O beatus cœli ianitor, cuius arbitrio claues æterni aditus traduntur, cuius terrestre iudicium præiudicata autoritas sit in cœlo: ut quæ in terris aut ligata sint aut soluta, statuti eiusdem conditionem obtineant & in cœlo. Iubet etiam discipulis, ne loquãtur quòd ipse est Christus: alios enim spiritus sui testes esse oportebat, legem uidelicet & prophetas. Cęterum resurrectionis testimonium, proprium est apostolorũ. Et quia scientium in spiritu Christũ beatitudo monstrata est: negatæ rursum humilitatis & passionis eius periculũ declaratur. Nam cum prẹdicare cœpisset, oportere se Hierosolymam ire, pati deinde plura à senioribus plebis, & à scribis & principibus sacerdotũ: occidi etiam, & post diem tertium resurgere: Apprehendens eum Petrus, ait: Absit à te domine, non erit istud. At ipse conuersus, Petro dixit: Vade retro post me satana, scandalum mihi es. Vt enim dei munus est, Christum in spiritu deum nosse: ita zaboli opus est, Christum in homine nescire. Atq; eiusdem periculi res est, uel corpus dicere sine deo: uel deum sine corpore. Corpus autẽ carnis huius in æternitate spiritus, deo nullum est: uerum humanæ salutis causa Christus in corpore est, quod assumpsit ex homine. Igitur post prædicationem passionis accipiens diabolus facultatem (usq; ad tempus enim ab eo secesserat, quia incredibile satis apostolis uideretur, eum in quo deus erat esse passibilem) sumens hanc humanæ infidelitatis occasionem, opinionis istius Petro insinuauit affectum. Deniq; ita passionem detestatus est, ut dixerit, absit: quo uerbo, rerum detestandarum execratio continetur.

Absit

Sed sciens dominus zabolicæ artis instinctum, Petro ait: Vade retro post me: id est, ut exemplo se passionis sequatur. In eum uero per quem opinio hæc suggerebatur conuersus, adiecit: Satana, scandalũ mihi es. Non enim cõuenit existimare, Petro satanæ nomen & offensionem scãdali deputari: post illa indultæ & beatitudinis & potestatis tanta præconia. Sed quia infidelitas omnis diaboli opus est; Petri responsione do-

minus offensus, cum opprobrio nominis, infidelitatis istius est detestatus autorem. Tum Iesus dixit discipulis suis: Si quis uult post me uenire, abneget seipsum. & reliqua.) O beatum damnum, & iactura felix. Discere nos dominus detrimento animae & corporis uoluit, & esse sui similes hortatur: quia ipse in figura dei constitutus, usque ad mortem humilis & obediens factus, principatum potestatis totius quae in deo est, accepit. Sequendus igitur est cruce assumpta: & passionis eius si non sorte, attamen uoluntate comitandus est. Quid enim prodest occupasse mundum, & toto terrenae potestatis dominatu opibus secu lis incubare: si perdenda anima, & suscipiendum uitae detrimentū est? Quae autem commutatio pro anima, cum fuerit amissa, quaeretur? Cum angelis enim Christus aderit, reddens singulis ut merebūtur. Quid offeremus ad uitam? Praeparatos credo terrenarum opum futuris cōmercijs thesauros, ambitiosos dignitatum famaeque titulos, aut ueteres delegatae nobilitatis imagines? Neganda sunt haec omnia, ut melioribus abundemus: & contemptu uniuersorum Christus sequendus est, & aeternitas spiritualium, terrenorū est damno cōparanda.

Vbi in monte cū Moyse & Helia uidetur, & uox de coelo auditur.
Vbi puerum lunaticum saluat. De credentiū fide. De didrachma postulata, & statere in ore piscis inuento. Canon XVII

AMen amen dico uobis, quoniam sunt quidam de adstātibus istis, qui mortem non gustabunt, donec uideāt filium hominis uenientem in regno suo &c.) Docet dominus & rebus & uerbis: & fidem spei nostrae, aequaliter sermo atque opus instruūt. Graue enim onus infirmitati humanae imposuerat, ut cum sensum uitae homines ex uiuendi affectu habere coepissent, fructum eius qui praesens corporibus blandiebatur amitterent: negarentque se sibi, id est, quod esse coepissent, esse se nollent: cum sensus huius exordium ex affectu uoluntatis habuissent. Deinde opinionem spei ambiguae incertaeque sequerentur: cum in his quae praesentia haberentur, illecebrae gaudij blandientis existerent. Opus ergo erat ueri ac manifesti exempli autoritate, ut contra uim sensumque iudicij optabile fieret praesentium damnum, lucro deinceps non ambiguo futurorum. Igitur postquam & tollendam crucem, & perdendam animam, & damno mundi commutandam uitae aeternitatem monuerat: conuersus ad discipulos, ait quosdam ex his futuros, qui gustaturi mortem non essent, donec filium hominis in regnū sui gloria contuerentur. Ex conditione autem gustatus, tenuem quandam fidelibus libationem mortis ostendit. Itaque uerba res sequitur. Nam post sex dies, Petrus, Iacobus & Ioannes assumuntur seorsum, & in excelso monte consistunt: ipsisque inspectantibus dominus trāsfiguratur, & toto claritatis suae habitu circūsplendet. Et in hoc quidem facti genere, seruatur & ratio, & numerus, & exemplū. Nam post dies sex gloriae dominicae habitus ostenditur: sex milium scilicet annorum temporibus euolutis, regni coelestis honor praefiguratur: tribusque assumptis, de triū origine, Sem, Cham, Iaphet, futura electio populi ostēditur. Quòd autem Moyses & Helias ex omni sanctorum numero assistunt: medius inter legem & prophetas Christus in regno est. Cum his enim Israelem, quibus testibus praedicatus est, iudicabit. Simulque ut & humanis corporibus decreta esse resurrectionis gloria doceretur: quum Moyses conspicabilis adstitisset. Ipse autem dominus fit niue ac sole candidior, supra opinionem scilicet nostram coelestis luminis splendore conspicuus. Petro autē ut tria illic tabernacula fierent offerenti, nihil respondetur: nondum enim ut in hac gloria consisterent erat tempus, Sed loquente adhuc eo, nubes eos candida inumbrauit: & diuinae uir-

tutis

tutis spiritu ambiuntur. Hunc esse filium, hunc dilectum, hunc complacitum, hunc audiendum, uox de nube significat: ut idoneus ipse præceptorum talium autor esset, qui post seculi damnum, post crucis uoluntatem, post obitum corporeum, regni cœlestis gloriam ex morruorum resurrectione facti cõfirmasset exemplo. Territos deinde & consternatos eleuauit: ut solum contuerentur, quem medium constitisse inter Moysen & Heliam uiderant. Ad futuri enim formã, atq; ad facti fidem, Moyses & Helias in monte constiterant. Silentium enim rerum gestarum quas uiderãt imperat, donec à mortuis resurgeret. Hoc enim fidei præmium reseruabatur: ut honor redderet his, apud quos non leuis sola præceptorum autoritas reperiretur. Infirmos enim sanauerat ad uocis auditum: ut cum essent spiritu sancto repleti, tunc gestorum spiritualiũ testes essent. Soliciti etiam de temporibus Heliæ requirunt. Quibus respondit Heliam esse uenturum, & restituere uniuersa: id est, reliquũ quod deprehẽderit ex Israel, ad cognitionem dei reuocaturũ. Sed in uirtute ac spiritu Heliæ Ioannem uenisse significat, in quo grauia quæq; atq; aspera exercuissent: ut domini aduentum prænuncians, passionẽ quoq; præcurreret, & iniuriæ & uexationis exemplo. Et cum uenisset ad turbam, accessit ad eũ homo genibus prouolutus, dicens: Domine miserere filio meo.) Reuerso ad turbas domino, à patre genibus aduoluto puer offertur dæmoniacus, frequenter & in aquam decidens & in ignem: cui curationem afferre discipuli non potuerunt. Obiurgatis his, & increpito dæmone, sanus puer factus est. Crediderunt quidem apostoli, sed nondum erant perfectæ fidei. Nam domino in monte demorãte, & ipsis cum turbis residentibus, quidam tempore eorũ fidem relaxauerant, atq; idcirco ait: Generatio incredibilis & peruersa, quousq; ero uobiscũ?) Quia absente se, antiquæ infidelitatis consuetudo subrepserat. Docet igitur, eos nihil salutis afferre posse, qui medio euangeliorum & iterati aduentus sui tempore, à fide tanquam domino absente decesserint. Deniq; quærentibus à se, quur dæmonium eijcere nõ potuissent, respondit, de inopia fidei effectum fuisse, ne possent: quę si in illis tanquam granum sinapis esset, monti huic ut à loco in locum transiret, cum efficiendi potestate præciperent. Sed iam de monte decessetat, & inter turbas hæc loquebatur. Itaq; & se granum sinapis nũcupauit, omnium minimũ: & diabolum montem cognominauit, quia in illo spirituales nequitiæ sunt: cœlestesq; uirtutes per eos eijciendas, & in altitudinem maris tanquã in profundũ infertu abijciendas, quos in hanc efficaciam ieiuniũ & oratio prosequentur. Tenebimus quoq; etiam eum ordinem, ut sub discipulorum nomine pharisæorũ & scribarũ persona tractetur: quibus lex curandũ ut discipulis populum, tanquã pater filium, cum dominus abesset obtulerit. Qui peccatis dominantibus, nũc in ignem iudicij decidebat, nũc in aquam diutinarũ sordium suarum consuetudine mergebatur. Hi igitur nihil opis attulerunt: quia demorante Moyse cum domino in monte, effecti fuerunt infideles, ut typica tatio impleretur. Discipuli mirantur se eijcere dæmonem non potuisse: cum omnis potestas non solum dæmonum fugandorum, uerumetiam mortuorum excitandorum esset indulta. Quia uero ultra cum his lex futura non esset, ait: Generatio incredibilis & peruersa (non enim ad eos quos sanctificauerat, uidetur hæc loqui) quousq;, inquit, ero uobiscum? Quia fidem non habentes, ipsam illam quam babebant, amissuri erant legem: quam fidem si in se habuissent, quia ipse granum sinapis, uerbi uirtute hoc peccatorum onus, & grauem infidelitatis molem, ab eo qui offerebatur populo eiecissent: & tanquam in mare montem, sic ad conuersionem gentium & seculi transtulissent. Ipsis autem

conuersantibus in Galilæa, dixit Iesus: Futurũ est ut filius hominis tradatur in manus hominũ.) Sequitur mœstitia cognitionẽ passionis: Nondum enim sacramentũ ineundæ crucis, resurrectionis uirtute fuerat reuelatũ. Et cũ uenisset Iesus Capernaum, accesserũt qui didrachmam exigebãt ad Petrũ.) Dominus didrachmã soluere postulatur: Hoc enim omni Israeli lex pro redemptione animæ & corporis constituerat in ministerio templi seruientiũ. Sed lex, ut scimus, futurorum umbra est. Non enim æris precium deus desiderabat: ut tam exigua impensa, criminibus corporis atq; animæ quædam redemptio concederetur. Vt igitur inscriptos nos & professos, & Christi nomine consignatos offeramus in Christo, qui uerum dei templũ est: pro testimonio filij dei huius didrachmæ oblatio constitura est. Itaq; Petrum post cõuentionem silentem, tali sermone præuenit: Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributũ aut censum? &c.) Nunquid ambiguũ est, filios regũ tributis obnoxios nõ esse? Et quibus tegni ueritas est, eos esse liberos à seruitute? Sed sermo interius intendit. Postulatur didrachma à populo. Lex enim in eam fidem, quæ per Christum erat reuelanda, cõcluditur. Ergo hęc eadem didrachma con suetudine legis, tanquam ab homine poscebatur a Christo. Sed ut ostenderet, legi se non esse subiectum, & ut in se paternæ dignitatis gloriam cõtestaretur, terreni priuilegij posuit exemplũ: censu aut tributis regũ filios non teneri, potiusq; se redemptorẽ animæ nostræ corporisq; esse, q̃ in redemptionem sui aliquid postulandũ, quia regis filiũ extra cõmunionem oporteret esse reliquorũ. Scandalo igitur præstat ut soluat, cæterũ debito legis est liber. Dehinc sub rerum præsentiũ effectu, & significantiã legis, & constantiã euangelicæ libertatis exposuit: ut cognosci promptũ esset, quid didrachma præfiguraret in lege. Ire Petrus iubetur ad mare, hamũq; mittere, & primi piscis ascẽdentis os requirere, repertũq; in eo staterem pro se ac domino offerre. Didrachmam dominus postulat, id est, denarios duos, quur staterẽ Petrus offerret. Deinde cũ primum piscem admonetur inquirere: ascensuri ostenduntur & plures. Nunquid etiam natura piscũ ferret, ut in littore fortuito repertũ staterẽ ore potius contineret, nõ intra uiscera cõderet? Subest igitur efficiendis præsentibus rebus, ratio interior. Destinatus enim ad prædicationẽ Petrus, & piscator hominũ factus, doctrinæ hamũ misit in seculo: quo appositi cibi dulcedine, uagos ex eo fluctuantesq; protraheret. Huic adhæsit beatus ille primus martyr à domino, qui ore suo quadrigeminum denarium cõtinebat: id est, euangelici numeri unitate, dei gloriã, dominũq; Christum in passione cõtuens, prædicabat. Stephanus igitur primus ascẽdit, Stephanus staterem ore cõtinuit: in quo etiã didrachma nouæ prædicationis, tanquã duo denarij, habebatur. Hoc lex præfigurabat: huius ueritatis umbrã, tanquã corporis imaginẽ circumferebat. Hac redemptio animæ & corporis designabat, ideoq; ait: Da pto me & te: Quia iam talis nõ didrachma, sed stater, & pro Christo erat & pro Christi prædicatione soluendus.

De infantibus inhibitis. De humilitate eorũ assumenda. De manu & pede, & oculo eruendo. De oue perdita. De corripiendis fratribus secreto primũ, tum duobus testibus, postremo ecclesia præsente. Et quòd semper ignoscendum. Qui conseruum, temisso sibi à domino debito, suffocauit. Canon XVIII

IN illa die accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Quis putas maior est in regno cœlorum? & reliqua.) Non nisi reuersos in naturam puerorum introire regnum cœlorum dominus docet: id est, per simplicitatem puerilem uitia corporũ nostrorum animæq; reuocanda

reuocanda. Pueros autem, credentes omnes per audientiæ fidem nuncupauit. Hi enim patrem sequuntur, matrem amant, proximo uelle malum nesciunt, curam opum negligunt: non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, & quod audiunt uerum habent. Et hæc omnium affectionum assumpta nobis & consuetudo & uoluntas, cœlorum iter peruiũ præstat. Reuertendum igitur est ad simplicitatem infantium: quia in ea collocati, speciem humilitatis dominicæ circumferemus. Si qui autem in Christi nomine tales receperint, Christi recepti præmium consequentur. Qui autem scandalizauerit unum de pusillis istis, id est, qui offendiculum tentationis intulerit: expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Tot tantæq; res non ociose comparatæ sunt: & mola, & asinaria, & cum ea in mari mergendus, & hoc ei expediens. Communi omnium sensu, quod expedit, utile est. Quid ergo utilitatis est, mola asinaria collo suspensa demergi? Mors enim tam grauis proficiet ad pœnam: & nescio quomodo erit utile, id expetere, quod ultimum sit malorum. Quid ergo sentiri oporteat, quærendum est. Molæ opus, labor est cæcitatis: nam clausis iumentorum oculis aguntur in gyrum. Et sub asini quidem nomine, frequenter gentes cognominatas reperimus. Igitur gentes quod agunt, nesciunt: & in uitæ suæ opere detentæ, cæci laboris ignorantia continentur. Iudæis autem scientiæ iter in lege præstratum est. Qui si Christi apostolos scandalizauerint, rectius illigata collo mola asinaria demersi in mari fuissent, id est, gentium labore depressi, in ignorantia seculi demorarentur: quia illis tolerabilius fuerit nescisse Christum, quàm istis prophetatum non recepisse. Væ huic mundo ab scandalis. Necesse est enim uenire scandala, uerũtamen uæ homini illi per quẽ scandalum uenit.) Humilitas passionis scandalum mundo est. In hoc enim maxime ignorantia detinetur humana: quòd sub deformitate crucis, æternæ gloriæ dominum noluit accipere. Et quid mundo tam periculosum, quàm non recepisse Christum? Veruntamen sub hominis nuncupatione, autorem scandali huius Iudaicum populum designat, per quem omne hoc mundo periculum comparat: ut Christum in passione abnegent, quem lex & prophetæ passibilem prædicauerunt. Ideo uero necesse esse ait uenire scandala: quia ad sacramentum reddendæ nobis æternitatis, omnis in eo passionis humilitas esset explenda. Superius aũt in abscindendis manu uel pede, propinquitatum continentia nomina exposuimus: atq; ideo cognationẽ generis Israelitæ relinquendam, ueluti quadam membrorũ recisione significat, quia per eum mundo scandala compararentur. Videte ne contemnatis unum de pusillis istis, qui credunt in me.) Aptissimum uinculum mutui amoris imposuit, ad eos præcipue qui uere in domino credidissent. Pusillorum enim angeli quotidie deum uident: quia filius hominis uenit saluare quæ perdita sunt. Ergo & filius hominis saluat, & deum angeli uident: & angeli pusillorum præsunt fidelium orationibus. Præesse angelos absoluta autoritas est. Saluatorum igitur per Christum orationes angeli quotidie deo offerunt. Ergo periculose ille cõtemnitur, cuius desideria ac postulationes ad æternum & inuisibilem deum, ambitioso angelorum famulatu ac ministerio peruehuntur. Atq; ut ingentem esse in cœlis lætitiam reditu humanæ salutis ostenderet, cõparationis posuit exemplum: eius qui oues nonagintanouem in montibus reliquisset, & errantem unam requisisset: qua inuenta plus gaudij sit, quàm habebatur in nonagintanouem conseruatione lætitiæ. Ouis una, homo intelligendus est: & sub homine uno, uniuersitas sentienda est: sed in unius Adæ errore, omne hominum genus

aber-

aberrauit. Ergo nonagintanouem non errantes, multitudo angelorum cœlestium opinanda est: quibus in cœlo est lætitia & cura salutis humanæ Igitur & quærens hominem, Christus est: & nonagintanouem relicti, cœlestis gloriæ multitudo est; cui cum maximo gaudio, errãs homo in domini corpore est relatus. Merito igitur hic numerus per literam & Abrahæ additur, & consummatur in Sara: Ex Abram enim Abraham nuncupatur, & ex Sarai Sara accepit nomen. In uno enim Abraham omnes sumus, & per nos qui unum omnes sumus, cœlestis ecclesiæ numerus explendus est: atque ideo & creatura omnis reuelationem filiorum dei expectat. Ideo congemiscit & dolet; ut numerus qui per Alpha Abrahæ additus est, & qui in Rho consummatus in Sara est, ad cœlestem constitutionem incremento credẽtium impleatur. Quòd si peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum. & reliqua.) Eum ordinem continendæ charitatis nobis dominus imposuit, quem ipse in conseruando Israel tenuerat: Iubet enim peccantem fratrem ab eo solo in quem peccauerit, corripi atq; obiurgari. Ipse enim sacrificantem dijs alienis populum Iudaicum, maiestatis suæ aduentu, & toto præsentis potestatis terrore corripuit: tum quum idem populus dei propinquantis aduentum, extra montem licet positus, ferre non potuit in obedientiam, unum atq; duos iussit adhiberi, ut in ore duûm testium fides uerbi ac ueritas maneat. Quia insolenti Israel lex & prophetæ & Ioannes est missus, testibusq; istis ut peccare desineret conuentus est. Tertio ipso domini aduentu, tanquam cœtu ecclesiæ inspectantis admonitus est: frustraq; habitis his obiurgationibus, publicani aut ethnici uilitate negligitur. Ad terrorem autem metus maximi, quo in præsens omnes continerentur, immobile seueritatis apostolicæ iudiciũ præmisit: ut quos in terris ligauerint, id est, peccatorum nodis innexos reliquerint, & quos soluerint, confessione uidelicet ueniæ receperint in salutem: hi apostolicæ conditione sentẽtiæ, in cœlis quoq; aut soluti sint aut ligati. In tantum igitur humanæ pacis studuit concordiæ: ut unitatis merito omnia quæ à deo precanda sint, impetranda esse confirmet. Et ubi duo atque tres pari spiritu ac uoluntate collecti sint, ibi se medium eorum polliceatur futurum. Ipse enim qui pax atque charitas est, sedem atque habitationem in bonis & pacificis uoluntatibus collocauit. Querenti deinde Petro an peccanti in se fratri septies remitteret, respondit: Non usque septies, sed usq; septuagies septies.) Omnimodo ad similitudinem nos humilitatis ac bonitatis suæ instruit, & molliendis ac frangendis turbidorum motuum nostrorum aculeis, placabilitatis suæ confirmat exemplo: quippe peccatorum omnium ueniam per fidem tribuens. Neq; enim naturæ nostræ uitia, indulgentiam merebantur. Ergo uenia omnis ex eo est: cum etiam ea quæ in se sint peccata, post reditum confessionis indulgeat. Soluenda quidem per Cain pœna in septuplum constituta est; sed peccatum illud in hominem est. In Abel enim fratrem peccatum usq; ad necem fuerat; sed in Lamech supplicium usq; ad septuagies septies est constitutum, & in eo (quantum existimamus) constituta in autores dominicæ passionis est pœna. Sed dominus per confessionem credentium huius criminis ueniam largitur; id est, per baptismi munus obtrectatoribus ac persecutoribus gratiam salutis indulget. Quanto magis oportere ostendit sine modo ac numero ueniam à nobis esse reddendam: nec cogitandum quoties remittamus; Sed ut irasci his qui in nos peccant, quoties irascẽdi necessitas exiterit desinamus. Quæ utiq; ueniæ assiduitas docet, nullum omniũ omnino penes nos iræ tempus esse oportere: quum omnium omnino peccaminum ueniam deus nobis suo potius munere quàm nostro merito largiatur.

Neq;

Neq; enim fas est, nos ex præscripto legis dandæ ueniæ numero cõcludi: cum per euãgelij gratiam, sine modo nobis à deo fuerit indulta. Quin etiam ad perfectæ bonitatis affectum cõparationis posuit exemplũ, in quo seruo unde redderet non habenti, omne dominus debitũ relaxauit: conseruoq; suo seruus ille exiguum, quod sibi debebatur extorquens, per hoc uoluntatis suæ uitium dominum munificentiæ domini & libertatis amisit. Absoluta autem comparationis eius est ratio, atq; ab ipso domino omnis exposita est.

De transitu Iesu in Galilæam. Et quòd non liceat uxorem dimittere. De eunuchis De infantibus inhibitis. Diuitem difficile introire in regnum cœlorum. Canon XIX

ET factum est cum locutus esset sermones istos Iesus, transtulit se in Galilæam, & uenit in fines Iudææ &c.) Galilæos in Iudææ finibus curat. Potuerat nanq; ægrotorum turbas non fatigare, & intra ipsam Galilæam opem ferre debilibus: sed typica ratio etiam locorum erat explenda priuilegijs, ut peccata gẽtium in eam ueniam quæ Iudææ parabatur admitteret. Tunc accesserunt ad eum pharisæi, tentantes eum & dicentes: Si licet homini dimittere uxorẽ suam quacunq; ex causa?) In eo sermone qui de uxore & de repudio est, occurrit illud, aliter scriptum esse in Genesi, quàm nunc in præsens dominus sit locutus. Illic enim sub uerbis Adæ res omnis refert: hic dominus indicat ab eo, qui & hominem figurauerit & mulierem fecerit, omnia illa dicta esse. Sed nos secuti apostolicam autoritatem, qui hoc mysteriũ grande esse professus sit, se autẽ in Christo atq; in ecclesia accipere: locum hunc sicuti est intactum relinquamus Admonemus tamen legentẽ, ut quotiescunq; de hac eadem quæstione se cõsulat, uerborum uirtutes, & quibus dominus respõderit, & quibus discipuli usi sint, diligenter aduertat: Pauli aũt apostoli de hoc affectum, uel silentis, uel interdũ sub alijs locis tractantis, expendat Nobis circa eunuchos sermo sit & uoluntas. In uno posuit naturam, in altero necessitatem, in tertio uoluntatem. Naturam, in eo qui ita nascitur: necessitatem, in eo qui ita factus est: uoluntatem, in illo qui spe regni cœlestis talis esse decreuerit: cui nos similes effici, si tamen possimus, admonuit. Tunc oblati sunt ei infantes, ut manus his imponeret & oraret. Discipuli autem prohibebant eos. & reliqua.) Nouum est discipulos prohibuisse, ne infantes ad Christum accederent: qui offerebantur, ut super eos manum imponeret & oraret. Res Euangelica, ut diximus, inter præsentis & futuri effectum, mediam utrique rei & congruam rationem temperauit: ut his qui efficiebantur, futuri species adhæreret. Infantes quidem uere oblati sunt, sed & uere inhibiti sunt: sed hi gentium forma sunt, quibus per fidem & auditum salus redditur. Verum ex affectu primum saluandi Israel, à discipulis inhibentur accedere. Inhibendi quidem uoluntas placabilitati apostolicæ non conuenit. Sed typicam consummationem prohibendorum infantium subrepit instinctus, quos dominus ait non oportere prohiberi, quia talium sit regnum cœlorum. Munus enim & donum spiritus sancti, per impositionem manus & precationẽ, cessante legis opere erat gentibus largiendum. Et ecce unus accessit ad eum, & ait illi: Magister, quid boni faciam, ut habeam uitam æternam? & reliqua.) Opportune post sermonem superiorem, quo & infantes inhibiti sunt, & talium regnum cœlorum esse responsum est: succedit hic iuuenis, requirens quibusnam bonis operibus uitam æternam haberepossit. Iuuenis iste & interrogauit, & insolens fuit, & rursum mœstus est factus: resq; omnes quæ scriptæ sunt, gestæ factæq; sunt. Sed admonuimus

ea quæ sub deo agebantur, præsentiũ effectibus consequentium formam prætulisse, atq; ita semper in scripturis cœlestibus sermonem omnẽ temperatũ fuisse: ut non minus his quæ gerebantur, q̃ eorum quæ gerenda essent, similitudini conueniret. Iuuenis hic nanq; formam Iudaici populi habet, in lege insolentis, & nihil præter præcepta Moysi spei expectantis à Christo: cui dominus in responsione ipsa, seueritatem iudicij ex se futuri protestatus est dicens: Quid me uocas bonum? Is enim cui necesse sit impia & iniqua punire, nomine bonitatis abstinuit, soli hoc nomen deo patri reseruans, qui se iudicem dando officio seueritatis exuerit: non quòd bonus & ipse non esset, sed quòd congrua in eum seueritate iudex esset futurus. Hunc igitur ex lege insolentem, solicitum de salute remittit ad legem: ut in ea ipsa in qua gloriaretur intelligeret, nihil se exinde recti operis fecisse. Verbis enim legis ei dominus respõdit. Sed adulescens tanquam populus insolens & glorians, in lege confidit: cui tamen obsecurus ex nullo est. Iussus enim fuerat nõ occidere, prophetas interfecerat. Non mœchari: hic corruptelam fidei & legi adulterium intulerat, & dijs alienis adoleuerat. Non furari: hic antequam libertatem credendi in fide Christus redderet, furto legis præcepta dissoluit. Non falsum testem fieri: hic Christum negauit ex mortuis. Patrem & matrem iussus est honorare: hic ipse se à dei patris atq; ab ecclesiæ matris familia abdicauit. Proximum tanquã se amare præceptus est: hic Christum, qui omnium nostrum corpus assumpsit, & unicuique nostrum assumpti corporis conditione factus est proximus, usq; in pœnã crucis persecutus est. Vt igitur his depositis ac reliquis omnibus uitijs, in legem reuerteretur est iussus. Sed respondit hæc omnia fecisse se à iuuẽtute sua: & quærit quid adhuc sibi restet. Sed, ut diximus, neq; superiora illa egerat ad quæ remittitur: & in ipsis glorians, tanquam cõsummatus hęc loquitur. Cui dominus respondit: Vendenda omnia bona sua esse, & danda pauperibus: & tunc eum futurum esse perfectum, habiturumq; thesaurum in cœlis. Respondetur hic quidem iuueni, pulcherrimo illo ac maxime utili relinquendi seculi pręcepto, quo iactura terrenæ substantiæ cœlorum opes emendæ sunt. Sed in eo quòd bona sua uendere & dare pauperibus iubetur, confidentiam legis relinquere admonetur, & eam felici cõmercio mutare: & ut meminerit umbram in ea ueritatis esse, quę deinceps pauperibus, id est gentibus, sit sub ipsius ueritatis corpore diuidenda. Hęc autẽ neminẽ posse efficere, nisi qui sequi cœperit Christũ. Sed adulescẽs auditis his, tristis recessit. Multam enim opulentiæ fiduciam habebat ex lege: atq; in eo etiam typicæ efficientiæ ratio seruata est, ut cum adulescentem hunc esse significet, ipse superius dixerit, ab omni se iuuentute sua præceptis his quæ habentur in lege seruiuisse: cum adulescentia infra iuuentutem sit, & posterior ætatis gradus non possit intra priores terminos contineri. Sed hoc ideo: ut à iuuentute seruiente, longum iam in opere legis populi tempus ostenderet. Dehinc dominus cognita adulescentis mœstitudine, respondit: Difficile diuitem uenturum in regnum cœlorum.) Diuitem se igitur Israel (ut diximus) legis fiducia gloriatur: huic difficilis est aditus in cœlum, ueteres opes sub Abrahæ nomine inanis prosapiæ ambitione retinenti. Quinetiam adiecit: Camelum facilius per foramẽ acus posse transire, quàm cœlorum regnum diuitem introire. Habere criminis non est, sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo impertiendum est, quomodo cõmunicandum, si impertiendi & communicandi materia non relinquatur? Ergo nocenter magis habere, quàm illud ipsum habere, fit crimen. Sed periculosa cura est, uelle ditescere: & graue onus innocentia subit, incrementis opum occupata. Rem

enim

enim seculi, famulatus dei non fine seculi istius uitijs assequetur. Hinc difficile est diuitem regnum cœlorum adire. Atqꝫ etiam quia uti plures his quę habent recte possent, ea in sermone domini ratio seruata est, ut non absolute regnum cœlorum nemo introire possit sed intelligi posset futurorum raritas ex difficultate. Hæc quidem ad simplicis sensus intelligentiam pertinent. Verum eodem cursu interioris causæ ordo retinendus est. Adulescens (ut diximus) insolens, ubi facturam legis facere præcipitur, mœstus & tristis est. Est autem huic populo crux & passio scandalum, & idcirco ipsi nihil salutis ex ea est. Sed gloriatur in lege, & cohæredes gentes aspernatur, & transire in euãgelicam libertatem recusat: atqꝫ ideo difficile regnũ cœlorum introibit. Pauci enim eorum, & iuxta multitudinem gentium admodum rari erant credituri: ut difficile præ duratam in lege uoluntatem, ad prædicationem euangelicæ humilitatis inflecterent. Sed facilius camelus per foramen acus transibit. Non conuenit camelo cum acus foramine: neque in angustijs cauernæ exiguissimæ, recipi poterit beluæ ingentis informitas. Sed in primordio libri, sub uestitu Ioannis, in camelo gentes significari admonuimus. Pecus enim hoc uerbis obedit, metu continetur, ieiunij patiens est, & oneri suo quadam disciplinæ ratione succumbit: cuius exemplo, gentium immanitas ad obedientiam præceptorum cœlestium emollitur. Hæ igitur angustissimum iter regni cœlestis introeunt. Acus scilicet, quæ est uerbi noui prædicatio: per quam corporum uulnera assuuntur, & dissuta uestium retexuntur, & mors ipsa compungitur. Ergo huius nouæ prædicationis hoc est iter: in quod facilius informitas gentium introibit, quàm opulentia diuitis, id est, gloriantis in lege.

De spe apostolorũ. De nouissimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad uineam. De filijs Zebedęi. De primo accubitu. De duobus cæcis secus uiam sedentibus. Canon XX

Vditis itaqꝫ istis discipuli admirantur & metuunt, dicẽtes: quis nem posse saluari: Dominus respõdit: hoc impossibile esse apud homines, possibile apud deũ. Rursum illi dictis domini hæc red dunt: Reliquisse se omnia, & cũ ipso esse. Quibus dominus, cum sederit in maiestatis suæ sede, sessuros super sedes duodecim, ac totidem tribus Israel iudicaturos spopondit: omnibusqꝫ qui uniuersa reliquerint propter nomen eius, fructum centupli præmij reseruatũ. Multos autẽ ex nouissimis primos futuros, & ex primis futuros nouissimos. Multa sunt quæ non sinunt nos simplici intellectu dicta Euãgelica suscipere. Interpositis enim nonnullis rebus, quæ ex natura humani sensus sibi contraria sunt: rationẽ quęrere cœlestis intelligentiæ admonemur. Apostoli dicunt, & sequi se Christum, & se omnia reliquisse. Quomodo igitur fiunt tristes, & quomodo metuunt, dicentes saluũ esse neminẽ posse: Nanqꝫ & ab alijs fieri poterat, si quid fecissent ipsi. Deinde cũ fecissent, quare metus uel unde susceptus est: Additur etiã in responsione domini, hæc apud homines impossibilia, possibilia apud deum. Nunquid apud hominem impossibilia erant, quæ & apostoli fecisse se glorian tur, & fecisse eos dominus agnoscit: & deinceps plures usqꝫ ad martyrij beatitudinem esset omnia relicturi: Aut nunquid est deo quo egere possit: relictumqꝫ sit aliquid quod factura rerum quas habeat sit sequendum, ut soli ipsi hoc facere possibile sit: Omnis itaqꝫ hic sermo est spiritualis. Apostoli enim spiritualiter audientes, neminem ex lege posse saluari, cum ipsi etiamnum in lege essent (Nam uehemens eos amor legis fauorqꝫ detinuit) Hi igitur, nondum penitus Euangelici mysterij ueritate comperta, metuunt neminem saluũ esse

posse sine lege: quia omnem salutem etiamnum in lege constituunt. Sed dominus breui absolutaq; ratione, eorundem & ignorantiam & metum soluit, dicens: Hoc quidem impossibile est apud homines, possibile autem apud deū. Quid enim Iudæo tam sine effectu uidetur: quàm ut ab homine magis salutem expetat quàm ex lege? quàm ut in crucis scandalo legislatio, & testamentum, & adoptio, & hæreditas negligatur? Quid autem dei uirtuti tam possibile est, quam ut per fidem saluet? ut per quam regeneret? ut per crucem uincat? ut per Euangelia adoptet? ut per resurrectionem ex morte uiuificet? Quibus auditis apostoli cito credunt, seseq; omnia reliquisse profitentur. Sed hanc eorum obedientiam cito dominus muneratur, omnem difficultatem superioris quæstionis absoluens, cum dicit: Vos qui secuti me estis, in regeneratione iudicabitis duodecim tribus Israel.) Secuti in regeneratione sunt lauacro baptismi, in fidei sanctificatione, in adoptione hæreditatis, in resurrectione ex mortuis. Hęc enim illa regeneratio est, quam apostoli sunt secuti, quam lex indulgere non potuit, quæ eos super duodecim thronos in iudicandis duodecim tribubus Israel, in duodecim patriarcharum gloria copulauit. Cæteris quoq; contemptu seculi se sequētibus, centesimi fructus copiam pollicetur. Hic centesimus fructus est, qui in centesima oue cum cœlesti lætitia expletur. Hic centesimus fructus est, quem perfectæ terræ ubertas consequetur. Qui ecclesiæ honor iam in Saræ cognomento est destinatus: & iactura legis, ac fide Euangelica promerendus est. Atq; ita ex nouissimis primos efficiendos, quia nouissimi efficiantur ex primis. Simile est regnum cœlorum homini patrifamiliâs, qui exiuit primo mane conducere operarios. & reliqua.) Comparatio omnis per se absoluta est; sed personis distinguenda, & discernenda temporibus est. Patremfamiliâs hunc, dominum nostrum Iesum Christum existimari necesse est; qui totius humani generis curam habens, omni tempore uniuersos ad culturam legis uocauerit. Vineam uero, legis ipsius opus & obedientiam: denarium autem, obedientiæ ipsius præmium significare intelligimus. Et de denario iam superius tractauimus. De uinea uero, opportunius in consequentibus rationem afferemus. Forum autem pro seculo accipi res ipsa admonet, æquabiliter turbis hominū calumniarum iniuriarumq; cōtentionibus, & diuersorū negociorum difficultatibus semper tumultuosis. In prima igitur hora, tempus constituti testamenti ad Noe, ex matutini significatione noscendum est; tertia autē hora ad Abraham, sexta ad Moysen, nona ad Dauid & prophetas. Totidē enim testamenta humani generis constituta per singulos reperiuntur: quot eiusdem ad forum enumerantur egressus. In duodecima autem hora, corporei aduentus tempus ostendit. Nam ex omni numero qui spacio præsentis seculi est constitutus, in eandem rationem conuenit ortus eius ex Maria, in quam duodecimæ horæ tempus ex die. Diuisione enim per quingentenum numerum facta, in omni sex milium annorum summa, tempus corporei ortus eius undecimo diuisionis totius calculo supputatur. Et quidem diuersus ad duodecimæ horæ operarios sermo est. Primis enim, sed & cæteris dictū est, ite ad uineam: merces tamen denarij cum primo est constituta. Nam cæteris, iustæ solutionis promissa spes est. Nouissimis uero dicitur, quid hic statis? Quia quamuis ad Israel lata lex fuerat, uoluntas tamen gentium non excludebatur à lege. Qui responderunt: Nemo nos conduxit. Debitum nanq; erat per orbem terrarum Euangelium prædicari, & gentes fidei iustificatione saluari. Hi igitur mittuntur ad uineam. Et cum sero esse cœpisset, donum constitutæ in totius diei labore mercedis, primi operarij hora uesperis consequuntur. Merces quidem ex

dono

dono nulla est, quia debetur ex opere: sed gratuitam deus omnibus ex fidei iustificatione donauit. Verum secūdum insolentiam populi iam sub Moyse contumacis, hinc murmur operātium est, hinc gratuitæ mercedis inuidia est: quòd sine longi laboris difficultate, & sub æstus nomine non longo in eos Zabolici instinctus calore flagrante, idem pręmium redhibeatur operantibus. Sed ideo quod apud homines impossibile est, possibile est apud deum: mercedem legis optime & inculpabiliter custoditæ donum gratiæ per fidem credentibus primis ex nouissimis largitur. Et ascendens Iesus Hierosolymā assumpsit duodecim discipulos, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam. & reliqua.) Iam sine scandalo audituris apostolis, sacramentum crucis dominus exponit. Deniq; nulla hunc sermonem mœstitia consequitur. Confirmaris scilicet superiore sermone, per fidem crucis nouissimos primos futuros: diuitibus autem, id est, confidentibus legi, in eandem crucem scandalizantibus inuium iter ad regnum cœlorum futurum. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filijs suis. & reliqua.) Non sine aliquo momento rerum ita effectum fuisse existimandum est, ut mater filiorum Zebedæi dominum deprecaretur. Nūquid & filijs petendi familiaritas non erat? Sed erat gestorum effectibus prophetandum. Apostoli quidem iam ex lege crediderāt, quæ eos in fidem Euangelicam nutriuerat. Itaq; in matre filiorum Zebedæi lex intelligitur: quæ cōfidentia priuilegij sui pro credēribus ex se populis deprecaē. Quæ quia superius audierat primos nouissimos, et nouissimos primos futuros: deferri filijs suis orat, ut in domini regno unus ad dexterā eius sedeat, alter ad sinistrā. Cui dominus respondit, nescite eam quid oret. Nihil quidem de gloria apostolorū ambigebatur, & iudicaturos eos sermo superior exposuit: deniq; in medio sermone an calicem suum possent bibere interrogat. Non utiq; de communis poculi genere loquebatur. Neq; enim labor est bibere de calice: sed ille de calice sacramenti passionis interrogat. At illi qui iam martyrij libertatē constantiamq; retinebant, bibituros se pollicentur. Dominus collaudans eorum fidem, ait martyrio quidem eos secum compari posse: sed læuæ eius ac dexteræ assidere, alijs à deo patre fuisse dispositum. Et quidem, quantum arbitramur, ita honor iste alijs est reseruatus, quod tamen nec apostoli ab eo erunt alieni: qui in duodecim patriarcharum sede considentes, Israelem iudicabunt. Et quantum sentire ex ipsis Euangelijs licet, in regno cœlorum Moyses & Helias assidebūt. Nam cum spopōdisset dominus, uisuros quosdam de apostolis antequam mortem gustarent, filium hominis uenientem in regno suo: assumptis Petro & Iacobo & Ioanne, apparuit cum gloriæ suæ habitu, Moyse & Helia in monte comitantibus. Et hos quidem eosdem prophetas duos præuenientes aduentum eius intelligimus, quos Apocalypsis Ioannis ab antichristo perimendos esse dicit: licet uarię uel de Enoch, uel de Hieremia, plurimorum extiterint opiniones, quòd alterum eorum sicut Heliam mori oporteat. Sed non possimus ueritatis fidem, quam dominus tribus superioribus testibus reuelauit, sensus nostri opinione corrumpere: neq; alios uenturos existimare, quàm qui ad sponsionem fidei uenisse conspecti sunt. Et quanquam ultra Euangelicam ueritatem non necesse sit opinari, tamē si quis conditionem & mortis & sepulchri Moysi diligenter aduerterit, & secretarum scripturarum, secundum apostoli autoritatem, cognitionē adeptus sit: intelliget omnia ita esse tractata, ut Moyses potuerit iam uideri. Et hæc quidem instruendi causa sint dicta. Cæterum ut ratio spiritualis intelligentiæ plena esset, pro duobus dominum mater orauit. Duæ enim sunt uocationes ex Israel: una discipulorū Ioannis, altera apo-

stolorũ & pharisæorũ. Nam post passionẽ Ioãnis superius legimus discipulos eius ad dominum transisse. Ideo igitur pro duobus oratur, quia Euãgelio Christi hæ uocationes geminæ crediderunt. Post hæc igitur decem discipuli contristati sunt de fratribus duobus: uerum ipsorũ duûm discipulorum nulla mœstitia est. Hoc ratio non patitur, ut alterius contumelia alius fiat mœstus. Certe etiam pro se decem mœsti esse potuissent (sub duorum enim nominibus negarum hoc omnibus uidebatur) sed typicus ordo seruatus est. Apostoli de se certi erant, ideo solum mœsti sunt de duobus: quia etiam his duabus uocationibus quæ ex lege sunt, consortium gloriæ huius optabant. Ita enim rationem futuri & præsentis sermo moderatur, ut non de se, neque decem neq; duo solliciti scriberẽtur: & in decem solicitudine de duobus, præsentis negocij efficientiæ obtemperaretur. Volens igitur dominus proprietatem istius præfigurationis ostendere, atque hanc præsumptionẽ eos qui erant ex lege uenturi, de prærogatiua Israelitici nominis uelle præsumere: docet principatum ab his, non modo gentium capessendum, sed ministros & seruientes, & non eos quibus ministratum sit ad gloriam honoris maximi aduocandos: exemplo scilicet patriarcharum & prophetarum qui seruierint, exemplo etiam apostolorum qui ministrauerint, exemplo etiam domini qui animã suam pro redemptione nostræ salutis impenderit. Ad gloriam autem humilitatis istius, cœnæ eos & conuiuij modo instruit, monens in locis eminentioribus accubari non oportere: ne fortè eo adueniente qui clarior est, per dominũ cœnæ occupato loco concedendi contumelia admonitus decedat. Porrò autem si in humilibus accubuerit, aduenientibus humilioribus, ad gloriam loci celsioris accedet: atq; ita non præsumere aliquid honoris decet, sed humilitatis operibus promereri.

Et egredientibus illis ab Hiericho, secuta est eum turba multa: & ecce duo cæci sedentes super uiam audierunt quòd Iesus transit. &c.) Superius per figuram duûm filiorum Zebedæi, de Israelitico populo tractatum est: qui ex semine Sem erat ortus. Competenter igitur cæci duo uiam obsident: populi uidelicet gentium duo ex Cham & Iaphet procreati, egressus & iter eius obseruãt: sibiq; cęcis uisum reddi deprecantur. Deniq; eos turba obiurgat cur clament, & ut sileant increpat: non quòd silentium causa honoris exigerent, sed acerbe à cæcis audiunt quòd negabant, dominum esse Dauid filium. Illuminatis enim cæcorum mentibus deus in homine prædicabatur, ut uerum esset quod à domino dictum est: In iudicio mundi huius ueni, ut qui uident non uideant, cæci uero respiciant. At illi magis clamabant.) Et demorante legis populo, uehementiorem fidei suę protestantur calorẽ. Sed dominus miseretur, & quid uolunt requirit: illi uero aperiri oculos suos precantur. Quibus misertus oculos contigit, & uisum cognoscendi dei reddidit, Atq; ut typus credituratũ gentium expleretur: cœlestis gratiæ cognitione percepta, qui cæci fuerant uidentes dominum sunt secuti.

De asina & pullo eius. De eiectis è templo nummularijs. De ficu maledicta. De duobus filijs ad uineam missis. De publicanis & meretricibus. Canon XXI

TVnc Iesus misit duos ex discipulis suis, dicens: Ite in castellũ quod contra uos est. &c.) Duo discipuli ad uicum mittũtur: ut asinam ligatam cum pullo eius absoluant, atq; ad Christum perducant. Et si quis interroget cur ita fiat: respondeant domino necessarios, ac statim emittendos. Post superiorem sermonem quo in duobus filijs Zebedæi duplicem ex Israel uocationem significatam meminimus, competen

peteret nunc duo discipuli ad soluendam asinam & pullum destinatur: quia duplex erat ex gentibus plebis uocatio consecutura. Erant enim atque sunt Samaritæ, profecti quondam per secessionem ex lege, & sub quadam obseruantiæ suæ consuetudine seruientes: Erant etiam gentes indomitæ & feroces. Igitur duo mittuntur ut soluant ligatos & obstrictos, & erroris atque ignorantiæ uinculis præpeditos, & mittuntur extra Hierusalem: Extra eam enim hæ duæ uocationes habebantur. Cæterum mater filiorum Zebedæi, intra Hierusalem dominum orauit. Duabus enim uocationibus, Israel uel per apostolos uel per Ioannem ex lege saluatur. Verum adæque per Philippum Samaria credidit: Per Petrum autem, Cornelius Christo tanquam primitiæ gentium adductus est. Quòd autem instruuntur, ut quærenti respõdeant domino necessarios & mox emittendos: id est, eos ipsos gentis suæ prædicatores fidei Euangelicæ esse reddendos. Impleta igitur est prophetia, quæ inuectum asina & pullo nouo dominum uenturum in Hierusalem nunciabat. Sed gestorum effectibus prophetatur. Asina namque de uico soluitur atque exhibetur: Samaria uidelicet alieno & peregrino obsessa dominatu per apostolos soluitur, & domino suo redditur. Pullum uero idem dominus ascendit, nouellum, cõtumacem, durum: atque hæc omnia gentilis ignorantiæ uitia domantur, & totanimorum ferocitates uecto deo fractæ sunt. Omnis autem hæc species futuri ordinem tenet: & parabolicis significationibus, rerumque præsentium conditionibus, futuri forma præmittitur. Erit enim dominus in claritatis suæ aduentu gentes possidens: earumque mentibus tanquam uictor insidens, toto comitatus sui agmine prædicabitur, patriarcharum, prophetarum atque apostolorum. Nam gloriam suam in uestimentis patriarcharum domino substernit. Eorum enim & generationibus & nominibus & insectationibus est dominus prophetatus: eique omni dignitatis suæ ornatu concedentes, seque sedili substernentes, docent omnem gloriam suam præparationi dominici aduentus fuisse substratam. Illic etiam prophetæ uestimenta sua incedentis itineri substernũt. Hanc enim uiam gentium uecturatum dominũ prædicauerunt: quique seculi amore post posito, mortibus se & lapidationibus offerendo, ipsis quodammodo corporibus exuerunt ad ingressum uiæ talis oblatis. Apostoli quoque excisarum arborum ramos post uestimenta substernunt, sed nulla in hoc est humani officij reuerẽtia. Rami enim incedentem impedirent, & implicitum iter facerent properantis ingressui: uerum explicatur omnis ratio prophetiæ, & futuri forma seruatur. Igitur infructuosarum arborum rami, id est, infidelium quondam gentium fructus, per apostolos itineri domini substernuntur, & saluatoris iustificantur ingressu: & per eos inceditur, & gratissimum fit incedenti deo ex ramis infœcundæ radicis officium. Turba autem & præcedens & consequens clamabat: Osanna fili Dauid, benedictus qui uenit in nomine domini.) Sed crucifigendum quomodo turba collaudat, aut quomodo odium meruit ex fauore? Verum laudationis uerba, redemptionis in eo exprimunt potestatem. Nam Osanna Hebraico sermone significatur redemptio domus Dauid. Deinde Dauid filium nucupant, in quo agnoscerent regni æterni hereditatem. Postremo benedictum in nomine domini uenientem confitentur. Atqui acclamandum ab his erat, crucifige blasphemum. Sed peragunt formam futuri gesta præsentia: & compugnantibus licet eorum inter quos hæc gerebantur affectibus, quamuis mox diuersa essent consecutura, rerum tamen cœlestium fidem etiam inuitorum meditatur operatio. Commouetur deinde Hierosolyma, rerum enim nouitas mentum attonitis afferebat. Templũ uero introijt, id est, ecclesiam traditæ à se præ-

dicationis est ingressus: à qua primum omnia sacerdotalis ministerij uitia iure potestatis expellit. Reddenda enim ab omnibus gratuita tradiderat, quæ gratuita fuerant consecuti: quia neq; emi aliquid per corruptelam sacerdotis aut uendi, libertas doni debebat admittere. Cathedras autem, præcipue uendentium columbas euertit. Quæ porro dignitas est in nundinis columbarum? aut quod priuilegium in auium istarum commercijs reseruatum est: ut uendentes eas honorem sibi arrogent cathedratum? Sed in omni loco admonemur, altius uerborum uirtutes in istiusmodi significationibus contuendas. In columba, secũdum prophetiæ exempla, sanctum spiritum intelligimus: in cathedris, sacerdotum sedes est. Ergo eorum qui sancti spiritus donum uenale habent, cathedras euertit, quibus ministerium à deo commissum, negociatio est: admonitionis eius commemorans autoritatem, quę in propheta teneatur. Scriptum est: Domus mea domus orationis uocabitur, uos autem fecistis illam speluncam latronum. Sed neq; emere Iudæos in synagoga, neq; uendere spiritum sanctum posse existimandum est. Non enim habebant ut uendere possent, neque erat quod emere quis posset: sed præfiguratio futurorũ dictis præsentibus continetur, Ecclesiæ uitia in ipso aduentu domini claritatis esse purganda. Infirmitates quoq; cæcorum & claudorum curauit in templo: & publicas eius operationes fauor populi consecutus est. Inuident autem puerorum clamoribus principes sacerdotum, eumq; admonent cur ista audiat: in redemptionẽ enim uenisse domus Dauid prædicabatur. Quibus respondit: Nõ legisse eos, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Cessantibus enim prudentium iudicijs, hanc sibi à pueris atq; infantibus, quorum sit regnum cœlorum, confessionis gloriam præparatam: quia prudentes & principes seculi sapientiam dei reprobauerint, Christum autem regenerationis paruuli lactentesq; sint predicaturi. Et his dictis ciuitatem egressus reliquit eos, atq; in Bethania mãsit:) Infidelem uidelicet synagogam deserens, in ecclesia gentiũ demoratur. Mane autem transiens in ciuitatem, esurijt: & uidens arborem fici unam secus uiam, uenit ad eam, & reliqua.) Idem etiamnum rerum cœlestium ordo præmittitur. Nam in ficu, synagogæ positum exemplum est. Dato enim pœnitentiæ spatio, uidelicet tempore quod inter passionem & reditum claritatis est medium, ueniet esuriens plebis huius salutem, & inueniet infœcundam: folijs tantummodo uestitam, id est uerbis inanibus gloriantem, sed fructibus uacuam, operibus quippe bonis sterilem, & expectatis prouẽtibus nudam. Et quia pœnitendi tempus excesserit: in perpetuum sententia iudicij cœlestis arescet. Et in eo quidem bonitatis dominicæ argumentum reperiemus. Nam ubi afferre uoluit procuratæ per se salutis exemplum, uirtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit: spem futurorum & animæ salutem curis præsentiũ ægritudinum commendans. Nunc uero ubi in contumaces formam seueritatis cõstituebat, futuri speciẽ damno arboris indicauit: ut infidelitatis periculum sine detrimento eorum, in quorum redemptionem uenerat, indicaretur. Admirantur uero discipuli, arborem in momento dicti ipsius aruisse: quia præsentis facti efficacia futuri imaginem præferebat. Cum enim in regno cœlesti aduenerit, in tempore ipso aduentus eius, infidelitatis Iudaicæ sterilitatem æternæ damnationis sententia consequetur. Quos dominus si fidem habuerint, nõ solum hæc, sed & maiora horum eos posse confirmat. Illi quidem iudicaturi erant Israel secundum antecedentes sponsiones: sed etiam ius omne in Zabulo, quem montem nuncupat, essent consecuturi. Ait enim ita: Si fidem habueritis, non solum de ficulnea facietis; sed & si monti huic dixeritis, tolle, & iacta

te in

te in mare, & fiet. O ingens fidei præmiū: cuius merito in tantum potestas credentium extollitur, ut iudicaturi uniuersos, pari seueritatis sententia in damnatione seculi, zaboli celsitudinem molemq; demergant. Contuendum autem est, qua ratione synagoga ficus arbori comparetur. Hæc nanq; arbor, dissimiliter à cæterarum arborum & natura & conditione florescit. Nam flos ei primus in pomis est, sed non his quæ maturitatem ut emerserint consequentur: Grossa enim hæc & communis usus, & prophetica autoritas nuncupauit. Verum postea internæ fœcunditatis uirtute exuberante, eiusdem speciei atq; formæ poma prorumpunt: quibus prorumpentibus ista truduntur, & solutis quibus continebantur radicibus decidūt, aliaq; illa exeuntia usq; ad maturitatem fructuum prouehuntur. Sed de superioribus illis, si quando inciderit ut in sinu uirgularum ex ramulo eodem prodeuntium emerserint: manent semper, & non sicut grossa cætera decidūt: sed hærent sola, pomaq; cætera maturitate præueniunt. Et hos pulcherrimos fructus arbor illa ex se dabit: qui cum grossis cæteris promergentes, de medio utrarunq; uirgularum clauiculo proferentur. Igitur ex conditione arboris, propria & competens synagogæ similitudo proposita est. Primos enim populi fructus, quos ab exordio protulerat, grossorum amisit exemplo: quia plebem eius inutilem, fidelis & pertinax, & usq; ad consummationem temporum manens populus gentium protrusit. Veruntamen credentes primi ex Israel apostoli, & inter legem & Euangelia grossorum modo hærētes: cæteros resurrectionis gloriæ tempore anteibunt. Et quidem iam in exordio Genesis, in huius rei formam pudorem suum Adam atq; Eua huius arboris folijs texerunt, cum seipsos ad aduentum domini uocantis occulerent: quia synagoga infidelis, & legis mandata transgrediens, impudentiæ suæ fœditates & turpitudinum confusionem, infructuosis esset uerborum uelamentis, tanquam ficus folijs contectura. Atq; hæc quidem de natura arboris interiecta sunt, ut comparationis proprietas intelligi possit. Reliquus itaq; gestorum ordo est contuendus. Pharisei multa exinde uidetant ingentibus magis digna miraculis: sed nunc maxime soliciti sunt, & interrogant in qua hæc faciat potestate. Res enim sub præsentium gestorum effectibus, ingens futurorum complectebatur arcanum: Atque idcirco ex eo specialiter interrogandi reperitur instinctus, sub quo totius periculi præformatio proferebatur. Dominus respondit, dicturum esse se in qua hæc faceret potestate: si modo illi interroganti sibi respondissent, Ioannis baptisma utrum de cœlo, an ex hominibus putarent esse. At illi responsionis periculo cunctantur: cogitantes si de cœlo professi essent, confessione sua se reos reprehendendos, cur cœlestis testimonij autoritati non credidissent: si ex hominibus dixissent, turbas uerebantur, Plures enim prophetam Ioannem habebant. Responderunt itaq; nescire se. Non utiq; de cœlo nesciebant, cum conuinci ueritate professionis suæ metuunt: sed uerum de se, etiam cum fallendi uoluntate dixerunt. Per infidelitatem enim suam, de cœlo esse Ioannis baptisma nesciērunt. Quòd autem ex hominibus esset, idcirco non potuerunt scire: quia non erat. Homo quidam habebat duos filios. & reliqua.) Multa & grauia sunt, quæ confundere intelligentiam possint: nisi prioris & posterioris sensus ordinem tenuerimus. Quis enim hic existimari poterit filius senior: qui iturum se ad opus negauerit, & per pœnitentiā emendatus eò rursum profectus sit? At qui Israel non pœnituit: sed in dominum manus intulit, & uniuersitas eius deum suum impio ore crucifixit. Iuniorem autem quem sentiemus, qui iturum se spoponderit & nō abierit? Sed gentium peccatorumq; plebs, id quod spopondis

dit effecit. Abijt enim, & ad opus ad quod uocabaт egressa est. Quomodo ergo ea esse quæ non abijt sentietur? Deinde ipsa pharisæorum responsio quid momenti habeat quærendum est. Dicunt uoluntati iuniorem obedisse. Hoc rerum ratio non patitur, ut simulata professio meritum perfectæ ueritatis obtineat: ut plus sit fefellisse spondentem, quàm perfecisse omnia non pollicentem. Quis autem non malit negari sibi id quod poscat, dummodo quod poposcerit fiat, quàm non fieri quod spondeatur ut fiat: cum facti effectus ex desperatione sit gratior, spes autem destituta plus doleat? Nisi forte poscentium uoluntas sola sibi adulatione spondentium blandiatur. Recordandum igitur est, propositionem comparationis istius ex eo sermone descendere, qui initus sit de Ioanne: ut infidelitatis cunctationem, & ex ea silentij necessitate istiusmodi positum eos obiurgaret exemplum. Sed sicut in cæteris admonuimus, hic quoq; meminisse nos oporteret: rationi rerum præsentium aliquid interdum ea conditione deesse, ut futurorum species sine damno aliquo præfiguratæ efficientiæ expleatur. Primus filius, est populus ex pharisæis in præsens à deo per Ioannis prophetiam ut præceptis suis obtemperaret admonitus. Hic insolens & inobediens & dictis præsentibus contumax fuit: habens in lege fiduciam, & pœnitentiam peccatorum gloria prærogatiuæ ex Abraham nobilitatis aspernans. Qui deinceps operum miraculis post domini resurrectionem pœnitens sub Apostolis credidit, facti fide ad uoluntatem Euangelicæ operationis regressus, anterioris insolentiæ culpam pœnitendo confessus est. Filius autem minor, plebs est publicanorum & peccatorum, ipsa peccati in quantum demorabatur conditione posterior: cui præceptum sit per Ioannem, ut à Christo expectaret salutem, & ab eo baptizata crediderit. Sed quod ait, spopondisse eam ituram se & non isse, ostendit credidisse eam quidem Ioanni: sed quia Euãgelicam accipere doctrinam non nisi post passionem domini per Apostolos potuit (tum enim erant humanæ salutis sacramenta peragenda) non isse eam significat. Deniq; non ait noluisse, sed non abijsse. Res extra culpam infidelitatis est: quia in facti erat difficultate ne fieret. Non igitur ire statim ad opus quod præceptum est noluit: sed quia iri non poterat, non ijt. In eo enim necessitatis mora, sine crimine uoluntatis ostenditur. Et in respõsione quidem pharisæorum quædam est necessitas prophetiæ. Nam inuiti licet, confitentur quis obsecutus sit uoluntati: Iunior scilicet filius, obediens professione, licet non efficiens in tẽpore: quia fides sola iustificat. Atque ideo publicani & meretrices in regno cœlorum erunt priores: quia Ioanni crediderint, & in remissionem peccatorum baptizati, aduentum Christi confessi sint, curationũ opera laudauerint, sacramentum passionis acceperint, uirtutem resurrectionis agnouerint. Principes autem sacerdotum & pharisæi uidentes hæc & contemnentes, qui iustificati per fidem non erant, nec per pœnitentiam regressi sunt ad salutem: atq; ideo in perpetuum, fructus eorum sub maledictione ea quę in ficu arbore præformabatur, arescit.

De uinitoribus, qui missos ad se ob recipiẽdos fructus interficiunt. De inuitatis promiscuis, & de ueste nuptiali. Canon XXII

(Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamiliâs: & plantauit uineam, & sepem circũdedit ei, & fodit in ea torcular, et turrim ędificauit. & reliqua.) Quæstio omnis in absoluto est. Nam etiam ipsi principes sacerdotum & pharisæi de se dici hęc intelligentes, in iram accẽsi sunt: sed personarum proprietas & rerum comparationes sunt proferendæ. Patremfamiliâs hic patrem deũ intelligimus: qui populum

pulum Israel in prouectus optimorũ fructuum plantauerit, quiq; eos sanctificatione paterni nominis, id est, nobilitate Abrahæ & Isaac & Iacob, intra fines suos tanquã septo aliquo custodię peculiaris incluserit, Prophetas quoq; quędam quasi torcularia aptauerit, in quos musti modo quædã ubertas sancti spiritus feruentis influeret. In turri autem, eminentiam legis extruxerit: quæ & in cœlum ex solo egressa proueheret, & ex qua speculari Christi posset aduentus. In colonis uero, principum sacerdotum & pharisæorum est species: quibus in plebẽ potestas est permissa doctrinæ. In seruis uero qui missi sunt ut fructus perciperent, uarius & sæpe repetitus progressus est prophetarum. Missi autem rursum plures prioribus, tempus illud est, quo post singulorũ prædicationem plurimus in unum prophetantiũ numerus emissus est; qui uarijs tẽporibus uerberati & lapidati & occisi sunt, fructus institutæ plebis edoctęq; repetentes. In filio uero ad ultimum misso, domini nostri & aduentus & passio est; qui extra Hierusalem tanquam extra uineam in sententiam damnationis abiectus est. Cõsilium uero colonorum, & hæreditatis occiso hærede præsumptio: spes inanis est, gloriam legis perempto Christo posse retineri. In patrisfamiliâs reditu, tempore iudicij: gloria est in filio paternæ maiestatis assistens. In responsione autem ipsorum principũ & pharisæorum, redditur dignius Apostolis legis hæreditas. Sed hic filius, lapis est ab ædificatoribus improbatus, & in fastigium angularis electus: & in oculis omnium mirabilis, & inter legem atq; gentes lateris & ædificij utriusq; coniunctio. Simile est regnum cœlorũ homini regi, qui fecit nuptias filio suo: & misit seruos suos uocare inuitatos ad nuptias &c.) Et hæc quidem parabola distinguẽda temporibus est, & dignoscenda personis est. De persona regis & filij, absoluta intelligẽtia est: Fecisse autem patrem nuptias filij, & sic inuitasse, noua ratio est. Nam nuptias facere, & autoris & temporis est nuptiarum. Verum hic nuptiæ, uitæ cœlestis & in resurrectione suscipiendæ æternæ gloriæ sacramentum est. Merito igitur à patre sunt factæ: quia æternitatis huius societas, & noui corporis desponsa coniunctio, perfecta iam habebatur in Christo. Et in hoc quidem loco, admonemus ita ut & in superiore, ubi de repudij conditione tractatum est, diligenter quæ de ratione resurrectionis significata sunt contueri: & id quod sub persona Adæ ad Euam dictum est, quia sacramẽtum magnum sit, ne incuriose relinquatur. Qui autem admonentur ut ueniant inuitati, antea populus Israel est: In gloriam enim æternitatis per legẽ est aduocatus. Serui missi qui inuitatos uocarẽt, apostoli sunt: Eorum enim erat proprium, commonefacere eos quos inuitauerant prophetæ. Qui uero iterum cum præceptorum conditione mittuntur: apostolici sunt uiri, successores apostolorum. Tauri autem saginati, gloriosa martyrum species est: qui confessione dei tanquã hostia electa sint immolati. Saginata uero, sunt homines spirituales: tanquã cœlesti pane ad euolandum aues paratæ, cæteros accepti cibi ubertate expleturæ. His enim omnibus iam paratis, & in numerum complacitæ deo multitudinis regni cœlestis gloria tanquã nuptiæ nunciantur. Sed eorum quoq; admonitionẽ ita neglexerunt, ut aliqui eorum ambitione seculi, tanquam in agro occuparentur: plures uero ob pecunię cupiditatẽ negociatione detinerent: cæteri aũt missos seruos, quod in ipsis Apostolis expletũ est, affectos iniurijs occiderunt. Sed tam immanis facti scelus, ultio digna consequitur. Missi exercitus cœlestes omnem eorum congregationem iudicio dei urent, & flammis æterni ignis succendent: quia contra humanitatis affectum homicidarum odijs sæuierunt. Quoniam uero de iudicij tempore et resurrectionis ista loqueretur; sermonem eundem ad congregationem

gentium

genrium retulit. Indignis enim repertis his qui primi inuitati fuerant, iubet iri ad exitus uiarum: Dono enim gratiæ, uitæ anterioris crimina remittūtur. Nam sæpissime uiam tempus seculi intelligendam monuimus. Atq; ideo ad exitus uiarum iubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. Vocari deinde omnes sine aliqua exceptione ad nuptias iubet: & mali simul cum bonis ueniunt. Vocatio quidem bonos efficere debuerat, quia sancta est, & ex optimo affectu inuitatis profecta est: sed per uitium inemendatæ uoluntatis, discrimen est uocatorum. Et quia in fallēdis hominibus plurimum artis soleat habere simulatio, quæ si nos uel secreto mentis alienæ uel simplicitate iudicij nostri fefellerit, tamen deum latere nō possit: ideo ingressus deus felicis resurrectionis istius cœtum, & hominem accumbentem sine nuptiali ueste conspiciens, interrogat quomodo sit ingressus. Nunquid inuitandorum habitum designauerat? Deinde cum inuitari quosq; iussisset, quomodo unus omnibus poterat esse uestitus? Aut si certus ex consuetudine conuiuantium in nuptijs habitus soleret esse: ab inuitantibus ac ministris potuisset inhiberi. Sed quia malos intellegere non omniū est, & humana simplicitas difficile fraudulentiam simulatæ mētis intelligit: idcirco hunc malum & indignum cœtu nuptiali deus solus inuenit. Vestitus autem nuptialis est gloria spiritussancti, & candor habitus cœlestis: qui bonæ interrogationis confessione susceptus, usq; in cœtū regni cœlorum immaculatus & integer reseruatur. Hic itaq; tollitur, & in exteriores tenebras mittitur: quia multi uocati sunt, & pauci electi. Non est igitur paucitas in inuitatis, sed raritas in electis: quia in inuitāte sine exceptione publicæ bonitatis humanitas est, in inuitatis uero de iudicij merito probitatis electio est.

De tributo Cæsari dando, & de imagine Cæsaris. De eadem septē fratrum uxore. De mandatis maximis. De Dauid filio. Canon XXIII

[T]Vnc abierunt pharisæi, & consilium fecerunt ut Iesum caperēt in uerbo. & reliqua.) Frequenter pharisæi commouentur: & occasionem insimulandi eum habere ex præteritis non possunt. Cadere enim uitium in gesta eius & dicta non poterat: sed de malitiæ affectu, in omnem se inquisitionem reperiundæ accusationis extendunt. Nanq; à seculi uitijs atq; à superstitionibus humanarum religionū, uniuersos ad spem regni cœlestis uocabat. Igitur an uiolaret seculi potestatē, de propositæ interrogationis conditione pertentant: an uidelicet reddi tributum Cæsari oporteret. Qui interna cogitationum secreta cognoscens (deus enim nihil eorum quæ intra hominem sunt abscōsa non speculatur) afferri sibi denarium iussit: & quæsiuit cuius & inscriptio esset & forma. Pharisæi responderunt, Cæsaris eam esse. Quibus ait, Cæsari redhibēda esse quæ Cæsaris sunt: deo autem reddenda esse quæ dei sunt. O plenam miraculi responsionem, & perfectam dicti cœlestis absolutionē. Ita omnia inter contemptū seculi & contumeliam lædendi Cæsaris temperauit, ut curis omnibus & officijs humanis deuotas deo mentes absolueret: cū Cæsari quæ eius essent reddenda decernit. Si enim nihil eius penes nos resederit, conditione reddendi ei quæ sua sunt nō tenebimur. Porrò autē si rebus illius incubamus, si iure potestatis eius utimur, & nos tanquam mercenarios alieni patrimonij procurationi subijcimus: extra querelam iniuriæ est, Cæsari redhiberi quod Cæsaris est. Deo autē quæ eius sunt propria reddere nos oportere: corpus, animam, uoluntatem. Ab eo enim hæc profecta atque aucta retinemus: proinde condignum est, ut ei se totum reddant, cui debere se recolunt & originem & profectum. In illa die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, & reliqua.)

Saddu-

Sadducæi extra fidē resurrectionis sunt. Et quia eam dominus prædicaret, calumniam diuinis rebus ex efficiendi uoluntate proponūt: septem uidelicet fratrum eandem cōiugem, cuiusnam eorum in resurrectione futuram esse responderat. Atq; ita quidem publica opinio accipit, de resurrectionis conditionibus nihil in scripturis prophetalibus cōtineri. Sed dominus ait: Erratis, nescientes scripturas, neq; uirtutem dei. Ergo scriptum est: & cessare debet ambiguitas, quam autoritas tanta condemnat. Hanc enim eandem calumniam afferre plures solent, in quam formam muliebris sexus resurgat: & an rursum cum ipsis naturæ suæ & corporis officijs reformetur. Nos quidem temere locum hunc à cunctis ferme præteritum contingimus: sed admonemus id tantum domino fuisse propositum, cuius uxor sit deputanda de septem, dominum autem obsurgasse cur errarent, nescientes scripturas deiq; uirtutē, quia non nubent neq; nubentur. Et quidem suffecerat aduersus Sadducæos ita sentientes, opinionem corporeæ illecebræ recidisse, & officijs cessantibus inania hæc corporum gaudia sustulisse: sed adiecit, Erunt similes angelis dei.) Quia igitur eas angelis similes sacramentum scripturarum & diuinæ uirtutis potestates futuras esse demonstrat: qualis in scripturis autoritas est de angelis opinandi, talem in resurrectione spei nostræ sensum oportet esse de fœminis. Et hæc quidem de resurrectionis conditionibus propositæ reddidit quæstioni: de ipsa uero resurrectione, aduersum infidelitatem eorum ita locutus est. Non legistis quod dictum est uobis à deo dicente: Ego sum deus Abrahæ, & deus Isaac, & deus Iacob? Non est deus mortuorum sed uiuorum.) Sermo enim hic ad Moysen sanctis istis patriarchis iam pridem quiescentibus exnterat. Ergo quorum erat deus, hi deum habebant: Nihil autem poterant habere si non erant. Quia in natura rei est, ut esse id necesse sit cuius sit alterum: Atque ita deum habere uiuentium est, cum deus æternitas sit, & non sit eorum quæ mortua sunt habere id quod æternum est. Et quomodo esse illi futuriq; semper negabuntur, quorum se esse profiteatur æternitas? Pharisæi autem audientes quòd silentium imposuisset Sadducæis, congregati sunt aduersus eum: & interrogauit eum unus ex his legis doctor &c.) Succedunt Sadducæis tentantibus pharisæi. Et illis quidem, congruenter fuerat de resurrectione responsum: ut in lege ipsa ex qua erant profecti, contineri sperandæ resurrectionis fidem conuincerentur. Pharisæi uero habere se scientiam legis gloriabantur: quæ ad futurorum speciem prælata, imaginē consecuturæ ueritatis continebat. Quærunt autem quod mandatū potissimum esset in lege: non contuentes meditationem legis in Christo fuisse perfectam. Et quidem insolentium ignorantiæ legis ipsius uerbis responsum est, quæ responsio omnem in se ueritatis est complexa doctinam. Proprium enim domini nostri Iesu Christi officiū est, cognitionem dei afferre: & intelligētiam nominis eius potestatisq; præstare. Missus enim uenerat: & ex æternitate eductus, his quæ erant deo placita persungebatur. Respondit itaq; primum esse mādatum: Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Non enim aliud ille efficiebat, quàm quod lex continebat: quia præcepta legis, eorum quæ gesturus ipse erat formam complectebantur. Admonet igitur cognitionis eius quam habere se gloriabantur in lege: deum omnipotentem cum omni affectu mentis, cordis, animæ, diligendū: ut admonitionem suam præmissa legis mandata firmarent. Deinde adiecit: Hoc est magnum & primum mandatum. Secundum uero simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum.) Sed mandatum sequens & simile, significat idem esse & officij & meriti in utroq;,

Neq;

Neq; enim aut dei sine Christo, aut Christi sine deo potest utilis esse dilectio. Alterum igitur sine altero, nullum ad salutem nostram affert profectũ. Et ideo in his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Quia lex & prophetia omnis Christi deputabatur aduentui: & aduentus eius per supplementũ eorum cognoscendi dei intelligentiam præstabat. Nam de proximo, frequẽter admonitimus, non alium intelligendum esse quàm Christum. Cum enim patrem, matrem, filios, charitati dei præponere inhibeamur: quomodo dilectio proximi, diligendi dei simile mandatũ est? Aut relinquitur aliquid quod amori dei possit æquari: nisi quia similitudo præcepti parem charitatem diligendi patrem & filium exigebat? Atq; ut legis ipsius uerbis argui possent, & de proximo manifestior intelligentia panderetur: requirit, Quid illis uideretur, Christus cuiusnam filius futurus esset. Qui responderunt: Dauid. Quibusq; ait: Quomodo in spiritu dominus à Dauid nuncuparetur, qui eius filius futurus esset? Et quomodo ab eo dictũ esset: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellũ pedum tuorum. Erat quidem uetũ, Christum ex Dauid semine procreãdum: sed similitudo nominis qua dominus domino dicebat, & qua à dextris collocabat, donec omnes inimicos subderet pedibus ipsius: significabat & de consortio nominis substantiæ unitatem, & de assiden di inuitatione iudicium, & de uniuersorum subiectione uirtutem: ut meminissent in eo qui ex Dauid oriebatur, æternæ uirtutis & originis substantiam con tineri, & deum in homine mansurum.

De cathedra Moysi, super quã sedetunt scribæ & pharisæi. De clauso ab ijsdem regno cœlorum. Et ab ijsdem comedi domos uiduarum, circumeuntibus mare & aridam, Et dicẽtibus: Quicũq; iurauerit in templo, nihil est. Et de decimantibus mẽtam & anetũ. Et de ædificantibus sepulchra prophetarũ. Et de Hierusalem, quæ interficit prophetas, & lapidat eos qui ad se missi sunt. Canon XXIIII

TVnc Iesus locutus est turbis & discipulis suis dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi. & reliqua.) Legis de se testantis gloriam prætulit, quæ imaginem in se futuræ ueritatis expresserat: in omnibus enim Christi meditabatur aduẽtum. Quicquid enim in ea continebatur, in profectum manifestandæ eius cognitionis assumptum est. Iubet igitur præcepti pharisæorum obtemperari, quia in Moysi cathedra sederunt: iubet legis mandatis omnibus obediri, sed à factis eorum atq; operibus abstineri, ut mores hominum atq; infidelitas non legis doctrina uitetur. Ipsi enim subdito sibi populo grauissima legis onera imponunt, ne digitum quidem suum contingendis ipsis admouẽtes. Quinetiam præcipiunt deum ex toto corde diligi, & proximum tanquam se amari: ipsi aduersum legis sibi latæ testimonium, deum in Christi passionibus persequẽtes. Verborum quoq; suorũ gloriam tanquam phylacteria dilatantes, quibus uitę æternæ autor deus non sit intellectus in Christo: seseq; ex honore legis emissos tanquam fimbrias ex ueste magnificẽt, qui totius legis ignari, neq; opera neq; uirtutem eiusipsius legis agnouerint: Amantes primos accubitus in cõuiuijs, qui igni æterno (conuiuanribus potius cum Abraham gentibus) deputantur: Et primas cathedras in synagogis, ipsi doctorem suum secundum legis & prophetarum testimonium nescientes: Sed & salutationes in foro, quibus humilitas cordis & ministerium in omnes est imperatum. Vocari etiam ab hominibus magistri uolunt, doctrinæ legis ignari: & magistrum salutis perpetuæ respuentes. Quæ quia omnia prophana atq; peruersa essent, factorum imitatio-

ne

ne damnantur: legis autem audientia & dictorum obedientia, quia Christum
loquebantur, exigitur. Verum in contrarium discipulis iam se scientibus, toti-
us humilitatis præcepta consummat: ut meminerint omnes fratres esse, id est,
filios parẽtis unius: & per nouæ natiuitatis generationem terreni ortus exces-
sisse primordia, & unum sibi esse omnibus cœlestis doctrinę magistrum, & glo
riam bonoris æterni humilitatis cõscientia capessendam: Quia insolentiam de
us humilem effecturus sit, & humilitatem elaturus in gloriam. Vę uobis scri
bæ & pharisæi hypocritæ, qui cluditis regnum cœlorum.) Simulationem eo
rum pœnæ significatione condemnat. Væ enim uox dolentis est. Cludere aũt
eos regnum cœlorum ideo ait, quòd in lege meditationem eius quæ in Chri-
sto est ueritatis occultent, & corporeum aduentum à prophetis prædicatum
doctrinæ simulatione abscondant: ipsiq; nõ adeuntes uiam æternitatis in Chri
sto, adire quoq; cæteros non sinant. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocri- Væ uox dolentis
tæ, qui comeditis domos uiduarum.) Hinc illæ sunt ueritatis inficiæ, hinc
adeundæ cæteris salutis inhibitio & regni cœlestis obseratio: ut in obeundis
uiduarum domibus retineatur ambitio, ut longę orationis dignatione spolien
tur, ut ab his cœlestis cognitio tanquàm à thesauro repositæ opulentiæ expera
tur, ut legis dignitas gratiæ silentio perseueret. Et ideo accipiant amplius iudi-
cium: quia & pœnam proprij peccati, & reatum alienæ ignorantiæ debebunt.
Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridam.)
In maris & terræ peragratione, significat in totis orbis finibus eos esse Chri-
sti Euangelio obtrectaturos: & legis iugo contra iustificationem fidei aliquos
subdituros. Proselyti enim sunt ex gentibus in synagogam recepti, quorum fu
turorum raritas in uno indicatur. Neq; enim post Christi prædicationem, do-
ctrinæ eorum fides relicta est: sed quisquis fuerit acquisitus ad plebem filius
fit gehennæ, pœnæ soboles, & æterni iudicij hæreditas: quia adoptio ex genti-
bus Abrahæ familiam factura sit. Ideo autem pœnæ duplicatæ erit filius: quia
neq; remissionem peccatorum sit gentilium consecutus, & societatem eorum
qui Christum persecuti sunt sit secutus. Væ uobis duces cæci, qui dicitis:
Quicunq; iurauerit in templum, nihil est.) Reuerentiam humanarum ob-
seruationum, & contumeliam propheticæ traditionis exprobrat: quòd inani-
bus honorem darent, & detraherent honorandis. Legem nanq; ipse dederat,
& lex non inficientiam continebat, sed meditabatur effectus. Nam ornatus al-
tarij atq; templi, non dignitatem de cultu conciliabat: sed futurorum speciem
eo decore fingebat. Nam aurum, argentum, æs, orichalcum, margaritæ, cry-
stallus, propriam significantiam pro natura uniuscuiusq; metalli complectun-
tur. Igitur redarguit quòd aurum templi & dona altaris pro sacramentorum re
ligionibus uenerarentur, cum honor potior esset & altaris & templi: quia ad
futurorum speciem & aurum templo, & donum dedicaretur altari. Et ideo ad-
ueniente Christo inutilem esse fiduciam legis: quia non in lege Christus, sed
lex sanctificaretur in Christo, in qua ueluti sedes thronusq; sibi positus sit. Qui
quia religiosus habebatur, religionem ab eo necesse est qui in illo confidat ac-
ceperit: atq; ita stulti cæciq; sint, sanctificante præterito sanctificata ueneran-
tes. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam & ane-
tum. & reliqua.) Mentis occulta & obscuram uoluntatum iniquitatem re-
darguit: quòd ea quæ in decimis mentæ atq; aneti lex præscribit efficiant, ut
implere legem ab hominibus existimentur: misericordiam uero atq; iustitiam
& fidem & omnem beneuolentiæ affectum reliquerint, quod proprium homi
nis officium est. Quia decimatio illa holeris, quæ in præformationem futuro-

rum erat utilis, non debebat omitti: effici autem hoc oportebat, ut fidei & iustitiæ & misericordiæ partibus functi, non imitatione fingendæ, sed ueritate retinendæ uoluntatis operibus placeremus. Et quia minus piaculi est decimationem holeris potius quàm beneuolentiæ officium præterire: irridet eorum in colandis culicibus diligētiam, quorum in glutiendis camelis esset incuria, peccata uidelicet leuia uitantium & grauia deuorantium. Par quoq; in eos pœnæ denunciatio est, qui calices & paropsides extrinsecus eluentes, eorum interiora non mundent: & iactantiam inutilis studij sequentes, utilitatis perfectæ ministerium derelinquant. Calicis namq; usus interior est: qui si obsorduerit, quid proficiet lotus exterius? Atq; ideo interioris conscientię nitor est obtinendus, ut ea quę corporis sunt forinsecus eluantur. Sepulchris quoq; eos comparauit, quæ humano opere cultuq; splendentia, mortuorum ossibus & cadauerum immundicijs interius sordescant: præferant scilicet inanibus uerbis iustitię speciositatem, habeant uero intra se conscientiæ suæ mentisq; fœtorem. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetarū. & reliqua.)

Iudicij forma in absoluto est, & unicuiq; nostrum ex natura sensus atq; opinio æquitatis imponitur: ut minus ex eo ueniæ iniquitatis opus habeat, quo magis ęquitas ignorata non fuerit. Prophetas namq; omnes, legis populus occidit: In odium enim eorum, amaritudine obiurgationis accensi sunt. Nam uoce publica, furta, cædes, adulteria, sacrilegia eius coarguebant. Et quia indignum eum cœlesti regno ob hæc opera denunciabant, & hæredes testamenti dei gentes futuras prædicabant: uario pœnarum genere confecti sunt. Sed parentum facta posteritas ita detestata est, ut propherię libros uenerentur, memorias adornent, sepulchra instaurent: talíq; reuerentia, extra culpam se esse paterni sceleris testentur. Qui ergo prophetas cum grauissimo piaculo occisos fatentur: qua uenia Christum qui prophetarū scopus est condemnabunt, cū ea quę detestentur etiam multiplicato facinore perficiant? Atq; ideo & serpentes & uiperina generatio sunt, quia mēsuram paternę uoluntatis implebunt. Et quomodo effugient iudicium, detestantes cædem prophetarum: & usque ad crucis mortem dominum persequentes? A quibus propter Apostolos, qui de futurorum reuelatione prophetæ sunt, & de Christi agnitione sapientes, de legis intelligentia scribæ, cæsos, lapidatos, crucifixos, & à ciuitatibus in ciuitates fugatos, omnis sanguis iustorum ab Abel usq; ad Zachariam redundauit: ut quibus obeditum si fuisset, propriorum criminum esset uenia præstita, ab his ob eosdem interemptos pœna in eos qui peremerint paternorum quoq; facinorum cogeretur. Hierusalem Hierusalem quæ interficis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt &c.) Inter multa obiurgationum genera semper misericordiæ suæ protestatur affectum: cuius hinc omnis querela est, quòd regredi in salutem quam præstabat abnuerent. Occiderāt enim prophetas, & ad se missos lapidauerant. Hierusalem.) In ciuitatis nuncupatione, habitantium facinus ostenditur. Et idcirco Abel sanguis & Zachariæ, in hanc eorum posteritatem uenturus ostenditur: quia iam in his habitans Christus & prædicans erat passus. Quòd si creditum ei fuisset, non solum extra pœnam necis prophetarum credentium fides fuerat: sed illam ipsam dominicæ passionis sententiam esset uenia cōsecuta. At uero cum nec post resurrectionem creditum ei fuerit: etiam ultio ab his Abelis & Zacharię sanguinis reposcitur. Quamuis enim corporeus hæc loquatur, & opem uniuersis homo repertus exhibeat: frequenter tamen congregare eos uoluit prædicationibus prophetarum. Sed frustra hunc impendit affectū, & in cassum. Tanquam gallina congregans pullos suos con-

tinere

tinere eos sub alis suis uoluit: terrena uidelicet nunc & domestica auis factus, quodam corporis sui tanquam alatum operimento, calorem ut pullis suis uitæ immortalis indulgens, & in uolatum uelut noua generatione producens. Pullis enim alia nascendi ratio est, alia uiuendi. Nam primum ouorum testis tanquam claustro corporis continentur: de hinc postea parentis sedulitate confoti, exeunt in uolatum. Huius igitur familiaris ac pene terrenæ auis more, congregare eos intra se uoluit: ut qui conditione nascendi æditi iam fuissent, nunc alterius generationis ortus & calore confouentis tenati, in cœleste regnum tanquam pennatis corporibus euolarent. Quod quia noluerunt: domus eorum deserta & uacua relinquetur, id est, indigni habitatione sancti spiritus erunt. Sua enim domus non dei esse cœperunt: & in contumacia infidelitatis manentes, usque in id tempus eum non uidebunt, quo in domini nomine reuertentẽ, etiam inuita infidelitatis confessione benedicent.

De structura templi interrogantibus discipulis. Et de his qui in tecto sunt, ne descendant tollere aliquid de domo. Et qui in agro sunt, ne reuertantur tollere tunicam suam. Et de prægnantibus & nutrientibus. Canon XXV

T egressus de templo ibat: & accesserunt discipuli eius, ut ostenderent ei structuram templi &c.) Post comminationem desferendæ Hierusalem, tanquam commouendus ambitione templi esset, magnificẽtia ei exstructionis ostenditur: qui ait destruenda omnia esse, & dispersis totius substructionis lapidibus diruenda. Templum enim æternum ad habitationem sancti spiritus consecrabatur: homo scilicet, per agnitionem filij, & confessionem patris, & præceptorum obedientiam, deo fieri dignus habitaculum. Et cum secessisset in montem, adeuntes eum secreto discipuli interrogant quando hæc fierent: quôdue signum & aduentus sui & consummationis seculi noscerent. Et quia tria hæc in unum quæsita sunt: distinctis & temporis intelligentiæ significationibus separantur. Respondetur igitur primum de ciuitatis occasu: & confirmantur ueritate doctrinæ, ne quis fallax ignorantibus posset obrepere. Venturi enim erant etiam eorum tempore, qui se Christum essent nuncupaturi. Vt igitur fides pestifero mendacio detrahi posset, admonitio præcessit. Venit enim Samaritanus Simon Zabolicis instructus & operibus & dictis: plures que factorum miraculis deprauauit. Et quia hoc in Apostolorum tempora conueniret, ait: Non est finis Sed ne tunc quidem cum gentes aduersus se mutuo & regna concurrent, & fames ac terræ motus erunt: quia in his non uniuersitatis huius dissolutio est, sed dolorum initia, malis omnibus exinde cœpturis. Confirmat igitut eos ad tolerantiam passionum: fugæ, uerberationis, interitus, & publici in eos odij, propter nomen eius. Atque his quidem uexationibus multi turbabuntur, & tantis insurgentibus malis scandalizabuntur, & usque in mutuum odium excitabuntur. Et falsi prophetæ erunt (ut Nicolaus unus ex septem diaconibus fuit) multosque ementita ueritate peruertent: & abundante nequitia charitas frigescet. Sed usque in finem perseuerantibus salus reseruata est: ac tum per omnes orbis partes uiris apostolicis dispersis, Euangelij ueritas prædicabitur. Et cum uniuersis fuerit cognitio sacramenti cœlestis inuecta, tum Hierusalem occasus & finis incumbet: ut prædicationis fidem & infidelium pœna & metus ciuitatis erutæ consequatur. Hæc igitur in eam ut fuerant prædicta perfecta sunt: & lapidatis, fugatis, peremptis apostolis, fame, bello, captiuitate, consumpta est. Ac tum fuit digna nõ esse, cum eiectis prædicatoribus Chri-

Simon Samaritanus

Nicolaus

sti, indignam dei prædicatione se præbuit. Sequitur deinde & indiciũ aduẽtus futuri. Cum abominationẽ desolationis stantem in loco sancto uidebunt: tunc claritatis reditum intelligendũ. Et de quoc quidẽ, beatissimo Daniele & Paulo prædicantibus, superfluũ nos puto habere sermonẽ: de antichristi enim tẽporibus hęc locutus est. Abominatio ex eo dictus, q̃ aduersus deum ueniens honorem sibi dei uindicet. Desolationis aũt abominatio, quia bellis & cædibus terrã cum piaculo desolaturus sit: atq; à Iudæis susceptus loco sanctificatiõis insistet, ut ubi sanctorum precibus deus inuocabatur, illic ab infidelibus receptus dei honore uenerabilis sit. Et quia proprius iste Iudæorum erit error, ut qui ueritatem respuerunt, suscipiant falsitatem, Iudæam deseri monet, & transfugere in montes: ne admixtione plebis illius Antichristo credituræ insa, ut contagio afferatur, sed omnibus qui tunc fideles erũt, tutiora futura sint deserta montium, quàm frequentata Iudææ. Quod autem ait: Et qui in tecto sunt, non descendant tollere aliquid de domo:) Pręceptum istud secundum humanam intelligentiam rationem dicti factiq; non recipit. Qui enim in tecto est, & Iudæam sit relicturus, nisi descendens ex eo abire non poterit. Aut quæ utilitas est, consistere in tecto, & non in domo manere? Sed frequenter admonuimus proprietates uerborum & locorum contuendas, ut momẽta præceptorum cœlestium consequamur. Tectum est domus fastigium, & habitationis totius celsa perfectio. Domus enim nulla dici poterit uel esse sine tecto. Qui igitur in consummatione domus suæ, id est, in corporis sui perfectione constiterit, regeneratione nouus, spiritu celsus, & diuini muneris absolutione perfectus: non descendere in humiliora rerum secularium cupiditate debebit, neq; interioribus corporis illecebris prouocatus de tecti sui sublimitate decedere. Et qui in agro erit, non reuertatur tollere tunicam suam) Scilicet positus in operationem præcepti, non ad curas pristinas reuertatur. Neq; aliqua corporis indumẽta desideret: ob quæ reuersus, ueterum exinde peccaminum quibus antea contegebatur, erit tunicam relaturus. Væ prægnantibus & nutrientibus.) Simpliciter quidem istud propter moram fugæ accipi potest: quia uentris onere impeditas, imminentem temporum ruinam effugere sit molestum. Sed quid conditio sexus & generationis ordo cõmeruit? Nisi forte ætas illa mulierum quæ in illa tempora inciderint, proprie sit futura maledicta. Sed absit istud, ut quicquam sit quod homini nisi sua culpa malum fiat. Non igitur de fœtarum onere dominum admonuisse credendũ est, cum dicit, Væ prægnantibus; sed animarum peccatis repletarum ostendisse grauitatem, quæ neq; in tecto positæ, neq; in agro manentes repositæ iræ tempestatem uitare possint. Dolor enim prægnantes ex natura consequitur: & partus sine totius corporis uexatione nõ funditur. Quæ ergo tales animæ reperientur, in suo & onere & dolore cõtinebuntur. Illis quoq; uæ erit quæ nutrientur. Est infantia lacte depulsa non minus ad fugam inutilis, q̃ ea quæ etiamnum lacte alatur. Et quõ uæ illi quæ nutriatur: cum nihil intersit ætatis ac tẽporis, nutriri lacte & decessisse de lacte? Sed perinde hic etiam infirmitatẽ animarum, quæ ad cognitionẽ dei tanquam lacte educabantur ostendit: quæ perfecti cibi uirtute indigentes, tenui diuinæ cognitionis infirmoq; gustatu imbuantur. Et idcirco uæ ipsis erit. quia & ad effugiendum antichristum graues, & ad sustinendum imperitæ, nec peccata effugerint, nec cibum ueri panis acceperint. Atq; idcirco orare admonemur, ne uel hyeme fuga nostra, uel sabbato sit: id est, ne aut in peccatorũ frigore, aut in ocio bonorum operum reperiamur. Quia grauis uexatio incumbet, & intolerabilis cunctis, nisi quòd causa electorum dei, diebus illis sit breuitas afferẽda, ut uim

incumben

incumbẽtium malorum coarctatum degrassandi tempus exuperet. Et quia in magna uexatione positis, pseudoprophetæ tanquam præsentem in Christo opem sint indicaturi, multis in locis Christum esse atque haberi mentientur, ut in antichristi famulatum depressos uexatosque deducãt: nunc in desertis esse dicentes, ut errore deprauent: nunc in penetralibus asserentes, ut dominantes potestate concludant. Sed se dominus non loco occulendum, nec à singulis contuendum esse profitetur, sed ubicunque & in conspectu omnium præsentem futurum: modo fulguris, quod ab oriente elatum, lumen suum usque ad occidentis plagam spargit, et undecunque micans ubicunque cernetur. At ne uel loci quidem eius in quo futurus esset, essemus ignari, ait: Vbicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ. Sanctos de uolatu spiritualis corporis aquilas nuncupauit: quorum (congregantibus angelis) cõuentum futurum in loco passionis ostendit. Et digne illic claritatis aduentus expectabitur: ubi nobis gloriam æternitatis, passione corporeæ humilitatis operatus est.

De sole obscurato, & luna & stellis. De signo ficus. De diei aduentus domini incertitudine. De assumendis & relinquendis. Et de uigilantia seruanda. Canon XXVI

Tatim autem post tribulationẽ dierum illorum sol obscurabitur, & reliqua.) Gloriam aduentus sui, & claritatis reditũ indicat ob scuritate solis, defectione lunæ, casu stellarum, uirtutũ cœlestium motu, ostensione signi salutaris, lamentatione gentiũ cognoscentium filiũ hominis in dei gloria: & ad collectionẽ sanctorũ destinatione angelorum, tũ tubæ, id est, iam publicæ libertatis hortatu. Sic erit de grano sinapis arbor ingens: sic de lapide montis contrita imagine orbẽ terræ mons occupãs: sic ciuitas oĩbus deus contẽplabilis: sic lucẽs uniuersis lumen in lychno: sic ex humilitate mortis deus gloriæ. Quarũ omniũ rerum indicio, scire nos uoluit tempus nostræ redẽptionis: quo ex corruptione corporũ, in honorẽ spiritualis substantiæ transferemur. Cognoscendi aũt temporis signum, in similitudine ficus arboris posuit: cuius cum ramus tener fuerit atque fronduerit, tum prope esse æstas intelligetur. Sed longe alia natura & æstatis & arboris est. In ueris enim initijs intumescit: & non exiguũ tempus est mediũ, inter id quod æstas ingruit, & arboris ramus tenerescit in frondes. Ex quo, nõ de arbore hoc dictum esse noscendum est. Et quidẽ iam superius de arboris istius proprietate tractauimus. Huius etiam folijs Adam legimus indutum, & pudorem conscientiæ texisse: id est, tanquam peccati ueste sub lege circundatũ. Ramus igitur ficus antichristus esse intelligitur: zaboli filius, peccati portio, legis assertor. Qui cũ tenerescere cœperit atque frondescere: tunc proxima esse æstas, id est, dies iudicij sentietur. Frondescere aũt quadã peccatorũ exultantiũ uiriditate noscitur. Erit enim tum flos criminosorũ, & honor facinorosorũ, & gratia prophanorũ: quibus tamẽ æstus, id est calor æterni ignis in proximo est. Atque ut fides certa esset futurorum, amen dicendo, professionẽ ueritatis adiecit: generationẽ nostram præterire non posse, nisi uniuersa ista transcurrerent, eaque quæ firma existimanẽ cœlum & terram non futura, uerba aũt sua non posse non esse: quia illa ex conditione creationis suæ, id est, profecta de nihilo, habeant id in se necessitatis, ut non sint: hæc aũt ex æternitate deducta, in id se cõtineant uirtutis ut maneant. De fine aũt temporũ curam solicitudinis nostræ ademit, diem illum dicens nemini esse cognitũ: & nõ solum angelis, sed etiã sibi ignoratũ. O diuinæ bonitatis inæstimabilem misericordiam. Nunquid deus pater cognitionem diei celandi filium proposito abnegauit, cum dictum ab eo sit: Omnia mihi à patre meo

tradita sunt. Ergo non omnia sunt, si est aliquid quod negatur. Sed quia ad nos omnia à patre accepta deueheret, dicq; uerbum non tam futuri in se fidem con tineat quàm facti: ideo extra definitionem dies posita est, ut largum licet deus pœnitentiæ nobis tempus indulgens, incerti tamen metu semper nos solicitos detineret: et ipse nulli loquendo, uoluntatem dandi huius diei nulla dicti sui de finitione cohiberet, quia secundum diluuij tempus, in ipso uitæ nostræ cursu omnia agentibus ac pœnitentibus, magnus ille dies aderit. Quin etiam in assumendis fidelibus futurum esse discrimen ostendit, cum duobus in agro positis, assumatur unus, & alter relinquatur: & duabus molentibus improbetur altera, altera eligatur: & ex duobus qui in lecto erunt, adhæreat unus, alter deferatur. Infidelium enim & fidelium discrimen, in relinquendis alijs, & alijs assumēdis docet. Dei enim ira ingrauescente, sancti (ut propheta ait) in promptuarijs recondentur: perfidi uero ad cœlestis ignis materiem relinquentur. Duos igitur in agro, id est, duos populos fidelium & infidelium, in seculo tanquam in uitæ huius opere, dies domini deprehendet: separabuntur tamen relicto alio, et alio assumpto. De molentibus quoq; par ratio est. Mola, opus legis est. Sed quia pars Iudæorum ut per apostolos credidit, ita per Heliam est creditura, & iustificanda per fidem est: ideo una per eandem fidem boni operis apprehendetur, alia uero in infructuoso legis opere relinquetur, molens incassum, et non factu ra cœlestis cibi panem. Duo autem sunt in lecto, eandem passionis dominicæ requiem prædicātes; circa quam & hæreticorum & catholicorum eadem atq; una confessio est. Sed quia unitatem patris & filij, & communem eorum theotetam, quam deitatem nuncupamus, catholicorum ueritas prædicabit, & eandem rursum plurimis contumelijs hæreticorum falsitas impugnabit, idcirco ex duobus in lecto alter relinquitur & alter assumitur: quia fidem confessionis utriusque in uno assumendo, & in altero relinquendo, diuini arbitrij iudicium comprobabit. Atque ut ignorantiam illam diei omnibus taciti, non sine utilis silentij ratione esse sciremus: uigilare nos propter aduentum furis admo nuit, & orationum assiduitate detentos omnibus præceptorum suorum operibus inhærere. Furem enim esse ostendit zabolum, ad detrahenda ex nobis spolia peruigilem, & corporum nostrorum domibus insidiantem: ut ea incuriosis nobis & somno deditis, consiliorum suorum atq; illecebrarum iaculis perfodiat. Paratos igitur esse nos conuenit: quia diei ignoratio intentam solicitudinem suspensæ expectationis exagitet.

De seruo fideli quem constituit dominus super familiam suam. De decem uirginibus. De homine peregre profecto, qui tradidit substantiā suam seruis suis. Canon XXVII

Vis nam est fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus supra familiam suam? &c.) Quanquam ui commune nos ad indefessam uigilantiæ curam adhortetur: specialem tamen populi principibus, id est episcopis, in expectatione aduentuq; suo solicitudinem mandat. Hunc enim seruum fidelem atq; prudentem præpositum familiæ significat, commoda atq; utilitates commissi sibi populi curantem. Qui si dicto audiens & præceptis obediens erit, id est, si doctrinę op portunitate & ueritate infirma confirmet, disrupta consolidet, deprauata conuertat, & uerbum uitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ dispendat, atq; hæc agens hisq; immorans deprehendatur: gloriam à domino tanquam dispensator fidelis & uillicus utilis consequetur, & super oĩa bona cōstituetur, id est, in dei gloria collocabitur, quia nihil sit ultra quod melius sit. Quòd si contuens

longam

longam dei patientiam, quæ in profectum humanæ salutis extenditur, aduersum conseruos insolescet, & seculi malis uitijsq; se tradet, præsentium tantum curam in cultu uentris exercens: desperata die dominus adueniet, eumq; à bonis quæ spoponderat diuidet, portionemq; eius cum hypocritis in pœnæ æternitate constituet: quia aduentum desperauerit, quia mandatis nō obtemperauerit, quia præsentibus studuerit, quia uita gentium uixerit, quia desperatione iudicij commissam sibi familiam fame, siti, cæde, uexauerit. Tunc similabitur regnum cœlorum decem uirginibus. & reliqua.) Ex dictis superioribus, ratio quoq; huius sermonis intelligi potest. De die enim magno domini omis est sermo, quo occulta humanarū cogitationum diuini iudicij cognitione prodētur: & uera expectati dei fides non ambiguæ spei meritum consequetur. Absolute enim in quinq; prudētibus, & in quinq; fatuis fidelium atq; infidelium est constituta diuisio: quo exemplo, Moyses decem uerba duabus tabulis conscripta acceperat. Necesse enim erat, omnia ea in utraq; conscribi: Et duplex pagina inter proprietatem dextræ & sinistræ, diuisionem sub uno licet testamento bonorum malorumq; signabat. Sponsus atq; sponsa, dominus noster est in corpore deus. Nā ut spiritus carni, ita spiritui caro spōsa est. Deniq; tuba excitante, sponso obuiam tantum proditur. Erunt enim iam ambo unum, quia in gloriam spiritualem humilitas carnis excesserat. Primo autem progressu uitæ huius officijs occurrere in resurrectionem, quæ est à mortuis, præparamur. Lampades igitur animarum splendentium lumen est, quæ sacramento baptismi splenduerunt. Oleum, boni operis est fructus. Vasa, humana sunt corpora: intra quorum uiscera thesaurus bonæ conscientiæ recondendus est. Vendentes sunt hi, qui misericordia fidelium indigentes, reddunt ex se petita commercia: indigentiæ suæ scilicet satietate boni operis nostri conscientiam ementes. Hæc enim indefessi luminis copiosa materies est, quæ misericordiæ fructibus & emenda est, & recondenda. Nuptiæ, immortalitatis assumptio est: & inter corruptionem atq; incorruptionem ex noua societate coniūctio. Mora sponsi, pœnitentiæ tempus est. Expectantium somnus, credentium quies est: & in pœnitentię tempore mors temporaria uniuersorum. Nocte media clamor, cunctis ignorantibus, tubæ uox est, domini præcedētis aduentum: & uniuersos ut obuiam sponso exeant excitantis. Lampadum assumptio, animarum est reditus in corpora: earumq; lux conscientia boni operis elucens, quæ uasculis corporum continetur. Prudentes uirgines hæ sunt, quæ opportunum in corporibus operādi tempus amplexæ, in primum se occursum aduentus dominici præparauerint. Fatuæ autem, quæ dissolutæ ac negligentes, præsentium tantum solicitudinem habuerint: & immemores promissorum dei, in nullam se spem resurrectionis extenderint. Et quia prodire obuiam fatuæ extinctis lampadibus nō possunt: deprecantur eas quæ prudentes erant, ut oleum mutuent. Quibus responderūt non posse se dare, quia non sit fortè quod omnibus satis sit: alienis scilicet operibus ac meritis neminem adiuuandum, quia unicuiq; lampadi suæ emere oleum sit necesse. Quas hortantur ut redeant ad emendū: si uel sero præceptis dei obsequendo, cū lampadū luce sponsi dignæ efficianť occursu. Quibus morantibus spōsus ingressus est, atq; unà cum eo in nuptias, sapientes (quæ cōparato lampadum lumine opperiebātur) introeunt: id est, in cœlestem gloriā, sub ipso statim aduentu dominicæ claritatis incedunt. Et quia iam pœnitentiæ nullum est tempus: fatuæ accurrunt, aperiri sibi aditum rogant. Quibus respondetur à sponso, quia nescio uos. Non enim in officio aduenientis affuerant, neq; ad uocem tubæ excitantis occurrerant, neq; introeuntium comitatui adhæserāt: sed

morantes & indignæ, introeundi ad nuptias tempus amiserant. Sicut enim homo peregre proficiscens, uocauit seruos suos, & tradidit illis substantiam suam, & reliqua.) Diuisio pecuniæ inæqualis est, sed non ad diuidentem referenda diuersitas est. Ait enim, unumquenq; secundum uirtutem suam accepisse. Ergo inquantum quis capax esset accepit: & extra moderantis arbitrium est, quod erat in iure sumentis. Patremfamilias, seipsum esse significat. Peregrinationis tempus, pœnitentiæ spatium est: quo in cœlis à dextris dei assidens, potestatem uniuerso generi humano fidei atque operationis euangelicæ permisit. Igitur unusquisq; secundum fidei suæ mensuram, talentum, id est, euangelij prædicationem, à prædicante suscepit. Hæc enim incorrupta substantia est, hoc Christi patrimonium æternis hæredibus reseruatum. Sed seruus ille qui quinq; talenta accepit, populus ex lege credentium est: ex qua profectus, meritum ipsius rectè probeq; perfunctus, euangelicæ fidei operatione duplicauit. In ratione autem ponenda iudicij examen est: quo cœlestis uerbi usus, & reditus dispensati talenti postulat. Igitur cui erant quinq; cōmissa, domino reuerso, de quinq; decem obtulit: talis scilicet in fide repertus, qualis in lege: qui decem uerborum quinque libris Moysi, præceptorum obedientiam per gratiam euangelicæ iustificationis expleuerit. Igitur iubetur in gaudium domini introire, id est, in honorem gloriæ Christi recipitur. Ille uero seruus cui duo talenta commissa sunt, gentium populus est, fide atque confessione & filij iustificatus & patris: dominum nostrum Iesum Christum deum atq; hominem & spiritu & carne confessus. Nam & corde fides, & ore confessio est. Hęc ergo huic sunt duo talenta commissa. Sed ut prior ille omne sacramentum in quinq; talentis, id est, in lege cognouerat, idq; ipsum fide euangelij duplicauerat: ita iste incremento duum talentorum, atque operatione promeruit, ratione ac reditu dissimili. Par tamen à domino munus amborum est, ut gentium fidem exæquatam credentium ex lege scientiæ nosceremus: nam cum laudatione eadem iubetur in gaudium domini introire. Est autem duplicatio sumptæ pecuniæ, operationem fidei addidisse: & quæ opinione crediderant, rebus factisq; gessisse. Qui uero unum talentum accepit, & in terram recondidit, populus est in lege persistens, totus carnalis & stupidus, & nihil spirituale intelligens: ut quem uirtus prædicationis euangelicæ non subeat, sed propter inuidiam saluandarum gentium, in terra receptum talentum absconderit: neq; ipse utens, neq; utendum alijs dispenset, sed sufficere sibi legem existimet ad salutem: atq; ideo cum ab eo ratio expostularetur, ita ait: Timui te, tanquam per reuerentiam ac metum ueterum præceptorum, usu euangelicæ libertatis abstineat, dicatq;, ecce quod tuum est, uelut in his quæ à domino præcepta sunt fueritimmoratus. In terram uero abscondere, hoc est: nouæ prædicationis gloriam sub obtrectatione corporeæ passionis occulere. Qui cum Christum dominum ad salutem gentium missum fuisse non posset abnuere (nam & aduentus & passio eius ex lege est) obtemperare tamē euangelijs ipse noluerit. Ait enim:
Scio quia homo durus es, metis ubi nō seminasti, & colligis ubi nō sparsisti.) Rerum præsentiū natura non fert messem esse sine semine, & colligi quę sparsa non fuerint: sed totus spiritualis hic sermo est. Diximus enim hunc populum esse de lege, non ignorantem domini aduentum & gentium salutem, sed infidelem: quippe cū sciat metēdos illic iustitiæ fructus, ubi lex sata nō sit: & colligendos ex gētibus, qui nō ex Abrahę sint stirpe dispersi: et idcirco durus hic homo sit, scilicet sine lege iustificaturus, sine dispersione collecturus, & sine satione messurus. Atq; ideo hoc magis sine uenia erit cur prædicationē occuluerit, &
com-

commissum sibi talentum suffoderit, cum sciret messurum esse sine semine, & collectūrum esse quæ nō sparsit: sed potius oportuisse eum nummularijs dare, id est, uniuerso generi hominum, quod seculi negocijs occupetur, usum crediti sibi talēti cōmunicare, domino reditus eius à singulis postulaturo. Ob quam culpam, talentum ab eo non tam euangelij quod suffoderat quàm legis aufertur, eiq; qui quinq; duplicauerit datur: domino dicente, Omni enim habenti dabitur & abundabit: qui autem nō habet, etiam quod habet auferetur ab eo.)

Potest quidem habens abundare: quia facile est per incrementum uel munificentiæ, uel laboris, opulentum posse ditescere. Sed quo modo non habens habebit ad damnum? Hoc ideo, quia habentibus usum euangeliorum, etiam legis honor redditur: non habentibus autem fidem Christi, etiam id quod ex lege habere sibi uidebatur honoris, aufertur.

De aduentu filij hominis ad iudicium in maiestate sua. Canon XXVIII

CVm autem uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, & reliqua.) Omnem ipse rationem huius sermonis absoluit. De iudicij enim tempore aduentuq; commemorat, quo fideles ab infidelibus separabit, atq; ab instructuosis fructuosa discernet, hœdos uidelicet ab agnis: & in dextra ac sinistra collocās unūquenq;, digna aut bonitatis aut malitiæ suæ sede cōstituet: iudicās se in minimis suis, id est, ijs qui sibi cum humilitatis suæ expectatiōe famulentur, & esurientibus ali, & sitientibus potari, et peregrinātibus confoueri, & nudis con tegi, & infirmis uisitari, & solicitis cōsolari. Ita enim in uniuersorū fidelium corporibus mentibusq; transfunditur: ut hæc humanitatis officia, aut gratiam suam impensa mereantur, aut offensam negata cōmoueant. Post quem sermonē quo se uēturum in reditu claritatis ostenderat, nunc passurum esse se admonet: ut sacramentum crucis, admixtum esse gloriæ æternitatis agnoscerent. Sumitur inter hæc perimendi eius à Iudæis consilium: & congregatis principibus sacerdotum, occasio tanti facinoris expectatur.

De muliere quæ accessit ad Iesum in domo Simonis leprosi, habens alabastrum unguenti preciosi. Canon. XXIX

CVm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti preciosi, & reliqua.) Sub ipso tempore passionis non ex nihilo est, ut mulier unguentum preciosum recumbentis domini capiti infuderit. Dehinc, ut discipuli irascerenť & dicerent, ueudi istud potius in usum pauperū debuisse: tum, ut dominus & mulieris factū cōprobaret, & æternā cū prædicatione euāgelij operis huius esse memoriā sponderet: postremo, ut post id Iudas ad uendendā salutē eius erūperet. Mulier hæc in præfiguratiōe gentiū plebes est, quæ in passiōe Christi gloriā deo reddidit. Caput em eius perunxit: caput aūt Christi deus est. Nam unguentū boni operis est fructus, & propter corporis curam mulierū sexui maxime gratū est. Igitur omnē curam corporis sui, & totum preciosæ mentis affectum in honorē dei laudēq; transfudit. Sed discipuli fauore saluandi Israelis, ut sæpenumero cōmouentur: uendi hoc in usum pauperum debuisse. Sed neq; mulier hęc uenale unguentū circumferebat, & pauperes fidei indigos instinctu prophetico nuncupauerunt: atq; hanc gentium fidem emi potius ad salutē egeni huius populi debuisse. Quibus dominus ait, plurimum esse tēporis quo habere curam pauperū possent: cæterū non nisi ex præcepto suo salutem gentibus posse præstari, quæ secum infuso mulieris eius

eius huiusmodi unguento sint consepultæ: quia regeneratio non nisi commortuis in baptismi professione redhibetur. Et idcirco ubi prædicabitur hoc euangelium, narrabitur opus eius: quia cessante Israel, euãgelij gloria fide gentium prædicatur. Qua æmulatione in Iudæ persona Israel prophanus accensus, omni odio ad extinguendum nomen domini incitatur.

De die prima azymorum. Canon XXX

Rima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi uis paremus tibi pascha manducare? & reliqua.) Discipuli ire ad quendam hominem iubẽtur: & ei dicere quòd cum eo dominus pascha cum discipulis facere uellet. Qui præceptis obtemperauerunt, & pascha parauerunt. Sed oportuerat eos scire quò pergerent, & de hominis nomine edoceri. Alioqui incerti ad quem mitterentur, quomodo missi quæ præcepta fuerant exequebantur? Verum sermo prophetię, rerum pręsentium effectibus admiscetur. Hominem enim, cum quo pascha celebraturus esset non nominat: nondum enim Christiani nominis honor credentibus erat præstitus, qui uere sunt deum mentis ac fidei oculis cõtuentes, ut cum eo pascha domini apostolos præparare sciremus, cui in tempore domini nouũ nomen esset addendũ. Post quæ Iudas proditor indicatur, sine quo pascha accepto calice & fracto pane conficitur: Dignus enim æternorum sacramentorum communione non fuerat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quod cum turbis reuersus ostenditur. Neq; sanè bibere cum eo poterat, qui non erat bibiturus in regno: cum uniuersos, tum bibentes ex uiris istius fructu, bibiturus secum postea polliceretur. Hymnoq; dicto, in montem reuersi sunt.) Consummatis scilicet uniuersis diuinorum mysteriorum uirtutibus, gaudio & exultatione communi in cœlestem gloriam efferuntur. Futurę quoque eos infirmitatis admonuit, & nocte eadem omnes metu atque infidelitate turbandos. Cuius rei fides etiã autoritate prophetiæ ueteris continebatur, percusso pastore oues esse spargendas: Se tamen resurgẽtem in Galilæam præcessurum esse, ut infirmitatem eorum sponsione reditus sui consolaretur. Sed Petrus pro fidei suæ calore respondit, cęteris licet scandalizantibus nunquam se scandalizaturum. In tantum enim & affectu & charitate Christi efferebatur, ut & imbecillitatem carnis suæ, & fidem uerborum domini non cõtueretur: quasi uero dicta eius efficienda non essent. Cui ait: Ante quàm gallus cantet, ter me negabis.) Sed tam ille, quàm cæteri ne mortis quidem metu decessuros se de confessione nominis eius pollicentur: Ad omnem enim se ministerij constantiam, intrepida fidei uoluntate firmauerant.

Scandalizari dicit, ut loqui

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Getsemani, & orat patrem. &c. Canon XXXI

Vnc uenit cum illis Iesus in agrum, qui dicitur Getsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orate.) Fidem discipulorum, & constantiam deuotæ sibi uoluntatis acceperat. Sed & turbandos & diffisuros sciebat. Quos considere in loco iubet dum progrederetur orare. Et assumpsit Petrũ, Iacobũ & Ioannẽ Zebedæi filios. Quibus assumptis, tristis esse mœstusq; cœpit: & ait, tristẽ animã suam usq; ad mortem esse. Aliquorũ ea opinio est, quod cadere propter se mœstitudo in deũ potuerit, eũq; futuræ passionis metus fregerit: quia dixerit, Tristis est anima mea usq; ad mortem. & illud: Pater si possibile est, trãseat à me calix iste. Et rursum: Spiritus quidẽ promptus est, caro aũt infirma. & ad postremum, bis id ipsum: Pater si non potest hic calix transire, nisi illum bibam, fiat uoluntas tua. Volunt enim

ex

ex infirmitate corporis erumnam spiritui adhærere, ac si uirtutem illam incorruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ forte assumptio carnis infecerit, & æternitas naturam fragilitatis acceperit. Quæ si ad metum tristis est, si ad dolorem infirma, si ad mortem trepida: iam & corruptioni subdita erit, et incidet in eam totius infirmitatis affectio. Erit ergo quod non erat, de angore mœsta, de timore solicita, de dolore perterrita: ac sic æternitas demutata in metum, si potest esse quod non erat, potuit proinde hoc quod erat aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporum semper est: & qualis est, talis æternus est. Aeternitas autem in infinito manens, ut in his quæ fuerant, ita in illis quæ consequentur extenditur: semper integra, incorrupta, perfecta, præter quam nihil quod esse possit extrinsecus sit relictum. Non ipsa in aliquo, sed intra eam cuncta: potens ita largiri nobis ipsa quod suum est, ut sibi nihil de eo quod sit largita decedat. Sed eorum omnis hic sensus est, ut opinentur metum mortis in dei filium incidisse, qui asserunt non de æternitate prolatum, neq; de infinitate paternæ substantiæ extitisse, sed ex nullo illum qui omnia creauit effectum: ut assumptus ex nihilo sit, & cœptus ex opere, & confirmatus ex tempore. Et ideo in eo doloris anxietas, ideo spiritus passio eum corporis passione. Ideo metus mortis, ut qui mortem timere potuit, & mori possit. Qui uero mori potuit, licet in futurum erit, non tamē per eum qui se genuit ex præterito sit æternus. Quòd si per fidem uitæq; probitatem capaces euāgeliorum esse potuissent, scirent uerbum in principio deum, & hoc à principio apud deum, & natum esse ex eo qui erat, & hoc in eo esse qui natus est, quod is ipse est penes quē erat antequam nasceretur: eandem scilicet æternitatem esse, & gignentis & geniti. Mori igitur nihil in deo potuit, neq; ex se metus deo ullus est. In Christo enim deus erat mūdum reconcilians sibi. Sed introspiciendus omnis hic sermo est, ut quia mœstum fuisse dominum legimus, causas mœstitudinis reperiamus. Admonuerat superius omnes scandalizaturos. Petrus de se confidens responderat, etiamsi cæteri perturbarentur se non commouendum: quem dominus etiam ter se negaturum esse respondit. Sed & ille & cæteri omnes discipuli, ne si in ipsa quidem morte positi sint, pollicentur sese negaturos. Et procedens, iussit discipulos suos considere dum oraret. Assumptisq; Petro, Iacobo & Ioanne: cœpit tristis esse. Ergo nō ante tristis est quàm assumit, & omnis metus illis esse cœpit assumptis: atq; ita non de eo orta est, sed de his quos assumpserat, mœstitudo. Et quidem recordandum est, non alios hic assumptos fuisse, quàm ipsos illos, quibus uenturus in regno suo filius hominis ostensus est: tum cum assistētibus in monte Moyse & Helia, toto æternæ gloriæ suæ honore circundatus est. Sed quæ tum assumendorum eorum, eadem & nunc fuit causa. Deniq; ait: Tristis est anima mea usq; ad mortem. Nunquid ait: Tristis est anima mea propter mortem? Certe non ita. Nam si de morte erat metus, ad eam utiq; referri per quam erat debuit. Sed aliud est usq; in id, aliud ob id metuere. Et causam nō facit quicquid in fine est, quia usq; in id quod ab altero cœptum sit differatur. Superius igitur dixerat: Scandalum patiemini in me in ista nocte. Sciebat exterrendos, fugandos, negaturos: sed quia spiritus blasphemia nec hic nec in æternum remittitur, metuit ne se deum abnegent, quem cæsum & consputum & crucifixum essent contemplaturi. Quæ ratio seruata in Petro est, qui cum negaturus esset, ita negauit: Nō noui hominem. Quia dictum aliquid in filiū hominis, remittetur. Tristis ergo est usq; ad mortē. Non itaq; mors, sed tempus mortis in metu est: quia post eam resurrectiōis uirtute fides esset firmāda credētiū. Sequitur illud: Sustinete & uigilate mecū. Et pgressus procidit in faciē suā orās) Manere

Tristitia quō in Christo

Blasphemia in spiritum

secum

fecum peruigiles admonet. Sciebat enim ingruente zabulo fidem eorum con-
fopiendam. Et parem fecum uigilantiam imperat, quibus eadem paffio immi-
nebat: deinde orat, Pater meus fi poffibile eft tranfeat à me calix ifte. Sed ta-
men non ficut ego uolo, fed ficut tu uis.) Tranfire à fe calicẽ rogat. Nunquid
ait: Tranfeat me calix ifte? Hæc enim fututa erat pro fe timentis oratio: fed ali
ud eft, ut tranfeat deprecari. In eo enim quod à fe tranfit, ipfe ille à moleftia tran
feuntis excipitur. Quia autem, ut à fe tranfeat rogat: nõ ut ipfe prætereatur orat,
fed ut in alterum id quod à fe tranfit excedat. Nunquid impoffibile erat nõ pa-
ti Chriftum? Atqui iam à conftitutione mundi facramentum hoc in eo erat no
ftræ falutis oftenfum. Nunquid pati ipfe nolebat? Atqui fuperius fundendum
in remiffionem peccatorum, corporis fui fanguinem confecrauerat. Quomo-
do ergo ait: Pater fi poffibile eft? & quomodo: Non ficut ego uolo, fed ficut tu
uis? Totus igitur fuper his qui paffuri erant, metus eft: atque ideo quia non eft
poffibile fe non pati, pro his rogat qui paffuri poft fe erant, dicens: Tranfeat ca
lix à me, id eft, quomodo à me bibitur, ita ab his bibatur: fine fpei diffidentia, fi
ne fenfu doloris, fine metu mortis. Ideo autem fi poffibile eft: quia & carni &
fanguini horum grauis terror eft, & difficile eft eorum acerbitate corpora hu-
mana non uinci. Quod autem ait: Non ficut ego uolo, fed ficut tu uis: uellet qui
dem eos non pati, ne fortè in paffione diffidant, fed cohæreditatis fuæ gloriam
fine paffionis difficultate mereantur. Non ergo ut non patiantur rogat dicens:
Non ut ego uolo: fed ut quod pater uult, bibendi calicis in eos ex fe tranfeat
firmitudo: quia ex uoluntate eius nõ tam per Chriftum uinci diabolum, quàm
etiam per eius difcipulos oportebat. Poft quæ ad difcipulos redit, & dormien-
tes deprehendit: & Petrum coarguit, cur fecum una faltem hora nõ uigilet. Pe-
trum ideo ex tribus, quia præ cæteris non fe fcandalizaturum fuerat gloriatus.
Superioris autem metus fui indicat caufas, dicens: Orate ne intretis in tenta
tionem.) Hoc erat igitur quod uolebat, & ideo in oratione tradiderat: Non
inducas nos in tentationem, fciens quid in nos infirmitati carnis liceret. Cur au
tem ne in tentationem uenirent orare eos admonuiffet, oftendit dicens: Spi-
ritus quidem promptus, caro autẽ infirma.) Non utiq; de fe: Ad eos enim hic
fermo conuerfus eft. Aut quomodo nunc fit fpiritus promptus, fi fuperius tri-
ftis eft anima ufq; ad mortem? Sed uigilare præcepit & orare: ne in tẽtationem
incidant, ne infirmitati corporis fuccumbant. Et idcirco fi poffibile eft, ut à fe
tranfeat calix orat: quia bibendi eius, caro omnis infirma fit. Rurfum uero difce
dens orauit dicens: Pater fi non poteft tranfire calix ifte nifi illum bibam, fiat
uoluntas tua.) Paffuris difcipulis per fidei iuftificationem, omnem in fe cor-
poris noftri infirmitatem affumpfit: cruciq; fecum uniuerfa ea, quibus infirma-
bamur affixit. Ideo peccata noftra portat, et pro nobis dolet: quia fidei in nobis
calore feruente, cum aduerfum diabolum paffionis bello fit decertandum, om
nes imbecillitatum noftrarum dolores cum corpore eius & paffione moriun-
tur. Et ideo tranfire ab eo calix non poteft, nifi illum bibat: qui pati nifi ex eius
paffione nõ poffumus. Verum quod iterum reuerfus reperit dormiẽtes: often-
dit abfentiæ fuæ tempore plures quodam fidei fomno detinendos. Sed rurfum
orauit, idem repetens: reuerfusq; qui uigilare iufferat, qui confopitos obiurga
uerat, ait: Dormite iam & requiefcite.) Poft orationem frequentem, poft di-
fcurfus recurfusq; multiplices, metum demit, fecuritatem reddit, in requiem
adhortatur, uoluntatem patris iam de nobis fecurus expectat dicens, Fiat uo-
luntas tua: quia tranfiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis no-
ftri, & timoris folicitudinẽ, & ipfum dolorem mortis abforberet. Quòd autem
ad

ad eos reuertens, dormientesq; reperiens primum reuersus obiurgat, secundo silet, tertio quiescere iubet: ratio ista est, quòd primum post resurrectionem dispersos eos & diffidentes ac trepidos deprehendit: secundo, misso spiritu paraclero, grauatis ad contuendam euangelij libertatem oculis, uisitauit. Nam aliquandiu legis amore detenti, quodam fidei somno occupati sunt. Tertio uero, id est, claritatis suæ reditu, securitati eos quietiq; restituet.

De Iuda, qui erat unus de duodecim discipulis, ueniente ad Iesum cũ plurima turba ut eum traderet. De gladio quem iussit Petro conuertere in locum suum. Canon XXXII

ET adhuc eo loquente, Iudas unus de duodecim uenit, & cum eo plurima turba.) In his omnibus passionis est ordo. Sed in osculo Iudæ hæc fuit ratio: ut doceremur inimicos omnes, eosq; quos sciremus desæuituros in nos esse, diligere. Osculum enim eius dominus nõ respuit. Quod autem ait Iudæ, Fac quod facis, cito: traditionis suæ potestatem sub uerbi huius conditione præmittit. Nam qui iuris sui habebat aduersum traditores aduocare plusquam duodecim legiones angelorum, longe facilius unius hominis & consilijs & artibus potuisset occurrere. Deniq; Pilato ait: Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset. Dat igitur in se potestatem dicendo: Fac quod facis: scilicet quia uoluntatis crimen pro facti pensatur inuidia, re perageret, quod uoluntate iam faceret. Vnus autem ex his qui erant cum eo, gladium exerens, seruo principis sacerdotũ aurem abscidit: eiq; dominus ait, Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui gladio utuntur, gladio peribunt.) Ergo hic ipse iam iudicatus est, quia gladio utens gladio interibit? Sed non omnibus gladio utentibus mors solet esse per gladium, Nam plures, aut febris, aut alius accidẽs casus absumit: qui gladio aut iudicij officio, aut resistendi latronibus necessitate sint usi. Igitur ab apostolo seruo principis sacerdotum auricula desecatur: populo uidelicet sacerdotio seruienti, per Christi discipulum inobediens auditus exciditur, & ad capacitatem ueritatis hoc quod erat inaudiens amputatur. Turba autem omnis aduersus dominum gladijs armata processerat. Recondi gladium præcepit: quia eos non humano, sed oris sui gladio esset pertempturus. Cæterum si secundum sententiam eius omnis gladio utens gladio perimeretur: recte ad necem eorum gladius exerebatur, qui eodem utebantur ad facinus. Reliqua uero gestorum ordinem habent. Falsi testes conquisiti: sacerdos eius ipsius in qua gloriabatur legis ignarus, etiam sacramento, an ipse Christus esset fidem quærens: quasi occulte de eo lex prophetæq; loquerentur. Quin etiam is ipse Christum est confessus inuitus, domino dicente: Tu dixisti. Cuius maiestate audita uestem sibi discidit, ipsum uidelicet quo contegebatur uelamentum legis abrumpens. In palmis uero atq; sputis, ad consummandã hominis humilitatẽ, uniuersa in eum contumeliarũ genera exercebantur. Diligenter autẽ cõtuendum est, qua conditione Petrus negauerit: Quanquam de hoc superius tractatum est. Nam primo ait, non se intelligere quid diceret: sequenti, non se ei adhæsisse: tertio uero se hominem nõ nosse. Et uere prope iam sine piaculo hominẽ negabat, quem dei filium primus agnouerat: tamẽ quia ex infirmitate carnis uel ambiguus extitisset, amarissime fleuit, recolens trepidationis istius culpam, se nec admonitum potuisse uitare. Traditur deinde Pilato gentium iudici. Non enim iudicari reus poterat ex lege, ipse sine dolo atq; peccato. Tunc uidens Iudas, qui cum tradiderat quoniam damnatus esset &c.) Iudas agens poenitentiam, precium sanguinis Christi reddidit sacerdotibus: ut licet ipse uẽditi sanguinis iusti autor *Idẽ Ambrosius*

N esset

esset, tamen ementiũ infidelitatẽ ipsa professio uẽdentis argueret. Qui responderunt, Quid ad nos? Tu uideris.) Professio audax atq; cæca est. Emisse se iusti sanguinẽ audiunt, & extra iudicij reatũ futuros esse se credunt: cũ tamen dicendo, tu uideris, facinus ipsum in uẽdente constituat, contra aũt uendentis testimonio scelus ementiũ confirmet. Secedens itaq; suspendit se, damnato Christo. Ita mortis Iudæ tẽpus est cõparatum, ut sub passione domini cõmotis infernis supernisq; omibus & reuulsis, & in obliuionẽ officij sui uniuersorũ elementorum procuratione stupefacta: nec inter mortuos uisitaretur, nec inter uiuos post resurrectionem haberet pœnitentiæ facultatem. De argenteis uero redditis, quia precium sanguinis esset, neq; in corban, id est, in oblationum pecunia admisceri liceret: cõsilio inito emitur ager figuli, & in sepulturã peregrinorum deputatur. Magnum in hoc propheriæ sacramentũ, & in factis & in dictis miraculi plena meditatio. Figuli opus est de luto uasa formare: cuius in manu sit, ex luto eodem uas, aut idipsum, aut pulchrius reformare. Agrum autem seculum nuncupari, ipsis domini nostri uerbis continetur. Christi ergo precio seculum emitur, id est, uniuersitas eius acquiritur: & in sepulturam peregrinorum atq; inopum deputatur. Nihil hinc pertinet ad Israel, & totus hic seculi empti usus alienis est: his uidelicet, qui in precio Christi sanguinis sepelientur, quo uniuersa sunt empta. Omnia enim à patre accepit, quæ in cœlis & quæ in terra sunt. Et ideo hic ager figuli est, quia dei omnia sunt: cuius in manu sit, nos ut uelit tanquam figulus reformare. In hoc igitur agro Christo commortui & consepulti, huius peregrinationis nostrę æternam requiem sortiemur. In cuius rei fidem Hieremiæ prophetia subditur, ut in facti istius opere tanto ante diuinæ uocis autoritas ostenderetur. Interroganti autem Pilato, an ipse esset rex Iudæorum, respondit: Tu dicis.) Sed per quam diuersus sermo est, qui fuerat ad sacerdotem. Illi enim quærenti, an ipse Christus esset, dixerat: Tu dixisti. Hoc ideo, quia lex omnis uenturũ Christũ prædicauerat, respondetur tatũ de præteritis sacerdoti, quia semper uenturũ Christum ex lege ipse dixisset: huic uero legis ignaro, interrogãti an ipse esset rex Iudæorũ, dicitur, Tu dicis: quia per fidẽ præsentis confessionis salus gentium est, et quod hoc de se ille qui antea ignorabat loquatur, quod hi negetit qui antea loquebantur.

De Pilato cum sederet pro tribunali, & cum misit ad illum uxor sua, dicens: Nihil tibi sit & iusto isti. De transeuntibus iuxta crucem &c. Canon XXXIII

SEdente autem Pilato pro tribunali, misit ad illum uxor sua dicẽs: Nihil tibi sit & iusto isti.) Species in ea gentium plebis est: quæ iam fidelis, eum cum quo conuersabatur incredulum populum, ad Christi fidem aduocat. Quæ quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eandem gloriam futuræ spei illum cum quo conuersabatur inuitat. Deniq; Pilatus & manus lauit, & populo Iudaico innocentem se à domini sanguine esse testatur: quia Iudæis suscipientibus in se ac filios suos fusi dominici sanguinis crimen, quotidie in cõfessionẽ fidei ablutus gentiũ populus demigrat. Offerenti uero Pilato, ut secundũ solennis diei priuilegium, quo unũ ex reis poscentibus dimitti oportebat, ut Iesum absolueret: Barabban potius hortantibus sacerdotibus populus elegit. Interpretatio autem nominis Barabba, est patris filius. Iam itaque arcanum futuræ infidelitatis ostenditur, Christo patris filium præferendo, antichristum scilicet hominem peccati & zaboli filium: potiusq; adhortantibus principibus suis, eligunt damnationi reseruatum, q̃ salutis autorem. Cæso deinde domitio imponitur chlamys coccinea,

Barabbas quid

&

& uestis purpurea, & corona spinea, & harundo dextræ: & genu posito adoratur, illuditur, susceptis uidelicet omnibus corporis nostri infirmitatibus: omnium deinde martyrum, quibus regnum secum erat debitum, sanguine in cocci colore perfunditur: preciosoq; prophetarum ac patriarcharum in purpura honore uestitur. Spinis quoq;, id est, compungentium quondam peccatis gentium coronatur: ut ex rebus perniciosis atq; inutilibus, quæ capiti eius, id est, deo circundata moliuntur, gloria quæreretur. Peccatorum est enim aculeus in spinis, ex quibus Christo uictoriæ corona contexitur. In calamo uero, earundem gentium infirmitas atq; inanitas manu comprehensa firmatur: quin etiam capiti eius illiditur. Capiti, ut opinor, de ictu calami non grandis iniuria est: sed typica in eo ratio seruatur, ut infirmitas gentilium corporum manu Christi cōprehensa, etiam in deum patrem, qui caput eius est, acquiescat. In his autem omnibus Christus dum illuditur adoratur. Procedentes autē, homini cuidam Cyrenensi lignum passionis imponunt.) Indignus enim Iudæus erat Christi crucem ferre: quia fidei gentium erat relictum & crucem accipere & compati. Locus deinde crucis talis est, ut positus in medio terræ, & tanquā in uertice huius uniuersitatis insistens, ad capessendam dei cognitionē uniuersis gentibus esset æqualis. Oblatum quoq; uinum felli admixtum bibere recusauit: Nō enim æternæ gloriæ incorruptioni peccatorum amaritudo miscetur. Vestis uero eius sorte potius diuisa q̄ scissa, mansuram incorruptionē corporis indicabat. Atq; ita in ligno uitæ cunctorū salus & uita suspenditur: cui duo latrones læuæ ac dextræ affiguntur, omnem humani generis uniuersitatem uocari ad sacramētum passionis domini ostendētes. Sed quia per diuersitatē fidelium atq; infidelium, fit omnium secundum dextram sinistramq; diuisio: unus ex duobus ad dextrā situs, fidei iustificatione saluatur. Additur etiam illud opprobrium, quo se ipse Israel infidelitatis arguere indicatur: Hic est qui destruebat templum dei, & in triduum illud reædificabat. Hoc igitur maximū omnium, & ueluti difficillimū imponitur. Quid ergo ueniæ erit, cum post triduum reædificatū dei templum in corporis resurrectione cernetur? Quòd aūt latrones ambo conditionem ei passionis exprobrāt: uniuersis etiam fidelibus scandalum crucis futurum significat. Nox aūt ex die, diuisio tēporum est. Ita enim tertius dierum triū totidēq; noctium numerus expletur: & occultū diuinæ operationis mysterium totius creationis stupore sentitur. Clamor uero ad deum, corporis uox est: recedentis se uerbi dei contestata dissidiū. Deniq; cur relinquatur exclamat, dicens: Deus meus, deus meus, quare me dereliquisti? Sed relinquitur, quia erat homo, etiam morte peragendus. Quin etiam hoc quod per calamū datum in spōgia acetum, cum gustasset proclamans spiritū reddidit, diligenter est contuendū. Vinum, & honor est immortalitatis & uirtus: quod per uitiū aut incuriæ aut uasis coacescit. Hoc igitur cum in Adam coacuisset, ipse accepit & potauit ex gentibus. In calamo enim ex spongia ut potaret offertur: id est: ex corporibus gentium uitia corruptæ æternitatis accepit, & in se atq; immortalitatis cōmunione ea quæ in nobis erant uitiata transfudit. Deniq; in Ioanne postq̄ potauerat dixit, Consummatū est: quia omne uitiū humanæ corruptionis hausisset. Et quia nihil agendum esset extrinsecus, spiritū cum clamore magnæ uocis emisit: dolens non omnium se peccata potare. Et deinceps uelum tēpli scinditur: quia exinde populus est diuisus in partes, & ueli honor cum custodia angeli protegentis aufertur. Mouetur terra: Capax eñ huius mortui esse nō poterat. Petræ scissæ sunt: Omnia enim tum ualida & fortia penetrans dei uerbū & potestas æternæ uirtutis irruperat. Et monumenta aperta sunt: Erant enim mortis claustra

reserata. Et multa corpora sanctorum dormientium surrexerunt. Illuminans enim mortis tenebras, & infernorum obscura collustrans: in sanctorum ad præsens consopitorum resurrectionem, mortis ipsius spolia detrahebat. Vt autem infidelitatis facinus Israeli accumularetur: centurio & custodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, dei filium confitentur. Quòd autem à Ioseph rogato Pilato ut corpus redderet, & sindone inuoluitur, & in monumento nouo in petra exciso reponitur, & saxum monumēti ostio aduoluitur: quanquam sit ordo gestorum, & sepelire eum esset necesse, qui resurrecturus esset ex mortuis, tamen non sine rerum aliquarum momento expressa sunt singula. Ioseph apostolorum habet speciem: & idcirco quanquam in duodecim apostolorum numero nō fuerit, discipulus domini nuncupatur. Hic munda sindone corpus inuoluit. Et quidem in hoc eodem linteo reperimus de cœlo ad Petrum uniuersorum animantiū genera summissa. Ex quo fortè non superflue intelligitur sub lintei huius nomine consepeliri Christo ecclesiam: quia tum in eo, ut in confusione ecclesiæ, mundorum atq; immundorum animalium fuerit cōgesta diuersitas. Domini igitur corpus tanquam per apostolorum doctrinā infertur in uacuam & in nouam requiem lapidis excisi: scilicet in pectus duritię gentilis quodam doctrinæ opere excisum Christus infertur, rude scilicet ac nouum, & nullo antea ingressu timoris dei peruium. Et quia nihil est, quod præter eum oporteat in pectora nostra penetrare, lapis ostio aduoluitur: ut quia nullus antea in nos diuinę cognitionis autor fuerat illatus, nullus absq; eo postea inferatur. Metus deinde furandi corporis, & sepulchri custodia atq; obsignatio, stultitię atq; infidelitatis testimoniū est: quod signare sepulchrum eius uoluerint, cuius præcepto conspexissent de sepulchro mortuum suscitatum. Motus uero terræ tempore matutino diei dominici resurrectionis est uirtus: cum contuso mortis aculeo, & illuminatis illius tenebris, resurgente uirtutum cœlestium domino, infernorum trepidatio cōmouetur. Angelus autem domini de cœlo descendens & lapidem reuoluēs, & sepulchro adsidens: misericordiæ dei patris insigne est, resurgenti filio ab inferis, uirtutum cœlestium ministeria mittentis. Atq; ideo prior ipse resurrectionis est index, ut quodam famulatu paternæ uoluntatis resurrectio nunciaretur. Sed cōfestim dominus mulierculis per angelum adhortatis occurrit, & consalutat: ut nunciaturæ expectantibus discipulis resurrectionem, non angeli potius quàm Christi ore loquerentur. Quòd uero primū mulierculæ dominum uident, salutantur, genibus aduoluuntur, nunciare apostolis iubentur, ordo in contrarium causæ principalis est redditus: ut quia à sexu isto cœpta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloriæ, & uisus & fructus & nuncius redderetur. Emitur uero à custodibus, qui omnia hæc uiderant, argento resurrectionis silentium, & mendacium furti, honore scilicet seculi & cupiditate: quia in pecunia honor eius est, Christi gloria denegatur.

FINIS.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI IN PSALMORVM EXPLANATIONEM PROLOGVS.

ARIAS esse plurimorum de psalmorum libro opiniones, ex libris ipsis quos scriptos reliquere, compertum habemus. Nam aliqui Hebræorum eos in quinq; libros diuisos uolunt esse: ut sit usq; in quadragesimum psalmum liber primus, et à quadragesimo usq; ad septuagesimum primum liber secundus, & ex eo usq; ad octogesimum octauum liber tertius, & usq; in centesimumquintum liber quartus: ob quod hi omnes in cõsummatione sua habeant, fiat, fiat. Cõcludatur deinde in centesimo quinquagesimo psalmo liber quintus. Alij uero ita inscribendos psalmos existimauerunt: Psalmi Dauid, quo titulo intelligi uolunt, eos oĩes à Dauid fuisse conscriptos. Sed nos secundum apostolicam autoritatem, librum psalmorũ & nuncupamus, & scribimus. Ita enim in Actis apostolorũ dictum meminimus: Scriptum est enim in libro psalmorum: Fiat domus eius deserta, & episcopatũ eius accipiat alter. Ergo neq; secundum quosdam Hebræos quinq; libri, neq; secundum plurimorum simplicitatem psalmi Dauid dicẽdi sunt: sed secundum apostolicam autoritatem liber psalmorum esse noscendus est. Sunt autem plures eorundem psalmorum scriptores. Nam aliquibus Dauid autor præscribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus Asaph, in aliquibus Iditum, in aliquibus filiorum Choræ, in aliquo Moysi. Ex quo absurdum est psalmos Dauid cognominare: cum tot autores eorum ipsis inscriptionũ titulis ædantur. Et liber psalmorum rectius esse dicetur: diuersis in unum uolumen prophetis, diuersorum & autorum, & temporum congregatis. Visum autem aliquibus est, Hieremiæ, & Aggei, & Zachariæ, quorundam psalmorum superscriptionibus nomina prænotare: quum horum nihil in authenticis Septuaginta translatorum libris ita editum reperiatur: adeo ut etiam in plurimis Latinis & Græcis codicibus, sine horum nominibus simplices tantum psalmorum tituli præferantur. De his autem qui sine autorum nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur, antiquorum uirorum ista traditio est: quod ex eo psalmo, cuius autor in superscriptione præponitur, qui deinceps sine autorum superscriptione succedunt, eius esse existimandi sunt, qui anterioris psalmi autor inscribitur, usq; in eum psalmum, quo nomẽ alterius autoris præferatur. Vt si psalmi alicuius superscriptio talis sit: Psalmus Dauid, cæteri qui sine titulo consequantur, Dauid esse credantur, donec prophetæ alterius nomen in superscriptione ponatur: & ex eo usq; in alterum prophetã, qui sine inscriptione medij sunt, eius sint, qui in anterioris psalmi superscriptiõe autor cœptus sit anteferri. Quod si fortè aliquis per id intelligentiæ huic fidem detrahet, quod in his psalmis, qui in eum psalmum cui Moses autor prælatus est, subsequuntur, scriptum sit, id est, in nonagesimooctauo, Moses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuhel inter inuocantes nomen eius, non posse à Mose eum prophetatum uideri oportere, cum Samuhel nomen, qui tanto postea quàm Moses natus est, extet in psalmo: meminerit, nulli mirum aut difficile uideri oportere, ut tantus propheta tanti prophetæ, postea

Psalmorum uaria diuisio

Autores psalmorum qui certi, qui dubij

Psalmi sine titulis

Nomen ædi in prophetijs etiã non nati

3.Reg.13 licet futuri nomen ediderit: cum in regnorum libris Iosiæ regis nomen sit ante-
quam nascatur, prophetatum, propheta dicente: Altarium, altarium, hæc dicit
dominus: Ecce filius nascetur Dauid, Iosias nomen eius. Per quod non incredi
bile esse oportere, ut Samuhel à Mose prædicatus sit, maxime cum secundum
Hieremiam dicentem: nec si stet Moses & Samuhel, Mosi cognominatus &
Esdra psalmorum Aristarchus coæquatus sit ex merito sanctitatis. Quæ traditio (ab Esdra quantum creditur,
psalmos post captiuitatem in unum librum colligente, profecta) si falsa aut im
probabilis existimabitur: ab his qui cõtradicunt, autores horum psalmorum
demonstrari necesse est: Absolutum enim est, non potuisse eos nisi prophetis
Psalmi canunt euangelicam historiam prophetantibus prophetari. Non est ergo ambigendum, ea quæ in psalmis di-
cta sunt, secundum euangelicam prædicationem intelligi oportere: ut ex qua-
cunque licet persona prophetiæ spiritus sit loquutus, tamen totum illud ad co-
gnitionem aduentus domini nostri Iesu Christi, & corporationis, & passionis,
Obscuritas in psalmis & regni & resurrectionis nostræ gloriã uirtutẽque referatur. Sunt aũt omnes
propheticę ad mundialem sensum & prudentiã seculi clausæ atque obsignatæ, se-
Esa.29 cundum illud Esaiæ: Et erunt uobis omnia uerba hæc, tanquam eloquia libri
huius signati. Quòd si quidem homini scienti literas dicetur: lege ista, dicet: nõ
possum legere, signatum est enim. Et si dabitur liber hic in manus homini nesci
enti literas, & dicetur: lege hunc, respõdet: nescio literas. Imperitia legendi &
intelligẽdi librum prophetiæ sub persona utriusque hominis monstrata est, cum
intelligentia docti ad legendum, signaculum clausi mysterij non adeuntis, illi-
us indocti ignorationi per communem utriusque intelligendi inopiam compa-
Summa argumẽti psalmorũ ratur. Sunt enim uniuersa allegoricis & typicis contexta uirtutibus: per quæ o-
mnia unigeniti dei filij in corpore & gignendi, & patiendi, & moriendi, & re-
surgendi, & in æternum conglorificatis sibi qui in eum crediderint, regnandi,
& cæteros iudicandi sacramenta panduntur. Et quia scribæ & pharisæi dei fili-
um natum in corpore non recipientes, omnibus propheticæ intelligentiæ adi-
Lu.11 tum denegarent, sub denunciatione pœnæ ita à domino arguuntur: Væ uobis
legis doctores, qui abstulistis clauem scientiæ. Ipsi non introitis, & introeuntes
non sinitis introire. Negantes enim Christum, cuius aduentus opus est pro-
phetarum, clauem scientiæ abstulerunt: quia cognitionem legis, quæ aduen-
tum domini corporeum prædicauit, fides corporei aduentus abnegata præclu
dit. Et hoc quidem ex omni scripturarum propheticarum genere dictum esse
intelligendum est: ut nisi in aduentum domini ex uirgine in hominem procre-
andi intellectæ & recognitæ fuerint, intelligentiæ earum uis obsignata habea-
Fides aperit prophetiæ recondita tur & clausa. Tamen nequaquã psalmorum librum nisi per fidem aduẽtus eius
posse intelligi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur. Et angelo Philadelphię
Ecclesiæ scribe. Hæc dicit sanctus & uerus qui haber claues Dauid, qui aperit,
Apo.3 & nemo claudet: qui claudit, & nemo aperiet. Clauẽ igitur Dauid habet, quia
ipse per hæc ui quadã signacula quæ de corporalitate eius, & passione, & mor-
te, & resurrectione, & gloria, & regno & iudicio Dauid de eo in psalmis pro-
phetat, absoluit: aperiens quod nemo claudet, & claudens quod nemo aperi-
et. Quia per hanc quæ in illo expleta est prophetiam, aperiet, quod nemo præ-
cludet: & contra expletæ in eo prophetiæ fide abnegata, claudet quod nemo
possit aperire. Nullus enim nisi ille in quo hæc prophetata & expleta sunt, cla-
uem intelligentię huius impartiet. Denique id ipsum cõsequenter docuit, dicẽs:
Apo.5 Et uidi super dextram sedẽtis in throno librum scriptum deintus & deforis, si-
gnatum signaculis septem: & uidi alterum angelum ualidum, prædicantẽ uoce
magna: Quis est dignus aperire librum & soluere signacula eius? Et nemo po-

tuit

tuit, neq; in cœlo, neq; in terra, neq; infra terram aperire librũ, neq; uidere ip-
sum. Et flebã, quia nemo dignus repertus esset aperire librũ, neq; uidere ipsum.
Et unus de senioribus ait mihi: Noli flere, ecce uicit leo de tribu Iuda, radix Da
uid, aperire librum, & septem signacula eius. Liber iste, & pręterita, & futura in
his, quæ intus & foris scripta erant, continens, à nemine dignus est aperiri: & a-
postoli fletus ob desideriũ intelligentiæ, & dolorem difficultatis exoritur. Sed
uicit leo ex tribu Iuda, et radix Dauid, librũ & signacula eius aperire: quia solus
septem illa, quæ superius docuimus, signacula, quibus liber clausus est, per sa-
cramentũ corporationis suæ & diuinitatis absoluit. Id ipsum aũt dominus post
resurrectionem testatus est, dicens: Quoniam oportet omnia impleri quæ scri-
pta sunt in lege Moysi, & in prophetis, & psalmis de me. Per hæc ergo omnis
prophetię liber & signatus & clausus est: quia creditis his quę impleta per eum
sunt, cuncta illa quæ signata & clausa sunt, & aperiunt̃, & absoluentur. Et quan
quam omnia à diuino spiritu per Dauid dicta esse, ipsa domini professiõe nos-
semus: tamen etiam id ipsum prophetiæ huius species docet, supernæ & cœle
stis in eo doctrinã scientiæ extitisse. Eo enim cũ organo propheratũ est, Græce
psalterio, Hebraice Nabla nuncupato: quod unum omniũ musicorũ organo-
rum rectissimũ est, nihil in se uel peruersum cõtinens, uel obliquũ. Neq; quod
ex inferioribus locis in sonum concentus musici cõmouetur, sed in formam do
minici corporis constitutum organum, sine ullo inflexu deflexuue directũ est:
organum ex supernis commotum & impulsum, & in cãtionem supernæ & cœ
lestis institutionis animatũ, non humili & terreno spiritu, ut cætera terræ orga-
na, personũ. Non enim ille humilia atq; terrena in ipso corporis sui organo prę
dicauit, sicut ipse testatus est: Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur:
quia aũt de cœlo uenit, quæ uidit & audiuit, testatur. Per hunc ergo supernũ spi-
ritum deus cantatur in psalmis: in forma dominici corporis, in quo cœlestis spi
ritus est loquutus: forma quoq; terrena huius & musici, & ex supernis cõtinen
tis organi, comparata. Non est aũt ignorãdum, indiscretum apud Hebræos nu
merum esse psalmorũ, sed sine ordinis annotatione esse conscriptos. Non enim
illic primus, secundus, aut tertius, aut quinquagesimus, aut centesimus præno-
tantur: sed sine præscriptione aliqua ordinis numeriq; permixti sunt. Esdras e-
nim, ut antiquæ traditiones ferunt, incõpositos eos, & pro autorũ ac temporũ
diuersitate dispersos, in uolumen unum collegit & retulit. Sed septuaginta se-
niores, secundum Moysi traditionẽ ad custodiendam legis doctrinã in synago
ga manentes, posteaq; illis à rege Ptolemæo transferendæ ex hebræo in Græ-
cum sermonẽ totius legis cura mandata est: spirituali & cœlesti scientia uirtutẽ
psalmorũ intelligentes, in numerum eos atq; ordinem redegerunt: singulis qui
busq; numeris pro efficientia sua in absolutione perfectis, perfectorũ & effici-
entium psalmorũ ordinem deputantes. Et quanquam id ipsum ex singulorum
psalmorum uirtutibus intelligi possit: tamen absolutissime in gestorum & tem
porum historia docemur, psalmorũ scilicet collationes secũdum perfectorum
numerorum esse efficientiam ordinatas. Psalmus enim tertius secundum histo
riam quinquagesimo psalmo posterior est: Inscriptio namq; utriusq; multo in-
teruallo temporis ætatisq; diuersa est. Nam ille quæ sub Vria & Dauid sunt ge-
sta, complectitur: ille autem fugam Dauid Absalon filio suo olim persequente
significat: & uirtus ac sacramentũ numeri perficit, hunc & illum pro competen
tibus & sibi cõgruis numeris collocari. Inscriptio uero quinquagesimi psalmi,
secundum historiam quinquagesimi & primi psalmi inscriptione posterior est.
Sed quinquagesimi numeri uirtus & perfectio exigebat, & Doech Idumei im

Psalterium quid sit

Christi corpus psalteriũ est Ioan. 3

Quotusquisq; psalmus

Septuaginta addiderunt numeros

Mysteria numerorum in psalmus

pœnitens in Dauid odium postulabat, anteriorē postponi, & posteriorē anteferri: ut remissio peccatorū in numero quinquagesimo collocaretur, & pœna perfidiæ numerum constitutæ remissionis excedens careret uenia, cum & tempus & numerū pœnitētiæ perdidisset. Nam cum in quinquagesimo, in quo est sabbata sabbatorum secundum Iubilei anni præformationem peccatorum remissio sit constituta: cōpetenter hic psalmus in quo pœnitentia antelata peccatorum remissio postulatur, in ordine est huius numeri collocatus. Tribus uero quinquagesimis psalmorum liber cōtinetur: & hoc ex ratione ac numero beatæ illius nostræ expectationis existit. Nanq; qui & primæ quinquagesimæ, & secundæ deinde quinquagesimæ psalmum, & tertiæ rursum quinquagesimę in qua finis est, libri consummationem diligenter aduertat: prouidentiam dispositorum in hunc ordinem psalmorum cum dispensatione salutis nostræ intelliget conuenire. Cum eñ primus gradus sit ad salutem, in nouum hominē post peccatorum remissionem renasci, sitq; post pœnitentiæ confessionē regnum illud domitüin sanctæ illius ciuitatis & cœlestis Hierusalem tempora reseruatum, & postea consummata in nos cœlesti gloria in dei patris regnū per regnū filij proficiamus, in quo debitas deo laudes uniuersitas spirituū prædicabit: facile intelligimus in singulis psalmorum uirtutibus sub quinquagenariæ numero collocatis, sacramentum dispensationis huius quinquagenariæ contineri. Esse autem hæc sabbata sabbatorū, septenarius numerus per septem in septuplum connumeratus ostendit: Quem tamen ogdoas, quia dies eadē prima quæ octa-
Ogdoas in euangelio ua, secundum euangelicam plenitudinem in ultimo sabbato adiecta consummat. Et hæc quidem sabbata sabbatorū ea ab apostolis religiōe celebrata sunt, ut his quinquagesimæ diebus nullus neq; in terrā strato corpore adoraret, neque ieiunio festiuitatē spiritualis huius beatitudinis impediret: quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus dominicis est constitutum, qui ultra sabbati numerum per plenitudinem euangelicę prędicationis accedunt. Nanq; cum in septimo die sabbati sit & nomen & obseruantia constituta: tamē nos in octaua die, quę & ipsa prima est, perfecti sabbati festiuitate lætamur. Et dignum est hanc ogdoadis perfectam sacramentis cœlestibus uirtutē, in psalmo eo qui octauo in numero dispositus est, contueri, cui pro torcularibus titulus adiectus est: uasculis in nouos fructus præparatis, & ad feruentis musti liquorē cōtinendū innouatis. Et numerus iste, ad percipiendos fructus euāgelicos, caducis his corporum nostrorū uasculis reformatis secundum ogdoadem est euangelicam destinatus. Et hoc psalmi istius textus & sermo testatˢ. Ogdoadis quoq; istius uirtus, etiam in uirtute sexti psalmi & numeri, quo pro octauo oratio est continetur: & hoc numeri ratio perficit, ut & in sexto pro octauo esset oratio, & in octauo titulus pro torcularibus adderetur. Tribus aūt in numeris hæc torcularium superscriptio reperitur. Nam & octauus, & octogesimus, & octogesimus tertius psalmus hūc habet titulum, ut in numeris perfectis perfectæ huius beatitudinis ordo cōsisteret: ita tamē, ut simplicē ogdoadem, & ogdoadis decadē,
Trias sacramentū triadis (quæ à nostris trinitas est nuncupata) concluderet. Et hanc quidem ogdoadis perfectionē, etiam in centesimo atq; decimooctauo psalmo cognoscere possumus. Nam in octonum numerū per octonos uersus secundū Hebræos singularum literarum initia collecta sunt: sed & ipsa uirtus psalmi sacramentum ogdoadis edocet. Sunt aūt in eo ogdoades uigintiduæ. Nam octoni uersus singularum literarum initijs deputantur: & hoc ea ratione efficitur, ut quia psalmus iste perfectum uirum secundum doctrinam euāgelicam consumat, per omes uiginti & duas Hebræi sermonis literas, sub sacramēto ogdoa

dis

dis erudiremur. Et ea causa est, ut in uigintiduos libros lex testamēti ueteris deputetur: ut cum literarū numero cōuenirent. Qui ita secundum traditiones ueterū deputantur, ut Mosi sint libri quinq;: Iesu Naue sextus: Iudicū & Ruth, septimus: primus & secūdus regnorū, in octauū: tertius & quartus in nonū: Paralipomenon duo, in decimū sint: sermones dierū Esdræ, in undecimū: liber psalmorum, in duodecimū: Salomonis prouerbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, in tertiumdecimū, & quartūdecimum, & quintumdecimum: Duodecim aūt prophetæ, in sextūdecimū: Esaias deinde & Hieremias cum lamentatione & epistola, Sed & Daniel, & Ezechiel, & Iob, & Hester, uiginti & duūm librorum numerum consumment. Quibusdā aūt uisum est, additis Tobia & Iudith, uiginti quatuor libros secundum numerum Gręcarum literarum connumerare. Romana quoq; lingua media inter Hebræos Græcosq; collecta. Quia his maxime tribus linguis sacramentum uoluntatis dei, & beati regni expectatio prædicatur: ex quo illud Pilati fuit, ut his tribus linguis regem Iudæorū dominum Iesum Christum esse præscriberet. Nam quamuis multæ barbaræ gentes dei cognitionem secundum apostolorum prædicationem, & manentiū hodie illic ecclesiarum fidem adepræ sint: tamen specialiter euangelica doctrina in Romani imperij (sub quo Hebræi & Græci continentur) sede consistit. Consequens autem est, secundum octonariū hunc uiginti & duarum ogdoadum numerum, eum qui subiectus est, in quindecim canticis graduum psalmorum numerum contueri. Post perfectam enim illam pręcedentium ogdoadum doctrinam, hoc canticum graduum in quindecim psalmis, & duobus perfectis numeris oportuit conuenire: hebdomade scilicet & ogdoade, id est, septimo & octauo numero. Nā per obseruantiā legis, quæ in hebdomade est cōstituta, & euangelicum profectum, qui ogdoadis & præsenti religione & sperata expectatione perficitur, isto cantico graduum in cœlestia & æterna conscenditur. Nam & in templo per hunc numerum graduum principes sacerdotum in sanctorū sancta conscendebant: ut quia neq; hebdomas legis sine euangeliorum ogdoade, neq; ogdoas euangeliorum sine legis hebdomade uirum posset præstare perfectum: quisquis illa perfecte credidisset, in his perfectis & beatis sanctis sanctorum perfectum hunc uirum, qui in quindecim graduum cantico est, hebdomadis & ogdoadis numerum locaret. Quanquam uero hæc à nobis secundum numeros in legis obseruantia completos, & in sacramēto euangelico distributos ita dicta sunt: tamen absolutius uniuscuiusq; numeri uirtutem ex superscriptionibus psalmorum & dictorum ipsorum intelligentiam consequemur. Sunt autem superscriptionum omnium tituli diuersi. Nam præter eos qui autorum suorum nominibus, aut causarum aut temporum significationibus prænotantur, sunt alij quibus titulus in finem est: alij quibus tantum psalmus cantici, uel canticum psalmi: & necesse est diuersas causas diuersarum superinscriptionum extitisse. Non enim sine causa tanta rerum diuersitate hic titulorum ordo conuertitur: ut nunc in finem, nunc psalmus, nūc canticum, nunc canticū psalmi, nunc psalmus cantici, ad distinctionem psalmi quæ subiaceat præferatur. Et quanq; in singulis quibusq; psalmis singularum quarumq; inscriptionum causas præstare nitamur: tamen ad compendium studiosæ intelligentiæ, in breuem sermonem uirtutem superscriptionum omnium coartamus. Finis est, cuius causa cætera sunt, ipsum aūt nulli alij causam suam præstat. Ob finem enim omnia, nihil uero aliud post finem. Namq; ad finem tenditur, sed in fine desinitur. Ita finis & anteriorum perfectio est: & ex se nihil in aliquid aliud protendens, propria in semet sui ipsa possessio est. Psalmi igitur qui inscribūtur, in finem, tituli intelligendi

Tres linguæ

Tituli psalmorum quid habeant mysterij

Titulus in finē quid uelit

ligendi sunt, ut ex perfectis atq; absolutis bonorum æternorũ doctrinis & speciebus existant: quia ad ea quæ in his dicuntur, fidei se nostræ cursus extendat, & in his nullo ulteriore procursu ipso suo optatæ & adeptæ beatitudinis fine requiescat.

Psalmus, canticum, & similia, quomodo differant

In musicis uero artibus hæ sunt officiorum & generum uarietates. Psalmus est: cum cessante uoce, pulsus tantum organi concinentis exauditur. Canticum est: cum cantantium chorus liberrate sua utens, neq; in consonum organi adstrictus obseqnium, hymno canoræ tantum uocis exultat. Canticum autem psalmi est, cũ organo præcinente subsequens & ęmula organo uox chori canentis auditur: modum psalterij modulis uocis imitata. Psalmus uero cantici est, cum choro ante canente humanæ cantionis hymno ars organi cõsonantis aptatur, uocisq; modulis præcinentis pari psalterium suauitate modulatur. His ergo quatuor musicæ artis generibus, competentes singulis quibusq; psalmis superscriptiões sunt coaptatæ. Ex uirtutibus autem psalmorum, & ex ipsis doctrinę musicæ diuersitatibus causa uniuscuiusq; superscriptionis ostenditur.

Psalmus

In eo enim psalmo, in quo tantum psalmus inscribitur, fidelium operum, & religiosorum gestorum, aut doctrina, aut confessio cotitinetur: cum propheta cõmemorando quæ egerit, ad doctrinam nos gestorum similium instituit, motu corporei organi nostri ad pios officiorum usus temperato.

Canticum

At uero cum Canticum tantum in titulo ponitur: scientia in eo spiritualis, & intelligentia cœlestis arcani, quam quis per cognitionẽ sapientiæ cosequit̃, existit: cum nõ cõmemoratis fidei operibus, solam doctrinã perfectę de deo cognitionis ostendit. Non enim statim omnis scientia in bono opere est, neq; rursum omne opus bonum ueram scientiã consequitur.

Canticum psalmi

Ob quod & illud, quod in tertio superscriptionum genere est Canticum psalmi, cum bonorũ operum efficiẽtiæ scientia & doctrina cõiungitur. Prius enim in bonis operibus uiuendũ est: ut perfecta posset ea quæ deinceps succedit diuini sacramẽti esse cognitio, secundũ id quod dictum est: Desiderasti sapientiã, serua mandata, dominus præstabit tibi eandẽ. Præstat ergo dominus sapientiam his, qui per meritum operum gratiam intelligentiæ consequuntur. Ex his ergo opetum doctrinæq; studijs, psalmi illius qui canticũ psalmi superscribitur, erit causa noscenda.

Psalmus cãtici

Vbi aũt est psalmus cantici, illic per cognitionis sciẽtiam usus boni operis tractatur: quum desideratam nobis fidelium gestorum efficientiam præstet anterior de deo adepta cognitio. Hæc igitur musicæ artis quadrifaria diuersitas, psalmorum est diuersitati coaptata: ut psalmus per organi corporei motum in cõmemoratione gestorũ sit, Canticum uero per sapientiæ cognitionẽ habeat in se doctrinę scientiã. Canticũ uero psalmi est, cum præeunte gestorũ merito cognitio præstatur. Psalmus deinde cantici, cum per adeptæ scientiæ cognitionẽ fidelium gestorũ opus inchoatur & geritur.

ἀνεπίγραφοι

Per has ergo superscriptionũ proprietates intelligẽtiã psalmorum quærere oportebit: quia unicuiq; generi prophetiæ in proprietate titulorum unumquodq; genus musicę cõparationis aptatum est. Eos uero qui sine inscriptione ulla significationis alicuius habeantur, ut est primus uel secundus, & cæteri cõplures alij, intelligendũ est ex doctrina spiritus sancti ad spiritualẽ cognitionẽ generalis scientiæ fuisse cantatos: ut unusquisq; ex his secundum fidei suæ synceritatem, rationem intelligentiæ spiritualis expeteret. Alię uero superscriptiones, quæ aut res gestas secundum historiam significant: aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid complexæ sunt, uel ex interpretatione nominum, uel ex comparatione gestorum, uel ex consimilium specie, ex quibus rebus psalmus consistat ostendunt: ut sicubi est pro die sabbati, aut pro occultis filij, aut pro die octauo, per corporalem superscriptionum significãtiam spiritualis psalmi intel-

ligatur

ligatur æditio: uel cũ illius Dauid, uel illi Dauid, uel Absalon, uel Saul, uel Doech in titulo sub gestorum historia prænotantur, in eo per pronominũ qualitates ut illi, uel illius Dauid, aut per nominum uirtutes, ut est Absalon, & Saul, & Doech, prophet am quæ in psalmo sit, consequantur. *D apsalma quid* In diapsalma uero, quod interiectũ plurimis psalmis est, cognoscendũ est demutationẽ aut personæ, aut sensus sub conuersione modi musici inchoari: ut sicubi diapsalma intercesserit, aut aliquid aliud dici, aut etiã ab altero dici, aut in altero artis musicæ modulo cantari intelligendũ sit. De personis ac sensibus, ubi diapsalma intercedere repertemus, rationẽ afferre tentabimus. Cæterũ modũ musicæ disciplinę cõserua re translatio Græca & Latina nõ potuit. Hæc aũt in cõpendiosam breuitatẽ fe- *Carmen* stinus ad ipsam psalmorum expositionẽ sermo collegit. Est aũt diligẽs perpensumq; iudiciũ expositionis psalmi uniuscuiusq; prestandũ, ut cognoscat qua u- *Clauis psalmi* nusquisq; eorũ claue intelligentiæ aperiendus sit. Nã liber omnis similis est urbi pulchræ atq; magnæ, cui ædes cõplures diuersęq; sint, quarum fores proprijs clauibus diuersisq; claudantur: quæ cum unum in locum cõgestæ permixtæq; sint, uolenti unamquanq; ædem aperire, maximã ignaro afferãt difficultatem, ut claues uniuscuiusq; ædis inueniat: sitq; aut familiaris scientię cognitã clauem cito ex copia illa cõgestæ in unum uarietatis eligere, aut ingẽtis laboris aptam & congruam clauem aperiendi uniuscuiusq; aditus inuenire: quia ratio & qualitas non sinat, nõ suas claues claustris disparibus coaptare. Itaq; secundũ domini misericordiã aperiendi uniuscuiusq; psalmi clauẽ reperturi, huius ipsius primi psalmi aditum propria sua & congrua claue pandamus.

CLAVIS SIVE INTROITVS IN PRIMVM PSALMVM.

PRincipalis hæc in psalmis intelligentia est: ex cuius persona, uel in *Persona à quo & in quem* quẽ ea quæ dicta sunt intelligi oporteat, posse discernere. Non enim uniformis & indiscreta est eorũ cõstitutio, ut nõ & autores habeant & genera diuersa. Inuenimus eñ in his frequenter personam dei patris solere proponi, ut in octogesimooctauo, cum dicitur: Exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, in oleo sancto meo unxi eum. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam eum, excelsum super reges terrę. Personam uero filij in plurimis ferè introduci. ut in decimo septimo psalmo: Populus quem non cognoui, seruiuit mihi: & in uicesimo primo: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Hunc autem primum psalmum uel ex persona patris, uel *Augustinus docet hæc dici ex persona patris* ex persona filij non posse intelligi, res ipsa absolute docet, cum in eo ait: Sed in lege domini fuit uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. In eo enim psalmo, in quo personam patris designari meminimus, propria ei & apta memorantur, cum dicitur: Ipse inuocabit me: pater meus es tu, deus meus, & susceptor salutis meæ. Et in eo in quo filius loqui docetur, ipse se ex his quæ cõmemorat dictorum suorum profitetur autorẽ, dicens: Populus quem non cognoui seruiuit mihi. *Psal. 17* Dum enim & pater dicit: Inuocabit me, & filius ait: Populus seruiuit mihi, ipsos se esse qui de se loquantur, ostendunt. At uero nunc cum dicitur, Sed in lege domini fuit uoluntas eius, nulla domini persona de se loquentis ostenditur: sed beatitudinem potius, eius uidelicet uiri, cuius in lege domini uoluntas sit prædicat. Persona itaq; prophetæ, cuius ore spiritus sanctus loquitur, nunc esse noscenda est; officio oris eius ad cognitionẽ nos sacramenti spiritualis erudiens. Et cum hæc loquatur, quærendum est de quo uiro eum loqui intelligere debeamus. Ait enim: Beatus uir qui non abijt in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit: & in cathedra pestilentię non sedit.

Sed

Sed in lege domini fuit uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tẽpore suo. Et folium eius non defluet: & omnia quæcunq; faciet, bene dirigentur. Multos uel præsenti sermone uel ex literis ac scriptis eorum comperi ita sensisse de psalmo, quòd significari in eo dominus noster Iesus Christus atq; intelligi debeat: cuius beatitudo in his quæ subiecta sunt, prædicetur. Sed id nec modo, nec ratione docuere, bonæ quidẽ opinionis affectu: quia omnis ad eum prophetia est referenda psalmorũ. Sed ubi & quando ad eum prophetiæ ipsius sermo se referat, rationabilis scientiæ discernendũ est ueritate. Ea aũt quæ in exordio psalmi posita sunt, minime personæ eius dignitatiq; cõueniunt: & incautã hanc ita prædicãdi facilitatẽ illa ipsa coarguũt, quę continẽtur in psalmo. Cũ enim dicitur: & in lege domini fuit uoluntas eius, cũ lex per dei filium lata sit, quõ ad eum ob id beatitudo referetur, quia uoluntas eius in lege domini fuerit, cũ dominus ipse sit legis? Quòd autem lex eius sit, in psalmo septuagesimoseptimo ipse testatus est, quũ ait: Attendite popule meus in legem meam, inclinate aures uestras in uerba oris mei. Aperiam in parabo-
Matt. 13 lis os meũ. Et hæc Matthęus euangelista ab eo dicta esse cõfirmat, dicens: Ideo in parabolis loquebatur, ut impleretur quod dictum est: Aperiam in parabolis os meum. Prophetiã ergo suam rebus dominus expleuit. Nam in his in quibus loquuturũ se spoponderat, parabolis est loquutus. Id aũt quod ait: Et erit tanq; lignum quod plantatũ est iuxta decursus aquarũ, in quo cõparatiue beatitudinis profectus ostendit, quõ personæ eius poterit coaptari, ut sit dei filio plantatum lignum beatius? ob quod beatus sit, quia aliquando similitudinẽ eius pro-
Quomodo igitur dicitur uitis & lux fectu beatitudinis cõsequatur. Dehinc cum secundũ Sapiẽtiam & apostolum, & ante secula, & ante tempora æterna sit, & primogenitus omnis creaturæ sit, & in ipso, & per ipsum creata sint omnia: quomodo his rebus cum fiet similis, beatus est, quæ ab ipso sint instituta? cum neq; creatoris uirtus ad beatitudinis suæ perfectionẽ comparatione egeat creaturæ, neq; primogeniti antiquitas in eo quod erit tanquã lignum, tempus præposteræ cõparationis admittat. Id eñ quod erit, per expectandum adhuc tempus, non potest uideri ut aut fuerit, aut iam sit in rerũ natura. Quicquid aũt iam est, non eget dilatione tẽporis ut ad aliquid inchoetur: quia antiquitate exordij sui esse iam permanet. Itaq; quia hæc à diuinitate unigeniti filij dei domini nostri Iesu Christi intelliguntur aliena: uir ille hic à propheta beatus prędicari opinandus est, qui se ei corpori quod dominus assumpsit, in quo homo natus est, conformem studio æquitatis, & totius iustitiæ perfectione præstiterit. Et sane id intelligi oportere plenius psalmi expo-
Summa argumenti totius psalmi sitio demonstrabit. Speciosissimum autem hoc & dignissimũ incipiendorum psalmorum sanctus spiritus sumpsit exordium, ut humanam infirmitatem per spem beatitudinis ad innocens religionis studium adhortaretur, ut sacramentum dei corporati doceret, ut communionem gloriæ cœlestis polliceretur, ut pœnam iudicij denunciaret, ut differentiam resurrectionis ostenderet, ut prouidentiam dei retributione monstraret. Perfecta scilicet consummataq; ratione tantę prouidentiæ ordinem inchoauit, ut humanam imbecillitatem ad fidei studium beati uiri spes illiceret, spei beatitudinem comparata ligni similitudo sponderet, insolentem uero impietatem intra metum denunciata impijs seueritas coerceret, meriti differentiam in consilijs sanctorum cõditionis ordo distingueret, dei magnificentiam in cognoscendis iustorum uijs æquitas constituta monstraret. Nunc & res ipsas & eorum uerba tractemus.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI in primum Psalmum enarratio.

Quinq; in beato uiro

EATVS uir qui non abijt in consilio impiorum, & in uia peccatorum nõ stetit, & in cathedra pestilentiæ nõ sedit. Sed in lege domini fuit uolũtas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.) Quinq; generũ obseruantiã beato uiro subesse propheta cõmemorat. Primã in impiorũ consiliũ non eundi, alteram in peccatorum uia nõ consistendi, tertiã in cathedra pestilentię nõ sedendi, tum deinde uoluntatis in lege domini ponẽdæ, postremã in ea die noctuq; meditãdi. Ergo necesse est differre impiũ à peccatore, peccatorẽ à pestilente, maxime cũ sit impijs consiliũ, peccatori uia, cathedra pestilenti. Dehinc cum in cõsiliũ impiorum eatur potius q̃ stetur, in uia uero peccatoris stetur magis quàm eatur. Quarũ rerum causas ut intelligere possimus discernendum est, quantũ differat peccator ab impio, ut per id intelligi possit, cur peccatori uia, & impio consiliũ deputetur. Dehinc cur & in uia standum, & in consilium eundũ sit; cum humana consuetudo, & in cõsilio standũ, & in uia eundum esse decernat. Non omnis qui peccator est, & impius est. Impius autẽ nõ potest esse peccator. Et sumamus ex usu conscientię cõmunis exemplum. Patres suos amare possunt filij, licet ebriosi sint, & lasciui, & prodigi: & inter hæc uitia carent impietate, qui non carent crimine. Impij uero licet in præcipuis sint continentiæ frugalitatisq; uirtutibus, omne tamen quodcunq; aliud extra impietatem erit crimen in contumelia parentis excedunt. Igitur secundũ hoc propositum exemplum, impiũ discerni à peccatore non dubiũ est, & impios quidem eos esse natura ipsa iudicij cõmunis ostendit, qui cognitionẽ dei expetere fastidiunt, qui nullũ esse mundi creatorem irreligiosa opinione præsumũt, qui mundum in hunc habitum ornatumq; fortuitis motibus constitisse cõmemorant: qui ne quod iudiciũ creatori suo ob uitam recte criminoseuè gestã relinquãt, uolunt ex naturæ necessitate se nasci: & ex eadem rursum necessitate dissolui. Horum igitur omne consiliũ fluctuans, incertum ac uagum est, & in eisdem ac per eadem sine ulla consistendi statione defertur. Non enim tenet modum definitionis alicuius. Creatorem mundi disputatio docere ausa non est. Cum enim quæras cur mundus? & quando, & in quantum? & utrum mundus homini, an homo mundo? & mors ob quid uel quousq; uel qualis? Circa hæc impietatis suæ consilia agitur semper, & uadit, loco consistendi in his consilijs non reperto. Sunt & alia consilia impiorum; eorum scilicet qui in hæresin delapsi, nec noui, nec ueteris testamenti legibus continentur. Quorũ sermo in orbe semper & circulũ erroris inflexus, nihil tenens, & in nullo consistens, indefinitæ scientiæ cursu recursuq; iactatur. Quorũ impietatis est, deum nõ ex dei ipsius professione, sed ex arbitrij sui uoluntate metiri, ignorantes nõ minoris impietatis esse deum fingere q̃ negare. A quibus cum requiras quo spei ac fidei fine sic sentiant, confunduntur, perturbãtur, dissimulant, circumerrant, & finem ipsum eius de qua quæritur disputationis euitãt. Beatus ergo uir est qui in hoc impiorum consilium nõ abijt, id est, qui ipsam illam in hoc consiliũ eundi non admiserit uoluntatem: quia quę impia sunt uel cogitasse iam crimen est. Sequens autem est, ut qui in impiorum consiliũ non abijt, in peccatorũ quoq; uia non stet. Plures enim sunt qui cum per cõfessionem dei ab impietate discreti sint, non tamen à peccato per id liberi sunt, in ecclesia quidẽ manentes, sed ecclesiæ disciplinã non tenentes, ut auari, ebriosi, tumultuosi, procaces, super-

Impius & peccator quod differat

Impietas quid proprie

Via peccatorum quid

bi, ſimulatores, mendaces, rapaces. Et ad hæc quidem nos uitia naturæ noſtræ
propellit inſtinctus. Sed ut utile eſt, nos à uia hac qua ferimur abſcedere, ſic ne-
que cõſiſtere illic, adhibito decedẽdi ex ea non moroſo recurſu. Et idcirco bea
tus uir eſt, qui in uia peccatorum non ſtetit, natura quidem in uiam hanc defe-
rente, ſed ex uia hac fidei religione referente. Tertius quoq; hic obtinẽdæ bea-
Cathedræ pestilentiæ
titudinis ordo eſt, in cathedra peſtilentię non ſedere. Sederũt in cathedra Moy
ſi phariſæi docẽtes, ſedit & Pilatus in tribunali. Cuius itaq; cathedræ ſeſſionem
exiſtimabimus peſtilentem? Non utiq; Moyſi. Dominus enim ſedentẽ potius
Matth. 23
quàm ſeſſionẽ cathedræ improbandum dicit: Super cathedram, inquit, Moyſi
Secularia negocia periculosa clericis ac bonis
ſederũt ſcribæ & phariſæi, quæcunq; dixerint facite, quæ autẽ faciũt, facere no
lite. Cathedræ huius ſeſſio peſtilens nõ eſt, cuius obedientia dominica autori-
tate præcipitur. Illa ergo erit peſtilens, cuius contagiũ Pilatus manus abluẽdo
deuitat. Multos enim etiam in metu dei cõſtitutos, ſeculariũ tamen honorum
ambitio corrũpit, & uolunt eccleſiæ legibus ſubditi, fori legibus iudicare. Sed
quanquã ad hæc ipſa officia quæ agũt, ferant ſecum religioſam uoluntatẽ, be-
neuolos ſeſe cõtinentesq; præſtando: tamen neceſſe eſt eorũ in quibus diuerſa
buntur negociorũ quodam peſtilenti cõtagio polluantur. Publicarũ enim cau
ſarum ordo manere eos uolentes etiã in eccleſiaſticę legis ſanctitate non ſinit.
Et quamuis religioſi propoſiti tenaces ſint: tamẽ neceſſitate ſedis obtẽtæ, cum
ad contumeliam, cum ad iniuriam, cũ ad pœnam cũctante licet uoluntate co-
gũtur, facit eos neceſſitatis ipſius participes: cum tanquã lue morbida imbuun
tur. Et idcirco hanc eorum cathedram peſtilentiæ propheta cognominat, quia
contagione ſua uoluntatẽ religioſæ mentis inficiat. Sed beatitudinẽ uiri non-
dum, uel in impiorum cõſilium non iſſe, uel in peccatorum uia non ſtetiſſe, uel
in peſtilentiæ cathedra nõ ſediſſe, conſummat. Poſſunt enim hæc & in ſeculari
uiro reperiri: ut unum deum eſſe creatorẽ mundi opinetur: ut à peccatis ſe per
ſtudium modeſtiæ innocentiæq; refrenet: ut honorũ dignitatibus priuatæ &
Legis dominicæ meditatio
tranquillæ uitæ ocium anteponat. Sed perfectum nunc deo uirum propheta
conformans, & quem in magnis æternæ beatitudinis cõſtituat exemplis, non
cõmunibus eum ad id docet uſurũ eſſe uirtutibus, ſed his conſummandũ eſſe,
ut beatus ſit, quæ ſequũtur: Sed in lege domini fuit uolũtas eius.) Abſtentio
ſuperiorũ inutilis eſt, niſi in cõſequentia adhibeatur intentio: ſcilicet ut in lege
domini uoluntas ſit. Nõ expectat propheta ut metus ſit. Plures enim intra le-
gem metus cohibet, paucos uero uoluntas cõſtituit in lege: Quia timoris eſt,
non audere timẽda negligere: perfectæ uero religionis eſt, præſcriptis uelle pa
rere. Et idcirco beatus ille eſt, cuius in dei lege nõ timor eſt, ſed uoluntas. Sed
deeſt interdũ & aliquid uoluntati: Et perfectam beatitudinẽ ſolum uelle non
obtinet, niſi uoluntatẽ ſequatur operatio. Sequitur nanq;: Et in lege eius me-
ditabitur die ac nocte.) Beatũ hunc uirum cõtinua legis meditatio & indefeſſa
cõſummat. Sed fortè id humanæ infirmitatis natura non patitur: per quã quie-
ſcendũ, dormiendũ, cibo uacandum eſt, ob quæ à ſpe cõſequendę beatitudinis
etiã neceſſitate naturaliũ decidamus: cum aliquãdo à meditatione diurna atq;
nocturna negocij corporalis interceſſione ſit deſinendũ. Simile quoq; huic di
1. Theſſ. 2
cto Apoſtoli dictũ eſt: Sine intermiſſione orantes. Quaſi uero nõ recuperãdo
uires ſuas, naturæ noſtræ neceſſitas poſſit ſine interpellatione tẽporis ſemper
Meditatio in factis eſt
orare. Meditatio itaq; legis non ſolũ in uerbis legentis eſt, ſed & in operis reli-
gione: neq; ut libros tantũ & ſcripturas recẽſeamus, ſed ut ea quæ ſcripturis ac
libris cõtinentur, geſtis rebusq; meditemur, et diurna nocturnaq; opera legem
ſemper exerceamus, ut illud apoſtoli eſt: Omnia quæcunq; facitis, in gloriã dei
facite

facite, siue cũ mãducatis, siue cum bibitis, siue cũ aliud agitis. Per hoc enim effi
citur, ut sine intermissione oremus; cũ per opera deo placita, & in gloriã eius
semper exercita, sancti cuiusq; uiri uita omnis oratio fit: ac sic secundũ legẽ no
ctu dieq; uiuendo, uita ipsa nocturna legis erit & diurna meditatio. Sed cõsum
mata uiri huius beatitudine, qui impiorũ consilijs, & peccatorũ uijs, & pestilen
tiæ cathedra se abstinens dei legem uolens die & nocte mediteť, docẽdum est
quãtus ei fructus acquisitæ huius beatitudinis sit futurus. Velle enim beatum
esse, ex beatitudinis ipsius expectatione proficisciť. Sequitur nanq;: Et erit *Et erit tanquã lignum*
tanquam lignũ quod plantatũ est iuxta decursus aquarũ, quod fructum suum
dabit in tempore suo. Et foliũ eius nõ defluet.) Ridiculum hoc forte & ineptũ
cõparatæ beatitudinis creditur exemplũ: in quo ligni plantatio iuxta decursus
aquarũ, fructus sui datio secundũ suum tempus, & foliũ eius nõ defluens præ-
dicatur. Hæc quidẽ secundum homines seculi nulla forte existimabuntur. Sed
uideamus secundũ propheticam doctrinam, quanta in his ipsis rebus ac uerbis
cõparatæ beatitudinis gloria conlocetur. In libro Genesis ubi plantatum à deo
paradisum legislator ostendit: Omne quoq; lignũ specie pulchrũ & ad usum *Gen. 1*
bonum productum esse mõstrauit, esse quoq; & in medio paradisi lignũ uitæ,
& lignũ sciẽdi boni & mali exposuit: irrigari deinde paradisum flumine, quod
postea in quatuor principia diuisum sit. Quod autẽ esset hoc lignum uitæ, pro-
pheta Salomon docuit, dicens de adoratione sapientiæ: Lignũ uitæ est omni- *Prou. 3*
bus qui complectuntur eam, & qui incũbunt in eam sicut in domino. Lignum
ergo hoc uiuens est: neq; solũ uiuens, sed etiam rationale. Rationale aũt in tan-
tum, ut fructũ det. Det uero non confuse, non importune: sed tempore suo. Et
plantatũ hoc lignũ est iuxta decursus aquarũ, in possessione scilicet regni dei,
id est, in paradiso, & unde flumen exiens in quatuor principia diuiditur. Non
enim ait: Post decursus aquarũ, sed iuxta decursus aquarũ: unde primũ decur-
sus aquarũ diuisiones sortiuntur. Illic enim plantatũ hoc lignum est, quò latro
nem illum se dominũ confitentẽ dominus (qui sapientia est) introduxit, dicẽs:
Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Et quia sapientiã, qui Christus *Luc. 23*
est, lignũ uitæ cognominari de sacramento futuræ corporationis & passionis
prophetica autoritate docuimus; etiam ex euãgelijs intelligẽtiæ huius est pro-
prietas astruẽda. Dominus nãq; ipse se arbori cõparauit, cũ in Beelzebub dæ-
monia eum Iudæi eijcere dixissent: Aut facite, inquit, arborẽ bonam & fructus *Matth. 12*
eius bonos, aut facite arborẽ malam & fructus eius malos. Ex fructu enim ar- *Christus arbor*
bor cognosciť. Quia cũ fructus esset optimus dæmonia eijcere: Beelzebub eũ,
cuius fructus pessimi sunt, esse dicebãt. Huius quoq; beati ligni non dedigna-
tus est in se docere uirtutẽ, cum pergens ad crucẽ ait: Quia si in humido ligno *Luc. 23*
hæc faciunt, in arido quid fiet? per humidi ligni exemplum nihil in se ariditati
mortis obnoxiũ esse significãs. Huic itaq; ligno beatus ille uir similis fiet, cum
translati latronis in paradisum modo secundũ decursus aquarũ & ipse plante-
tur: & fiet beata illa & nõ eradicãda nouella plantatio, quã in euangelijs domi
nus significat cum de aliena plantatione cõqueritur, dicens: Omnis plantatio *Matth. 15*
quã non plantauit pater meus cœlestis eradicabiť. Hoc ergo lignum dabit fru
ctus suos. Vbicũq; aũt de fructibus arborũ aliquid diuinus sermo significat, fa
cere potius eas fructus q̃ dare memorat, cũ ait: Non potest arbor bona fructus *Matth. 7*
malos facere. Et cũ secundũ Esaiam querela de uinea est: Expectaui, inquit, ut *Esa. 5*
faceret uuas, fecit aũt spinas. Lignũ ergo hoc dabit fructus suos arbitrio dandi
& ratione moderatũ: Nam in tẽpore suo dabit. Et quo tandẽ tempore? Nempe *In tẽpore suo*
eo de quo beatus Apostolus ait: Notũ uobis facio sacramentũ uoluntatis suæ,

secundum beneplacitũ quod proposuit in ipso in dispẽsationem plenitudinis temporũ. Hoc ergo dispẽsationis est tẽpus, quo & accipiendi & dandi opportunitas temperatur, cum suũ erit tempus, ut accipiant quibus dabit: temporis aũt mora in plenitudine temporũ pendet. Dispensatio enim dandi fructus plenitudini temporũ seruatur. Et qui tandem hic dispẽsandus erit fructus? Nempe ille de quo idem Apostolus meminit, dicens: Et trãsformabit corpus humi- *Phil. 3* litatis nostræ cõformatum corpori gloriæ suæ. Hos ergo nobis fructus suos dabit, quos iam in eo quẽ sibi assumpsit, & qui significãtur in ligno, homine perfecit, quem in immortalitatis suæ naturã absorpta mortalitate transfudit. Erit ergo ut hoc lignum beatus ille uir, tum quum ipse in gloria dei domino suo conformis adstiterit. *Et foliũ eius non defluet* Folium aũt ligni huius nõ defluet.) Nec mirum si folia eius nõ defluunt, cuius fructus dabũtur ponus quã decident, non maturitate depulsi, non ui exteriore decussi, sed rationalis officij dispensatione dimẽsi. Et quid in folijs significet, ex cõparatione rerum corporalium absolutũ est. Nanq; hãc esse naturam foliorum contuemur, ut ad custodiam fructuũ fructibus ipsis circumiecta protumpãt, ut quodam uallo tenera pomorũ initia cõmuniant. Doctrina ergo uerborum dei quæ promissos nobis fructus conuestit, significatur in folio. His enim uerbis spes nostræ inũbrantur: horum inter has seculi tempestates munimine conteguntur. Non defluent igitur hæc folia, id est dei uerba, *Matth. 24* quia per dominum dictum est: Cœlum & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribũt. Nihil enim ex his quæ à deo dicta sunt, dilabetur aut decidet. Quod autẽ hæc folia ligni huius non inutilia sint, sed salutaria gentibus: sanctus Ioannes in Apocalypsi testatur, dicens: Et ostendit mihi flumen aquæ uiuæ splendidum tanquã crystallum exiẽs de throno dei & agni, & in medio plateæ eius, & ex utraq; parte fluminis arborẽ uitæ, quæ facit fructus duodecies, singulis mensibus reddens fructum suum, & folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium. Cœleste sacramentũ ita per corporales species exponitur: ut rationem spiritualem corporalia ipsa quanquã implere non possint, tamẽ ad cõparationem non inutilia sint. Cõuenerat enim dixisse, ex utraq; parte fluminis demonstrati, arbores esse nõ arborem. Sed quia uitæ arbor ubiq; in sacramento baptismi una est, undiq; ad se uenientibus apostolicæ prædicationis fructus subministrans: ideo ex utraq; parte fluminis una uitæ arbor assistit. Vnus enim agnus est in throno dei uisus, & unum flumen, & uitæ arbor una: quę omnia in se cõplectunt mysteria corporationis, baptismi, passionis, cuius folia, id est prędicationis uerba salutem gentibus per doctrinam eloquij non decidentis impartiunt. *Et omnia quæcunq;* Et omnia, inquit, quæcunq; faciet bene dirigent.) Iam non sicut in Adam donum eius & statuta perturbabunt, quia illæ cõstitutæ immortalitatis beatitudinẽ peccato transgressæ legis amisit: sed per redemptionẽ ligni uitę, id est, dominica passione cum ipsi ligno uitæ similes erimus, iam quicquid in nobis fiet, æternum est, Aeternum autẽ cum beatitudinis sensu. Prospere dirigentur aũt omnia illa quæ fient, non demutatione incerta, nõ natura infirma: cum incorruptio corruptionẽ, & æternitas infirmitatẽ, & forma dei formam terrenæ carnis absorpserit. Huic igitur plantato ligno, in tẽpore suo hos fructus suos danti beatus ille uir erit similis, ipse quoq; in paradiso plãtatus, ut plantatio dei non eradicanda permaneat: in quo omnia à deo facta prospere dirigentur, nulla deinceps demutatione uel infirmitatis nostræ eradicanda uel temporis. Demõstrata aũt perfecta huius uiri beatitudine: consequens erat quæ impios *Nõ sic impij* pœna maneret, ostẽdere. sequit nanq;: Nõ sic impij non sic, sed tanquã puluis quẽ projicit uentus à facie terræ.) Nõ est impijs cõparatiuæ huius beatitudinis

spea

spes relicta, sed uagum eos, obtritũ, uentilatũ, dispersum & inquietum manet,
ut ex illa corporalis soliditatis firmitate decussi ludibrio pulueris differãtur in
pœnã: non in nihilũ dissoluti, ut sit in his materies pœnalis, sed in inane ac leue
aridumq; protrũi, ut ludibriosa pœnæ mobilitate iactentur. Cuius pœnæ & lo
co altero idẽ propheta meminit, dicens: Cõminuam eos ut puluerem ante fa-
ciem uenti, ut lutum platearũ delebo illos. Cõparatio itaq; ut beatitudinis, ita Psal. 17
& pœnæ est constituta. Quõ enim nullus labor est uento puluerẽ dissipare, &
quomodo lutũ in plateis ingredictes propè calcasse non sentiunt: ita pœnæ illi
inferni facile est impios delere atq; dispergere, quos peccatorũ ratio & in lutũ
soluerit, & cõminuerit in puluerem, non relicta neq; substantia firmitatis, cum
puluis & lutum sint: & per id quod puluis & lutũ sunt, in naturã tantum pœna
lis substantiæ reseruati. Et quia per hanc demutationẽ obtritæ in puluerẽ firmi
tatis, nõ erunt eius boni participes, quod beato uiro ex fructu ligni dabitur in
tempore: ideo consequenter adiecit: Propterea nõ resurgunt impij in iudici
um.) Non abolitio his qui utiq; puluis erunt per id quod nõ resurgunt denun-
ciatur: sed resurrectio his in iudiciũ denegatur. Nõ enim per id quod nõ erunt,
sensu pœnæ carebũt: quia lucri pœnam facit quod nõ subsistit ad pœnã, Subsi-
stunt aũt qui erunt puluis. Puluerẽ uero effici uel ariditate uel attritu, non est
subsistendi amisisse naturã, sed in naturam alterã substitisse. Per id aũt quod in
iudiciũ non resurgent, absolutũ est non resurgendi eos caruisse natura, sed re-
surgendi in iudiciũ perdidisse ordinem. Qui aũt resurrectionis & iudicij ordo
intelligendus sit, dominus in Euangelijs ostendit dicens: Qui credit in me, nõ
iudicatur: qui autem nõ credit, iam iudicatus est. Hoc est autem iudicium, quia
lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras ꝗ lumen. Negli
gentem audientiam & incuriosam legentiũ facilitatem, dicti dominici sermo
perturbat. Cum enim dicit, Qui credit in me nõ iudicabitur: exemit iudicio fi- Io. 3
deles. & cum subiecit, Qui autem nõ credit, iam iudicatus est: nõ admisit ad iu
dicium infideles. Ergo si credentes exemit, & repulit infideles, nec in hos, nec
in illos iudicij sorte permissa, quomodo conuenire sibi hoc quod tertium ait,
existimabitur: Hoc est aũt iudicium, quia lux uenit in mundum, & dilexerunt
homines magis tenebras ꝗ lucem? Nõ enim potest uideri locus relictus esse
iudicio: cum neq; infideles, neq; fideles sint iudicandi. Et hæc quidẽ ita esse au-
ditoribus negligẽtibus & lectoribus incuriosis uidebunt, cæterum in se uerius
ipsa uerborum proprietas dicti intelligentiã continet: Qui credit, inquit, nõ iu
dicabitur. Quid enim necesse est iudicare credentẽ? Iudiciũ enim ex ambiguis
rebus existit: & ambiguitate adẽpta, iudicij non desiderat examen. Ex quo ne
infideles quidẽ necesse est iudicari, quia ambiguitas quum infideles sint nõ re-
sedit. Sed adẽpto in credẽtes non credentesq; iudicio, causam dominus iudicij
& autores in quos iudicari necesse esset adiecit. Sunt enim aliqui inter impios pi- *Soli medij iudicabuntur*
osq; qui medij sint, ex utroq; admixti, neutri tamẽ proprie, quia in id ipsum cõ
stiterint ex utroq;: nec fidei admiscẽdi, quia sit illis aliquid infirmitatis insertũ:
nec infidelitati deputãdi, quia aliquid habeant & fidei. Plures nanq; dei metus
in ecclesia continet: sed eosdem tamen ad secularia uitia seculi blandimenta so
licitant. Orant, quia timent: peccant, quia uolũt. Christianos se nuncupãt, quia
bona est spes æternitatis: gentilia agunt, quia blanda præsentia sunt. Impij non
manent, quia his dei nomen in ore est: pij non sunt, quia quæ pietati sunt aliena
sectantur. Et necesse est ea magis diligant per quæ id quod se nũcupant esse nõ
possint: secundum nuncupationis uoluntatem, operum uoluntate potiore. Et
idcirco dominus posteaq; credentes non iudicandos, & non credentes iam iu-

dicatos esse dixerat, addidit: Hoc est autē iudicium, quia lux uenit in mundum,
& dilexerunt homines magis tenebras q̄ lumen. In eos ergo iudiciū est, quod
iam & in incredulos actū est: & in credētes non necessariū est, quia magis tene
bras q̄ lumen dilexerint: nō q̄ non dilexerint & lumen, sed quòd dilectio illis
fuerit magis propēsa tenebrarū. Præferri enim solet dilectioni ex cōparatione
dilectio: & hinc iudiciū est, quia cū dilexerint Christū, magis tamē tenebras di
lexerūt. Hi ergo iudicabunt, qui neq; ut impij nō iudicabuntur, neq; iam fuerūt
ut impij iudicati: in quos ex prælata potius dilectione iudiciū est. Et huius qui
dem euāgelicæ dispositionis tenuit propheta rationē, dicens: Propterea nō re
surgūt impij in iudicio, neq; peccatores in consilio iustorū. Impijs iudiciū, quia
iam iudicati sunt, nō relinquit: peccatoribus aūt, quos superiori sermone discer
ni ab impijs docuimus, consiliū iustorū, quia iudicandi sint, denegauit. Illos e-
nim præiudicatos impietas facit, hos uero peccatū detinet iudicādos. Itaq; neq;
impietas quæ iam iudicata est, peccatorū est permissa iudicio: neq; peccatores
qui iudicādi sunt, iustorū qui nō iudicabunt, meriti sunt digni esse cōsilio. Et hu
ius differētiæ hinc ordo proficiscitur. Quia cognoscit, inquit, dominus uiam
iustorū, & uia impiorū peribit.) Consiliū iustorū peccatores idcirco nō adeūt,
quia uiam iustorum dominus cognoscit: Cognoscit aūt non ignorationis sciē-
Quomodo deus cognoscat aut ignoret tia, sed dignatione noscēdi. Neq; enim hæc in deo passionū humanarum demu
tatio est, ut aliquid aut cognoscat aut nesciat. Beatus apostolus Paulus qua ra-
tione à deo cognosceremur exposuit dicens: Si quis est in uobis propheta aut
1.Cor.14 spiritalis, cognoscat quæ scribo uobis, quia domini sunt: si quis aūt non cogno
scit, nō cognoscet. Eos ergo cognosci à deo ostēdit, qui quæ dei sunt cognoue
rint, tunc cognoscendi cum cognouerint, dignationē scilicet cognitionis per
meritū religionis cognitæ cōsequentes: ut quod cognoscit non ignorātis pro-
fectus intelligat esse, sed cogniti. Absolute aūt dominus ostēdit in Adam atq;
Abrahā peccatores se ignorare, cognoscere autē fideles. Nanq; Adæ post pec-
catū dictū est: Vbi es Adam? Non q̄ deus quem adhuc in paradiso habebat, in
paradiso esse nesciret: sed quòd dum ubi sit interrogatur, indignus cognitione
dei per id quod peccauit, ostendit. Abrahā ante diu ignoratus, scilicet ad quē
septuagenariū dei iam fuit sermo: cū se per oblationē Isaac fidelē domino pro-
Gen.22 basset, tali in diuinam familiaritatē dignatione suscipitur. Nunc cognoui quia
times dominū deum tuum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Nō
ignorabat utiq; Abrahæ fidem, quā ei de generando Isaac credenti & ad iusti-
ciam deputauerat: sed qui magnū timoris sui dederat filiū offerendo documē-
tum, nunc cognoscit, nunc probatur, nunc dignus est qui non ignoretur. Sic i-
taq; deus & agnoscit & nescit, cū Adam peccator nescitur, & Abraham fidelis
agnoscitur: dignus scilicet qui à deo nihil utiq; ignorante noscat. Cognita ergo
est deo iustorū non iudicandorū uia: & idcirco peccatores qui iudicandi sunt
ab eorū consilio submouent. Impij aūt in iudiciū nō resurgent, quū deperdita
Io.5 eorū uia, iam fuerint iudicati per eū qui ait: Pater nō iudicat quenquā, sed om-
ne iudiciū dedit filio, dn̄o Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum.

Sine titulo apud Hebræos. II

VAre fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?) Plures
nostrū ambiguos facit apostolica autoritas, utrum psalmū hunc
cohærentē primo, & ueluti primi extremum putent esse: an uero
subiacentē, & secūdum potius cōnumerent: Nanq; in Actis apo-
stolorum primum hunc haberi atq; esse, sub oratione beati Pauli
Act.13 ita docemur: Nosq; uobis euāgelizamus eā quæ ad patres facta est repromis-
sio

sio; hanc deus expleuit filijs uestris, suscitans dominū nostrum Iesum, sicut in psalmo primo scriptū est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, cum suscitauit eum à mortuis amplius nō regressurum in interitū. Ob hanc ergo apostolicam autoritatē errore scribentium fieri creditur, ut in ordine secundus psalmus iste numeretur, cum primus esse ipso doctore gentiū restante noscatur. Cognoscēda itaq; ea ratio est: cur & à nobis secundus esse intelligendus sit, & ab apostolo esse primus ostēsus sit. Medijs nanq; legis temporibus, priusquā unigenitus dei filius ante secula manens deus, uerbū homo nasceretur: poscente rege Ptolemæo, septuaginta seniores libros ueteris testamēti ex Hebræis literis in Græcas transtulerūt. Erat autē iam à Mose antea institutū in synagoga omni septuaginta esse doctores. Nam idem Moses quāuis ueteris testamenti uerba in literis condidisset: tamē separatim quædam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerēt, intimauerat. Cuius doctrinæ etiā dominus in euāgelijs meminit, dicēs: Super cathedrā Mosi, inquit, sederūt scribæ & pharisæi, Omnia ergo quæcūq; dixerint uobis seruate & facite: secundum uero facta eorū nolite facere. Doctrina ergo horū in posterum, quæ ab ipso scriptore legis accepta, in hoc seniorum & numero & officio conseruata est. Hi itaq; seniores libros hos transferentes, & spiritualem secundum Mosi traditionē occultarum cognitionum scientiam adepti, ambigue lingua Hebraica dicta & uaria quædam ex se nunciantia, secundum uirtutes rerū certis & proprijs uerborum significationibus transtulerūt, doctrinæ scientia multimodam illam sermonum intelligentiā temperantes. Et ex eo fit ut qui postea transtulerunt, diuersis modis interpretantes, magnum gentibus attulerint errorem: dum occultæ illius à Mose profectæ traditionis ignari, ea quæ ambigue lingua Hebræa commemorata sunt, incertis ipsi iudicijs ædiderūt. Ambiguitatis autem linguæ Hebraicæ unum afferemus exemplum, ex quo cætera istiusmodi esse, atq; ita ut sunt, intelligātur. Bresith uerbum Hebraicum est. Id tres significantias in se habet, id est, in principio, & in capite, & in filio. Sed translatores septuaginta in principio ædiderunt, cæteris diuerse trāsferentibus: & secundum hanc ambiguitatē hæc ab illis in omni translatione est facta cōfusio. Sed perfecta horum septuaginta interpretū autoritas manet. Primū, quòd ante aduentum corporalē domini transtulerunt, nec adulatio interpretandi adhibita tempori arguitur, tanto anteriores interpretationis ętate: de hinc quod illi ipsi principes, doctoresq; synagogæ & præter sciētiam legis, per Mosen quoq; doctrina secretiori perfecti non potuerunt nō probabiles esse arbitri interpretandi, qui certissimi & grauissimi erant autores docendi. Hi ergo psalmos inter cæteros libros transferentes, & in numerum redegerunt, & in ordinē collocauerunt, & diapsalmis distinxerunt: qui omnes secundum Hebręos confusi & habebantur & habentur. Horum igitur trāslationes Hebræis, tum lingua tantum sua utentibus, nō erant necessariæ. Ipsis tamen omnibus diligenti & religiosa custodia obseruatis, quibus postea quàm dominus legem omnem sacramento & corporationis suę & passionis & resurrectionis impleuerat, cum his libris quos regi ijdem translatores ædiderāt collatis, & fideliter consonare cōpertis, indissolubilis constituta est priuilegio doctrinæ & ætatis autoritas. Beatus ergo apostolus Paulus secundum professionem suam Hebræus ex Hebręis, etiam secundum Hebraicam cognitionem & fidem, psalmum hunc primum esse dixit, translatorum distinctione non usus: cui maximum hoc prædicandi ad synagogæ principes studium erat, ut dominum nostrum Iesum Christum dei filium, natum passum, resurgentem, regnare in æternum, ex do-

Secreta legis Mosaicæ

Non credo

Matth. 23

Audi Hieronymum

Bresith

Aliud sentit Hieronymus

Fabula de cellulis septuaginta

ctrina legis ostenderet. Tenuit itaq; hũc modum, ut Hebræus ipse & Hebræis prædicãs Hebræorum cõsuetudine uteretur. Sed nobis translatorum utẽdum autoritate est: legem non ambiguitate literæ, sed doctrinæ scientia transferentium. Præstat aũt nunc absolutissimam intelligentiam personæ temporis caussæ apostolica autoritas. Nam quid in libro Actorum suorum de hoc eodẽ psal

Act. 4 mo ijdem Apostoli senserint, uerbis ipsorum loquemur. Scriptum nãq; est: Et ipsis dicẽtibus, Domine, tu es qui fecisti cœlum & terrã & mare, & omnia quę in illis sunt, qui per os patris nostri Dauid sancti pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterũt reges terræ, & principes cõuenerunt in unum, aduersum dominũ & aduersum Christum eius. Conue-

παῖδα filium uertit, non puerum nerunt enim in ueritate in ciuitate ista aduersus sanctũ tuum filiũ Iesum, quem unxisti, Herodes & Põtius Pilatus, & populus Israel, facere quanta manus tua & consilium præscripsit fieri. Et nunc domine respice in minas illorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum. Nõ ergo ambiguũ est, quid tanto anteriore tempore prophetiæ psalmus ostenderit. Nam permixtim sibi in Herode atq; Pilato gentes fremẽtes, & populi uana meditantes, in unũ cum ipsis suis principibus & regibus astiterũt. Communi enim & præsidis & tetrarchæ iudicio, in dominũ confirmata damnationis est passio. Et quidem diligenter secundum propheticã scientiam, unicuiq; generi & nomini singulorũ quorunq; uerborũ est proprietas coaptata. Vt gentes fremuerint, imperito scilicet motu incõditoq; dei filium in corpore cernẽtes & odientes. Quæ usq; adeo fremuerũt, ut corona spinea caput cõpunxerint, ueste regia indutum salutatione atq; honore regis illuserint, harũdine caput cõtuderint, aceto ac felle potauerint, latus foderint. Cohors enim militũ Pilato subditorũ ex fremitu iræ intemperãtis hæc gessit. Populi aũt inania meditati sunt: id est, inani in doctrinis dei meditatione uersati, eũ per meditationẽ legis non intellexerunt qui prædicabatur in lege. Iam enim tum non tantum ex illa secundũ carnem Abrahæ generatione synagogæ populus abundabat: sed ex multis populis in uno Israel populi nomine multorum populorum diuersitas continebatur. De hoc in Acto-

Act. 2 rum libro ita scribitur: Erant autẽ in Hierusalem habitantes Iudæi, uiri timẽtes dominum, ab omni gente quæ sub cœlo est. Populi itaq; isti meditati sunt inania, ex multis populis in unũ populum cõgregati. Reges quoq; adstiterũt. Pilatus scilicet & Herodes in quibus reges terræ intelligũtur: & uterq; pro legũ quibus præerant necessitate præsentiæ suæ adhibuit officiũ. Qui autẽ impio ir religiosoq; consilio multis cõuenientibus aduersus dominũ tractabant, hi principes conuenerunt in unũ: frequenter scilicet in domum Cayphæ, omnibus sacerdotum principibus cõgregatis. Deniq; reges terræ cognominati sunt, Herodes tetrarcha & Pilatus præses: quia iure terreni imperij adstiterunt. Cæteri autẽ qui in unum cõuenerunt, neq; reges terræ sunt, neq; principes sacerdotũ: quia nec ius regni sui præsidi Romano & tetrarchæ obtinebãt subditi, neq; ultra iam principes sacerdotum cognominari merebãtur, quia impij in deum ac

Persona patris contra Hieronymum dominum ipsius sacerdotij extitissent. Et quia non ambiguum est, ex persona dei patris secundum apostolicam autoritatem psalmum cœptum esse, quippe cum dixerint, Qui per os patris nostri Dauid sancti pueri tui dixisti: idcirco ad intelligendam personæ demutationem ab interpretantibus interiectum diapsalma est, licet in libris Hebræorum non contineretur. Persona ergo quę demutatur, apostolorum esse intelligenda est dicentium: Dirũpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsotum.) Detestari eos necesse est quod arguunt. Horũ ergo qui & fremuerũt, & inania meditati sunt, uincula di

rum

rumpunt, & iugum abijciunt. Et nō ambiguum est quin differat iugum abijce
re & uincula rumpere, quod utrūq; utriq; superius memorato & generi & no-
mini conuenit, ut uincula quidem gentiū rumpant, iugum autē populorū abij
ciant: quia gentes peccatorū suorum uinculis colligantur, à quibus absoluere
se per infidelitatē non possunt, secundū id quod dictū est: Fascijs peccatorum Prouerb. 5
suorum constrinctus est peccator. Iudæi uero iugo legis onerantur, quod à se
Apostoli abijciunt, beato Petro dicēte: Nunc uero quid tētatis dominū, pone Act. 14
re supra collū discipulorū iugū, quod neq; patres nostri, neq; nos ualuimus por
tare? Hoc ergo populorum iugum à se abijciunt, quia subditi ei fuerunt: uincu
la autem non sibi, sed gentibus dirumpunt. Et ita utriusq; sermonis ratio serua
ta est, ut ubi uincula dirumpūtur, nullam personæ suæ significantiā addant: ubi
uero abijciunt iugum, illic dicendo abijciamus à nobis, non de alijs quàm de se
metipsis locuti intelligantur: ut graui isto & intollerabili abiecto, suaui illi &
leui ad quod inuitati sunt, euangelicæ sanctificationis se iugo subderent: genti
um autem uincula per libertatē prædicationis abrūperent, secundū illud quod
in eiusdem psalmi cōmemoratione dixerunt: Et nūc domine respice in minas Act. 4
illorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum: hæ enim apo-
stolicæ doctrinæ omnium infidelium & peccatorū laqueos abrūpunt. Et quia
superius duplex persona seruata est cum ait: Aduersus dominum & aduersus
Christum eius: gemina quoq; nūc ridentis & subsannantis significatio cōsecu-
ta est. Non enim discernitur cōtumelia alterius ab altero, neq; discretus honor
est religionis ad utrunq;. Vt enim per genuinam patris & filij secundū se legiti
mamq; naturam in gloria diuinitatis unū sunt: unum etiam sunt uel in contem
ptus iniuria uel in honoris reuerentia, & alter in altero aut honorificat aut sper
nitur. Atq; id ipsum dominus testatur dicēs: Sicut pater suscitat mortuos & ui- Io. 5
uificat, sic & filius quos uult uiuificat. Nec enim pater iudicat quenquā, sed o-
mne iudiciū dedit filio, ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrē.
Qui nō honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Non distin
guitur honor, nō discernitur cōtumelia: æqua in utrunq; religio expectatur. Et
iniuria unius, cōtemptus utriusq; est. Ita cū in uno uterq; spernatur: qui unum
sunt in diuinitate ambo per gloriam, unum quoq; sunt in religione ambo per
honorem. Et hinc qui aduersus dominū conuenerunt, cōuenerunt quoq; ad-
uersus Christū eius: & quos in cœlo habitās irridet, hos & dominus subsannat.
Non quòd nō & dominus esset semper in cœlo, quippe qui de se ipso testatus
sit: Nemo ascēdit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in Io. 3
cœlo. Non abfuit ergo à cœlo, quia cum de cœlo descēderit filius hominis ma
nens atq; loquens est: tamen cum hæc loqueretur, de cœlo descēderat quidem
filius hominis, sed per naturæ uirtutē non aberat filius dei unde descenderat:
neq; se ex eo quod ante erat, tum cū homo est natus absumpserat, neq; factus
filius hominis, filius dei esse desierat: Sed adeo filius hominis, filius dei est, ut de
scendens de cœlo filius dei esset, & per uirtutem suæ substantiæ idem filius ho
minis esset in cœlo. Sed uolens propheta sub personæ distinctione significare
patrē, qui filio suo etiam in filio hominis consistente in terris, in illa æterna sua
sede ac beata maneret, & sine descensionis alicuius dispēsatione requiesceret,
ait: Qui habitat in cœlis irridebit eos, & dominus subsannabit eos:) Vt per
eū qui irridet habitās in cœlo, intelligeretur & dominus qui subsannaret è cœ
lo. Non differt autem subsannare & irridere: utrunq; enim secundum uolunta
tis affectum officio oris efficitur. Nanq; secundum intelligentiā nostrā per cor
porales species diuinarū rerū sensus exponit, ut subsannatio & risus in eluden
dis

dis his qui aduersus dominum & aduersus Christum eius cõuenerant nominaretur: nõ q̃ in incorporalẽ deum aut resolutio aut obductio oris incideret, sed ut ex naturæ nostræ cõsuetudine nosceremus quale in impios esset iudiciũ diuinæ uolũtatis. Subsannati ergo & irrisi sunt: nam qui testes falsos concinnauerant, qui prodirionẽ mercati erant, qui super se ac filios suos sanguinem eius receperant, qui crucifige clamauerant, qui descende de cruce si filius dei es dixerant, qui sepulchrũ obsignauerant, qui resurrectionis silentium à militibus & famã furati corporis emerant: perdiderũt tantum impietatis suæ laborẽ. Deus est quẽ crucifixerant, æternus est cuius sepulchrũ obsignauerant. Irridetur impietas: dum ad illicita nititur, dum incõcussa expetit, dũ quod obtinuisse se sperat amittit, dum deum esse quem tanquã hominem condemnat agnoscit. Ob quod cõpetenter hoc sequit̃: Tunc loquet̃ ad eos in ira sua, & in indignatione sua cõturbabit eos.) Postea enĩ q̃ resurgẽte à mortuis dei filio, in quẽ mors per speciem corporis quod assumpsit inciderat, temeritas infructuosæ impietatis irrisa est: deus ad eos quos subsannauerat loquitur, eosq́; in indignatione cõturbat. Ac priusquam quis iste iræ sermo & quæ hęc indignationis perturbatio sit ostendamus: ammoneri legẽtes atq; audientes oportet, ne aliquas demutationes passionũ perturbationisq́; motũ cadere in deum credant. Nihil enim in æternam illam & perfectam naturã nouum incidit: neq; qui ita est, ut qualis est, talis & semper sit, ne aliquando non idem sit, potest effici aliquid aliud esse, q̃ semper est. Terrenæ istud imperfectæq́; causæ habent generis, ut demutabiles fiant cõuersione naturæ: cũ læticiam mœror, placabilitatẽ ira, beneuolentiam offensa, æquanimitatem inuidia, & securitatem solicitudo perturbat. Sumusq́; per hæc aliud aliquãdo q̃ fuimus, cum eam quæ præsens sit mentis affectionẽ, subrepens per inconstantiã infirmitatẽq́; nostram motus appetitionis alterius inquietet: & ex eo quod fuimus, in id quod sumus cõuersio nos repentina demutet. Deus autem beatus atq; perfectus profectu nõ eget, cui nihil deest: demutatione nõ nouus est, qui origine caret. Ipse est, qui quod est nõ aliunde est, in sese est, secũ est, ad se est, suus sibi est, & ipse sibi omnia est, carẽs omni demutatione nouitatis: qui nihil aliud quod in se posset incidete, per id quod ipse sibi totũ totus est reliquit. Ex huius igit̃ optima ac beneuola beatitudine, per dominũ nostrũ Iesum Christũ perfectæ omnes sunt cœlestiũ & inuisibiliũ creationes, spiritualiũ & corporalium cõstitutiones: nõ ut profectũ sibi aliquẽ ex his, quibus originẽ impertiebat̃, adquireret. Neq; enim quisquã eo indiget, quod ex se tribuit: aut per id proficit, cui ad id quod est autor est. Exteriora autẽ sunt quæ afferũt profectũ, quia ea quę inopię medent̃ aliena sunt. Deus igit̃ ex quo omnia sunt, nullo eorũ indiget, quibus id quod sunt esse largitus est: omnia uero ad profectũ eorũ quæ gignetent̃ creauit. Et quia longus erit sermo, si etiã de cœlestibus & inuisibilibus inchoetur: ex nobis ipsis ad quos prophetia psalmi est, tractemus. Hominem, non quod officio eius in aliquo eguerit instituit, sed qui bonus est participem beatitudinis suę condidit, & ratiõale animal in usum largiẽdę suę æternitatis uita sensuq; perfecit: & hoc ex ipsius dictis absolute in

Deut. 10 telligit̃. Ait enim: Et nũc Israel quid dñs deus tuus poscit à te, nisi ut timeas dominũ deum tuũ, & ambules in omnibus uijs eius, & diligas eũ, & seruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota uirtute tua, & custodias pręcepta dñi dei, & iustificatiões eius quę ego pręcipio tibi ut bene sit tibi? Nullũ à nobis, nisi innocẽtiæ, & religiõis & fidei obsequiũ deus postulat. Amari se à nobis exigit: nõ utiq; amoris in se nostri fructũ aliquẽ sui causa ipse percipiẽs, sed amore ipso nobis potius qui eũ amabim⁹ ꝓfuturo. Nã amari se, si

biq;

biq; nos obsequi idcirco à nobis expetit, ut digni beatitudinis suæ ac bonitatis
munere per meritum amoris sui & obsequij iudicemur. Bonitatis autẽ usus, ut
splendor solis, ut lumen ignis, ut odor succi: non præbenti proficit, sed utenti.
Quod ergo sumus, profectus noster est potius quàm eius, qui nos in id quod
sumus instituit: quia deus bonorum eorum quæ in se sunt æterna nõ inuidens,
in sensum nos atq; usum beatæ suæ bonitatis assumit. Sed qui perfectus ac bo-
nus est, bonitate in nos ac beatitudine sua nõ sine ratione ac modo usus est. Nã *Liberum*
unicuiq; nostrũ libertatẽ uitæ sensusq; permisit, non necessitate in alterutrũ af- *arbitrium*
figens, ut unumquenq; ex natura bonũ malumúe esse lex cogeret: sed qui nos
per beneuolentiam utendæ beatitudinis suæ creasset, profectum nobis ad id
meritũ uitæ innocentis honestæq; constituit. Quid aũt honoris ac præmij bo-
nitatis necessitas mereretur, cũ malos nos esse uis quædam nobis cõserta non
sineret? Volũtati ergo permissa bonitas est, ut præmiũ sibi uoluntas bonitatis
acquireret: essetq; nobis æternæ huius beatitudinis profectus atq; usus ex me-
rito, nõ necessitas indiscreta per legẽ. Et quanquã nos ad uoluntatẽ bonitatis,
id est, ad bene honesteq; uiuendũ per spem promerendæ & utẽdæ suæ bonita-
tis illiceret, pœnam tamen deuitatæ & cõtemptæ bonitatis adiecit: ut cũ liber-
tatem nobis uoluntatis ad bonitatẽ promerendam reliquisset, quia meritũ ne-
cessitas naturæ nõ haberet, libertatẽ ipsam quotidie propositus è cõtrario pœ-
næ terror argueret. Atq; ita & per rationẽ ęqui atq; iusti ad meritũ præmij per-
missa libertas est, & per bonitatẽ dei uis libertatis metu constitutionis arctata
est: ut bene uelle meriti spes moneret, malum nolle propositæ ultionis pœna
suaderet. Itaq; his quibus ex uolũtatis libertate malitia magis placuit, ultio con
stituta ira esse dei creditur: nõ quia indemutabilis illa dei & quieta natura mo-
tu impetus turbidi incalescat, sed q; ille quẽ per cõstitutionem pœna maneat,
pœna sentiat sibi autorẽ huius constitutionis iratum. Pœna enim patientis, ira *Ira dei quid*
creditur decernẽtis. Atq; ita irascitur deus, cum per pœnę dolorem iram decer
nentis in se sentiat esse punitus: quæ non per demutationẽ naturæ in iram ex
placabilitate commota est, sed ex cõstitutione pœnæ ira sit puniẽdis. Hanc au
tem pœnæ cõstitutionem, iram nuncupari atq; esse, Ioannes in euãgelio osten
dit, dicens: Natio uiperarũ, quis mõstrauit uobis fugere à uentura ira? Cum e- *Matth. 3*
nim debitum illis esset, ob impietatẽ suam pœnæ constitutione puniri: iram ta-
men hanc futuram pœnitentię confessione fugiebant. Apostolus quoq; irę hu *Rom. 5*
ius ita meminit, dicens: Quia si cũ adbuc peccatores essemus Christus pro no-
bis mortuus est, multo magis iustificati nũc per sanguinẽ eius liberabimur ab
ira per illum: iram uidelicet pœnam manentis constitutionis ostendens. Non
itaq; ad demutationẽ deus mobilis est, neq; ad aliud ex alio transferẽdus: cum
certæ ipse cõstantisq; naturæ sit, maneatq; ut est, quippe qui dixerit: Ego sum *Exo. 3*
qui sum, & nõ demutor. Beata illa & perfecta æternaq; uirtutis bonitas nõ pa-
titur conuersionẽ: nec demutatur ex alio in aliud motu accidẽtis instinctus. Et
hoc idẽ hic sancto spiritu loquẽs propheta testat̃, dicẽs: Deus iudex iustus, for *Psal. 7*
tis & magnanimus, nũquid irascet̃ per singulos dies? Nisi cõuersi fueritis, gla-
dium suũ uibrauit, & arcũ suum tetendit, & parauit illum: Et in eo parauit uasa
mortis, sagittas suas arsuris operatus est. Non ergo ad iram magnanimus de-
mutatur, sed potens iudex pœnam decreuit ad culpam. Nam non conuertenti
bus gladium uibrauit, & arcum tetẽdit, & in eo parauit uasa mortis, & sagittas
suas arsuris operatus est. Operatus autem est non ad motum repẽtinæ iræ, quę
per cupiditatẽ ulciscendi subito accensa sit: sed operatus arsuris est, qui per im-
pœnitentem uolũtatem ipsi se constituent urendos. Et his qui non conuertun-

tur

tur, gladius uibratus est, non ex denotatione iræ promẽdus ad singulos, (neq;
enim qui magnanimus est per dies singulos irascitur) sed quia iudicium decre-
uit, gladius eius ex pœnæ constitutione iam promptus est. Ipsa autem pœnalis
iudicij spiritualia ministeria in gladio, atcu, sagittisq; memorantur, quia præpa
rata habentur arsuris. Non ex motu iræ tempotariæ ptæpatantur, sed ea ex de-
creti constitutione temperatissima deus bonitatis suæ ęquabilitate moderatus
est: non occultam scilicet cõstitutionis ipsius huius seueritatem & incognitam
relinquendo, terroremq; eius denunciationibus præmonendo, & ipsam illam
constitutam licet, longa ramen ad peccan pœnitentiam dilatione remorando.
Atq; ideo posteaquam fremuerant gentes, & adstiterant reges, posteaquã ina
nia meditantes populi in unum conuenerant aduersus dominum Christumq;
eius, & posteaquam irrisi subsannatiq; sunt, subiectum est: Tunc loquetur ad
eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos.) Qualiter autem loqui
semper in ira sua dominus solitus sit, unum propheticæ doctrinæ grauissimum
Esa.1 & maximum afferemus exemplum, Esaia dicẽte: Audite uerbum domini prin
cipes Sodomorum, attendite uerbum domini populus Gomorræ. Quò mihi
multitudinem hostiarum uestrarum dicit dominus? plenus sum. Holocausta
arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hircorum nolo. Nec
si ueniatis apparere in conspectu meo, quis enim exquisiuit hæc de manibus
uestris? Calcare aulam meam non apponetis. Si afferatis similaginẽ uanum est:
thymiama abominatio est mihi. Neomenias & sabbata uestra, & diem magnũ
non sustineo. Ieiunia & ferias & Neomenias uestras & festiuitates odit anima
mea. Facti enim mihi estis in abundantiam, iam nõ sustineo peccata uestra. Et
si extendatis manus, auertam oculos meos à uobis: & si multiplicetis precem,
non exaudiam uos: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et hæc quidem
atrocia & plena iræ, principes Sodomorũ generosam Abrahæ familiam nun-
cupari, populum Gomorræ, electum in hæreditatem Israel dici, improbabiles
esse hostias, abominabiles solennitates, pertæsa ieiunia, auertendi ab cõspectu
adeuntium oculi, obstruendæ ab auditu precantium aures, quia manus sangui
ne plenę sunt. Quid hac comminatione grauius? Quid his minis seuerius? Sed
uideamus qualiter in ira sua deus loquatur. Sequitur enim posteaquã dictum
est, manus uestræ sanguine plenæ sunt: Lauamini, mũdi estote: aufette nequi-
tias ab animis uestris, à conspectu oculorum meorum. Discite bonum facere,
exquirite iudicium, liberate iniuriam accipientem, iudicate orphano, & iusti-
ficate uiduam: & uenite arguamur, dicit dominus. Et si fuerint delicta uestra si
cut phœnicium, ut niuem dealbabo: si autem fuerint ut coccum, ut lanam can-
didam efficiam. Et si uolueritis & exaudieritis me, quæ bona sunt terræ mandu
cabitis: quod si nolueritis, neq; audieritis me, gladius uos comedet. Os e-
nim domini locutum est. Sequitur terrorem benignitas: & quibus iam ultio
criminis debita est, his adhuc superest pœnitentis conscientiæ beata cõfessio.
Nõ enim statim deus in ira sua perimit, sed loquitur: & dissimulata adhuc pœ-
na tantum in indignatione perturbat. Qui enim ut coccum et phœniciũ erant,
redundanti in manus sanguine decolores: in niuem dealbescent, eruntq; ueste
beati uelleris candidati. Et hæc quidem ex autoritate testamenti ueteris præ-
sumpta sunt: uideamus an etiam in nouo dei ira talis esse intelligatur, ut saluet.
Nanq; Ioannes eos quos esse nationem uiperarum ob maliciam paternæ in se
Matth.3 impietatis exprobrat, ita ad salutem monet: Facite dignum fructum pœniten-
Matth.11 tiæ. Et rursum ipse dominus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati e-
stis, & ego uos reficiam. Frementibus autem aduersus se, & nõ tantum in pas-
sione

sione,sed etiam post passionē, non dico in unum conuenientibus,sed persecutionem ecclesiæ,apostolorū fugam,cædes martyrum spirantibus, deus sic loquitur iratus:Saule Saule,quid me persequeris?Ait autē:Quis es domine?Dominus uero:Ego sum Iesus Nazarenus,quem tu persequeris. At ille tremēs & pauens in eo quod sibi acciderat,dixit:Domine,quid me uis facere?Sic loquitur iratus,sic in indignatione conturbat:cū quibus ob meritum impietatis pœna decreta est,ipsis per ammonitionē desinēdi,metus & terror affertur. Sed ne ipsam quidem principalem & maximam loquendi in ira & indignatione conturbandi prædicationem,prætermisit propheta. Nanq; post id quod ait:Tunc loquetur ad eos in ira sua,& in indignatione sua cōturbabit eos: ut ostenderet qui ille iræ sermo esset,& quæ ex eo conturbatio gigneretur,adiecit: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptū eius.Dominus dixit ad me:filius meus es tu, ego hodie genui te.Posce à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam,& possessionē tuam terminos terræ.Reges eos in uirga ferrea,tanquam uas figuli confringes eos.)Iratus loquens atq; in indignatione perturbans,& irascēdi modū temperat & loquendi.Nam neq; iram dissimulat potestate prælata,neq; à bonitate sua excidit terrore præmisso:ut ad pietatē nos metus eius,cuius potestas esset demōstrata reuocaret. Cōturbantur ergo frementes & uana meditantes:cum regem sciunt, cum filium dei audiunt,cum possessorē eum finium terræ, & hæredē esse gentium discunt,cum regendi ius in uirga ferrea eius esse cognoscunt, cum modo ac facilitate uasis figuli comminuendos populos intelligunt. Sic loquitur iratus,sic cōturbat indignans:non puniens admissam impietatē, sed impœnitentem ad pœnitentiæ confessionem cōmemoratę potestatis terrore perturbans. Quanquam uero per spiritum prophetiæ pro gerendis gesta memorātis (quia solitus sit non per ambiguam prouidentiam gerendorum deus futura pro pręteritis significare)absolute intelligi possit,omnia hæc ex persona unigeniti filij dei domini nostri Iesu Christi dicta esse,& infidelitas maxima sit,trepidū ad hæc sensum ambiguæ opinionis afferre:tamen etiam euangelicis atq; apostolicis doctrinis ostendendum est,nihil eorum prophetam quæ gerēda prædicandaq; essent non antea prophetasse,maxime cū non exiguus ignorantibus atq; simplicibus error oriatur in eo quod dictū est:Ego hodie genui te. Cum enim ante tempora unigenitus dei filius maneat, nec cōueniens nec consonans esse intelligitur,ut in die genitus sit,cū dies omnis in tempore sit.Tempora enim secundum præscriptam nobis à Mose cognitionē in hunc suum motum atq; cursum ab origine seculi & constitutione dimensa sunt,cū per momenta & horas & menses,& annum reuolubili in se successione discreta sunt institutumq; est tempus ex tempore, quia omnia tēpora mutua temporū substitutio & gignit & terminat.Atq; ob id dies in tempore est:per quē tempus uniuersum & inchoatum desinit,& desinens inchoatur. Vnigenitus uero dei filius, ut dei uerbum est,ita & deus erat uerbū, non cū temporibus est, sed ante tempora: non in aliquo,sed ante omnia est.Erat enim cum tempora facta sunt,quippe qui ea fecerit.Erat ergo semper.Non enim est definitus in tempore,non subiectus in numerū,sed per quē est eorū omniū,quæ & sunt & esse dici possunt,origo:ipse ille ex infinitæ æternitatis suæ ortu,ut ab ęterno genitus est persistit. Vt igitur dicti prophetici,quo ait:Ego hodie genui te,ratio possit intelligi,adhibenda nobis est euangelica & apostolica atq; prophetica autoritas: ut uel propheta de Apostolo,uel Apostolum de propheta intelligamus. Tenendus autem idem euangelicorum dictorum ordo, qui psalmi est;Nam idem primus est.Ego au-

P tem

tem cõstitutus sum rex ab eo super Sion montẽ sanctũ eius. Et nescio cui Chri-
stum regem esse ambigere sit tutũ, latrone hoc ipso in crucis passione profiten
Luc. 23 te: Memento mei domine, cum ueneris in regnũ tuum. Sed non sufficit cõfes-
sio latronis regẽ ipsum profitentis. Testantur etiam adoraturi Magi cũ interro
Matth. 2 gant: Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Testatur & Pilatus interrogans: Tu
Matth. 27 es rex Iudæorum? Profitetur & dominus respondens: Tu dixisti. Nõ negat in-
Io. 18 terrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortẽ, cum non sit nisi ex responsio-
ne confessio: ita neq; se prætulit professionis autorem, neq; interrogatæ cogni
tionis ueritatẽ inuidit. Sed non sufficit respondisse q rex sit: audiamus etiam il
lud, & qui sit iste qui rex est. Princeps nanq; sacerdotum etiam cũ sacramento
Matth. 26 interrogat, dicens: Adiuro te per deum uiuũ, ut dicas si tu es Christus filius dei.
Et dicit illi Iesus: Tu dixisti. Interrogatio nunc quoq; non improbatur, sed & ia
ctantia & gloriatio spontaneæ professionis effugitur: quæsita tamen ueritas
non negatur, Ac sic uerecundia humilitatis & ueritatis confessio temperantur:
ut sit & in responsione officium, & in interrogatione cognitio. Sed expectan-
dum est, qui tandem sit responsionis huius profectus: quòd Christus filius dei
est. Nempe quod sequitur ad id quod dictum est: Tu dixisti: Verum dico uo-
bis, amodo uidebitis filium hominis sedentẽ à dextris uirtutis dei, & ueniẽtem
in nubibus cœli. Qui filius hominis est, idem & filius dei est. Natura generosita
tis, in filij hominis assumptione nõ deperit: Nam nõ idcirco non dei filius, quia
& hominis est filius. Non enim diuinitatis fit decessio, cũ humilitatis accessio
ne, nec per consortium infirmitatis cõtumeliam uirtus excipit: quippe cũ infir
mitas honore sit donata uirtutis, Nam hominis filius à dextris dei assidet, ue-
niens cum cœli nubibus contuendus. Quo dicto, prophetia consummatur illa
Psal. 107 quæ dixit: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam ini
micos tuos scabellum pedum tuorum. Hic ergo rex super Sion montem san-
ctum dei constitutus est, præceptũ domini annuncians. Non super illum utiq;
terrenæ ciuitatis montem, comploratæ scilicet & homicidæ & parricidæ Hie-
rusalem: sed Hierusalem eius quæ in cœlis est, quę mater est nostra, quæ ciuitas
regis magni est: cuius, ut existimo, hodieq; incolæ sunt in passione domini re-
surgentes. Dei itaque præceptũ hic rex constitutus annunciat, ut uenturũ eum
cũ cœli nubibus meminissent: aduersus quem fremerẽt & conuenirent, ut per
cognitionem diuini aduentus conturbati, super contumelia illusæ humilitatis
corporeæ pœniterent. Tenet autem ordinem prophetiæ euangelica doctrina.
Nam in eo ipso dicti utriusq; ratio continetur, huius scilicet dicti: Ego constitu
tus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum
eius. Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. Cum enim ait:
Amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis dei, tempus quo
filius hominis qui & Christus & dei filius, & cõsessu dei dignandus esset osten
dit: ut qui ante dei filius, tum quoque & hominis filius esset, ut id quod tum
filius hominis est, ad perfectum dei filium, id est ad resumendam indulgen-
damq; corpori ętemitatis suę gloriam per resurrectionis potentiã gigneretur,
quam gloriam à patre corporeus reposcebat. Qui enim in forma dei erat, for-
mam serui acceperat: & acceptæ huic formæ serui, gloriam dei in qua mãsit po
Io. 17 stulat, dicens: Pater glorifica me apud teipsum, ea claritate quam habui prius-
quam mundus esset apud te. Non noua quærit, non aliena desiderat, esse talis
qualis fuerat postulat: sed precatur id se quod antea erat esse, gigni scilicet ad
id quod suum fuit. Nõ erat autẽ idipsum tunc totus quod ut fieret precabatur:
fieri autẽ totus non aliud quàm quod fuerat postulabat. Sed cum sit quod fuit,
&

& quod non erat est futurus: ad id quod fuerat, id quod totũ non erat quodam nouo ortu nascebatur. Exordio ergo hic resurrectionis suæ ad assumendã gloriam dies est: per quam ad id nascitur, quod ante tempora erat. Sed nascẽs ad id quod ante tempora fuit, id tamen in tempore nascitur esse, quod non erat: atq; ideo filius hominis amodo assidens uirtutis dextris est uidendus, quia natura carnis post resurrectionem glorificata, ad profectũ eius quam antea habuerat claritatis prouehebatur: cũ hominis filius consessurus patri, & in immortalitatem corruptione carnis absorpta, & in uiuentem tunc, & non moriturum amplius dei filium, nasceretur. Tenuit autem beatus Apostolus nouam hãc in eo temporariæ huius natiuitatis, discretã ab ea quæ ante tempora est generationem & subdiuisam significationem. Nam cum de beata illa, & nullis circũscripta temporibus natiuitate dixisset, Primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso creata sunt om̃ia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia: primogenitũ quoq; etiam ex mortuis in resurrectione commemorat, dicens postea. Primogenitus ex mortuis, ut fieret ipse in omnibus primatũ habẽs. Nascitur enim ad id quod non erat, cum tamen id fieret quod fuisset. Est enim primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ: idcirco primogenitus ex mortuis, ut maneret primogenitus creaturæ. Idem enim est primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ. Non nũc aliud est atq; ante fuit, quamuis etiam aliud ipse fuerit ex alio: sed id quod ex alio etiam aliud fuit, in idipsum tamen unde antea extitit aliud est renatum. Nam qui natus ex uirgine homo est, erat & tum filius dei: sed qui filius hominis est, idem erat & dei filius. Natus autẽ rursum ex baptismo, & tum dei filius: ut & in id ipsum & in aliud nasceretur. Scriptum est autem cũ ascendisset ex aqua: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed secundum generationem hominis renascentis, tum quoq; ipse deo renascebatur in filiũ: profecto ut hominis filio, ita & dei in baptismate comparato. Sed id quod nunc in psalmo est: Filius meus es tu, ego hodie genui te: non ad uirginis partum, neq; ad lauacri generationem, sed ad primogenitum ex mortuis pertinere apostolica autoritas est. Nanq; in libro Actuum apostolorum ita dictum est: Nosq; uobis euangelizamus eam quæ ad patres facta est repromissio. Hanc deus expleuit filijs nostris, suscitans dominum nostrum Iesum. Sicut & in psalmo primo scriptũ est: filius meus es tu, ego hodie genui te. Cũ suscitauit eum à mortuis, amplius non regressurum in interitum. Vox ergo hæc dei patris secundum Apostolum in die resurrectionis extitit: & uideamus an idipsum & euangelia sic doceant. Nanq; dominus resurgens tali ad apostolos usus est uoce: Data est mihi potestas omnis, in cœlo & in terra. Euntes nunc docete omnes gẽtes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, et spiritus sancti. Resurgẽs enim, in cœlo & in terra ius omne sortitus est. In eo autẽ quod ait data est, poposcisse id quod accepit ostẽdit. Sequitur enim: Posce à me, et dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam, & possessionẽ tuam terminos terræ.) Accepit ergo hereditatem gentium quam poposcit. Poposcit enim cum ait: Pater, uenit hora, honorifica filiũ tuum, ut filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, ut omni quod dedisti illi det uitam æternam. Et rursum: Nõ pro his rogo tantum, sed & pro illis qui credituri sunt per uerbũ eorum in me. Hęc ergo hæreditas eius, ut omni carni det uitam æternam, ut omnes gentes baptizatæ atq; doctæ regenerentur in uitam: non iam secundum illam diuinã Moysi cantionem angelorum dominatui dedicatæ, neq; secundum eorundem numerum diuisæ: sed in dominicam familiam susceptæ, & in domesticos dei deputatæ, & ex iniusto atq; peruerso iure dominatuũ in regnum æternum diui-

Coloss. 1

Act. 13

Matth. 28

Io. 17

numq; translatæ. Neq; enim adhuc tantum portio domini Israel, neq; funiculus hæreditatis eius Iacob: sed gentes omnes secundum numerum angelorum ante diuisæ, nunc iam unus atq; unius omnis hæc uniuersitas gentium dei populus est: & ęterna hęc omnium ex mortuis resurgentiũ, primogeniti huius ex mortuis æterni hæredis hæreditas. In eo aũt quod adiectũ est: & possessionem tuam terminos terræ, non est existimandum quòd id ipsum repentus sermo significet: tanquam illi sola gentium terras inhabitantium donata possessio sit. Nõ enim ait: & possessionem tuam usq; ad terminos terræ, sed terminos terrę. Ab eo autem quod terminatur, id quod terminat differt. Neq; id ipsum est finitum esse atq; finire: neq; unum est, modum sumere, atq; moderari: quorum aliud interius modum accipit, aliud exterius quodam ambitu suo obiectuq; moderatur. Nõ enim ita in profundum demersa est terra, aut in latitudinem extensa, aut prolata in altum est: ut non undiq; secus, aut circumfusæ, aut subiacentis sibi naturæ contineatur obiectu. Hanc enim infernæ uastitudinis demersa & immensa abyssus sustẽtat: hanc circũfusi & superni aeris spiritus inumbrat atq;
Psal. 23 ambit. Quod autẽ subiecta sibi abysso suspẽsa sit, propheta testatur dicens: Ipse
Psal. 135 super maria fundauit eam, & super flumina pręparauit illam. Et rursum. Qui firmauit terram super aquas. Et hanc immensam atq; infinitã uastitatẽ, abyssum
Ionæ 2 scriptura solita est nũcupare, cum Iona intra cetũ orante dicitur: Abyssus multa circumfudit me. Atq; hæc quidem infinita immensitas quæ secundũ uerbi proprietatem in abysso significari intelligitur, spiritualis & diuinæ substantiæ
Rom. 11 est circumscripta uirtute: secundum illud apostoli, Quoniam omnia in ipso & per ipsum, ipsi gloria in secula seculorũ. Esse autem huius infernæ regionis uastæq; abyssi incolas plures, beati Ioãnis Apocalypsi docemur: cum nullus, neq; in cœlo, neq; super terrã, neq; infra terram obsignatũ librum dignus est repertus aperire. Non utiq; de mortuis & in terram sepultis significare intelligitur: cum ad tertij incolatus demonstrationem, non qui intra terram, sed qui infra terram, neq; qui mortui sunt, sed qui uiuunt, nullum in se resignãdi libri habuerint autorem. Cum ergo possessio terræ finium domino donatur: non tam terra donatur, quàm ea quibus terra finitur. Terræ enim terminos quibus terra ipsa determinatur, accepit. Cuius rei sacramentum omne beatus apostolus Pau-
Phil. 2 lus (quippe cuius ore Christus de se est locutus) exposuit dicẽs: Qui cum in forma dei esset, nõ rapinam existimauit se esse ęqualem deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominis cõstitutus, & habitu repertus ut homo, humiliauit se factus obediens usq; ad mortem, mortẽ autem crucis: propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu curuetur, cœlestiũ, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. In forma itaq; dei manens, formam serui accepit, scilicet ex deo homo natus: & post mortẽ crucis in nomen quod est super omne nomen exaltatur. In deũ nanq;, quia nullum ultra deũ nomen est, prouehitur: eiq; hoc petenti, id est, ut esset quod fuerat ante, donatur. Formam enim serui in forma dei manens sumpserat. Accepit deinde possessionẽ finium terræ, id est, ut in nomine
Hoc subolet Origeniacum quiddã. Nam in hoc opere Origenem secutus est Hilarius
Iesu omne genu flectat̃, cœlestium, terrestrium & infernorũ: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Nõ terrena sola, sed superna etiam infernaq; donantur, & ea quibus terra cõcluditur: & in gloria dei patris hodie genitus nascitur, id est, in manẽte ante dei forma per præmiũ mortis formæ seruilis adsumptio honestat̃. Fitq; sub tempore noua, nec tamen inusitata natiuitas: cũ ad resumẽdam gloriã dei patris qui ex forma dei forma serui

erat

erat, primogenitus ex mortuis nasceretur. Sequitur deinde: Reges eos in uirga ferrea, tanquam uas figuli confringes eos.) Multis aut male opinātibus, aut uirtutem & proprietatem dictorum diuinorum ignorantibus, aduersa hęc esse bonitati dei uidentur: ut gentes quas filius dei in possessionem poposcit, & in hæreditatem accepit, terrore uirgæ ferreæ regat, & modo uasis figuli confringat. Neq; enim boni cuiusquam est dare & accipere perdenda. Et qui mauult peccatorum pœnitentiam quàm mortem, non existimatur secundū promissionem naturæ suæ esse facturus, si uirga ferrea confringat, quos dari sibi in hæreditatem poposcit. Et primum ne quis temerariæ huic & impiæ præsumptioni locus pateat: proprietates ipsæ uerborū in Romanam linguam translatorū cognoscendæ sunt. Nanq; id quod nobiscum est, reges eos in uirga ferrea, quanquam ipsum, reges, non tyrānicum, neq; iniustum sit, sed ex æquitatis ac moderationis arbitrio regimen rationale demonstret: tamen molliorē adhuc regentis affectum proprietas Græca significat. Quod enim nobiscum est, reges eos, cū illis est ποιμανεῖς αὐτούς, id est pastoraliter reges: regēdi scilicet eos curā affectu pastoris habiturus. Ipse est enim pastor bonus, cuius nos oues sumus: pro quibus animam suam posuit. Ne autem ius tyrannicum significari arbitremur in uirga: quæ in uirgæ nuncupatione proprietas sit, ex nouo & ueteri testamento noscendum est. Beatus Paulus ad Corinthios scribens, quos tum ex multis peccatis ad pœnitētiam moderata atq; utili adhortatione reuocabat, ait: Quid uultis? in uirga ueniam ad uos, an in charitate & spiritu mansuetudinis? Nunquid Paulo ius pretorium erat, ut uirga cōminaretur, & cum officio lictoris ad ecclesiam Christi adesset? Non utiq; ita opinandum est, sed quia omnis dei sermo quo ex errore in ueritatem dei retrahimur, quo per cōminationem terroremq; iudicij ad innocentis & sanctę uitę uiam regimur, uirga est nuncupatus: per quam intra disciplinam diuini metus cohibiti, moderati ac prudentis rectoris monitu cohercemur: Beatus apostolus conditionē eligendi aduētus sui his quos monuerat adiecit: utrum mallēt eum in seueritate doctrinæ atq; obiurgationis adesse, an in spiritu lenitatis. Quod utrumq; secundum modestiæ tenorē erat necessarium: ut obedientibus lenior, insolentibus uero seuerior adueniret. Et hoc quidem ex noui testamenti autoritate præsumptum est. Hanc autē uerbi doctrinam uirgam nuncupari ex ueteri ita cognitū est, cum dicitur: Virga directionis, uirga regni tui: quia hæc quidem est uirga directionis, qua per doctrinam in æquam uiam utilemq; dirigimur. Et quæ uirga regni est, necesse est ipsa illa doctrina sit regni. Ipsum aūt dominum nostrum ob doctrinæ suæ utilem ac moderatam prædicationē uirgam nuncupatum ita accepimus, dicente Esaia: Exiet, inquit, uirga de radice Iesse. Ac ne tyrannicam in eo seueritatē per uirgæ nuncupationem auderet quisquam opinari, continuo propheticus sermo adiecit: Et flos de radice eius ascendet, & requiescet super eū spiritus domini: ut uirgæ seueritatē floris suauitas tēperaret, cum unicuiq; nostrū doctrinæ terror regimē perfectæ beatitudinis ammoneret. In hac ergo uirga reger datas sibi gentes: nō corruptibili, nō caduca, nō fragili, sed ferrea, id est, ualidissima, & pro naturæ suæ soliditate firmissima. Hac ergo uirga ferrea reget, ita ut confringat & conterat. Iam magis hoc secundū Septuaginta trāslatores Græcitatis proprietas enunciat, Ita enī scriptū est, ὡς σκεῦη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς. Sed siue cōterat, siue cōfringat, nō idcirco existimādus est hereditatē poscere, ut cā ad perdendū atq; abolendū cōfringat & cōterat: quippe cui cor cōtribulatū sacrificiū sit optimū. Cōtritio ergo illa siue cōfractio, est quę in nobis corporeas uoluptates & secularium uitiorum incentiua comminuit, dignosq; nos dignatione domini

1. Cor. 4

Virga apostolica, sermo euāgelicus

Esa. 11

Psal. 50 mini præstabit, secundum dictum prophetæ: Cor cōtritum & humiliatū deus
nō spernet. Cōparara autem uasis figuli confractio, quātam absolutionē intel-
ligentiæ huius impartitur. Nō enim sine causa quos in hæreditatem popofcit
uirga ferrea regens tanquā uas figuli confringet: nisi quòd cōparationis exem
plo fragmenti istiusmodi damnū proficere in restaurationem eiusdem uasis o-
stendit. Qualis autē à deo secundū uas figuli nostra confractio sit, idem docuit
per Hieremiam prophetam, dicens: Surge, & descende in domum figuli, & ibi
audies uerba mea. Et descendi in domū figuli: & ecce ipse faciebat opus super
lapides. Et cecidit uas quod faciebat in manibus eius: & iterum fecit uas aliud
secundū quod placuit in cōspectu eius ut faceret. Et factū est uerbum domini
ad me dicēs: Si secundū figulum hunc nō possum facere uos domus Israel? Ec-
ce sicut lutū figuli uos estis in manib. meis. In summa loquar super gentē & su-
per regnum, ut feriam eos & perdam, & si cōuersa fuerit gens illa à malis suis,
pœnitebo de malis quæ cogitabā facere illis. Et in summa, loquar super gentē
& regnū, ut reædificem & plantē. Et facient mala ante me, ut ne audiāt uocem
meam, & pœnitebo de bonis quæ locutus sum facere illis. Sic petitas atq; ob-
tentas hæreditatis suæ gētes deus cōfringet & cōteret, ut reformet: confringit
enim deus in omnibus omnes inexplebiles cupiditates, & illecebrosas lasciui-
as, & feruētes iras, & inanes superstitiones, & tumētes fastus, & impias opinio
nes. Reformat autē nos ad rationabilem uitæ usum, cōtemptu pecuniæ, luxus
pudore, iræ moderatione, ueri sciētia, cōmunione uiuendi, religionis officijs:
cum per doctrinæ regimen terrorēq; iudicij in has uirtutes post uitia illa reui-
uiscimus. Nō enim ait: Tanquā uas cōfringes eos, ne per testæ fragmentū irre-
formabile uas posset intelligi: sed ait, uas figuli, quod in ipsa artificis molitione
uas fieret, ut secundū prælatū exemplum prōpta esset cōfracti eiusdē uasis ex
artificis uolūtate reparatio. Sed hoc irrationabilis materiæ uas etiā sub alia in-
telligentia ad rationē humanæ uolūtatis aptū est, homines quidē per hæc uitia
sua cadere: sed si in his pœniterent, id est, si ab his desinerent, se quoq; deus in
his quæ ad pœnam causa huius cōstituerit pœnitere. Non q; hic motus mentis
secūdum humanam naturam in deum caderet: sed quia hominis gestorū pœni
tentia modus est gerendorū. Pœnitentiā quoq; suam deus memorat ad pœnā:
quia puniri desinerent qui esse impij destitissent. Vt ergo figulo prōptum est,
amissum uas ad eandem, uel quam uolet speciem reformare: ita deo facile est,
post uitiorū casus uolētes se erigi, per doctrinæ suæ institutionem ad pietatem
ex impietate reparare. Sed & illa tanquā uas figuli non ignorāda cōfractio est:
tum cum his corporibus dissolutis, & casu mortis cōfractis pro uolūtate artifi-
cis restauratio afferet. Quod utrūq; propheticus sermo significasse eodē dicto
uidet. Nam cum pœnitētiam utilem in his quæ ante agebantur ostendit: præ-
sentis huius uitæ & corporalis ex uitijs in uirtutē nouam quasi instaurationem
docet esse oportere, ira in eos dei sicuti criminum uoluntate cessante. Et quan
quā id ex figuli cōparatione protulerit, tamē cum de eodē figulo ait: Et ipse fe
cit uas aliud secundū quod placuit in conspectu eius, significari etiam intelli-
gitur illa, quæ secundum dei uoluntatē resurgentiū corporū instauratio est fu-
tura. Prout enim ei placet, & cōspectu eius dignū est, cōfracta reparabit, nō ex
alia aliqua, sed ex ueteri atq; ipsa originis suæ materie speciē illis cōplaciti sibi
decoris impartiēs: ut corruptibiliū corporū in incorruptionis gloriam resurre
ctio, nō interitu naturā perimat, sed qualitatē conditione demutet. Non enim
1.Cor. 15 aliud corpus, quamuis in aliud resurget, Apostolo dicēte: Seminatur in corru-
ptelam, resurget in incorruptionem: seminatur in ignominiam, resurget in glo-
riam

riam:seminatur in infirmitatem,resurget in uirtutem:seminatur corpus anima
le,resurget spirituale.Fit ergo demutatio, sed non affertur abolitio. Et cum id
quod fuit,in id quod non fuit surgit:non amisit originem,sed profecit ad hono
rem.Confringi itaq; nos tanquã uas figuli,uel nunc,uel tunc gaudeamus:ut &
nunc modo figuli uasis commortui & consepulti domino in baptismate in no
uitate uitæ ambulemus. Et in nouum hominem deposito uetere renascamur:
ut tunc per hunc nouæ natiuitatis profectum, in beatam illam ac deo placen-
tem iteratæ reparationis nostræ speciem reformemur. Cuius boni non igna-
rus propheta,post hæc hortatur & dicit: Et nunc reges intelligite, erudimi
ni qui iudicatis terram.Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore.
Apprehendite disciplinam,ne fortè irascatur dominus,& pereatis de uia iusta.
Cum exarserit in breui ira eius,beati omnes qui confidunt in eum.) Doctrinæ
hic ordo utilissimus est, ut eorum in quæ nos adhortatur, beatitudinem co-
gnitam præstet: quia difficile sit animum ac spem ad ignorata protendere. Vo
lens igitur propheta ad eorum nos quæ superius commemorauerat,intelligen
tiam cohortari: intelligentiæ ipsius honorem ante memorauit,dicẽs;Et nunc
reges intelligite, eos scilicet qui intellecturi essent, reges esse demonstrans.
Sed quærendum est,quos reges ad intelligentiã prophetiæ huius adhortatio-
nis admoneat:ne quisquã forte eos significari intelligat,quorũ nunc in corpo-
ra humana,& in bellorũ ministeria,& in metu gentiũ,regnũ est.Non sunt autẽ
hi æterni & beati apud deũ reges:quippe cũ ipsi iam mandatis dei excidant, & Luc. 4
diabolo in regnũ sint deputati:dicente eodẽ cũ dominũ tentaret. Et duxit illũ
diabolus in montẽ altissimũ: et ostendit illi omnia regna orbis terræ,in momen
to tẽporis;Ait ad illũ diabolus. Tibi dabo potestatem hanc et gloriã eorũ,quia
mihi tradita sunt. Alios aũt nobis reges euangelia demõstrant, scilicet in quos
appropinquauit regnũ dei,qui regnans in se peccatũ deuicerint: qui sui ipsius
corporis reges sunt,dominatui suo uniuersa uitiorũ incentiua subdentes: Hoc
enim in nobis est regnũ dei. Sic iterũ Christus regnat in nobis,cũ per eorũ ipsi Luc. 17
dominium dominorũ in nos iure regnamus:secundũ quod dictum est. Nõ ue
nit regnũ dei cum obseruatione:neq; dicẽt,ecce hic & ecce illic. Ecce enim re-
gnũ dei intra uos est. Huius rei beatus apostolus meminit, Corinthijs scribẽs.
Et utinam regnetis,ut & nos uobiscum regnemus. Hoc itaq; regnũ dei est:ubi 1. Cor. 4
peccatum uincitur,ubi mors perimitur,ubi non regnat hostis. Mors enim re- Rom. 5
gnauit ab Adam usq; ad Moysen. Et Apostolus ait: Iam non regnat peccatũ in Rom. 6
uobis. Per hoc regnum dei regno peccati dissoluto, ipsisq; iam nobis regibus,
regno aduersante sublato:hoc erit regnum dei,cũ omnibus uitiorũ nostrorum
aculeis contusis,labes erit corporeæ infirmitatis absorpta. Hos itaq; reges pro-
pheta ad intelligendũ cohortatur:ut sciant,aduersus dominum et Christũ eius
fremuisse gentes,& populos uana meditatos. Intelligant quoq; irridentẽ è cœ
lis,& in ira loquentem,& super Sion montem sanctũ regem constitutũ, præ-
cepta dei patris annunciantẽ: Cognoscãtq; eum qui sit genitus in filiũ:tempus
quoq; illud,quo qui tẽpora fecit,sit in tẽpore genitus. Intelligãt in quo hæredi-
tatem gentiũ, & possessionẽ terræ finiũ postulauit. Nõ ignorent etiã quæ hæc
uirga sit ferrea, qua regẽs eos,modo uasis figuli cõfringat. Hęc enim intelligen
tes,sacramentũ om̃e diuinæ uolũtatis agnoscẽt: cũ per obedientiã pręceptorũ
hæredes dei,cohęredes aũt dñi nostri Iesu Christi erũt. Per id quod ęterno regi
cohæredes sunt,id necesse est cõsequant̃, ut reges sint. Testantibus itaq; euãge
lijs atq; apostolo de regibus: sequẽs est ut cognoscamus qui sint iudices terræ,
quosq; ut reges oporteat erudiri. Maxime cũ reges nudo tantũ noĩe, sine regni

 alicuius

alicuius designatione cognominet, ut eos suos atq; sui esse reges doceret: iudices autem terræ dicat. Differre uero iudicẽ atq; regẽ, ipso usu terrenæ cõsuetudinis cognoscimus, quia non idem sit regnare quod iudicare: quia regnum dominatio sit, iudicium uero sit modus æquitatis. Sancti ergo quiq; intelligendi sunt esse iudices terræ: quorum uita atq; fides, infidelium iniquorumq́; iudicij uice sit. Et hoc dominus in euangelio ostendit dicens: Viri Niniuitę surgent in iudicio, & iudicabunt generationem hanc: quia pœnitentiam egerũt in prædicatione Ionæ. Et ecce maior quàm Iona hic. Regina Austri surget in iudicio, & iudicabit generationem hanc: quia uenit ab ultimis finibus obaudire sapientiam Salomonis. Et ecce maior hic Salomone. Tales erunt iudices terræ: quorum comparatio fidei ac timoris impœnitentes impiosq́; condemnet. Si enim pœnitentia Niniuitarum ex Ionæ prædicatione suscepta, fructum adepta est pœnitendi: necesse est obediens eorum pœnitentia insolentem horum pœnitẽtiam iudicet. Aut regina Austri ex ultimis partibus terræ, desideratam Salomonis sapientiam audiens, nónne infidelitatem & incuriam præsentium auditione peregrina damnabit? cum tamen inobedientiæ iudicium differens à Salomone atq; Iona Christus autor adcumulet. Absolute autem iustos esse iudices terræ apostolus demonstrat dicens, An nescitis, quia sancti mundum iudicabunt, & in uobis iudicabitur mundus? quum per meritum adeptæ beatitudinis, criminosorum uitam sanctitas comparata condemnet. Intelligentiæ autẽ huius atq; eruditionis opus, continuo subiecit: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore.) Non securum patitur aut negligens esse seruitium: uult enim seruitutis officio admisceri timorem. Vt enim metuentes serui, diligentius dominis carnalibus seruiunt, quum uoluntatem sollertioris obsequij metus obsequelæ admixtus eliciat: ita & deo seruientes, si timeant imminentem timorem, non negligentes in ea erunt quam susceperint seruitutem. Ac ne tyrannici terroris hic metus esse fidelium crederetur per id quod dixerat: Seruite domino in timore, adiecit, Et exultate ei: ut metũ seruitutis gaudij exultatione temperaret, cum ipse timor causam lætitiæ per conscientiam seruitij fidelis afferret. Porrò autem ne libertas gaudij fines cõgruæ moderationis excederet, ita subdidit: Exultate in tremore, quia periculosa ad obliuionem timoris esset libera à tremore lætitia. Atq; ita hæc prophetici eloquij ratio seruata est: ut seruitutem timor detineret, timorem exultatio moderaretur, & exultationem tremor consequens contineret. Huius autem seruitij & timorẽ exultantem, & exultationem trementem, docuit in eo quod sequitur consistere, dicens: Apprehendite disciplinam. Virtute uerbi significationẽ impatiẽtis uelut properæ ad id uoluntatis ostendit, nõ tam expetẽdam, quàm apprehẽdendam potius disciplinam docens: non tempore fidei in huius obediẽtiæ obseruatione cõtentus, sed ardorẽ spiritus in apprehendenda auiditate desiderans. Sic in rapiẽdo regno cœlorũ raptore dominus delectatus, ait: A diebus autẽ Ioannis regnũ cœlorũ uim patitur, & uim facientes diripiunt illud: quia cum regni cœlestis possessio Israeli prædicaretur, fides tamen gentiũ possessionem hanc sibi Israeli diffidenti præriperet. Sic & beatus Paulus currit ut apprehẽdat, dicens: Sequor aũt ut apprehendã, in quo & apprehẽsus sum. Non lento gradu properat, neq; ocioso sequit̃ procursu: apprehensurus enim sequitur. Et satis quidem dixisse uideretur, si cõsequuturus sequeret̃: sed uim & ipse afferre optat, & apprehẽdere properat, & modo exempli corporalis inuadere. Scit autẽ se eo ipso iam esse quod apprehendere properat apprehẽsum. Si enim nos per corporalem naturam deus naturæ suæ diffidẽtes homo genitus apprehẽdit, factus ipse

Marginal references (left margin, beside the lines where they stand): "Matth. 12" at "cij uice sit. Et hoc dominus…"; "1.Cor. 6" at "iudices terræ apostolus demonstrat…"; "Matth. 11" at "rapiẽdo regno cœlorũ…"; "Phil. 3" at "Sequor aũt ut apprehendã…".

quod

quod sumus: nostrum est ad apprehendendũ nunc id quod est ipse cõtendere, ut in eam gloriam in quam naturam corporeæ huius corruptionis exemit, festinatio nostra se misceat: atq; ita apprehendemus id in quo sumus apprehensi, si naturã dei consequamur, deo ante naturã hominum cõsequente. Apprehendenda itaq; disciplina, & inuadenda est quodã amplexu & uinculo corporali: ne elabatur aut excidat. Causam aũt diligentis huius amplexus ac uinculi propheta subiunxit, dicens: Apprehẽdite disciplinam, ne quando irascatur dominus, & pereatis de uia iusta. Cũ exarserit in breui ira eius. Adest enim pœnæ dies, qui exardescẽte ira domini significari intelligit: in quo si non apprehensam à nobis disciplinam tenebimus, perditi de uia iusta erimus. Vnicuiq; enim rei perit quicquid aufertur; & quod est, ei cui deest iam uidetur amissum. Nam tametsi per naturã suam maneat, ei tamen cui abest non manet. Et idcirco de uia iusta impij pereunt, quia in ea nõ erunt. Pereũt aũt de uia iusta, cũ exarsent in breui ira eius. Non morosa hæc ira est, per quã de iusta uia pereunt: ne quis sibi interim pœnæ lucro inter moras iudicij blandiat. In breui nanq; exardescit ira. Excipit enim illos statim ultor infernus: & decedẽtes de corpore si ita uixerint cõfestim de uia iusta peribũt. Testes nobis sunt euãgelij diues & pauper: quorum unũ angeli in sedibus beatorum & in Abrahæ sinu locauerunt, alium statim pœnæ regio suscepit. Adeo autẽ statim pœna mortuum excepit, ut etiam fratres eius adhuc in supernis manerent. Nihil illic dilationis aut moræ est. Iudicij em̃ dies, uel beatitudinis retributio est ęternę uel pœnæ. Tẽpus uero mortis habet interim unũquenq; suis legibus, dum ad iudiciũ unumquenq; aut Abrahã reseruat aut pœna: & iccirco copiosum hunc sacramẽtis cœlestibus psalmum sic propheta cõclusit: Beati omnes qui cõfidunt in eũ.) Non trepidam spem neq; ambiguã, perfectio beatitudinis exigit. Cõfidentia ad id opus est firmæ opinionis scilicet, & indemutabili uolũtate: quia plus sit cõfidere q; sperare. Confidendũ ergo est, ne nos à uia iusta exardescens breui ira dei deperdat. Fidelis enim est qui ait: Qui credit in me non iudicabit, sed trãsiet de morte ad Io. 5
uitam: dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum.

In finem intellectus Dauid, cum uenit ad eum Doech Idumæus, & nunciauit Sauli: uenit Dauid ad domum Achimelech. Psal. LI

V perscriptio psalmi sollicitam expetendæ intelligentiæ postulat diligẽtiam. Est enim in exordio eius statim positum, in finem intellectus. Historiam non sui temporis psalmus continere ostenditur: cui præscriptio tituli in finem est. Et cum in finem intelligentia sit, non potest in eo alicuius alterius magis rei intelligentia esse quam finis. Finis autem est, ut frequenter ostendimus, quo cõcluduntur omnia, cuius causa cætera sunt: ad quem uniuersa spei, rerũ, negociorũ opera festinãt. Intelligentia ergo psalmi in eo consistit, ob quẽ sunt omnia: extra quem nihil est. Et quis iste sit, superscriptio ipsa quæ continere historiam existimatur ostendit. Est enim talis: In finem intellectus illi Dauid, cum uenit Doech Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit ei: Venit Dauid in domum Achimelech. Atq; ut absolutius rationem superscriptionis consequi possimus, ipse rerum gestarum ordo subdendus est. Doech præpositus erat mulorum Saul, qui Argumentũ psalmi
ad Saul ait: Vidi filium Iesse uenientem in Noba ad Achimelech filium Achitob. Et interrogauit eum in domo, & manducare dedit illi, & gladium Goliæ alienigenæ dedit ei. Quibus auditis, rex potestatem Doech sacerdotum & ciuitatis dedit. Dehinc scriptura subiecit: Et circumiuit, inquit, Doech Idumæus, & tetigit sacerdotes, & mortificauit in die illa octoginta & quinque, om-

nes

nes ferentes ephod, & Noba ciuitatem sacerdotum deiecit in ore gladij. Hæc
itaq; omnis gestorum fides est: de qua tantum ad psalmi titulum præsumptum
est, quantum & sacramento psalmi, & propheticæ satisfaceret doctrinæ. Id e-
nim solum in superscriptione est, cũ inquit: Venit Doech, & annunciauit Saul
& dixit: Quia uenit Dauid in domũ Achimelech. Et necessario post quinqua-
gesimũ psalmũ (in quo peccatorũ remissio secundũ sanctificati huius, quem in
In finem, quid sibi uelit exordio psalmorũ docuimus, numeri uirtutẽ continetur) psalmus iste tẽpore
anterior, ordine posterior collocatur: ut id quod in finem intellectus præscribi
tur, perfectis undiq; & absolutis sacramentorũ generib. posset intelligi. Achi-
melech, interpretatione uerbi, fratris mei imperiũ significat. Quod enim nobi
scum fratris mei imperiũ dicimus, id Hebræi Achimelech nuncupant. Cum er
go Sauli dicitur: Venit in domum Achimelech: illi inimico Dauid nunciatur,
quod domũ ingressus sit fratris imperij. Domus autem imperij fratris quæ sit,
1. Pet. 2 Petrus apostolus docet, dicẽs: Et uos quasi lapides uiui ædificamini in domos
spiritales, ad sacerdotium sanctũ. Et infra: Vos autem genus electum, regale
sacerdotium, genus sanctum, plebs ad possidendũ. In hanc igitur spũitalem do
mum ædificandi in regale genus sumus: si per spiritalem corporum ædificatio-
nem cõformes deo facti, genus perfici regale mereamur. Hanc ergo Achime-
lech domũ, id est, domum fraterni regni, Dauid ille uerus sanctus ac iustus ori-
ens ingressus est: factus scilicet nostri corporis homo. Quæ domus fratris mei
regnum est: quia in eiusdem corporis gloria cohæredes sumus regni eius, ipso
Matth. 25 dicente: Venite benedicti patris mei, possidete præparatũ uobis regnũ à con-
stitutione mundi. Quòd autem fratres eius sint, quorũ domum regiã fuerit in-
gressus: per prophetam testatur in psalmo dicens, Annunciabo nomen tuũ fra
tribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Concessa ergo secundũ præcedẽtem
psalmum peccatorũ remissione, uerbum caro factum habitat in nobis: qui &
fratres, & domus spiritalis, & regale genus sumus. Populus autem impius, &
parricidalis, & proditor, qui in Doech significatᷣ, regi suo, inimico scilicet Da-
uid, prodit quòd in domo Achimelech sit: & hoc fit cum Pilato traditur, cũ ho-
mo crucifigendus offertur, cum repudiato rege regem suum Cæsarem confite
tur: prodens quidem eum in domo esse Achimelech, sed non intelligens eum
in domo esse imperij fraterni, corpus scilicet in quo & sanctorum ecclesia, quæ
corpus est Christi, conformis conregnabit, ingressum, in qua & desidetatũ sibi
cibum sumpserit (Desiderio enim mãducare pascha desiderauit) & ex qua Go
liæ, id est, diaboli arma sustulerit (Fortis enim spolia ipse diripuit) post quod ab
hoc eodem Doech, id est, populo proditore apostoli occisi, ecclesiæ subuersæ
sunt. Hic ergo titulus psalmi, in finem intellectus, quia in Christo, qui Dauid
oriens iustus rex & æternus & pastor est, totius spei nostræ consummatio, &
legis finis intelligitur esse: qui & secundũ psalmi titulum & ordinẽ in ea corpo-
ris sui domo proditus est, quę ei fraterni domus significatᷣ esse imperij. Quid
gloriatur in malicia, potens iniquitate tota die?) Querelam facit propheta, glo
riari eum in iniquitate tota die, qui in malicia potens sit. Et hæc quidem gloria
iniquitatis arguitur. Cæterum est gloria & expetẽda & confitenda, & affectu
quodam exultãtis gaudij eloquẽda: quod utrunq; sub ijsdem dictis alius pro-
Hiere. 9 pheta demõstrat, dicẽs: Non gloriet sapiens in sapientia sua, neq; fortis in forti
tudine sua, neq; diues in diuitijs suis: sed qui gloriatᷣ, in domino glorietur. Veti-
tis enim primum improbabilis glorię causis, causam rursum gloriæ cõpetentis
Gal. 6 ostendit: quo exẽplo Apostolus scit, in nullo sibi, nisi in uno tantũ esse glorian
dum, cũ ait: Mihi autẽ absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per
quem

quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Non ergo gloria istiusmodi, sed gloria iniquitatis offendit; & eius iniquitatis, quæ die tota fit. Diem pro ætate uel tempore hominis nuncupari solere meminimus, cũ dicitur: Diem hominis nõ concupiui. Vel rursum cum Abraham diem domini desiderauit: uel cum Apostolus satanæ tradit in interitũ carnis, ut spiritus saluus sit in diem domini. Nõ hunc diem ortu solis occasuq; finitũ, sed diem cõstituti temporis uel ætatis ostendẽs. Potens ergo in malicia, gloriatur in iniquitate tota die. Sed absolute intelligitur, in Doech persona rationem querelæ huius non conuenire. Quid enim potẽtiæ habebat mulorũ custos, & ius in animalia uectionis regiæ sortitus, ut tantũ nuncians Dauid domũ Achimelech ingressum? Nũquid tota die in iniquitate gloriaẽ? Verũ sub persona eius populus, cui omnis in iniquitate ætas fuit, cui ex potentatu maliciæ gloria iniquitatis ipsius abũdauit, significari intelligendus est. Potens enim fuit cũ seruus uisitabatur à domino, cũ propter eum tot plagis percussã est Aegyptus, cum in trium dierum tenebris tenebras ipsas lumine secum manente non sensit, cum Aegyptũ ipsam argento & omni ornatu despoliatam cladi suæ reliquit, cum secundũ diei noctisq; tẽpora columna nunc nubila, nunc ignea usus est, cum rubrum mare pedes transiuit, cum angelorum cibo uixit, cum maiestatem descendentis ad montem dei uidit, cum uocem de igne loquentis audiuit, cum regna multa bellis grauibus euertit, cum Iordanem refluẽtem ut sibi areret spectauit, cum prophetas habuit, cum sacerdotibus ad emundationem peccatorum, & redemptionem animæ suæ usus est, cũ obtinere regnum suum meruit. Sed in his omnibus cũ potens esset, tamen in malicia sua potẽs semper fuit: cum cepas & allia Aegypti & carnes desiderauit, cum ob uitiorũ consuetudinem seruitutẽ impiam libertati piæ prætulit, cum uitulũ adorauit, Mosi maledixit, deum abominatus est, filios suos dæmonũ hostias uouit, prophetas occidit, ipsum quoq; deum ac dominum suum sui causa natum hominem, proditum præsidi in crucem sustulit. Ac sic totoo uitæ suæ die in iniquitate glorians, cum potens esset, potens tamen in malicia permansit. Post hæc ergo de eo prophetici doloris querelam, iam in ipsum sermo cõuertitur: Iniustitiam cogitauit lingua tua. Linguæ humanæ officium est, ut naturali impulsa ratione, motu uario, eodemq; moderato uocem in uerba distinguat: extetq; per eam ex confuso erumpentis spiritus sono dissonans ad rerum intelligentiam sermo. Et quamuis quidem hic eius ad id efficiendum rationabilis motus sit: tamen ipsa subdita potius esse rationi intelligitur, quàm sensu rationis intelligens est. Quod uero caret sensu intelligentiæ, caret & rationis instinctu, caret & meditatione consilij. Et quomodo rectè à propheta dictum intelligitur, linguam iniustitiã cogitare, cum cogitatio ex rationabili sensu animæ uiuentis ineatur: lingua uero non ad naturam rationis ineundæ, sed ad ministerium naturæ sit rationabilis instituta? Sed dicti huius perfecti & prophetici autoritatẽ & alius propheta demonstrat, dicens: In ore stultorũ cor eorum est: quia nihil ex rationis consilio tractantes, & cordis meditatione pẽdentes, temerario tantum motu linguæ inconsultæ res fortuitas & inconditas eloquantẽ. Atq; ideo in ore stultorũ cor eorũ est: quia nõ quod cogitauerint loquẽtur: sed quod loqui fuerint cogitabũt. Et hoc quidem de lingua stulti. At uero de lingua sapiẽtis ita legimus: Lingua intelligentis meditabitur sapientiam. Et rursum: Lingua mea calamus scribæ uelociter scribentis. Quia intelligentis lingua ex meditatione sapiẽtiæ sit. Et eadẽ rursum tanquã calamus scribẽtis, nihil incõpositũ, nihil incertũ agat: sed his quæ aut cogitata aut lecta fuerint, obtemperãs celeriter ex ratione cõsilij obsecũdet. Et quia ex ratiõe naturæ cogitatia

Hiere. 17

Doech, mulio Saulis

Prou. 10

Psal. 44

tis potius famuletur lingua quàm cogitet: hæc lingua quæ iniusticiam cogita-
uit, non naturę suæ usa docetur esse officijs. Sequitur enim: Sicut nouacula acu
ta fecisti dolum. Nouacula ad nitorem uultus acuitur, ut abradens hirsutã atq;
horrentẽ barbam faciem leuiget. Hæc si potius uulneret, dolum fecit: quippe
cum præparata ad ornatũ, ministerium suum præbuerit ad uulnus. Lingua hęc
ergo huius in malicia potentis iniquitatẽ cogitans, dolum fecit: id est, quã natu
ra ad eloquẽdas rationabiles cogitationes cõsulti cordis præparauerat, ipsa po
tius irrationabiles cogitat iniquitates. Populus enim qui in Doech significari
intelligendus est, ad magnificandũ dei nomen electus, & ad celebrãdas laudes
ipsius præparatus, hunc inhonorat, hunc tradit, hunc quantum in se est, morte
crucis perimit: & hoc linguæ suæ nouacula acuta per quã clamauit, crucifige,
crucifige, consummat. Dolum itaq; tanquã nouacula acuta iniquitatẽ cogitãs
fecit hæc lingua: & cuiusmodi dolum, cõsequentia docent. Sequit̃ enim: Dile-
xisti maliciam super benignitatẽ, iniquitatem super q̃ loqui iusticiam. Doli hu
ius crimẽ ex cõparatione fit grauius, cum malicia diligitur, bonitate neglecta:
cũ iniquitas agitur, prætermisso sermone iusticiæ. Hunc propensę in maliciam
dilectionis affectum dominus in euangelijs condemnat, dicẽs: Hoc est autem
Io. 3 iudicium, quia lux uenit in hunc mundũ, & dilexerunt homines magis tene-
bras q̃ lucem. Populus itaq; cui ad redemptionem peccatorum uerbum caro
factum est, & deus homo natus est, ut per fidei iustificationẽ maledicto legis li
ber esset, dum in trãsgressione legis mauult seruire maledicto, ipsum illum de-
um suum tradidit: pœnam sanguinis eius ut prætor esset innocens, in se ipse su-
scipiens. Et hæc agens, demutat naturæ suæ cõsuetudinem. Maliciam enim di
ligit super benignitatẽ, & ex bonis amorẽ cõuertit in pessima. Diligere quoq;
iniusticiã, super quàm iustitiã loqui maluit. Tenuit uero secũdum Iudaicã con-
suetudinem propheticus sermo in ipsa sermonũ uirtute orationẽ, cum ait: Dile
xisti maliciã super benignitatẽ, iniustitiam super q̃ loqui iustitiã. Nam ubi ait:
Dilexisti maliciam super benignitatẽ, nihil ultra q̃ dilectionem ipsam ex cõ-
paratione cõdemnat. Vbi uero ait: Iniustitiam super q̃ loqui iustitiam: ibi coar
guit non iam prælati amoris affectũ, sed ipsum illud odium in loquendo dicẽs:
Super quàm loqui iustitiam. Possunt enim & solent Iudæi, licet non ament bo
nitatem, tamẽ eam uel loquendo simulare. At uero qui de domino nostro Ie-
su Christo, qui secundum beatũ apostolum Paulum factus est nobis iustitia, &
sanctificatio, & redẽptio, loqui nullo modo possunt: nõ continent ad aliquam
sermonis sapientiã, si quando ex propheticis autoritatibus ostenditur à nobis
unigenitus deus, qui ante secula natus est in homine, & passus, & crucifixus, et
mortuus. Tũ enim omne de eo eloquiũ euitant & fugiũt. Et si discedendi quo-
quã locus nullus sit, ui quadã taciti doloris oppressi, aures manibus obstruunt,
& auditũ ne in se penetret excludũt: bonitatem quidẽ tantum nõ amantes, in-
terdum tamen eam loquentes, cæterũ iustitiam nec diligẽtes, quę Christus est,
nec loquentes. Intercessio diapsalmæ, & si personę non attulerit conuersionẽ,
tamen sensus fecisse intelligitur demutationẽ. Nam cum & eius cuius antea, &
ad eum ad quem antea sermo sit, idem tamen sermo aliud nunc quàm ante si-
gnificat. Et quidem superiora querelis grauia fuerunt, adeo ut ex prophetæ do
lore antequã edicerentur increpita sint: cum iniustitiã lingua cogitat, cum tan-
quã nouacula acuta dolũ efficit, cũ malicia super bonitatẽ diligit̃, & iniustitiæ
super iustitiã eloquiũ est. Propterea q; quædã quasi prophetæ accusatio apud
deũ præmissa est arguẽtis, cũ dicitur: Quid gloriat̃ in malicia, potens iniquita-
te tota die? Et ne inanis querelæ dolor reperiretur, ipsa querelę causa subiecta
est

est. Hunc uero intercedente diapsalmate non præcessit querela: sed demonstrata ante causa peccati grauissima, tum hæc damnationis est subiecta sententia: Dilexisti om̃ia uerba præcipitationis, linguam dolosam: propterea destruet te deus in finem, euellat & emigret te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra uiuentium. Exemplo quo in Genesi dictum legimus his uerbis: Quia fecisti hoc, maledictus tu à terra. Et rursum: Quia audisti uocem mulieris tuæ. Sed & ab Apostolo cum grauissima humanæ impietatis crimina percensuisset, ita dictum: Propter hoc tradidit eos in sensum reprobum. Ita & nunc, Dilexisti uerba præcipitationis, linguam dolosam, propterea deus destruet te in finem. Verbi uirtutem Latinus sermo nõ tenuit. Quæ enim nobiscum uerba præcipitationis sunt, ea à Græcis ῥήματα καταποντισμοῦ cõmemorata sunt: quo dicto significatur id quod nobiscum præcipitatio est, cum illis esset demersio in profundũ maris. Potest autem secundum generalem sensum præcipitatio, nõ in mari tantum, sed ex editis aut ædium, aut rupium, aut quorumcunq; generum locis decidentium casus intelligi. Ergo secundum demõstratam præcipitationis rationem, quia uerba præcipitationis Doech dilexerit, seuerissimæ damnationi subiectus est. Omnis etenim anima infidelis, in seculi huius tanq̃ maris profundo naufraga, incerto motu uagoq; differtur, & diuersarũ cupiditatũ æstu mobilis fluctuat, potestate diaboli seculum incolentis illisa, & nulla ad resistendum obnitendumq; ei subiectæ soliditatis firmitate consistit: ex quo facile est, incentiuis circũagentiũ cupiditatũ pendulam uagamq; iactari. Quòd aũt seculi huius motus atq; fluctus undantis maris sit æstibus comparatus, qui dominantis sit diaboli incolatus, secundum propheticam & allegoricã intelligentiã, psalmus centesimus tertius sub corporali tamen creaturarum significatione demõstrat: Hoc mare magnum & spaciosum, illic serpentes, quorũ non est numerus. Animalia pusilla & magna, illic naues pertransibunt. Draco iste quem formasti ad illudendum ei. Et rursum in sexagesimo octauo psalmo: Veni in altitudinẽ maris, & tẽpestas demersit me. Vnigenitus itaq; dei filius, & dei uerbũ, & deus uerbum, ad eruendos nos ex profundo seculi huius naufragio, doctrinæ suæ rete (cui regnum cœlorum simile est) hæc uniuersa piscium genera extracturus, ab impio populo proditur & inhonoratur: seseq; populo confirmato ad illudendum draconem socium ipse demergit, & in hoc se profundũ ad incolatus eius consortium præcipitat. Sic & incredulus Mosi Aegyptiorum populus præcipitari demergiq; meruit, et impiam gentem refusi in se maris fluctus absorbuit, præcipitationis uerba tum cum deo obstitit diligentem. Quia ergo Iudæus populus incredulus, & regem suum prodens, uerba præcipitij dilexit, dicens: Regem non habeo, nisi Cæsarem: deo rege neglecto, & rege homine confesso in hoc se seculi profundum ipse demersit, ideo in finem destruitur (Vsq; in cõsummationem enim seculi regnum destructæ ciuitatis amisit) & de tabernaculo euulsus & transmigratus est: uagus nunc in toto orbe terrarum, & ubiq; peregrinus, cõsummatis omnibus suis in domini passione peccatis. Quia præcipitationis uerba dilexit, tabernaculo illo caret in quo prophetæ semper dei spiritu pleni fuerunt: in quo sanctarum uirtutum tremendæ cõtemplationes & salutares uisiones extiterunt, in quo hostiarũ ad redemptionẽ animæ utiles oblationes, in quo paschæ agnus in clade Aegypti fideliũ custos, & in liminũ sanguine potens signũ, in quo æmulę æternorũ tẽporũ tẽporarię festiuitates. Ab hoc itaq; tabernaculo euulsi, his spiritaliũ donorũ honoribus caret. Euulsi aũt sunt nõ ex hoc terreno tantum habitaculo, sed ex illo de quo dictum est: Releuabo tabernaculũ Dauid quod cecidit, sanctũ illud scilicet & uenerabile nati ex uirgine

Gen. 2

Rom. 1

Ioan. 19

Amos 9

dei corpus & templum: in quo qui crediderit, tanquam cõsors dominicę carnis habitabit. Omnis autem infidelis à cognatione hac non crediti corporis, id est dei tabernaculo euelletur & emigrabitur, spiritalis huius tabernaculi indignus habi-
Ioan. 15 taculo: quod significare dominus intelligitur, cum ait: Ego sum uitis uera, uos estis
propagines, pater meus agricola est. Omnis propago in me non manens, neque
ferens fructum: eradicabitur. Et omnem propaginem in me manentem, emundabit pater meus, ut fructum ampliorẽ ferat. Si qui igitur per fidem corporati dei manere in natura assumpti à deo corporis merebuntur, hi emundantur in fructus æternos ex se afferendos: quia necesse est, ut naturam ueræ uitis propago intra uitem manens teneat. At uero qui incredulus nati in corpore dei fuerit, si & credens maneat, fructibus tamen fidei suæ careat, eradicabitur: aut ob infidelitatem, aut ob inutilitatem fructuũ negatorum. Natus enim ex uirgine dei filius, non tum primum dei filius est, cum filius hominis; sed in filio dei & filius hominis, ut filius hominis esset dei filius, naturã in se uniuersæ carnis assumpsit; per quam effectus uera uitis, genus in se uniuersæ propaginis tenet. Si qua ergo propago infidelis aut infructuosa est, eradicandã ipsa se præbet, per naturam quidem manens, sed per infidelitatem ac inutilitatem euellitur. Ex hoc ergo tabernaculo tanquam ex uera uite hic impius Doech & euellitur & emigratur, manens per naturam & in tabernaculo & in uite, sed per infidelitatem dignus euelli. Euulsus autem de tabernaculo, eradicabitur & de uiuentium terra. Qui enim nõ manebit in Christo, regni Christi incola non erit. Nõ erit autem, non quod sibi non patuerit incolatus (uniuersis enim patet ut consortes sint corporis dei atque regni, quia uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, naturam scilicet in se totius humani generis assumens) sed unusquisque pro merito & euellendum se de tabernaculo, & eradicandum de terra uiuentium præbet, non prohibitus in esse, qui per naturæ assumptionem incola sit receptus: sed eradicatur ob infidelitatis crimen, naturæ consortio indignus existens. Eradicatur ergo de uiuentium terra, quæ in beata regione sanctis domino conregnantibus præparatur:
Mat. 5 cuius ipse in euangelio meminit, dicens: Beati mansueti, quoniam ipsi hæredi-
Psal. 114 tabunt terram. Et hic idem propheta: Et placebo domino, in regione uiuentiũ.
A qua proditor populus eradicari meruit: postque destructus in finẽ à tabernaculo & emigratus est & euulsus. Viuorum autem icirco terra est: quia omnis fidelis
Mat. 22 in domino licet mortuus sit, deo tamẽ uiuit, ut dictum est: Ego sum deus Abra-
ham, & deus Isaac, & deus Iacob. Non est deus mortuorum sed uiuorũ. Et rur-
Deu. 33 sum per Iacob: Viuat Ruben, & nõ moriatur. Et illud: Ismahel hic uiuat in conspectu tuo. Sed & illud Apostoli, si ita tamen legenti uidebitur, quia duplicem
1. Thes. 4 sensus significationem habet: Et nos qui uiuimus, qui residui erimus, rapiemur cum nubibus obuiam domino in aera, & sic semper cum domino erimus. Interceptio quidem corporum affert temporarium mortis occasum: sed lex cõstituta moriendi, legem non adimit resurgendi. Quia decernenti legem, lex non affert necessitatem: neque sibi deus ius uiuificandi ademit, legem nobis decernendo moriendi. Mors autem in eos tantum, in quos decreta legitime est. Viuunt autem deo omnes, ex cuius lege sunt mortui. Neque mors quæ nõ nisi per legem decernentis inualuit, potest per se in his inualescere, ne per decernentẽ renouãdæ uitæ legem demutabilis sit lege uiuendi: cum decernẽtis potestas constitutã ab exordio in Adam sub conditione decreti uitæ legem demutauerit lege moriendi. Viuunt itaque sancti quique & fideles deo. Nam cum se deum eorũ qui mortui fuerant, id est, Abrahæ, Isaac, & Iacob esse dicat, & cõtinuo testetur, nõ mortuorũ se sed uiuorũ deum esse; docet per id eos qui iudicio humanæ opinionis mortui existi-

tui existimentur, sibi legem decernenti nõ mortuos esse, sed uiuos. Intercessio
diapsalmæ, & si non personam, sensum tamen innouauit. Nam post prænun-
ciatam Doech damnationem, ad quem tanq̃ ad præsentem fuit sermo, nunc ad
alterius expositionis significationem se retulit prophetia: Videbunt iusti &
timebunt, & ridebunt super eum, & dicent: Ecce homo qui nõ posuit deum ad
iutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarũ suarum, & præualuit in ua-
nitate sua.) Destructo Doech in finem, & euulso de tabernaculo atq; emigra-
to, & de terra uiuentium eradicato, sancti quiq; necesse est metuant: cum uide-
ant tot tantisq; diuinæ misericordiæ auxilijs populũ adiutũ atq; usum, post in-
gentẽ illam et ultra humanas opes gloriosi regni dignitatẽ, maximũ de se ac ul-
timum humanę calamitatis exemplũ præbuisse. Quis eñ memoria recẽseat an
tiquas glorię eius & innumeras beatitudines, quas superius pro parte memora
uimus, cũ post Aegypti funera, itineri eorũ diuisum mare cessit, cũ ardorẽ diei
columna nubis inumbrauit, cũ noctis tenebras ignis columna discussit, cũ cœ-
lum cibũ angelorũ præbuit, cum in fontẽ petra fluxit, cũ Iordanis refluxit, cum
ciuitas maxima ad solum arcæ testamẽti circuitũ concidit, cũ sol de cursu suo in
hibitus diem distulit, & diuinæ legis ordo ex illo elementorũ cœlestiũ indefes-
so imperturbatoq; motu ad belli morã restitit: post illã deinde diuinæ maiesta-
tis & cõspectus & auditus familiaritatẽ, consumptos eos bellis, fame emortu- *Iudæi q̃ reiecti*
os, & antea mortuorũ cadauerib. ad mortẽ famis pastos, reliquos deinde inser-
uitutẽ redactos, exules esse, ubiq; degeneres, nusq; cognitos, semper nouos, &
demutatione incolatus semper ignobiles, semper alienos: Iam si spiritales quis
oculos erigat, de quibus dñs ait: Eleuate oculos uestros, & uidete regiões, quia *Ioan.4*
albæ sunt ad messem: tum sciat auulsos esse ex cõsortio corporis dei, ex illo bea
titudinis regno, ex illo resurrectionis honore, & esse sine dei spiritu, sine intelli
gentia prophetiæ, cõstitutosq; gehẽnæ pabulũ, quos immortalis uermis come
sturus sit, et inextinguibilis ignis crematurus: quorũ sciat legislationẽ, quorum
testamenta, quorum patres, ex quibus Christus secundum carnẽ, qui est super
omnia deus. Quanto ergo has damnationes eorũ & præsentis & æternæ cala-
mitatis, sancti quiq; metu cõtuebuntur, quia punitorũ contemplatio sit terribi
lis exẽplo. Videbunt ergo iusti & timebunt: nihil tamẽ sibi metuendũ in tanta
horum calamitate intelligentes. Sed quia iusti sunt, licet timeant de exẽplo, ta-
men de fructu propriæ iustitiæ gaudebunt. Ridebunt enim super eum, Riden-
tes & timẽtes, quia deo subditi sunt, punitorũ seueritate terribili. Tẽperat ergo
metum risus: dum & metus de exemplo, & risus ex merito est. Moderatur autẽ
rursum metus risum, dum ita gaudebunt in bonis, ne desit terror exempli: quia
impiæ & diffidentis de se conscientię est, timere sine gaudio: & insolentis natu
ræ est, sine timore gaudere. Sed qui timẽtes ridebunt: uide q̃d adijciẽt ad hunc
moderatum in timore risum, ut dicant: Ecce homo qui non posuit deum ad-
iutorẽ suum.) Stultitię atq; impietatis extremæ est, non intelligere se sub deo,
& ex deo uiuere, sed in his quæ gerit & expectat sua magis uelle confidere po-
testate: cum si quid illud in se sit, ex deo sit. Ad deum itaq; spes omnis nostra sit,
& confessio omnis in deo sit, exemplo prophetę dicentis: Domine adiutor me *Psal.18*
us, & redemptor meus. Et rursum: Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet *Psal.120*
adiutoriũ mihi. Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum & terram. Metua-
mus itaq; semper, ne quando æternus ille nos ignis exurat, & uermis immorta
lis absumat: cũ audiamus quid iusti timentes ridentesq; dicant: Ecce homo qui
non posuit deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum sua-
rum. Diuites quosdã insolentes præstat opulentia, & maxime timorẽ dei diui-

 tiarum

tiarum fiducia inanis auertit. Stulti, non intelligentes hoc se magis religiosos
oportere esse quòd diuites sunt, quia gratiam referre largitori bonorum sibi de
siderabilium conueniat: & hoc magis inexcusabilis auaritiæ sit reatus, quia aua
ritiæ necessitatem non excuset opulentia. Iam uero quàm infelix fiducia est rei
inanis, deum contemnere habendo aurum: quasi aurum non ex dei sit creatu-
ris, aut aliquem per id iudicio sanæ mentis beatæ uitæ acquirat profectũ, quòd
sibi aurum iaceat suffossum, & hinc fiant generosioris animæ & corporis, ho-
moq; alius possit esse quàm natus est: aut cum uita excedat, auro suo sit usurus
in morte. Vtetur planè, si eo recte utitur in uita: si esurientem pane suo aluerit,
si nudum ueste sua texerit, aut ægrum sumptu suo refouerit, aut captiuum liber
tati suæ redemerit. Hæ sunt planè ambitiosæ apud deum humani thesauri lega
tiones, hæc potentia deprecandorum criminum & uera suffragia. Sic auro de-
mutamur, ut ex terrenis cœlestes, & ex mortalibus simus æterni. Hæc infidelis
ille populus non cogitans, & dei mandata contemnens, putansq; se per legem,
quæ futurorum bonorum umbra est, esse diuitem, & adeptis diuitijs male usus
ex uiuentium terra & tabernaculo eradicatus & emigratus, euulsus est: præpo
tentem se in uanitatibus credẽs, in regni scilicet sui gloria, in tẽpli auro, in man-
datis hominum, secundum prophetam dicẽtem: Sine causa colunt me, docen-
tes doctrinas & præcepta hominũ dei lege contumeliose humanæ cõsuetudi-
nis obseruatione mutata. Propheta aũt, quẽ necesse est iustum esse intelligi, ali-
ter de se fiducia spei suæ, loquit: Ego aũt sicut oliua fructifera in domo dei, spe-
raui in misericordia dei in æternũ & in seculũ seculi.) Differt quidẽ tẽpore ętas
hominum, sed prophetiæ spiritus idem est. Propheta manere se in domo dei si-
Oliua cut oliuam fructiferam dicit: arborem semper uirentem, & fructus optimi fera
cem. Apostolus huic oleæ præfractis ob infidelitatẽ eius ramis, fideles gentes
ex ignobili oleastro esse insitas prædicat: ut contra naturã generis, naturã radi-
cis acciperẽt. Sed propheta in lege licet manẽs, euãgelicus tamẽ & propheta si
mul, & in lege & in euangelijs cum fructu suo in domo dei esse persistit: nõ per
fringendus in ramis, non relinquendus in truncum, non inutilis iam ipse inse-
rendo sibi præbendus oleastro, nec radicis suæ uirtutẽ arbori transfusurus alie-
næ, sed totus integer ut est fidei apostolicæ prædicator, nec ex gentibus radici
legis ad fidem euangelicam inserendus, sed etiã in gentium euãgelica fide pro-
pria radicis suę ramorumq; uirtute totus ipse ex legis pingui cõscientia fructuo
sus. Est autem dei domus secũdum apostolum Petrum ecclesia, & omnes fidei
1.Pet.2 euãgelicę sectatores: sicut ait, Aedificamini domus spiritualis, regnum sacerdo
1.Tim.3 tale. Et Paulus: Vt scias quemadmodum te oporteat in domo dei conuersari,
columna & firmamentum ueritatis, quæ est ecclesia dei uiuentis. In hac igitur
dei domo iustus & sanctus propheta tanquam fructifera oliua consistens, pro-
prie sua usus fructuosa pinguiq; radice, sperauit in misericordia dei: non ad tem
pus, non in huius corporalis tantum uitę breui seculo, sed in seculum seculi. Ex
tendit enim spes suas ad infinitam perennitatis ætatẽ, nec concludit mortis oc
casu: quum sciat sibi in Abrahę sinibus exemplo pauperis Lazari esse uiuendũ,
sciat quoq; gloriosæ resurrectionis demutatione coæternum se & conformem
deo esse mansurum. Mansurum autem ob id quod sequitur: Confitebor tibi
in seculum, quia tu fecisti: & expectabo nomen tuum, quoniã bonũ ante cõspe
ctum sanctorũ tuorũ.) Spes in misericordia dei in seculum & in seculum seculi
est: Non enim ipsa illa iusticiæ opera sufficiẽt ad perfectę beatitudinis meritũ,
nisi misericordia dei etiam in hac iustitiæ uoluntate humanarũ demutationum
Psal.62 & motuum uitia non reputet. Hinc illud prophetæ dictum est: Melior est mi-
sericordia

fericordia tua super uitam. Quia quamuis probabilis per iustitiæ operationē uita iustorū sit, tamen per misericordiā dei plus meriti consequet. Ex hac enim uita in uitam proficit æternā: & operationum iusticiæ uoluntatē in tantum misericordia dei muneratur, ut miserans æternitatis quoque suæ iustum quenq; tribuat esse participē. Idcirco in seculum & in seculum seculi misericordię spes est: sed confessio tantum in seculum, non etiam in seculum seculi. Non enim confessio peccatorum nisi in huius seculi tempore est: dum uoluntati suæ unusquisq; permissus est, & per uitæ licentiam habet confessionis arbitrium. Decidentes nanq; de uita, simul & de iure decidimus uoluntatis: Tunc enim ex merito præteritæ uoluntatis lex iam constituta, aut quietis, aut pœnæ, excidentium ex corpore suscipit uoluntatem. Cuius tēporis non iam liberam, sed necessariam uoluntatē ostendit propheta dicens: Non est mihi in diebus illis uoluntas. Cessante enim uoluntatis libertate: etiā uoluntatis, si qua erit, cessabit effectus. Transire nanq; ad Abraham uolēs diues, chaos medio nō sinitur: cum tamen per libertatē uoluntatis in Abrahæ sinibus esse potuisset. Interclusa est ergo libertas uoluntatis quia confessio nulla sit mortuis, secundum id quod dictum est; In inferno aūt quis confitebitur tibi? Sperans ergo propheta misericordiam in seculū & in seculū seculi, confitetur tantum in seculo: tēporalia confessionis officia seculi tēpore gerens, spem uero æternam seculorū ęternitate protendens. Confessionis aūt causam addit dicens, Quia fecisti: autorē scilicet uniuersitatis huius domunū esse confessus, nulli alij docens confitendum, q̄ qui fecit oliuam fructiferam spei, misericordia in seculū seculi. Et quis hic sit qui fecit ista, demonstrat, dicens: Et expectabo nomen tuum, quoniā bonū est in conspectu sanctorū tuorum.) Expectabit ergo dei nomen cui cōfitetur, per quem facta sunt omnia, ut ait Paulus: Vnus enim deus pater, ex quo omnia & nos in ipso: & unus dominus noster Iesus Christus, per quem oīa, & nos per ipsum. Ephe. 4
Huius ergo nomen expectat, Iesum scilicet uidere, id est, saluatorē suum nosse, angelo dicente: Et cognominabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluū faciet populum suum à peccatis eorū. Christum cōspicere, ut per professionē generosæ familiæ sit Christianus, expectat. Bonū aūt hoc nomen est, q̄d angeli atq; archangeli adorant, quod dęmones tremunt, & ferre nō possunt, quod ad salutē homines assumunt: quia scriptū est, Et omnis qui inuocauerit nomē eius, hic saluus erit. Expectat aūt nō occulte, nō trepidus, nō solus, sed in cōspectu sanctorum eius, fide scilicet libera testimonio expectationis suæ: uel sub sanctorū cœlestium cōscientia nō recusans, uel prophetæ exemplo, sanctis omnibus qui in terra sunt, in se ipso præbens expectationis exemplum. Mat. 1 Rom. 10

Psalmus LII. Dauid in finem pro Abimelech Intellectus Dauid.

Dixit stultus in corde suo, non est deus. Corrupti sunt &c.) Præsens psalmus decimotertio psalmo penè cōueniens est. Sed habet in hac ipsa uerborū similitudine nō exiguum intelligentiæ discrimen. Primum uirtutē inscriptionis ipsius. Nā decimustertius ita inscribit: In finem illius Dauid, Quo titulo id significatur, psalmū illum à Dauid propheta tum fuisse. Hic uero, In finē pro Abimelech intellectus illi Dauid. Vbi em est; Pro rē ueritus illi
In finem intellectus, ad hortationis, & ammonitionis est significatio, qua iubemur secundū finis cogitationē intelligētiæ nostræ admouere iudiciū: ut ea in psalmo denunciari intelligamus quæ cōsummabunt in finem, secundum illud apostoli: Dehinc finis cū tradiderit regnū deo patri, cum euacuabit omnē principatū, & potestatē, & uirtutē: tunc & ipse subjiciet subjicienti sibi omnia. Nouissima aūt inimica euacuabitur mors. Hic ergo finis est, qui intelligit in psal- 1. Cor. 15

mo. Illud aūt quod: Illi Dauid, psalmus inscribit, ostēditur omnis de Christo; qui Dauid uerus est, prophetari: quia ubi illius inscribit, ibi eum qui dixerit significat: ubi uero illi est, ibi eū ad quē dicatur, ostendit. Dixit stultus in corde suo, nō est deus.) Vitij est humani, pudēda eloquia uerbis oris nō audere committere, sed instinctu nequitiæ interioris urgente, ea intra cor eloqui: dum aduersum publici pudoris necessitatē uoluntatis iniquitate luctāte, quod pudet dici, nō pudet cogitare. Et idcirco stultus in corde suo dicit, nō est deus: quia si uelit uerbis oris hoc eloqui, stultus esse sicuti est, publici assensus iudicio argueretur. Quis ēm mundū contuens, deū esse non sentiat? Sed fit frequēter, ut nos cum ueri necessitas ad confessionē dei cogat, oblectatio tamen uitiorū deum nobis nō esse persuadeat: & quod contra fidem credimus, id tamen de consilio impij cordis eloquamur. Ex quo illud dei dictū est per prophetā: Populus hic labijs me honorat, cor aūt eorū longe est à me: quia nolunt credere, quod negare non possunt. Causam uero huius stultissimi in corde eloquij ostēdit dicens: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatib. suis. Iniquum est quicquid extra legē est. Et legem dei excedētes primū corruptioni subditi sunt, dehinc abominationi: quia iniquitas corruptionē affert, corruptio aūt abominationē meretur. Cum enim quis transgredieт dei legem, tum deum negabit: & eum negare corruptio est. Dominus ēm noster ad debellandā corruptionē, uerbum caro factū est: Oportet enim secundū apostolū, corruptionē uestiri incorruptione. Sed qui iniquus est, & qui uerbū deum carnē factū esse non credit, & quia deus nō sit loquitur in corde: corruptus & abominabilis permanebit. Decimustertius psalmus pro eo, quod abominabiles facti sunt in iniquitate, ita ait: Abominabiles facti sunt in adinuentionibus suis. Nec differt sensus & crimen, quia homines ea quæ sibi sunt placita sectātes diuinæ legis cōstituta trāsgressi sunt. Consequiт deinde hæc querela. Non est qui faciat bonitatē, non est usq; ad unū.) Versum hūc quia inferius etiā cū accessione subiectus est, suo loco tractabimus. Qui tamē nunc opportune & cōpetenter adiectus est, corruptis omnibus & abominatis, neminē in operibus repertū esse bonitatis. Quia cum loqui quæ bona sunt aliquādo soleamus, factis tamē ipsis difficile quę bona sunt exequimur. Ac ne indiligēs dei erga homines uolūtas esse existimareт, adiecit dicens: Dominus de cœlo prospexit super filios hominū, si est intelligens, aut requirens deum.) Prospectio domini de cœlo frequens fuisse cognoscitur: quoties peccatis humani generis cōmotus, salutis nostrę causa, aut Noe ante diluuiū eligit, aut Abrahā iustificat per fidē, aut Isaac sponsionis suæ promittit hęredē, aut in Iacob posterioris populi primogenita præfigurat, aut Mosen prophetā & ducem præficit, & latorem legis instituit, aut dum prophetas in omni tēpore legis inspirat. Per has igitur uirtutis suæ istiusmodi efficiētias, ad filios hominū prospexit: ut uideret si quis esset intelligēs & exquirēs deum. Non est aūt facile illud hoc, q̄d deus prospicere dignatur ut uideat: magnumq; illud est quod tam studiose, an in aliquo reperiri possit, inspiciт. Prospicit ēm è cœlo deus, ut uideat an se quisquā hominū intelligēter exquirat. Quotū enim quenq; hominū inuenies, qui secundū perfectam intelligentiā deum uelit exquirere? qui primum causas creaturarū, & dehinc constitutionē humani generis pertractans, per rationem intelligentiæ, autorē ac parentē tantæ uniuersitatis exquirat? dehinc cur mundus, cur homines, cur secula tēporum, cur patriarcha electus, cur lex constituta, cur propheta præmissus, & in quem prospectū causarum omniū origo constiterit? Tum præterea quæ uirtutes cœlorū, & angelorum ministeria, & archangelorum potestates, & diaboli regnum, & sancti

spiritus

ſpiritus dotium, & deus ex deo unigenitus dei filius, profectum nobis tam uarijs officiorum generibus impartiantur.) Hunc ergo exquirentem ſe per intelligentiam uirum deus uidere proſpectat. Eſt enim intelligentiæ non exiguum meritum, Salomone dicente: Intelligentia enim bona omnibus, qui inueniunt eam: & rurſum per alium propheram: O Iſrael, quid deus exquirit à te niſi facere iudicium & intelligere iuſticiã.) Proprium enim intelligentia humanæ rationis officium eſt: & idcirco nobis natura animæ ſpiritalis inſerta eſt, ut per eam ad intelligentiæ ſenſum, qui ſolus rationis eſt particeps, tenderemus. Sed obrutí uitijs, & per oblectamenta corporis natura corporeæ grauitatis oppreſſi, declinamus nos à ſtudio intelligentis exquiſitionis. Declinamus autem poſtea q; inutiles eſſe cœperimus, id enim propheticus ſermo ſignificat: Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt.) Non cũ declinant inutiles fiunt: ſed cum inutiles cœperint eſſe, declinant. Et uirtutem dicti facile eſt ex conſuetudine humanæ demutationis intelligi. Nanq; cum ex bonis mali eſſe cœperimus, & ex prudentiũ familiaritate, & publicæ famæ honeſtate, per uitia nos & dedecora ſecreuerimus, effecti per id inutiles: tum omnes probabilium uirorum declinamus occurſus, ſectantes deuia, & præſentiam bonorum conſcientiæ noſtræ pudore uitamus. Deniq; Adam per peccatum inutilis factus, tum dei declinauit aduentum. Viuens autem aliquandiu innocens, & per mandatorũ obſeruantiam utilis: familiarem ſibi occurſum antea dei, ſimul atq; inutilis cœpit eſſe, defugit. Non repertis autem deum intelligenter exquirẽtibus, omnibus ſimul atq; inutiles facti ſunt, declinantibus, ex affectus dolore iteratur querela dicentis: Dcu. 10

Non eſt qui faciat bonitatem, nõ eſt uſq; ad unum.) Grauis dei profeſsio eſt, & indiſſolubile ſuper humana uitia iudicium: cum bonitatẽ uſq; ad unum nemo facit. Et quæritur poſt hæc quomodo Abel placuerit: Seth probatus ſit: Iſaac hæres ſit: Enoch translatus ſit: Noe reſeruatus ſit: Melchiſedech ſanctificatus ſit: Abraham electus ſit: Iacob Iſrael ſit: Iob ineulpabilis ſit: Moſes amicus ſit: Aaron Chriſtus ſit: Dauid ſecũdum cor dei ſit: prophetæ ſpiritales ſint: *Apoſtolis datæ claues regni cœlorum* apoſtoli cœlorum claues ſortiti ſint: ſi excepto uno tantum, bonus nemo ſit. Iam uero illud quomodo dictum intelligitur: Bonus homo de bono theſauro profert bona.) & illud: Serue bone intra in gaudium domini tui.) Quomodo enim bonus nuncupabitur, nemine faciẽte bonitatem.) Ac primum ne etiam in hos quos ſuperius memorauimus, iudicio dei probatiſsimos uiros, eadem tanquam generalis huius ſententiæ profeſsionem exiſtimemus ſuperiorum dictorum ſenſus obſiſtit. Omnis enim de ſtultis & corruptis & abominabilibus cœptus eſt ſermo: & deo proſpiciente de cœlo, ut uideret ſi quis intelligenter exquirens eſſet, omnibus poſtquàm inutiles eſſe cœperant declinantibus, nemo repertus eſt bonitatem faciens uſq; ad unum: id eſt, ex illis qui & ſtulti & corrupti & abominabiles, & poſtquàm inutiles facti ſunt, declinãtes eſſe cœpiſſent, ſententia in eos diuini iudicij congruente, à quibus cœpit & ſermo. Id autem quod ait, Vſq; ad unum, non unum excepit ex omnibus: ſed omnibus inutilibus & declinantibus, cum uſq; ad unum bonitatem nemo faciat, ne unum quidem ſecreuit ex omnibus. Non enim ait præter unum, ſed uſque ad unum. Et in eo quod præter unum eſt, exceptio ſignificatur unius: in eo uero quod uſq; ad unum eſt, uniuerſitas generalis proſpicientis è cœlo ſcientem diligentiam, ſub quodam ſpeciali & perſonali numero continetur. Quanquam uero eam eſſe infirmitatem humanæ naturæ meminerimus, ut ex comparatione diuinæ bonitatis bonus nemo ſit: ſed incomparabilis illa diuinitatis exceptio, non interclusit bonitatis officium, ut ſecundum comparationem humanam inter ho- *Mat. 12. 25*

 mines

mines bonus nemo sit. Bonitas nanq; primũ perfecta est, ea quæ indemutabilis naturæ uirtute cõsistẽs, nescit aliquando aliud esse q̃ fuerit, nec potest non id esse quod semper est. Humani uero motus ipsa plerunq; mutatione diuersi sunt, & terrenæ legis imperfecta natura fit, alia ex alio instinctu se perturbante demutãs, & ad id nos diuersarũ affectionũ motus impellit: dum cõtumelia irascimur, dum damno mouemur, dum ira accendimur, dum metu perturbamur, dum amore inflectimur, dum odio impellimur, dũ gaudio efferimur, dum dolore stimulamur, dum iudicio dissidemus, dum ætate mutamur. His ergo subditi naturæ infirmis motibus ęquales esse non possumus, dum & affectu demutabiles sumus & tẽpore. Et idcirco perfecta bonitas in nullo est, quia eam naturalium perturbationũ incentiua demutant. Sed tamen cum boni sumus, uel uoluntate, uel gestis, possimus uel tunc non hoc esse quod sumus, quamuis & imperfecti ad id sumus, ne semper id simus, quod tamen sumus in tẽpore: licet per naturæ infirmitatẽ, demutationi bonitatis obnoxijs nõ adimitur nobis bonos uel tum esse cũ sumus. Bonus aũt solus per naturam indemutabilẽ suã semper deus, non prædurus huius demutationis nostræ arbiter fuit, indulgentiam

Voluntas bona infirmitati nostræ qua nõ semper boni permanemus, ex merito uoluntatis impartiẽs, qua bonos nos esse delectat: magisq; his quæ uolumus propiciatus est, q̃ his quæ nõ possimus iratus est. Nãq; cũ Mosi fideli utiq; amico suo, & quem

Num. 20.27 in deum Pharaoni cõstituerat dixisset, Quia non glorificasti me in aquis cõtradictionis, ascẽde in montẽ & morere: hunc sibi postea sepulturæ eius loco à nemine cognito, unà cũ Helia ab apostolis in monte cõspectũ beati & æterni regni sui consortẽ & martyrẽ reseruauit. Et ne per Aaron & Dauid & Salomonẽ ac plerosq; alios, istius bonitatis dei exẽpla percurrã, quibus increpitis demutationum offensis, ob fidei tamen meritũ affuit uenia procliuis: conscius dñs in

Mat. 26 firmitatis humanę, cum apostolis dixisset, Omnes uos scandalum patiemini in nocte hac: & beato Petro ter, non ad denunciationẽ damnatæ negationis, sed quia per timorem carnis demutabilis homo, id quod negaturus esset ammonito, neganti quidem, claues tamẽ regni cœlorũ non ademit: quia cum per trepidationem obrepsisset negatio, uoluntati tamen usq; ad martyrium confitendi fides firma nõ deerat. Et aliud est nolle, aliud nõ posse. Territus em̃ Petrus, & si per carnis sensum responsionis non potuit tenere constantiam: per fidem tamẽ animi statim fleuit. Et cum decussum se ab eo quod uolebat agnouit, lachrymarum dolore fidei suæ effudit affectum. Et ipsum illud fuit negatiõis tempus, & fletus scilicet secundum demutationem trepidationis, uoluntatis firmitate potiore. Nam mox inconstantiam trepidationis, cõstans fides fleuit, probatissimam deinceps apostolicæ fidei firmitate martyrij cõfessionẽ cõfirmans. Hæc idcirco in præsenti loco commemorauimus, ne generaliter dictum existimaremus: Non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum: cum hi tot & placentes deo uiri, etiam si per naturæ demutationem de proposito fidei aliquantulum decidissent: tamen maximis ac pulcherrimis bonitatis operibus gloriam sint cœlestis de se iudicij consecuti. Atq; hanc quidem intelligentiæ nostræ rationem ea quæ consequuntur, absoluunt. Nónne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis? Deum non inuocauerunt: illic timuerunt, ubi non fuit timor. Quoniam deus dissipauit ossa hominibus placentium: confusi sunt, quoniam deus spreuit illos.) Si enim usq; ad unum bonitatem nemo facit: quomodo populus dei est, qui ut cibus panis manducatur ab operantibus iniquitatẽ? Generalitas ergo sentẽtię admota est; cum à dei populo, quẽ in bonitatis operationibus non ambiguum

est

est permanere, iniquitatem secernuntur operantes. Comedunt itaq; operarij
iniquitatis populum dei ut cibum panis: qui sanctorũ iniurijs uiuunt, quos ue-
xatio prophetarum, & uastatio ecclesiæ, & omnis iniquitatis delectat opera-
tio. Comedunt quoq; etiam illi ut cibum panis dei populum, qui eum obtrecta
tionis morsu, & laniatu inuidiæ dilacerant, secundum illud apostoli: Si autem *Gal. 5*
inuicem mordetis & comeditis, uidete ne consumamini ab inuicẽ. Sed & sunt *Audiant episcopi & ptochotyranni*
comedentes populum dei ut cibum panis, quibus, ut idem beatus Apostolus
ait, deus uenter est, qui ministerium deputant ad negociationem, collationibus
se plebis & muneribus ditando: dum cõuiuia sub obtentu religionis sumptuo-
sa sectantur: dum apothecas suas inutili religiosorum obsequio distendunt,
cum consuetudo ab apostolis necessariæ huius collationis ad diurnam tantum
seculo renuntiantium, aut per inopiam indigentium, alimoniam fuerit institu-
ta, de quibus scriptum est: Comedentes domos uiduarum, & oratione longa *Mat. 23*
orantes. Hi ergo ut cibum panis, dei populũ comedunt, & dominũ non inuo-
cauerunt. Stulti enim in corde dixerunt, nõ est deus. Non inuocant ergo quem
negant. Vel certe si qui in ecclesia positi, dei plebem obtrectatione, insectatio-
ne, & sumptu comedunt ut cibum panis, etiam si dominũ se inuocare credunt,
audient dictum in euangelio fuisse: Scimus aũt quia peccatores deus nõ audit. *Ioan. 9*
Hi ergo dominum non inuocauerũt: quia operatio non uerborũ sit professio,
sed fidei. Sed qui deum non inuocant, & illud impietati suæ addunt, ut timeant
non timenda: illic enim trepidarunt, ubi non erat timor: saxa, metalla, robora,
ignem, aquam, æthera, reges mortuos atq; morituros, uel cætera religionum
superstitiosa commenta uenerantes: & hoc ipso impio inanium metu, contem
ptuq; necessarij timoris ex comparatione condemnandi: cum non tam obliui-
sci timorem dei impium sit, quàm impietate præcellat, timori metum inanium
prætulisse. Docuit autem dominus, solum in nobis metum eorum quæ uere ti
menda sunt oportere esse, cũ dicit: Nolite timere eos, qui corpus possunt oc- *Mat. 10*
cidere, animam aũt non possunt occidere. Timete aũt magis eum, qui potest a-
nimam & corpus perdere in gehenna. Impius ergo timor est: cum quæ non ti-
menda sunt timentur, & quæ timenda sunt non timentur. Et plerunq; nos tan-
quàm pro debita officij religione pie adulari regibus existimamus, quia in cor
pus nostrũ sit bis aliquid potestatis: quibus nihil ultra in nos licet quàm febri,
quàm incẽdio, quàm naufragio, quàm ruinæ. His enim casibus corporum pro
summa potestate desæuiunt, & propter breuem dolorem libertatem ecclesiæ,
spei nostræ fiduciam, confessionem dei addicimus: punitorem perditoremq;
inigne iudicij, & corporis & animæ nostræ deum non timentes, & æternis di-
uinæ ultionis pœnis momentanea atq; abolenda supplicia præferentes, dum
placere nos ipsis, & in eorũ gratia permanere famulatu impio gloriamur, hoc
ipsum decreto grauissimo sententia diuina cõdemnat. Nanq; ad illud quod di-
xerat: Nonne scient qui operantur iniquitatem, qui comedunt populũ meum
ut cibum panis. Deum non inuocauerunt, & in non timendis trepidauerunt,
id ad summam cœpti sermonis adiecit: Quoniam deus dissipauit ossa homi-
nibus placẽtium: confusi sunt, quoniam deus spreuit eos.) Hi ergo qui operan-
tur iniquitatẽ, & populum comedunt ut cibum panis, et deũ nõ inuocauerunt,
& in non timendis trepidauerunt: nonne cognoscent, quia ossa eorum qui ho-
minibus placere uelint deus dissipabit? Timuit huius prophetici dicti sententi
am sanctus ille gentium doctor, dicens: Ego si adhuc hominibus placerẽ Chri- *Gal. 1*
sti seruus non essem. Inutilis est humanæ gratiæ & irreligiosa sectatio. Nam
ex deo magis quàm in contumeliam dei hominibus est placẽdum: ut per diui-
na insti

na instituta, & probitatem fidelis uitæ innocentisq; placeatur. Cæterum place
re tantum hominibus uelle, deo est displicere. Nō auocat autem ab hominum
gratia deus iustorum mentes, & fidelium rationabilem sanctitatem. Et audia-
1.Cor. 10 mus eum per Paulum loquentem: Sine offensione estote Iudæis & Græcis, &
ecclesiæ dei, sicuti & ego per omnia in omnibus placeo, nō quęrens quod me-
um utile est, sed quod multorum ut saluentur. Hoc est non hominibus, sed deo
placere: cum per id quod deo placetur & hominibus sit placendū. Ex causa e-
nim placendi deo, causa etiā hominibus probabilis sit placendi. Cæterum stu-
dium, quod ut hominibus tantū placeatur impenditur, ad id quod deo placen
dum est non refertur: quia tantum eorum causa quibus placerur adhibet. Non
est autem maius uinculum hominibus placendi, q̄ ut nemo sui causa uelit ali-
quid. Etenim quod propriæ utilitati efficitur, non potest non aliquam interdū
offensionem ex causis accidentibus excitare: cum quod alij utile est, alteri sępe
fiat incommodum. At uero qui nihil sui causa uelit, & omnia in profectū alię-
næ uoluntatis exerceat, necesse est ut causam probabilē placendi cunctis apo-
stolus docuerit, quia utilitatis suæ negligēs, utilitati se dedisset alienæ. Dissipa
uit ergo ossa deus hominibus placentium. Et ossa nō hæc corporalia dissipari
intelligenda sunt; sed quia spes ęternitatis in ossibus significari solet, ex quo di
Gen. 2 ctum est: Hoc nūc os ex ossibus meis. Quod beatus apostolus, quia magnum
mysterium est, ad Christum & ad ecclesiam refert, quæ ex Adæ sui æternitate
æternitatis substātiam mutuatur: quod in domini uulnerato licet corpore con
Num. 9 fixoq; non frangitur. Os, inquit, eius non conteretur. Quia cum fuerit iniquis
ius passionis in carne, in æternam tamen diuinitatis & impassibilem naturam
nihil licuit passioni. Integram autem, & incorruptam spem æternitatis signifi-
Psal. 33 cari in ossibus etiā illic meminimus, ubi dicitur: Custodit dominus omnia ossa
iustorum, unum ex his non conteretur: quia secundum demōstratam Ezechie
li resurrectionem, sacramentum eius sub ossium significatione sit reuelatū. Er-
go ut custodit deus ossa iustorum, ita & hominibus placentium dissipabit: &
dissipabit non ita, ut eo quod essent carerent, sed ut per contemptum dei tan-
quam deperdita, abiecta uilescerent. Id enim sequitur: Confusi sunt, quia deus
spreuit eos. Confunditur quisq; & pudore dedecoris sui, & comparatione oris
1.Cor. 15 alieni. Et hinc illud est, quod apostolus significat dicens. Omnes quidem resur
gemus, sed non omnes demutabimur. Sed & propheta & cōfusionem resurre-
ctionis & honorem discernit, ita dicens: Et resurgent alij quidem in uitam, alij
Dan. 9 autem in confusionem æternam. Confundentur ergo quorum ossa dispersa
sunt: quos spreuit deus, quos tanquam indignos ne conformes essent gloriæ
suæ resurrectionis abiecit. Resurrecturi adeo ut cōfundantur: nō demutabun
tur uero, & ex eo cōfundentur. Hæc enim resurrectionis statuta cōditio est, &
idcirco tanquā ex præterito pro decreti definitione fit sermo, quia id ut ita ma-
neat sit statutū. Cōmemoratis uero humanis & insolentiæ & iniquitatis impie
tatibus, ut is qui titulo præferē intellectus in finē posset intelligi: tali propheta
spem beatorū finis ipsius adhortatione cōfirmat dicēs: Quis dabit ex Sion
salutare Israel? dū auertit dominus captiuitatē plebis suæ, exultabit Iacob, & læ
tabitur Israel.) Vna enim hęc spes reliqua fuit humanę infirmitatis & fidei, per
quā inter tantas præsentis uitæ calamitates æternorū bonorum expectatione
requiesceret: Et idcirco certus huius beatitudinis propheta, tāquā ex uasto hu
manarū miseriarum proclamat profundo dicens: Quis dabit ex Sion saluta-
Esa. 2 re Israel? Nanq; secundū aliū prophetā: Ex Sion exiet lex, & uerbū domini ex
Hierusalē. Hoc uerbū domini caro factū est. Hęc caro & Sion & Hierusalē est
ciui

ciuitas nouæ pacis & speculatorũ nostrorũ. Huic salutaris, huic Iesus. Iesus eñ,
ut sæpe diximus, ipso nomine salutaris est. Lex aũt ex Sion non fuit salutaris,
opere quidẽ uiuificans, sed nõ iustificãs ex fide. Hic uero expectatus est saluta-
ris, & datus est Israel: sed non carnali Israel. Non eñ qui filij carnis filij dei sunt,
sed filij promissionis deputantũ in semen. Testatur & Ioannes, non esse secundũ
carnem Abrahæ filios, cum & filij uiperarũ sunt: & potens est deus Abrahæ fi-
lios de lapidibus excitare. Dominus aũt ipsos docuit, ex fidei operibus proprie
tatem successionis existere, nec secundũ carnis generationẽ filiorum originem Ioan. 8
deputari, cum ait: Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Sed & Daniel Dan. 13
presbyteros condẽnans, ait: Non semen Abrahã, sed semen Chanaan, & nõ Iu-
da. Ezechiel quoq; increpitis populi iniquitatibus, ait. Pater tuus Chananæus, Ezech. 16
mater tua Cethæa. Radix tua & generatio tua de terra Chanaan. Non est ergo
Israel iste ex successione corporea, cui ob infidelitatẽ origo profanissimi gene-
ris deputatur. Neq; hinc data salus est, qui nõ suscepit oblatam: sed ei qui auersa
captiuitate populus dei factus est. Captas aũt imperitarum gentium mẽtes, &
impijssimis uitijs ac religionibus subditas, in libertatem fidei & nomen familię
cœlestis absoluit. Qui enim erãt dæmonum seruitus, facti sunt dei populus. Et
quis hic sit captiuitatem auertens, de se ipso testatus est. Hęc enim non lex, non
patriarcha, non propheta, non angelus, non aliqua alia cœlestium, uel domina
tuum, uel potestatũ, uel thronorum, uel uirtutum uirtus auertit: sed ille qui ac-
cepto libro in synagoga cum ista legisset: Spiritus domini super me, propter q̃d Esa. 61
unxit me, prædicare captiuis remissionem, & cæcis uisionem, dimittere confra
ctos in remissionẽ, prædicare annum domini acceptum, fidem & autorem con
summatæ significãs prophetiæ ait: Quia hodie impleta est prophetia hæc in au
tibus uestris. Hæc igitur populi dei auersa captiuitas est, cum oculi intelligen- Luc. 4
tia panduntur, cum præfracta peccatis corda in requiem relaxantur, cum an-
nus domini acceptabilis nunciatur, quo pœnitentiæ nostræ deo accepta est cõ
fessio: cum nihil præteritorum reputatur ad crimen: cum noua omnia sunt, no
ua libertas est, noui filij, & ęterna lætitia est. Exultabit enim Iacob, & lætabitur
Israel: idem nanq; ipse patriarcha utrunq; nomen sortitus ex merito est. Nam
quia manu calcem fratris continuisset in partu, Iacob nuncupatus est: supplan-
taturus deinceps & emendo primogenita, et benedictionem occupando, & in
terpretationis uirtutem Genesis exposuit, Iacob eum qui supplantator fratris,
sic nuncupatum. Per agnitionem autem confessi dei, tum cum se ab eo homi-
ne, cuius in lucta dominabatur, benedici poposcit, quia deum aduersus quem
generis sui populus secundum futuræ passionis sacramentum in lucta carnis in
ualuit, fidei oculis inspexisset: in corpore Israel, quia Israel deum uidens sic me imò deo fortis.
ruit nuncupari. Et secundum ipsius Genesis prophetiam, in Iacob iuniorẽ po-
pulum, qui esset ex gentibus crediturus, significari absolutũ est. Hic ergo exul-
tabit Iacob, & lętabitur Israel. Secundum ecclesię ordinẽ, hic unus est populus:
duplicis & professionis, & honoris. Neq; enim geminatis sententijs id ipsum
cœlestis sermo significat. Sed quia fides prima quo quis inuocari super se dei
nomen precatur, fide anteriorem populũ supplantat, cum Iudæo infideli fide-
lem se optat esse gentilis. Hic ergo Iacob est, spe præoccupatæ benedictionis
insultans. Iam uero ubi baptismo renatus, & fide cõsummatus, deum intelligen
tiæ oculis, & mente aspexerit: tunc iam Israel lętabitur, quia iam supplantato se
niore deum fide uideat, uisurus ueriore conspectu, secundum illam beatitudi-
nis sponsionẽ. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebũt domini & dei Mat. 5
Iesu Christi, qui est benedictus in secula.

In

In finẽ in carminibus, intellectus Dauid, cū uenissent Ziphæi & dixissent
ad Saul: Nõne ecce Dauid absconditus est apud nos? Psal. LIII

DEus in nomine tuo saluū me fac, & in uirtute tua iudica me. Deus
exaudi orationẽ meam, auribus percipe uerba oris mei. Quoniam
alieni insurrexerūt super me, & fortes quæsierunt animā meam, &
non posuerūt deum ante cõspectum suum. Diapsalma. Ecce
enī deus adiuuat me, & dominus susceptor est animę meę. Auerte
mala inimicis meis, in ueritate tua disperde illos. Voluntate sacrificabo tibi, &
confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. Quoniam ex omni tribu
latione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus tuus.) Sanctus &
beatus Dauid non ignarus, sed ut propheta, euangelicæ doctrinæ, & in tẽpore
licet legis hanc corporalem agẽs uitam, tamen quantū in se est, apostolici man
dati præcepta consummat, testimonio de se dei fidem præstās, cum dictum est:
1. Reg. 13 Inueni uirum secundū cor meum Dauid qui Iesse est. Non enim inimicos suos
bello persequitur, neq; insidiantibus sibi decertãdo armis resistit: sed exemplo
domini cuius & nomẽ & lenitatẽ pręfigurabat, proditus orat, periclitans psal-
lit, patiens odia gratulatur, & ideo secūdum domini cor repertus est. Quia cum
domino duodecim milia legionum angelorum possent in tempore passionis
assistere: tamen ad omne officium humilitatis explendum, passioni se & infir-
Lu. 23 mitati subesse permisit, orans tantum, & dicens: Pater cõmendo in manus tuas
spiritum meum. Quo exemplo hic idem per similitudinẽ passionū futuræ eius
passioni propheta, non contradicit, non resistit inimicis, malū pro malo ex præ
cepto euangelico non reddens: sed dominicæ mansuetudinis æmulator, cum
tribulatur, cum proditur, cum fugatur, dominū cuius tantū aduersus impios ar
mis utitur, deprecatur. Psalmo aūt huic titulus ex historia pręscribitur, sed ante
historiam, quatenus, & quando, & in quem ea quæ sub historia dicuntur, à no-
bis sint intelligẽda monstratur. Est enim primū, In finem intellectus illi Dauid.
Tum deinde sequitur: Cõuenerunt Ziphæi, & dixerunt Saul: Nõnne ecce Da-
uid absconsus est nobiscum? Ergo hoc quod à Ziphæis Dauid proditur, in finẽ
est intelligẽdum. Per quod ostenduntur ea quæ in præsens tum erga Dauid ge
rebantur, præformationẽ in se futuri tẽporis continere: cum innocẽs insectatio
ne uexatur, cum propheta cõtumelijs illuditᷓ, cum deo placens ad mortẽ requi
ritur, cū rex inimico suo, ut Herodi dominus atq; Pilato, ab his proditur, cum
quibus tutus esse debebat. Psalmi ergo intelligentia in finẽ est, & in Dauid illo
intellectus in quo finis est legis. Et qui Dauid habet claues, aditū intelligentiæ
tum aperit: cum quæ de se à Dauid sunt prophetata cõsummat. Ipsa aūt secun-
dum Hebræā proprietatẽ interpretatio nominis, affert nõ exiguū nobis ad in-
Ziphæi qd sonet Hebraice telligendū profectū. Ziphæi nanq; significantᷓ, quæ nobiscū sunt oris aspersio-
nes: hæ ab Hebræis Ziphæi nuncupantᷓ. Aspersio secundū legem emundatio
peccatorū erat, per fidem populū sanguinis aspersione purificās: cuius aspersio
Psal. 50 nis hic idem beatus Dauid ita meminit: Asperges me hysopo & mundabor. Sa
cramentū futuræ ex domini sanguine aspersiõis, fide interim legis sanguine ho
locaustomatū repræsentat. Sed hic populus ut populus Ziphæi ore potius q̃ fi
de aspersus, & mundationem aspersionis labijs magis quàm corde suscipiens,
infidelis in Dauid suum & proditor extitit: quod antea per prophetā dixerat:
Esa. 29 Populus hic labijs me honorat, cor autem eius longe est à me. Ad prodendum
Dauid ob id pronus: quia cessante fide cordis, omnia per oris fraudulentiam
legis sacramenta gessisset. Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtu-
te tua iudica me. Deus exaudi orationẽ meā, auribus percipe uerba oris mei.)

Secundum

Secundum demonſtratam tituli rationẽ, paſſio Dauid prophetæ, dei ac domi-
ni noſtri Ieſu Chriſti paſſionis exemplũ eſt. Idcirco oratio quoq; eius etiam ad
intelligentiam orationis eius, qui uerbum caro factum eſt, temperatur: ut qui
omnia ſecundum hominem paſſus eſt, idem omnia ſecundum hominẽ eloqua
tur, & quorum infirmitates portauit & peccata ſuſcepit, eorũ ad deum depre-
cetur obſequio. Proprietates autẽ uirtutesq; uerborũ etiam inuitis licet & cun
ctantibus nobis intelligentiæ huius exigunt ſenſum: ut omnia ex perſona eius
dici non ambigamus in pſalmo. Ait enim: Deus in nomine tuo ſaluũ me fac. In
humilitate corporis unigenitus dei filius ſub prophetę dictis hęc precaṫ. qui &
gloriã quã ante ſecula habuerat repoſcebat. Saluificari ſe in dei nomine rogat,
in quo eſt & nũcupatus & natus: ut ſe in eo corpore in quo erat natus, idipſum
quod naturæ anteriori ſuæ & generi erat propriũ, saluum faceret dei nomẽ. Et
quia omnis hęc ex perſona formę ſeruilis oratio eſt, cui formę ſeruili uſq; ad cru
cem mortis aſſumptę, ſalutẽ eius nominis, quod dei eſt deprecaṫ, et ſaluãdus ex
dei nomine, id continuo ſubiecit: Et in uirtute tua iudica me. Nanq; ob meritũ
humilitatis, quia ſe exinaniuiſſet formam ſerui accipiens, formam rurſum dei
conſortẽ in ea quam aſſumpſerat humilitate repetebat: in dei nomine homine
ipſo in quo deus naſci obedierat, ſaluato. Et ut huius nominis, in quo ſe ſaluari
orabat, honorẽ non nudę tantũ nuncupationis doceret eſſe, iudicari ſe in uirtu
te dei precatur. Primũ enim ex iudicio eſt, quod meretur, Factus, inquit, obe- Phil. 2
diẽs uſq; ad mortẽ, mortem autẽ crucis. Propter quod exaltauit illũ deus, & do
nauit illi nomẽ, quod eſt ſuper omne nomen, ut ei nomẽ quod ſuper omne no
men eſt donetur. Tum deinde hoc ipſum iudiciũ ſit in uirtute iudicij: quia per
uirtutẽ dei is qui ex deo homo mortuus fuerat, idem rurſus in deũ ex homine
mortuo reſurrexit, ſecũdũ illud Apoſtoli: Crucifixus ex infirmitate, reſurrexit 2. Cor. 13
ex uirtute. & rurſum: Non enim erubeſco euangeliũ. Virtus enim dei eſt in ſa- Rom. 1
lutem omni credenti. Per iudicij enim uirtutẽ infirmitas corporalis in dei no-
mine naturaq; ſaluatur. atq; ita ob meritũ obedientiæ, in ſalutẽ nominis dei ex
iudicij uirtute prouehitur, ut in eo dei & nomen & uirtus ſit. Cęterũ ſi ex cõſue
tudine humana ſermo iſte cœpiſſet: in miſericordia potius uel æquitate, quàm
in uirtute iudicari ſe propheta popoſciſſet. Sed uirtutis illic opus fuerat iudi-
cio, ubi dei filio in filiũ hominis ex partu uirginis nato, rurſum ipſi hominis fi-
lio per iudicij uirtutẽ dei filij & nomen redhibendum eſſet & uirtus. Sequitur
dehinc: (Deus exaudi orationẽ meã, auribus percipe uerba oris mei.) Prom-
ptum prophetæ fuerat dixiſſe, deus exaudi me. Sed quia ex perſona eius loqui
tur qui ſolus ſciret orare: idcirco cõſtans poſtulatio pręſtãdę orationis oſtẽdiṫ.
Paulus beatus neminem hominum qualiter orare oporteat ſcire docet dicẽs: Rom. 8
Quod enim, quid oremus, qualiter oporteat neſcimus. Non eſt ergo infirmita
tis humanæ exaudiri orationẽ ſuã poſtulare: cũ doctor gẽtiũ poſt cõſtitutam
licet iam à domino formã orandi, quid & quatenus oret ignoret. Sed eius iſta fi
ducia eſt, qui ſolus patrẽ uidet, qui ſolus patrem ſcit, qui ſolus poteſt orare per-
noctans. Secundũ euangelium enim dominus pernoctauit orans: qui per ſpe
culum uerborũ formam ipſam occultiſſimi ſacramẽti ſub cõmunibus uerbis,
dum oraremus, oſtendit. Et qui orationem ſuam popoſcit audiri, ut peculiare
hoc fiduciæ ſuæ doceret eſſe, ſubiecit: In auri uerba oris mei. Et quiſquã hoc
humanæ fiduciæ eſſe exiſtimabit, ut uerba oris ſui uelit audiri? An illa quibus
motus animi noſtri & impetus pronunciamus, tum cum de ira exardeſcimus,
tum cũ de odio obtrectamus, tum cũ de dolore querimur, tum cũ de adulatio-
ne blandimur, tum cũ aut pro ſpe lucri, aut de ueritatis pudore mentimur, aut

de contumeliæ offensione maledicimus? Et quis unquã uitæ ita emendatæ & patientis ad omnia fuit, ut his humanę demutationis uitijs nõ esset obnoxius? Solus hoc potuit cũ fiducia uelle, qui peccatũ non fecit, in cuius ore dolus non fuit, qui flagellis dorsum præbuit, qui maxillas ab alapis nõ deflexit, sputamentorum cõtumeliam non exprobrauit, & in nullo uoluntatẽ eius, cuius ad hæc uolũtati in omnibus uolens obediebat, offendit. Causam deinde cur uerba sua audiri oret adiecit: Quoniam alieni insurrexerunt in me, & fortes quæsierũt animam meam: & nõ proposuerunt deũ ante conspectum suum.) Vnigenitus dei filius dei uerbũ, & deus uerbum, cum utiq; omnia quæ pater posset, omnia ea & ipse posset, sicuti ait: Quæcũq; enim pater facit, eadem & filius facit similiter: ut in indiscreto deitatis naturæq; nomine indiscreta quoq; esset & uirtus, ut absolutissimũ nobis humanæ humilitatis esset exemplũ, omnia quæ hominum sunt, & orauit, & passus est. Et ex communi nostra infirmitate salutẽ sibi est deprecatus à patre: ut natiuitatem nostram cum ipsis infirmitatis nostræ in esse intelligeretur officijs. Hinc illud est quod esuriuit, sitiuit, dormiuit, lassatus fuit, impiorum cœtus fugit, mœstus fuit, & fleuit, & passus, & mortuus est. Et ut his omnibus non natura, sed ex assumptione subiectus esse posset intelligi: perfunctus his omnibus, resurrexit. Omnis ergo eius in psalmis ex naturæ nostrę affectu querela est. Nec mirũ si ita intelligimus nos dicta psalmorũ: cũ ipse dominus secundum euangelicam fidem passionis suæ sacramenta scripta esse fuerit testatus in psalmis. Alieni igitur super eum insurrexerũt. Non enim iam filij Abrahæ sunt: neq; filij dei: sed natio uiperarum, sed serui peccati, sed semen Chanaan, patre Amorræo, matre Cethea, & diabolo patre, filij diabolicæ uolũtatis. Quærunt quoq; & animam suam fortes: cũ Herodes principes sacerdotũ ubi nasci habebat Christus, interrogat, cum omnis Synagoga aduersus eũ testis falsa cõiurat. Sed animã hanc humanæ naturæ & infirmitatis esse existimãtes non proposuerunt deum ante conspectũ suum: quia deus ex eo quod deus manebat usq; ad originẽ nascendi se hominis humiliasset, id est, ut hominis filius esset, qui erat antea dei filius. Nõ enim alius filius dei q̃ qui filius hominis: & filius hominis nõ ex parte, sed natus. Forma enim se dei ex eo quod erat ad id quod nõ erat, id est, ut nasci posset in animã suam corpusq; uacuante. Et idcirco & filius dei & filius hominis, idcirco & deus homo, id est, dei filius habitu humanæ originis natus est, usq; ad naturam scilicet hominis nascẽdi qui totus ex anima & carne formabilis est dei se humiliante substãtia. Ob quod cum insurgũt aduersum eum alieni, cum potẽtes animam eius exquirunt, quæ frequẽter in euãgelijs tristis & mœsta est, deum ante cõspectum suum nõ proposuerunt, quia deus dei filius ante secula manẽs humanæ naturæ habitu, id est, nostri corporis atq; animæ homo ex partu uirginis natus esset: per operum magnificẽtiam nõ intelligẽtes, quia hominis filius cuius animam quærebãt, ad id quod homo esse cœperat, ex dei filio quod semper mãserat, extitisset. Interuẽtu diapsalmæ, non dicentis, sed cui dicebatur demutata persona est. Nũc enim generalis sermo est prophetiæ. Nam post eam orationẽ quę ad deum fuerat, ut fiducia orãtis posset intelligi in eo ipso precationis tempore quod poposcerat impetratũ, cõtinuo subiecit: Ecce enim deus adiuuat me, & dominus susceptor est animæ meæ. Cõuerte mala inimicis meis. Effectus proprios proprijs reddidit postulatis: docẽs, nõ negligentem orationis nostræ deum esse, neq; irrationabilem præstationẽ misericordiæ suæ existimãdam, cum nos secũdum quod precaremur audiret. Nãq; ad id quod ait: Quoniam alieni insurrexerũt in me, propriũ illud est: Deus adiuuat me. Ad id autem & fortes quæsierunt animam

meam

meam: in eo exauditæ orationis peculiaris effectus est, quo ait: Et dominus su-
sceptor est animæ meæ. Ad id uero quod ait, Et non proposuerunt deum ante
cõspectum suum: hoc cõpetenter adiecit: Cõuerte mala inimicis meis.) De-
us ergo & aduersus insurgẽtes adiuuat, & quæsitã à fortibus animam sancti sui
suscipit: & non propositus ante oculos, neq; ab impijs cogitatus, ad inimicos
mala ipsa conuertit: ut dum deũ non cogitant iusti animã quærendo, & aduer-
sum eum insurgẽdo, adiuto eo atq; suscepto eo quẽ inter iniquitatũ opera non
cogitabant, ultorẽ maliciæ ipsius retributione sentirẽt. Habeat itaq; hanc inno-
cens religio fiduciam, ut inter humanas insectationes, & animæ pericula adiu-
torem sibi deum esse non ambigat: & si quãdo iniustæ mortis uis affertur, exce
dentẽ habitaculo corporis animam sciat in dei susceptione requiescere. Habe-
at ultionis quoq; certissimam securitatẽ, cum mala omnia in eos qui inferãt re-
uertantur, non potest iniquitatis argui deus, nec perfectæ bonitati malignæ uo
luntatis instinctus ac motus ammixtus est. Mala enim non maleuolus excitat,
sed ultor retorquet: neq; ea ex malicia sua affert, sed in merita nostra cõuertit.
Statuta enim in omnes sunt adulationũ ministeria, mala ista cum lege uiuendi
iusti iudicij secura æquitate moderãtur. Sed hæc & auersa à iustis sunt lege iusti
tiæ, & cõuertuntur in iniquos æquitate iudicij. Vtrunq; iustum, ut & iustis ad
metum prompta sint, nec admixta, quia iusti sunt, & iniustis ad pœnã sint con
uertenda, quia meriti sunt, nec iustis admixta cum prõpta sint, nec iniustis desu
tura, quia prõpta sunt. Dehinc rursum fit ad personam dei, ad quẽ primum de-
precatio erat cœpta, conuersio: In ueritate tua disperde illos.) Veritas mẽda
cium confutat, & perimitur falsitas ueritate. Omnem autem superiorẽ oratio-
nem esse eius hominis in quo filius dei natus est docuimus: etiã hoc quoq; nũc
à deo patre deprecantis, ut inimicos suos in ueritate disperdat. Et quæ sit ueri-
tas non ambigitur, nempe ille ipse qui dicit: Ego sum uita, uia, ueritas. Disper- Io. 14
duntur ergo in ueritate inimici: cum falsis testibus damnationẽ Christo com-
parantes, resurrexisse à mortuis eum audiunt, & in dei ueritate gloriam suam
resumpsisse cognoscunt. Nam postea ob pœnam dei in crucẽ acti, fame & bel
lo absumpti ac perditi sunt: uitæ autorem morte damnantes, neq; deum in ueri
tate per operũ magnificentiã cogitantes. Hos igitur disperdit dei ueritas: cum
ad resumendã gloriæ paternæ maiestatem resurgens, absolutã in se diuinitatis
probauit ueritatem. Quòd autem & in crucem actum unigenitũ dei filium, &
morte damnatum eum qui natiuitate quæ sibi ex æterno patre est naturalis &
æternus sit, frequenter, imò semper prædicamus, nõ ex naturæ necessitate po-
tius quàm ex sacramento humanæ salutis passioni fuisse subditus intelligẽdus
est, et uoluisse se magis passioni subijci q; coactũ. Et quanquã passio illa nõ fue
tit conditionis & generis, quia indemutabilem dei naturã nulla uis iniuriosæ
perturbationis offenderet: tamen suscepta uolũtarie est, officio quidem ipsa sa
tis factura pœnali, non tamen pœnæ sensu læsura patientem. Non quòd illa læ *Sensus pœnæ quatenus in Christo*
dendi non habuerit pro ipsa passionis qualitate naturã: sed quòd dolorem di-
uinitatis natura non sentit. Passus ergo est deus, quia se subiecit uolũtarius pas-
sioni. Sed suscipiens naturales incõgruentium in se passionũ, quibus dolorem
patientibus necesse est eas inferri uirtutes, ipse tamen naturæ suæ uirtute non
excidit ut doleret. Sequitur enim: Voluntarie sacrificabo tibi. Legis sacrificia
quæ in holocaustomatibus & oblationibus hircorum atq; taurorum sunt, non
habent in se uoluntatis professionem: quia maledicti sententia legem sit decre
tis uiolantibus. Quisquis enim à sacrificio destitisset, ipse obnoxium se efficie-
bat esse maledicto. Necesse ergo erat effici quod fiebat: quia sacrificij negligen

tiam maledicti nõ admittebat adiectio. A quo maledicto nos dominus noster
Gal. 3 Iesus Christus exemit, Apostolo dicente: Christus nos redemit de maledicto
legis, factus pro nobis ipse maledictum, quia scriptũ est: Maledictus omnis qui
pependit in ligno. Maledictorum se ergo obtulit morti, ut maledictum legis
dissolueret, hostiam se ipsum deo patri uoluntarie offerẽdo: ut per hostiam uo
luntariam maledictum quod ob hostiæ necessariæ & intermissæ reatũ erat au-
Psal. 35 ditum, solueret. Cuius sacrificij alio loco meminit in psalmis: Hostiam & obla
tionem noluisti, perfecisti autem mihi corpus: deo patri legis sacrificia respuen
ti, hostiam placentem suscepti corporis offerendo, cuius oblationis beatus A-
postolus ita meminit. Hoc enim fecit semel seipsum offerens hostiam deo: om
nem humani generis salutẽ oblatione sanctæ huius & perfectæ hostiæ redem-
pturus. Ob quæ omnia ita gesta, laudem deo patri refert: Confitebor nomini
tuo domine, quoniam bonũ, quoniam ex omni tribulatiõe eripuisti me.) Red-
didit in singulis propositionibus proprias absolutiones. Nam in exordio dixe
rat: In nomine tuo saluifica me. Post precum uero satisfactionẽ, congruam gra
tulationi esse oportuit professionem: ut eius nomini cõfiteretur, in cuius nomi
ne saluari sese fuerat deprecatus. Et quia auxilium contra alienos insurgẽtes in
se poposcerat, idipsum adeptum sese fuisse professus per hoc gaudij exultatio-
ne memoraret, quia ex omni tribulatione eripuisti me. Ad id uero quod cũ for
tes quærunt animam eius, deũ non proposuerunt in cõspectu suo, præclare in-
demutabilis diuinitatis docuit æternitatem: in eo quod dictũ est: Et super ini-
micos meos despexit oculus meus. Morte enim nõ interceptus unigenitus dei
filius, ad explendam quidem hominis naturã etiam morti se, id est, discessioni
se tanquã animæ corporisq; subiecit, & ad infernas sedes, id quod homini de-
bitum uidetur esse penetrauit. Sed manet resurgens, & inimicos suos immorta
li oculo despicit glorificatus in deum, & ex hominis filio in dei filium, ex quo
etiam hominis filius esse cœperat, per resurrectionis gloriam iam renatus, ini-
micos suos despicit, quibus dixerat: Soluite templum hoc, & post triduum ędi
Io. 2 ficabo illud. Aedificato igitur hoc corporis sui templo, eos qui quæsierant ani
mam suam ex ædito uidet, & ultra humanæ mortis legem autores mortis suæ
sublimis ipse despectat, mortẽ perpetiens, sed mori nesciens, deus homo domi
nus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

In finem in carminibus intellectus Dauid. Psal. LIIII

Nam i deus orationem meam, & ne despexeris deprecationẽ me
am: intende mihi, & exaudi me) Superscriptio psalmi sine histo-
ria est, tantum in finem intellectus in hymnis est. Hymnos aliqui
translatores nostri carmina nuncupauerunt: pleriq; autem hym
Hymni qui nos ex ipsa Græcitatis usurpatione posuerunt. De nomine nihil
differt: dum modo res una esse quæ uel in hymnis, uel in carminibus significa-
bitur intelligatur. Hoc ergo de psalmo sciẽdum est, quòd quæ hymno eius uel
carmine continentur, in finem intelligẽda sunt: omni intellectu scilicet nostro
ad dominum nostrum Iesum Christum, quẽ Apostolus finem legis docuit es-
se, referendo. Frequenter autem admonuimus, eam in psalmorum cognitio-
nem sensus nostri temperandam esse rationem, ut eum de quo & per quẽ om-
nis prophetia est, ex dei filio hominis filium natum meminerimus, & dei natu-
ram omnibus ante seculis manentem in naturam hominis esse ex partu uirgi-
nis genitam: ita ut naturæ posterioris adiectio nullam defectionem naturæ an
terioris afferret, neq; qui iam homo esse cœperat, id quod ante hominem ma-
nebat, deus scilicet, esse desineret. Hic ergo assumens carnis nostræ fragilitatẽ,

& manens suus atq; noster, ita agit, orat, profitetur, expectat omnia illa quę nostra sunt, ut in his admisceat etiā illa quæ sua sunt: loquaturq; interdum ex persona hominis, qua & homo natus, & passus, & mortuus est, interdū autem omnis ei secundum deum sermo sit, quia ex deo homo, & ex dei filio hominis filius extitisset: naturæ scilicet eius confidentiam nō oblitus in uerbis, qua in assumptione licet hominis non carebat, & ita ex nobis atq; ex infirmitate nostra humani sermonis consuetudine usuq; loquēs, ut ex se atq; uirtute sua, quæ deo sunt propria & digna loqueretur, ut in pręsenti psalmo cognosci potest, qui ita cœptus est. Inauri deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. Contristatus sum in exercitatione mea: & conturbatus sum à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi. Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor uenit super me, & contexit me tenebra. Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam: Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.) In exordio psalmi & si humilitatis uoce usus sit cum ait: Inauri deus orationem meam: non tamen sine aliqua propria conscientia altioris fiduciæ intelligitur hæc locutus. Non enim cuiuscunq; est innocentiæ id postulare, ut orationem suam deus inauriat. Promptæ nanque semper precationi hominum dei aures sunt, quia qui naturam audiendi humano generi impertit, ipse extra auditus non potest esse naturam: & qui ubiq; hunc in nobis sensum auditionis operatur, non potest non ubiq; in ipso esse quod præstat. Deus itaq; ubiq; semper audit: sed non omnium meriti est, ut quod audit inauriat: auditum quidem eius orantis uoce penetrante, sed dignationem eorum quę audiantur inauriendi sola orationis innocentia promerente. Triplex autem in exordio oratio precationis est ædita. Prima enim ea est, ut inauriatur oratio. Sequens est, ne despiciatur deprecatio. Tertia est, ut intendat sibi seq; exaudiat. Et necesse est discretam esse uniuscuiusq; generis naturā, ut non idem sit inaurire, & non despicere: rursumq; differat ab utroq; intendere & exaudire. Et quia de inaurienda oratione quid intelligi posset ostendimus: quid illud sit, ne despexeris deprecationem meam, tractandum est. Despiciuntur orationes leues, diffidentes, inutiles, seculi curis anxiæ, & rerum corporalium desiderijs implicatæ, bonorum operum fructibus infœcundæ. Hę igitur despicabiles sunt orationes dei dignatione non dignæ, de quibus per Esaiam prophetam ait: Et cum extenderitis Esa. 1 manus uestras ad me, auertam oculos meos à uobis. Et causam despiciendæ orationis continuo subiecit dicens: Manus uestræ sanguine plenæ sunt. Vbi ergo operatio iniquitatis exstabit, illic despicitur oratio deprecātis. At uero tum in eo qui sperat intenditur: cum tacitæ spei fides, piæ conscientiæ religione cohibetur. Et est nobis hoc absolutissimum uniuscuiusq; proprietatis exemplū. Inauriuit dominus uerba Chananęæ sæpe clamantis, despexit orationem adolescentis illius, qui ab æternitatis largitore diuisionē patrimonij postulabat: intendit autem in eam fœminam, quæ fidei silentio salutē sibi etiam à uestis fimbria expectabat. His ergo totius precationis suæ generibus distinctis, nunc causam ipsam exposuit deprecandi: quia in exercitatione sua conturbaretur à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. Et quidem exercitatio nunquam nisi ad res utiles salutaresq; suscipitur: quas quia in sancto quoque impij ferre non possunt, omnibus eum iniurijs afficere, & usq; ad formidinem mortis defatigare contendunt. Sed hæc in domino Iesu Christo exercitatio, nostræ salutis operatio est: quam diuersatum sanationum dehinc passionis ipsius exerci-

 tatio

tatio prouehebat. In hoc quoque se inuido consortio nostræ infirmitatis exercēs, quam exercitationem egressu suo Isaac in campum præfigurauit: cum inuectæ camelo Rebeccæ tanquam sponsę ex gentibus exercens se in hoc mundo Christus occurrit. A uoce inimici etiam turbatur, cum Samaritanus, cum dæmonium habens dicitur, cum quia se à cruce non eruat, negatur esse cæteris salus: declinantes in eum iniquitatem falsorum testimoniorum & sententiæ mortis. In ira quoque molesti sunt, dum flagellis, dum colaphis, dum alapis desæuiunt. Sed inter hæc habens potestatem duodecim milia legionum cœlestium euocare, non ad iram commouetur, neque ad ultionem exacerbatur. Sequitur enim: Cor meum conturbatum est in me.) Pari omnia in seipso constituit, dummodo humanæ salutis sacramenta perficeret. Difficillimum autem hominis infirmitati est, intra ipsum perturbationes mentis commotionesque cohibere: ut non etiam usque ad ipsam uultus demutationem tacito licet motu significatio anxietatis uel indignationis erumpat. Verum unigenito deo quamuis infirmitas nostra suscepta sit, tamen diuinitatis suæ non est oblita natura, ut non in his omnibus quæ infirma sunt salua maiestatis suæ dignitate perfunctus sit, dum uniuersa quæ mortis nostræ sunt ac timoris ita pertulit, ut in eum inciderent hæc potius quàm inessent, dum infirmitas nostra magis quàm naturalis in deo est. Denique idipsum sequens sermo connexuit, cum dicit, Et formido mortis cecidit super me: Timor & tremor uenit super me, & contexit me tenebra.) Et hæc quidem in eum omnia quæ nostræ necessitatis sunt irruerunt, sed ab eo naturæ suæ uirtute suscepta sunt: dum mortem nostram potens non mori, etiam timore in se mortis ingruente non renuit. Et cum hęc eadem tanquam in hominem imbecillitati eius dominatura cecidissent: tamen ut nō subiectū se his quę ingruerunt edoceret, subijcit: Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut colūbę, & uolabo & requiescā?) Nam infirmus est, cui ad euolandum de cōtegentibus se tenebris metuque mortis pennæ aliunde sumēdæ sunt. Cum enim dicit: Quis dabit mihi, non poscentis ab aliquo, sed nō aliunde sperantis est. Euolare autem ut columba festinat, id est, in spiritualem redire naturam: & in columbæ specie spiritus in eum uolādo requieuit, habitatione aliquādo in homine qui tum de Iordanis aquis ascendebat inuenta. Et hæc quidem precationis est causa: quia infirmitate corporis degrauatus, hoc quod nobis est mortale susceperat, ut caro factus in spiritū euolaret. Et barū quidem pennarum suarum in psalmo alio ita meminit: Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me. Suas itaque sumet, ut non intelligatur eas ex his euacuatus assumere. Sed sumptis pennis ut uolando requiescat, quo sit quieturus ostendit, dicens: Ecce elongaui fugiens, & mansi in deserto.) Ceciderunt quidem super lucem tenebræ, sed tenebræ eam non comprehenderunt. Elongauit enim fugiens, qui ne à gentibus quidem potuit comprehendi. Fugit ergo etiam eos qui se persequebantur, & ab his longe factus habitat in deserto. Et quod desertum hoc uel quæ solitudo sit (nam eodem uerbo utrunque Græcitas elocuta est) ita alio loco propheta declarat: Lætare desertum sitiens, exultet desertum & floreat tanquam lilium: & effloreant & exultent deserta Iordanis. Inualescite manus inualidæ, & genua dissoluta consolamini: modici animi, sensu inualescite: & nolite timere. Ecce deus noster iudicium reddidit, ecce ueniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient: erudietur lingua mutorum. Tunc saliet claudus tanquam ceruus. Venerat quidem ad oues perditas domus Israel, sed ab his fugatus hæc deserta lætificat; in his enim manet, & mansit postquam uolando

Videtur memoriæ lapsus, Nā in Mattheo nō habentur nisi duodecim legiones. Vnus codex uetustus similiter habebat in canone.

Esa. 35

do requieuit. Est enim dei requies, quæ impijs denegatur cum dicitur: Si intra
bunt in requiem meã. Resumpta spiritali gloria unigenitus deus in his (tanquã
in tẽplo digno se) corporibus quæ erãt ante deserta requiescit: quia plures iam
filij desertæ, magis quàm eius quæ habet uirũ. Non sum aũt nescius plerosque solum
uerborũ sonum & literam cõtuentes, nihil de omnibus ferè psalmis cõgruum
personæ domini nostri Iesu Christi existimare, putẽtque totum querelis prophe
tæ increpari: sed nos litẽ nõ mouemus. Neque enim destruimus sed adstruimus,
addentes potius de obscuris intelligentiã, quàm simplicibus detrahẽtes: quia quę-
cunque Dauid aut passus aut questus est, etiã passionibus eius qui uniuersitatis
nostræ caro est factus, impleta sunt. Et (ut arbitror) ea quæ sequũtur intelligen
tiæ nostrę cursum probabũt. Intercedẽs uero diapsalma, demutauit & sensum. Diapsalma
Nam omnis rursum aduersum eos de quibus est querela fit sermo, honote ta-
men eius ad quẽ omnia est referre solitus antelato. Sequit̃ enim: Expectabã
saluificantẽ me à pusillanimitate & tẽpestate.) Non noua hæc eius expectatio
est; nam & in eo psalmo (quẽ ex persona eius esse non dubium est) sic precatus
est: Saluum me fac deus, quoniam intrauerũt aquæ usque ad animã meam. Infi- Psal. 68
xus sum in limo profundi, & nõ est substantia. Veni in altitudinẽ maris, etiam
tẽpestas demersit me. Ab hac igitur tẽpestate atque ab hac pusillanimitate (hu-
miliatus enim erat usque ad mortẽ crucis) saluari expectat ab eo ad quem preca
tus est, dicens: Pater clarifica me apud temetipsum, claritate quam habui apud Io. 17
te priusquã mundus esset. Sed expectãs saluari se, plus iam quàm spem salutis ex-
pectat. Sequitur enim: Præcipita domine & diuide linguas corũ.) Proprie-
tatem uerbi siue Hebraici siue Græci Latinitas, uti in multis, non elocuta est.
Nam id quod præcipita dicitur cum illis καταπόντισον enũciatum est. Quo ser-
mone non ut pręcipitentur, sed ut in profundũ demergantur oratur. Demergi
ergo eos linguasque eorum diuidi rogat. Quorũ aliud sub Noe, aliud post ædifi
cationem turris scimus effectum: cum illos diluuio submersos cõsumpsit pro-
fundum, hos uero linguarum diuisio ad causam æternæ in se concertationis
discreuit: ut conspirationem aduersus deum initam, dum se inuicem & nesci-
unt & metuunt, non tenerent. Non dispar ergo nunc in hos pœna deposcitur,
scilicet ut in morem gentium, quas in aquis significari meminimus, absumpti
& in omnes linguas cum quibus nunc babitant, & quibus loquuntur diuisi, a-
mitterent uitæ ac regni sui dignitatem. Vt autẽ ob uitia ciuitatis, contradictio-
nemque præceptorum suorum hæc consecutura nosceremus, adiecit: Quia ui
di iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circumdabit eam
super muros eius, & iniquitas, & labor in medio eius, & non defecit de plateis
eius usura & dolus.) Ob hæc igitur uitia & crimina futuræ captiuitatis & dis-
persionis pœna deposcitur: sed potissima inter crimina sunt iniquitas & con-
tradictio. Nam eum quem lex & prophetæ nunciauerant reijcientes, contra-
dictione impia respuerunt. Quæ contradictio nocte & die circumdans mu-
ros ciuitatis ipsius supergressa est, quia & ipsa passionis suæ nocte cum se ui-
dendum in consessu, & à dextris uirtutis, profiteretur, discissa ueste etiam cum
blasphemiæ inuidia contradixerunt. In muris autem, tuitionem salutis signifi-
cari meminimus: sicut cum nouæ Hierusalem ędificatio & munitio, id est, con
structio & custodia eius cœlestis optatur, ita scriptum est: Benigne fac domi- Psal. 50
ne in bona uoluntate tua Sion, & ædificentur muri Hierusalem. Erat ergo tum
in eo populo custodia spiritalis: & dispositæ per angelos legis administratio
communiebatur. Sed ubi ipso mediatore legis reiecto, hos muros, & hanc cu
stodiam circumdans iniquitas supergressa est: tum cœpit maius esse ipsa mu-

nitione peccatum, ut iniquitas uincerer custodis uoluntatē, usura & dolo, cæterisq; quæ in lege sunt uetita redundātibus. Et indignitatē tātę huius iniquitatis ostendēs, subiecit: Quoniā si inimicus meus improperasset mihi, supportassem utiq;. & si odiēs me super me magna locutus fuisset, absconderē me ab eo. Tu aūt homo unanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecū dulces capiebas cibos, in domo dei ingressi sumus cū cōcordia.) Querela nō de passione est sed de apostolo proditore. nā cū salutē generi humano suscepta crucis morte donaret, nō potest uideri sacramentū hoc magnæ pietatis arguere. nā utiq; si inimicus esset, querelę causa nō esset: cū in se consummaret, quod ad salutem nostrā perpeti ipse uoluisset. Et sicuti si odiens se locutus super se magna esset, abscōsus ab eo fuisset: quia ei nō cognitus in homine deus esset, & ob hoc minus esset criminis nescienti. Non eñ gentes uerbū carnē factum prænūcia sibi lege didicerunt, quod utiq; his qui sub lege sunt etiā ipsius gentis ad speciē futuræ ueritatis aptatū est, cum & hominē Abraham adorauit, & Iacob in homine deum uidit, portasse hæc opprobria gentiū, ꝙ cū esset homo deū se faceret, ꝙ dæmoniū habēs populū seduceret, quia ignorassent hæc omnia in lege quæ ad Israel lata est, cōtineri. Veruntamē cū unanimis & dux & notus hæc faciat: unanimis, cū electus in apostolū est: dux, cū demorāte dño ipse ad prædicationē aduentus sui ad castella præmissus est, & futuri regni dux ab eo ac princeps est cōstitutus: notus aūt, cū omnes ingressus eius egressusq; didicisset, cognosceretq; in hominis filio & dei filiū, qui & particeps in demutādo ex aqua uino & dulcificādo in populi cibū hordeo extitisset, cōuiuioq; eodem usus esset, secumq; dei domū semper esset ingressus, maiorē de se querelā in hoc conformi diuini ministerij assumptus exhibuit. Sed quanq; specialia hæc in impietatem eius dicta essent, tamē pœnæ decretū refertur ad plures. Veniat mors super eos, & descendant in infernū uiuentes, quoniā nequitia in hospitijs eorum, & in medio eorū est.) Id est, totos ipsos intra extraq; nequitiæ opera circundent: ita super eos morte uentura, ut ad pœnæ sensum uiuentes descendant in infernum cum hospitijs eorum. Verum ille hæc his agentibus atq; meditātibus, ad quem spes & precatio sua esset ostendit dicēs: Ego ad deum clamaui, & dominus saluauit me. Vespere & mane & meridie narrabo, & renunciabo, & exaudiet uocem meam. Liberabit in pace atiimam meam ab his qui appropiant mihi, quoniam inter multos erant mecum. Et exaudiet me deus, & humiliabit eos qui est ante secula.) Clamorem fidelem mox dominus exaudit, & hanc ipsam exauditi clamoris sui gratulationē uespere & mane & meridie narrabit, diem omnem in his diei partibus per quas dies continetur ostendens. Talis autem temporum ordo non nisi ex prophetica scientia distributus est, ut uespere & mane & meridie nunciet, & quia secundum legem & obseruantiā legis à uespere dies cœpta, eadem ipsa usque ad meridiem deputatur, cum inchoationem diei non mane lux reddita, sed uespere nox facta perficiat. Narrat ergo & renunciat ea quæ in psalmo continētur, quòd uocem eius audiat, & in pace animam suam liberet. Pacificauit enim omnia in cœlis & in terra, ut liberet ab appropiantibus sibi. Supetior enim querela de proximis cum etiā unanimis & dux & tiotus hæc ageret, cum apostolis cæteris & ipse electus in apostolū. Deus ergo qui est ante secula, id est per quem omnia sunt, quia ante omnia sit, exaudiet eum, & bumiliabit eos: cū indigni gloria æternæ resurrectionis effecti sint. Nam interiecta diapsalma omnem his ob impœnitentem impietatis professionem spem recidit, dicens: Non enim est illis commutatio, & non timuerunt deum.) Omnes secundum Apostolum resurgent, sed non omnes

commu

cōmmutabuntur, quia non timuerūt deum. Fas enim fuerat ignorasse in homi
ne deum, si resurgentem tamen deum ex mortuis credidissent: patente his e-
tiam post passionis piaculum pœnitentia & indulgentia. Nō enim solum non
timuerunt deum, sed cum ad retribuendum his manum extendisset, id est, auxi
lium obtulisset, contaminauerunt testamentum eius: cum eum qui testamento
legis ad salutē prænunciatus est, repulerunt. Sequitur enim: Extēdit manum
suam in retribuendo, Contaminauerunt testamentū eius, diuisi sunt ab ira uul-
tus eius.) Et idcirco demutatio his nō relicta est, quia pro peccato semel mor-
tuus est: & resurgens eos tantū demutatione donauit, qui secum per fidem &
causa mortui sunt & resurgent. Hos autē ab ira uultus sui euersa ciuitate diui-
sit, partemq; eorū cum infidelibus ponens, eos uel dispersit in omnia, uel diui-
sit à sanctis: dehinc de generali querela ad significationem eius qui ei & dux &
unanimis & notus fuerat, sermo se retulit: Et appropiauit cor eius. Mollierūt
sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.) Ammixtus Apostolis et curam
pauperum agens, maximum scilicet ministerij opus curans appropiauit cor su
um. Ad appropiantibus enim liberati animā suam gratulatus est, nō utiq; mini
sterio fidei appropiās, sed iræ dei & cōtaminationi testamēti eius. Cæterū ipse
blandiloquus emollito super oleum sermone curam agere se pauperū fallens,
etiam tum cum preciosi unguenti effusa alabastro cōquestus est: tanquā id ma
gis uenire in sumptum inopum debuisset. Sed ille occasionē furti de pecuniæ
collatione quærebat Et istiusmodi fortè blādiloquij oleum psalmo alio euitat
propheta cū dicit: Oleum peccatoris uō impinguet caput meum, quia sub spe *Psal. 140*
cie boni operis maliciæ arma cōmoueat Sunt autem etiam in uerbis iacula, si- *Oleum pecca-*
cut dentes, scutum, & sagittæ sunt, & lingua machæta acuta est. Hæc igitur ser *toris, impietas*
monum iacula detestatur quæ magis sub blandimento & adulatione nocitura *sub prætextu*
sunt. Sed inter ista inimici iacula imperterritus manet, nobisq; portū securitatis *pietatis.*
tutum fidumq; demōstrat. Sequitur enim: Iacta in dominum cogitationem
tuam, & ipse te enutriet: non dabit in æternum fluctuationē iusto.) Ademit no
bis etiam in euāgelijs dominus solicitudinis potestatem, dicens: Nolite soliciti *Matth. 6*
esse de crastino, sufficit diei malicia sua. Quærite primū regnū dei & iusticiam
eius & omnia præstabunt uobis. Omnē scilicet curā in promerēdo dei regno
& iusticia collocādam. Iactanda ergo super eum cura est. Ipse enim enutriet se-
cundum illud: Super aquam refectionis enutriuit me. Enutriens autē non re- *Psal. 22*
linquit in fluctibus istius seculi, sicuti enutritus Iacob omnem tempestatē et o-
diorum & duræ seruitutis euasit, dicens: Deus qui nutriuit me à iuuentute
mea.) Ipse enim uitæ autor est, ipse cibi largitor: nō terreni tantum, sed etiā spi-
ritalis. Sed illo super aquam refectionis educato, & à procellæ fluctibus libera
to, digna impios pœna consequitur, cum dicit: Tu uero deus deduces eos in
puteum interitus. Viri sanguinum & dolositatis nō exdimidiabunt dies suos,
ego autem sperabo in te domine.) Est quidem puteus aquę uiuæ, sed est & pu-
teus interitus secundum illud: Non me demergat tempestas aquæ, neq; absor- *Psal. 68*
beat me profundum, neq; contineat super me puteus os suum. Non relicto igi
tur in fluctuatione iusto, illi in puteum interitus deducentur: cuius os clausum
resurgente ex inferis unigenito deo esse non potuit. Cæterum post passionem
domini, statim eos belli uictoria cum excidio ciuitatis absumpsit: omni promi
scua ætate ad satisfactionem uincentium interempta, non dimidiatis uitæ die-
bus iuuentute prostrata. Dies autem pleni sanctis & fidelibus reseruantur, se- *Psal. 72*
cundum illud: Et dies pleni inuenientur his, quorū spes semper in domino est,
qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem

In finem pro populo, qui à sanctis longe factus est Dauid, in tituli inscriptione cum tenuerunt eum Allophyli in Geth. Psal. LV

MVlta psalmi superscriptio cõprehẽdit, quæ præter rerũ gestarum notionẽ alterius intelligẽtię intimãt sensum: cũ pro populo qui à sanctis lõge est Psalmus est, cũ tituli inscriptio præfert, cũ postremo exordiũ ipsum in fine præscribit. Si enim eam solã querelam præsens sermo cõtineret, q̃ cũ fugeret ab Allophylis in Geth Dauid teneret: totũ se circa id tantũ hic iniquitatis increpitæ motus exereret. At uero cũ hęc ante rei gestæ significationẽ ad imbuendũ legentiũ sensum dirigẽdumq; prælata sint, sine dubio intelligimus per rerũ gestarũ, quæ in Dauid gerebant, effectus imprimi nobis secundũ spiritũ prophetiæ earũ rerum quæ sub his præscriptionibus significata sunt, notionẽ: ut quod Dauid passus est, præfigurario fuerit passionũ domini nostri Iesu Christi, ut quod tituli inscriptio est, eius qui moriẽdo uicerit significata uideat æternitas, quia tituli inscriptio (quã stelographia sermo Græcitatis enũciat) his maxime qui probabilem uitã degentes etiã pro salute patriæ mori in bello nõ timuerũt, ad æternitatis gloriam deferatur. Populus aũt qui longe sit factus à sanctis Israel, indignus factus sanctificatione gentiũ longeq; ab ea discedẽs esse noscẽdus est. Quod aũt ui finem est, propriũ ei esse qui finis legis est intelligat: quod id ipsum psalmi fine noscetur, cũ huius ipsius intelligentiæ nostræ absolutionẽ his maxime quo psalmi finis cõcluditur, sermo declaret. Per hæc certe quæ superscriptiõi præter rerum genera cõnexa sunt, psalmũ etiam ex persona domini tractabimus, nõ tamen à prophetæ ipsius dissidẽtes querelis, neq; eũ his quæ pertulit nõ etiã gemuisse existimandũ est: quia idcirco his ipsis quæ spiritalem sensum intimãt, rerum gesta cõnexa sunt, ut per actionẽ prophetę sensus ac sermo notesceret prophetiæ, cũ propheta nõ tam spiritu q̃ passionibus prophetarit. Erit ergo sermo inter Dauid ipsum & hominẽ Iesum Christũ temperatus: ut quia infirmitates omniũ portauit, & peccatorum nostrorum frequenter & uoce sit usus & lachrymis, extra contumeliam dei sit & affectus & sermo qui hominis est.

στηλογραφία

ENARRATIO PSALMI LV

MIserere mei domine, quoniam conculcauit me homo tota die, pugnãs tribulauit me, cõculcauerunt me inimici mei tota die.) Diem frequẽter significari pro ætate cognoscimus: ut ubi dies tota est, illic omne uitæ tẽpus ostensum sit. Neq; enim uel Dauid uel dominus unius tantũ diei insectatiõe uexatus est. Sed qui misericordiã dei postulat, seseq; cõculcatũ esse conquerit: habet securitatis et uirtutis suæ arma, quibus nõ solũ terrena odia, sed & spiritualiũ nequitiarũ bella sustẽtat. Aduersum quas potius q̃ aduersum carnẽ et sanguinẽ pugnã nobis apostolus docet esse. Ministerijs eñ impiorũ utunt ad uexationes tribulationesq; sanctorũ: cum eorũ corda penetrãtes in omnẽ eos impetũ turbulentæ mẽtis instigãt. Hãc igit supereminentẽ in hoc seculo & efferentẽ se altitudinẽ ꝓpheta nõ pertimescẽs ait: Ab altitudine dierũ nõ timebo, quia multi qui debellãt me timebũt.) Scit ęterni iudicij diẽ, nouit etiã ęternũ ignẽ pœnis ęternis pręparatũ, atq; ideo magis illi qui eũ debellare tentãt timebũt: quia hoc sancto nõ timẽte, in eos magis iudicij terror incũbit. Pro fiducia uero securitatis suę subiecit: Ego uero in te sperabo. In dño laudabo sermones meos tota die.) Spes omnes in deo collocat, sermonesq; suos toto tẽpore uitæ suæ laudat. Neq; obscurum est quid in loquẽte se laudet. Vox enim hæc sancto est digna quæ sequitur: In deo sperabo, non timebo quid faciat mihi caro.) Non hũc frangit seculi terror, neq;

Dies pro ætate

consp i

cõſpirantium aduerſus ſe odia perturbãt. Spes enim quæ in deo eſt terrores hu
manorũ non pertimeſcit odiorũ. Carnem autẽ pro ſignificatione hominũ per
quã in corpore cõtinentur frequẽter accipimus, uel cũ de ipſis dicit: Non habi Gen. 6
tabit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quoniã caro ſunt. Vel illud: Videbit om Eſa. 40
nis caro ſalutare dei. Vel illud Apoſtoli: Nónne eſtis carnales, & ſecundum ho 1. Cor. 3
minem ambulatis? Manet itaq; imperterritus ſub miſericordia dei: atq; ideo in
eo ſperãs omnis carnis impetus inſectatiõesq; nõ metuit. Sed digna planè etiã
hæc unigenito deo uox eſt: cui exinaniẽti ſe ex dei ſorma, uirtutẽ dei atq; natu-
ram ſeruilis forma nõ abſtulit. Factus enim caro deus, etiã in aſſumptione car-
nis deus eſſe permãſit: utens uirtutis ſuæ ſub conſortio noſtri corporis poteſta
te. Nõ enim carne eſt degrauatus, ne ſuper undas ambularet, neq; ut nõ uſq; ad
fimbrias ueſtis uirtus diuinę poteſtatis exiret, neq; ut nõ peccata dimitteret, ut
ſputo ſuo naturã uidendi cæcis ab utero oculis accẽderet, & aure producta de
uulnere abſciſſæ auris uulnus obduceret, neq; ut nõ ſolida parietũ corpore in-
terlabẽte penetraret. Non ergo metuit à carne, uel in deo ſperãs propheta, uel
ſub aſſumptione carnis deus opera diuina cõſummans. In his enã quę cõſequũ
tur, rei in eo quoq; geſtæ ſignificatio cõtinetur. Ait enim: Tota die uerba mea
execrabãtur: aduerſus me omnia cõſilia eorum in malũ. Habitabũt & occulẽt:
ipſi calcaneũ meum obſeruabũt.) Nuſquã enim niſi occultis cõſilijs aduerſum
eum teſtimonia falſa, & captioſæ interrogationes ſunt cõparatę, in cõmune ha
bitantes & cõſilia maliciæ occulẽtes. Sed & increpationẽ uerborũ eius, quibus
impietatẽ eorũ exprobrare nõ deſtitit, non tulerũt: egreſſus quoq; omnes ipſi-
us in calcaneo cõtuentes, dum in eius ſupplantationẽ fraudulenta cõſpiratio-
ne cõſentiunt, ob quod eos digna hæc iudicij ſentẽtia comprehendit. Sequitur
enim: Sicut expectauerũt animã meã, pro nihilo ſaluos facies illos. in ira po-
pulos deduces.) Nouus hic prophetæ ſermo eſt, ut eos qui expectant animam
ſuã ad nihilũ deus ſaluet. Et cũ aliud ſit in nihilũ, aliud ſaluari, nũc ſalus quæ in
eos ſiet in nihilũ ſit. Eſt ergo quod ſaluet̃ in nihilũ? Eſt planè, quicquid reſurre-
ctione cõceſſa demutatione nõ dignũ eſt. Nam cũ omnis caro redẽpta in Chri
ſto ſit ut reſurgat, & omnẽ aſſiſtere ante tribunal eius neceſſe ſit: nõ tamẽ om-
nibus gloria et honor eſt promiſcuus reſurgẽdi. Quibus ergo tantũ reſurrectio
tion etiã demutatio eſt tributa, hi ſaluant̃ in nihilũ. In ira enim deducent̃ bi po-
puli, quibus ad pœnæ ſenſum ſalus reſurrectionis eſt cõſtituta: à qua ira eripiẽ-
dos nos Apoſtolus pollicet̃, dicẽs: Quoniã ſi cum adhuc peccatores eſſemus, Rom. 5
Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multomagis iuſti in ſanguine eius ſaluabimur
per eũ ab ira. Pro peccatoribus igit̃ ad ſalutẽ reſurrectionis eſt mortuus, ſed ſan
ctificatos in ſanguine ſuo ſaluabit ab ira. Deniq; pro nihilo populis ſaluatis, &
in ira deductis, ſpem uitæ ſuæ ſanctus hic nũciat, dicẽs: Deus uitã meã nun-
ciaui tibi, poſuiſti lachrymas meas in cõſpectu tuo, ſicut in promiſſiõe tua.) Di
gnus promiſſione dei eſt ob cõſtantiam prædicãdi, & ob meritũ non tacẽdi: la
chrymę enim ſuę, quas uel per ſe propheta, uel pro nobis dominus profudit, in
dei ſunt cõſpectu, legatione earũ ad obtinẽda quæ deus promiſit uſurus: ſed ſe
gratiã æternæ promiſſionis inituto, inimici eius cõuertent̃ retrorſum, ut quod
ira deducerent̃ oſtẽderet. Id enim ſequitur: Cõuertantur inimici mei retror
ſum, in quacũq; die inuocauero te.) Illo deũ inuocãte, illi eò unde proceſſerint
cõuertent̃: deducẽte eos dei ira, & reſumpto ad pœnas corpore puniẽdos. Sed
illis ad ęternitatẽ pœnę in infernũ poſt reſurrectionẽ reuerſis, hic officio gratu
lationis ſuæ fungit̃, dũ ait: Ecce cognoui quia dominus meus es tu, & in deo
laudabo uerbũ.) Hoc ergo uerbũ ſuum in deo laudat, quod deum ſuum eſſe co
gnouit

gnouit. Necq; id tantũ laudat, sed etiam illud quod sperauit in eo, non metuens quid homo sibi faciat. Hæc planè digna sanctis omnibus uox est, constantem inter insectationes humanas fidem tenere, & metu terrenę turbulentiæ nõ moueri, speq; certissima quod aliquid aduersum animæ æternitatẽ homo effecturus sit non timere: cum post intercessionẽ mortis istius, in immortalem gloriam & corruptio & infirmitas nostra muteẽ. Atq; ob id sermones suos quibus se sperantem in domino humanam uim protestatur nõ metuere collaudat, dicens: In domino laudabo sermonẽ, in domino sperabo: nõ timebo quid faciat mihi homo.) Ob hoc ergo sermonem suum laudat in domino, quia sperans in eo hominem nõ timebit. Sed ut doceret, idcirco se nihil ab homine pertimescere, quia si quid potestatis suæ exeruisset in corpore, id rursum resurrectionis gloria sine corporum labe reciperet, subiecit: In me sunt deus uota tua, quæ reddam laudationes tibi. Quoniam eruisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu: ut placeam coram deo in lumine uiuentium.) Non extra se sunt ista quæ sperat, nec laudationis uota quæ reddenda sunt extrinsecus capessenda. Ipse enim sibi resurrectionis est dominus, ipse huic emortuo & intra sepulchrum relicto corpori diuinæ naturæ suæ tribuit consortium. Necq; enim resurrecturis omnibus ab exteriore materia corpus acquiritur, necq; peregrinæ originis externarumq; causarum natura recipitur: sed id ipsum in profectũ æternæ claritatis emergit, fitq; in eo demutatione potius quàm creatione quod nouum sit. Sunt ergo in se uota quæ reddet, tum cum infirmitas corporum detrahetur, id est, lapsus & lachrymæ: tum cum corruptionem incorruptio deuorabit, tum cum mortẽ potestas immortalis absorbet, tum cum fit deus omnia in omnibus, tum cum lumen uiuentium sit in eodem uiuentium lumine deo ipse placiturus. Nam si sibi in creatione mundi secundum sapientiæ professionem super filios hominum adgaudebat pater: longe magis in reconciliatione mundi intelligendus est patri esse placiturus. Est enim lux uera mundi, illuminans hominem uenientem in hunc mũdum, dominus noster Iesus Christus, qui benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem ne disperdas in tituli inscriptionem, cum fugeret Dauid à facie Saul in speluncam. Psal. LVI

E superioris psalmi superscriptione id tantum demutatum in cõ-
sequẽti est, quod ubi pro populo lõge à sanctis facto ęnigma tum
est, nunc ne corrumpas uel disperdas præscribitur: quod uno uer-
bo τὸ μὴ διαφθείρῃς utrunq; Græcus sermo complexus est. Conse-
quens enim erat, quia corruptio eos qui longe à sanctis discede-
rent mansura esset: ne huic sanctus subdereẽ oraret. Nam & in psalmo alio gra-
Psal. 15 tulationem auersæ huius à se corruptionis ostendit, dicens: Nec dabis sanctum
tuum uidere corruptionem. Necq; ambiguum est, psalmum hunc secundũ apo-
stolorum professionem ex persona esse domini intelligendum. Itaq; Dauid ad
humanæ carnis gloriam resurrectionis dominicæ tempus expectans: nunc &
non corrumpi se rogat, & auersam à se corruptionem in eo in quo primitiæ re-
surrectionis sunt prophenæ præscientia gratulatur. Ideo autem in finem tituli
inscriptio est: quia & gloriosa ad æternitatis honorẽ uita suscepta, & mors plu-
rimis salutaris uirorum fortium inscribatur sepulcris. Et hæc omnia ad eum re-
ferri oportebat: qui uel finis est legis, uel quẽ psalmi ipsius finis ostendat. Id au-
tem quod in spelunca clausus hæc loquitur, tẽpus est prophetæ, quo psalmum
intelligitur scripsisse: ipsa illa speluncæ habitatione mansurã in corpore domi-
ni humilitatem prophetans. Cæterum uideri non potest, ut qui ob metum erat

intra

intra speluncam reconditus, psalterio & cithara, ut testatur in psalmo, totius artis musicæ perstreperet apparatu. Cœpit autem ita: Miserere mei deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea.) Misericordiam rogat, quia confidit in deo: docens ab his misericordiã dei sperandam esse qui crederent. Et misericordiæ dei quod momentum quiúe sit effectus ostendit, dicens: Et in umbra alarum tuarũ sperabo, donec transeat iniquitas. Auibus naturæ est infirmitatem pullorũ alis inumbrare: eosq́ à prætervolantium ui atq; improbitate defendere. Quod & in gallinis maxime noscimus, cum collectos intra pẽnas fœtus suos aut operiant aut tueantur. Quarũ consuetudinẽ ad exemplum sollicitudinis suæ dominus cõmemorat, dicẽs ad Hierusalem interfectricem prophetarum: Quoties uolui colligere filios tuos, sicut gallina, quæ congregat pullos suos sub alis suis: & noluisti. Sperat ergo in umbra alarũ dei sanctus, donec iniquitas transeat, id est, dum aut seculi scandala, aut iniquitates impiorum, aut terrenæ humilitatis infirmitatem, dum hanc ipsam, quasi speluncam habitaculi & corporis sui Dauid, qua nunc est clausus euadit: & sperans sub umbra alarũ dei officio spei suæ semper intentus est dicẽs: Clamabo ad deum altissimũ, deum qui benefecit mihi.) Clamat fide potius q̃ uoce, qui fugiẽs & latẽs clamat. Porrò aũt non est in sermone sperantis gratulatio adeptorum, sed propheticæ scientiæ ac fidei est, gerẽdis non aliter gaudere q̃ gestis: & idcirco ad eum qui sub indemutabili constitutione bonitatis iam sibi benefecerit, clamat, & quatenus benefecerit dominus consequentibus docet, dicens: Misit è cœlo & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me. Misit deus misericordiam suam & ueritatem suam, eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus.) Dignum fuit etiam si nulla demutatio personæ esset ac sensus, *Hic ponit in*
diapsalma interuenire: quia ad intelligentiam dictorum sensus esset credentiũ *neutro.*
erigendus. Benefecit deus sancto suo mittẽdo de cœlo: ut liberato eo, in opprobrium hi qui eum conculcabant darentur. Et misit misericordiã ac ueritatem, ad eripiendam de catulorum medio animã ipsius, tum cum conturbatus dormisset. Sicut mors significatur in somno, uel cum dormiturus Dauid cum patribus suis est, uel cum dormiens Lazarus excitandus est, uel cũ Centurionis illius non est mortua puella, sed dormit: uel cum eos qui dormierunt non præueniemus in resurrectione: sic conturbatio dormientis significatio est passionis,
cum dicitur: Nunc anima mea turbata est ualde, quam tamen eripi de manu ca *Ioan. 12*
nis ita antea deprecatus est; Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam *Psal. 21*
meam. Et nõ alij canum uel leonum catuli intelligi possunt q̃ qui sunt & natio uiperarum: de quorũ medio anima eripitur, per missam è cœlo misericordiã &
ueritatem, secundum illud: Misericordia & ueritas se obuiauerunt. Et si miseri- *Psal. 84*
cordia & ueritas dominus Iesus Christus est, non ambigitur quin illi in opprobrium dentur, qui conculcantes dominum, in passione ista nõ credunt, quibus utiq; opprobrium est, unigeniti dei aduentum & peccatorum indulgentiã perdidisse. Et quia huic sanctorum spei, uel persequentium odia uel negantium aduersatura semper essent: commemoratis humanæ salutis sacramentis, subiecit: Filij hominũ, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorũ machæra acuta.) Vitia motusq́; animarum sub corporalibus officijs diuinus sermo significat, ut in Deuteronomij cãtico, incrassauit & calcitrauit dilectus: impietatis luxu sub
significatione consuetudinis corporalis increpito, Vel illud: Qui deuorant ple *Psal. 52*
bem ut cibum panis. Vel etiam, Dentes peccatorum contriuisti. Nec non & il- *Psal. 3*
lud apostoli: Quod si mordetis inuicem, uidete ne consumamini ab inuicem: ut *Gal. 5*
quod singulis quibusq; membris officij actionisq́; mandatum est, id ad efficien

tiam mentium animorumq; referatur, ut nunc uel persequētium, uel obtrectantium cōmemoraturus effectus ait: Filij hominum, dentes eorum scinum & sagittæ, & lingua eorum machęra acuta: cum & consumerent sæuitia potestatis, & obtrectationum iaculis uulnerarent. Sed inter hæc quæ sinit & expectat propheta non tacuit: deprecatus enim ne corrumperetur, absorbēdæ incorruptionis istius tempus exoptat, dicēs: Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua.) Quę in altum de humilibus efferuntur, ea exaltari uidentur: quia per profectum quendam, in id quod sublimius est euadunt. Quod autem super cœlos exaltandum est, necesse est ut prius descenderit ad inferiora de cœlis: per quod rursum exaltandum sit super cœlos. Quod ipsum Apostolus absolutissime ita dicit: Qui cum ascendisset in altitudinē, captiuā egit captiuitatem: dedit dona hominibus. Ascendit autem quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ? Qui descendit ipse est, qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia: hinc exaltandi super cœlos causam significās extitisse, quòd descendendi usq; in inferiora terræ humilitas esset assumpta. Ex uoto ergo propheta prænunciat exaltari super cœlos deum: & quia exaltatus super cœlos impleturus esset in terris omnia sancti spiritus sui gloria, subiecit: Et super omnem terram gloria tua,) cum effusum super omnem carnem spiritus donum, gloriā exaltati super cœlos domini protestaretur. Omnis autem hic profectus non naturæ diuinæ, sed infirmitati hominis optatur: quia se per assumptionem carnis in cœlestibus collocandum propheta non nescit, quippe cum corporales & comparticipes effecti simus in Christo. Et idcirco hęc in carnis suæ infirmitatē, quę in passionibus dñi uexanda & super cœlos esset exaltanda cōnexuit: Laqueos parauerūt pedibus meis, & incuruauerūt animā meā, Foderunt ante faciem meam foueā, & inciderūt in eam.) Per cōpassionis fidem etiā se ipso in domino propheta patiente, tanq; & ipse sit passus hæc queritur. Sed in eos qui maiestatis dominum persecuti sunt, cum in foueam præparatam inciderint, mortis ipsius & sensus refertur & pœna. Et quia cōpatiendi & cōmoriendi fides nos glorificat Christo, uelut in procinctu spei fideiq; huius propheta consistit dicens:

Paratū cor meū deus, paratum cor meū: cantabo & psalmum dicā tibi. Exurge gloria mea, exurge psalteriū in cithara: exurgam diluculo. Et confitebor tibi in populis domine, psalmum dicam tibi in gentibus.) Interiecto diapsalmate hunc ad deum retulit propheta sermonē, psalmi interim fide hæc eadem in quę cor eius paratum est concinendo: & animi sui corporis gaudia sub significatione psalterij & citharæ adhortatus sese ipsum in eo quod cantet psalmumq; dicat ostendit. Ait enim: Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo. Seipsum scilicet ostendit, in psalterio citharaq; declarās: cum ad exurgēdum cithara psalterioq; cōmoninis, ipse potius qui in his significetur exurgat. Exurgens autem diluculo, cum gloria sua spei euangelicæ gloriā cantat: congruente diluculi & orationis tempore & salutis. Nam id sequitur: Et confitebor tibi in populis domine, psalmum dicam tibi in gentibus.) Laudaturus in populis & in gentibus deum, necesse est ut in eo salutem gentiū laudet: quia iam non in uno Israel funiculus hæreditatis artatus sit, neq; Iacob portio, sed terræ plenitudo iam dei sit: neq; simus iā imago terreni, sed imago cœlestis. Quid autem confitendum in populis, psallendumq; inter gentes esset ostendit:

Quia magnificata est usq; ad cœlos misericordia tua, & ueritas tua usq; ad nubes.) Hæc est ergo in populis gentibusq; confessio: quia magnificata usq; ad cœlos sit misericordia, & ueritas usq; ad nubes. Nam cum domino obuiam sancti rapientur in nubibus, ipso illa nube in resurrectionis corporeæ gloriā elato:

Ephe. 4 — Diapsalma

&

& creatura omnis secundum Apostolum à corruptione sit liberāda, pacificandaq; omnia per eum quæ & in cœlo sunt & in terra: merito & usq; ad nubes ueritas nostra in eo resurrectionis effertur, & magnificatur usq; ad cœlos misericordia eius, cōgemiscentis creaturæ corruptione depulsa. Sed horum quidem usq; ad nubes & usq; ad cœlos significatur elatio: uerum illi propriū est, cœlos transgredi, et omnem sensum existimatæ sublimitatis euadere. Repetita itaque spei suæ precatione propheta sic clausit: Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua.) Nullus exaltando deo modus est, nam super cœlos eius elatio est. Dominus enim creaturarum est ultra creaturas intelligēdus. Et cum nobis non aliud sit in cognitione quàm cœlum: ultra omnem sensum est, qui super cœlos exaltatus sensum notionis excludit. Misericordia quidem eius usq; in nos redundauit: sed magnificata usq; ad cœlos, in cœlestibus mox futuris. Et cum usq; ad nubes ueritas eius elata sit, nobis obuiam in nube rapiendis scilicet: cœlos omnes tamen consessuros à dei dextris ipse transcendit, gloria quoq; eius in terris, id est, nobiscum mansura, cum dicit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus uitæ usq; in consummationē seculi, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen. Matt. 28

In finem, ne disperdas Dauid, in tituli inscriptione. Psalmus LVII.

E superioris psalmi superscriptione, sola deest significatio aliqua gestorum. Nam & in finem, & ne disperdas, & tituli inscriptio est. Neq; enim psalmus quicquam per rerum gesta continet prophetiæ, sicut in cæteris sanctus Dauid & dictis prophetat & gestis: sed increpatio in impios est, & denunciatio iudicij dei in peccatores, & retributio lætitiæ in sanctos, & fructus omnis iustitiæ continetur. Hic ergo finis in psalmo est, hæc depellenda corruptionis fiducia, hæc ei qui nos per mortem redemit, tituli inscriptio est. Et quidem taliter psalmus ipse se profert: Si uere utiq; iustitiam loquimini, directa iudicate filij hominum. Etenim in corde iniquitates operamini in terra, iniquitatem cōplectūtur manus uestræ.) Iustitiæ sermo communis est. Sed quia iudicij studium & consuetudo paucorum est, & planè tum uere quis loqui iustitiam existimādus est, cum iudicium retineat ueritatis: deo ob id non eloquia humana, sed cordis opera, id est, cogitationum molitiones iudicante. Solet autem iniquitas sub publicæ cōscientiæ pudore non peragi: ideo licet complexæ manus non sint iniquitate, tamen iniquitatem deo cor operatur in terra. Hinc adulterium solo conceptū corde iam crimen est: hinc secundum Pauli euangelium secreta hominū deus iudicat, uoluntates hominū deo in ipsis humanæ natiuitatis exordijs contuente. Nam cū naturæ potentis uirtus, nō tam uiscerum fibras quàm appetitus mentis introeat: necesse est ut nō per motus sensuū perspiciendi sumat exordiū, sed per naturæ scientiam etiam futuros motus sensuū præsciens apprehendat. Et idcirco de his qui complexas manibus iniquitates corde perficiunt, cōtinuo subiecit: Alienati sunt peccatores ab utero, errauerunt à uentre, locuti sunt falsa) Sic Esau alienatus ab utero est, cum maior minori seruiturus, etiā antequā existeret nunciatur, deo futuræ non nescio uoluntatis, cum & sermonis falsitas, & ultæ error à uentre est: ipso potius hoc sciente, quam aliquo ad necessitatem genito naturamq; peccati. Ac ne uitium referri posset ad originem, præduratæ in his ad obediendum uoluntatis crimen exprobrat, dicens: Furor illis secundum similitudinē serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas, Quæ non exaudiet uocem incantantium, medicamentis medicatis à sapiente.) Nō excusatur quidem necessitas naturalis in crimine. Nam serpens innocens esse

potuisset, cui aures per se ut surdæ sint obstruuntur: uocemq; incantantis nō audit, cum medicata medicamina à sapiente nō percipit. Neq; hic Marsorum cantus & cōsopita uiperarum sibila memorat, quia hæc eadē maiore cum energia per fidem nominis dei uirtutemq; torpescūt: sed illam contumacē atq; insolentem antiqui serpentis inobedientiam docet aduersum sanctorū cantus & medicata à sapiente medicamina obsurdescentis, cum ei cotidie ne fallat, ne subrepat, ne mordeat, etiam sub diuini nominis denunciatione mandetur: & tamē obstructo desæuit auditu, ex quo nō obedientes Euangelio, natio uiperarum sunt. Sed quia potestas eius suorumq; conteritur, & omnia in his sæuitiæ arma franguntur, hęc subdita sunt: Deus contriuit dentes eorū in ore ipsorum, molas leonū confregit dominus. Spernentur uelut aqua decurrens, intendet arcū suum donec infirmentur, Sicut cera liquefacta auferentur: supercecidit ignis, & non uiderunt solem.) De peccatorū dentibus & molis leonū frequenter nobis fuit sermo, quia in his desæuientis malignitatis significatur instinctus. His ergo cōfractis cōtritisq;, uelut decurrens aqua spernentur. Omnis enim fit perfluentium aquarum cursus est ociosus, cum unusquisq; ex his id tantū quod sibi utile putet esse deriuet, cæteris meatu transcurrente perituris: cum ad solam sui abolitionem usq; ad maria deserantur. Atq; huius quidem in his naturæ atq; contemptus in psalmo alio meminit, cum dicitur: Effusus sum tanquàm aqua, & dispersa sunt ossa mea. Factum est cor meum tanquàm cera liquescens, in medio uentris mei. Et multa quidem quæ ex solidis in liquida soluuntur demutant habitum sine abolitione naturæ, ut è fornacibus fluant: cera autem sola suscepta igni sic liquescit ut pereat. Eodem nunc modo creationis utriusq; in perdendis peccatoribus posuit exemplum: Spernentur uelut aqua decurrens, intendet arcum suum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur. Primum ergo spernentur sine consistendi spe & manendi, inutiliter defluentes: dehinc arcus domini erit donec infirmentur intentus, infirmati autem liquefacti ceræ modo auferentur. Et in arcu seueritatem iudicij dei significari frequenter ostendimus, peccatorum hunc semper pœnis bis qui punientur intentum. Et sanè intento arcu, igne iudicij eos ut liquefactam ceram auferendos sequens sermo declarat: Supercecidit ignis, & non uiderunt solem. Superiectus ergo ignis eos auferet, ne solem iustitiæ contemplentur: indigni enim sunt qui sint cohæredes æterni luminis. Tanquàm cera autem liquefacta auferentur: igne super eos, ne solem uideant, descendente. Et ut abolitionem eorum potius quàm pœnam significaret, adiecit: Priusquàm producat spinas uestras rhamnus, sicut uiuētes sic in ira absorbebit uos.) Rhamnus sentium genus est, quod plures ex se condensasq; spinas modo rubi affert: Florescit autem cum cæteris uere consotum. Ergo antequàm rhamnus peccatorum spinas producat, uiuentes eos ignis in ira absotbebit. Neq; enim suspenso adhuc iudicij tempore quiescete peccatores sine pœna erat dignum: uiuentes itaq; eos, cum pœnę scilicet sensu absorbebit ignis etiam antequàm resurgent. Corporum enim resurrectio significatur in rhamno, quæ ipsa in se spinas, quibus compungenda sunt, exhibebunt: alijs fructus æterni floris habituris, His uero tantum ad efferendos in se modo rhamnorum spinarum aculeos excitandis. Peccatorū autem uim & dolorem significari meminimus in spina, cum dicitur: In erumnam incidet dum configitur spina, quousq; ad mortem humiliatus de peccato cōdemnauit peccatum in carne, uelut configens spina cōfigitur. Et unusquisq; secundum Apostolum, siue bona siue mala percipiet in carne: cum ipsam materiam ac sensum, in qua compungatur, habiturus sit peccator. Ante resurrectionem carnis, id est, ante

Psal. 21

est, antequam spinas suas rhamnus emittat, uiuens absorbetur ad pœnam anima eius: secundum diuitem in euangelio punienda quæ uiuens sit. Sed inter hæc iusti cuiusq; (tanquam Lazari in sinu Abrahæ requiescentis) lætitia monstratur. Sequitur enim: Lætabitur iustus cum uiderit uindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicet homo si utiq; erit fructus iusto, utiq; est deus iudicans eos in terra.) Lætitia iusti est cum uiderit uindictam: quia peccatoribus puniendis deductum se per angelos in æternã requiem lætatur, manus suas non peccatorum sanguine abluens: Sed cum peccatores in sanguine sint, quia rei sanguinum sunt, manus ille ab omni reatu sanguinis ablutas continebit: & ipsum psalmo alio testatus est, cum dicit: Odio habui cõgregationem malignorum, & cum impijs non sedebo: Lauabo inter innocentes manus me- Psal. 25
as. Et commemoratis innocentiæ officijs, adiecit: Ne perdas cum impijs deus animam meam, & cum uiris sanguinum uitam meam. In peccatorum scilicet sanguine manus ille abluet inter innocentes. Adeo autem hi uiri sanguinum sunt, ut omnium ab Abel usq; ad Zachariam interfectorum ab his sanguis sit reposcendus: & ab abluente manus suas Pilato super se suosq; esse iusti sanguinem sint professi. Sed manus suas lauante iusto atq; lætante, dicet homo: an fructus erit iusto? & utiq; eum esse dicit, quia deus sit in terra eos iudicans. Dicens ergo homo, an fructus sit iusto, non ambigitur expectare iudicium: iusto tamẽ iam in terris (quia per angelos in Abrahæ sinum deductus sit) iudicato, secundum illud: Qui credit in me non iudicatur, sed transit de morte in uitam: qui au- Ioan. 3
tem non credit, iam iudicatus est. Cum ergo sanctus non iudicandus sit, qui in uitam sit transiturus ex morte, & infidelis iam iudicatus ad pœnam sit: intelligitur in eos reliquum esse iudicium, qui pro gestorum qualitate inter peccata fidemq; sint iudicandi, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem ne disperdas Dauid in tituli scriptione, quando misit Saul & custodiuit domum eius ut interficeret eum.

PSALMVS LVIII.

SVperscriptio psalmi à superiore nõ differt: sed psalmus eo differt, quòd quædam ex his quæ in Dauid ipsum gesta sunt preferuntur, cum Saul misit & custodiuit ad interficiendũ eum domũ eius. Verum si ob id dirigenda ad deum esset oratio: superiora illa, id est, in finem, & ne disperdas uel corrumpas, & in tituli inscriptione, nõ necesse fuerat anteferri. Hæc autẽ maximè quanquàm spiritali sint distributa ratione, cũ & finis legis sit Christus, & corruptioni subiecta nõ fuerit eius æternitas, & gloriosæ mortis ipsius titulus in salute sit gentiũ: tamen etiam ipsa quæ de gestis eius præscripta sunt prophetica esse declarant, cũ passionis dominicæ propheta nõ nescius, sub occasione ac tempore eorũ quæ perpetiebatur odiorũ, & patiendo prophetã se docuerit & loquendo. Tractabimus autẽ psalmũ, ut eorum qui secundum literã sapiunt intelligentiã nõ grauemus: sed & ut quod à Saul custoditus ad interficiendũ est, nõ minus eius sit temporis propheta quàm Apostolus, & in Hierusalẽ tanquã in domo sua cõclusus & custoditus sit ad mortem. Eripe me de inimicis meis domine, & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatẽ, & de uiris sanguinũ libera me.) Vitiorũ humanorum causas profectusq; cõplexus est ut unde orta est, & quò euaderet impietas nosceremus. Et idcirco iras & simultates & inimicitias euangeliũ compressit, cũ irasci sine causa fratri reatus gehẽnæ sit: & oblatio muneris, nisi post

reconciliationem nō cōcessa sit simultatis:& inimicos nō solū diligendos, sed
& pro his orandū esse decernit, quia ex his ad uirum sanguinū peruenitur: nam
primum inimici sunt, de hinc insurgunt in eum cuius inimici sunt. Insurgentes
autem iniquitatis operarij sunt, postremo iniquitatis operarij usq; ad uiros san
guinum profecerunt. Viros autē sanguinum nō solum admissa cædes, sed & co
gitata cōsummat. Sequitur enim: Quia ecce ceperunt animā meā, irruerun
in me fortes. Neq; iniquitas mea, neq; peccatū meum domine, sine iniquitate
cucurri & direxi.) Arctata anima est, cum Dauid ad interficiendū domo clau-
sus est. Et quanquā erutus de Saul sit manibus: tamē uiri sanguinū sunt, sangui-
nem eius optantes. Sed secundum psalmi præscriptionē, aduersum unum esse
precationem cōuenerat, regem utiq; hæc uolentem: sed orationi propheticæ
fuit sermo moderandus, ut querela referretur ad populū, cum captant animā
fortes irruentes: quippe quos fortis armauit, qui & cor Iudæ ad ministeriū pro
ditionis ingressus est. Hi ergo fortes captāt animam: & eius animā in quo neq;
iniquitas, neq; peccatū est, qui currens sine iniquitate direxit. Et nescio si ante-
Psal. 50 rior psalmus referri in Dauid ista patiatur, quo dicitur: Iniquitatē meā ego ag-
nosco, & peccatū meum cōtra me est semper. Non cōuenit psalmorum ordini
tanta diuersitas, ut ab eodē dictum esse utrunq; intelligendum sit: & fit ut quia
anterior cōfessi peccati psalmus posterior in tempore est, uideatur Dauid ante
peccatum, ut peccati nescius hæc locutus. Meminerimus eum sub eodē pecca
to de humanæ necessitatis cōfessione dixisse: Ecce enim in iniquitatibus cōce-
ptus sum, & in delictis peperit me mater mea, secundum illud: Quis enim glo-
riabitur castum se habere cor corā deo: nec si unius diei fuerit infans, manente
in nobis etiā secundum Apostolum & origine & lege peccati. Nō ergo cōsci-
entiæ humanæ uox ista cōueniet. Sed uideamus ne fortè eius querelis hic ab-
negatæ de se iniquitatis competat sermo: qui peccatum nō fecit, & in quo in-
Io. 14 uentus dolus nō est, qui & dixerat: Ecce ueniet princeps mundi, & nō inueni-
et in me quicquā: peccati scilicet in se calumniam nō reperiendā, per quod de
peccato peccatum cōdemnaturus esset in carne. Ergo hic intelligendus est cō-
queri captatā animam suā, & irruisse in se fortes: qui & hanc querelæ securitatē
ut in se neq; iniquitatē, neq; peccatum esse profiteretur, & qui se sine iniquitate
Psal. 18 cucurrisse dixerat secundum illud: Exultauit ut gigas ad currendā uiam, à sum-
mo cœli egressio eius, & occursus eius usq; ad summū eius. Hic ergo solus cur-
rens direxit: qui infirmitatis nostræ humilitate suscepta egressus cœlos, regres-
sus ad cœlos, qui reuehens nos secum oblaturusq; deo munus precatus sit:
Exurge in occursum meum & uide, tu domine deus uirtutū deus Israel. Inten-
de ad uisitandas omnes gentes, ne miserearis omnibus qui operantur iniquita
tem.) Exurgere enim sibi in occursum deum uirtutum ad uisitandas omnes
gentes precatur: In eo utiq; quo excitatæ, & collocatæ à dextris eius in cœlesti
bus gētes sunt. Et dignum fuit reditū eius ambitione occursus cœlestis ornari,
ne ingressuro cœlos dignatio paterna de cœlo deesset. Neq; id mirū: cū primo
nominis sui martyri Stephano, uelut in primoribus in occursum à deo patre de
scensum sit. Visitari itaq; in occursum suum omnes gentes precatur, secundum
illud: Neq; enim misit deus filium suū in hunc mundum, ut iudicet mundū: sed
Io. 3 ut saluus fiat mundus per eum. Descensum nanq; eius in carnē, & ex Maria na-
tiuitatem: lætantes angeli & patentes cœli honorauerunt. Nō impudens ergo
hæc occursus sui oratio est, cui ad salutē gentium, sicuti & psalmo alio & apo-
stolico testimonio cōtinetur, primogenito ex mortuis uox occurrentis hęc fu-
Psal. 2 erit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hanc itaq; occursus sui significatio-
nem uisi-

nem uiſitandis à ſe gentibus deprecatur, nõ tamen iudicij ſeueritatem. Præteri
ta enim miſericordia, ab omnibus qui iniquitatem operantur auertitur: omni-
bus quidem in eo, quia caro factus eſt, gentibus uiſitatis, ſed æque in omnibus
iniqua operantibus iudicatis. Interiecto enim diapſalmate, quæ in impietatem
populi eſſent mãſura declarat. Mox nanq; & templi deſolatio & ciuitatis euer-
ſio, & ipſos illos captiuitas cõſecuta eſt. Quinetiam nũc ingreſſus ciuitatis ei-
uſdem, edicto Romani regis inhibentur. Et cum deſerta ſanctorum ſancta, &
prophetias ſilere, & placationum hoſtias deeſſe, & dignitatem omnem defor-
matam miniſterij Leuitici recordantur: cõuerſi nunc, & fame uerbi dei, & cibi
ſalutaris affecti, ad ſolatium præſentium miſeriarum circumire ſunt ſoliti ciuita
tem. Id enim ſequitur: Cõuertentur ad ueſperam, & famem patientur ut ca-
nes: & circumibunt ciuitatem. Famem huius temporis per prophetam alium
denuncians dicit: Ecce induco famẽ ſuper terram. Nõ famem panis, neq; ſitum *Amos. 8*
aquæ, ſed famẽ uerbi, ut audiatur uerbum dei: Impudentiam eorum ac rabiem
in nuncupatione canum arguens, Secundum illud: Libera me de ore leonis, & *Pſal. 21*
de manu canis unicam meam. Et hoc quidem habent interioris cõſcientiæ ſuæ
dolorem, cum ſe diſperſos, cum captiuos, cũ tributarios cõgemiſcunt: ſine tem
plo, ſine ſacerdote, ſine regno: Et hoc poſteaquam in maieſtatis dominũ ſalua-
torem mundi manus impias intulerunt. Sed ubi de peccato crucifixi unigeniti
dei arguuntur, impij eſſe nõ deſinunt: & dolore tranſlatæ ad gentes diuinæ co-
gnitionis accenſiores, adhuc uerbisq; deſæuiunt. Sequitur enim: Ecce elo-
quẽtur in ore ſuo, gladius in labijs eorũ. Sed hanc obtrectãdi atq; inſectandi
impietatem, nõ ſolum in his, ſed etiam in gentibus, quę audire detrectãt, ita di-
uinus ſermo cõdemnat: Quoniã quis audiuit? & tu domine deridebis eos,
pro nihilo habebis omnes gentes.) Nemine audiente irridentur à deo: quia
ubi dicitur quis? ibi aut rarus ſignificat, aut nullus. Nullus ſecundũ illud: Quis *Pſal. 85*
ſimilis tibi in dijs domine? Rarus autẽ in eo quod dicitur: Quis dabit ex Sion *Pſal. 52*
ſalutare Iſrael? Irridentur igitur nõ audientes, & in quorum ore labijsq; ſit gla-
dius: Quia in cœlis habitãs deus, ſubſannabit aduerſus deum & Chriſtum eius
reges ac principes cõgregatos. Gentes etiã omnes ſpernet uiſitatas, & nõ obe-
dientes: quia quàmuis ex his ſit porrio quantulacunq; credentium, tamẽ uni-
uerſitas reputatur in plurimis, ſecundũ illud domini dictum: Nunquid cum ue- *Luc. 18*
nerit filius hominis, inueniet fidem ſuper terram? Nõ quòd in aliquibus nõ re-
perietur, quibus & dicetur: Venite benedicti patris mei, poſſidete præparatũ
uobis regnum à cõſtitutione mundi: Sed cum pauci ex omnibus gentibus ſint
fideles, nõ per paucos efficitur ne nõ omnes gentes ſint infideles. Irridendarũ
autẽ gentiũ ea maxime cauſa eſt: quòd dũ crucifixũ, dum mortuũ, dum ſepultũ
ſtultitia prudẽtiæ ſecularis exprobrant, magnæ pietatis ſacramentũ nõ intelli-
gentes, filium dei reſurgẽtem ex mortuis, & maieſtatis eſſe dominũ nõ credũt.
Sed habens ille poteſtatem animæ ponendæ, & animæ reſumendæ, quia hoc
mandatũ accepit à patre: irriſis ſpretisq; gentibus, ſubiecit: Fortitudinẽ meã
ad te cuſtodiam, quia deus ſuſceptor meus es: deus meus, miſericordia eius prę
ueniet me.) Deus meus oſtẽdit mihi inter inimicos meos fortitudinem ſuã,
ad deum cuſtodiet animã ſuam ſcilicet quã depoſuit reſumendo: Nemo enim
aufert eam ab eo. Et quia uirtus ſua, & refugium ſuum ſit, in cuius manibus cõ-
mendauerit ſpiritum ſuum, cuius miſericordia eum pręueniet, ut etiam ante re
ſurrectionem dei filius intelligatur: cum moriente eo in obſcuro ſole lux de-
perit, cum pendente eo in cruce tremit terra, cum deſcendente eo ad inferos,
ſanctos eius inferi non tenent, cum emittente eo ſpiritum, uelum templi

tanquam custodia illinc spiritali erumpente discinditur, cũ postremo Centurio
Mar. 15 proclamat: Vere dei filius erat iste. Custodita igitur ad deũ fortitudine sua, quia
lux lucet in tenebris, & tenebræ eam nõ cõprehenderunt, & præueniente eum
misericordia sua ostendit ei inter inimicos eius, quia susceptor eius esset, cũ id
Zach. 12 etiam inimici cõfessione patuisset, uere enim eum dei filiũ esse Cẽturio procla-
mat. Et hæc tum quidẽ ita cognita sunt: sed quia secundũ illud: Et uidebunt in
quem cõpunxerunt, etiã in futurum inter inimicos eius ostenderdeus, quòd e-
ius sit susceptor: quippe cum secundũ Apostolũ introgressa gentiũ plenitudi-
Esa. 59 ne, id quod de Israel sit reliquũ saluabitur, ut quod scriptũ est impleatur: Veniet
ex Sion qui liberabit & auertet impietates ab Iacob. Et hoc illis à me testamen
tum, cum auferã impietates eorũ. Ad significationẽ itaq; repositæ huius miseri
cordiæ speiq;, subiecit: Ne occideris eos, nequando obliuiscantur legis tuæ.
Disperge illos in uirtute tua, & destrue eos protector meus domine. Delicta
oris eorũ sermonem labiorũ ipsorum, & cõprehendantur in superbia sua. Et de
execratione & mendacio cõuellentur in consummatione. Cõsummatio in ira
consummationis, & nõ erunt, & scient quoniã deus Iacob dominabitur finium
terræ.) Inimici quidẽ propter uos, sed dilecti propter patres: misericordiæ, id
quod eorũ est reliquũ, reseruatur. Dispersi quidẽ interim circũ omnes ferè gen
tes, sed cõspersione eorũ sancta atq; radice liberabuntur. Destruentur ergo se-
cundum prophetã non occisi, sed dispersi: & destruentur in delictis oris eorũ,
& sermone labiorũ: cum ex Sion ueniat liberator, de quo clamauerunt: Crucifi
Luc. 22 ge, crucifige, & cui dixerunt: Nos patrẽ habemus Abrahã. Et rursum: Quis tibi
Mat. 21 dedit hanc potestatẽ? Et: In qua potestate hæc facis? In hac igitur superbia com
prehendentur, cũ saluatori suo hæc à se ingesta esse nõ cognoscent, auersaq; im
pietate de execratione ac mendacio auellentur, & hoc in cõsummatione: quia
cum intrauerit gentiũ plenitudo, tum quicquid Israel est reliquũ saluabitur. In
ira autem consummationis nõ erunt, quia impietates ex Sion ueniens auertet.
Non autẽ non erunt, qui & sunt cogituri, cognoscentq;, quia deus Iacob do-
minetur finium terræ: nõ iam in funiculo hæreditatis, & in Iacob portione nos-
cendus, sed deus Iacob, id est, qui in homine Iacob deus intellectus & uisus est,
dominator sit terræ finium, quorũ & creator est confitendus. Sed illos interim
desolationis & dispersionis suæ manet pœna: tametsi cõsummationi temporũ
propter patres & electos hæc dispensatio misericordiæ reseruetur. Interiecto
tamen diapsalmate, quid in eos interim repetita significatione cõstitutũ fuerit
ostenditur. Sequitur enim: Et cõuertentur in uesperum, & famem patientur
ut canes, & circumibunt ciuitatẽ. Ipsi dispergentur ad manducandũ, si autem
nõ saturabuntur & murmurabunt.) Amissa ciuitate, temploq; deserto, & se-
cundum Romani regis edicta circumeuntes tantũ, non etiam ineuntes ciuita-
tem: fames eos non huius panis & cibi, sed oblationũ hostiarũ, uisionũ, quibus
omnibus saturabuntur, afficiet: aduersum custodẽ suũ, canũ improbitate latran
tes. Et dispergentur ad manducandũ: quia per diuersa speciẽ sacerdotij illius le
gitimi, & holocausti, & circumcisionis mirantur: cum hæc tantũ nõ nisi intra
Hierosolymã sint legitima constituta. Sed ad manducandũ dispersi nõ saturan
tur. Nõ enim sanctis & deo placitis, & loci ipsius ac templi cõstitutione religio
sis solennitatibus explebuntur, sed adhuc & murmurabunt: ne hac quidẽ fame
festiuitatum suarum edomiti, ut secundũ murmur, quo in deserto deum exacer
bauerunt, pœnitentiæ quiete resipiscant. Sed inter hæc spes omnes suas & gra
tulationes psalmi fine concludit, dicens: Ego autem cantabo uirtuti tuæ, e-
xultabo mane misericordiam tuam. Quia factus es susceptor meus, & refu-
gium me-

gium meum in die tribulationis meæ. Adiutor meus tibi psallam, quia susceptor meus, deus meus misericordia mea) Et ista omnia possunt ad propheticam gratulationem referri, sed neq; à domini sunt cõfessione diuersa. Hæc enim eorum dispersio, passionis impietatem est consequuta. Sed quòd in misericordia dei manet, quia susceptor & refugiũ eius factus est, exultaturus, uidetur id ad resurrectionis tempus esse referendum: Quia cum omni tempore laus dei cantanda sit à propheta, resurgenti tamen ex mortuis diluculo in cœlosq; redituro, exultatio matutinæ gratulationis est propria domino Iesu Christo, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

Psalmus LIX. In finem, pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptione, Dauid in doctrina cum succendit Mesopotamiam & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit in ualle Salinarum duodecim milia. EXPOSITIO TITVLI.

MVlta in Psalmo ante rerum gesta præscripta sunt, quæ necesse est ad alicuius intelligentiæ significationẽ his quæ effecta sunt anteferri: cum in finẽ, cum pro his qui demutabuntur, cũ in tituli inscriptione, cũ in doctrina Dauid, superscriptio cõprehendit: post quæ gestorum tempus asscribitur. Succẽdit Mesopotamiã & Syriam Sobal: & cõuertit Ioab, & percussit in ualle Salinarũ duodecim millia. Quo psalmus ab historia dissentit. Nam cũ Sobal percussus cum Mesopotamia & Syria, quæ ab eodem ad bellũ cõmota & accensa, & capta est, hanc maximi belli uictoriam ingens gratulationis lætitia consequuta est. Psalmus autẽ totus tristis & mœstus est: cũ super repulso destructoq; populo dolor est, cum cõmotæ turbatæq; terræ querela est, cum sanandæ cõtritionis eius oratio est. Deinde id quod in Salinarum ualle memoratũ est, neq; in historia, neq; in aliquorũ translatorũ intelligentia est. Nam secundũ Aquilam, qui translator legis Iudæis post passionẽ domini fuit, ita scribitur: Cum percussit ualles. Sed hic secundũ literã scribens, & extra spiritalẽ intelligentiã manens, belli locũ ædidit. Translatio autẽ illa seniorum septuaginta, & legitima & spiritalis, ante passionẽ domini gestaq; suscepta per nominũ naturarumq; species, nunc quoq; ut in omnibus psalmis caussam sensumq; manifestat in cõmemoratione gestorũ, non argumentũ psalmi, sed tempus ostendens, ne ob id quod cõtinetur in gestis, sed ut tum cũ ea gesta sunt, scriptus esse noscatur. Sed antequã de tempore loquamur prophetię, quia multum ad intelligentiã psalmi proficit scire quando sit scriptus: de superscriptione tractemus, quæ intelligenda refertur ad finem & his qui immutabuntur. Qui ex impietate scilicet a c uitijs desinentes, ad religionem atq; innocentiam transferentur, & ex peccatis synagogæ ad ecclesiæ gratiã demutabuntur, sicut in eo psalmo qui primus in his qui immutabũtur est scriptus, ostendimus cum dicitur: Audi filia & uide, & inclina aurem tuam: & obliuiscere populũ tuũ, & domum patris tui, quoniã cõcupiuit rex speciem tuam. Et rursum in eodẽ: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, cõstitues eos principes super omnẽ terram. Filiorum itaq; demutatione facta pro patribus, paternã domũ obliuiscitur: deo regi magis regina placitura, cuius morte renouatur ad uitam. Et idcirco tituli inscripti pro his qui immutabũtur asscribuntur gloriæ mortis eius, qui pro omnibus mortuus est, tituli inscriptione testante, & testante ad doctrinã Dauid, ut omnes eum Dauid qui est oriẽs, & iustus, & rex, & æternus est nouerimus: qui inimicas nobis infestasq; uirtutes cũ duce suo peremit, omnibus his qui aduersum nos uitiorũ bella accendere erãt soliti, extinctis, nõ in ualle planctus, neq; in ualle

Psalmus est 44 in quem D. Hilarius à se quoque cõmentarium scriptũ indicat. Is ut et alia quedã intercidit.

τῶ ἁλῶν in ualle tabernaculorũ, sed in ualle saliũ. Id enim magis quàm salinarũ Græcus
sermo declarat, cum ex se iam nõ flebiles habitationes, nec lamentanda taber-
nacula, sed salem potius hæc mundi huius uallis exhibeat: eos scilicet eorumq;
Mat. 5 similes, quibus dictum est: Vos estis sal terræ, in quibus maxime antiquus ille
nosq; inscendens hostis ille extinctus est. Pro his igitur in finem cõmutandis,
& sub testimonio ac tituli inscriptione Dauid edocẽdis, psalmus hic scribitur:
non alio tempore, quàm cum Nathan propheta throni æterni regem ex Da-
uid semine esse nunciauit. In eo enim tempore hæc quæ in rebus gestis præscri
buntur, effecta sunt, in quo prophetia æterni regis ostensa est. Intelligendus
ergo psalmus pro his est qui immutabuntur in Dauid æternum regem, & qui
pro amissis patribus erunt ex commutatione iam filij. Ita enim cœpit:

Enarratio Psalmi LIX.

Eus repulisti nos & destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis;
Commouisti terram & conturbasti eam: sana contritiones eius,
quia mota est. Ostendisti populo tuo dura, potasti nos uino cõpun
ctionis. Dedisti metuẽtibus te significationem, ut fugiant à facie
arcus.) Secundum cõmunem seculi sensum iræ miserationisq; non
conuenit: neq; ipsius in eosdem uterq; hic idem conueniet affectus, ut ultio uo
luntati, uoluntas miserationi admixta sit. Solis autem hoc patribus pie irascen-
tibus congruit, ut misericors eorum ira in peccatis sit filiorũ: secundum etiam
illud beati Pauli, cum ita satanæ in interitũ carnis tradit, ut spiritus saluus sit in
die domini, uindictæ præsentis seueritatẽ ad salutem spiritus proficere demon
strans. Aeternus ergo ille cœlestis omnibus pater, qui & dixit: Ego occidã, &
ego sanabo, repellit & destruit suos: ut misereat̃ iratus. Destruxit eñi Hierusa-
lem tẽplum, sed cœlestem sanctis reddidit ciuitatem: repulit ab operationibus
legis, sed iustificationẽ fidei iustificans ex fide impiũ tribuit; dissoluit terrestre
regnũ, sed reges cõstituit cœlorũ. Ita iram misericordia cõsequuta est; dũ dam-
no terrenorũ præsentiũ, ingens æternorum bonorum retributio repensatur. Et
hæc quidẽ non magis ad Israel q̃ ad uniuersitatem humani generis aptata sunt;
Gen. 3 quia ex uno in oẽs sentẽtia mortis & uitæ labor exijt, cum dictũ est: Maledicta
terra in operib. tuis. Nunc aũt per unum in oẽs donum uitæ iustificationis gra-
tia abundauit; ut quorum terra maledicta est, horum nunc conformia deo cor-
pora sint. Et quæ commota metu, & ignoratione turbata, & labore contrita est
& ipso illo lætificantis uini cõpuncta potu: nunc susceptæ significationis secu-
ra uirtute, futuræ iræ defugiat potestatem. In arcu enim, ut frequenter tractaui
Psal. 7 mus, præparatæ ad pœnam impijs iræ terror ostẽditur, secundũ illud; Nunquid
irascetur per singulos dies? Arcum suũ tetendit, & parauit in eo uasa mortis, sa
gittas suas arsuris operatus est. Metuentibus igitur significationem dedit, uel si
gni in frontibus, uel fidei in cordibus, uel testimonij in operibus, uel gloriæ in
confessionibus, uel uictoriæ in martyrijs: ut à facie arcus iræq; fugiatur, ut dictũ
Mat. 3 est: Natio uiperarum, quis monstrauit uobis fugere ab ira uentura? Gratulan-
tis igitur humani generis hæc uox est, post regnum mortis, post diaboli terro-
res, post laborum peccatorumq; onera, post infelicis lætitiæ dolorẽ: quia uitio
rum gaudia cum sint intellecta, compungũt. In uino enim secundum Aposto-
lum lasciuia est. Et sicut est uinum cor hominis lætificãs, ita & uinũ est cor ho-
minis cõpungens. Nam & calix iræ est, sicut & calix uitæ est. Post hæc ergo, &
post hoc cõpunctionis uinum, significatione fugiendi arcus iræq; cõcessa, uni-
uersitas fideliũ æternis spebus exultat. Id enim mox diapsalmate interueniente
declarat: Vt liberentur dilecti tui: salua dextera tua, & exaudi me.) Dextera
domi

domini fecit uirtutẽ: & à dextris dei uirtus dei coexcitata, cum humilitatis no-
stræ carne consedit. Data ergo significatione fugiendi à facie arcus, liberantur
dilecti, & per dei dextram saluantur: & à qua facie liberentur saluenturq́, Apo Col. 1
stolus docuit, dicens: Qui liberauit nos de potestate tenebrarum, & transtu-
lit in regnum filij dilectionis suæ. Liberandi ergo dilecti saluandiq́ per dextrã
dei sunt, sed salutis huius ad fidei firmitatem noscenda est prophetia. Sequitur
enim: Deus est loquutus in sancto suo: Lætabor & partibor Sichimam, &
conuallem tabernaculorum dimetiar. Meus est Galaad, & meus est Manasses:
& Effrem fortitudo capitis mei, Iuda rex meus, Moab olla spei meæ. In Idumæ
am extendam calciamentum meum, mihi Allophyli sunt.) In sancto deus lo-
quutus est, in eo nempe, cui etiam dæmones clamant: Scimus quia tu sanctus Luc. 4
dei es. Et de quo angelus euangelizat: Et quod ex te nascetur sanctum, uocabi Luc. 1
tur filius dei. In hoc itaq; sancto loquutus est, cum dicit: Pater qui in me loqui- Ioan. 14
tur, ipse facit opera sua. Loquutus ergo deus in sancto, in principio sermonis
exultat. Exultauit em̃ ut gigas ad currendam uiam, & exultauit in Sichima par Psal. 18
tienda. Sichima Samaria est, quæ eadem Sichem est: quam Iacob Ioseph filio Sichima Samaria
suo sub benedictionis spiritu deputauit. Hæc cum omnibus antea legis tempo
ribus in impietate mansisset, euangeliũ domini ex parte suscepit. Nam hodieq;
pars eius irreligiosissimis studijs de studio uerere detinetur. Illic enim uaccæ a-
doratæ, illic mons relicto sacrario electus, illic regnũ aduersum Iudæam excita
tum: sed eò primum dominus accedens, etiã credente Samaritana, & aquæ ui-
uæ potum precante, fidem intulit. Mox etiam apostolis prædicantibus partici-
pes sancti spiritus facti sunt. Partita ergo Sichima est, cum fideles ab infideli- Luc. 12
bus separantur, & est futuri iudicij ista diuisio, sicut scriptum est: Veniet domi-
nus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat: & diuidet eum, par-
temq́; eius ponet cum hypocritis. Diuisa ergo Samaria est, uel iudicio, uel fide,
secundum illud: Non ueni pacem mittere in terram, sed diuisionem. Neq; so-
lum loquens in sancto deo Sichimam partitus est, sed etiam cõuallem taberna-
culorum dimensus est: hanc siquidẽ habitationis humanæ dimẽsam similemq́;
sedem, quam & alio loco ob ægritudines uitæ ac lamentationes calamitatum,
uallem planctus esse cõmemorat dicens: Deposuerunt in ualle plorationis: di-
mensus hanc est, quia gentium plenitudo expectatur. Et ubi modus est creden
tium futurus, illic dimensionis examen est: partim intra ecclesiã cõgregandis,
partim in eadem ualle residentibus. Quisquis autem aliqua metitur, necesse est
ut ea quæ sua sunt metiatur. Suus enim est Galaad, & suus est Manasses. Mons
iste Phœnicum est, Arabiæ Mesopotamiæq́; contiguus, ex parte Manassæ in
possessionem deputatus: & ideo suus est Manasses. Sub Manassis nomine ter-
ræ plenitudinem, sicuti & sub Galaad omnem orbem suum esse demonstrans:
sed in his usurpandis nihil præter ius proprietatis ostensum est. Effrem au-
tem assumptio capitis eius, & Iuda rex eius est. Hæc sanctus loquente in se deo
loquitur: qui per Iacob Effrem conuersa manuum sanctificatione benedixe-
rit, & regem ex Iuda, qui expectatio gentium futurus esset, ostenderit. Assum-
ptio ergo Effrem est, non etiam Manassæ: cum Ioseph uterque sit filius. Sed
cum in capite significatio contineatur & corporis, secundum illud: De torren Psal. 109
te in uia bibet, propterea exaltabit caput, & omnis sanctus caput est corporis
Christi: idcirco assumptio capitis eius Effrem est, quia contra generationum or
dinem ad præferẽdam ecclesiæ sanctificationem in prælato Effrem, & postpo
sito Manasse minor maiori est antelatus. Assumptio itaque capitis sui Effrem,
id est, populus quem in Effrem præfigurauit, uel potius ecclesia in corpus assu-
mitur

mitur. Iuda etiam rex meus est, id est, à se dispositus & electus. Nō utiq; uel Da
uid ipse rex Iuda est, cum ex Iuda rex ipse sit primus, uel loquenti in sancto suo
deo rex est: sed loqui hæc sanctus iste ei in quo deus loquitur intelligendus est,
qui & spiritu Iacob repleuerit ad æterni regis istius prophetiam, cum ait: Non
Gen. 49 deficiet princeps de Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec ueniat qui mitten
dus est: & ipse est expectatio gentiū. Et quia non solum ex hac generatione san
ctorum, sed etiam ex peccatorum origine huic dei sancto carnis esset ineunda
susceptio, quia in similitudine carnis peccati deus filium suum misit, idcirco eti
am Moab olla spei eius est, & hæc quidem Moab generatio secundū eam quæ
in Genesi sententia est, diuinę maledictionis suscepit opprobrium. Sed post de
cem generationes per gradus susceptiōis sancto digna fit genere: sanctusq; hic
ex Iuda & ex Moab originem sumens, decocta tanquam per ollam carnis cru-
ditate in speciem cibi significatur æterni, cum caro eius uere cibus uitæ sit. Est
& olla secundum Hieremiam urens peccata atq; tollens, sicuti & dominus ipse
mittere ignem uenit super terram. Et multi secundum Apostolum tanquam
per ignem erunt salui: cum defecatis & perustis uitijs, ut argētum ignitum pro
babiles iudicentur. Hinc ergo Moab spei suæ olla est, cui etiam ex Moab cruda
utiq; atq; uitiosa iam cœlestis illa ad cibum uitæ sanctificatio carnis in spe est.
Quin etiam usq; Idumæam calciamentum suum extensurum esse se dicit, scili-
cet usq; ad defectionem Esau, quia Idumæa Esau sedes est, & prædicatiōis apo
stolicæ dirigat gressum. Speciosi enim pedes euāgelizantium sunt: & in calcia
mento pedes, in pedibus autem gressus ostenditur. Neq; solum in Idumæā cur
sum prædicationis extendit, sed etiam Allophyli subditi sunt, secundum illud:
Psal. 64 Exaudi orationem meam, ad te omnis caro ueniet: quia deo dignum sit gen-
tes ei omnes esse subiectas, & uniuersitatem carnis ad confessionem æternæ
huius misericordiæ erudiri. Sed cognitis his qui immutabuntur secundum ti-
tuli inscriptionem, & doctrina eius qui Dauid est æternus accepta: æternam
illam primitiuorum in cœlestibus Hierusalem & circumstantium deo sancto-
rum ciuitatem ingredi propheta festinat, ducem qui se eò deducat, expectans.
Sequitur enim: Quis deducet me in ciuitatem circumstantiæ? quis dedu-
cet me usque in Idumæam? Nónne tu deus qui reppulisti nos, & non egredie-
ris in uirtutibus nostris? Esau defectio est, & idem secundum Genesim de-
ficiens est, & secundum Apostolum, quod est reliquum Israel saluandum est.
Optans ergo propheta in ciuitatem circumstantiæ deduci, scit se ante usque in
Idumęam esse uenturum: id est, in illam defectionem populi anterioris, qua ma-
ior seruiet minori. Et ultima prædicatio conuertet corda patrum ad filios, cum
ueniēs ex Sion, peccata & impietates ab Iacob auferat. Sed hic idem deducet,
qui & ob impietatem ante destruxit & reppulit: quia capta Hierusalem, desti-
tutosq; regno indignos spretosq; deseruit, solitus ante eos spiritalibus auxilijs
confouere, & cœlesti militia aduersum inimicorum bella tutari. Nunc autem
deserente eos custodia spiritus sancti, nullum in uirtutibus eorum, id est, in ex-
ercitibus diuinæ propugnationis auxilium est. Et ideo quia destruxit, non egre
dietur in uirtutibus eorum. Sed repositæ spei, quia quod Israel est reliquum sal-
uabit, misericordiam propheta non tacuit, dicens: Da nobis auxilium de tri
bulatione, & uana salus hominis. In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum
deducet tribulantes nos.) Scit uanam salutem esse, quę ab hominibus speratur;
Psal. 62 quia & uitæ huius usus sine misericordia dei nullus sit, secundū illud: Melior
est misericordia tua super uitam: quia nisi ad profectum æternitatis uita susce-
pta sit, miseriarum in nobis potius erit origo, non uitæ. Auxilium itaq; à deo in

tribulatio-

tribulationibus sperat, quia hominum salus uana sit. Postulat ergo de tribulatione auxilium, in deo uirtutes concesso auxilio facturus: cum liberati omnes à lege peccati, in dei potius iustificatione maneamus, cum pugnam non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritales nequitias & mundi potestates, deo satanam ipso spiritu oris sui interficiente, peragamus, cum non regnet in immortali corpore nostro tribulans nos ante peccatū, cū absorbeatur mors à uita in contentionem uictoriæ, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

In finem Hymni Dauid. Psalmus LX

Simplex est psalmus, æternæ gratulationis cōtinens prophetiam: Nam neq; res gestas, neq; significationes alicuius cognomenti sui perscriptio cōprehendit. Tantū hymnus in finem est: ut id quod à propheta cantatum est, in finem uel psalmi, uel temporū expli candum esse noscatur. Oratio autē iusti æterna est, sperātis, seseq; in Christo coexcitatum in cœlestibus gratulantis. Cœpit enim ita:

Enarratio psalmi LX

Exaudi deus orationem meam, intende deprecationi meæ. A finibus terræ ad te clamaui, dum anxiaretur cor meū.) Exaudiri deprecationem suam sanctus hic postulat, cuius & ea fiducia est, ut in orationem suam uelit intendi, utrum sit innocens, casta, & fidelis, & ex intimo conscientiæ atq; cordis metu profecta: quia secū dum Apostolum & corde credendum, & ore cōfitendum sit ad salutem. Intendendæ aūt orationis hinc precatio est: quod dū corde anxio est, à terræ finibus clamauerit. Nō hic extima solitudinū aut cōtigua oceani incolebat, quia terræ finibus anxio corde clamabat. Sed sciens se in carne quidē, quæ terra est, degen tem, iam in fine carnis habitare, dum secundū Apostolum habitans in corpore peregrinā à corpore, dū uiuēs iam non sibi uenit, neq; ipse uiuit, sed uiuit in eo Christus: congemiscens tamen in hoc suo habitaculo, superuestiriq; festinans, ideo anxio corde à terræ finibus clamat, quum & necessitatē habeat in carne uiuendi, & spem teneat à carnis uitijs desinēdi, dicens: In petra exaltasti me, Quia factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici, habitabo in taberna culo tuo in secula.) Hic itaq; iam sanctus à terræ finibus clamat: quia exaltatus in petra sit. Petra autē secundū Apostolum, Christus est, quē exaltauit deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomē. In quo & elegit nos ante mun di constitutionē in cœlestibus: per eum sumus in spem æternitatis deducti, & in hac spenō confundimur, quia ab inimici facie hæc eadē spes nobis fortitudinis turris est facta Nam cum in muris sit ualida & firma munitio: murorum tamē ipsorum firmitas in turribus omnis est. Et idcirco turris fortitudinis exaltans nos in petra deus factus est: quia per hanc spem uim diaboli eiusq; insidias sustinemus, tutissima aduersus eum spiritalesq; eius nequitias fidei munitione consepti: cum in tabernaculo dei habitaturi simus in secula, sine ullo scilicet ætatis modo in æternum fluentibus seculis temporibusq; mansuri. Et quamuis spe reposita iam sancti sint, tamen adhuc sub dispēsatione temporum differūt: & qua munitione interim tutus sit, interiecto diapsalmate demonstrat, dicens:

Protegar in uelamento alarum tuarum, quoniam tu deus exaudisti orationem meam.) Protectionem misericordiæ dei sub uelamēto alarum diuinus ser mo significat: de quo quia superioribus psalmis tractatum est, superfluus nunc & ociosus erit sermo. Sed protectionis meritum ex fide orationis indultū est, secundum illud: Petite & dabitur uobis. Quin etiam ad quam spem protectio Matth. 7

T ne

ne alarum dei inumbrandus esset, ostendit dicens: Dedisti hæreditatē timen
tibus nomen tuū. Dies super dies regis adijcies annos eius, usq; in dies genera-
tionis & generationis. Permanet in æternum in conspectu dei.) Hæc enim
hæreditas sancti est: uita, & incorruptio, & regnū, & coęterna cum deo habita-
tio. Non Israeli tantū hæc hęreditas scripta est, sed timentibus dei nomen. Dies
enim æterni sunt regis: siue quia sancti qui peccati serui nō erunt reges sunt, se-
1.Cor. 4 cundum illud Apostoli: Iam sine nobis regnatis, & utinā regnaretis, ut & nos
uobiscum conregnaremus: siue quia hic idem etiam rex sit propheta, siue quia
in æterno regno cōsidentem à dextris oportet regnare, donec ponat inimicos
suos sub pedibus suis. Nō ut rex ipse tum nō sit: sed cum tradiderit regnum deo
patri, conregnabit his ipsis qui reges sunt. Ex quo mihi uidetur hæc nunc ratio
seruata, ut usq; in dies generationis & generationis adijcerentur super dies die
rum anni eius. In conspectu autem dei manere in æternū, ut tempus illud (quo
eum regnare donec ponat inimicos suos sub pedibus suis oportet) à generatio
ne usq; in generationem sit cōprehensum: quia generationē hanc spiritalis na-
tiuitatis generatio ex mortuis cōsequetur, ęternitatis autem suę exceptio, dum
in æternum in conspectu dei esse prædicitur. Est autem ipse primogenitus ex
Matt. 19 mortuis. Sed huius regenerationis dominus ad apostolos ita meminit: Amen
dico uobis, quòd uos qui sequuti estis me, in regeneratione cum sederit filius
hominis in sede maiestatis suæ, & uos sedebitis super duodecim thronos iudi-
cantes duodecim tribus Israel. Huius igitur generationis tēpus ostendit, & us-
que in hanc super dies dierum anni regis adaugentur. Cæterum ipse in conspe
ctu dei, ipse manebit ęternus: iam omnibus quos redemit in reges cœlorum &
cohæredes æternitatis assumptis, tradens eos regnum deo patri. Et quia cōpar
ticipes & concorporales & cōformes eius effecti sint, iam in his nec corruptio
ne, nec morte dominante, cum in omnem plenitudinē dei repleantur, subiecit
spiritus prophetiæ: Misericordiam & ueritatē eius quis requiret eorum?)
Non inopes iam misericordiæ ueritatisq; eius hæ scilicet generationes erunt,
quas in se ex mortuis regenerabit ad uitam, quæq; in spe gloriæ dei manserint:
tum cum in regnum traditę deo patri suscipientur in reges, consummata in om
nes eius misericordia ac ueritate, per quem redemptas se gratulētur ad uitam,
fitq; omnibus accessus ad patrem. Post quod misericordiæ ac ueritatis nihil re-
quiratur à domino, cum in dei plenitudinem impleantur. Simile autē huic pro
Io. 16 phetæ dictum est id, quod ad apostolos dominus ita loquutus est: Nunc quidē
tristitiam habetis: rursum autē uidebo uos, & lætabitur cor uestrum, & gaudiū
uestrū nemo auferet à uobis. In illa die me nō rogabitis quicquā, quia iam gau-
dium nemo ablaturus ab his sit. In hanc igitur æternitatis spem sese propheta
confirmat, dicens: Sic psallam nomini tuo in seculum seculi, ut reddam uota
mea de die in diem.) Psallet in seculum seculi, & uota de die in diem reddet,
nullo temporum fine conclusus, hymnis æternis æternorum uotorum gaudia
redditurus: cū absoluta omni terrenorū corporū infirmitate cœlestem atq; an-
Psal. 115 gelorū agat uitā, de die in diē uota reddendo, secundū illud: Vota mea domino
reddam in atrijs domus domini, in conspectu omnis populi eius in medio tui
Hierusalem: cœlestis utiq; matris & liberæ per deum ac dominum nostrum Ie-
sum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem pro Idithum psalmus Dauid. Psalmus. LXI.

ROphetiæ sermo nō nisi ad aliquē profectū audientiū scriptus est,
ut aut scientiā doceat, aut ad uoluntatis innocentiā cōfirmet. ut nūc
hic psalmus ad Idithū à Dauid cantatur, in quo à dei timore ad hu-
manarum

manarum siue spiritalium nequitiarum cõstantem tolerantiam eruditur: & ad contemptum opum, quia auaricia malorum omnium radix est, firmatur. In his enim beatæ æternæq; uitæ status certus est: si & pietas in deum sit, & patientia in aduersis, & cõtemptus opulẽtiæ. A dei itaq; cõfessione cœptus est psalmus.

Enarratio psalmi. LXI.

Onne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Et ipse deus meus, saluator meus, susceptor meus, nõ mouebor amplius.) Cõfessio dei communi hominũ affectu à propheta ita cœpta est, ut cum post multã insciẽtiæ noctem, post ambiguã humanarum sententiarũ incertamq; doctrinam, post diuersarum religionum uariam opinionem, cum diu erratũ quæsitumq; de deo sit, an unus, an plures: & sexus an unius, an duplicis: & potestatis an æqualis, an disparis: & ætatis an uniformis, an uariæ: & naturæ, an innascibilis omniũ, an aliquorum aliquando generatæ: tum deinde cum aliquibus magna ætate & longo labore certatũ sit, aut nullos omnino esse, aut à cura humanæ uitæ abesse: Iam porrò cum à plerisq; tractatum sit, uel solem astraq; cætera deos esse, uel mundũ ipsum in æternitatis specie huius ac mutationum manentẽ cum omnibus suis quæ ex se efferat, deum esse: Iam uero ut plerisq; ignem, uel aquas, uel spiritum diuino nomine atq; honore donauerint, alij quoq; ligna, lapides, metalla sub specie hominum, uolucrum, ferarum adorauerint: postremo cõfessis omnium destitutisq; studijs plerisq; eorum, maximeq; prudentes, unum hoc se scire, id est, nihil borum hominẽ scire docuissent, tum post hanc quasi necessariæ cõfessionis inscitiam prudens quisq; cõuersus ad prophetas atq; apostolos, dei legem omnem sub sacramento æternæ dispositionis perceperit, in qua rationem deductæ in hoc corpus animæ cõnexæq; tractauerit, in qua diuisionem gentium secundũ angelorum numerum acceperit, in qua & esse principem mundi, & unius electionem gentis audierit, in qua humanæ mortis autorem nõ ignorauerit, & habitare in carne sua peccati legem obnitentẽ legi mentis suæ senserit & congemuerit, posteaquã dei spiritum, dei uirtutẽ, dei sapientiã, dei filium, & unigenitum deum ad remissionẽ peccati cõdemnationemq; peccati legis hominẽ natum esse cognouerit, qui humanarum passionum sorte perfunctus, ad cõdemnanda in se cœlestium nequitiarum impia tentamenta sit mortuus, ut æternitatem omnibus qui per habitãtem in carne nostra peccati legem moriebamur, inueheret, tum hoc sacramento pietatis accepto, post ignorationis noctem in scientiæ lumine collocatus, ita dicit: Nónne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meũ. Etenim ipse deus meus est, saluator meus, susceptor meus, nõ mouebor amplius.) Reperta itaq; fidei sede post uagos errores impietatisq; sententiã quia susceptorẽ suum saluatoremq; cognouerit, amplius non mouetur. Quid enim ultra ignorantiæ anxietatisq; hominum est relictũ, cum æternitas animæ & corporis, id est, totius hominis prædicetur, cum assumptio atq; susceptio terrenæ nostræ carnis à deo sub sacramento magnæ huius pietatis ostensa sit, cum peccatorũ remissio cõdemnata peccati lege sit pręstita, cum homini nostro à dextris dei cõsessus in cœlis sit? Sed hanc humanæ beatitudinis spem gentilium impietatum studia comminuunt, prudentiæ secularis inanitate profectum homini ad deum denegantes, & deo cõsortium assumpti corporis detrahẽtes, arbitri moderatoresq; diuinæ potestatis: quasi difficilius deo sit assumpsisse hominẽ, quàm eum in tanta naturæ ac uitæ suæ ratione formasse. Hanc itaq; impietatum eorũ obtrectationẽ propheta mox arguit, dicens: Quo usq; irruitis in hominẽ, interficitis uniuersi tanquã parieti inclinato, & ma

ceriæ impulſæ.) Impellunt enim hæ ignorantes atq; impię diſputationes ho-
minẽ ad uicia procliuẽ, & quaſſatũ iam cadentemq; demergunt, cõſilijs adhor
tationum fallaciũ noxiarumq; perimẽtes: quaſi parua ſibi ipſa cõciliatrix uicio
rum uoluptas ſit, quã adhuc deſperatio iudicij æterni retributionisq; in uſum
tantum præſentium & corporaliũ adhortetur. Sed hunc corporis ſui parietem,
quẽ ante libido, ebrietas, auaritia, ira perfoderat, iam ſe in domũ dei uiuis lapi-
dibus exſtructũ eſſe nõ neſcit, & in imaginẽ dei creatũ eſſe recolit: certusq; con
formem ſe dei gloriæ præparari, ſubiecit: Veruntamẽ honorẽ meũ cogitaue-
runt repellere, cucurri in ſitim.) Illis honorẽ ſuũ detrahere cogitãtibus, ille in ſi
tim cucurrit. Eſt enim ſitis bonorũ æternorum & ſpiritalis in ſanctis, de qua di-
Matth. 5 ctum eſt: Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiã. Curſum ergo iuſticiæ ſuæ ſciens
tenuit, omnẽ uitam integrã etiam ab ipſa cõtradicentiũ ſibi obtrectatione cõ-
ſeruans. Nam & à domino ſuo didicit, ut opera omnia ſua etiã gentilis teſtimo-
nij iudicio laudẽtur, cũ dicitur: Sic luceant opera ueſtra corã hominibus, ut ma
gnificent patrẽ ueſtrum qui eſt in cœlis. Sic & Paulus placens per omnia omni
bus, neq; Iudæis, neq; Græcis, neq; eccleſiæ ſcandalũ eſt, ne habeat aduerſarius
male de ſe quid loqui, illo quidẽ obtrectandi ſtudiũ uoluntatemq; retinẽre, quã
uis ſe ille liberũ ab omni obtrectationis occaſione præſtaret, quod & in hoc ſan-
cto in ſitim currẽte cognoſcimus. Sequitur enĩ: Ore ſuo benedicebãt, & cor-
de ſuo maledicebãt.) Cum & cõſeruantes honorẽ ſuũ probabilis uitę cõfeſſio
ne benedicerẽt, & interioris odij malignitate maledicerẽt, ſed id quod ſibi ma-
xime ſalutare eſt, ſanctus iſte etiã diapſalmate interueniente cõgeminat, inde-
feſſæ in nobis cõfeſſionis perſeuerantiã oportere eſſe demonſtrans. Sequitur
enim: Veruntamẽ deo ſubiecta eſt anima mea, quoniam ab ipſo eſt patientia
mea. Quia ipſe eſt deus & ſaluator meus, adiutor meus, nõ emigrabo. In deo ſa
lutare meũ, & gloria mea deus auxilij mei, & ſpes mea in deo eſt.) Impellant
quidẽ iſti inclinatũ parietẽ, maceriamq; iam quaſſam, & benedicente licet ore,
corde maledicãt: ſcit tamẽ ſubiectam animã ſuã deo eſſe oportere, quia ab ipſo
patientia ſua ſit. Didicit enim ab eo nõ auertere faciẽ à ſputamentis, nec ſubtra
here alapis maxillas, nec potandũ cum felle acetũ renuere, nec poſt colaphos
& flagella maledicere. Ipſe enim deus ſuus eſt atq; ſaluator, ipſe etiã adiutor, ne
de patientiæ huius perſeuerantia ſpeiq; ſuæ fiducia motus emigret. In eo enim
eſt ſalus & gloria eius & ſpes, qui ſe coexcitatũ ſibi conformẽ ſit cœleſti gloriæ
ſuæ redditurus. Et quia ſpei huius ipſe etiã cæteris, ut propheta ſit prædicator,
ſubiecit. Sperate in eum omnis cœtus plebis, & effundite corã illo corda ue-
ſtra, quia deus adiutor noſter eſt.) Nihil occultũ, nihil clauſum, nihil obligatũ
ſub dei cõfeſſione in corde retinendũ eſt. Effundendus corã eo omnis affectus
eſt, ut nihil de nobiſmetipſis fiduciæ ſit: ſed ut per eum, ante quẽ nõ tanquã pro
peccato effundimus, adiuuemur. Effundenda autẽ coram eo corda noſtra lach
Psal. 41 rymis & fletibus ſunt, ſecundũ illud: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac
nocte, dum dicitur mihi quotidie: ubi eſt deus tuus. Hæc recordatus ſum, & ef-
fudi in me animã meã, effuſionẽ animæ in lacbrymarũ profuſione eſſe demon-
ſtrans: quia per eas rogãdus eſt, qui eſt ſolus fidelis adiutor. Sed officio ſuo fun
ctus propheta, admonitionẽ ſuam parui apud impios ſcit eſſe momenti: nam
continuo diapſalmate intercedente, ſubiecit: Veruntamẽ uani filij hominũ,
mendaces filij hominum in ſtateris, ut decipiant ipſi de uanitate in id ipſum.)
Vani homines ipſi uana ſperant, aut in eo ſperare ſit uanum. Mendaces quoq;,
quia impietatis ſuæ ſenſu aut falluntur, aut fallunt: & in eo mendaces, ut deci-
piant in ſtateris, ſub iuſticiæ ſcilicet nomine iniuſta peragentes. Nam ubi exa-
men

men de se moderatæ prudentiæ pollicentur, ibi studia immoderatæ impietatis
exercent: errore se ipsos quem à cæteris depellere se professi sunt, implicantes.
Et idcirco ipsi de uanitate in idipsum, illò scilicet recidentes, ex quo se excede-
re gloriantur. Sed radix maxime iniquitatum in pecuniæ cupiditate est: quam
qui appetit, grauissime tempestatis naufragio mergitur. Sequitur enim: No-
lite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere. Diuitiæ si affluant, no
lite cor apponere.) Magnæ enim in hisce desiderij sui & amoris illecebræ sunt:
rapiunt ingenia, mentesq́ue pendulas apprehendunt. Non solum itaque non con-
cupiscendæ earum rapinæ sunt, uerum ab his uoluntas nostra, etiam si præbe-
antur affluantq́ue, refrenanda est: ne desideratæ cupitæq́ue dominentur. Non enim
hæc spebus nostris bona sunt coæterna, neque nobiscum aut condescendunt in
infernum, aut conresurgunt de inferno. Fides, pietas, continentia, benignitas
expetenda est: & maxime dei cognitio sectanda est. Cæterum hæc uana & per
naturam sui ad omnem iniquitatum necessitatē captiosa uitanda sunt, & quod
illud magis ad spem æternitatis expetendum esset, propheta subiecit dicens:
Semel locutus est deus, duo hæc audiui, quia potestas dei est, & tibi domine
misericordia, quia tu reddes unicuique secundum opera eius.) Semel deo lo-
quente duo audiuit: & necesse est, ea sibi esse cōnexa quæ sub unius sermonis
significatione sunt cognita. Ad deum namque in exordio psalmi propheticā cō-
fessionem retulerat, dicens: Nonne deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim
salutare meum. Depellendus itaque absolute fuit Iudaicæ impietatis furor: ut in
deo patre significari doceretur & filius, ut nunc in uno etiam alter ostenditur.
Eam enim fidem esse subdendæ deo animę suæ testatus est, quia ab ipso esset sa
lutare eius: & salutarem Iesum esse sæpe tractatum est. Semel autē deo loquen-
te duo intellecta sunt & audita, sicut illud: Pater manifestaui nomen tuum bo- Ioh. 17
minibus, in patre significauit & filium, uti nunc semel loquente domino deo
duo hæc audiuit, quia potestas dei est, & tibi domine misericordia, quia tu red-
des unicuique secundū opera eius. Nouit Paulus in uno utrunque, id est, neutrum
sine altero confiteri, dicens: Vnus deus est, & unus dominus: quia & in deo do 1. Cor. 8
minus, & deus significatur in domino. Semel itaque loquente deo hæc duo audi
uit, & quia potestas dei est, &: Tibi domine misericordia: ab ipso enim salutare
eius est. Et filius omnia accepit à patre: & idcirco in eo dei potestas, uel accepta
uel nata est. Pater em̄ non iudicat quenquam, sed omne iudiciū dedit filio. Retribu Ioan. 5
tor ergo uniuscuiusque est ille qui iudex est. Sed potestas eius est, à quo unigeni-
tus deus est natus in iudicem: & potestas eius à deo est, qui iudicium accipit à
patre, atque ita nec caret potestate qui iudex est, nec miseratione qui deus est.
Necesse est enim æterni iudicij reus maneat in uno utrunque nō confitens, cum
tamē nō unus intelligendus sit esse, qui uterque sit, dicens: Pater in me, & ego in
patre, Dn̄s noster Iesus Christus, qui benedictus est in secula seculorū. Amen.

Psalmus LXII. Dauid, cum esset in deserto Idumææ.

DAuid in deserto habitasse libro regnorum continetur: ut qui paf-
siones domini præfigurabat, etiam tum eas cum desertum habitat
prophetaret, unigenito deo æque in deserto moraturo. Sed ut san-
cto uiro congruum, & tanto propheta erat dignum, cum declinās
odia impiorum solitudini se dedisset, maximis rerum cœlestium sa
cramentis occupatur: & ab omni humanæ, aut impietatis, aut ignorationis coe
tu remotus, animum ad ea quibus æternitatis cognitio ac meritum acquireba-
tur intendit. Non occupatus, non impeditus communium rerum ac seculi cu-
ris, sed in illo solitudinis suæ quieto ociosoq́ue secreto; cum nihil in oculos & in

mentem offensionis incurreret, solis diuinis studijs negociosus. Et uideamus, unde psalmi sermo sit cœptus.

ENARRATIO PSALMI.

Eus deus meus ad te de luce uigilo.) Huic planè ad gratulationem cognitionemq; dei dies cœpta est: cui idipsum orandi ad deũ initium, quod lucis est, deum quidẽ uniuersitatis, sed tamẽ per cognitionis scientiam deum suum deprecatur. Oratio autem nõ tam uerborum est quàm affectus, & idcirco subiecit: Sitiuit tibi anima mea, quàm simpliciter caro mea In terra deserta, & in inuio & inaquoso.) A deo igitur penes quem fons uitæ est anima ipsius sitit desiderio intenta potandi, & quidem uniuscuiusq; mens ad cognitionem æternitatis naturali quodam fertur instinctu: quia ueluti insitum impressumq; omnibus diuinam inesse nobis animarum originem opinari, cum nõ exiguam cœlestis in se generis cognationem mens ipsa cognoscat. Porrò autem terrena hæc corpora, quæ ad uitiorum concreta materiam sunt, dum his quibus quasi naturaliter delectantur infecta sunt, desperant se consequi posse cõsortium munusq; cœleste: quasi nõ & animæ naturam uitia corporis, quibus oblectantur inficiant: aut cum delectatio corporis redundet ad mentẽ, & nõ mentẽ secum corpus retrahat ad oblationis affectum. Necesse est autẽ ut in eadem condemnatione sit uoluntatis, quod in eadem est uoluntate. Sed nos spiritalibus doctrinis eruditi scimus, & animæ & corpori salutem à deo esse datam, si modo post regenerationis gratiã mentis gladij sensus corporis imbuatur, id est, si nõ secundum carnem, sed secundum spiritum uixerimus: quia spiritus carnisq; opera secundum Apostolum, uitiorum & cõtinentiæ studijs distinguitur. Arduum autem, sed maximè uerum est æternitatem ita corporis, ut animæ sperare. Et ideo ad sitim propheta subiecit: Sitiuit tibi anima, quàm simpliciter caro mea.) Nihil in se sub infidelitatis ambiguitate retinens incertũ, sed tam simpliciter, quàm anima deo sitiens, & caro sua sitiat. Sitit enim nõ corpori, sed deo sitiens. Nam quamuis in eo deserto, & in inuio & inaquoso manentem necessitas ipsa naturæ ad sitim corporis detineret: tamẽ etiam per has inediæ & sitis passiones scit fidem probandam esse credentium, ut magis anima deo, quam corpori sitiat, sitiens & corpori: quia neq; fames neq; angustiæ, neq; ulla genera passionum à charitate dei quę est in Christo, sint apostolum separatura. Sitit ergo deo sanctus. Et quid
Psal. 41 sitiat psalmo alio testatus est, cum dicit: Sitiuit anima mea ad deum uiuũ, quando ueniam & parebo ante faciem tuam. Hoc animæ desiderium. Hæc sitis spei eius est, ut dei sibi proueniat aspectus, ut quàm primum raptus in nubibus deo Christo obuiam eleuatus appareat, & desiderij huius affectum, nũc quoq; propheta declarat. Nam post sitis protestationem, post deserti & inuij, & inaquosi inopiam, quia in his ueluti militia, & uictoria sit fidei, subiecit: Sic in sancto apparui tibi, ut uiderem uirtutem tuam, & gloriam tuam, quia melior misericordia tua super uitam. Propheticæ scientiæ est pro gerendis gesta memorare, & hinc frequens autoritas est, cum aceto potauerint adhuc in passione potandũ: cum disciderunt uestem, quæ discindenda post esset, ut nunc in sitim corporis deo sitiens, ei in sancto suo talis appareret, in simpliciate carnis, in siti animæ, in oratione diluculi. Quia non nisi per hæc probati, uel assumpti habebuntur in Christo, uel ei obuiam rapientur in nubibus: sed in sancto dei non aliter apparebunt deo, quam secundum illud: Qui me uidit, uidit & patrem. Atq; illud: Ego & pater unum sumus. Quia in filij, & natura, & nomine, paternæ naturæ ac nominis significatio cõtinetur, apparens filio. Apparens autẽ filio uel susceptus à

rus à filio patri apparebit in filio, atq; ut in sancto apparitutus deo, cuius sancti
desiderium, in hac sitis suæ significatione ostenderet subiecit: Vt uiderē uir-
tutem tuam, & gloriam tuam.) Eum scilicet uideret, qui secundum aposto-
lum uirtus dei est, & in gloria dei est. Visurus autem non ad aliud, quàm ad
consortium æternitatis merendum, & ad regni cœlestis æternitatem sortien-
dam: quia hæc per misericordiam dei ultra uitæ huius beatitudinem preparen
tur. Id enim sequitur: Quia melior est misericordia tua super uitam.) Ma-
gnum quidem dei munus est, quod uenimus in uitam, & ipsa natura duce nas-
ci nos gratulamur. Sed quia plena omnium anxietatum, ac dolorum ætas no-
stra est, plus in misericordia dei spei est quàm in uita: quia hanc mors ex pecca-
ti lege consequitur, hæc uero æternitatem ex morte restituit. Sicuti tritici satio
ac dissolutio ipsa tritici cōseruatione præstantior est, hoc enim deus prout uult
uestit in spico: ita magnum misericordiæ dei munus est, si commortui Christo
uiuamus in Christo. Nam & ipsa Adæ mors, ne æternitatis pœna maneret sub
misericordiæ significatione est constituta, & Apostolus dissolui se melius sibi
esse decernit. Et propheta gaudium mansuræ sibi mortis ostendit, dicens: Præ- Psal. 115
ciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, quia per eam cum peccati le-
ge resolutis demutationis gloriosæ profectu æternitas animæ corporisq; iam
sine peccati corpore rependetur. Certus ergo misericordiæ dei, quæ supra uitā
melior sit, propheta officium gratulationis exequitur, dicens: Labia mea lau
dabunt te domine. Sic benedicam te in uita mea, & in nomine tuo leuabo ma-
nus meas.) Et sermone suo, & opere laudat deum, atq; benedicit. Nam in ui-
ta sua benedicens in nomine suo manus eleuabit. In eleuatione manuum non
habitum orandi, sed excelsi operis iudicium significari frequenter docuimus.
In hac igitur uita sua deum cum misericordia eius supra uitas sit melior, lauda-
uit. Est etiam & uita post uitam, qua in Abrahæ finibus uiuēdum est, in qua dei
nomen pauperis quiete benedicitur, secundum illud prophetæ: Non mortui Psal. 113
laudabunt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui ui-
uimus benedicimus domino. Super has igitur uitas misericordia est: quæ quod
oculus nō uidit, & auris nō audiuit, & in cor hominis nō ascendit, his qui do-
minum diligunt præparauit. Hanc igitur laudat, atq; benedicit: nō etiam nunc
ab holocaustis pecudum, adipisq; pinguedine sacrificia legis expectans, sed in
sola animæ confessione benedictionisq; laude seipsum deo hostiam statuens,
secundum illud: Sacrificiū laudis honorificabit me, & illud: Immola deo sacrifi Psal. 49
cium laudis, & illud: Quoniam si uoluisses sacrificium dedissem, utiq; holocau Psal. 50
stis nō delectaberis: quia literæ ac legis allegoricorum præscriptione cessante,
deus uiuæ intelligentisq; hodie sit laudibus honorandus. Subiecit enim: Si-
cut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labia exultationis laudabunt
nomē tuum.) Neq; illa quasi abominanda condemnat, sed hæc ut magis ex-
pectata cōfirmans: cum sicut adipe & pinguedine, quæ sacrificiorum primitiæ
habebantur, repleri animam suam exultationis laude deposcat. Verum hęc nō
tam uerborum officia quàm mentis sunt, ut sacrificium laudis ex operum san-
ctitate descendat. Itaq; continuo subiecit: Si memoratus sum tui supra stratū
meum, in matutinis meditabor in te.) Meditationē matutinā recordatio no-
cturna cōsummat, & idcirco de luce ad deum uigila: quia ex strati, id est, ex le-
ctuli puritate, & fiducia & cōscientia orationis est matutinæ. Obrepentes itaq;
sub secreto noctis cogitationes dei recordatione cōpressit: seseq; aduersum car
nis incentiua luctantē, metus nominis dei iuuit. Sequitur enim: Quia fuisti
adiutor meus, in uelamēto alarum tuarum sperabo.) Dei se meditatione per-

quam sibi adiutor est protegente. Nõ enim ei alia quã placendi deo cura est, cuius tantum in strato meminit. In eo quoq; in matutinis ex nocturna recordatione meditatur, quia adiutor suus est; & sub uelamẽto alarum eius exultat, id est, tegmine protegentis est tutus. Sed horum omniũ hinc profectus est, hinc causa est, quia sequitur: Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.) Amoris hæc uis est, ut his quos amamus etiam si absentes sint hæreamus: dum affectum insitum nequaquã aut locus diuellit, aut tempus. Adhæsit ergo deo propheta nõ blandimentis seculi, nõ corporis uitijs amorẽ suum ab eo charitatemq; retrahentibus: quia secundum apostolũ adhærens deo, unus est spiritus cum eo. Et dominus pro discipulis orauit: Pater sicut nos unum sumus, ut & il-
Io. 17 li unum sint in nobis. Adhærens ergo deo susceptus à dei dextera est: id est, per uirtutẽ dei quæ significatur in dextera, ab eo qui dei & uirtus & sapiẽtia & uerbum caro est factus, assumptus est conformis gloriæ corporis iam futurus. Et qui susceptus à dei dextera metum omnẽ à se qui ab inimicis suis esse possit abiecit, fiduciæ suæ nõ tacuit securitatẽ, neq; iusti iudicij dei ignorat seueritatẽ, dicens: Ipsi autẽ in uanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ: tradentur in manus gladij, partes uulpium erunt.) In uanum itaq; animam suam quæsierunt: Secundum enim euangelium homo cum corpore animam nõ perimit, & misericordia dei melior super uitas est, & hic iam susceptus à dextra dei est. Terræ autem inferiora introibunt, quia chao inuio separantur à sanctis: & in manus gladij tradentur, quia secundũ diuitem potestas pœnæ, quæ in ore gladij significatur, in impios exeretur. Partes etiam uulpium erunt, fallacium bestiolarum sortem adepturi: quia & Herodes est uulpes, & uineam sponsi exterminant uulpes, & foueam sibi filio hominis caput suum nusquam reclinante in impiorum cordibus condiderunt: & dæmonum in his significatas essen equitias non dubium est, quibus cum principe eorum præparatus ignis gehennæ est. Sed inter hęc audi lętitiam eius, qui humanæ salutis gaudium frequenter ad patrem exultauit. Rex autẽ lætabitur in deo, & laudabitur omnis qui iurat in eo: quoniam obstructum est os loquentium iniqua.) Causam cur rex lætetur significat, quia quisquis in eo iurabit, in deo sacramenti huius religione laudabitur: qui sciat scilicet regem Christum Iesum, qui etiã deum super omnia, qui secundum Paulum testetur magni dei saluatoris aduentum, qui secundum Esaiam iurans iurauit in deum uerum. Obstructum enim est os loquẽtium iniqua, quia prædicetur ex lege, & ex prophetis, atq; ab Apostolo, in eo nos ante constitutionem mundi, & elegisse pater, & benedixisse doceatur, & ipse nos excitauerit & collocauerit à dextris dei in cœlestibus, & cũ uidebunt eum in maiestate sua iudicare de uiuis & mortuis. Per hæc itaq; obstructur os loquentiũ iniqua. Ipse enim est rex in æternum, & in nomine domini Iesu omne genu flectetur, cœlestium, & terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus LXIII. In finem psalmus Dauid.

Xaudi deus orationem meã cum precor ad te, à timore inimici eripe animã meam. Protexisti me à conuentu malignantiũ, à multitudine operantium iniquitatem. Quia exacuerunt ut gladium linguam suam, intenderunt arcum rem amaram: ut sagittent in occultis immaculatũ. Subito sagittabunt eum, & nõ timebunt: firmauerunt sibi sermonẽ nequã. Disputauerunt ut absconderent laqueos: dixerunt, quis uidebit eos? Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio.

Accedet

Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus. Sagittę paruulorũ factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra ipsos linguæ eorum. Conturbati sunt omnes qui uidebant eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerũt opera dei, & facta eius intellexerunt. Lætabitur iustus in domino & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

ENARRATIO PSALMI.

Psalmi superscriptio historiam nõ cõtinet. Simplex est, & prophetali spiritu æditus, tantum per id quòd: In finem præscribitur: res nõ sui, sed temporis quo scriptus est cõtinere testatur. Sed quærendum est, ex qua persona sit dictus, quid'ue ex se intelligẽdum enunciet. Nam sine dubio esse spiritalis est opinandus. Cũ enim ipsi illi psalmi qui secundũ titulorum inscriptionẽ res gestas cõtinere creduntur, in plurimis à titulis sui & rerum ac personarum proprietate dissentiant, magisq; per æditiones nominum, atq; gestorũ spiritaliũ operationũ significẽt effectus: qoid de eo erit intelligendũ, in quo simplex tantũ psalmi, in finẽ intelligendi in scriptio cõtinetur, nisi quòd spiritalis in eo doctrinæ forma sit constituta? Esse autẽ plures memini, qui omnia quę in libris psalmorũ scripta sunt ad personam domini nostri unigeniti filij dei existimet esse referenda: nihilq; in eis aliud, quàm quod ei sit proprium cõtineri. Quæ eorum opinio argui nõ potest. Omnis enim ex affectu religiosæ mentis hic sensus est, & caret culpa propensiori studio, omnia ei per quẽ ipsa omnia sunt, coaptare. Quanquã enim idipsum in terdum imperite fiat: tamen per id quod ad eum cuncta referuntur, necesse est ut ea quæ ei sunt propria, uere ac fideliter prædicentur. Cauendum autẽ est, ne dum omnia conuenire in eum æqualitet opinamur: per assertionis huius studiosam intentionẽ plurimum & diuinitatis suæ dignitati, & corporationis sacramento, & operationum potestati, & passionis uirtuti, & resurrectionis gloriæ detrahatur. Tenendus igitur modus est: diligenter ac caute constituendum est, quid de diuinitatis suæ natiuitate, quę ei à patre est, fuerit prophetatũ: quando eius hominis quẽ assumpsit persona tractetur, ubi operatio, passio, & resurrectio prædicetur: quid uerè unicuiq; tempori cõgruat, quando fides gentium nuncietur, quando peccata anterioris populi arguantur, quando doctrina timoris dei & confessionis eruditio ex prophetæ oratione præstetur. In his enĩ prophetiæ spiritalis ordo consistit. Et si dominus prædicatur, profectus scientiæ huius ad fidẽ utilis est. Si ad timorem & confessionem eius docemur, domino formamur, proficimus, acquirimur: ut per passionem eius redempti, ita eidem per doctrinæ suæ instituta placituri. Esse autẽ in præsenti psalmo quædã intelligo, quæ ei homini quem dominus assumpsit aptari posse uideantur, ubi dicitur: Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. Significari enim forte in eo existimabitur Iudæorum conspiratio: cum testimonia, quibus argui posset quærũtur, nec reperiuntur, & omnia scrutantium ingenia deficiunt. Dehinc quòd sagittis paruulorũ, id est, doctrinis Apostolorũ uulnerentur: aduersum quos nullam causam iustæ persecutionis inuenerint, & ideo defecerint cõtra ipsos linguæ eorum. Hæc quidẽ nõ tanquam improbabilia præmittimus. Sed quædam alia in psalmo sunt quæ ordinẽ intelligentiæ huius impediant: non longe tamẽ ab his sermo expositionis nostræ dissentiet. Existimamus enim nõ modo Apostolorum qui primi fuerunt, sed cuiusq; sancti in domino sperantis confessionẽ præsenti psalmo cõtineri. Inter maximas enim seculi tempestates, & grauissimas humani generis in deum impietates sumus constituti: cuius fidelem per nos, & ueram confessionem nunc philoso-

phia ir-

phia irrideat, nunc hæreticorum furor incurset, nunc auaritiæ studia condem-
nent, nunc ambitionis fauor inquietet. Quibus omnibus dissimulãdis, toleran
dis, uitandis, & coarguendis, mens nostra nisi per deũ erudita nõ sufficit. Quan
tis enim & quàm molestis disputationũ aculeis dei prouidentiam, & principa-
lem atq; ininitiabilẽ in creato ab eo mundo dominatũ eius philosophia impu-
gnat: nũc aquis, nunc terrę, tũc atomis, nunc cœlo dei nomẽ indulgens. Quàm
uero ingenioso calliditatis usu fidei doctrinã hereticus mentit': quanto deinde
audientium periculo opum gloriam auarus affirmat: quanto quoq; cõtinentiæ
excidio gaudia corporis uoluptatum assertor exequitur: quàm pestifera autẽ
ambitiosorũ in honoris adhortatione facundia est. Quibus omnibus peruigil
cura, pernox oratio, & æterna ad deũ cõfessio repugnabit. Ob hæc igitur fidei
nostræ & æternæ salutis excidia, propheta orare intelligitur in psalmo: ex per-
sona sua quatenus in deum sperare nos conueniat ostendens. Ait enim: Ex-
audi deus orationem meam, cum tribulor: à timore inimici eripe animã meã.)
Ingruentibus his quæ superius memorauimus, per quæ fides nostra & spes pe
riclitatur: ad eum qui solus mederi his potest refertur oratio. Metus est enim,
ne infirmam per naturam & cõsortium carnis animam, undiq; subrepentium
illecebrarum æstus absorbeat. Adsunt namq; quotidie, & pugnant blandimen
tis fallacibus, quasdam machinas excidij admouentes. Itaq; per doctrinam cœ
lestis eruditionis peruigilem curam fidei impendere admonemur: timere insi-
diantem semper hostem, ne incautam securitatẽ nostram ipse in speculis posi-
tus incurset. Vigilandũ ergo in oratione dei est, & semper orandum: ut cum fa-
tigari anima & affligi subrepentium illecebrarũ aculeis cœperit, deus semper
oratus exaudiat, nosq; ab his quæ timemus eripiat. Ait enim: A timore inimici
eripe animam meam. Deus enim nõ tantum tum orandus est, cum quæ timen-
tur ingruerint, sed timenda ea sunt quæ cum cœperint adesse, dominantur: &
semper atq; indefessis precibus orandus est, ut nos à timore eorum quorũ do-
Prouerb. 1 minatum timemus eripiat. Scriptum enim in prouerbijs est: Cum uocarem nõ
exaudistis, & cum extenderem uerba nõ intendistis, sed inania fecistis. Et ego
perditionem uestram irridebo. Erit ergo cum inuocabitis me, & ego nõ exau-
diam. Propheta ergo licet prior tempore, nõ tamen eorum quę postea diceren
tur ignarus est: sed impendentibus semper tribulationibus anxius, & ad omnẽ
timorem inimici solicitus, deum orat ob ea quæ timet: & ut secum in tribulatio
ne sit, & ut exaudiat deprecatur. Neque enim dei misericordiam metus noster,
sed fides promeretur: & longæ præparationis documento opus est, ut merea-
mur audiri. Meminit ergo propheta ab his se omnibus precantem liberari: &
docet orationem suam nõ ex dominatu eorum quæ timuerit, sed ex merito es-
se fidei exauditam. Ait enim: Protexisti me à conuentu malignantium, & à
multitudine operantium iniquitatem: Qui exacuerunt ut gladium linguas su-
as, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in obscuro immaculatũ.) Nõ
hic propheta arma bellica, nec enses, aut iacula, aut tormenta arcuũ pertimes-
cit. Omnis enim in lingua timor est: huius gladios & spicula metuit, ab his
quidem fide sua tutus. Ait enim: Protexisti me à conuentu malignantium.
Sed arcus homicidæ linguæ semper intentus est, & acumen gladij in lingua
eius præsto est. Volant autem letales eius sagittæ, & non ambiguum est
quid efficiant: scilicet ut sagittent in obscuro immaculatum. Et proprietas
uerbi intelligenda est. Non sanctum, non fidelem, non iustum, sed imma-
culatum sagittant, eum cui per sacramentum Baptismi, sordes & macu-
læ ueterum criminum recens ablutæ sunt, nondum tamen firmaræ fidei,

nondum

notidum doctrinis ſpiritalibus eruditũ; nondum cõtra hęc pugnacis linguę arma certantem, ſed ſimplicẽ & ex nouæ natiuitatis infantia tenerũ. Hunc ergo ſine metu cõtradictionis alicuius, intento iamprid ẽ arcu, per rerum ignorantiã in obſcuro poſitum uulnerabũt. Ait enim: Subito ſagittabunt eum, & nõ timebunt.) Naturã ſimplicem, & immaculatã, nouitate imperitã. Hanc enim fallunt, huic occulros laqueos prætendunt, inſidiarũ ſecretis latentibus glorian tes. Sequitur enim: Firmauerunt ſibi uerbũ malum, diſputauerunt ut abſcon derent laqueos. Dixerunt, quis uidebit eos?) Tempus diſcernitur & inferendi uulneris, & cõſilij firmati. Nam cũ dicitur: ſubito ſagittabunt, futuri temporis opus docetur. Cũ autem, firmauerunt uerbũ malum: iam ex præterito conſilium firmatæ pridẽ uoluntatis oſtenditur. Semper enim excidia aduerſus fidẽ præſto ſunt, & occultis ac fallentibus inſidijs peſtiferæ adhortationis doli adiacent, quos à raris quibuſq; cõſpici opinantur. Et ideo dictũ eſt: Abſconderunt laqueos & dixerunt: quis uidebit eos? Si enim hæreticus peruertere fidem tentet, incredibile eſt quantis eam dolis ſubuertere cõtendat. Si ſpem æternitatis noſtræ philoſophus impugnet: mirũ in modum omne bonũ præſentis uitæ ponet in corpore, omni ingenij ſui alactitate ea, quibus doctrinæ cœleſtis inſtitutio ſubrui poſſit uterq; ſcrutantes. Sed quid ad deũ humana peruerſitas? Quid aduerſus opificẽ operis ingenium? Exquirant licet omnibus argumentationis ſuæ quæſtiunculis excidiũ ueritatis, deficiet tamen in ueritatis diſtinctione falſitatis aſſertio, atq; ideo ſubſequitur: Perſcrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.) Defectio ſcrutantiũ, defectionem ſuperuacuæ contra deum adhortationis oſtendit. Quæ enim nõ labefactabuntur ingenia, cõtradictioni ueritatis intenta? Rimentur licet omnia naturaliũ cauſatũ ſecreta, peruicaciq; ſtudiorum ſuorũ uigore ipſa cœleſtium motuũ interna ſcrutentur: in ipſa tamen operis ſui intentione deficient, doctrinis ſpiritalibus refutati. Qui enim fortuitis motibus agi omnia docent: audient à nobis æternæ uirtutis deum nõ in fortuitis manere, ſed eſſe mundi creatorẽ, indefinitæ ut eſſentiæ, ita & uirtutis. Ipſum à nemine ſed ex eo omnia, moderantem ea ipſa omnia & cõtinentẽ. Qui uero prædicabit animæ cum corpore occaſum, audiet animã nõ eſſe terrenam, ſed ex afflatu dei ortam, elementis corporis admiſceri: mortem autem nõ interitum eſſe, ſed diſceſſionem eius à corpore. Qui autem reſurrectionem carnis abnegabit: ſciet non difficilem eius inſtaurationem futuram ei, cui inchoatio prima ſit facilis. Porrò qui curam humanæ cõuerſationis deo auferet, cognoſcet æterni regni deum iudicem: neq; hominem idcirco tantum conditum ut eſſet (quid enim eſſe hominem deo utile fuit?) ſed ut in cognitionem dei ęditus, profectum ſibi ex opificis ſui cognitione ſperaret. Iam ſi fidem hęreticus deſtruet, dei filium ſemper eſſe cognoſcet nullo à patre interuallo temporis ſeparatum: ipſum eſſe uerbum, uirtutem, ſapientiam dei: hunc mundi opificem fuiſſe, hunc & hominis cõditorem: hunc prima mundi crimina diluuio abluiſſe: hunc Moyſi legem dediſſe: hunc in prophetis fuiſſe, & per eos ingentia illa corporationis & paſſionis ſuæ ſacramenta cecinisse: hunc in corpore reſurgentem caducæ carni claritatem ſpiritalis gloriæ intuliſſe, & in naturam diuinitatis ſuæ terrenę corruptionis abſorbuiſſe primordia. Deficient igitur aduerſum iſta ſcrutantes: & per uirum doctrina dei eruditum, & in altum humilitatem cordis ſui erigentem, hæc diuinæ operationis præconia proferentur: ita ut hæc eminentia dei eorum ipſorum, qui hæc audiant confeſſione laudetur. Atque ideo ita ſequitur: Perſcrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.)

Cognita

Cognita enim ſcrutantium deſectione, & accedēte homine cordis alti: magnificentia diuinæ bonitatis agnoſcitur. Quantus autē fiet doctrinæ ſpiritalis profectus? Nam quis nō magnificabit deum, quem mūdi huius cognouerit conditorem? Quis non metuet, quem iudicem ſciet? Quis non renaſci in innocentiam uolet, cum peccati remiſſionē ſacramentū nouæ nouitatis indulgeat? Quis non à peccato deſinat iam renatus, & in innocentia uelit paruuli permanere, cum talium ſciat regnum eſſe cœlorum? Hæc profeſſio noſtra ſcrutantiū ingenia debilitat: hæc doctrinæ ſpicula quæ per regeneratorū exordiū ſagittæ ſunt paruulorum, ſtultas diſputationes, & ridicula de deo dogmata uulnerant. His aduerſari profanæ linguæ contradictio nō poteſt: ad horum omnium diſputationum, & adhortationum noſtrarum fidem, & trepidatio abnuentium et metus eſt audientium. Annūciatis enim operibus dei, tunc incipiēt facta eius intelligi, tunc in his lætabitur iuſtus, tūc eum omnes recti corde laudabūt. Et hoc ipſum pſalmus ita edocet: Accedet homo ad cor altū, & exaltabitur deus. Sagittæ paruulorū factæ ſunt plagæ eorum, & nihil habuerūt cōtra ipſos linguæ eorū. Conturbati ſunt omnes qui uidebāt eos, & timuit omnis homo. Et annūciauerunt opera dei, & facta eius intellexerunt. Lætabitur iuſtus in domino, & ſperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.) Aduerſus uulnerantes ſagittas paruulorum loqui aliquid aduerſantium lingua non habuit. Et qui uidebant paruulos ſagittantes, conturbantur & metuunt: cum in ſe errores iſtos recognoſcūt: cum diem iudicij & retributionem actæ uitæ in corpore agnoſcūt: cum opera dei audiunt, & facta eius intelligūt. In his eſt lætitia ſanctorum, in his ſpes firmiſſima. Ob hæc deum qui recto corde ſunt laudant: ſcientes eſſe remiſſorem peccatorum, mortis peremptorem, & diaboli debellatorem, iudicem ſeculi, æternitatis largitorem deum & dominum noſtrum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.

Pſalmus LXIIII. In finem pſalmus Dauid.

TE decet hymnus deus in Sion, & tibi reddetur uotum in Hieruſalem. Exaudi orationem, ad te omnis caro ueniet. Verba iniquorū præualuerūt ſuper nos, & impietatibus noſtris tu propiciaberis. Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti, inhabitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ, ſanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate. Exaudi nos deus ſalutaris noſter, ſpes omnium finium terræ, & in mari longe. Præparans montes in uirtute tua, accinctus potentia: Qui conturbas profundum maris, ſonum fluctuum eius. Turbabuntur gentes, & timebunt omnes qui habitant fines à ſignis tuis: exitus matutini & ueſpere delectationis. Viſitaſti terram & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eam. Flumen dei repletum eſt aquis: paraſti cibum illorū, quoniā ita eſt præparatio eius. Riuos eius inebria, multiplica generationes eius: in ſtillicidijs eius lætabitur exoriens. Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. Pingueſcēt fines deſerti, & exultatione colles accingentur. Induti ſunt arietes ouium, & conualles abundabunt frumento: etenim clamabunt & hymnum dicent.

Enarratio pſalmi.

Pportune ſuperiorem pſalmū hic qui ſubiacet cōſecutus eſt. Eſt autem & ipſe, in finem: & cōgregationem gētium, quæ dominū laudaturæ ſunt nunciat, & ipſe huius interpretationis noſtræ fidē reddet. In exordio autem eius ſecundum conſuetudinē ſuam propheta orationem omnē ad deum dirigit: Omnis enim nobis res

atq;

atq; sermo cum confessione dei iucundus est. Sed sciens propheta plures pro diuersitate rerum ac studiorum in superuacuis demorari: specialem & propriũ dei à nobis honorem requirit, dicens: Te decet hymnus deus in Sion.)

Sion mons quidem Hierusalem adiacens est: sed montem hunc eiusq; nomen, atq; etiam urbis ipsius ecclesiam, quæ corpus est Christi, nuncupatã semper accepimus in psalmis, domino dicente: Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum eius.) Et ne in regno eum collis huius constitutum arbitraremur: in prophetis, atq; etiam in Euangelijs dictum est: Gaude ualde filia Sion, prædica filia Hierusalem Ecce rex tuus uenit tibi. Et apostolus: Ea autem quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Hymnus ergo hic deo condecet, qui sit in Sion spititali & ecclesiastico cantico innocens, & dei laudibus dulcis. Omnia autem superstitionum genera quæ extra teligionem dei sunt condemnat. Plutes enim sunt in diuersissimo erroris profundo locati, qui doctrinæ suæ peruersitatem quadam inanis laboris ptobitate commendent. Cernimus namq; nudis philosophos corporibus algere: ipso etiam coniugiorum usu magistri abstinent: hæretici sicco panis cibo uiuunt. Sed qui tandem ociosi huius propositi profectus est? Totum hoc inane atque ridiculum est, & cum ipsis superstitionis causis miserabile. Deo ergo uouenda sunt, contemptus corporis, castitatis custodia, ieiunij toletantia. Atq; ideo ait: Zach. 4 Gal. 4

Et tibi reddetur uotum in Hierusalem.) Vota enim tantum ecclesiasticę religionis utilia sunt: quæ cum & dignis deo cantionibus, & propositæ in ecclesia obseruantiæ studio probantur: tum digni erimus pro quibus deum sanctus spiritus interpellet. Idem namq; per prophetam loquitur, & docet. Ipse autem secundum apostolum pro nobis inenarrabilibus geminibus interpellat, atque ideo hic ita dictum est: Exaudi orationem,) non enim subsequitur meam: ut dicentis persona possit intelligi. Licet enim multi tanquam hoc deesset addiderint, non tamen in authenticis extat. Propheta enim non suo sensu, sed inspiratus hæc loquitur: Exaudi orationem: sequitur ut quorum oratio sit exaudienda demonstret, nec longe expectationem nostram differt. Subiecit enim: Omnis caro ad te ueniet.) Humani genetis uniuersitatem, scriptura sub carnis nomine designat. In lege scriptum est, & dixit deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt. Et in eadem: Quoniam corrupit omnis caro uiam eius. Er in propheta dominus: Er effundam de spiritu meo super omnem catnem, & in Euangelio: Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Huius igitur humani generis orationem exaudiet deus, quòd uanis infœlicium superstitionum doctinis tenebatur: cum præcepta gentilia omnes eos ad studium impietatis imbuetent, deum in lignis, & saxis, & metallis prædicando, & mundi opificem, atque animæ nostræ parentem intra inanem materiam collocando. Hinc igitur errorem gentes fatentur, quòd eos philosophiæ facundia detinuerit in errore: scientes tandem uetera delicta sua, & antiquæ impietatis crimina deo propicianda esse per Christum. Ipse enim secundum Apostolum nostra placatio est, ait namq;: Quem proposuit deus placationem per fidem in suo sanguine. Et iterum: Ipse est placatio pro peccatis nostris. Veniet ergo ad eum omnis caro, dicens: Verba iniquorum ptęualuerunt super nos, & impietates nostras tu propiciabis. Sed qui tandem propitiationis effectus est: uel quid proderit ertorem gentilem reliquisse, & doctrinam impiam spteuisse? Et idipsum non dissimulauit, dicens: Beatus quem elegisti & assumpsisti, ut inhabitet in tabernaculis tuis.) Omnis quidem caro ueniet: Id est, ex omni hominum genere congregabuntur. Sed beatus est quisquis fu-

Cur non addatur, meam

Gen. 6

Iocl. 2

Ioan. 1

Rom. 3

1. Ioan. 2

quis fuerit electus. Multi enim ſecundum euangelium uocati ſunt, ſed pauci e-
lecti. Electi autem ſunt nuptiali ueſte conſpicui, puro atq; integro nouæ nati-
uitatis corpore ſplendidi. Itaq; non res indiſcreti iudicij electio eſt. ſed ex meri
ti delectu facta diſcretio eſt. Beatus ergo quem elegit deus. Beatus ob id, quia
electione ſit dignus. Scire autem nos conuenit, hic beatus in quam rem fuerit
electus, ſcilicet ad id quod ſequitur: Inhabitabit in tabernaculis tuis. Omnis
perfectio bonorum, in habitationis cœleſtis eſt requie. Multas manſiones do-
minus in cœlis eſſe teſtatur: ſed patrem orat, ut apoſtoli ubi & ipſe ſit maneant,
Ioh. 17 dicens: Pater quos mihi dediſti, uolo ut ubi ego ſum, ibi & illi ſint mecum. Ex
plurimis manſionibus, apoſtolis ſuis eam quæ ſibi eſt propria communicat.
Scit propheta quanta beatitudo ſit in tabernaculis dei eſſe, alio loco dicens:
Pſal. 83 Concupiſcit & deficit anima mea in atria domini. Sed ob id bonorum cœleſti-
um ſpes adimitur, ſi non omnes ad cohabitationem dei eligentur. Plures enim
manſiones diuerſæ dignitati habitantium præparantur. Sed licet diuerſa ſit di-
gnitas: differt enim ſtella ſtellæ in gloria: tamen quotquot habitationibus (ua-
rijs licet) digni babebuntur, fidei fructum & honorem cœleſtis gloriæ ſortien-
tur. Poſt enim beatitudinem eius, qui ad habitandum in tabernaculis dei fuerit
electus, hoc ſequitur: Replebimur in bonis domus tuæ: ſanctum eſt templũ
tuum mirabile in æquitate.) His ergo bonis domus dei replebimur, quia in
tabernaculis dei beatus habitabit. Et quidẽ interim bona domus quæ ſint poſ-
ſumus æſtimare: eccleſiæ ſcilicet munera, quę ei ſecundum multiplicem fructũ
1. Tim. 3 Chriſtus indulſit, quia & ipſa ſecundum Apoſtolum domus dei eſt. Vt ſcias, in
quit, quemadmodum oporteat in domo dei diuerſari, quæ eſt eccleſia dei uiui:
columna, & firmamentum ueritatis. Hæc ergo habet triceſimum ſexageſimũ
centeſimumq; fructum. His ergo bonis domus dei fides credentium explebi-
1. Cor. 12 tur, quæ interim donorum diuiſionibus adornatur, ſicut ſcriptum eſt: Huic e-
nim datur ſermo ſapientiæ, alij uero ſcientiæ, alij fides in eodem ſpiritu: alij do-
na ſanationum, alij genera linguarum, alij interpretatio ſermonum. Verũ ſunt
& alia plena & perfecta domus dei munera, nequaquam naturis carnalium ſen
ſuum æſtimanda. Nouit hæc uſq; ad tertium cœlum Apoſtolus raptus: & præ-
1. Cor. 2 dicat, dicens: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſ-
cendit: quæ præparauit deus his, qui diligunt eum. His igitur domus dei bonis
replebimur, & meritum percipiendorum horum fructuum docet, dicens: San-
ctum eſt templum tuum mirabile in æquitate. Omnia namq; credentiũ cor
pora templum dei eſſe Apoſtolus docet, dicens: An neſcitis quod templum
dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in uobis? Si quis templum dei corruperit, cor-
rumpet & hunc deus. Templum enim dei ſanctum eſt. Ornandum ergo hoc
templum dei eſt ſanctitate atq; iuſtitia: ut bonis domus dei repleatur, ut æqui-
tatis ac fidei operibus mirabile ſit. Domum autem dei etiam ipſum aſſumptũ à
dei filio hominem intelligere erit promptum, quia in eo habitat omnis plenitu
do diuinitatis: & per naturæ proprietatẽ in eo pater habitat, bonis eius, id eſt,
uirtutis, gloriæ, æternitatis, unumquenq; replendo qui ſe templum deo ſanctũ
& mirabile in æquitate ſeruauerit, Omnium itaq; noſtrum ſpes iſta eſt: ut bo-
nis domus dei repleamur, ut ſanctum & mirabile templum illius ſimus. Beati
quidem ſunt qui iam à deo ad habitandum in tabernaculis eius electi ſunt. Sed
feſtinare nos in conſortium huius beatitudinis congruum eſt, operationibus
id atq; orationibus expetentes, ob quod ita ſequitur: Exaudi nos deus ſalu-
taris noſter, ſpes omniũ finium terræ, & in mari longe.) Non competit hæc
oratio Iudæo. Et quanquam hic liber legis ſit, prophetia tamen non eſt gentis
unius

unius. Spes enim hæc omniū finium terræ est; & quacunq; se habitabilis mun-
di huius temperies extendit, omnibus Christus in spe est. Quinetiam interni
atq; externi maris insulæ in huius nominis uirtute requiescunt. Spes enim om
nium finium terræ, & in mari longe est. Sed spem oportet nō ex inani esse prę-
sumptam: ne magis sit incertorum præsumptio, quam expectatio cognitorū.
Itaq; cur in eo spes omnium sit in consequentibus docet, dicens: Præparans
montes in uirtute tua accinctus potentia, qui conturbas profundum maris so-
num fluctuum eius. Ad terrenorum montium naturam sermo iste nō perti-
net, firmati enim sunt non præparati. Præparatio autem, futuræ operationis est
cœptum. De hinc memoratorum montium præparatio, in accinctu potentiæ
ac uirtute est. Terra autem omnis ex nihilo est iussa subsistere, resq; ea poten-
tiæ nō eguit accinctu, quæ ex iubendi facilitate pendebat. Vtile est autem co-
gnoscere sicubi in scripturis montium facta est mentio. Ait namq; propheta:
Audite populi omnes, & attendat terra & omnes habitantes in ea. Et erit uo- Mich. 1
bis dominus deus in testimoniū, dominus de domo sancta sua. Propter quod
ecce dominus descender de loco suo, & descēdet super excelsa terræ, & conte-
ret montes subtus se, & ualles liquescent tanquàm cera à facie ignis propter im
pietatem Iacob. Hæc omnia propter peccata domus Israel. Et rursum: Et com- Psal. 17
mota est & contremuit terra, & fundamenta montium cōturbata sunt & com-
mota sunt, quoniam iratus est his. Ascendit fumus ab ira eius, & ignis à facie e-
ius exardescet, carbones succensi sunt ab eo, Inclinauit cœlum, & descendit, &
caligo sub pedibus eius. Et in consequentibus: Misit sagittas suas & dispersit
eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Et in his quantum lectio do-
cet, descensionem domini de cœlo per prophetam spiritussanctus ostēdit, mo-
tum terræ, montium trepidationem: ob id quia his dominus iratus sit fumo de
ira eius exorto, igne deinceps de conspectu eius accendendo. In fumo qui as-
cendit, præteriti temporis res est, In igne autem accendendo, futuri significatio Psal. 52
continetur. De hinc ne quicquam de natura hebeti & immobili dictum existi-
maretur: Hos montes sagittæ missæ dispergunt, & fulgura multiplicata contur
bant. In hoc igitur montium nomine omnem supereminentem uirtutem intel
ligi oportet: quæ se contra deum exaltans atq; efferens, iræ dei subdidit. Des- Luc. 18
cendens igitur deus uerbum, assumptum sibi hominem potentia accingens,
primum hæc cacumina montium depressit, diaboli scilicet & suorum contu-
macem excellentiam protriuit: quos per hanc primæ obtritionis potestatem,
pœnæ æternæ iudicij præparauit. Seruauit autem hanc eandem propheta ra-
tionem, dicens: Ascendit fumus ab ira eius, & ignis à conspectu eius ardescet.
Fumus enim eos interim arsuri ignis inuoluit, atq; ob id in præsenti psalmo ita
scriptum est: Præparans montes in uirtute tua accinctus potentia. Accinctio
potentiæ, ei quod indigebat corpori coaptatur. Nō enim uirtus accingitur: sed
in uirtute dei potentia, homo quem dominus assumpsit accingitur. Contem-
plandum autem est, quid præparationem montium subsequatur. Qui con-
turbat fundum maris sonum fluctuum eius.) Conturbat non mare sed maris
fundum, neq; fluctus eius sed sonum fluctuum. Mare autem ut prophetiæ ser-
mo edocet, pro seculo nuncupatur ut ait: Superinducet dominus machæram Esa. 27
terribilem & magnam, super draconem serpentem prauum, & perimet draco- Psal. 103
nem qui in mari est. Et iterum: Mare hoc magnum & latum, ibi requiescet dra
co quem figurasti ad illudendum ipsum. Vel certe illud absolutius: Veni in al-
titudinem maris, & tempestas demersit me. Montes igitur, id est, aduersariæ
omnes supereminentesq; uirtutes pœnę iudicij præparantur, & maris funda-

menta turbantur. In harum enim inimicarum uirtutum fiducia seculum consi-
stebat, & hęc in inuisibilibus seculi huius profundis latebant. Sonus autem flu
ctuum cum fundo maris perturbatur. Turbato enim diabolo, omnia terroris
sui ministeria turbantur: & ipse in quo gentes pauebant, aduersantium pote-
statum sonus trepidat. Recordemur uatum murmura, & inconditos bachan-
tium fremitus, & nonnunquam confuso audientium sensu incertũ nescio quid
simulacrorum æra sonuisse, omnem denique prophano cerimoniarũ cantu mun
dum resultantem. Nunc uero domino Christo prædicato silere omnia confuta
ta & trepida, cum hi templorum & gentium dij uirtute fidelium subijciuntur
ad pœnam: cum credentium uerbis torquentur, laniantur, uruntur, & inuisibi-
les nobis atque incomprehensibiles naturæ uerbo continentur, puniuntur, abi-
guntur, cum uates silent, cum muta sunt templa. Per hæc itaque iam iudicio præ-
parantur. Et præparatio ista quid proficit? proficiunt namque: Turbabuntur gen
tes, & timebunt.) Cernentes scilicet deos suos mutos, & tantum ad imposi-
tionem manuum nostrarum pœnæ suæ uocibus ingemiscentes. Sed post turba
tionem gentium alij timebunt: timorem enim erit illatura turbatio. Nunquid
omnes qui & turbabuntur timebunt? Non utique omnes qui turbabuntur time-
bunt. Qui ergo timebunt? Qui inhabitant fines.) Non subiecit scriptura
(ut assolet) fines terræ. Non enim hic de terræ finibus loquebatur, dehinc ser-
monis ratio non patitur ut ita dictum existimemus. Ait enim: qui inhabitant
fines. Nunquid & gentes quæ intra fines sunt non timebunt? & terrarum tan-
tum extima deum metuent, ab eius metu cæteris quæ in medio habentur alie-
nis? Finis autem est nõ res ipsa, sed rei extimum. Extimum uero est, in quo res
ipsa deficiet. Qui ergo fines inhabitant? scilicet qui in carne positi, neque in totũ
adhuc secundum carnem agunt, neque iam omnino finem peccati per desinendi
à peccatis consuetudinem tenent, sed uolentes desinere, nec penitus desinen-
tes, & finem etiamnum, id est, quandam proximam defectionem peccati, car-
ne habitantes, nec à carne absunt, nec in totum interna carnis exercent. Apo-
stolus autem cum in corpore sit, peregrinatur à corpore: Apostolus cum in ui-
ta sit, quotidie tamen moritur: uiuit autem iam non ipse, uiuit uero in eo Chri-
stus. Omnes ille fines ambiguæ uoluntatis excessit, etiam extra fines corporis
peccatique habitat, peregrinando à corpore dum in corpore est, & quotidie mo-
riendo deo uiuit, & iam non ipse in se uiuendo, sed Christus. Cæterum timen-
tium trepidatio ex ambiguæ habitationis incerto est: dum adhuc habitando fi
nes timent, nondum penitus quod iam habitatum sit transeundo. Et tamen de
finendi uoluntate in fine iam habitent desinendi. Sed uideamus, hi qui fines ha
bitant cur timebunt, & unde illis metus ingruat. Neque id occultum est. Se-
quitur namque: Et timebunt qui inhabitant fines à signis tuis.) Metus ergo
omnis à signis est. Sed quæ hæc erunt signa? Exitus matutini & uespere dele-
ctationes. Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flu
men dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita est præpara-
tio tua.) Ab his igitur signis metus ortus est. Est enim magnum in sin-
gulis quibusque eorum signum. Nam post præparationes montium in accinctu
potentiæ & conturbationem fundi maris, & sonitus fluctuum eius, progressus
ecclesiæ in matutinum, & uespertinorum hymnorum delectationes, maximũ
misericordiæ dei signum est. Dies in orationibus dei inchoatur, dies hymnis
dei clauditur, secundum quod dictum est: Suauis ei sit laudatio mea. Et rur-
Psal. 105 sum: Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Succedit igitur ex
hoc sequens signum: Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locuple-
tare

tare eam. Terra hæc qua utimur non locupletatur, sed ex fructuum suorum ubertate locupletat. Non ergo in eam sermo conueniet, quæ & locupletandi se caret sensu, & cuius id est ut locupleter officium. Visitauit autem deus terram, id est, humani generis natiuitatem: eamque uisitata à deo multiplicatis gratiarum muneribus ditescit, Apostolo dicente: In omnibus ditati estis in ipso, in omni uerbo & scientia. His enim bonis replemur, & sine cessatione potandi quotidie bonorum cœlestium munus haurimus, pleni diuinis copijs atque ebrij. Locupletatio enim ostensa est esse ea quæ superius nuncupabatur ebrietas, & locupletationis atque ebrietatis huius fructus est contuendus. Et qui hic tandē sit non tacetur: Flumen dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita præparatio sua.) Et de flumine ambigendi locus nullus est. Ait enim propheta: Fluminis impetus lætificant ciuitatem dei. Et ipse dominus in Euangelijs ait: Qui biberit ex aqua quam ego dedero, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ salientis in uitam æternam. Et iterum: Qui crediderit in me (sicut scriptum est) flumina de uentre eius exient. Hæc autem dicebat de spiritu sancto quem accepturi erant credentes in eum. Hoc ergo flumen dei aqua repletur. Spiritus enim sancti muneribus mundamur, & in nos ex illo uitæ fonte fluuius dei aqua repletus infunditur. Habemus etiam & cibum paratum. Et quis hic cibus est? Ille scilicet à quo ad dei consortium præparamur: per communionem sancti corporis in communionem deinceps sancti corporis collocandi. Id enim præsens psalmus significat dicens: Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio sua. Quia cibo illo quamuis in præsens saluemur, tamen in posterum præparamur. Seruat autem consuetudinem suam propheta, ut tempora de quibus loquitur distinguat. Superior namque sermo tanquàm de præterito fuit: quæ autem adhuc gerenda erant, gerendorum fide & scientia tanquàm iam gesta memorauit. Vt autem ea omnia futuri temporis doceret esse ait: Riuos eius inebria, multiplica generationes eius: in stillicidijs eius lætabitur cum exorietur.) Omnis hic orantis est sermo, ut ea quæ commemorata sunt deus expleat deprecantis. Terra aūt uisitata inebriata est. Et quomodo nunc riui eius inebriātur? Sed meminisse debemus, quòd si qui ex aqua domini potauerit, flumina de uentre eius effluent. Ergo potatione aquæ opus est ut flumina fluant. Inebriamur autem ipsi, cum spiritum sanctum qui fluuius est nuncupatus accipimus. De hinc, quia ex nobis diuersi gratiarū riui emanant, orat propheta ut hos eosdem dominus inebriet: ut his inebriatis & dono diuini muneris persusis generationes nostræ multiplicētur, terra scilicet bona secundum Euangelicam comparationem, uerbi semen excipiens fructu trigesimo & sexagesimo & centesimo ditescat. Est autem nobis per sacramentum baptismi renatis maximum gaudium: cum quædam in nobis spiritus sancti initia sentimus, cum subeat nos sacramentorum intelligentia, prophetię scientia, sermo sapientiæ, spei firmitas, sanationum charismata, & in dæmonia subiecta dominatus. Hæc enim tanquàm stillicidia nos penetrant, quæ paulatim cœpta fructu multiplici exuberant. In his ergo stillicidijs cum exorietur terra lætabitur. Sed stillicidia multiplicantur ut riui sint, riui autem inebriantur ut flumina sint. Consequens autem est ut omnem expectationem nostram propheta confirmet: & doceat quid montium præparatio, fundi maris turbatio, terræ uisitatio & eius inebriatio, & fluminis plenitudo cōsummationis habitura sint. Docet itaque in his quæ consequuntur dicens: Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles erigentur. Induti sunt arietes ouium, & con-

1.Cor. 1

Psal. 45

Ioan. 4

Ioan. 7

ualles abundabunt frumento, etenim clamabunt & hymnũ dicent.) Annum
Esa.16 benignitatis dei ex propheticis atq; Apostolicis doctrinis cognouimus. Di-
ctum est enim ex persona domini: Spiritus domini super me, propterea unxit
me, euangelizare pauperibus misit me. Prædicare captiuis remissionem, & cæ
cis uisionem, uocare annũ domini acceptũ, & diem retributionis annũ æterni
& beati illius seculi sine dubio declarat. Namq; bonitatis domini hic annus est
quo erunt indefessa illa benignæ retributionis tempora auspicanda. Huius igi
tur anni dei benedicet coronã, iucundissimus & suauissimus uisitatæ terræ ine
briatæq; fructus. Hæc enim Christi est, depulsa corporũ nostrorũ corruptione
& perẽpta mortis potestate uictoria. Hæc corona sanctificatæ terræ nostræ flo
re benedicta est, dominus sanctorũ suorũ choro atq; ambitu gloriosus. Tunc
ubertate campi replebuntur, tunc deserti fines pinguescẽt, tunc colles exulta-
tione accingentur, tunc arietes ouium induentur. Illud enim retributionis est
tempus. Sed discrimen prius retributionis est contuendũ. In campis enim quo
rum in cultura usus est ea quæ sub lege & cultura dei fuerint opera, ubertatem
consequentur. Vbi autem fines deserti pinguescent, ecclesiæ quæ deserta diu
fuit, populus repromissionis bonis opimatur. In collibus uero exultatione ac-
cinctis, gloriosa martyrum gaudia nunciãtur. Hi enim sunt terris cæteris celsi-
ores. Cum autem arietes ouium induentur, æterna illa & beata patriarcharum
& prophetarũ & Apostolorũ (qui duces gregis sancti sunt) uestis ostenditur,
1.Cor.15 de qua ait beatus Apostolus Paulus: Oportet enim corruptibile hoc induere
2.Cor.5 incorruptionẽ. Et iterũ: In quo nolumus dispoliari, sed superindui, ut absorbea
tur hoc mortale à uita Hoc ergo indumento arietes ouiũ induunt, & gloriosæ
immortalitatis habitu uestiunt. Sed quanq; diuersa retributionum dona mon-
strata sint, spem tamen præter hæc non exiguã misericordiæ suæ deus tribuit,
dicens per prophetam: Et conualles abundabunt frumento.) Humiliores sci
licet, sed tamen non impiæ fidei atq; operis homines, fructum uitæ sortientur.
Non enim ubertate replebuntur ut campi, neq; ex deserto pinguescẽt, neq; ex
ultatione accingentur ut montes, neq; tanq; arietes ouium induẽtur, in quibus
omnibus indefinitæ gloriæ munus ostenditur: sed frumento abundabunt, uiuẽ
di scilicet substantia non carebunt, quia per infirmitatem fidei humiles sunt, &
editis circum se collibus uallium more depressi. Ac ne propheticus sermo hos
campos, hæc deserta, hos colles, hos arietes, hæc cõuallia quæ aspectui nostro
subiacent, uoce & sensu carentia significare existimaretur, adiecit: Etenim
clamabunt & hymnum dicent.) Dei scilicet laudes ob hæc diuersa retributio-
num præmia indefessis & maximis uocibus concinentes.

In finem canticum Psalmi. Psalmus LXV.

Vbilate deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date glo-
riam laudationi eius. Dicite deo, quàm terribilia sunt opera tua, in
multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Omnis terra
adoret te, & psallat tibi: psalmum dicat nomi tuo Diapsalma. Ve-
nite & uidete opera dei, terribilis in consilijs super filios hominum
Qui conuertit mare in aridam, in flumine perambulabunt pede: ibi lætabi-
mur in ipso qui dominatur in uirtute sua in æternum. Oculi eius super gentes
respiciunt, qui in iram prouocant non exaltentur in se. Diapsalma. Benedi-
cite gentes deum nostrum, & obaudite uocem laudis eius.) Qui posuit ani-
mam meam ad uitam, & non dedit cõmoueri pedes meos. Quoniam probasti
nos deus, igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Induxisti nos in la-
queum, posuisti tribulationes in dorsum nostrum: imposuisti homines super

capita

capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigeriũ. Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi uota mea quæ distinxerunt labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi boues cum hircis. Diapsalma. Venite & audite, & narrabo uobis omnes qui timẽt deum, quãta fecit animę meę. Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Iniustitiam si conspexi in corde meo, non exaudiet deus. Propterea exaudiuit deus, & intendit uoci orationis meæ. Benedictus deus qui non amouit deprecationem meam, & misericordiam suam à me.

SVperscriptio psalmi à superiore eo distat, quòd in se habet canticum psalmi, cum in anteriore psalmus cantici æditus sit. Cęterum æqualiter præscribuntur in finem. Itaq; secundum illam quam in exordio attulimus de titulorum inscriptione rationem, perspicuum est, psalmum hunc ob adepta per meritum boni operis spiritalis doctrinæ instituta cantari. Quia quando in superscriptione psalmus cantici est, per cognitionem cœlestium prædicationũ gesta boni operis continentur in psalmo. Cum autem canticum psalmi est, ex operationibus obedientia adepta, spiritalis scientię hymnus ostenditur. Canticum enim uocis officiũ est, psalmus autem ex coaptatione (quam harmoniã nuncupant) organis comparatur: fitq; ex imparibus ac dissimilibus modis artificis ingenio, apta & consonans & amœna modulatio. Quo exemplo uarijs officij nostri & scientiæ ministerijs, gratum deo opus & sibi consonans comparamus. Et huius quidẽ intelligentiæ ipsi nobis psalmi autores erũt, quãdo sit in psalmo cantici per scientię & cognitionis doctrinam boni operis prædicatio: in cantico uero psalmi, per gestorum meritum gratulatio adeptæ scientiæ intelligatur. Ob eam igitur causam in psalmo præsenti, spiritus prophetiæ à gratulatiõis doctrina cœpit. Psalmum autem ex persona prophetarum consistere, res ipsa & ratio demonstrat.

Iubilate deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudationi eius. Dicite deo: quàm terribilia sunt opera tua, in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.) Primum ergo iubilandum deo præmonet, secundo psallendũ nomini eius, dehinc gloriã dandam laudationi eius, tum dicendum deo: q̃ terribilia sunt opera tua: postremo id confitendũ, in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Sed ut rationẽ atq; ordinẽ ita dispositi huius sermonis intelligamus, necessariũ est id quod difficultatẽ affert paucis absoluere. In Latinis codicib. ita legimus: Iubilate deo omnis terra. & quantum ad eloquij nostri consuetudinem pertinet, iubilũ pastoralis agrestisq; uocis sonum nuncupamus: cum in solitudinibus aut respõdens, aut requirẽs per significantiam ductæ in longum, expressæ in immensum sonus uocis auditur. In Græcis uero libris (qui ex Hebræo proximi sunt) non eadẽ significantia scribitur. Nanq; ita se habent: ἀλαλάξατε τῷ κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ, & cũ illis ἀλαλαγμὸς, quem Latine iubilum ponunt, significat uocẽ exercitus præliantis, aut in concursu proterentis hostem, aut successum uictoriæ exultationis uoce testantis. Quam rem ubi ita se translationis ratio temperauit, absolutius in psalmo altero intelligimus, cum dicit: Omnes gẽtes plaudite manibus, iubilate deo in uoce exultationis. Vox autem exultationis dissentit ab iubilo, sed pro translationis conditione (quia proprie exultantis uocis nuncupatio nõ reperta est) per id quod iubilũ dicit, uox exultãtis ostẽditur. Positi igitur in uitæ istius prælijs, & in hoc carnis ac sanguinis nostri certamine aduersum diabolum exercitusq; eius armis spiritalibus dimicãtes: deo monemur in uoce exultationis iubilare.

Iubilum quid

Et ne ad inanem hanc terræ molem esset sermo referendus, uniuersitas nostra
ex terra in primo Adam parente genitorum sub plurali numero monstratur
cũ dicitur: Iubilate deo omnis terra. Simul enim & officium omnium docetur
& origo. Terrendus ergo est confessionis nostræ sermone omnis prophanus
auditor: & aduersum diabolum armaq; eius orationum nostrarum sonitu cer-
tandũ est, & belli nostri uictoria exultationis uoce monstrãda est. Audiat oran
tis populi consistens quis extra ecclesiam uocem, spectet celebres hymnorum
sonitus, & inter diuinorũ quoq; sacramentorũ officia responsionẽ deuotæ con
fessionis accipiat. Necesse est terreri omnem aduersantem, & bellari aduersus
diabolum, uinciq; resurrectionis fide mortem, tali exultantis uocis nostræ (ut
dictum est) iubilo. Sciat hoc deo placitum esse, hoc spei nostræ testimoniũ pu-
blicas uictricesq; exultationis nostræ uoces personare: Quarum propheta nõ
negligẽs est, loco alio memorans: Circuiui & immolaui in tabenaculo eius ho
Psal. 26 stiam iubilationis. Et ne inanẽ iubilationis huius doctrinã atq; obseruantiã cre
Psal. 88. deremus, alibi protestatur: Beatus populus qui scit iubilationem. Necessarium
ergo id fidei nostræ est, in cuius scientia beatitudo est: nam primum in admoni
tionũ ordine propheta disposuit ut iubilet deo omnis terra, secundo ut psalmũ
dicat nomini eius. Deo itaq; iubilandũ est, quia debitũ ei à nobis est exultantis
uocis officiũ. Psallendũ aũt nomini eius est: quia ut per organũ psalmus est, ita
& corporis nostri, quod animæ & affectionis & negociorũ omniũ organũ est,
artificiosis operib. est placendũ. Digne ergo dei nomine agendũ est, ut in quan
tum effici licet, dictis domini obsecundemus dicentis: Sic luceat lumen uestrũ
Matt. 5 corã hominibus, ut uideant opera uestra bona, & magnificent patrẽ uestrum
qui in cœlis est. Vitæ enim nostræ honestas, ad eius laudẽ erit referenda cui ui-
uimus. Deniq; idipsum ex subiectis docetur. Sequitur enim: Psallite nomini
eius, date gloriã laudationi eius.) Quia ex organi nostri psalterio, id est corpo-
ris animæ famulãtis effectibus, præbetur per nos deo gloriosa laudatio: cũ gen
tes opera nostra contuentes, patrem nostrũ qui in cœlis est magnificant. Et da
bitur laudi eius gloria: si digne nomini eius, organi, id est, corporis nostri ope-
ratione psallamus. Docemur etiam consequentibus monitis ad ordinem obse-
quelæ prophetalis, spiritu per prophetã ita admonente: Dicite deo, q̃ terri-
bilia sunt opera tua.) Quis enĩ nõ trepidet ad maiestatẽ eius qui secula institu-
erit, mundũ condiderit, tẽpora reuolubili uicissitudine cursuq; dimẽsus sit, cœ
lum astris ornauerit, terram fructibus repleuerit, mare obicib. cõcluserit, homi
nẽ ut his aut uteretur aut dominaretur elegerit? Per hæc enim omnia uirtutis ac
Rom. 1 potestatis eius æternitas noscitur, Apostolo dicente: Quę enim inuisibilia eius
à creatura mundi ipsius facta intellecta aspiciuntur, ęterna quoq; uirtus eius &
diuinitas. Hæc terribile nomen conditoris efficiunt: & operum dignitas maie-
statem eius, qui ea sit operatus, ostendit. Horũ igitur operũ conditor esse deus
& à nobis prædicandus est, & à cæteris confitendus: non hæc omnia esse dij
mentienda sunt. Alij enim fortuitu hæc extitisse cõmemorant, alij æterna man
sisse confirmant. Et idcirco mundum ipsum deum esse contendunt: dum aũt su
apte cum uoluitur potestate constiterit, aut dum initio caret, careat dominan-
tis arbitrio. Alij autem solum cœlum, quia igneum sit: alij aera, quia motu
ac natura indissecabili circunferatur: alij aquas, quia indefesse effluant, deum
nuncupant: plures terræ metalla, robora, scopulos, herbas, deos adorauerunt.
Nonnulli deos esse aut putrefactorũ corporũ ossa, aut deflagrantiũ rogorũ bu
sta mentiti sunt: horum omniũ conditorem deũ nescientes. Et idcirco talẽ con
fessionis nostræ ordinem propheta esse docuit oportere: Dicite deo, q̃ terri-
bilia

bilia sunt opera tua: in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.)
Ex multitudine scilicet uirtutum dei, uenerationem falsorum in dijs nominum
mentientes. Sed quia mentiuntur inimici, quid à cunctis fieri oporteat doce-
tur ita. Omnis terra adoret te, & psallat tibi: psalmum dicat nomini tuo altissi-
me.) Mendacio inimicorum in nuncupatis dijs demonstrato, salutis nostræ
instituta præbentur: ut terrena omnis origo nostra adoret & psallat altissimo,
uerum deum & uniuersorum conditorem relictis impieratum mendacijs reco
gnoscens. Sensum diapsalma distinxit. Sermo enim ad deum cum oratione di-
rectus, ad homines nunc refertur: quos tanquam longe à cognitione dei consi
stentes, propheta ad proximũ aduocat, dicens: Venite & uidete opera dei.)

Docuit autem & Apostolus, esse plures longe à deo positos, quos doctrinæ Eph. 2
adhortatio tanquam in uicino collocauerit cum ait: Et cum uenisset, euangeli-
zauit pacem uobis qui longe, & pacem his qui propè. Ex lege enim multi tan-
quam de propè manentes, crediderunt, gentibus longe aduocatis Prophetica
igitur prædicatio omnes ad dei opera contuenda aduocauit: sed non ea opera
quæ cunctorũ aspectui subiecta sunt, coeli, aeris, terræ ac maris (hæc enim om-
nes contuentur) sed ea quæ fidelium tantum studijs comperta sunt, quibusq́
saluti humanæ cum ingenti admirabilium uirtutum terrore cõsultum est, Pha-
raone impietatis suæ poenis in exemplum humani timoris cohercito, ut terror
damnationis inreligiosorum metu religionẽ inchoaret, cum in iter mare aruit,
& aquæ in aridam conuersæ sunt, cum Iordanem pedibus populus ingressus
est, & ingressuro repromissionis terram Israel fluentis stare iussis, reliquus ad
gradiendi securitatem fluuij alueus decucurrit. Ad huius igitur legis & pro-
phetarum dei opera contuenda propheta gentes aduocat, dicens: Venite &
uidete opera dei, terribilis in consilijs super filios hominum Qui conuertit ma
re in aridam, in flumine transibunt pede.) Ipse enim deus esse intelligendus
est, cuius terribilibus consilijs humanæ saluti per hæc opera consultum est: ut
opinionem de deo (quia nemo coelum contuens deum esse non sentiat) sci-
entia & cognitio talium operum de autore confirmet. Verum hæc quamuis
uirtutum dei opera sunt, non tamen spei & saluti satisfaciunt uniuersorum. Po
pulo enim tantum legis, mare in terram demutatum est, eiusq́ itineri Iordanis
aruit, Sed quid hoc ad uniuersæ terræ salutem proficit? Omnibus enim hoc
quod uenite dictum est, competit, quia de uniuersis præscriptum erat, omnis
terra adoret te. Quid ergo mihi ad salutem tanto post genito Iordanis tum are-
factus impertit? Impertit planè. Huius enim primum aquis, peccatorum ablu-
tio Ioannne poenitentiam prædicante donata est: & per quem populo in re-
promissionis terram iter fuerat, per eum uia nobis coelestis regni & nouæ ge-
nerationis lauacro possessio æternorum corporum inchoatur, aquis ipsis bap-
tismate domini consecratis. Ob quod ad id quod dictum erat: Venite & ui-
dete opera domini, quia terribilis in consilijs super filios hominum, qui con-
uertit mare in aridam. In flumine pertransibunt pede: ne ab his quæ antea
gesta sunt spei nostræ esset intercisa securitas, cum de futuro transibunt dixis-
set, ideo subiectum est: Ibi lætabimur in ipso.) Per has enim Ior-
danis aquas in illa quæ à prophetis promissa sunt terræ bona gressu abluendo-
rum corporum transitum est atque transitur: & ibi coelestis sacramenti exor-
dijs lætamur. Cuius lætitiæ & tempus & causam alius propheta testatur, di- Esa. 35
cens: Lætare desertum sitiens. exultet desertum & floreat tanquam lilium: &
effloreant & exultent deserta Iordanis. Inualescite manus inualidæ, & ge-
nua dissoluta cõsolamini: modici animi, sensu inualescite: nolite timere. Ecce
deus

deus noster iudicium reddet, ipse ueniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient: audietur lingua mutorum. Tunc saliet claudus tanquam ceruus. Hoc ergo illud est quod significatur: ibi lętabimur in ipso: Quæ in aduentu domini & Iordanis baptismo & infirmitatum omniũ curatione expleta sunt. Quòd autem ibi lætabimur, ad Iordanem pertinet. Ita enim dictum est: In flumine transibunt pede, ibi lætabimur. Quod autem in ipso, quis iste sit in quo lætabimur in ipso, propheta subiecit dicens: Qui dominabitur in potentia sua in æternum.) Non ambigimus quis iste erit, si
Mat. 28 dicti huius euangelici recordemur: Data est mihi potestas in cœlo & in terra.
Phil. 2 Euntes nunc docete omnes gentes. Et Apostoli dicentis: Propter quod exaltauit eum deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium & terrestrium & infernorũ, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Et hæc non de diuinitatis suæ dicta sunt potestate. Illa enim ut semper est dominans, ita & dominabitur semper: sed in æternam gloriam eius assumptæ ex uirgine carnis natura transfertur. Iesus enim est eius hominis, qui ex Maria natus est, nuncupatio. Et Iesu nomen quod super omne nomen est donatum. Non enim hic est, ut in cæteris, Iesu Christo, sed Iesu tantum. Ei enim à cœlestibus & terrestribus & infernis adorato, & per omnem linguam in dei patris gloria esse confesso: æterni regni donatur arbitrium. Sed ut in pluribus, nunc quoq; Latinitas nostra non satis proprie significationem dicti Græci elocuta est. Quod enim nobiscum scribitur, qui dominabitur in uirtute sua in ęternũ, in Gręcis ita legitur. Τῷ δεσπόζοντι ἐν δυναστείᾳ αὐτοῦ, τοῦ αἰῶνος. Quod nobiscum in æternũ: id simplex & in omne tempus sine definitionis alicuius proprietate commune est. Quod cum illis τοῦ αἰῶνος, id certi designati seculi significationem habet. Vnigenitus enim dei filius & si regnauit semper, non tamen regnauit semper in corpore. Ergo ubi designati & tanquam demonstrati seculi dominatio, per id quod τοῦ αἰῶνος dicitur, uirtute uerbi ipsius continetur: tempus illud ostenditur, quo glorificato in gloriam dei corpori, & nomen dei donatur & regnum. Et huius quidem dominandi seculi tempus absolute Apostolus docet, dicens:
1. Cor. 15 Cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & uirtutem, & nouissima inimica deuincetur mors: tunc solus in uirtute sua seculo dominabiť. Nunc enim quamuis regnet, tamen princeps huius seculi petit, ut modo tritici Apostolos cerneret; & sunt spiritales nequitiæ in cœlestibus, aduersum quas spiritalibus nos armis beatus Paulus instruxit, aduersus quas militantes nos fidei nostræ angeli, qui secundum euangelia cotidie in cœlis deum patrem uident, prosequuntur, & misericordia dei protegit, atq; ob id consequitur: Oculi eius super gentes respiciunt.) Ab omni enim in peccatis morante, uultus domini auersus est. Hoc nanq; indemutabilis dei significata conuersio est. Non quòd tanquam per naturam corporalem se quoquã aut auertat aut referat: sed quòd par atq; idem æqualiter semper manens, uniuscuiusq; auxilio pro meritorum diuersitate aut desit aut adsit. Ex persona enim peccatorum ita scriptum est:
Psal. 50 Auerte faciem tuã à peccatis eorũ. Et iterum: Quare auertis faciem tuã & dex
Psal. 73 teram tuã? Et rursum: Auertisti faciem tuam, & factus sum cõturbatus. Vbi au
Psal. 29 tem iustorum persona tractatur, hæc dicta sunt: Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Et iterum: Oculi tui uideãt æquitates. Et deinceps: Designatũ est super nos lumen uultus tui domine. Ergo incorporalis deus misericordiæ suæ oculis, & tanquam ministerio famulantium angelorũ protegit gentes: & in omnes credentes donum diuinæ miserationis effundit. Hoc Iudæi de-

dæi denegant, his operibus dei infidelis populus cõtradicit, gloriã sibi in Abra
ham electi generis usurpans. Et consequentibus istud dictis propheta demon-
strat ad id quod dixerat: Oculi eius super gentes respiciunt, connectens illud:
Qui in iram prouocant non exaltentur in se.) Hoc quod in se exaltantur, do
minus in euangelijs condemnat, dicens: Nolite proferre inter uos, dicentes: *Mat. 3*
Patrem habemus Abraham: potens est enim deus ex lapidibus istis suscitare fi
lios Abrahæ. Quòd autem in iram prouocant, omnifariam prophetæ loquun-
tur. Esaias: In iracundiam prouocasti sanctum Israel. Ad Ezechiel quoq; spiri- *Ezech. 2*
tus loquitur: Fili hominis mitto te ego ad domum Israel, qui exacerbauerunt *Psal. 105*
me. Et in psalmis: Exacerbauerunt spiritum eius. Et rursum: Frequentet libera
ui eos, ipsi uero me exacerbauerunt. Omnes ergo operationem & misericor-
diam dei in salutem gentium denegantes, in iram prouocant misericordiæ &
salutis autorem: quia in se gloriosi & exaltati, iram eius qui solus gloriosos po-
test efficere exacerbant. Interiecto rursum diapsalmate, & sensus & personę de
mutationem docet. Nam sub hac significatione frequenter alterum, nonnun-
quam utrunq; distinguitur. Superior enim sermo, ex prophetæ persona omnis
fuit dicentis: Venite & uidete opera dei, quàm terribilis in cõsilijs super filios
hominum. Sequentem uero apostolicum esse oportebat: ut his inuitantibus,
istis prædicantibus eadem doctrina ueteris ac noui testamenti prædicatio con
tineretur. Horum igitur adhortatio refertur ad gentes, cum dicitur: Benedi-
cite gentes deum nostrum.) Non ex inani, nostrum, prophetæ sermo subie-
cit. Non utiq; illos quos deos putabatis, heroum nomina, uel elementorũ crea
tiones, uel materiem metallorum, sed nostrum: & cum cuius opera recensen-
tur, qui terribilis in consilijs super filios hominum, qui conuertit mare in aridã,
qui dominatur in uirtute sua in æternum. Hoc enim proprium apostolicæ do-
ctrinæ est, deum ex lege ac prophetis in euangelijs prædicare. Sed id quod cõ-
sequitur: Et obaudite uocem laudis eius.) intelligentiam confudit. Nam uox
laudis non eius qui laudatur, sed eius qui laudet, auditur. Et quomodo gentes
ut uocem laudis obaudiant admonentur? Verum & hic Latinitas nostra pro-
prietatem dicti in translatione non reddidit. Nam hoc quod nobiscum scri-
bitur, & obaudite uocem laudis eius, à Græcis ita dictum est, καὶ ἀκουτίσατε τὴν
φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. Quo uerbo id significatur, ut obaudiri posse efficiant uo
cem laudis eius, quod plenius intelliget qui meminerit deum in euangelijs di-
xisse: Quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis,
prædicate super tecta. Deus nanq; constanti & publica prædicatione laudan-
dus est, neq; debet in commemorandis uirtutibus eius fides nostra trepidare.
Sed quæ tandem uox laudis eius audiri efficienda est? Nempe ea quòd creden
tium animam posuerit in uitam, quòd apostolicæ prædicationi & martyrum
confessioni constantiam & perseuerantiam largitus sit confitendi, quorum di-
scursibus orbem terræ quibusdã quasi pedibus cœlestis regni prædicatio tran-
scurrit. In omnem enim terram exijt sonus eorũ. Et alibi spiritalis discursus glo-
riam clamat spiritus sanctus: Quàm speciosi pedes euangelizantium bona, e-
uangelizantium pacem. Hæc ergo uox laudis dei prædicantium audienda pr̨e
conio est, propheta testante: Qui posuit animam meam ad uitam, & non de-
dit commoueri pedes meos.) Non enim humanarum comminationum ter-
riculis à cursu prædicationis suæ Apostoli deflexi sunt: neq; firmitas pedum in
sistentium à fidei gressu commota est, quin semper iudicij & regni æterni do-
minum prædicarent. Locutus autem ex unius persona spiritus prophetiæ,
rem ipsam non uni tantum nomini competere significat. Nam cum dixisset:

&

& non dedit commoueri pedes meos, subiecit: Quoniam probasti nos deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.) Sermo itaque cœptus ex uno refertur ad plures. Est namque unus spiritus, & una credentium fides est. Et secundum quod in gestis apostolorum est: Erat credentium anima & cor unum. Atque ita cum ab uno cœptum designatur in plures, unanimitas docetur in pluribus. Sed quæ tandem comparationis similitudo est, examinatos eos igni, sicut examinatur argentum? Et (ut arbitror) examinandi argenti illa sola ratio est, ut sordes quæ ex prima terræ materiæ adhæserint decoquãtur: & quæ fraudulenter ex alterius metalli natura admixta fuerint purgentur. Deus itaque credentes in se non tanquam fidei eorum ignarus examinat: sed quia etiam secundum Apostolum tentatio probationem affert, examinantur credentes nõ ad cognitionem dei, sed ad sui probationem: ut igne purgati & ab admixtione uitiorum carnalium defecati splendeant examinatæ innocentiæ claritate. Tentationum autem genera & diuersas martyrum uictorias contuẽtes, scimus quibus modis anima ponatur in uitam, cuius contemptu desæuientibus pœnarũ ingenijs, à fidei gressu & testimonio non mouentur. Alij enim in uinculis carcerum gloriantur, alij cæsi in uerberibus gratulantur, alij potestati irreligiosorum desecanda felicium capitum colla submittunt: plures in extructos rogos currunt, & trepidantibus pœnæ ministris, ignem saltu deuotæ festinationis insiliunt: alij in profundum demergendi non in aquas necaturas, sed in refrigeriũ æternæ beatitudinis decidunt, toto ipso se corpore deo hostiam tanquam holocausta præbentes. Percurrit ergo per hæc passionum genera ex persona apostolorum, euangelistarum, martyrum propheticus sermo, dicens: Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum: Induxisti nos in laqueum.)

Id est, in custodiarum cathenas. Posuit tribulationem in dorsum nostrũ.) Pœnas scilicet uerberum, quibus cum apostolis Petrus gaudet, & Paulus exultat. Imposuit homines super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquã)

Gloriosas uidelicet martyrum mortes commemorat: gladij, ignis, profundi. Sed qui transit per ignẽ & aquam nõ his aboletur, sed in aliud per illa transducitur. Et quò transducatur propheta non nescit, dicens: Et eduxisti nos in
Psal. 114 refrigerium.) Huius refrigerij & in loco alio meminit, dicens: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit mihi. Eripuit animã meã de morte, oculos meos de lachrymis: & pedes meos de lapsu. Beneplacebo domino, in regione uiuentium. Animam uidelicet suam in requiem beatæ illius resurrectionis hortatus: in qua post mortis istius tempus omni humanarum calamitatum labe detersa, non doletur, non fletur, non peccatur, sed uiuitur. In huius igitur beatitudinis per ignem & aquam refrigerium, educti sunt. Et ne aut pertranseuntis aquas natatus, aut transilientis ignem saltus, aut introductio in refrigerium communis alicuius & terreni loci requies significari existimaretur, adiecit: Introibo in domum tuam in holocaustis.) Holocausta sunt integra hostiarum corpora: quæ quia tota ad ignem sacrificij deferebantur, holocausta sunt nuncupata. Per hæc igitur genera pœnarum, martyres in fidei testimonium corpora sua holocausta uouerunt: ut in dei domum, id est, in cœlestis domicilij habitationem consummatis hostiarum suarum sacrificijs introirent. Sed quid tandem in hac corporum suorum oblatione uouerunt? Scilicet ut per hæc martyrij sui exempla gentes ad spem regni æterni erudirent. Qui enim tum Christum prædicabant, non sibi, quibus tum erat cognitus, sed nobis qui futuri adhuc eramus, uel quibus tum erat incognitus, prædicabant. Quæ eorum prædicatio omnis posteritatis fidem ad martyrij desiderium accendit.

cendit. Non enim causa alia prædicabant, nisi ut fidei suæ & martyrij exemplo plures martyres erudirent. Quod Paulus docuit, dicens: Ego Paulus uinctus Ephe. 3
Christi Iesu pro uobis gentibus. Atq; ob id in huius prædicationis fructu deo se uota reddere confitentur, dicentes: Reddam tibi uota mea quæ distinxerunt labia mea. Et elocutum est os meum in tribulatione mea, Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi oues cũ hircis) An ignotat propheta ex persona dei in spiritu sancto se locutum: Nõ accipiam de Psal. 49
domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos? Et, nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et rursum: Quoniam si uoluisses sacrificium, dedissem: utiq; holocaustis non delectaberis. Cesset igitur opi Psal. 59
nionis nostræ error, ut hæc uouisse martyres existimemus. Sed in martyrijs po sterorum reddunt deo quæ locuti sunt uota, ipsi quidem se primũ deo uouentes, & se ipsos holocausta præbentes: quia in his domum dei introibũt, in passionum suarũ tribulationibus Pauli uoce clamantes: Quis nos separabit à charitate dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, aut fames, aut nuditas, aut peri Rom. 8
culum? Et: Confido quòd neq; mors, neq; uita, neq; præsentia, neq; futura poterunt nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Hæc ergo in tribulatione prima beatorum martyrum uota sunt, quæ in tribulationibus suis loquuntur & spondent: tum deinde, ut ex nobis holocausta medullata consumment. Medullata ob id, quia fides animæ & cordis officium est, resq; hæc uoluntatis internæ est. Cum incenso quoq; arietes offeruntur. Quid autem sit incensum, ita hoc eodem psalmorum libro docemur: Fiat oratio mea tanquam incensum Psal 140
in conspectu tuo. In incenso, orationes intelligendas esse significans. Qui uero Solœcismus
sub arietum nomine ostendant, anterior psalmus ostendit, cum ait: Induti sunt arietes ouium: in his enim tanquam in principibus gregum significat sacerdotes, quos doctrinæ apostolicę eruditio cum orationum odore, (Bonus enim secundum Paulum in Christo odor sumus) ad martyrij studium prosequit. Non solum autẽ arietes cum incenso offetuntur, sed etiam boues offeruntur, id est, contumacis naturæ pecora in culturam dei mitigantur, in hoc martyrium Christi nominis doctrinis apostolicis edomita. In hoc autem quod dicitur, offeram tibi boues cum hircis: uirtutem uerbi ex Hebræo in Græcum demutati Latinus sermo nõ tenuit. Nam quod nobiscum est, offeram tibi boues cum hircis: cum illis ita habetur, ἀνοίσω σοι βόας μετὰ χιμάρων. Cum Græcis non proprium, sed appellatiuum nomen hircorum est, & eorum maxime qui in ipso hyemis tempore æditi sint: & scriptura hoc in loco tantum χιμάρους nuncupauit, cæteris autem locis quos nos hircos dicimus, τράγους posuit. Confirmat autem spiritalis intelligentiæ sensum aliorum consonans sibi & concors translatio: qui pro χιμάρους τράγους transtulerunt. τράγοι enim significantur, qui ex ipso tempore æditi sunt, χίμαροι autem quos hyems genuit: unde & torrentes eodem uocabulo Græcitas nuncupat, quos ex nihilo in fluuios hyems auxerit. Ergo cum ait βόας, non de pecudibus se loqui propheticus sermo demonstrat, sed in bubus ecclesiæ se homines ostendere: χιμάρους autem, eos quos ipsa persecutionis tempestas in martyrij gloriam genuerit. Scimus enim plures sacramentorum diuinorum ignaros, exemplo martyrum ad martyrium cucurrisse: & extra scientiam fidei, aut uiuentis facto fidei præsentis edoctos, ipsam illam consummatæ in martyrio fidei gloriam consecutos. Qualis fuit ille qui dominum in ipsa sua damnatione confessus est, dicens: Memento mei domine, cum ueneris in regnum tuum. Qui mox tale martyrij huius à domino munus accepit: Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso. Huius igitur similes

apostolicæ doctrinæ eruditio deo offert: cum hominibus diuturnæ frugiferęq; culturæ sub ipsa desæuientis hyemis tempestate progenitos. Dicente autē deo:
Esa. 1 Quò mihi multitudinem hostiarum uestrarum? plenus sum, Holocausta arietum & adipem agnorum & sanguinem taurorum & hircorum nolo, Quis enim hęc exquisiuit de manib. uestris? superfluū est existimare, in hircis & bubus tanquam perfecta solenniorum uota placuisse. Demutatur in cæteris interiectio diapsalmæ personam atq; sensum, doctrinæ tamen ordine dissidente. Postea enim quàm ex persona apostolorum ac euangelistarū, martyrum, prophetarum ostenderat, quibus modis anima eius posita esset in uitam, id est, per passionum pœnas atq; mortes, per quas in locum beatitudinis transisset reddens in holocaustis deo uota: Post hunc ergo sermonem, quem omnem ad deum habuerat, eos nunc quos ad holocaustorum solennia erudierat affatur, dicens: Venite & audite & enarrabo uobis omnes qui timetis deum.) Aduocat nō incertos neq; ad incerta. Nam qui sint quos aduocet docet: Omnes qui timetis deum: irreligiosis enim neq; adeundi, neq; audiendi uoluntas est. Dehinc quid enarraturus sit significat, Quanta fecit animæ meæ.) Hæc enim posuit in uitam, hanc in refrigerium induxit: hæc in holocaustis domum dei introibit. Sed ut hæc animæ fierent, ex causis meruit ut fierēt: quibus uero causis meruit ædidit: Ad ipsum clamaui ore meo.) Meruit ergo bona animæ quod ad eum ore clamauit. Sed clamor oris plerunq; mendax est, & non semper uerborum sonus affectum mentis enunciat. Se qui ergo clamorem oris debet & sensus, & secutus est. Nam propheta connexuit: Et exaltaui sub lingua mea.) Non in lingua, sed sub lingua: in occultis scilicet linguæ, & quodam intra se tacitæ uoluntatis eloquio. Quod id ipsum in euangelijs dominο placuit dicenti:
Mat. 6 Intra in cubiculum tuum, & claude ostium tuum & ora: & pater tuus qui uidet in absconso reddet tibi. Ergo nunc qui ore clamatus est, exaltatur sub lingua deus. Sed qui sub lingua exaltatur omni cordis puritate uenerandus est. Nec sufficit non egisse aliquid impium, si mente cogitatur impietas. Ab eo autem qui sub lingua exaltat deum, hanc impietatis cogitationem abesse oportere propheta docuit, dicens: Iniustitiam si conspexi in corde meo, non exaudiet deus. Propterea exaudiuit me deus, & intendit uoci orationis meę.) Iniquitatē non modo re non effecit, sed nec corde conspexit. Vel uerte iniquitatem non conspexit in corde, nullū uitium iniquæ suæ uoluntatis in corde suo contuens: & ob id dignus audiri. In uitam ēm eius anima posita est, pedesq; eius non cōmoti sunt, & in refrigerium inductus est, & domum dei introiuit, & quę distinxerit labijs uota persoluit deo, honoris & glorię confessione subnixus, dicens: Benedictus deus qui non amouit deprecationem meam, & misericordiam suam à me.) Laudem dei cœptam in exordio psalmi in fine confessus, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

In finem hymnus psalmus cantici Dauid, Deus misereatur nostri & benedicat nos. Psalmus LXVI

PSalmus breuis est, & euangelica prædicatione absolutus. Nam & in finem est, & psalmus cantici est: per quod confessio per scientiam gerendorum, & per doctrinam proficientia gesta cantantur, & principium eius unde oportuit sumptum est. Est autem omnis in eo sermo uel prophetarum, uel apostolorum: quorum alij uenturum in corpore unigenitum deum, alij uenisse docuerunt, sancto spiritu illuminati, & honore gloriæ cœlestis expleti. Oratio ergo eorum in psalmi exordio esse noscenda est. Deus misereatur nobis & benedicat nos, illuminet uultum

uultum suum super nos & misereatur nobis.) Secundum doctrinæ ordinem,
primum misericordia dei poscitur. Ex copia enim bonitatis suæ misericordiam
in peccatorum remissionem largitur: & peccatorum remissio non probitatis
est meritum, sed spontaneæ indulgentiæ uoluntas, ex bonitatis diuitijs ad mise
randi munus exuberans. Ergo qui misericors est, ut benedicat oratur. Et bene
dictionis quidem fructum iam in exordio formati hominis cognouimus, cum
talis ad Adam tum adhuc peccati nescium, sermo est: Crescite & multiplica- Gen. 1
mini & replere terram, & dominamini eius. Ista quidem quamuis corporaliter
tantum dicta pleriq; arbitrent, tamen spiritali doctrina eruditis plus de se uirtu
tis præbuerunt. Hæc enim benedictio non creationis tantum corporalium suc
cessionum Adæ largita est. Quamuis enim fœcūdæ eius soboles futuræ essent,
tamen terram implere non poterant: quæ pro copia hominum, licet habitetur,
non tamen adimpletur. Verum terram corporis nostri impleri doctrinis spiri-
talibus uoluit, & multiplicari & crescere scientia dei. Per Adam eñ atq; in ipso
Adam, qui primus opus dei fuerat, oportuerat cognitionem dei inchoari: sed
eo peccatis coinquinato, benedictionis istius fructum prophetæ sibi atq; apo
stoli deprecantur. Quem beatus Apostolus cōsequutus, ita de se gloriatur: Be- Ephe. 1
nedictus deus, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus
in Christo. Hi ergo crescunt, multiplicantur, replentur, qui in Christo cœlestes
sunt: & benedicti sunt, qui spiritali benedictione in cœlestibus benedicuntur.
Et uideamus an benedictionis istius fructū præsentis psalmi oratio deprecet.
Post misericordiam enim & benedictionem id sequitur: Illuminet uultum
suum super nos & misereatur nobis.) Benedictione dei opus est, ut nos uultus
eius illuminet, ut tenebrosa corda nostra cognitionis suæ lumen irradiet, ut ma
iestatis suæ spiritus lucem obscuritatis intelligentiæ nostræ sensibus tribuat, &
gloriari deinceps liceat, dicentes: Designatum est super nos lumen uultus tui Psal. 4
domine. Hanc autem illuminationem uultus sui super nos misericordia ipsius
quæ in peccati remissione in nobis est cœpta largitur. In quem autem profectū
illuminationem uultus dei super se precentur, sermo consequens docet. Dia-
psalma. Vt cognoscamus in terra uiam tuam, & in omnibus gentibus sa-
lutare tuum.) Interiectio diapsalmæ, & si conuersionē personæ attulit, sensum
tamen non demutauit. Nunc enim sermo est ad eum qui nunc usq; fuerat in uo
tis. Quod autem in Latinis libris ita scribitur, ut cognoscamus in terra uiam tu
am, in Græcis ita est, τοῦ γνῶναι ἐν τῇ γῇ, τὴν ὁδόν σου. Et cognoscamus, id dif-
fert quod sine personæ definitione est τοῦ γνῶναι. Cognoscamus autem, ipsos
eos qui hæc loquuntur ostendit. Ergo secundum ueram illam Græcitatis trans
lationem, illuminari se dei uultu ob id deprecantur: ut cognita fiat in terra dei
uia, quæ est doctrina uitæ religiosæ. Per eam enim ad deum pergit. Religiosæ
autem uitæ doctrina Christus est, quam se esse in euangelijs ostendit, dicens:
Ego sum ueritas, uia & uita. & rursum: Nemo ad patrem uadit, nisi per me. Et Ioan. 14
hunc esse uiam, ipse ille connexus sibi psalmi sermo testatur. Quæ in terra, id
est, uel ex terra ortis, uel terram inhabitantibus cognoscibilis, & nota præstan
da est. Vt cognoscamus in terra uiam tuam. In omnibus gentibus salutare
tuum.) Iesum salutare tuum. Iesum salutare ac salutarē dici, ipse ille proprieta-
tis sermo loquitur. Nam quod nobiscum salutare est, id apud Hebræum Iesus
est. Confirmat autem istud angelus ad Ioseph de Maria loquens: Pariet autem Mat. 1
filium, & uocabis nomen eius Iesum: quia ipse saluum faciet populum à pecca
tis eorum. Iesum itaq; ostendit angelus idcirco, quia salutaris esset populo, nun
cupandum. Tantæ ergo prædicationi se impares esse nisi illuminentur osten-

dunt: nisi quodam uultus domini splendore lucescant. Sunt enim & ipsi secun
dum euangelium lumen mundi (Dominus autem ipse lux uera est) à luce il-
luminati, ut lumen essent Apostoli & prophetæ. Cæterum superfluũ est ideo
illuminari se uelle ut cognoscant ea, de quibus quasi cognitis prædicabant.
Hanc autem omnem propheticam atque apostolicam doctrinam, necesse est
confessio populorum & remissorum peccatorum lætitia consequatur. Neque
solum peccatorum remissorum: sed quod eum qui peccata remiserit æquita-
tis futurum iudicem sciant, quod per eum in uiam uitæ omnes gentes terram
inhabitantes dirigantur, relicto idolorum errore ad cognitionem dei erudite:
idcirco hæc sequuntur: Confiteantur tibi populi deus: confiteantur ti-
bi populi omnes. Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in
æquitate: & gentes in terram dirigis.) Cum confitentur populi, designari ui-
dentur ex tribubus duodecim uel credentes, uel credituri. Cum confitentur
populi omnes, exceptio nulla fit gentium: cum lætantur & exultant gentes,
quoniam iudicabit populos in æquitate, & gentes in terram diriget, causa læ
titiæ ex spe iudicij æterni, & directarum in uiam uitæ gentium prædicatur. In-
teriectio Diapsalmæ uidetur hic nihil innouasse, cum præsertim sub ijsdem
uerbis sensus iteratus sit: Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi po-
puli omnes. Sed cum adijcitur: Terra dedit fructum suum, intelligitur non
ex nihilo eorundem uerborum facta esse repetitio, si tamẽ id ipsum sub ijsdẽ
Confessio gemina uerbis significatum intelligere debeamus. Inuenimus confessionem duplici
ratione tractandam esse. Vnam confessorum peccatorum, ubi in deserto Ior-
danis confitebantur peccata sua: esse aliam laudationis dei, ubi dominus lo-
Mat. 11 quitur ad patrem: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quoniam abscon
disti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Prima ergo illa & superior
confessio, peccatorum esse credenda est: maximè quæ prædicationi prophe-
ticæ atque apostolicæ connectitur. Sequens hæc laudationis dei, intelligen-
da est populorum deinde omnium, id est, gentium uniuersarum: & ob id, quia
terra fructum suum dederit. Sed quærendum est quem fructum terra dederit,
ob quem populi omnes deum laudent. Causa quidem deo debitæ laudationis
æterna est, quòd corporales hos & nobis necessarios fructus terra suppeditet.
Sed terræ non sunt. Aut enim nostri sunt quibus præbentur, aut dei sunt per
quem ministrantur. Requiramus ergo quos fructus terra habuerit & amise-
rit. Per id autem quod amisit, ostenditur habuisse. Adæ terram meminimus
post peccatum datarum sibi benedictionum honore fuisse spoliatam. Ipsi enim
Gen. 3 dictum est: Quoniam terra es, & in terram ibis. Ergo quia terra est, hac post
peccatum maledictione damnatur: Maledicta terra in operibus tuis, in dolo-
ribus edes eam in omnibus diebus uitæ tuæ, spinas & tribulos generabit tibi.
Terræ elementum extra crimen fuit: caret ergo maledictione, quod carebat
& crimine. Verum hic Adæ terra quæ illecebra cibi erat criminosa, maledici-
tur. Hæc ergo ab eo omnibus præsentis uitæ mœroribus cõsumitur, ægritudi-
num doloribus editur omnibus, in spinis & tribulis uitiorum & cupiditatum
aculeis compuncta. Omnis ergo terreno Adæ similis, hos maledictos fructus
terræ suæ reddit. Cæterum qui iam cœlesti Adæ configuratur, habet innocen-
tem terræ suæ fructũ: primum dei cognitione locupletem, dehinc castitatis, iu-
sticiæ, misericordiæ operibus gloriosum, uetere homine cum uitijs & concupi
scentijs eius exuto. Ob id ergo deo est reddẽda confessio, quòd terra fructum
suum dederit. Suum: quia eum Adam cũ habuisset, amiserat. Dedit ergo quod
suum est, id est, fructũ, qui ei & in cognitiõe dei est exhibuit in ipso illo primũ
domino

domino nostro, qui terrenum corpus sumpsit nihil peccans. Ob quæ demonstranda & docenda, rursum beñedictionis dei munus oratur, cum dicitur:

Benedicat nos deus.) Ac ne de incerto & incognito deo sperari benedictio existimaretur, adiectum est: Deus noster.) Patriarcharum scilicet & prophetarum, & apostolis ipsis tanquam successionis hæreditate iam proprius: in quibus fructum suum dedit terra, continentiæ & fidei & iustitiæ & misericordiæ. Quinetiam inter ipsos sæuissimarum persecutionum cruciatus atq; mortes, ipso iam diuini nominis deuota martyrio. Repetitur deinde benedictionis oratio, cum dicitur: Benedicat nos deus.) Non ex nihilo iterantur hæc uota: sed ut per benedictionem dei augescente doctrina deum omnes terræ fines timeant. Ait enim: Et metuant eum omnes fines terræ.) Metuant ergo omnes fines terræ deum, sed deum nostrum, sed deum benedicentem. Non est minimum officium fidei metus. Nam inter pręcipua spiritalium gratiarum dona numeratur, cum dicitur per Esaiam: Et replebit eum spiritus timoris domini. Esa. 11
Et per Salomonem: Initium sapientiæ timor domini est. Beatus cui prouene- Eccle. 1
rit timere non ex naturæ humanæ trepidatione, sed ex cognitione rationis. Qui eñ ex infirmitate in rebus trepidis metuit: hic in secũdis rebus rursum ex naturæ uitio insolescit. At qui ex sciẽtia timet, semper timet: neq; minus secunda quàm aduersa formidat. Sumit igitur originem sapientia ex timore: res utiles atq; probabiles exequendo, quæ propriæ peculiaresq; sapientiæ sunt. Hunc ergo dei timorem omnibus terræ finibus propheta optat: ut nulla gens terram incolens extra metum eius sit, Apostolo uoti istius summam explicante, cum dicit: Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, Philip. 2
qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem ipsi Dauid psalmus Cantici. Psalmus LXVII

PSalmus non à Dauid, sed illi Dauid in finem præscribitᷣ. Deinde τῷ δαβὶδ
non canticũ psalmi, sed psalmus est cãtici: ut in eo cognitionis & scientiæ prophetice enunciatio doceretur. Est aũt ipse totus sacramentis legis euangeliorũq; contextus, magnaq; & ex præteritis & ex futuris allegoricorũ dictorũ interpretatione confertus: qui & legis latæ in se doctrinã cõtineat, & assumptę à domino carnis afferat notionem, & impietatẽ populi anterioris exprobret, & futurę cognitionis nostrę finem nunciet, & domini super cœlos cõplectatur ascensum, & futuri regni eius gloriam cõprehendat. Initium aũt ex eo sumpsit propheta, in quo salutis nostræ consistit effectus, Cœpit enim ita:

EXurgat deus & dissipentur inimici eius, & fugiant odientes eum à facie eius.) Summa uotorum est non ex incerto poscentis, sed ex cognitione scientiaq; sperantis. Resurrectionis enim nunc in deo tempus optat: cum de peccato peccatum in carne condemnans, potestates huius mundi ostentui facit, cum fiducia triumphans in semetipso. Venit enim in mundum uincere, & principem mundi cum peccati lege configere: & decretum mortis, peccati remissione delere. Hanc igitur propheta fugam horũ inimicorũ eius expectat. Neq; enim resurgentis ex mortuis occursum eius potuit hæc odientium eum dæmonũ turba perferre: cum ad primam apostolicæ fidei uocẽ post subiectas his spiritalis nequitiæ potestates excidisse de cœlo satanã modo sit fulguris prædicatũ, & princeps mũdi in passione sit iudicatus. Sed fugientes à facie dei, trepidationẽ suam quidẽ dum fugiũt ostendũt: euadere tamen faciẽ dei quanq; fugiant nõ possunt. Nam & trepidationem earundẽ nequitiarũ spiritaliũ psalmo anteriore declarat dicens: Misit

sagittas suas & dissipauit eos, et fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Conturbantur itaq; & fugiunt dissipati, uerum dei uultus nõ effugient potestatem, secundum illud: Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succensi sunt ab eo. Horum itaq; inimicorum fugam, hæc & interitus & iudicij pœna consequẽtur. Et sanè idem nunc qui in anteriore psalmo prophetiæ ordo distinguitur. Sequitur enim: Sicut deficit fumus deficiãt. Sicut liquefit cera à facie ignis, sic pereãt peccatores à facie dei.) Fumus cũ emerserit licet globosus & crassus: tamen paulatim ita deficit aboleturq;, ne extet. Sicut in conspectu ignis cera sic liquefit, ut non sit: fumo quidem in igne per leuitatem sui tenuitatemq; dilapso, cera autem in & calore ignis absumpta: quia infirmæ ipsa per sese naturæ potioris dinipiatur ardore, quem in modum omnis iniquorum potestas à facie dei, id est, dei iudicio deliquescit. Et hunc peccatorũ à facie dei interitum necesse est, ut iustorum lætitia consequatur. Nam & continuo subiectum est: Et iusti lætentur lætitia.) Etenim iudicij cœlestis & iusta moderatio est: ut peccatores morti deficere, ita & iustos lætitia munerari. Idipsum autẽ ad ostendendum iudicij examen est consecutum: Exultent in conspectu dei, epulentur in lætitia.) Mundo enim corde, secundum euangelicæ benedictionis merita, conspectu dei digni sunt. Verum lætari in lętitia significationis est altiotis, causam scilicet perfectæ lætitiæ ostendens. Plerique; enim in his quæ sibi sunt nocitura lætantur, ut gaudet lasciuus in scortis, ut fur lætatur in furtis: ut unumquenq; pro uitijs suis ea quæ exercet oblectant. Verum qui in lætitia lætatur, causam lætitiæ ex ipsius lætitiæ bonesta mentaliq; ueritate suscipit. Et idcirco ait: in lætina lætentur, qui in conspectu dei exultabunt: eam ueræ exultationis docens esse lætitiam, quæ conspectus dei iucunditate perfecta sit. Exultationis autem huius atq; epulantium gaudia, ex quibus est lætitia iusta, sanctus Moses in diuina illa Deuteronomij cantione ita meminit dicens: Iucundamini cœli simul cum eo, & adorent eum omnes angeli dei. Iucundamini gentes cum populo eius, & confortentur omnes filij dei. Hac itaq; lætitia lætabuntur & iusti, cœlesti gaudio unanimes exultationis diuinæ societatẽ lætantes: ad cuius nos tẽporis gratulationem sub fidei euangelicæ cõfessione nunc propheta aduocat, dicens: Cantate deo, psallite nomini eius, iter facite ei qui ascendit super occasum, dominus nomen est illi, & exultate in conspectu eius. Adhortatio omnis licet multũ ad quendã impulsum & uoluntatis nostræ proficiat & mentis, cum aliquid optandum agendumq; conciliante casu uel illiciente deducimur: tamẽ si maxime adhortationis ipsius causa proposita sit, iam ratione animus ac uia tanquam certissimo duce nititur, ut nunc propheta nos ad cantandũ deo psallendũq; nomini eius hortatus, ne quid forte ambiguitatis relinqueret, cui deo & cuius nomini psallendum esset ostendit: ut iam non adhortatio adhibita, sed cognitio præcepta in dei nos exultatione canticum collocaret. Psallendũ itaq; ei, iterq; eius parandum est qui ascendit super occasum. Occasu autem, uniuersa quæ ueniunt in uitam intelliguntur aboleri. Abolitio autem omnium occidentium, secundum humanam communemq; opinionem existimatur in morte. Ei ergo psallendum, eiusq; iter nobis est præparandum, omnem qui occasum mortis ascenderit: id est, qui occasum omnem occasu ipso non detentus excesserit. Huic autem nomen est domino: qui se ex forma dei exinaniens, & formam serui suscipiens, obedientem se usq; ad mortem crucis egit. Propter quod eum exaltaint deus, nomenq; ei super omne nomẽ donauit, ut in eius nomine genu cœlestia, terrestria flecterent & inferna: linguaq; omnis confiteretur dominum Iesum esse in gloria dei patris. Ascendit ergo super occasum, cui

nomen est domino: idq; quo occidunt uniuersa transgrediēs, legem mortis ex mortuis æternus egressus est. Huic itaq; iter parandum est, secundum illud: Parate uias domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis collis humiliabitur. Parato itinere in nobis, id est, uitiorum infidelitatisq; nostræ uel cōpressis tumoribus, uel eleuata humilitate terrenæ labis: iturus cum rectis æquitatis uitæq; semitis, in corda nostra descendet. In huius itaq; conspectu exultabimus, cui iter ex æquitatis & insolentiæ timoribus & libidinū uoraginibus sit parandum: & in quo nos resurgentes ex mortuis contuebimur. Super occasum enim nostræ mortis ascendit, qui uitam nobis ex mortuis in se resurgēte quæsiuit. Hæc illa apostolorum est lætitia, cum eum post resurrectionem contemplantes contrectantesq; uiderunt. Sed hanc sanctorum lætitiam, trepidatio eorum quos cum mundo uicit insequitur. Id enim ait: Turbabuntur à facie eius, patris orphanorum & iudicis uiduarum. Causam turbationis hanc docuit, etiam quod pater orphanorum sit iudexq; uiduarum. A facie enim patris orphanorum uiduarumq; iudicis fugient, non relinquentis eos orphanos: qui agnoscentes patrē in cœlis, diabolo patri renunciauerint, easq; uiduas quę legi mortuæ sponsum subsequutæ sunt iudicantis. Viduam enim quæ à lege sit libera, beatus Paulus transire ad nuptias alterius sine adulterij crimine docuit: idq; exemplum omne, ad ecclesiam quæ legi sit mortua, Christo postea se sociantem aptauit. Est autē etiam secundum huius seculi sortem sensus aptissimus, ut deus qui aduocatum nobis à patre alium dedit, ne orphani essemus in seculo, orbatorum sit pater iudexq; uiduarum: quia & desolatæ à parentibus miseratur infantiæ, uiduatumq; quę in se adquieuerint iudex sit. Iudex aūt ideo quia sub nomine uiduarum pletæq; non uiduæ sunt: uel deliciatę in Christo nubere uolunt, uel fallunt humana iudicia. Et quia dignitas nominis in cōseruato proposito sit uoluntatis: scrutans corda & renes deus, idcirco sit iudex, quia solus earum mentem sensumq; dijudicet. Et quidem hæc secundum desolationē conditionis humanæ, de orphanis uiduisq; sint dicta. Cæterum ut ad ecclesiæ totius demonstrationem hæc ita significata esse possint intelligi, cōtinuo subiecit:

Deus in loco sancto suo, deus inhabitare facit unius moris in domo. Educēs uinctos in fortitudine: similiter eos qui exacerbabant, qui inhabitant in sepulchris.) Hic ergo locus deo sanctus est: ubi sit uidua ex lege, ubi orphanus ex seculo, ubi unius moris ac uoluntatis pacificus unanimisq; cōuentus. Erat enim secundum Actus apostolorum credentium anima una, & cor unum. Vbi qui uincti sunt, educētur in fortitudine. Ligato enim prius intra domum suam forti, eos qui peccatis suis uinciebantur absoluit: ut Abrahæ filiam septem & decē annis ligatam, in libertatē uerbo uirtutis eduxit. Eduxit etiam eos qui ante exacerbabant, id est, qui transgressione legis iram in se dei iudicis incitabant: uel aduersum nomen eius gentili eloquio differebant ad doctrinam diuinæ cognitionis instituit, ut ex persecutore Paulum gentiū apostolū doctoremq; præfecit. Hos itaq; exacerbātes, inhabitātes ante in sepulchris, id est, intra corporū suorum emortua domicilia cōsepultos, in cœlestē uitam spiritalemq; deduxit. Sunt enim multi in uiuentibus mortui. Nam & in euangelijs mortui non putati nō differre docentur à mortuis, domino dicente: Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Et Apostolus scit quasdam mortuas uiuere: id est dum uiuunt esse iam mortuas. Sed hos homines de sepulchris dn̄s qui in filios dei regenerantur eduxit. Verum hæc qui in nobis deus super occasum ascendēs per uirtutem resurrectionis operatus est, idem omnia ad huius spei nostræ præparationem adumbrata gessit in lege: ut non alius prophetarum, alius euangeliorum deus possit Esa. 40

intelligi. Atq; ideo erga nos quoq; paribus hæc momentis, quibus ex Aegy-
pto populum eduxit, impleuit. Nam & patres nostri sub nube fuerũt, & in Mo
se in mari baptizati sunt, & in similitudinem cœlestis panis manna è cœlis deci
dente saturati sunt, & Christo aquam petra præbente potati sunt: quæ quidem
in illis salubriter gesta, figuram quoq; nostræ in se salutis habuerunt, ut sequens
prophetiæ sermo declarat dicẽs: Deus dum egrederis coram populo tuo,
dum transgredereris in desertum terra mota est: Etenim cœli distillauerũt à fa-
cie dei, mons Sina à facie dei Israel.) Præisse dominum iter populi sui, dum de-
sertum transgreditur in columna nubis ignisq;, cognouimus: & usq; ad populi
terrorem de cœlis stillasse manna: Sed cum superiora omnia quæ ecclesiæ pro
pria sunt atq; apta memorasset, scilicet cum super occasum ascendit dominus,
cum orphanorum pater est, iudexq; uiduarum, cum in loco sancto suo, id est, in
domo congregatos unius moris, & uinctos in fortitudine, & exacerbantes ex
trahit è sepulchris: hæc tamen coram populo egrediens, & in desertum transi-
ens consummare memoratus est, ut nunc ex præterito motam esse terrã, distil-
lasse cœlos, & hoc à facie dei Israel in Sina refertur effectũ. Hoc ideo, ut cum il-
la quæ legis sunt gessit, in his quoq; ea quæ euangeliorum sunt præformasse sci
retur. Egressus enim coram populo suo desertum transgressus est: in illud uide-
licet desertum Iordanis: in quo lilia floruerunt, in quo fons aquæ uitalis desola
tos & aridos irrigauit. Funiculus nanq; ante erat hæreditatis Iacob, desertæq;
gentes elementorum subditæ fuerunt potestati. At nunc inspectante eo, qui fu
it dei populus, deus ad ea quæ ante erant desolata transiuit: ut iam irrigata ab eo
finium deserta pinguescerent. Et hic idem est qui manna de cœlis dedit popu-
lo. Si enim lex disposita est per angelos, panemq; angelorũ manducauit homo
cœliq; stillasse in Sina scribũtur: profecto ministerium hoc à cœlis id est, ab an
gelis expletum esse non est dubium. Estq; idem largitor eius qui de cœlis est pa
nis, qui in Sina mannæ fuerat indultor. Sed transiens ad desertum deus, id est,
ad gentilium arida & desolata quondam corda transcendens: felicem illam bo
næ uoluntatis pluuiam segregauit. Segregauit enim ipse ex utero matris Pau-
lum in apostolum: quia quos præsciuit, hos & prædestinauit. Hanc etiam elo-
quij prædicationisq; pluuiam, & in psalmo Salomon terræ ad spei securitatem
Psal. 71 nunciauit, dicens: Et descendet sicut pluuia in uellus, & sicut stillicidia stillan
tia super terram. Et aliquibus nubibus ne super uineam pluerent meminimus
esse præceptum. Sanctus quoq; Moses quæ sub uelamento uerborum commu
nium ingentia cœlestis spei sacramenta condebat, uerba sua excipi ut pluuiam
imbremq; cantauit, pluuiam irrigantem deserta & arida & præparatam dei hæ
reditatem, atq; ideo sequitur: Pluuiam uoluntariam segregabis deus hæredi
tati tuæ, & infirmata est: tu uero perfecisti eam. Animalia tua habitabunt in ea,
parasti in dulcedine tua pauperi.) Prouidus enim uoluntatum deus, segregauit
uoluntariam pluuiam perficiendo quæ infirmata est cum iudicium in se mor-
tis habuit Paulus, cum Petrus scandalo crucis motus ter denegat, admonitus
ne negaret, cum apostoli timẽt, fugiunt, diffidunt. Sed quia in his bonæ uolun
tatis esset affectus, perfecti ita sunt, ut & fundamenta ecclesiarum fierent & co-
lumnæ. Hæc ergo hæreditati dei pluuia segregatur. Quæ autem hæreditas sit
non obscurum est: ea scilicet quæ data est poscenti, cum dicitur: Posce à me, &
dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Gentes itaque, animantium & pecorum
ritu non intelligentes. Et ideo cum cura pecorum deo nulla sit, hæreditas illa
in hac segregata uoluntaria pluuia est, in ea habitare monstrantur. Sequitur e-
nim: Animalia tua habitabũt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. Habitã-
bunt

bunt ergo animalia uel in hæreditate dei, uel in pluuia uoluntaria: & hæc in
dulcedine pauperi uel hæreditas uel pluuia est præparata. Eloquia enim dei in
sanctorum faucibus dulcia sunt: &, Beati sunt pauperes spiritu, quia ipsorum Mat. 5
est regnum cœlorum. Animalia autem cum essent, facta sunt spiritalia. Hæc
ergo omnia in usum hæreditatis, uel uoluntariæ pluuiæ in ministerium sunt
segregata. Atque ut secundum præparatam dulcedinem pauperi, uel ecclesię
congregatio, quæ hæreditas dei est, uel apostolicæ prædicationis significa-
rum esse intelligeretur eloquium, subiecit: Dominus deus dabit uerbum
euangelizantibus uirtutibus multis: rex uirtutum dilecti, & pulchritudini do
mus diuidere spolia.) Segregatæ itaque pluuiæ ad euangelium irrigandum
dominus dabit uerbum: idipsum in sensum nostrum & ora diffundens, secun-
dum illud: Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui lo- Mat. 10
quitur in uobis. Sed uirtutes multæ euangelizantibus sunt. Sunt quibus da-
bit uerbum, ut sit in Paulo uirtus, in Petro uirtus, in Ioanne uirtus, & in cæ-
teris uirtus, multasq; ob id euangelij prædicandi significet esse uirtutes: qui-
bus quamuis deus & dominus & rex dabit uerbum, uirtutes tamen istæ dile-
cti sunt, id est, eius qui regi & domino & deo sit dilectus. Laboriosius autem id
& obscurius, dum collocationes uerborum nō demutat, translatio Latina de-
clarat. cæterum absolutius totum hoc sermo è Græco enunciatus eloquitur: ὁ βασιλεὺς
hunc scilicet deum & dominum nostrum regem earum quæ dilecti sint esse uir τῶν δυνάμε-
tutum: ut uirtutes ad apostolos, dilectū uero referatur ad Christum, cuius uel ων τοῦ ἀγα-
in his, uel hi omnes intelligantur esse uirtutes. Oportuit autem propter ea quæ πητοῦ, τῇ ὡ-
sequuntur, licet in omnibus unus atq; idem esset spiritus, numerosarum uirtu- ραιότητι τοῦ
tum fieri mentionem: quia ad plenitudinem domus ipse uirtutis spolia diuide- οἴκου διελεῖν
ret. Ad ecclesiæ enim decus detracta ab diabolo gentium spolia diuiduntur, σκῦλα.
atq; etiam ex his spolijs domus pulchritudo perficitur: cum in sacerdotes dei
ad mysterij sanctificationem ab aris templisq; dæmonum abstrahuntur, san-
ctoq; spiritu irrigati euangelizantes effecti sunt dilecti uirtutes. Ad has enim
easdem uirtutes, quę ad pulchritudinē domus uel spolia diuidunt, uel ipsę sunt
spolia, diuinus sermo se retulit, dicens: Si dormiatis inter medios cleros pen
næ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in uiriditate auri.) Prophe-
tæ uota sunt, quibus manere in medijs cleris hæc ad pulchritudinem domus di
uisa spolia exoptat: ut usq; ad consummationis suæ diem, quia significari mors
soleat in somno, in domus pulchritudine perseuerent. Qui quidem sunt in u-
sum prædicationis, tanquam deargentatæ pennæ columbæ: id est, spiritus san
cti munere ornatuq; preciosi. In his autem quæ post eos sunt, in auri uiridita-
te consistent: ut his post prædicationē euangelij honor regius & indefessa æter
nitas ex conscientiæ suæ fructu in auri uiriditate reddatur: dum & aurum refer
tur ad honorem, & in uiriditate uigor æternus ostenditur. Posteriora itaq; dor
si, quæ interscaplia magis Græcus sermo significet, id est, quæ bonæ conscien τὰ μετά-
tiæ atque honoris posteriora sint tempore, ultra prędicationis huius honorem φρενα
sint honorāda: cum interim deargentatæ pennæ sub munere sancti spiritus per
manentes, post etiā ad conscientiæ suæ fructum auri uiriditatem, id est, florem
honoris perpetui consequentē. Vt autē hæc ad pulchritudinē domus spolia diui
sa, quibus ut inter medios cleros dormirēt, id est, ut morte tales consummaren
tur, optatum est, ad principes ecclesiarum, per quos pulchritudo domus consi
stit, relatū possit intelligi, cōtinuo subiecit: Dū discernit cœlestis reges super
eam, niue dealbabuntur in Selmon: mons dei, mons uber, mos consecratus,
mons pinguis.) Dum itaq; hos cœlestis reges super eā discernit, id est, dum do
minus

minus de cœlis descendens, eos qui spolia fuerant, constituit in reges: super eam domum, quæ per eos pulcherrima est, unumquenque disponit. In Selmon niue dealbabuntur, in pace scilicet, quia Selmon interpretatio pacis est, gloriam æternitatis accipient. Hic enim dei mons, in quo pax dei nominis ipsius est significata uirtute, & ubi consecratus & pinguis est. Reges autem eos esse nō obscurum est, de quibus dictum est: Iam sine nobis regnatis, & utinam regnaretis: ut & nos uobiscum conregnaremus. Dominus ergo cœlestis, quia qualis cœlestis, tales & cœlestes, hos in Selmon reges super domum suam, per quos diuisis spolijs ornabitur, exalbatos niue disponet in reges. Factus est enim in pace locus eius: & phœnicium, secundum Esaiam, ut nix dealbabitur. Sed reges necesse est penes quos sit domus pulchritudo, ultra candorem niuis præstare. Lux enim mundi sunt: & quisquis dignus erit cum domino montem regni cœlestis ascendere, super niuem dealbabitur. Quia cum se apostolis in habitu quo cum sanctis conregnatutus esset ostendit, uestimenta eius super niuem alba sunt uisa. Hic ergo mons & hoc regnū deo pacis est. Sed pleriq; sunt qui ecclesiæ pacem sub hæreticorum consortio mentiuntur, dissoluentes noui ac ueteris testamenti connexam sibi coniunctamq; rationem: dum pleriq; alium Euangeliorum, alium deum legis effingunt, nonnulli uero aduersum unigeniti dei naturam nomenq; uenientes, ex tempore natum solum hominem cōfitentur, neq; ex forma dei in formam serui esse deductū, sed ex forma serui tantum esse cœpisse confingunt. Plures autem non ueræ diuinitatis deum, neq; ex paternæ maiestatis naturæq; proprietate subsistere disserunt: sed externæ substantiæ deoq; diuersæ, quæ in adoptionē filij electa sit modo creaturarū ex nihilo, quibus nulla origo anterior sit, cōstiterit. Plures etiā in corpus atq; ex se protēsum permanentemq; patrem loquuntur: ut assumptio illa carnis ex uirgine filij nomen acceperit, non qui ante erat dei filius, idē hominis filius sit natus in corpore. Et quidem omnia hæc ad speciem humanæ prudentiæ coaptantur, postquam rationem cœlestis sapientiæ non comprehenderunt: quibus, ut spero, alijs locis uberius copiosiusq; responsum est. Quia ergo ueræ fidei una hæc est fides deo quæ sit placita, & hic æterni regni mons unus in pace sit: de suspectis plurimis arguit nos propheta, dicens: Vt quid suspicitis montes caseatos?) Lac cum corrumpitur densatur: & ex uitio in coaguli caseiq; speciē concrescit. Nam utrunq; id unus Græcitatis sermo complectitur. Ergo sicuti ex natura sua lac ipsum uitio accedente degenerat, & quadā sui corruptione coacescit: ita hæc genera doctrinarum quæ initia cognitionis ex innoxio synceroq; lacte deducunt, corrumpuntur in uitia, fiuntq; corruptione sui coagulata uel caseata ne lac sint. Quod id ipsum loco alio ita meminit: Coagulauit sicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus sum: quia consilijs gestisq; impietatis cor infestum, cum per infantiæ simplicitatem naturam lactis habuisset, uitiorum postea corruptione degenerans, in coagulum densatum esset atq; concretum. Referendus ergo ab his omnibus & sensus & studium est, neque quisquam alius magis quàm hic mons pacis habitandus est. Nam post exprobrationem caseatorum coagulatorumq; montium, continuo subiecit:

Mons in quo beneplacitum est deo habitare, in eo dominus habitabit usq; in finem.) In eo monte æternæ habitationis sedem deo ostendens esse complacitam, qui ad sedem pacis esset electus. Sed quia post legis tēpora circumcisionisq; præscripta sacrificiorumq; præcepta, per Euāgelicæ cōfessionis fidem ab his qui gloriantᷣ in lege, id est à carnali Israel, quædam per nos uidetur pacis dei facta esse mutatio, cognitionisq; alterius ꝙ in lege præscripta est introducta

confessio

Marginal notes: 1. Cor. 4 (beside "obscurum est, de quibus dictum est"); ὄρη τετυρωμένα (beside "tis plurimis arguit nos propheta"); Psal. 118 (beside "ta uel caseata ne lac sint").

confessio, cum nos omnia per dominum Iesum Christum quęcunq; præcepta sunt lege, in spem euangelicam adumbrata esse doceamus, illis contra deū patrem secum loquutum, ac legem dedisse iactantibus: respondendū est, hac ipsa psalmi prophetia per angelos potius legem in manu mediatoris esse dispositā, neq; à nobis quicquam esse mutatum, sed in his manere quæ sola sunt, id est, unam eandemq; sedem dei pacis incolere: cum eundem prædicatorem euangelij dominum Iesum Christum, quem & latorem legis habeamus. Post unius enim complacitū deo montis sedem, quam usq; in finem cœlestis habitabit, ut sedes hæc Euangelicæ pacis præformata per mediatorem legis intelligeretur in lege, continuo subiecit: Currus dei decem milium multiplex milia lętantium, dominus in illis in Syna. In sancto ascendit in altum, cepit captiuitatem, dedit dona hominibus, etenim non credentes inhabitare.) Fidem omnem breuia hæc quidem uerba significant, sed quæ uirtutibus suis magna & infinita complexa sunt. Hanc autem currus siue sedis dei dignitatem, haud dissimiliter Daniel propheta describit, dicens: Sedes eius flamma ignis ardens, rota eius Dan. 7 flumen ingens ducebat ante eum: milia milium seruiebant ei, & decies centena milia adstabant ei. Atq; in his quidem siue sub specie talis ornatus, siue sub significationis exemplo, nobis in curru opinio & sensus comitatus cœlestis affertur: ut sub concordi iugo militibus lætantium obsequelam cœlestem intelligamus. Et hoc ille in Syna ardentes faces cōlucentesq; ignes, ingruescētiaq; tonitrua, & totus dñi aduentus terror ostēdit: ministeria scilicet angelorum, legem in manu mediatoris disponentiū adstitisse. Hic ergo currus dei decem milium multiplex est, miliaq; lætantium sunt. Et quia mediator dei hominumq; sit dominus, in cuius manu per angelos, ut dictum est, lata lex fuerit: sequens sermo subiecit Dominus in illis in Syna.) In illis scilicet lætantibus militibus, currusq; numero multiplici decem milium: id est, infinitorum intelligentia sub decem milium multiplicatione subiecta. In his itaq; deus in Syna est. Sed ne fortè euangelia non supplementa legis aliquatenus uiderentur, qui in illis in Syna est dominus, hic rursum in sancto ascendit in altum, captiuamq; cepit captiuitatem: in eo scilicet sancto, cuius formam ex forma dei euacuatus accepit. Quòd autē sanctus sit, cum plures prophetæ, tum Gabriel angelus ad Mariam testatur, dicēs: Et quod ex te nascetur sanctum, uocabitur filius dei. Et dæ Luc. 1 mones clamant: Scimus quia sis sanctus dei. In sancto ergo ascendit in altum. Luc. 4 Et quid illud sit, ascēdere in altum, sub huius ipsius dicti significatione Paulus Ephe. 4 docuit, dicens: Ascendit autem in altum, quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ? Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos. Ascendēs ergo in altum, & sese hominem ex mortuis in cœlestibus reuehēs: accepit eos qui à diabolo erant capti, quos & ad pulchritudinem domus spolia diuisit. De hinc dona in hominibus accepit, cum primogenitus ex mortuis de se ipse testatur, dicens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce Psal. 2 à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Accepit ergo dona in hominibus, gentes scilicet in hæreditatem: in quibus in sancto in altum primogenitus ex mortuis capta captiuitate conscendit. Et quia ultra humanæ spei fidem sit, eum terrenæ carnis corruptionem in cœlestē gloriam trāstulisse, gentesq; impias, & ante uitiorum ac superstitionū furore peruersas ad cognitionem dei cōsortiumq; esse deductas: ob hoc in his dona hominibus accepit, qui se cum deo habitaturos esse non crederent. Atq; ita huius mediatoris ex lege cognitio est: ut qui in lætantium militibus in Syna fuisset, hic idem in sancto rursum in altum captiua captiuitate cōscendens, do-

nonos qui secum cohabitaturos diffidebamus, acciperet. Post hanc itaque contra spei nostræ diffidentiam acceptorum in hominibus donorum hæreditatem digna hæc ad deum prophetæ subiecta confessio est: Dominus deus benedictus de die in diem, prosperum iter faciet nobis deus salutarium nostrorum.) Benedictus itaque dominus & deus est, ascendens in altum, capiens captiuitatem, in hominibus dona percipiens: eos scilicet qui inhabitaturos se esse non crederent. Quotidie aūt pro populi credentis accessione, benedictionis multiplicatur augeturque confessio: cum gentiles superstitiones, impieque de diis fabulæ, cum aræ dæmonum, idolorum inania relinquuntur, & iter omnibus ac profectus dirigitur in salutem. Hic igitur salutarium nostrorū dominus ac deus est, cuius de die in diem benedictionum significatur æternitas. In eo autem quod quotidie est continuatur: & semper cum tanta æui protenditur infinitas, quanta & dierum post dies successio consequatur. Cautissime autem semper propheticus sermo, ne quid per gentiles fabulas, philosophiæque doctrinam notionem nostram de diuinæ ueritatis scientia perturbaret et admonuit: quia uariæ eorum impiissimæque sententiæ, multa de deo stulte prophaneque complexæ sunt. Nos uero ad cognitionē dei patris & dei filij instituti: sacramentum sumus ueræ cœlestisque prudentiæ, in eo quod uerbum caro factum est, cōsequuti. Ipsum enim nobis, quod Iudæis scandalum, gētibus uero stultitia est, id est, dei passio, crux, mors, sepultura, siue per rationem diuinæ uoluntatis perfecta cœlestisque sapientia est, siue per resurrectionis potestatem uirtutis æternitas est. Ad huius igitur nos propheta scientiam dei, qui nobis & passus, & mortuus est, & resurrexit, & dominus est, instituit dicens: Deus noster deus saluos faciendi & domini exitus mortis:) Eum nobis deū intimans, qui cum esset deus, omnia ad salutis nostræ incrementa suscepit. Et idcirco hic deus noster est: quia deus eorū sit, qui fient salui. Saluos aūt nos per id deus noster efficit, quod exitus sit mortis egressus: id enim his uerbis, quæ Latine minus expresse atque absolute translata sunt, continetur. Admonui enim superius, plerunque interpretes cunctos, dum collocationem ordinemque uerborum demutare ac temperare nō audent, minus dilucide proprietatem declarasse dictorum. Veruntamē in his quæ dicta sunt, Deus noster deus saluos faciēdi, & domini exitus mortis: & salutis nostræ deus, & exitus eius ultra exitum mortis ostenditur, qui mortis exitus domini sit. Omnibus enim qui ueniunt in uitam, ingressus in mortem est: sed primogenito ex mortuis tanto propior fuit egressus ex morte. Atque ideo proprius exitus mortis est domini: quia assumptæ ab eo carnis hæc uirtus sit, ut naturæ nostræ corruptionem in gloriam cœlestem post exitus mortis efferret. Verum susceptæ mortis ipsius non fuit occultanda uel causa, uel ratio: & quid nobis unigenitus deus ex forma dei exinanitus & formam serui assumens afferret auxilij, oportuit ad fidei nostræ & securitatem, & scientiam reuelari. Et primum quidem non alienum à dei misericordia & bonitate uideri potest, ut uitam omnibus in se ipso restitueret ex mortuis. Nempe qui primum animam nobis ac flatum respirationemque uiuendi, cum hominem secūdum imaginem sui similitudinemque constituit, de thesauris potestatis suæ diuinitatisque diffuderit. Secundum Apostolum enim ipsius genus sumus, & secundū eundem omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt: scilicet ut in ipso habitatio nostra atque incolatus ostensa sit sedes, dum omnia immensa uirtutis potestate complexus est. Per ipsum uero originis inchoatæ opus effectusque monstretur, cū in nobis id ipsum quod sumus operatus sit, ex ipso autem initia uitæ ac exordia spiritus indulta notescerent. Non fuit ergo à beneficentia diuinæ bonitatis alienum,

ut qui ex se ipso nobis, qui eius genus sumus, uitæ ac spiritus elemēta tribuisset, in se ipso quoq; nobis per unigenitū deum æternitatis nostræ inchoaret exordia, ueręq; nunc & ex se ipso, & per ipsum, & in ipso maneremus: cū nos in hac ipsa habitatione ac sede mundi huius, qui omnia in omnibus est collocatus, rursum plenius iam atq; perfectius in se ac per se in ista uel ipsa carnis nostrę societate post exitus mortis iam collocaret æternos. Hæc quidem ad significatiōem diuinæ bonitatis ita dicta sint: sed suscipiendæ ab unigenito deo carnis, adeundæq; mortis & per Apostolum, & nūc per prophetā grandior profundiorq; ratio tractatur. Ac primum quid in crucis sacramento atq; mortis ab unigenito deo & domino maiestatis effectum sit, per Apostolum intelligamus: ut duce eo docti, prophetiæ scientiam consequamur. Ait enim ita: Et uos cum essetis mortui in peccatis & præputio corporis uestri, conuiuificauit cum illo donans nobis omnia peccata, delens quod aduersum nos fuit, chirographum in sententijs, quod erat contrarium nobis, tollens illud de medio; & affigens illud cruci, spolians se carne, & principatus & potestates ostentui fecit, cum fiducia triumphans eos in semet ipso. Sacramentum itaq; salutis nostræ primum resurgens ipse ex mortuis, decretumq; mortis nostræ quo ante detinebamur absoluens: in se ipso qui ex mortuis æternus iam maneret, impleuit. Sed in eo ipso quod nobis uitæ autor in se est, dum per assumptionem corporis homo natus & mortuus, iam rursum æternus ex mortuis est, omnes quoq; inimicas uirtutes, mundiq; potestates, principesq; aeris huius ostentui reddidit, id est, uel nostræ spei, uel suæ damnationis fecit ostenta: & ipsos quædam quasi ex dijs seculi portenta constituit, his ipsis in se cum fiducia triumphatis: dum & per securitatem æternitatis mors ipsa in deo moriente fiducia est, & autores mortis humanæ, cum etiam in se ipso per occupatum à satana cor Iudæ autores sunt mortis, triūphat ex mortuis: ut neq; pœnæ mortis abessent, cum seusq; ad mortis infirmitatem subiecisset æternus, & omnem pœnam humanæ mortis exciperet, ut autores cum in æternitatis dominum autores mortis, per id quod uerbum caro factum est, extitissent. Hæc quidem ita Apostolus: sed propheta breuius, licet eandem intelligentiam uerbis significantibus, eadem ista complexus est. Nam ubi dominum in exitum mortis ostenderat, subiecit: Veruntamen conquassabit capita inimicorum suorum, uerticem capilli deambulantium in delictis suis.) Principatus enim ac potestates in quibus capita inimicorum significantur, fecit ostentui. Hæc igitur in mortis exitu conquassat, quorum spiritalem nequitiam atq; naturam, in eo quod capilli uerticem perambulent, docet: dum & tanquā dominatites hominum capitibus insistunt, & tanquam nequitiæ spintales sine sensu eorum quibus insistant, ipsum illum capilli uerticem proculcent: quia & ipsa scilicet corpora usq; ad animæ mentisq; sedem sine sensu adeundi intrò labantur & penetrēt. Aeris enim huius sunt potestates: & ideo capilli uerticē per ambulant, uel insistendi leuitate, uel potestate dominandi, toto in orbe per momenta singula commeantes. Sed hæc in delictis suis peragunt, dum unicuiq; in eo quod delinquant autores sunt, secundum illud Apostoli: Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, de peccato condemnauit peccatū in carne: Cum causam in his exordiumq; peccati ex eo ipso quod in carne sua per instinctum proditionis peccant, id est, de peccato carnis peccatum in carne condemnat. Tenet itaq; diuinæ dispensationis ordinem propheticus sermo: & Euāgeliorum opera adumbrata esse per legem, ipsis illis legis operibus declarat. Multa enim plerūq; per nominum proprietates ita expressa atq; absoluta sunt, ut non gerendis in præsens potius quàm in futurū significandis rebus impensa

Col. 2

Rom. 8

 sint:

sint: ut nunc post tantas ac tam manifestas Euangelicæ spei prædicationes, altius quiddam nobis et ultra aurium sensum affert, subiectus ordo dictorum uel gestorum. Dixit dominus ex Basan, conuertar, conuertar in profundum maris.) Videtur enim hic sermo domini fuisse: cum ad diuidendum ad iter mare, exerendamq; in Pharao iram conuersus est. Nunquid ex Basan conuersum eum esse lex docuit? Non utiq;. Bero est ciuitas hostilis quondam regni, quæ fuit Og regis habitatio: sed interpretatio nominis pudorem confusionemq; significat. Potest quidem uideri, ut ex pudore populi in Aegypto seruientis, cõ depressus à Pharaone, ipsam illam conseruandi educandiq; generis libertatem perdidisset: in profundũ maris, id est, ad liberandi populi sui magnificentiam deus sit conuersus. Sed qui secundum proximum huic psalmum dixerit: Sal-
Psal. 68 uum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me: nõ ambigendus est post humani corporis pudorem (quia ipsæ illæ corporum atq; elementorum nostrorum origines sunt pudendæ) in hoc mare, id est, in hanc seculi tempestatem esse conuersus: utusq; ad ultimæ confusionis uerecundiam subiectus crucis morti, per eam in se inimicorum capita cõquassaret, spiritales scilicet nequitias potestatesq; omnes, et principatus aeris huius reddens ostentui triumpharet: cum eos æternæ pœnæ, postquam ipse & passus & mortuus est, destinaret. Ob id ergo conuersus in profundum maris intelligendus est, id est, usque ad ultimas descendisse seculi passiones: ut cõ culcans capita inimicorũ, ultionem diuinæ potestatis exerceret. Quod id ipsum uidetur sequẽs sermo complecti, cũ dicitur: Vt tinguatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.) Diuinæ autem ultionis ira sub humanæ uindictæ significatur exemplo. Ex Basan enim in profundum maris conuersus ob id est, uti pes tinguatur in sanguine: atque ab ipso sanguine qui ex inimicis est, canum quoq; lingua tinguatur. Hæc uero accidere solẽt hominibus bello cõsumptis, & captiuitate deletis, & uictorum arbitrio atq; ultione punitis. Per humanæ itaq;, ut dixi, consuetudinis morem: cum gladius, cum arcus, cum sagitta, cum framea, cum reliqua pœnarum ac mortium arma memorantur, diuinæ seueritatis significãtur officia. Et hæc quidẽ Iudæis post crucem & mortem domini omnia acciderunt, cum à Romanis capti uniuersa suppliciorum ac miseriarum genera perpessi sunt: ut peremptorum sanguine incedentium pedes tincti sint, & canum lingua satiata sit. Sed id non minus ad eorum pœnam damnationemq; referendum est, qui ostentui redditi cum fiducia triumphantur. Et quia sub his quæ in Iudæorum populo temporibus legis expleta sunt, uniuersarum ferè gentium ad speciem futuræ misericordiæ salus est inchoata, ut pet id quod tum gestum est, id quoq; quod postea gerendum esset, doceretur: cum ipsos illos in quos illa tum gerebantur, & inumbratio nubis, & iter maris, & mannæ spiritalis cibus, & spiritalis potus ex petra in spe Euangelica fideq; concluderet: nunc quoq; ut semper, in his ipsis noui ac ueteris testamenti per prophetã facta connexio est, cum dicit: Visa sunt itinera dei mei regis, qui est in sancto. Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuuenum tympanistriarum. In ecclesiis benedicite dominum deum de fontibus Israel. Ibi Beniamin iunior in pauore, principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Neptalim.) Dei quidem itinera sunt uisa: cum coactis in glaciem aquis præeunte eo in columna ignis & nubis iter populo siccatum est, cum in medio tympanistriarum iuuenes psallentes gloriose glorificatum dominum cantauerunt. Sed nõ minus itinera & alia regis in sancto,

cum

cum uirtutibus cœlestibus animisq; sanctorum iter eius præeuntibus in eo qui Psal. 29
primæ sabbati psalmus est, cantatur: Tollite portas principis uestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus uirtutum ipse est rex gloriæ. Et hæc itaq; dei nostri & regis in sancto itinera sunt uisa, cum ingressum eius tanta cœlestium cœtuum gaudia præeunt. Sed quia quæ ante præformata in Pharao & in Israel fuerant, in diaboli suorumq; clade, & populorum omnium salute perfecta sunt: non ad synagogæ confessionem, sed ad ecclesiæ benedictionem nos cohortatur propheta, ut quibus dei & regis in sancto itinera essent uisa firmaret, dicens: In ecclesiis benedicite dominũ deum de fontibus Israel.) Ex initijs scilicet legis atq; adumbrationum gestorum doctrinam ecclesiæ defluxisse commemorans. Ac ne quid benedicentibus ecclesiis ambiguitatis existeret, quis hic maximus Euangelicę spei prædicator futurus esset, ostendit dicens: Ibi Beniamin iunior in pauore, in ecclesiæ scilicet fontibus Beniamin iunior in pauore mansurus: post consternationem etiim pauoris in Euangelium Christi de tribu Beniamin Paulus electus est, matutino deuoratas carnes ad uesperum diuidens in salutem. Cæteros quoq; principes Iuda ne ignorentur ostendit: id est, qui ab eo qui de Iudę fruti ce expectatio gẽtium futurus erat, eligendi essent, reuelans: Principes Zabulon, principes Nepthalim. Ex his enim, ut euangelia declarant, apostolorum est cœpta delectio: hos principes eorum qui in ecclesiis cõgregarentur ostendens. Nam cum ex omnibus tribubus singulis quibusq; populis secundum legem sint principes instituti: nunc tamen ubi euangelicæ dispensationis principes declarabantur, earum tantum tribuum ex quibus uocandi essent, cõmemorata sunt nomina. Orta eñi in finibus Zabulon & Nepthalim luce magna post umbram mortis: piscatores ex his sunt hominum cõstituti. Solum ergo id sub prophetiæ significatione ex illa principum uniuersitate memoratum est: quod ad Euangelij cõfirmationem ipsis rerum effectibus & apostolorum electione esset explendum. Et quia tantæ expectationis spe detinerentur (quia nõ ambiguum est omnes sanctos & prophetas cœlesti desiderio euangelicæ beatitudi
nis tempus optasse, domino dicẽte: Amen dico uobis, quia multi prophetæ & Mat. 13
sancti cupierunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ uos auditis) consummari id quod tantopere concupiscit precatur dicens: Manda deus uirtuti tuæ, confirma deus quod operatus es in nobis. A templo tuo in Hierusalem, tibi afferent reges munera.) Distinguit intelligentiæ significationem, ne quid confusum ambiguumq; subrepat in eo quod ait: Manda deus uirtuti tuæ: Quod utiq; contra humanũ sensum & usum naturalis consuetudinis est loquutus. Mandare enim quisquam uirtuti suæ aliquid non uidetur, quia per eam internæ potestatis insit effectus: & cum omnia uirtute fiant, non existimatur uirtuti ipsi aliquid mandari solere faciendum. Sed enim dei uirtus deiq; sapientia est dominus Iesus Christus: qui & ponendæ animæ ac resumendæ mandatum accepit à patre. Idcirco non contra intelligentiæ communis sensum dictum uidetur, quod tamen propheticæ scientiæ proprietate memoratum est: ut uirtuti suæ mandaret deus, unigenito scilicet deo, qui & dei uirtus est. Dehinc quia rerum subitarum in deum non cadit noua repensq; molitio, cuius scientiam non subterfugiant quæ gerenda sunt, quia natura eius uniuersa quæ erunt uirtutis suæ potestate complexa est: id nunc confirmari propheta postulat, quod iam sit
idem deus operatus in nobis, secundum illud Apostoli: Benedictus deus & Ephe. 1
pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus: in quo & elegit nos ante mundi constitutionem, uti essemus

sancti & immaculati in ipso. Deus itaque qui secundũ prophetã fecit quæ uentu-
ra sunt, ea quæ iam ante constitutionem mundi per definitionem gerendorum
operatus in nobis est, confirmauit in domino. Et quid illud sit, mox continuat
ordo dictorum: A templo tuo in Hierusalem tibi afferent reges munera.)
Templum in Hierusalem est, in quo hostiarum legitima offerebantur: nunc au
tem à templo in Hierusalem à regibus sunt munera offerenda. Quod utique cõ
tra locorum significationem rationemque gestorum est: ut illinc quò inferri ma-
gis oporteret, id est de templo, auferenda sint munera. Sed quia est cœlestis illa
nobis mater Hierusalem, & primitiuorum conscriptorum, & frequentantium
cœtus, omnisque in Christo renatus dei templum est, maxime in quo non mors
magis sit regnatura, sed uita: & qui ipse rex sit eius, cuius seruus fuerat ante, pec
cati: hostiam se ipsum uiuam, & rationabilem, & placentem deo offerens. Tum
ergo ab hoc templo, id est, ab hac sancta corporis sui habitatione, in illo cõuen-
tu angelorum frequentantium, id est, in illa cœlesti Hierusalem, si qui reges sint
id est, qui peccato ultra non seruiant, offerent se ipsos deo munus. Quod quia
carnalis Israel dum sibi tantum peculiarem dei misericordiam usurpat, uide-
tur tanquam soli ei sit proprium defendere, mox propheta subiecit: In-
crepa feras syluæ, concilium taurorum inter uaccas populorum, ut non ex-
cludantur hi, qui probati sunt argento, dissipa gentes quæ bellum uolunt.)
Vaccas in Samaria adoratas esse cognitio ex libris est. Principes uero populi
istius iam non populi: sed gregum duces esse propheticus sermo est, cum di-
Psal.21 citur ex domini persona: Tauri pingues obsederunt me. Feras autem syluæ, ne
quitiarum spiritalium supra uerticem capilli in peccatis suis deambulantium
Psal.79 significatio intelligenda est, secundum illud: Deuastauit eam aper de sylua, &
singularis ferus depastus est eam. Hoc in loco ipsius principis mundi, id est sa-
tanæ, & immanitas significatur & uirtus. Id ergo nunc poscit propheta, ut uide-
licet has feras syluarum uel hoc concilium taurorum inter uaccas populorum
increpet: ne hi qui probati argento sunt, excludantur. Probati autem argento
hi sunt: qui secundum argentum de peccati & passionum omnium igne deco-
cti, immaculati & sine terrenæ sordis ammixtione iam splendẽt. Cum enim pro
pheticus sermo fidem gentium prædicet, populique huius exacerbantis impro-
bam uoluntatem sæpissime increpet, iamque salus à deo in omnes, per omnesque
sit cognita, idque ex scientia dispositionis dei notum sit: quum impietate populi
Rom.3 exprobrata, sancti quique in spem regni cœlestis uocantur (non enim Iudæo-
rum deus tantum est, & non gentium, imò & gentium. Vnus enim deus est qui
iustificat circũcisionem ex fide, & præputium per fidem) Postea ergo quàm in
crepitis his, qui principes Sodomorum & populus Gomorreorum esse merue
runt: tum ad gentes cognitio dei scientiaque defluxit, & iam non intra errorem
neque contradictionem in scientia detinentur. Increpitis autem syluarum fe-
ris, taurorumque concilijs uaccisque populorum: eos qui adhuc perpetuis aduer-
sum gentium spem ad salutem infidelitatis odijs persistunt decertare, condem-
nat dicens, Dissipa gentes quæ bellum uolunt. Pacificauit enim omnia domi-
Col.1 nus in cœlo & in terra. Et secundum Apostolum Deus erat in Christo, mun-
2.Cor.5 dum reconcilians sibi. Earum ergo gentium dissipationem, quæ cœlestis pacis
fœdus abnuant, magisque dissensionum uolunt bella, sub diuersarum tamen gen
tium congregatione denunciat. Nam ad conseruationem coniunctionemque to
tius sensus, increpitis taurorum concilijs, ferisque syluarum, gentibusque bellum
uolentibus dissipatis, ne quid sibi ultra arrogans Israel impiusque præsumeret,
subiecit: Venient legati ex Aegypto, Aethiopia præueniet manus eius

Deo regna terræ: cantate domino, psallite domino. Expleta autē hæc eadem
sunt uel Magis ex oriente uenientibus, uel tunc cum in apostolos spiritus san-
ctus diuisi ignis modo uenit. Nam illic ad prædicationis Euangelicæ cognitio-
nem etiam ex Aegypto conuenisse scribuntur: quibus magnitudinem diuini
muneris tanquam legatis renunciantibus, Aegyptus propè uniuersa est iam fi-
delis. Aethiopia uero, in Candaces eunucho fidei cōfessione præuenit manus
suas, dum ipse baptismi gratiam sibi postulat, dicens: Ecce aqua, Quis prohi-
bet me baptizari? Sacramentum ipsum baptismi adeo impatientis desiderij
cupiditate præueniens: ut à diacono ministerium apostolici officij salutis suæ
cupidus exigeret. Et quia exinde per omnes ferè gentes prędicatio diuinæ co-
gnitionis illuxit: quia & omnia regna domitum Christum deum intellectura
licet sero sunt, & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei
patris sit: consummationem temporis huius exoptat, dicens: Deo regna ter-
ræ: cantate deo, psallite domino. Omneis scilicet ad canendum ac deo psallen
dum adhortatur: uel quia salute omnium prophetica solicitudine lætatur, uel
quia regnis omnibus deum cognoscentibus regni cœlestis succedit æternitas.
Atque, ut in cæteris solet, nunc quoque cum deo dominoq; cantandum psal-
lendumq; esset, ostendit dicens: Psallite deo, qui ascendit super cœlum
cœli ad orientem, ecce dabit uocem suam uocem uirtutis.) Competenter
nunc ascendentis super cœlum cœli ad orientem dei honor poscitur: ut quia
superius significata humilitas eius fuisset, cum uidelicet super occasum ascen-
dit, & exitum mortis egreditur: nunc ubi non cœlum, sed cœlum cœli trans-
gressus esse noscitur, diuinitatis ac magnificentiæ eius noti ignoraretur æter-
nitas. Ad orientem uero idcirco, quia ipse secundum propheram oriens ex al-
to sit: ut regressus eò unde descendetat oriens, nosceretur, ipseq; sit omnibus
in hunc cœlestis sedis ascensum rursus autor oriundi. Nam id ipsum sequēs ser-
mo significat, cum dicitur: Ecce dabit uocem suam uocem uirtutis. In omnibus
quidē quæcunque in corpore manens gessit, uirtutis uocem dedit, quū paraly-
tico dicit: Surge & ambula, quum Lazarum uocat è sepulchro, quum Petro cæ *Matt. 9*
terisq; apostolis ait: Quæcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cœ- *Matt. 19*
lis: & quæcunque solueritis super terram, soluta erunt & in cœlis. Vox planè
est ista uirtutis, humanæ infirmitati tantum posse concedere. Sed scimus adhuc
aliam uocem superesse uirtutis, de qua ipse testatus est, dicens: Amen amen di- *Ioan. 5*
co uobis, quoniam uenit hora, & nunc est, in qua audiēt mortui uocem filij dei,
& qui audierint, uiuent. Nunquid ulla uox potest maior esse uirtutis, quàm dis-
solutorum corporum puluerem in formam cogere, soliditatemq; membrorum
& uitam rursum in homines animasq; renouare, & corruptionem naturæ imbe
cillis naturæ cœlestis incorruptione mutare? Hæc humanæ spei uera & perfe-
cta constantia est, hæc diuinæ magnificentiæ bonitas absoluta est, ob quod u-
niuersos ad honorem huius tantæ uirtutis hortatur dicēs: Date honorem deo:
ut perceptæ immortalitatis laudem ad honorem eius qui tanti nobis muneris
parēs est, referamus. Dehinc ne quid sibi uel carnalis Israel uel uniuersitas gen
tium ipsarum ex his pietatis scientiæq; dei meritis præsumeret, à quibus hic ho
nor deo reddendus esset, ostendit dicens: Super Israel magnificentia eius,
& uirtus eius in nubibus.) Super eum scilicet Israel magnificentiam futuram
esse demonstrans, qui iam ex comparatione nubium spiritalis existeret, uel
qui secundum Apostolum rapi obuiam Christo in nubibus mereretur. Et idcir
co uirtus eius in nubibus est: quia his qui ultra terrenam originem mortalemq;
degentes se in sensum cœlestem & uitam, ut ita dicam, aeream extulissent, ob-

uitamq; elati in nubibus astitissent, his esset proprium uirtute dei magnificentia, q; lætari. Frequenter autem memini his ipsis nubibus tanquam ratione scientiaq; perfectis, ne super impiam Israel uineam pluerent, esse præceptum: quia indigni sancto eloquio, quos iam spinæ & tribuli, id est, terrena uitia obsederant, extitissent. Namque cum omnibus sit ad nouam resurrectionis originem uoce uirtutis utendum, non uniuersis tamen gloriosus, id est, resurrectionis ho-
Ioan. 5 nor est præparatus, domino dicente: Nolite mirari ista, quoniam uenit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient uocem eius: & prodient qui bona gesserunt in resurrectionem uitæ, qui autem iniqua gesserunt in resurrectionē iudicij. Etidcirco super eum Israel magnificentia & uirtus dei est, qui esset in nubibus: quia pro discrimine uitæ innocentis atq; impiæ resurrectionis sit, aut in uitam, aut in iudicium distincta diuersitas. Deinde id ipsum sequens sermo designat, dicens: Mirabilis deus in sanctis suis.) In eis scilicet mirabilis, quos in uitæ resurrectione excitabit æternos. Mirabilis autem est, cum omnem beneuolentiæ suæ in eos conferet uoluntatem: cum ipsos intra perfectionem cœlestis gloriæ collocabit. Sicuti ad patrem pro his precatus est, dicens: Pater,
Ioan. 17 uolo ut ubi ego sum, & hi mecum sint. Vel illud: Vt omnes unum sint, ego in illis, & hi in me. Mirabilis ergo in sanctis deus est, quos cum conformes gloriæ corporis sui fecerit, per se, qui mediator est, etiam in unitatem paternæ maiestatis assumet: dum & in eo per naturam pater est, & ille rursum per societatem carnis in nobis est, quos in regnum præparatum illis ante constitutionem mundi obtinendum locauerit, quibus absorpta morte immortalem uitam æternamq; reddiderit. Non enim iam incrementis corporum escarumq; alimentis, infirmitatumq; casibus uitæ humanæ demutatio laborq; toleratur: sed æternitas cunctis quæ naturæ suæ uirtute ipsa se continens, id est, quæ se ipsam alat conseruetq;, donabitur: certiq; omnes fore se sempiternos quod nō aliunde iam, id est non extrinsecus contineantur ad uitam, sed ex deo, per quem resurrexerint, & iam immortales maneant, & æterni. Et ideo hæc humanæ spei sacramenta tali confessionis fide propheta cōclusit: Mirabilis deus in sanctis suis deus Israel, ipse dabit uirtutem & fortitudinem plebi suæ, benedictus deus est.) Dat itaq; uirtutē plebi suæ & fortitudinem deus, quæ immortalis effecta, intra uitam uirtutemq; contineatur: dispoliatoq; corpore, superinducta sit honore cœlesti, ut omni corruptione & infirmitate depulsa, deum æternitatis suæ laude benedicat, per unigenitum & primogenitum suum deum ac dominum nostrū Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem pro his, qui uel immutabuntur Psalmus ipsi Dauid.

Psalmus. LXVIII.

Aluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animā meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.) Tertius hic pro his qui immutabūtur est psalmus: qui & si nihil sub historiç cōmemoratione complexus est, ut in quinquagesimo & nono inesse tractauimus, neque ut in quadragesimoquarto aliquid proprium in superscriptione prætulerit, ubi: Pro dilecto canticum prænotatur: in eo tamen quod non: illius Dauid, sed illi Dauid psalmus: In finem præscribitur: in illum potius Dauid qui & oriens & iustus & finis est legis conuenire intelligenda prophetia est. Per id enim non ab illo sed in illum psalmus docetur esse cantatus. In his autem qui immutabuntur, Euangelicæ spei fideles significari docuimus: qui aut ex legis obseruatione, aut ex gentis impietate ad cognitionem dei demutati tanquam renascentes incorruptç æternitatis candore flo-

rerent,

rerent, quod id ipsum psalmi fine tractabitur. Non ambigitur autem psalmus
ipse sacramentum passionis domini continere. Nam præter Ioannem apostolũ
qui in potatione aceti consistere consummationem scripturarum testatus est,
cum etiam dictũ hoc ab eodem sub Apostolorũ recordatione præsumptus sit:
Zelus domus tuæ comedit me, adimit ambiguitatem, confirmatq; omnia ad eũ
dicta gestaq; esse referenda. Vniuersarũ itaq; humanarum passionum sorte per
functus, secũdum susceptas infirmitates nostras loquitur: & doler ipse quidem
extra necessitatẽ & timoris positus & doloris, sed his se tamen quæ suscepit ac-
cõmodans: ut qui carnis nostræ homo natus esset, ex dolorũ nostrorũ querelis
& infirmitatis precatione loqueretur. Cœpit itaq; ita: Salua me deus, quoniã
intrauerunt aquæ usq; ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non
est substantia.) Viuendi omnibus finem mors in cunctos constituta præscri-
bit. Et quid sibi nunc oratio ista uult, quæ se saluari deprecatur, cum lex mor
tis in omnes sit constituta? Dehinc nunc orandæ salutis hæc causa est, quia in-
trauerint aquæ usq; ad animam. Introeundi autem aquis ad animam hinc facul
tas sit, quòd infixus sit in limũ profundi. Defixi uero in limo profundi nulla sub
stantia sit. Ergo quia nemo nisi quod sperat precatur (sperat autem nemo se mo
ri) talis hæc eius merito oratio est, quæ moriturus licet, morte non erat obtinen
dus. Assumpta ergo infirmitas habuit officium deprecandæ salutis, diuinitatis
uero conscientia spem tenuit salutis in morte sperandæ. Saluari ergo se orat qui
& dixerit: Deus deus meus quare me dereliquisti? Introeũtib. enim aquis usq; Marc. 15
ad animam, subiectus morti crucis fiebat; cum passionũ uniuersarum impetus
usq; ad mortem animæ prorumperet. In aquis autem infectationes populi mo-
tusq; gentium significari solere non dubium est, cum dicitur: Torrentem per- Psal. 123
transiuit anima mea. uel illud: Et pertransiuit anima mea aquã immensam. Sunt Ibidem
& aquæ arenosam domum subruentes, eamq; in casum ruinamq; pellẽtes. Hæ
ergo nunc aquæ usq; ad animam intrantes, ad precem eum orandæ salutis coe-
gerunt. Verum meuntium hatum passionum, non aliunde quàm ex assumptio
ne carnis & uirtus est & potestas. Non eñ incidere in deum hic infirmitatum
nostrarum terror ualebat, aut exetere se nisi in carnem corporis nostri: ante q;
in subiacente materia potuerant passiones. Porrò autem hautienda fuit natura
cœlestis, ut exinaniens se ex dei forma in formam serui hominisq; decederet.
Et ideo usque ad animam aquæ penetrant: quia substantia ei non sit infixa in
limo profundi? Non utique substantia ea non erat quæ assumpta habebatur,
sed quæ seipsam inaniens hauserat. Nullo autem modo se coruit qui seipsum
exinaniuit euacuans: nec tamen idipsum uidebatur extare, quod iam in aliud
se euacuando congesserat. Non est ergo substantia, per id quod infixus est in
limo profundi. Primus enim homo de terræ limo: & secundus Adam in hu-
ius limi profundum de cœlis descendens, seipsum tanquam ex alto ueniens
defixit. Euacuans ergo se, quippe cui substantia non erat, non iam usque ad
carnis, uetum etiã usque ad mortis profunda descendit: & omnis in eum ter-
ror desæuientis in nos tempestatis incubuit. Cum enim se contra naturæ cœ-
lestis terrenæq; diuersitatem, in hanc humum potestatis suæ uirtute defixit:
quia ea quæ natura dissident, ad quandam connexionis suæ soliditatem non
generis ipsius propinquitate conueniunt, sed potiore uita qua confixa so-
ciantur: tunc & pati cœpit & mori posse, per occasum mortis in terram ac in
inferna descendens. Sequitur enim: Veni in altitudinem maris, & tem-
pestas demersit me.) Imitator ille & dominicæ mortis & temporis Ionas,
mari mersus cetóque susceptus, non tam in mari se quàm in inferno posi-

tum testatur. Clamaui in pressura mea ad deum meum, & exaudiuit de uentre inferorum clamores meos. Et quamuis eum cetus ad speciem infernæ mortis hausisset, ait: Introiuit caput meum in scissuras petrarum, descendi terram cuius seræ tenaces & æternæ. Sancto etiam Iob post illud uniuersarum passionum gloriosissimum bellum, cum dignus iam esset eloquio diuino scientia naturæ, post confracti intra se maris portas, rugientesque eius in matris suæ uentre terrores: rursum quid etiam in mari significaretur dominus reuelauit, di-
Iob. 38 cens: Venisti autem super fontes abyssi, aut in uestigijs maris ambulasti? Aperiuntur autem tibi præ timore portæ mortis? In uestigijs utique maris, tanquam in profundo uel altitudine maris portas mortis esse significans. Nam cum profunda maris inferiora sint terræ: necesse est in profundo maris, id est, in inferioribus sedem mortis ostendi. Veniens ergo in hoc profundum maris, tempestate demersus est, cuius in anteriori psalmo ita meminit, dicens: Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transierunt. Sed & ille, ut dixi, dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus externisque terræ seris immanissimus ille maris istius cetus euomuit, haud dissimilis est. Omnes suspensiones tuæ & fluctus tui super me transiebant. Vsque ad mortis igitur ueniens profundum, mortis ipsius tempestate demersus est, aduersarumque uirtutum depressus procellis est, non tamen coactu eorum qui seipsos diabolo præbituri erant uelut ministerij arma peccato: quippe qui & nonnunquam consilia initæ mortis suæ exprobrauerit, & stans in templo sæpe clamauerit, & eleuatis ad deum frequenter oculis intenderit, ut ad unumquodque diuinitatis suæ opus maximum aspectare intelligeretur ad patrem, ob quod sequitur: Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum spero in deum meum.) Infirmitates nostras suscipiens, portansque peccata, usu & cõsuetudine humanæ defatigationis loquutus est. Nempe qui se somno & lassitudini sæpe commiserit, etiam usque ad sitis & esuritionis necessitatem. Fauces itaque eius raucæ sunt, oculique defecti. Causam uero maximi clamoris & intentionis oculorum hanc esse do-
Ioan. 12 cuit, quia speraret in deum, uel cum clamat dicens: Qui credit in me, non in me credit, sed in eum qui me misit: uel cum clamaturus Lazarum uoce magna, ele-
Ioan. 11 uatis sursum oculis ait: Pater gratias tibi ago quia audisti me. Sed illo uel pater ni nominis magnificentiã testante, uel humanæ salutis opus moliente: odia in eum multiplicantur incassum. Sequitur enim: Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Conualuerunt qui persequuntur me inimici mei iniuste, quæ non rapui tunc exoluere repetebar.) Numerus odientium ultra capillos capitis est multiplex: siue ob impiorum copiosam multitudinem, siue quia indigni sint dei cura. Iam Apostolorum capillos cum tanta eorum deo cura esset, scimus esse numeratos: siue quia infidelium numerus ultra numerum sit fidelium. Nam decus capitis in capillis est: & ecclesiæ quæ corpus est Christi, in apostolorum decore omnis ornatus est. Super hoc capitis sui decus, odientium est multitudo. Oderunt autem eum gratis, id est, causam odij non habentes: & conualescentes inimici, iniuste sunt persecuti. Non enim peccatum egerat, nec dolum habuerat: & ideo quæ nõ rapuerat, tunc repetebatur exoluere. Cum enim debitor mortis peccatique non esset, tanquam peccati & mortis debitor tenebatur: ab his scilicet qui in eo peccati legem, quæ in membris nostris est, exerebant. De peccato enim condemnauit peccatum in carne. In quo quia magnum diuinæ sapientiæ consilium explebat, crucisque mors in deo stultitia gẽtibus uidebatur, magnaque in eo cœlestis terrenæque spei expectatio inerat: subiecit. Deus tu scis insipientiã meam, & delicta mea à te

à te non sunt absconsa. Non confundantur in me, qui expectant te domine uirtutum. Non uereantur super me qui quærunt te deus Israel.) Insipientiæ suæ deus conscius est, & delicta sua abscondita ab eo non sunt. Pœnas scilicet insipientiæ & delictorum quas non rapuerat repetebatur exoluere. Vsque ad crucis autem stultitiam, id est, quia stultum sit gentibus peccata nostra sic suscipi, ut peccator & stultus gratis iniusteq; uexatur. Sed quia stulticiam atq; delicta propter sapientiam nostram uitamq; susceperat, ut & principẽ seculi iudicaret, & de peccato condemnaret in carne peccatum, cum in se, in carne scilicet corporis sui in qua nihil inueniri poterat peccati, secundum quod ait: Ecce ueniet
Ioan. 14
princeps mundi, & non inueniet in me quicquam: Veniens hic mundi princeps nihilq; inueniens, peccati tamen pœnam, id est, ius mortis exercuit, per quod humanæ mortis autor, quia in autorem uitæ peccati nescium mortem molitus sit, iudicatur. Et hæc sanctorum expectatio fuit, ut omnis caro redimeretur in Christo: ut in eo æternæ resurrectionis primitiæ existerent. Non confundi in se eos rogat qui expectent dominum, neque quærentes deum Israel super se uereri aut pudere: quia suscipiendæ ab eo carnis tempus desideratum
Matt. 13
sit, secundum illud: Multi prophetæ & iusti cupierunt uidere quæ uos uidetis & audire quę auditis uos. Ne quid ergo in se imbecillum infirmúmque maneat deprecatur: ne spem expectannum infirmitas corporis carnisq; confundat. Per eum enim & in eo expectatio nobis omnis ad deum est. Veniens ergo in corpus, ne in se sanctorum spes confundatur orat. Quòd autem infirmitates nostras ad salutem generis humani ex paterna uoluntate susceperit, quia non uoluntatem suam facturus uenerit, sed uoluntatem eius qui se miserit patris, nunc quoque per subiecta declarat: Quoniam propter te sustinui improperium, operuit reuerentia faciem meam. Alienus factus sum fratribus meis, & hospes filijs matris meæ. Quoniam zelus domus tuæ comedit me.) Non fuit ergo in unigenito deo naturalis infirmitas, sed assumpta: quia propter deum hæc improperia susceperit passionum. Quanquam ne in naturis quidem hominum in est necessitas aliqua peccati, sed ex appetitu uoluntatis oblectationeq; uitiorũ peccati usus arripitur. Et ideo dominus non se rapuisse, quæ ut solueret repetebatur ostendit, quia ea quæ contra naturam sint desiderata rapiantur, soluturis omnibus quadrantem nouissimum talium debitorum: & ob hoc orationis dominicæ præscripto, remitti nobis debita deprecamur. Sustinuit ergo improperium propter deum, dum alienum à natura sua corpus assumit: dum qui secũdum Apostolum peccatum nesciuit, pater facit esse peccatum: dum fit obediens usque ad mortem crucis: dum ipse exprobratur quòd cæteros saluans se ipse non saluet: dum contumelias sputorum alapatumq; perpetitur. Hoc igitur pudore coopertus ob deum, fit alienus à fratribus suis, & filijs matris suæ hospes efficitur, à uitijs scilicet eorum qui sibi secundum carnem consanguinei habebantur alienus: dum numulariorum mensas templum ingressus euertit: dum nundinas ouium ac boum prohibet: dum uendentibus columbas cur domum patris sui domum fecerint negociationis exprobrat. Zelo enim domus dei peruasus hæc egit: Est autem hæc amoris pij indignatio: ut eorum quos diligimus contumelijs tanquam zelo efferuescente moueamur. Hoc enim pollutæ domus zelo, ut Euangelium (sicut superius docui) testatum est, turbam omnem ementium ac uendentium templum ingressus eiecit. Zelo aũt dei etiã usque ad mortis seueritatem, & finẽ placuisse, laudabile est. Per hanc igiť exprobratarũ his cupiditatum indignationem, omnium in eum maledictorum congesta conuitia sunt. Quæcunque autem in impios dirigi solent, hæc in eum op-

probria

probria sunt relata: cum blasphemus, cum Samaritanus, cum Belzebub, cum dæmonium habens dicitur. Id enim subiecit: Et opprobria exprobrantium te ceciderunt super me.) Blasphemiæ opprobrium, ei potius qui deo contumeliam exprobret ingeritur: sicuti dæmonij infamia, ei magis qui à deo sit alienus est propria. Quæ cum omnia ei exprobrata sint propter domus dei zelum, eorum qui deum exprobrant super eum opprobria congeruntur. Et huius dicti ad Romanos Apostolus scribens, sub huius significationis meminit intelligentia. Ipsa enim ieiunij continentia recidit in opprobrium, cum à diabolo tentatur, cum in templi pinnacula locatur, cum supra montem fertur, cum postremo ad adorandum satanam totius mundi ambitione tentatur. Flet interdum & ingemiscit & tristis est: & id ipsum ad infirmitatis tribuitur exemplum. Omni deniq; generi hominum & obtrectatio efficitur & canticum: Ipsi enim, qui in portis orandi uictus causa sedebant, obloquuntur & detrahunt, & in eo ebrij psallunt. Hæc autem omnia uel secundum gestorum fidem, uel secundum humanæ consuetudinis modum in se ita gesta esse conqueritur. Et operui in ieiunio animam meam, factum est mihi in opprobrium. Et posui uestimentum meum saccum, & factus sum illis in parabolam. Aduersum me detrahebant qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant uinum.) Fuit itaque ieiunium ei in opprobrium: quia per esuriendi opprobrium usque ad adorandi satanæ contumeliam tentatus est. Vestis autem de sacco, habitus est luctus: Luctus uero omnis affectus, in fletu est. Et cum Lazarum excitaturus lachrymat, infidelitatem humani generis lugebat: In habitu enim luctus, flendi significatur effectus. Quòd autem non Lazarum, cuius & morte lætatur, quem & ex mortuis excitaturus erat fleuerit: omnis ipse euāgelij sermo declarat. Sed cum resurrectionis fidem nullam futuram, in ipso resurrectionis opere fleuisset, fletus eius in parabolam profecit, ut documentum amoris sui in Lazarum flendo dictus sit præbuisse: & à plerisque hodie, quia fleuerit, arguatur infirmus. In ebrijs autem psallentibus, & his qui in porta federent detrahentibus: omnium, etiam infimorum, in eum contumeliæ per hanc cōsuetudinem uulgi docentur. A deo autem nullum genus hominum de eo tacuisse manifestum est, ut Cleophas ei qui tanquam rerum ignarus causam sermonis intertogaret, re-

Luc. 24 spondisse ita scribatur: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in ea in diebus his? Stupor enim est de ignoratione unius, in cognitione uniuersorum. Sed inter has omnium de se & obtrectationes & contumelias, humanæ salutis sacramenta peragebat: & salutem à deo homini quem assumpserat deprecatur. Id enim sequitur: Ego uero orationem meam ad te domine, tempus beneplaciti deus. In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in ueritate salutis tuæ. Eripe me de luto ut non hæream, & de profundo aquarum. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat puteus super me os suum.) Cæteris in contumelias & opprobria eius intentis, ipse oratione sua totus ad deum est: susceptas quidē infirmitates nostras in se habens, sed in his quibus afficitur cœlestis erga nos misericordiæ munus exequitur. Neque inuitus hæc sumens, in multitudine misericordiæ, bene placitū deo esse tempus ostendit. In hoc ergo beneplacito tēpore rogat: quia nō ignorat hanc patris de se prophetiā etiam ab Apostolo Paulo

Esa. 49 recognitam: Tempore accepto exaudiui te. Omnia quidem deo pro magnificē tia operū, intelligenda sunt placere quæ gesta sunt: & cum in Genesi scribatur,

Gen. 1 Et uidit deus quia bona sunt, uitium nullum in rerum relinquitur creaturis. Tamen si quædam humani ingenij corrupta nequitijs sunt, ut ex remedijs uenena,

ut ex

ut ex ferro ensis, ut ex igni conflagratio, ut ex cibis cruditas, ut ebrietas ex uino: ut postremo partes ipsæ & membra corporum ad naturales usuq; usus utilesq; formatæ, uitiorum se ac criminum ministeria præbuerunt. Et cum deo cuncta sint placita, beneplacitum tamen tempus hoc est, quo unigenitus deus in sanguine corporis nostri, tanquã inimica ac dissidentia reconciliaturus omnia in cœlis & in terra deo esset: cũ multiformis illa dei sapientia alijs occulta temporibus, nullisq; principibus ac magistratibus seculi cognita, ad laudem claritatis dei esset reuelanda: cum cohæredes & concorporales & comparticipes Christo gentes fierẽt: cum in eo omnes aduersæ deo uirtutes dehonestarentur: cum mors postquàm in deo esset grassata desineret: cum lex peccati, quæ in carne nostra est tolleretur: cum reuelationem filiorum dei congemiscens omnis creatura speraret: cum in passione unigeniti dei omnium ante constitutionem mundi causarum & originum consummaretur effectus: principem seculi iudicãdo, hominem ex peccati lege redimendo: creaturis à corruptionis uanitate cui seruierant liberandis: nequitijs spiritalibus domini morte dãnandis: deo in omnibus & per oẽs æternitatis munere immortalitatis nostræ claritate laudando. Omnia autem hæc uirtus resurrectionis impleuit: & per primitias ex mortuis ab hominum genere morte depulsa, in autores mortis, æternæ mortis pœna decreta est. In se enim ipso principatus & potestates dehonestatas cum fiducia triumphauit. Et ideo post beneplaciti temporis significationem, omnis tribuendæ ueræ salutis oratio est: ut ea ipsa salutis ueritas intelligeretur, quæ ex resurrectione speratur. Dehinc qui infixus esset in limo profundi, ut luto non inhæreret rogaret, secundum illud: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Qui enim de terra *Psal. 5* est, & in terram ex aqua acceptus est reuertetur: luto & limo quo infixus est inhærebit, naturæ suæ, id est, corporis origine dissolutus. Liberari se etiam ex odientibus se deprecatur, & de profundo aquarum: quia usque ad animam suam id est, usque ad passionem insectantium odia proruperant. Veniens quoque in altitudinẽ maris, ac tempestate demersus, nunc ne demergatur orat: ut superius assumptæ infirmitatis nostræ professio sit, cum se demersum esse profitetur: nunc uero consciæ suæ salutis fiducia, cum ne se aquæ tempestas demergat precatur: Nam eiusdem naturæ non est, & demersam iam esse, & ne demergatur orare: sed eius quæ per corpus licet mersa, non tamen sit detinenda per spiritum. Et ideo nunc ne absorbeatur profundo, néue super se puteus os suum claudat, precatur. In puteo enim infernæ mortis sedem significari, & psalmus alius testis est, cum dicitur: Tu uero domine deduces eos in pute- *Psal. 54* um interitus: demersum hoc profundúmque puteorum in inferna terræ significari demonstrans. Ne contineat ergo super eum puteus os suum postulat. Impossibile enim est deum uitæ, portis inferni detineri. Ac ne in eo quòd mortem nostræ infirmitatis assumpsit, secundum humanam necessitatem aliquid ei ex mortis acerbitate hæreret, ideo subiecit: Exaudi me domine, quoniam suauis est mihi misericordia tua: secundum multitudinem misericordiæ tuæ conspice in me.) Hoc enim in multitudine misericordiæ bene placitum est tempus, cum in se uniuersorum hominum uitam deus miserans, ut miserator deus uitam esset largiturus ex mortuis: sed qui suauem banc sibi esse dei misericordiã testabatur, susceptæ tamen infirmitatis nostræ solicitudinẽ non relaxat, dicens: Ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, uelociter exaudi me. Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me.) Omnia ut homo patitur & loquit. Nam ex susceptione carnis & puer est,

secun-

Esa. 43 secundum illud: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ. Et citum auxilium tribulationi suæ orat, & intendi in animā suam rogat: ut per id quod in eam intendit deus, digna sit liberari. Et hæc quidem, ut homo noster obediens usq; ad mortem crucis precatur. Sed cum eripi se propter inimicos suos rogat, consuetudinem humanæ & spei & mortis excedit. Nemo enim saluus alia magis quàm salutis suæ causa uult esse, & à malis quis eripi se ob id necesse est, ne malis afficiatur optabit. At uero nunc eripi se nō sua causa, sed propter inimicos suos, ex his quibus afficitur deposcit: quia hi inimici de honestandi in se patiente, & triumphandi cum fiducia in se ex mortuis resurgēte mox essent. Deniq; nihil se sua causa agere ac pati consequentibus docet dicens: Tu enim scis improperium & cōfusionem & uerecundiam meam. In conspectu tuo sunt omnes tribulantes me. Improperium expectauit cor meum & miseriam.) Superior non dispar professio est, cum dicit: Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscōsa. Contra humanæ enim opinionis errorem, soli deo assumpta magis hæc ab eo infirmitas, quàm naturalis esse erat nota. Et quia propter inimicos suos hæc perpetienda sibi fuerant, per quæ humanæ saluti atq; æternitati consulebat: huius beneplaciti temporis testatur affectum, dicens: Improperium expectauit cor meum & miseriam: desideratas sibi esse huius temporis significans passiones, secundum illud diuinæ communionis sacramentum, Desiderio cupiui hoc manducare: quia in his passionis suæ desiderijs beneplaciti temporis consistebat effectus. Sed pati ad profectum nostræ salutis expectans, alterius quoq; expectationis desiderio detentus est. Sequitur enim: Et sustinui commœrentem, & non fuit: & consolantem, & non inueni.) Commœrentis & consolantis non solatium, sed fidē quærit: ut si quis ueniens ex lege, & harum omnium passionum intelligens prophetiā, secum tanquàm in consummatione ipsius legis adsisteret, ut postea Paulus adimplens passiones Iesu Christi, & consepultus in baptismo, Christum finem esse scit legis. Nam ad consummationem humanarum passionum propheticorumq; dictorum: qui gestorum futurus finis erat, idem est & querelarum. Id enim sequitur: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.) Hæc enim ita ut scripta leguntur, expleta sunt. Nam & fel ingestum ei, & aceto potatum euangelia testantur. Oblatū quidē secundū Matthæum fel renuens: sed secundū Ioannem, ut acetum potaret sitiuit. Locus autē ipse his uer-
Ioan. 19 bis est dictus: Post hęc Iesus sciens, quoniam omnia consummata sunt, ut impleretur scriptura, ait: Sitio. & erat concha posita aceto plena. Spongiam igitur plenam aceto hysopo admiscentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatū est. Venerat ad oues perditas domus Israel, & expectans consolantem commœrentemq; non habuit: non quòd consolatione eguit uolens pati atq; mori: sed qui secum super totius populi impietate mœreret, & qui seipsum ipsa mœrentis secum salute consolaretur, ut omnibus tanto scelere perfunctis solatium in his saltem qui salui fierent acciperet, secundum
Deut. 32 illud. Et in seruis suis consolabitur: quia non credente Israel, gētes in eum essent credituræ. Verum prophetice non sitisse scribitur, sed ut implerentur omnia, sitisse se dixit: quia cunctæ nostræ quæ in eo fuerunt infirmitates, non naturales sunt sed assumptę. Dehinc ut satisfecisse scripturæ propheticæ nosceretur, pota to aceto omnia consummata esse testatus est: ut plenitudo legis & prophetarū, qui legem & prophetas consummabat, existeret. Iam uero quia intra consummationem oblati fellis & potandi aceti, consummanda quoq; erat passionis totius prophetia: ad ea quæ postea impietatē tanti facinoris cōsecuta sunt sermo se re-

se retulit, dicẽs: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum: & in captionem, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum in perpetuo incurua.) Esse mensam sacrificiorũ, ut de lege quę in se futuri est speciem complexa taceamus, Apostolus testatus est, dicens: Nõ 1.Cor.10
potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. Sed esse mensam scientiæ, cum nonnullis locis cognitum sit, tum etiam in his ipsis dictis id intelligi oportere, idem beatus Apostolus ad Romanos scribens interpres est: cum eos obcæcatos esse ne quid intelligerent testatur. Hæc ergo mensa unde cibus uitæ spiritalis accipitur, coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in retributionem, & in scandalum facta est: cum uel præscripta legis, uel prophetarum uoces ab ecclesiæ uiris ad reuelationem diuini consilij tractantur: cum ad assumendæ carnis fidem unigenitus deus in hominis specie, & ab Abraham adoratur, & cum Iacob colluctatus ostenditur: cum ex Iuda princeps ueniens idem expectatio gentium nunciatur: cum in Abraham semine omnes patriæ πατριαί
gentium benedicendæ sunt: cum ex Dauid utero æterni regni dominus prædicatur: cum secundum Esaiam, dominus tanquam ouis ad occisionem ductus, nec maxillas ab alapis, nec faciem auertit à sputis: cum secundum Hieremiam, hic deus noster est, qui disciplinis omnibus Israel dilecto suo traditis postea in terris uisus sit, & inter homines conuersatus sit: cum denique de aduentu eius omnium prophetarum dicta conueniunt. Hæc itaque doctrinæ mensa, uel hic uitalis cibi sermo, & laqueus, & captio, & retributio, & scandalum est: cum à nobis deus Iacob esse qui ab his sit crucifixus ostenditur. Hæc enim est retributio tantæ impietatis: ut quod nobis est dei uirtus, his scandalum sit. Nam cum illaqueati captique sint scriptis, intelligentiæ tamen carent sensu: & ideo obscurati sunt oculis ne uideant, id est, ne lumen intelligentiæ contuerentur: quia, secundum euangelium, Omni habenti dabitur, qui autem non habet, etiam Mat.25
quod habet, auferetur ab eo. Indigni uidelicet, qui intelligentiæ sensum ac lumen acciperent: & ideo euangelicæ libertatis scientiam non adepti, perpetuo adhuc legis onere deprimuntur, ut ferant quod sustinere non possunt. Id enim in incuruando dorso per corporaliũ operum speciem significatur. Sed hanc eorum obcæcati cordis inscitiam, alia etiam debitæ ultionis pœna consequitur:

Effunde super eos iram tuam, & animatio iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.) In ira dei pœnæ constitutionem, non motum animi adultionis uoluntatem exardescentis significati sæpe tractauimus: quam non subito puniturus intenderet, sed in quam pœnam dignus incideret. Mansit autem hæc à prophetis omnibus huic genti impiæ denunciata damnatio. Nam euersa mox ac diruta ciuitate deleti sunt: gloriosissimo illo templi cultu deleto ornatuque detracto. Et ideo habitatione deserta, in tabernaculo eorum nullus habitabit. Verum adhuc secundum impietatis incrementa, prophetia quoque pœnę & ultionis extenditur:

Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur.) Causam apponendæ iniquitatis super iniquitatem ipsorum, & repellendi eos ne in iustitiam intrarent, & delendis de uiuentium libro non scribendisque cum iustis eam esse demonstrans: quod quem deus percusserit, hi persecuti sunt, & super dolorem uulnerũ suorum addiderint quod doleret. Et fortè non iniuste quem deus percusserit, persecuti esse uideantur. Ac de his quæ percussa à deo sint, quid sentiri oporteat ante tractandum est: ut quatenus & hæc

percussio salutaris, et illa percussio impia sit, possit intelligi. Percussit dominus
Sodomam & Gomorram, ultimis sceleribus pollutas & abominatas: & inue-
nio his ad misericordiæ reconciliationẽ, id quod percussæ sunt profecisse, cum
tolerabilius his in die iudicij sit futurum, ꝗ̃ his ciuitatibus, in quibus de aposto
lorum pedibus puluis excussus sit. Percussam quoq; synagogã Dathan & Abi
ron plaga dignissima cognitum est: sed in animis eorum ea, quibus maxime
peccauerant sanctificata sunt opera. Et ne per singula quæ sunt multa discur-
ram, cum & Apostolus in interitum carnis ad salutem spiritus tradat, dominus
Deu. 32 ipse quid percutiens proficiat, ostendit dicens: Videte uidete quoniam ego
sum, & non est deus præter me. Ego interimam, & ego uiuificabo: percutiam,
& ego sanabo: ut percutiendi causam proficisci ex causa sanationis ostenderet.
Percussus ergo est dominus, peccata nostra suscipiens, & pro nobis dolens: ut
in eo usq; ad infirmitatẽ crucis mortisq; percusso sanitas nobis per resurrectio-
nem ex mortuis redderetur. Percussum aũt se, ipse testatus est, cõmonefaciens
Zach. 13 discipulos dicti huius: Percutiam pastorẽ, & dispergentur oues gregis. Sed &
Rom. 8 Apostolus dicti huius significationẽ haud dissimiliter cõfirmat, dicens: Qui fi
lio suo dilecto non pepercit. Non pepercit itaq; dilecto filio suo: quem & colo
nis uineæ nõ ignarus ꝗ occisuri eum essent, destinauit. Non pepercerat autem
primo illi de terræ limo Adæ, quem de paradiso post culpam, ne lignum uitæ
attingens in æternitatẽ pœnæ maneret, eiecit: ut naturam corporis eius Adam
è cœlis secundus assumens, pariq; morte percussus, eam rursus in uitam æternã
iam sine pœnæ æternitate reuocaret. Hunc igitur ita à deo percussum persecu-
ti sunt, super dolorem uulnerũ dolorem persecutiõis huius addẽtes. Pro nobis
enim secundum prophetam dolet, & idcirco esse in doloribus æstimandus est.
Quod enim postea nominis sui odium susceperint, quatenus silentium resurre
ctionis pecunia emerint, quibus Apostolos terroribus iniurijsq; uexauerint,
cognitum est, Et quia hæc super dolorem uulnerum addiderunt: apponetur su
per iniquitatem iniquitas. Appositę autem iniquitatis pœna est, ne intrẽt in iu
stitiam dei, id est, ne concorporales & comparticipes Christo fiant: qui nobis
1. Cor. 1 secundum Apostolum iustitia, sanctificatio, & redemptio à deo factus est. Ex-
clusi uero à iustitiæ ingressu necesse est à libro uiuentium deleantur. Scripti e-
nim erant in Abrahæ benedictionibus: cuius semen sicut stellæ cœli, & sicut a-
rena ad oram littoris abũdaret. A quo libro cum omnem populum deleri Mo-
ses metueret, se primum deleri deprecatus est: optans, ut opinor, secundum A-
postolum anathema pro fratribus suis esse. Et quia super dolorem uulnerũ do-
lorem persecutionis addentes, rursum pœnitentiæ locum perdiderunt, deleti
de uiuentium libro, ne postea quidem scribi cum iustis meruerunt: ut intelligi
possit alius uiuentium, alius liber esse iustorũ. Nec ambiguum est eos in uiuen
tium libro esse, qui antea sine ulla Christi cognitione pie in lege uersati omnia
Leuit. 18 præscripta legis impleuerint: de quibus secundum legem apostolus Paulus ita
Gal. 3 docuit: Quia qui fecerit ea, uiuet in illis. Scribuntur autem in libro iustorum,
Abacuc 2 quibus iustitia Christus est factus. Iustus enim ex fide uiuit. Quo de libro ad
Luc. 10 Apostolos dominus ita loquitur, dicens: Gaudete & exultate, quia nomina
uestra scripta sunt in cœlo. Et idcirco duplex significantia delendorum de li-
bro uiuentium, & non scribendorum in libro iustorum fuit: quia post librum
uiuentium liber esset reliquus iustorum. Apostolis autem hinc magnæ gratu-
lationis causa suggeritur: quia plus sit in libro scriptos esse iustorum, quàm de
uiuentium libro non esse deletos. Tenet autem in se eum confessionis modum
quem in nobis esse oportet fidei: ut in eo tam natura hominis, quàm natura dei
cognita

cognita sit. In forma enim serui ueniens, euacuauit se à dei forma. Nam in for-
ma hominis existere, manens in dei forma potuit: aboleri autem dei forma, ut
tantum serui esset forma, non potuit. Ipse enim est & se ex forma dei inaniens,
& formam hominis assumens: quia neq; euacuatio illa ex dei forma naturæ cœ
lestis interitus est, neq; formæ seruilis assumptio tanquam geminæ originis cõ
ditionisq; natura est: quum id quod assumptum est, non proprietas interior sit,
sed exterior accessio, quod ipsum consequentibus docet, dicens: Pauper &
dolẽs sum ego, & salus uultus tui deus suscepit me.) Pauper est, qui secundum
Apostolum cum esset omnium diues, seipsum ut nos ditesceremus paupera-
uit: dolens est, qui secundum prophetam pro nobis dolet. Sed hunc paupe-
rem ac dolentem salus ea quæ uultus dei est, suscepit. Forma & uultus & facies
& imago non differunt. Idipsum enim in utroque borum significari commu-
nis est sensus. Hinc igitur pauperem in salutem uultus dei, qui forma dei est, su
scepit: id est, assumptum hominem unigenitus deus, qui imago inuisibilis dei
est in æternitatis suæuita, quæ in deo salus esse intelligitur, collocauit. Omnis
enim lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est: id est, su-
sceptus homo in naturam diuinitatis acceptus. Esse autem in eo finem legis, &
sacrificium laudis euangelica confessio est: ita ut hostiarum sanguine ex obla-
tione cessante sacrificium gratiæ laudisq; prælatum sit. Hoc enim isto paupere
& dolente in salutem uultus dei formæ quæ suscepta continuatur. & sequitur:

Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude Et placebit
deo super uitulum nouellum cornua producentem & ungulas.) Hæc itaque
laudatio nominis dei, laudisq; ipsius magnificatio, super uitulum nouellum
placebit. Talis enim ante in lege pro peccato offerebatur: cuius ætatem per
terrena ungularum & cornuum incrementa significat. Placebit ergo super ui-
tulum peccati honor laudis, secundum illud: Sacrificium laudis honorificabit Psal.49
me, & illic iter in quo ostendam illi salutare dei. Iter igitur ostendendi salutaris
dei in laudis sacrificio, & ipsum in consequentibus psalmis ostendit. Nam post
placituram magnificentiam laudis super uitulum nouellum, subiecit: Vi-
deant pauperes & lætentur, & quærite deum, & uiuet anima uestra. Quoniam
exaudiuit pauperem dominus, & uinctos suos non despexit.) Hoc scilicet
tempus lætentur uidentes, cuius sacrificium in laude sit: quia illic ostendetur sa
lutare dei. Et ideo deus ab his ad uitam animæ quæretur. Carnis enim & corpo
ris timeri iudicem uetuit: quia animam in gehennam mittere solus potens sit
deus. Quærendi autem dei ad uitam animæ ea causa est, quia exaudiuit deus
pauperem, eum scilicet qui se pauperauit, ut nos ditesceremus: quem in salu-
tem uultus sui suscepit, in quo nobis peccata donauit, non spernens uinctos su
os, siue qui uincti sunt Christi, ut Paulus in uinculis gloriatur, siue quos sata-
nas peccatis uinctos ut armatus & præpotens obtinebat, secundum illud: Di- Psal.115
rupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Lætentur ergo in his quæ
uident pauperes: quia scriptum est, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum
est regnum cœlorum. Et quia his qui pauperes spiritu sunt in cœlorum regno
constitutis, creatura omnis congemiscens & dolens in gloria filiorum dei libe
randa est, uanitati non sua sponte subiecta: nunc quoq; ob lætantes pauperes
uitamq; quærentes, exauditumq; pauperem, uinctosq; non spretos ipsa illa ad
laudem dei expectans reuelationem gloriæ pauperum, creatura aduocatur.

Laudent eũ cœli, & terra, mare, & omnia repẽta in eo.) Sub horũ elemento
rum commemoratione creaturarum omnium liberandarum sensum mẽtemq;
significans: ut dum cœlũ & terra & mare dicit, cognoscãtur dominio Iesu Chri-

sto cœlestia, & terrestria, & inferna genu flectere. In his enim quæ in mari repunt (quum tamen in aquatilibus natatus magis sit ex natura quàm reptio) ea quæ in inferis degunt docentur, quum profundum maris sedem intelligamus inferni. Causam autem adhuc cur cœlum & terra & mare deum laudent, ostendit dicens: Quoniam dominus saluificauit Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ. Et inhabitabunt in ea, & hæreditabunt terram. Et semẽ seruorũ eius possidebit eam, & qui diligunt nomen eius inhabitabunt eam.) Laus uniuersa ex rerum admirabilitate proficiscitur. Tunc enim aliquid laude dignum uidetur, cum opus ipsum ita magnificum atq; præclarum est, ut & prudentiã ac uirtutem gerentis & gestorum decus usumq; contineat. Quod itaq; sensum atq; opinionem ingenij communis excellat, id per admirationem sui meretur laudem. Cœlum ergo quod tanto ornatu distinctum impletumq; est, tantosq; motus atq; cursus incredibili constantia ac uarietate cõseruat, ut annum inter hyemem caloremq; æstatis temperatis autumni & ueris temporibus moderetur et finiat: terra autem quæ supernis inumbrata naturis, uel complexa in sese, uel suscepta sinu semina & contineat & alat, & fœcundet secundum uniuscuiusq; generis naturam, usu ac maturitate consolidet: mare autem quod uitæ nostræ modo, nunc hausto spiritu, nunc refuso animetur & maneat, motuq; in tanta sui uarietate rationibus se lunaris incrementi detrimentiq; moderetur, & profunda infinitaq; sui obice mentem humanæ opinionis excedat, ut neq; quid extra, neque quid intra sit sensu persequente capiamus: in his tamen tantis tamq; admirabilibus rerum naturarumq; uirtutibus in deo, hoc quod Sion salua sit, ciuitatesq; Iudæ ædificandæ sint, cœli, terra, maria laudabunt: humana utiq; opera & caduca, & ipso tempore ac uetustate soluenda. Quòd si exstructas eas esse ut sint, laude sit dignũ: nonne magis cõseruatas eas esse ne destruerẽtur proficeret ad laudem? Non ergo hæ maximę utique præstantissimęq; rerum omnium uel magis quibus uniuersæ res contineantur alanturq; naturæ maris, terræ, & cœli ad inanium ac leuium operum laudem aduocantur: id est, quia Sion saluificata sit, exstructæq; Iudææ ciuitates, quas post Babyloniorum Antiochiq; uictoriam, bellum quoque Romani regis absumeret. Dehinc ipsam hanc inopem impiamq; sententiam, rei quoq; communis scientia & ratio condemnat. Nam ob id ædificari ciuitates Iudææ propheticus sermo declarat: ut in ea quæ salua facta sit Sion inhabitet. Et quid hic secundum humanas exstructiones ciuitatumq; fabricas intelligentiæ loci est? cum neq; in ædificandis his laus ulla sit, quæ sint postea destruendæ: neq; ratio & natura patiatur ædificari ob id ciuitates, ut inhabitent ciuitatem. Est autem digna plane deo laus cœli & terræ ac maris confessione tribuenda, quòd illa filia Sion quæ inuecta in Hierusalem tanto præeuntium sequentiumq; comitatu salua per deum sit: in quam angeli concupiscunt, in quam creatura omnis gemens dolensq; prospectat, in qua æternitatis nostræ gloriam laudemq; speculamur, in qua ædificatæ ecclesiarum ciuitates manebunt. Sion enim licet colliculus templo quod in Hierusalem fuit iunctus sit, tamen secundum interpretationem ex Hebræo in Latinum Græcumq; sermonem speculatio dicitur. In hoc ergo corpore domini, quod resurrexit ex mortuis, quod à dextris uirtutis consedit, quod in gloria dei patris est, spem nostram uitamq; speculamur. Et quia reuelationem nostræ in eo claritatis & ipsa in eandem liberanda creatura omnis expectat, salutem huius Sion sub significatione cœli & terræ & maris laudat: quia omnia in cœlis & in terra pacificata & reconciliata per eam deo sint, quia in resurrectionis gloriam, cuius spem in ipso ex mortuis resurgente speculamur, peccatum,

mors

mors, corruptio à uita & immortalitate deuorata sint & exhausta. nam si super unius peccatoris pœnitentia magnum in cœlis gaudium est angelorum: quanto magis in totius mundi reconciliatione lętitia sit? Et quia in finem pro his qui immutabuntur est psalmus: Iudææ etiam ciuitates, ut in Sion inhabitent, ædificandæ esse laudantur. Et ciuitates ipsas conuentus hominum esse quis dubitet? Ecclesias uero ex conuētu plebium effici notum est. In hac ergo Sion, quæ illam in se etiam primitiuorum conscriptorum in cœlis, complexa sit ciuitatem, habitatio nostra perficitur, qui ut semen Abrahæ, ita & semen Iudæ manemus. Non enim qui in carne Iudęus, sed qui in spiritu. Ob quod in his nostris conuentibus ciuitates quoq; Iudæ sumus. Ac ne sibi Israel impius ciuitatum Iudææ gloriam eo quod secundum carnem seruorum dei semen est, uendicaret, eorum hęreditatem, eorum habitationem in Sion esse demonstrat, qui nomen domini diligant: ut pietatis magis sit, non generis electio, quia præstet omnibus charitas dei, quæ in Christo est: & Petrum nihil aliud quàm utrum se amaret interrogat dominus noster Iesus Christus dei filius, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

In finem psalmus Dauid in rememoratione, eo quòd saluum me fecit dominus. Psalmus LXIX

DOmine deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina. Confundantur & reuereātur qui quærūt animam meam. Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala. Auertantur statim erubescētes, qui dicūt mihi euge euge. Exultent & lætenť in te omnes qui quęrunt te: & dicāt, semper magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum. Ego uero egenus & pauper sum, deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus esto domine, ne tardaueris.

ALius hic in rememoratione psalmus est: nam trigesimoseptimo eadem inscriptio est. Ex ipsa autem uerbi huius significatione usuq; communi, quòd in rememoratione præscribi intelligendum sit, edocemur. Nam rememorationis precatio ei competit, qui se incidere in obliuionem eius à quo uel auxilium uel ueniam expectat, pertimescit: & aut sui ad salutē cōmemorationem fieri desiderat, aut eorum ad pœnam, qui sibi semper infesti sunt. Et quidem in anteriori superscriptionis ipsius psalmo de uenia & salute tractatum est: qui totus ex persona dolentis domini pro nobis, portantisq; peccata nostra consistit, In hoc uero necessitas poscendæ ueniæ non relicta est: quia iam superior & contiguus huic psalmus saluificaræ Sion, ædificatarumq; ciuitatum Iudęæ laude cōclusus est. Sed in eo rememoratio in impios ultionis est, & retributionis in sanctos. Et quia nō illi Dauid, sed in illum Dauid psalmus in finem est, secundum æditam in anterioribus ex nominis proprietate rationem, ex persona domini tractabitur, ut ipso psalmi fine noscetur: Domine deus in adiutorium meum intende.) Præ confessionis hęc uox est, adiutorium à domino & deo sperare, sed plus hic q; in deprecationibus sperandi auxilij solet esse, sermo significat. Videri enim id potest, ut qui in adiutorium positus sit super potentem: nunc in adiutorium in quod positus est, ut intendatur orare. Et quis hic sit non ambigitur ex psalmo, in quo inest scriptum: Posui adiutorium meum super potentem, & exaltaui electum de plebe mea, inueni Dauid seruum meum. Et ne aliquid in illum Dauid Iessę referri posset, adiecit: Et ego primogenitum ponam eum, excelsum super reges terræ. At ne quod primogenitus est, ad primitias indulti ei à deo regni trahi posset: id quod soli domino Iesu Christo proprium esse ostendit dicēs: Et sedes

eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta manet in æternum, & testis in cœlo fidelis. Nunc ergo qui aduersus potentem positus sit adiutor, & qui intendi in adiutorium suum precatur, pœnam in eos qui sibi aduersantur expostulat dicens: Confundantur & reuereantur qui quærũt animã meam. Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala. Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge euge.) Ex uerbis loquelæ sermonis nostri diuinus sermo pendendus est. Pudor & confusio ex dedecore est, auersio ex repulsa est. Reditus uerò, in noua loca magis quàm in ea unde digressio est. Qui quęrunt animam sancti huius, qui in adiutorium suum orauit dominum, confundentur. pòst etiam auertentur, non in alia, sed in eadem. Et idem est dictorum ordo qui & rerum. Confundentur iusti animam quęrendo, quem cum peremerint, scient quoniam deus uitæ & resurrectionis est dominus. Ac deinde auertentur, ne occurrant cum sanctis obuiam Christo in nubibus rapti. Postremo auersi non ibunt in aliena loca. Surgẽtes enim impij ex mortuis, rursum detrudentur in infima terræ unde emerserãt. Nam, ut Apostolus ait, Omnis quidem caro resurget, sed non omnis demutabitur. Resurget autem quia in carne siue bona siue mala egerint recipere constitutum est. Ergo & quærẽtes animam iusti, & euge euge dicentes, & confundentur & reuertentur in resurrectione, confundentur inquam ad iudicium reuocati. Euge euge autem iusto dixisse cõstat, qui dixerunt: Saluos fecit alios, se ipse saluare non potest. Sed post hanc malorum pœnam, quia rememorationis erat psalmus, pro sanctorũ quoq; fuit spebus orandum. Sequitur enim: Exultent & lætentur in te omnes qui quærũt te, & dicant, semper magnificetur deus, qui diligunt salutare tuum.) Ut confusio & reuerentia iusti animam quærentibus, ita exultatio & lætitia quærẽtibus deum: quia secundum prophetam resurgent alij in confusionem, alij in lætitiã. Et ut retrorsum erubescentes auertentur, qui mala cogitant, qui dicũt euge euge, ita qui salutare dei diligunt, ad confessionem magnificentiæ dei proficiunt: ut ex gratia indultę sibi à deo exultationis, laudis confessio augeatur. Nõ enim aliquo deus qui idem atq; æternus est indiget, aut quicquam in rerum naturis & mentium opinionibus est quod expectet. Quod enim incremento demutabile est, id detrimento sæpe mutatur. Deus autem qui idem origo & causa gignentibus est, ad æternæ beatitudinis naturam sibi ipse sufficiẽs: nihil extra uel ultra quod sibi desit, aliundéue expetat, dereliquit. Magnificatur autem per beneficiorum suorum incrementa nobiscum, cum magnificentia eius & commodorum nostrorum sensu ac iocunditate & referendæ gratiæ laude cumulatur. Ergo quotiescunq; magnificatur dominus, toties aut optandi nobis à deo muneris uota sunt, aut sumpti perceptiq; confessio est: magnificẽtiæ eius laude nobiscum per commodorum nostrorum incrementa nascente. Oportuit autem psalmum qui rememorationis in finem est, digno rememorationis fine cõcludi. Sequitur enim: Ego autem egenus & pauper sum, deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus es tu domine, ne tardaueris.) Neq; regis dignitati, neq; regni, summæ paupertatis atq; inopiæ professio congruit, sed eius uox est qui ut nos ditesceremus pauperẽ se præstitit, cui ne ad supremam quidem cœnam, nisi quæsita & aliena domus fuerit. Auxilium pro nobis itaq; rogat. In forma enim serui obediens usq; ad mortem factus est. Citum quoq; auxilium ut liberetur orat, in quo nullius morationis tarditas sit: qui et ipsas passionis moras non ferens, proditori dixerit: Fac quod facis cito, memorari in se susceptæ carnis infirmitatem, ut liberetur paterni numinis uirtute festinat.

Psalmus

PSALMVS CXVIII ℵ Aleph

Beati immaculati in uia qui ambulāt &c. Vsq; ibi: derelinquas usquequaq;) Qui ad doctrinam rationalis & perfectæ prudentiæ præparantur, ab ipsis statim literarum elementis docendi sunt: ut perfectam ueramq; rationem tanq; ab exordio primæ institutionis consequantur. Sciens istud sanctus Paulus apostolus, eam solam ueram atq; utilis doctrinæ esse prudentiā, quæ ab ætatis initijs atq; ab infantiæ ipsius inchoaretur exordijs: hæc ad Timotheum inter magna atq; præclara fidei studijq; preconia, in secunda epistola scribit: Tu uero permane in his quę didicisti & credidisti, & sciens à quibus didicisti, & quod ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere in salutem. Hoc propter præsentem psalmum ita dictum sit: in quo cum cognitio ueritatis ad eruditionē humanæ ignorantiæ esset ædenda, per ipsa literarum atq; elementorum initia, doctrinę ordo est distributus. Secundum enim Hebræorum literas, singulis octonis uersibus singulæ literæ præferuntur. Est autem omnis numerus uersuum in centum septuaginta octo uersibus. Nam cum ex uiginti duabus literis omnis Hebræus sermo conueniat, & octonos uersus literæ singulæ explicent: numerus iste uersuum octonis partibus multiplicatus expletur. Hanc igitur extitisse causam existimo, ut per literas totius istius psalmi ordo decurreret, ut sicut paruuli & imperiti & ad legendum imbuendi, hæc primū per quæ sibi uerba contexta sunt literarum elementa cognoscerent: ita & humana ignoratio ad mores, ad disciplinam, ad cognitionem dei per hunc singularum literarum octonarium numerum ipsis ueluti infantilis doctrinæ initijs erudiretur. Arduum enim & difficillimum est, hominem per seipsum per seculiq; doctores rationem præceptorum cœlestium consequi: nec naturæ nostrę recipit infirmitas, diuinis institutis nisi per eius gratiam, quæ hæc ipsi dederit, erudiri. Nanq; qui simpliciter ea quæ inter manus sibi inciderint legunt: existimant nihil differentiæ in uerbis, nihil in nominibus, nihil in rebus existere. Sed si istud cōmunis colloquij sermo non patitur, ut sub diuersis rerum nuncupationibus, nisi diuersa significata esse intelligant: nunquid dei eloquia tam imperita & tam confusa esse credimus, ut aut inopia uerborum, quibus iterantur laborauerint, aut distinctionum genera nescierint? Plures enim cum audiunt legem, iustificationem, præcepta, testimonia, iudicia, quæ omnia Moses sub diuersa uniuscuiusq; generis uirtute disposuit, unum atq; idem esse existimant: ignorātes aliud legem, aliud iustificationem, aliud præceptum, aliud testimonium, aliud esse iudicium: quæ multum à se differre & discrepare testis nobis est octauus decimus psalmus, quo cōtinetur proprietas uniuscuiusq; & nuncupationis & generis. Lex enim immaculata, cōuertens animas: testimoniū domini fidele, erudiens paruulos. Iustitiæ domini rectæ, lætificantes corda: præceptum domini lucidum, illuminans oculos. Timor domini sanctus, permanens in seculum seculi: iudicia domini uera, iustificata in semetipsa. Sunt ergo distantiæ in singulis quibusq; rebus: & prudentis atq; intelligentis uiri est, in quæ scripta sunt discernere. Vbi lex, ubi preceptum, ubi testimonium, ubi iustificationes, ubi iudicia constituta sint: ne illa quæ sermo propheticus mirabili uniuscuiusq; proprietate distinxit, ea ignorantiæ nostræ infirmitas indocta imperitiæ opinione confundat. Itaq; per literas singulas hæc omnia maximus & ultra cæteros copiosissimus psalmus iste discreuit: ut per hæc uerborum elementa credendi & uiuendi & erudiendi in domini doctrina ratio, distincte doceretur. Plures aūt arbitrantur, simplicitatem fidei ad absolutā æternitatis spem posse sufficere: tanq; innocentiæ,

 secundum

secundum iudicium seculi, studium doctrinæ cœlestis non egeat institutis. Et
quia aliter se res habet, idcirco nunc uiuendi in deo innocenter, & in innocen-
tia religiose manendi cognitio multa cum copia prophetici sermonis expo -
ra est: quia difficile est quenq; per semetipsum, id est, per seculi instituta, hanc
innocentiæ religiosæ cognitionem ad uerum usum uitæ piæ & innocentis adi
pisci. Nouit etiam infirmam per se esse humanam naturam Apostolus, ad hanc
uiuendi scientiam capessendam. Nam cum de charismatū & munerum dei do
nis doceret: cum primum sermonem sapientiæ prætulisset, statim sermonem
scientiæ subiecit. Hoc enim scientiæ, post sapientiæ sequens à deo donum dei
est: quia usus sapientiæ in usu scientiæ perfectus est. Occurrit autem in præsen-
ti psalmo etiam ea nobis difficultas, quòd cum duos tantū psalmos acceperi-
mus per literas Hebræas conscriptos, id est, centesimum undecimum atq; duo
decimum: ita ut à prima usq; uigesimā secundā secundū Hebræos literam uer-
suum numerus conueniret, uersusq; singuli à singulorum elementorum initijs
inchoarent: in hoc nunc psalmo octonos uersus elementa singula obtinerent.
Sed cum omnia uiuendi, credendi & placendi deo præcepta contineantur in
Ogdoas psalmo: in eo numero omnia literarū initia continent, qui maxime secundum
plenam & religiosam eiusdem numeri uirtutem primus omnium conuenien-
tium in se undiq; partiū æqualitate perfectus est. Primū etenim per duas in se
partes ex paribus coæqualis, tum deinde per quatuor æque partes conuenit.
Et uirtutes psalmorū, qui in hoc numero uel singulari uel multiplicato collo-
cati sunt: docent numeri huius esse sanctam & religiosam plenitudinē. Hic au-
tem numerus, etiam in lege sanctus est. Iussum enim est ut qui natus esset, in o-
ctauo signū circumcisionis acciperet. Hæc etiā in circumcisione domini ratio
seruata est: & in hoc dierum numero cum ipse circumcisione non egeret, obla-
tus in templo est, ut in corpore eius humanæ carnis recideretur infirmitas. Hic
etiam numerus omnia genera pecudum ut digna sacrificijs habeantur, enun-
ciat: octauo enim die iubentur offerri. Et in hoc numero diluuij diebus origo
rursum humanæ generationis eligitur. Consummatio igitur nunc doctrinæ &
eruditionis nostræ, sub perfecti huius numeri absolutione per singula elemen
ta concluditur: ante quē neq; mūda deo hostia fuit, neq; in generis familia quis
cessante circumcisione susceptus est, & ex quo rursum iterandæ generationis
Aleph cœpit exordiū. Primæ igitur literæ hi uersus sunt: Beati immaculati in uia,
qui ambulant in lege domini. Beati qui scrutant̃ testimonia eius, in toto corde
exquirunt eum.) Dictorū ordo non negligendus est. Qui si non diligenter à
nobis cognoscit̃: neq; dispositæ quidē beatitudinis ordinē consequemur. Non
enim primum beati scrutantes testimonia, sed primū beati immaculati in uia.
Prius enim est confirmatis moribus, & in innocentiæ studijs ex cōmuni probi
tatis honestate cōpositis uiā ueritatis ingredi: sequēs deinde est scrutari dei te-
stimonia, & expurgato emundatoq; animo ad inuestigāda adesse. Ordinis aūt
Osee 10 huius & alius propheta non immemor est, dicens: Serite in iustitia uosmetip-
sos, & metite uos in fructu uitæ, & illuminate uos in lumine scientiæ. Non illu
minatio primū, sed satio nostra pręceptū est: ut cum ante nosmetipsos, id est, ui
tæ nostræ usum in spem fructuū seuerimus, deinde cū quæ sata sunt messueri-
mus: tūc nos in lumine sciētię illuminemur. Tenēdus igit̃ hic ordo est sationis,
messis & illuminationis. Plures em̃ nostrū illuminari se priusq; serere ac mete-
re festināt: cū satio atq; messis quædā cōsequēdi luminis præparatio sit. Prima
igit̃ hęc beatitudo est: beatos esse qui immaculati in uia sint. Sed nō in uia for-
tuita & incerta & erratica: sed in uia in qua in lege domini ambulatur. Plures
enim

enim utilem & necessariam uiam esse se ingressos existimant: sed immaculati
in uia non erunt, quia non in lege domini ambulant. Sed uia hæc non solum
ineunda est, sed etiã peragenda est: Nemo enim dum in uia est, id ad quod per
uiam tendit obtinuit: Beatus Paulus ait: Non quod iam acceperim aut perfe- Phil. 3
ctus sim: sequor autem si apprehendam, in quo & apprehensus sum à Christo.
Ergo adhuc ille pergebat: ea quæ retro sunt obliuiscens, in his autem quæ in
priora sunt se extendens. Itaq; uiam hanc agens beatus est: qui cum obliuione
præteritorũ in futurorũ spem extenditur. Et quæ uia sit in qua unusquisq; am-
bulans beatus sit, dominus docet dicens: Ego sum uia. Quisquis igitur in præ- Ioan. 14
ceptis eius institerit, hic beatus est: dum uitia carnis coercet, dum animi petu-
lantiam edomat, dum auaritiæ famem uincit, dum terrenorũ honorũ gloriam
euitat. Quisquis ergo in his manserit: hic est immaculatus in uia, & in lege do-
mini ambulans. Adiectio autem ea qua dictũ est, in lege domini, non est ocio-
sa: Est enim & peccati lex de qua ait beatus Apostolus: Video aliam legem in Rom. 7
membris meis, contramilitantẽ legi mentis meæ: & captiuũ me ducentem in
legẽ peccati. Ergo quia & lex peccati esset, idcirco domini lex dicta est. Nisi e-
nim esset & lex exterior: non cũ adiectione proprietatis, legẽ domini prophe-
ticus sermo dixisset. Sequens deinde uersus est primæ literæ: Beati qui scru-
tantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.) In primo uersu est: Qui
ambulant in lege domini in secundo: Qui scrutantur testimonia eius In quar
to, quia tertius supplementũ dedit secundo, de mandatis ait dicens: Tu man
dasti mandata tua custodiri nimis.) In quinto de iustificatione: Vtinam diri-
gantur uiæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.) In sexto rursum de man
datorũ effectibus: Non confundar cum respicio in mandata tua. In septimo de
iudicijs: Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici iudicia tua.
In octauo de iustificatione: Iustificationes tuas domine custodiã, non me dere
linquas usq; nimis.) Si ergo aliud lex, aliud præceptum, aliud iudicium, aliud
iustificatio, aliud testimonium: necessariũ est ab eo qui hæc omnia constituit &
condidit, intelligentiæ gratiam nos & munus orare. Totũ autem hoc in se ha-
bet legis nuncupationẽ. Quid ergo est lex? Vmbra scilicet (ut Apostolus ait)
futurorum. Quod de cæteris scriptum nunquam est, scilicet ut futurorum um-
bra sit, aut iustificatio, aut testimonia, aut mandata: sed tantũ legi id proprium
est (ut Apostolus in pluribus docet) non secundum literæ intelligentiam le-
gem esse tractandam, sed secundum spiritalem doctrinam futurorum in ea um
bram esse noscendam. Ait enim: Non obturabis os boui trituranti. Et adiecit:
Nunquid pecudum deo cura est? An non propter nos dicta scriptaq; sunt. Et 1. Cor. 9
rursum: Legem legentes non audistis quòd Abrahã duos filios habuit, unum Gal. 4
ex ancilla, & unum ex libera? Sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est:
qui autem ex libera, secundum repromissionem. Et quia lex futurorũ umbra
est: adiecit, quæ sunt. Hæc enim sunt duo testamenta. Ergo quæcũq; doctrina-
rum spiritalium umbra complexa est, hæc lex esse dicenda est: quia lex & spiri-
talis & umbra est futurorum. Mandatum autem domini est, in quo obseruatio
præceptorum & custodia continetur, ut illud: Non occides, non mœchaberis,
& cætera horũ similia. Et quia hæc simplicia & splendida sunt, nosq; in uerum
lumen per obseruantiã sui dirigentia: idcirco ita dictum est, Præceptum domi-
ni lucidum, illuminans oculos. De lege autẽ non conuenerat ista dixisse quæ Psal. 18
per umbram futurorum aucta est, & animas per futurorum cognitionẽ cõuer-
tens: mandatũ autem, per obseruantiã sui illuminans. Ergo quia beati sunt scru
tantes testimonia dei, & aliud legẽ, aliud mandatũ, aliud testimonia esse, sicut

cætera

cætera diximus: quæ hęc sint dei testimonia noscendum est. Legis enim totius
liber sub restimonijs datus est. Cœlum nanq; & terram, Moses librũ testamen-
ti traditurus, in testimonium aduocauit. Sunt & plurima in causa testimonio-
Gen. 31 rum constituta, cum Iacob ait: Testimonium erit uobis collis iste, & testimo-
Ioh. 4 nium erit lapis iste. Et in Iesu scriptum est: Duodecim lapides tollite, ut sint hi
Matt. 8 in testimonium filijs uestris. Curato etiam leproso dominus ait: Offer munus
tuum, in testimonium quod constituit Moses illis. Apostolus plura ad Timo-
1.Tim. 5 theum per epistolam loquens denunciat sub testibus dicens: In cõspectu mul-
torum testiũ denuncio tibi, & in conspectu dei uiuificantis omnia, & Iesu Chri-
sti & electorũ angelorum, ut hæc custodias. Plura igitur & innumerabilia sunt
dei restimonia, quæ si quis scrutari per cognitionem legis, prophetarum, apo-
stolorum, euangeliorum uellet, in beatitudine permaneret: neq; uelut uacuo
& solitario orbe uiuens, sciret se nisi sub teste peccare. Plena sunt enim omnia
diuinis testimonijs: & omne hoc uacuum quod putatur, repletum est angelis
dei, nihilq; quod non hæc diuinorum ministeriorũ frequentia incolat. Horum
itaq; cognitionem per doctrinam quis adeptus, scit se sub testibus uiuere. Et
cum natura humanæ infirmitatis procliuis ad uitia est, refugit tamẽ uel sub te-
ste peccare: quod ipsum docet nos cõmunis cõsuetudinis ratio. Quis enim fu-
tari sub teste non metuit? Quis ad scelus nisi secretum elegit? quis ad adulte-
rium non aut solitudinem aut noctem optauit? Et si quando incalescentibus
uitijs iam ad crimen animus promptus est, tamen furor insanientis uoluntatis
occursu testis coercetur: & in sese abruptam humanæ petulantiæ naturã, non-
nunquã intercessio repentina reuocauit. Si ergo metu intercessionis iam præ-
sumptum animo facinus demoratur: quid Christianum hominem agere con-
ueniet, scientem se tot undiq; spiritalium uirtutum testimonijs, non dico ope-
rum suorum, sed ipsius tantum uoluntatis obsessum? Nónne cum in aliquam
turbidæ affectionis uoluntatem infirmitatis nostræ aculeis cõmouemur, me-
tuimus adsistentes undiq; nobis choros angelorum, & plenum ministerijs cœ-
lestibus mundum? Si enim angeli paruulorũ patrem nostrũ quotidie uident,
qui in cœlis est: possumus testimonia eorum metuere, quos & nobiscum ma-
nere, & deo quotidie scimus adsistere. Quinetiam ipsum diabolum, illum per
quem ipsa illa uitiorum nostrorum incentiua præbentur, suosq; omnes testes
metuere debemus: puncto temporis omnem amplitudinem mundi huius ob-
euntem. Cui dulce est peccare nos, ut peccatorum nostrorum testimonio glo-
rietur. Est enim eius hæc propria calliditas, instigare ad peccandum, & argue-
re peccantes. Dictum est enim: An nescitis quia adest diabolus accusator fra-
trum uestrorum? & quia hæ sunt aduersariæ nobis uirtutes, in testimonio cum
cæteris permanentes, de sanctis tantum prophetam meminisse dignum fuit di-
centem: Beati scrutantes testimonia tua: non aliena scilicet, sed illa quæ dei
sunt. Non negligens autem testimoniorum dei oporteret esse scrutatio, ob
quod dictum est: In toto corde exquirunt eum. Non pro parte studium cœlesti
doctrinæ adhibendum est, sed toto corde dei testimonia inquirenda sunt: ut
quia sunt & alia quæ dei non sunt, ea quæ dei discimus esse, non auocato in alia
negocia corde hęc scrutemur. Succedit deinde hic uersus: Non enim qui ope-
rantur iniquitatem, in uijs eius ambulauerũt.) In primo uersu singulariter uia
cõmemoratur, in hoc tertio plures: ex quo intelligendum est, per multas uias
ad unã perueniri, in qua quisq; immaculatus si sit, hic beatus est. De plurimis
autem uijs atq; una Hieremias paria testatus est dicens: State in uijs, & interro
gate uias domini æternales; & quærite quæ sit uia bona. In plurimis ergo uijs
standum

ſtandum eſt, & plurimæ interrogandæ ſunt: & hæ quidẽ plures & domini ſunt
& æternales, & in his cernendum eſt quæ ſit uia optima. Viæ plures ſunt, &
plurima dei mandata, plures prophetæ per quos omnes in unam uiam pergi-
tur: ſed in his operarij iniquitatis non ambulauerunt. Nam ſi in eis manſiſſent,
uſque ad optimam illam noui teſtamenti uiam peruenirent. Eſt uia per Mo-
ſen, eſt per Ieſum, eſt per Dauid, eſt per Eſaiam, eſt per Hieremiam, eſt per
Apoſtolos, per has omnes ad eum neceſſe eſt peruenire, qui dixit: Ego ſum Ioan. 14
uia, Et, Nemo uenit ad patrem niſi per me. Simile quiddam ſub margaritæ no
mine dictum eſſe intelligendum eſt. Multarum enim margaritarum negocia-
torẽ oportet eſſe, ut unam margaritam multi precij cõſequatur. De margaritis
uero cum ſit ſermo: ſufficit ad honorem earum quod margaritæ ſint nuncu-
patæ. Vna autem illa margarita quæ reperta eſt, magni eſſe precij dicitur. Ita
& cum de uijs plurimis prophetatur, quod & domini & æternales ſunt dictæ:
Cum autem in his uijs quęritur quæ ſit utilis uia, ea quæ reperta eſt optima prę
dicatur. Ergo quamuis uel illæ uiæ æternales ſint, uel margaritæ ipſę ſuo no-
mine honorabiles ſint: in multis uijs ſtandum eſt, ut bona uia reperiatur, &
uendendæ omnes margaritę ſunt, ut ea quæ multi precij eſt reperta ematur.
Dehinc cõſequitur hic uerſus: Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri ualde.)
Superius commemorauimus aliud ſignificare mandata, aliud legem. Et de le-
ge, quantum arbitror, Apoſtolus nobis teſtis fuit, quia umbra ſit futurorum: Iaco. 2
in qua ſpecies ueritatis tanquam corpus in umbra deſcribitur. Mandatum ue-
ro eſt, quod per obſeruantiam implendum eſt: ut illud, Non mœchaberis, &
non occides. Non enim in eo ſpecies futuræ imaginis continetur, ſed præſen-
tem operationis habet effectum. Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri ualde.
Nihil igitur diſſoluto animo, nihil incurioſo agendum eſt, ſed ſolicitos atque
anxios curam mandatorum dei exequi nos oportet: ut id quod agimus, in pro
fectum fidei noſtræ, in reuerentiam eius cuius negocium agimus, exequamur.
Cæterum ſi aliquid remiſſa uoluntate & occupata in res alias cogitatione ege-
rimus: officia quidẽ corporis in agendo occupabuntur, ſed deuotionis meritũ
per negligentiam non conſequemur. Vtinam dirigantur uiæ meæ, ad cuſto-
diendas iuſtificationes tuas.) Habemus nunc poſt mandatorũ cuſtodiam etiã
iuſtificationum obſeruantiã: & mandata iam ſuperius quæ eſſe exiſtimaremus
oſtendimus. Iuſtificationes aũt ſunt plures atq; diuerſæ in obſeruandis ſingulis
officiorum generibus temperãdę: ad quotum cuſtodiam, niſi à deo dirigamur,
infirmi per naturã noſtram erimus. A diuuandi igitur per gratiam eius dirigen-
di q; ſumus: ut præceptarum ordinem iuſtificationum conſequamur. Eſt nobis
iuſtificatio circa ſeruum diſtributa, eſt circa filium, eſt circa patrem, eſt circa fra
tres, eſt circa fideles uiros, eſt circa eccleſiæ principes, eſt circa angelos, eſt cir-
ca deum ac dominũ noſtrũ unigenitum dei uerbum. In ſingulis ergo quibuſq;
generibus atq; nominibus iuſtificationis ratio obſeruãda eſt: quia niſi hæc om-
nia ex comparibus deuotæ uoluntatis officijs retineãtur, iuſtificationẽ dei non
tenebimus. Religioſus in patrem ſi oderit filium, modum iuſtificationis amiſit.
Religioſus in ſeruum ſi fratrem oderit, prædictæ iuſtificationis ordinem dere-
liquit. Religioſus in dominum ſi oderit ſacerdotem, quam iuſtificationis obſer
uantiam in religione dei expleuit, odia in ipſa miniſteria diuinæ iuſtificationis
exercens? Iam uero in ipſam fidei ueritatem, id eſt, dei patris & domini intelli-
gentiam per quã maxime iuſtificatio nobis erit probata: quanta opus eſt nobis
dei gratia, ut recte ſapiamus, ut ex propheticis atq; euangelicis autoritatibus
unum idemq; teneamus, ne in uno aut altero opinio noſtra & ſermo diſſideat,

ſed

ſed uniuerſas dei iuſtificationes æqua ac pari operum ac doctrinæ obſeruantia dirigamus. Quod cum conſequemur, tum dicere id quod conſequenti uerſu continetur licebit: Tunc non confundar, cum reſpicio in omnia mandata tua.) Niſi enim attenti in omnibus mandatis eius fuerimus, fuerintq; alia præterita, alia pro uoluntate obſeruata: iuſtificationis ordinem nō tenebimus. Cæterum ſi directis uijs noſtris erit par in omnia æqualisq; cuſtodia: nullo obliuionis uel negligentiæ pudore confuſi, confidenter omnium mandatorum obſeruatione gaudebimus. Sequitur deinde ſeptimus uerſus: Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici iudicia iuſtitiæ tuæ. Iuſtificationes tuas domine cuſtodiam.) Abijciēda ergo eſt omnis animæ peruerſitas, & directo atq; in nullam aliam partem deflexo corde eſt confitendum: ne cedat animus in ſeculi curam, ne ex illis doctrinæ derſemitis in deuia euagetur. Sed directę huius confeſſionis hæc cauſa eſt, quæ conſequenti uerſu cōtinetur: In eo quod didici iudicia iuſtitiæ tuæ.) Primum igitur orauit, ut ad cuſtodiendas iuſtificationes directæ uiæ ipſius fierent. Secundo in nullo cōfundendum ſe eſſe ſubiecit, cum in omnia dei mandata reſpiceret. Tertio quoq; in directione cordis deo ſe confeſſurum ſpopondit: ob id quia iudicia iuſtitiæ eius didiciſſet. Per doctrinā ſcilicet directi cordis, cognitæq; iuſtitiæ laudem deo reddens. Sed iuſtitiæ cognitæ hic fructus eſt, ut iuſtificationes dei retineātur: & idcirco ſubiecit: Iuſtificationes tuas domine cuſtodiā.) Quis enim didiciſſe iudicia dei fructus eſt, niſi cognitionem noſtrā iuſtificationū obſeruantia conſequať? Sed meminiſſe debemus, licet cognitio præſtanda à deo ſit, tamen eſſe ſemper orandū, ut his quæ in cuſtodiendis iuſtificationibus ſuis cuſtodire uolumus faueat: ſcientes quidē frequenter nos ab eo ob tētationes derelinqui, ut per eas fides noſtra probabilis fiat. Veruntamē ſecundum prophetā ne nos penitus derelinquat deprecandus eſt, ait enim: Non me derelinquas uſq; nimis.) Quod & in dominicæ orationis ordine cōtinetur cum dicitur: Non derelinquas nos in tentationem quam ferre non poſſumus. Scit Apoſtolus derelinqui nos ad tētandum, ſed nouit & menſuram infirmitatis noſtræ deum noſſe, dicens: Fidelis eſt deus, qui non permittat nos tentari ſupra q; poſſumus. Iob deus tentari permittens, à iure diaboli poteſtatem animæ eius excepit: & ſecundū modum infirmitatis humanæ tentandi ius dereliquit. Infirmitatis ſuæ igitur propheta conſcius orat, ne ualde derelinquať, ut imbecillitatē eius tanquam Petri demergētis fluctibus dominus aſſumat: ut quanq; ad tentandum relictus ſit, non tamen uſq; ualde, ſcilicet ne uſq; animæ & fidei periculum derelinquatur.

ב Beth.

N quo corrigit iunior uiam ſuam? &c. Vſq; ibi, non obliuiſcar ſermones tuos.) In ſecunda conſequentium octo uerſuum litera ipſe ſibi propheta his quibus reſpōſurus ſit propoſuit dicens: In quo corrigit adoleſcens uiam ſuam?) Hæc ex proponentis perſona dicta ſunt. Dehinc nunc tanquam reſpondentis confeſſio ſubditur, In cuſtodiendo ſermones tuos.) Contuendum aūt eſt, ſecundum eum quem in exordio habuimus ſermonem, uera atque perfecta timoris dei inſtituta ſub his elemētis literarū contineri: in quibus quaſi ad uſum cōfeſſionis dei per ipſa infantiæ rudimenta formamur, Ergo intelligendus eſt propheta non ocioſe locutus eſſe: In quo corrigit adoleſcens uiam ſuam? Omni quidem ætati optabile eſt, ex his corporis ſui uicijs ad innocentiæ ſtudium transferri: quia & ſera licet emēdatio utilis ſit obliuione uitiorum. Sed placiturum deo uirum propheta con-

ta conformans, non expectat post longam ac diuturnam criminum consuetu-
dinem doctrina dei & præceptis timoris institui: sed rudes à peccatis annos, &
ætatem adhuc criminum nesciam, uult non modo studijs aliquando innocen-
tiæ, sed etiam ipsa adolescentiæ consuetudine imbui. Difficile est ab usitatis de-
finere, difficile est à familiaribus abstrahi. Magnum in se consuetudo habet uin-
culum: & idcirco optimus ille fuerit cultor, quem nõ modo delictorũ remissio
sine crimine constituerit, sed ipsa illa præstiterit uiciorum ignorantia innocen-
tem. Nouit Hieremias propheta ætatis huius beatitudinem, dicens: Bonum, in- Thren. 3
quit, est iuueni uiro cum fert iugum graue in iuuẽtute sua: sedebit singulariter
& tacebit. Non expectat frigescentes senectutis annos, nec emortuã iam per
ætatem uitiorum consuetudinem. Vult longi prælij militem: uult eum Christi
seruum, quem ne ipsa quidem præteritorum criminũ recordatio polluat. Nam
in his qui iam prouectioris ætatis crediderunt, inest quidem per donum gra-
tiæ præteritorum indulgentia: sed non abest per conscientiæ naturam gestorũ
recordatio. Bonum, inquit, iuueni ferre iugum graue. Onus istud maturi ad o-
bediendum anni ægre ferunt. Cæterum ætas tenera grauis oneris molestiam
per uirtutis incrementa non sentit. Sed suscepto in iuuẽtute onere quid faciet?
Sedebit, inquit, singulariter, & tacebit. Rarus ipse est cum quo perfectio timo-
ris dei per annorum augmẽta concrescat: & idcirco singularis sedebit, lasciuos
adolescentiæ coetus derelinquens, & ab ipso senum nuper credentium conses-
su remotus: quia cõperit se non dicere, Delicta iuuentutis meæ domine ne me-
mineris. Silebit etiam, congruam fidei & iuuentuti existimans taciturnitatem:
non tumultibus negociorum secularium admixtus, sed per modestiam tacens,
sola diuina sacramẽtorũ cognitione occupatus, & sermones dei tacita rerũ atq;
operum obseruatione custodiens. Redit deinde ad personam suam propheta,
ut id quod superius dixerat significasse de se noscetetur, dicens: In toto cor-
de meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.) Competere bonitati dei
non uidetur, ut à mandatis suis quempiam repellat: sed sermonum adiectio &
uirtus uerborum quæ ex perfectæ coelestisq; doctrinæ ratione disposita est, ni-
hil dubium, nihil contrarium in se habet. Qui ergo secundum prophetam ma-
uult peccatorum poenitentiam quàm mortem: nunquid existimãdus est à man
datis suis quenquàm repellere? Absit istud existimare Sed neq; hoc nunc pro-
pheta sentit, maxime qui in toto corde deum perquisierit. Sed absolutio diffi-
cultatum in his ipsis requirenda est, è quibus uidetur existere. Propheta enim
quid senserit in promptu est noscere. Legimus scriptum in Hieremia: Maledi- Hier. 48
ctus qui facit opera domini negligenter. Legimus & in euangelijs scriptũ: O- Matt. 25
mni enim habenti dabitur, & abundabit: & qui non habet, etiam quod
habet auferetur ab eo. Ergo habens abundabit, non habens uero ipso illo
quod habet indigebit. Propheta non est obnoxius maledictionis condítio-
ni, quia non negligenter opera dei egit: cum toto corde perquirens Dauid
confidenter ait, ne à mandatis dei repellatur, quia eum toto corde perquirat. Se
cundum euangelia enim habenti dabitur, & ei qui nõ habet etiam quod habet
auferetur. Deus ergo non aufert nisi non habenti, secundum quod neq; repel-
lit nisi negligentem. Adeo autem bonitate plenus est, ut habẽtem abundantia
muneretur: adeo uero non uult quenquam non habere, ut non habenti ipsum
quod habet adimat. Neminem igitur nisi obnitentem repellit, neminem nisi ne
gligentẽ reijcit. Hanc enim propheta prætulit causam, cur se non repelli à man
datis dei precaretur, quia non ex parte, neq; per desidiam deum, sed toto corde
quæsisset: per quod intelligimus eum à mandatis repelli, qui per multam incu-

riam fuerit indignus admitti, & extra inhibentis inuidiam est, quod de culpa
proficiscitur non merentis. Tertius iste secundæ literæ uersus est: In corde
meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.) Meminimus simile huic dicto
Iob.13 legi solere ubi dicitur: Mysterium regis bonum est abscondere. Meminimus
enim Paulū ad Corinthios adhuc in fide paruulos quędam dei eloquia occulta
1.Cor.3 isse, cum dicit: Lacte uos potaui nō cibo, nondum enim poteratis, sed neq; ad-
huc potestis. Legimus & in euangelio in agro uberi atq; fœcundo repertū the-
saurum, eundemq; empto agro occultari. Nouimus neq; margaritas ante por-
cos proijciendas esse, neq; sanctum canibus dare oportere. Ergo intelligimus
quædam nos cordis nostri secreto continere, quæ diuulgata inexpiabilis pecca
ti culpam comparabunt. Ita enim dixit: In corde meo abscondi eloquia tua, ut
non peccem tibi. Quia cum cætera peccata secundum differentias rerum aut in
nos ipsos aut in alios exercentur: tamen tum fierent in deum propria, cum quæ
occultorum cordium essent condenda secreto, hæc in profanæ cognitionis sci-
entiam proderentur. Contuendus autem est in quarto hoc qui consequitur uer
su ordo doctrinæ. Primus uersus de custodiendis ab adolescente mandatis dei
constitit. Sequens quia in toto corde deum exquisierit, ne à mandatis dei pelle-
retur: dehinc quòd sacramenta absconsa sapientiæ & occulta dei mysteria men
tis suæ secreto cōtinuerit. Quarto nunc id deprecatur ut iustificationes suas ei-
dem ostendat: & deprecatur confessionis honore prælato, dicens: Benedictus
es domine, doce me iustificationes tuas.) De iustificationib. nonnulla anterio-
ri sermone cōplexi sumus, & superfluū est eadem frequenter iterare. Maximus
igitur & præcipuus labor est, hanc iustificationum dei scientiam cōsequi, & hu
manæ naturæ infirmitas difficulter tot tantarumq; rerū cognitionem consequi-
tur: atq; ob id ut doceatur orat, quia diuinæ bonitatis munus est, animi humani
imperitiam ad congruā atq; unicuiq; tenenti competentē officiorū obseruan-
tiā tēperare. Succedit deinde etiā de iudicijs dei sermo quo dicit: In labijs me
is pronunciaui omnia iudicia oris tui.) Quanta rerum & nuncupatuū differen
tia est? Primum à iuuentute mandata domini custodiuntur, dehinc deus toto
corde exquiritur, tum dei eloquia occuluntur, & iustificationes disci desideran
tur, nunc iudicia prædicantur. Sed propheta fortè existimabitur à se excidisse:
& uel suorum, uel alienorum dictorū immemor fuisse. In hoc enim psalmorum
Rom.11 libro legimus: Iudicia tua abyssus multa. Paulus apostolus ait: Inscrutabilia iudi
Sap.17 cia dei. & rursum propheta: Magna enim sunt iudicia tua, & inenarrabilia: &
quomodo audebat propheta dicere, in labijs meis pronunciaui omnia iudicia
oris tui? Sed nihil neq; contra se, neq; contra alium eiusdem spiritus prophetā
nunc locutus est. Non enim ait: In labijs meis pronunciaui omnia iudicia tua,
sed ait: omnia iudicia oris tui: sciens nonnullam differentiam esse iudiciorū dei,
& iudiciorum oris dei. Nunquid cum ait: Iudicia tua abyssus multa, dixit iudi-
cia oris tui sicut abyssus multa? Nunc autem ait: Iudicia oris tui annunciaui. Ea
ergo quæ cognita esse per prophetas, uel ex dei uerbis iudicia esse potuerunt:
ea propheta non tacuit. Quæ idcirco prædicata sunt, ut doceātur. Post iudicio-
rum autem dei oris publicam & constantē prædicationem, id consequitur: In
uia testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs.) Non ti-
met propheta uitæ suæ testes, sed in his delectatur: & ei conscientia spectantiū
se & conuentium iucunda est. Trepidat enim ad omnem intercessionem, pol-
lutæ conscientiæ metus; cæterum ubi constans innocentis uitæ est fiducia, plu-
rium testium interuentio grata est. Sed non de communis consuetudine gaudij
iucundus propheta est; delectatur enim sicut in diuitijs omnibus. Sunt opes in
auro

auro, sunt in argento, sunt in pecunijs, sunt in uestibus, sunt in domibus, sunt in agris eorumq; aut uitibus, aut oleis, aut frugibus. Sed domini propheta doctrinarum fruge perfectus est, & legis ac prophetalium institutionum facultatib. diues: & anterior licet tempore, non tamen euangelicorum & apostolicorum præceptorum ignarus est. Nouit enim & has diuitias Paulus ad Corinthios loquens: Gratias ago deo meo semper pro uobis, per gratiam dei quæ data est nobis in Christo Iesu: quoniam in omnibus diuites facti estis in ipso in omni uerbo & in omni scientia. In his ergo diues est, & in his delectatur propheta. Cæterum non est æstimandus secularium opum comparatione delectatus esse: qui nisi cum contemptu atq; inopia seculi, diues in domino esse non potuit. Delectatus autem in uijs testimoniorum dei opus delectationis suæ agere debet, & non ambiguum est quin agat. Ait enim septimo uersu: In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas.) Exercitatione igitur & assiduitate opus est, ut usus rerum necessariarum retineatur, quia periculosa est humanarũ mentiũ & molesta desidia: ac ne ocij consuetudo subrepat, assiduitas exercitationis adhibenda est. Sed retentus etiam hic ordo rationis est. Nam prius exercendum est in mandatis dei, tum deinde uiæ eius considerandæ: Quia nisi fidelium operum usus præcesserit, doctrinæ cognitio non apprehendetur. Agendum à nobis antea fideliter est, ut scientiam consequamur. Vias ergo, secundum superiorem expositionem, legem, prophetas, & omnia euangelia & apostolos esse existimamus: quos in mandatis dei se exercens propheta, considerauit ut nouerit. Conclusit autem octauum numerum hoc uersu: In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.) A doctrinæ perfectæ ordine propheta non excidit. In iustificationibus dei, quas doceri se orauit exercetur, sic ut meditetur in mandatis. Mandatorum enim ea est ratio, quo nos ad obseruantiam atq; opus innocentiæ instituant: ut illud est, Non occides, non mœchaberis, & cætera his similia. Hæc ergo exercentur: quia in his operationis est usus, per præsentium se exercitationem ad futura confirmans. Iustificationes autẽ sunt, quibus Hebræus puer sex annis seruus, liber deinceps anno septimo fiet: & post sex annorum fructus, ager ociosus relinquendus est: & cætera in iustificationũ obseruantiam constituta, quæ ingentem in se habẽt futuræ spei meditationem per negocij præsentis effectũ. Atq; ideo in his meditatur, ut in mandatis exerceatur: quia exercitatio ad usum pertinet consuetudinis institutæ. Meditatio autem se in id quod nondum obtinuit extendit: ut per meditationem id quod expetit consequatur, ne sermonum & promissionum subrepat obliuio. 1.Cor.1

ג Gimel.

Retribue seruo tuo & c. usq; ibi: & consilia mea iustificationes tuæ.) Quibus non est constans emundati cordis cõscientia, precari ista prophetæ uoce non possunt: retribue seruo tuo. Si enim digna secundum opera nostra retributio aderit, peccatorum ac delictorũ nostrorum pœnas merebimur. Satis est autem si cui uel hæc fiducia saltem gratulandi ad deum fuerit, Non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniusticias nostras reddidit nobis. Quia secundum altitudinem cœli à terra longauit iniquitates nostras à nobis: quia ipse cognouit figurationem nostram. Magnum est, tantam in se dei misericordiam recognoscere, & scire consuetudinem criminum procul à se abesse, & dignum dei misericordia se esse cœpisse. Propheta autem hic, in cuius scilicet corpore habitatio dei digna est, qui sancto spiritu plenus, non communia, nec terrena cogitat & effa- Psal.102

tur: Libertatis eius est ut oret, Retribue seruo tuo. Sed fortè insolentis istud au-
daciæ est, sine aliqua confessionis modestia meritum retributionis optasse: nec
se in corpore situm, id est, in uili atq; humili sorte esse meminisse. Exclusit autē
propheta omnem de se uanitatis ac iactantiæ opinionem. Nam cum dixisset:
Retribue, ex fiducia innocentiæ: seruo tuo, ex seruituris officio, & ex conditio-
nis suæ confessione subiecit. Constanter igitur hæc postulat, qui dei se seruum,
non peccati esse meminisset: quia omnis qui peccat, seruus est peccati: Vi-
uam, inquit, & obseruabo sermones tuos.) Viuam atq; obseruabo non præsen
tis temporis res est: sed significatio sermonis huius in futurum se tempus exten
dit. Scit enim propheta quando beata illa & uera uiuentium uita sit. Nunc uero
& in puluere mortis manemus, & in mortis corpore sumus, à quo se liberari
Apostolus orat, dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis
Rom. 7 huius? Habemus autem etiam nunc admixtam nobis materiam quæ mortis le-
gi & peccati obnoxia est, & in huius caducæ carnis infirmæq; domicilio corru-
ptionis labem ex eius consortio mutuamur: ac nisi glorificato in naturam spiri-
tus corpore, uitæ ueræ in nobis nō potest esse natura. Audiamus eum qui se me
Col. 3 minit in corpore mortis habitare dicentem: Quia uita nostra absconsa est cum
Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit uita nostra, tunc & nos appare
bimus cum ipso in gloria. Hāc ergo retributionem sibi propheta orat, ut uiuat:
futuræ huius uitæ tempus in loco altero docens, quo ait: Placebo deo in regio-
ne uiuentium. Scit hanc mundi istius sedem regionem non esse uiuentium, scit
nos adhuc secundum præfigurationem legis emundandos esse: nunc enim ad-
miscemur morticinæ, & in lege quisquis mortuum contrectat immundus est.
Sed absit istud ut quicquam horum in lege corporaliter intelligatur, tanquàm
per contrectationem mortui quisquam fiat immundus. Ioseph ossa egrediens
Aegyptum Moyses ipse lator legis euexit. Heliseus mortuo ut eum uiuificaret
incubuit. Dominus ipse mortuos manu apprehensos in uitam retraxit. Contre
ctatio mortui si immundum effectura fuisset: nequaquam à tantis uiris, neq; à
Matt. 5 domino uiolata lex esset ipso dicente: Non ueni legem soluere, sed adimplere.
Sed quia lex umbra est futurorum bonorum, idcirco per hanc præformatam si
gnificantiam docuit, nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo mun-
dos esse non posse: nisi per ablutionem cœlestis misericordiæ emundationem
consequamur, post demutationem resurrectionis terreni corporis nostri effe-
cta gloriosiore natura. Et fortè si quis existimet sibi in sacramento baptismi per
fectam illam innocentiam, & cœlestis uitæ dignam redditam puritatem, Ioan-
Matt. 3 nem baptistam dixisse recolat: Ego quidem baptizo uos in aqua pœnitentiæ,
qui autem post me uenit, fortior me est, ipse uos baptizabit in spiritu sancto &
igni. Ipsum autem dominum baptizatum à Ioanne cum adhuc esset in corpore
Luc. 12 meminerit locutum: Adhuc habeo alio baptismo baptizari. Est ergo quantum
licet existimare perfectæ illius emundatio puritatis etiam post baptismi aquas
reposita: quæ nos sancti spiritus sanctificet aduentu, iudicij igne nos decoquat,
quæ per mortis iniuriam à labe morticinæ & societate purgabit, quæ martyrij
passione deuoto ac fideli sanguine abluet. Et idcirco sanctus propheta uicturū
se dicit esse cum uiuat: per hanc scilicet umbram uitæ ad ueram illam regionem
uiuentium transferendum. Secundum quod exemplum, ut dixit, uitam: ita &
custodiam sermones tuos. Custodiuntur interim secundum apostolum Paulū
pro parte & per speculum. Sunt enim multa seculi scandala, quæ prohibēt per-
fectam in nobis mandatorum esse custodiam. Taceo de naturis corporum:
quæ nos interim aut per infirmitatem, aut per incentiua uitiorum imperfectos
esse

esse compellunt. At uero morte uicta, & aculeo eius obtuso, cum facie ad faciem audiemus atque cernemus: tunc uere & uiuemus, & mandata dei sequemur. Ordo intelligentiæ qui primo uersu continetur, hic idem in consequentibus est. Ait enim: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.) Scit mortalibus oculis atque corporeis nubem obscuritatis obsistere: scit ea quæ corporaliter in lege præcepta sunt umbram esse & speculum futurorũ. *Allegoriæ ueteris legis* Legem quidem legit: sed optat legis mirabilia contueri. Meminit sancta esse sabbata: sed in æternorum sabbatorum requie esse desiderat. Vtitur quidem azymis panibus: sed fermentum eijcere naturæ ueteris festinat. Immolat paschæ ouem: sed assistere ei qui per Ioannem reuelatur agno, concupiscit. Septimi anni legi satisfacit: sed ipse exactis septem milibus, seculi esse liber expostulat. Iubilei quinquagesimi anni legem explet: sed pentecostadis remissionem ac renouationem obtinere festinat. Scit ex præcepto dei secundum cœleste exemplar & altarium à Mose institutum, & Aaron sacerdotali habitu ornatumq; uestitum: sed principis sacerdotum in cuius exemplum hæc fuerant, interesse ministerijs properat. Induci quoque in terram sanctam & terram fluentem lac & mel, tanquàm totius huius orbis peregrinus orat. Vniuersa quidem ista Iudæi corporaliter gerunt, sed hoc Paulus aliter intelligit, dicens: Scimus enim quia lex spiritalis est. *Rom. 7* Hæc igitur legis mirabilia quæ uelatis oculis adumbrantur, propheta orat ut cernat: scilicet ut caduco atque infirmo corpore absolutus, hæc quæ per corporalem obseruantiam legis magna & mirabilia in cœlis præfigurantur aspiciat. Non demutatur affectus orantis. Post hæc enim ait:

Accola sum in terra, ne abscondas à me mandata tua.) Accola non iuris sui terram incolit: sed aduena, & peregrinus fructũ extemporariæ operationis expectat. Nouit incolatus huius Apostolus ordinem, dicens: Peregrinandum à corpore, & cum Christo manendum esse. *1.Cor. 5* Propheta itaque quasdam imagines cœlestium cõuersationum decernens, licet corpus incolat, tamen rem non suam incolit. Oculis mentis in cœlum erectis scit in cœlo thesauros collocandos: quia ubi thesaurus sit, illic & cor futurum sit. Non erat ille sensu suæ terrę accola, qui in euangelica comparatione horrea extruit capacia ingentium fructuum, & animam suam per præsentium copiam ad delitias adhortatur stultus, anima ipsa eadem nocte priuandus. Ergo accolam se propheta confitens, orat ne mandata dei à se oculantur. Nemo enim nisi peregrinus corporis sui cognitione mandatorum dei est dignus. Quod mandatum cum lucidum sit illuminans oculos, absurde nunc uidebitur dixisse, ne sibi mandata dei occulantur: quæ hoc naturæ in se habent, ut & lucida sint & illuminent. Sed negligentia aurium affert sensuum difficultatem. Illic enim mandatum lucidum & illuminans est, hic mandata absconsa sunt. Lucidum mandatum est, per quod ad cõtuendum lumen mandatorum illuminamur. Per mandatum quod in lege primum est, quo deum ex tota anima, ex tota uirtute amare præcipimur, digni illuminatione cognitionis efficimur. Et sicut de gloria in gloriam transibimus, & in lumine uidebimus lumen: sic per speculum faciem ipsam quandoque cernemus. Per hoc enim nunc corporalis uitæ mandatum, sacramẽto baptismi & præcepto dei illuminamur: & lumine utimur, & in gloria manemus. Per hoc rursum ex mandato mandata cernemus, per hoc ex lumine lumen uidebimus: per hoc ex gloria in gloriam transferemur. Scit autem in cœlis propheta plura dei esse mandata, scit per diuersitatem ministeriorum diuersas esse præceptorum obseruantias: angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, potestatũ, & principatuum. Quos utiq; necesse est, ut nominibus ita &

officijs esse diuersos, perpetuam tamen mandatorũ custodiam pro naturæ suæ firmitate retinentes. Atque ob id reuelari sibi cœlestium mandatorũ sacramenta orat: quia sciat se in terræ huius corpore esse peregrinum. Quartus hic tertiæ literæ uersus est: Concupiuit anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore.) Non est prophetæ huius communis cum cæteris uel seculi sermo: altius sub significatione familiarium uerborum intelligentiæ suæ extulit sensum, dicens: Concupiuit anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore. Multis enim uidetur rectius dictũ fuisse: Desiderat anima mea iudicia tua in omni tempore. Et fortè quidam existimant idipsum sub his dictis contineri. Sed meminit propheta, arduum esse & naturæ humanæ periculosissimum, dei desiderare iudicia. Quum enim nemo uiuens in conspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile eius potest esse iudicium? An quum ex omni ocioso uerbo rationem sumus præstituri, diem iudicij concupiscimus, in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt grauia illa expiandæ à peccatis animæ supplicia? Beatæ Mariæ animam gladius pertransiuit, ut reuelentur multorum cordium cogitationes. Si in iudicij seueritatem capax illa dei uirgo uentura est, desiderare quis audebit à deo iudicari? Iob omnium humanarum calamitatum militia & uictoria perfunctus, qui quum tentaretur, ait: Dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum in secula. Cinerem se esse confessus, audita de nube dei uoce non loquendum sibi ultra decreuit. Et quis erit ausus dei desiderare iudicia, cuius uocem de cœlis nec tantus propheta sustinuit, neque Apostoli in monte cum domino ferre potuerunt? Tenuit itaque propheta & humanæ naturæ & conscientiæ modum, dicens: concupiuit anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore. Non enim iudicium desiderat, sed ut desideret concupiscit: desiderij eum cupiditas, non iudicij continebat. Concupiscit enim desiderare, scilicet ut in tanta innocentia maneat, ut tuto iam & sine metuendi iudicij terrore desideret rem ipsam: nondum per conscientiam humanæ conditionis desiderans, sed eius desiderium ex conscientia perfectæ si prouenirat innocentiæ concupiscens. Scit uero continentem & indefessam desiderij huius concupiscentiam esse oportere, atque adeò adiecit, in omni tempore: nullum scilicet docens ocium nobis esse debere, quin semper desiderij huius cupiditate teneamur. Dehinc sequitur: Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis.)

O infelix superbia. Dedignatur sub præceptis cœlestibus uiuere, quæ mandata diuina animi infidelis tumore fastidit. Plurima sunt humanorum uitiorum crimina, & diuersæ atque innumerabiles peccatorum operationes: sed nulla magis prouocandi in nos iram dei, quàm superbiæ causa est. Increpasti enim non auaros, non lasciuos, quibus utique increpatio debita est, sed superbos: Quia plures superbia qua humana contemnunt, etiam deo obsequi spernunt. Sed sint licet præclara cætera fidei opera, & in omnium diuinorum præceptorum custodia deuotio immoretur: tamen subrepente superbia, eorum memoria quæ rectè operamur abolebitur: quando Euangelicus ille pharisæus labore se in uitæ uiam statuit, ne alienæ rei rapax esset, ne in quenquam iniurius existeret, ne adulterijs dissolueretur, laborauit bis in sabbato ieiunans: & infelix hoc uitiosum corpus per abstinentiam cibi ingentis patientiæ uirtute confecit, quando deinde labore auaritiæ uincedæ, decimas substantiæ suæ in usum egentium intulit. Quid his præclarius? quid horum operum executione difficilius?

Sed incidit in superbiæ laqueũ, dicens: Quia non sum sicut peccator iste & publicanus. Ex ingentibus operibus cecidit in crimen, & insolens per hanc uirtu

Superbia

Lucæ 18

tum

tum suarum gloriam factus, iustificato magis publicano recessit. Sed quid de
pharisæo dicimus? Apostolus non ab hominibus, neq; per hominem, sed per
Iesum Christum, aduersum quem diabolus omni uirtutis suæ arte luctatus est,
angelum Satanæ qui se colaphizet accepit: ut per passionum omnium indefes-
sas molestias, nulla superbiendi occasio per ocium temporis posset obrepere.
Ipse quoq; eligendi & constituendi sacerdotis quandam legem ferēs, cum iam
eum in his quibus episcopum dignum est uirtutibus collocasset: neophytum e-
ligi uetuit, ne superbiret, dicens: Non neophytum, ne inflatus incidat in iudici-
um diaboli. Id est, ne per recēs adeptam regenerationis gratiam insolescat: uult 1.Tim.3
illum multo passionum bello ante tentari, uult multis humilitatis & fidei sti-
pendijs prouehi. Cor enim humiliatum deus non spernit, & sacrificium opti-
mum cor contribulatum. Quia qui se humiliat exaltabitur, & qui se exaltat hu-
miliabitur. Et idcirco maledicti qui declinant à mandatis tuis, quia increpan-
tur superbi: quia superbia animi insolentis & humana despicimus, & diuina ne
gligimus. Sed uirtus uerbi hic collocati non negligenter est audienda. Prom-
ptum enim fuerat dicere, maledicti qui nō obtemperant mandatis tuis. De uno
& de plurimis mandatis in superiore uersu competentia diximus. Maledicti au
tem sunt, qui per hanc prophetiæ doctrinam eruditi à mandatis dei declinant:
id est, per uiciorum præsentium desideria ab spe æternorum mandatorum de-
cidunt. Qui enim declinat, & id in quo est deuitat: ex alia parte in aliam deduci-
tur, & deflexu quodam de itinere decedit. Vel leuiter ergo declinantem à man
datis dei maledictionis sententia comprehendit: ut intelligeremus quanti peri
culi res esset, ea omnia ignorare nos, à quibus declinare maledictum est. Au-
fer à me opprobrium & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.) Peccata
opprobrio sunt digna: & idcirco peccatores exurgent in opprobrium sempiter
num. Quòd autem peccata omnia opprobrio sint digna, in euāgelijs discamus:
tum cum dominus exprobrare illis ciuitatibus cœpit, in quibus plures uirtutes
eius effectæ essent nec pœnituissent, Corrozaim & Bethsaida. Quod ab illis cœ
ptum, necesse est ut in omnes eiusdem criminis pares fiat: & nunc humano ge-
neri exprobret non pœnitenti, neque in uiam euangelicam pergenti, id quod
psalmo continetur: Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptio- Psal.29
nem? Exprobrat enim superbis atq; maledictis, cur nihil in sacramento sangui
nis sui atq; mortis utilitatis esse existimarint: cum ille nostri causa, & natus &
passus & mortuus sit. Tenuit etiam propheta rationem infirmitatis humanæ.
Scit inesse quædam quæ per dei misericordiam auferenda à nobis sint: scit de-
um tali peccatorum nostrorum confessione orandum, ut & si digni arguitione
habeamur, non tamen arguamur. Confitendum enim crimen est, ut obtinea-
tur & uenia. Scit deinde post argutionem in contemptum, id est, in nihilum
genres æstimari: quia scriptum est, Omnes gentes nihil sunt, & omnia quæ à Esa.40
malitia sunt, in nihilum æstimata sunt. Sed secundum prophetæ exemplum
auferri à nobis opprobrium & contemptum hac spe ac fiducia nos deprecari
oportet: ut addamus ad id quod dicitur: Aufer à me opprobrium & contem-
ptum, & id quod sequitur: quia testimonia tua exquisiui. Et testimonia dei ex-
quirit, ut argui non debeat: & auferri à se opprobrium contemptumq; preca-
tur, ut uerecundiam non derelinquat. Esse quidem in natura sua confessus ar-
guitionis & opprobrij causam quam à se deprecatur auferri: sed per deuotio-
nem exquisitorum testimoniorum eam sperat auferri. Exquirit autem testimo-
nia dei propheta, non in ocio, neq; insolentia rerum secularium: sed exquirit
multis aduersus se residentib. & aduersus se colloquentib. dicēs: Etenim sede-

runt principes, & aduersus me detrahebant.) Scit enim omnem propheta fidem, mundi huius deesse principibus: scit & apostolos cunctis futuros propter Christianum nomen odiosos. Sedent aduersus prophetam principes, & detrahunt tunc cum audiunt Esaiam dicentem; Audite uerbum domini
Esa. 1 principes Sodomorum, attendite legem dei populus Gomorrhæ. Ex consilio enim talium Esaias sectus est, Hieremias quoq; carcere clauditur, Daniel leonibus fame ad sæuitiam incitatis obijcitur, Zacharias inter templum & altare occiditur, apostoli cæduntur, desecantur, crucifiguntur, ut prædicatio dei auferatur, ut doctrina prophetiæ inhibeatur, ut uitæ æternæ uia obsepiatur. Sed hos principũ consessus, & hæc obtrectationis eloquia spreuit fides constans. Consequitur enim; Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus.) Obstrepentibus illis uidelicet, & totis pœnarum armis inhibentibus; in exercitationibus iustificationum dei spiritus perseuerat. Sed ut iam superius tractauimus, exercitatio iustificationum & meditatio testimoniorum illa est, qua cum legis opera per corporales efficientias exerceamur. Exercitatione iustificationum tamen, & testimoniorum meditatione, bonorum æternorum per præsentium meditationem quædam præparatio comparatur. Sed testimoniorum meditatio unde oriatur ostendit. Adiecit enim. Et consilia mea iustificationes tuæ.) Omnem scilicet uitæ curam, omnes consiliorum uarios diuersosq; motus intentos esse iustificationibus confitens dei in Christo Iesu, cui gloria & honor in secula seculorum. Amen.

ד Daleth

ADhæsit pauimento anima mea & cætera, usque ibi: cum dilatasti cor meum.) Multiplex intelligentia non potest in se habere dictorum difficultatem, cum amota omni obscuritate intelligendi magis abundet electio: ut in primo quartæ literæ uersu contuemur. Ait enim: Adhæsit pauimento anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuum.) Potest istud & de assiduitate orationis intelligi, tanquam ex peccatorum confessione in terra propheta prostratus adhæserit pauimento. Sed ut altius aliquid sub his dictis intelligamus, perspecta diligẽtius uerborum uirtute necessarium ducimus. Non enim ait: Adhæsi pauimento, sed ait: Adhæsit pauimento anima mea; & admonemur intelligere hic eum esse de animæ & corporis societate conquestum. Et multa sunt, quæ nos ut potius probabile existimemus admoneant. Dixit enim Apostolus, corpus humiliationis
Psal. 43. nostræ, dixit & propheta: Humiliata est in puluere anima mea. dixit rursum:
& 21 Et in puluerem mortis deduxisti me. Igitur uel quia in terræ huius solo commoramur, uel quia ex terra instituti conformatiq; sumus, anima quæ alterius originis est, terræ corporis adhæsisse creditur: maximum ipsa certamen suscipiens, ut se immanens in eo, ab eius societate diuellat, ut tanquàm peregrina incolatu eius utatur. Non ignarus est autem propheta, licet anterior ætate,
Psal. 42 apostolici dicti: quia qui adhærent domino, in uno spiritu sunt. Scit etiam à
Deu. 10 se prædicatum: Adhæsit post te anima mea. Quin etiam legit in lege: Post do-
& 13 minum deum ambulabis, & adhærebis ipsi. Adhærere igitur huic magis quàm illi concupiscit. Sed quia meminit ex consortio eius nonnullam se labem contraxisse peccati; orat ut per uerbum dei quamuis admixta terrenæ mortalisq; naturæ anima eius sit, ipse tamen in uiam uitæ cœlestis animetur. Scit enim se nunc pauimento adhærere, non uiuere: sed secundum uerbum dei, cui mortui uiuunt, orat ut uiuificetur in uitã. Dehinc sequitur: Vias meas pronũciaui &

exau-

exaudisti me, doce me iustificationes tuas.) Qui secundum uoluptates corpo-
ris uitam agunt, in uijs suis ambulant. Qui autem omni uitiorum carnaliū con-
suetudine derelicta in præceptis dei degunt: iam illis nō in sua, sed in uia dei iter
est. Et hæc audiamus in Deuteronomij præcepto: Sed nunc Israel quid domi- Deu. 10
nus deus tuus poscit à te, nisi ut timeas dominum deum tuum, & ambules in o-
mnibus uijs eius: & diligas eum, & seruias domino deo tuo ex toto corde tuo,
& ex tota anima tua, & custodias pręcepta domini dei tui, & iustificatiōes eius,
quæ ego præcipio tibi hodie ut bene sit tibi? Ergo deo adhærens, in uia dei est.
Et qua ratione prophetam hic locutum existimabimus dicentē: Vias meas pro
nunciaui, & exaudisti me, doce me iustificationes tuas? Si enim uias suas prædi
cat, necesse est peccati uias prædicet: quia in uia peccati sit, quisquis in uia dei
non sit. Sed huic præsenti dicto cōsentiens illud uidetur, quod dictum est: Pro- Psal. 31
nunciabo aduersum me iniusticias meas domino. Et rursum: Iustus in exordio Pro. 18
sermonis sui ipse sibi accusator est. Ergo hic pronunciatio quæ dicitur non lau-
datio est, sed confessio uiarum suarum: id est, peccatorum suorū pœnitens pro-
fessio. Et propheta ut esset dignus spiritu prophetiæ, uias suas, id est, peccata
sua ante confessus est: ut per hanc pronunciationem eorum, doctrinæ iustifica-
tionum dei capax esset. Quod utrunq; absolute docetur. Nam cum dicit pronū
ciaui, confessionem hanc præteriti temporis esse demōstrat: cum dicit, doce me
oratio est ex futuro. Quia confitendum ante est de peccatis, & exacta confessio
ne discendum. Manens autem propheta in lege, non ex his doceri se postulat,
quæ corporali tum ministerio gerebant̄: sed ex his quæ per speciē præsentium
futuri erant sacramenta complexa. Viam iustificationum tuarum fac ut intelli-
gam, & exercebor in mirabilibus tuis.) Sermo pręsens discreuisse cognoscitur
iustificationes à uia eorum. Et quantum re ipsa intelligitur: omne quod est ad
quod per uiam tenditur, non idem est quod & uia ipsa qua pergitur. Quęrenda
igitur causa est: cur propheta præstari sibi, ut uiam iustificationum intelligat, po
tius q̄ ut ipsas iustificationes cognoscat, orauerit. Meminit etenim omnes iusti
ficationes legis, umbram in se sanctarum iustificationum continere: cum post
sexennij seruitutem Hebræus puer liber est, cum septimi anni fructus indigen
tibus & pecoribus terræ relinquitur, cum post quinquagesimum annum om-
nia in ius familiæ eius unde decesserint reuertantur. Et quia hæc quæ in lege
sunt constituta, uia est eorum quorum in his præformatur exemplum: uiam ha-
rum iustificationum ut intelligens in mirabilibus dei exerceatur orat, id est, in
legis operibus uersetur: quia lex sit ad futurorum bonorum speculum consti-
tuta. De sequenti uersu comperi multos uaria sensisse, eo quod non eadem pro
prietate à cæteris translatoribus ex Hebræo demutatus esset, ut ab his Septua-
ginta interpretantibus conscriptus est. Nonnulli enim pro eo quod ab alijs
dictum est ἐνύσαξεν, distillauit uerterunt. Sed nobis neq; tutum est translatio-
nem Septuaginta interpretum transgredi: Et sana ratio est, & sensus dictorum
ita admonet, ut recte ac probabiliter uersum trāslatum intelligamus. Est enim
cum illis & nobiscum ita: Dormitauit anima mea præ tedio.) Et superior o-
mnis sermo & consequens, humilitatis & infirmitatis cōfessionem in se habet:
cum pauimento anima adhæsit, cum peccatorum uiæ confitentur, cum intelli
gentiam uiæ iustificationum orat. Consequens ergo est, nunc animam suam
præ tædio mortalis habitaculi dormitare conquestus sit: quæ nondum iusti-
ficationum uiam intelligat, quæ etiam pauimento adhæserit. Atq; ob id in uijs
dei confirmandum sese orat, quia præ tædio dormitet. Sed hic ea ratio ser-
uata est, ut dormitare se non dormire dicat: Quia qui dormit in ipso somni

opere

opere est: qui aũt dormitat, anteq̃ dormiat dormitat. Quæ & in ano loco ratio
Psal. 120 seruata est, cũ dicit: Ecce nõ dormit, neq̃ dormitabit qui custodit Israel. Sed &
Psal. 131 illic ubi meminit: Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitati-
onem. Dormitationem dixit palpebrarum, somnum uero esse dixit oculorum:
quia palpebrarum officium est, ut somnum ex dormitatione concilient. Pro-
pheta igitur & si dormitat, non tamen dormit: atque ob id ne dormitans obdor
miat a diecit, Confirma me in uerbis tuis: id est, ut per omnium iustificationum,
quas superius memorauit, intelligentiam confirmatus non modo nõ dormiat,
sed etiam sine aliqua dormitatione peruigilet. Ait enim post hæc: Viam
iniquitatis amoue à me, & lege tua miserere mei.) Promptum fuerat dicere: ini
quitatem amoue à me: sed licet infirmitatis suæ conscius, meminerit in corpore
suo uiam inesse peccandi, tamen per timorem dei à peractione peccati omnis
alienus est. Viam igitur peccati, qua ad peccatum pergere promptum est amo-
ueri à se depreeatur: id est, omnia corporalium uoluptatum desideria auferri,
nec tentationem aliquam concupiscentiæ, aut ignorãtiæ qua tanq̃ per uiam ad
peccatum itur ingruere. Nec solum id orat deum, sed etiam ut per legem suam
misereatur eius. Per legem autem hoc modo misericordiam consequetur: quia
Deu. 10 ut superius ostendi, ita in lege est scriptũ: Et nũc Israel quid dominus deus tuus
poscit à te, nisi ut timeas dominum deum tuũ, & ambules in omnibus uijs eius,
& diligas eum, & seruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima
tua & custodias præcepta domini dei tui, & iustificationes eius, quas ego præci
pio tibi hodie, ut bene sit tibi? Ergo cum lex doceat in uijs dei ambulandum, ut
ambulanti in his bene in posterũ sit: & nunc forte propheta oret uias iniusticiæ
à se amoueri, sibiq̃ ut deus misereatur ex lege: id orat quod lege conclusum est,
ut in uijs dei ambulans in beatitudine collocetur. Dehinc sequitur: Viam ue
ritatis dilexi, iudicia tua non sum oblitus,) Viã multi diligunt, sed nõ omnes di
ligunt uiã ueritatis. Et quicunq̃ aut uoluptatũ, aut diuitiarũ, aut honorũ uiam
ineunt, sed & qui hæreticorũ doctrinis uagi & incerti & impij differunt: in uia
quidẽ sunt, sed non in uia ueritatis. Sed ꝓpheta ex spiritu eius loquit̃ qui assum
Ioan. 14 pto corpore dicturus postea erat. Ego sum uia, ueritas & uita. Et quia hoc iudi-
cium est, secundũ quod in euangelijs continet̃ (Hoc enim iudiciũ est, ut qui cre
dit in me habeat uitam æternã) merito propheta ait: Viam ueritatis dilexi, iudi
cia tua nõ sum oblitus. Nobis enim hæc ad cognitionẽ posterius dicta sunt, sed
propheta in his & uiuit & loquitur. Cohæret aũt sibi doctrinæ & confessionis
propheticę sermo. Ait enim: Adhæsi testimonijs tuis domine, noli me cõfun
dere.) Quia ueterũ & anteriorũ peccatorum ueniam testimonijs domini adhæ
rendo sit meritus. Scit enim uerbis dei dictũ esse: Ecce deleã ut nubẽ iniusticias
Esa. 44 tuas, & tanq̃ nebulam peccata tua. Dominus potens est omnia ea quæ in nobis
pudoris & cõfusionis sunt, amouere, si & nos dicere cũ libertate possimus: Ad-
hæsi testimonijs tuis. His enim adhærentes, confusione pudendorũ & anterio-
rum criminũ liberamur: sed cõcludentur omnia suo ordine & suis reb. Superius
enim ait, Viã iniustitiæ amoue à me. deinde subiecit: Viã ueritatis dilexi. tertiũ
id sequitur: Adhæsi testimonijs tuis. nunc deinde ita finit: In uia præceptorum
tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.) Per gradus ad id uentum est, uię ini-
quitatis amotæ, uiæ ueritatis dilectæ, testimoniorum indiuisibili societate, ut
in uia mandatorum dei curreretur: sed uia quæ ad uitam ducit, & angusta, &
tribulata est. Angusta, quia diligenter & caute in ea ingrediendum est. Tribula
ta, quia per multas tribulationes & passiones adit̃. Ergo insolens propheta exi-
stimabitur, qui se tamen hanc currere gloriet̃? Meminit autẽ inter innocentiæ
studium

studium & humilitatis confessionem, sermonum suorum moderandã esse uirtutem. Idcirco postea quàm dixerat: In uia mandatorum tuorum cucurri, hoc addidit: cum dilatasti cor meum. Dilatatum est cor, quod per fidem capax doctrinæ dei panditur. Et hoc de credentibus dictum est: Et inhabitabo & inambulabo in his. Cor igitur dilatatur, in quo sacramentum patris & filij residet: in quo capaci habitatione spiritus sanctus dilatatur. Meminit & Salomon dicẽs: Pro. 1
Sapientia in exitibus canitur, in plateis cum libertate agit. Verbi huius utriusq; latinitas nostra uel obscuritatem nobis affert, uel alterius intelligentiæ opinionem præbet. Nam quod nos in exitibus dicimus, Græcitas ex Hebræo ἐν ἐξόδοις transtulit. Et exodus proprie est, ubi ex multis angustis uijs in unam coitur. Quod uero nos plateas nuncupamus, eodem nomine Græcitas nuncupauit. Sed plateas latitudines esse Gręcus sermo designat: & nos putamus has esse urbium uias. Ergo sapientia, quæ Christus est: in uia illa in qua nobis ex multis egressus est, canitur. In latitudinibus autem cum libertate agit: in quibus non solum habitare, sed etiam deambulaturã se esse promisit. Ergo uiã domini propheta libere currit, postea quàm dilatato corde esse cœpit. Non enim ante potuit uiam dei currere, quàm ipse illa digna & ampla deo efficeretur habitatio.

ה He.

Legem statue mihi domine &c. usque ibi: in æquitate tua uiuifica me.) Inusitatam ac nouã deprecationem prophetæ in primo quintæ literæ uersu inuenimus. Ita enim cœpit: Legem statue mihi domine uiam iustificationum tuarũ.) Sed rationem consequi uersus huius ex Latina interpretatione difficile est: Per conditionem enim communis sermonis nostri, non ita absolute potuit uirtus uerbi Græci & Hebraici explicari. Græci nanq; ex Hebræo transtulerunt, νομοθέτησόν με κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων σου. Orat enim in hoc uersu, ut sibi lex statuatᷓ iustificationũ: quod Græce est νομοθέτησον, ad eiusdem sensus intelligentiam Latinitas explicare non potuit. Propheta ergo orat, ut uiam iustificationum suarum legẽ sibi dominus constituat, id est, ut qua lege uiam iustificationũ dei adeat, intelligat & sciat. Non enim uiæ tantũ, sed iustificationum uię postulat legem. Et quæ tandem iustificationis uia lex erit? Nam in communibus & terrenis uijs legem meminimus esse in spacijs mensuras: cum passuum mille interualla quædam legis uiæ signa statuuntur, cum mansionum requies disponitur, cum usq; ad urbem refectione uiantium congrua rursum mansionum interualla dimẽsa sunt. Sed etiam tunc cum ex Aegypto populus per rubrum mare pedester transiuit, legem quandam uiæ suę meminimus: & non humani arbitrij iudicio sed diuini constitutam, in columna ignis & nubis. Nam cum oporteret populũ iter agere, columna ignis nocturno tempore anteibat: die uero columna nubis. At cũ placitum deo fuisset, diu in hisdem castris populum contineri: columna neq; ignis noctu prouehebatur, neq; nubis die anteibat. Legem itaq; hanc uiæ statuit. Et si diligenter stationes eas, mansionesq; castrorum, & conditionis locorum quę Exodo continentur, retractemus: magna in ipsis cœlestis itineris mirabilia cernemus. Ob quod frequenter propheta orauit, dicens: Considerabo mirabilia de lege tua. Sed non iam istis se uiæ legibus contineri propheta orat: non enim uiæ legem, sed uiam iustificationum poposcit. Scit esse uiam testimoniorum, cum dicit: In uia testimoniorum tuorum delectatus sum. Scit esse uiã pręceptorum, cum ait: Viam præceptorum tuorum cucurri. Nouit etiam uiam legis, cũ beati sunt qui ambulãt in lege domini. Scit esse hanc uiã iustificationũ,

de qua

de qua nunc deprecatur. Scit etiam esse uiam in prophetis, scit esse uiam in euāgeliis: scit etiam uiā in apostolis, de quib. sępe testatus est. Vult ergo per uię huius legem, usq; in perfectam illam uitæ uiam tendere. Plures enim sunt hæreticorum qui uiam legis probāt, plures qui prophetarum, multi qui euangeliorū, multi qui apostolorum. Scimus etiam quosdam non omnibus his uiis esse contētos: sed scriba doctus nouit diuitis patrisfamiliæ se exemplo de thesauris proferre uetera & noua. Hanc igitur iustificationum uiæ legem propheta desiderat. Lex enim iustificationum quibusdam religiosi cordis disciplinis continetur, & intra fines nos cōstitutionis suæ quibus se uerteret, arctauit: ne excedentes eos, ad opiniones hæreticæ intelligentiæ euagaremur. Non uult igitur ab ea lege excedere, quam constitui sibi orat. Sed in quā causam hanc legem orat institui? Scilicet ut exquirat eam. Lex erat iustificationum per Mosem scripta, & hanc propheta operibus exercebat. Non ergo hanc statui sibi orat, quę iam statuta erat, & ab eo religiose agebatur: sed eam quā optat inquirere. Quid ergo optat inquirere? Finē scilicet legis. Et quis erit finis legis? Apostolum audiamus: Finis enim legis Christus est. Sed per has iustificationum uias, quibus statuta lex fuerit, finem legis optat exquirere: neque solum exquirere, sed semper exquirere. Ita enim ait: Et exquiram eam semper.) Officium exquirendi non suffecerat per uoluntatem, nisi etiam indefessa ab eo temporis continuatione gereretur. Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: & seruabo eā in toto corde meo.) In prouerbiis Salomonis scriptum meminimus: Ignorando sapientiam sapienter interrogantibus sapientia deputatur. Quo sensu id ostendi uidetur, quòd qui nō intelligat, & sapienter interroget, sapere credatur. Hoc itaq; eò proficit, quia propheta in lege manens, & secundum Apostolum Hebręus ex Hebræis, octaua die circuncisus, & secundum genus ex tribu Iuda, & secundum gratiam corporeæ unctionis, & rex electus, & Christus, & sacramēto dominicæ natiuitatis dignus, cuius filius Iesus Christus esset, tanquam peregrinus legis, orat: Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: & seruabo eā in toto corde meo.) Nondū ergo seruat, nondū scrutatus est, nondū intelligit. Nō ergo de ea lege loquitur, in qua natus est, eruditus est, operatus est propheta. Sciens itaq; primam partem esse prudentiæ, ut quis quod non intelligit, sapienter interroget: & quod ignorat, intelligat: idcirco intellectum ut accipiat rogat. Sciens uero adepto spiritu intelligendi, studio opus esse scrutandi, ait: Et scrutabor legem tuam. Scrutationis autem fructum huius rei custodiam esse cognoscens, dixit: Et seruabo eam. Intelligens uero perfectam custodiæ diligentiam in toto esse cordis officio: consummauit omnē sermonis sui ordinem, dicens: Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: & seruabo eam in toto corde meo. Sed quid tandem istud est quod intelligere optat, quod scrutaturum se & seruaturum toto corde promittit? Meminit nanq; non ociosos dies Mosi libro in mundi huius operatione monstrari. Scit non superfluam esse diei septimi requiem. Recordatur in mensis noui religione sacramētum festiuitatis cœlestis tanquam in speculo figurari. Nouit annum illum, quo post sex annorum seruitutem liber Hebræus est, quo post multam operationem requiescit, fructibus eius relictis proselyto pauperi & bestiis terræ: quo & debita uniuersa Hebræis omnibus remittuntur. Quinquagesimi quoq; anni legem concupiscit scrutari. Vult quæ sit in primo mense decimi diei usq; in quartamdecimā, & deinde usq; in uigesimam primam religio. Illam quoque septimi mēsis cogitat sollennitatē, cuius memoriale in tubis est: Decimi quoq; diei in eo placationē, & post quintamdecimam in tabernaculis dierum octo lætitiam. Quomodo ex his & prima & octa-

Rom. 10

Allegoriæ legis

& octaua sit sancta. Scit circuncisionē primā fuisse, scit & iteratā per Iesum esse
gestā. Azyma sancta desiderat, litare pascha cōcupiscit, de quo in agni ipsius im Leui. 23
molatione scriptū est: Hoc est pascha domini. Terram repromissionis, terrā fluentē lac & mel, scit nondū uere à populo, qui secundo est circūcisus, obtentam.
Ob hæc igitur intellectū orat: hæc intelligens scrutaturū se pollicetur: hæc scrutatus
seruaturū se professus est: hæc seruans in toto corde custodiet. Post sequitur: De
duc me in semita mandatorum tuorū, quia ipsum uolui.) Et in hoc nunc uersu,
sermonis uirtus non proprie per conditionem translationis expressa est. Nam
id quod nostri ita dixere: Deduc me in semita, Græcitas sic locuta est, ὁδήγη-
σόν με, & id quod cum illis τρίβῳ dicitur, trita & frequentata discursibus semita
intelligitur. Nobiscum autem, semita potest & esse semita, & esse non trita. Er-
go quia Græcitas utrunque eadem nuncupatione cōplexa est, nos quoque ita sen-
tiamus, & semitam equidem sciamus esse quæ trita est. Et obseruandū est, quod
hic non legis, sed mandatorum semitam esse dicat. Via enim legis Mosi gradi-
enda est postquàm ipsa constituta est: quia in mandatis dei iam à seculi institu-
tione perrectum sit. In hac enim semita & Abel cucurrit, & Seth instituit, & E-
noch placuit, & Noe reseruari meruit, & Melchisedech & benedicere potuit,
& decimas accepit, & Abraham amicus dei est, & ex Iuda expectatio gentium
est, & Ioseph in testimonium positus est, Iob à lege liber de hoste legis trium-
phat, & Hebræum Moses uindicat, & Iesus secundo Israel circuncidit, & Samu
hel dignus in ungendo rege eligitur. Et nūc in hanc orat se hic & unctus, & rex
& propheta deduci. Scit enim imbecillam sibi esse naturam, neque se posse hanc
semitam sine duce aggredi. Dux enim est, cum dicitur: Retro post eum ambula
bis, quoniam ipse te deducet. Deducit autem, cum ait: Qui non tulerit crucem Matt. 10
suam, & sequutus me fuerit, non est me dignus. Deducit etiam, cum prior om-
nem euangelicarum passionum semitam triuit. Si Apostoli docent, prior ille
docuit. Constituit enim sapientia amicos dei & prophetas. Si iuste nūc aliquid
geritur à nobis, princeps iusticiæ nostræ est. Est enim ipse iusticia. Si ob fidem,
ob terrorem flagellamur, flagellis ille dorsum suum præbuit. Si alapis ad iniuri-
am cędimur, has ille suscepit. Si per contumeliam conspuimur, faciem suam ille
non auertit à sputis. Dux in omnibus ille est: sed dux est diligentibus legem,
quam superius se toto in corde custoditurum propheta professus est. Nō enim
hic secundum sermonem Græcitatis, cum dicitur: Quia ipsam uolui, ad semitā
mandatorum referri potest: quia Græcitas, ubi fœminino genere semita scripta ἐν τῇ τρίβῳ
est, id quod uellet, masculino genere pronunciat. Lex enim à nobis fœminino
genere nuncupatur, quæ Græce nomos dicta est: quod ab his genere masculi-
no enunciatur. Et cum illic fœminino genere semita nuncupetur: id quod uo-
luit ad id refertur, quod per masculinum genus Græcitatis proprietate memo-
ratum est. Sequitur nunc: Inclina cor meum in testimonia tua, & non in uti-
litatem.) Omnia propheta ad manus dei retulit: siue ut lex iustificationum sibi
statuatur à domino, siue ut sibi intelligentia præstetur, siue ut deducatur in se-
mita, siue ut cor eius in testimonia inclinetur, id est, in ea quæ sub testibus scri-
pta sunt. Teste enim cœlo & terra, lex tradita est. Sed fortè per hanc prophetæ
religiosam modestiam, quisquam impie loqui ita audebit: Si, inquit, omnia à
deo sunt, humana ergo ignorantia caret culpa: cum nihil obtinere possit, nisi
quod donatum à deo sumpserit. Et primum hoc impiæ est uoluntatis existima
re: idcirco se ea quæ sunt credentium propria non consequi, quòd sibi à deo
indulta non fuerint. Sed omnem occasionem huius impiæ excusationis pro-
pheta submouit. Primum enim cum orat, conueniens infirmitati suæ egit offi-

cium: dehinc dei muneribus humanæ deuotionis studia connexuit. Cum enim
ait: Legem mihi statue domine uiam præceptorum tuorum: quid secundum o-
rationis nostræ humilitatem dei esset ostendit. Cum aũt subiecit: Et exquiram
eam semper, officiũ deuotionis suæ protulit. Et in cæteris quoq; utrunq; quodã
cõplexu sibi inuicem colligauit: cum deduci se in semita postulauit, & cum id
ipsum uoluit. Prius enim quæ à deo sunt, cum honore præposuit, & tunc quæ à
se cum confessione subiecit. Orat igitur ut deus tribuat. Est ergo à nobis cum
oramus exordium ut munus ab eo sit: dehinc quia de exordio nostro munus est
eius, ex nostro rursum est, ut exquiratur & obtineatur & maneat. In eo autem
quod ita se habet: Inclina cor meum in testimonia tua, & non utilitatẽ: quidam
transtulerunt, Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. Id enim
quod in Hebræis codicibus continetur, ambigua in definitione utriusq; intelli
gentiæ positum est. Sed nos, sicut oportet, sequimur Septuaginta interpretum
religiosam & antiquam autoritatẽ: ex iudicio tamen cæterorum translatorum
proprietatẽ intelligentiæ huius, quæ est difficilis, captantes. Cum enim hi dixe-
rint, in utilitatem, illi dixerint, in auariciam: per id ipsum quomodo utilitas hic
nunc sit subiecta noscetur. Nam seculi homines pecuniam, argentũ, aurũ, & cæ
tera opum instrumẽta utilitatem uocant. Ergo cum in dei testimonia inclinari
cor suũ, & non in utilitatẽ propheta orat: inclinatũ in dei testimonia cor ab his
sine dubio refert, quę humano iudicio existimantur utilia. Et quidem intelligẽ-
tiæ nostræ sensum uersu eo qui cõsequitur, confirmat. Ait enim: Auerte ocu-
los meos ne uideant uanitatem, & in uia tua uiuifica me.) Vanitatem eorũ di-
cens, quæ ab hominibus existimantur utilia. Et quærendũ est, quos oculos, & à
qua uanitate oret auerti. Orat aũt & animi & corporis oculos: eos scilicet, qui
in theatralibus ludis captiui incubant, eos qui Circẽsium certaminibus seruiũt,
eos qui uestium precia mirantur, eos quos auri splendor & gemmarũ uarietas
occupat. Nisi fortè non magis equorum cursu astrorũ cursus est gratior: & ob-
scœnis illis spectaculorũ turpiũ fabulis, non amœnius diuina illa humanæ spei
eloquia cantantur. Nisi fortè huic terrenorũ metallorũ usui non magis æterni-
tatis repositæ diuinæ honor & gloria præferetur: & blandior mihi erit auri spe-
cies, q̃ hominis, & terræ, & lucis, & cœli? Ab eorum igitur uanitatib. auerti o-
culos, & hos corporis sui, & illos animæ deprecatur: de quibus occæcatis bea-
Eph. 4 tus Apostolus docet, cum ait: in uanitate sensus eorũ intenebrati, alienati à uita
dei. Et auersorum oculorũ à uanitate quod pręmium sit, longe requirendũ est.
Sequit̃ enim: Et in uia tua uiuifica me. Declinãdi enim à uanitate sunt oculi, ut
nobis in uia dei uita sit: non ea uita quæ nũc est, sed ea quæ in cœlis reposita est,
& in Christo absconsa. Ita enim in omni hoc psalmo locutus est: tanq̃ uicturus
sit, non modo uiuat. Erigendi igitur oculi sunt: quibus Christi potius gloria, q̃
mundi huius inania & uana cernatur. In uia enim dei referentes oculos à ua-
nitate, uiuemus. Dehinc sequitur: Statue in seruo tuo eloquium tuũ in timo-
re tuo.) Nouit à plurimis propheta eloquia dei sine metu suscipi. Plures enim
auditas cœlestis eloquij scripturas tanq̃ fabulam rerũ inanium negligũt: & dei
uerba quæ præterire cœlo & terra prætereunte non possunt, magno cum peri-
culo irreligiosæ temeritatis irrident. Nouit initium sapientiæ dei esse timorem:
nouit in illa septiformis spiritus gratia timorem in postremo tanquã firmamen
tum eorum quæ superius sunt dicta numerari. Constitui ergo in se dei eloquia
in timore dei precatur: quia scit ea nobis eloquia futura esse, quæ tanquã dei ti-
mebuntur, utilia. Dehinc adiecit: Circuncide opprobrium meũ quod suspi-
catus sum, quia iudicia tua iucunda.) Propheta in corpore positus loquitur, &
nemi-

neminem uiuentium scit sine peccato esse posse. Vnum meminit esse, qui peccatum non fecit: neque dolus inuentus est in ore eius. Ergo cum circuncidi à se opprobrium deprecatur, peccata circũcidi orat: quia peccatũ sequatur opprobrium. Sed cum circuncidi à se orat, non tanquam de admisso perpetratoq; confessus est: sed quia id per infirmitatẽ carnis suæ in se suspicatur habitare. Non enim ait: Cũ cũcide opprobrium meum quod perpetraui, sed: Circuncide opprobriũ meũ quod suspicatus sum, suspicationem opprobrij ex cõscientia propriæ infirmitatis ostendens: In iudicijs enim multi ad opprobriũ resurgẽt. Quæ quia his iucunda sunt, in quibus peccati non manebit opprobriũ, ipsam illam quæ in se est suspicationem opprobrij à se circuncidi orat, ut sibi dei sint iucunda iudicia. Ac ne de admissa peccati conscientia precatus esse existimaretur: circuncisionem omnem, quam sub singulis octonis uersibus defert, hac liberate conclusit: Ecce concupiui præcepta tua, in æquitate tua uiuifica me.) Superius orauit, ut in dei timore, dei in se statuerentur eloquia, dehinc ut à se suspicio circuncideretur opprobrij: nunc concupiscẽtiam ac desiderium suum erga dei præcepta demonstrat, & ut in æquitate dei uiuificetur, orat: sciens proprium diuinæ æquitatis esse munus, ut uiuificet eum, qui & præcepta dei seruauerit & desiderauerit: cui & circuncisa opprobrij suspicione iucũda iudicia sint, & in timore dei in se constituantur eloquia.

ו Vau

ET ueniat super me misericordia tua domine, & cætera. Vsq; ibi, & exercebar in iustificationibus tuis.) Plures secundũ Apostolum sunt, qui sapientiam seculi sequentes, sapientiã dei reprobauerũt: Ob quod stultam fecit deus seculi sapientiam. Quid enim infidelibus stultius est; qui præter illum communem irreligiosorum errorem etiam hoc adijciunt piaculi, ut diuinarum scripturarum eloquia putent perfectæ doctrinæ carere ratione? Et quia pro impietate ingenij sui diuinorum dictorum capaces esse non possunt, ad contumeliam cœlestiũ uerborum pro excusatione hebetudinis suæ prorumpunt, dicentes, in his nihil rationabile, nihil esse perfectum: uolentes ea quæ à se dicantur, sola esse erudita, & doctrinæ suæ prudentia expolita, stulti, deo negantes, quæ assumere ipsi sibi audent. Nec mirum est, si irreligiose de eis opinantur: quorum pecuinæ hebetudinis modo intelligentiã non consequuntur. Verũ quamuis in eo sermone quem superius habuimus, hi qui sapientiam dei sequuntur, cognitã dictorũ cœlestium perfectionẽ existiment, nihilq; eorũ esse, quod non consummatũ, atq; omni ex parte perfectum sit: tamen id quoq; etiam in his sextæ literæ uersibus absolutius licebit intelligi. Post superiorẽ enim sensum ita loquitur: Et ueniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secũdum uerbũ tuum.) Misericordiam itaq; primum deprecatus est, dehinc salutare. Salus enim nostra ex misericordia dei est, & bonitatis suæ hoc munus in nobis est: & inde cœpit oratio, unde & salus inchoat deprecantis. Dehinc ne ex incerta & ex inopinata spe precati propheta existimaretur: primum misericordiam, dehinc salutare cõmemorat, tum tertio subiecit, secundum uerbũ tuum: ut hanc orandi fiduciã proficisci secundum uerbum dei, id est, secundũ doctrinam legis ostenderet. Post hunc itaq; perfectæ orationis ordinẽ id sequitur: Et respondebo exprobrantibus mihi uerbum, quia speraui in uerbis tuis.) Tenet ordinem ratio perfecta: Si, inquit, in me uenerit misericordia tua, & salutare tuum secundum uerbũ tuum, & ita fuero misericordiam consecutus, & à te conseruatus ut spopondisti: consequens

erit ut in his qui insipientiam mihi, & errorẽ spei, & uerbũ hoc quod in te spero exprobrant, respondeã. Quid itaq; aduersus hanc prophetę responsionẽ exprobrare irreligiosa mens poterit? Misericordia primũ oratur à deo, salus etiam expectatur à deo: & inde eam spopondisse per uerbũ suum deus ostenditur. Concluditur itaq; exprobrantiũ impietas, ab his qui in dei uerbis sperant: quando deus precatur, & misericordiã & salutẽ ab eo credentiũ fides sperat, & doctrina hæc spei nostræ sit, ut oratus misereatur & saluet. Dehinc sequitur: Et ne auferas de ore meo uerbũ ueritatis usq; nimis, quia in iudicijs tuis speraui.) Accipiat humana insolentia humilitatis modestiæq; doctrinã. Prius propheta concedi sibi orat, ꝙ se id mereri ut obtineat ostendat. Omnia uult à bonitate dei in se inchoari: nec tamen causam fiduciæ suæ subtrahit. Ait enim: Et ne auferas de ore meo uerbũ ueritatis usq; nimis.) In quo primũ maiestatem eius confitetᷣ, qui semper orandus est: dehinc se non ex inani sperare subiecit, dicens: Quia in iudicijs tuis speraui. Humanæ autem temeritatis est hic mos, prius ad obtinendum aliquid meritũ ꝙ mercatur ingerere: & cum à quo quid postulet, tãquam ex officij debito conuenire. Sed non sufficit nobis, ut modestiæ tantũ tenuerit propheta rationẽ: collocationes etiam uerborũ uirtutesq; cognoscendæ sunt, cur ita dixerit: Et ne auferas de ore meo uerbũ ueritatis usq; nimis. Omne oris officium, cordis sensui motibusq; famulatᷣ. Et cur propheta ne ab ore sibi uerbũ ueritatis auferatur oret: uersus istius consequentia docẽt. Non enim metũ hunc prophetę fuisse existimã dum est, ut sibi ueritatis uerbũ ex corde ac ore uereretᷣ
auferri. Scit aũt quædam esse peccata, quæ ex ore uerbũ auferant ueritatis. Pec-
Psal. 49 catori enim dixit deus: Quare tu enarras iusticias meas? Non enim ait: Quare memor es iusticiatũ mearum? Sed peccatorẽ monuit eum, qui in peccato mansisset, prædicationis officio abstinere: uult enim liberũ à crimine esse doctrinæ cœlestis prædicatorẽ, uult eloquia sua à casti corporis casto ore tractari. Cauendum igitur est, ne quando ex ore nostro uerbi ueritatis auferatur eloquiũ. Hinc
1. Timo. 4 illud est quod Apostolus monet: Noli negligere quod in te est charisma: ne per negligentiã ac desidiã indigni prædicatione uerbi dei simus. Sed propheta non audet in tantũ se à peccato liberũ effici uelle, ut non meminerit unum solũ esse qui peccatũ non fecerit, & dolus in ore eius non inuentus sit. Et idcirco subiecit usq; nimis. Per modestiã scilicet confessionis, & ut non auferatur à se uerbũ ueritatis orat: & per honorẽ eius qui unus tantum sine peccato est, ne usq; nimis à se auferatur expostulat: quia se hominem meminit, qui per naturæ infirmitatẽ sine peccato esse non possit. Custodiam legẽ tuam, semper in seculũ, & in seculũ seculi.) Nullum propheta uitæ suæ finem pertimescit. Non enim cõcluditur fides sua seculis: sed se in infinitatem temporũ officio custodiendæ legis extendit. Scit & altare à Mose in exemplum esse superioris altaris extructũ, scit & Aaron sacerdotẽ ad speciem esse ostensi in mõte sacerdotis ornatũ. Mosi enim
Exod. 2 deus ait: Vade, fac omnia secundũ exemplũ quod ostendi tibi in monte. Festinat ergo in leges illas æternorũ seculorũ. Nam cum lex futuri umbra sit: necesse est corpus illud ueræ legis æternum sit. Distinxit aũt hoc officium ab indefessa illa perpetui officij iugitate, dicens: Et custodiam legẽ tuam semper in seculum & in seculũ seculi. Cum ait, semper in seculũ: nullũ in hac tempus uita subrependæ obliuionis tempus admisit. Cum aũt adiecit, & in seculũ seculi: scit per hanc umbrã legis ad mysteriũ uerę & æternæ legis ascendi. Ait enim, seculum seculi: tanquã temporis tẽpus, succedente quadam uicissitudine huius seculi, seculum sit futurũ. Nouit esse secundũ euangelicum diuitẽ & pauperẽ Lazarũ, exemptę à corpore animæ legẽ: per quam alia ab alia chao impenetrabili separetur. Scit

secun-

secundum apostolū Paulum resurrectionis quoq; esse legem:ut qua differt stel-
la ab stella in claritate. Scit esse leges angelorum: cum alij assistentes deum in-
defessa uoce collaudant, alij ante conspectum inuisibilis nobis dei, tanquam le
ge officij propioris assistunt. Nouit & pusillorum angelos, faciem dei quotidie
ex quadam lege conspicere. Scit utiq; esse æternas leges, & eas omnes se in illo
seculi seculo custoditurum esse confidit: quia ea quæ per umbram sunt constitu
ta, in hoc nūc seculo semper obseruet. Et ingrediebar in dilatatione, quia mā-
data tua perquisiui.) Nō est angustus propheta: & superius iam dixerat, In uia
præceptorū tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Scit inter humanarū tri-
bulationum passiones, semper ad deum patulo se esse corde oportere. Quod ip 2.Cor.4
sum Apostolus docet, dicens: In omnibus tribulati, sed non angustiati. Nouit
hac ipsa amplitudine cordis de se idem Apostolus gloriari, cum ad Corinthios 2.Cor.6
ait: Non angustiamini in nobis, sed angustiamini in uobis. Patet etiam hic pro-
pheta, dicente deo: Et inhabitabo in his, & inambulabo in ipsis. Angusta igitur
peccantium sunt corda, & hospitio deū mens polluta non recipit. Patulū enim
domiciliū inconceptibili deo opus est: & idcirco in amplitudine propheta am-
bulat, quia in eo in se loquentis habitatio est. Causam uero amplitudinis suæ do
cet, dicens: Quia mandata tua perquisiui. Naturæ nostræ consuetudinem recor
damur. Quotiescunq; lectioni uacantes, mandata dei & præcepta scrutamur,
in quantam amplitudinē intelligentiæ mentiū nostrarum dilatantur angustiæ:
& q; patulus nostræ humilitatis in desideria diuina fit sensus. Per peccatorū au-
tem nostrorū conscientiam, coarctatur nobis omnis animæ amplitudo: ac diffi-
cilia omnia & angusta sunt, cum diuini uerbi habitatione sumus indigni. Sed
ambulans in latitudine propheta, uersari in officio digno adeptæ amplitudinis
debet: & uersatur planè. Sequitur enim: Et loquebar de testimonijs tuis in
conspectu regum, & non confundebar.) Hoc officium dilatati cordis est, ut ex
eo inhabitantia diuinæ doctrinæ uerba procedant. Loquitur enim propheta
constanter aduersus principes terræ, deum prædicans. Et quidem duplex signi
ficatio sensus huius est, quia secundū dominica pręcepta oporteat à nobis Chri
stum coram regib. & potestatib. prædicari: neq; nos terrenarū potestatū fas est
iure terreri, quo minus omni confusione reiecta cōstanti & publica fide deum
qui negantes negaturus sit nō negemus. Potest & sermo ad eos referri, de quib.
& Apostolus ait: Iam sine nobis regnatis, & utinā regnetis: id est, tanq; in cōspe 1.Cor.4
ctu sanctorū, qui utiq; frequenter reges terræ sunt nūcupati, propheta dei testi-
monia sit loquutus, neq; confusus per prædicationē suam doctrinæ cœlestis in
stituta præbere. Geminā aūt lectio intelligentiā ex se præstat: ut quia utrūq; ex
testimonijs scripturarū intelligi promptū est, aut utrunq; significatū existimet,
aut quod magis uidebitur probabile eligatur. Et meditabar in mandatis tuis
quæ dilexi uehementer.) Non solū igitur loqui nos in testimonijs dei cōuenit:
sed legis mandata omnia diuturna meditatione percensere. Neq; tantū medita-
tio utilis est, nisi lex ipsa, quæ in meditatione est, diligat̃. Neq; diligere cōmuni
dilectione sufficiet, nisi etiam uehementer id quod diligit̃ diligatur. Atq; ideo
hunc omnem perfectæ rationis ordinem sermo propheticus percurrit, dicens:
Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi ualde. Et erexi manus meas ad mā
data tua quæ dilexi.) Manus ad mandata ea quæ diligebat erexit, non utiq; cō-
tumeliosas aut procaces: sed mandatis humilitatis seruientes, sed operibus mi-
sericordiæ insistentes, & fidei præcepta peragentes. Operis uero officium sem-
per oportet esse intentum: & nulla interdū negligentis ocij dissimulatione ces-
sare. In hoc quoq; se manere propheta testatur, dicens: Et exercebar in iustifica

 tioni-

tionibus tuis.) Exercitatio assiduitatem operationis ostendit: Frequentē itaq; sibi esse & semper intentam præceptorum obseruantiam docet, ad illas de quibus supra memorauimus, cœlestium iustificationum efficientias nunc se in iustificationibus præsentis, & ex futuris adumbratæ legis exercens.

ז Zain.

Emor esto uerbi tui seruo tuo, & cætera. Vsq; ibi, quia iustificationes tuas exquisiui.) Omnis dei sermo qui scripturis diuinis cōtinetur, in spem bonorū cœlestiū uocat. Atq; ob id propheta in omnibus se dei præceptis mansisse confidens, constanter ait: Memorare uerbū tuum seruo tuo. Nunquid promissi sui deus immemor est? Absit istud, ut aliqua subrepere in æternam atq; indefessam uirtutē, humanarū infirmitatum genera credātur. Sed propheta qui promissis dei credidit, qui desiderio cœlestium detentus est, qui contemptu præsenniū futura sperauit, nō ad memoriā uerbi sui deum admonet: sed ut uerbi sui in se seruo suo memor sit deprecatur, id est, ut dignus habeatur, in quo uerbi sui memor esse dignetur, quo in uerbo spem dederit. Et spem non inanem esse oportet, neq; uerbis tantūmodo prædicari: sed rebus ipsis doceri. Etsi quādo incidant infirmitates, persequutiones, damna, orbitates, contumeliæ: has præsentis seculi minas ac potestates, spe æternorum promissorum cōsolemur. Sed iam ipsis omnibus propheta perfunctus est, dicens: Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum uiuificauit me.) Hæc ad spem refert, quæ sperare eum in deum fecit. Cōsolata uero est eum in humilitate: id est, cum contemnitur, cum irridetur, cū iniurijs uexatur, cum cōtumelijs inhonestatur: sciens hanc sibi tentationum præsentium esse militiam. Sed se inter hæc infirmitatis suæ bella spes à domino præstita consolatur: uiuificatur autem per eloquia dei: Scit in his excellentem esse in cœlis humilitatis suæ gloriam: Scit animam eloquijs dei refertam, tanquam pabulum aliquod uitæ in se æternæ continere. Non mouetur in eloquijs dei uiuens, inani superbientium gloria: Nouit enim indigentiam suam eorum esse opulentia ditiorem. Scit ieiunia sua cœlesti atq; euangelica benedictione saturari: Scit humilitatē suam glorioso esse honoris præmio munerandam, atq; ideo subiecit: Superbi iniq; agebant usquequaq;, à lege autem tua non declinaui.) Inter nimias & consumatas superborum iniquitates, ualde enim iniq; agebant, nullo propheta deflexu à lege dei declinat. Oportet esse eum memorē iudiciorū dei. In omni enim uitæ nostrę genere memoria nobis diuini iudicij inserenda & continenda est: ut cum aliquid agimus, residente in nobis iudicij memoria, uel nunquam potius abeunte, præceptis dei opera nostra famulentur. Beatus erit, quisquis non sine memoria diuini iudicij omnia gesserit. Quod de se profitetur propheta, dicens: Memoratus sum iudiciorum tuorū à seculo, & exhortatus sum.) Hic nunc à seculo tantum, non etiam à seculo seculi: quia omnia in nos iudicia dei ex seculi huius ac mundi temporibus instituta sunt. In his aūt se hortatus est, inter hos scilicet mundi turbines, & inter hæc passionum corporalium prælia, ad tolerantiam ac uictoriam infestātium malorum humilitatem suam iudiciorum dei memoria adhortatus. Deinde sequitur: Defectio tenuit me, à peccatoribus derelinquentib. legem tuam.) Virtutes propriæ suæ prophetæ huic ad spem uitæ æternæ non sufficiunt: neque quod spem in uerbo dei habuit, neq; quod in spe eadem collocatus est, neq; quòd dei uiuificatur eloquio, neq; quòd non declinat à lege, neq; quòd se per memoriam iudiciorū dei adhortatur: quin etiam dolore humanæ impietatis fatigatur, & ob irreligiosas hominum iniquitates exanimis est. Sanctus enim quisq; cum ceditur, non humilitatis

militatis suæ qui cæsus est, sed in solentiæ eius qui cædit, miseretur: ut à uæsano filio pater, ut ab amente ægroto medicus contumeliam passus, dolorem non ex eo quod perpessus fuerit, sentit: sed ob id quòd ille quem sanũ esse cuperet, iniuriam sibi uæsanus intulerit. Membro autem uno aliquid patiente, secundum Apostolum, cõpatiuntur & cætera membra. Defectio itaq; secundũ hæc tenet prophetam super peccatores derelinquentes dei legem: affectu miserantis scilicet & dolentis, & tanquã membris suis pro parte ægrotis, iniquorũ & irreligiosorum periculo fatigatur. Manet autem ipse quantũ ad se iustificationibus dei semper intentus: & in omni quacunq; sede habitat, nequaq; ex ore eius religiosæ confessionis hymnus abscedit. Ait enim: Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco incolatus mei.) Exẽplo suo docet, suscepta semel in aures psalmorum cantica, in corde esse cõtinenda: & semper ea officio oris iteranda. Nõ negligẽter, in ipse prædicat, legit atq; audit: neque irreligiositatis nostræ modo diuina oloquia, aut occupatis in aliud aut incuriosis oculis legit, aut mox obliuiosis aurib. excipit: sed cantabiles mihi, id est, sine intermissione cantatæ. In omni autem cuiusq; generis loco, nequaquã à se abesse psallendi consuetudinẽ docet, cũ ait: In loco incolatus mei. Non enim ait: In incolatu meo, sed ita ait, in loco incolatus mei: in quacunq; scilicet sede mansisset, intelligens se mundi huius esse peregrinũ, dei tamen semper sibi iustificationes esse cantabiles. Sed q̃ cantabiles sint iustificationes dei ostendit: cum nullũ omittat tempus, quo non in illo cœlestium sacramentorũ opere uersetur. Ait enim: Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legẽ tuam.) Scit præcipue nocturno tẽpore diuini esse à nobis nominis recordandũ: scit tum maxime custodiã dei legis à nobis esse retinendã, cum subrepunt animo impuræ cupiditates: cum uitiorũ stimuli per recens assumptũ cibum corpus exagitant, tum dei nomen recordandũ est, tum custodienda lex eius est, pudicitiã, continentiam, timorẽ dei statuens. Nouit hoc præcipue tempore dominum orandum, deprecandum, promerendum: dicens in loco alio, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacbrymis meis stratum meum rigabo. Non est periculoso nocturnarum uigiliarũ ocio animus relaxandus: sed in orationib. in deprecationibus, in cõfessionibus peccatorum occupandus est: ut cum maxime corporis uitijs opportunitas datur, tum præcipue eadem uitia diuinæ legis recordatione frangãtur. Sequitur deinde: Hæc mihi facta est, quia iustificationes tuas exquisiui.) Hæc, ad memoriam refertur: per quam memor fuit noctibus nominis dei. Quod autem ait: Mihi facta est, id est, non subito recurrens, neq; temporarie assumpta: sed semper in se manẽs, & intra se quodam fidei opere instituta: & ob id ei facta, quia iustificatiões exquisierit. Vtile igitur est, iustificationes dei sine aliqua temporis intermisione scrutari: quia per exquisitiorem earum memoriã nos perpetim continemus in Christo Iesu, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

Psal. 6

ח Heth.

PORtio mea dominus dixi ut custodiã legẽ tuam &c. usq; ibi: Iustificationes tuas doce me.) Plures psalmorũ codices legentes & nos ita opinabamur uersum qui octauæ literæ primus est, id est hunc, portio mea dominus, in superioribus septimæ literę octo uersibus contineri, quia ita in Latinis codicibus, atque etiam in nonnullis Græcis scriptum continebatur: & sanè absolutior sensus uidebatur. Sed secundum Hebræos emendatum apud Græcos psalmorũ librũ legentes, inuenimus hunc uersum non septimæ literæ nouissimum esse, sed octauæ primũ. Itaq; secundum hanc cognitionẽ nos quoq; tractare de eo aggressi sumus. Cepit enim ita:

Portio mea dominus dixi ut custodiam legem tuam.) Rarus quisq; est, cui ista fiducia est, ut portionem suam esse deum audeat dicere. Renunciandum est seculo omnibusq; rebus eius, ut nobis deus portio sit. Cæterū si nos ambitio detineat, si cura pecuniæ occupet, si illecebræ libidinū capiant, si negocia rerū familiariū demorenē: portio nobis dominus non erit, secularium curatū atq; uitiorum possessione detentis. Mosi cū iussum esset portiones incolatus distribuere duo
Deu. 18 decim gentib. Israel, ita de tribu Leui unica præceptū est: Filijs Leui nō erit portio neq; sors in medio fratrū suorū: quia dominus deus est pars eorū. Et rursum scriptum meminimus: Ego dominus pars eorū. Nullam ergo deo seruientibus lex data terrenam esse uoluit portionem: quia pars eorum deus esset. Meminit & euangelij prædicator ille Petrus, nullam sibi esse portionem possessionis huma-
Act. 3 næ, cum oranti alimoniam respondit: Aurum & argentum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do. Quid est istud Petre quod possides? Renunciaueras
Matt. 19 omnib. deo tuo dicens: Ecce nos omnia dereliquimus, & secuti sumus te, quid erit nobis? Et tibi ille respondcrat: Amen dico uobis, quod uos qui secuti estis me, in regeneratione sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim trib. Israel. Et exemplo uestro cæteris relinquētibus cuncta spoponderat, quod & centuplum acciperent, & dehinc uitam æternam possessuri essent. Quid est igitur istud Petre quod habes? Habes planè & non audeo dicere plus te centuplo obtinere: dico tamen te sine multiplicatione calculi posidere. Dicis enim Quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge & ambula, O felix possessio, ô perfecta dei portio. Non terrena largiris, sed naturæ opus rependis: & uitiosi partus damna instauras. Claudum natum ingredi iubes, & multæ ætatis uirum incessu rudi incitas. Has opes tribuit, cui deus portio est. Nouit & Pau-
Gal. 6 lus diuitias suæ glorias, dicens: Mihi autē absit gloriari, nisi in cruce domini mei Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Talis Apostolo gloria, talis est portio. Humanarum igitur hæreditatū modo, portionem quæ melior est, & quæ utilior eligamus. Si circa terrena patrimonia sita in coheredum diuisione quis nititur sortem commodioris portionis appetere, quanto propensiore cura partem cœlestis hæreditatis diligemus? Centuplum dominus promittit: & centuplum non in æternum, sed in præsens. Aeternorum autem bonorum immensa & infinita retributio est. Cæterum sub definitione centupli, præsentium mensura concluditur. Ego autem ambigo utrum hoc centuplum Petri excesserit portio. Certe secundum domini præceptū sperandum nunc in hoc seculo, relictis omnibus seculi rebus centuplum munus est. Etenim nobis deus portio est, qui ait: Et inhabitabo in his. Non ergo centupli præmium est, ut in hoc corpusculo nostro terreno deus habitet? Sed ad quid deus habitet? Ait & ipse: Et ambulabo in his. Patens deo est fidelis pectoris & ampla possessio: ut inhabitet, & inambulet. Sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? Et ego ero illorum deus. Ecce promissam nobis ab eo portionem, ut simus dei habitatio. Et dum in nobis ambulat, fit nobis ipse possessio: si seculum telinquamus, si possessioni terrenæ labili renunciemus, si hæreditatem caducorum respuamus, si uiuentes de seculo exeamus. Quæ enim merces est emortuis corporibus & exeunte anima dissolutis seculum reliquisse? Carendum est eo per contemptum eius, nesciendum est ignoratione uoluptatum suarum. Moriendum nobis in eo est, dum non ei uiuimus. Scit Paulus
Gal. 2 iam non se sibi uiuere, dicens: Quod enim uiuo, iam non ego uiuo, uiuit autem in me Christus. Propheta itaque secundum Apostolum, non seculo uiuens, constanter & libere ait: Portio mea dominus. Tenuit hunc quem in superio-

ribus modum, cum se custoditurũ legem dei spopondit. Non enim de ea quam corporaliter agebat, loqui intelligitur: cum custoditurũ se potius quam custodire fateatur. Sequitur deinde: Deprecatus sum faciem tuam in corde meo, miserere mei secundum eloquiũ tuum.) Mosen deprecatũ esse meminimus, ut deum uideret. Et forte cognata preci eius prophetæ huius oratio existimabitur. Sed dictum memini à deo: Nemo hominũ uidebit faciẽ meam & uiuet. Ergo quod Exod. 33
negatũ Mosi meminerat, id concedi sibi postulat? Sed rursum licet dicto euangelico anterior sit, meminit tamen hanc fidei beatitudinẽ reseruari, qua dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Itaq; cũ in lege sciat dictum Matt. 5
quod nemo faciẽ dei uideat, & uiuat: & ex euangelica beatitudine nõ ambigat omnes mundo corde deum esse uisuros: perfectæ modestiæ temperamento cupiditatem desiderij sui eloeutus est, dicens: Deprecatus sum faciẽ tuam in toto corde meo. Scit nunc impossibile sibi esse, quod nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, ut uideat. Scit inuisibilẽ esse carnalibus oculis gloriam dei. Meminit non dico ad angelorum claritates hoc humanæ uisionis lumen hebere: sed ipsam gloriam uultus Mosi humani corporis oculos non tulisse. Sed nũc ex desiderijs humanis prophetæ desideria metiamur. Ad egressus regum quanta expectationis solicitudine curritur? Et quod uidentibus gaudium est, cum se præbuerint contuendos? Quid illum cœlestis spiritus capacẽ uirum existimabimus uelle? Quanto desiderij ardore cupere ut deum cernat, qui ipsam illam inuisibilem maiestatẽ per has angelorum claritates, & per hanc Mosi gloriam metiatur? Et sciat etiam eos, qui digni sunt cõspectu dei, gloriam ex conspectu gloriæ esse sumpturos, quòd eos uisio tantum & dignatio contẽplatæ maiestatis illuminet? Quod sanctus Apostolus ita intelligens loquitur: 2. Cor. 3
Nos inquit, omnes reuelata facie gloriam dei spectantes in eandẽ ipsam transferemur imaginẽ, à gloria in gloriã sicut à domini spiritu. Et nũc quia id impossibile istis corporeis oculis sciat esse, toto istud corde desiderat, Et cui est portio deus, confidenter faciem eius deprecatur: quia quamuis nemo hominũ uideat faciem dei & uiuat, tamen deum omnes mundo corde uisuri sunt. Ergo misericordiam hanc à deo postulat, ut sibi uidendo faciem eius beatitudo contingat: & postulat non sine ratione modoq; præstandi. Ait enim: Miserere mei secũdum eloquiũ tuum.) Fidei modestæ uox est: misericordiã dei non secundũ peccatorũ suorum conscientiam, sed secundum eiusdẽ dei eloquia deprecari. Scit deum etiam peccatoribus esse ignem consumentem. Moyses enim ait: Deus Deu. 4
noster ignis consumens est. Nouit eundem esse fidelibus lucem, de quo & alibi propheta ipse dicit: Illuminans tu mirabiliter de montibus sanctis. Discer- Psal. 75
nit & hanc Apostolus bonitatis & seueritatis dei consuetudinem, cum ait: Vi- Rom. 11
de ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te uero bonitatem. Et rursum: Et tu si permaneas in bonitate, excideris. Illi uero si non permaneant in infidelitate, inserentur. Bonitatem dei propheta expectat, cum ait: Miserere mei. Scit enim neminem sine peccato esse qui uiuat & omnes in carne sitos misericordia dei egere. Officij autem sui deuotionisq; non immemor est, cum ait: Secũdum eloquium tuum. Eius scilicet eloquij quo & peccatoribus pœnam denunciat, & in se credentibus uitæ æternæ beatitudinem pollicetur. Dehinc sequitur: Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.) Ex his quæ propheta se gerere uel gessisse cõmemorat: quid nos quoq; facere oporteat docet. Vias enim suas cogitat, & cogitatis his pedẽ in testimonia dei refert. Nihil egit, quod nõ antea cogitatione præuoluerit: non linguã in officium suum mouit, non pedem in aliquod quod acturus

esset

esset opus protulit:non manum ad agendũ aliquid exeruit, nisi antea super his
omnibus cogitasset, & tum operationem atq; effectum cogitatis rebus attule-
rit. Vidit igitur ante omnia uitæ suæ uias, & cum placentem sibi ac probabilem
reperit, tunc in eam pedem contulit:scilicet perspectis omnibus humanæ ope-
rationis uijs, postquàm quid esset sibi utile cogitauit, fidei suę pedem in testimo
nia diuina detorsit. Cogitatio enim nihil potest subitum, nihil nouum, nihil ino
pinatum pertimescere:cum de consilij sententia omnia quæ accidere solent spe
rantur, præfiniuntur, adeuntur. Et id consequenti uersu docetur. Postea enim
quàm uias suas propheta cogitauerat, & pedẽ ad testimonia dei converterat, li-
bere loquitur. Paratus sum & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.)
Qui ad aliquid præparatur, longo usu ad id in quo ei est meditatio præparatur:
ne eum de propositi sui sententia negligentem & incautum uis aliqua repenti-
næ turbationis excutiat. Propheta itaq; nouit esse plurima seculi scandala, no-
uit insidiantes esse humanæ naturæ aduersantesq; uirtutes: scit periculose dul-
cem esse opinionem ambitionemq; gloriæ secularis, nouit occursus lasciuien-
tium fœminarũ esse continentium oculis captiosos, scit turpes corporum cupi-
ditates affectu blandæ uoluptatis irrepere, scit cætera uitiorũ genera illecebro-
sis aditibus ingruere:nouit etiam plurimis se irreligiosorũ odijs subiacere, & ob
prædicationẽ dei pietatisq; doctrinam uarijs persequentiũ contumelijs esse ue
xandum. Ne igitur turbari tot & tantis excidijs ingruentib. posset, contra om-
nia se hæc fidei excidia præparauit, dicens:Paratus sum & non sum turbatus, ut
custodiã mandata tua. Habet paratã beatus Apostolus huius pręparationis suę
Rom. 8 fiduciam, dicens: Quis nos separabit á charitate Christi? Tribulatio, aut angu-
stiæ:aut passio:aut fames:aut nuditas:aut periculum: aut gladius? Sicut scriptũ
est: Quia propter te mortificamur tota die, deputati sumus tanq; oues occisio-
nis. Sed in his omnib. superamus & uincimus, propter eum qui dilexit nos. Et
quia aduersum horum tolerantiã, ne per hæc à charitate separari posset, sese prę
parasset:adiecit. Confido enim, quia neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; pote
states, neq; præsentia, neq; futura, neq; uirtutes, neq; altitudo, neq; profundum,
neq; creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu do
mino nostro. Nulla Apostolũ rerum earũ quæ accidere possunt genera, tali spe
præparatum firmatumq; perturbant. Sit ergo in nobis & fiducia hæc & uox:ut
cum subrepant cupiditates, cum passiones ingruant, cum pericula fatigẽt, cum
supplicia crucient, dicere audeamus, paratus sum & nõ sum turbatus, ut custo-
diam mandata tua. Dominus noster unigenitus dei filius inter cætera præcepta
Ioan. 14 discipulis suis mandat, dicens: Non turbetur cor uestrum, neq; trepidet. Aduer-
sum turbationem quæcunque ex accidentibus erit, longæ præparationis opus
est firmitate:ut robusta fide atque firmata, dei mandata custodiat. In quem au-
tem se profectum, quamue in causam propheta præparauerit, neque turbatus
sit, quominus custodiret mandata dei:continuo subiecit, dicens: Funes pec
Esa. 5 catorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus.) Esse peccato
rum funes per Esaiam docemur dicentem: Væ qui ligant peccata tanquam fu-
nem longum. Modo funis ex pluribus minimis crescentis in multum, peccata
semper tanquã longo fune tenduntur. Sunt etiã hæc delictorũ uincula quibus hu
manæ mentes illigantur, de quibus in Prouerbijs scriptum est: Fascijs peccato
Pro. 5 rũ suorũ unusquisq; cõstringitur. Stringit enim nos atq; alligat, & his uitiorũ fu
nibus implicat diabolus:in omni uitæ nostræ cursu laqueos prætendens. Quod
autem liget, in euangelijs cognouimus, cum dicitur: Hanc autem filiam Abra-
Luc. 13 hæ ligauit satanas annis decem & octo. Ligat igitur omni uitiorum genere:
ebrie-

ebrietatis consuetudine, uoluptatum desiderijs, infidelitatis piaculo. Sed inter hos funiũ laqueos, non est admittenda legis obliuio. Praeparatos enim nos esse conuenit, ut ab his laqueis, si quando circumligenr, exuamur: ut legis dei omni tempore recordemur. Et recordatur planè propheta, dicens: Media nocte surgebam ad cõfitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ.) Non uacat totis noctibus somno, nec ociosus lecto continentur: ad confitendum deo non solum nocte, sed etiam media nocte consurgit: Meminit hoc esse tempus quo primitiæ Aegyptiorum meritissima impiæ obstinationis clade percussæ sunt. His ergo horis non laxatur in somnũ, ne gladio Aegypti admisceatur: hoc noctis tempore introeunte sponso, sapientes uirgines in nuptias cum lampadibus introibunt. Vigilat ergo ne cum stultis mereatur excludi. Hoc tempore psallentibus Paulo & Silæ apostolis, catenæ & uincula resoluuntur. Non dormit itaq; ne unctus sit, nec habet eum nocturni temporis somnus, nec ei obliuio officij sui requie mediæ noctis obrepit: surgit enim ad cõfitendum deo. Confessio uero non semper ad peccata referenda est, uerum etiam in dei laudibus intelligenda est. Nunc ergo confitetur deo super iudicia iustificationis eius: laudãs deum quòd nihil nisi in iudiciorum iustificatione decreuerit. Sequitur deinde. Particeps ego sum omniũ timentium te, & custodientium mandata tua.) Apostolum dixisse meminimus: Participes Christi facti sumus. Sed & in quadragesimo quarto psalmo, quosdam participes dei significatos esse meminimus, cũ dicitur. Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis præ cõsortibus tuis. Sunt ergo secundum Apostolum, & secũdum prophetam plures domini nostri Iesu Christi participes. Et particeps eius erit, quisquis in ueritate persistit. Ipse est enim ueritas. Et quisquis in nouitate uitæ ambulabit, erit particeps eius: quia ipse est resurrectio. Ergo cum sciat propheta plures dei esse participes, nunc per uerecundam ac modestam de se prædicationẽ, cum se, quia & ipse Christus & factus & dictus sit, Christi meminent esse participẽ: tamen omniũ timentium deũ potius se confessus est esse participem. Est aũt tunc timentium deum particeps, cũ patientibus cõpatitur, cum plorantibus complorat, cum tanquam eiusdẽ corporis membrum in dolore mẽbri alterius dolet. Hac igitur passionum cõmunione timentiũ deum particeps fit. Cæterum quisquis per insolentiã suam credẽtem in Christo & redemptũ à Christo dedignatur, exacerbat, inhonorat: non est ille timentium deum particeps, qui non sit in compatiendis passionibus consors. Non nudũ autem hoc, neq; solitariũ propheta posuit, cum dicit: Particeps sum ego omnium timentium te. Plures sunt timentes deum, & tamẽ infideles: quos naturæ suæ conditio timori quidem dei subdidit, sed uoluntatis suæ peruersitas ab obsequijs dei auocat, atq; ob id non suffecisset prophetæ dixisse ita: Particeps ego sum omnium timentium te, nisi addidisset: & custodientium mandata tua. Timor enim fidei in sola obedientia est, & metus religionis in obsequela est. Horum itaq; particeps est, qui timorem suum in mandatorum dei custodia comprobabunt. Dehinc sequitur: Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.) Terra misericordia dei plena est: quæ contaminata, quæ corrupta, quæ irreligiosa, quæ infida, quæ perdita est. Et si quis forte audebit impio ore prophetam mendacij arguere, tanquam non in omnẽ terram dei misericordia pateret esse diffusam: dominũ in euangelijs recolat dixisse: Estote boni sicut pater uester, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Patiens enim & miserator deus, dum mauult poenitentiam peccatorum quàm mortem, dona sua iustis iniustisq; largitur, uni cuique per patientiam longæ æquanimitatis poenitendi tempus impertiens.

Et quia

Heb. 3

Matt. 5

Et quia hanc bonitatem patientiæ dei perfectionemq; sub illis iustificationib. legis corporaliter adumbratam meminit, semper sibi propheta sperandum ait: Iustificationes tuas doce me domine. Iustificationes omnes in lege legerat: sed cœlestes sperabat, quæ in terrenis præformabantur. Non eget doctore terreno. Doceri enim se ab eo orat, qui ait: Petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Aperiri sibi & dari clauem à doctore legis dedignatur propheta: scientiæ cœlestis expectans dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

ט Theth.

BOnitatem fecisti &c. usque ibi super milia auri & argenti.) Iam in exordio psalmi commemorauimus, nihil aliud in eo, quàm doctrinam humanæ uitæ contineri: per quam ad cognitionem dei, ipsis tanquam paruuli literarum elementis erudiremur. Ex persona enim sua nos propheta confirmat, qualiter in omni genere diuini officij uersari nos oportet, & per disciplinam adeptæ institutionis, fidei ordinē tenere: sicut ipso illo primo nonæ literæ uersu docetur. Ita enim dicitur: Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum uerbum tuum. Et forte quidam existimabunt, de secundis rebus prophetam locutum: deoq; gratiā ob ea quæ sibi prospere acciderint retulisse. Sed nouit etiam in aduersis reb. gratiam deo esse referendam: scit in omni passione ac tribulatione eum, cuius iudicio hæc ingruunt, gratulationibus honorandum. Scit indiligentem esse medicum, putribus uulnerum sinibus parcentem. Meminit piam esse patrum in filios seueritatem. Argui se per tentationes, ac probari per patientiam à deo optat: & in his quæ aduersa existimantur, agit gratiam. Atq; hanc nostram intelligentiam, ut id prophetam orasse credamus, uersus qui subiectus est docet, dicens: Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.) Quicquid ergo deus in seruum suum facit, bonum est: secundum enim uerbū suum facit. Et quicquid secundum uerbum eius est, nō potest malum existimari: quia qui solus bonus est, uoluntas sit plena bonitatis. Versus itaq; ut diximus, secundus ptophetæ exponit affectum, cum oret dicens: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Bonitatem superius confessus est erga se factam, quomodo hanc quasi ignorans doceri se precatur? Nisi quod tunc fuit ex fidei confessione gratulatio, cum quicquid illud fieret in se, id esse bonum credidit: nunc uero est per naturam humanam ignorantiæ causa, cum ut doceatur orat. Sed eam bonitatem uult discere, cui disciplina sit iuncta. Disciplinam enim necesse est esse seueritatis officium: peccata arguentis, & uitia corrigentis. Correctio uero uitiorum, magnum affert in bonitatem profectum. Bona ergo est seueritatis disciplina, sed adhuc eam propheta ignorat. Non enim tantum bonitatem & disciplinā, sed etiam scientiam uult doceri: affectum in eo fidei suæ ostendens, cum bonitatem & disciplinam quam nondum sciat, tamen bonā sibi à deo esse fateatur. De scientia autem locis plurimis admonuimus: hanc & Apostolum, hanc & prophetam inter præcipua gratiarum spiritualium dona numerare. Ergo ut bonitatem & disciplinam, ita & sciētiam doceri orat. Et doceri ob id, quia mandatis dei credat: ostendens non nisi fideles, atq; credentes scientiæ consequi posse doctinam. Manet autem etiam in tertio uersu eiusdem intelligentiæ sensus. Ait enim: Prius quàm humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum ego custodiui.) Non prius tribulatio passionum ingruit quàm delicta pręcedant: neq; per passiones ante humiliamur, quàm per peccatorum iniquitatem digni passionibus simus. Docet itaq; propheta humiliationē suam emen

datio

dationem esse delictitarq; ob id bonum scit esse sibi quicquid à deo est, qui pa-
ti meruit, quod pati cœpit. Et scit disciplinam emendationem esse uitiorum.
Prius ergo deliquit, secundo autem humiliatus est, & per humilitatis discipli-
nam oportet eum ne delinquat doceri, & in eloquijs dei manere, quia iam sit
delinquens humiliatus, & in mandatis dei, ne ultra possit peccare, mãsurus sit.
Bonus es domine, in bonitate tua doce me iustificationes tuas.) Scit iusti
ficationes dei propheta bonas esse, quia bonus sit qui eas statuit: scit sibi nihil
nisi ex iustificatione dei accidere, quia professus sit prius se deliquisse, dehinc
postea humiliatum esse. Et quia superius orasset, ut bonitatem, & disciplinam,
& scientiam doceretur, nunc orat, ut iustificationes dei in bonitate doceatur,
quia iustificatio opus sit rei iustæ, quæ sibi ignorabilis sit: quia iustificationes
quæ in lege sunt constitutæ, umbram in se iustificationum cœlestium contine-
rent. Deinde adiecit: Multiplicata est super me iniquitas superborum, ego
autem in toto corde scrutabor mandata tua.) Patienter omnia & æquanimi-
ter propheta tolerans, in opprobrium superborum atq; iniquorum deductus
est. Si quis enim obiurgationes trium regum in Iob recolat: intelliget quanto
illud enim exacerbetur opprobrio. Namq; quum irreligiosi quiq;, per passio
nes aliquas emendari dei seruos contuentur: exprobrare hæc ita solent. Vbi fi
des? ubi spes in deum? ubi auxiliantis uirtus? ubi boni dei misericordia est?
Contra quæ firmo animo fideliq; opus est, & in mandatis dei intento atq; occu
pato: ne multiplicatis tot in se superborum iniquitatibus cedat, sed semper di-
cat: Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, ut ait ille passionũ humanarum Iob 1
gloriosus & beatus uictor: Dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domi-
ni benedictum. Deinde sequitur: Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego
uero legem tuam meditatus sum.) Cor superborum, ait, sicut lac coagulatũ.
Lac specie & sapore blandissimũ est, quod aliquo uitio corruptũ coagulari so-
let, & ex naturæ suæ suauitate decedens, inutili sapore amaroq; corrumpitur.
Ergo antea iniqui, cum in secundis rebus esse prophetam contuerentur, felici-
um rerum amici, simplicitatis specie blandientes, tanquam lac fuerunt: at ubi
eos ex humilitate sancti uiri superbia & fastidium tenuit, ex lacte coagulati
sunt, & ex blandis ac suauissimis adulationibus, in uitiosi & acescentis saporis
amaritudinem sunt redacti. His uero sicut lac coagulatis, legem tamen dei pro
pheta meditatus est. Meditatus autem in id, ut diceret quod sequẽti uersu con-
tinetur: Bonum mihi quòd humiliasti me.) Iniquitas licet superborum mul-
tiplicetur, & cor eorum ut lac coaguletur: scit humiliationem tamen suam sibi
propheta bonam esse, nouit secundum Apostolum uirtutem in infirmitatibus
perfici. Bona omnis passio, bonæ omnes tribulationes, per quas iustificatio-
nes dei cognoscuntur: ut peccantes humilitate emendet, ut delinquentes se-
ueritate coerceat, ut ignorãtes doctrina doceat. Idcirco enim bonum sibi quòd
humiliatus est ait, quia per humiliationem iustificatiões dei disceret. Deliquit
enim prius quàm humiliaretur: & humilitas ei bonum est, quia per eam iustifi-
catio dei discitur, Conclusit autem hoc modo. Bonum mihi lex oris tui su-
per milia auri & argenti.) Non est simplex conclusionis istius sermo. Suffece
rat enim ad prophetæ gratulationem dixisse: Bonum mihi est lex tua. Sed cum
ait, lex oris tui, plus uult intelligi. Locutus est deus per Moysen legem, locutus
est per prophetas: sed hæc lex dei est, non etiam lex oris dei. Os autem dei est il
le qui & uirtus dei est, qui & sapientia dei est, qui & brachiũ dei est, qui & ima-
go dei est: deus scilicet & dominus noster Iesus Christus, dicens: Beati paupe- Matt. 5
res spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum: Beati lugentes, quia ipsi

consolabuntur, dicens: Benedicite qui uos persequuntur, &, orate pro calumniantibus ac persequentibus uos. Hanc legem oris dei, bonum sibi esse propheta confessus est. Et bonum non comparationis & definitionis & modi numero, sed super milia auri & argenti. Indefinitus hic sermo est, cum dicitur milia: quia indefinite bona est lex oris dei. Ex comparatione enim rerum maxime in terris preciosarum, utilitatem bonorum eorum quæ à deo sunt statuta significat.

Ioth.

Manus tuæ fecerunt me &c. usque ibi: In iustificationibus tuis non confundar.) Commune iudicium est, inter omnia terrena dei opera nihil homine utilius, nihil esse speciosius. Quia & si sint aliqua pulchra & ornata, magnitudinem quidē eius, qui ea tam decora genuerit testantur: uerum speciei & ornatus & constitutionis suæ fructum ipsa non sentiunt. Loquimur enim de his, quæ humano subiecta conspectui sunt: scilicet de creatis in terra & mari & aere, & quæ singulis quibusq; generibus naturisq; permixta sunt. Pulchra hæc, sed quod tādem in oceano, aut terra, aut cœlo, aut aere bonum quæ in his creata sunt eo quòd talia creata sunt consequentur? In homine autem quicquid est, sibi proficit. Et hoc unum in terris animal rationale, intelligens, diiudicans, sentiens constitutum est: horumq; omnium generum quæ in eo sunt nihil aliud aliquid proficit, quàm ut ipse in cæteris alijs & his in quibus est natus utatur. Vtatur autem, ad cognoscendum ue nerandumq; eum qui tantorum in se bonorū autor & parēs sit. Ex quo magnū
Pro.20 illud atq; mirabile Salomonis dictum esse intelligitur, quod tale est: Grande homo, & preciosum uir misericors: uirum uero fidelem opus est inuenire. Quid enim tam difficile est, quidue tam arduj operis est, quàm inuenire eum, qui meminerit secundum imaginem & similitudinem dei se esse factum, qui diuinorū eloquiorum studio intentus, rationem animæ suæ corporisq; cognouerit, & originem utriusq; generis naturamq; perceperit: ad quem deniq; finem hæc institutio sua ortusq; contendat: atq; ob id magnum quiddam est homo. Hoc enim nomen, ubi rerum superius commemoratarum cognitione neglecta in uitia deciderit, amittit: indignus scilicet iam iudicatus homo nuncupari. Et quum secūdum imaginem & similitudinem dei factus sit: secundum exprobrationes propheticas & euangelicas, aut serpens, aut progenies uiperarum, aut equus, aut mulus, aut uulpes ei nomen est: & proprietas ei nominis sui ubi de innocentia exciderit aufertur. Verum qui studiosa fide doctrinam dei & præcepta scrutatus sit, & per innocentiæ studium dignum se præstare uelit, qui secundum imaginem & similitudinem dei factus sit: uti & ipse prophetæ uoce poterit, dicentis: Manus tuæ fecerunt me, & præparauerunt me. Et in aliquibus codicibus ita scriptum deprehendimus: Manus tuæ fecerunt me, & finxerunt me, da mihi intellectum ut discam mandata tua. Et sine dubio non ociosum esse existimandū est, quod nō satis erat prophetæ dixisse: Manus tuæ fecerunt me, nisi & adiecisse finxerūt, uel præparauerūt. Sed honorē cōditionis suæ in hoc significate uoluit dignitatemq; primam, dicens: Manus tuæ fecerunt me. In creatione mundi
Gen.1 omnia uerbo effecta esse accepimus, cum dicitur: Fiat lux. cū dicitur, fiat firmamentum. cum dicitur, & appareat arida. cum dicitur: Germinet terra herbā pabuli seminantem semen secundum suum genus. cum dicitur: Fiant luminaria in firmamento. cum dicitur: Eijciant aquæ reptilia animarum uiuarum. Ergo omne ex quo uel in quo mundi totius corpus creatum est, originem sumit ex dicto: & subsistere in id quod est ex uerbo dei cœpit. Verū de homine ita deus locutus est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram. Differt itaq;

itaque natura & origo hominis, ab institutione uniuersæ creationis: & proprie de eo ante & tractatur & confirmatur ut fiat, cum cætera sine quadam consilij sententia esse sint iussa. Habet ergo primam hanc origo hominis dignitatem, quòd ei proprium fuit de se ante tractari. Verum & in hoc præsenti propheti-co dicto, ingens humanæ originis priuilegium connectitur. Non enim manus domini pecora & aquatilia, & uolatilia fecerunt: nusquam istud scripturæ tradi dere. Egregium hoc itaq; & præclarum in homine est, quia cæteris dignitate operationis excipitur. De cõfirmatione autem coeli ita in quodam loco legimus: Ego manu mea firmaui coelum. Ergo exequatur operationi hominis istud elementum: cum id ipsum manu dei firmatum esse memoratur. Sed quanquam coelum manu, homo tamen manibus. Præstat ergo officio unius manus, duarum operatio. Et id quod ad confirmationem coeli satis est, in hominis conditione non sufficit. Intelligendum autem est cur manibus propheta se factum esse dicat: neq; solum factum, sed etiam figuratum, uel præparatum. Cæterorum omnium elementorũ creatio, eo ipso in tempore & instituta & effecta est, quo subsistere iubebatur: neq; inchoationem eorum & perfectionem tempus aliquod discernit. Nam & consummationem inchoatio in eo quod est coepta percepit. Homo uero cum externam & internam in se naturam dissonantem aliam ab alia contineat, & ex duobus generibus in unum sit animal rationis particeps constitutus: duplici est institutus exordio. Primum enim dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Dehinc secundo: Et accepit deus puluerem de terra, & finxit hominem. Primum opus non habet in se assumptæ aliunde alterius naturæ originem: incorporale est, quicquid illud de cõ silij sententia inchoaĩ. Fit enim ad imaginẽ dei nõ dei imago: quia imago dei est primogenitus omnis creaturæ. Sed ad imaginem, id est, secundum imaginis & similitudinis speciem: diuinum in eo & incorporale condendum. Quod secundum imaginem dei & similitudinem cum fiebat, exemplum scilicet quoddam in nobis imaginis dei est, & similitudinis institutũ. Est ergo in hac rationali & incorporali animæ nostræ substantia primũ, quod ad imaginem dei sit factum. Secundi uero operis efficientia, quanto differt ab institutione primæ: deus terræ puluerem accepit. Iam sumitur puluis, & terrena materies formatur in hominem uel præparatur: & ex alio in aliud opere ac studio artificis expolitur. Primum ergo non accepit, sed fecit: secundum, nõ ut prius fecit: sed accepit & formauit uel præparauit. Vtrunq; autem recte intelligi potest, quia utrunque scriptum deprehendimus, ut formauerit in id quod est, corporis scilicet speciem: uel præparauerit in id quod dicitur, Et inspirauit in eum spiritum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem. Inspirationi ergo huic præparatus siue formatus est: per quam natura animæ & corporis in uitæ perfectionem quodam inspirati spiritus foedere contineretur. Scit in se duplicem beatus Paulus esse naturam: cum secundum interiorem hominem delectatur in lege, & cum aliam in membris suis uidet legem, quæ se captiuum ducat in legem peccati. Quod ergo fit secundum imaginem dei: ad animi pertinet dignitatem. Quod autem formatur ex terra: speciei corporis naturæq; primordiũ est. Et quia uel locutus ad alterum deus intelligitur, cum dicitur: Faciamus hominem: uel triplex cognoscitur hominis factu formatiq; perfectio: cum & fiat ad imaginem dei, & formetur è terra, & inspiratione spiritus in uiuentem animam cõmoueatur: Idcirco manibus se factum & formatum, non manu tantum propheta testatur, quia in constitutione sua non solitaria tantum & eadem triplex fuisse docetur operatio. Et quia istud sciat propheta ualde esse occultum atq; reconditum, quate-

Esa. 45

Gen. 1

Gen. 2

Gen. 2

nus scilicet manibus dei formatus sit: tamen ut plenam atq; absolutam intelligentiæ huius rationem consequatur, ait: Da mihi intellectum, ut discã mandata tua.) Tanquam ignorans hæc loquitur: & tanquam nondum intelligentiam adeptus, dari sibi intelligentiam deprecatur. Et audent non dico ecclesiæ homines, sed gentium sophistæ quædam de naturæ humanæ institutione uelle tractare. Audemus etiam gloriari, rectæ ac perfectæ nos uitæ esse scientiam cõsecutos. Sed doceri nos oportet prophetæ huius exemplo, ut uel diuinarum rerum ignorantiam confiteamur: uel ignotarum intelligentiam deprecemur. Optimum est autem cœlestium mandatorum scientiam à deo per precem postulare: & infirmitatem ingenij nostri paupertatemq; cognoscere. Primum enim, secundum Apostolum, munus est gratiarum, sapientiæ donum: sequens scientiæ: & idcirco hunc ordinem etiam hic propheta seruat, dicens: Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Primum intelligentiam, post etiam scientiam deprecatus est. Sequitur deinde: Qui timent te, uidebunt me & lætabuntur, quia in uerba tua speraui.) Consuetudo impiorum est, ut conspectis religiosis uiris tristes sint. Oderit enim necesse est ebriosus sobrium, continentem impudicus, iustum iniquus: & tanquam conscientiæ onus, præsentiam sancti cuiusq; non sustinet. Contrà uero ad cõspectum uiri fidelis, religiosi omnes quibus timor dei est lætantur: ut uel solo corpore contemplationis uisu gratulentur, modo auium herbarumq; quarundam, quæ uisæ tantũ & conspectæ morbis aliquibus & infirmitatib. medentur. Vtilis ergo est præsentia sancti timentibus deũ: quia necesse est profectum aliquem ex contemplatione illius consequantur. Sed propheta non hoc in se solum contuendum putat, quod publicis ac promiscuis oculis subiectum est. Vult ille probitatem uitæ suæ conspici, uult iustitiam suam & religionem & continentiam cerni. Non enim tantum timentes deum, quia tantum uident eum, lætabuntur: sed quia uident eum in uerba dei sperantem, & sperantem non mediocriter, neq; confuso humanę opinionis errore, sed dicentem cum libertate id quod consequitur: Cognoui domine quia ęquitas iudicia tua, & uere humiliasti me.) In locis cæteris meminimus, ita prophetam dicere solitum: Da mihi intellectum, & doce me, & obseruabo præcepta tua: nunc autem tanquam de adeptis profitetur, dicens: Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua: Sed hic non de iudicijs illis æternis, sed de præsentib. sermo est. Iudicia illa æterna secundum eundem prophetam, sicut abyssus multa: & secundum Apostolum: Iudicia dei ininuestigabilia & inscrutabilia. Scit autem in his iudicijs, quæ nunc sunt, quicquid in se geratur, ex iudicio dei fieri: omnes tribulationes, omnes pressuras, omnia insectationum odia, omnes persecutionũ infestationes, ex iudicio in se dei adesse, ut per hæc probabilis, ut per hæc emendatus, & tanquam per ignem examinatus atq; purgatus sit. Plus est autem nescio quid in cognitione, quàm in fide operis, & idcirco non credidit, sed cognouit: quia fides habet obedientiæ meritum, non habet autem cognitæ ueritatis fiduciam. Distinguit Apostolus plurimum inter cognitionẽ fidemq; differre: posteriore loco eam inter gratiarum dona cõnumerans. Primũ enim sapientiam, sequenter cognitionem, tertio fidem prædicauit: quia qui credit potest ignorare quod credit. Qui autem iam cognouit, non potest id quod cognouit adepta cognitione non credere. Ergo ambiguitatẽ hic non admittit propheta, qui sciat iusta esse dei iudicia, id est, humiliationis suæ & tribulationis & contemptus & iniuriæ & doloris. Ita enim ait: Cognoui domine quia æquitas iudicia tua, & uere humiliasti me. Non sine causa se scilicet esse tribulationibus subditũ, non sine causa passionibus permissum, non sine causa per iniurias humiliatum: sed

ad hu

ad humanorum uitiorum expianda peccata, ex iustis se ac ueris dei iudicijs hu
miliationi esse subiectum. Sed quia in his passionibus ex æquitate diuini iudi-
cij uersetur: Fiat misericordia tua, ut exhortetur me, secundum eloquium
tuum seruo tuo.) Exhortationem præsentium humiliationum ex misericordia
dei deprecatur, quia humana infirmitas ipsarum sit tolerantia passionum, di-
cens: Fiat misericordia tua ut exhortetur me. Sed meminit bonum sibi esse hu-
miliari, bonum sibi esse passionibus subdi: & ea omnia à quibus uexatur, pur-
gationem sibi terrenorum esse uitiorum. Non enim ut humilitas ac tribulatio à
se auferatur orat: sed ut sibi ex misericordia dei adhortatio in tribulatione præ-
stetur. Optat ergo diuino prœlio in his corporis sui infirmitatib. militare: optat
longo certamine aduersus mundi huius nequitias consistere. Sed adhortatio-
nem ex misericordia dei sperat: ut tribulatus licet & afflictus, diuinæ adhortati-
onis auxilio firmetur. Scit & beatus Apostolus Paulus omni ipse tentationum
genere perfunctus, uti se diuinæ misericordiæ adhortatione, dicẽs: Benedictus 2.Cor.1
deus pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarũ, & deus omnis ex-
hortationis, qui exhortatᷣ nos in omni tribulatione. Era dhortationem hanc scit
sibi prophera promissam à deo patre & domino miserationũ, qui per tentatio-
nes eum qui se credat examinet, atq; ideo subiecit: Secundum uerbũ tuum ser-
uo tuo, id est, secundum eam promisionẽ qua spoponderit se tribulatos in pas-
sionibus non relicturum. Dixit enim in euangelijs: Cum ergo tradent uos: noli Matt.10
te cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim uobis in illa hora quid
loquamini. Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui lo-
quitur in uobis. Et hoc quidem quantum ad præsens pertinet tempus, futuræ
tamen spei propheta non immemor est dicens: Veniant mihi miserationes
tuæ, & uiuam: quia lex tua meditatio mea est.) Naturæ corporalis infirmitas e-
get miserationibus dei. Neq; enim beatæ illius uitæ æternitatem consequi meri
to suo poterit: nisi miserationibus eius, qui pater miserationum est prouehatur.
Scit se propheta nondum ea uiuere uita quæ uita sit: nemo enim nostrum hoc
quod nunc uiuit uitam audebit existimare. Nunc enim in corpore mortis su-
mus, Paulo dicente: Quis me liberabit de corpote mortis huius? Et hoc ipsum Rom.7
eodem propheta testante ita: Et in puluerem mortis deduxisti me. Vera enim Psal.21
uita nostra cum Christo absconsa est in deo. Sed neq; hæc nunc in qua agimus Psal.114
regio uiuentium est: ea autem est de qua hic idem ptopheta ait: Et complacebo
deo in regione uiuorum. Atq; ideo uiuam dixit. quia non in usu istius uitæ uiuit
sed in dei sit miseratione uicturus. Sed sperat istud, quia lex dei meditatio eius
est. Vacemus igitur diuinæ lectioni, uacemus præceptis dei: & opera legis uitæ
nostrę officijs exequamur. Quia propter meditationem legis, ueniente in se do
mini miseratione, spetat se propbeta uictutum. Non est uero sufficiẽs huic pro-
phetæ, ut sibi tantum solicitus sit, ac solum sui memor sit. Oportet enim curam
humani generis sumere, & publicæ solicitudinis affectum subire: & otare pro
his qui in peccatis & irreligiositate uersantᷣ. Huius itaq; affectus sui solicitudi-
nem consequenti uersu docet, dicens: Confundantur superbi, quia iniuste
iniquitatem fecerunt super me.) Non est hic maledicti oratio, neq; retributio
nem iniuriæ sibi illatæ precatur. Et absit ut propheta & euangelij prædicator
tationem euangelicæ charitatis excesserit, domino dicente: Diligite inimicos Luc.6
uestros, & orate pro calumniantibus ac persequentibus uos: ratio non patitur
ut uindictam in superbos atq; iniuriosos precetur. Sed quia à peccatis qui desi-
nit, in his erubescit: & qui uitia derelinquit, necesse est ut ea idcirco quia oderit
derelinquat; orat propheta ut qui in se supetbi iniuste fuerant, hi per cognitio-

nem uitiorum suorum in his quæ gesserint erubescãt. Quàm diu enim quis peccat, in his quæ peccat non confunditur, consuetudine & uolunrare peccandi. Vbi uero peccare destiterit, finem peccandi habet ex pudore peccati. Ipse autẽ exercetur in mandatis dei: uiuendo iuste, religiose prædicando, iniurias non retribuendo, & tolerando patienter. Ob id enim multorum in se superborũ contradictiones iniquitatesq; sustinuit. Absolute enim consequenti uersu id quod de confusione superborum tractamus, significasse intelligitur. Sequitur enim:

Conuertantur mihi qui timent te, & qui cognoscunt testimonia tua.) Vult ergo eos qui deum timere cœperunt ad se propheta cõuerti, ut per doctrinam suam in uicijs suis & criminibus erubescant. Cognitis scilicet testimonijs dei, de quibus multa iam diximus, & confusi in ueteribus delictis, ad institutionem prophetæ doctrinamq; se referant, quorum ex superbia atq; peccatis ad pietatem modestiamq; cõuersio est. Conclusit autem uerecundiæ suę more dicens:

Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut non confundar.) Exercetur in mãdatis, meditatur in lege, iustitiam iudiciorum dei cognouit. Timentes deum conspectu eius lætantur, manibus dei factus atq; formatus est, & non audet dicere immaculatum cor sibi esse: & audemus interdum præferre innocẽtiam nostram, iactare uitiorum abstinentiam, & puros nos à peccatis atq; iniquitatibus gloriari? Sed ut fidem, ita & humilitatem ac modestiam discere à propheta nos conuenit, orante ut sibi immaculatum cor fiat. Scit enim ex eo progredi secundum id quod dictum est: De corde enim exeunt cogitationes

Matt. 15 malæ, cædes, lasciuiæ, fornicationes, furta, falsitates, blasphemiæ, & horum similia. Hoc igitur immaculatum fieri deprecatur, unde tot tantorumq; uitiorum quasi ex quodam fonte initia suggeruntur. Immaculatum autem hoc modo sciens fieri, si in iustificationibus dei maneat: iustificationum autem hunc fructum esse intelligit, ne in his manens confundatur. Confusio enim ex peccatorum conscientia est, & ex opprobrio delictorum. Vbi ergo confusio non erit, nec peccatum erit. Peccatum uero ubi non erit, in iustificationibus dei manebitur. Iustificationes autem dei, immaculatum cor esse præstabunt.

ב Caph.

DEfecit in salutare tuum anima mea &c. usq; ibi, & custodiam testimonia oris tui.) Naturæ humanæ est, ut cum id quod desiderat nõ potest obtinere: per desiderij iugem cupiditatẽ, animi defectione teneatur. Et hoc nosse ex ipsis affectionis nostræ motibus promptum est: in quantam animi defectionem eorum quæ desideramus expectatione redigimur. Propheta itaq; cuius omnis ad deum expectatio est, cui omne in mandatis eius desiderium est: loquitur & dicit: Defecit in salutare tuum anima mea, & in uerbum tuum spero.) Non habet alia, quæ desideriũ suum occupent: & sancti cupiditas non uacat seculi rebus. Defecit igitur in desiderio salutaris, & defecit ob id, quia in uerbũ dei sperat: finis enim legis Christus Iesus est. Et hic est de quo scripserunt Moses & prophetæ. Est autem salutaris ipso illo nomine quo Iesus nuncupatur. Iesus enim secundum Hebraicã linguam, salutaris est: & idipsum angelus ad Ioseph loquens docet, cum dicit: Et uocabis nomen eius Iesum: Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis.

Matt. 1 Causa itaq; defectionis, est desiderium salutaris. Desiderij autem hinc origo est quòd in uerbum dei sperat. Salutaris enim noster Iesus est, qui & desideratus & natus est. Sed defectionem animæ desiderantis intelligẽdum est, quia sequenter ait: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quando exhor

tabe-

taberis me? Sequitur ergo defectionem animæ defectio oculorum. Sed ut de natura defectionis animæ tractauimus, uideamus qualis oculorum soleat esse defectio. Pone igitur in expectatione aut peregrinantis uiri coniugem, aut iam diu absentis filij patrem: quem omni tempore existimet reuersurum. Nonne ei itineri, quo uenturum opinabitur, semper intendet? Nonne intentio acuisus oculorum, contuitionis ipsius expectatione deficiet? desideria hæc in se prophetarum dominus testatur, cum dicit: Amen amen dico uobis, multi prophetæ & iusti quæsierunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ auditis. Propheta itaque & animo & oculis deficit. Sed hi modo oculi prophetæ licet deum uidere desiderauerint, non sunt tamen corporis oculi. Loquuntur enim, expectant: & mentis potius est contuitio ista & loquela, non corporis. Dicunt enim, quando exhortaberis me? Scit ergo exhortationem hanc sanctos quiescentes in inferno desiderare, scit testante Apostolo Petro, descendente in inferna domino, etiam his qui in carcere erant, & increduli quondam fuerant in diebus Noe exhortationem prædicatam fuisse. In hæc igitur dei eloquia oculis loquentibus deficit: non tam uisu corporeo deum ex eloquijs dei nunciatum, quàm contemplatione animæ & mentis expectans. Dehinc sequitur: Quia factus sum sicut uter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus.) Noui generis hæc causa est: ut ideo iustificationes dei non oblitus sit, quia factus sit sicut uter in pruina. Et si rem solis auribus metiamur: inanis & ridiculus prophetæ sermo existimabitur. Sed meminit utrem pro humanis corporibus nuncupari, domino in euangelijs dicente: Nemo inquit, mittet uinum nouum in utres ueteres. Et nõ ambigitur eum in utribus corpora, in peccatis suis ueterna memorasse. Per continentiæ autem studium frigẽt fidelium corpora: & calore naturæ interioris extincto, utres erunt frigidi. Quæ cum intrinsecus per naturam uitiorum efferuentium incalescant: extrinsecus tamen continentiæ patientia tanquam pruinæ frigore obrigescũt. Ergo in hoc corporum frigore iustificationum dei immemores esse non possumus. Quisquis autem per uitiorũ ardorem utre pleno caluerit, neque per metũ dei religionemque frigescat: necesse est iustificationũ dei obliuiscatur. Quæ obliuisci sanctus non poterit, cum utris in pruina modo obrigescens extrinsecus, internarũ cupiditatũ omniũ instigatione sit frigidus. Dehinc sequitur: Quot sunt dies serui tui, quando facies mihi de persequentib. me iudiciũ?) Iudiciũ post consummationẽ seculi propheta esse nõ ignorat, cũ ait: Propterea non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in cõsilio iustorũ. Quod ergo nunc orat de persequentib. se fieri iudicium: non illud utique quod in resurrectionis seculo meminit futurum, cum se paucorum nunc dierum secundum corporalem uitã sciat esse. Ita enim ait: Quot sunt dies serui tui. Cum dicit quot, scit esse non plures. Et superius dixerat, esse se tanquàm utrem in pruina. Ergo quia se paucorum dierum scit, fieri iudicium ab his qui se persequuntur desiderat: à diabolo scilicet ministrisque eius. Sunt enim spirituales nequitiæ in cœlestib. sed scit & diabolum in resurrectionis seculo iudicãdum. Paucorum itaque dierũ ipse cum sit, fieri hoc iudiciũ desiderat: scilicet ut consummate sanctus & perfecte deo placens conterat infra se diabolum, conterat aduersantes sibi inimicasque uirtutes, & fidei suæ animæ subdat nequitias spirituales. Nondum igitur de naturæ suæ firmitate confidit, licet etiam ut uter frigeat: sed ut per misericordiã dei iudiciũ inimico suo sit deprecatur. Hanc potestatẽ iudicij dominus Apostolis suis dedit, dicens: Ecce dedi uobis potestatem calcare super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici. Vocem hanc quidem nondum

Matt. 13
1. Pet. 3
Mar. 2
Psal. 1
Luc. 10

propheta domini in corpore manentis audiuit; sed dari sibi id potestatis orat ut constituatur sibi in persequentes se tale iudicium. Tentatur enim undique, cum ei per naturam corporis uitiorum inest cognata materies: eamque diabolus conatur ardore geminæ cupiditatis accendere, cum impijs irreligiosorum uocibus læditur, cum prophanas gentium contra dei disputationes & eloquia uæsana perpetitur, ideo inconsequenti ait: Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non ita ut lex tua.) Quanti enim sunt qui quædam humanæ uitæ instituta docere se asserant, cum ad uirtutes seculi studia animæ nostræ deo rectius seruientia accendunt? Quanti etiam sunt qui cognitionem se habere diuinarum scripturarum mentientes, hæretica & peruersa dogmata prædicant? Sed sciens propheta perfectam humanæ doctrinæ eruditionem in dei lege esse, ait: Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non ita ut lex tua. Iniqui enim sunt

Psal. 49 hæc prædicantes. Et ideo uox dei uetuit peccatorem eloquia sancta narrare, quia iniquitas doctrinæ cœlestis non recipit ueritatem. Peccatori enim dixit deus: Quare tu enarras iusticias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu autem reiecisti sermones meos retro. Et has igitur exercitationes propheta non fert: sciens nihil narrationi legis æquandum. Denique adiecit:

Omnia mandata tua ueritas: inique persecuti sunt me, adiuua me.) Iustum qui persequitur, necesse est ut inique persequatur: quia iniquitas iniustæ opera tionis effectus est. Scit & hanc Apostolus persecutionum iniquitatem, cum di-

2. Tim. 3 cit: Omnes uolentes religiose uiuere in Christo, persecutionem patientur. Multæ enim tribulationes iustorum sunt. Nunc satanas insectatur, nunc ministeria eius impugnant, nunc falsorum fratrum simulatio ad nocendum arte fraudulentæ insectationis irrepit. Sed propheta qui ueritatem esse mandata dei meminerit, iniustæ iniquitatis persecutionem fideli animo sustinet: Et quia persecutionem fidei sciat esse documentum, non orat eam a se remoueri: sed adiuuari se in ea postulat, & opem atque auxilium misericordiæ dei precatur, euangelici

Matt. 10 huius præcepti non ignarus: Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Veritas ergo est in præceptis dei. Veritas nihil falsum, nihil incertum, nihil imperfectum habet: persecutio autē nisi iniusta, iniquitas est. Iniquitas enim prædicatorem necesse est oderit ueritatis: sed auxilium a deo est ueritatis prædicatori. Graues enim meminit has esse persecutorum molestias: & quia iusto uiles sint, non putat amouendas. Periculosa nanque ociosæ fidei pax est, & faciles securis excubijs insidiæ sunt. Bellis autem exercitatum uirum non cito doli capient: & glorioso certamine opus est, ut corona uictoriæ deferatur. Ob quod non orat sibi adimi causam certandi, sed tribui auxilium uincendi. Meminit autem non in leui se tentationum esse pugna. Sequitur enim:

Pene consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.) Prope usque ad finem uitæ iniustæ persecutiones prophetam redegerunt, illæ scilicet de quibus superius diximus: spirituales nequitiæ in cœlestibus, quæ nos ad corporalia uitia ingestis cupiditatum illecebris instigant. Pene igitur est propheta consummatus in terra, id est, in corporum uina & peccata deiectus: ut enim consummatio bonorum, ita & malorum est. Sed ingruentibus licet his perniciosissimis inimicis ac persequentibus se, mandata dei non dereliquit: & infirmata licet naturæ suæ imbecillitate, in pietate dei permanet: hoc gloriosius in mandatis dei permanens, quod pene naturæ suæ infirmitas sit subacta. Concludit deinde modestiæ & spei suæ more, dicens: Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & custodiam testimonia oris tui.) Viuificari se tanquam nondum uiuens precatur: & custoditurū se testimonia oris dei

dei, tanquàm nunc non custodiat pollicetur. Sed cum mutat in corpore, uitam ille non huius seculi concupiscit: & cum testimonia dei in lege custodiat, tamē testimonia oris dei custoditurum se pollicetur: quæ euangelicis innouata præceptis non adulterio tantum, sed etiam desiderio adulterij abstinētes, sola fidei sanctificatione consummant: per dominum nostrum Iesum Christū, qui os & dextera & uirtus & sapientia dei est, benedictus in secula seculorum. Amen.

ל Lamed.

IN seculum domine, & reliqua.) Sermonem prophetæ non in bu milibus ac peruulgatis demorari decet, sed semper excelsa & deo digna tractare: atque ita, ut dum nos ad innocentis uitæ obseruantiam imbuit, ingenij quoq; nostri humilitatem ad intelligentiam diuinorum & inuisibilium sacramentorū extollat. Nec sanè humana infirmitas in cœlestem scientiam se ipsa proueheret: nisi deo donum scientiæ per doctrinam spiritus largiente, ad cognitionem diuinæ imperspicabilis naturæ erudiretur. Volens igitur propheta præstare nos ac perficere deo dignos, & sciens repositum humanæ spei esse ut in cœlestem gloriam si disciplinam cœlestis obedientiæ consectaretur accederet, ita cœpit: In seculū domine permanet uerbū tuū in cœlo.) In cœlo ait: quia scit in terris propter falsitatē hominū non manere. Et quomodo in cœlo maneat, ipsa ueluti corporalis contemplationis fide cernitur. Non est illic transgressio, non demutatio, non infirmitas, non ocium. Contueamur solis annuum cursum, & menstruum lunæ recursum, astrorum quoque aut stationes, aut conuersiones, aut demutationes: nunquid non finibus suis & constitutis terminis ac decretis uicissitudinibus continentur? Nihil illic demutatur, nihil differtur, nihil negligitur: sed in constitutionis suæ manet lege, & in indefessis obedientiæ ministerijs perseuerat. Sed seruauit hanc definendorum & præteritorum officiorum propheta rationem, dicens: In seculū domine, uerbum tuum permanet in cœlo. Latini quidem interpretes ambigua id significatione & minus propria transtulerūt. Nam quod apud illos est εἰς τὸν αἰῶνα κύριε, id nobiscum est in æternum domine translatum. Accipi autem æternum ita potest, ut intelligatur nullo id quod æternum est fine desinere. Seculum uero, quod αἰὼν Græce est, intra spacium definiti tēporis continetur. Non enim ait in seculum seculi, neq; in secula seculorum: sed in seculum uerbum tuum permanet. Scit post hoc seculum cœlum & terram præterire, domino dicente: Amen dico uobis, cœlum & terra præterient, uerba autem mea non transient. Meminit etiam hoc seculum præteriturum esse, ut sit cœlum nouum, & terra noua. Idcirco ait: In seculum domine, permanet uerbum tuum in cœlo.) Quia postquam hoc seculum transient: in cœlo uerbum hoc obedientiæ constitutæ in creaturis, quæ reuelationem filiorum dei expectant, necesse sit permanere. Sed non idcirco non & in terris aliquando dei uerbum est, licet id tantū in cœlo propheta prædicet manere. Nemo enim nostrū est, qui non interdum donum spiritalis gratiæ sentiat, qui nō aliquando in se habear dei uerbum: cum sobrius, cum tranquillus, cum continens est, cum beneuolus est, cū misericors est. In his enim cum sumus, manet in nobis dei uerbū: cū præceptis eius bonarū rerū obeditione famulamur. Sed subrepentib. turbidarum affectionū motibus, cum subit pecuniæ cura, cū æstus turpis lasciuæ cupiditatis accenditur, cū ira pectus cōmouetur, cū ebrietas desideratur: iam non in nobis manet uerbum dei. Est aūt in his, qui secundū Apostolū exuti ueterem hominē cū peccatis suis, nouū induerunt, qui cōmortui Christo & consepulti iam in nouitatē uitę resurrexerunt, & collocati sunt in cœlestibus: qui terrestris Matt. 24

ima-

imagine derelicta, cœlestis imaginem portant. In his enim tanq̃ in cœlo uerbũ dei permanet: in quibus hoc uerbum non offenditur, ira, ebrietate, odio, infidelitate, lasciuia. Nam & si aliquando manet in nobis: tamẽ à sancto habitationis suæ cõtumelias non fert, ut semper inesse permaneat. Si uero hæc cõmemorata uitia semper in nobis erunt: ne introire quidem polluta corporum domicilia dignabitur. Adest autem unicuiq; proximum, ut dictum est: stat enim ad ostium Apoc. 3 uerbum dei, & pulsat ostium animæ nostræ, & dicit: Ecce stans ante ostium pulso: si quis aperiet mihi ostium, ingrediar ad eum. Vult ergo semper introire, sed à nobis ne introeat excluditur. Claudimus enim per hæc corporis uitia animæ nostræ aditum. Qui si cœperit emundatis omnibus patere, ilico introibit, modo solis: qui clausis fenestræ ualuis introire prohibetur, patentibus uero totus immittitur. Ipsi quidem semper ut illuminet promptum est: sed lumen sibi domus ipsa obseratis aditibus excludit. Est enim uerbum dei sol iusticiæ, adsistens unicuiq; ut introeat: nec moratur lucem suam apertis aditibus infundere. Manet igitur hoc uerbum dei in cœlis, per indefessam cœlestium obedientiã. Quo exemplo, in sanctis quoq;, qui cœlestes secundum cœlestis imaginem sunt, dei uerbum manere credendum est. Sequitur dehinc: In generationem & generationem ueritas tua.) Duplicem hanc sensus nostri intelligentiam qua uerbũ dei manere ut in cœlo, ita & in sanctis hominibus existimamus: uersus hic qui consequitur confirmat. Non enim ait: in generationẽ generationis, aut à generationibus generationũ: sed in generationẽ & generationẽ ueritas tua. Vtrãq; generationẽ simplici significatione commemorat. Duas igitur generationes in duobus populis cognouimus: quorum unus est legis & prophetarum, alter est euangeliorũ & Apostolorũ. Veritas ergo dei in solis his duabus generationib. manet. Sed cũ prior generatio ueritatẽ dei intra se haberet, nulla alia eã habuit. Erant enim plures generationes gentiũ atq; populorum. Et nunc cum hæc eadem generatio indigna extitit, in qua ueritas dei esset: hanc eandem dei ueritatem præter eam quæ euangelijs credidit, non habet alia ulla generatio. Sequitur uero: Fundasti terram, & permanebit.) Conuenerat ordini ut post cœlũ, dehinc terra nuncuparetur: sed hoc quod medium est, id est, in generationẽ & generationẽ ueritas tua, ob eam causam interuenisse existimo, ut duplex illa de cœlo, in quo dei uerbum manet, intelligentia confirmaretur. Nunc ergo tanq̃ integer ordo seruatus est: cũ post cœlũ in quo permanet dei uerbũ, fundata terra mansura est. Et quidem hoc etiam de hac terra forte dictum intelligitur, quæ fundata permanet, quam secundũ Salomonẽ deus per sapientiã fundauit: quæ cũ fluidæ sit aquarũ naturæ subiecta, & inconstanti innatet substrata elemẽto, ita tamẽ sapiẽtia & uirtute & spiritu dei fundata fuerit ut permaneat. Sed mihi propheticus sermo etiã de terra humani corporis uidetur locutus: quæ ita fundata sit, ut in ea tanq̃ in cœlo uerbũ dei maneat. Cœlũ enim & terra præteribit. Et quomodo hæc terra fundata mansura est? nisi forte fundata in hoc seculo tantũ mansura sit: id est, secundum seculi huius constitutiotiem & ipsa mansura. Sed si permansura est, quo uerbo significatur inperpetuum mansura? Earum necesse est generatio nõ terra fundata & mansura esse credenda est, quib. ob ueritatẽ in his dei manentẽ, cœlestis horũ modo terrenorũ corporũ gloria præparatur. Et absolutius id ita consequenti uersu poterit intelligi. Ait enim: Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.) Dies iste qui nunc est, non perseuerat interuentu noctis exemptus. Aut si de huius diei temporibus locutus esset, mentionẽ etiam noctis fieri conuenerat: quæ pari ut dies, dei ordinatione persistit. Sed quia dies lux est, & sanctus quisque mundi istius lumen

est

est: huius ergo luminis dies non ambiguè ordinatione dei perseuerare credit, & perseueraturus, quia omnia deo seruiant. Nunc enim nõ omnia deo seruiũt. Nunquid & peccatores deo seruiunt? Nunquid & hi seruiunt, qui scamnello domini pedũ subdendi sunt? Dixit enim Dauid: Dixit dominus domino meo, *Psal. 109* sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scamnellũ pedum tuorum. Et secundum Apostolũ, Oportet eum regnare donec ponat inimicos suos sub *1. Cor. 5* pedibus eius. Ergo tunc dies, id est sanctorum lumen permanebit, cum deo cœperint uniuersa seruire. Et hæc quidem à nobis secundum propheticam atque Apostolicam doctrinam commemorata sunt. Vt quanquam in præsentibus dictis futurorum bonorum significari tempus intelligatur: in quo & cœlum nouum & terra noua & felix demutandorum corporum gloria & æterna (oblitis terrenorum uitiorũ noctibus) nostri luminis dies spei & expectationi nostræ præparantur: tamen ut magnificentiam dei omnes huius quoq; mundi creationes indemutabili officiorum suorum constitutione testentur, cum ita firmata statutaq; omnia sint, ut perpetuis quibus manebunt constitutorum ab exordio temporum cursibus perseuerent, propheta perseuerare se ut diem postulat, & in sequentibus seruum se esse domini sui meminit dicens: Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forsitan perijssem in humilitate mea.) Frequẽter admonuimus humiliatione id significari, cum tẽtationibus anima subiecta est, & infirmitati suæ derelicta humilis efficitur. Lex ergo ei meditatio est: & nisi meditatio ei fuisset, forsitan in humiliatione perijsset. Non est ergo meditatio legis dei cum tribulamur & angustiamur relinquenda: sed cum uarijs corporum infirmitatibus affligimur, cum inter persecutionum bella uexamur, cõstans in nobis debet legis esse meditatio. Vrant enim licet in excidium fidei ignes, lacerẽt quoq; ad periculum salutis nostræ flagella, fodiant etiam ad eliciendam impietatis confessionem redempta à deo corpora ungulæ: dicti tamẽ prophetici meminisse debemus, ut consortes ipsius simus. Dicamus & nos patiẽtes atq; uincentes, Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forsitan perijssem in humilitate mea. Et beatitudinẽ meditationis huius iam in exordio psalmorũ propheta meminit, dicẽs: Beatus uir qui non abijt in consilio impiorũ, & in uia peccato- *Psal. 1* rum non stetit, & in cathedra pestilentiæ nõ sedit. Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et uerè beatus erit quisquis in lege dei meditabitur: qua meditatione in ipsa quoq; tribulationũ humiliatione seruabitur. Dehinc sequitur: In seculum non obliuiscar iustificationum tuarum, quia in ipsis uiuificasti me.) Scit propheta, secundum Apostolum, finem legis esse Christum, in qua iustificationum obseruatio constituta est: scit & in Euangelia credituris legem esse pædagogam, scit & iustum ex fide uiuere, scit & legem spiritualem esse, scit quòd qui ea quæ in lege sunt fecerit uiuet: & idcirco ait: In seculum non obliuiscar iustificationum tuarum, quia in ipsis uiuificasti me. Vt quanquam fides Euangelica finitis legis sit operibus prædicanda, iustificationum legis tamen quæ sibi uitæ initium sit immemor non sit: quia legis iustificatio Euangelicæ iustificationis fideiq; pædagoga sit. Constanter ergo cum sibi nulla iustificationum dei subrepere possit obliuio, id quod consequitur est professus, dicens: Tuus sum ego, salua me: quia iustificationes tuas exquisiui.) Non omnibus uox professionis istius competit, sed rarus quisq; est qui se dei audeat dicere. Audebit sanè ille qui dixit, Mihi uiuere Chri- *Phil. 1* stus est, & mori lucrum. Et, Viuo iam non ego, uiuit autem in me Christus. Et *Gal. 2* qui huius fidei erunt similes, non impudenter quod dei sint confitebuntur. Vox ista animæ semper deo intentæ: opus istud est misericordiæ indefessæ,

conti

continentiæ immobilis, ieiunij usitati, largitionis impœnitentis. Quomodo enim se dei esse profitebitur in libidinē calens, in iram mobilis, in auaritiam solicitus, in ebrietatem sitiēs, in gloriam seculi inanis? Hotū potius erit iste, non dei. In quo enim hæc passionum uitia abundabunt, quomodo non eorum erit quibus seruiet? Plures gentium dij: sed unus solus deus ex quo omnia, & unus dominus noster Iesus per quem omnia. Constanter ergo propheta, cui soli seruit, quod suus sit confitetur: Et quia suus sit, ut saluetur orat. Suus autem per id est, quia iustificationes eius exquirat. Alijs quærentibus gloriam mundi, alijs quærentibus agros, domos, pecuniam: ille iustitias dei exquirit, & quod dei sit gloriatur. Est autem in istiusmodi pios ac religiosos uiros, ingēs odium irreligiosorum: Et scit propheta, uel seculi hominibus, uel diabolo & ministris eius, eū qui se dei profitetur, esse pertesum. Hoc etiam cōsequenti uersu docet, quo ait:

Me expectauerunt peccatores ut perderent me, testimonia tua domine dilexi.) Diabolo uel ministris eius cura est, pugnam & omnem gloriam uiri fidelis auferre: & eum non ex portione dei sinere esse, sed damnationis suæ consortiū assumere. Longo itaq; ac diutino prælio contra fidem prophetę dimicatur. Sed memor ille mandatorum dei, & testimonia eius intelligens: restitit atq; permansit. Neq; aliter spem eorum qui perditionem suam expectabant elusit, q̄ quod uitæ sibi in testimonijs dei intellexit esse doctrinam. Arduum autem atq; difficile est intelligere dei testimonia; & ultra præsentis cognitionis scientiam eorum intelligētia procedit. De testimonijs uero iam in psalmi exordio tractauimus. Per hæc enim præsentia legis testimonia, testimoniorum æternorum cognitio præstatur. Deniq; id ipsum consequens sermo demonstrat. Sequitur enim: Omnis consummationis uidi finem.) Frequenter admonuimus, non posse satisfactionem intelligentiæ ex Latinitatis translatione præstari. Alia enim uis dicti huius est ex Græco enunciati: ita enim est: πάσης συντελείας εἶδον πέρας. Id quod cum Græcis πέρας nuncupatur, ultra finem est rerum statutarum, neque aliquo ut desinat continetur: sed omnem limitem sub indefinita significatione transcendit. Quod autem nobiscum scribitur in finem, sine eo qui signifi-
[τέλος] catur existimatur id unde agitur contineri. Sed propheta, qui non corporalia neq; terrena testimonia legis intelligit, secundum Græcam significantiam, ultra omnem consummationem contuetur. Scit consummationem esse temporum legis, cum post plenitudinem temporum deus in corpore contuendus sit, sed ultra hanc consummationem uidet. Videt enim Euangelicæ spei tempus, sed & huius quidem consummatio non ignota ei est. Vltra id enim intelligentiæ suæ oculos extendit. Namq; & resurrectionis consummationem uidet. Scit
[1. Cor. 15] enim & demutationis esse ordinem cōstitutum, Apostolo dicēte: Vnusquisq;
[Ibidem] autem in suo ordine. Et rursum: Omnes quidem resurgent, sed nō omnes commutabuntur. Nouit & dies regni domini nostri Iesu Christi: ex quo in regnum dei patris prouehemur, & illa inexquisita & ininuestigabilia dei iudicia transferemur. Scit & tempus esse iudicij, & hoc scire ei ex amplitudine mādatorum dei licuit: quia se in immensam cognitionis doctrinam diuinus sermo diffuderit. Ait enim: Latum mandatum tuum uehementer.) Latum planè est, siue quod in infinitum cognitionem humanæ ignorantiæ excedit: siue quòd multa sunt in quibus dei præceptis obtemperetur atq; placeatur, secundum diuisiones & munera gratiarum. Non enim ab omnibus omnia expectantur, neque uniuersi uniuersa ad summam placendi implere possunt. Alius ieiunio placet, alius simplicitate fidei promeretur, alius uitia eleemosynis redimit, alius securitate consummat: sicut alij curationum concessa uirtus est, alij prophetiæ

ſcientia contributa eſt, alij fidei firmitas data eſt, alij ſapientia & cognitio donata eſt. Latum igitur mandatum dei eſt, & in omnia ſpei noſtræ genera diffunditur, ut non difficile ſit ſi uoluntas adſit præcepto dei obtemperare: cum latum & diffuſum ſit ad placendũ officioſæ religionis uarietate. Neq; ſolum latũ, ſed uehemẽter latũ: latitudinis infinitate hac ipſa ſuperlatiui adiectione mõſtrata.

מ Mem

Vomodo dilexi, &c.) Vtile hoc nobis ac neceſſarium prophetæ opus eſt, quo ad perfectam dei cognitionem atq; obedientiam edocemur, duabus rebus maxime infirmitati noſtræ congruis inſtituti: ut & deum qui ignoratus ſit nouerimus, & mandatis eius ſecundum uoluntatem decreti ſui obtemperemus. Perfectum enim legis & prophetarum & Euangeliorum uirum in omni pſalmi iſtius corpore propheta confirmat, uel ex ſua, uel alterius quem inſtituerat perſona: cui in fiducia ſit, hæc de ſe quæ ſubiecta ſunt prædicare. Eſt autem dignum contueri, qua uerborum diligentia, qua intelligentiæ abſolutione nos in ſingulis quibuſq; dictorum generibus propheta confirmet. Dicit enim in tertiædecimæ literæ uerſu: Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio eſt mihi.) Promptum utiq; fuerat dixiſſe, quomodo feci legem tuam. Sed quia maius meritum eſt, amantem aliquid potius agere, quàm timentem: idcirco ait dilexi legem tuam. Differt enim longe obſequium amoris à timoris officio, nec habet gratiam uoluntatis neceſſitatis operatio. Non omnia enim ad perfecti obſequij conſummationem ſibi illa ſufficiunt: quæ quamuis opus ſuum impleant, tamen quia coacta ſunt, meritò plenæ gratiæ indigent. Vult igitur propheta opus ſuũ dilectionis potius, q̃ terroris eſſe: & ex charitate obſequiũ ſuum, non ex metu ſuſcipi. Multi ieiunant, dum à nobis obiurgari timent. Multi aliquid in uſum indigentium præbent, dum exprobrari irreligioſam auaritiæ ſuæ inutilem cupiditatem pertimeſcunt. Multi eccleſiam adeũt, dum argui abſentiam ſuam & negligentiam erubeſcunt Sed non omnes id quod faciunt, & amant. In amorem ergo non poteſt incidere neceſſitas obſequelæ: quia nemo id quod diligit non uult. In facto uero poteſt & non ſubeſſe dilectio: dum id efficitur, quod non effeciſſe aut terror aut pudor ſit. Sed propheta in nullo infirmus eſt. Quod amat facit, & quod facit indeficienter exercet. Legem enim quã diligit, omni die & ſine intermiſſione meditatur. Non ſubrepunt alia occupationum ſtudia, non interueniunt diuerſi ſecularium curarum æſtus, nec in eum incidit interiectu alicuius cogitationis obliuio: ſemper idem eſt & in eodẽ eſt. Tantus ipſe in dilectę ſibi legis meditatiõe eſt, quãtus dies uniuerſus in tẽpore ſit. Et quia, ut ſuperius commemorauimus, legis & prophetarum atq; Euangeliorum hominem in ſe propheta demonſtrat, ait in conſequenti: Super inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo, quoniam in ſeculum mihi eſt.) Mandata dei prudentius propheta quàm inimici eius intelligit. Sed quid commune nobis & inimicis noſtris in præceptis eſt dei: qui non ſolum ne mediocriter quidem comperta habent, uerum nec initium ſaltem cognoſcendi ſectantur? Et quid magnum ſi inimicis ſuis in mãdatis dei propheta prudentior ſit? Quando enim inanimantia ſaxa, aut metalla, aut ligna uenerantes conſequi aliquid de uiuentis atq; æterni dei cognitione potuiſſent, ut his comparatis fieret propheta prudentior? Sed omnis hic impiorum error, ipſum illud nomen cum lege & prophetis & apoſtolis reſpuit, detrectat, horreſcit. Sed habet alios propheta hic ſanctus inimicos, quibus prudentius in mandatis dei eſt e-

ruditus. Mandatum dei in prophetis & in lege hæretici habēt: sed nullo eorum per imperitiam irreligiosæ uoluntatis utuntur. Mandatū legis Iudæi tanq̃ proprium & hereditariū sibi uendicant: sed spiritualis circuncisionis autorem non habentibus, quid circuncisio in signo tantū cōstituta iā proderit? quid sabbati religio deum sabbati nescientibus opis afferet? quid paschæ agnus, & liminum sanguis, & azymorū festiuitas, agnū dei & azyma sinceritatis & sanguinē salutis ignorantibus auxilij præstabit? Mandata exercēt, sed efficientiam mādatorum & tempus ignorant. Legē legunt, sed eam legēte & nesciente Iudæo Christianus intelligit. Inimicus plane hic prophetæ est, parricidiales manus unigenito dei filio inferēs, & saluatorē generis humani & uitæ æternę largitorē morte quantū in ipso est condemnās. Præ his ergo omnibus in dei mādato prudentior est. Atq; ut absolute hos inimicos significasse intelligeretur, id quod consequitur adiecit: Super omnes docentes me intellexi, quoniam testimonia tua meditatio mea est.) Didicisti ô Dauid à Mose legē, & Aaron tibi sacrificiorum omnium doctor est: Iesus iteratæ circuncisionis magister est. Samuel unguēdo tibi sacramentum in te ipso & prophetæ & regis ostendit. Quid est istud quod loqui ausus es, quod super omnes te docētes intellexeris? Sed superior uersus super quos omnes docentes se intelligat, ostendit, id est super inimicos. Et rursum hic qui nūc est uersus inferior qui inimici sint declarat, id est omnes docentes. Claues enim cœlorū se habere profitētur, & doctores esse se legis gloriantur. Et cum omnia legis testimonia aduentū domini nostri Iesu Christi testent̄, super doctores suos propheta intelligit, qui unigenitū dei filium in carne uenturum, testimonia eius meditans semper expectat. O felix discipuli intelligentia, ô doctorum miserabilis imperitia. Docentes nesciunt, & intelligunt qui docentur. Caret autē propheta uitio iactantiæ: intelligentiæ enim præstantiā unde adeptus esset ostendit. Nam superius ait, quod super inimicos suos prudentior à deo in mandatis esset effectus. Intelligētia enim omnis ex eo est, qui prudentiorem eum esse constituit. Super docentes se ergo intelligit. Et quia interdum ex naturę diuersitate solet accidere, ut discipulus prudentior sit magistro, tamen hoc ipsum diligentiæ suæ & studij esse demonstrat. Ait enim: Super seniores intellexi, quia mandata tua exquisiui.) Et super docentes intelligit, & super seniores intelligit, doctrinæ atq; intelligentiæ suæ officium, cum ipsa temporis antiquitate demonstrans, id est populi ante se anterioris significans ætatem. In quo utrumq; conuenit, ut & antiquior sit, & se putet esse doctiorē. Sed super eum ille intelligit, qui & docetur & iunior est. Intelligit uero, quia mādata dei exquisierit, quæ doctor dum se docere credit, ignorat. Consequēs aūt est ut qui super seniores & doctores intelligit, fructum intelligentiæ suæ reddat, scilicet ut & quæ cognita & perfecta habere cœpit, exerceat. Et uideamus an hoc ipsum in consequētibus sit. Ait enim: Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut custodiam uerbum tuum.) Perfecta hæc & Euangelici uiri uox est, ab omni se malitiæ uia abstinere, & tot ubiq; occurrētibus erroris semitis, nulla earum, per quam nequitia adeatur, incedere. Sed aliud nescio quid in eo propheta significat, cum dicit, prohibui pedes meos. Natura corporis nostri fert nos in omnē criminis cursum, & humanarum cupiditatū impetus in hanc nos uiā cogit. Sed qui super seniores & docentes intelligit, per intelligētiæ doctrinam se prohibuit, & exeunte procurrentemq; reuocauit. Resistendum ergo est & obnitendum, ut nosmetipsos ab omni mala uia primum arceamus, tum deinde si quis nos instinctus eò cœperit ferre, ut retrahamus. & prius nostra & ipsius potestate sumus inhibendi, ut deinceps custodiamus dei uerbum. Antea autem

propria inhibitione opus est, ut possit dei uerbi esse custodia. Neq; enim quis-
quam uerbũ antè custodiet quàm prohibere se poterit. Probibitio enim ea de-
mum est, ut id quod fiebat fieri arceat : custodia uero tum firma est, cum se quis
à malis inhibens bona obseruat sine intermissione custodiæ. Qualis autem cu-
stodia uerbi dei esse debeat, sequens uersus docet. Sequitur enim : A iudicijs
tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.) Hæc est igitur uera custodia,
nullam in partem à dei se iudicijs deflectere, neq; leui saltem declinare deces-
su, sed intentum semper, & semper immobilem, in eo quo institit permanere.
Non declinat autem, quia legem sibi deus statuerit. Legem quidem Moses sta-
tuerat, sed bic idem propheta in psalmo altero orauerat, dicens : Domine con-
stitue legislatorem super eos, sciant gẽtes quoniam homines sunt. Ea enim lex
quam Moses scripserat, pędagoga nobis in Christo fuit. & idcirco super docen
tes & seniores intellexit, quia legem Euangelicam quę lege Mosi non contine
tur intelligit. Hæc ergo per deum collata est, hæc omnem hominẽ in scientiam
dei erudiuit. Et idcirco ad id quod dixerat: Constitue legislatorẽ super eos, ad-
iecit, sciant gentes quoniam homines sunt: id est, ex terra genitæ, & in cognitio
nem dei ex limo conformatæ. Quod enim antea per ignorationẽ Mosi præscie
bant, nunc per pręedicationem domini nostri Iesu Cbristi sciunt: & ut originem
suam, id est corporis naturam in nouo latore legis agnoscunt, ita & gloriam no
ui huius latoris expectant, in exordio sui iam ad imaginẽ & similitudinem dei
constitutæ. Et prædicationis huius Euangelicæ dulcedinem in consequẽnbus
propheta testatur. Ait enim: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super
mel ori meo.) Mel in ore, non etiam in faucibus dulce est. Extra regionẽ enim
oris corporalium saporum nullus est sensus. Sed dei eloquia in faucibus dulcia
sunt, in animam scilicet defluentia & intima penetrantia, non in ore modo cibi
placentia, sed illic dulcia ubi cognitionis & prudentiæ & intelligentiæ sensus
est. Et ideo eloquia in faucibus, & in ore mel dulce est. Sed ut mel per ægritudi-
nem æstumq; febrium ea quæ acciderint oris amara mitificat, ita animæ no-
stræ amaritudines & tristes cupiditatum insalutarium febres infusa dei eloquia
mitificant, si modo non ore contineantur, sed faucibus deuorentur. Sequitur
deinde: A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnẽ uiam iniquitatis.)
Intelligentes nos faciunt præcepta, sed præcepta re atq; opere expleta, id est ut
ea quæ his continentur in quantum possumus expleamus. Et licet à deo intelli
gentia perfecta sit, tamen à nobis incipiendum est, ut possimus perfectam in-
telligentiam promereri. His enim qui non per se inchoant, clausa à deo sunt o-
mnia. Et idipsum propheticus sermo per Esaiam docet dicentem: Ne dicas de *Esaiæ 48*
mandatis meis quòd cognouetis ea, neq; cognouisti, neq; credidisti ea, neq; ab
initio aperui tibi aures. Cognoui enim quòd spernens spreueris, & quod ini-
quus adhuc ex uentre uocandus esses. Ergo non indulgetur scientia non appe
tẽtibus eam. Et quia deus cordium scrutator est, his qui spreturi eam essent, ob-
tusæ aures sunt, & hebes sensus est. Sed propheta à præceptis dei intelligit, præ
cepta scilicet agens, intelligentiam consecutus : intelligens uero omnem ini-
quitatis uiam odit. Humanæ enim naturæ omnes diuersarum affectionum ad-
iacent motus, ut sunt odij & amoris. Sed amor impẽdendus est in dilectionem
bonorum, odium autem assumendum est ex offensa malorum. Bonum ergo
est modo utilis organi corpora nostra in coaptatos & concinentes modos tem
perare, ut non uitia diligamus, ut nõ uirtutes bonas oderimus, ut unicuiq; nos
generi decenter atq; utiliter coaptemus. Propbeta mandata dei diligit : & qui
mandata dei diligit, iniquitatis uias odit. Vt enim perfectæ fidei & obsequelæ

est obedientiam diligere, & id quod quis agit affectu charitatis explere, & necessitatem agendi amantis uoluntate præcurrere: ita & magnæ innocentiæ est, iniquitates nō modo non agere, sed odisse, quia interdum nos ab his metus & terror auertat. Odium autem nobis earum iudicium ueræ & perfectæ de his opinionis insinuat. Diligamus iustitiam, modestiam, frugalitatem, misericordiā, & oderimus rixas, ebrietates, cædes, superbias, stupra, cum quibus necesse est & diabolum oderimus. Diligentes uero pacem, ueritatē, iustitiam, diligemus eum qui est pax, iustitia & ueritas, dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

נ Nun.

Lucerna pedibus meis, &c.) Vita sensusq; hominum in errore ac potius nocte inscientiæ manet, dum carnali inserta cogitatione in profundo ignorantiæ per grauitatem naturæ, cui admixta est, detinetur. Quando enim per semetipsam causam & rationem originis suæ nouerit? quando si quis fructus uitæ suæ sit? quæ conditio spei? quæ promerendæ posteritatis uia? Neq; enim quisquam tam demens, aut inops sensu est, ut natum se existimet, ut rursum postquam natus est nullus esset, cum sine dubio meminerit ex bonitate dei profectum esse quod natus est: nec id in bonitatem eius maliciæ cadat, ut in nobis hoc suum quod nascimur munus interimat. Sed propheta cognitione rerum cœlestium dignus, ut in luce scientiæ munere dei & eloquio collocatus, ducem ad bene & innocenter uiuendum eum sequitur, qui lux uera est, & qui omnem hominem lucificat. Hanc ergo uitæ suæ ignorantiam, quodam prælato lumine ad intelligennam dirigit, dicens: Lucerna pedibus meis uerbum tuum domine.) Scit se nisi in uerbo dei illuminatum, has corporum tenebras, & hanc seculi noctem ferre non posse. Scit ubiq; adesse lapides offensionum, laqueos funium, scrobes sosuearum. Vt enim quis nocte egressus lucernam antefert, & quò pedem inferat contuetur, atque ad singulos gressus lumine præeunte sollicitus est: ita unusquisque nostrum manens in se uerbum dei in omnes operum processus tanquam lucernam prætendit. Omnis etenim doctrina cœlestis dux nobis ad iter uitæ est, quæ lucernę modo in hac nocte seculi præferenda est, cum aliquid aut agimus, aut cogitamus, aut loquimur. ut ea in omnem progressum cuiuscunq; operationis utamur iubet dominus in Euangelijs, hanc præceptorum suorum lucernam non ociosam nec inutilem oculis, dicens: Nemo enim lucernam accendit, & ponit eam sub modio. Quæ enim lucernæ, si modio tegatur, utilitas est? Vsum suum tantum intra id quod operitur impendit. Iubet igitur eam in candelabro, id est in officij sui sede constitui. Itaq; hanc doctrinam, atque hoc uerbum dei intra nos receptum non ociosum, neq; inutile tanquam modio occulamus: sed lumen istud nobis ipsis primum, & rursus ex nobis omnibus gentibus præbeamus. Sequenti quoque istud mandatum dominus ammonuit, dicens: Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ uestræ ardentes. Iubet ergo nihil nos agere in obscuro: quia omnis in peccatis agens odit lumen, & diligit tenebras. Vult has lucernas nostras semper esse accensas, ne quando in nocte huius seculi relinquamur. Iudæis in tabernaculo testimonij lucerna accēditur, & hæc omnis festiuitatis suæ tempore ardet. Illi hoc quod agunt nesciunt. Sed nos in his tabernaculorum nostrorum, id est corporum testimonijs ardentes lucernas semper habeamus, & festiuitatem spei nostræ earum luce peragamus. Apostolos quoq;, quos sal terræ, quos & lumē mundi dominus nuncupat, per hanc significa

significationem hos & lucernas esse ecclesiæ ostendit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Corporis scilicet ecclesię, quæ unũ corpus in Christo est, nosq; inuicem membra eius sumus. Primo enim unicuiq; nostrum est dei uerbum oculus siue lucerna, deinde uir apostolicus toti corpori suo, id est ecclesiæ lucerna est: neq; enim omne corpus, aut pes, aut oculus, aut manus est. Ergo si oculi totius corporis pars lucidissima, & ob id mẽbris suis cæteris pręstãs, erũt tenebræ, id est si apostolorum lucernæ non ardebunt, lumine ipso in tenebris sito, quanta totius corporis nox manebit? Ioannes prædicator pœnitentię lucerna & Iudęis & gentibus fuit, domino dicẽte: Ille erat lucerna ardens & lucens, & uos uoluistis ad horam exultare in lumine eius. Habemus ergo doctrinæ lumen, exultemus in eo, nõ ad horam, sed semper: neq; ad tempus, sed in æternũ. Beatæ uirgines illæ, & utiles olei mercatrices, solæ in lampadum suarum lumine cum sponso thalamum ingressæ sunt, cæteris negligentibus & dormiẽtibus ab ingressu thalami exclusis. Ad omnẽ igitur animæ nostræ pedem utamur dei uerbo ut lucerna, sed lucerna semper ardente, semper in officium suum per nostram prudentiã præparata. Verbum autem quod pedibus lucerna est, ipsum illud & semitis lumen est. Sensim enim & domestice ingredientib. lucerna opus est, peregrinum autẽ & publicum iter ingredientibus lumẽ potius necessarium est, ne latro insidiet, ne ambiguæ uiæ error occurrat. Per incrementa enim à minori ad maius acceditur. Vt ei cui uerbum dei primũ lucerna sit pedibus, id ipsum uerbum ei fiat lumẽ in semitis. Sed lucerna pedibus & lumẽ in semitis utilem profectum pręstare debent. Et uideamus an dignũ aliquid propheta subiecerit. Ait enim: Iuraui & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.) Iam nõ in nocte seculi errat, nec pedem meruit offendere. Sacramentũ enim omne firmatæ scientiæ res est, & iurandi religio ex ueritatis cognitione suscipitur. Iurat ergo propheta, nec tantum iurat, sed & statuit, quia sacramenti uinculũ hæc firmitas sit statutorũ. Statuit ergo iurans custodire iudicia iustitiæ dei. Et difficile est statuta conuelli, & optimum est statuere iurata. Sed meminit nihil esse in dei iudicijs iniustum. Si enim humana iudicia ea uere iudicia existimantur, quæ ex arbitrio iusti iudicij sanciuntur, quomodo ambigendũ sit nihil esse in dei iudicijs iniustũ? Amittimus liberos, iniustum hoc iudicium existimamus. Nunquid iniuste deus in Iob filios dedit diabolo potestatẽ? Damna nostra tanquã inique accidentia dolemus. Nunquid egere solum illum perfectum uirũ deus sine iustitiæ ratione permisit? Cruciamur doloribus, & contra deum impatientiæ nostræ querelis increpamus. Anne incerto cõsilio exesus uermibus, sanie defluẽs, perfossus ulcere fuit? Certe hæc omnia ad documentum fidei, & ad præmium gloriosæ patientiæ profecerunt. Infirmitas nostra efficit, ut malum esse id quod patimur existimemus. Cæterũ dei semper uoluntas est, ut patientia passionum probemur: nos uero diuini iudicij iustitiam dum sine documẽto fidei latere uolumus, improbamus. Sed qui superius & iurauerat & statuerat, ut custodiret iudicia iustitiæ dei, dignum aliquid sacramento & constitutione sua in obseruandis debet præstare iudicijs. Non enim leue est quod custoditurum se statuit iuratus. Et quid illud sit, sequens uersus loquitur. Ait enim: Humiliatus sum usquequaq; domine, uiuifica me secundum uerbum tuum.) Vnigenitus dei filius naturæ nostræ ex uirgine sibi corpus assumens, cum in seipso ueram & perfectam humanæ prudentiæ formam præbuisset, quid à se disci tanquam exemplo doctrinæ uoluerit, noscendum est. Ait enim: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Tollite iugum meum super uos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus ue-

Margin notes: Ioan. 5; Matth. 11

stris. Ipse utiq; perfectus & sine peccato solus, & unus in cuius ore dolus non fuit, hoc præcipuũ à se doctrinæ sumi uoluit exemplũ, mãsuetudinis scilicet & humilitatis, per quæ animabus requies inueniretur. Scit insolentem esse & incapacem rerum secundarum naturæ nostræ infirmitatem. Alij per opes insolescunt, nescientes de largitione opum dictum esse, Eleemosyna enim abscondit
Psal. 111 peccatum. Et rursum, Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternũ. Et deum ipsum his qui esurientem cibassent, sitientem potassent, peregrinum domo recepissent, nudum ueste texissent, infirmum uisitassent, clausum carce-
Matth. 25 re consolati essent, dicturum: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Alij gloria seculi tument, nescientes
Matth. 5 hanc principalem benedictionem cœlestium fuisse sermonum, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Alios nobilitas carnalis in fastigium erigit, nõ cogitantes illis qui in Christo tenati sunt dictum esse, Vos
1. Pet. 2 autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. Aliæ sunt seculi leges, alia dei munera. Diabolus cum deum tentare ausus est, suum esse seculum gloriatur: dominus uero mori nos seculo iubet ut uiuamus ipsi. Cum domino opũ contemptus, opulentia est. Cum domino humilitas cordis, terreni honoris despectus, cœlorum regnum est. Cum domino humilitas cordis, generosæ & regiæ natiuitatis ornatus est. Hoc igitur à se disci uoluit, quod uirtutum omnium maximum est.
Phil. 2 Apostolus etiã ad humilitatẽ nos docens talibus adhortatur: Hoc enim sapite in uobis, quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma dei esset, non rapinam existimauit esse se æqualem deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, & habitu repertus ut homo, humiliauit se factus obediẽs usq; ad mortem, mortem autem crucis. Habemus exemplum ab unigenito deo humilitatis, sed uideamus & præmium. Propter hoc enim eum deus exaltauit, & donauit illi nomẽ quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum: & omnis lingua cõfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Hoc humilitatis fuit præmium, ut corpus assumptum in gloria dei patris maneret, ut in nomine eius, genu cœlestia, & terrestria, & inferna curuarent. Manens enim in dei forma, non ui aliqua sibi ac rapina, id quod erat presumendum existimauit, scilicet ut deo esset æqualis. Erat enim in dei forma, nihilq; ei ex eius gloria deerat, in cuius forma manebat, sed formam serui per humilitatem accepit, & habitu ut homo repertus est, humilians se per obedientiam usque ad mortem, nec solum usque ad mortem, sed usque ad mortem crucis. Cœlum ex præcepto dei ipse formauit, mundum ex paterno iussu in hanc speciem tanti decoris ornauit, terram & quæ in ea sunt creauit. Sed nunquid ob illa meruit hominem assumptum in æterni patris gloria collocare? Humilitatis hoc præmium est, humilitatis hæc merces est: ut qui manens antea in forma dei, esset forma serui deinceps effectus, & manens in forma dei, & effectus forma serui, confessione cœlestium & terrestrium & infernorum esse in dei pa
Eph. 4 tris gloria nosceretur. Veteris quoque idem Apostolus, ne quos ipsa illa diuinorum munerum gratia efficeret insolentes, ait: Vnicuiq; data est demonstratio spiritus ad utilitatem. In eo enim quod ait, ad utilitatem, docuit eo utiliter utendum: ne forte quenquam spiritualium donorum confidentia efficeret insolentem, & dei gratia per insolentiæ uitium fieret ociosa. Ex persona autem sua ipse demonstrat, etiam hoc se à deo gratiæ consecutum, ne per confidentiam
2. Cor. 12 plurium in se gratiarum in aliquem tumorem superbiæ tolleretur, dicens: Et propter eminentiam reuelationum datus est mihi stimulus carnis angelus Satanæ, qui me colaphizet ne extollar. Etiam hoc ille uas electionis & doctor gentium

gentium meruit: ne ultra humanæ infirmitatis naturam per spiritualium in se
munerum cõfidentiam superbiret. Ezechiam regem scriptura laudat quòd fe-
cerit rectum & bonum in conspectu dei: sed non usq; in finem potuit hæc ma-
nere laudatio. Scriptum enim est in secundo Paralipomenon libro: Et cecidit
Ezechias ab altitudine cordis sui. Vbi cor in altum erexerat, ubi in superbiam
se per cõfidentiam laudationis extulerat: præteritorum gestorum gratiam per
superbiæ crimen amisit. Propheta igitur sacramento constituens, ut iusta dei
iudicia custodiret, hoc primum opus sumpsit ut humilis fieret. Neq; solum hu-
milis, sed humilis ualde: per adiectionem hanc cõsummatam in se humilitatis
modestiam docens. Et erant causæ in eo plures superbiendi. Præbebat insolen-
tiæ causas nobilitas ex Iuda, & in eo primum potestas benedictionis regiæ in-
choata. Mansit enim aliquãdiu ex Dauid tribu regiæ potestatis familia: ex qua
secundum carnem rex æternus emersit. Erat etiam prudentissimus. Ait enim
ipse: Inuisibilia & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Meruit etiam & Psal. 50
propheta esse, cum dicitur: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscon- Psal. 77
sa à constitutione mundi. Humanæ quoq; opulentiæ copijs abundauit. Ait e-
nim ipse: Ecce congregaui de paupertate mea auri talenta tot milia, & argenti 1. Para. 22
alia, & æris & ferri quorum numerus non est. Hinc familiæ nobilitas, hinc re-
gis potestas, hinc sapientiæ fiducia, hinc prophetiæ meritum, hinc copiæ facul
tatum: non erexerunt tamen in superbiam, neq; in aliquem fastigij tumorem
extulerunt. Tuto ergo postulat, dicens, uiuifica me secundum uerbum tuum:
id est, ut tanquam nondum uiuens æternæ uitæ uitam secundum uerbum dei
mereatur, quia eum humilitas modesta intra disciplinam & doctrinam prædi-
cationis Euangelicę contineret. Deinceps sequitur: Voluntaria oris mei fac
beneplacita domine, & iudicia tua doce me.) Digne exequitur propheta sa-
cramentũ constitutionis suæ. Primum enim humilis ualde effectus est: sequen
ter nunc orat ut uoluntaria oris sui beneplaceant. Non contentus est iam præ
scriptis legis contineri, neq; tantum necessitati obedientiæ subiacere. Lex præ
ceperat malum pro malo esse reddendum. Dauid iste cum Saul totis imperij
sui uiribus se persequentem, frequenter captum & conclusum habuisset: non
modo non peremit, sed etiam cum honore dimisit, dicens: Non inferam super 1. Reg. 24
eum manum meam, quia Christus domini est. Hunc etiam cum in bello perem
ptum comperisset, & fleuit, & uindicauit. Filius quoq; eius Absalon regnum
occupat, exercitum contrahit, patrem bello parricidali persequitur. Sed militi
bus Dauid dicit: Parcite puero Absalon. Illi quidem ad resistendum necessitas 2. Reg. 18
imposita est, ut regi: sed pietas & bonitas affuit ad parcendum, ut prophetæ.
Mortuum quoq; affectu paterno & dolore defleuit. Hæc enim uolũtaria, non
legitima sunt: & his obtẽperare libertatis potius quàm necessitatis officium.
Habet hanc Apostolus uoluntariæ doctrinæ & non legitimæ cõsuetudinem
dicens: De uirginibus autem præceptum domini non habeo, cõsilium autem 1. Cor. 7
do. Aut cum gloriam uiduitatis & continentiam laudat non inhibita potesta-
te nubendi: sed meritum cœlibatus prædicator ultra legem instituit, & ultra
præceptum adhortatur, uoluntaria legitimis anteponens. Et rursum ait: Nun- 1. Cor. 9
quid non habemus potestatem manducandi & bibendi? nunquid non habe-
mus potestatem mulieres circumducendi, sicut cæteri apostoli & fratres do-
mini & Cephas? Aut ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc o-
perandi? Sed non utimur hac potestate. Potestas in licito est, cum lex infideli-
tati nostræ parcẽs præscriptis nos grauib. non onerat. At uero uoluntatis pro-
fessio ex incremẽto fidei est; cũ in his quæ moderata lex nobis est, nosmetipsos

uoluntariæ deuotionis studio continemus. Hæc igitur uoluntaria ut deo sint placita propheta orat, quia illa quæ ex præscripto legis gerantur, ipsa seruitij sui necessitate peraguntur. Causam autem semper prætendit deprecationis suæ. Postea enim quàm uoluntatia oris sui ut beneplacita essent orauit, adiecit: Et iudicia tua doce me. Iudicia legis ait, & quantum in se est gestis atque operibus exercet, sed nondum ea intelligit. Scit enim esse legem spiritualem. Et illud quod sub specie præsentium operationum cõtinetur nosse festinat: ea enim quis necesse est doceri postulet quæ ignorat. Totum autem se propheta secundum sacramenti sui constitutionem deo dedit. Humiliatus est ualde, uoluntaria oris eius placẽtia sunt: nunc eius anima in dei manibus semper est, & legis dei non obliuiscitur, dicens: Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam non sum oblitus.) Totum quod uiuit deo uiuit. Omnis eius sensus & spiritus in deo est; nullum tempus admittitur, quo subrepere legis possit obliuio. In omnibus operibus & cogitationibus deus cogitatur. Lex in memoria est, in dei manibus semper anima uiuentis est. Scit quàm sibi istud utile sit, scit quàm necessarium, quotidie se manibus dei gestis atque operibus suis, & per indefessam memoriam legis inserere. Ait enim: Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui.) Scit in hac seculi sylua plures laqueos extendi, plures uitæ suæ captiones parari. Sermo, cogitatio, opus nostrum, semper adiacentes babẽt laqueos: cum interdum occurrit causa iræ, doloris affectio, querelæ necessitas, malæ cupiditatis occasio. Hos diabolus, angeliq; eius ab initio trãsgressores, & ab exordio peccatores, laqueos semper extendunt. Sed cuius in manibus dei anima est, & qui nunquam legis dei immemor est: is undique licet laqueis circumiectis, à pręceptis tamen non aberrauit. Semper enim deum
Psal. 123 cogitans ab his euolat, ut in psalmo alio loquitur: Sicut passer liberatus ex la-
Psal. 91 queo uenatorum. Et dominus ipse per prophetam ait: Liberabit te ex laqueo uenatorum, & à uerbo conturbationis. Non enim iniuste tenduntur retia auibus. In cœlestem scientiam homo eruditus es. Quid tibi cum terrenis operibus & gestis? Auis effectus es: cur non in naturæ tuæ elemento moraris? Volucres enim cœli nuncupantur. Non iniuste ergo illis in possessione terrenæ habitationis insidiæ sunt. Seculo renunciasti, quid tibi cum seculi rebus? Quid quere
Psal. 54 ris captus in seculo? quid quereris iniuriam laquei in regione non tua? Dic potius & utere ipse tu uoce psalmistæ dicentis ista: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam? Natura auium est, ut non nisi cum uolent requiescant. Tu autem iam factus es columba, uolando requiescis: id est, in cœlestem te sedem & cognitionẽ à laqueis terrenis uolatu fidelis animæ efferendo. Dehinc sequitur: Hæreditaui testimonia tua in seculum, quia exultatio cordis mei sunt.) Hæres, secundum humanam consuetudinem, omnia eius obtinet cuius & hęres est. Sed humanas hęreditates dedignatur propheta, qui testimonia dei hæreditauit: gratum ipsi si dei fiat ipse testis, quia exultatio cordis sui sit, si se dei inter persecutionis bella testetur. Sic & meminimus his testimonijs apostolos gratulatos: cum exeuntes de consessu persecutorum, lætati sunt propter dei nomen dignos se iniurijs iudicatos. Testimonia ergo eius exultatio eorum cordis fuit. Sed propheta ut apostoli licet inter multas persecutiones hæc testimonia dei, id est, testandi de eo cum exultatione cordis tanq; hæreditatem retineat: tamen etiam illa dei testimonia hęreditate acquisita habet, quæ sub testibus dicta sunt. Moses legem sub testibus dedit cœlo atq; terra: Esaias sub testibus arguit cœlo atq; terra: Apostolus iam celsioribus testimo-
2. Tim. 5 nijs ut prædicator Euangelicus usus est, dicens: Testor uobis coram deo & Christo

Christo Iesu & angelis eius. Hæc ergo testimonia sub his scripta, & sub his restata, & in his testata, tanq̃ noui patrimonij hæres occupat: non ex parte, sed in totum. Ius enim hæreditatis ex solido est. Etsi inter plures secundũ humanam successionem hæreditas diuidatur, tamẽ hæreditas ipsa nomen hæredis ex solido est. Ac ne, quod à multis dici sæpe solet, rationis aliquam habeat autoritatem, cum asserunt proprium dei munus esse, ut quis in dei rebus atq; operibus uersetur: excusantes infidelitatẽ suam, quòd cessante erga se dei uoluntate maneant infideles: Est quidem in fide manendi à deo munus, sed impediendi à nobis origo est. Et uolũtas nostra hoc proprium ex se habere debet, ut uelit deus incipienti crementum dare: quia consummationẽ per se infirmitas nostra non obtinet, meritum tamen adipiscendę consummationis est ex initio uoluntatis. Idcirco psalmũ ita propheta conclusit: Declinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in seculum, propter retributionem.) Cor suum ipse declinat, & ex naturæ humanæ peccatis in obedientiã dei inflectit. Natura quidem & origo carnis suæ eum detinebat: sed uolũtas & religio cor eius ex eo in quo manebat originis uitio ad iustificationũ opera declinat. Et declinat in omni uitæ suæ tempore: non in definitione aliqua spacij, sed in omni uitæ suæ seculo. Declinat autem propter retributionem, certus scilicet ea fidei meritis reseruari: & in his retributionẽ eius esse quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit deus his, qui diligũt eũ in Christo Iesu, cui gloria est, & nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

ס Samech.

INiquos odio habui &c.) Præcepti euangelici doctrina est, ut inimicos diligamus: & non solum amantibus nos amorem, sed etiam his qui nos oderunt debeamus. Ergo hæc prophetæ professio aduersari uidetur dominicis mandatis: ut cum amor nobis inimicorum imperetur, ille quòd iniquos oderit tanquã bonum opus præferat, dicens: Iniquos odio habui.) Sed huius ipsius dicti ratio ex ipsis Euangelijs noscenda est. Nam dominus qui inimicos diligi iussit, & maledicentes patrem aut matrem reos mortis esse constituit: rursum alio in loco præcepit, dicens: Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, Luc. 14
& filios, & fratres, & sorores, adhuc etiam & animam suam: non potest meus esse discipulus. Ergo hæc uidentur sibi esse contraria, ut cuius ex pręcepto non solum odium in parentes, sed maledictio tantum morte sit digna: ipse rursum dicat neminem discipulum suum esse posse, nisi qui patrem, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, & animam suam oderit. Durus hic sermo, & præceptum graue est, impietatis necessitatẽ ad consummationẽ religionis imponere. Verum nihil à deo durum, nihil impium, nihil cõtrarium anterioribus pręceptis iubetur. Irasci autem charissima hæc nobis nomina pater scilicet aut mater, & uxor & filij non possunt, quòd eos præcipimur odisse: cum animam ipsam nostram odisse iubeamur. Scit enim esse dominus plures tam inconsulti amoris, ut cum persistere in martyrij gloria filios suos uideant, ut tempori cedant, rogent: ut sententiam mutent, precentur: & pietatis impiæ erga eos utantur affectu: cum anus mater, & pater senex miserabiles canos filijs in ipso martyrij certamine cum inuidia prædurae uoluntatis eorũ ostendant: Hinc & uxor assit filiorũ ambitiosa comitatu, oret ut potius sibi illisq; uiuat: hinc fratres & sorores blandis nominũ suorũ familiaritatib. deprecentur: Ipsa quoq; anima illecebris iampridẽ capta uiuendi, tacitis quibusdã consilijs ad conniuentiã deflectendæ uoluntatis irrepat. Hoc igitur in tempore odisse nos patrẽ, matrẽ, uxorem,

rem, filios, fratres, ſorores, & ipſam quoq; animam dominus præcepit. Nam hunc eundem ſermonem ita clauſit, poſt odium uniuerſorum, dicẽs: Et ſi quis non portat crucem ſuam, & uenit poſt me: non poterit meus diſcipulus eſſe. Ergo tunc odio habendi ſunt, cum portare nos martyrij crucem nolint, cum ſequi deum exemplo paſſionis dehortentur. Honeſtum boc odium & utile eſt, eos qui ab amore Chriſti abducere conantur odiſſe. Itaq; núnc propheta nihil contrarium Euangelicis præceptis quibus amare inimicos iubemur, locutus uidetur, dicens: iniquos odio habui. Non enim inimicos ſuos odit, ſed iniquos: id eſt, tranſgreſſores legis. Propriore iſtud uerbo Græcitas nuncupat, παρανόμους dicens, id eſt, extra legem agentes. Sed qui præteritores legis odit, non poteſt non id amare quod oderit eſſe neglectum, & ideo ait: Et legẽ tuam dilexi. Conuenit autem ut qui legem amat, eos oderit qui legis inimici ſunt. Dehinc ſequitur: Adiutor & ſuſceptor meus es tu, & in uerbum tuum ſpero.) Magno nobis auxilio dei opus eſt, in tanto atq; aſſiduo ſeculi iſtius prælio.
Eph. 6 Non enim nobis, ſecundum Apoſtolum, pugna eſt aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus poteſtates, & mundipotentes harum tenebrarum, aduerſus ſpirituales nequitias in cœleſtibus. Hos ergo hoſtes habemus, aduerſus hos adiutor deus precandus eſt, ut nos in ſuſceptionem ſuam recipiat. Sed non tam timoris hæc precatio debet eſſe, quàm meriti. Timor enim ex trepidatione conditionis humanæ eſt, propheta autem in uerbo dei ſperat. Spes non res præſentes obtinet, ſed futuras. Sperat ergo quæ uerbo dei, id eſt, dictis propheticis continentur. Sperat autem uel retributiones fidei in uitam ſpiritualem: uel ipſum illum domini noſtri, qui dei uerbum eſt, aduentum expectat. Spes enim iſta meretur auxilium & adiutorium dei. Non aliter aut nos meremur, aut aliqui ante meruerunt: quàm uerbum dei deum naturæ noſtræ carnem uel habiturum ſperaſſe, uel quod habuerit crediſſe. Sed propheta multa in ſe eſſe meminit, quæ ſpei ſuæ conentur obſiſtere. Et ideo ſubiecit: Declinate à me maligni, & ſcrutabor mandata dei mei.) Doctrinæ cœleſtis ratio admonet, ut dictum hoc referendum ad perſonam hominum, in quibus inſit malignitas, exiſtimetur. Propheta enim qui gentes docet, qui uerbum dei prædicat, iubet ut à ſe uniuerſi maligni declinent: quia congregatio ſancta ad malitiæ operarios ſit indigna, & neſciat quem poſſit excipere. Omnibus enim per naturæ demutabilis uoluntatem adiacet, ipſisq; Apoſtolis uerbo licet iam fidei emundatis atque ſanctis, non abeſſe tamen malitiam per conditionem communis nobis originis docuit, dicens: Si ergo uos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filijs ueſtris. Noſtrum autem bonos amare, & malos ad bonita-
Matt. 11 tem docere, ſecundum eum, qui uniuerſos ad ſe potius inuitat, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego uos reficiam. Sed ſcit pro-
Matt. 15 pheta plures malignitates in occulto humani cordis eſſe. Secundum enim domini dictum, Deintus exeunt cogitationes malæ, cædes, mœchiæ, fornicationes, furta, falſitates, blaſphemiæ. Hæc enim ſunt, quæ communem hominem faciunt. Huius igitur modi ut à ſe declinent aduerſantes fidei ſuæ poſtulat. Obſiſtunt enim innocentiæ ſtudijs, obſiſtunt doctrinæ ſpirituali: atque his per conſiliorum ſuorum aſſiduam familiaritatem ſe ingerentibus, non uacat animo dei mandata ſcrutari: quia maligni uiri præſentia multum eum qui mandata dei ſcrutari uelit, impediat. Et quia dei opus eſt miſericordia, ut in familiam eius recepti à dominatu malignorum horum liberemur, propheta orat dicens: Suſcipe me ſecundum eloquium tuum & uiuam, & non confundas me ab expectatione mea.) Propheta expectat, & ſperat: nihil præſens,

nihil

nihil temporariũ ſectatur. Plures autem ſunt qui hanc expectationẽ fidei noſtræ arguunt & irrident, dicentes: Quid ieiunia, quid cõtinentia, quid caſtitas, quid iactura patrimoniorum utilitatis affert? ubi ſpes ueſtra eſt Chriſtiani? Mors æqualiter dominatur uniuerſorum, in omnium corporum naturas commune ius illi eſt. Quin etiam uniuerſis nos bonis ſeculi fruimur, & uitæ ueræ licentia utimur: & in quo tandẽ nobis ſpei noſtræ expectatione præſtatis? Non confundi ergo ſe in hac expectatione ſua propheta orat: ſed ut maneat confidens, & fructus ueræ illius uitæ quam expectat, accipiat. Scit enim ſe nondum uiuere, licet uiuat. Vita enim noſtra, ſecundum Apoſtolũ, abſconſa cum Chriſto eſt. Et idcirco ait: Suſcipe me ſecundum eloquium tuum & uiuam: quia ueræ illius & indeficientis uitæ expectatione ac ſpe detinetur. Sperat enim æternitatem, ſperat regnum cœlorum, ſperat regnum dei, ſperat ſpirituales benedictiones in cœleſtibus in Chriſto. In hac ſpe, in qua non cõfunditur, rogat ut ſuſcipiatur & uiuat. Dehinc ſequitur: Adiuua me & ſaluus ero, & meditabor in iuſtificationibus tuis ſemper.) Superius dixerat adiutor & ſuſceptor meus, nunc autem nominum cõmemoratorum rem precatur, ut qui ſuſceptor eſt ſuſcipiat, & qui adiutor eſt adiuuet. Non abeſſe à ſe adiutorium adiuuantis precatur. Non orat ne malignantes non habeat, quia per paſſionum patientiam fides probatur: ſed ut aduerſus eos adiuuetur orat, quia auxiliũ à domino ſemper orandum eſt. Sed quemadmodũ in ſuperiore ſuſceptus uiuet: ita & in hoc adiutus ſaluabitur. Adhuc enim ſibi obeunda mors eſt, adhuc inferi ſuſtinẽdi. Tunc ſaluabitur cum ex corporea terrenaq; natura in ſpiritualem gloriã transformatus, nullum aduerſantis inimici periculum metuat: uiuat inter electos angelos, ſit paradiſi incola, & abſorpta corruptione ex mortali immortalis exiſtat. Sed quomodo meditaturum ſe in iuſtificationibus dei dicit, & meditaturum ſemper? Nunquid non meditatur, qui & in meditatione ſperauit? Poteſt quidem & præſens uitæ opus accipi, ut quouſq; in corpore ſit, ſemper iuſtificationes meditetur: ſed nihilominus & in futurum ſermo procedit. Scit in cœlo omnes angelos in meditatione iuſtificationum dei eſſe. Nihil enim illic ociosũ, nihil iners eſt. Omnes uirtutes cœleſtes in opere miniſterij ſui permanent. Et cum nobis tunc uita angelorũ uiuendum ſit: poteſt ſecundum eos qui ſemper operantur, nobis quoq; æterna iuſtificationum eſſe meditatio. Dehinc ſequitur: Spreuiſti omnes diſcedentes à iuſtitijs tuis, quia iniqua cogitatio eorum.) Auxiliũ & ſuſceptionẽ ob hoc propheta orat, ne cum diſcedentibus à iuſtificationibus dei & ipſe ſpernatur. Sed hic ſeruata ea ratio eſt, ut nõ dictum ſit, ſpreuiſti omnes peccatores: ſed ſpreuiſti omnes diſcedentes. Si enim peccatores ſperneret, omnes utiq; ſperneret: quia ſine peccato nemo ſit. Sed ſpernit diſcedentes à ſe, quos apoſtatas uocant. Neq; enim intereſt an in iuſtificationibus dei quis aliquãdo fuerit, Spernẽdus eñ eſt à deo quiſquis diſceſſerit: quia manentis meritũ conſeruat conſummatio ſpernendi. Differt uero à peccatore diſceſſio: quia peccatori uenia per pœnitentiã reſeruatur, diſceſſio uero cum ipſa pœnitentiæ diſceſſione ſe damnat: quæ hinc oritur, cum uoluntas eorum qui diſceſſuri ſunt eſt iniqua. Dehinc ſequitur: Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi teſtimonia tua.) Prophetæ ſermo longe ſe, & ultra cõmunẽ ſenſum tendit. Nos eñ præuaricatores eos exiſtimamus, qui ſuſceptã fidẽ, & cognitionẽ dei adeptã relinquunt; aliud pollicitos, & aliud nunc agentes. Sed hic præuaricatores exiſtimantur omnes peccatores terræ; nullus excipit̃, generaliter ad omnes præuaricationis nomen refertur. Lex eñ ueluti naturalis eſt, iniuriam nemini inferre, nil alienũ præcipere, fraude ac periurio

abſtinere

ſtinere,alieno cõiugio non inſidiari. Nouit & hanc naturæ Apoſtolus legem, dicens:Cum enim nationes quæ legem non habent naturaliter ſecundum legem faciunt:tales homines legem non habentes ſibijpſi ſunt lex,qui oſtẽdunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. Ergo præuaricatores exiſtimantur, qui quod à natura legis accipiunt,derelinquunt. Furẽ quis deprehenſum, aut adulterum,aut homicidam arguit lege naturæ. Sed ſi in his ipſe uerſetur, præuaricator eſt legis. Nouit etiã cum ait peccatores terræ, alios eſſe & cœli peccatores. Audiamus enim Euangelicæ prædicationis prodigum filium perditum atque mortuum,de peccato ſuo patri confitentem: Peccaui, inquit, pater in cœlo & coram te. Quiſquis cœleſtis doctrinæ & ſpiritalis gratiæ parnceps factus in peccato demoratur:non terræ peccator eſt ille,ſed cœli. Omnes enim credentes in ſe dominus noſter Ieſus Chriſtus excitauit, & collocauit in cœleſtibus: ex quibus qui decidit, tanq̃ cœli peccator arguitur. Cum igitur propheta terræ peccatores præuaricatores eſſe exiſtimet,quia naturæ legẽ peccando tranſgreſſi ſunt:ob hoc ipſe teſtimonia dei diligit. Quia cum præuaricatio ſit decidere ex lege naturæ,tum iam ſine uenia ſit ex cœleſti lege diſceſſio. Cõcludit autem ita: Confige de timore tuo carnes meas,à iudicijs enim tuis timui.) Noua & inuſitatæ preces prophetæ ſunt,ut à timore dei carnes ſuæ configantur: ſed meminit compatiendum & cõmoriendum eſſe cum Chriſto his, qui conregnare cum eo uelint. Et minore iſtud dicti uirtute Latinitatis translano eloquuta eſt. Quod enim nobiſcum eſt confige,illic καθήλωσον id ſignificat,ut clauis ſe configat. Moriendum ergo nobis eſt, & omnia carnis noſtræ uitia confingenda cruci domini ſunt. Morimur enim ſecundum Apoſtolum cum Chriſto: & conſepelimur in baptiſmo. Et hoc propheta quanquã in ſua uoluntate habeat: tamen ut per miſericordiã dei conſequatur poſtulat. Configi enim ex timore dei carnes ſuas orat,quia iudicia dei metuat. Timet ẽm æterni iudicij ſententiam,timet non cum Chriſto cõfigi, & cõmori, & cõſepeliri:nouũ ſe hominem,niſi uetere cum uitijs & concupiſcentijs exuto, intelligens non futurum.

ע Ain

Feci iudicium & iuſtitiam &c.) Et in pſalmi exordio, & deinceps frequenter meminimus,per hæc ſingularum literarum quædam quaſi elementa diſcendi, doctrina nos pietatis, continentiæ, intelligentiæ,fidei & timoris inſtitui: & ut rudem infantiam ad loquendi ſcientiam,quam & agendi doctrina cõſequitur,ipſis humanæ uocis initijs erudiri:quod ex conſequentibus ſextædecimæ literæ octo uerſibus intelligi licet. Propheta ẽm ex perſona ſua uniuerſos docet, quid uelle,quid agere,quid profiteri unumquemq; pro conſcientia infirmitatis ac ſtaturæ ſuæ utile ſit:quid etiam metui,quid caueri,quid emundari oporteat. Beatus idem propheta, qui per miſericordiam dei ipſe ſibi & proſpector & emundator & iudex eſt. Certe dignitati eius decentiſſimum eſt:ut qui ſpiritu dei loquitur, ea quæ humanæ, & ſalutis, & æternitatis ſunt, eloquatur. Ait enim ita: Feci iudicium & iuſtitiam, non tradas me nocentibus me.) Fecit placentia deo opera: & quia fecit,ne nocentibus ſe tradatur orat. Opus merendi anteferetur, & dehinc meriti premium poſtulatur. Fit enim primũ quod placeat: & tum dignatio eius, cui pet opus placetur oratur. At nos nec operamur, nec placemus,quin etiam impijs & irreligioſis rebus offendimus: & quia tales non placemus, iraſcimur. Sed dignum eſt contueri, qualia ſint quæ propheta faciens, ne nocentibus ſe tradatur orat: & omnia quæcunq; quis timens deum fecerit, utilia ei atq; pulchra ſunt. Pudicitiam quis colens, glorioſum ac timens ſordem corpo-

corporis sui carni lumen inuexit. Contemptum uero pecuniæ assumens, liberũ se à terrenis dominationibus præseruauit. Frugalitatẽ autem & parsimoniam diligens, nobilitatem animæ cœlestis captiuã ebrietati non dereliquit. Sed hæc quamuis magna atq; præclara sint: tamen quia prophetæ propria, eiq; tantũmodo utilia sunt, non referuntur ad meritum. Sed quid fecit, ut non tradi se nocentibus deprecet? Iudicium & iusticiam scilicet. Nihil inconsultum, nihil iniustũ agens: sed primum faciens iudicium. Omnia nanque ratione, modo, & ueritate pertractans: ut id quod in alterum agat, perpensum antea atq; perspectum iam de consilij sententia exequatur. Non permittit autem consilio tantum suo iudicij sententiam: sed facit cum iudicio iustitiam. Iudicantis autẽ cum consilio hoc opus maximum est, ut quod iudicat iustum sit. Iustitia etenim est amicitiæ concordia, unanimitatis uinculum, fundamentum pacis, diuinæ atq; humanæ rationis operatio. Hoc itaq; propheta fecit: in quibus cum opus suum sit, tamẽ & eorum quibus iudicium & iustitiam fecit, utilitas est. Postulat uero ne nocentibus se tradatur. Omnis enim in quo peccati uolũtas est, deo uacuus est: & ubi deus non erit, illic diaboli locus est: qui insidians atq; obsidens, ubi adeundi opportunitatem habuerit, tanquam uacuam domum occupat, quæ ei deo eam deserente sit tradita. Et propheta quidem, qui ex persona omnia loquebatur, ne à deo tradatur orat. Cæterum Apostolus habet iam id in se fiduciæ, ut peccatores diabolo tradat ipse: cum ad Corinthios de eo qui fornicationes omnes super- 1. Cor. 5
gressus, uxorem patris sui acceperat, scribit: Ego autẽ absens corpore, præsens aũt spiritu, iam iudicaui tanquã præsens eum qui hoc fecit, cõgregatis uobis & meo spiritu cum uirtute domini Iesu, tradere istiusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die domini. Sed licet Apostolus tradat, scit tamen se in uirtute Christi, & in suo spiritu traditurum. Sed & in alia epistola ait de Phygello & Hermogene: Quos tradidi, inquit, satanæ, ut discant non blasphemare. 1. Tim. 1
Qui enim ab ecclesiæ corpore respuuntur, quæ Christi est corpus: tanquam peregrini & alieni à dei corpore, dominatui diaboli traduntur. Sed propheta ne nocentibus se tradatur orat. Adsunt enim inimicæ infestæq; uirtutes: quæ fidei propositum conturbent, quæ timorem dei obliterent, quæ in terrenas cupiditates & desideria solicitent, quæ infirmam corporis naturam quibusdam blandimentorum aculeis in uitia commoueãt. Nouit & Apostolus hanc multitudinem dominantium uirtutum dicens: In quibus & uos aliquando ambulastis, se- Eph. 2
cundum principem potestatis aeris spiritus, qui nunc operatur in filijs diffidentiæ. Fecit ergo propheta iudicium & iustitiam: & ne tradatur se nocentibus rogat. Et hoc modo nocentibus cum in peccatum impellunt, cum in gloriam inflant, cum in iram accendunt, cum in odium exacerbant, cum ad lasciuiam illiciunt, cum ad auaritiam prouocant: sed cum per hæc nocere properent, obtinere tamen eos qui innocentes sunt, nisi sibi per secessionem dei traditi fuerint, non ualebunt. Dehinc sequitur: Excipe me seruum tuum in bonum, non calumnientur me superbi.) Proficit in spes suas propheta, & celsiorem iam deprecationis suæ gradum scandit. Qui enim orauerat ne tradatur nocentibus se, iam ut in proprietatem serui excipiatur rogat: beatum illum in se dei dominatũ cum bona susceptione sua deprecans. Et non ob leuem causam ut in bonum suscipiatur orat, scilicet ne superbi calumnientur. Et qui sunt superbi? Nempe illi, quorum principem loquẽtem Esaias introducit ita: Dixit enim, uirtute faciam, Esa. 10
& sapientia intellectus, auferam fines gentium, & uirtutem eorum, & commouebo ciuitates inhabitabiles, & omnem orbem terræ apprehendam manu mea ut pullos, & tanquam confracta oua auferam. Hæc superbientis uox est, dia-

boli scilicet: qui deo ac domino nostro Iesu Christo ostensa terrenorum impe-
Matt. 4 riorum gloria dicere ausus est: Omnia hæc tibi dabo, si procidens adoraueris
me. Non esse autem hunc solitarium, sed plures ei adesse spiritualium nequitia-
Matt. 25 rum ministros, per eum docemur qui ait: Discedite à me maledicti in ignem æ-
ternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Ab horum igitur se superborum calumnia esse liberum rogat. Calumniantur enim, quia cum ipsi peccati incentiua suppeditent: calumniam nobis ante deum peccati, quod per eos gesserimus, intendunt. Causam nanq; peccati ad crimen iniciunt, & criminis inuidiam per calumniam exacerbant: scriptura in Apocalypsi calumniatorem eum esse testante. Verum etiam nunc se extendit propheta in celsiorem profectum, dicens: Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.) Oculi deficiunt, cum intentus in aliquam expectationem iusus laborat. Propheta itaq; animæ suæ oculos in dei salutare defixit, & de salutari quid intelligi oporteret, sæpe tractauimus: eum scilicet esse Iesum, qui saluū faciet populum suum à peccatis. Alijs igitur oculos in desideria secularia occupantibus, & in uoluptates rerum præsentium tendentibus: propheta in dei salutare defixus est. Et ne per corporales oculos eum deficere sub hac contemplandi intentione existimaremus: non solum in dei salutare deficiū t, sed etiam in eloquium iustitiæ. Iusta itaq; esse dei eloquia cōfitetur. Scit esse quædam, quæ cum imperitis atq; impijs iniusti eloquij habeant opinionē: Cum Pharaonis cor ad contumaciam obduratur, & pertinacia ei irreligiosæ uoluntatis affigitur, cum ex duabus adhuc in utero gentibus minori maior sit seruitura, & neutro quicquam boni promerente, seruitus alteri imponitur, dominatus alteri donatur: cum Adam de paradiso ne arborem uitæ contingat expellitur: quæ homines diuinæ uirtutis & bonitatis & iustitiæ incapaces, dum intelligere non possunt, iniusta esse constituunt. Sed propheta huius in istiusmodi eloquium iuste oculi deficiunt: quia sciat nihil iniustum esse in his dictis dei, sed omnia aduentu salutaris dei hæc eloquia & consummanda & intelligenda esse iustitiæ. Procedit autem per hanc intentam usq; ad defectionem oculorum expectationem, ut aliquid ultra precari audeat. Confessus itaq; eloquium iustitiæ, hæc subdidit:

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me.) Insolens fortè uox existimaretur, quæ diceret: Fac cum seruo tuo. Quod enim dicitur, fac: tanquam ex fiducia aliqua præsumptio est usurpata poscendi. Sed non impudenter id diceret, qui iudicium & iustitiam fecisset, qui se excipi in seruum deprecatus esset: cuius oculi in salutare dei & in eloquium iustitiæ defecissent. Sed ne in his quidem propheta insolens est. Nam in eo ipso quod dixit, fac, adiecit, cū seruo tuo. Et quia seruitus nostra adid ipsum, ut in seruitutis fide maneat, misericordia domini indiget, superaddidit secundum misericordiam tuam: quia miseratione eius opus est, ut in hac seruitutis nostræ professione maneamus. Imbecilla enim est per se aliquid obtinē di humana infirmitas, & hoc tantum naturæ suæ officium est, ut aggregare se in familiam dei & uelit & cœperit. Diuinę uero misericordiæ est, ut uolentes adiuuet, incipientes cōfirmet, adeūtes recipiat: ex nobis autem initium est ut illa perficiat. Sed quid tandem ut faciat cum seruo suo secundum misericordiam suam postulat? Nempe in iustificationibus quas Moses constituere præceptus est, magnum nescio quid, & incomprehensibile humanæ intelligentiæ contineri. Scire optat quis iste sit, ut frequenter diximus, coemptus Hebræus puer, sex tantum annis seruiturus. Legit hæc quidem: sed non statim quod legit & intelligit. Scire uult quæ illa seruitus sit, quæ septimi anni libertas, quid sit auris forata ex subula si liber

 esse

esse nolit, quæ illa mulier Hebræa, quid illud, ut sine muliere ingrediatur ipse: quid deinde secunda iustificatio, quid tertia, quid sequentes habeant futurorũ sacramentorum præformationes. Non est humani ingenij hæc consequi posse: cœlesti opus est magistro, & plurimis fidei nostræ meritis necessarium est ut doceri ista mereamur. Scire autem nos conuenit, in omnibus prophetæ uerbis nihil humile esse, nihil commune cum cæteris: sed proprium uel sibi ipsi, uel suis similibus enunciari. Latet autem sub familiaribus uerbis maxima conscientiæ & fidei professio: ut nunc in eo quod loquitur, intelligimus: Seruus tuus ego sum, da mihi intellectum ut sciam testimonia tua.) Nemo nostrum est, qui non uel in orationis suæ prece, uel in cõmunium sermonum consuetudine seruũ se esse dei fateatur. Et quid magnum propheta fecit, seruum se profitẽdo, quod nullus ausus sit denegare: Sed professio cæterorum fallax est: quæ cum habeat cõscientiæ necessitatem, non habet tamen confessionis ueritatem. Propriũ hoc prophetæ est, ut se seruũ dei profiteatur, in omni uitæ genere famulatu conditionis suæ fungens: siue ambulãs, siue uigilans, siue dormiẽs, in cibo etiã atq; ieiunijs deo aut esuriat aut saturus sit, & nullo in tempore à seruitutis suæ officijs absistat. Hic libere dicit: Seruus tuus sum ego. At uero qui stupris dormit, latrocinijs uigilat, quæstib. peregrinatur, luxui requiescit, si dicat, seruus tuus sum, profitetur quidem quod est, sed quod non est agit. Propheta autem quamuis conditionem sui officij etiam ipso famulatu suo confiteatur, tamen infirmitatis suæ memor est: Dari enim intellectum sibi rogat. Est enim intellectus in quodã thesauro repositus spiritualium gratiarum: quem interdum sub falsæ opinionis errore imprudentium mentibus diabolus insinuat. Sed à deo intelligentiam propheta postulat, ne sibi inanis intelligentia subrepat: qualis gentium, qualis Iudæorum, qualis hæreticorum: & postulat ob id, ut testimonia dei sciat quæ sub testibus tradita sunt, quæ sub testibus neglecta & uiolata esse exprobrantur: quæ in aduentum eius ob quem testandum dicta sunt, neglecta & fastidita uindicabuntur. Et horum quidem testimoniorum tempus nõ ignorat propheta, dicens: Tempus faciendi domino, dissipauerunt legem tuam.) Lex populo sub testibus data est: quæ cum dissipata & abiecta à Iudæis est, tunc fuit tempus domino, ea quæ continebantur lege faciendi. Pollicitus enim in lege est, ut salutem gentibus daret, ut ipse sibi hominis corpus, quo secundum imaginem & similitudinẽ dei factus est, assumeret: ut dissipata lege, fidei gratiam donaret. Temporis huius meminit per Esaiam prophetam, dicens: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tibi. Apostolus uero dicti huius interpres hæc scribit: Ecce nunc uenit acceptum tempus, ecce dies salutis, id est dissipata lege, tempus euangelicæ prædicationis aduenit. Sed illis legem dissipantibus, aliud opus prophetæ est: Et quod sit, ex subiectis docemur. Ait enim: Esaiæ 9 2. Cor. 6

Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion.) Quod ait, ideo, ad id retulit quod dixerat: Tempus faciendi domino, quia sciret tempus faciendi domino esse, cum legem dissipassent. Ideo autem mandata dilexit, quia in his tempus faciendi domino contineretur. Lex enim omnis aduentum domini testata est, ipso dicente: Si crederetis Mosi, crederetis utique mihi. De me enim ille scripsit. Mandata igitur ob id propheta dilexit, quia in his aduentum dominicæ corporationis intelligit. In eo autem quod diligit, plus nescio quid significat. Facere autem aliquid, minus est quàm diligere: quia plerunq; id quod agimus, necessitatis est. Dilectio uero eadem perfecta est, quæ maxima est, & quæ nulli comparatione similium coæquatur. Diligit autem mandata dei super aurum & topazion. Humanus error preciosius nihil auro & gemmis opinatur: & hæc

sunt quæ hominum cupiditates dominatui precij sui & honoris subdiderunt. Auro uiris honestas pudicitiæ uenalis est. Per gemmas uero humani corporis præstantior, ut putant, species ad naturæ contumeliam expolitur. Et idcirco nihil habet sexus uterque preciosius, dum uiri posse omnia auro uolunt, mulieres uero per gemmas fieri se existimant pulchriores. Præstat autem ut cæteris metallis aurũ, ita & alijs lapidibus topazius. Est enim ipse rarissimus & speciosissimus omnium & maximus. In Thebaidis uerò loco, cui Alabastra nomẽ est, reperiri solet. Hunc etiam ferunt secularium gestorum literæ, in Topazo insula ab incolis eius, id est Troglodytis Arabis inuentum, ad matrem regis Aegypti Ptolemæi, sub quo scripturæ legis ex Hebræo in Græcũ translatæ sunt, munere fuisse delatum. Continet autem ipse in se solus cæterarum gemmarũ optimarum preciosissimarumque speciem, & in uno illo diuersissimorum colorum permixtio continetur. Super hunc igitur topazion, & super aurũ mandata dei propheta dilexit, non terrenis sed cœlestibus se desiderijs significans detineri. Contempta autem secularium opum cupiditate, omnem à se occasionẽ peruersæ & prauæ uoluntatis recidit. Diligẽs enim super aurum & topazion mandata dei, dehinc ait: Propter hoc ad omnia mandata tua dirigebar, omnẽ uiam iniquam odio habui. Non deflectitur, non detorquetur per terrenas cupiditates, sed ad mandata dei dirigitur. Non obuia occupant. Vidit aurum, scit hoc terræ limum esse: uidit gemmas, meminit esse aut montium aut maris calculos: uidit illicem ad lasciuiam uultum, scit tanquam auibus cœli ex his sibi laqueis euadendum. Resistit ergo coalitis sibi naturæ suæ uitijs, & omnem uiam iniquitatis odit. Ideo itaque ad mandata omnia dirigitur, quia ea super terrena desideria diligit. Et dirigitur ne particeps eorum fiat quibus dicitur, Natio praua & per-
Luc. 9 uersa. Et omnẽ uiam iniquitatis odit, ut sit in eo qui est uia, domino scilicet nostro, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

פ Phe

Irabilia testimonia tua domine etc.) Natura humani sensus ea est, ut ea mirabilia babeat, quæ ante compererit. Ex compertis enim iudiciũ admirationis existit. Cæterum nemo poterit ignorata mirari. Hæc idcirco antea cõmemorata sunt, ut diligentius dicti prophetici ratio quæreretur: contra opinionem enim generalis sensus hæc dixisse existimatur: Mirabilia testimonia tua domine, ideo perscrutata est ea anima mea.) Nam cum prius secundum humanam cõsuetudinẽ oporteat perscrutari & reperire, & reperta mirari: testimonia domini ante mirabilia sunt, & ob id perscrutatione sunt digna. Dicti autem huius perfecti & pulcherrimi ea ratio est. Testimonia enim dei, id est ea quę sub testibus scripta sunt, etiã si per obseruantiam legis bumanam infirmitatem ad cognitionem & famulatum dei imbuant: quippe ubi castitas, pietas, pudicitia, ueritas, innocentia, frugalitas & religio mandatur, & per quasdam religionum consuetudines, historiarumque diuersitates diuini honoris officium præcipitur, in quibus cum admiratio magna sit, pro peccatis oblata bostia, & datum pro redemptione animæ munus, & agnus in sacramento paschæ occisus, tamẽ in his plus de futurorum spe atque doctrina admirationis continetur. Hæc itaque huic prophetæ admirabilia sunt: sed quia præsentes admirationes futurorum atque æternorum bonorum exemplaribus admirabilia sunt, perscrutatur ea. Non inquirit tantummodo, in quo est rerum absconditarũ diligens exquisitio, sed perscrutatur etiam, per adiectionẽ scilicet diligẽtioris exquisitionis, laborem suum in perscrutatione demonstrans. Neque tantũmodo perscrutatur, sed perscrutatur ex anima: ad

uolun

uoluntatis officium animę intentione sociata. Sequitur deinde: Declaratio
sermonum tuorum illuminat, & intelligentiam dat paruulis.) Et is quoq; ser-
mo fortè uidetur à naturæ nostræ consuetudine esse diuersus. Cum enim ante
intelligendum sit, & sic lumine intelligentiæ utendum, quia noctem ignorãtiæ
intelligentiæ adeptæ lumen expellat: propheta tamen dicit declarationem uer-
borum dei prius illuminare, & post illuminationem intelligentiam præstare.
Sed quæ sint dei uerba, ante discendum est: & tunc illuminationis, & postea in
telligentiæ ratio præstanda est. Verba dei sunt, quæcunque prophetæ loquuti
sunt. Cum enim Moses uerbis suis populo Hebræo legis obseruantiam nuncia
uerit, tamen in libro eiusdem legis ita scriptum est: Et dixit dominus ad Mosen:
Dic filijs Israel. Vsus igitur est his legislator uerbis, quibus ei ut uteretur præce Leuit. 11
ptum est. Ergo uerba dei sunt, quæ per officium licet humani oris audita sunt.
Sed & magnus ille ꝓpheta ipso iudicio domini nostri Iesu Christi bene loquu- Esa. 1
tus, cum dixisset: Audi cœlum, & auribus percipe terra, ait, quotiam dominus
loquutus est. Et post aliqua quæ querelis maximis increpabantur, dixit: Os e-
nim domini loquutum est hæc. Hæc ergo omnia dei uerba sunt, sed declaratio
sermonum maxime necessaria est. Sunt enim sub uelamine opinionis alterius
prædicata, sunt secundum Apostolum allegorumena, sunt comparatiuis signifi
cationibus amphibola. Testis est dominus hæc eadem per Esaiam ita dicta esse
Iudæis infidelibus exprobrans & dicens: Auditu audietis, & non intelligetis. Esa. 6
Signata enim omnia sunt, & per solam spiritualem doctrinam resignanda. Hęc
enim ad Danielem desideriorũ uirum dicta sunt: Vade Daniel, quia clausi sunt Dan. 12
signatiq; sermones. Ait etiam Esaias: Dabitur liber iste in manus hominis scien Esa. 29
tis literas, & dicetur ei: Lege hęc, & respondebit: Non possum legere, signatum
est enim. Sed declaratio uerborum mysticorum per euangelia præstatur, ubi le
gis abscondita & occulta prophetica domino in corpore manente panduntur,
ex quibus primum fides discitur. Ibi etiam ea quæ à prophetis dicta sunt, per eũ
rebus & operibus explentur: cum uirgo parit, cum dominus uerbum est, & uer
bum caro fit, & habitat in nobis, cum muti loquuntur, cum surdi audiunt, cum
claudi incedunt, cum leprosi emundantur, cum cæci uident, cum dæmoniaci
curantur, cum mortui resurgunt: declaratio hæc uerborum dei, nostræ hanc na-
turæ obscuritatem fidei luce illuminat. Nunc enim intelligimus resurrectionis
gloriam, iudicij potestatem, ęternitatis honorem. Intelligimus hæc paruuli. uel
ad innocentiam renati, uel per ignorantiam imperiti. Hæc declaratio uerborũ
dei, & intelligentia paruulis præstita, huius temporis & ætatis est: ut dominus
in euangelio demonstrat, dicens: Confiteor tibi domine cœli & terræ, quia ab Matt. 11
scondisti hæc à sapientibus & intelligentibus: & reuelasti ea paruulis. Ecce de-
clarationis & illuminationis & intelligentiæ tempus: absconsa enim huc usq;
sunt. In his diebus hæc declarantur, & declarata illuminant, & illuminata intel-
ligentiam paruulis subministrant. Fiunt per hanc intelligentiam sancti spiri-
tus iam capaces. Deniq; id ipsum sequens sermo subiecit, dicens: Os meum
aperui & attraxi spiritum, quia mandata tua cõcupiscebam.) Non de hoc utiq;
humati corporis ore dixit, quod per labia concluditur ac patet. Nam spiritum
officio narium magis quàm oris haurimus. Laboriosius autem auditu auris in
animam transfunditur: absolutus uero per naturalem cursum famulatu atq; of-
ficio narium commeat. Sed os scriptura non labiorum tantum, sed & cordis
solita est nuncupare. Corde enim per fidem patente, & per desiderium ad hau-
riendum hiante intelligentia doctrinæ cœlestis accipitur. Non animæ hoc, sed
cordis officium est. Apostolus enim ait: Animalis enim homo nõ percipit quæ 1. Cor. 5

2. Cor. 3 sunt spiritus. Stultitia enim est ei. Et idem doctor gentium ait: Lex enim non in
tabulis lapideis scripta, sed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo os suum pro-
pheta pandens, attraxit spiritum. Non enim ultro ingruit, expetendus est, attra-
hendus est: & infantium modo tanquam lac innocẽs hauriendum. Ideo autem
Psal. 80 propheta os aperuit, quia meminerit sibi in psalmo altero dictum: Dilata os tu-
um, & adimplebo illud. Et in lege scriptũ sit: Describe hæc in latitudine cordis
tui. Corde enim dei prædicatio, non ore suscipitur. Et secundum euangelicam
prædicationem, uerbum dei ex corde malus abripit: quod ultra mel & fauum
iustum in ore delectat. Vt enim per os in alimoniam corporis cibos sumimus,
ita per cor ad uiuificandam animam escas doctrinæ cœlestis accipimus; quæ ni-
si amplificato & patente corde attracta quodam modo fuerint, non iuuabunt.
Sequitur deinde: Respice in me, & miserere mei secundum iudicium dili-
gentium nomen tuum.) Ad id quod dixerat, respice in me, mox addidit, & mi
serere mei: Scit enim dominum etiam in ultionem impiorum pœnamq; respice
Exo. 14 re. Respexit enim, ut scriptum est, super castra Aegyptiorũ, & colligauit axes
curruũ eorum. Et rursum: Respexit dominus super Sodomam & Gomorram.
Psal. 103 Respexit uero non ad pœnam, sed etiam ad terrorem, cum dicitur: Aspicies in
terram, & facies eam tremere. Propheta ergo non solitarium hoc orat, ut in se
deus respiciat, sed cum miseratione respiciat: neq; cum miseratione tantum, sed
secundum iudicium diligentium nomen eius. Est quidem ex bonitate dei mise
ricordia, sed prometen a est hæc à nobis studio innocenti: ut in nos respiciat,
qualiter respexit in Abraham, qualiter in Isaac, qualiter in Iacob, qualiter in Io-
seph, qualiter in Iob, qualiter in Mosen. Scit enim ad hæc misericordiæ suæ ope
Psal. 101 ra deum solere respicere, cum dicitur: Deus de cœlo respexit in terram, ut audi
ret gemitum uinculatorum, & solueret filios interemptorum. Et rursum: Re-
spexit super filios pauperum, & nõ spreuit deprecationem eorum. Secundum
ergo hoc iudicium timentium deum orat ut deus super se respiciat & miserea-
tur: ut si ieiunantem uidet, si miserantem contuetur, si pium ac religiosum in o-
mni opere conspicit, tunc secundum iudicium eorum qui diligunt nomen suũ
ipse quoq; dei miseratione sit dignus. Dehinc sequitur: Gressus meos diri-
ge secundum eloquium tuum, ac ne dominetur mei omnis iniustitia.) Incedit
quidem propheta ex uoluntate sua iustitiæ gressibus: sed scit undiq; sibi iniusti-
tiæ dominationes imminere. Superius orauerat, ut in se deus respiceret, ac mise
reretur secundũ eos qui diligunt nomen suum. Misericordiæ autem quam orat
hunc fructum esse sentit, ut gressus sui dirigantur, non secundum seculi uias, nõ
secundum humanam gloriam, non secundum corporis uoluptates: sed secun-
dum eloquium dei. Si nihil impedimenti usquam occurreret, si aduersantes si-
bi non undique adessent: suis ipse uiribus in ea quæ agere uellet confirmaretur.
Sed ubi insidiæ sunt, ubi bellum est, opus est potioris auxilio: ut non in se domi
netur omnis iniustitia. Non ut à se absit, sed ne dominet̃ sui orat. Scit per tenta-
tiones ad gloriam perueniri. Meminit Abraham & peregrinationis iniuria, &
amittendæ uxoris metu, & per immolandi filij dolorem fuisse tentatum. Scit
Iob omni tentationum esse militia perfunctum. Recolit Ioseph cum à fratribus
uenditur, cum à domini sui coniuge ad adulterium compellitur, cum carcere
pœnæ reseruatur, gloriã maximæ fidei per hæc iniustitiæ tentamenta meruisse.
Dominationem iniustitiæ propheta metuit, tentationem uero eius non recu-
sat. Dirigendos autem esse à domino gressus suos secundum eloquia sua memi
nit: ne iniquitas qua tentatur, potestatem possit habere dominandi. Post quæ
id consequitur: Redime me à calumnijs hominum, ut custodiam præcepta
tua.)

tua.) Humana tentatio grauis non est, Apostolo dicente: Tentatio autem non apprehendat uos, nisi humana. Sed calumnia grauis est. Calumnia autem est, 1.Cor.10
uel cum bono operi facinoris mali nomen adscribitur: uel cum specie blandien te internæ malitiæ uirus occulitur. Neque enim eius directæ maleuolentiæ opus est: sed fallax & subdolum, & sub specie bonæ uoluntatis maliciæ operan one deseruiens. Et difficile est cauere à talibus, qui sub nomine fratrum inimici sunt, sub nomine amicorum hostes sunt, sub filiorum specie parricidæ sunt, sub specie unanimitatis coniugum ineuitabile malum sunt? Abel iustum Caim scelestus per familiaritatem fratris occidit. Noen deo probatum Cham filius eius irrisit. Esau Iacob exulem esse paterna domo fecit: ualidissimum præliatorem dia boli Iob, sola uxor eius tentauit inflectere. Hunc ipsum sanctum prophetam quoties calumniæ hominū fefellerunt? Quoties Sauli proditus est? Quoties quibus in locis ageret, nunciatum est? Vbique ei calumniantium insidiæ affuerunt. Nouit hæc dominus, domesticæ calumniæ scandala grauissimum solere fidei excidium afferre, dicens: Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, & si Matt.18
pes dexter, aut manus scandalizat te: erue & abcide abs te. Nō de membris cor porum hic locutus est, cum scandala nec pes, nec manus possit afferre: sed de coniunctissimis nobis ac maxime necessarijs membris, quia omnes unum corpus sumus in Christo. Hæc iubet, ne domesticis calūnijs ac scandalis penes nos manentibus aliqua nobis uitiorum labes adhæreat. Ergo propheta si ab his redemptus esset, custoditurum se præcepta dei pollicetur: quia istæ domesticorum omnium calumniæ impedimentum fidei frequenter afferrent. Dehinc sequitur: Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificatio nes tuas.) Vultus domini quidem est super facientes mala, ut expugnet de terra memoriam eorum. Sed sicut deus respicit ad pœnam, respicit & ad misericordiam: ita & uultum suum ad utrunque deflectit. Sed hanc faciem domini ad illuminationem suam propheta orat. Ex maiestate enim & uultu uidentis nos dei, lumen accipit: & deflexus in nos misericordiæ suæ uultus, ad gratiam spiritualis uirtutis irradiat. Vel certe cum iudicij dies aderit, cum uisibilis nobis in gloria paternæ maiestatis assistet: tunc nos faciei suæ lumine illuminabit. Vt enim quædam metalla atque gemmæ naturæ suæ fulgorem in ea quæ sibi proxima sunt, refundunt, & æmulantem speciem ex intima sui specie præstant: & ut Moses ex contemplatione gloriæ dei lumen accepit, ita ut honorē gloriæ suæ populus sustinere non posset: sic & propheta seruum dei se illuminari præcatur & iustificationes doceri, ut à se non ex parte, neque per legis umbram, sed facie ad faciem, & spirituali contemplatione cernatur. Dehinc sequitur: Exitus aquarum transierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.) Conscius peccatorum ueterū, ut historia ipsa docetur, licet toto corde se direxerit: tamen quia & peccati sui dolorem ante re ipsa iam scripserit, tunc cum Nathan propheta arguente crimen suum recognouit & fleuit: nunc quoque non desinit uera pœnitentiæ lachrymis facti ueteris crimen abluere, dicens: Exitus aquarum transierunt oculi mei: fontes scilicet lachrymarum suarum, fontes fluminum esse transgressos. Hæc enim pœnitentiæ uox est, lachrymis orare, lachrymis ingemiscere: & per hanc confidentiam dicere, Lauabo per singulas Psal.6
noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo. Hæc uenia pec cati est, fonte fletuum flere, & largo lachrymarum imbre madefieri. Sed secundum rationē temporis, & fidei etiam immobilis firmitatē, dicti quoque sui tēperauit modū. De præterito em̄ dixit: Quia nō seruauerunt legē tuā. Cōfessio quidē criminis semper in tēpore est: quia oporteat peccati pœnitētiā nō desinere.

Finis enim peccati interioris est temporis: quia uera peccati confessio est, sine intermissione temporis pœnitere. Peccati uero pœnitentia est, ab eo quod pœnitendum intellexeris destitisse. Atq; ob id propheta nec confiten peccatum desinit, & peccatum ex præterito confitetur.

צ Zade.

IVstus es domine.) Indefessa & perseueranti fide necessarium est, ut immobilis in nobis & inconcussa confessio sit; ne uel aliqua tēporum iniuria, aut persecutionum dolore commoti, deuotionis studium relaxemus. Sed quādo morbi uexabūt, passiones & cruciatus corporum desæuient, damna defarigabunt, luctus & orbitates affligent: semper utemur hac qua nūc propheta usus est uoce, dicens: Iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Mandasti iustitiam, testimonia tua & ueritatem tuam ualde.) Meminerimus enim primum, qui uniuersorum dominus est, iustum esse: & iudicia eius recta esse. Quur enim in suos iniquus sit? Quur in eos quos ipse genuit, iniustus sit? Bonitatis suæ immensitas non sinit istud de eo existimare. Genuit nos non ad iniuriam, genuit nos non ad originis nostræ naturæ dolorem. Si quid est quod patimur, ex iudicio bonitatis suæ accidit. Vinci diabolum patientiæ nostræ uirtutibus delectatur, & probari nos per luctus & dolores & damna desiderat: ut nihil in seruos suos seculi potestas sibi esse iuris & dominationis intelligat. Quæcimque iussit, iusta & testata & uera sunt cum augmento adiectionis: Valde enim uera sunt. Et quia rarum est horum obseruantem esse, & difficile est inconcussam fidem inter has seculi procellas & inter humanorum uitiorum naufragia dirigere: quia si quid aduersi accidit, prona in deum querela est: Deum enim inter damna sua auarus accusat, deo cum inuidia fletuum suorum orbatus irascitur, deo iniustitiā qui ad confessionis gloriam persecutionibus probatur exprobrat: Vniuersorum stultissima hæc querela est, cum iniustitiæ deum per impatientiam impij doloris accusant: & idcirco propheta subiecit dicens: Tabescere me fecit zelus tuus, quia obliti sunt uerborum tuorum inimici mei.) Dei zelo ad omnia uitia nostra & crimina exanimatur propheta. Habet hanc etiam natura humana consuetudinem, ut si quando corū quos diligimus, uoluntati aduersari aliquos uiderimus: zelo eius cui non paretur, utamur. Quantus autem nobis dolor est, cum unum ex dei populo effici uidemus seculi ministrum, & operatorium diaboli, & uas mortis, & materiam gehennæ? Zelo ergo dei irascitur, quisquis Christianum ieiunij die luxuriantem conuiuijs uiderit. Zelo dei irascitur, qui insolentem in fratres ministrosq; conspexerit. Zelo dei irascitur, quisquis diuersari in stupris sanctificatum iam in Christo corpus arguerit. Zeli huius & apostolos meminisse accepimus, cum dominus templum ingressus, flagello e funibus omnes
Psal. 68 uendentes & ementes cœpit eijcere, & eius zeli de quo scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Efficimus enim nos interdum templum dei, aut domū negociationis; aut speluncam latronum. Templū enim dei secundum Apostolū corpora sunt, quæ in Christo sanctificata sunt: Et hæc eadem corpora cum cogitamus atq; agimus stupra, cædes, furta, falsitates, rapinas, speluncā latronū cōstituimus, Cum autem seculi negocijs, & negociationum cōmercijs laboramus, tunc domū dei domū negociationis efficimus: ut quæ orationis sedes esse debebat, fiat uel latibulum latrocinantium, uel domus negociationum. Hoc ergo zelo dominus, ut istiusmodi homines de templo eijciat, commouetur. Vsi sunt & hoc zelo probabiles & accepti deo uiri. Nam & Phinees ob hunc zelum meruit iudicium plebis æternæ. Cum enim fornicati essent filij Israel, & dei zelo incita-

incitatus in pœnam eorum fuiſſet, tunc ait dominus: Phinees filius Eleazar filij
Aaron requieſcere fecit animationem animæ meæ: quia zelauit zelum meum. Num. 25
Sanctus ille & in cœleſtem habitationem raptus in corpore Helias propheta
ait: Zelũ zelaui, quia dereliquerunt te filij Iſrael, & prophetas tuos occiderũt;
& ego derelictus ſum ſolus. Tenet itaq; & hunc prophetam zelus iſte. Videt e-
nim irreligioſas damni querelas, impios luctuum fletus, prophanam legis dei
obliuionem: & idcirco hæc agentes, inimici eius ſunt. Nullum enim religioſis
uiris cum talibus eſſe ius amicitiæ poteſt, quando declinandi deteſtandiq; ſint
odio irreligioſorum. Nam id ipſum pſalmo altero docetur, cum dicitur: Odien Pſal. 138
tes te domine odiui, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam. Perfecto odio oderam Gen. 17
illos. Abrahæ quoq; dominus dixit: Qui te maledixerit, maledictus erit, & ini-
micus ero inimicis tuis, & aduerſantib. tibi aduerſabor. Si Abrahæ inimici, deo
inimici ſunt: quales nobis oportet, quos deo uidemus inimicos? Cauſam dein-
de affert quur eos oderit, qui uerborum dei fuerint obliti: non enim ſunt inania
non terrena, nõ leuia. Ait enim: Ignitũ eloquium tuum ualde, & ſeruus tuus
dilexit illud.) Non explicat proprietatem uerbi huius Latinitatis translatio.
Quod enim nobiſcum ignitum, id Græce πεπυρωμένον ſcribit: πεπυρωμένον
autem id ſignificat, quod tanquam conflatum igne purgatum ſit. Quæcunque
metalla igne conflantur, fecem in ſe alienam atq; inutilem non continent. To-
tum quicquid in his reſidet, uerum & perfectum & omni uitiorum cõtagione
purgatum eſt: ut eloquium dei æternorum in ſe bonorum continens fidẽ. Hinc Matt. 5
illud eſt quod in euangelio dominus ait: Iota unum aut apex non præteribit ex
lege, donec hæc omnia fiant. Verum enim omnia ſunt, & neq; ocioſe, neq; inu-
tiliter cõſtituta dei uerba: ſed extra omnem ambiguitatem ſuperflue inanitatis
ignita, Et ignita uehementer, ne quid illic eſſe quod non perfectum ac propri-
um ſit exiſtimetur. Hæc itaq; diligit ſeruus eius. Non ſolum hæc agit, ſed etiam
diligit: quia operatio non obedientiæ ſolum, ſed plerunq; terroris eſt. Ceterum
dilectio non niſi ex deuota mentis uoluntate proficiſcitur. Dehinc ait: Ado
leſcentior ſum ego & contemptus, iuſtificationes tuas non ſum oblitus.) Ex
perſona quidem ſua propheta hæc loquitur, ſed competenter & noſtri tẽporis
populo: & quatenus id Dauid de ſe dixiſſe credat, abſolute oſtenditur. Samuel
enim propheta uenire ad Ieſſe domum à deo miſſus eſt, ut unũ ex filijs eius in re
gem ungeret. Quò cũ ueniſſet, adeſſe omnes filios Ieſſe iubet. Vidit deinde na-
tu maiorem, ſpecie pulchrũ, habitu & procenitate eminentem: Sed reſponſo ita
monetur: Ne inſpexeris pulchritudinem eius ac magnitudinẽ quia nõ ita uidet
homo ut deus. Homo enim in facie uidet, deus autem in corde. Adeſt ſecundus 1. Reg. 16
adeſt tertius, adſunt & omnes, quos tunc Ieſſe præſentes habebat: ſed nullus de
præſentibus extitit qui placeret. Verum quia propheta Samuel ſciret non men
dacem eum, qui ſe adeſſe iuſſiſſet, & ex ijs qui præſentes erant intelligeret nul-
lum à deo eſſe electũ: Ieſſe ait: Nunquid eſt tibi adhuc filius? Qui reſpondit. Eſt
mihi modicus, quem dereliqui in paſtorali. Ergo electus à ſpiritu ſancto, & un-
ctus in regem: & ex iuniore atq; contempto gloriam & prophetæ & regis acce
pit. Ad populũ uero, qui & iunior eſt, & ante contemptus eſt, hæc ita pertinẽt.
Erat enim in initijs ſeculi, erat in agreſti ac ruſtica ruinoſi & terreni corporis do
mo. Sed hic iuſtificationũ dei non obliuiſcitur: hic reprobato populo ſeniore
iunior in hæreditatẽ familiæ eligitur. Emit enim Iacob primogenita Eſau, quæ
ſibi tanquã moriturus inutilia exiſtimauit. Scit has populus iunior natiuitatis
ſuę primitias æternas, nec morte intercipi poſſe. Has igitur non obliuiſcit̃, quas
ſenior & deſperauit & uẽdidit. Deniq; id ipſum ſequenti uerſu docet: Iuſtitiæ
tuæ

tuæ in æternum, & lex tua ueritas.) Has iustitias nõ cogitauit populus ex Aegypto progressus: cui mare aruit, cui columna nubis de die, nocte autem columna ignis famulata est, cui manna matutinum cœlum subministrauit, cui uiginti septem regna cesserunt, cui Iordanis stetit aridus, cui muri Hiericho ad sonitũ exercitus, & arcæ testamenti circuitũ concidere. Has iusticias scit populus qui est iunior æternas. Has quia æternas sciret, emit fide: has quia moriturum se crederet senior, distraxit infidelitate. Populo enim iuniori lex ueritas est: Nam uere ab eo circũcisio cordis per Iesum iteratur ad uitam, uere per mare huius seculi transit in promissam sibi terram, uere cœleste manna sumit æternum, uere in Iordane lætatur renatus, uere pascha agni sanguine liberandus immolat, uere in azymis synceritatis epulatur, fermentoq; malitiæ purgatur. Iam non legis ei umbra, sed ueritas est. Scit autem ob hanc ueritatis confessionem multis se persecutionibus hic iunior urgeri. Hinc enim sunt in toto orbe terrarum beata fidelium confessorum & sancta martyria. Hinc plures patrimonijs expoliati, exilijs dispersi, uincti, cæsi, usti, necati: sed fideli semper mandatorum meditatione, omnia quæcunq; ingruerunt confirmante fidei uirtute uicerunt. Et ideo ait: Tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata autem tua meditatio mea est.) Vrgeant licet pugnæ, intententur exilia, proscriptiones adhibeantur, mortes non dico inferantur, sed cum pœnarũ ingenijs innouentur: uox tamen ea esse semper fidelis uiri debet: Tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata autẽ tua meditatio mea est. Non ui occupante, non obliuione temporis subrepente, meditationem à nobis mandatorum abesse conuenit. Dehinc ait: Aequitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi eorum & uiuificer.) Non contentus est, dei testimonia in præsens tantum æqua existimare & expectare. Aequitatem eorum in æternum sperat: & per superiores tribulationes & angustias obtinere ea quæ æterna sunt nititur. Nihil æternum esse diues ille euangelicus existimãs, beatitudinem præsentẽ suam pœnali morte mutauit. Aeterna aũt dei testimonia Lazarus pauper expectans, & Abrahæ sinu cõtinetur, & miseriam uitæ laboriosæ beatæ quietis honore demutat. Horum intelligentiã propheta orat, donum scilicet inter multa dona præcipuũ, spiritualium gratiarum: & per eam se uiuificari deprecatur. Sicut enim nunc in præsens testimonia dei & mandata meditatur, ita expectat æterna: & sicut uiuit corporis uita, ita per intellectum quem à deo acceperit, ut æterna gloria uiuat, expostulat.

ב Caph.

Clamaui in toto corde, exaudi me domine &c.) Inter multa euangelicæ doctrinæ præcepta, silentium à nobis orandi dominus exegit: ut taciti, & ex secreto cordis precemur, neq; in eo uocis potius esset officium quàm mentis: deo orationis nostræ secreta (quia secretorum inspector est) audiente. Ergo contrarium euangelicis institutis uidetur hoc quod ait propheta dicens: Clamaui ex toto corde meo, exaudi me domine, iustificationes tuas requiram.) Sed scit propheta clamorem potius cordis oportere esse, nõ uocis: & idcirco de corde clamat. Non hic elatæ uocis sonus est, neq; corporalis auditio, sed clamor fidei, clamor mentis: usq; ad thronum dei, non uocis sed fidei spiritu efferendus. Ille enim ad deum toto corde clamat, qui magna postulat, qui cœlestia precatur, qui æterna sperat, qui innocentis timoris uiuit officijs. Sic & in huius mundi exordio, iustus Abel
Gen. 4 enim peremptus magna loquitur & clamat. Scriptũ est enim: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Non humilis sanctorum querela est, nec depressa fidelium oratio est. Altum est quod postulat, excelsum est quod spectat: clamore per-

personum est quod precatur. Vrgebat Pharao infestis dei populum manibus, mare rubrum fugæ obsistebat. Conclusus undiq; Israel, iam ad mortem urgebatur: hoste proximo, mari obuio. Inter hæc nullam Mosi ad deum uocem fuisse scriptura testatur. Stabat mœstus, stabat tacens: sed secreto cordis sui personans & orationis suæ fide clamans. Vox enim istud diuina testatur, dicens: Dixit aūt dominus ad Mosen, Quid proclamas ad me? Silebat uir ille, sed oratio fidei eius clamor ad deum. Nouit & Apostolus, hunc in uiris fidelibus spiritus esse clamorē, cum dicit: Spiritus enim in cordibus nostris clamat, abba pater. Penetrat hic silentij clamor usq; ad aures dei, sed aures non clamorem, sed fidem audientes: fidem quæ non terrenas opes poscat, non gloriam inanem caducamq; desideret, nō quæ moritura corporis gaudia precetur. Exiguis quidē epistolas suas Apostolus literis scribit, & communis hæc ei elementorum atq; apicum forma est: sed nouit ingentes has esse literas suas dicens: Ecce qualib. uobis literis scripsi mea manu: magnitudinē sensuum, præceptorū utilitatem, literis talibus cōprehendens. Clamat igitur propheta ex toto corde. Et quia ex corde clamat, ut audiatur orat: & auditus hæc postulat, ut iustificationes dei exquirat. Scit has esse occultas & latentes, & umbra legis obductas. Has optat inquirere, ad quas multis opus sit magnisq; rebus: Clamore cordis, exauditionis merito, inquisitionis officio. Sed qui clamauit ut audiretur, & inquireret iustificationes dei: nunc clamat ut saluus fiat, & custodiat testimonia dei. Quantæ aūt modestiæ ordinem tenuit. Non statim clamorem suū sperare ausus est proficere in salutem. Prius fuit ut auditione dignus esset, prius fuit ut iustificationes inquireret. Merenda fuit auditio, adhibenda inquisitio: & salus post ista speranda. Nos uero salutem tanq; debitum postulamus: & ueluti deo sit hanc eandē præstare necesse primis ab eo precibus oramus: atq; utinam cordis clamore loqueremur. Labia tantū nostra, sensu peregrinante quod nesciunt murmurant: & officiū corporis mens in res alias occupata nō sequit̃. Propheta uero cū post tot præcedētes preces antea ut saluus esset orasset: salutis ipsius stipendiū docet, dicens: Et custodiā mandata tua. Hæc fidei nostræ militia est, custodire mādata: & secreto fidelissimo hunc thesaurū depositi & cōmendati nobis præcepti reseruare. Qui uero clamauit, & testimonia dei, id est, sub testib. cœlo ac terra & angelis scripta custoditurū se professus est: addidit adhuc & meritū obtinendæ salutis dicens:

Præueni in maturitate & clamaui, in uerba tua semper speraui.) Non expectauit infirmam à uitijs senectutem: neque deferuescentibus longo usu luxuriæ æstibus frigidæ ætatis tempus elegit: sed maturitatem omnem fide & religione præuenit, uincens per continentiam lasciuientes annos, & senectutis maturitatem modestæ & castæ adolescentiæ tranquillitate præueniens. Et prophetæ clamor est sperantis in dei uerba: non aliquando, sed semper. Finis enim nullus est spei nostræ: sed in cœlestes res semper extenditur, & in æterna dei promissa procedit. Nullum tempus uacuum habet, nullum ociosum. Denique id sequitur:

Et præuenerunt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua.) Qui in maturitate clamorem præuenerat, nunc ipsos dies meditationibus præuenit: uigilat ille diluculo, non expectat ut grauatos somno oculos lux infusa proturbet. Vigilat ille, & ipsum redeuntem lucis ortum orationibus operitur: nūc prophetarum dictis occupatus, nunc psalmorum hymnis intentus, nunc patriarcharū & sanctorum gestis negociosus, omne eloquium dei in omni tempore & assiduitate meditatus. Dehinc sequitur: Vocem meam exaudi secundum misericordiam tuam domine, secundum iudicium tuum uiuifica me.) Discamus modestiam ex tot dictis prophetæ superioribus, clamore cordis, iustifi

Exo. 14
Gal. 4

iustificationum inquisitione, custodia testimoniorum dei, & continentia iuuenturis, & antelucanæ meditationis uigilijs: per hæc omnem in misericordia dei spem reponentes. Postremo audiri uocem suam secundum misericordiam rogat, & misericordiam secundum iudicium dei postulat. Nos si semel ieiunamus satisfecisse nos arbitramur: si aliquid ex horreo domesticarum facultatum inopi damus, impleuisse nos iustitiam credimus. Ieiunantes ut aut placeamus hominibus, aut corpora cibis fessa releuemus, & inter ipsa ieiunia, stupra, iniurias odia cogitantes, donantes autem exiguum nescio quid, dum pulsantem fores nostras inopem non sustinemus, aut dum bonitatis famam inani & ociosa hominum opinione sectamur: & deberi nobis ut audiamur existimamus. Sed totum de deo propheta sperat, totum ex misericordia eius expectat. In operibus quidem bonitatis totius ipse perfectus est: sed satis esse hoc sibi non putat ad salutem, nisi secundum miserationes dei & iudicia misericordiam consequatur. Nunquam autem ociosus est, nūquam non infestantes insectantesq; proximi sunt: uita eius omnis secundum scripturæ fidem in insidijs fuit. Sed & quisquis nunc placere deo uult, displiceat impijs necesse est. Et ideo ait: Appropiauerunt persequētes me iniquitati, à lege autem tua longe facti sunt.) Hæc quidem de se, cuius infestata fuit undiq; uita dixisse creditur. Sed qui in psalmo hoc humanæ doctrinæ ordinem tenet, ad eruditionem nostram omnia temperauit: ut cognosceremus eos qui proximi iniuriæ fidelium fierent, à dei lege longe abesse. Quanta enim fit in sanctis iniuriæ accessio, tanta fit ex lege dei decessio. Cauendum autem est, ne quando nos aduersum fratres ira cōmoueat, ne quando inuidia stimulet, ne quando æmulatio irritet, ut aliquid in eos irreligiosum ac fastidiosum agamus: quia iniuriæ cum assistimus, tum à lege dei desistimus.

Hier. 23 Dehinc sequitur: Propè es domine, & omnia mandata tua ueritas.) Alio in loco legimus: Deus appropians ego sum, & non deus de longe, dicit dominus. Non corporalibus locis deus continetur, neq; finibus aut spacijs diuinæ uirtutis immensitas coarctatur. Adest ubiq;, & totus ubiq; est: nō pro parte usquam est, sed in omnibus omnis est. Beatus Apostolus Atheniensibus philosophiæ

Act. 17 inanitate ridiculis, pro concione respondens ait: Non longe à nobis manentē quærimus deum: in ipso enim uiuimus, mouemur & sumus. Et spiritus dei secūdum prophetam repleuit orbem terrarum. Et rursum: Nónne cœlum & terram

Hier. 23 ego impleo, dicit dominus: Nihil à deo uacat, nihil indiget. Vbiq; est, modo animæ incorporalis: quæ in membris omnibus diffusa, à singulis quibusq; partibus non abest. Etiam si priuata quædam ei regia in toto corpore sedes est: tamē in medullis, digitis, artubus infunditur. Iam si corruptis aliquibus corporis mēbris recisione erit necesse, cum usum suum eadem membra uitijs emortua non habebunt: id quod putre caducumq; carnis est, sine detrimento animæ reciditur. Ipsa enim corporis nostri anima sanis & integris admixta membris est: & cum eadem fuerint putrida & recidenda, non sequitur. Hæc quidem superflue diuinæ naturæ ad cōparationem similitudinis cōferuntur, quia incomparabile est quicquid æternum est: nec recipit configuratæ ueritatis speciem, ininitiabilis diuinitatis exceptio. Sed intelligentiæ nostræ istiusmodi coaptatur exēplar: ut per id secundum cœlestium dictorum autoritatem, incorporalem & immensum deum circumscripto huic & corporali mundo intelligeremus admixtum: uitiosis uero & per opera sua mortuis non inesse. Quin etiam adhuc cum diuinarum atq; inuisibilium rerum intellectus ex contemplatione corporalium rerum naturisq; sectamur: solem uidemus in quadam cœli parte prout ei cursus est, demorantem, & certe ubiq; protenditur, ubiq; adest: & quantus per omnia

est, ita

est, ita ubicunq; est, tantus infunditur. Sed si in clausas domorum fenestras incidat, lumen quidem illius presto est, sed ipsa sibi lucem eius quę obserata sunt denegabűt. In omnibus igitur uitæ nostræ operibus circumspecti, & ad deum patentes esse debemus. Primum ut liberis, & per innocētiam patulis cordibus nostris lumen suum dignetur infundere. Deinde uti nos in diuinitatis suæ sinu agere credamus: neq; eum abesse cum irascimur, cum cædimus, cum contemnimus, cum maledicimus, cum inebriamur, cum libidinamur, cū diuina & humana negligimus: maiore contumelia eius intra quem hæc agimus peccantes. Sed ad id etiam illud accedit, quia mandata sua ueritas est. Nihil illic anceps, nihil dubium, totum ueritatis absolutione perfectum est: quæ hoc maiore periculo negliguntur, quo magis ueritatis præcepta sunt constituta. Quatenus autem id propheta cognouerit, subdidit dicens: In initijs cognoui de testimonijs tuis, quia in æternū fundasti ea.) Hæc licet propheta de se dicat, legem dei ab exordio ipse cognoscens: uniuersæ ætati tamen congruunt, quæ ab institutione mundi doctrinis dei sit erudita. Qui enim statutam Adæ uoluntatis legem meminit, qui ipsam illam Euę creationem didicerit, qui maledictionem serpentis audierit, qui clausum uitæ lignum Cherubin flammeo gladio & conuertibili legerit, qui occisi Abel clamantem sanguinem scierit, qui pœnæ & in Cham et in Lamech numerum reputet, qui translatum Enoch, qui reseruatum Noe, qui benedictionem Sem & Iaphet, & maledictionē Caim, Abraham electum, Isaac promissum, Iacob prælatum, Ioseph uenditum, sanctificatū Iudam, Mosen nutritum, eruditum, & post ingentia latæ legis sacramēta in uerbo dei mortuum, & Iesum diuisorem promissæ terræ, & autorem iteratæ circumcisionis intelliget: profecto uti prophetæ uoce poterit; In principio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea. In omnium enim superius memoratorum uirorum uita atq; gestis æternorum bonorum spes continetur: & per eos ad doctrinam Euangelicę prędicationis imbuimur. Sed quæ fundata sunt, in ædificationem futuræ domus præparantur. Aedificamur enim secundum beatum Paulum super fundamentum prophetarum & Apostolorum, in quibus testimonia dei fundata sunt in æternum, ubi extruitur cœlestis illa & regia ciuitas sancta Hierusalem: quæ domus angelorum frequentia, & electorū primitiuorum est, cuius fundamenta sunt uiui lapides preciosiq; gemmæ in Christo uiuētes, resurgētes, regnātes, qui est benedictus in secula seculorū. Amen.

ר Res.

Ide humilitatē meam, & eripe me &c.) Multa quidem nobis atq; magna sanctus propheta fidei confessionisq; suæ toto in psalmo proposuit exempla: per quæ formam seipsum cæteris credendi, agendi, intelligendi, ignorandi, sperandi, prædicandi constituit, Euangelicum uirum perfecta legis obseruatione consummans. Et quanquam omnia quæ uel diuinæ uoluntati placita, uel humanæ spei proposita sunt aut agat, aut testetur, aut speret: meminit tamē in quo obseruantiæ genere mandatorum omnium caput & summa consistat, sciēs quid à domino suo etiam ipsis quibus cōmittendæ claues cœlorum erant Apostolis quærere-tur. Namq; cum inter se opinionibus ac studijs dissiderent, sibiq; singulis principatum humana contentione præsumerent, dum præstantiorem se cæteris unusquisq; esse aut optat aut poscit: dominus meriti huius ac nominis premium unde perendum esset ostendens ait: Qui uult esse ex uobis maior, fiat omnium minimus. Omnis enim qui se humiliauerit exaltabitur, & qui se exaltauerit humiliabitur. In humilitate scilicet docuit omnia fidei nomina & præmia conti- Mar. 10

neri. Vtilissimum itaq; est obedientes diuinis præceptis omnem intra se ipsos humanæ insolentiæ ac petulantiæ inanitatem fractam protritamq; cohibere: seseq; & magnificentia & miseratione reputata intra humilitatis modestiam continere. Ob quod hic noster sanctus & rex & propheta deo ac domino suo secundum carnem in seminis sui originem deputatus: inter has seculi infestationes ac spiritualium nequitiarũ pugnas sola ac tali ad deum precationis suæ ambitione proclamat: Vide humilitatẽ meam & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.) Non regni opes, non spiritũ prophetiæ, non alia aliqua humanæ iactantiæ nomina conspici in se, sed humilitatẽ precatur. Non enim aduersum insectãtes se armis belli resistit, nec humanæ indignationis impatiens rapit ad ultionẽ suam & potentiæ tempus & regni. Sed sciens hanc diuinæ uo-
Rom. 12 luntatis esse sententiam: Mihi uindictam, & ego retribuã dicit dominus, non obliuiscitur legis dei in humilitate retinenda: sed eripi se ob id quia sit humilis deprecatur, memoriam legis dei in humilitatis conseruatione esse declarans. Reseruans itaq; omnia iudicio diuino, & eripi se ob humilitatis meritum deposcens, qui in nullo aduersum dei cõstitutiones, aduersum odia humana, aduersum præsentium molestiarum patientiam moueretur, nihilq; in hoc nunc seculo sibi de his iudicandum esse decerneret: consequenter hæc addidit: Iudica iudicium meum & redime me, propter eloquium tuum uiuifica me.) Magnæ ac securæ conscientiæ uox est, iudicij sui iudicium postulare: ut ad id quod statutum à se sibique complacitum est, etiam diuinæ sententiæ examen exoptet. Non hic aut alios aut seipsum dijudicans corrupti sensus opinione deflectitur: neq; à ueri iudicio, ira, aut gratia, aut odio, aut amore decidit: non ignarus hu-
Matt. 7 ius Euangelici mandati: Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis.
1. Cor. 2 Sed ne ille quidem iudicij sui iudicium pertimescit, qui ait: Ego autem non iudicaui quicquam scire me, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum. In hac igitur iudicij sui securitate propheta tempus redemptionis expectans, redimi se & propter eloquia dei uiuificari precatur. Venundati sub peccato, per redemptionem & iustificationẽ in sanguine domini liberamur. Hoc legislatio, hoc omnes spiritus prophetiæ, hoc patriarcharum spes, hoc angelorum uoces, hoc toto in seculi tempore diuini eloquij sermo testatus est: ob quod redimi ac uiuificari se deprecatur. Sed hæc eadem eloquia dei ut pijs spebus uitam redemptionemq; denunciant, ita impijs non relinquunt. Nam expectationem prophetæ hæc de peccatoribus mox sequuntur: Longe est à peccatoribus salus, quoniam iustificationes tuas non exquisierunt.) Non habet ueniam ignoratio uoluntatis: quia sub sciẽtiæ facultate nescire, repudiatæ magis quàm non repertæ scientiæ est reatus. Ob id enim longe à peccatoribus salus, quia nõ exquisierint iustificationes dei. Nã utiq; non ob aliud consignatæ literis manent: quàm ut ad uniuersorum scientiam notionemq; defluerent. Sed sciens propheta cum à peccatoribus non exquirentib. iudicia dei salus longe sit, iuxta tamen
Ephe. 2 dominum esse his qui recto sunt corde, secundum etiam illud Apostoli: Vos qui eratis longe, facti estis propè, ne & ab ipso salus longe sit, cognitionem iustificationum dei expetit: non ignorans quantum in his sacramentum nostræ salutis expressum sit per quasdam præfigurationum æternorum in rebus præsentibus notiones. In Hebræo scilicet sex tantum annis seruiente, & post hoc idem sexennij tempus, & terra omni in otium relinquenda & fructibus etiam bestijs deputandis. In Iubilei quoq; anni, id est, quinquagesimi lege, per quam & laxatis pactionibus debitorum, & agris omnibus ad dominorum si qui fortè uenijssent iura redeuntibus, noua & cœlestis rerum omnium & remissio &

reformatio

reformatio prænunciatur. Et quia ab his qui non ista exquisierint, salus longe est: totus in exquirendis his propheta detentus, & diuinæ atq; æternæ misericordiæ iustificationes in speculo contemplans subiecit: Miserationes tuæ multæ domine ualde, secundū iudicia tua uiuifica me.) Valde itaq; multæ sunt miserationes dei: Modū enim humanæ opinionis excedunt. Sed confidentem in his prophetam ac se uiuificandum in dei iudicijs sperantem, multorum extrinsecus odia & insectationes fatigant. Verum misericordiarum eius (quarum secundum eundem prophetam non est numerus) non immemor, à testimonijs eius non declinauit. Sequitur enim: Multi qui persequuntur me & tribulant me, de testimonijs tuis non declinaui.) Non impellitur, non mouetur: & cum multi persequant̄, ne declinat quidem. Sed qui in mandatis dei permanet, ut ab insectātibus impelli deflectiq; non possit, habet quod se graui dolore perturbet, se etiam usq; ad tabem liquescentis quodam modo animæ dissoluat: cum se à testimonijs dei non declinante alij à dei timore desciscūt, & susceptam legis fidem pactionemq; corrumpunt. Hos habet æstus, has tantum defatigationes sentit propheta, cum dicit: Vidi non seruantes pactum, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.) Cōsignati testamenti Israel hæres nuncupatus est, & audita de monte domini uoce respondit: Omnia quæcunq; dixit deus & audiemus & faciemus. At uero ubi deos alienos adorauit, ubi omnium se scelerum uitijs cōtaminauit: pactum & auditæ nuncupationis & professæ obseruationis amisit. Eloquia enim dei non custodierūt: quæ se esse facturos auditurosq; responderant. Nec noua prophetę huius super præuaricatione populi uox tabescit: quippe cum & dominum ipsum ad impietatem Hierusalem illachrymasse noscamus, & ex doctrina eadem super impœnitentes Apostolus fleat, & insuper ipse siquis scādalizetur uratur. Sed qui dolet super non seruantes pactum, atq; tabescit: mandatorum in se dei non refugit examen. Dicit enim: Vide quoniam mandata tua dilexi, domine in tua misericordia uiuifica me.) Parum prophetæ est, per metum explere mandata: sed ea magis diligit, quia extra necessitatem timoris sit dilectionis operatio. Et quanquā amor legis potior quàm metus sit: non tamen ita sui fidens est, ut non magis uiuificari se per misericordiam dei deprecetur. Non nunc se ille uiuere putat: sed uitam exempto hoc mortali corpore & absorpto in gloriam immortalitatis expectat. Scit sibi hoc iam in exordio creationis suæ promissum, cum à deo dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram. Hoc super homine principium uocis est dei: cum ad imaginem interminatę æternitatis originis nostræ exordium conderetur. Certus ergo se uita illa atq; imagine dei esse uicturum, ait: Principium uerborum tuorum ueritas, in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.) Verba dei cœlo & terra prætereūte non trāseunt. Quæcunq; de labijs eius effusa sunt, non irrita sunt: æternæ sunt iustificationes & æterna iustitia est. Principium ergo uerborum dei ueritas est: neq; de se, id est de hominis creatione, ullum alium anteriorem dei scit esse sermonem, ut secundum imaginem ac similitudinem fieret. Hæc itaq; indemutandæ ueritatis est constitutio: sic in principio uerborum dei ueritas est, ut nouus homo regeneratus in Christo, uiuat deinceps secundum æterni dei, id est, cœlestis Adæ imaginem iam æternus. λέιπει.

Exod. 24

Gen. 1

ש Sin.

PRincipes persecuti sunt me gratis &c.) Grauia quidem propheta
David, & regis Saul & principum populi odia et insectationes su
stinuit: quia piæ conscientiæ constantiam ferre impietas professa
non potuit. Sed conformans Euangelicum deo atque apostolicum
Matt. 10 uirũ, non ignarus est Euangelici sermonis, quo ait: Tradent enim
uos & flagellabunt in Synagogis, & stabitis ante reges et potestates in testimo
nium illis & gentibus. Quin etiam cõstantiam prædicationis insinuans, & con
Ibidem fessionis gloriam docens, antea eos fuerat adhortatus: Omnis qui confitetur
me coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui est in cœ-
lis: qui autem negauerit me coram hominibus, & ego negabo eum coram pa-
tre meo qui est in cœlis. Siue igitur dedicatus ex lege, siue etiam in Euangelij
gloriam præparatus, qui neque Saul populoque eius causam insectãdi se reliquis-
set, & per multa principum & gentium odia sciret cœlorũ regnum seculo nun
ciandum: confidenter hæc deo loquitur: Principes persecuti sunt me gratis,
& à uerbis tuis formidauit cor meum.) Metuit enim negari se, si negaret. Sed
Matt. 5 cum beatæ huius insectationis præmia non ignoret, domino dicente: Beati e-
stis cum uos persequentur, & dicent omne malum aduersus uos propter iusti-
tiam: gaudete & exultate, quoniã merces uestra copiosa est in cœlo, Post prin-
cipum odia, formidinem uerborum dei ita consequentibus temperauit: Læ
tabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.) Fuit ergo formi-
dinis ne persecutionibus principum aut indigne subderetur, aut cederet: quia
& causam odiorum præbuisse non sancti est, & dei gratiam metu seculi ami-
sisse sine uenia est. Sed spolia inuenisse uictoris est. Certe ea ex se præbuisse iam
uicti est. Cum his itaque insectationibus propheta non frangitur, & odia princi
pum fide uincit: refert quędam impietatis spolia de uictis. Scit enim secundum
Euangelium ligatum esse in domo sua fortem, & armis suę potestatis exutum,
diripienda iam de se fidelibus spolia præbuisse. Lætatur ergo nunc in eloquijs
dei, tanquam qui multa spolia inueniat: cum fracta impiorum potestate & ui-
ctor fide permanens, omnibus eos armis seu impietatis seu crudelitatis exue-
rit. Sed huius læticiæ affectus non inest, nisi & in diuinæ legis dilectione, & in
execratione iniquitatis. Quia neque defugere quisquam nisi quod odit optabit,
neque nisi quod diligit obtinere nitetur. Lætatus ergo tanquã super spolia mul-
ta, subiecit: Iniquitatem odio habui & abominatus sum, legem autem tuam
dilexi.) Iniquitatem ergo odit, & diligit dei legem. Sed diligẽs dei legem, non
in his tantum quæ per obedientiam legis explentur intentus est: ad aliquid au
tem se aliud necesse est per opus legis extendat. Et quo præterea in officio sit
audiamus: Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.) San-
ctus propheta primum, quod agit, diligit, opus scilicet legis: quia uitiorum om
nium & usus reciditur, & uoluntas. Sed postea iudicia iustitiæ dei laudat. Hæc
enim, ut sæpe admonuimus, plus significant quàm agunt, dum gesta ipsa no-
tionẽ nobis ęternę dispositionis insinuãt: ut sabbati requies, ut Hebręus puer,
ut terra quæ ociatur, ut annus quinquagesimus, sub imagine sacramentorum
non parui esse momẽti intelliguntur. Hoc ergo in die septies laudatur. Ac non
ambiguũ est, cur laudis hic numerus sit. Hæc enim eadem, uel in die, uel in pue
ro, uel in terra, uel in anno atque annis, sub sanctificatione huius numeri conti-
nentur: cum usque ad illam quinquagesimæ æternam requiem, quod est sabbata
sabbatorũ, septenus numerus expleatur. Multa de numeri huius sanctificatio-
ne sunt cognita; ut ipsa dierũ constitutio, ut angelorum throno dei adstantium
electio

electio, ut spiritualium potestatum & requiescentiũ gratiarum in domino plenitudo. Certe iudicia iustitiæ dei hoc in numero laudari à propheta conuenit: per quem & in quo earundem iustificationum uirtus & constitutio cõtinetur. Non alius autem nunc prædicationis propheticæ ordo est quàm fidei. Nam & tolerantia persecutionum, & formido uerborum, & lætitia eloquij, & odium iniquitatis, & amor legis, & laudatio iustitiæ, & omne omnino si quod aliud in lege mandatum est, in huius tantum præcepti obseruatione concluditur: Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Hoc holocaustis, hoc sacrificijs omnibus maius est, unum atque idem sibi meminisse cum alio corpus esse, qui Christi est, & ut corpus suum, id est, ut seipsum amare qui proximus sit. Sequitur enim:

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.) Apostolus non quæ sua sunt sed quæ aliorum cogitans, carne se abstenturum in seculo, ne fratrem scandalizet, professus est. Adeo perfectæ charitatis & pacis tenuit affectum: ut ab ipso uitæ communis usu dum modo causam offensionis absciderет temperaret. Pax ergo retinenda est: & non quid unicuique, sed quid uniuersitati congruat expendendum est: Quia secundum Euangelium, utilius sit in uitam non uenisse, quàm scandalum minimis intulisse. In his itaque pacis charitatisque præceptis manens propheta, Euangelicæ spei desiderio detentus est. Scit enim in quo uel quis finis sit testis, cum ait: Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua feci.) Salutaris Iesus est. Hæc enunciatio ex Hebræo nominis. Hoc ad Ioseph angelus est locutus: Hoc Simeon exinde in pace remittendus agnouit, Hoc reddita nobis per eum salus edocet. In eo autem mandata dei se professum fecisse, quòd salutare domini expectet: declarans omnia legis mandata aduentu dei unigeniti contineri. Testimonia quoque dei custodiuit, uehementerque dilexit, dicens: Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer. Custodiui mandata tua & testimonia tua, quia omnes uiæ meæ in conspectu tuo.) Agens propheta sub iudice & scrutatore cordium deo, in custodia mandatorum testimoniorumque dei permanet: non uias seculi, neque uias uinorum & impietatis incedit. Nam quodcunque uitæ suæ iter egerit, à deo tam probabile tamque innocès agit, ut conspectu dei dignum sit: deo ipsas cogitationes cordis motusque noscente, & neque cõspectu eius qui immũdo sit corde con digno. Fidelis enim in cœlo testis hæc dixit, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

ת Tau.

APpropiet oratio mea in conspectu tuo domine &c.) Finem sumit secundum literam psalmus. Nam omnibus in his quæ sancto uiro erant propria iuxta Hebraicorum elementorũ ordinem comprehensis: nunc propheta ut oratio eius deo sit proxima deprecatur: Appropiet oratio mea in conspectu tuo domine, secundum eloquium tuum da mihi intellectum.) Multa sunt quæ toto psalmo orauit ad dominum. Sed quia eloquia dei plurimum in se obscuritatis per rerũ cœlestium sacramenta cõplexa sunt: nunc maxime ut intellectu huius eloquij dei sit dignus precatur. Ac primum ordinem modestæ spei suæ tenuit, cum proximam fieri conspectui dei orationem suam poposcit. Sequens iam per gradum altioris profectus postulatio eius iteratur, cum ait: Intret postulatio mea in cõspectu tuo domine, secundum eloquium tuum eripe me.) Appropinquantis orationis ad cõspectum dei hic finit ordo, ut cum cœpisset esse proxima, introiret: & iam eloquio dei intellecto, eripi se secundum id ipsum eloquium dei precaretur. Non enim primũ ibi est intellectus, ubi salus est: sed intelligẽtia adepta,

salus est obtinenda. Et quia hæc eadem per spiritum prophetiæ, uel sub futurarum rerum umbra, uel sub quadam ueri tanquam de speculo imagine antelata, uel sub diuinorum uerborum occulta profundaque ratione spiritu prophetiç magis quàm intelligentiç humanæ sensu proferebantur: adiecit, Eructabunt labia mea hymnũ, cum docueris me iustificationes tuas. Pronunciabit lingua mea eloquia tua, quia omnia mandata tua æquitas.) Omne prophetæ eloquiũ sub
Psal. 44 eructandi significatione meminimus ostendi, cũ dicitur: Eructauit cor meum
Matt. 13 uerbum bonum. Vel illud: Eructabo abscondita à constitutione mundi. Vel
Psal. 18 illud: Dies diei eructat uerbum. Omnis autem sermo hominum ex sensu cogitationis initur ac motu: ubi ad aliquid enunciandũ mota mens nostra id quod in affectum sibi inciderit per uerba declarat. At uero ubi extra humanæ mentis instinctum non ad animæ sententiam lingua famulatur, sed per ineuntem spiritum officio oris nostri diuini sensus sermo diffunditur: illic eructatum uidetur esse quod dicitur, cum nõ ante cogitatione motuque percepto ad id quod pulsa sit mens loquatur, sed ignorante sensu spiritus uocẽ in uerba distinguat. Nunc autem quamuis eructauerint labia hymnum, tamen post doctrinam iustificationum dei pronunciauit lingua quod loquitur: ut rerum dictarum cum sit percepta cognitio, tum cognitionis ipsius declaratio consequatur. Non sunt autem ita mandata dei ab æquitate diuersa, ut non deo dignum sit eorum primum intelligentiam tribuere prophetanti: tum deinde ad conscientiæ publicæ notionem, prædicationis confessione clarescere. Quòd si extra bonitatem dei sit, aut occultare quod uoluerit pronunciari, aut aliud aliquid nisi cum æquitate mandare: æquitatis tamen mandatorum dei ea summa est, ut in omnibus sint salutaria, ut hoc quod in hanc uitam uenimus, cum profectu æternitatis ineamus. Nam nasci ad mortem, non uitæ est causa, sed mortis. Et huius spei suæ fiduciam mox propheta subiecit dicens: Fiat manus tua ut saluum me faciat, quoniam mandata tua elegi.) Alijs gloriam seculi eligentibus, alijs uenerationem elementorum ac dæmonum capessentibus, alijs terrenas opes expetentibus: sanctus iste mandata dei elegit. Elegit autem non naturali necessitate, sed uoluntate pietatis: Quia unicuique ad id quod uolet uia est proposita uiuendi, & appetendi atque agendi permissa libertas: Et ob id uniuscuiusque aut pœna aut præmijs afficietur electio. Sed mandatorum domini quis esset fons ostendit, dicens: Concupiui salutare tuum domine, et lex tua meditatio mea est.) Totum se iste in aduentum Iesu, id est, saluatoris extendit: Et illud quod Apostolorum beatitudini uidere fuit proprium, desiderijs impatientibus concupiscit. Hoc tamen ipsum, quod in lege ait, meditationem futuræ spei esse, significans, quia non ad præsentium effectum, sed ad futurorum profectũ omnis intelligitur suscipi solere meditatio. Ac meditationis istius quod præmium esset ostendit: Viuet anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiu-
Psal. 50 uabunt me.) Viuere se in hac uita non reputat, quippe qui dixerit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea. Scit se sub peccati origine, & sub peccati lege esse natum: meditationem autem legis dei ob id elegit, ut uiuat. Animam suam superiore psalmo ad uitæ istius gaudia adhor-
Psal. 114 tatus est, cum ait: Conuertere anima mea in requiem tuam, quoniam dominus benefecit mihi. Quia eripuit animam meam à morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Placebo domino in regione uiuorum. Has laudes deo referre festinat, iudicijs dei absorpta terrenæ corruptionis infirmitate, ad æternitatis adiutus profectum: ob id utique, quia elegit mandata, & concupiuit salutare domini. Et quia meditatio eius in lege dei semper est, digno autem omni

Euangelici

Euangelici sacramenti fine conclusit, dicēs: Erraui sicut ouis quę perijt: uiuifica seruum tuum, quia mandata tua nō sum oblitus.)Referri enim se errabundam ac perditam ouem pastoris sui humeris festinat, ut per salutare suum æternūq; pastorem in cœlo angelis æterna gaudia præbeat se recepta. Filius enim hominis uenit saluare quod perierat, missus ad oues perditas domus Israel, dominus Iesus Christus, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

In canticum graduum Commentarius. Præfatio

PSalmorum tituli, ut in plurimis ostendimus, habent proprias suas significationes, rationem & argumenta scriptorum, quæ subiacēt breuissime continentes, nosq; quodam doctrinæ indicio in intelligentiæ semitam dirigentes: de quibus nunc non necesse est aliquid tractare. Tunc enim id fieri oportet, cum psalmus unusquisque tractabitur. Cum enim sibi inuicem autoritatem præstent & psalmus & titulus, debilis erit sermo, si de aliquo eorum absq; altero disseratur. Nunc uero canticum graduum attingimus, quorum & continua & æqualis inscriptio est, atq; ideo significatione conueniente titulorum, sub unius expositionis negocio uniuersorum reperietur ratio esse mōstrata. In plerisq; psalmis multa secundum historiæ ordinem in superscriptiotubus eorum esse ædita legimus: ut cum fugit Dauid à facie filij sui Absalon, cum mutauit uultum suum coram Abimelech, cum propter Bersabeæ ab Nathan monetur, & in reliquis sicubi gestorū ueritas ipsis psalmorū titulis continetur. Sed meminisse nos oportet, hos eosdē psalmos non idcirco omnes corporaliter intelligendos, quia his corporaliū negociorum significatio antefertur: quin potius oportet nos spiritualem intelligentiam sub hac quadam gestarum rerum cōmemoratione sectari: de quo non est nunc temporis dicere, sed simplicitati legentium consulētes, legentem fuit congruum commonere. Ergo ne secundum prædictos ex pluribus titulos, hi quoq; graduum psalmi aliquid de historia contineant, uidendum est. In Esaiæ enim libro, orante Ezechia signū ei positum prorogatæ salutis in gradibus est. Erant autem in domo eius gradus decē, quos sol ultra temporis sui cursum lumine suo accedente conscendit, rursumq; die mortis sui lumine descēdente descendit. Sed nulla ad psalmos historiæ similitudo est, cum graduū nec numerus quidem ipse conueniat. Hoc tamen quod Ezechiæ datum est signū, manifeste ostendit dei lumē bis quibus ob negociorum seculariū merita, futuræ uitæ beatitudo impertietur accedere: illis uero quibus sit negata decedere. Esse autē in templo gradus quindecim historia nobis locuta est, dispositosq; ordines consistentiū, quibus quædam quasi dignitas in antecedētibus obtineret: ut Leuitæ primum consisterent, pòst Israelitæ, tum proselyti, & deinceps alij. Sed quid de psalmis antea scriptis, ex historia posteriore præsumimus: cū si quid ex ea suscipiendū sit suscipi ita debeat, ut psalmi historiam subsequātur, nisi tamē aliquid sit ad futuram historiam prophetatū. Sed contuētes ipsam illam templi atq; altaris ædificationē, umbram esse incorrupti templi & sancti speciem altaris: bis quæ in eodē corporaliter præfigurata sunt intelligeremus, nisi autoritas præsumitur ex psalmis. Psalmi enim nō sui tantū tēporis res enunciant, neq; in eas solum ętates conueniūt quib. scripti sunt, sed uniuersis qui in uitā uenerint dei sermo consulit, uniuersæ ætati ipse aptissimus ad profectū. Erat nanq; illa sacerdotij lex, quā secundū legis obseruantiā in Euangelio Lucas sub Ioānis Baptistæ natiuitate diligenter exposuit, neminē in sancta sanctorum ascendere, nisi qui esset princeps sacerdotū: eundemq; toto in anno uno tātum die. Quæ omnia in similitudinem antea gesta, in uno domino nostro expleta esse & fides nostra &

Matt. 5 ipse dominus nobis in Euangelio autor est dicens: Non ueni soluere legē, sed adimplere. Apostolus quoq; omnē consummationē legis in domino Iesu Chri-
Rom. 10 sto esse testatur dicens: Finis enim legis Christus est. Sed & hic idē Dauid pro-
Psal. 109 pheta æternū eum sacerdotē docet dicens: Tu es sacerdos in æternū secundum ordinem Melchisedech. Hic enim princeps sacerdotū ingressus cœlos, sedens ad dexterā dei, orans ad patrem ut ubi ille esset nos quoq; essemus, qui & excitauit & collocauit nos in cœlestibus: ille iam per prophetā monuerat quib. mo-
Esaiæ 1 dis quibusq; uitæ operationibus ascendi posset ad sese. Sed per Esaiā ita ait: Lauamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis uestris è cōspectu oculorum meorum. Desinite à malitijs uestris, discite bonū facere, exquirite iudiciū, eripite iniuriam accipientē, iudicate pupillo, & iustificate uiduam, & uenite disputemus, dicit dominus omnipotēs. Hi sunt igitur gradus perfecti illius æterniq; templi, quos princeps sacerdotū facta per sanguinem suum peccatorū nostrorum propiciatione transcendit, modo terreni ex lege sacerdotis, seu gradibus in sanctorum sancta scandentis, seu litationis hostiam pro populo offerētis. ac de quindecim gradibus quidem ex superscriptione cantici iam in exordio psalmorum, tum cū sermo de numeris & superscriptionibus incidit, aliqua tractauimus: ex duobus scilicet numeris hebdomadæ & ogdoadæ, quorum unus ob sabbatum legis sit, alius ob accedentē ad sabbatum octauam, quæ & prima est Euangeliorum: sic hunc numerum cōuenire, per quem eorum canticum quasi legis & Euangeliorum gradibus ad cœlestia nos & æterna conscendimus: cognoscentes collocandos nos cum summo sacerdote in cœlestibus, si tamen secundū Paulum conuersatio nostra in cœlis sit. Hos gradus canticorū quæramus, per quos ascendere ad loca quæ sunt sanctorū sancta possimus. Arduus enim usq; in ea & angusti itineris ascensus est. Gradus quindecim fuisse scimus in templo: psalmos quoq; graduū quindecim legimus. Numerosus est hic desideratæ sedis illius ascēsus. Forte enim, ut in templo paulatim & per gradus singulos ascendebatur ad sancta, ita per singulos psalmorū profectus docebimur his gradibus qui cantant ascensis, posse nos in excelsis & sanctis & æternis collocari. Plures aūt sunt, qui in his psalmis totam captiuitatē populi qui in Babylonia septuaginta annis detentus est, existimant prophetatā: sed & reditum populi eiusdem cum restauratione ciuitatis amissæ, quibus nunc nō calūniamur. Neq; enim ambigitur, prophetam ea quæ impietati huius populi imminerent scire potuisse. Sed quam captiuitatem populi, & cuius ciuitatis ædificationem propheta commemoret, ipsi psalmi nobis autores erunt, quia ita cœpti sunt.

Canticum graduum. Psal. CXIX

AD te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.) Propheticus sermo licet cōmuni usu humani sermonis utaī, tamē nō eandem quæ cōmuni sensui adiacet significantiā cōtinet. Nā quāuis prout possumus intelligere, rerū cœlestiū enunciationē téperet: uirtutē tamen significantię suæ moderata licet uerborū electione seruauit. Cœpit enim ita: Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.) De cōsuetudine enim forte & pro humani sensus affectiōe clamor hic ad deū prophetæ existimabiī, ut promiscuus hic dolor sit, ob quē etiā cū uociferatione deū precetī: quia multos aut periculi metus mortisq; terror, aut damni anxietas, aut pecuniæ dolor, aut orbitatis telū dolorūq; uulnera ad deū uocē efferre cōpellunt: quanquam omnia eorum quæ accidant bonis spebus aptissima sint. Apostolus dissolui, & esse cum Christo sibi melius testatur: curā pecuniæ radicem totius malitiæ condemnat, & flendos potius uiuos Euangelia dixerunt

runt. Et quid contra hæc fidei nostræ proposito firmato loci aduersus nos seculo relinquetur, cum Christi consortium mors acquirat, inopia pecuniæ præstet copiam, peccatorū nostrorū abscessio spei cōmunis sit accelerata properatio? Sed si istæ nō sunt, quæ ergo erunt tribulationes ob quas clametur ad deū? Sūt plane & maximæ, trahẽtes nos in profundū peccati. Propheta enim hominem gradibus ad æterna scandentē ex sua persona formans, à quibus maxime malis cauere debeat docet. His namq; quæ consiliorū autoritatibus, & hortationum impulsibus, & blanditiarū illecebris, nos in infernū demergunt, cum alius nos hortat᷑ ad honores, alius ocio, somno, gula, luxu ad præsentē uitā detinet: alius ad falsarum religionū superstitionem deducit: alius hortatur ad schismata, alius ad hæresim sollicitat, de quibus scriptū est: Subuertunt mores bonos colloquia mala. *1. Cor. 15* Aduersus hæc omnia animi nostri imbecilla natura est. Circumcursant enim undiq;, ac uarijs nos blandimentorū suorum aculeis compungunt. Ac prima illa spes uitæ est, ut irrūpentibus illis in sensum nostrum tanq̃ ui, fraude, dominatu, è media tribulatione clamemus ad deum, ut conuersio nostra ad eum, conflictantibus calamitatibus totis clamoris uiribus audiatur. Iam autem ipse clamor ad eum nostra erit requies, & ipsa cōuersio deprecandi maxima pars ac spes est salutis. Et idcirco ait: Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.) Ipse enim solitus est precantibus dicere: Ecce adsum. Et quia adest, *Esaiæ 52* de his quæ consequentur rogandus est. Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.) Hæc enim sola tribulatio iustis periculosa est, malæ adhortationis societas, & pestiferi consilij consuetudo, à qua animus refrenandus est, & aures obstruendę sunt. Distinxit autem labia iniqua & linguā dolosam. Et quidem iniquitas inuerecunda est, palam audet, palam molitur, palam perficit. Ii sunt qui abnegantes deum, nullum humanis rebus asserunt reliquum esse in religione dei profectum, sed solum hoc sibi bonū esse, quod luxui & corpori uiuant, adimentes deo curam, prouidentiam, arbitriū, potestatē. Horum ergo labia sunt iniqua. Dolosæ aūt linguæ opus fallax est, cum per simulationem noxiam sub religionis lumine euertat religionē, & per uitæ speciē deducat in mortem. Hæreticorū quoq; ista mendacia sunt, prophetarum dictis & Euangeliorū uirtutibus, & Apostolorū præscriptionibus mēdacio occultatis, aliter omnia tradere & docere q̃ scripta sunt. Ab his igitur per uim misericordiā orātes, & inter illorū tribulationes clamātes ad deū exaudiemur. Sequitur:

Quid detur tibi, aut quid apponat᷑ tibi ad linguā dolosam?) Bene ad id quod dictum est, Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me. Domine libera animā meam à labijs iniquis & à lingua dolosa, subijcitur: Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguā dolosam? ut per prophetam impleatur quod à domino dictū est: Ecce adsum tibi. Tanq̃ in ipso puncto imprecationis hæc domini uox refert᷑: Et quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguā dolosam? Frequēter aūt interrogantis domini personā legimus & in nouo & in ueteri testamēto, ut ad Adā, Vbi es Adā? ut ad Cain, Vbi est frater tuus? ut ad turbas cū mulier fimbriā attigisset, Quis me tetigit? ut ad discipulos, Quem dicūt *Gen. 3. & 4* *Matt. 9. & 16* homines filium hominis? uos aūt quē me dicitis? Non ille doceri uult, qui scrutans corda & renes deus est, & cogitationū nostrarū inspector est: sed per confessionem interrogatorū aut peccatis ueniam, aut fidei honorem redditurus interrogat. Deniq; Adam confessus, ueniæ reseruatus, & glorificatus in Christo est. Cain negās, maledicto diaboli adæquatus est. Est enim à principio iam designatus homicida. Confessa mulier fide sanata est: respondens fidem Petrus claues cœli sortitus est. Atq; ita omne spei nostræ præmium in confessione consi-

sistit

ſtit, ut ea quæ conſequi poſſe nos credidimus, conſecuturos eſſe teſtemur. Et id
circo quædam à propheta interrogationis eſt facta conuerſio, ſed fidei digna
conſecura reſponſio eſt. Ad id enim quod quæſitum eſt: Quid detur tibi, aut
quid apponatur tibi ad linguam doloſam? id eſt, quid tibi aduerſus falſitatẽ hu-
ius præſidij afferatur? Reſponſum eſt: Sagittæ potentis acutæ, cum carboni
bus deſolatorijs.) Solæ enim domini potẽtes ſunt & acutæ ſagittæ, quæ linguã
doloſam ualeant configere, habentes in ſe uirtutem perurendæ fraudulentiæ
atq; uaſtandæ, de quibus in ſeptimo pſalmo ait: Sagittas ſuas ardẽtibus effecit,
quæ ſibi utræq; conueniunt. Dei enim uerbum omnem nequitiam configit, &
omnem ſenſum petulantiæ conuulnerat, & ipſum illum uehementiſſimũ mor
tis aculeum cõpungit. Namq; peccator cum audiat, deum æternum, deũ mun-
di conditorem, deum iudicem, ſeſeq; hominem intelligat deo debere quòd na-
tus ſit: quanto doctrinæ dei telo conſcientia eius errorq; ferietur, cum ſe igni in
extinguibili ſeparatum, ut paleas à tritico, & deſolatum bonorũ fructuum con
ſortio cognoſcat urendum? Cuius doctrinæ per Apoſtolos reuerendæ, in pſal
Pſal. 63 mo altero meminit dicens: Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. Has
potentis ſagittas, hos carbones deſolationis dari ſibi fidelis quiſq; orat, & ad lin
guam doloſam expectat apponi emendandis his qui tribulant, uel doctrinę te
lo, uel metu pœnæ. Sed & beatus Iob hoſtem ſuum quo confixus fuerat igno-
Iob 6 rans, cruciatus corporis ſui & dolores ſagittas domini eſſe dixit dicens: Sagittę
domini in corpore meo ſunt, quarum indignatio ebibit ut ſanguinem ſpiritum
meum. Et forte has quoq; ultricum pœnarum ſagittas aduerſus labia iniqua &
linguam doloſam imprecetur propheta, quibus confixa cum lingua doloſa, u-
niuerſa labia perurantur. Quanquam ſint plures, qui ſpiritualiter ſuſcepta à fi-
delibus cœleſtis doctrinæ præcepta ſagittas uelint exiſtimari, & carbones de-
ſolationum peccatorum emendationem: atq; ita accipiendum putent carbo-
Luc. 12 nes deſolationis, quia dominus dixerit: Ignem ueni mittere in terram, & quid
uolo ſi iam accenſus eſt? Non eſt aũt dubium, peccatorũ eum ablutionẽ & re-
miſſionem attuliſſe, in qua ignem iam accenſum eſſe dixerit, quia per eum ui-
tiorum omnium fiat ſordiumq; purgatio. Accommodatur autem ad hoc illud
quod dictum ad Eſaiam eſt, cum per forcipem carbone comprehẽſo labia eius
Eſaiæ 6 contacta ſunt: Ecce abſtuli peccata tua, & iniquitates tuas purgaui. Sagittã au-
tem ipſum deum nuncupatum in eodem Eſaia meminimus, hoc modo: Et po-
Eſaiæ 49 ſuit me tanquam ſagittam electam, & in pharetra ſua abſcondit me, & ait, gran
de tibi eſt hoc, uocari te puerum meum. Eſſe itaq; intelligimus etiã hanc utilem
ſagittam & potentem, confixis uitiorum noſtrorum aculeis, ſalubrinos uulne
re utiliq; penetrantẽ. De qua ſagitta, ſpõſa illa in Canticis dixerit: Vulnerata di
lectionis ego ſum. Sunt ergo hæ ſagittæ utrumq; in modũ expectatæ, uel in pœ
na conſcientiæ iniquos ac doloſos configẽtes, uel in dilectorũ ſibi corporibus
peccata & uitia uulnerantes. Sitq; uel deuaſtans carbo, uel purgãs, dummodo
abnegantes deum per pœnam abſumat, purget autem ad perfectam innocen-
tiam confitentes. Sed quæ ad ſuperiora dicta ſequens prophetæ reſponſio eſt?

Heu me, quòd incolatus meus prolongatus eſt.) Bona nõ poſſunt uideri ue
re bona à nobis iudicari, niſi expectẽtur. Nam quomodo fidẽ iudicij noſtri, niſi
eorum de quibus bene iudicauerimus, efficientia præſtabimus? Bonã pudici-
tiam exiſtimamus. Quis ergo opinionis noſtræ fructus, niſi in ipſa pudicitię ap
petitione cõſiſtet? Bona innocẽtia, ſed niſi feſtinantes atq; exercẽtes eam, uere
ita ſentire nõ intelligemur. Mentium enim iudicia nõ uerbis ſignificanda ſunt,
ſed rebus explenda. Conuenit igitur prophetã expectantẽ poſt ſagittas domi-
ni

ni, & illos carbones desolationis beati illius regni, & æterni temporis gloriam,
id quod expectat desiderare. Et desiderat plane. Neq; solum desiderat, sed mo-
ras odit, & ipsam illam non potiundi iam desiderij tanti dolet dilationem, di-
cens: Heu me, quòd incolatus meus prolongatus est. Querelam istiusmo-
di à plurimis sanctis frequenter audiuimus, de tarditate spei suæ, & morosa cor
porum dissolutione deflentium. Dominus in Euangelijs suis docuit accelera-
tionem regni cœlestis orandam, impatientem enim charitatem esse eorum, qui
amant conuenit, atq; ideo dici oportet, quod ut dicamus à domino præcipitur:
Adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua. Paulus beatus in habitatione corpo
ris sui congemiscit, per incolatum carnis peregrinari se à deo conquerens: ex
quo contra peregrinãdum in carne scit sibi esse, ut ei cum deo incolatus sit. Sed
tamen melius ei esset dissolui, & cum Christo esse. & Ecclesiastes ait: Et laudaui Eccl. 4
omnes qui mortui sunt, super omnes qui uiuũt usq; nunc, libera scilicet per dis-
solutionem corporis anima, onere atq; consortio, atq; etiam infirmis huius atq;
periculosæ carnis exuta. In hoc igitut nimium sibi prolixo in corpore incolatu
congemiscit propheta: festinans peregrinari à terrenis, & incolere cœlestia, ut
derelictis corruptibilibus atq; præsentibus, consequatur inuisibilia & æterna.
Iob sanctus & testimonio dei dignus, non solum corporis istius incolatu con-
gemiscit, sed ipsam illam natiuitatis suæ diem maledicit, dicens: Pereat dies ille Iob 3
in quo natus sum, & nox in qua dixerunt: Ecce masculus natus est. & Hieremi-
as similiter: Maledicta dies in qua genitus sum: maledictus nuncians patri meo Hier. 20
& dicens: quia natus est tibi masculus. Atqui idem à domino audierat: Prius quàm Hier. 1
te formarem in utero noui te, & prius quàm exires de uentre sanctificaui te. Quid
ergo maledicit ne cœpisse se qui ante quàm esset, & deo cognitus est, & sanctifica-
tus à deo est? Absit istud. Non enim hoc in se quod sanctificatus est odit: sed ea
quæ sanctificationem consecuta sunt maledicit, profectum scilicet per incre-
menta corporis in has molestias corporei incolatus. Formatus enim intra ma-
tris uuluam, & per uirtutem creatoris sui in substantiam animæ ad dei imaginẽ
figuratus: non conceptus, nec figurationis suæ ortum, sed eum qui ex incremen
to accessit profectum æditi corporis congemiscit: in quo sibi in malis seculi &
infirmitatibus carnis uitijsq; uiuendum sit. Iam tamen conformato in utero, &
in uulua sanctificato, specie in se originis cœlestis æterna non ambiguum quin
ex dei significatione post legem mortis huius esset mansurus æternus. Sed pro
phetæ huius non multum longe alius affectus est, quàm Iob atq; Hieremiæ: nõ
enim incolatum, sed prolongatum incolatum suum queritur. Nam post pro-
lixi huius incolatus sui querelam, consequitur ad id quod ait: Heu me quòd
incolatus meus prolongatus est, & habitaui cum habitantibus Cedar.) Cedar
genus est Ismaelitarũ deserta incolens, cuius fines usq; ad Medos & Persas pro
feruntur. Cedar enim Ismahel filius fuit, Genesi testãte. Primitiuus, inquit, Isma
hel Nabaioth et Cedar, hi sunt nunc Saraceni nũcupati. Qui ergo psalmos istos
terreno ingenio intelligendos putant, id uolunt ex persona populi captiui pro-
phetam conquestum fuisse, quòd in habitaculis Cedar longus ei fuerit incola-
tus. Sed uirtutem uerbi non intelligentes, nec prophetæ spiritum sentientes,
autoritatem nominis ad confirmationẽ stultæ opinionis assumunt: psalmo om
nino nihil quod captiuitati populi congruat cõtinente. Cedar enim secundum
Hebraicam linguam id est, quod nobiscũ pronũciatur obscuratio. In hoc enim
obscuro tenebrosoq; corporũ habitaculo, inuisibilis illa animarum nostrarum
confirmatio continetur, habetq; hunc contagiosi incolatus sui carcerẽ cœlestis
naturæ captiua genetositas. Meminit huius tabernaculi sponsa illa in Canticis

cantica

canticorum, dicens: Nigra sum, sed formosa filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar. Ex tabernaculi huius obscuritate confessa est se nigram: sed non abnuens quia Christi sponsa sit, se esse formosam. Omnis enim se spondens Christo, in spe iam consistit æterna. In his nos illuminari tabernaculis dominus præ
Matth. 6 cepit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si aūt lumen quod in te est
1. Thes. 5 tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quante sunt? Et rursum: Vos filij estis lucis, non filij tenebrarum. Seruauit autem hanc ratione prophera, ut cum habitantibus Cedar habitauerit, non in habitationibus. Licet enim sancti in carne uiuant, tamē si habeant arma militiæ nō carnalia, sed fortia deo, cohabitabunt tabernaculis Cedar, non inhabitabunt. Peregrinantes enim à corpore ut dei accolæ audient
Rom. 8 ab Apostolo: Vos autē non estis in carne, sed in spiritu: si tamen spiritus dei habitat in uobis. Sic ergo habitauit, ut cohabitaret habitantibus, ostendens in eo quem doleat incolatu se esse peregrinū: & quia iniquorū consortium & cohabitationes habitantium in obscuritatibus odisset, quanquā de futuro iam questus esset, adhuc etiam de præterito ait: Multum in cola fuit anima mea.) In multis scilicet tribulationibus labiorum iniquorum & linguæ dolosæ, ob quas ad deum proclamauit. Sed cuiusmodi incolatus sibi fuerit ostendit, dicens: Cum odientibus pacem eram pacificus.) Hoc proprium & dignum prophetæ est, simultates & motus naturæ alienæ uoluntatis suæ pace cohibere, & insidias quasq; animorum ac turbulētas affectiones omni placabilitatis modestia continere. Et hæc dominus docuit, pacificans ipse in semet, quæ in cœlis & terra sunt: orare pro persequentibus, neminem odisse, amare inimicos. Et Apostolus monet: Si possibile est in uobis, cum omnibus hominibus pacem habeatis.
Rom. 12
Ioan. 14 Et dominus hanc ueluti præceptorum summā consignat: Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. Hæc igitur conseruabit corda nostra in Christo: hæc nos patriarchis adæquabit, hæc etiam eos qui pacem oderunt, per pacem obsequentes in pace retinebit. Sed prophetæ restat & aliud officium: doctrinam scilicet dei uniuersis constanter ingerere, & uerbum uitæ æternæ iugiter prædicare. Non immemor quoq; huius fuit ministerij. Nam ait: Cum loquebar illis impugnabāt me gratis.) Erat quidem pacificus cum pacis inimicis, sed prædicationē pacis ipsius oderant pacis inimici: & ad doctrinam dei commouebātur, quos per modestiam prophetæ silentium eius in pace cohibebat, atq; ita cum inimicis pacis propheta pacificus est, & prædicare pacem prophetanon desinit, sed pacis prædicatorem inimici pacis impugnant.

Canticum graduum. Psal. CXX

ECundum hunc psalmum cantici graduum, aliqui referēdum esse ad personam domini & saluatoris nostri existimant, aptantes maxime ei dictum hoc: Per diem sol non uret te, neq; luna per noctē. Impletam enim hanc prophetiam eo tempore putant, quo in passione domini sole obscurato nox intercessit. Sed iudicio horū nihil decerpimus. Neq; enim sensum intelligentiæ huius arguimus, uniuscuiusq; arbitrio relinquentes, quid ex his quæ aut legerint, aut intellexerint, sequi magis uelint. Nos tamen non potuimus sermonem nostrum nisi his quæ intelligebamus aptare. Leuaui oculos meos in montes.) Humanę mentis natura est, ut si cogitatione aliquid contemplemur, talem se nobis unaquæq; species exhibeat, qualē eam & cogitando formemus. Quoquo enim mentis nostræ oculos intenderimus, idipsum in quo defixi sunt referunt ad sensum. Et ut planius intelligi id quod dictū est possit afferemus exemplū. Si quis hyemis die uer cogitauerit, & ornatū eius lumine mētis inspexerit, obliterata hyeme in qua sita rq;

algeat, totum ei in sensu suo uer cum habitu suo ornatuque consistet: adeo mētis oculi oculis corporis prestant, ut ineunte in nos obliuione presentiū, totos nos obtineat quidā quasi animo præsumptus usus absentiū. Hoc igitur quò spectet mox uidebimus Leuat in mōtes propheta oculos. quosnā oculos? nēpe de quibus scriptū est: Reuela oculos meos, & cōsiderabo mirabilia de lege tua. Et rursum: Præceptū domini lucidum illuminās oculos. Nunquid nō isti oculi nostri corporali lumine ad contemplandū accēsi sunt? nūquid nō naturā uidendi sortiti sunt? quæ illuminatio & reuelatio erit necessaria? deinde quæ uisuri mirabilia in lege? Nisi forte in casis festa frondiū, in tēplo pecudū sanguinē, in pascha agni uictimā, in summa religione sabbati ocium, & ut puto fieri hæc ab his qui spectatores aderāt uidebant. Non ergo ad id reuelādi sunt oculi quod cernebatur, sed ad id quod intelligi optabat̃ in lege. Mentis ergo oculos propheta eleuauit in montes quosnā mōtes? nō utique in hos lucis atque aris profanatos, & cōuentib. impios, neque in illos syluis horridos, saxis nudos, præruptis inuios, niuibus cōcretos. Quid eñ in his aut admirationis aut spei situ est? Sed mōtes accipimus propheticos libros ex terra in altū eleuatos, per quos sit in superiora cōscēsus, & gradus in eterna. Poterimus aūt & mōtes existimare angelica ministeria & cœlorū uirtutes & potestates, quatū ministerio nobis in sublimia præstatur ascensus. Si enim secundū Danielē dominus ipse mōs magnus est, nō ambigendum est, mōtes eos nūcupari qui præcepti eius & uolūtatis & cōmunicādæ in nos beatitudinis sunt ministri. In hos igit̃ mōtes propheta oculos cordis leuās, horūque intra se omniū monita, ministeria, officia, dona contēplās, et in his intelligentiæ suæ lumē intēdens, reddidit sensiti suo contēplatæ speciei integrā perfectamque naturā, & totū id quod cogitatione uiderat, mente cōtinuit, sciens unde ei uenturū esset auxiliū dicēs: Vnde ueniet auxiliū mihi.) Statimque sibi beata confessione respōdit: Auxiliū meū à domino, qui fecit cœlū & terrā.) Ad montes quidē oculi leuant̃, quia per eos est doctrinæ ministeriū profectus accessus. Sed cū confitendū sit unde ueniat auxiliū: auxiliū meū à domino est qui fecit cœlum & terrā. Hæc felix fides est, hæc uera confessio, hæc spes æterne & cœlestis benedictionis digna muneribus. Denique quia omnis prophetia in spiritu est, statim beatā hanc eius confessionē ad personā prophetæ, sancti spiritus consecuta benedictio est Non det in cōmotionē pedē tuū, neque dormitet qui custodit te.) Sensus ipse significat conuersionē factā esse personæ. Ad eū qui superius locutus est, sermo cōuersus est: Non det in cōmotionē. quis? nempe qui fecit cœlum & terrā. Pedem tuū. Cuius? quærimus. Nēpe eius qui leuauit oculos in montes, & qui confessus est, quod auxiliū esset à domino. Sed & illud, nō det, optantis & benedicentis affectus est. Et quis optauit? Ille utique optauit, qui in nobis est, preter deū alius aduocatus, de quo ait: Et alium aduocatū mitto uobis, qui & loquit̃ in prophetis. Quid ergo aduocatus hic loquit̃? Confessorem utique huius fidei & spei benedicit: Non det in cōmotionē pedē tuū, neque dormitet qui custodit te. Sed utraque hæc indigna deo sunt, ut & cōmotioni tradat & dormitet: & post custodiæ uigiliā ex quadam laboris cōtinuatione requiescat. Sed antequam id attingamus, quid in pede significationis sit, tractandū est. Pes est pars corporis, omne corpus in res efficiēdas agendasque circūferens. & quia scriptura per corporalia spiritualia docet, & inuisibilia per uisibilia demōstrat: sub pedis nomine motus mētis nostræ incessusque significat̃, ut in hoc eodē propheta: Mei aūt paulominus moti sunt pedes, utique hi semper carnales mouentur in corpore. Aut quomodo periculi res est, quod pene sint moti: quorū ut semper moueantur propriū officium est? Sed & in Euāgelijs dominus pedes alios significans

Marginal notes: Psal. 118; Psal. 18

cans, dextrum scandalizantē iussit abscindi, dicēs: Et si pes tuus dexter scandalizat te, abscinde eum. Numquid si in pede dexro scandalum est, minus scandalizabit sinister? Aut quid illa pars corporis potest tentationis afferre, cum ipsa absque aliquo appetitionis affectu solum in se habeat ministerium necessariæ seruitutis? Ergo ut oculi mentis, ita & pedes intelligendi sunt, habētes in se & intelligentiæ usum, & uoluntatis motionem. Non est autem intelligendum quod ideo ista benedictio sit, nō det in commotionem pedem tuum, tanquam aliquos deus tradat in uitia, uel aliter in quæ pedibus corruptæ mentis inuehimur. Non ille nos tradit, sed cum ab eo abscedimus consequitur. Nam cum pedibus corruptæ mentis inuehimur, nō ille nos tradit, sed nos ab eo per peccata desciscimus: & cum in peccatoribus ipse non habitet, discessionem nostram ab eo consequit: & abscessio eius à nobis, quia nos ab eo per peccata discedimus, discedente eo à nobis in omnes delictorum foueas incidimus, & per amplissimam mortis uiam currimus, dominarui dæmonū subditi, quibus nos dei à nobis abscessio derelinquit. Et desolatio eius idcirco traditio est, quia peccatores obtinere diabolus nisi deo ab his discedente nō poterit. Cæterum nobis penes eum manentibus, uel eo in nobis manēte, peruigil custodia est, & indefessa munitio. Verum si per teporem fidei dormiamus, nūquid dormit & ipse nobiscū? Nequaquam. Non enim in æterna uirtute somnus aut requies est, cuius angeli & nomine & natura uigilantes sunt: hæc enim sunt terrenis corporib. necessaria: sed quia secundū fidem nostram aut uigilantem, aut dormientem, dei auxilium nobiscum aut uigilabit, aut dormiet: idcirco dominus frequenter & uigilans significat & dormiēs. Quo exemplo illud in hoc eodem propheta dictum

Psal. 17 est: Cum sancto sanctus eris, & cū peruerso subuerteris. Numquid deus nō semper sanctus est, ut etiam aliquando peruersus sit? Non utiq;. Non enim quicq; nisi bonum in eo & æternum est: sed quia secundum uniuscuiusq; mores ac studiū unicuiq; deus adiacet, idcirco peruersis auersus, & sanctis sanctus est. Atq; ut ostēderet ex nostra potius ad fidem dormitatione somnū esse custodiæ, neq; in naturam custodiæ cœlestis somni requiem conuenire, quia indefessa sit & æterna, statim cōnexuit: Ecce nō dormitabit neq; dormiet qui custodit Israel. Imprecatus superius ne dormitaret, nunc neq; dormitare neq; dormire ait, dormitationem superius ex nostra ab eo discessione significans: nunc autem neq; dormitare, neq; dormire, quia sit æternitas indefessa demonstrans. Sed quis hic est, qui neq; dormit, neq; dormitat? Ille scilicet qui custodit Israel. Liber Genesis exponit eum esse qui deum uiderit. Iacob aūt patriarcha post luctā, quā cum deo habuerat, hoc nomen accepit: ultra humanam naturam deum contuens fidei suæ oculis, dignus hoc nomine est. Deum autem adeo uidit, ut benedici se ab eo precaretur. Meminit & Paulus esse nūc in plebe gentium, id est in popu-

Gal. 6 lo ecclesiæ, dicens: Pax super eum & super Israel dei, ne forte nomen hoc antiquæ tantum illius plebis fuisse existimaretur. Ergo & si ille non dormit qui custodit Israel, & proprium nomen Israel est, deum uidentis: ille necesse est custodiatur, qui leuatis ad montes oculis uidit & dixit: Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum & terram. Impenditur ergo fidei huic cœlestis custodia, & æternæ uigiliæ munitionem cōfessio ista sortitur: quæ perfecte sectanda, obtinenda, retinenda est, nunquam custodia eius in nos quem sic confitebimur, dormiente. Ac ne alicuius alterius insomnis custodiam demōstrari existimaremus, subijcitur: Dominus custodiet te. Ille utiq;, qui fecit cœlum & terram. Dehinc custodiæ ipsius ratio distincta est. Dominus protectio tua super manū dexteræ tuæ.) Iam & superius diximus, per ea quæ corporalia sunt significari incorporalia

poralia, Infirmitas enim intelligentiæ nostræ consequi inuisibilia non potest, nisi per uisibilium comparationem: ut nunc id quod dicitur, sensum nostrum nisi per nomen manus & dexteræ non adit. Quanq; hic contra naturæ intelligentiam manus dexteræ posita sit. Sic enim dicitur: Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ. Absoluta res esset si ita dictū esset: Super manum dexteram tuam. At uero cum ita dicatur: Super manum dexteræ tuæ: significari uidetur dextera, habens manū & dexteram & sinistram. Hoc non recipit, nec natura hominis, nec sensus. Verum semper scriptura dexteram partem optimam atq; utilissimam demonstrat. Et quidem euangelia per eos qui à dextera & à sinistra sunt, significantiam intelligentiæ utriusq; monstrabunt. Manum uero effectum omnis operis accipimus. Vnde illud etiam ab hoc eodem propheta sic dictum est: Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam meam. Neq; enim in animal oblatrans & rabidum pars hæc corporis conueniebat, sed ab operibus & maliciæ liberari deprecatur: Ergo quia aduersantes nobis dæmonum uirtutes, optima & ualidissima fidei nostræ opera debilitare & conuulnerare contendunt, idcirco super manum dexteræ custodia dei uigilatura promittitur: ut illibata in nobis bonæ uoluntatis opera perseuerent, quibus manentibus æterni illius & beati temporis regno absterfa omni infirmitate corporea mancipemur. Nam id nobis in eo quod sequitur prophetia pollicetur, dicens: Per diem sol non uret te, neq; luna per noctem.) Elementorum horum natura hanc in se efficientiam habet, ut unumquodq; eorum in suo tempore humanorum corporum uires per demutatiōem imbecillæ in nobis substantiæ infirmet, ut sol calore, luna frigore adurat: sitq; per anni cursum talis eorundem conuersio, ut hyberno tempore sol non adurat luna adurente, sed soluat: luna aut eten te se sole urat: rursumq; æstiuis mēsibus sol urat, & luna dissoluat. Qui itaq; hęc putant corporaliter intelligenda: quæro quid afferant prophetā ei qui in montes oculos suos leuauerit polliceri in eo, quod dicitur: Per diem sol non uret te, neq; luna per noctem?) Non enim manente natura corporis nostri, natura quoq; elementorum demutabilis fiet: ut nō naturæ suæ in naturam nostram consuetudine perseuerent. Aut nunquid quisquam audebit hanc sibi in hoc seculo firmitatem corporis sperare, ne aduri nocte ac die possit: beato patriarcha Iacob perustum se noctis frigore & calore diei conquerente, cum dicit: Et fui diei perustus calore, & gelu noctis: Sed propheta nunc, uel spiritus per prophetam nouit illam beatitudinem temporum, in qua à nobis omnis demutatio corporeæ infirmitatis abscedet: in qua non frigus, non calor, non nox & demutatio, sed æterna dies & beata temperies sit, iustitiæ in nos sole dominante. Cuius temporis requiem iam in deserto dominus præformās, populo suo diurnum calorē columna nubis, & nocturnū frigus ac tenebras columna ignis temperabat. In hac igitur æterna temporum & beata tempetie, quisquis domini custodiam promeruerit permanebit, ne natura corporis gelu lunæ, & calore solis uratur: sed seculi huius malis & iniurijs liberatus, in æternis & beatis & temperatis quiescens, glorificati corporis sui sumat solidam indemutabilemq; naturam. Sequitur deinde: Dominus custodiet te ab omni malo.) Et à quibus malis custodiet dominus? Non opinor ab his quæ putantur: hæc enim sunt in firmitati nostræ & corpori debita, mori, infirmari, egere: quæ si mala essent, & Abel uiueret, nec Iob cruciatus esset, nec Petrus pecunia quæ in eleemosynam poscebatur eguisset. Ergo fidelem animam ab omni malo dominus custodit: id est, ne eam diaboli unca corrumpat, ne fur obrepat, ne canis oblatret, ne lupus laceret, ne ursus desęuiat, ne pardus insiliat, ne tigris aduolet, ne leo uastet. Hęc Gen. 31

enim tūc sunt diaboli ministeria, hæc omnia eius in tēpore seculi huius officia
sunt: uitijs cōsumere, blandimētis subrepere, obtrectationibus lacerare, ambi-
tione insilire, lasciuijs allicere, & tota uirtutis suæ potestate uastare. Ab hoc igi
tur omni malo dei expectāda custodia est. Et quia in animā maxime sæuiat, nā
debitum nobis est, ut aduersus eum pugnemus in corpore, nō est enim nisi ex
cōcertatione uictoria, idcirco subsequitur: Custodiat animā tuam dominus.)
Ne quid tot tantisq; malis superius memoratis in eam sit potestatis. Tenuit aūt
propheticus sermo ordinem suum, dicēs: Dominus custodiet introitū tuū &
exitum tuū ex hoc & usq; in seculum.) Non enim temporis huius & seculi est
ista custodia, nō aduri sole atq; luna & ab omni malo conseruari, sed futuri bo-
ni expectatio est, cum exeuntes de corpore ad introitum illum regni cœlestis,
per custodiam domini fideles omnes reseruabuntur, in sinu scilicet interim A-
brahæ collocati: quò adire impios interiectū chaos inhibet, quousq; introeun-
di rursum in regnum cœlorū tempus adueniat. Custodit ergo dominus exitū:
dum de corpore exeuntes, secreti ab impijs interiecto chao quiescūt. Custodit
& introitum, dum nos in æternum illud & beatum regnum introducit. Ipse est
Ioan. 10 enim qui ait: Ego sum ianua. Et, Nemo uadit ad patrem nisi per me, id est domi
Ioan. 14 nus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorū. Amen.

Canticum graduum Psalmus CXXI.

QVi spei cœlestis desiderio detinetᷓ, nihil obscuritatis in psalmo ha-
bebit. Ex suo enim sensu intelligentiā propheticæ magniloquen-
tiæ consequetur. Namq; cum se meminerit scriptū dei cohæredē,
& consortem æternorum bonorum, & similem angelis ex resurre
ctione renouādum, & corruptione deposita in gloriam dei ac do-
mini nostri Iesu Christi corporis conformandum, futurumq; incolam cœlestis
ciuitatis uiuis lapidibus extructę, de qua scriptum est in Euangelio, cum domi
Matt. 5 nus iurare per cœlum inhibuisset, adiecit dicēs: Neq; per Hierosolymam, quia
ciuitas est regis magni: nō utiq; eam significans quæ prophetas occidit & lapi-
Eph. 2 dauit, sed eam cuius beatus apostolus Paulus ita meminit, Vos estis ciues san-
ctorū & domestici dei superædificati super fundamentū apostolorum & pro-
phetarū: cumq; legerit ea quæ nunc sunt ex parte esse, nosq; per speculum inte
rim & in ænigmate uidere: perfecto aūt ueniente, ea quæ nūc pro parte sunt de
struenda, & facie ad faciē tanq; corporali uisu ea quæ nobis nunc sunt inuisibi-
lia contemplaturos, ubi nō ægritudo, nō mors, nō mœstitia, nō terror sit: Hæc
enim si quis adnunciata ab angelis, præformata in lege, exposita à prophetis, à
domino exemplis repræsentata, prædicata ab apostolis, ipse sibi hæc eadē per
fidem possibilia cognouerit: proclamabit necesse est exemplo prophetæ: Læ
tatus sum in his quæ dicta sunt mihi.) Sed quæ sunt illa quæ dicta sunt, ex qui-
bus læticia suscepta est? Nempe id quod sequitur: In domū domini ibimus.)
Hinc gaudetur, hinc exultatur, quia hæc quæ dicta sunt, quod eundū in domū
domini sit. Domus domini quæ sit psalmo altero docuit dicens: Quoniā elegit
Psal. 131 dominus Sion, præelegit eam in habitationē sibi. Hæc requies mea in seculum
seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Non utiq; ut diximus hanc terrenā &
caducam & pœnas luentem impietatis suæ, sed illam liberā & cœlestem Hie-
rusalem, quæ eadem & Sion est: per cuius incolatum, quia domus dei est, nos
quoq; ciues sanctorū & domestici dei sumus. Hinc ergo lætitia est, quod dictū
sit in domum domini nos ituros. Sed qui ista dixerint, ne forte ignorent, ne ue
à domo eadem in quam nos ituros nuncient peregrinentur, sed dicant: Stan
tes erant pedes nostri in atrijs Hierusalem.) Non incerta nunciant, nō incogni

ta pollicentur, hanc domum desiderabilem & dilectam à multis agnouimus. Nam dicit scriptura: Vnam petij à domino, hanc requiram, ut inhabitem Psal. 28
in domo domini omnes dies uitæ meæ. Vt uideam delectationes domini, &
uisitem templum eius. Et rursum: Domine dilexi decorem domus tuæ, & locū Psal. 25
habitationis gloriæ tuæ. Hæc domus desiderabilis, hic auditus lætabilis, fundamento duodecim inuarum gemmarū esse uiuos lapides extructos, excisos primum ad opus ędificationis à Mose in lege, à prophetis in passionibus suis, à domino in corpore, ab apostolis in martyrijs, à sancto spiritu in uirtutibus. Hi ędificatores, hæc ædificia, hæc ciuitas. Hinc stantes pedes in eius atrijs, scilicet quibus oblatæ sunt claues domus huius. Dictum est enim: Vobis dabo claues regni cœlorum. Speciem domus ignorantibus nunciantes beati pedes, & à propheta merito laudati: Quàm pulchri pedes euangelizantiū pacem. Ac ne conuenire quicquā honi in eam Hierusalem quæ terrena fuit existimaretur, id con secutum est: Hierusalem quæ ædificatur ut ciuitas.) Non ciuitas, sed ut ciuitas: quia illa terrenæ ciuitatis ædificatio, & templi extructio, & tabernaculi institutio, speciem illius æternæ & cœlestis ciuitatis præfigurabât. Et quia in omne tempus & usq; ad seculi consummationē, & per omnium generationū ætatem ædificatio cœlestis huius ciuitatis expleda est, ideo eam ædificari sine tem poris definitione significat, dicens: ędificatur ut ciuitas: donec ut apostolus ait, intret plenitudo gentiū, & nunc reliquiæ Israel saluæ fiant. Sed quia unū ecclesiæ corpus est, non quadam corporū confusione permixtum, neq; singulis in in discretum aceruum, & informem cumulum unitis: sed per fidei unitatem, per charitatis societatem, per operum uoluntatisq; concordiam, per sacramenti unum in omnibus donum unum omnes sumus: in quod nos hortatur Paulus, dicens: Obsecro uos fratres, ut idipsum sapiatis omnes, eandem charitatē exercentes. Et cum fuerit, ut scriptū est: Erat aūt omnium qui credebant cor & anima una: tunc erimus ciuitas dei, tunc sancta Hierusalem, quia Hierusalem ædificatur ut ciuitas. Cuius participatio eius in idipsum.) Diffidentes aūt à cœtu sanctorum & se ab ecclesiæ corpore peccatis præcipitantibus separantes, participationē sanctæ istius domus non habent: quia participatio huius ciuitatis in idipsum est. Ex cōsortio enim perfectæ ciuitatis unanimes nō possunt participationē in diuerso habere, sed in idipsum. Omnes igit̄ qui unū erūt, in ea erūt. Et testis est psalmus. Ait nanq;: Illuc ascenderūt tribus, tribus.) Non una, sed plures. Sed forte sine ulla exceptione ab uniuersis ædificāda uidebitur ciuitas, quod in tribubus cognominatis nulla fiat exceptio, eritq; populis deū nescientibus in hanc domum cōmunis ingressus. Sed intelligi illud scriptura non patitur, adijciens ad id quod dixerat: Illuc ascenderūt tribus, tribus domini testimonium Israel.) Sunt enim qui nō sunt domini, quibus dictum est: Vos de diabolo estis. Et rursum, Abite à me maledicti in præparatū ignem diabolo & angelis eius. Tribus ergo quæ erunt domini ascendēt. Sed forte sibi Israel hoc esse debitum uendicabit, id est qui secundū literam, & nō secundū spiritum: qui carnalis, & nō cœlestis, qui crucifigens dominū, nō qui adorans est. sed qui ab hac spe repulsus est. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini testimoniū Israel. Non tribus Israel in testimoniū gentiū, sed tribus domini in testimoniū Israel. Tribus enim domini sumus, & in domū dei Iacob introibimus, & annūciabit nobis uiam suam, & ambulabimus in ea. Tribus enim domini dixerūt. Venite ascendamus ad mōtem domini, & in domū dei Iacob: & annūciabit nobis uiā suam, & ambulabimus in ea. Ex Sion enim prodiet lex, & uerbum domini ex Hierusalem. Ex Hierusalem enim exiens uerbum domini, uenit ad gentes. Hę

Matth. 16
Esaie 52
1. Cor. 1
Act. 4
Ioan. 8
Matth. 25
Esaie 2

introeunt in sanctam ciuitatem, in testimoniũ Israel. In quod tandem testimonium? Ad confitendũ, inquit, nomini domini.) Tribus enim domini nomen domini confitentur. Hoc aũt est testimoniũ, Ille Israel à domino Pharaone uindicatus, in mari ablutus, in deserto angelorum cibo pastus, in lege eruditus, in prophetis obiurgatus, in natiuitate à domino per cõsortiũ corporis susceptus, in cruce si crederet saluatus, in resurrectione si cõfiteretur glorificatus: nihil horum suum credidit, nihil horum manere suum uoluit. Habens manna, cucumeres Aegypti desiderauit. Legem aũt à deo expectans, uitulũ adorauit. Prophetas audiens occidit. Virginis partum prophetatũ sibi infamauit. deum in carne non credidit peccati remissorẽ falsi peccati reum arguit: emit ad mortẽ, in crucem sustulit. Testes resurrectionis ad silentiũ corrupit: Apostolos morte interfecit. In hoc sceleris sui testimoniũ, tribus domini ascendunt. Illi promissum est, hæ obtinent. Illius testamentum, sed harum hęreditas est. Hunc eius cruciatum deum suum tribus confitentur. In hoc itaq; testimonio agnoscit Israel quẽ compunxit: & ab accessu eius inhibetur, quem surrexisse nõ credidit. Hunc archangeli adorant, huic omnes uirtutes cœlestes ministrãt, hic tribus suas cõformes gloriæ corporis sui præstat. Confitenť ergo nomen domini, quia deus est, quia filius unigenitus ingeniti est. In hoc itaq; testimonium Israel, in domũ domini tribus domini conscendunt, confitentes nomen domini. Sed confessio ista iudicium est. Iudicatur enim per eos quibus dictum est: Sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Non solum hi iudicabunt, sed & regina austri condemnabit, & Niniuitæ condemnabunt, quia hi pœnitentiã propter Ionæ prædicationem egerũt, & illa ex ultimis terræ partibus uenit audire sapientiam Salomonis. In quibus ecclesiæ præfiguratio est, quia peregrina & incognita, & pœnitentiæ credidit, & sapientiam desiderauit audire. Hæc igitur sedes iudicij erit, ubi in testimonium Israel tribus domini ascendent ad nomen domini confitendum, in ecclesiam utiq; sanctorum lapidum ciuitatẽ, quæ domus domini est. Ait enim: Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid) Dauid nunc quoq; sicut in cæteris locis domini nomẽ ex corpore est. Scriptura enim ubicunq; mentionem assumendi corporis facit, Dauid eum solita est nuncupare, nomen ei ex parente carnis assumens. Non est autem ex eo perturbatio intelligentiæ suscipienda, quod quædam ex præterito prophetę locuti sunt: iam enim de hoc eodem in plurimis locis rationem & frequenter edidimus. Deo namq; complectẽti in se omnia, futura pro factis sunt. Et eius tam fidelis præscientia est, ut quæ nondum gesta sunt, tamen ab eo iam perfecta & pro præteritis habeantur & gestis. Deniq; statim res se futuri tẽporis loqui propheta demonstrat. Nam cum tanquã de præterito cõmemorasset ascendisse illic tribus domini, & sedisse super sedes domus Dauid: nunc iam uelut publicæ doctrinæ & admonitionis affectu, cõmonuit in futurum, dicens: Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem.) Vt præscientiam fidei in his quæ gesta dixisset ostenderet, conseruaret uero temporum ordinem in gerẽdis. Extructio itaq; eius in pace est, & participatio in idipsum est, & unius mentis & fidei & charitatis domus illa est. Discenda est ergo doctrina pacis. Nunc enim rogate non orandi, sed interrogandi secundũ proprietatẽ græcitatis est sermo. Sed pacem discere in uoluntate est audiennũ. Cum enim de pace eius interrogauerit, tunc lætabunť dici sibi in domũ domini ibimus. Neq; enim interrogatæ pacis fructus exiguus est, quia id sequiť: Ex abundantia diligẽnbus.) Perfectos fructus dilectio pacis expectat, & abundantẽ feliciũ prouentuũ copiã sperat. Quod ipsum benedictio in Iacob ad spem fidelium præformata significat: benedictus

Matth. 19

nedictus enim ita est fratris benedictionibus occupatis. Ecce odor filij mei, si-
cut odor agri pleni quem benedixit dominus Ager plenus et fertilis, reddens Gen. 27
centesimũ fructũ; Hinc æternis copijs abundabit. Et nunc quidẽ interim bea-
tis fructibus abundamus; quos nobis in spem fructuũ æternorũ ecclesiæ sacra-
mentũ & pacis unitas subministrat. Hoc autẽ sacramentũ spei cõmunis corpo
ralium & cõmuniũ rerum nominibus ostensum est, quod scientes intelligent.
Namq; abundantiæ huius & copiæ idem propheta psalmo altero meminit, di
cens: Dedisti lætitiã in corde meo à tempore frumenti & uini & olei sui mul- Psal. 4
tiplicati sunt in idipsum. Hæc igitur abundantia est in idipsum. Per hanc enim
pacis & sacramentorũ abundantiã, beata illa pax & indeficiens & æterna bo-
norũ cœlestiũ abundãtia præparat̃. Dehinc sequitur: Fiat pax in uirtute tua,
& abundãtia in turribus tuis grauibus.) Pax atq; uirtus domus huius cõnexa
sibi sunt. Posse enim aliquid nisi ex pace non poterit, quia participatio eius in
idipsum est: in idipsum autem esse pax sola consequitur. Perfecta uero ac paca
ta uirtus eorũ est, qui cõgregant̃ in idipsum, & idcirco ait: Fiat pax in uirtuti-
bus tuis. Ciuitatẽ aũt necesse est diuerso ædificiorũ genere cõsistere Nõ enim
omnis est mutus, porta. Rursus neq; omnis plateæ, porticus, tabernæ, neq; do
mus, forũ, tẽpla, palatiũ: sed & differẽtibus inter se domorũ magnificentijs dif-
ferunt quæq; cohabitantiũ dignitates. In omni uero genere ciuitatis nihil neq;
firmius, neq; utilius, neq; celsius turribus est. Solita uero scriptura est grauia
pro firmis & immobilib. nũcupare, sicuti ait: In populo graui laudabo te. Nũc Psal. 34
quoq; cũ de pace uirtutis memorasset, abundantiã beatitudinis perfectæ & æ-
ternæ ciuitatis huius principibus tanq; firmissimis & grauissimis deputauit, di
cens: Et abundantia in turribus tuis grauibus. Superius dixerat: Et abundãtia Ἐν πύργο
diligẽtibus te. Nõ ergo omniũ est abundantia, sed diligentiũ deũ. Inde adiecit, βάρεσιν
fiat pax in uirtute tua. Pax enĩ ecclesiæ & unitas, uirtutẽ nobis firmitatẽq; præ-
stat. Vnde illud apostoli: Et pax dei quæ exuperat omnẽ sensum prudentiæ cu Phil. 4
stodiat corda uestra in Christo Iesu. Nũc quoq; hãc abũdantiã quã diligẽtibus
spopõderat, propriã esse grauium turriũ cõmemorat: eos graues turres signifi-
cãs esse quicũq; diligerẽt. Per quod intelligendũ est abundantiã hanc non pro
miscuã esse, nec totius admodũ ciuitatis: sed eorũ tantũ fideliũ & sanctorũ ui-
rorũ, qui cæteræ ciuitatis huius ædificationi tanq; turriũ firmitatẽ præstiterint.
Sequit̃ deinde prophetæ magnus affectus, & in omnẽ hominẽ credentẽ solli-
citudo piæ ammonitionis. Ait enĩ: Propter fratres meos & proximos meos
loquebar pacẽ de te, Propter domũ domini mei quæsiui bona tibi.) Multitu-
dinẽ in fratribus suis proximisq; huius significat ciuitatis, propter quos pacẽ
de ea locutus est: ut audientes seipsos in ædificiũ cõsummandæ huius ciuitatis
aptarent. Sed qui pacem propter fratres & propinquos suos de ea loquit̃, ciui-
tati eidẽ propter domũ dei bona quærit, dicẽs: Propter domũ dñi mei quæsiui
bona tibi. Ciuitati ergo bona propter domũ dñi quæsita sunt. Discernens enĩ
gloriã domus dei à ciuitatis uniuersitate, quia necesse est ornatũ domus regiæ
ædificationi ciuitatis totius anteferri: quæsiuit eidẽ ciuitati bona. Primũ enim
fratres & propinqui eius, per prædicationẽ pacis facti sunt domini ciuitas. Se-
cundo uero ciuitas ipsa iam ex propinquis eius & fratribus cõstituta: audiens
dignitatẽ domus dei, domũ dei ipsa se præparauit. Ac sic ciuitati huic quæsita
sunt bona, dum ex ciuitate domini in domũ dei proficit: secundũ illud aposto-
li, Vos estis templum dei, & spiritus domini habitat in uobis. Fidelis enim est 2. Cor. 6
qui ait, Pater pro bis te rogo, ut omnes unũ simus, ego in illis, & tu in me: do- Ioan. 17
minus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum Psal. CXXII.

Fficitur rebus quod titulo præscriptum est; gradibus enim cantici
tanquam de humilibus ad excelsa conscenditur. Nanq; in primo
cantico graduum ad dominum de tribulatione clamatum est. Po-
stea leuati oculi in montes sunt, & quæsitū unde ueniret auxilium.
Dehinc quia leuanti oculos, & unde auxiliū ueniat quærēti adest
doctrinæ propheticæ institutio: in his quæ sibi sunt dicta lætatus est. Nunc ue-
ro quia usq; ad id quod doctrina instituebat accessum est: de quodā quasi pro-
fectus sui gradu cantat propheta: Ad te leuaui oculos meos qui habitas in
cœlo.) Incrementis competentibus cōtemplandi dei usus, tanq; post multam
cæcitatē, per modica & dimensa admissæ sibi lucis interualla, consuetudini to-
tius luminis præparatur. Deus enim qui primū in tribulatione inuocatus est,
quæsitus à prophetis, eosq; propheniæ læsificauit auditus: etiam nunc oculis
mentis per fidei fiduciā cōtemplādus est, habitās in cœlo. Sed cœlū hoc quod
uisibus nostris per materiē sui subiacet, quod tanq; fumus solidatū, firmamēti
& naturā & nomen accepit, præteribit & non erit: sedes aūt domini manet in
æternū. Necesse est uero ut habitatio habitatore suo digna sit, & si corruptibili
loco id quod infinitū & incorruptibile est cōcludamus, & si deū in cœlo hoc
Ioan. 14 habitare credimus. Quæramus ergo quæ habitatio dei sit. Nempe is qui dixit:
Ioan. 10 Pater em̄ in me, & ego in patre. Et rursum: Ego & pater unū sumus. Et de quo
2. Cor. 5 dictū est: Deus erat in Christo mundū recōciliās sibi: digno et sufficiēte filio, in
quo pater per eandē naturę habitet uirtutē. Pater aūt filiū quē ex se genuit, nō
separat à se differētia diuinitatis. Sed nō nūc de inseparabili uirtute patris & fi
lij sermo est. Deus enim ex deo genitus non abest per naturā ab eo ex quo ge-
nitus cōfitēdus est: & deus innascibilis unigenitū deum gignens manet in illo
quē genuit proprietate generandi. Omnis aūt spes in eo nostra est, ut unigeni-
tū deū nouerimus. Nā de innascibili deo, nemo tam amēs est, qui cœlū cōtuēs
deū esse nō sentiat. In hoc ergo cœlo deus inhabitat digno maiestatis suę & di-
uinitatis habitaculo. Sed est & alia cōplacita deo & electa habitatio, eorū sci-
Leuit. 26 licet, de quibus dictū est. Habitabo in his & deambulabo in ipsis, & ipsi mihi
2. Cor. 6 erunt in populū, & ego illis in deū. De quibus & Apostolus ait: Vos estis tem
1. Cor. 15 plum dei, & spiritus dei habitat in uobis. Idē quoq; Apostolus ait: Qualis de li-
mo, tales & de limo: Et qualis cœlestis tales & cœlestes. Cœlestis ergo est se-
cundus Adā, & idcirco cœlestis, quia uerbū caro factū est, ex spiritu scilicet &
deo homo natus est. In hoc ergo uerbo non inani sono uocis, sed in deo uerbo:
neq; in dissidēti à se diuersaq; substātia, sed in dei uerbo tanq; in cœlo habitat.
In eo scilicet utiq;, quod ex se ac suū est manēs per eū, in eis quoq; qui cœlestes
Ioan. 17 sunt habitās, sicut ipse ad patrē ait: Vt omnes unū sint, sicut ego in illis, & tu in
me. Ergo si qui in Adā limus fuimus, nunc cœlestes sumus in Christo, & Chri-
stus habitator est nostri, per habitātē Christū in nobis etiā ille quoq; habitator
est nostri, cui est habitās in nobis Christus habitatio. Et quia secūdū corporalē
intelligentiā ille nobis subest sensus, ut cœlū quod ultra firmamēti huius natu
rā est deus inhabitare existimet: nō excludim⁹ publicā illā de sede dei opinio
nē, ut ei cœlū cœli thronus sit, sed illā dignā deo habitationē in cœlesti Adam
suo significatā esse credentes. Enā hoc ergo cœlū habitare deus noscēdus est,
per eū quoq; inhabitās quos in eo cōstituit esse cœlestes. Oportet aūt eos qui
ad dn̄m oculos mētis erexerint non retorquere eos atq; deflectere: Quia ut in
Luc. 9 euāgelijs dictū est, Nemo retro respiciēs & aratrū tenēs aptus est regno cœlo-
rū. Relinquētes enim templa, aras, cupiditates, lasciuias, & omne uitiorū pro-
fundum

fundum: conuenit indefesso obtutu inuictoq; persistere. Si enim gentes erro-re suo cæcæ indemutabili pertinacia falsis religionibus detinentur, ita ut resi-pi à superstitionibus suis ueri ratione non possint, diuersis dijs ut uocāt per-seuerante stulticia feruentes: & si anima peccantium capta uitiorū illecebris, deuotissime seruit tanquam imperanti sibi corpori: quanto nos magis conue-nit deum conditorem cœli & terræ cognoscentes, qui ut potens fuerit ex ter-ra inanima animare hominem, ita & potens sit hominem, qui iam animatus occiderit, in æternitatis consortium excitare, sine deflexu aliquo a c deuia reli-gione uenerari, neq; quoquam intentæ fidei pertinaciam deflectere? Et docet propheta hos mentis suæ oculos indemutabili ad deum esse semper obtutu, dicens: Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum. Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum no-strum donec misereatur nobis.) Exempli comparationem propheta posuit, ut sicut in manibus dominorum oculi seruorum sunt, ita ad deum fidei suę ocu li intenti sint: quia fidelis seruus ad omnem obedientiam uoluntatis dominicæ sollicitus sit, indeflexosq; oculos semper intendat. Sed si de seruis ac dominis corporalib. sermo esset, dictū ita fuerat, oculos seruorū in oculis uel in lingua uel in cōspectu esse dominorū. Aut nutu nimis his iubetur aut ore. Sed manus pro operib. frequenter scriptura significat. Sunt aut qui neq; hominū, neq; dei serui sunt, sed serui sunt peccati, domino dicente: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Hi ergo serui harum spiritualium nequitiarū in cœlestibus, in opera eorum tanquam in manus dominorū suorum oculis mentis suæ sem-per intenti sunt: uiciorum in id desiderio atq; admiratione defixi. Sunt autem hæc diabolica, id est, deorum gentilium opera, quæ significantur in manibus: uenter, ociū, luxus, libido, superbia, auaritia, ambitio. In hæc ergo uoluptatum quarū dominatui subiacent opera spectantes sensus sui oculis intendunt, qui-bus dij plures sunt & numerosi domini: prout uniuscuiusq; studium & natura autorē sibi religionis elegerit. Nobis autē unus deus est. Non tamen per unio nem dei, domini nostri Iesu Christi, ei quod deus est abnegantes: sed sequen-tes legem & prophetas & euangelia & apostolos diuinitatis unitatem in inna scibili deo & unigenito deo secundum proprietatē atq; naturā cum fide & ue-ritate profitemur. Nusq; enim genere plurali, nec deos, neq; dominos sermo propheticus nuncupauit: sed unūquenq; suo ordine. Genesis nāq; ait: Et pluit sulphur & ignē dominus à domino. Et propheta: Vnxit te deus, deus tuus. Et rursum: Dixit dominus domino meo. Et euangelia: Et uerbū erat apud deum, & deus erat uerbū. Et Apostolus: Vnus deus ex quo omnia, & unus dominus Iesus per quem omnia, & nos in ipsum. Et rursum; Ex quibus Christus qui est super omnia benedictus. Hoc ergo ꝑpter dominū dictū est: ut intelligeremus per id quod unus innascibilis deus est, nō adimi unigenito deo posse q̄d deus est. Deus em̄ uterq; unus est, nō q̄ unus diuisus in duos sit, aut uterq; ipse sit, ut nuncupatio sola fecerit patrē & filiū, non natura gignendi: sed idcirco deus u-nus quia neq; duo innascibiles, neq; unigeniti duo, sed unus ex uno, & ambo unū, nō dissimili scilicet aut differēti à se substātia diuinitatis in utroq;. Sequit̄ deinde: Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ.) Tenuit uero eundē propheta ordinē, ut in cōparationis exēplū ancillæ quoq; oculos in manus do minę esse cōmemoraret intētos: ut in operū potius efficiētias hęc desideria ser uorū doceret intēta. Sed cū plures serui pluriū dominorū sint positi in exēplū: querendū cur ancilla una unius cō memorata sit dominæ. Plures em̄ serui ut su perius diximus, plurimorū sūt dominorū, nūc ergo una ancilla et una domina: quia

Ioan. 8

Gen. 19

2. Cor. 8

Rom. 9

quia natura una est animæ humanæ, sicuti & terrenæ carnis una natura est. Et quia nunc de peccatoribus qui peccati serui sunt, sermo est: hæc ancilla anima carni dominæ suæ dedita est, & per corporalium uiciorum blandimenta subiecta est, habetq; inferioris sui per illecebrarum fomenta dominatum fructus operum eius inspiciens. Ergo ut hos seruos & hanc ancillam indemutabiles uitia sua detinent, ut in his quadam religiosæ stultitiæ suæ intentione persistant: ita fidem esse oportere, quæ non temporaria ac mobilis sit, neq; emissis tentationibus defatigetur, sed usq; ad consummationẽ misericordiæ dei immobilis & indemutata permaneat. Et idcirco propheta pertinaciam suæ spei usq; ad finem accipiendæ misericordię demonstrat, dicens: Ita oculi nostri ad dominum deum nostrum donec misereatur nobis.) Non desinit, non absistit, tardat licet ad tentationẽ fidei misericordiã suam dominus: quia fides constantẽ præstare debet fiduciæ suæ expectationẽ, ut desperatio omnis diffidentiæ confessio sit. Sed propheta non incertus est misericordiæ dei: Nam oculi eius in eum, quoadusq; misereatur intenti sunt. Intenti autẽ adeo, ut intentioni eorũ oratio geminata subiecta sit. Ait enim post hæc: Miserere nobis domine, miserere nobis.) Et intentus est, & intentus orat: ea scilicet perseuerantia, qua uiciorum serui in dominantibus sibi uicijs demorantẽ, illa certissima bonorũ æternorum spe, & perfectæ in se misericordiæ fiducia perseuerat. Sequitur uero, ut sępenumero cognouimus, hanc fideliũ spem grauis iniquorũ obtrectatio, & molesta malignorũ insectatio. Iustinã enim à nobis prædicari, iniquus odit. Pudicitiam si laudamus, impudicus offenditur. Execratur in nobis ieiunia ebrietas. At uero cum ad liberalitatẽ cohortamur, insipientiam nostram auarus accusat. Cum Christum deum prædicamus crucifixum, religionem Iudæus & omnis ex gentibus persecutor exprobrat. Cum iudicium dei expectamus, offenduntur seculi reges: & deum arbitrum uitæ ab unoquoq; actæ recusant. Cum resurrectionem annunciamus, mortua cum uicijs suis infideliũ corpora contradicunt: fidem quoq; nostram à lege & prophetis & euangelijs & apostolis susceptã omnes hæreticorũ falsitates coarguũt. Cædimur, maledicimur, fugamur, necamur ferro, flammis, profundo, desæuitur in nostram uerecundiam, desæuitur in corpora, dolor nobis est ex iniurijs nostris. Et quia iniuriæ nostræ his qui eas inferunt mors est, dolor nobis ex miseratione pereuntiũ est. Ideoq; post geminam precationẽ qua dixerat, miserere nobis domine miserere nobis, adiecit: Quia multũ repleti sumus aspernatione, quia multũ repleta est anima nostra.) Deo solo aduersum hæc opitulari potente: ut ab aspernatione atq; contemptu eximat, usq; in finem misericordiæ in se semper intentum. Et quia donec sibi deus misereatur intentus est, idcirco gemina oratione misericordiam dei sibi precatur. Quia sit ipse atq; anima sua repleta aspernatione, misericordia dei ut diximus, tantũ potente in multa aspernatione misereri: neq; solum in id potẽte, sed potente etiam introuersum omnia retorquere, & quandam uicissitudinẽ præstare patiẽti. Testis nobis est & pauper in Abrahę sinu quiescens, & diues perustus in pœna. Illo enim posito in aggestu diuitiarũ, ad ianuam eius fame tabidus pauper, ulcerum sanie defluens sedebat, canibus uulnera dissoluta lingentibus. Sed hæc erat militia corporis, hæc aduersum seculũ pugna: interius tamẽ anima eius per fidem inuulnerabilis, & ad omne telũ uoluptatis ac uicia inuicta: & idcirco ab angelis post carnis dissolutionẽ beata in Abrahæ sinũ fertur. Ille uero cui omnis erat uestitus in purpura, cui totius ciuitatis nobilitas graui dominatu subdita famulabatẽ, cui aeris, terræ, maris copiæ in usum cõuiuij congerebantẽ, uni uentri eius officijs elementorũ omniũ seruiẽtibus: qui huic pau-

peri

peri ianuam clauserat, micas de mensa excidentes negauerat, & tanquam contumeliam suam occursum eius exprobrauerat: excedens hoc quo male usus erat corpore, impenetrabili à sanctis chao separatur, omni pœnarum ministerio excipitur, dolet, uexatur, uritur, erorat se ac refrigerari minimo digito requiescentis in sinu Abrahæ pauperis deprecatur. Cui Abraham respondit: Fili recordare, quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. Fit alterna conuersio: & demutatur lætitia in mœrorem, & mœror in gaudium. Et uideamus an idipsum quod euangelium exposuit, nunc quoque propheta significet. Ait namque: Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis.) Post superbas quas commemorauimus infectatio nes regum, gentium, Iudæorum, hæreticorum, atque etiam sæpe nostrorum, facta hic quoque est euangelica conuersio, ut abundantibus sit opprobrium, & superbis aspernatio. Superbia in cōtemptum, & copia mutatur in inopiam. Rursumque inopia in copiam, & contemptus demutatur in superbiam: propheta utrunque istud per uerba eadem monstrante, cum dicit: Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis. Siue quod modo opprobrium ferant qui postea in regno dei abundabunt, quòd & nunc in aspernatione sint, qui postea per fidei confidentiam superbiant: siue quòd iudicij tempore opprobrium & aspernatio in eos qui nunc in seculo abundent ac superbiant reuertantur. Paulus in infirmitatibus & in angustijs suis gloriatur: iudicem quoque eligi potentium ex contemptibilibus ecclesiæ præcepit. Mutuam sibi legem ille & Petrus instituunt: ut meminissent egenorū, eorumque curam facerent solicite. Minimorum angeli dei eum quotidie uident, humilis exaltabitur, et optimum sacrificium deo est cor contritum & humiliatum. Non ergo abijciamus humilem, non contemnamus pauperē, non transeamus indigentē: ne profundo ab chao separemur, ne refrigerare nos minimo digito suo dedignetur, quia opprobriū abundantibus, & aspernatio superbis sit. Demutabilis est ista cōuersio, & digna in bonos ac malos uicissitudo, quam in euangelijs ostendit, dicens: Beati lugentes, quoniā ipsi cōsolabuntur. Et rursum: Væ uobis qui ridetis, quoniā flebitis, ait dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen. Luc. 16 Matth. 5 Luc. 6

Canticum graduum Psal. CXXIII.

ATtulit magnum nobis compendium psalmus anterior. Ab eo enim in hunc scanditur. Oculi namque mentis nostræ intēti in deum fuerunt usque ad misericordiæ finem, multis undique aspernationibus & opprobrijs circumstantibus. Post quæ misericordiam consecutos, & de opprobrio in abundantiam, & de aspernatione in superbiam collocatos, quid agere ac loqui nos oporteat propheta demonstrat, dicens: Nisi quòd dominus erat in nobis dicat nunc Israel, nisi quòd dominus erat in nobis. Cum exurgerēt homines in nos, forte uiuos deglutissent nos.) Et quidem sermo ipse talis est, ut intelligatur prophetæ esse instituentis quid dici à cæteris oporteat. Primum enim res ipsa dicta est: dehinc qualiter sit dicenda monstratur. Et hic fuit ordo, ut quid agendum, dehinc qua tenus agendum esset ostenderetur. Nisi quòd dominus erat in nobis dicat nūc Israel. Dictum est ergo quid dici ab Israel oporteret de Israel. Israel frequenter admonuimus eum existimandum esse, qui deum mentis oculis contemplatus sit. Nunc ergo secundum propheticā doctrinā cognito quid dicere debeat Israel, loquitur, nisi quòd dominus erat in nobis. Cum insurgerent homines in nos, forte uiuos deglutissent nos. Hoc ergo Israel ille exemplū accipiens à propheta dicit: quia audiuit, nisi quòd dñs erat in nobis, dicat nunc Israel. Non est aūt leue

leue mandatũ illud, quod necesse fuit præeunte quodam prophetæ præconio
demonstrari. In his nanque rebus quæ difficiles sunt, desideratur exemplũ. Omnis enim natura hominum insolens ad res secundas est, & imbecillitatis suę immemor inconsulte in prosperis iactans est: quod ab homine doctrina dei erudito abesse oportet. Quis enim relictus est nobis gloriandi locus, recordantibus omnia ex deo esse? Si nos nobis uitam inseruimus, debemus & nobis corporum speciem: si ipsi pluuias æstusque moderantes, ex nostro esse prouentus fructuum gloriemur: si non in omnibus opus est dei misericordia, etiã omnia nobis tanquã ex nostro sint uendicemus. Nunquid fortis fortem se gloriabitur, quem corporis ægritudo efficiet infirmum? Nunquid diues in opibus gloriabitur, cui hæc omnia fortè fur, prædo, tyrannus abripiet? Nunquid nobilitas gloriabitur, effecta nõnunquam indigna & miserabilis seruitus? Nunquid sapiens gloriabitur, incertus quid in momento sibi accidat? Sed si quid horum sine molestiæ alicuius interpellatione utimur: delectamur, efferimur. Et si ex aliqua tristitia in gaudiũ reuertamur; huius ipsius uix adepti gaudij incapaces ultra sen-
Hiere. 9 sum humanę imbecillitatis extollimur, immemores dicti huius: Non glorietur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua, neque diues in diuitijs suis: sed in eo glorietur qui gloriatur, intelligere se & cognoscere quoniã ego sum dominus. Ergo nos de consuetudinis nostræ uitio insolentes, quodam præscripto confessionis propheta formauit: & ad honorem deo reddendum, & in eo gloriandum exemplo ammonitionis edocuit, dicens: Nisi quòd dominus erat in nobis dicat nunc Israel. Audistis igitur à propheta quæ dicere nos oportet: dicamus & nos nisi quòd dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, fortè uiuos deglutissent nos.) Perpessi nanque hominum insectationes, regum impias constitutiones, conciliatorum illecebrosas adhortationes: cum in fide maneamus, cum in timore dei resideamus, cum in spe bonorum æterno-
Matt. 28 rum immoremur; adiuti dei misericordia, scientes fidelem eum qui dixit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Ad hunc habitantem in nobis gaudia nostra referamus, huic si quid in nobis est debea-
1. Cor. 4 mus: à Paulo beato docti, nihil nostrum existimandum, dicente: Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? A sancto uero Iacob patriarcha modestiam referẽdæ gratiæ cognoscen-
Gen. 48 tes, cum dicit: Deus qui nutriuit me à iuuentute mea, & angelus eruens me ex omnibus malis. Non est autem in usu hominum, ut uiuos alios uorent: neque usque ad carnes glutiendas odia procedunt. Sed neque nunc de eruto à morte corpore gaudium est: sed de anima à peccato conseruata, atque à peccatorum consortio liberata. Idcirco ait, forsitan uiuos deglutiendos fuisse: scilicet in corpore adhuc positos, à morte peruasos, atque à peccato comestos. Hæc uiuorum mors est: uiuere luxui, somno, sacrilegijs, adulterijs, cædibus. Deo ergo gratiæ agendæ sunt manenti in nobis: quòd per fidem eius doctrinamque uiuentes, non deglutimur ab istis. Fit ergo hic in gratulatione ordo, qui est in iniquitatibus. Nanque ab insurgentibus primum aduersus nos deglutiti non erimus: sed ne postea quidem irascentibus eorum animis ab aqua domino protegente absorbebimur. Ait enim: In eo cum irasceretur animus eorum aduersus nos, forsitan aqua absorbuisset nos.) Sed quid hoc est? Animi hominum irascunt, & aqua nos absorbet? Nunquid ad motus mentiũ incitatarũ ultrices aquæ assistunt, aut animales sunt ut absorbeant? Enecari aqua qui demersi sunt possunt: absorbere aũt id quod inanimale est non potest. Quærendum ergo nobis est, quid hic intelligi oporteat. Et meminisse eorũ locorũ necessariũ est, in quibus

aquæ

aquæ facta fit mentio. Et quidem in exordio libri Genesis ita scriptum est: Et spiritus dei ferebatur super aquas. Et rursum, Tenebræ erant super faciẽ abyssi. Et iterum, Dixit deus, fiat firmamentum in medio aquæ, & sit diuidens inter aquam quæ est sub firmamento, & inter aquam quę est super firmamentum. Et rursum, Aqua quæ super cœlos est, laudet nomen domini. Et rursum, Viderunt te aquæ deus, uiderunt & timuerunt. Ergo quia lex spiritalis est, & fides historiæ non periclitatur, si rebus effectis inesse connexã sibi extrinsecus significantiam existimemus, uidemus & aquas esse super quas sit spiritus dei, & aquas esse quæ super cœlos sint, esse & quæ in terris sint, & aquas esse quæ laudent, & aquas esse quæ timeant. Per quas rectè significari nationes intelligemus, in quibus sint spirituales, sint tenebrosæ, sint cœlestes, sint terrestres, sint gloriosum aduentum domini laudaturæ, sint & timentes. Hæ ergo sunt trepidæ, terrenæ, tenebrosæ, absorbere nos uolentes, animis concitatis in iram, & toto diabolici furoris impetu cõmotis, tanq̃ maximę hyemis tempestates torrentibus, & per præceps ruentibus. Atq; ita in ordine confessionis nostrę ad dominum adiecit propheta: Torrentẽ pertransiuit anima nostra, forsitan pertrãsisset anima nostra aquam immensam.) Ecce diaboli & suorum irruentes impetus, & ex turbidis motibus concitatos furentesq; procursus, tempestates temporariæ torrentes: sed hæc intolerabilis aqua animam non transit, in qua deus habitat. Intolerabilis aũt est deo uacuis: his autẽ in quibus deus est, torrẽs repentinus est: post paululum uero, ad transeundi facultatẽ aridus & exhaustus. Atq; ut nullus hic de aquis sensus esset, consequitur: Benedictus dominus qui nõ dedit nos in captionem dentibus eorum.) Et qui sunt torrentium dentes? Sunt plane ad laniandum apprehendendumq; uehemẽtes, ira, cupiditas, lasciuia, odium, gula, auaritia. Hi sunt dẽtes mali & tenaces. Per hęc enim in nos captos laniatosq; dominantur, dum uitiorũ suorũ aut ministros aut consortes esse nos faciunt: quibus nõ carnes nostræ, sed animę, nisi deus in nobis esset, manderent. Ait enim:

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantium.) Laqueos qui uenantur occulte & fallentes prætendunt, aut absconsos uallibus, aut herbis contectos, aut cibis oblitos, nubibus concolores. Et bæc quidem ad bestias atque aues cæteras, nobis uero aduersus animã hęc parantur: Est enim nobis laqueus ocium, pecunia, ambitio, lasciuia. Hæc prætenduntur, hæc blandiũtur, hæc falluntur, sed ab his omnibus uoluntas nostra est refrenanda. Omnibus enim hi laquei prætenti sunt, sicut scriptum est: Non enim iniuste in terram prætenduntur retia auibus: perfecta enim gloria est, ab his laqueis qui prætensi sunt euolare. Deniq; psalmus ita dicit, Anima nostra sicut passer etepta est de laqueo uenatorum. Non utiq; uenantium, sed eorum quibus in uenatione tensi sunt laquei. Non enim cum quis in laqueum inciderit, tunc fiet peccator, sed cum omnibus tendantur, ille autem qui iam sit peccator in laqueo est, sicut scriptũ est: Oculus meretricis, laqueus est peccatoris. Ergo à peccatis omnibus abstinendum est, ne incidamus in laqueũ. Spirituales enim sumus, & euolamus ut passeres. Passer auis domestica, & ædificiorum incola: non momentanea, nõ temporaria, sed sine demutatione ulla aut temporis obseruatione consistens. Nos ergo sine uicissitudine temporum ecclesiam incolentes, abstineamus à peccatis: ut à laqueis euolemus. Laqueus enim per deum in nos habitantem conteritur, quia ita sequitur: Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cœlum & terram.) Hoc adiutorio laqueus conteritur, hoc adiutorio liberamur, in nomine domini, qui fecit cœlum & terram: quod est super omne nomen, in quo omne genu flectitur, cœle-

ſtium, terreſtrium & infernorum: & omnis lingua confitebitur, quia dominus Ieſus in gloria eſt dei patris, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Canticum graduum. Pſalmus CXXIIII.

Vi confidunt in domino ſicut mons Sion.) Faciunt nobis pleriq; obſcuritatem, uolentes ſcripturas propheticas ſolo aurium iudicio æſtimare: & non aliud in his intelligere, quàm quod ſub ſingulis rerũ quarumcunq; uocabulis audiatur. Quod cum uolunt, neq; nobis quod intelligamus relinquunt: neq; prophetas non dico cœleſtia, ſed ne terrena quidem rationabiliter dixiſſe conſtituunt. Quid enim aut à nobis congrue tractabitur, aut ab illis recte dictum exiſtimabitur: cum aquas laudantes, uidẽtes, timentes & plaudentes manibus audiemus: niſi ex autoribus ſcripturarum earundem, ſub aquarum nomine aliud ſignificari quod alterius ſit generis monſtremus? Id ſcilicet quod ſit uiuum ac ſentiens, & ad rei uniuſcuiuſq; iudiciũ ſuo ſe motu ſenſuq; ſemper mouens: quod eſſe homo intelligitur, laudans, uidens, timens, plaudens, iudicans. Nec enim humanæ affectionis genera in aquis eſſe ſermo propheticus ædidit: quorũ quia in aquas natura non conuenit, nec propheta de aquis dixerit, nec nos de aquis dictũ intelligamus. Hæc propter ea quę in præſenti pſalmo ſunt retractari conuenit, quę talia ſunt:

Qui confidunt in domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hieruſalem, montes in circuitu eius.) Nomen montis Sion, & habitatio in Hieruſalem, & montes circum eam, ſi nullam interioris intelligentiæ habent cauſam: inanis eſt pſalmus, & mendax propheta, in quo ſpiritus ſanctus loquutus eſſe credatur. Eſt enim mons Sion ciuitati Hieruſalem imminens: eſt eadem ciuitas, circa quam extrinſecus plures ſunt montes. Qui ergo confidit in domino, quem profectum habebit, ut ſit ſicuti mons Sion? Ex rationabili homine fieri ſaxum, arborem, ceſpitem: & de natura animali in naturam inanimalem referri? Iam uero quomodo fidelis hic ſermo ſit: non commouendum eum in æternum, qui habitat in Hieruſalem? Nunquid Hieruſalem ipſa ſanctificationem habitantibus afferebat, ut habitatio eius firmitas eſſet æterna: cum illic ſacrilegia, cædes prophetarum, iudicium mortis in deum, fuga apoſtolorum, crucis ſcandalum ſit? Habitantes autem in ea quoties captiui, quoties perempti? Ad ultimum urbs ipſa funditus diruta eſt, & qui uaſtationi eius reſidui erant, iam capti atq; diſperſi ſunt: propheta hoc impietatis eius excidium

Eſa. 1 ita antea nunciante: Terra ueſtra deſerta, ciuitates ueſtræ igni crematæ, regionem ueſtram in conſpectu ueſtro exteri comedent, & deſolata & ſubuerſa à populis extraneis derelinquit̃ filia Sion, ut tabernaculũ in uinea, & ſicut caſa cuſtodiaria in cucumerario. Iam ergo inanis eſt ſermo, inanis eſt prophetia quæ addiderit: Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi ſui ex hoc & uſq; in ſeculum.) Hieruſalem euerſa eſt, populi eius extincti ſunt, reliquiæ eius diſſipatæ ſunt: hodie in ea non habitat non ſacerdos, non propheta, non princeps: ſed ipſa obtrita, deſerta, ſine fructu eſt. Et quomodo habitator eius non commouebitur in æternum? & dominus in circuitu populi eius ex hoc & uſq; in ſeculum? ergo non poteſt de ea prophetatum uideri, à qua prophetiæ ueritas diſſidebit. Sequens igitur eſt, ut quæramus in quos dictorum ratio conueniat. Et quidem primum animaduertendum eſt, non alterius montis quàm Sion factam mentionem. Legimus enim montem eſſe domini & Choreb: uſq; ad quem primum Moſes cum multa obiſſet, acceſſit. Eſſe & montem domini Sina, in quo populo lex ſcripta ſit. Eſt & Sion mons ſupereminens Hieruſalem: ſed quia in hunc montem prophetiæ nullus eſt fructus, uidẽdum eſt quid in mon-

in monte intelligi oporteat, & habemus optimum intelligentiæ ducem Esaiã. Nam cum superius montem domini excelsum significasset, ad quẽ gentes uenturæ essent, ait: Propter hoc sic dicit dominus. Ecce mitto in fundamenta Sion lapidem præclarum, electum, angularem, preciosum in fundamẽta eius, & qui credit in eum, non confundetur. Et non ambiguum est Apostolum fundamentum Christi significasse, per quod beata illa dominici corporis ecclesia, cuius fundamentum est Christus, significari uidetur in mõtem, quam idem Apostolus & Hierusalem nuncupat, dicens: Quæ nunc est Hierusalem, & seruit cum filijs suis. Ea autem quæ sursum est Hierusalem, libera est, quę est mater nostra. Habemus ergo montem Sion domini, habemus & ciuitatem dei Hierusalem: & nominis Sion interpretatio est speculatio. Sic ergo montẽ domini in Daniele accipimus, ex monte in lapidem, & rursum ex lapide in montem: exinaniuit enim se in forma dei constitutus, & formam serui accepit: & per passionẽ suam mũdo cum superstitionibus suis terroribusq; prostrato, in gloria dei patris est: & deus super omnia est propter infirmitatem carnis ex monte in lapidẽ exinanitus, propter gloriam passionis ex lapide rursum effectus in montem: mõs super eminens & excelsus, in quo ipsi nosmetipsos per assumptionem carnis nostræ corporisq; speculamur. In eo enim sumus resurrectio in resurrectione nostri, in eo nobis est corporis contẽplatione speculatio. Est enim Sion mons Loquitur interpretationem hanc Hebraica lingua, qua dictum est, mõs Sion mõs speculationis est. Loquatur & Paulus & dicat: Nostra aũt conuersatio in cœlis est, unde & saluatorem nostrum expectamus dominum Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suę. Dicat & rursum: Et cum essemus mortui peccatis, uiuificauit nos simul cum Christo, & coexcitauit & collocauit in cœlestibus. Dicat & Euãgelium: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Dicat ergo nunc & propheta: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, nõ cõmouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem. Sequamur Apostolum, sequamur Euangeliũ, sequamur Prophetam. Confidamus in domino, ut conformes corporis gloriæ dei simus. Habitemus nunc ecclesiam cœlestem Hierusalem, ut nõ moueamur in æternum. In hac enim habitãtes, habitabimus & in illa: quia hæc illius forma est. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Et nũc uidemus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Sed & hæc cœlestis, & illa cœlestis: & hæc Hierusalem, illa quidem ecclesia angelorum multitudine frequentium. Sed est ecclesia primitiuorum, & est ecclesia spirituũ in domino fundatorum. Fundandi ergo sumus in spiritu, & in hac habitantibus standũ est, nõ discurrendum: sicuti Mosi dictum est: Tu autẽ hic mecum sta. Non simus procursibus uagi, necq; uijs incerti, necq; inanis doctrinæ uento euolantes. In æternum enim manendum est, si sine commotione steterimus. Sed necq; desunt stare uolentibus sanctorum custodię, necq; angelorum munitiones. Dicitur enim: Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui ex hoc & usq; in seculum. Hos ergo secundum superiora exempla mõtes esse existimabimus: humilitatẽ terræ excedentes, firmos & excelsos & immobiles. Cum enim & montem significari ecclesiam, id est dominũ in corpore legimus, & inuenimus mõtes dei exultare atq; lætari (scriptum est enim, Montes exultauerũt ut arietes) quomodo possumus montes nõ eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam gloriosi iam in dei rebus exultãt? Ac ne leue præsidium in Apostolis, uel patriarchis ac prophetis, uel potius in angelis qui ecclesiam quadam custodia circumsepiant, crederemus: adiectum est, Et dominus in circuitu po-

Esa. 28

Ioan. 1

Deut. 5

puli sui ex hoc & usq; in seculum. Sed fortè apostolorum uel angelorum custo-
dia sufficiens existimetur. Verum id quidem est, sed & Mosen audiamus. Nan-
que cum ei dominus dixisset: Ecce angelus meus antecedet te, & ille respondit:
Exo. 32 Nisi tu mecum ambulaturus es, ne me expellas hinc. Bonum quidem præsidi-
um angeli, sed melius domini. Multis anima nostra laqueis appetitur, multis
aduersus nos armis dimicatur. Non terra, non maria, non aer à fidei nostræ pe-
riculo uacant. Rapiunt oculos nostros raræ incogniti maris gemmæ, occupat
animum terræ aurum, totis nos mortis nostræ illecebris spirituales nequitiæ &
aeris huius uirtutes circumuolant: per uitæ præsentis molestias, per alienæ uo-
luntatis mores atq; lasciuiam insidiantes, ut irascamur, ut oderimus, ut ame-
mus, undique expectamur & appetimur. Sciens ergo dominus non aduersus
carnem & sanguinem nobis pugnam esse, sed aduersus mundi huius potentes
Matt. 28 & nequitias spirituales: ait euangelia consummans: Ecce ego uobiscum sum
omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Adest enim: & cum fideli-
ter inuocatur, per naturam suam præsens est. Spiritus nanque est omnia pene-
trans & continens. Non enim secundum nos corporalis est, ut cum alicubi ad-
sit, absit aliunde: sed uirtute præsenti, & se quacunq; est porrigenti, cum replen
te omnia eius spiritu in omnibus sit, tamen ei qui in eum credit adsistit. Nam &
tribus uel duobus in nomine suo congregatis erit præsens, & in circuitu om-
nis populi sui ex hoc & usque in æternum. Sed quid sibi uult, esse eum in circui
tu populi sui ex hoc & usque in seculum? Quia non relinquet uirgam pec-
catorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus
suas.) In uirga potestatem intelligi conuenit, insigne enim potestatis est. Vir-
gam accepit Moses, qua posset omnia. Fuit & uirga Aaron, sed fuit & uirga
Pharaonis, fuit & uirga Nabuchodonosor. Ergo in circuitu nos dominus custo
dit: ne super sortem nostram peccatorum uirga derelinquatur. Veniũt quidem
tribulationes, sed non permanebunt: ueniunt persecutiones, sed non persi-
stent. Multi redigere libertatem fidei nostræ in captiuitatem uolunt: sed con-
fessioni nostræ quam in Christo habemus, nemo dominatur. Non enim super
sortem nostram peccatoris uirga derelinquitur. Dominus nanque in circuitu
populi sui est in æternum: ne uicti & fatigati uirgæ imperio, ad iniquitatem ex-
tendamus manus nostras. Sed uirga cum inciderit, auferetur: & peccator cum
incubuerit, non derelinquetur. Breue est quicquid patimur ab aduersarijs dei:
& habet uictoriæ præmium, licet non habeat prælij longi laborem. Dominus
adest, etiam si uis aliqua compellit. Abstineamus manus nostras ab iniquitati-
bus, non extendamus opera nostra in peccata: quia domino in circuitu nobis
constituto, uirga peccatoris non derelinquetur ut maneat. Postq; conuersio fit
prophetæ, retributionem à domino ei qui ab iniquitate manus abstinuerit im-
precantis. Bene fac domine bonis & rectis corde.) Probitatem & facti &
uoluntatis in utroque significans. Multis enim uel propter hominum fauorem
uel propter periculum & metum facti opus bonum est. Verum nisi ex uolun-
tate boni simus, etiam si hominibus boni uidebimur, tamen deo boni non su-
mus: quia perfecta bonitas in recti cordis consistit affectu. Retributio autem
ut bonis adest, ita & malis non abest. Nam sequitur: Declinantes autem
ad obligationes abducet dominus cum operantib. iniquitatem.) Et hic quoq;
duplicis significantiæ sermo est: declinantium ad obligationes, & operantium
iniquitates. Qui declinant, ex alio in aliud declinant: id est, ex bonis operibus
recti cordis in obligationes. Et quas esse obligationes existimabimus? Eas nem

pe

pe, quas solui monuit propheta: dicens: Non tale ieiuniũ elegit dominus, sed
solue omne uinculum, nodum iniquitatis dissolue, obligationes uehemen-
tium commutationum. Si quis ergo se à præceptis dei declinans, his obliga
tionibus colligauerit, abducetur cum operantibus iniquitatem: in eandem
scilicet sententiæ pœnam transgressor & iniquus futurus. Qui enim operatur
iniquitatem, ab obseruatione legis alienus est: qui autem declinat ex lege, le-
gem in qua mansitante, transgreditur. Non declinandum igitur ad obligatio-
nes est: neque libertas nostra est nexibus seculi & mundialium negociorum
uinculis inserenda. Nouit beatus Paulus hanc libertatis solutionem, qui dicit 1. Cor. 7
Solutus es ab uxore, noli quærere ligationem. Et hoc non de criminoso uin-
culo necessariæ ligationis sensit. Cæterum sunt alia uincula, quæ fidem no-
stram impediunt & obligant, sibiq; connectunt: maxime augẽdæ pecuniæ la
bor, & negociandi insyncerus profectus. Hæc enim ita obligant peccatis, sa-
cramentis, commercijs: ut sibi nos captos seruosq; detineant. Ab his ergo
mens, uoluntas, studium soluendum est: quia declinantes ad obligationes
unà abducẽtur cum operantibus iniquitatem. Erit autem Israel pacificus, nõ
derelicta super se uirga peccatoris: sed in fide perfecta, ac spe æterna manens,
audiet pro portione sibi dici: Pax super Israel. Ille est enim pax nostra, qui fe- Ephe. 2
cit utraq; unum: dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula
seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psalmus CXXV

Nconuertendo dominus captiuitatem Sion &c.) Nisi essent
in psalmis quædam tales prophetiæ, ut in res atque homines eo
rum temporum, quibus scripta sunt, non conuenirent, profe-
cto auderent multi nihil in psalmis spiritaliter dictum existima-
re, putarentq; nos quasdam cõmenticias assertiones, & ementi
tas interpretationes inquirere, quibus uideremur altius nescio quid ac pro-
fundius cæterorum sensu intellexisse: perinde quasi nos sensui nostro ea quæ
scripta sunt, coaptemus, & nõ magis ex his quæ scripta sunt, sensum legẽtis &
solicitæ intelligentiæ consequamur. Scriptura enim legis manet, atque est an
terioribus quàm adesset dominus in carne temporibus, consummata à pro-
phetis, audita à Iudæis, pertractata à regibus, suscepta à gentibus: sed intelle-
cta & probata à Christianis. Hoc fortè insolens existimetur. Planè insolens
est, si nobis hanc gloriam præsumimus, si tantum infirmitati nostræ licere uo-
lumus, ut tantis temporibus abstrusa, tantis humani generis obscura ætati-
bus, in quib. intelligendis frustra reges laborauerint, ipsi doctores & magistri
legis errauerint: nos stulti seculo, & purgamenta mundi, & delitamenta sapi-
entibus, de eorum intelligentia gloriemur. Sed tamen intelligimus, quia non
mendax est qui dicit: Petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulsate Matt. 7
& aperietur uobis. Et scriptum est: Quia qui dixit, quoniam oportebat imple Luc. 24
ri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi, & prophetis, & in psalmis de me: tunc
aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, & dixit illis: Quoniam sic scri-
ptum est, Christum pati, & resurgere ex mortuis tertia die, & prædicare in no
mine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Non
ergo ex nobis est quod intelligimus: sed ex eo, qui quæ innoscibilia erant fe-
cit intelligi. Itaque ab eo speranda intelligentia est: qui & pulsantibus ape-
riet, & quærentibus demonstrabit, & petentibus non negabit. Nam quo-

modo intelligi poterit hic psalmus, cum à rerum gestarum historia dissonet? Nusquam enim captiuitas populi huius, quæ usque ad Dauid tempora scribitur: sed longe postea quàm Salomon filius eius regnum obtinuit, seruiuit captus Israel Assyrijs, dehinc Iuda Babylonijs. Quomodo ergo Dauid in eodem psalmo tanquàm captus orat? Aut quomodo auersa à se captiuitate lætatur? dicens: In conuertendo dominus captiuitatem Sion facti sumus tanquam consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum illis.) Quanquàm autem religiosum sit, existimare futuræ captiuitatis demutationem secundum prophetiæ scientiam prænunciatam fuisse, & ea quæ indubitate essent gerenda per fidem gerendorum commemorasse pro gestis: tamen dictorum uerborumque uirtus, eius reditus gratulationem, qui post captiuitatem Babyloniæ indultus est, nunc nos intelligere non patitur: cum præsertim eundem reditum grauior postea sit consecuta captiuitas, & indignum sit propheta, tanquàm ignorantem, amoto omni captiuitatis opprobrio gratulari, cum indemutabili rursus opprobrio captiuitas iterata successerit. Est autem nunc omnis in psalmo, sicuti singularum rerum expositione monstrabimus, ex captiuitate uitiorum in libertatem cognitionis dei redeuntis animæ gratulatio. Et quidem grauis est captiuitas corporalis, quæ iure libertatis amisso, uictorum dominatui subditur: & seruiunt tum quidem corpora, sed nequaquam capitur fidelis animæ libertas. Testes sunt mihi tres pueri inter flammas cantantes: testis Daniel in fame leonum, prophetæ prandio saturatus: testis Eleazar inter iura dominorum, patrijs suis legibus liber: testes cum matre sua martyres septem, deo gratias inter noua mortis tormenta referentes. At uero quanto infelicior est animæ captiuitas? Si auaritia cœperit, per corpus latrocinatur ac grassatur: si libido uicerit, communicat cum corporis seruitute: si luxus, ira, odium, temeritas, ebrietas, inuidia subegerit, his imperantibus sibi dominis, & anima, & corpus in commune famulantur: atque ita captiuitatem animæ, & corporis sequitur captiuitas. Cæterum conditionem corporis religiosę animę generositas despicit. Officium quidem durum, tamen homini non omnino miserabile; quia seruitur à seruis. At uero animæ captiuitas quàm infelix est? Auarus cariturus semetipso, carere timet pecunia: negociosus, tristis, anxius, sine requie ulla, damni metu semper detinetur: honestatis immemor est, amicitiarũ inobseruans, humanitatis fugax, religionem nescit, bonitatẽ omnino odit. At uero cui libido domina est, in quo cœno dedecoris uolutatur? Pendet ad occasiones adulteriorum: anxius circa lasciuiæ suæ feruorem, oculis, mente, corpore totus in scortis est. Videns quotidie atque audiens humanas in adulteros leges, adulterium in ipso foro cogitat: quod agit timet, & quod timet nõ fugit. Quid uero infelicius ebrietatis dominatu? Ventri ultra capacitatem infundere, sensui rationem adimere, non loqui, non meminisse, non stare, & mortem quandam naturæ incolumi imperare? Quam dedecorosus autem est furentium motus, temeritatis impetus, odiorum stimulus, liuoris anxietas? Quanta ergo perturbatio eorum est, quanta calamitas, qui supra memoratis malis seruiunt? Verum si cognita sapientiæ doctrina, & dei prædicatione, & remissione uniuersorum horũ peccatorum & resurrectione corporum, & æternitatis consortio, & regno cœlesti, à dominatibus superioribus de auaritia ad munificentiam transeamus, de libidinibus ad continentiam migremus, de ebrietate ad ieiunia reuertamur, de fu-

roris

roris temeritate, odio, liuore ad placabilitatem, rationem, misericordiam, benignitatem euolemus: discentes hæc omnia à lege & prophetis, euangelijs & apostolis, & cantantes ex lege: Dominus conterens bella, dominus nomen est illi, cognoscentes à propheta: Ego sum qui feci cœlum & terram ex nihilo: credentes ab euangelio: In principio erat uerbum & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: pronunciantes ab Apostolo: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus uniuersæ creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra: Et cum gentes conuersionem nostram ex uitijs in uirtutes, ex ignorantia dei in confessionem eius effectam ad mirabuntur: tunc psalmi prophetiam nobis intelligi posse testabimur, dicentes: Dum auertit dominus captiuitatem Sion, facti sumus consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum illis.) Auertit enim dominus captiuitatem nostram, per remissionem peccatorum. A dominatu enim uitiorum animam liberauit, antenora delicta non reputans: & nos in uitam nouam renouans, & in nouum hominem reformans, constituens nos in corpore carnis suæ. Ipse est enim ecclesia, per sacramentum corporis sui in se uniuersam eam continens. Non erat Sion antequam liberaretur, sed Sion est quæ liberata est. Nomen cum libertate conuenit. Neque enim manentis, sed auersæ captiuitatis hoc nomen est. Quod uero ait, facti sumus tanquam consolati, meminit & Apostolus interim tanquam consolatum esse se, dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et qui nunc pro parte scit, & pro parte prophetat, & qui scit repositam nobis esse Hierusalem in cœlo, & cum dicit, dissolui melius esse, & cum Christo manere. Sumus nunc quidem consolati, quia dominus ait: Mittet uobis pater & alium consolatorem. Cum dicit alium, superesse se docet. Superest enim: Expectat nanque omnis creatura reuelationem filiorum dei. Reuelatio illa, consummata consolatio est. Cæterum nunc tanquàm consolatione ipsa interim non carentes, licet sit consummationis suæ nobis residua perfectio: repletur enim gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione: Non enim sufficientia sunt ad reddendas deo laudes linguæ nostræ atque oris officia: Mutauimus crimina in innocentiam, uitia in uirtutes, ignorantiam in cognitionē, interitum in immortalitatem. Et hoc à dei gratia, faciente pœnitendorum finem, & nouorum bonorum initia reddente. Quod enim optabilius nobis est tempus? quo adulterabamus, an quo maluissemus uirgines fuisse? Quo ebrij eramus, an quo ieiunijs lætamur? Quo pecuniæ seruiebamus, an quo pecuniæ nostræ benignitatis est usus? Quo dæmonia adorabamus, an quò pecunijs imperamus? Quo placere seculo gestiebamus, an quo seculum uincimus? Quo deum nesciebamus, an quo hæredes deo præparamur? Hanc spei nostræ fidem gentes contemplantes, dicunt: Magnificauit dominus facere cum illis. Hanc in uirtutes uitiorum demutationem contuentes, dei in nos magnificentiam admirantur. Idipsum etiam ex sensu adeptæ huius beatitudinis nos quoque confitemur, in oris gaudio, & linguæ exultatione: Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus sicut lætantes.) Lætamur enim de profundo ac miserabili cœno nunc ablutos nos fuisse: & nouos ex omnibus uitæ anterioris uitijs constitisse. Et quia propheta futuræ spei gaudia loquebatur, licet secundum scripturæ consuetudinē tanquam de præteritis gratularetur: tamen per cōsequentem precem non sui

Iudith 16
Esa. 48
Ioan. 1
Col. 1
Rom. 7
Ioan. 14

temporis res has esse declarat, dicens: Conuerte domine captiuitatẽ nostrã.)
Si fuit tanquam consolatus cum auersa est captiuitas, quomodo nunc ut ea à
se auertatur orat? Sed in superiorib. prophetic̨ scientiæ fuit sermo, futurorũ
gaudia tanquam de præterito nunciantis: nunc autem de auertendis commu
nis oratio: cui se propheta tanquam & ipse captus admiscet, tanquam adhuc
Pro. 18 in ijsdem se esse cognoscat. Scriptũ est enim: Iustus in principio sermonis sui,
Esa. 34 ipse sibi accusator est. Et rursum: Confitere primum peccata tua, ut iustificeris.
Et beati qui lugent, quia ipsi cõsolabuntur. Scit quidem propheta se liberum
sed tanquam captus deo subditus est: siue per propriæ confessionis discipli-
Luc. 18 nam: quia ubi peccati confessio est, ibi & iustificatio à deo est, quod in publi-
cano & pharisęo dominus testatus est, cum Pharisæus iustum se gloriatus est,
publicanus uero pro peccatis orasset. Ait enim: Amen dico uobis, quoniam
magis iustificatus est publicanus quàm Pharisæus. Siue ergo ob id propheta
conuerti captiuitatem communem precatur, seu quòd populum à peccatis
captum sciebat: & sicut, cum Apostolo, membro uni corpus omne compati-
tur, ita & populo captiuo à peccatis propheta concaptus est. Sed tamen o-
rare pro captiuitate sua bonum sibi esse demonstrat, dicens: Qui seminat
in lachrymis, in gaudio metet. Euntes ibant & flebant mittentes semina sua.
Venientes autem uenient in exultatione, portantes manipulos suos.) Quis
hic ad Iudæos sermo est, ut eo tum in hoc psalmo uideatur prophetata capti-
uitas? Quæ uero ad communem humani generis consuetudinem ratio est?
Quis enim unquam serens fleuit? Aut nunquid huius lamentabilis sationis
Iudæis usus ex lege est? Nequaquam igitur istud scriptum usquam aut gestũ
est: sed est prophetia superioribus dictis connexa. Duas autem esse sationes
sanctus Apostolus docuit, carnis & spiritus: demonstratis & enumeratis se-
minibus sationis utriusq;, cũ caro adulteria, ueneficia, comessationes, ebrieta-
tem, auariciam, idololatriam, & cætera his similia sereret: spiritus uero, pacẽ,
gaudium, continentiam, charitatem, sobrietatem, mansuetudinem, & quæ
sunt his consequentia seminaret, & sata sua unoquoque messuro. Cum igitur
optimum deo sacrificium sit cor cõtribulatum, & beati sint lugentes, quoniã
ipsi consolabuntur, & unusquisq; quæ seuerit metet, operum suorum fructus
in iudicium tanquam manipulos laturus: seminandum nobis est cum confessi
one peccatorum, cum luctu corporalis infirmitatis, cum lamentatione ac do-
lore conscientiæ nostræ, quod nequaquam possimus digne dei præcepta se-
cundum propositum uoluntatis explere. Tunc quæ in lachrymis seuerimus,
metemus in gaudio: euntesq; flentes, cum exultatione ueniemus, repleti fru-
ctib. nostris, & manipulis elaboratæ à nobis messis onerati: cõsolati per Chri
stum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psalmus CXXVI

Nisi dominus ædificauerit domum, in uanũ laborauerunt qui ædi-
ficant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigila-
uit qui custodiet &c.) Ratio & temporum & prophetiæ inten-
tã adhiberi ad præsentẽ psalmũ cognitionis postulat diligentiã:
ne fortè nos ad inanẽ intelligentiã absoluta quædã uerborũ spe
cies, & ipse ille gestorum corporalium ordo sollicitet, maxime cum plures
interiores causas doctrinę ꝓpheticę nesciẽtes, sensu Iudaico præteritorũ tẽpo
tũ prophetiam contineri in his graduum canticis opinentur: ut ea captiuitas
Hieru-

Hierusalem prænunciata sit, quæ sub Hieremiæ diebus acciderit, & eiusdē rursus depulsæ ciuitatis gratulationem profiteatur: sitq; eorum quæ psalmis bis enunciantur, aut seruitutis dolor, aut reditus lætitia. Non improbamus hunc sensum, neq; eorum intelligentiam coarguimus. Dignum est enim, ut miserabilem populi casum, & impietatis eius debitam pœnam, & post longæ seruitutis sufficientem peccatis grauibus satisfactionem, & misericordem in eos indulto redditu uoluntatem, secundum prophetiæ scientiam prophetæ spiritus præloquatur. Verum cum captiuitatis illius reditum grauior sit & iterumissa captiuitas cō secuta, & ædificationem ciuitatis receptæ miserabilis maneat & non demutanda uastatio, sciantq; & spiritalis reditus gloriam Israel reliquo reseruati, & cœlestis ac sanctæ Hierusalem ædificationem usq; ad beati ac dominici regni tempora comparari: maximeq; cum spes illorum dictum atq; res omnium horum psalmorum uirtutes & genera testentur: non intelligo cur tantum de caducis ac de mutabilibus malis, ac non etiam de æternis esse uelint prophetæ dolorem: & temporalium magis gaudiorum, & eorum quæ grauissime postea demutaturæ essent calamitates, potius quàm indemutabilium & æternorum intelligant demonstratam esse lætitiam: cum magnificentia prophetica magis dignum sit beata & æterna & cœlestia prædicasse. Quum igitur psalmi superiores captiuitatem non corporalem tantum & terrenam, sed sicuti libertatem non caducam, non præsentem, non secularem in se demonstrati sunt continere: tum etiam hic quoque psalmus nihil in se terrenum, nihil humile, nihil præteritis temporibus conueniens intelligitur esse complexus: sed secundum propheticam & apostolicam atque euangelicam autoritatem eas spes omnes prænūciare, in quas se patriarcharum desiderium, sanctorum expectatio, apostolorum fides, martyrum confessio, & omnium credentium cursus extendit: id est, in sancta tempora, in æternæ ciuitatis incolatum atque cœtum, in regni dominici beatitudinem, in spiritualis libertatis nouam gloriam, in consortium diuinæ æternitatis & regni. Atque ut id absolutius intelligatur, ipsas uerborum uirtutes proprietatesq; tractemus. Nisi dominus ædificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilauerunt qui custodiunt eam. In uanum est uobis ante lucem surgere.) Volunt plures sanctum Salomonem ædificationi ciuitatis & templi studentem, in eo ipso molitionis suæ tempore euersionem ciuitatis & templi quod condiderit prophetasse: quia & titulus ante latus autorem eum psalmi huius esse demōstret. Magnis enim uiribus & totis sui regni opibus magnum aliquid & deo dignum efficere tentabat: Nam usque ad centum quinquaginta milia uirorum, sicut scriptum est, in diuersos ædificationis usus ac ministeria occupabantur. Et quanquam instituta à se consuetudine, perfectis omnibus maxima custodia ciuitatis & templi solicitudo esset adhibenda: tamen cum non ignoraret itiamen tanti laboris operationem futuram, ciuitatem eandem à Babylonijs ob peccata populi diruendam, ista dixisse: Nisi dominus ædificauerit sibi domum, incassum laborauerunt ædificantes eam, Putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captiuitatem populi Dario rege reditum impertiente, & ædificata rursum per Zorobabel & Iosedech ciuitas fuit. Quorum inopem sensum ipsa illa posset consummatio ædificationis arguere: Nam per Aggeum prophetam ita ad hos eosdē instauratores Hierusalē dominus est loquutus: Adhuc semel, & ego mouebo cœlum & terrā, & mare & aridam: & subuertā sedes regum. Psalmi ergo uirius non in tempora tantum Salomonis, sed etiam in Aggei intelligēda est cōuenire: Aedificationis ēm utriusq; Aggei 2

labor

labor inanis est. Aedificata nanque per Zorobabel ciuitas, solum hodie ex se con flagrationis suæ cinerem, & deformium ruinarum præbet fœditatem. Et has se des regum, quas se ædificatores ad regni æterni gloriam instaurare arbitraban tur, uastatio iterata subuertit, sede adhuc etiam cæterorum subuertenda regnorum. Bene autem inania humani operis propheta esse opera prophetauit. Scit inutiles esse humanarum custodiarum uigilias, scit in cassum esse consurgentium matutinas solicitudines. Ciuitas & a se instituta, & ab alijs restituta, iam nulla est: Non profecit ædificatio uel prima, uel consequens. Et rectè ille ipse euertendæ ciuitatis propheta est, qui autor fuerat extruendæ. A deo ergo domus est ædificāda, quæ maneat: quia nisi quæ à domino ædificata sit, nō manebit. A deo ciuitas custodiēda ne pereat: quia nisi à deo custodita sit ciuitas, diruetur. Et primum quæ domus dei sit, intelligamus: ut per id cognoscamus, quatenus ab eo ædificanda mansura sit. Domus est habitantis habitatio. Sermo enim diuinus secundum intelligentiæ nostræ consuetudinem naturamque se temperat: communibus rerum uocabulis ad significationem doctrinæ suæ & institutionis aptatis. nobis enim, non sibi loquitur: atque ideo nostris utitur in loquendo. Conuentus quidem ecclesiarum siue templi, quos ad secretam sacramentorum religionem ædificiorum septa concludunt, consuetudo nostra uel domum dei solita est nuncupare, uel templum: scriptura quoque uel prophetica, uel apostolica ad demonstrationem locorum his est usa nominibus: uerum non hanc quæ à nobis ac nobiscum ita nuncupatur, domum dei esse ex ipsius

Esa. 66 dictis docemur. Ait enim: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum mihi ædificabitis, aut quis locus requietionis meæ? Nonne hæc omnia fecit manus mea? Non concluditur ergo ædificiorum domibus infinitus deus, nec loco in aliquo continetur uirtus immensa, quæ o-

Act. 17 mnia fecit: Apostolo id ipsum ita testante: Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt. hic cum sit cœli & terræ dominus, non in manufactis templis habitat. Nulla ergo deo requies est, & nulla habitatio? Et fortè ne quaquam credi tur esse qui nusquam est. Audiamus ergo ipsum de requie sua & habitatione te stantem. Ait enim: Hæc requies mea in secula seculorum: hic habitabo, quoniam elegi eam. Elegit autem Sion: sed nunquid eam, de qua præsens prophetiæ huius querela est, nisi dominus ædificauerit domū, in uanum laborauerunt qui ædificant eam? Sion in qua templum fuerat, euersa est. Et ubi sedes æterna domini? ubi requies sempiterna? Quod habitabile ei templū? nempe illud, de

1. Cor. 3 quo dictū est: Vos estis templū dei, & spiritus dei habitat in uobis. Hæc domus & hoc templum dei est, doctrinis & uirtutibus dei plenū, & sanctitate cordis dei uini capax incolatus, de quo idem hic propheta ita testatus est: Sanctū templū

Psal. 64 tuum mirabile in æquitate. Sanctitas, æquitas, continentia humana, deo templum est. Domus ergo hæc ædificanda per deum est. Humanis enim operibus extructa non permanet, nec doctrinis seculi instituta consistit, nec inani labore solicitudinis nostræ custodietur. Extruenda aliter est, custodienda aliter est: nō super terrā, non super fluxam & dilabentem arenam initianda: sed fundamentū eius super prophetas & Apostolos collocandum. Lapidibus uiuis augenda est, angulari lapide continenda, & mutuæ connexionis augmentis in uirum cō summatum, & in mensuram Christi corporis extruenda, specie quoque ac decore gratiarū spiritualium adornanda. Hæc ita à deo, id est, doctrinis eius ædificāda, non concidet. Huius domus ædificationem nunc Israel captiuus post plenitudinem gentium consequetur. Hæc domus, in domos plures diuersis fidelium ædificationibus in unoquoque nostrum ad ornatum & amplitudinem

beatæ

beatæ illius ciuitatis excrescet, cuius ciuitatis iam diu dominus uigil custos est:
cum Abraham peregrinum tuetur: cum immolandum Isaac reseruat: cum Ia-
cob seruientem ditat: cum Aegypto Ioseph uenditum præficit: cum Mosen ad-
uersus Pharaonem confirmat: cum ducem bellis Iesum deligit: cum David om
nibus periculis liberat: cum Salomonem dono sapientiæ munerat: cum pro-
phetis adest: cum Heliam rapit: cum Helisæum eligit: cum Danielem pascit: cũ
in camino pueros irrorat: cum tribus quartus adsistit: cum gignendo se ex uir-
gine Ioseph per angelum instruit: Mariam confirmat, Ioannem præmittit, Apo Ioan. 17
stolos eligit, patrem precatur, dicens: Pater sancte serua eos. Cum essem cum
his, custodiebam eos in nomine tuo: cum denique ipse ille post passionem æter-
næ in nos custodiæ suæ uigilias pollicetur, dicens. Ecce ego uobiscum sum om-
nibus diebus usque ad consummationẽ seculi. Hæc ciuitatis illius beatę atque san- Matt. 28
ctæ æterna custodia est: quæ ex multis in unũ conuenientibus, & in unoquoque
nostrum deo ciuitas est. Est enim hæc sancti corporis & fidelis animæ ei placi-
ta possessio. Quam domum ædificandam ipse in Euangelio testatur, dicens: Matt. 10
Amen dico uobis, non consummabiris ciuitates Israel, donec ueniat filius ho-
minis. Et huius quidem temporis & ædificationis beatus Apostolus meminit Rom. 10
dicens: Cum autem intrauerit plenitudo gentium, tum quod reliquum est
Israel saluabitur. Hæ igitur ciuitates, id est, sancti huius corporis atque ani-
mæ deo placitus incolatus & cœtus, hunc unum habent perfectæ huius bea-
titudinis & ædificationis artificem. Aedificanda ergo per deum hæc ciuitas
est, ut in augmentum consummationis suæ crescat. Non enim iam ædificatio
cœpta perfecta est: sed per ædificationem perfectionis consummatio compa-
ratur. Cæterum in ædificandis his domibus corporum, & animarum ciuitati-
bus, humanæ artes uacant. Inanes enim sunt omnes philosophorum uigiliæ,
& ociosæ solicitudines: & frustratum in inuestigandis naturæ secretis, & per-
scrutandis mundi laboribus studium. Sed lapsuram cito domum operatio ta-
lis ædificat. Inanis quoque erit matutina eorum resurrectio, quæ quanquam
omnibus, quæ in lucem uenerint, sit constituta corporibus: tamen ea quæ non
fuerint ædificata per deum, nequaquam eam quæ in domino ex mortuis resur
gente iam cœpta est, matutinæ resurrectionis gloriam consequentur. Ac ne
aliquam psalmus opinionem intelligentiæ in se terrenæ, & corporalis admit-
teret: perfectionis istius tempus, & ædificandorum significationem, ipso di-
ctorum suorum ordine docet. Nam humanis ædificationibus, & terrenis cu-
stodijs, & matutinis eorum surrectionibus improbatis, ait: Surgite post-
quam sederitis, qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis suis som-
num, ecce hæreditas domini filij, merces fructus uentris.) Nullus est relictus
in his dictis ambigendi locus: intelligentiæ tantum fides necessaria est. Rem
enim uerba eloquuntur. Nam prophetiæ ueritatem gesta deinceps consum-
mant, cognitionem uero gestorum doctrina euangelica atque apostolica sub-
ministrat. Ciuitas ergo à deo est ædificanda quæ maneat, quia humana ædifica-
tio infirma sit & caduca. Ac ne lapides, cæmenta, ligna ciuitatem hanc esse
existimaremus: quæ hæc esset, & quando esset perfecta ciuitas docet, dicens:
Surgite postquam sederitis. Sessio quiescentium requies est: à qua surgere iu-
bentur, qui ad perfectam hanc ciuitatem sunt comparandi. Et qui tandem
sunt isti qui surgere postquam sederint iubentur? Nempe qui manducant pa-
nem doloris. Panem doloris manducat, quisquis se hominem in uitijs natum
ac uiuere meminit. Cum enim uoluntas nostra per dei metum & spem æter-
norum ad perfecta innocentiæ opera contendat, & contrà naturalis quædam
con-

consuetudo uitiorũ in ipsis illis, è quibus emergere nititur immoretur: uitæ do-
lorem per infirmitatem destitutæ uoluntatis accipimus, secundum dictum pro
Eccle. 1 phetæ: Qui apponit scientiam, apponit dolorem. Cum enim ueritatis cogni-
tio uoluntatem nostram ad profectum consequendæ utilitatis instiget, & natu
ræ consuetudo uoluntatem scientem se proficere oportere detineat: profectus
scientiæ, profectus doloris est: cum in tantum se per naturam doleat detineri, in
quantum naturam sibi per cognitionem intelligat relinquendam. Huic ergo
dolor uitæ est, huic panis doloris est, cuius uitæ & doloris hic idem propheta
Psal. 79 meminit, dicens: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis lachry
marum in mensura. Tendendum est autem semper non etiam desinendum: ne
que idcirco ad perfectum non contendendum, quia doleamus id quò tenditur
non posse contingi. Sed in ipsa contendendi pertinacia, dolendum est nos con
Matt. 5 tingere non posse quò tendimus. Doloris huius dominus meminit, dicens bea
ti lugentes, quoniam ipsi consolabuntur: beatitudinem consolationis, ob luctũ
& dolorem non adeptæ consummationis impertiens. Propheticam autem uir
tutem ipse ille dispositus in tempora uerborum ordo seruauit, dicens: Surgite
postquàm sederitis. Quorum alterum in præsens est, id est, surgite, ne fide tan-
quam de incertis & dubijs ambigeret: cum ueluti præsentem efficientiam ueri-
tas propheticæ ammonitionis afferret, & uiuis nobis fiduciam spei non cunctã
tis insereret. Tempus autem huius quod præsens est mandati distulit in futurũ
in eo quod ait: Cum sederitis. In non ambigendis ergo mandatis præsentis est
ueritas, in consequendis autem expectandi temporis dispensatio reseruatur.
Vt autem quando sibi surgendum esset, cum sederint sciant: temporis ipsius de
monstrata est plenitudo. Cum dederit, inquit, dilectis suis somnum. Mortẽ san-
2. Reg. 7 ctorum deus frequentissime somnum nuncupat, ut ad hunc eundẽ Dauid: Cũ
obdormieris & requieueris cũ patribus tuis, tunc excitabo de semine tuo, qui
Ioan. 11 mihi erit in filium, & ego ero ei in patrem. Et dominus de Lazaro: Lazarus dor
1. Tess. 4 mit. Et Apostolus de resurrectionis ait: Quia nos qui uiuimus non præueniemus
eos qui dormierunt: Plenitudine itaq; gentium post somnum mortis recepta,
& Israel reliquo saluato: tunc post hanc sessionem atq; somnum, resurrectionis
est tempus. Et quia dum temporum plenitudo concluditur, gentium quoq; cre
diturarum, secundum Apostolum consummabitur plenitudo, idcirco ait: Cum
dederit dilectis suis somnum: hoc surgendi sedentium, quod & dandi dilectis
somni tempus esse demonstrans, id est, omni plenitudine iam recepta. Quia au
tem sint dormientes dilecti, & sessuri resurgentes, continuo cum quadam signi
ficatione rei præsentis ostendit, dicens: Ecce hæreditas domini. Sancti scilicet
dormientes, & resurrecturi sedentes hæreditas domini est. Non ille carnalis Ia-
cob, neq; terrenus Israel factus ex diuisione gentium, portio & funiculus hære
Deut. 32 ditatis, secundum Mosen dicentem: Cum diuisisset excelsus gentes secundum
numerum electorum dei, & facta est portio domini Iacob, funiculus hæredita-
tis Israel. Et quia iam hic Israel ob impietatem suam non meretur dici hære-
ditas, quæ hæreditas esset ostendit, dicens: Ecce hæreditas domini filij, merces
fructus uentris. Ea ergo in filijs hæreditas domini est, quam ex mercede fructus
uentris accepent. Non enim inanis hic fructus est, quo cum ex uirginali uentre
manens antea deus nascitur. Nam merces eius hæreditas est, & hæreditas filij
Ioan. 1 sunt. Quotquot, inquit, eum receperunt, dedit eis potestatem filios dei fieri. Et
Ioan. 13 rursum: Filioli mei, adhuc pusillum sum uobiscum. Hi ergo filij hæreditas est, &
hæc hæreditas merces fructus uentris. Est ergo dominus fructus uentris, quem
ex se in uitæ nostræ fructum pariens uirgo progenuit. Et hæc eius merces est,
qui

qui ex uirgine nascendo fructum uentris esse se uoluit:ut ei gentes quas in fi-
lios per fidem generaret hæreditas sit. Quòd autem quia fructus uentris effe-
ctus sit hanc mercedem hæreditatis acceperit, psalmus alius testatur, dicens:
Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuam, & possessionē tuā terminos Psal. 2
terræ. Testatur & Apostolus:Qui cum in forma dei esset constitutus, non rapi- Phil. 2
nam arbitratus est esse se æqualem deo, sed se exinaniuit, formam serui accipi-
ens in similitudinem hominum factus, & habitu repertus ut homo, humilia-
uit se, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod ex
altauit illum deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in no-
mine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & om-
nis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Hæc ergo
merces fructus uentris est, quæ donatur in nomine, quæ defertur in honore,
quæ præstatur in gloria. Et hanc habet retributionem ab immortali eius natura
humanæ infirmitatis suscepta natiuitas: ut quia fructus uentris factus ipse est,
merces quoq; eius gentium fiat hæreditas, & hæreditas ipsa sint filij. Dehinc se
quitur: Tanquam sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum.) Sagitta-
rum hic usus est, ut emissæ celeri uolatu ferantur; & ad destinata quæq; indefle-
xa linea dirigantur. Esse autem sagittas quibus dominus utatur, ita legimus cū
ait: Misit sagittas suas, & dissipauit eos. In Esaia quoq; ita scriptum est, quod e- Psal. 17
tiam de ipso domino dictum esse possit intelligi. Et posuit me tanquàm sagit- Esa. 49
tam electam, & in pharetra sua abscondit me, & dixit mihi: Magnum tibi
est uocari te puerum meum. Sunt ergo istiusmodi dei sagittæ uolatu citæ, ia-
ctu fideles: quás, quantum ratio spiritualis demonstrat, significari doctrinas
propheticas atq; apostolicas, in quibus dei uerbum est, oportet intelligi ubiq;
missas, compungentes, arguentes, uolantes: quanquam in plurimis locis memi
nerimus, esse & mortiferas & letales sagittas, de quibus scriptum est: Sagittas Psal. 7
suas arsuris operatus est. Verum hic nō de ultricibus sagittis dici aliquid intelli
gi potest: quia nunc sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. Pharao
in mari rubro in interitum ob crimen impietatis excussus est: excussum quoq;
apostolicis pedib. puluerem scimus sententiam esse maledicti. Et quia siue pro-
phetæ ipsi qui excussorum, id est, peccatorum & maledictorum filij, tanquam
uolantes & fideles sagittæ doctrinæ cœlestis emissi sunt: uel Apostoli ecclesi-
æq; doctores de excussis per impietatem suam in maledictum gentibus credi-
derint, idcirco ait: Tanquam sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum: or-
bem terræ uolatu peragrantes, infidelia corda doctrinæ telo uulnerātes, & pec
catorum omnium incentiua salutari iaculo pungentes. Atq; ut id ex his dictū
intelligi posset, quos deus de filijs excussorū ad doctrinam salutis modo emitte
ret sagittarum, id consecutum in dictis est: Beatus uir qui impleuit deside-
rium suum ex ipsis, non confundentur cum loquentur inimicis suis in porta.)
Beatus ergo ille est, qui ex ipsis desideriū suum potuerit implere: id est, uel de
sagittis, uel de filijs excussorum, desiderabilib. se scilicet doctrinæ uerbis reple-
re, & de speratis fructibus futurorum bonorū expectatisq; satiare. Atq; ut hos
ex dei doctrina ædificatores esse illius, quam superius memorauit, ciuitatis o-
stenderet: idcirco ita conclusit: Ex ipsis non confundentur, cum loquentur ini-
micis suis in porta. Quod ait ex ipsis, siue ad beatum uirum pertinet, qui deside
riū suū impleuit ex ipsis: uel ipsis filijs excussorum erit proprium, quia ex ipsis
non confundantur, cum in porta inimicis suis loquantur. Neq; ambiguum est,
qui in porta loquentur ædificatæ per prædicationem suam à domino ciuitatis.
Meminimus autem psalmo altero dictum: Qui exaltas me de portis mortis, ut Psal. 9

annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Et hic quidem plures
portę sunt, in quibus propheta à portis mortis exaltatus, omnes dei laudes prę
dicat. Sed scimus unam esse portam regiam, dominicam, cœlestem, de qua di-
Psal. 117 ctum est: Hæc porta domini, iusti intrabunt per eam. Et cum non confundan-
tur hi excussorum filij in porta inimicis suis loquentes, necesse est ut his inimi-
cis suis loquentes non confundantur, qui cum iustis non merebuntur intrare:
exprobrantes illis impietatem in deum, inobedientiam in prædicantes, infide-
litatem in æterna promissa, odia in innocentes, & in ipsa ecclesiæ membra sæui
tiam: ipsi confidentes, & nulla fidei suæ ac religionis ambiguitate trepidantes,
Ioan. 14 sed hos inimicos suos ab eius aditu ingressuque prohibentes, qui ait: Nemo ua-
dit ad patrem nisi per me, id est, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est
benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXVII.

Eati omnes qui timēt dominum, qui ambulant in uijs eius. & reli-
qua.) Quotiescunque de timore domini in scripturis est sermo, ani-
maduertendum est, nunquam eum solitarium relinqui tanquam
sufficientem nobis ad consummationē fidei: sed subijci multa, aut
anteferri, ex quibus timoris domini ratio & perfectio intelliga-
Pro. 2 tur. Vt cognoscimus ex eo quod per Salomonem in Prouerbijs dictum est: Si
enim sapientiam inuoces, & intellectui des uocem tuam, & exquiras eam tan-
quam argentum, & tanquam thesauros inuestiges eam: tūc intelliges timorem
domini. Videmus enim quantis usque ad timorem domini gradibus peruētum
sit. Ante enim inuocanda sapientia est, & omne legēdi officium intellectui est
deputandum, & exquirenda ac peruestiganda est sapientia: & tūc timor domi-
ni est intelligendus. Et quantum ad communem humanæ opinionis pertinet
sensum, non ita de timore sentitur. Timor est enim humanæ imbecillitatis trepi
datio: metuentis id perpeti, quod sibi nolit accidere. Existit autem & commo-
uetur in nobis, de reatus conscientia, de iure potioris, de impetu fortioris, de æ-
gritudinis casu, de feræ occursu, & de omnis mali passione. Hic ergo timor non
docetur: sed ex naturæ infirmitate occurrit. Neque quid timendum sit discimus:
sed terrorem suum ipsa illa nobis inijciunt quæ timentur. At uero de timore do
Psal. 33 mini ita scriptum est: Venite filij, audite me, timorem domini docebo uos. Di-
scendus ergo dei timor est, quia docetur. Non enim in terrore, sed in ratione do
ctrinæ est. Neque ex trepidatione naturæ: sed præceptorum obseruantia, & ope-
ribus uitæ innocentis, & cognitione ueritatis, ineundus est. Nam si idcirco
deus timendus est, quia plura fulminibus arserint, tonitruo prostrata sint, ter-
ræ nunc motu considerint, nunc hiatu receptæ sint: nullum fidei meritum in
timore est, qui ex terrore accidentium commouetur. Nobis autem timor do-
mini omnis in amore est: motúmque eius dilectio perfecta consummat. Di-
lectionis autem nostræ in eum hoc proprium officium est; parere monitis, sta-
tutis obtemperare, pollicitis confidere. Audiamus ergo scripturam dicentem
Deut. 10 Et nunc Israel quid dominus deus tuus postulat à te, nisi ut timeas dominū deū
tuum, & ambules in omnibus uijs eius, & diligas eum, & custodias mandata
eius ex toto corde tuo & ex tota anima tua, ut bene sit tibi? Quibus dictis con-
uenientia & congrua propheta in exordio psalmi locutus est, dicens: Beati
omnes qui timent dominum, qui ambulant in uijs eius.) Ostendens nō ex tre-
pidatione nostra, quia hæc timoris autor est in terris: neque ex terrore eius, qui
terribilis sit, beatos esse qui timeant: sed ex eo quòd in uijs dei incedant. Timor
enim, ut diximus, non in metu, sed in obedientia est: & timoris testimoniū est
obse-

obsequela. Cæterùm si quis timeat neq; pareat: erit quidẽ timens ex trepidatione naturæ, sed non erit beatus ex timoris officijs. Multæ sunt autem uiæ domini, cum ipse tamen uia sit. Sed cum de se loquitur, uiam se ipse nuncupat, & rationem cur se uiam nuncupasset ostendit, dicens: Nemo enim potest ad patrem uenire nisi per me. Verum cum de prophetis ac scriptis eorum quibus ad Christum pergitur sermo est, tunc uiæ plures sunt in unam uiam undiq; congruentes: quod utrunq; per Hieremiam prophetam significatum est dicentem: State in uijs domini, & interrogate semitas dei æternales: & uidete quæ est uia bona, & ambulate in ea. Multæ itaq; uiæ interrogandæ sunt & in multis insistendum est, ut unam quæ bona est inueniamus: per multorũ scilicet doctrinam, unam uiam uitæ æternæ reperturi. Viæ enim in lege, uiæ in prophetis, uiæ in euangelijs, uiæ in Apostolis sunt: uiæ quoq; in diuersis præceptorũ operib. sunt, in quibus per timorẽ dei ambulantes beati sunt, quib. dicitur: Labores fructuũ tuorum manducabis.) Sermo ad plures cœptus, ad unum refertur: docens nos omnes qui in Christo crediderimus unum esse, Apostolo ita confirmante: Omnes enim uos unum estis in Christo Iesu. Siue ergo ad unũ siue ad plures loquitur: in uno erit id significantiæ, quod in pluribus. Est enim contuendum, propheticum hunc sermonem ab usu cõmunis opinionis discrepare. In hac enim uitæ conuersatione, qui manducant, laborum fructus suorũ manducant ex prouentibus elaborati operis sumentes. At uero propheta ait, labores fructuũ manducandos. Non consequitur sensus humanus dicti huius intelligentiam. Ex laboribus enim fructus est, non ex fructibus labor. Deinde labor ministeriũ corporis est, fructus uero merces laboris. Ministerium autẽ corporis incorporale est, licet corpore fit. Nihil uero edere, nisi quod corporale est possumus. Sed propheta nihil de terrenis & præsentibus tractat: De beatitudine enim timentium dominũ, & in uijs eius ambulantium ei sermo est. Qui enim in uijs domini ambulabunt, illi labores fructuũ suorum manducabũt. Non enim hic manducatio corporalis est, quia neq; id quod manducandũ est corporale sit: sed habemus hic cibum spiritualem, animam nostram in uita alẽtem, bona scilicet opera, castitatis, misericordiæ, patientiæ, pœnitentiæ, tranquillitatis, in quib. nobis cõtra corporũ nostrorũ uitia laborandũ est. Horum laborũ fructus in æternitate est, sed labor hic æternorum fructuum antẽ comedendus est: eoq; in uita hac corporali anima nostra alenda est, per cibum horum laborum obtinentes panem uiuum, panem cœlestem, ab eo qui dixit: Ego sum panis uiuus de cœlo. Quem qui indigne secundum mandatum Apostoli acceperit, iudicium sibi adquirit. Hi sunt ergo labores fructuum manducandi: eorum scilicet fructuũ, qui in cœlis metentur. Nunc dum in terra sumus opera sumenda sunt. Hæc enim nunc animum saturant, hæc in cœlum suis fructibus prosequuntur. Deniq; sequenti uersu utriusq; huius tẽporis beatitudinem propheta demonstrat, dicẽs: Beatus es & bene tibi erit.) Quorum alterũ in præsens obtinetur quod beatus es: quod uero bene tibi erit repositum est in futurum, quo iterum labor futurorũ fructuum manducabitur. Vxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut nouella oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet dominum.) Multis forte sermo iste in præsentis benedictionis gaudium aptus uidebitur: ut ex misericordia domini suppetat pacifica & utilis in domo coniugis salus, & dulcissimus circa cõuiuium cœtus filiorum. Sed si hæc perfecta bona fuissent, quæ cum sint bona, non tamen cœlestia bona sunt: tum si in his beatitudo timoris dei constitisset, obtinuisset utiq; princeps fidei & timoris dei Abrahã, cui uxor diu sterilis bis abrepta est; filius

Ioan. 14

Hiere. 6

Gal. 3

ex promissione unicus offerri in hostiam iussus, & sacrificio admotus intulit orbitatis dolorem. Ipsi deinde Isaac duo filij dissidentes, & usque ad odium mortis inimici: Iacob autem ignoratæ uxoris inopinatus maritus, & ad nuptias alias falso coactus, & uiuentis funus parricidali fratrum mendacio plangens, caruit timentium dominū benedictionibus: & apud quos, & à quibus fides est, apud eos fidei sanctificatio non reperietur. Quantos autem peccatorū uidemus florere, domo, coniuge, liberis? Iam uero benedictionibus dei priuabitur felix illa & beata uirginitas causam sibi beatitudinis non relinquēs. Et ubi illud erit Pau-
1. Cor. 7 li: Vellem autem omnes homines esse sicut & me? Et nescio quomodo propheta perfectam eam beatitudinem constituerit: quæ negata sanctis, peccatoribus usitata, non speranda uirginibus sit. Ergo quia secundum humanā intelligentiam propriam & perfectam beatitudinem dicti huius sermo non explicat: erigendæ sunt ad spiritalem doctrinam mentes atque aures. Lex enim omnis secundum Apostolum spiritalis est. Et ipse non humilem, nec terrenam beatudinem
Ephe. 1 sed spiritalem secutus est, dicens: Benedictus pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus. Cum itaque in spiritalibus, & cœlestib. benedici se ostendat, perfecta illa beatitudo sanctorum non in his terrenis & corporalibus esse speranda est: sed potius intelligendum est per corporalium & terrenorū nuncupationem, cœlestiū bonorū esse intelligentiam consequendā. Nunquid cum dominus secundū euangelia sponsus est, & secundum Ioannē habet sponsam, de sponsis terrenis & corporalibus significari existimandum est? Non utique: sed per hanc sermonis consuetudinem docemur eum esse, qui promissus sit gentibus, cuique à patre ecclesiæ hæreditas per adeptionē corporis, quod ex uirgine præsumpturus esset, despōsata sit. Ut autem nunc cognoscamus quid sub uxoris nuncupatione intelligi oporteat: contuendum est quid & alibi sub hoc eodem uxoris nomine tractetur à Salo-
Sap. 8 mone ita. Quia quæsiui sapientiā sponsam accipere mihi ipsi. Et quia qui spon-
Ibidem sam requirit diuitem quærit: huius sponsæ suæ opes memorat, dicens: Honestatem glorificat conuictum habens dei, & omniū dominus dilexit eam. Et si multā quis cognitionē desiderat: nouit & quæ à principio sunt, & quæ futura sunt
Pro. 31 conspicit. Et iterum: Uxorem uirilem quis inueniet? Preciosior est autem lapidib. multi precij. Et hæc istiusmodi in prouerbijs dicta sunt: quia prouerbiū nō hoc quod uerbis sonat explicat, sed dictorum uirtutem ex usu uerborū cōmunium nunciat. Docet autem dominus in euangelijs, quid prouerbia intelligenda sint, dicens: Ueniet hora ut iam in prouerbijs non loquar uobis, sed palàm de patre nunciem uobis. Ergo secundum prouerbiorū rationē uxorem uirilem
Sap. 8 nosse debemus: eam nēpe quam sibi Salomon sponsam quæsiuit assumere. De qua & rursum ait: Iudicaui igitur hanc adducere ad conuiuendum mecum: & amator factus sum pulcritudinis eius. Hæc igitur tanquam uxor assumpta sapientia uirilis est, perficiens omnia & sibi subdens, & in labore utilium operū ualida. Ipsa deo placita, & per doctrinam eius digna & præteritorū scientia, & futurorum cognitione perfecta. Hæc timentis deum uxor totis domus suæ lateribus diffusa, fœcundæ uitis modo se per omnia operum nostrorū latera extendit. Domus autem non ambigitur hoc animæ nostræ esse domiciliū: quod sibi unusquisque per timorem dei & uitā eius ineundo ad habitationē sapientiæ emūdat. Ex hac igitur filij, qui erunt tanquam nouella oliuarum, in circuitu mensæ nostræ erunt. Non in conuiuij circuitu futuros ait esse, sed mensæ. Mensa enim domini est, ex qua cibum sumimus, panis scilicet uiui: cuius est hæc uirtus, ut ipse uiuens eos quoque qui se accipiant uiuificet. Est & mensa lectionum domi-

nicarum

nicarum in qua spiritualis doctrinæ cibo aluntur, qui doctrinam dei consectan tur. Sed est & mensa de qua in psalmo alio scriptum est: Fiat mēsa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & retributionem, & scandalū: in captionem enim illis & scandalum omnis intellectæ ipsius prophetiæ lectio proficit. Sed qui doctrinam dei consectantur, nisi in operum bonorum ministerio uersentur, mensæ illius cibo non proficient. Nam sicut ex coniuge liberi, ita ex sapientia bonæ uoluntatis opera procreantur. Hæc igitur tanquā nouella oliuarum mensam nostram circumibunt, id est doctrinæ nostræ cognitionem optimorum quasi ramorū fructibus obumbrabūt. Seruauit autem etiam banc propheta ratione, ut neophytam oliuam diceret, id est nuper plantatā: quia per sapientiam tanquam coniugem assumptam, cuius filij sunt opera fidelia, hæc eadem in hac terra nostri corporis plantat. Hæc igitur uxor est modo uitis abundantis in domus nostræ lateribus diffusa: hi filij, id est tali cōiuge opera procreata, tanquam plantatæ oliuæ in mensæ nostræ circuitu adsistent. Et quia hæc nimentium deum beatitudo est, propheta subiecit: Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet dominum.) Igitur ad timentis meritum etiam uotū pro phetæ dicentis: Benedicat te dominus ex Sion, & uideas quæ sunt bona Hierusalem. De Hierusalem & Sion iam in superioribus psalmis frequēter sumus locuti: ex quibus uel in quibus bonorū omniū consummatio speranda est. Nunc enim quamuis bonis cœlestibus perfruamur, tamen maiora nobis in Sion & Hierusalem temporibus spe reseruantur. Hoc enim seculum promissorum bo norum capax non est. Væ enim mundo nunc ab scandalis, in quo & zizaniam diabolus superserit, in quo regio est corruptionis, & locus iniquitatis, & contuallis plorationis, in quo mundipotentes sunt harum tenebrarum. Sed habemus interim promissorum nobis bonorum lumē, in quo tantum per speculum & in ænigmate felicium rerum imaginem contuemur: tunc facie ad faciem uisuri non interposita obscuritatis nube, aut speculi æmulante splendore, sed uera & conspicabili beatitudinis nostræ contemplatione lætabimur operum nostrorum fructus contuētes, & mercedem uitæ innocētis uidentes. Nam ut ope ra ex sapientia gignuntur, ita ex operibus retributio nascitur. Est ergo sapientia innocentiæ mater, & rursus innocētia fructus retributionis parit. Hos ergo consequemur diabolo cōtrito, aculeo mortis retuso, & omni principe ac potestate huius seculi exempto, cum iam pax in nobis sit hoste uicto & perempto, quod propheta psalmi ipsius cōclusione testatur dicens: Benedicat te dominus ex Sion, & uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ. & uideas filios filiorum tuorum, & pacem super Israel.) Speremus ergo bona Hierusalem cœlestis, & Sion montis, & pacis Israel: quia locus domini in pace est, in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXVIII

Aepe impugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nūc Israel, &c.) Instituimus dictis propheticis ad tolerantiam præsentium passio num, & naturæ nostræ infirmitas aduersus seculi iniurias semper impatiens suscipit patientiæ doctrinā, ab eo qui in præsenti psalmo ait: Sæpe impugnauerūt me à iuuentute mea.) Non ociosa ætas religiosi uiri est, neque quietā exigit uitā. Impugnatur iam ab ipsis iuuentutis suæ annis, & impugnatur sæpe. Non nouella itaque, neque rara impugnantium odia sunt, sed ea sæpe etiam ab ipsis initijs ætatis infesta sunt. Et idcirco hæc sunt quę fidem probant, quæ patientiam testantur, quæ inuictæ uirtutis coronam merentur. Nouit beatus Apostolus Paulus hanc longi prælij coronam dicēs: Ne-

mo coronatur, nisi qui legitime certauerit. Certamen tantũ nõ sufficit ad coronam: Legitime certandũ est, id est omnia passionũ bella peragenda sunt. Non
2.Cor. 11 sufficit semel neq; unius certaminis bello militasse. Et audiamus hunc ipsum legitime certantẽ cum de se dicit: In laboribus copiosius, in plagis abundantius: in custodijs eminentius: in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadraginta una minus accepi. Ter uirgis cæsus sum: semel lapidatus sum, ter naufragium feci: noctem & diem in profundo maris fui. Merito iste tot & tantis præ-
2.Tim. 4 lijs perfunctus dicere ausus est: De cætero iam superest mihi corona iustitiæ: quia nemo nisi qui legitime pugnauerit coronabit. Huic etiã uox hæc prophetica competit: Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea. Fiduciæ maxime gratulatio est, tantorũ & tam numerosorum bellorum memorari. Sed nunc tacito impugnantium nomine impugnatio sola memorat. Et causa noscenda est cur autores impugnationis sileantur. Omnes humanæ iniuriæ, quæ religiosis uiris inferuntur, non eosdem habent autores quos habent ministros. Executio quidem hominũ est: sed diaboli instinctus est. Et huius nobis intelligentiæ Aposto-
Ephe. 6 lus autor est, dicens: Non enĩ nobis certamen est aduersus carnem & sanguinẽ, sed aduersus potestates mũdi huius potestates harum tenebrarũ spiritualis ne-
Ephe. 2 quitię in cœlestibus. Et rursum: Secundum principem aeris huius spiritus, qui nunc operatur in filijs obedientiæ. Operantur ergo hæ spirituales nequitiæ in his qui inobedičtes dei legi sunt: quos uoluntatis suæ tanq; operarios eligunt, in res suas alienę intercessionis ministerio suo usuri. Neq; solum id ex Apostolicis dictis intelligimus, sed etiã ex libro Iob docemur. Cum enĩ diabolus potestatem tentandi Iob postulasset, per direptionẽ substantiæ eius primũ desæuiturus, homines ad pastorũ cædem & direptionẽ pecudũ incitauit, eosq; in hanc uoluntatẽ latrocinij accẽdit. Egit ergo quod uolebat per humanæ operationis officium. Iudas quoq; in passiõe domini ministeriũ diaboli fuit, & per eum effectum uoluntatis propriæ est executus: euangelista testante qui ita: Intrauit in quit, satanas in Iudam qui cognominaš Scariotes. In omni igitur quam perpetimur iniuria: alterius opus, alterius instinctus est: Et nõ sibi efficit, quisquis aliquid per turbulentæ uoluntatis imperiũ gerit. Non ergo his irascendũ est à quibus aliqua perpetimur: sed quoties per cõtumelias ad iracundiã prouocamur, quotiescunq; per cõuicia ad lites exhortamur, quotiescunq; ad dolorẽ ad impiam damni querelã per rapinas & furta cõpellimur, aut in corporis uoluptates blandæ adhortationis solicitamur instinctu: agnoscẽdus est hostis ille, per quẽ hæc operũ ac dictorũ incentiua præbentur. Neq; irascẽdũ est hominibus alienæ instigationis operarijs: sed potius in his detestandi officij intercessio fœda miseranda est, quod sint uasa diaboli, satanæ ministeriũ, latrocinantium telum, & alienæ maliciæ ac nequitiæ paritores. Ob hanc ergo cognitionẽ propheta si ne distinctione nominis tantũ impugnantiũ meminit, de his atq; illis indiscrete locutus: quia per homines in se id quod spiritualiũ nequitiarũ est gerebaš. Cœpit itaq; tanq; ex persona sua propheta: sed quid à nobis dici oporteret, quodã ipse confessionis exemplo ante præloquitur. Talis ergo ordo dictorum est.

Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel.) Ante ergo docetur Israel quid dicere debeat, tum deinde tanquam doctus, & exemplo propheticæ confessionis Israel ipse iam loquitur. Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea. Etenim non poterant mihi.) Talis religiosorum debet esse confessio. Et hæc uera fidei probatio est: ut qui eos sæpe à iuuentute impugnant, nunquam tamen eorũ quos & sæpe, & quidẽ à iuuentute impugnauerint, præpotentes sint. Aduersus autem ualidiores & longum & frequens est prælium.

Et idcirco inimicæ spiritualesq; uirtutes firmos fide & timore dei uiros, & diu
& sæpe penentant: quia iterari necesse est, quod & diu geritur, & nunquã obti-
net. Maneamus ergo, ut sæpe impugnemur: & sæpe impugnati babeamus hãc
gloriam ne aliquando cedamus: & hinc fit impugnationis nostræ assiduitas,
quia non sit impugnantiũ præpotens fortitudo. Mos autem est eorum, qui ne-
quaquam longis atq; assiduis prælijs præualent in uictorẽ exercitum & firmis
agminibus incedentem à tergo adeant, & dorso sicubi uiam prætereat insidias
machinentur. Illic dolos fabricãtur, illic omnia insidiarũ artificia exercẽt. Ita &
peccatores tentatos incassum fideles uiros, euntes iam in ueritatis uia dorso in-
sidiantur, dorso dolos concinnãt. Et idcirco ait: Supra dorsum meũ fabrica-
uerunt peccatores.) Currit Apostolus ea quæ retro sunt obliuiscens, seq; in ea
quæ priora sunt extendens. Lex ad fideles ita locuta est: Persequentur te inimi
ci tui, & non comprehendent. Non cõprebendisse aũt eos docet, cum ait fabri-
cantur. Indefiniti enim temporis significatio est. fabricantur enim semper, nun
quã fabricationis suæ effectum consequentes: indefesso fidei cursu eò quò quo
tidie supra dorsum fabricabantur bella, currente. Atq; hanc pertinacem
infestantiũ iniquitatem sequens uersus absoluit: Prolongauerunt iniquitatem
suam. Esaiæ prophetia est, dicentis: Væ qui trahunt peccata sua tanquã funem Esai. 5
longũ. Non desinunt enim peccatis peccata cõnectere, & tanquã funẽ longũ
implexa ea semper extẽdere. Sãcto nanq; currente & peccatoribus in dorsum
fabricãtibus, cũ huic ad destinatũ currẽdi, illis semper fabricãdi, modus nullus
sit: fit peccatorũ prolixa series & multiplex longitudo. Sed quid tandem post
hãc iniquitatũ longitudinem maneat noscendũ est. Sequitur enim: Dominus
iustus concidet ceruices peccatorum.) Iustus dominus, patiens scilicet in ul-
tionem dissimulator ad pœnitentiæ tempus, nõ inter exordia humanæ iniqui-
tatis promptus ad pœnam, sed desinendi à criminibus seram scilicet uolunta-
tem peccatorum expectans: tunc ceruices concidet, cum fine aliquo desinen-
di modo fabricantur: cum in longum peccata tenduntur: cum iam omne pa-
tientis misericordię tempus exclusum est. Exprobrari autem semper contuma
cibus legis meminimus, quod dura ceruice sint: cũ ceruicosum populum esse
Moses ad deum arguit: cũ propheta filiabus Sion exprobrat quòd alta ceruice
incedant: ceruice scilicet iugũ dedignante, ac operibus fidei insolente, patien-
tia dei ad perducendam peccatorum longitudinem abnuente. Submittenda
autem ceruix est iugo suaui, ad quod dominus inuitat, dicens: Tollite iugum Mat. 11
meũ super uos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde. Nõ conciden-
da ceruix est, huic se subdens iugo. Est etenim hoc humilitatis & mansuetudi-
nis iugum, non semper impugnans, nõ in dorso fabricans, non peccata prolon
gans: sed humilitate & patientia ceruicem subditam fouens, superba illa inso-
lentiq; ceruice iusti iudicij concidenda decreto. Dehinc sequitur: Confundan-
tur & reuertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion, & reliqua.) Frequenter
admonuimus Sion montem esse Hierusalem proximũ. Sed cum rex Sion, cum
filia Sion, cum portæ Sion à prophetis nuncupantur: primum ipso nomine in-
telligi oportet aliud sub Sion significatione monstrari. Sion enim speculatio-
nis interpretatio est: Et q̃d nobiscũ speculatio, id Hebraice Sion dicit̃. Tũ dein
de dicti apostolici meminisse nos cõuenit, ad mõtem Siõ & Hierusalem cœle-
stem accessisse nos, in dominũ nostrũ Iesum Christũ credentes: in cuius glorifi
cato corpore, quod in cœlestem gloriã transformatũ est, spei nostræ honorem
speculamur, humilitatis nostræ corpore in gloriã corporis sui conformando.
Ecclesiam autem esse corpus Christi, cuius inuicẽ membra sumus, Apostolus

testis est dicens: Quia ipsa Sion mons domini, regis filia, ciuitas sancta, uiuis lapidibus in fundamento Ephe. 2 prophetarum & Apostolorum ædificata est. Hāc ergo quisquis odit, odit eum cuius & corpus est: Est enim speciale hoc aduersus fideles infidelium odium. Confundēdi ergo erunt qui Sion oderunt, & retrorsum reuertētur, non in cœlestia currentes, neq; ad futura tendentes: sed ad terrena sua & originalia reuertentes, pudorem iniquitatis & infidelitatis suæ iudicij tēpore sentientes, & in pœnalem corporum sensum amissa resurrectione redeuntes. Hoc ipsum autem psalmi consequentia docent: Fiant sicut fœnum ædificiorum, quod priusquam euellatur aruit. De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget. Et non dixerunt qui prçteribant benedictio domini super uos.) Nullum (ut arbitror) secundum corporalem intelligentiam ædificiorum fœnum est. Est autem agri, eiusdemq; fructuosissimi. Ergo nihil hic secundum auriū sensum tractandum atq; opinandū est. Sunt autem secundum scripturæ autoritatē ædificata firma, sunt & infirma. Firma sunt, quæ fundamentis fidelibus supra petram iacta, fluuijs uentis inundationibus nō mouentur. Sunt & infirma: quæ arenoso ædificata fundamine, cū tempestates ortæ erunt efficiunt ingentes ruinas. Sunt & sationes duæ secūdum Apostolū, spiritus uidelicet & carnis. Et qui spiritualia seuerit, spiritualia metet: & qui carnalia seuerit, carnalia metet. Ergo qui sæpe & quidē à iuuentute impugnabant, qui super dorsum fabricabantur, qui prolongauerunt iniquitates, quorum cōcidentur ceruices, qui oderunt Sion: hi sicut fœnū ædificiorū erunt inutiles, & corporeæ huius præsentisq; uitæ fructū cassum inanemq; ferētes. Aedificia enim atq; tecta secundū euangelicā cōparationem humana sunt corpora: aut fide firma, aut infidelitate ruitura. Ab hoc etiam ædificij tecto in- Matt. 24 stante persecutione dominus unumquenq; uetuit descendere, dicens: Et qui super tectum est, non descendat tollere de domo aliquid. Certe in persecutione fugiendum est. Et quomodo de tecto inhibuit descendere: nisi quod cura corporis derelicta, quia super tectum insistēs, id est, super terrenā naturam manēs, humilia repetere & descēdere ad inferiora prohibeť: Verum impij ædificiorū fœnum sunt, inania enim seuerunt. Et fœnum etiam antequā euellatur arescēs, de quo neq; manum suam messor implebit, neq; sinum manipulos collecturus onerabit, nō præteriens fructuū gratulatione benedixit. Inanes sunt, uacui sunt inutiles sunt: inania enim & inutilia seuerunt. O infelices labores & infructuosa carnis opera, infructuoso ædificiorū fœno cōparata, & antequam euellantur arida, id est, ante ipsum inutilis ipsius messis tempus emortua. Sed quia horum ædificiorū fœnum, carnaliū operum esse fructus tractauimus: considerandum est quæ differētia sit in eo qui implet manū, & qui manipulos sinu colligit. Nō enim idē est, neq; scriptura res easdē iterare geminis elocutionib. solita est. plus est enim sinu colligere quàm manum replere. Et quidem qui manū replent fructum recipere recte gestorum uidentur: quia in manibus sermo diuinus opera significat. In sinu uero, conscientiæ & fidei & perfectæ uoluntatis demonstraē affectus. Plus enim metit conscientia ꝙ gesta. Hæc nāq; manū replent, manipulos uero illa sinu colligit. Duos denarios uiduę inopis acceptiores dominus habet copiosis diuitū nummis. Tanto præstat operibus uoluntas. Et opera ob id manū implent: sed sinus manipulorum sunt capaces. Ergo hoc ædificij fœnum neq; metentis manū neq; manipulos colligentis sinū replebit: sed neq; prætereuntes dicent, benedictio domini super uos. Et qui sunt prætereuntes: nisi qui tanquā peregrinātes corporalis uitæ seculū transeunt, nō manētes in his quæ nulla sunt, sed ad æterna tendentes, neq; his quæ conspectui subiacent immo-

rantes, sed ad inuisibilia pergentes? Vt aūt penitus qui sint transeuntes intelligamus: audiamus Mosen dicentem, cum in rubo ignem conspexit, sine damno rubi in quo conflagrabat ardentem. Ait enim: Transibo & uidebo uisionem hanc. Quid est istud transibo? Nulla eñ locorū interualla discreuerant, eodē in loco & loquitur & uidet. Quid ergo trāsit? transit planè corporales carnalesq; curas: & soceri sui oues pascens, in cœlestem cognitionem relictis terrenis openbus excedit. Verum & ipse pertransijt qui in superiore psalmo ait: Vidi impium superexaltatum & eleuatū sicut cedros libani: & transiui, & ecce nō erat. Quem ammiratus in seculi rebus est, quem in corporeis rebus manens excelsum eleuatumq; conspexit: hunc transiens, id est, peregrinus seculo factus, & in cœlestem ac spiritualem cognitionem de terrenis & caducis rebus excedēs, in nihilum habuit, & iam non esse dixit, & mortuum deputauit. Negant ergo ædificiorum fœno prætereuntes dei benedictionem: fructibus aridis & caducis sciētes gratiam diuini muneris denegandum. Sed prophetæ uota dura atq; aspera esse credentur: totus enim eius sermo tanquam optantis fuit, cum ait: Fiant sicut fœnum ædificiorum. Sed absit istud ut propheta imprecatus esse credatur. Ex prophetali autem scientia hæc locutus est, & cognitionis fuit sermo iste, non uoti: simul ut peccatoribus terror ingrueret, inanitatem fructuū suorum atescentium cognituris. Porrò autem uotorum suorum ostendit affectum dicens: Benedicam uos in nomine domini.) Prompta benedictio est: si hi qui ferebant ædificiorum fœnum, ferere incipiant quod messoris manū & colligentis manipulos sinum repleat. Audis ergo operibus emortuos fructus suos in fœno ædificiorum monstrauit propheta benedictiones negando: uota autē sua erga pœnitentium salutem pro reditu bonæ operationis ostendit, benedictiones rursum quas negauit optando. Seramus ergo uiriliter, & labores nostros replendis manibus ac finibus præparemus: ut benedictionis dei participes simus in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorū.

Exo. 3

Psal. 36

Canticum graduum Psalmus. CXXIX

DE profundis clamaui ad te domine, domine exaudi uocē meā. Et reliqua.) Inter multa præclara quæ ad Romanos Apostolus scribit, cum de fide gentiū & infidelitate Iudæorum locutus esset, & multa de iudicijs dei decretisq; tractasset, ait: O profundū diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm sunt inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius? Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? aut quis ante dedit ei & retribuetur illi? Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi claritas in secula seculorum. Humanæ infirmitatis religiosa confessio est, ex deo hoc solū nosse quod deus est. Cæterum secreta illa & profunda imperscrutabilis iudicij decreta, mens terrena non penetrat. Inuestigare quidē ea perscrutariq; pium est, sed inscrutabilia ea esse & inuestigabilia confitenda sunt: quorū est alterum religiosæ uoluntatis, alterum imperscrutabilis naturæ. Quis enim causas naturasq; cœli, & huius & superioris & cæterorum sciet? Quis angelorum & potestatum & dominatuum & thronorum & principatuum officia rationesq; percipiet? Quis Cherubin & Seraphin perpetuas uoces æternasq; intelliget? Quis laudantes dominum super cœlum aquas cognoscet? Quis Solis lunæ & astrorum lumina comperta esse sibi gloria bitur? quis hanc inanis nobis (ut falso putamus) aeris plenitudinem metietur? Iam uero aut dispositionem orbis terrarum, aut elementorum uirtutes, aut temporum mutationes, aut fluminum cursus, aut maris fines, aut oceani uicissitudines, aut uentorum flatus, aut naturas animalium, aut iras bestiarum, aut genera arbo-

Rom. 11

arborum, aut uirtutes radicum, & origines animarum, & incrementa corporum, & infantium mortes, & senum uitam, & labores seculi, & sanctorum gloriosas calamitates, & irreligiosorum infelices beatitudines, & legis & prophetarum & euangeliorum & Apostolotum arcano cœlesti libros consecratos, plenæ cognitionis scientia consequetur. In his igitur omnibus hærens ac detentus propheta, ex interno cordis sui secreto secundum Apostoli uocem & ipse clamat, dicens: De profundis clamaui ad te domine.) Pone illum secũdum Apostolum in profundo diuitiarum dei imperscrutabiliũ & ininuestigabiliũ demorantẽ, statue illum de profundo humanarũ calamitatũ æstu precantem, secundũ eam domini quæ est in anteriore psalmo uocẽ: Veni in profundũ maris & tẽpestas demersit me. Existima illum non labijs, sed secreto (ut iussum est) cordis orare: apta aut ignorationi, aut passioni, aut orationi uox ista dicẽtis est: De profundis clamaui ad te domine: dum aut nescit, aut patitur, aut precatur. Et quia de profundis clamat, cõfidenter ait: Domine exaudi uocẽ meam: Fiant aures tuæ intendentes, in uocẽ orationis meæ.) Sed quærendũ est an id ipsum sit, exaudi uocẽ meã: & fiant aures tuæ intendentes in uocẽ orationis meę. De profundis enim orat, & profundũ est quicquid orat. Ac primum intelligendũ est deum incorporalem esse: neq; ex partibus quibusdam atq; officijs membrorum (ex quibus unum corpus efficitur) consistere. Legimus enim in euangelio quoniam deus spiritus est, inuisibilis scilicet, & immensa atq; intra se manens & æterna natura. Scriptum quoq; est, quoniam spiritus carnem & ossa non habet. Ex his enim corporis membra consistunt, quibus substantia dei non eget. Deus autẽ qui & ubiq; & in omnibus est, totus audit, totus uidet, totus efficit, totus incedit. Et hoc ex scripturis docemur, cum dicitur: Ego sum deus appropinquans, & non de longe. Et rursum, Quoniam in ipso & uiuimus, & mouemur, & sumus. Virtus ergo dei quæ æqualis & indiscreta est, officiorũ & membrorũ habet nomina: Vt uirtus qua uidet, oculi sint: uirtus qua audit, aures sint, uirtus qua efficit manus sint, uirtus qua adest pedes sint: officiorũ diuersitates uirtutis huius potestate peragente. Deus ergo ubiq; est, & ubiq; adest, audit, uidet, efficit: sed orandus à nobis est, ut secundũ precẽ nostrã assit, audiat, uideat, efficiat. Naturæ suæ est ut audiat, sed fidei nostræ est ut precemur audiri. Audit conuiciantes, audit maledicentes, audit etiam intra secreta cordis loquẽtes. sed fides officium suum exequitur, ut dei auditionẽ roget: ut qui per naturã suã audit, per orantis precem dignetur audire. Quod si quis forte corporeum deũ & conformabilem, & membris diuersum, quia non idem oculus quod & manus est, ob id esse existimabit quod dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: primum meminisse debet hominum institutionem naturis duabus cõtineri, animæ scilicet & corporis, quarũ alia spiritalis, alia terrena est. Et inferiorem hanc materiã in efficientiam atq; operationem naturę illius fuisse potioris aptatam. Ergo quisquis ita uolet credere, ut corporalis deus sit, quia ad imaginem eius homo factus est: compositũ esse deum statuet ex potiore scilicet inferioreq; natura, quia de talibus homo constat. Quicquid autem compositum est, necesse est nõ fuerit æternũ, quia compositio habet initiũ quo componatur ut maneat. Sed hæc infidelitatis deliramenta sunt, dum per cœlestis naturæ ignorationẽ, intra has opinionis angustias uitio ingenij degeneris coarctamur. Deus autem semper & in omnibus manens & ubiq; idem, & nusquam ipse nõ totus. Cumq; pulcherrimũ opus perfecto iam mũdo inchoaret, hominẽ scilicet ad imaginẽ sui faciens, eum ex humili natura cœlestiq; composuit, anima uidelicet atq; corpore. Et prius quidẽ diuinã illam, diuino illo & in-

com

comprehensibili nobis uirtutis suæ opere constituit. Non enim cum ad imagi-
nem dei hominem fecit, tunc & corpus effecit. Genesis docet lõge postea quã
ad imaginem dei homo erat factus puluerem sumptum formatumq; corpus:
dehinc rursus in animam uiuentem per inspirationem dei factum: Naturam
hãc scilicet terrenam atq; cœlestem quodam inspirationis fœdere copulatam.
Scit se beatus Apostolus Paulus per interiorem & exteriorem hominem dissi
dere. Per interiorem quidem hominem condelectatur legi, per exteriorem ue
ro hoc quod non uult agit: cum interior homo spiritus opera desiderat, exteri-
or uoluptates corporis concupiscit. Ergo ad imaginem dei homo interior effe-
ctus est rationabilis, mobilis, mouens, citus, incorporeus, subtilis, æternus: quã
tum in se est speciem naturæ principalis imitatur, dum transcurrit, dum circum
uolat, & dicto citius nunc ultra oceanum est, nunc in cœlos euolat, nunc in a-
byssis est, nunc orientem occidentemq; perlustrat, dum nunquam ut non sit
aboletur. Natura quidem dei in his omnibus est, neq; ut alibi assit decedit ali-
unde. Sed animus humanus in hac sensus sui mobilitate ad imaginem opificis
sui factus est, dum naturam dei mobilitas animæ perennis imitatur, nihil in se
habens corporale, nihil terrenum, nihil graue, nihil caducum. Et audiamus ad-
huc Paulum hoc ita docentem: Expoliantes ueterem hominẽ cum gestis eius, Col 3
& induentes nouum qui renouatur in cognitionem secundum imaginem crea
toris. Nunquid aliquid corporale induimus cum in agnitionem renouamur?
Nihil, ut opinor: induimus autem agnitionem dei, fidem æternitatis, innocen-
tiæ sinceritatem & bonitatis mores. Hæc enim animæ magis sunt indumenta
quàm corporis, quæ omnia deo propria sunt. Hæc in agnitionem noui homi-
nis induimus: ut in omni ministerio animæ nostræ, simus secundum imaginem
creatoris, bonitatis, & sanctitatis, & charitatis agnitione perfecti. Hæc propter
aures dei, ne corporalis existimaretur tractata breuibus sunt. Et quanquàm hæc
ita se (ut dictum est) habent: tamen meminimus esse plures spirituales uirtutes
quibus angelorum est nomen, ecclesiis præsidentes. Sunt enim secundum Io-
annem Asianis ecclesiis angeli, sunt & Mose testante, secundum numerum an
gelorum fines gentium Adæ filijs constituti. Et domino docente pusillorũ an-
geli quotidie deũ uident. Sunt secundũ Raphaelẽ ad Tobiam loquentẽ angeli
adsistentes ante claritatem dei: & orationes deprecãtiũ ad deũ deferẽtes. Hoc
ideo cõmemoratũ est, ut si forte hos esse oculos uel aures, uel manus, uel pedes
dei intelligere uoluerimus: habeamus non improbabilis intelligentiæ autorita
tem, maxime cum scriptum sit: Sunt enim efficiẽtes spiritus, in ministeriũ missi Heb. 1
propter eos qui hæreditabunt salutẽ. Intercessione itaq; horum non natura dei
eget, sed infirmitas nostra. Missi enim sunt propter eos qui hæreditabunt salu-
tem: deo nihil ex his quæ agimus ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandũ
& promerendũ spiritualis intercessionis ministerio indigente. Dehinc sequit.
Si iniquitates obseruabis domine, domine quis sustinebit?) Non negligẽter
dicti huius ratio tractanda est. Nõ enim ait, Si peccata obseruabis, sed si iniqui-
tates obseruabis. Differt enim iniquitas à peccato. Nunquid deus peccata non
obseruabit, & criminũ memoria nõ erit? Erit certe; quia etiã de ocioso uerbo ra
tionẽ unusquisq; p̃stabit. Et omnis in carcerẽ missus reddet nouissimũ quadran
tẽ. Differre aũt iniquitatẽ & peccatũ docemur, cum dicit. Beati quorũ remissæ Psal. 31
sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Et rursum: Iniquitatẽ meã ego a- Ibidem
gnoui, & peccatũ meũ non abscondi. Iniquitas enim transgressio legis dei est,
quæ est grauior peccato: quod id ipsum Apostolus absolutissime distinxit di- Rom. 2
cẽs; Qui eñ sine lege peccauerũt, sine lege peribũt; qui aũt per legẽ peccauerũt
per

per legem iudicabuntur. Ergo peccatũ iniquitatis iam perijt, cæterum peccarum legis iudicabitur. Peccatum autem iniquitatis est, quicquid extra legem delinquitur, ut gentilium crimina sunt: quæ iam cum lapsa legis ignoratione damnata sunt. Peccata autem in lege non pereũt, sed iudicanda sunt: quia licet peccata sunt, tamen in lege peccata sunt. Ergo si deus iniquitatum recordetur, quis sustinebit furta, cædes, falsa testimonia, stupra, periuria? Hæc enim crimina sunt, quæ inique extra legem dei geruntur, quæq; nouæ generationis sacramento abluuntur. Sed horum plane iam deus non recordatur, & cur nõ recordetur, in sequenti uersu propheta demonstrat, dicens: Quia apud te propiciatio est.) Est enim unigenitus dei filius deus uerbum redemptio nostra, pax nostra, in cuius sanguine reconciliati deo sumus. Hic est qui uenit tollere peccata mundi, qui cruci suæ chirographum legis affigens, edictum damnationis ueteris deleuit. Siue igitur ad patrem, siue ad filium, oratio prophetæ existimabitur (unum enim ambo sunt. Et qui uidet filium, uidet & patrem, quia pater in filio & filius in patre est: Ex similitudine gloriæ alter in altero gloriosus est. Gloriosus filius, quia dignus consortio patris sit. Gloriosus pater dignus consortio filij sui) pater recte uolens per propheram dixisse creditur, quoniã apud te propiciatio, quia in patre secundum similitudinem gloriæ filius est: & filius ipse pro peccatis nostris & propiciatio, & redemptio, & deprecatio est iniquitatum nostrarum, quia ipse earum propiciatio sit non recordans. Scit autem propheta ingentis periculi rem esse, iniquè, id est sine lege peccare, quia peccato sine lege perditio est, peccato autem in lege iudicium est. Et idcirco ait:

Propter legem tuam sustinui te domine.) Lex ergo sancta & spiritalis est, & in ea uerba uitæ sunt. Et legis finis Christus est. & hoc sequenti uersu ostenditur. Ait enim: Sustinuit anima mea in uerbum tuum.) Corporalia quidem legis officia propheta exequitur: scilicet sacrificiorum & holocaustomatum & neomeniarum & sabbatorum, quæ omnia umbra sunt futurorum: sed anima eius sustinuit in uerbum dei. Propter legem ipse sustinet, id est, ut dixi, corporaliter officia legis gerit. In uerbum autem dei anima sua sustinet: scilicet filij dei aduentum, qui & uerbum dei, & deus uerbum est, spirituali fide expectat. Qualiter autem expectet, demonstrat dicens: Sperauit anima mea in dominum, à custodia matutina usq; ad noctem.) Recordemur Euangelicæ comparationis tenorem, & meminerimus quosdam operarios uineæ omnem in labore diem transigere. A custodia matutina usque in noctem propheta sperat: nullum tempus habet uacuum, totius diei indefessus operarius est. Sed quid tandẽ sperit? Non omnis ita diem suum in spe domini exegit. Sunt enim operarij horæ tertiæ, sunt sextæ, sunt nonæ, sunt & undecimæ. Et uidetur propheta quià custodia matutina sperauit usq; ad noctem, spem nobis Euangelicæ mercedis abscindere. Non abscindit plane. Ait enim: Speret Israel in domino.) Sine præfinitione temporis spei adhortatio est. Ille quidem ut perfectus operarius, à custodia matutina usq; in noctem sperauit. Sed ad spem omne tempus est liberũ: & mercedem non operis sed misericordiæ, ùndecimæ horæ operarij consequentur. Ita enim ait: Speret Israel in domino, quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eorum.) Bonus est in quem speratur, & sperandum in eo est quia misericors est, quia copiosa apud eum redemptio est, quia redimet ab iniquitatibus suis uniuersos. Hora undecima est, conclusa diei sunt tempora: curramus omnes, festinemus ne nox adsit, ne hora prætereat. Senes sumus, nox mortis insistit, ne ad undecimam saltem uitæ nostræ horam procederemus. Beatus quidem

dem qui à mane usq; in noctem laborans, pactum denarium tanq; debitum po
stulat. Sed quia bonus est dominus, quia misericors est, speremus in eum: ut un
decimæ licet horæ operarij, diurni laboris denariū cōsequamur: per dominum
nostrū Iesum Christū qui est benedictus in secula seculorū. Amen.

Canticum graduum Psalmus CXXX.

DOmine non est exaltatum cor meum, neq; elati sunt oculi mei. Bre
uis psalmus est, & distinctione magis q; tractatu explicandus: ad
humilitatem nos & mansuetudinem inducens. Et quia plurimis a-
lijs locis nōnulla de humilitate tractauimus, ociosum est eadem re
petere. Certe meminisse debemus maximū fidei nostræ opus esse
humilitatem: cum hanc pro optimi operis cōscientia propheta cōmemorat, di
cens: Domine non est exaltatum cor meum.) Optimum enim sacrificium deo,
cor contribulatū. Non ergo cor secundis rebus efferendum est: sed dei metu in
tra mansuetudinis fines humilitate cobibendum, Neq; elati sunt oculi mei. A-
lia istud proprietate Græcitas elocuta est dicens, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν, id est, ex a-
lio in aliud elati sunt. Eleuandi aūt oculi secundum dicta prophetæ sunt: Eleua
te oculos uestros & uidete quis ostendit hæc omnia. Et dominus in euangelio Ioan. 4
ait: Eleuate oculos uestros & cōspicite regiones: quia albescunt ad messem. Ele
uandi ergo sunt oculi, sed non rursum ex alio in aliud eleuādi: ut semel in id q̃d
eleuati sunt perseuerent. Dehinc sequitur: Neq; ambulaui in magnis, neq; in
mirabilibus super me.) Magni periculi res est, si in modicis ambulamus: & si
non in mirabilibus immoramur. Magna eloquia dei sunt, ipse mirabilis in ex-
celsis est. Et quomodo tanquam bonum opus de se propheta profert, quòd in
magnis & mirabilibus non ambulet? Sed cum addidit, super me: in his non am
bulat quæ homini magna & mirabilia creduntur. Dauid enim & propheta &
rex erat: humilis antea & abiectus, neq; conuiuio patris sui dignus: sed deo cō-
placuit. Vnctus in regem est, aspiratus est in propbetam. Non insolescit in re-
gno, non odijs commouetur. Persequentes se amat, inimicorum mortes hono
rat, incestuosis & parricidalibus filijs parcit. Imperator contemnitur, pater læ-
ditur, propheta uexatur: ultionem non ut ptopheta orat, uindictam non ut pa-
ter sumit, contumeliam non ut imperator exequitur. In his ergo quæ super se
magna & mirabilia sunt non ambulat. Sed uideamus quæ sequuntur: Si non
humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.) Quæ prophetæ ista diuer
sitas? Non exaltat cor, exaltat animam. Non in magnis & mirabilibus super se
ambulat, sed non humiliter sentit. Excelsus animo est, & corde submissus. Hu-
milis in suis est, sed non humilis in sensu est. Sensus enim eius in cœlo est, ani-
ma eius in excelsis est. Cor autem (ex quo secundum euangelium exeunt cogi
tationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blas-
phemiæ) humile est, suaui illo mansuetudinis iugo subditum. Tenendus ergo
humilitatis & altitudinis modus est: ut corde humiles, sensu uero & anima si-
mus excelsi. Dehinc sequitur: Sicut ablactato super matre sua, sic retribues in
animam meam.) Ablactato Isaac, accepimus Abraham fecisse cœnam: quod
ablactatus iam puerili ætati proximus, cibum lactis excederet. Apostolus om-
nes rudes fidei, & infantiles adhuc in dei rebus, scientiæ lacte potat. Ergo pro-
fectus maximus est, iam lacte nō indigere. Ad fortiorem enim cibum transisse
filium suum Abraham, etiam conuiuij lætitia testatus est: & Apostolus carna-
libus & paruulis in Christo panem negat. Propheta itaq; orat, quia non exal-
tauerit cor suum, quia nō in magnis & mirabilibus suis ambulauerit, quia non
humilia senserit, sed exaltauerit animam suam: uti tanquā ablactato super ma-

tre sua retribuatur anımæ eius. Scilicet ut perfecti & cœlestis & uiuentis panis retributione sit dignus: quia per superiora quæ commemorauit opera, cibum iam lactis excesserit. Sed neq; sibi tantum hunc uitium è cœlis panem precatur, uniuersos autem ad eius spem adhortatur, dicens: Speret Israel in domino, ex hoc & usq; in seculū seculi.) Spem nostram nullo fine temporum claudit, in immensum expectationis nostræ fidē tendit. In seculū seculi sperandum est: quia per spem præsentis seculi, spem futuri seculi cōsequemur in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum, Psal. CXXXI

Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius &c.) Omnes quidem anteriores psalmi graduum, in profectum nos spei celsioris extollunt: & per doctrinam fidei, spei, confessionis, humilitatis, operationis in sublime gradibus suis prouehunt. Sed hic præcipue psalmus nos & cognitionem filij dei edocet: & sacramento assumptæ ab eo carnis instituit. Cœpit enim ita: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.) Audent Iudæi, aduentum domini nostri quo in corpore salutem humano generi reddidit, abnegantes, hunc psalmum ad Dauid referre, ut in passione domini impij, ita & in prophetiæ scientia imperiti: legentes & non intelligentes, habentes & nescientes, uenerantes & non obedientes. Qua enim religionis simulatione prophetarum libros uenerentur, multis cognitum est. Contrectare legentes manu non audent, lintheo substernunt, ad finem sacramenti testes adhibent: & hoc eò proficit, ut maiore irreligiositatis crimine eorum quibus tantus honor debetur, dicta aut contaminent, aut dissimulent, aut nesciant. Hoc eo dictum est, quia cum in prophetis longe postea quàm Dauid corpore excesserat, scriptum habeant in

Hier. 30 Hieremia ita: In illa die, dicit dominus, contribulabo iugum à ceruice eorum, uincula eorum disrumpam, & non operabuntur ipsi adhuc alijs dijs, & opera-

Hier. 23 buntur domino deo suo. Et Dauid regem ipsorum suscitabo illis. Et rursum. Suscitabo illis Dauid regem orientem iustum, & regnabit rex, & intelliget, & faciet iustitiam & iudicium super terram. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel commorabitur fidens. Item in Esaia: Et excitabo pastorem super eos unū altum, & pascet eos seruus meus Dauid. Et erit his pastor, & ego ero illis in deum, & Dauid princeps in medio eorum. Ego dominus locutus sum. Et disponam ad Dauid testamentum pacis. Nolunt credere quod docentur: neq; his fidem habent quibus deberi uenerationem confitentur. Et religiosi quomodo erunt, autoritatem abnegantes religioni? Dauid cum patribus quiescebat, ipse testamentum datæ per Mosen legis cognouerat: tanto postea deus

Dauid autor psalmorum per prophetas locutus est, Dauid excitandum regem pastorem orientem iustum, in cuius diebus saluus Israel sit, ad quem deus testamentum pacis disponit. Ergo est Dauid non hic Iesse filius, psalmorum ex parte conscriptor: sed Dauid ob custodiam gregis sui pastor. Pastor enim bonus pro ouibus suis animam ponit. Ob æterni regni gloriam rex, cui dictum est: Rabbi tu es rex Israel. Ob iudicium dei iustus: Pater enim non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Ob lumen mundi, oriens: Erat enim lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Ob filij dignitatem, testamenti pacis hæres: Omnia enim mihi data sunt in cœlo & in terra. Et pacem meam relinquo uobis. Confitetur ergo necesse est Iudæi, longe post tempora Dauid esse hæc prædicata. Est autem Dauid iste, qui nomen parentis secūdum originem carnis accepit; nomen sumens eius, cuius ex genere sumebat & corpus. Omnia

autem quæ psalmo continentur: & à gestis prophetæ Dauid, & à natura humanæ infirmitatis, & ab eius temporibus diuersa sunt. Et quia ei non res, non conditio, non tempus aptatur, & in eum Dauid quem postea per prophetas dominus pollicitus est conueniunt: non est ambiguum quinetiam hic qui propheta egregius & magnus est, de eo Dauid qui postea extitit dei spiritu prophetiæ officio sit locutus: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.) Non ait: Memento mei, sed memento domine Dauid: Vt alterum qui loqueretur ostenderet. Orationem autem omnem hanc esse unigeniti filij dei per prophetam loquentis, existimari necesse est: memoriam dei patris erga eum sibi quem assumpturus erat hominem deprecantis. Est enim Iesus nunc, secundum Apostolum, in gloria dei patris: & ei omne cœlestium & terrestrium & infernorum genu flectitur. Ergo se primogenitus dei filius deus uerbum, iam Dauid nuncupat, per prophetam eius sibi hominis nomen assumens: qui secundum diuinitatis suæ priuilegium unà secum esset in patris gloria collocandus. Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Ait enim ipse: Quia mansuetus & humilis corde sum. Et testimoniũ dei patris est: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus, in quo complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & gentibus iudicium nunciabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis uocem eius. Vt omnis ergo huius mansuetudinis pater meminerit deprecatur: per cuius mansuetudinis modestiam deo patri officium humilitatis suæ uouerit: Sicut, inquit, iurauit domino, uotum uouit deo Iacob.) Sacramenti mentio ad professionem uoluntatis assumitur. Et nescio an unigenitus iurauerit. Certe ita gessit & locutus est omnia, ut sacramento religionis satis facere uideretur. Nanque cum quædam de passione sua locutus ad discipulos fuisset, & Petrus tanquam indignum hoc dei filio detestatus esset: Petrũ cui superius claues regni cœlorum dederat, super quem ecclesiam ædificaturus erat, aduersus quam portæ inferi nihil ualerent, qui quæ in terris uel soluisset uel ligasset ea in cœlis uel soluta persisterent uel ligata: Hunc itaque tali conuicio detestantem hoc sacramentum passionis excepit. Vade post me Satana, scandalum mihi es. Tanta enim ei religio fuit pro humani generis salute patiendi, ut Petrum primum filij dei confessorem, ecclesiæ fundamentum, cœlestis regni ianitorem, & in terreno iudicio iudicem cœli, Satanæ conuicio nuncuparet. Quinetiam in tumultu eo quo se dedẽdum passioni præbuerat, cum idem Petrus seruo sacerdotis gladio aurem abscidisset ait: Reconde gladium tuum in thecam: Calicem quem dedit mihi pater non bibam illum? Impium & profanum docens esse, si non omnia quæ erga humanam salutem patri uouisset, expleret. Absolute autem in eo ostendit deuotam passionis suæ religionem, cum post aceti poculum esset spiritum traditurus. Perfectis enim omnibus ait: Consummatum est: Et inclinans caput tradidit spiritum. Percurrerat enim omnia sacramenti officia: & ubi consummatione gaudetur, ibi in suscepti operis perfectiõe lætitia est. Ergo quia secundum hanc gestorum deuotionem ita omnia gesta sunt, ut uideantur studiose pro religione quia iurata sunt hæc esse perfecta: sequens est ut uideatur quid sit quod Dauid iste & iurauit & uouit. Si intraro in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob.) Humanæ naturæ uota hæc esse non possunt: & conditio sacramenti infirmitatem terrenæ necessitatis excedit. Ad eundum tabernaculum domus non est, strato lecti abstinendum est, somnus oculis & pal-

pebris dormitatio & requies temporibus non danda est: donec inueniatur do
mino locus & tabernaculum deo Iacob. Standum ergo erit nocte dieq; sub cœ
lo, & nunquam in requie corpus iacebit: oculi autem semper uigiles labora-
bunt, & ne ipsis quidem palpebris conniuendi in dormitatione permittetur
obductio. Tempora uero, quæ maxime toto in corpore iniurijs uigiliarum &
stationis obnoxia sunt, requiem non habebunt. Homo istud de se iurare non
sinitur, etiam si maxime nolit, conditionem tamen uoti huius pro ipsa naturæ
suæ necessitate uiolabit. Vigilet licet animus & corpus in statione contineat,
tamen necesse est infirmitatis dominante natura & procidat, & dormiat, & re-
quiescat inuitus. Dehinc quem locum homo deo inueniet? Et incomprehen-
sibilem infinitamq; naturam quali tabernaculo continebit, cum de se ipse per
Esaie 66 prophetam dominus locutus est dicens: Cœlum mihi thronus est, terra autem
scabellum pedum meorum? quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus re
quietionis meæ? Omnia enim hæc fecit manus mea, & mea sunt omnia hæc.
Non ignarus autem huius diuinæ uocis propheta est, & scit humanæ & terre-
næ operationis domum deo esse non posse, idipsum psalmo anteriore conte-
Psal. 126 stans, quum ait: Nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt
qui ædificant eam. Ergo si neque natura hominis conditionem uoti istius reci-
piet, neque locum & tabernaculum deo humana requiret operatio, cogno-
scendum est per cœlestium scripturarum autoritatem quid sit hoc uotum, per
cuius satisfactionem locus domino, & deo Iacob tabernaculum sit repertum.
Domino nostro Iesu Christo unigenito dei filio, qui omnia humanæ salutis sa-
cramenta tanquam iuratus expleuit, & quem à prophetis Dauid significatum
docuimus, hoc opus maximum fuit: ut hominem ad scientiam diuinam eru-
ditum, dignum habitaculum deo redderet. Et esse homines sedem atq; habi-
2. Cor. 6 tationem deo, ita docemur deo ipso per prophetam loquente: Quia inhabita-
bo in his, & in illis ambulabo, & ero illorum deus, & ipsi erunt mihi populus.
Psal. 5 Et rursum: In æternum exultabunt, & habitabo in his. Dominus autem ipse
Ioan. 14 in Euangelio ait: Si quis diligit me, uerbum meum seruabit, & pater meus di-
2. Cor. 6 liget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et Aposto
lus quoque ait: Vos estis templum dei, & spiritus dei habitat in uobis. Habi-
tat autem deus religiosorum mentes, non corporali aditu neque naturæ gra-
uioris ingressu, ut alibi non degens, illic tantum quo se intulerit insistat: sed spi
rituali uirtute, in uacua se à terrenis labibus corda permittit, seseq; luminis mo-
do in patentibus innocentiæ foribus mentes illuminaturus infundit. Assum-
pto igitur corpore unigenitus deus, neque ante secundum hominem se in-
gressurum tabernaculum domus suæ iurat, id est in cœlestem habitationem
suam esse rediturum, quàm hæc religiosi pectoris loca inuetuat: sed neque stra-
tum lecti sui ascensurum se esse uouit. Stratus requies humanorum laborum
est, & fessorum corporũ refectio. Sed quia in cœlo semper quiescitur, & quia
indefessa illa natura laborem nescit, semper in stratu, id est semper est in quie-
te. Dominus noster in forma dei manens formam serui accepit, & obediens
usque ad mortem fuit, & mortem crucis: ut plus nescio quid morte pateretur.
Ob id autem tantum obediens usque ad crucis mortem est, ut nos habitatio-
ne dei dignos esse præstaret. Mori igitur uoluit qui uita est, & effici se indefessa
uirtus ad habitationem corporis non recusauit infirmam, ut in forma dei ma-
nens formam serui acciperet. Excessit ergo ex illo æternæ beatitudinis suę stra
tu. Et testis nobis quadragesimus psalmus est, qui ex persona domini omne
sacramentum passionis eloquitur, dicens: Vniuersum stratum suum uersasti in
infirmi

infirmitate eius. Cum per obedientiam uoluntatis paternæ ex deo homo, ex
potente infirmus, ex uiuificante mortuus, ex æternorum seculorũ iudice cru-
cis reus dicitur: tum stratum eius in infirmitatẽ conuertitur. In illum igitur æ-
ternæ & beatæ quietis stratũ, uouit nisi reperto dei tabernaculo non redire:
sed nec ante somnũ oculis suis dare. Quis iste est somnus? Nempe ille, de quo
ait: Ego dormiui & somnum cepi & surrexi, quia dominus suscipiet me. Mor *Psal. 3*
tis hic somnus est, quẽ non ante oculis suis dabit, quàm locũ habitationis in-
ueniat. Huius etiã somni beatus patriarcha Iacob in benedictione Iudæ (qui
princeps gentis istius extitit) meminit, dicens: Catulus leonis Iuda, ex frutice *Gen. 49*
filius meus, procidens dormisti ut leo, & sicut catulus leonis. Quis suscitabit
eũ? Et superior & cõsequens benedictio, nec ætati Iudę, nec gestis conuenit,
sed ei qui ex Iudæ frutice sicuti ex radice Iesse est: qui & catulus leonis est, &
Iacob erit filius. Ex hac enim tribu Iudæ Maria est, quę domini secundũ carnẽ
mater fuit. Hic ergo procidens dormiuit ut leo. Leo terrori est feris omnib. &
ueluti dominans est cæterarũ bestiarũ: & hic solus per confidentiã & securita
tem dormit intrepidus. Terror omniũ uigilans est, ipse aũt securus in somno
est. Et idcirco addidit, quis suscitabit eum: quia intrepidæ & prępotentis natu
ræ securitatẽ nulla æterni terroris timiditas inquietet. Ne ergo quicquam hu-
mile atq; passibile impassibilem unigeniti dei substantiam perpessam existi-
maremus, in ea morte quam subijt, feræ huius intrepide dormientis exemplũ
ad secutę mortis intelligentiam est relatũ: ut extra humani timoris esse in som
no illo inquietudinem doceretur, qui per generis sui naturæq; uirtutem dor-
miens licet, timere non posset. Seruata autem diligentissime ea ratio est, ut in
unigenito deo æterni & gignentis eum dei gloria nosceretur, cum dicitur: si-
cut leo, & sicut catulus leonis. Ad id enim quod ex deo ipse subsistit, catulus
est leonis: ad id uero quod leo est, paternæ in eo maiestatis indifferens genero
sitas prædicatur. Vt unum ambo sint, leo est: ne unus atq; ipse sit, catulus leo-
nis est. Id autem ipsum etiam psalmi consequentia docent. Ne enim indefessa
illa uirtus & impassibilis unigeniti dei natura mortis somno dormitatura exi
stimaretur: rem omnem ad officium corporis cui discessio immortalis animę
mors est, retulit dicens: Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis
dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum domi
no, tabernaculum deo Iacob.) Temporibus secundum translationis fidẽ nõ
ætatis spatijs, sed capitis partibus requiem negat. Et hæ affectiones sunt cor-
porales, quas labor lõgus & uitæ anxietas exagitãt. Quieuit aũt ille, cui mors
somnus est: & id quod nobis pœnalis demutatio est, unigenito & in corpo-
re manenti deo requies fuit. Sed ante hanc requiem & Apostoli eliguntur,
& soluendi ac ligandi & in terra & in cœlo ius sortiuntur, & potestatẽ aduer-
sus uirtutem omnem aduersariam sumunt, & templũ dei sunt: & ipsi ex lege
uenientes, dignum deo Iacob tabernaculum sunt reperti. Ac ne fortè nos per
multiplicem humani generis intelligentiam uim ueritati afferre quidam arbi
trentur, ut quod ex Dauid persona dictum sit, id ad dominum saluatoremq;
nostrum multimodis translationum subtilitatibus transferamus: contuenda
sunt quæ sequuntur, ut ex his ueritatem inuitis scilicet & renitentibus ingera
mus. Ait enim: Ecce audiuimus eam in Effrata, inuenimus eam in campis
siluæ. Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco ubi steterunt pe-
des eius.) Superius ubi iuratur ac uouetur, uoti sacramentum non conueni-
re naturæ humanæ edocuimus: quia tanti temporis uigilias labor terreni cor
poris recusaret. Et nunc ubi loca ipsa eorumq; nomina commemorantur, ne

quid in Dauid referri possit, ueritas ipsa & extantis hodie regionis fides contradicit. Dauid enim dispersum populum in regno suo habens, cui nulla religionis sedes esset, aream in Hierusalem coemit ad locũ templi, ut illuc ad explenda legis solennia conueniretur. Sed templũ hoc filius eius Salomon ædificauit, ornauit, & religionib. initiauit. Volunt ergo Iudæi Dauid areæ huius coemptorẽ peregrinationẽ à domo & uigiliarum iniuriam & laborẽ corporis, donec hunc locũ & hoc tabernaculum deo Iacob posset inuenire uouisse. Sed hoc neq; historia Regnorũ aut Prætentorũ, in quib. Dauid gesta continentur loquit̃: neq; psalmus admittit. Et cur non admittat in absoluto est. Dauid aream coemit: locus templi locus areæ fuit, ubi fruges congestę, ubi tritę, ubi & paleæ à tritico separandæ sunt. Requies aũt domini in Effrata est, & prius audita in Effrata est, & postea in cãpis syluæ reperta: Et quid cõmune Hierusalem & Effratæ? quid areæ ad syluæ campos? nihil hic cõueniens est, nihil non dissonans est. Aream in qua requieuisse Deus Iacob existimatur nouissimis temporib. uentilabro dominus emundat: triticũ eius horreis condit, paleas aũt inextinguibili igne urit. Probatos legis uiros, apothecis dignos habet: inutiles & infructuosos igni iudicij deputat. Templũ illud hodie iam nullum est, incensum est, dirutũ est, informe ruinis est. Et ubi ergo dei requies? Mentitus propheta est, & irritũ sacramenti ipsius uotũ est? Deus etenim requiẽ quã ei se iuratus repertutũ uouebat, amisit. Itaq; quia neq; dei dignitati, neq; naturæ hominis, neq; locorũ ueritati, neq; temporum demutationi hæc irreligiosarum opinionũ figmenta cõueniunt: ex ipsis nunc scripturarũ cœlestium autoritatibus demonstrandũ est, ad personã domini nostri Iesu Christi & ad ecclesiæ sanctificationẽ psalmum esse referendũ. Diximus superius etiam hunc propbetam de Dauid illo iusto pastore rege oriẽte, in psalmo isto prophetasse: & ex persona eius locutum esse, cum dixit: Si intraro in tabernaculũ domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationẽ. Et requiẽ temporib. meis, donec inueniam locum domino, tabernaculũ deo Iacob.) Nunc uero ut se uoti huius non ignarum neq; imperitũ propheta esse ostenderet, ex persona sua loquitur, dicens: Ecce audiuimus eam in Effrata, inuenimus eã in campis syluæ. Superius ubi sacramenti religio cõmemoratur, unus iurauit ac uouit. Vnus enim in forma dei manẽs formã serui accepit: & unus dominus Iesus Christus est, per quem omnia, Vnus deus pater ex quo omnia. Nunc aũt ubi scientiæ propheticæ cognitio ostenditur, ex persona pluriũ dicit̃, Audiuimus eam in Effrata, inuenimus eam in campis syluæ: quia plurimis requies domini prophetabat̃. Audit̃
itaq; in Effrata. Et Effrata eadem est quæ Bethlehẽ, in qua dominus natus ex
Mich. 5 Maria est. Testis nobis est & propheta, dicens: Et tu Bethleẽ domus Effrata,
Matt. 2 minima es ut sis in milib. Iuda. Ex te enim exiet, qui erit dux Israel. Et rursum:
Et tu Bethlehem Iudæ non ès minima inter principes Iuda. Ex te enim exiet qui reget populũ meum Israel. Illic enim primũ requies dei auditur: ubi primum unigenitus deus corpus humanæ carnis habitauit. quod in Effrata auditur, in campis syluæ inuenitur. Initiũ itaq; ecclesiæ in Bethleem auditur. Esse enim cœpit à Christo, sed in gentibus reperitur quæ sunt ex syluæ campis: ex horrentibus nitidę, ex sterilibus fructuosæ, ex ignis pabulo uitalis cibi regio, ex ferarum cubilibus dei requies, domus, templum, atq; possessio. Quod autẽ gentes tanquã syluæ cubile diaboli fuerint, psalmus nobis septuagesimusnonus testis est, dicens: Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Illic enim de uinea sermo est, id est, de dei, ut tunc putabatur, po-

pulo

pulo: quem infidelem & impiũ diabolus gentes inhabitans uastauerat. In his ergo campis syluæ dei requies, quæ in Effrata audita est, inuenitur. Seruata autem temporũ ratio est, ut quod & audiuimus & inuenimus præteritam significet ætatem: Id autem quod deinceps consequitur, spem futuri temporis doceta, cum ait: In tabernacula eius intrabimus, adorabimus ubi steterũt pedes eius.) Corporali istius uitæ præsentis officio prophera desperans, fide & spiritu præsumit ut tabernacula requiei dei qui ea uidit & audiuit introeat. Sed superius super uno tantum tabernaculo iuratum est, nunc autem multa tabernacula introibũt: sed eadem dei requies in pluribus est. Hæc ergo requiei dei tabernacula introibunt. Neque solum introibunt, sed etiam adorabunt ubi steterunt pedes eius. Cum statur, uno in loco, ex quo decedi non oporteat, consistitur. Vbi uero pedibus statur, illic toto corporis officio insistitur. Lex præterijt, prophetia clausa est, finis eorum Christus est Demutationis alterius nullus locus est. In hoc in æternum standum est, ubi iam decursu legis & prophetarum dominus insistit. Discurrit quidem per apostolos prædicatio, quos frequẽter pedes significatos meminimus: sed in euãgelijs consistitur. Illic ergo adorabitur: ubi domini pedes, id est, prædicationes nouissimæ sine demutationis alicuius transcensione cõstiterint. Et quia in euangelijs legimus dictum, Multi prophetæ & iusti cupierunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ auditis: sanctus propheta desiderij huius impatiẽs est. Postquam enim requiem dei audiuit, & repperit, postquam introiturum se adoraturũq; credidit: spei tantæ fieri iam particeps deprecatur, dicens: Exurge domine in requiem tuam.) Quam reperturum se Dauid tuus uouit, quam nos in Effrata audiuimus, quam in campis syluæ inuenimus: in cuius tabernacula introibimus, adoraturi illic ubi pedes tui steterunt. Exurge igitur in eam requiem quæ uoti sacramento quæsita est, quæ prophetiæ scientia in loco audita est, quæ in gentium fructu frugifero reperta est, quæ introeuntibus frequentabilis est, quæ in loco indemutabilis est, quæ adorantum religione uenerabilis est. Sed non solum tu domine exurge in requiem tuam, sed & tu & arca sanctificationis tuæ. Non arca testamenti, non arca legis: sed arca sanctificationis tuæ. Et quidem esse arcam testamenti meminimus, intus ac foris auream, ubi tabulæ testamenti, ubi sanctæ literæ, ubi liber testamenti, ubi Gomor mannæ. Sed hæc omnia eius quod dominus assumpsit corporis species est, omne in se sacramentum continens legis: hoc & deitatis spiritu & origine carnis munitum, intus scilicet ac foris aureum. Est enim dominus noster Iesus Christus in gloria dei patris, manna in se continens æternum, Ipse enim panis est uiuus: testamenti intra se tabulas & legis librum conseruans: Sunt enim in eo uerba uitæ. Vt igitur cum domino etiam hæc sanctificationis arca (hanc enim secundum euangelia & sanctificauit & signauit pater) in requiem exurgat propheta orat. Cæterũ arca illa terrena, & frequenter ab allophylis capta est & polluta à regibus: & hodie templo atque urbe subuersa iam nulla est. Et uideamus quid sequitur. Ait enim. Matth. 13

Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent.) Induuntur deo & arca sanctificationis eius in requiem resurgente iustitia sacerdotes: ualidissimo (ut Apostolus ait) thorace, induentes thoracem iustitiæ, quo inimici iacula excipiant, quo in æternum hominem communiant. sancti autem lætentur. Et uideamus causam cur & sacerdotes iustitiam induant, & sancti lætentur. Ait enim. Propter Dauid seruum tuum, ut auertas faciem Christi tui.) Christum ad deitatis spiritum retulit, Dauid ad cor-

poris carnem. Formam enim serui qui in dei forma manebat accepit. Ne igi-
tur auertat à sacerdotibus atq; à sanctis Christi faciem rogat: ut eos diuinita-
tis suæ gloria qui propter Dauid, id est, propter assumpti ab eo corporis sacra
mentum lætantur, illuminet. Et cur propter Dauid seruum suum, faciem Chri
sti sui non auertat ostendit dicens: Iurauit dominus Dauid ueritatem &
non frustrabitur eum.) Dominus iurat & iurat ueritatem & dicti sui fidem e-
tiam sacramento ne ambigamus affirmat. Non fraudabit igitur Dauid suum
ueritate iurata. Et quid ei iurauerit dignum est contueri. De fructu uen-
tris tui ponam super sedem tuam. Si custodierint filij tui testamentum meũ,
& testimonia mea hæc quæ docebo eos. Et filij eorum usque in seculum se de-
bunt super sedem tuam. Quoniam elegit dominus Sion, præelegit eam in ha
bitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo quoniam
præelegi eam.) Quid hic quod Dauid sit proprium continetur? Vrbs illa
quæ generi eius fuit regia, capta est à Babylonijs: & euersa regni dignitatem
sub dominantium iure non tenuit. Post etiam à Romanis capta & incensa
iam nulla est. Et ubi dei requies in æternum est? ubi ex fructu uentris eius in se
de dei reges sunt? Seruiunt enim hodie, exules, patria carentes, toto in orbe
dispersi. Et ubi illa quæ iurata est ueritas? ubi illud quod non frustrandus est
ueritate? Et ubi filijs Dauid regni æterni sedes sempiterna? Quæ electa Sion
dicitur, horret ruinis, uacua incolis est. Et quomodo dei requies est in secula
seculorum? Currunt tempora, & hoc uitæ nostræ seculum manat. Deus ergo
sine requie est. Sed qui hæc infelicis erroris opinione credunt, audiant cui
Psal. 88 Dauid iuratum sit. Nempe illi de quo dictum est: Posui adiutorium me-
um super potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruum
meum, oleo sancto meo liniui eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & bra-
chium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniqui-
tatis non adijciet nocere ei: Et concidam inimicos eius à facie ipsius, & odi-
entes eum in fugam conuertam. Et ueritas mea & misericordia mea cum ipso
& in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponam in mari manum eius, &
in fluminibus dexteram eius. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus
& susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum su-
per reges terræ. In æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamen-
tum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum
eius sicut dies cœli. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis
non ambulauerint. Si iustitias meas profanauerint, & mandata mea non cu-
stodierint. Visitabo in uirga iniustitias eorum, & in uerberibus peccata eo-
rum. Misericordiam uero meam non dispergã ab eo, neq; decipiã in ueritate
mea. Neq; profanabo testamentũ meũ, & quæ procedunt de labijs meis non
faciam irrita. Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æter
num manebit, Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta
in æternum, & testis in cœlo fidelis.) Promissiones istæ Dauid eius sunt, qui
aduersus potentẽ adiutor electus est, cuius in mari manus est, cuius in flumi-
nib. dextera est, qui nuncupare deũ patrẽ audet, quia est: qui ipse primogeni-
tus est, qui excelsus super reges terræ. Cuius semẽ in seculũ seculi est, cui quæ
sunt dicta, nõ irrita sunt, cui semel sine mẽdacio iurat̃ in sancto, cui sedes sicut
sol in cõspectu dei est, & permanet ut luna perfecta in æternũ. Ex huius igitur
uẽtris fructu super sedẽ dei collocabũt̃. Quomodo aũt ex fructu simus uẽtris
Hier. 30 eius audiamus ,pphetã Hieremiã dicẽtẽ: Si itaq; audistis huiusmodi, si peperit
masculus. Partũ sexus iste nõ recipit, sed generatio quę ab eo est partus instar
obti-

obtinuit. Audiamus & Paulum parturientem in filijs procreandis, cũ dicit: filij
mei quos ego iterum parturio. Esse autem omnes nos filios sibi ipse dominus *Matt. 9 &*
in Euangelio testatur, dicens: fili remissa sunt tibi peccata. Et iterum: filioli ad- *Ioan. 13*
huc uobiscum sum. Filij itaq; sunt ipsius in sede domini collocandi. Et spei con
ditio praeponitur: si inquit custodierint filij tui testamentum meum, & testimo
nia mea hæc quę docebo eos. Moses enim legem scripsit, in qua testimonia dei
continentur. Propheta hic idem totus diuersatur in lege. Et quomodo adhuc
filij illius Dauid in testimonijs sunt docendi? Non præsentis ætatis est sermo,
sed his proprius, de quibus dictum est: Confiteor tibi domine pater cœli & ter- *Matt. 11*
ræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.
Sed docti & manentes in his quæ docebuntur quid consequentur? Vsq;
in seculum, inquit, sedebunt super sedem tuam.) Et qui isti qui sedebunt? Nem *Matt. 19*
pe de quibus dictum est. Et uos sedebitis super duodecim thronos, iudicantes
duodecim tribus Israel. Non negligendum est autem, id quod superius & infe-
rius dicitur. Superius enim dictum est, ponam super sedem meam: nunc autem
dicitur, sedebunt super sedem tuam. Et hoc quid erit? Nempe id quod dicitur:
Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Sedes patris, sedes & filij est: quia ego & pa- *Ioan. 16*
ter unum sumus. Aut quomodo intelligitur, ponam super sedem meam, & se-
debunt super sedem tuam: nisi quod per concordem & non dissimilem à se in-
nascibilis unigenitiq; naturam, & pater in filio, & in patre filius est? deitatis in
utroque nec genere, nec uoluntate dissidente substantia, cum paternæ maie-
statis gloria unigenito congenita sit. Atque ob id sedem filij, sedem suam pater
nuncupat: quia & ex se & in gloria indemutabilis diuinitatis suæ unigenitus &
uerus deus natus sit, nec contumeliam communicatarum cum eo sedium sen-
tiat, cui ex se genito in naturæ similitudine nulla diuersitas est dignitatis. Dein-
de eorum habitatio qui in seculum super sedem sessuri sunt ita ostenditur. Quo
niam elegit dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi. Hæc requies
mea in seculum seculi, hic habitabo quia præelegi eam. Non montem scilicet
Sion desertum & inutilem elegit, neque ciuitatem erutam & euersam. Locis e-
nim deus non continetur, neque omnipotens & æterna substantia, aut in deser
tis montium solitudinibus, aut in urbium ruinis iam deformium conquiescit:
sed elegit eorum requiem, de quibus dominus in euangelio ait: Nemo uenit ad *Ioan. 6*
me, nisi pater qui misit me adducat illum. Illam Sion sanctam & cœlestem Hie
rusalem elegit, concordẽ scilicet fideliũ cœtum, & sanctificatas sacramentis ec
clesiæ animas: in quibus tanquàm rationabili & intelligenti & emundata & æ-
terna per resurrectionis gloriã domo, rationabilis & intelligẽs & impolluta &
æterna inenarrabilis diuinitatis natura requiescat. Nõ quod ex ea, in qua est in
finitatis suæ immensitate desistat, ut humanarũ mentiũ angustijs coarcteẽ: sed
quia per digni se habitaculi sedẽ, qui & ubiq; & idẽ & totus et semper est, in san
ctis probatisq; requiescat: ubi nulla offensio, nulla demutatio, sed in seculũ secu
li, id est, in æterna tẽpora digna & placẽs habitatio sit electa. Dehinc sequitur:

Viduã eius benedicens benedicã.) Quidã translatorũ interpretatus esse ita
repertus est, Captionẽ eius benedicens benedicã: tanq; uenatoribus & piscato
ribus hominũ effectis apostolis, hæc eorũ benedicta sit captio. Maxime quod
Bethsaida ex qua apostoli sunt, per interpretationẽ linguæ Hebraicæ, domus
uenantiũ nuncupetur. Sed nobis sequenda est prima illa, & sub Iudęorum tẽpo
ribus ante domini aduentũ ad ecclesiæ doctrinã consignata translationis auto
ritas. Viduam eius benedicens benedicã. Quanta uiduarũ dignitas est, & hone
sta unius thori cõscientia, & felicis continẽtię indemutata cõstantia. Hęc enim
bene-

benedicitur, & benedicendo benedicitur: ex iudicio scilicet benedicentis, be-
nedictione sit digna. Sed Apostolus gentium doctor, hortatur nos & aliud de
uidua quæ benedicenda est sentire. Lege enim non per uirtutem spiritualis effi
cientiæ, sed per finem obseruantiæ eius emortua, uiduam eam esse quæ ex Sy-
nagoga effecta ecclesia sit, docet, dicens: An ignoratis fratres, scientibus enim
legem loquor, quoniam lex dominatur homini, in quantum temporis uiuit:
Quæ enim sub marito est mulier, uiuo marito iuncta est legi. Si autem mortuus
fuerit maritus, euacuata est à lege mariti. Ergo uiuente marito adultera uocabi-
tur, si iungatur alij uiro. Si uero moriatur uir eius, liberata est à lege, ne adultera
teneatur cõiuncta alij uiro. Itaq; fratres mei & uos mortificati estis legi per cor-
pus Christi: ut & ipsi sitis alterius, huius qui à mortuis resurrexit. Comparatio-
ne uiduæ, quæ mortuo marito libera quibus uolet nuptijs sit, desinente iam le-
ge, uiduam legis ecclesiam esse demonstrat, Christo legitime copulandã: Hanc
ergo legis uiduam benedicendo benedicet. Deinde ait: Pauperes eius sa-
turabo panibus.) Bonum est in ecclesia pauperes nõ esurire: quia cum inops
pascitur, aut sitiens potatur, aut nudus uestitur, aut infirmus uisitatur, aut carce
re clausus requiritur, ei hæc officiorum obsequia deferuntur, qui in singulis no
Matt. 15 bis esurit, & sitit, & alget, & infirmatur, & clauditur: quiq; ait, Amen amen di-
co uobis, quia quæ fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis. Per hanc ergo di-
ctorum eius fidelem promissionem, pauperes eius panibus saturat. Saturat au-
tem & eos panibus, qui per humilitatem cordis contemptumq; seculi seipsos
in paupertate constituunt, quos cibo uitæ perennis expleuit, sicut alio loco di
Psal. 33 ctum est: Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem dominum non mi
nuentur omni bono. Deinde sequitur: Sacerdotes eius induam salutari, &
sancti eius exultatione exultabunt.) Sacerdotes superius iusticia induuntur,
sed profectum honoris sui sumunt: salutari scilicet induuntur, conformes effe-
cti gloriæ salutaris. Quia secundum Apostolum, de coelis saluificatorem nostrũ
expectamus, qui potens est secundum operationẽ efficientiæ suæ, corpus hu-
militatis nostræ conformare corpori gloriæ suæ. Hoc ergo salutari sacerdotes
induuntur, sed domini sancti exultatione exultabunt. Superius exultabunt
tantũ adhuc in humilitatis corpore positi, & spe tantũmodo æternitatis læti: cæ
terũ tunc perfecta exultatione exultantes, nõ spe, sed ueritate, nõ imagine, sed
corpore. Est enim plerunq; exultatio, quæ demutari solet, uel casu uel infirmita
te, uel tẽpore. Ad hoc uero hæc sanctorũ exultatio ea est, ut exultatione cõsum
matæ in se exultationis exultẽt. Causa aũt exultationis ostendit: Illic producã
cornu Dauid.) Cornu regni insigne est. Per hoc enim cornu unguentũ regiũ re
gnaturis infundebat. Illic cũ dicitur requies, significatur de qua dictũ est: Hæc
requies mea in seculũ seculi. In hac igit requie cornu Dauid, id est, regnũ illius
de quo prophetat Dauid, deus producit, non illud humanũ, nec corruptibile,
nec caducũ. sed illud quod secundũ regnũ dei in seculum seculi est: & quorum
Matt. 5 erit regnum coelorum. Nempe de quibus dictum est: Beati pauperes spiritu,
quoniam ipsorum est regnum coelorum, id est, in quos æternus rex, & cuius se-
cundum Danielem regni finis nullus est, regnabit. Non occultus igitur hic rex
est: hunc lex prędicat, hunc prophetæ pollicent, hunc Ioannes poenitentię præ
dicator ostendit. Ille est enim secundum domini in euangelio dictum lucerna
ardẽs, Christũ tenebris mũdi huius ostendẽs. Omnis igit de eo ꝓphetia lucerna
est eius, ignorantiæ nostræ nocti scientiæ lumen ostendens, infideles atq; impi-
os ueritatis luce confundens, & in unigenito paternæ maiestatis gloriam do-
cens. Et hoc illud est quod sequitur: Paraui lucernã Christo meo, inimicos
eius

eius induam confusione, super ipsum autem florebit sanctificatio mea.) Parata lucerna est, ne ad cognoscendum eum nox ignorationis existeret. Inimici eius confusione induentur: uidebunt enim filium hominis in maiestate patris sui: & non salute, sed confusione induentur, terreno scilicet & indecoro corpore resurgentes: super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. Exaltauit, inquit, eum deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum Psal. CXXXII.

Er omnem doctrinę ordinem gradibus scāditur, nam per gradus ad superiora prouehimur. In eo quod ita cœpit propheta, Ecce q̃ bonum & quàm iocundum, docemur quid bonum atq; iocundum sit, ut per cognitionem eorum in bonis iocundisq; maneamus. Seruata autem scienter ea ratio à propheta est, ut bonum iocundumq; sociaret: quia non omne quod bonum est, iocundum est: neq; omne quod iocundum est, bonum est. Iocundus est luxus, sed bonus non est. Est enim in ipsa illa corporalis lasciuiæ amœnitate detrimētum & salutis & famæ. Bona est tollerātia iniuriæ, maxime cum ad irreligiositatem compellimur pœnis famis, sitis, frigoris, uigiliarum, contumeliarum, dolorum: sed iocunda non est. Illic enim iniuriosum perfectę uirtutis officium est. Et ita per hęc nōnunq̃ & bonum iocundo, & iocunditas solet eo carere quod bonum est. Videamus quid sit illud quod bonum & iocundum esse propheta demonstrat, scilicet habitare fratres in unum. Nō humanas cohabitationes, nec terrenarū domorum communionem propheta Dauid dicit. Nam fratres ob hæc ipsa tectorum consortia dissidentes uidemus, & inimicos sæpe eiusdem domicilij habitatio continet: & nōnunquam incrementū odijs ipsa illa cohabitandi indignatio subministrat. Sed nouit esse Apostolus cōmunē & religiosam domū, dicens: Vt scias quemadmodum te oporteat in domo dei conuersari, quæ est ecclesia dei uiui, columna & firmamentum ueritatis. Itaq; bonum & iocundum est in unum habitare fratres. Cum in unum habitant, conuentū ecclesiæ congregant. Cum fratres nuncupantur, unicæ uoluntatis charitate concordes sunt. Ad primā enim Apostolorum prædicationem hoc præcipuū fuisse credentium præconium legimus, quod dicitur: Erat enim omnium credentium cor unum & anima una, assensu, eadem uoluntate, non dissonans fide, socia amoris, ac sententiæ unanimitate perfecta. Et hoc testatur ille gentium doctor dicens: Vt sitis omnes perfecti, eodem sensu, eadem sententia. Et rursum: Imple te gaudium meum ut idipsum sapiatis, eandem charitatē habentes, unanimes, unū sentientes, nihil per æmulationem, siue per inanem gloriam agentes, sed in humilitate inuicē arbitrantes præcellere super inuicem, non sua, sed aliorum unusquisq; uestrum contemplantes. Hoc Apostoli gaudium est, idipsum nos sapere, amore eodem contineri, per unius sensus sententiam unanimes permanere, non per æmulationē separari, neq; per inanis gloriæ studium dissidere, non sua, sed aliorum unumquemq; cogitare oportere, ut ea quibus alienæ uolūtates in cōcordia detinendæ sint cogitemus, quod alio in loco admonet, dicens: Si possibile est ex uobis ad omnes pacē habētes. Ex nobis uult esse, ut si possibile est pax ad omnes sit: uoluntas nostra omniū amicitijs dedita sit, & si cęterorum natura nō habeat pacis affectum, dūmodo nō ex nobis causa aut interruptę, aut nō cōseruatæ pacis existat. Hoc itaq; populo dei cōgruit, sub uno patre fratres, & sub uno spiritu

unum

unum esse, sub una domo unanimes incedere, sub uno capite unius corporis membra esse. Non enim oculus aurem odit, nec nares os execrātur, nec manus pedem spernit. Hæc enim ut officijs mutuis sibi, ita & amore districta sunt. hoc iocundum & bonum est habitare fratres in unum, in eodem esse, idem esse, nec congregatione fieri necamore diuersos. Comparationem uero huius boni iocunditatis propheta constituit, dicens: Sicut unguētum ut capite quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in orā uestimēti eius) Aaron, unguento cuius compositio & confectio ex odoribus continetur, unctus est in sacerdotem. Hanc consecrationem primi sacerdotis sui deo esse complacuit. Dominum quoq; nostrum inuisibiliter & incorporaliter unctum esse cognouimus, cum dicitur: Vnxit te deus tuus oleo exultationis. Vnctio ista terrena non est, incorporea est, inuisibilis est: non in oleo ut sacerdos & propheta, non cornu ut rex, sed oleo exultationis ungitur. Opus istud lætitiæ spiritualis est, & ad sacramentum cœlestis unctionis exultationis fructus adhibetur, non materialis creaturæ est, quia corporalia corporalibus indigebant, Aaron myro confusionis ungitur. Sed id quod corporale est, per efficientiam uirtutis spiritualis imbutum, speciem olei cœlestis imitatur. Deniq; post hanc unctionem, Aaron secundum legem Christus est nuncupatus, postquam unctionis confusio per id quod à deo confici demonstrata est in speciem unctionis inuisibilis consecratur. Vt igitur hoc myron, omnes fœtentes odores & immundos cordium spiritus quocunq; infusum fuerit extinguit, seq; in omnia in quæ infertur odor hic suauitatis infundit: ita per hoc sacramentum unctionis infusæ, & per eam omni terrenorum ac sordentium uitiorum nostrorum fœtore deterso, deo iam quod suaue est, spiramus. Nouit hunc suauealentiæ spiritum beatus Apostolus Paulus, dicens: Ita Christi bonus odor sumus deo in omni loco, in his qui saluātur, & in his qui pereunt. Et in istis quidem ex morte in mortem, istis autem odor ex uita in uitam. Vt odorem uitæ nos esse uiuentibus, ita odorem esse mortis, his qui in peccatis suis morerentur ostendens: ipse autem Christi odor ex nobis bonus deo est. Vt igitur placitum hoc in primo, id est Aaron sacerdote, unguentum deo extitit, quo in exemplum olei exultationis perungebatur, & gratum ex se fidei & innocentiæ odorem præbet: ita bonum & iocundum est habitare fratres in unum, per quod unanimitas uoluntatis eiusdem, primis & maximis sacramentis bonorum cœlestium comparatur. Descendit autem hoc unguentum à capite in barbam. Barba uirilis ætatis ornatus est. Neq; enim nos paruulos esse in Christo oportet, nisi ad id tantum quod dictum est: paruuli malitia non sensu. Infideles autem omnes idem Apostolus paruulos esse, quia infirmi sumere cibum firmum minime ualentes adhuc lactis egeant, obiurgat, dicens: Lacte uos potaui, non cibo: nondum enim poteratis, sed neq; adhuc potestis. De se autem ita: Cum factus sum uir, ea quæ sunt paruuli dereliqui. Occurrere uero in id festinat, in uirum consummatum, in mensuram ætatis plenitudinis corporis Christi. Vnguentum hoc ergo in barbam Aaron, id est consummatæ fidei uirum descendit à capite. Caput (secundum Apostolum) uiri, Christus est. Moses unguentum hoc composuit & confudit, sed componendum & confundendum deus docuit, & deus mediator in lege. De capite ergo, id est de Christo descendit in barbam, & ab eo descendit, cui dictum est, Vnguentum exinanitum nomen tuum. Descendit autem in eum qui per ætatis firmitatē indemutabilis esset fidei firmitate mansurus. Descendit autem etiam in oram uestimenti. Ora uestimenti ea sunt quæ usq; ad pedes defluunt, per quod ad omne corpus hic unguenti odor à capite in barbam, & deinde ad uestimenti oram descen

descendit. In his autem mulieribus quæ ungentes dominum typum ecclesiæ in euangelio prætulerũt, ita docemur, quod una caput, alia pedes unxerit: per quod quæq; earum significatur in parte corporis omne corpus unxisse. Media itaq; corporis prætermissa sunt. Nam dum ora uestimenti & barba memorantur, omne in his corpus ostenditur. Additur etiam & alterius comparationis exęquatio, cum dicitur: Sicut ros Hermon qui descendit in montẽ Sion.) Ros ab Hermon in Sion non descendit, multo eñ à se interuallo hi montes diuisi sunt, Neq; sanè natura fert ut ros à loco in locũ descẽdat. Sion aũt est secundũ doctrinam cœlestem ecclesia, uel quę nunc est, uel quæ erit sanctorũ, quæ per resurrectionem glorificatorum & lætantium angelorum cœtu frequentatur. Hermon autem mons est in Phœnice, cuius interpretatio anathema est: quod enim nobis Anathema nuncupatur, id Hebraice Hermon dicitur. Fertur autem id, de quo etiam nescio cuius liber extat, quod angeli concupiscentes filias hominum, cum de cœlo descenderent, in hunc montem maxime conuenirent excelsum. Sed hæc prætermittamus. Quæ enim libro legis non continentur, ea nec nosse debemus: commemorata autem ob id tantũ sunt, quod nos de hoc monte dei per prophetam professio cõmonebat. Certe hodie gentes montem hunc prophana religione uenerantur: & interpretationem nominis sui, quod est anathema, ipsa illa impię superstitionis sede testañ. Ros uero de cœlis est, & inter benedictionũ munera optari eum meminimus, cum Isaac ad Iacob ait. Et det tibi deus à rore cœli & ab ubertate terræ multitudinem. Ergo quia munera & benedictiones dei, quibus primum omnia cum creata & facta sunt benedixit, postea uero ex peccato Adæ in anathemate constiterũt: gratum deo est, ea rursum in sanctificationis sedem redire atq; descendere. Benedictus enim homo fuit: sed post benedictionem peccauit, & statim impius fuit. Sed qui mauult peccatoris pœnitentiam quàm mortem, uult benedictionis suæ rorem ab Hermon in Sion descendere: id est, ex impietatis sede in sanctificationis locum transire. Rore enim omnia uirescunt, aluntur, augentur: ita principali illa dei benedictione homo gignitur, spirat, & crescit. Est ergo bonum atq; iocundum ut à gentili errore, id est, profana Hermon ueneratione descendens ad Sion, id est, ad æternæ beatitudinis domum transeat, & eum qui salute omnium lætatur oblectet ob id: Quoniam illic mandauit dominus benedictionem & uitam usq; in secula.) In Sion scilicet, uel etiam in unanimitatem cohabitantium fratrum. Benedictiones enim ecclesia sola largitur, uitã æternã unanimitas promeretur. Qui dixit eñ æternæ uitæ uiam pandẽs, diligite inuicẽ sicut ego dilexi uos, non mendax est. Est enim ipse ueritas, uia, uita, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Gen. 27

Canticum graduum Psal. CXXXIII.

Finem sumunt cantica graduum, sed ascensionibus suis dignum. Cum enim per ea ad cognitionem sacramenti cœlestis scandatur: necesse est, ut postea benedictio ei ad quem conscensum sit debeatur. Vocat igitur omnes propheta ad benedicendum: & tanquàm consummatis omnibus uniuersos ad contestationem honoris debiti congregat, dicens: Ecce nunc benedicite dominum omnes serui eius.) In eo autem quod ait, ecce nunc, elaboratæ ascensionis perfectum opus esse significat: ut iam nunc benedicãt, quia proficientes ascenderint. Benedicendus est, quia nos in excelsum prouexerit, quia fidei gradibus in sublime domus suæ eleuauerit. Benedictione autem dei os peccatoris indignũ est, & idcirco ait: omnes serui eius. Nõ omnium est deo accepta benedictio, neq;

se promiscuus putet placere posse. Soli istud competit dei seruo: non peccati
Ioan. 8 seruo, nec seculi seruo. Omnis enim, inquit, qui facit peccatum, seruus est pec-
cati. Seruo igitur dei competit, ut dominum suum religioso ore benedicat. Ac
ne ipsi quidem seruo hoc erit proprium, qui se seruum nomine solo profitea-
tur, qui etiam nunc cunctabundus & fluctuans incerto fidei uoto circumfera-
tur: cuius cogitatio & uolūtas in recordationem peccaminum, & in curas uo-
luptatū euagetur. Et idcirco cum dixisset: Ecce nunc benedicite dominum o-
mnes serui eius. adiecit: Qui statis in domo domini, in atrijs domus dei no
stri.) Qui stat, loco non mouetur: iam currit, iam ascendit, iam immobilis ma-
Psal. 39 net, iam auide bibit beatam illam prophetæ uocem: Statuit super petram pe-
Psal. 26 des meos. Et rursum: In petra exaltasti me: & audiet tanquam Mosi sibi dici, Tu au
Hier. 14 tem sta hic mecum. De peccatoribus autem ita legimus: Dilexerunt mouere
pedes suos. Standum ergo est in domo domini, quia benedictio stantium pla-
ceat: & stantium in domo illa sancta & cœlesti Hierusalem, & angelorum fre
quentium, ad quam per hanc ecclesiæ & conuentus nostri domum scanditur.
Et quia plures apud patrem mansiones sunt: benedicunt dominum, non solū
in domo stantes, sed etiam in atrijs eius. Non omnis domus atrium est, domus
est etiam quicquid extra atriū est. Interior autem & familiarior atrij sedes est.
Interius ergo stabūt, qui in atrio sunt: quia sit licet dignitas, in domo stare, præ
uenit tamē ille qui in atrio steterit. Diuersos uero esse eos qui in domo, & eos
qui in atrio sint, alibi propheta demonstrat, dicens: Plantati in domo domini,
in atrijs dei nostri florient. Maior fructus est effloruisse. Et licet plantatio ha-
beat dignitatē, præcellit tamen efflorescentium honor: Quia ut initiū in plan-
tatione est, ita gaudium boni operis in flore est. Reperi autem quosdam ambi
guos circa hoc, in atrijs domus domini fuisse: dicentes, idcirco hoc à translato
ribus primis adiectum esse, quia sub hisdem uersibus sequenti psalmo conti-
netur: opinātibus ipsis scriptorum uitio in libris Hebraicis fuisse præteritum.
Sed noui interpretes quæ uolunt tractent: nobis uero obsequendum est, & au
toritati translationū, & uetustati. In hanc autem spem standi in domo, & in a-
trijs domini, propheta nos hortatur, dicens: In noctibus extollite manus
uestras in sancta, & benedicite dominum.) Agimus enim, secundum Aposto
lum, sub principibus harū tenebrarū, & nox nos seculi detinet: quæ per euan-
gelicam prædicationem iam prodijt in lucem. Nox enim iam proficiscitur, si-
cut in die decenter ambulate. In hac igitur nocte, ignorantiæ, insidiarū, infirmi
tatū, concupiscentiarum, uitiorū, eleuandæ manus sunt in sancta: non ad præ-
dicandum & orandū tantum, sed etiam ad operandum. Preces enim nudę nō
proficiunt. Eleuanda autem opera nostra sunt in dei sancta: id est, in nudis ue-
stiendis, in esurientibus cibandis, in sitientibus potandis, in afflictis consolan-
dis, in oppressis adiuuandis, in omnibus diligendis. Hæc enim nos in hac cor
poris nostri infirmitate sanctificant, hæc deo placita & sancta sunt. Et hoc nō
Psal. 140 ignorat propheta, dicens: Eleuatio manuum mearū sacrificiū uespertinū. Nūc
enim in consummationē seculi, quod est uespertinum, non in tauris & hircis,
sed in operibus bonis deo hostia est. Moses nos docuit exemplo, qui cum ele-
uatis constitisset manibus uincebat: summissis uero in terram, uincendum po
pulum ab hoste præbebat: ostendēs per hanc formam, hostem nostrum, si ter-
rena opera nostra sint, uincere: si excelsa uero sint, esse uincendum. Eleuandæ
igitur manus nostræ sunt in noctibus, ut plantemur in domo, ut in atrijs flore
amus: & benedicendus est dominus, id est, cum dei benedictione semper orā-
dum est, ne cum panem inopi præbeas, metu famis tristis sis: ne cum sumptū
indi-

indigenti offeras, damnum putes: ne cum nudum ueste induas, exui te existimes. Hilarem enim datorem amat deus. Quid autem læta & benedicentia ele- 2.Cor. 9
uatarum manuum opera mercantur, ostendit dicens: Benedicat te dominus ex Sion.) Dominus scilicet ecclesiæ, & sanctæ Hierusalem, & ciuitatis uiuis gemmarum lapidibus extructæ. In deo uero æterno ut spem omnem nostram positam cognosceremus, adiecit: Qui fecit coelū & terram) Eum scilicet ecclesiarum deum esse demonstrans, qui coelū fecisset & terram: per dominum nostrum Iesum Christū, qui est benedictus in secula seculorū. Amen. Alleluia. Psalmus CXXXIIII.

Psalmus secundum simplicitatem audientium absolutus uidetur. Ea enim ex maiore parte in eo continētur, quæ libro Exodi inscripta sunt: Aegypti plagæ, Pharaonis pœna, regum mortes, & hostilis terræ obtenta hæreditas: sed secundum Apostolum quæ in lege sunt, umbrā est futurorum: quæ in ea gesta sunt allegorumena, non negligēter audienda sunt: quia sub corporalium gestorum fide in exemplum sunt spiritualium operum constituta. Magnæ autem diligētiæ res est, uirtutem uerborum collocatorum expendere: & scire quid cuiq; rei sub eorum quæ dicta sunt significatione sit proprium. Vt enim non omnium est, herbarum genera uirtutesq; nosse: & si quis imperitus aut nescius in agrū his salubribus herbis diuitem uenerit, omnia inutilia & promiscue genita existimans præteribit: at uero si peritus & doctus hunc preciosum in his germinib. agrum fuerit ingressus, omnia quæ ab alijs præterita erunt demetet, & ea quæ ab ignaris erunt neglecta mirabitur: sciens quando unde metendorum eorum tempus sit, & in quæ genera sanitatum his utendum sit, & quantum ex his, aut quousq; moderandum sit: sic & in diuinis scripturis esse intelligendum est: ut si eas impia auris & mens rustica audiat, tanquā ociosas & non necessarias negligat: at uero si calens ad cognitionem dei auditor ac lector adstiterit, & cui frequens lectio, & spiritualis gratiæ donum scientiam dijudicandi singula, intelligendiq; præstiterit: mirabitur omnia, atq; his secundum naturales eorū uirtutes & efficientias utetur, non ignarus quando quid præsumendum sit, & in quam curationem eligendum, quando ex eo corpori sanatio, quando animæ medela tribuenda sit, ne quid præproperum, ne quid importunum ac tardum: sed collatis & uirtutibus, & temporibus, & rebus, non imperite his quæ sibi comperta fuerint utatur, quod quidem maxime in hoc psalmo ita esse intelligitur. Incredibilem enim in modum ea rebus gestis uerba subiecta sunt, ut cum fideliter illa quæ gesta sunt enunciarent, maiorem tamen internæ & spiritualis intelligentiæ profectum ex se ita collocata præstarent. Neq; tantum hæc ratio seruata est, ut res ipsæ quæ corporaliter gestæ sunt, ad ostendendam dei magnificentiam commemorarentur: uerum etiam ut per cognitiones gestorum, & uirtutes nominum exemplum de se gerendis in his quæ sunt gesta, præberent. Itaq; necessarium est, hæc singula personis, temporibus, uirtutibus discernere: ut ea quæ incuriosæ aures tanquam non necessaria forte perdiderint, ipsa illa ad humanæ infidelitatis medelam sanationemq; referatur. Et hoc ipsis rebus in psalmo docebimus, qui ita cœptus est: Laudate nomen domini, laudate serui dominum: qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Laudate dominum, quia benignus est dominus: psallite nomini eius, quoniam suaue est.) Et contuendum in exordio psalmi est, quòd ad laudem nos dei aduocat: cum in superiore psalmo ad solam benedictionem hortatus sit. Præstare autem laudem benedictioni non ambiguū est. Primus enim odor

in benedictione positus est, sed consummatur in laude: & laus non incipiẽda confuse est, sed ordine ac modo confitenda est. Hoc enim primum est, laudate nomen domini. Nomẽ ergo domini primum laudare admonemur, quia deus cœli sit, quia deus terræ sit, quia deus mundi sit, quia deus (quod fidei nostræ & spei proprium est) Abrahæ & Isaac & Iacob sit. In his enim primũ deo laus est. Sequens uero præceptum est, laudate serui dominũ. Per cognitionem nominis dei ad scientiam eius proficimus. Iam enim non nomen domini, sed dominũ laudamus, cognoscentes quur deus cœli sit, quur terræ deus sit, quur deus mundi, quur Abrahæ, & Isaac, & Iacob sit. Hæc enim primum puerilis doctrinæ rudimenta transgressi, deum non iam per obedientiam subditorũ, sed per immensæ uirtutis suæ magnificẽtiam laudamus, & laudamus serui eius. Neq; solum serui eius nudo tantũ professionis nostræ uocabulo nuncupati: sed stantes in domo eius, iam non uagi, neque erratici, sed stantium firmitate stabiliti. Neq; tantum in domo stantes, sed etiam in atrio domini dei nostri: internæ potius & mediæ domus sede suscepti. Per hunc igitur ordinem, à seruis & à stantibus in domo atq; in atrio laus inchoatur. Laudandus deus ob id est, quia benignus est. Nam ut omnipotens sit, naturæ suæ uirtus est: ut uero benignus sit, nobis necessarium est: quos corporis infirmitas & conditio originis in peccatis detinet. Et quid spei est humanis delictis, si benignitas dei absit? Sed dictorum ratio cõsideranda est. Namq; qui laudandus est quia benignus est: psallendũ nomini eius est, quia suaue est. Psallite nomini eius quoniam suaue est. Psallite ubi dicitur, ad corporis opera refertur: ut per organi nostri, id est, corporis multimoda opera, consonans deo fiat & apta laudatio. Psallere ergo nomini eius iubemur, quia suaue est. Suaue enim est deo, corpora nostra cõplacito ministerio probabiliq; famulari: uel ipsum illud potius nomen domini suaue est. Et quid suauitatis in se habet, uel nomen eius, uel ei psallere: continuo subiecit dicens: Quoniam Iacob elegit sibi dominus, Israel in possessionẽ sibi.) Initium originis Iudæorum secundum sanctificationem generis Abrahã est. Ad hunc enim dei fuit sermo. Et cur potius Iacob quàm Abrahã dominus elegit? Dehinc cum idem secundũ nuncupationis allocutionẽ sit Israel qui est Iacob, cur iterũ additur, Israel in possessionẽ sibi? Ordo exigebat principem electionis Abraham, non eum qui iam tertius in electione est Iacob cõmemorari: ratio quoq; ammonebat, ut significatus Israel in Iacob intelligeretur; quin etiam illud accedit, quòd qui Iacob est eligitur, qui Israel possidetur. Sed iam in exordio sermonis monuimus, illa ex rebus corporaliter gestis commemorata in psalmo esse, in quibus futuri species tãquam in spectaculo relucerent: ea quoq; gestis rebus coaptata uerba esse, quæ cum ea quæ gesta sunt, nunciarent, tamẽ intelligentiam nobis absolutioré eorum quæ spiritualiter in gestis rebus præfigurabantur, afferrent. Dei nomen suaue est, non uni tantũ genti, atq; ipsi religiosæ: sed omnibus iam gentibus atq; linguis. Iacob enim sibi elegit, maiorem natu supplantantẽ, emẽtem primitias cibo & desperatione uenales, abripiẽtem benedictionẽ, impœnitentem post seruitutem, deinde post luctam deum uidentem, & Israel nuncupatũ. Ante enim Iacob est, & sic Israel. Circunspiciamus ecclesiæ corpus, quæ per differẽtiam fidei & Iacob, & Israel habet: & hic cœtus populũ legis fide supplãtat, primitias eius accipit, benedictionem eius diripit, secundũ domini dictũ dicentis: A diebus aũt Ioannis regnum cœlorũ uim patitur, & uim facientes diripiunt illud. Iacob est ergo qui eligitur, domino dicente: Ego uos elegi, non uos me. Israel est qui possidetur, in præteritis primogenitus, in benedictionibus cognitus, in seruitute multi temporis fide-

lis,in facramento luctæ potens,in promerendis rurſum benedictionibus per-
tinax,in dei cognitione & conſpectu Iſrael. Nouit autem ſpiritus prophetiæ
præpotentem hanc nominis dei in congregandis gentibus, & poſſidendis fi-
delibus ſuauitatem,dicens: Quia ego noui quàm magnus eſt dominus.)
Officio quidem oris ſui propheta loquitur, ſed cognitione ſua uox iſta eius
eſt,qui ait:Nemo nouit patrē niſi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Et filius *Matt. 11*
quidem patrem, ſi cui uoluerit reuelabit. Sed magnitudinem eius nemo co-
gnoſcit,propheta dicente:Cuius magnificentiæ non eſt finis. Cognitio huius *Psal. 144*
ergo infinitatis ei ſoli erit propria, qui ſecundum perfectam originis ſuæ ple-
nitudinem ipſe imago eſt infiniti. Quia ego cognoui quàm magnus eſt domi-
nus: Et deus noſter præ omnibus dijs.) Non præ dijs omnibus illis eſt, de
quibus infra ait:Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum ho-
minum. Os habent & non loquentur. Nihil enim magnum,ſi metallis,& ſaxis
& lignis comparatus præfertur. Et quia iſti dij non ſunt, quærendum eſt quos
deos dixerit. Non enim deorum multitudinem eccleſia cognoſcit. Error hic
gentium eſt:ut coitus,& cōceptus,& procreationes, & ſucceſſiones deorum
aut fingat,aut credat. Nobis autem ſecundum Apoſtolum unus deus, ex quo *1.Cor. 9*
omnia, & nos in ipſo, & unus dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem om-
nia,& nos per ipſum. Vnus ex uno,deus ex deo eſt. Non recipit alterum inna
ſcibilis ut duo ſint,nec admittit quod eſt unus unigenitus ne deus ſit. Nō ſunt
duo innaſcibiles,nō ſunt duo unigeniti. In eo aūt unuſquiſq; q́ eſt unus eſt: dū
parē nec unigenitus habet, nec innaſcibilis admittit:neq; unigenitus deus ex
alio quàm innaſcibili deo ſubſiſtit. Vidēdum eſt autem,præ quibus omnibus
dijs deus noſter ſit. Inuenio deos dici per prophetam ita: Deus ſtetit in con- *Psal. 81*
gregatione deorum, in medio autem deos diſcernit. Et hoc quidem uidetur
ambiguum,neceſſitatis abſolutæ nunciare quos deos ſignificet: ſed dominus
in Euangelijs errore nos nuncupationis huius liberauit, dicens:Ego dixi, dij
eſtis, & filij excelſi omnes. Et adiecit: Si ergo illos dixit deos, ad quos uerba *Ioan. 10*
dei facta ſunt,& non poteſt ſolui ſcriptura:indiſſolubilis dei ſermo eſt, homi-
nes deos nūcupantis. Inuenio & Moſen deum nuncupari,cum ei dicitur:De- *Exod. 17*
um te poſui Pharaoni. Sed & Apoſtolus docuit dici alios deos,cū ait: Namq; *1.Cor. 8*
& ſi ſunt dij qui dicuntur ſiue in cœlo,ſiue in terra, ſicut ſunt dij multi, & do-
mini multi:ſed nobis deus pater eſt,ex quo omnia,& unus dominus noſter Ie
ſus Chriſtus, per quem omnia. Vnus quidē deus nobis eſt ,& unus dominus:
ſed multi dij ſunt qui uocantur in cœlo & in terra. Et quidem ſi hoc deorū no-
men hominibus ſecundum ſententiam dei competit;multo magis, angelis,ar
changelis,thronis,dominationibus,principatibus, poteſtatibus dignū: quos
Apoſtolus deos in cœlo nuncupari demonſtrat. Dij ergo ſunt qui uocantur,
ſed præ omnibus deus noſter eſt,non comparatione, qui incomparabilis præ-
cellit:ſed poteſtate præ cæteris eſt. Et quomodo præ cæteris ſit,mox oſtendit,
dicens: Omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra:in mari, & in abyſſis.)
Soli deo congruit omnia facere quæ uelit. Sola enim perfecta uirtus in nullo
impeditur,quo minus quod uelit & faciat:& ei ex quo omnia ſunt,nihil diffi-
cultatis occurrat. Inferioris ab eo naturæ eſt,ne totum quod uelit & faciat. Dū
enim alij ſe debet,caret omnipotentiæ uirtute: quia in id ipſum quod ſubſiſtit,
habeat aliū autorē. Et qui non ſe ſibi debet, non omnia poteſt: dum à potiore
ſubſiſtit. Sed uideamus quid ſit illud quod omnipotentia dei ſecundū uolun-
tatē ſuam fecerit:in cœlo,& in terra,in mari,& in abyſſis. Et quidē magnū eſt,
ſi contueamur indemutabilem cœli firmitatem, ſolem annuis curſibus inde-

fessisq; moderatum, uicesq; anni definitis limitibus temperantem: perennes quoq; lunæ uicissitudines & imperturbatos ortus, lapsus cõuersionesq; signorum. Iam uero terræ opes, & fœcundos eius fructus in uitam hominum, uolucrum, pecudum, bestiarum: plena deinde incolis suis maria, & spirantium intra fluctus piscium uitam: tum porrò quia plurali genere maria Græcitas eloquuta est, Oceani inæstimabiles uices & capacis abyssi imperspicabilem naturam, qua refusus in terram æstus resorbetur. Sed cum hæc secundũ humanam opinionem plena miraculis sint, ac de ipsis dici merito debeat: Omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyssis, uideamus quæ omnia sint quæ uoluit & fecit. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui ꝓducit uentos de thesauris suis. Pręterito thronorũ, dominationũ, principatuum & potestatum, cherubin & Seraphin, angelorum & archangelorũ, cœli, terræ, maris, abyssi, miraculo: in his omnia deus quæ uoluit fecit, in cœlo & in terra, in mari & abysso. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit uentos de thesauris suis.) An hæc tantũ perfectæ in deo uoluntatis omnipotentia est, terram exhalare nubes? coruscare pluuijs imminentibus fulgura? alternatis spiritibus flare uentos? Sed arguunt hanc opinionem nostram uirtutes herbarũ, & naturæ gemmarũ. Educens, inquit, nubes ab extremo terræ. Quid enim sibi uult quod nubes deducunt̃ & educũtur ab extremo terræ? Exhalant quidem ualles uuidæ nebulas: sed neq; ualles extrema terræ sunt, neq; quisquã nebulam id ipsum existimauit esse quod nubem. Dehinc fulgura in pluuiã fecit. Quæ hic humani sensus intelligentia est? Fulgura nonnũquam sine pluuijs uidemus, & pluuias sæpe esse sine fulgure. Non pluuiæ fulgura afferunt, neq; rursum fulgura pluuias defundunt: Sequit̃ quoq;: Qui producit uentos de thesauris suis. Quæ hic humani sensus intelligentia est? An ne in cõcauo aliquo & cõmunito thesaurorũ loco, cõditos esse uentos existimabimus: ex quib. uenti soleant tanquam preciosissima thesauri portio produci? Et cũ solent mutationes uentorũ frequentes & incertæ sæpe & cõtrariæ cõmoueri: toties negociosus ad hæc deus ipsos istos ut demutent̃, ut dissideant, ex secreto diuitiarũ suarũ producit? Sed hæc à me uolenti uirtutẽ & rationẽ dictorũ ostendere, ita cõmemorata sint: ut nihilo minus inuisibilis & omnipotentis uirtutis esse intelligat̃, à mari, quod est ab extremo terræ, nubes educi: & inter pluuias fulgura coruscare. & uentos ex occultis suorum spirituũ sedib. flare. Verũ quia nõ in his tantũ omnipotẽtia dei est, neq; in his solũ quæ uoluit, fecit in cœlo & in terra, in mari & in abyssis: & in his quæ corporaliter gesta esse memorant̃, spiritualia significari meminimus: demonstrãdum est nunc, quid sub his dictis per uirtutẽ prophetiæ intelligere debeamus. In eo quod omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra, in mari & abyssis, quantũ cognitioni nostræ permissum est, nihil amabilius deo homine est. Et subest causa, ut peculiare ei hoc animal sit. Mundus uerbo constitit, homo autẽ cum consilio efficit̃, non uerbo, sed opere cogitato: fit quoq; ad imaginẽ dei per inspirationẽ, & ea dei uiuens anima perficitur: legẽ accipit, uolũtati suæ permittitur, liber ab omnib. mundi dominus constituitur: paradisi incola est, inuidia diaboli dignus est: post peccatũ misericordiæ reseruatur, omnis seculi huius ætate ad cognitionẽ dei erudit̃, iudex angelis pręparatur, reuelationẽ eius creatura expectat, uanitati in spem & ipsa subiecta, ob pœnitentiam eius ex peccato angelorũ in cœlis maximũ gaudium est. Hic ipse per sacramentũ natiuitatis, secundũ hominem Iesum Christum assumptus est in eum. Iam ubiq; irreligiosum ante os eius religionẽ docet, iam pollutũ stupris corpus continentia

purum

purum est, iam cæca quondam à cognitione dei mens, Israel facta est. Inuidia
in mutationē boni proficit, iam ebrietas in ieiunia exarsit, iam odiū in amorē
demutatū est, iam uitia in uirtutū uita perempta sunt. Fecit ergo dominus om
nia quæ uoluit in cœlo & in terra, in mari & in abyssis. Nihil enim in his omni
bus charius homine suo habuit, ob quem etiā unigenitus eius deus homo exti
tit: & fecit ita: Educens nubes ab extremo terræ. Nubibus dominus præcepit,
ne super spinosam & infœcūdam uineā pluerent: Mandabo, inquit, nubib. ne *Psal. 5*
pluant super eā. Cognoui & nubē in qua locutus est deus: In columna, inquit, *Psal. 98*
nubis loquebat ad eos. Et testatur mihi Paulus in hac nube non solū hoc quod *1. Cor. 10*
legitur intelligendū, dicens: An nescitis quia patres nostri sub nube fuerūt, &
in Mosen baptizati sunt: Nubes hæc itaq; significat doctrinā apostolicā: quæ
inumbrans, & à calore defendens, æstū omnē futuri iudicij excludit. Quod
aūt à nouissimis terræ sunt, audiamus Apostolū dicētē: Puto aūt deus nos apo
stolos extremos ostendit sicut abortiuos. Dominus ipse cū de loco & de digni *1. Cor. 4*
tate inter discipulos sermo esset, ait: Qui uoluerit in uobis esse primus, fit om- *Mar. 10*
niū nouissimus. Has ergo nubes deus, omnia quæ uult faciēs, à nouissimis ter
ræ educit: & hanc inumbrantē doctrinam terræ humilia exhalant. Fulgura in
pluuias fecit. Fulgur, est uirtutis cœlestis agnitio: & hoc ipse dominus testatur
dicens: Sicut enim fulgur exit ab oriente & paret usq; ad occidentē, ita erit ad- *Matt. 24*
uentus filij hominis. Et hoc quidem ita in domino: qui non in locis corporali-
bus, sed ubique aduenìens cernitur. Cæterum in singulis hodie quicunq; uir-
tutem dei annunciabunt, qui cognitionem eius per doctrinam præstabūt: ful-
gura inter pluuias facti sunt. Fulgura primum ipsi scientia coruscantes, tum
deinde uerborum imbrem profundentes. Et huius pluuiæ ex se profundendæ
Moses non iam spiritualiter per doctrinam, sed corporaliter per gloriam ful-
gens, ita meminit: Attende cœlū & loquar, & audiat terra uerba ex ore meo. *Deu. 32*
Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros uerba mea:
& sicut pluuia super gramen, & ut niues super fœnum. Illa fulgura in has plu-
uias facta sunt: uerba scilicet uiuificantia, & potantes irrigantia. Seruatus autē
ordo est, ut post congregatas ex nouissimis terræ nubes, post fulgura cōstitu-
ta, producat uentos de thesauris suis. Quos autem uentos producat, non am- *Psal. 103*
biguum est, eos nempe de quibus ait: Faciēs angelos suos spiritus. Sunt enim
angeli paruulorum quotidie deum uidentes. Hi igitur spiritus ad salutem hu-
mani generis emissi sunt: neq; enim infirmitas nostra nisi datis ad custodiā an-
gelis, tot tantisq; spiritualium cœlestium nequitijs obsisteret. Opus ad id fuit
naturæ potioris auxilio: & hoc ita esse ex his dictis docemur, quibus trepidū
ac pauentē Mosen dominus confirmat, dicens: Ecce angelus meus antecedet *Exod. 32*
te. Hos igitur de thesauris suis uentos producit, tribuens in his auxiliū huma-
næ infirmitati: ut hæc nos diuina præsidia, aduersus mundipotentes harū tene
brarum in hæreditāda nobis salute tueantur. Sequitur deinde hic ordo dicto-
rum: Qui percussit primogenita Aegypti ab homine usq; ad pecus. Emisit
signa & prodigia in medio tui Aegypte, in Pharaonē, & in omes seruos eius,
Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes, Seon regē Amorreorū,
& Og regē Basan, & omnia regna Chanaan occidit. Et dedit terrā eorū hære-
ditatem Israel populo suo.) Frequenter sermo diuinus, eum intelligendū esse
deum cœli atq; terræ, & uniuersitatis creatorem docet, qui Aegyptū percusse
rit, mare diuiserit, Aegyptios demerserit, populum suū magnis & mirabilibus
uirtutibus eduxerit, in eremo manna aluerit, eiectis gentibus in terram repro
missionis induxerit. Et quidem omnia hæc magnifica & præclata opera deum

esse testantur. Neq; enim mediocris & moderatæ uirtutis est tanta gessisse, admirandus in his intelligendus est. Sed docet nos Apostolus cum ueneratione gestorum præformationem in his doctrinæ atque operis spiritualis agnoscere: cum lex spiritualis est, cum gesta eius allegorumena sunt, cum sub nube patres fuerunt, cum in Mosen baptizati sunt, cum de spirituali petra biberunt, cum petra Christus est, cũ postremo secundũ exaltati in deserto serpentis formã exaltãdus est dominus. Ergo licet illa in Aegypto corporaliter gesta sint, spiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Aegyptus in quo seculi forma est, uirtutibus & plagis dei percutitur, signis portentisq; terretur. Plagis dei percutitur, cum iudiciũ suum audit, cum damnationẽ suam cognoscit, cũ in ipso conscientiæ suæ reatu quotidie iudicatur, cum principales suas originariasq; uirtutes cruci suæ dominus confixit: locutus quoq; est tanquam ad uiuentem animalemq; Aegyptũ: ut non habentẽ terram inanimemq; regionem, sed incolas eius, quos rationales animalesq; constituerat, alloqui existimaretur. Misit signa & prodigia in medio tui Aegypte: in Pharaonem, & in omnes seruos eius. In medio tui quid est? Cognoscimus ex eo quod dictum est: Deus autẽ deus noster ante secula operatus est salutem in medio orbis terræ. In medio itaq; orbis terræ loco, in quo dominus salutem nobis operans passus est, signa & prodigia misit: dum crucis suæ horis sol effugit, tremit terra, saxa rumpunt, sepulchra panduntur, mortui exurgunt. Hæc in medio tui Aegypte signa facta sunt. Pharao tuus, id est, diabolus aquis necatur, baptizato populo, ipse cũ exercitu suo obrutus: percussæ deinde gentes multæ, extincti scilicet innumerabiles in nobis uitiorum incolatus, reges quoq; fortes perempti. Fortes planè. Seon regem Amorreorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan occidit. Et quid istud est? Tot regna euersa sunt, tot reges extincti sunt, & horum tantum fit memoria? Fit quidem secundum gestorum fidem paucorum memoria ex pluribus: sed hi tantum memorantur, in quibus quamuis quidem res gesta cognosceretur, tamen per conditiones uirtutesq; nominum spiritualis in his esset conditio subtexta. Nam Seon infructuosæ arboris interpretatio est. Quod enim nobiscũ arbor infructuosa, id Hebraice Seon nuncupatur: Amorreus uero exacerbans. Has ergo sub horum nominũ significatione infructuosas in nobis exacerbantibus uirtutes deleuit: infructuosos scilicet principes, qui nos qui exacerbabamus dominũ obtinebant: & ob id secundũ dictũ Euangelicum exemplo infructuosæ arboris excisos. Og uero rex, interpretationẽ habet macerię siue ualli. Basa uero confusionis siue pudoris. Regẽ hunc ergo confusionis pudorisq; nostri extinxit, soluens secundũ Apostolũ maceriã: uel uallũ, id est, quo ad cognitionẽ dei prohibebamur obstaculum diruẽs. Occidit deinde omnia regna Chanaan. Maledictũ Chanaan esse Genesis docet, & esse seruũ fratrũ suorũ, ob contumeliosam eius in patrẽ iniuriam. Interpretatio autẽ nominis Chanaan motio est. Quæ igitur nos in uitia & in maledictam impietatẽ cõmouebant, atq; in nos ui sua ac potestate regnabant: dominus extinxit. Quod autẽ per uarias uirtutes quæ in filijs inobediẽtiæ operãtur, hęc regnant peccata in nobis, Apostolũ audiamus dicentem: Non regnet amplius in mortali corpore uestro peccatũ. Regna ergo hæc occisa sunt. Iam enim non dominantur in nobis. Sed occisis his, quid consequitur? Dedit terram eorum hæreditatem Israel populo suo.) Data quidem terra est regum & gentiũ superius memoratarũ, sed amissa rursum est. Hodie à gentibus incolitur, Israel ubiq; exul est. Et quomodo terra quæ data est, hæreditas est? Manet ergo idem ordo: ut sub his quę corporaliter gesta sunt, ea quę spiritualiter essent

gerenda

gerenda, præscripta sint. Data igitur corporum nostrorum terra in hæreditatem est, quæ antea erat in Chanaan maledicta, in uitia mobilis, in Basan confusionis pudorisq; plena, in Amorreo exacerbans & irritans, quam possidebat in Og infidelitatis maceria, quã occupauerat in Seon arbor infructuosa. Hæc igitur terra, soluto infidelitatis uallo, & excisa ex ea arbore infructuosa, data est hæreditas: & data est Israel populo suo. Quæ autem hæc hæreditatis terra sit, & qui sit hic Israel, audiamus apostolum Paulum dicentem: Sicut portauimus imaginem terrestris, portemus imaginem cœlestis. Hęc est Israel, cui terræ beatæ huius continget hæreditas: cui conglorificati in domino, terreni corporis sui erit æterna possessio. Hoc Christianis est proprium, qui hoc in se nomen incolume per cœlestis imaginem usque ad finem retinuerint. Atque ita ait: Domine nomen tuum in seculum.) Nunquid à nobis optandum hoc deo est, aut æterna uirtus eget uoto nostro, ut maneat in æternum? Vt in nobis potius maneat, optandum est. Sicuti cum dicimus: Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra. Non utique ut hæc deo proueniant, optamus: ut sanctificetur, qui sanctus est, ut uoluntas sua fiat, cuius factum in uoluntate est. Nostræ hæc potius rei uota sunt, ut per egregia fidei nostræ opera nomen eius sanctificetur in nobis. Ait enim: Estote sancti, quoniam ego sanctus sum: ut in nos regnum eius adueniat. Et digni æterno regno per indultam nobis æternitatis substantiam simus: quia spes uitæ est, confiteri regnum eius. Et dicenti sibi latroni: Domine memento mei dum ueneris in regnum tuum, respondit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: ut sicuti uoluntati eius in cœlis ab indefessis & cœlestibus uirtutibus paretur, ita & à nobis in terra pareatur, ne corporalis nos infirmitas ab exequenda eius uoluntate deflectat. In cœlis enim indefessis quotidie uocibus dicitur: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth, pleni sunt cœli & terra gloria tua. Vt nobis quoque nihil aliud in opere sit nisi per quod sanctificatur nomen eius: nihil aliud in spe, nisi per quod etiam in nos regnum eius speramus: nihil aliud in uoluntate, nisi per quod deo æternæ à nobis laudes sunt deferendæ. Profectus hic uoti nostri indigentiæ res est, ut nobiscum nomen eius maneat in æternum. Dehinc sequitur: Et memoriale tuum in generationem & generationem.) Non sicut sæpe à seculo in seculum, neq; à generationibus in generationes: sed in generationem & generationem. Et hoc non de nomine, sed de memoriali. Memoriale enim est memoria operũ dei, quæ libro legis cõtinentur. Et quia lex & memoriale dei in generatione prima, Iudæorũ scilicet, usq; in plenitudinem temporum mansit, sicuti plebi Sodomæ & Gomorræ usq; ad plenitudinem peccati pœna dilata est: ita mensurã omnium impietatũ cum prima generatio explesset, memoriale dei, & omniũ operum suorum memoria in generationẽ alteram transiit: In Christianos nempe, cum quibus hodie legis ueneratio est, & prophetia, & nomen domini. Tenuit aũt hunc eundem in consequentibus ordinem, dicens: Quia iudicabit dominus populũ suũ, & in seruis suis consolabitur.) Differt iudicari & consolari, & differt populus & seruus. In seruis autẽ consolatio, in populo uero iudicium est. Populũ dei Israel secundũ carnẽ nuncupatũ esse quis nescit? Dictũ aũt ab Apostolo est: Qui in lege peccauerunt, per legem iudicabũtur. Iudicabit ergo deus populũ suum, sed in seruis suis consolabitur. Nempe illis de quib. dominus ait: Qui credit in me, non iudicabit, sed transiet de morte in uitã: qui aũt non credit, iam iudicatus est. Consolabit autem dominus iudicato Israel in seruis suis. In omnibus enim fidelibus terra solatium babebit

ex dam-

Leui. 11

Luc. 23

Esa. 6

Rom. 2

Ioan. 5

ex damno. Voluisset enim populum suum, quem in patribus eorum Abrahã, & Isaac, & Iacob elegerat, non iudicari: ob quem post diuersas plagas Aegyptum afflixerat, ob quem in columna ignis & nubis astiterat, ob quem mare diuiserat, aquam è petra eiecerat, manna è cœlo miserat, legem posuerat, ueniam tantis sacrilegijs indulserat, tot irreligiosorum regna deiecerat, prophetas miserat, unigenitum suum nasci hominem uoluerat: Sed tot tãtisq; beneficijs populus ingratus, & colonus uineæ primus electus, in ipsum dominũ uineæ parricidales manus intulit: deum quantum in se est, crucifixũ in homine mortificans. Sed electi sunt serui, quibus uinea fructum eius reddentibus traderetur: In quibus dominus iudicato populo suo, pietatis suæ damnum consolaretur. Itaq; consolantur eum gentes in martyribus, & confessoribus, & fidelibus suis: fructus ex se commissæ sibi gratiæ rependentes. Non noua aũt, nec huius tantum prophetæ uox ista est. Moses in præclaro illo Deuteronomij cantico, cum peccata populi huius, & impietates nouissimas, & fidem generationis alterius prædicaret, ait: Quoniam iudicabit dominus populũ suum, & in seruis suis consolabitur. Sanctus etiam Eleazar cum à principibus populi sui degustare è gentium sacrificatu cogeretur, gloriã martyrij sub hac eadem uoce consummat: sciens dominũ in seruis suis uoluntatẽ eius operantibus iudicato populo consolandũ. Conuertitur deinde ad pellendũ errorem gentiliũ prophetico sermone, ut stultas atq; irreligiosas superstitiones ex ipsis superstitionum causis coarguat, dicens: Simulacra gentium argentum & aurũ, opera manuum hominũ. Os habent & non loquenť, oculos habẽt & non uidebũt: aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt, manus habent & non palpabunt: pedes habẽt & non ambulabunt, neq; est spiritus in ore eorũ, non clamabunt in gutture suo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.) Frequenter & in alijs psalmis id ipsum de simulacris gentiũ dictum est: & prophetia omnis hoc laborat, ut humanum errorem à stultissimis his irreligiositatũ studijs auertat. Addunt eñ pleriq; his impietatibus suis autoritatẽ, ut precijs metallorũ honorẽ dijs quos sibi fecerint, quærant, auro eos argentoq; formando: sed hoc tantũ quod possunt largiunť, imaginem scilicet oris, oculorũ, auriũ, nariũ, manuũ, & pedũ, deos suos in forma mortui corporis adorantes: cui species est sine uoluntate, os mutũ est, oculi hebetes, aures surdæ, nares inanes sunt, manus dissolutæ, pedes rigentes, omne corpus immobile est. Sed errori eorũ id quod nec sperare audent, deputať: ut eorũ sint similes quos adorant, uenerantes sint in cõsortio ueneratorũ, ipsi simulacrorũ modo in emortuo corpore sine uitæ spiritu relinquendi. Demõstrato aũt errore gẽtili ad doctrinæ ordinẽ ꝓpheticus sermo se retulit, dicens: Domus Israel benedicite dominũ, domus Aaron benedicite dominũ, Domus Leui benedicite dominũ: qui timetis dominũ, benedicite eũ.) In his nominũ atq; officiorũ distinctionib. omnẽ ecclesię populũ cõplexus est: sed per nuncupationũ & proprietatũ significationẽ ipsa illa officiorũ merita diuisit. In eo enim quod dicitur, domus Israel, & domus Aaron, & domus Leui, & qui timetis dominũ, aliud ab alio esse discerniť: ut secundũ Apostolũ ad Corinthios scribentẽ, quędam sit in hominib. distinctio, cũ uocatis sanctis, cũ omnib. qui inuocant nomẽ domini nostri Iesu Christi: ut aliud uocatos, aliud sanctos, aliud inuocãtes nomen domini esse significet. Nunc aũt primum Israel nuncupari uidemus, secundo Aaron, tertio Leui, quarto timentes dominũ. Et in Aaron sacerdotes significari non ambiguum est. Sacerdos enim in lege primus fuit Aaron, & exinde in successione eius sacerdotum honor mãsit. In Leui autem ministros

ostendi

ostendi absolutum est: hæc enim tribus in ministerium electa est. Reliquus autem populus, cui nõ sacerdotij, neq; ministerij, sed timoris officium est: in his qui timent dominum nũcupatur. Docet aũt nos Apostolus super oẽs hos esse Israel, cum ait: Et quotquot regulæ huic obsecundabunt, pax super eos, & misericordia: & super Israel. Sacerdotes & ministros officij sui regula, in eo quod agunt, continet: sed præstat longe uoluntate magis aliquid agere, quàm lege. Et optimum est per ministerij ordinem non solum satisfacere ministerio: sed per doctrinæ scientiam, & fidei calorem ad cognitionem dei contemplationem'q; contendere. Eum ergo qui deum intelligens & uidens esset, quod est proprium Israel, in primo benedicentium ordine collocauit: qui officium in quo esset, atq; honorem sacerdotis, hac ipsa cogniti per fidem & contemplati dei uirtute præcelleret. Quia cum plures sint Aaron, id est sacerdotes: pauci tamen Israel, id est, qui cognitione mentis deum contemplaturi sint, reperientur. Hi ergo primum ad benedicendum aduocantur: cæteris alijs post eos, in eo quo & ipsi essent officio, benedicturis. Sed & benedicunt deum, & domus Israel, & domus Aaron, & domus Leui, & omnes qui timent deum: eum scilicet, qui est benedictus deus in Sion, qui habitat Hierusalem, sanctum montem Sion, & ciuitatem cœlestem ecclesiam primitiuorum, manentium, & scriptorum in cœlis in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen. Gal. 6

Alleluia. Psalmus CXXXV.

Onfitemini domino quoniam bonus, quoniam in secula misericordia eius &c.) Non est ociosus sermo propheticus, neq; ex inanibus ac superfluis causis spiritualis loquela est. Si enim in uiris prudentibus spectari id maxime solet, ut ea quæ loquuntur, grauitate eorum doctrina'q; digna sint: omnis'q; sermo non sit fortuitus & uagus, sed ex rationalibus causis profectus, & expectationi audientiũ utilis, & autori congruus differentiũ: quanto magis id in cœlestibus eloquijs opinandum est, ut quicquid in his excelsum est, diuinum, rationabile, & perfectum esse existimetur. Sed plerunq;, imò semper uitio nostro accidit, ut quæ legi in ecclesia audimus, auribus atq; animis nostris longe ab his peregrinanti bus negligamus: ut per audiendi incuriam uilescat apud nos dictorum cœlestium dignitas, cum in lectionis tempore rationem supputamus, iras concipimus, iniurias cogitamus, luxus recolimus. Tunc ad hæc occupatis nobis surdæ aures sunt, & hebes mens est. Et si quid fortè in aures nostras eorum quæ leguntur inciderit, uirtutẽ tamen dictorum obrutus seculi curis animus non sentit: & quorum intelligentiam non sequitur, leuem existimabit autoritatem. Omnia autem quæ in libris prophecis sunt, maximũ humanæ & salutis & doctrinæ profectum in se habent, nostri'q; causa uniuersa scripta sunt: ut nunc nobis institutione uitæ innocentis afferent, nunc scientiam dei intimarẽt, nunc originis naturæ'q; nostræ cognitionem tribuerent, nunc futurorũ intelligentiã nõ spe tantũ, sed ratione præstarent, nũc causas uniuersitatis huius ortus'q; proferrent, & humanũ sensum tantarũ rerum intelligentiæ incapacẽ ad capiẽdum horum cognitionem uarijs doctrinæ generibus distenderent. Partibus enim quibusdã & diuisionibus opus fuit: per quas sensim sub usu exercitationis assiduo, opinio saltem incõprehensibilis nobis huius intelligentiæ posset irrepere. Plures prophetæ sunt, & ingenia eorum copiosa'q; dicta. Plures etiam psalmi sunt, & in singulis multa & uaria congesta sunt. Et quanquam omnes unam atque eandem in se doctrinæ formam complectantur, diuersis tamẽ institu-

institutis in eandem nos scientiæ uiam dirigunt:non omnia in unum conge-
renres,incapaces enim omnium sumus, sed partes partibus explicātes: ut per
id quod singula cognoscuntur, proficiatur ad multa. In hoc autem psalmo,
quia singulis eiusdem rei argumenta diuersa sunt id continetur:ut causam uni
uersitatis huius,id est,cur cœlum, cur terra, cur homines, cur cætera sunt, ex
bonitate & misericordia dei profectam intelligamus,per id quod dicitur:
Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculū misericordia eius.)
Ac primum in eo quod ita cœptum est, confitemini domino,duplicis intelli-
gentiæ significatio defertur:ut aut deum in cōfessione laudemus, quia bonus,
quia misericordia eius in secula sit;aut peccata nostra confiteamur, & ab eo
indulgenda,quia bonus est,& cuius indeficiēs misericordia sit. Vtrunq; enim
naturæ nostræ est conueniens, ut & eum ad cuius cognitionem nascimur lau-
demus,& ei qui bonus est & cuius misericordia in secula sit,confiteamur pec-
cata sub agnitione peccati. Nō enim necessaria est cōfessio deo qui nihil igno
ret,ut ea quæ gesseris confitearis. Quia porrò confessione ista deus non eget,
cuius agnitioni nihil occultum est, cuius auditui nihil inuium est, cuius uir-
tuti nihil reliquum,extra quem locus nullus est.Sed confessio est rei eius quæ
ignorabatur professa cognitio, ex alterius iudicij opinione in alterius intelli-
gentiæ proficiens sententiam:utile enim sibi ac iocundum quisq; esse ante exi
stimauerat,rapere,cædere,furari,superbire,potare,luxuriari.Sed ubi hæc om
nia æternæ damnationi obnoxia esse cognouit, cognitis his confitetur erro-
rem.Confessio autem erroris,professio est desinendi. Desinendū ergo à pec-
cato est,ob quod peccati cœpta confessio est. Cæterum extra ueniam est, qui
peccatum cognouit, nec cognitum cōfitetur. Confitendū autem semper est,
non quod peccandum semper sit,ut semper sit confitendum: sed quia peccati
ueteris & antiqui utilis sit indefessa confessio. Docet autem spiritus sanctus
Pro. 18 semper confitendum, cum ait per prophetam: Iustus ipse sibi accusator est in
primo sermone suo. Iustus non se ex præsentibus,sed ex preteritis accusat. Cui
enim adest præsentium accusatio,iusti nomen aufertur. Et audiamus se Apo-
1.Cor. 15 stolum Paulum ex præteritis arguentem, cum ait: Quia non sum dignus uo-
cari Apostolus, ea propter quod persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem
dei sum, quod sum. Hæc est illa iusti uiri uera confessio, qui iustitiam præsen-
tem ex præteritorum conscientia & confessione commendat. Ad quam & a-
Esa. 43 libi per prophetam monemur: Confitere, inquit, peccata tua prior, ut iustifice
ris. Ad hanc ergo confessionem in psalmo uocamur: Quoniam deus bonus
est, quoniam in secula misericordia eius: Confessionis nostræ hunc impensio-
re maximæ fidei fiducia inuocantes, quia cui cōfitemur & bonus est, & nescit
misericors esse desinere. Confitemini deo deorum quoniam in seculū mi-
sericordia eius.) Vt in Euangelijs responsione domini ad sadducæos doce-
Psal. 81 mur, nō est deus mortuorum, sed uiuorum, per quem & dictum est: Ego dixi
dij estis, & filij excelsi omnes. Non dignatur deus corruptibilium & mortaliū
deus esse; sed eorum qui in cœlestem gloriam transformandi, exuti uetere ho
mine terreno, nouum eum qui in cœlis est induerunt, qui conformes erūt cor
pori gloriæ dei. Et deos hos effici licet fidei eorum meritum exigat: tamen ea
maxime causa est quoniam in seculum misericordia eius. Non ille eguit deo-
rum deus nuncupari; sed bonitatis & misericordiæ suæ est, ut deos faciat, ho-
norem nominis sui ex affectu misericordiæ & bonitatis impertiens. Confi-
temini domino dominorum, quoniam in secula misericordia eius.) Deos plu
res nuncupari, siue in cœlo, siue in terra, Apostolus docuit, ut non solum hu-
mane

manę naturę istud, sed spirituali competere uideatur cum ait: Sed & si sunt dij
qui nominãtur in cœlo & in terra, per cœli & terræ significationem utriq; na-
turæ nomen hoc competens esse demõstrans. Idem quoq; Apostolus deum
dominum dominorũ esse significat, cum ait: Rex regũ & dominus dominan- 1. Tim. 6
tium. Dominatus in uiles & degeneres, indignus deo est. Rex ille regum est,
& dominus dominorum, ut est deus deorum. Et deos quidem quos significet
non ambiguum est, de quibus dixit: Deus stetit in synagoga deorũ. Reges au- Psal. 81
tem idem Apostolus absolute ostendit dicens: Iam sine nobis regnatis, & uti-
nam regnaretis. Reges sunt in quos non regnat peccatũ, qui dominantur cor
poribus suis, quibus est huius subditæ & subiectæ sibi carnis imperium. Hi er-
go reges sunt, & horum deus rex est. Hi etiam domini sunt, qui non erunt ser-
ui peccati: quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Dominandum ergo est
peccato, non seruiendum. Domini autem sunt, qui hæc peccati corpora domi
nationi suæ per subiectionem uitiorum suorũ peccatorũq; subdunt. Nouit se
esse Apostolus corporis sui dominũ, cum ait: Subijcio enim mihi corpus me- 1. Cor. 9
um, & in seruitutem redigo. Qui in seruitutem redigit, domini necesse est iure
in seruitutem eum qui seruiturus est redigat. Horum ergo talium dominorum
deus dominus est, uocans eos per spem æternitatis, ut domini sint, ut in his do
minis deus dominus sit. Et hoc non ob aliam causam nisi ob id quia in secula
misericordia eius: donans nobis per æternæ misericordiæ suæ benignitatem,
ut effectis nobis dominis, digni simus quorũ ipse sit dominus. Qui fecit mi-
rabilia magna solus.) In plurimis quidem humanorum operum gestis, multa
magna & mirabilia extiterũt. Sed quicquid in his gestum est, ad eum refertur
cuius uirtus illa gessit. Multa mirabilia Moses in Aegypto egit: sed testimoni
um magi incantatoresq; perhibent, quia in operibus illis digitus dei est, sicut
scriptũ est: Dixerunt ergo incantatores Pharaoni: Digitus dei est hoc: Ex quo Exo. 8
ostenditur uirtutem dei per Moysen operatã fuisse, cuius tum illa ministerio
gerebantur. Magni quoq; miraculi illud fuit, tum cũ dicente Iesu Naue sol ste-
tit contra Gabaon, & luna cõtra uallem Haylon. Nescio quid hoc mirabilius
effici possit: cum uerbo hominis sol & luna in diei unius moram excursus sui
lege detenti sunt. Sed uirtutis huius autorem scriptura mox addidit, dicens:
Non fuit dies neq; prius neq; postea, ut sic exaudiret deus hominem: quia do-
minus pugnauit pro Israel. In eo enim quòd Iesus exauditus est, & pugnabat
deus in Israel: uirtus eius in gestis, qui & pugnabat, & exaudiuit ostenditur.

Qui fecit cœlos in intellectu, quoniam in seculũ misericordia eius.) Facien
dorum cœlorum sola misericordiæ suę causa est, neq; enim eguit ut fierẽt. Sed
qui bonus est, in id uniuersa fecit: ut plures bonitatis suæ copijs uterentur. Fe-
cit autem cœlos, in intellectu: nõ irrationabiles, neq; informes, neq; confusos
& inordinatos. Sed cum regionẽ cognitionis suæ qui infinitus est collocaret,
cœlo superiore atq; primo eodemq; in orbem collocato: terminum quendam
uirtutibus, quæ primum ad cognoscendum se gignerẽtur inclusit. Neq; enim
gignendæ creationes uirtutem inconspicabilis dei ferre potuissent: nisi natu-
ræ temperatioris obiectu sedem hanc moderatę ad infirmitatem habitationis
incolerent. Aquis etenim eleuatis illam ipsam primi cœli naturam tempera-
uit, quę superni dei accensa uirtute nequaquam ab inferioribus esset patienda
naturis. Cœlum uero inferius non uniforme, sed multiplex tetendit: quod to-
tum firmamentum nuncupans, ualida ad sustentationem aquarum superio-
rum temperationemq; aeris nostri firmitate solidauit. Et idcirco plures cœlos
doctrina prophetica prodidit: quia necessarium naturæ nostræ fuit, per mo-

menta quædam,& profectus rationabilium moderationum, regionem hanc induisi nobis ad præsens habitaculi temperari: De numero uero cœlorum nihil sibi humanæ doctrinæ temeritas præsumat. Apostolus usq; ad tertium tantum cœlum sese raptum intelligit. Plures quidem thronos, dominatus, potestates, principatus cõnumerat: quibus necesse est proprias sedes habitationis congrue deputari. Sed & aliquorum cognitionẽ futuris temporibus promittit esse, quod significat cum ait: Et super omne nomen quod nominatur, nõ solum in hoc seculo, sed in futuro. Sed de numero Apostolus nihil docuit, & nescio an tacuerit an ignorauerit. Nunc enim & professus est, se ex parte cognouisse: & tamen cum raptus ad cœlum est, audisse se quæ non sint loquenda testatur. Nobis sufficit plures cœlos scire esse: quippe cum & cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt laudent deum. Sub inferiore autem superioris circuli cœlo, quod firmamentum nuncupauit, terram inferius collocauit: quam mediam suspendens, & confirmans, ita manendi sede moderatus est, ut paribus undiq; mensuris ponderibusq; librata, & sustentata consisteret: ut is qui infinitus est deus primo illi superioris cœli circulo circũfuse supereminens, æqualibus ex omni transfusione sua spacijs omnia uirtutis suæ spiritu in sum acnatura animantiũ temperato, ea quæ crearenť attingeret. Apostolus enim ait: Quia in ipso uiuimus, & mouemur, & sumus, per quod ostenditur terram in spiritu eius tanquam in transfusi spiritus ambitu constitisse: cum in deo omnes & uiuamus, & moueamur, et simus. Quòd autem in omnia temperationis spiritu transfusus & penetrans sit, id docet propheta dicens: Spiritus dei repleuit orbem terrarum. Itaq; intus atq; extra, ambitu, atq; aditu, & circumfusus, & transfusus ostenditur. Quòd autem terra non sit in unam demersa regionẽ, consequenter spiritus sanctus ostẽdit, dicens: Qui firmauit terram super aquas, quoniam in secula misericordia eius.) Altius nos quærere ratio tractatus præsentis & loci non sinit. Satis sit terram super aquas pendula firmitate cõsistere, ex prophetica autoritate didicisse: inumbratum cœli temperationis obtentu hoc firmamentum, quod extensum tanquam pellis, & solidatum tanquam fumus, aquas supernas infernasq; discernat, certe aquis pendulam contineri. Et in hoc sicuti in omnibus ea causa est, quoniam in secula misericordia eius. In eo autem quod sequitur: Qui fecit luminaria magna solus. quoniam in seculum misericordia eius.) Non id intelligendum est, ut extra sapientiam, & uerbum, & uirtutem, id est, unigenitum dei dominum nostrũ Iesum Christum ea fecisse credat: quippe qui ex persona sapientiæ dixerit: Ego eram apud eum cuncta disponens. Sed qui disponebat, ab eo cum quo disponebat & genitus & natus est. Cum autem opera filij opera patris sint, & pater operetur in filio: per id enim, quod ait: Pater qui in me est ipse sua opera facit, et rursum: Ego opera patris facio: solus operatur, in eo & per eum operãdo quem genuit. In cæteris uero absoluta ostendendæ misericordiæ dei doctrina est: ut sciamus omnia nõ ob aliam causam, nisi quia semper deus misericors sit, esse perfecta. De his autem quæ de Aegypti negocijs intelligi spiritualiter oportet, tractatus psalmi anterioris, inquatum exequi ualuimus, complexus est: ad quorum confirmationem etiam hoc quod in psalmo dictum est accedit: Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam in seculum misericordia eius.) Vnam diuisionem rubri maris liber Exodi docet, dicens: Et fecit mare siccum, & diuisa est aqua. Et quomodo nũc rubrum mare in diuisiones diuiditur? Nisi quia existimo sub relatione gestorum spiritualis doctrinæ ordinem contineri. Euadentes enim Aegyptum quæ seculi forma est, & ad terram repromissionis quam

Eph. 1
Act. 17
Sap. 1
Prou. 8
Io. 10. & 14
Exo. 14

ſecundum Euangelium beati hæreditabunt, euntes, per mare rubrum, id eſt, per eius turbidos æſtus & fluctuantes motus tranſimus, in quo plures ad iter diuiſiones ſunt. Aliud enim per ieiuniũ iter eſt, aliud per pudicitiam, aliud per eleemoſynam, per fidem, per ſpem, per charitatem. Et hęc omnia diuerſas neceſſe eſt habeãt diuiſiones huius maris tranſeũdi: omnibus tamen per has uiarum diuiſiones iter ſeculi tranſituris. Concluſio autem pſalmi, ut hæc omnia de futuris intelligantur, maiore fide firmat, cum ait: In humilitate noſtra memor fuit noſtri dominus, quoniam in ſeculũ miſericordia eius. Et redemit nos de manu inimicorum noſtrorum. Qui dat eſcam omni carni, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Confitemini deo cœli, quoniam in ſecula miſericordia eius.) Nõ enim tantum memor fuit humilitatis humanæ deus, cum ad liberandum populum ex Aegypto Moſen ducem elegit: ſed perfectius memor fuit humilitatis noſtræ, cum ipſam humilitatem noſtram corporeus natus aſſumpſit, cum hoc humile terrenumq; corpus gloria in ſe naturæ cœleſtis abſorpſit. Neq; tunc redemit de manu inimicorum, cum eos à dominatu Aegyptiorum exemit: Nam poſtea inimicis ſubditi ſunt, & hodie iure alieni imperij coercentur: ſed redemit nos, cum ſe pro peccatis noſtris dedit, redemit nos per ſanguinem ſuum, per paſſionem ſuam, per mortem, per reſurrectionem ſuam. Hæc magna uitæ noſtræ precia ſunt. Magno enim, ait Apoſtolus, precio redempti eſtis. Et redempti ab inimicis, à diabolo, ab angelis eius, à filio perditionis, à principibus aeris, à mundi poteſtatibus, ab inimica morte. Et redemit eſcam dando omni carni. Qui dat eſcam omni carni, id eſt, quæ redempta eſt, dat eſcam incorruptam, æternam, panis uiui, panis cœleſtis. Et in his ſingulis, quod humilitatis noſtrę memor eſt, quòd redempti ſumus, quòd omnis redẽptorum caro eſcam accipit, ea cauſa eſt: quoniam in ſecula miſericordia eius. Et quid ei confitendum eſt? Cõfitemini enim deo cœli, quoniam in ſecula miſericordia eius. Quòd cœlum, terra, quòd cætera ſunt, & ipſum illud, quòd ſumus qui non fuimus, quòd erimus, quod non ſumus, cauſam aliam nõ habet, niſi miſericordiæ dei: quia ad conſortium bonorum ſuorum naſci nos uoluit ille qui bonus eſt. Vnus enim bonus eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen. 1. Cor. 6

Pſalmus CXXXVI

SVper flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, cum recordaremur tui Sion, & reliqua.) Captos ſecundum Hieremiæ prophetiam Iudæos, & in Babyloniam deductos fuiſſe, non obſcura cognitio eſt. Neq; dubium eſt, per hunc eũdem pſalmorum librum potuiſſe captiuitatem populo prophetari. Nam & in alio pſalmo manifeſtum eſt, abſolute euerſionem gentis iſtius atq; urbis prophetatã fuiſſe, cum dicitur: Deus uenerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum: poſuerũt Hieruſalem uelut pomorum cuſtodiam. Et in hoc quoq; præſenti pſalmo idipſum ſignificari uidetur: maxime cum quibuſdam placuerit, eum tãquam Hieremiæ titulo inſcribi, quia ab ipſo ſit antequã accidit denunciata captiuitas. Certe cum Hebræis ſenioribus ſecundũ cognitionem, quam ab his adepti ſumus, pſalmus hic ſine inſcriptionis iſtius titulo eſt. Non dubium autem eſt, quin omnia in patribus, aut per patres noſtros geſta, futuri formã in his quæ geſta ſunt prætuliſſent: & idipſum ita eſſe, hic quoque pſalmorum liber teſtis eſt. Nanq; cum in LXXVII pſalmo omnia quę in Aegypto atq; in deſerto, & in cæteris locis deinceps geſta eſſent recenſerent, ea ipſa parabolica eſſe ita demõſtrata ſunt: Attẽde populus meus legẽ meam, Pſal. 78

 incli-

inclinate aurem uestram in uerba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, lo quar propositiones ab initio. Per id quod & parabolæ & propositiones sunt, rerum futurarum effectibus comparatur. Apostolus quoq; docet, ea ipsa quæ
1. Cor. 10 gesta sunt, in præfiguratione gesta esse, dicens: Quia lex umbram habet futurorum bonorum, & omnia in præformationem acciderũt his. Scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum deuenerunt. Gesta igitur ipsa illa in exemplum, & scripta in doctrinam sunt. Itaq; & hanc corporalem populi captiuitatem, referri in exemplum spiritualis captiuitatis oportet. Captæ enim mentes nostræ sunt corporum seculiq; dominatu, captæ à dæmonibus sunt iure potiorum, quæ imperium in nos suum per diuersa ministeriorum genera exercent: dum nos ebrietas possidet: dum luxus subijcit: dum auaritia deuincit: dum ambitio occupat: dum maleuolentia obtinet: dum ira usurpat: dum
Esa. 61 omnia in nobis regnant hæc incentiua uitiorum. Venit enim dominus, secundum prophetam, captiuitatẽ auertere, cum dicitur: Prædicare captiuis remis-
Luc. 13 sionem. Venit ligatos soluere, cum ait: Hanc filiam Abrahæ quam ligauerat satanas decem & octo annis, nõnne oportuit solui die sabbati? Venit seruien
Ioan. 8 tes in libertatem reducere, dicens: Amen amen dico uobis, quoniam omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si uero filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Capimur ergo & ligamur & seruimus, non tam corpore quàm mente. Et mihi in præsenti psalmo omnis uirtus & ratio uerborum, non tam corporalem captiuitatem tractare quàm spiritualem uidetur. Ecce enim & in querelis, & in locis, & in rebus, & in nominibus momenta sunt, ut spiritualem potius captiuitatem hęc lamentabilis prophetæ querela significet: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.) Affectus humani sensus iste est, ut inter iniurias præsentium calamitatum, ad præteritorum bonorum recordationem ingemiscat. Contemplemur enim animo captam Hierusalem: seruientes dominis uictoribus reges: subditos antistitibus gẽtilium impietatum sacerdotes: ereptum omnibus suis matrimonij: substratum libidini Babylonio rum captiuæ uirginitatis pudorem: & ex gemitu eorum qui perpessuri erant ista proclamasse digne prophetam existimabimus: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cum recordaremur Sion. Sed quia Sion illa æternæ beatitudinis sedes est, & mater cœlestis nobis Hierusalem, & frequẽtium angelorum, & primitiuorum in cœlis conscriptorum ciuitas sancta est, & illa Babylon ciuitas cõfusionis, & irrationabili motu turbulenta, quæ ut Genesis docet, à cõfusarum linguarum hominibus nuncupata Babylon est: Illic enim loqui uniuersarum gentium linguis, cum unus omnium esset sermo cœperunt, Et ipsum illud Babylonis uocabulum interpretationem habet confusionis: Quisquis ergo in crimine primi parentis Adæ exulem se factum illius Sion recordabitur, in qua sine cupiditate, sine dolore, sine metu, sine crimine uita est, & traditum se seculo confusionis huius tanquam Babylonico, traditum corpori, quod uitiorum & appetitionum & cupiditatum perturbatione confusum est: rectè & ipse spiritualiter captiuus proclamabit: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Eos qui secundum literam intelligenda omnia existimant, interrogare uellem, quæ flumina Babyloniam prætermeant, ut illic captus populus consederit, & non potius aut in plateis, aut in portis, aut in turribus, aut in domibus captiuitatem suam fleuerit: deinde cũ quibus tym-

tympanis, aut citharis, aut organis captus sit, quæ historia ista illud locuta sit, cũ omni musico apparatu Israelem uictoribus seruisse: postremo quæ unquã salices in media urbe fronduerint, ut illic tanquam in publica musicorum apotheca organa suspensa penderent. Quæ si omnia gestis negociorum corporalium inania sunt: sequẽda ea ratio est, quæ ex propheticis autoritatibus ad spiritualem nos scientiam cohortatur. Flent omnes qui se captos in Babylonia sentiunt, sedent super flumina. Omnia enim seculi & corporalium opera, modo fluminum sine aliqua cursus sui statione præterfluunt: currunt nanq; & labuntur & transeunt. Quæ enim corporalis uoluptas præterita, non iam nulla est? quod terrenum gaudium, non cum ipso fugitiuo sensu præsentis fructus sui transit? Super hæc igitur secularium captiuitatũ flumina sedentes, & flentes ad recordationem Sion: amissorum desiderio & præsentium calamitate ingemiscũt. Neq; solum sedent atq; flent, sed etiam in medio eius organa sua in salicibus suspendunt. Lignorum salicum natura ea est, ut arefacta licet si modo aquis alluendo alantur, uirescant: deinde excisa in humido fixa radicibus sese ipsa demergant. Et sub huius arboris natura sanctos & fideles significari prophetica autoritas est, Esaia dicente: Exoriẽtur tanquam fœnum in medio aquæ, & tanquam salix super defluentẽ aquã. Oritur enim ex mortuo quisq; antea peccans aridus: & ab anterioris uitæ radice decisus, nũc eloquio dei, & sacramento baptismi aquis uitalibus reuiuiscit. Sed & cum festiuitas scenopegiorum Iudæis corporaliter traderetur: quod tabernaculum frondeum, cũ ad futuræ læticiæ, & tabernaculi exemplum ex electarum arborum ramis pararetur, etiam ex ramis fluuialis salicis effici iussum est: quia ex conuentu sancto rum uirorum cœlestis tabernaculi futura esset lęticia perfecta. Organa autem scriptura humana corpora: quorum honestis motibus & concinentibus operationibus, quæ deo placita sunt, psalmus esse significat. In media igitur earũ secularium confusionum captiuitate, hi qui amissam Sion recordantur, qui in Adam extorres factos se esse cœlestis Hierusalem meminerunt, qui & captos se esse in Babylonia sentiũt: hi sedẽtes & flentes corpora sua in formã sanctorum uirorum habitumq; suspendunt, à terrenis se desiderijs erigentes. Sed licet per continentiæ studium in salicibus suspensa nostra sint corpora: tamẽ ea quæ captiuos nos efficiunt, nõ quiescunt. Sequitur enim: Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, uerba cantionum. Et qui abduxerunt nos, hymnũ cantate nobis de canticis Sion.) Si quis humanę naturæ consuetudinem recolat, sensum omnem absolutum habebit. Nanq; qui laborant à uitijs desinere, & eorum quæ impie gesserunt obliuisci uolunt: incentiuo tamen consuetudinis ægre desinentis agitantur, & ea quæ occulta sunt uitia in nobis admiscere se fidei sacramentis, & inserere pertentant: ut inter diuinos hymnos, & sacras lectiones barum inimicarum captiuantium nos cupiditatũ cogitatio subrepat. Nec sanè deest hoc absolutum in plurimis exemplũ. Multos enim iniquos uidemus legere atq; disserere, & hos rursum accidit diuersatos esse semper in stupris, & impietatibus deprehẽdi. Sanctus uero quisq; qui organum suum in salice suspẽderit, istis qui captiuos duxerant consortiũ Sion cantici negat: neq; inimicis sibi uirtutibus sanctarum cantionum uerba communicat. Quæ autem sunt quæ captiuos ducant nos, Apostolus docet dicẽs. Video aliam legẽ in membris meis militantẽ aduersus legem mentis meæ, & captiuum me ducentẽ in legem peccati quæ est in membris meis. Cum igitur inter cõcupiscentiã carnis & spiritus pugna est, tum ea quæ captiuos nos conantur sibi subdere pertentant occupare corpus eius & dominari: & sese do-

ctrinis spiritualibus, ut per cõsuetudinẽ his autoritatẽ adimãt inserere. Sed re-
sistendũ est, & prophetæ uoce respondendũ: Quõ cantabimus canticũ do-
mini in terra aliena?) Terra nostra retinẽda est, & in libertatẽ tuenda. Polluta
enim terrena corpora, audire de canticis Sion nihil possunt. Et aliena à deo, li-
cet nostra sint, erunt: si à lege peccati cœperint esse captiua. Sed memoria sem
per cœlestis illius Hierusalẽ, & sanctæ Sion cõtinenda est: uel dum redhiberi
optat, uel dum flet amissa. Id enim sequit: Si oblitus fuero tui Hierusalẽ, obli
uiscat me dextera mea. Adhereat lingua mea faucibus meis, si nõ meminero
tui. Si nõ proposuero Hierusalẽ principiũ lætitiæ meæ.) Cũ obliuionis pœna,
recordationis memoria spõdetur. Sed id quod ait, obliuiscat me dextera mea,
obscurũ est per conditionẽ Latinitatis. Nam secundũ Græcitatis proprietatẽ,
quia dictũ est ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου, nõ ut ipsa obliuiscat, sed ne obliuio eius fiat
ostendit. Et magni periculi res est, si dexteræ nostrę fiat obliuio. Omnes enim
qui spei bonæ pleni sunt, dexteræ deputant: peccatoribus in sinistra collocan
dis. Conditionẽ ergo obliuiscendæ dexteræ suæ, quã sibi fide & expectatione
præsumit, sub pœna nõ recordatæ Hierusalẽ ipse proposuit: ut à memoria de-
xteræ suæ, id est, qua in dextera locaret, si ipse memoriã Hierusalem non reti-
nuisset excideret. Addidit aliam pœnã obliuionis, dicẽs: Adhæreat lingua
mea gutturi meo, si nõ meminero tui.) Scit infelix os suũ esse à dei laudib. mu-
tum: scit beatas illas æternasq; uirtutes throno dei adsistentes cõtinuata uoce
in dei laudibus permanere dicẽtes: Sãctus, sanctus, sanctus dominus deus Sa-
baoth: Scit et de his qui mortuorũ modo taciti in dei laudibus uiuerẽt dictum
Psal. 5 esse: Sepulchrũ patens est guttur eorũ: quia in gutture eorũ, tanquã in sepul-
chro patente in laudes dei emortua uox sileret. Huius igitur sese silentij pœnę
sub obliuionis cõditione subiecit, si memor Hierusalẽ non fuisset. Sed etiã per
id quod sequit: Si nõ proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Vni-
cuiq; nostrum secundũ uoluntatis suæ sententiã lætitiæ causa subiecta est, &
ex affectu animi sui initiũ gaudij sumit: ut potator ex ebrietate, ut gulosus ex
cibis, ut auarus ex pecunia, ut libidinosus ex stupris. Hęc ergo unicuiq; pro ut
his delectatur lætitiæ afferũt causam. Sed propheta Hierusalem sibi initiũ læti
tiæ proponit: hinc exordiũ gaudij sumens, quod in Hierusalem receptus im-
mortalis ex mortali erit: quod angelorũ frequentiũ cœtui admiscebit: quod
in regnum dei recipiet: quod cõformis gloriæ ipsius fiet. Nescit ergo alia gau
dia, neq; aliud habet unde lætet: solam sibi Hierusalẽ gaudij initiũ proponẽs.
Et quia meminit per multas sibi corporis infirmitates, per multas spiritus an-
gustias, per multa subrepentiũ uitiorũ incentiua eò esse ueniendũ: ueretur, ne
quid sibi per naturam corporis ex uitijs adhærescat. Post hæc enim ad deũ pre
catur, dicens: Memẽto domine filiorũ Edom in diem Hierusalẽ. Qui dicũt
exinanite quoadusq; fundamẽtũ in ea.) Edom interpretat terrenũ. Vitia itaq;
terreni corporis nostri, quia ex natura corporis nostri exeunt, Edom filij nun
cupant. His Babylonijs, id est, cõfusionibus et perturbationibus sensus nostri
imperant: ut nos ex ea plenitudine, qua repleti sumus, euacuẽt. Scriptũ est enĩ:
Ioan. 1 Quoniã de plenitudine eius omnes accepimus. Quisquis enim capax est do-
mini, quoniã de plenitudine eius impletus est. Est autẽ hæc natura turbidi cõ-
fusiq; per uitia corporis sensus, ut si semel nos in omnẽ peccati uoluntatem &
cõsuetudinem traxerit: omnibus nos bonarũ uirtutũ studijs exinaniat. Hæc er
go uitia his sensus nostri turbidis confusionibus imperant, ut nos fundamẽto
ipso exinaniant. Quisquis enim sanctus est, pro parte Hierusalẽ ipse est: quia
ex conuentu beatorũ uirorum, & cœlesti consortio dignorũ, Hierusalem ui-
uorum

uorum & preciosorũ lapidum ciuitas erit, quã hęc terrena uitia usq; ad fundamentum exinanire nituntur. Quod fundamentũ in nobis sit, Apostolus docet, dicens: Fundamentũ autẽ aliud nemo potest ponere, pręter id quod positũ est, quod est Christus. 1. Cor. 3 Omne igitur religionis initiũ, omne fundamentũ spei nostræ euacuare tentant: ne qua in nobis memoria & recordatio dei resideat, ne qua spes boni alicuius relinquatur. Fundamẽto enim fidei, quod est Christus, eruto & euerso: ne ipsius quidẽ ædificandæ nobis per pœnitentiã ueniæ consolatio relinquetur. Cõmemorata autẽ Hierusalem captiuitate, & filiorum Edom in exinaniendis nobis usq; ad fundamentũ adhortatione: consequẽs est, ut quatenus aduersus hæc nobis prouidendũ sit propheta demõstret. Demõstrat planè, non inopes nos, neq; imperitos relinquens, cum ait: Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem, quam retribuisti nobis. Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.) Vellem percunctari eos, qui ociosas esse spirituales psalmorum intelligentias existimant: quã hic à propheta Babylonis filiam dictam esse intelligãt. Et cum superius super Babylonis flumina sessum atq; ploratum sit, cur nunc Babylonis filia misera sit? Sed quia sensus legẽtis corporali intelligẽtia caret, spiritualis ratio tractanda est. Ad infelicem enim illam cõfusionis & perturbationis nostræ carnem sermo omnis reuertitur, quę secundũ historiæ fidem ex cõfusionis patribus genita est: Quia omnis caro superioris carnis est filia. Ex his enim qui primũ confusis linguis confusionis urbẽ quæ Babylonia est cõdiderunt, uniuersarũ gentiũ initia dispersa sunt. Hæc ergo misera Babylonis est filia, id est, caro omnium: cui qui retribuet retributiones suas beatus est, si quis carnẽ suã dominatui animę subiecerit. Quisquis enim eam spiritui subiecerit, ille omnes eos, qui imperiti deo & ignari sunt, omnibus uoluptatibus & desiderijs suis subegerit: & captiuæ mẽti dominans imperabit. Sed cũ per cognitionẽ deitatis uitia eius nõ dico abolitione, sed morte perimuntur: cum religio, pudicitia, largitio, sobrietas & charitas, impietatẽ, libidinem, ebrietatẽ, simultatem, odia cõsumpserit, omnibusq; operibus spiritus caro uicta famulatur: tunc beatus est, qui retributionẽ suam ei retribuit, id est, qui dominatũ in eam spiritus, quo uti ipsa in spiritum erat solita demutat. Neq; solũ retributor retributiõis suæ beatus: sed et ille beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. Vitia corporis non sunt sinẽda coalescere, sed in exordijs statim enecãda sunt. Periculosę sunt iam robustæ cupiditates, & difficulter adulta quæq; perimuntur: Leuius autẽ est prorumpẽtes auellere, teneras excidere, flexibiles retorquere. Beat⁹ itaq; est quisquis in exordio inhonestas quasq; omniũ cupiditatũ appetitiones, quę ex uolũtate carnis oriuntur, primũ intra ius patiẽtiæ suæ uirtutisq; cohibebit: deinde eas ad fidẽ atq; ad metũ dei elisas enecabit. Omnis enim qui ex peccatis ad religionẽ transferet, peccata omnia in eam ad quã decessent religionẽ elisa cõminuet. in eo autẽ quod paruulos miseræ filiæ Babylonis tenet & allidit ad petrã: & uirtus qua nascẽtes cohibet, & fides qua ne adolescãt allidit, ostẽditur. Et allidit ad petrã. Petra autẽ secundũ Apostolũ Christus est. In quem beatus est qui filiæ Babylonis paruulos, id est, tenera adhuc corporis uitia, allidit & conterit. Ipsi unigenito deo ac domino nostro gloria & laus in secula seculorũ, Amen.

Psalmus CXXXVII

Onfitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti uerba oris mei, & reliqua.) Duplicem in confessione significationem esse in plurimis locis demonstrauimus: aut peccati nostri aut laudationis dei. Et hoc ita esse ex euangelicis dictis promptum

est noscere. Nam cum ait dominus: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus seculi, & reuelasti ea paruulis, laudem dei patris ob reuelata paruulis, quæ ignorata essent prudentibus confitetur: docens ideo absconsa ea esse his qui prudentes uiderentur, quia non secundum innocentiam paruulorum præceptis euangelicis credidissent. At uero ubi in eisdem euangelijs dicitur: Et baptizabantur omnes in Iordane, confitentes peccata sua: illic confessio peccatorum suorum sine ambiguitate significationis alterius continetur. Maxima autem & utilissima est lætalium uitiorum morbis in eorum confessione medicina. Sed confessio peccati, non est tanquam ignorantis rerum alijs ignoratarum professio: ut si fur de furto, aut homicida de cæde interrogatus confitetur: Neque tanquam ignorans qui scrutatur corda & renes deus esset, ad scientiam suam confessione tua indiget: cui promptum est non solum cogitata, sed cogitanda perspicere. Confessio autem peccati ea est, ut id quod à te gestum est, per cognitionem peccati confitearis esse peccatum. Nemo enim quod agit, ad id agendum non aut fructu oblectationis alicuius, aut iudicio bonæ in eo opinionis aggreditur: dum aut rectum putat, aut eo gaudet. Sed cum per doctrinam dei uerique rationem, ea quæ sub specie aut utilitatis aut uoluptatis elegit, intelligit esse peccatū: per peccati intelligentiam peccatum id esse quod à se gestum est confitetur. Nullus autem id quod peccatum esse cõfessus est, deinceps debet admittere; quia confessio peccati professio est desinendi. Cæterum in intellectis & confessis admittit. Confiteri enim, id tanquam recens cognitum non potest, quod à se cum peccati cognitione sit gestum. Desinendum ergo à peccatis est postquam in confusione est cognitio peccati: & confitendum est: ut propheta docuit, corde toto non ex parte, neque aliqua adhuc nobiscum cognitorum peccatorum operatione residente. Quid enim si quis de furto pœnitens, iniquis & turpibus lucris pecuniam suam auxerit? Non erit quidem fur, sed erit auarus & raptor. Aut si quis ex fornicatione desinens, uino se nimio corrumpet: corpus quidem suum non polluet, sed animam contaminabit. Et si quis à cædibus temperans maledicus esse perstiterit: manum quidem homicidam non habebit, sed linguam habebit. Et quomodo quis ex toto corde poterit confiteri, non exigua secum peccati parte residente? Deteriis itaq; omnibus uitijs confessione opus est desinendi: & orandum semper ad deum est, ut in cohibendis peccatis extinguendisq; incentiuis eorum, pendula uoluntatis nostræ studia confirmet. Ob quod iam confitens propheta, per cõfessionem ac precem suam in portu se innocentiæ collocat cum ait: Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti uerba oris mei.) Duplex intelligẽtiæ huius, ut superius iam diximus, sensus est. Nam siue laudem deo confitetur, quia uerba oris eius audita sunt: siue per misericordiam dei, cũ diu orasset adiutus, iam omnibus peccatis desinentibus confitetur: fidei nostræ utrunq; conueniens, ut & deum laudemus, & confiteamur intellecta peccata. Dehinc sequitur:

Et in cõspectu angelorum psallam tibi.) Parum sibi existimat propheta esse, ut hominibus tantum præsentibus psallat: quia homines corporalium tantum negociorum officia inspiciunt. In eo enim quod psallit, motum complacitæ deo operationis ostendit. Non ergo quæ uidẽtur in corpore cerni desiderat: sed ea quæ spiritualiter naturæ spirituales contuentur gerere festinat. Scit enim se sub specula angelorum uitam omnem moresq; agere, & ubiq; hæc diuinorum mysteriorũ auxilia fidelibus cũctis adsistere: ut scriptũ est: Præest angelus

gelus domini in circuitu timentium eum. Legem etiam Mosi in manu media-
toris per angelos fuisse dispositam docet Apostolus. Nec non & Helisæus ab-
solutissime docuit humanas infirmitates angelorum auxilijs defendi: et in om
nibus periculis si fides maneat in nobis, adesse spiritualium uirtutũ defensio-
nem. Nanq; cum rex Syriæ capere Geth urbem, in qua idem Helisęus propbe
ta esset pararet, & nocturnis itineribus exercitũ suum, qui antelucanus urbem
obsideret destinasset: puer Helisæi conspecta obsidione dixit: O domine quid
faciemus? & dixit Helisæus: Noli timere: quia plures sunt nobiscũ, quàm cum 4.Reg.6
illis. Et orauit Helisæus ad dominum, & dixit: Adaperi domine oculos pueri
huius, ut uideat. Et aperuit dominus oculos pueri & uidit, & ecce mons erat
plenus equis & curribus in gyro Helisæi, & descenderunt ad eos. Tantus &
tam nobilis propheta, solus contemplatione auxiliorum spiritualium dignus
est. Sed oratio eius ad deum, uisum incorporalium etiam puero suo meruit. In
horum igitur adsistentium humanis auxilijs angelorum cõspectu psallet pro-
pheta: spiritualibus spiritualium operum cõtemplatione placiturus. Sed non
solum coram angelis psallet, sed etiam id quod sequitur efficiet: Adorabo ad
templum sanctum tuum. Non in templo, ne quid secuudum consuetudinem
Iudæorum corporaliter loqui uideretur, si adoret in templo: sed ad templum,
id est, apud templum, spiritu & corpore adoraturus. Templum autẽ deo esse
sanctum sanctos quosq;, Apostolus docet dicẽs: Vos enim estis templum dei, 2.Cor.6
& spiritus dei habitat in uobis. Habitatio ergo quæ ex nobis deo digna erit,
deo templum est. Apud hoc ergo templum deo sanctũ adorabit, non sine per
fecta tatione doctrinæ: ne qua hæreticis de incompositæ orationis confusio-
ne ad studia sua pateret irreligiositatis occasio. Ait enim: Et confitebor no-
mini tuo super misericordiam tuam & ueritatem tuam.) Cum dei nomini cõ-
fitetur, tenet euangeliorum & legis congruam fidem. Quod enim sibi nomen
esse sciri deus uoluit: eodem dicto euãgelij & legis dominus Sadducæis resur-
rectionem corporum abnegantibus respondens ostendit. Ait enim: De resur Matt.22
rectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est uobis à deo dicen-
te; Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? Nõ est deus mortuo
rum, sed uiuentium. In absoluto ergo hęreticorum error est, qui alium atq; ali-
um euangeliorum & legis deum asserunt: cum dominus id quod principale
in lege est, ad confirmationem spei euangelicæ commemorat. Est autẽ & no-
men aliud deo quod in euangelijs cognoscimus, domino dicente: Pater uenit Ioan.17
hora honorifica filium tuum, ut & filius tuus honorificet te. Et post multa alia
sequitur: Manifestaui nomen tuum hominibus. Et quod nomen esset superius
ostendit dicens: Pater uenit hora, honotifica filium tuum. Huius ergo nomen
confitetur, adorat, qui & secundum legem deus Abrahę & deus Isaac & deus
Iacob sit, & secundum euangelia unigeniti dei pater est. Extinguit quoq; in-
solentem eorum professionem, qui humanæ naturæ & infirmitatis immemo-
res, & immisericordem deum prædicantes, peccatis pœnitentium ueniam &
solatium non relinquũt: cum ad pœnitentiam, per quam à peccatis desistitur,
doctrina legis prophetarum euangeliorum Apostolorum eos qui peccaue-
rint adhortetur: ut desperatæ iam spei aliquantulum per eam solatij compa-
retur, ut amissis licet beatis & maximis & deo proximis, ne his saltem quæ
talibus sunt secunda careamus. Tollit etiam stultissimam eorum temerita-
tem, qui frustrato falsoq; corpore dominum in carne uisum esse contendunt:
ut eum pater ementita ueritate in habitu falsæ carnis ostenderit, non recor-
dantes post resurrectionem corporis spiritum se uidere credentibus apo-
stolis

Luc. 24 stolis dictum esse: Quid conturbati estis, & quæ cogitationes ascenderunt in corda uestra? Videte manus meas & pedes meos, quoniam ipse ego sum: palpate & uidete, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Ab horum igitur confessione cõfessionem suam propheta discernit, per sectæ fidei tenens ordinem: cum in nomine deum Abrahæ, & deum Isaac, & deum Iacob, cum in misericordia pœnitenti misericordem, cum in ueritate uerbum caro factum confitetur. Causa etiam cõfessionis hinc sumitur. Quoniam magnificasti super omnia nomen sanctum tuum: Non uni tantum genti dei nomen est cognitum: sed super omnia magnificatum est, & in omnes magnitudo sanctitatis extenditur. Non barbarus, non Scytha, non seruus, non liber, non mulier, non uir, nõ ætas ulla secernitur: Super omnia enim magnificatum dei nomen est. Templa collapsa sunt, simulachra mutata sunt, aruspices interuentu sanctorum silent, augurum fides fallit: unum dei nomẽ in omnibus gentibus sanctum est. Adest enim semper in se sperantibus sanctis suis: ut ubicunq; inuocatum fuerit, præsentem opem tribuat. Ait enim: In quacunq; die inuocauero te exaudi me.)Nullum diem iustus quisq; sine metu transigit, neq; anxia semper erga se fides securi temporis ocium recipit: Scit omnes dies plenos insidiatum sibi esse, Diabolo atq; angelis eius excidium sibi semper molientibus: Scit diem illam domini occultam & insperatam, & modo nocturni furis repentinam futuram. Vt igitur se in quacunq; die inuocãtem exaudiat deprecatur: Nec diffidit propheta quid in quacunq; die exauditus obtineat. Sequitur enim: Multiplicabis me in anima uirtute tua.)Per inuẽtam fidei curam multiplicabitur ipse in animæ uirtute: Ne quid in se tribulationibus, ne quid terroribus pateat: sed cum tentationes ingruerint, cum metus incidet, omnia multiplicata animæ uirtute tolerentur. Et quia certa spes ista est, ut animæ uirtus diuinæ misericordiæ multiplicet ur auxilio, debitam ob id ab omnibus deo confessionem fatetur dicens: Cõfiteantur tibi domine omnes reges terræ, quia audierunt uerba oris tui. Et cantent in uijs domini, quoniam magna gloria domini. Quoniam excelsus dominus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit.)Et quos reges terræ propheta significet, iam in plurimis psalmis ostensum est. Reges non gentiũ, sed terræ, id est, sui uniuscuiusq; corporis reges desinente à se regno peccati: uocati enim sumus in regnum cœlorum, regno

Rom. 5 mortis euerso: Mors enim regnauit ab Adam usque ad Mosen: & iam unusquisq; rex suus est secundum Apostolum. Iam sine nobis regnatis. Horum igitur confessio deo digna est. Audierunt enim omnia uerba oris dei, & in reges se constitutos sciunt. Neq; solum confiteantur, sed & cantent in uijs domini, non transgredientes uias dei, sed in his euntes. Viæ autem dei sunt prophetæ omnes & apostoli in unam uiam unumquenq; uia sua dirigentes. Et quod ex omnibus in unam concurrant propheta demonstrat dicens: State in uijs domini, & interrogate semitas dei æternales, & uidete quæ est uia bona, & ambulate in ea. Viæ enim domini æternæ. In his itaq; uijs domini cantandum est, & hymnis prophetalibus concinendum, quia magna dei gloria est. Magnificentiæ enim eius non est finis. Nam magnitudinem gloriæ suæ opera testantur, cœlum, terra, æther, maria, homo ipse, qui rationis particeps horum cognitione perfectus est, ut per hęc uisibilia inuisibilem dei gloriam contueretur. Neque solum magna est dei gloria: sed etiam excelsus est, & humilia respicit. Hinc eminentis celsitudinis suæ admiratio maxima est, quod hu-

Psal. 50 milia respicit qui excelsus est. Sed quæ humilia respicit? Nempe ista: Cor contritum & humiliatum deus non spernet. Et rursum: Et super quem respiciam, nisi

nisi super humilem & trementem uerba mea? Sed quia excelsus humilia respicit, habet in se aliam quoq; admirationem, quod & alta de longe cognoscit. Superbæ & insolentes cogitationes deum non fallunt: agnoscit omnia, & nihil scientiæ eius impenetrabile est. Deus (ut scriptum est) propè est his qui tribulato sunt corde. *Psal. 33* Non admiscetur autem arrogantibus, neq; insolentibus propè est. Vnicuiq; enim nostrum pro fidei diuersitate aut proximus est aut remotus: spirituali uirtute ubi se dignum est acquiescens, & ideo humilia de prope, & à longe alta cognoscit. Et qui per indignitatem abest ab insolente, per uirtutem longe quæ licet sunt, superba cognoscit. Si ambulauero in medio tribulationis uiuificabis me.) Non abnuit iustus iste, ne in medijs tribulationibus ambulet: Scit enim quia tribulatio patientiam secũdum Apostolum operatur. Scit improbabilem uirum non placere, scit uictorẽ militem nisi bello non futurum, scit intentatam fidem languere, scit in tribulationibus secundum Apostolum gloriãdum, scit imparem se tribulationibus sine auxilio dei esse, & idcirco per deum salutis suæ certus est. Et cum in medijs tribulationibus ambulet, per easdem se uiuificandum esse confidit. Ait enim: Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua. Dominus retribuet pro me.) Irascentibus inimicis extensa nos manus dei protegit. Tribulationes enim inimici afferunt irascentes fidei & spei nostræ: quia aduersarius noster secundum Apostolum diabolus, tanquam leo rugiens ambulat, quærens nos deuorare. Sed super iram inimicorum, per quos diabolus semper operatur, manus domini extenditur, & sperantes in se saluos facit dextera eius. Virtus significatur in dextera, & ideo dominus, qui dei uirtus & dei sapientia est, nonnunquam dei dextera cognominatur, per quem aduersus omnes inimicos in omni tribulationũ bello protegimur. Seruauit autem euangelicæ mansuetudinis propheta rationem, qua iniuriam reddere his qui nos persequuntur inhibemur dicens: Dominus retribuet pro me. Illi enim uindicta seruanda est, qui in calumnia uestes dimitti & pallium iussit, qui post iniuriam alapæ unius præberi & maxillam alteram uoluit, qui uetuit malũ pro malo reddi, plus uindictæ adepturis his qui æterno iudici ultionem præsentis iniuriæ reseruassent. Conclusit deinde fidelissimę spei uoce:

Domine misericordia tua in seculum, opera manuum tuarum ne omittas.) Vt quia dei misericordia in seculum est, extendens super iram inimicorũ manum suam, & fideles suos protegens dextera sua, & pro his retribuens opera manuum suarum, non omittat hominem scilicet qui ait: Manus tuæ fecerunt me &c. *Psal. 118* Nonnunquam manu dei facta commemorari solent: homo uero semper manibus dei effectus, nobiliore in eum opere ex manuum commemoratione monstrato. Vt igitur hunc non omittat precatur, ut sit ei auxiliator assiduus per eum & in eo qui dicit: Ecce ego sum uobiscum omnibus diebus usq; *Mat. 28* ad consummationem seculi, dominum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus CXXXVIII

Omine probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam, & reliqua.) Omnis quidem propheticus sermo ex diuini spiritus instinctu profectus est: & hoc non in obscuro est, cum legimus: Hæc dicit dominus. Et iterum. *Hier. 31*
Audite uerba domini. Et rursum: Quoniã dominus locutus est. *Esa. 24*
Et in eodem: Os enim domini locutum est ita. De psalmis autẽ ipse dominus *Esa. 58*
in euangelijs confirmat, cum de se loquens ait: Si Dauid in spiritu uocat eum *Matt. 22*
domi-

dominum,quomodo dicitis quod filius eius est?Docens omnia Dauid spiri-
tu prophetico elocutũ.Locutum autẽ de se,licet in hoc eodem loco ostende-
rit,cum ab eo ait dominum se esse in spiritu nuncupatũ:absolutius tamẽ osten
dit in psalmis sacramentũ omne corporei aduentus sui contineri,dicens:Hæc
Mat. 24 sunt uerba mea quæ locutus sum ad uos cum adhuc essem uobiscũ, quoniam
oportebat omnia impleri quæ scripta sunt in libro Mosi & prophetis & psal-
mis de me. Non est ergo ambiguũ quin in psalmis de eo scriptũ sit. Nam & si
pleraq; in his talia sint,ut ad personam patriarcharum,prophetarum,martyrũ,
apostolorum,generationis quoq; primæ & generationis sequentis referri o-
porteat:tamen quia omnia in Christo & per Christum sunt,quicquid illud in
psalmis,& sub diuersorum est personis prophetarum, omne de ipso est. Quia
doctrina omnis diuersis licet præceptorũ generibus multiformis, hoc per di-
uersos præstet ut ipse noscatur. Hæc nobis propter præsentem psalmum com
memoranda necessario fuerũt:ne fortè sine probabili autoritate præsumpsis-
se existimaremur,ut ad personam Christi omnem hanc eius prophetiã referre
mus. Diligenter autẽ ea obseruãda ratio est,ut quęcunq; homini illi, quem ex
utero sanctæ uirginis assumpsit,& in quo se nasci hominem qui deus erat uo-
luit,apta esse & congrua uidebuntur,cum debita cœlestis naturæ suæ dignita
te tractentur:neq; sacramentũ salutis nostræ,qua in forma dei manẽs formam
serui accepit,ad contumeliam indemutabilis suæ & inuisibilis & incorporeæ
& impassibilis substantiæ coaptemus. Quod enim homo fuit nobis profecit,
sibi nihil dempsit. Exinaniuit enim se,in forma dei manẽs:ut forma serui esset,
non ut forma dei esse desineret, Ait enim ipse: Quæcunq; pater fecit eadem et
Ioan. 5 filius facit similiter. Nunquid in forma serui manens, uirtutem & diuinitatem,
qua in forma dei manebat amisit? Cũ enim in corpore humilitatis nostræ quę
cũq; pater facit,eadem et ipse facit,similiter nihil per consortiũ carnis à pater-
næ diuinitatis potestate degenerat:neq; id corpus quod assumptum est,uirtu
tem naturę antea manentis aboleuit,cum in eo corpore quod assumptum est,
uirtus naturæ antea manentis operetur. Itaq; si quid infirmũ ex persona eius
dictum reperietur:ad hominem referri oportebit, per quem habitauit in no-
Ioan. 1 bis. Verbũ enim caro factum est,& habitauit in nobis. Referendũ autem ob
id est,quia non alienæ aut simulatæ naturæ hominem assumpsit. Verbũ nanq;
caro factum habitauit in nobis:non in uiria infirmitatesq; carnis ex uerbi uir-
tute deficiens, sed naturæ nostræ infirmitates homo natus assumens. Assum-
ptio autem infirmitatis non fecit infirmum:quia aliud est naturam esse, aliud
assumpsisse naturam.Et extra generis necessitatẽ uoluntatis accessio est. Non
enim peccator fuit,sed peccata suscepit. Neq; infirmus extitit,sed portauit in-
Esa. 53 firmitates. Ipse enim secũdum prophetam peccata nostra suscepit,& infirmita
tes nostras portauit. Et ne quid in impassibilem atq; indemutabilem diuinita
tem infirmitatis incidere existimaretur,adiecit:Et nos putabamus eum in do
loribus esse. Suscepit ergo infirmitates,quia homo nascitur:& putatur dolere,
quia patitur:caret uero doloribus ipse,quia deus est. Et cum inhabitauit in no
bis,cumq; infirmitates nostras suscepit,cum susceptis infirmitatibus non do-
let,non potest non esse qui habitat,nec à se defecisse qui suscepit,nec abolitus
deus esse qui non dolet. Et hæc quidem propter præsentem psalmum comme
morata paucis sunt,quia uidetur statim ex persona hominis cœpisse: ne per hoc
quod tanquam homo loquitur,decessisse ex paternæ diuinitatis gloria uidere
tur. Ait enim: Domine probasti me & cognouisti me.) Apostolus cum nos
Rom. 5 patientiæ & spei doctrina erudiret ait: Tribulatio patientiam perficit, patien-
tia

tia autem probationē, probatio uero spem: spes autem non cōfundit. Et hæc quidē in sanctorū quoq; uita atq; operibus fuisse cognoscimus: ut multis passionibus tribulationibusq; iactati, probabiles deo facti sint. Si quis enim exulē Abraham, & in metu parricidij & cœlibatus, & in cæterarum passionū iniurijs mansisse fidelem semper meminerit: si quis fugam Iacob, & præter æstiuorum dierum laborem, hybernarum noctium uigilias in custodijs ouium recordetur: si quis Mosi quadraginta annorum seruitutē, & in eo acerba plebis opprobria, & magorum aduersus eum æmulas potestates recenseat: intelliget eos patientia & constantia spei probatos, non immerito id esse præmij consecutos, ut in Abrahæ semine gentes benedicerentur, ex Iacob Israel esset, Moses Pharaoni in deum fieret. Longum est passiones cæterorum patriarcharū, prophetarum, apostolorum: & beata illa atq; inuicta Pauli in mari, in fluminibus, in terra, in solitudinibus, in urbib. in proprijs, in exteris, in plagis, in uinculis, in carceribus, in theatris fidei documenta memorare. Certe hos omnes patientia probabiles reddidit, per quam non erubescendæ spei suæ fiduciam probauerunt. Sed hæc oportunius & plenius suis locis tractata patent: nunc ad eum ex cuius persona psalmum cōstare diximus, reuertendū est. Non confundenda autem persona diuinitatis & corporis est. Omnis enim nunc in exordio ex persona eius hominis, quem assumpsit, oratio est. Probasti me & cognouisti me. Probatus est, ut cognosceretur: quia posterior est probatione cognitio. Et uideamus secundum euangelicam doctrinam hic dei filius quomodo sit & probatus & cognitus. Humilitas nanq; eius, per quam meruit ab omni cœlesti, terrestri & inferno adorari, & in gloria dei patris esse: probatio eius fuit. Ita enim Apostolus ait: Fuit obediens usq; ad mortem, mortem autē crucis. Propter hoc exaltauit eum deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Propter hanc itaq; usq; ad mortem crucis obedientiam, infirmitas carnis assumptæ & in nomine atq; honore immortalitatis, & in patris dei gloria collocatā. Dei enim nomē donatur, & nomen nō sine honore donatur: honor autē qui donatur non alius potest esse q̃ nominis. nomen uero induti honoris, non aliud est quàm quod gloria est paterna: ut qui in forma dei manēs, formam serui accepit, propter obedientiam formæ seruilis cum crucis morte susceptæ in gloria dei patris esset, cuius antea manebat in forma. Sed hæc Apostolus iam de perfectis locutus est. Demonstrandum autem in euangelio est, ubi & probatus & cognitus est. Humilitas itaq; eius probatio est. Vnigenitus nanq; deus peccatorū remissor, æterni regni dominus, baptizari se tanquàm peccator exposcit. Officium istud baptista renuit, agnoscens eum qui sibi potius peccata donaret: ille autem susceptam in se hominis iustitiam, etiam sacramento baptismi expleuit. Et peccati nostri ipse peccati nescius particeps fieri non recusat: & omnem in se humilitatem caducæ carnis assumens, Iordanem turbis peccatorum mixtus ingreditur. Probatur in istis omnibus dum geruntur, sed uideamus an probatus agnoscitur. Ait enim euangelista: Et baptizato Iesu cōfestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt cœli, & uidit spiritū dei descendentem de cœlo sicut columbam uenientem in ipsum, & ecce uox de cœlo dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui. Probationē mox cōsecuta cognitio est. Et quem humilitas probabilem fecerat, hunc paterna uox filium complacitum sibi postquàm probauit ostendit. Est & probatio quam statim consecuta cognitio est. In deserto igitur tentationi diaboli subijcitur:

Phil. 2

Matt. 3

seseq; nunc in fastigium templi, nunc in excelsum montē patitur efferri. Con-
tumeliæ itaq; & iniuriæ tam graui se dedit: dum in deserto est, dum conditio-
ne tentationis illuditur, dum eleuari potest in templum atq; montem. Sed ten
tationum probationem agnoscentis testimonium non reliquit. Ait enim scri-
Matt. 4 ptura: Tunc reliquit eum diabolus, & ecce angeli ministrabant ei. Homo ten-
tatur, homo circumfertur: sed post hæc angeli ministrant. Per probationem co
gnoscitur, per cognitionem dignus est ministerio angelorum. In cæteris au-
tem quoties probatus est, toties & cognitus est. Petrus autem passionem eius
detestatus est: crucis in eo scandalum præ amore & confessæ iam à se diuinita-
tis cognitione non sustinens. Sed quia eum ob infidelitatem crucis satanan
nuncupasset: non multo post cum in monte gloriæ suæ habitu constituisset tali
Matt. 17 à patris uoce cognoscitur: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui, hūc
audite. Probationem quam tentatio Apostoli effecerat, paternæ uocis agni-
tio est consecuta. Deinde sequitur: Cognouisti sessionem meam & resurre
ctionem meam.) In sessione doctrinam significari, euangelica est autoritas.
Mat. 23 Sessiones autem nobiscū hæ sunt, quæ à Græcis cathedræ nuncupantur. Mo-
ses cathedram habuit secundum domini dictum: Super cathedram Mosi sede
runt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcunq; dicunt uobis, facite & obserua
te: secundum autem opera eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt.
Cum igitur doctrina pharisæorū ob id probabilis esse docetur, quia ipsi in Mo
si cathedra sederunt: doctrina necessario significatur in cathedra. Cognouit
itaq; sessionem eius, cum dignitatem eius in omnibus prædicat, cum uolunta
tem eius qui se misit exequitur, cum humilitati corporis sui gloriam postulās
Ioan. 12 audit è cœlo: Et honorificaui, & honorificabo. Sed doctrina eius non minus
in sessione quàm in resurrectione eius cognoscitur. Nā ut sessio doctrinę præ-
ceptum est, ita & resurrectio operationis effectus est. Sedens Iesus docuit in
Matt. 8 monte, sed post doctrinam ad opera descendit. Ita enim scriptum est: Et descē-
dente eo de monte secutæ sunt eum turbæ. Et ecce leprosus quidam adorabat
eum dicens: Domine, si uis potes me mundare: Et extendens manum tetigit
eum Iesus dicēs: Volo, mundare. Ad sanandū quoq; archisynagogi filiam sur
rexit dominus. Scriptum est enim: Et surgens Iesus, sequebatur eum cum di-
Mar. 5 scipulis suis. Cum autem perfectum illud in lauandis apostolorū pedibus hu-
Ioan. 13 militatis suæ officium expleuit, ita legimus: Surrexit à cœna, & posuit uesti-
mēta sua, & accepto lintheo pręcinxit se. Cognoscitur itaq; in sessione eius &
resurrectione doctrina atq; opus: quia & sermone & opere dei in se patris glo
riam prædicabat. Intellexisti cogitationes meas de longe.) Scrutans corda
& renes deus est. Et quomodo de longe cogitationes eius intellectæ sunt? De
longe, non ad locum, sed ad tempus refert. Non enim de longe se intellexisse
ait, ut significatio loci esse credatur, tanquam longe ab humanis operibus sit,
cum uisu uirtutis suæ & scientia quæ cogitantur intelligat: sed de longe intel-
lexisti ait, præteriti potius temporis significans ætatem. Et ubi istud quod lon
Esa. 42 ge ante cogitationes suas cognouerit reperiremus? Nempe ubi dicitur: Ecce
puer meus quem elegi, dilectus meus in quo cōplacuit animæ meæ. Ponam
spiritum meum super eum, & iudiciū gentibus nunciabit. Non clamabit, non
contendet, neq; quisquàm in plateis uocem eius audiet. Et huius prophetiæ
tum euangelista meminit, cum his quos curabat, ut de se tacerēt iubebat. Has
ergo cogitationes eius, humilitatis scilicet & patientiæ longe ante intellexit,
quia de his erat prophetarum ore testatus: Semitam meam & directionem
meam inuestigasti.) Est etiam de semita & directione antequam id ipsum tra
ctetur

ctetur non nihilum præloquendum. id nanq; quod nobiscum semita est, alia uirtute atq; intelligentia cum Græcis est. Tritam enim nuncupant, id est, frequenti gressu discursuq; contritam: per quam non semel neque aliquando, sed semper ineundũ sit. Quod aũt nostri directionẽ transtulerũt, id illi ex Hebręo χοῖνον interpretati sunt. χοῖνος aũt quarundam gentium consuetudine, certũ & constitutũ modũ itineris significat: ut quod nos miliariũ, id illi χοῖνον nuncupent. Dominus itaq; noster in eo corpore quod assumpsit, iam transcursam à se atq; tritã in prophetis semitã percurrit: & certũ constitutumq; sibi itineris sui finem cõfecit. Quod autẽ per tritam prędicationis semitã ambulauerit, audiamus ipsum dicentem: Hierusalẽ Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui missi sunt ad te. Quoties uolui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos, & noluisti? Quoties cum ait, frequentiam numerosæ significationis ostendit. Nihil ergo noui & egit & passus est, cum per uolentẽ congregari filios suos Hierusalẽ toties & auditus & inhonoratus est in prophetis. Quòd aũt definitum & præscriptum iter confecturus esset, ostendit in eo cum ait: Ego te honorificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi. Qui datum sibi opus consummat, modum præscriptæ operationis expleuit. Scit aũt sibi constitutũ esse quid gerere oporteat, cum ait Petro, gladio his qui ad comprehendendũ eum uenerant resistenti: Calicem quẽ dedit mihi pater meus, non uis ut bibam illũ? Docens se sibi traditum à patre passionis calicẽ esse bibiturũ. Scit se etiã semitam suam directionemq; complesse, cũ potato aceto spiritũ traditurus ait: Consummatũ est, & mox tradidit spiritũ. Hanc ergo semitam & directionem suam pater inuestigauit. Inuestigauit autẽ, cum per prophetam de sorte uestis prophetauit, ut scriptum est: Et super uestimentum meum miserunt sortem. Et iterũ cum de tradito inter latrones atq; suspenso recognitus est propheta dicens: Et cum iniquis æstimatus est. Et cũ de osse intacto atq; impresso uulnere ante prædictum est: Os eius non confringetis. &, Videbunt quem compunxerunt. Hæc itaq;, & omnia quæ erant in passione præscripta, à deo peruestigata sunt ut fuerãt prophetata. Ac ne quid ex his quæ gessit ac passus est, incognitum fuisse patri existimaretur: generaliter cuncta complexus est, dicens: Et omnes uias meas præuidisti.) Sed qui præuidit, uidit antequam res esset. Præuidit etiam hoc, quia nõ est dolus in lingua mea. est enim secundum propriam professionẽ, ueritas, uia & uita. Non recipit dolum ueritas, nõ enim mentitus est aut fefellit lingua omnis eius officio functa ueritatis, qua ait: Cœlum & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt. Patrem deum prædicat, se uero esse & hominis & dei filiũ cõfitetur. Dolum prædicatio ista nõ habuit, quæ & de se & de honore eius qui miserat fatebatur. Proficit deinde paulatim sermo cœptus ab homine: & ad significationẽ naturæ in eo cœlestis extollitur, cum ait: Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, non potero ad eam.) Personæ istud prophetæ non conuenit, ut ex se dixisse uideatur, mirabilis facta est scientia tua ex me, ut mirabilis facta dei cognitio ex eo sit, Mose antea cognitionẽ nobis dei libro legis loquente. Sed ne ipsi quidem Mosi hoc esse propriũ potuit, deum antequam flagrantem rubum conspicit nescienti. Opinione quidem electi in Abraham & Isaac & Iacob populi sui religioso, ueruntamen familiarem cognitionem ante hoc tempus, nisi à deo non adepto. Sed omnis sermo iste ei competit qui ait: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Et qui ait: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum &

Marginal references: Matt. 23 (at "& lapidas"); Ioan. 17 (at "quod dedisti mihi"); Ioan. 18 (at "Calicem quẽ dedit mihi"); Ioan. 19 (at "Hanc"); Psal. 21 (at "Et super uestimentum"); Esa. 53 (at "Et cũ de osse"); Num. 9 (at "Os eius non confringetis"); Zach. 12 (at "in passione"); Matt. 24 (at "non præteribunt"); Ioan. 17 (at "nomen tuum hominibus"); Ibidem (at "uerum deum &").

quem misisti Iesum Christum. Sed hæc suo loco plenius prosequemur. Descendendum autem ad id est secundũ ordinem dictorũ, Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua. Nouissima sunt cum probasti, cũ cognouisti: & cætera quæ propria sunt eius hominis quẽ assumpsit. Antiqua sunt quæ modum non habent, quæ indefiniti temporis significãt uetustatẽ. In principio enim erat uerbum & omnia per ipsum facta sunt. Dehinc ut nouissima deus & antiqua cognouit, ita in eo quod sequitur, tu formasti me & posuisti super me manũ tuam, utrũq; significat: ut quod formauit antiquũ sit, ꝗ super posuit manũ nouissimũ sit. Quod enim secũdum naturam diuinitatis formatus sit, Apostolus docet dicens: Qui cũ in forma dei esset. Quod enim in forma est, formatur in formam: & quidem paternæ naturæ & diuinitatis formam. Et nescio an quod formatus in forma serui est, referri possit ad patrem: ut formatus ab ipso sit. Sapientia enim ipsa sibi ædificauit domũ. Sed hinc nec temporis, nec quæstionis est amplius loqui. Quod autem proprie ad corpoream natiuitatem referri oporteat, & posuisti super me manũ tuam: ita docemur ex persona patris. Inueni Dauid seruum meũ, oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meũ cõfortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere eum. Et non est ambiguũ omnẽ hunc psalmum ad personam domini esse referendum: quia ea omnia in eo sint, quæ & diuinitati ipsius propria sint, quæ & à naturæ nostræ infirmitate non dissentiant. Et quia utroq; in tempore, id est, nouissimo & antiquo, uel ipse prædicãdo, uel in Apostolis & prophetis loquendo, cognitionem ex se dei mirabilem fecit, ait: Mirabilis facta est scientia tua ex me. Sed mirabilis quomodo? Nempe dum omnia esse intra deum docentur, dum deus esse in omnibus prædicatur: dum immensa & incõprehensibilis natura intus atq; extra manens, locos omnes quibus contineri possit excedat. Mirabile est deum ubiq; esse, & nusq; abesse: In omnibus esse & totum esse, & extra locos ac tempora pro infinitate atq; æternitate sua semper esse. Hoc mirificum, hoc confortatũ: id est, sine infirmæ iam intelligentiæ opinione firmatum. Sed quid est istud quod dicitur non potero ad eam? Vnigenitus ait: Omnia quæ patris sunt mea sunt. Et sicut habet pater uitam in semetipso, ita & filio dedit uitam habere in semetipso. Et sicut pater uiuificat mortuos, ita & filius quos uult uiuificat. Similiter & ego & pater unum sumus. Nulla discretio potestatis in uerbis est, nulla etiam differentia uirtutis in factis est. Quod unum sumus, pleriq; irreligiosorum ad uolũtatis tantũ concordiam retulerunt. Sed cum dicitur, uel operibus meis credite quia pater in me, & ego in patre: non tantum uoluntatis unitas, sed etiam diuinæ uirtutis ostenditur. Ergo cum omnia quæ pater facit, faciat & filius eadem similiter: quærendum est, quid sit quod dictum est, non potero ad eam. Sed cũ audio, pater maior me est, Et rursum: non potest filius a se facere quicquã nisi quod uiderit patrem facientem: hæc mihi intelligentiam suggerũt dicti huius non potero ad eam. Est enim pater maior filio, sed ut pater filio: generatione non genere. Filius enim est, & ex eo exiuit: & licet paternæ nũcupationis proprietas differat, tamen natura non differt. Natus enim à deo deus, non dissimilis est à gignẽte substantia. Non potest ergo ad eum ex quo est exæquari. Nam quàmuis alter in altero per uniformem ac similem eiusdem naturæ gloriã maneat: tamen & ex quo genitus est, non exæquari in eo uidetur posse quod genuit. Et uideamus an hoc quod non potero ad eam, ad dignitatẽ paternæ confessionis relatum sit. Sequitur enim: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero ad infernum ades.

Si sum-

Si sumpsero pennas meas ante lucẽ, & habitauero in extremis maris. Etenim
illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.) Non excedit pater-
nã filius infinitatẽ, neq; naturã quæ ultra locos omnes est is qui in sinu trans-
greditᷣ. Sit licet in cœlo, sit in infernis & ultra postrema maris euolet: adest ta-
mẽ ille ubicunq; qui ubiq; est. Nec subterfugi potest intra quẽ omnia sunt, &
qui in omnib. est. Et ne quid irreligiose ad contumeliã indemutabilis atq; im-
passibilis substãtiæ opinemur ex eo quod dictũ sit, aut à facie tua quò fugiã ut
uideatᷣ fugã ob passionis metũ cogitasse: dictorũ uirtus noscenda est, ut incolu
mi dignitate hæc necessario cõmemorata esse intelligantᷣ. Nemo aũt eorũ qui
in studijs doctrinæ cœlestis demorantᷣ, poterit ambigere deũ atq; hominẽ do-
minũ nostrũ Iesum Christũ cõfiteri. Et hominẽ quidẽ in tẽpore, deũ uero sem-
per et ante hominẽ & post hominẽ. Vtrunq; uero deũ scilicet atq; hominẽ, tũc
tantũ cũ in homine fuit. Erat enim in forma dei, & formã hominis accepit: Et
rursum in gloria dei patris est, forma seruili in gloriã eius cuius in forma ante
manebat proficiẽte: corruptionis scilicet natura per profectũ incorruptionis
absorpta. Cum igitur psalmũ hunc cœptũ ex persona hominis quẽ assumpsit
meminerimus: diligenter contuendũ est, ut intelligamus quid diuinitati eius,
quid homini sit aptandũ: atq; ita ut sensum nostrũ dictis magis applicemus, ꝙ
per fallacis intelligentiæ opinionẽ sensui dicta subdamus. Ait enim: Quo ibo
à spiritu tuo, aut à facie tua quò fugiã. Diuersa significatio est spiritus atq; fa-
ciei. Et à spiritu quidẽ abibo, à facie aũt fugiã. Dehinc sequitur: Si ascendero
in cœlũ illic es, si descendero in infernũ ades. Non eadem est ascensio in cœlũ,
quæ & descensio in infernũ. Tertiũ deinde est, si sumpsero pennas meas ante
lucem, & habitauero in postremis maris: & enim illuc manus tua deducet me
& tenebit me dextera tua. Iam non hominis hæc uox est, ut pennas sumat, ut
suas sumat, ut trans oceanũ habitet, ut deducatur illuc manu dei, ut teneatᷣ dex
tera dei. Potioris istud naturæ est. Et quis hic sit qui cõfidenter hæc dicat, ipsa
dictorũ ratio monstrabit. Ostendens igitᷣ unigenitus deus eam quæ per se mi-
rabilis facta est, & ad quam non potest paternæ admirationis confessionẽ, u-
trunq; in se tẽpus & naturã utrãq; significat: scilicet eam qua & in spiritu & in
corpore manens docuit. Cũ enim ait, quò ibo à spiritu tuo: tẽpus illud quo &
ipse spiritus in spiritu paternæ gloriæ ante assumptionẽ hominis mansit osten
dit: Non enim poterat spiritu quoq; abesse qui spiritus est: quia nec hic falli po
test, nec ille deficere. At cum ait, à facie tua quò fugiam, assumptæ à se infirmi
tatis docuit ætatem: humana enim infirmitas faciei dei nõ patitur occursum,
quia dictũ Mosi est: Quis est homo qui uidebit faciem meam & uiuet? Quod
non sustinemus defugimus, quia infirmitatis humanæ est occursum naturæ in
conspicabilis fugere. Et fugit quidẽ quantũ ad impatientiã uisionis. Sed quia
secundũ prophetam uultus dei super faciẽtes mala: naturę quoq; humanę est,
iudicium dei quod significatur in uultu, fugere nõ posse. Non enim tanquàm
peccator, qui peccati nescius est loquebatur ut fugeret: sed paternam immnita-
tem extra omnia manentem eum in spiritu ante docuisset, nunc quoq; ex ho-
minis persona qui nusquàm deum fugere posset ostẽdit. Sequitur quoq; ratio
dictorum, ut utrũq; ex eo quod & homo & deus erat dixerit. Si ascendero in
cœlum tu illic es, hoc diuinitatis est proprium. Nemo enim ascendit in cœlum Ioan. 3
nisi qui descendit de cœlo: filius hominis qui est in cœlo. Terreni enim corpo
ris natura, ascensionem hanc nisi in cœlestem gloriam demutata non obtinet.
Si descendero in infernum ades. Humanæ ista lex necessitatis est, ut sepultis
corporibus ad inferos animæ descendant. Quam descensionem, dominus ad

consummationem ueri hominis non recusauit. Id autem quò abibo aut quò
fugiam, & illic es, & ades, ad significationẽ doctrinæ eius quæ mirabilis ex eo
facta est pertinet: per quam deus omnia esse & in omnibus esse sit cognitus.
Vt licet faciem dei homo fugiat quia non sustinet, licet de supernis ad inferos
mortis lege descendat, deus tamen ubiq; sit semper & in omnibus. Et quia per
hæc superiora discretum ex utroq; in quo erat naturæ genere prædicauit, dei
scilicet atque hominis: tertio unitatem naturæ iam in se proficientis osten-
dit dicens: Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis
maris. Et enim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Cũ sum-
psit pennas iam corpore non grauatur. Cum suas sumpsit, docet hanc euolan-
di semper sibi fuisse uirtutem. Cum ante lucẽ sumpsit, tempus resurrectionis
ostendit. Cum in posttemis maris est, locaut deus humanę demorationis exce
dit. Cũ deducitur manu, nõ timet. Cum tenetur dextera dei, non demutat aut
decidit. Donauit enim illi deus nomen quod est super omne nomen, ut in no-
mine eius omne genu flectatur cœlestiũ, terrestriũ, & infernorũ: & omnis lin-
gua cõfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. In eo enim quod da
tur ei nomẽ super omne nomen, manu ac potestate dei patris in gloria ipsius
homo susceptus assumit. Pẽnas aũt ad demutationẽ terrenorũ corporũ in spi-
rituale atq; æthercam naturã referri, prophetica autoritas est: cum ad inopẽ fi-
Pro.23 dei & bonorũ operũ pauperẽ dicitur: Ne extendas te cũ sis pauper diuiti, sen-
su aũt tuo abstine. Præparauit enim sibi pennas ut aquila, & reuertetur in do-
mũ eius qui præest ei. Pauperem extendentẽ se in opes diuitis arguit, quod in-
fidelitatis suæ inopiam fidelium exęquet opulentiæ. Diues enim nõ humanis
opibus, sed cœlesti thesauro: parat sibi pẽnas, quibus reuertatur in domũ eius
qui præest ei. Reuertitur enim unde decidit, unde per peccatum primi homi-
nis expulsus est. Et quis est iste cuius hæc domus est, & qui ei præest? Nempe
Luc.23 ille qui dixit. Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso. Meminit & alibi di
Esa.40 cens cũ de spiritualiũ indefessa iam æternitate tractaret, Pennugerabunt tanq;
aquilę: naturam euolandi in cœlum in resurrectionis demutatione sumpturi.
Sed hic pennas sumit uolaturus, nõ alienas, nõ nouas, sed proprietatis usurpa
tiõe præsumptas: quia post passionis uoluntariæ sacramentũ & naturæ & po-
testatis pennas ad cœlum se habuerit efferendi: Sequitur etiam idem ordo di-
ctorum, & ex utriusq; naturę intelligentia hominis scilicet & dei sermo decur
rit. Ait enim: Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me.) Vox ista huma-
na esse existimatur, quia uidetur quibusdam aut irreligiosis aut imperitis sub
illa passionis timiditate trepidare: quasi uero nunc sermo iste timoris alicuius
habeat professionem, & non magis susceptæ mortis significauerit uoluntatẽ,
nullo eius metu ac terrore prælato. Non enim ait, tenebræ conculcabunt me:
sed ait, forsitan tenebræ conculcabunt me. Quod fortuitu adiecit: incertũ hu-
manæ de se opinionis, qua timere inferos creditus est irrisit terrorem. Non e-
nim conculcari se certus, idem rursum an conculcetur incertus est. Vt autem
hoc quod ait, forsitan tenebræ conculcabunt me, non ad naturæ suæ trepida-
tionem posset intelligi, sed impiæ de se intelligentiæ significaret incertũ: con-
tinuo subiecit. Et nox illuminatio in delicijs meis.) Quomodo eñ cõculca
tur à tenebris, cui mors illuminatio in delicijs sit futura? Domino itaq; passio
ista deliciæ sunt: dũ portas æreas confringit, dũ uectes ferreos conterit, dũ om
nem potestatem despoliat, dum de his in se triumphat, dum eum quem ad ima
ginem suam fecerat redimit, dum delicijs paradisi restituit. In his igitur passio
nis oblectamẽtis atq; delicijs nox ei illuminatio est: & illuminatio ob id, quia
tenebrę non obscurabuntur à te, per naturæ unitatem ad indemutabilem diui
nitatis

nitatis similitudinem. In filio pater est: & operibus ipsis testãtibus, quod in eo pater sit confidenter ait: Non obscurabuntur à te, quia ex persona patris dictũ in psalmis meminerimus, Cum ipso sum in tribulatione. Et ipse dominus in euangelijs, cũ de apostolorum trepidatione loqueretur ait: Ecce uenit hora ut dispergatur unusquisq; uestrum, & me solum relinquatis, Sed non sum solus, quoniam pater mecũ est. Siue uirtute, qua similia patri potest: siue natura & genere & diuinitate, qua ex deo natus est, pater cum eo est. Confidenter ergo ait, quia tenebræ non obscurabuntur à te. Non enim sentit uirtus indeminabilis tenebras, & infernam noctem lux uera non patitur. Sequitur enim: Et nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius ita & lumen eius.) Hoc totũ ad id refertur quod dictum est à te. Tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur à te, & sicut tenebræ eius, ita & lumen eius à te. Semel dictum à te, refertur ad plurima. Ideo autem in delicijs nox est, quia sicut dies illuminabitur: illuminabitur aũt ob id, quia ut tenebræ ita & lumen à deo sint, potente tenebrarum conditore condere lumen in tenebris. Et audiamus illud euangelicum docens ita. Et lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non cõprehenderunt. Illo potente ut lux sit in tenebris, tenebris non potentibus obscuritatis suæ nocte lumen indefessi luminis cõprehendere. Sequitur deinde: Quia tu domine possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ. Cõfitebor tibi quia terribiliter mirificatus sum.) Tenet etiam nunc ordinẽ significationis utriusq;, ut se & hominẽ & deum doceat. Cũ enim possidenẽ à deo renes eius, & à matris utero suscipiẽ: corporalis in eo conditio monstraẽ. In renibus eñ uoluptatis est causa. Sed cuius renes à deo possidenẽ, nõ exeunt in uoluptates corporis incentiuæ lasciuiæ. Et qui ab utero matris suscipitur, non ad opera seculi à deo susceptus excedit. Omnis igiẽ eius uoluntas ac labor est patrem prædicare, uoluntatem patris explere, acceptum à patre calicẽ bibere. Hæc enim hominis sui quẽ assumpsit officia sunt. Sed cum ait: confitebor tibi, quia terribiliter mirificatus sum, confessionẽ omnẽ terribilis de se admirationis ad gloriam diuinæ substantiæ suæ reddit. Mirificatus est enim ob id, quia deus possedit renes eius, quia à matris utero susceptus est. Per id eñ quod uoluntas & operatio deo dedita fuit, mirificari terribiliter ꝓmeruit. Mirificatus aũt terribiliter est, dũ hora crucis tenebræ sunt, dũ tremit terra, dũ saxa rũpuntur, dũ patent sepulchra, dũ mortui resurgunt, dũ in eodẽ corpore ipso conspiciẽ, dum clausis ianuis soli sibi penetrabili aditu assistit, dum ad cœlos eleuaẽ, dum apostoli gentiũ linguis loquuntur, dũ umbræ eorũ morbis medenẽ, dum claudis nummũ poscentib. cursus donatur, dũ eleemosynis inopum mortuus redditur, dum persecutores fiunt prædicatores, dum dissolutis catenis cantaẽ in carcere, dum in martyrio à martyre uidetur in cœlis: dũ postremo in eo quo eleuatus est corpore à dextris dei sedet, cuius in gloria & manebat & permanet. Omnẽ aũt eã qua terribiliter mirificatus est dignitatẽ, ad opus eius refert cuius & paruit uoluntati, dicens: Mira opera tua & anima mea nouit ualde.) Quod enim, inquit, terribiliter mirificatus sum, opus tuum est. Eadem autem & in euangelijs ratio seruata est, ut cum ad demonstrationem uirtutis suæ dixerit. Quæcunque pater facit, eadem & filius facit similiter, Et rursum: Sicut pater uiuificat mortuos, sic & filius quos uult uiuificat: tamen dignitatem operum omnium patri deferens, cum dicat non potest facere filius à se quicq; nisi quod uiderit patrem facientem, contestatam de se potestatem per reuerentiæ honorem, ei cui omnia meminerat cõfitenda subiecit, non sibi adimens quod similia patris posset, sed eum per quẽ similia posset ostendens. Hæc igitur qui-

bus terribiliter mirificatus est, licet quia potuit uirtutis suæ fuerint: tamen pa-
tris operib. uniuersa ea detulit dicens, mira opera tua, & anima mea nouit ual-
de. Humanæ infirmitatis uox ista non est, ut mira opera dei se nosse iactet. So-
li hoc cõpetit qui ait, nemo nouit patrem nisi filius. Nouit enim non utcunq;
non leuiter: Nouit autem ualde, per eam fiduciã qua dicit: Pater in me, & ego
in patre. In eo enim quod ait ualde, perfectã scientiam intimæ cognitiõis ostẽ
dit. Et quia omnia mira opera dei ualde anima ipsius nouit, eruditionẽ doctri
næ in nos suæ memorat: quia nobis paternæ operationis iam non sint occulta
ta mysteria, dicens: Non est occultatũ os meũ à te, quod fecisti in occulto.)
Os Christi ecclesiam esse, & prophetica & apostolica autoritas est. Nam cum
secundũ ea quę in Genesi dicta sunt de Adam atq; Eua apostolus tractaret, ita
Gen. 2 ait: Hoc nunc os ex ossib. meis, & caro de carne mea. Ad expositionẽ dicti hu
ius adiecit, dicens: Hoc mysterium magnum est, ego aũt dico in Christo & in
ecclesia. Quod aũt per misericordiam dei patris ecclesiæ hæc occultara nõ fu-
Matt. 11 erint, ipse dominus in euangelijs testatus est, cum ait: Confiteor tibi pater do-
mine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reue
lasti ea paruulis: ita pater quia sic fuit placitũ ante te. Ab eo igitur nobis nõ oc
cultantur quę facta sunt in occulto. Nobis quidem non occulta sunt, sed seculi
huius prudentibus facta sunt in occulto. Quod aũt omnia ecclesiasticæ spei sa
Eph. 3 cramenta in occulto fuerint, testarur & apostolus, dicens: Prout potestis in-
telligere intellectum in sacramento Christi, quod alijs temporibus non est co
gnitum filijs hominũ, sicut nunc reuelatũ est sanctis eius apostolis & prophe-
tis, in spiritu esse gentes cohæredes & concorporales & comparticipes polli-
Col. 1 citationis eius in Christo. Et iterum: Secundũ dispensationẽ dei, quæ data est
mihi ad uos adimplendũ uerbum dei, sacramentum quod absconditum fuit
ante secula & generationes, nunc manifestatum est sanctis eius, quibus uoluit
ostendere diuitias gloriæ sacramenti dei inter gentes, quod est Christus in no
bis spes gloriæ. Occultum itaq; mysterum fuit quod reuelatum est, esse deo
gentes cohæredes & concorporales & comparticipes pollicitatiotis eius in
Christo. Occultum autem mystetium est, quibus uoluit ostendere diuitias
gloriæ sacramenti dei inter gentes quod est Christus in nobis spes gloriæ: Oc-
cultum igitur hoc mysterium fuit. Quod esset Christus in nobis, hoc pater re-
uelauit. Petro enim dictum est, non caro & sanguis reuelauit tibi, sed pater
meus qui in cœlis est. Reuelatum autem est Christum esse in nobis, in pau-
peribus, in tribulatis corde, in humilibus terræ, in purgamentis mundi, in ec-
clesiæ infimis. Infimum est enim ecclesiæ, id est, omni humilitate summissum.
Hoc ergo occultum mysterium reuelatum est, quod est Christus in nobis. Nõ
per Apostolum hæc tantum dominus, sed etiam in hoc eodem psalmo ita lo-
quitur dicens: Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto:

Et substantia mea in inferioribus terræ.) Non in inferno sicut superius cum
de passione tractabat: sed in inferioribus terræ, cum de reuelatis à patre quæ
in occulto fuerant prædicabat. Occultum autẽ fuerat quod est Christus in no
bis, id est, substantia mea in inferioribus terrę. In inferioribus scilicet omnium
humilitatis officijs. Procedit deinde secundũ profectũ euangelicũ sermo psal
mi, cũ ait: Imperfectũ tuum uiderũt oculi mei, & in libro tuo omnes scribentur:
Die replebuntur, & nemo in his.) Atq; ut omnia secundũ doctrinã cœlestẽ in
telligere possimus, id quod difficultatẽ affert absoluendũ est. Quod enĩ Lati-
ni translatores imperfectũ interpretati sunt, id in Græcis libris [illegible]
scribitur. Nec querimur de trãslatoribus. Vereor enim ne nõ aliter significari
ab his

ab his potuerit. Id autem quod Græce est ἀκατέργαστον, significat id quod sine
operatione maneat: ut sit id ipsum, cum factum tamen non sit. Imperfectũ au-
tem nobiscum id demonstrat, quod cœptum, nec consummatũ sit. Sed si inte-
rius uerbi huius uirtutem pertractemus, potest nõ sane à Græcitatis proprie-
tate esse diuersum. Deo aũt soli proprium potest esse ut sit, & infectus sit: quia
quod est, non est necessitatis ut fiat: Quod aũt fit, non est anteq̃ fiat. Sed qui æ-
ternus est manet, neq̃ factus est. Hoc ergo imperfectum, &(ut ad intelligẽtiæ
profectũ dicere audeamus) inoperatum dei oculi eius uiderunt. Imperfectum
enim tuũ uiderũt oculi mei. Sed qui tandẽ oculi? Nunquid spirituales illi qui-
bus deum patrẽ solus unigenitus uidet? Sed isti non egent his quæ sequuntur.
Et in libro, inquit, tuo omnes scribent̃, die replebuntur, & nemo in his. Profe-
ctũ indemutabilis illa unigeniti dei natura nõ experit. Et qui tandẽ ei erit pro
fectus, ut omnes oculi eius in libro scribant̃, & die repleantur, ut in his nemo
sit? Hoc totũ contumeliosum & impudens est opinari. Sed quemadmodũ os
eius, in quo ecclesiæ corpus ostendit̃, quæ occulta erant nõ occultata sunt: ita
oculi eius hoc quod imperfectũ dei est, uiderunt. Os aũt ad ecclesiam referri
(quæ corpus est Christi) superius admonuimus. In corpore uero oculũ princi
palis esse officij ac uirtutis, nemini dubium est. Et quia oculi potiores cæteris
membris sunt, in his apostolos significari non ambigendũ est: per quos lumẽ
ecclesię & operationis diuina mysteria præbentur. Quod dominus manifeste
in euangelijs ostendit. Nanq̃ cũ apostolos sal terræ, lumen mundi, & lucernã
domus in candelabro ob egregia & conspicabilia (ad cõparationis exemplũ)
fidei suæ opera nũcupasset: rursum uocans eos à terrenis & corruptibilib. the-
sauris, & à seculi lucris, esse oculos corporis dixit ita: Lucerna corporis tui, est Matt. 6
oculus tuus. Si oculus tuus simplex est, totum corpus tuũ erit lucidũ: si aũt o-
culus tuus nequã est, totũ corpus tuũ tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in
te est tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quantę erunt? Extra corporalẽ intelligẽtiam
locus iste est, & idcirco spiritualiter intelligendus est. Apostoli itaq̃ qui eccle-
siæ, id est, Christi corporis oculi sunt, lucidi & simplices iubent̃ esse: corpore
toto lucido his simplicib. mansuro. Si aũt nequã fuerint, toto corpore necessa-
rio tenebroso futuro: nulla scilicet tenebris spes luminis residua, si lumẽ ipsum
in tenebris sit. Ex quo, ingenti periculo sacerdotes, qui ecclesiæ oculi sunt, ne-
gocijs seculi, curis pecuniæ, & familiariũ rerũ incrementis & conuiuiorũ luxi
bus occupant̃. Ecclesiæ enim lumen sunt, id est, corporis oculi. Et si lumen ip-
sum auariciæ & lasciuiæ nocte tenebrescat: corpori, id est, ecclesiæ, cui per na-
turã suam tenebræ sunt, quantæ insuper tenebræ de exemplo tenebrosi lumi-
nis inuehentur? Hi ergo oculi eius imperfectum dei uiderunt. Imperfectũ au-
tem dei diximus, quod factum non sit, & maneat: in quo æternitas infectæ di-
uinitatis ostenditur. Sed audax forte est, ut initialem illam dei patris æternita-
tem uisam ab apostolis asseramus: Maxime cum dictum sit, Deum nemo ui- Ioan. 1
dit unquàm nisi unigenitus filius qui est in sinu patris. Sed nihil nostrum dici-
mus, nihil audax prędicamus. Dicat ille qui dixit, qui me uidet, uidet & patrẽ,
non ipsum se patrem esse significans. Non enim roganti Philippo ut sibi patrẽ
ostenderet, respondit: ego pater sum, sed ait: qui uidet me, uidet & patrem. Per
indifferentis naturæ uirtutem, eum de quo quærebatur patrẽ conspici in sese
respondit, & id adhuc absolutius subiecit: Quomodo tu dicis ostende nobis Ioan. 14
patrem? Nõ credis mihi, quoniam ego in patre & pater in me est? Verbã quæ
ego loquor uobis, nõ à me loquor: sed pater qui in me manet ipse facit opera.
Credite mihi, quoniam ego in patre & pater in me. Sin autem, uel propter o-

pera ipsa eredite. Arguit non intelligentem & adhuc de patre quærentem: &
per operum efficientiam uirtutem patris in unigenito non contuentem. Ma-
net enim pater. Est nanq; genitus ex eo, non est in eo nouæ creationis aliena
natura. Virtute filius est, diuinitate filius est, substantia filius est, generatione
filius est. Opera testantur, potestates loquuntur per naturę progeniem in filio
patrem esse, & per legitimæ originis substantiam filium in patre esse. Non dis-
sentit hæc ab unigenito nata generositas, una ambo sunt: Pater uidetur in filio
& uidetur non per inuisibilis nobis naturæ contemplationem: sed per operũ
admirationem. Filij enim opera, opera patris sunt, non imbecillo ad efficien-
da ea filio, neq; diuersa uirtute naturæ: sed id filio efficiente, quicquid is à quo
ipse est genitus efficiat. Atq; ideo per id quod in maiestate operum filius con-
templabilis est, pater quoq; uidetur in filio. His ergo oculis qui æternitatem
in filio paternæ uirtutis contuentur, id est apostolis, id precatur, ut in dei libro
scribantur: Maneant scilicet in memoriam æternam, pro quibus tali prece in
Ioan. 17 euangelijs orauit: Pater manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mi
hi de seculo: tui erant, & mihi eos dedisti, & uerbum tuum seruauerunt. Nunc
cognouerunt, quoniam omnia quæ dedisti mihi dedi eis, & ipsi acceperunt &
scierunt uere quoniam à te prodij, & crediderũt quoniã tu me misisti. Ego pro
his rogo, non pro seculo rogo, sed pro his quos dedisti mihi. Pro his ergo orat
ut in libro dei scribantur. Et si fortè ambigant, cur in libro uiuentium scripti
sunt: mihi maioris dignitatis uidetur esse in libro dei scribi, quia peccatores de
libro uiuentium deleotur, iusti autem in libro dei scribuntur. Quod utrunque
sub his dictis significatur: Deleantur de libro uiuentiũ, & cũ iustis nõ scriban-
Psal. 68 tur. Pro resurrectionis enim diuersitate, quia stella à stella differt in gloria, plu
res in libro uiuentium erunt: Iusti autem in libro dei scribentur: quia peccato-
res non modo cum iustis non scribentur, sed ne in libro quidem uiuentium re
linquentur. Sed contuendum est qui profectus eorum sit qui in libro dei scri-
bentur. Nempe iste: Die replebũtur, & nemo in his. In quibusdam codicibus
ita legimus: Die formabuntur. Nec multum differt repleri & formari. For-
mamur enim, ut conformes simus gloriæ corporis dei. Et apostoli dictum est.
Filioli quos iterum parturio, donec Christus formetur in uobis. Replemur
Gal. 4 autem secũdum dictum prophetæ: Replebimur ab ubertate domus tuæ. Die
Psal. 64 itaque replebuntur, id est, uero lumine. Lux enim Christus est. Erat enim lux
Ioan. 1 uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hũc mundum. Non iam
ignorantiæ nocte detenti, neque tenebris huius seculi cæci, sed ueritatis luce
illuminati & die repleti. Quod autem repletum est, nihil præter id ex quo im-
pletum est recipit. Nox enim in eum qui die repletus est non penetrat, secun-
2. Cor. 6 dum illud Apostoli: Quæ enim participatio est luci ad tenebras? Neque se-
dem Christi accipit spiritus mundi, ut scriptum est: Vos enim non spiritum
huius mundi accepistis, sed spiritum qui à deo est. Neque qui modo mortuus
1. Cor. 2 est uiuit sicut Apostolus docet: Viuo enim iam non ego, uiuit autem in me
Christus. Qui die repletus est, diem tantũ in se habet, & ideo ait: Die replebũ-
tur & nemo in his. Nemo in his erit præter diẽ, quo repleti sunt: non pecuniæ
æstus, non uoluptatũ stimulus, nõ ambitionis ardor, nõ odiorũ malignitas, nõ
inuidiæ aculeus, non conuitiorũ furor, non superbiæ amentia, nõ cætera quæ
diaboli sunt arma atq; uirtutes: sed lux uera, sed dies sola qua repleti sunt. Cęte
rarũ quoq; iam rerũ effecti sunt incapaces. Et dignũ plane hi qui sola die pleni
sunt testimoniũ sumũt. Sequit̃ eñ: Mihi aũt nimis honorificati sunt amici tui
deus, nimis cõfortatus est principatus eorũ. Dinumerabo eos & super arenã
multi-

multiplicabuntur.) Quid cum his dictis homini cõmune, ut eos qui super are
nam multiplicabuntur dinumeraret? Ei tantum istud competit, cui sine recen
sione & calculo innumerabilis numeri cognitio est. Amici autem eius nimis
honorificati sunt. Nimis cum dicitur, non secundum Latinitatis consuetudi-
nem intelligẽdum est Nimis enim nobiscum id significare solet, quod neces-
sarium modum inutiliter excedat. Sed Græci id quod nostri nimis transtule-
runt, λίαν interpretati sunt: in quo magis ualde quàm nimis cõtinetur. Valde
ergo honorificati amici eius sunt. Et amicum quidem Abraham deo fuisse co
gnoscimus. Amicum & Mosen lex esse deo locuta est. Euangelia uero plures
iam deo amicos esse significant domino dicẽte. Iam non dico uos seruos, quia
seruus nescit quid uelit dominus eius: sed uos dico amicos, quoniam persti-
stis mecum in omnibus tentationibus. Hos igitur quos nunc amicos nuncu-
pat, ut superius ostendimus, & à patre sibi datos, & patris esse confessus est, se
cundum id quod ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea: amicos patris esse eos
dicit. Non solum autem ipsi honorificati sunt, sed etiam principatus eorũ con
fortati sunt. Ipsi quidem honorificantur cum amici sunt, cum die pleni sunt, cũ
in his nemo est. Sed principatus eorũ confortanĩ, ecclesiæ scilicet ab ipsis cœ-
ptæ, ab his principia sumentes: quæ super terram toto in orbe fundatæ forti-
bus principijs constiterint. Et ut ad ecclesiæ populos referri istud necessario
intelligeretur adiecit: dinumerabo eos, & super arenam multiplicabunĩ. Num
quid numerus eorũ incertus est, qui in libro dei scribuntur? Ergo nulla est dif-
ficultas in numero, quorũ ueritas maneat in scripto. Sed id quod dictũ est; Su-
per arenam multiplicabuntur, non ad homines tantum existimauerunt, quod
Abrahæ dictum esset: Et erit semẽ tuum sicut arena maris. Vt quia Abrahæ se Gen. 22
men, sicut arena maris est: ad id quod super arenam multiplicabuntur amicis
dei, multitudo angelicæ numerositatis accedat. Non enim aliter sibi conueni-
re sicut arena maris & super arenam maris putauerunt: nisi hominum multitu
dini connumeraretur copia angelorum. Sed nos unius cuiusq; sensui nõ con-
traimus. Quid autem secundum donum spiritualis gratiæ senserimus, sine cu-
iusquàm contumelia tractabimus. Promissiones duas Abrahæ fuisse in Gene
si accipimus. Vnam Ismahelis generationem, deo dicẽte: Quia omnẽ terram Gen. 13
quam tu uides tibi dabo eam, & semini tuo in æternũ, & faciam semen tuum
tanquàm arenam maris. Si potest quis enumerare arenam maris, ita & semen
tuũ dinumerabitur. Nato uero Isaac, & in holocaustum quantũ ad Abrahã spe Gen. 22
ctat oblato, hæc sequens repromissio fuit: Nisi benedicens benedicam tibi,
& multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenã quę
est ad oram maris. Et si secundũ Apostolũ hæc duo testamenta sunt, unum se-
cundũ Ismahelẽ in seruitutem generans, aliud secundũ Isaac in libertatem ma
tris nostræ Hierusalẽ quę in cœlis est educens: tum necesse est seminũ in stellis
& in arenis numerositas prædicetur. Ergo amici dei super arenam maris dinu
merantur. Quis enim ambigat secundũ ecclesiã toto in orbe numerosam mul
titudinẽ gentis Iudææ copia in Christo credentiũ præueniri? Atq; ideo super
arenam multiplicabũtur: quia copiosiores his erunt, qui ex legis impio popu
lo terreni & aridi significantur in arenis. Hinc sequitur: Surrexi & adhuc
tecum sum.) Surrexi ad resurrectionis gloriam spectat. Sed secundum præ-
scientiam dei id quod futurum est tanquàm pręteritum loquitur, ob scientiam
atq; uirtutẽ qua quæ futura sunt facta sunt: ut etiam nosmetipsi facta esse exi-
stimamus, quæ futura esse confidimus. Id aũt & adhuc tecum sum, nondũ tem
poris esse significat ut resurgat, quia nondũ tempus sit passionis, cũ se adhuc
esse

esse cũ deo profiteat. Ipse enim ait: A deo exiui & ueni. Adhuc ergo tecũ sum,
quia nondũ temporis est, ut ante ueniã, & ueniã in mundum, ut quæ prophe-
tata sunt expleamus. Quod autẽ ait: Si occidas deus peccatorem:) Nunquid
qui uenit saluare quod perierat & peccatorem redimere, peccatorem preca-
tur occidi? Absit ut uelit occidi. Sed peccator occiditur cum seculo moritur:
1. Cor. 15 cum Christo cõmoritur, ut uiuat in Christo. Beatus Apostolus ait: Quotidie
Gal. 2 morimur. Et rursum: Mortuus sum legi ut uiuam Christo. Morimur autẽ ait,
quando in nobis per fidem perempta peccata moriuntur. Audiamus adhuc
Col. 3 quomodo deus peccatores occidit, per id quod dicitur: Mortificate ergo mẽ-
bra uestra super terram, fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscẽ
tiam malam, & auariciam. Sic peccator occiditur: cum in generationem uitæ
spiritualis uiciorum omnium & peccatorum morte renouatur. Sequitur dein
de: Viri sanguinũ declinate à me. Quoniam dices in cogitatione, accipient
in uanitatem ciuitates suas.) Latina translatio dum uirtutẽ dicti ignorat, ma-
gnam intulit obscuritatem, non discernens ambigui sermonis proprietatem.
Quod enim nobiscum scribitur: quoniam dices in cogitatione, cũ Græcis hoc
modo est ὅτι ἐρεῖς εἰς διαλογισμόν, & illud ἐρεῖς pronunciatione distinguitur, ut
aut dicis intelligatur, aut contentio: utrunq; enim sub ijsdem uerbis significa-
tur hoc dicto. Sed hi qui Hebraici sermonis scientiam consecuti sunt, non di-
cis, sed contentiones in eo quod ἐρεῖς translatum est prodiderũt. Et sanè id ita
esse ratio & intelligentia monstrabit: Viri inquit, sanguinum declinate à me.
Ezech. 3 Memini in Ezechiele dictum æque reos sanguinis futuros, quorum adulan
ti silentio plures in interitum incidissent, ita: Fili hominis speculatorem dedi
te domui Israel, & audies ex ore meo uerbum, & comminaberis, & si non di-
stinxisti, neq; locutus es, ut distingueres iniquo, ut se auerteret ab itineribus
suis & uiueret: iniquus ille in iniquitate sua moritur, sed sanguinem eius de ma
Psal. 5 nu tua requiram. Inuenio & alium sanguinem de quo dictum est: Virum san-
guinum & dolosum abominabitur dominus. Vt igitur uiri sanguinum sunt,
quorum adulans doctrina est: ita & uiri sanguinum sunt, quorũ dolosa est do-
ctrina. Dolosa autem doctrina est hæreticorum: sub nomine dei blasphema,
sub prætextu religionis impia, sub ueritatis specie fallax. Quorum in animo
& cogitatione solum contentionis studium persistit, nihil ad salutem hominũ
laborant, nihil ad spem acquirunt, nihil pacificum cogitãtes. Vt omnibus his
in contentionibus labor sit, & pugnam meditentur. Isti infelices animas extin
gunt, & in uanum ecclesias sibi congregant: quas ciuitates dei secundum pro-
pheticam euangelicamq; consuetudinem nuncupari frequens & plurima au-
toritas est. Hoc ergo significatur his dictis: Viri sanguinũ declinate à me, quia
contentiones in cogitatione, accipient in uanum ciuitates suas. Viri sanguinũ
sunt, & deperditarum animarum reatum declinare iubentur, quia contentio-
nes in cogitatione sunt. Hi in uanum ciuitates dei accipient, infructuosarum
ecclesiarum cœtus per schismatum dissidia reddentes. Sed planè quia pax &
iusticia & ueritas est, affectum in eos suum ostendit, dicens: Nonne odien
tes te ó domine odiui, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio ode
ram illos, inimici facti sunt mihi.) Est religiosum odium, quotiens is nobis o-
dio est qui deum odit. Inimicos quidẽ nostros amare præcipimur: sed nostros,
non & dei. Nam iuxta deum, & patrem, & matrem, & coniugem, & filios, &
fratres odisse deuotum est. Odit ergo, odientes deum, & inimicorum odio ta-
bescit, & odit odio perfecto & inimici sibi facti sunt Non enim filius diuersus
à patre est, ut nõ alterius inimicus utriusq; fiat inimicus. Concludit deinde li-
bertatis

bertatis suæ fiduciam. Simulq; ut ea quæ per præsentiam tanquàm gesta memorauerat nunc ad demonstrationem temporis gerenda monstraret: dixit, Proba me deus & scito cor meum, interroga me & scito semitas meas. Et uide si uia iniquitatis in me est, & deduc me in uiam æternã.) Humanæ naturæ fiducia ista non est ut probari se uelit, ut sciri cor suum postulet, ut cognosci semitas suas expectet, ut inspici non metuat si uia iniquitatis in se sit, ut per hanc cognitionẽ in æternam uitam deducatur. Vox ista eius tantũ potest esse qui Ioan. 14
dixit: Ecce uenit princeps huius mũdi, & non inuenit in me quicq;. Solus enĩ extra pecatũ est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen

Psalmus. CXXXIX.

ERipe me domine ab homine malo, à uiro iniquo libera me. Qui a cogitauerunt maliciam in corde, tota die constituebant prælia. Et reliqua. Cœptus est psalmus ex persona hominis inter multas infestationes inimicorum anxij, aduersus quẽ multæ insidiæ & doli plures sint, & conuenire hæc omnia in personã huius prophetæ Dauid uidentur, cuius uita infestata undiq; & plena semper periculis fuit. Saul eum in deserto, illum in urbib. bello ac dolis sequebatur, persequente quoq; filio ipsius Abessalon, & multa aduersus regnum uitamq; eius moliente & audente: multis præterea alijs & domesticis & extraneis insidijs subiectus semper fuit. Sed nihil speciale ex his omnibus in psalmo cõtinetur, ut proprie eius oratio esse credatur. Generalis autem forte et ex spiritu prophetiæ psalmus esse noscitur, unumquẽq; nostrũ per orationis exemplum cum in medijs infestantium in nos odijs iactemur erudiens, quali deum prece oporteat deprecari. Sed contuenti mihi penitus quasdã uirtutes proprietatesq; uerborum, quę ultra humani sermonis consuetudinem altius nescio quid & sublimius eloquuntur: eius potius hominis in quo ex partu uirginis ad sacramentum humanæ salutis unigenitus dei filius natus est, repertus est psalmus iste intelligi oportere. Secundum enim eam quæ in se fuit generis prius naturam dei uidelicet atq; hominis, non modo in euangelijs, sed etiam in prophetis, ita coaptatis ad utrũq; dictis locutus est: ut dum diuinitatis suæ impassibilem atq; immutabilem uirtutem docet, infirmitatem quoq; naturę nõ taceret. Rursumq; cum ex susceptione carnis infirmitatis in eo sermo esset, præconium quoque mox non infirmãdę ex aliquo diuinitatis adsisteret. Quod enim deus est, naturæ suæ est. Quod aũt homo fuit, naturæ nostræ assumptio est. Loquitur itaq; in psalmo ex infirmitatis nostræ quam assumpsit affectu: cum traditorẽ suum nouit, cum cõsilia aduersus se inita prospicit, cum quęstionum prælia & obtrectationũ uenena perpetitur, cum tentationũ scandala et uerborum laqueos euitat, cum patri cofitetur, cum ad eum orat, cum ei omnis uirtus ab eo est, cũ licet ex infirmitate corporis anxius sit, non solum tamen se relinquendũ in die passionis meminerit. Hæc igitur omnia ex persona eius in psalmo contineri docentur: atq; ita, ut in his quæ naturæ humanæ societas permittit, personæ etiam nostrę ex aliquo intelligi possit oratio. Hoc enim quod ita cœptũ est, eripe me domine ab homine malo, à uiro iniquo libera me, ad communẽ quoq; credentium omnium precem pertinet. Omnes enim insidiæ quascunq; nobis spirituales nequitiæ prætendunt, maxime per homines aptantur: & occasiones uitijs nostris alienæ naturæ peruersitas subministrat. In lites nos iniquus exagitat, in anxietates aduersantium & insidiantium nobis terror impellit. In libidinẽ facultas se in id præbẽtis loci inuitat. Oculus enim meretricis, laqueus

peccatoris est. Oramus ergo in his malis positi dicentes: Eripe me domine ex
homine malo, à uiro iniquo libera me. Sed propria hæc esse oratio domini ex
cõsequenti docetur, cũ ait: Qui cogitauerũt mala in corde. Cogitationes cor-
Psal. 7 dis nosse non nostrũ est, sed eius de quo dictũ est, Scrutãs corda & renes deus.
Eius quoq; qui dixit sciẽs cogitationes eorũ, Quid cogitatis mala in cordibus
uestris: Ille occultos omnes malignorũ cordiũ sensus impenetrabiles atq; in-
uios aditus obeũte natura uirtutis suæ cõtuetur. Sed qui eripi se de homine u-
no malo & iniquo deprecatus est, in quo significare traditorẽ suum existima-
tur: iam de plurimis mala in corde cogitãtibus loquit, dicẽs: Qui cogitauerunt
malicias in corde, tota die cõstituebant prælia. Acuerunt linguas suas sicut
serpẽtes, uenenũ aspidum sub labijs eorũ.) Non omni die aduersum Dauid ar
mis certatum est, neq; semper instructa sunt prælia. Aduersum aũt dominum,
secundũ euangelicas narrationes eius nullũ tempus uacuũ fuisse ab insectan-
tium odijs inuenimus. Paralyticũ sanat: mox de eo ob illicitã, ut putabatur, pec
cati indulgentiã uenenato ore disserit. Aridam manũ reformat, statim uiolatę
legis reatus ascribit. Demoniacos curat, cõtinuo per Beelzebub dæmonum
principẽ hæc perficere arguitur. Nihil est quod nõ ei plenũ semper insidijs sit,
quod nõ uipereæ linguæ ueneno obiectũ sit. Nostra quoq; omniũ uita, maxi-
meq; eorũ qui religioni student, qui aduersantiũ uirtutũ sustinent bella, atq;
obtrectationũ uenenata iacula suscipiũt, fraudulẽtæ blandiloquẽtiæ ueneno
appetitur. Et hæc omnia per homines, in quibus spirituales nequitiæ operan-
3. Reg. 11 tur, insistũt. Scriptũ est enim: Excitauit dominus Satanã Salomoni, Ader Idu-
mæũ: & aduersatus est Ader non ut homo, sed ut Satanas Salomoni omnibus
diebus uitæ eius. Et Salomoni quidẽ quia meruit, Ader in Satanan à deo est
excitatus: sed per istiusmodi homines hæc multimoda infestantiũ in nos odia
desæuiunt, inimicæq; uirtutes horũ ministerio grassantur. Intercessio aũt dia-
psalmatis attulisse uidetur, aut personæ, aut sensus demutationẽ. Fit autẽ repe
titio orationis eiusdẽ, ita tamen ut absolutius ea quæ in cõfusum ante adiecta
sunt recenseantur: & quæ superius fuerat de uerbis, nunc fit querela de factis:

Custodi me domine de manu peccatoris, ab hominib. iniquis eripe me, qui
cogitauerunt supplantare gressus meos.) Ab uno tantũ cœpta deprecatio re-
fertur ad plures: ut significaret & in uno traditorẽ, & in pluribus populus no-
sceretur. Et uni quidẽ, & nunc & superius maliciam & peccatũ, & iniquitatẽ
exprobrat: in plurimis uero cogitatas supplantationes, abscõsos laqueos, ex-
tensas funium captiones, & continuata semitis scandala arguit, dicens: Qui co
gitauerunt supplantare gressus meos, abscõderunt superbi laqueũ mihi: Et
funes extenderunt in muscipulam pedibus meis, cõtinuata semitis scãdala po
suerunt mihi.) Cogitauerunt etiam synagogę principes supplantare gressus e-
ius: cum post depulsam necem Lazari de eo occidendo cogitant, cum obrece
ptos oculos cæco illi à natiuitate maledicunt, cum taceri de eo decernũt, cum
mortẽ confessoribus eius denunciant. Egregiũ itaq; diuinarum operationum
suarũ gressum atq; cursum, istiusmodi rebus supplantare cogitauerũt. Abscon
derunt autẽ laqueos superbi: cum Sadducæi fraudulentiã simulatæ de resurre
ctione interrogationis occultant, cum responsionis laqueũ captioso sermone
prætendũt. Superbi: cũ admisceri peccatoribus dedignantur, cum cõuiuia pu
blicanorum ei qui peccatorum est remissor exprobrãt. Funes etiam extende-
runt in muscipulam pedibus eius: cum tributũ poscitur, cum de dando Cæsari
tributo interrogatur. Absconsus autem superius laqueus fuit, nunc autem fu-
nes extẽsi sunt. Validior hic interrogationis laqueus esse noscit in funibus: cũ
per

per extensum interrogationis laqueum, copiosæ ab eo professionis responsio aduersus nomen Cæsaris quæreretur. Continuantes autem semitæ scandala posuerunt ei: cum de mandatis legis interrogaretur, cum diues legi utpote satis faciens, quid sibi adhuc desit requirit, cum apud eum de repudij conditione tractatur. Hæc enim interrogationũ scandala iræ suæ doctrinęq; legis cõtinuata statuerũt: ut sub specie ac earũ familiaritate quæ in lege scriptæ sunt quęstionũ, hæc ei ubiq; continuantiũ semitæ interrogationũ & responsionũ scãdala ponerent. Nobis aũt meminimus uitæq; nostrę ubiq; funes ubiq; scãdala, ubiq; laqueos occurrere: nihilq; esse ubi nõ prętentæ nobis semper insidiæ sint. Et difficile est nũc laqueo uentrẽ absoluere: quia confusio illis est, quorũ deus uenter est. Rarum etiam est nunc à laqueo oculum liberare: quia qui ad cõcupiscentiam uidit, iam mœchatus in corde est. Arduum quoq; est linguam laqueo eximere: de omni enim ocioso uerbo in die iudicij erit ratio reddenda. Maximi etiam laboris est cor à laqueo referre: Malę enim cogitationes de corde exeunt. Hi omnibus nobis laquei ubiq; prætenti sunt: & orandus est dominus, ut ab his omnibus laqueis fidei nostræ pennis & spiritus euolemus. Dehinc sequit: Dixi domino deus meus es tu, inauri domine uocẽ orationis meę. Domine uirtus salutis meæ obũbrasti super caput meũ in die belli. Ne tradas domine à desiderio meo peccatori, cogitauerunt aduersum me, nõ tradas me domine, ne unq; exaltentur.) Et hic intercedens diapsalma uidetur aliquam demutationem attulisse, & non exiguam quidem. Namq; cum superius de cogitata supplantatione, de absconditis laqueis, de extensis muscipulis, de scandalis positis sermo omnis fuisset: nunc ad deum refertur oratio. Dixi domino deus meus es tu. Non leuis atq; exiguæ fiduciæ est domino dixisse, deus meus es tu: Loqui istud mens libidinosa, auara, insolens, ebria, fideliter non potest. Renunciandum his omnibus, & à seruitute eorum ac famulatu desinendum est: ut ab his desinentes dicere audeamus: dixi domino deus meus es tu. Et hęc quidem personæ nostræ quam in quãtum fas est psalmo admiscemus, ita coaptata sunt. Sed & domino quoq; usitatum & frequens & proprium est, ut diximus: Dixi domino deus meus es tu. Nunq; confessionis huius honorẽ negauit, ut & dominum confiteretur, & deum, dicens: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Et rursum: Ad deum meum & deum uestrum. Oratio quoque ei ad deum semper omnis fuit. Lazarum suscitaturus orat, panes & pisces benedicturus ipso ad cœlum aspectu precatur, calicem bibiturus pernox orat. Per confessionem itaq; domini & dei sui, sequitur: Inauri domine uocẽ orationis meæ. Honoris confessio præcessit, cum dominum suum & deum dicit. Exaudiendæ aũt orationis precatio consequitur cum se orat audiri. Sed in eo quod sequitur, domine uirtus salutis meæ, non communis est fiducia & professio. Non enim ait, salus uirtutis meæ. Humani nanq; uoti res ista est, ut uirtuti nostræ salutem precemur, ut sanitas his in quibus ualemus à deo sit. Hæc autem econtrario precatio est: ut non uirtutis suæ salus, sed salutis suæ uirtus à deo sit. Qui saluti uirtutem precatur, iam de salute non ambigit: & certus est nihil in se caducum, nihil mortale esse. Sed & quod assumpsit infirmo ut uirtus præstetur, orat, per corpus quod dominus in se gerebat. Quod tametsi secundum nos morti deditum erat non tamen erat obnoxium corruptioni: ipso per prophetam loquente. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuũ uidere corruptionẽ. Non est igitur de salute naturæ huius in se infirmæ incertus: solã à deo uirtutẽ eius, quæ in se sit salutis orat. Et orat per hanc confidẽtiam qua ait: Obumbrasti super caput meum in die belli.

Si ex persona cuiusq; hominis psalmus hic omnis est, quomodo sibi tam diuersa conuenient: ut cum dictum sit, Eripe me domine ab homine malo, & custodi me de manu peccatoris domine, nũc rursum securus de omnibus dicat: Obumbrasti super caput meum in die belli? & cum superius ex metu fuerit oratio, nunc sit gratulatio ex securitate? Hoc autem totũ dici ab eo ex ratione potent: qui gerens hominis deiq; naturam, habeat & ex hominis infirmitate trepidationis affectum, & ex conscientia diuinitatis fiduciam securitatis. Scit autẽ se in die gloriosi illius belli quo mortem perimet, quo diabolũ uincet, quo omnes potestates inimicas triumpho crucis suæ configet, obũbrãtũ protectũq; iri. Nanq; cum ex persona dei patris dictũ de eo ante fuerit, Cũ ipso sum in tribulatione, & rursum, Manus mea auxiliabitur ei, & brachium meum cõfortabit eũ, Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis nõ adijciet noceri ei: quid profecit inimicus Iudam ad uoluntatẽ traditionis inspirans? Permissum corpus passioni est, sed permissi sibi corporis dominata mors non fuit. Sanctus enim non uidit corruptionẽ. Et iniquitatis filius cum eum traderet, ad nocendum ei quid adiecit? Non modo in uitam corpus redijt ex morte: sed etiã ad diuinitatis gloriã natura corruptionis absorpta est. Securus itaq; & confidẽs obumbratũ se esse in die belli, etiam hoc precatur, Ne tradas domine è desiderio meo peccatori. Qui ait: Non ueni uoluntatẽ meam facere, sed uoluntatem eius qui me misit, susceptũ opus etiam pro obedientiæ obsequela festinat implere: sed ita, ut meminerimus esse in eo uoluntatis officiũ. Vult nanq; quæ pater uoluit. Id enĩ quod ait: Non ueni uoluntatẽ meã facere, sed uoluntatem eius qui misit me, eũ à quo est missus, cuiq; obedit ostẽdit: nõ tamen sibi detrahit uoluntatẽ. Omnia ergo quæcunq; patri placita sunt, consummare optat, & uniuersa quęcunq; sibi in passione desideria sunt, exequi properat: ne quid ex his sit, quod præueniens peccator impediat. Desiderio desiderauit cum discipulis pascha manducare, festinato paschæ cœnam peregit. Desiderauit calicẽ passionis bibere, dicens: Calicẽ quem pater meus mihi dedit, non bibam illũ? Quærẽtibus se, ultro his qui ad cõprehendendũ eum uenerant, & interrogantibus quis Iesus esset, ingessit. Scit sibi aceti poculũ esse potandũ, hoc ut bibat, postulat: magnũ in eo cum bibisset, uoluntatis suæ fructũ capiens, ait: Cõsummatũ est. Quo iñ uerbo, desiderabilis uoti gratulatio continetur. Liberari animam suam à framea in psalmis frequenter orauerat, os non cõminuendũ significauerat, sortitu uestem suam obtinendã denunciauerat. Hæc omnia quæ desiderij sui sint ad prophetiæ fidẽ, ut impleantur orat: ne quid ex his peccatori sit potestatis, ne pascha præueniat quæ desiderio desideraẽ, ne calicem passionis ingerere nõ audeat. Nã ad primã domini responsionẽ peccator omnis qui ad cõpræhendendũ eum uenerat, procidit: ne acetum quod potandũ est non præsto sit: ne antequam spiritũ amittat, lancea miles latus fodiat: ne frangendi ossis manente adhuc spiritu pateat occasio: ne quid ex prophetia minus fiat: ne aliquid peccatori ex desiderijs suis tradatur, sed in se omnia quæ & desiderata sibi, & prophetata sunt, impleantur. Orat autem de his, non quod implenda non essent, sed ut de se prophetata intelligi possint. Cogitauerũt, inquit, aduersum me, non derelinquas me ne quando exaltentur. Multa aduersus eum cogitata sunt: sed maxime illud, ut pecunia militibus collata, fama ab his furati corporis uenderetur. Sed eo in corpore rursus adstante, inanis hæc impiæ cognitionis meditatio fuit. Nec relictus peccatoribus exaltandi se locus ullus est. Impletur prophetia, pẽdet in ligno uita eorum, aceto ac felle potatur, anima eius à framea liberatur, os non conteritur, sors super uestem mittitur, nihil è desi-

e desiderijs unigeniti filij dei peccatori traditur, tertia die resurrexit, non relin
quitur in inferno, nec corruptionem sanctus uidet: & omnia quæ geruntur in
domino, ad confundendas & consternandas impiorum cogitationes habent
in se & rerum præsentium admirabilem efficientiā, & propheriæ indemuta-
bilem ueritatem Dehinc sequitur: Caput circuitus eorum, labor labiorū
ipsorum operiet eos. Cadent super eos carbones, in ignem deijcies eos, in mi-
serijs non subsistēt.) Post superiorē sermonem, in quo omnis oratio ad deum,
de se nunc etiam interuentu diapsalmatis demutauit ordinem sensus. Retulit
enim peccatorum iustissimam pœnam, quos primū ipsum illud circuitus sui
caput, deinde labor labiorum suorum, & omne maledictionis opus operiet,
Vt enim omnibus sanctis caput Christus est, ita omnibus iniquis caput dia-
bolus est. Testatur autem frequenter impiorum erga se circuitus dominus, cū
ait: Circundederunt me gemitus mortis. Et rursum. Tauri pingues obsederūt Psal 17
me. Et iterum: Circundantes circundederunt me. Et statim: Circundederunt Psal. 21
me sicut apes. Quod autem principe diabolo hęc gesta sunt, testantur Euange Psal. 117
lia, cum dicūt: Et immisit se diabolus in cor Iudæ, ut traderet eum. Laboratum Ioan. 13
est autem multa uoce populi, cum clamatum est: Crucifige, crucifige, Operiet Luc. 23
igitur eos caput circuitus & labor labiorum eorum: ut cum alij immortalitatis
gloriam induantur, illi impietatis suæ pudore & damnatione diaboli operian-
tur. Et quæ ea damnatio esser qua operientur, adiecit: Cadent super eos carbo
nes ignis, super terram deijcies eos, in miserijs non subsistent. Hæc impiorum
operimenta sunt, hæc irreligiosorum æterna uestis est: ut aduersus decidentes
carbones & ingruentes miserias non subsistentes, tali cum ipso circuitus sui
capite & labore labiorum damnationis suę onere deprimantur. Tenuit autem
etiam nunc eum ordinem, quo in superioribus usus est, ut cum in pluribus po
pulum ostendat, nunc in uno Iudam significare uideatur, dicens: Vir lin-
guosus non dirigetur super terram, uirum iniustum mala capient in interitu.)
In linguoso anceps & dubium & fallax os proditoris ostenditur: qui sero cri-
minis sui scelere comperto, laqueo se uita & fide profugus suspendit. Nihil e-
nim directum in eo, nihil simplex, nihil absolutum fuit. Fur antea, dehinc pro
ditor: postremo ipse indignus ultor. Nunc mulierem effuso in caput domini
unguento, damni inutilis arguens, nūc Iudæis omnes domini aditus & egref-
sus nuncians, nunc de precio iusti sanguinis paciscens. Linguosus semper in
uerbis, ut in eum prophetæ dictum competenter aptetur: De multiloquio nō Pro. 10
effugies peccatum. Hic ergo in hoc multiloquio suo peccator non directus in
uitam est, neq; rectum fideriter tenuit: sed, ut dignum est, mala eum in interitu
ceperunt. Impius in deū cum fuisset, postea in semet quoq; ipsum impius man
sit. Fur pecuniæ, uenditor sanguinis iusti, proditor dei, & quantū in se est, par-
ricida: nec uitæ ueniam potuit habere, nec mortis. Non nescius itaq; huius uin
dictæ suæ unigenitus deus est. Ait enim: Cognoui quia faciet dominus iu-
dicium inopis, & uindictam pauperum.) Pauper dominus secundum homi-
nē est. Pauperauit enim se secūdum Apostolum, ut nos locupletaremur, cum
in seculi rebus nihil nisi corpus fuit. Huius enim salutis causa nasci inops uo-
luit ex uirgine: non pecuniam, non agrum, non pecus, cœlorum dominus ele-
git. Pauper ergo in homine tantum suo fuit. Sed non solum iudicium inopis,
sed & uindictam pauperum dominus faciet. Iudicium inopis referri ad dam-
nationem eorum, qui iniusti in dominum extiterunt, oportet: Conuenit enim
eos secundum iudicium, non secundum uindictam iudicari. Inferioris naturæ
est, qui debeat uindicari. Vindicantur cæteri pauperes, id est, qui dominum

exemplo passionis sequuti sunt, qui ex contemptu seculi & pecuniæ pauperes fuerunt. Fit ergo iudicium inopis: cum ob passionem domini impij iudicantur. Pauperes uero uindicãtur, quorum sub ara occisorum sanguis clamat, uindictam in impios postulans: qui quotidie in gloria martyrij manentes, dei nomini confitentur. Et sermo ipse, quo psalmus clauditur, ita loquitur: Attamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum facie tua.) Iustorum confessio potest etiam corporalis uideri; quia plures in carne adhuc licet positi, dei nomini confitentur. Recti autem habitantes cum facie dei, nihil in se corporale retinere intelliguntur. Natura enim carnis dei non patitur aspectum, ipso dicente, Nemo uidebit hominum faciem meam & uiuet. Hoc iam cœlestium est, & transformatorum, & terrenam corruptionem cœlesti incorruptione mutantium: quos iam diuinitatis honore claros conregnaturos ipsi deo patri tradet in regnũ dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXL.

DOmine clamaui ad te exaudi me, intende uoci orationis meæ, cũ clamauero ad te, & reliqua.) Omnium sanctorum fidelis oratio, clamor est deo. Fidei enim ad eum non uocis clamore clamatur. Moses instante Aegyptiorum rege, mœstus stabat in littore: sed tacente licet eo, excelsæ mentis fidelem orationem dominus au-
Exod. 14 diuit, dicẽs: Quid proclamas ad me? Martyrum quoq; sanguis uoce corporis
Gen. 4 caret, sed indignitas necis eorum deo clamor est, ipso domino de Abel ad
Apo. 6 Cain dicente: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Sic & sub ara dei, martyrum animæ proclamare scribuntur, magna uoce dicentes: Quousq; dominus sanctus & uerus non iudicas, & uindicas sanguinem nostrum de habitantib. in terra? Si igitur nõ humilia, nec terrena, nec corporalia fidei spiritu oremus: tacens licet oratio nostra, deo clamor est. Atque ideo propheta totus ad deum spiritu orationi intentus, ita cœpit: Domine clamaui ad te, exaudi me.) Et ut clamorem istum non uocis, sed fidei doceret esse, adiecit: Intende uoci orationis meæ dum clamabo ad te.) Clamor etiam inuitis nobis penetrat in auditum, ac se sponte in aures nostras ui nitẽte uocis immittit. Sed quia propheta nõ tali clamore clamat, orat ut clamante se deus in uocẽ orationis intendat. Per id namq; quod in tendit, fidei inspectio est, non clamoris auditio. Id enim quod interius est intendit. Cæterũ clamorẽ intendi nõ necesse est, per semetipsum omnem sensum auriũ occupantẽ. Dehinc sequitur: Domine dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.) Quorum pura & recta & syncetis oratio est, hi dicere poterunt: Dirigatur oratio mea. Cæterũ si externarũ cogitationũ interuentu deprauabitur, non dirigetur. Sed quod ait, dirigatur ut incensum: intelligendum est quid sibi uelit comparatio proposita incensi. Et primum natura incensi ea est, ut in altum se de humilibus extollat: spitans optime, & sese nobis in sensum suaueolentiæ immittens. Dein ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis cõponitur, stacte, onyche, galbano, thure: quæ omnia hæc in forma orationũ fidelium cõstituta esse, beati Ioannis Apocalypsis ostendit, cum ait: Et illi quidem uigintiquatuor seniores prociderũt ante agnum, babentes quisq; citharam & phialas aureas plenas odoribus; quæ sunt orationes sanctorũ. Quatuor autem genera orationũ Apostolus esse significat, ad Timotheum scribẽs. Exoro ergo primo omnium fieri precationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostrę est deprecari, magnificentiæ dei est orari, fidei est postu-

postulare, confessionis & laudis est gratulari. Et fortè quatuor illa genera odorum ad unum thymiama ex partibus subtilissimis comparata, singulis quoq; generibus poterunt cōsummandæ orationis aptari. Quanquā speciem quoq; quatuor elementorū, horū quatuor odorū natura & species significare uideatur. Vt thus, quod pellucidum est, spiritui cōparetur, stacte uero aquis, galbanum & onyx, terræ & igni: ut per hæc omnium quæ in cœlo, & infra cœlū, & in terra, & in aquis sint, placita deo incēsi modo hæc offerat laudis oratio. Sed hæc his quos profundioris scientiæ cognitio delectat, relinquamus: nobis sufficit prophetica atq; apostolica autoritas, quæ & incēsum orationes esse significat, & orationes deprecatur dirigi ut incēsum. Sed qui deprecatus est orationem suam dirigi ut incensum, etiam illud post hæc ait: Alleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.) Plurimis locis tractauimus, in alleuatione manuum excelsi operis officium monstrari: ut cum Moses eleuatis manibus stare præceptus est, populo in alleuatione & demissione manuum suarū uel uictore, uel uicto. Apostolus quoq; orantes iubet eleuare manus puras. Et cū ait: sine ira & contentione: non habitum orandi constituit, sed præscriptū diuinæ operationis adiecit. Deniq; dominus per Esaiam prophetam orationes impiorum improbans, ita loquutus est: Si extendatis manus, auertam oculos meos à uobis. Non utiq; si eleuetis, sed si extendatis manus: quia habitus orandi in manibus extendendis est: perfecti autem operis efficientia est in eleuandis. Manuum ergo eleuatio, sacrificium uespertinum est. Non enim sanguine & holocaustis nos, in quos consummatio seculorū deuenit, sacrificamus deo. Sed quod sacrificium uespertinum placitum sit, audiamus dominum in Euangelijs dicentem: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes erā, & suscepistis me: infirmus, & uisitastis me: in carcere fui, & liberastis me. Et respondentibus illis quod nunquam his officijs humanæ necessitatis eguisset, dicet: Amen dico uobis, quādiu fecistis uni ex his fratribus minimis, mihi fecistis. Hoc sacrificium uespertinū, id est, temporum nouissimorum est. In hoc manus eleuādæ sunt; quia istiusmodi orationibus, iam ab initio mundi benedictis dei, regni cœlestis præparata possessio est. Sed meminit propheta, præter clamorem fidei, præter orationem, quæ dirigenda est ut incensum, & præter eleuationem manuum, in qua sacrificium uespertinum est, & aliud sibi adhuc opus cōsummandæ in se iustificationis optandum: dicti scilicet huius Euangelici memor, Ex uerbis tuis iustificaberis, aut ex uerbis tuis condemnaberis. Recolens quoq; de omni se uerbo ocioso rationem in die iudicij redditurum, necessario deprecatus est, dicens: Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis.) Nō leuem custodiam ori orat apponi, ostium scilicet circūstantiæ: ut custodia illa nō obseruatio sit aliqua, sed claustrum. Periculosus enim linguæ & promptissimus lapsus est: & ex ea maledictum, mendacium, periuriū, obtrectatio, motu facili, & aditu patenti efferuntur. Oremus ergo nobis circūstantiæ ostium. In eo enim libro, qui nobiscum Salomonis inscribitur, apud Græcos autem atq; Hebræos sapientia Sirac habetur, ita monemur: Ecce circumualla possessionem tuam spinis, argentū & aurum tuū constitue, & ori tuo fac ostium & seram, & uerbis tuis iugum & mensuram. Ostium & seram ori iussit apponi, ne uerbis esset facilis egressus. Iisdem autem uerbis iugum mensuramq; constituit: ut rationis iugo subdita, librata per mensuram moderatione penderent. Tendit adhuc propheta ad iustitiæ perfectionem. Namq; post fidei clamorem, post

orationem, post opera, post ostiū oris, consummari se quoq; officio cordis orat, dicens: Non declines cor meum in uerba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem. Cum ex innocentiæ ac iustitiæ studijs in uitiosam uoluntatē decidimus, tum cor nostrū in mala uerba declinat: nō ut peccatum excusemus, omne enim peccatum inexcusabile est, sed ut excusationes excusemus. Crimen enim cædis atq; adulterij, & talium cæterorum per naturam atq; indignitatem facti inexcusabile est. Sed qui in eo deprehensus erit, non dicet, adulterium aut cædes non habet crimen: sed dicet, mulier importuna, incontinens, adblandiens pellexit, & in uoluntatē coegit. Vel alius ille dicet, conuitijs mouit iram, iniurijs armauit dolorem, casus litis dolore cædem peregit. In hæc uerba cor se, postquā ab eo peccatum est, declinat: ut per excusationes peccati quod admisit, se excuset. Cor aūt rectum atq; purum in hæc uerba excusationum non declinat, sed manet in uiolatum atq; constans, sine sollicitudine uerborum ad excusandas excusationes quærendorū: cum uitæ innocentia peccati excusatione non egeat. Et hæc quidem in corporalibus rebus ita sunt. In his uero quæ spiritualia existimanī, id est, in hæreseos doctrina: incredibile est quo cordis labore, qua uerborū exquisitione excusationes suas hæretici excusent. In quæ omnia ne declinet cor suum iustus exposcit, ne per hanc declinati cordis ad excusandas excusationes necessitatem, cum electis eorum combinetur: Et non combinabor, in

Gen. 7 quit, cum electis eorum.) Combinari cum electis iniquorū non uult propheta. Meminit enim numerum hunc rebus immundis deputatum, cum ad Noe de condendis in arca animabus constitueretur præceptum: A pecoribus aūt mundis induces ad te septem & septem, & à pecoribus immundis bina & bina. Est & maius adhuc, & absolutius, immistis huius numeri exemplum. Dominus enim noster Iesus Christus omnes immundicias nostras & peccata nostra auferens, fecit secundum Apostolum utrunq; unum, & secundum eundem, ut duos constitueret in se unum nouum hominem, faciens pacem, ut reconciliaret ambos deo in corpore uno: internum scilicet hominem & externum fecit unum. Non ergo combinamur, sed unimur: quia unitas fidei est, at uero combinatio consonum factionis. Non modo autem non combinari se propheta cum electis iniquorum non optat: sed etiam (quia homini errare debitum est) si quid forte secus & humanitus gesserit, corripi se à iusto in misericordia & argui mauult. Formam namq; in se naturæ nostræ infirmitatisq; constituit. Plures etenim nostrum cum lapsi fuerint, cum errauerint, emendari se iuste misericordiæ argutione fastidiunt: & combinari malunt peccatoribus, quàm per iustorum correptionem ad pœnitentiam retorqueri. Tenuit autem egregie rationem ueri propheticus sermo, dicens: Corripiet me in misericordia, & increpabit me.) Est enim misericordiæ modus, & miserandi adhibenda iustitia est. Proh dolor, quid potest esse erga eos, quorū crimina grauia sunt, se d miseri cordiæ locus nullus est? Misericordia enim se ad ueniā de deo orandā his quæ sunt gesta, deflectit. Cæterum ueniam præstare illicitis, non est misericordiam

1. Ioan. 5 præstare, sed iustitiam misericordiæ non tenere. Quam rationē diligentissime Apostolus Ioannes retinuit, dicens: Si quis scit fratrem suum delinquere, sed non ad mortem: petat, & dabit illi deus uitam. Est enim peccatum ad mortem, sed non pro eo dico. Quod autem iustus in misericordia corripere at-

Gal. 3 que arguere eum qui lapsus sit, debeat: beatus Paulus docet, dicens: Fratres, & si præuentus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui estis spirituales, consummate eum in spiritu lenitatis. Sed ipse quidem rationis iustæ misericordiæ immemor

memor fuit. Præuentum enim in delicto non uoluntate delinquentem, consummari per argutionem iubet. Atq; ideo propheta cum ait: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: & fidei suæ, & humanæ infirmitatis memor, corripiendum se in his ait, quæ iustæ misericordiæ argutione sunt digna. Orat aūt & aliud: ne doctrinis uidelicet peccatorū imbuat, neúe usq; ad peccandi usum per misericordiam decidat: Oleum peccatoris non impinguet caput meum.) Vult eum qui nos doceat atq; arguat cōscientiæ puræ esse. Dominus uero in Euangelijs, cum de ieiuniorū puritate loqueretur, ait: Vos aūt cum ieiunatis, ungite caput uestrum, & faciē uestram lauate. In abluēda facie, nitorem puræ conscientię exegit: ne quid in nobis sordidum, ne quid oblitum adhæreret. In capite uero ungendo, doctrinis nos atq; operibus spiritualis institutionis perfectos esse præcepit. Oleum enim luminis pabulū, & doctrina atq; opus spirituale cœlestis nobis gloriæ causa est. Vt enim lumen ex oleo luminis habet causam, ita ut lucem spiritualis gloriæ retineamus, doctrina atq; operatio præstat: ut caput nostrum, sedes scilicet prudentiæ, uitæ, & omnium sensuum, oleo operationis doctrinæq; pinguescat. Sed oleum hoc non à peccatore sumendum est: & orandus est deus, ne hoc peccator infundat. Vt enim à sancto & à fideli uiro argui se uelle prudētis est, quia ęgris animis, & peccatorum morbo languentibus, utilis est seueræ obiurgationis sub honesto autore medicina: ita miserum est per peccati miseratione usq; ad ipsam peccantium misericordiam decidisse. Hoc ergo utrunq; à se detestatur propheta. Sequitur deinde: Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum, absorpti sunt continuati petræ iudices eorum.) Causam quur absorbeantur continuati petræ eam dicit, quia adhuc sit oratio sua in beneplacitis eorum. Orat propheta eadem quæ superiora sunt, ne oleum peccatoris caput suum impinguet. Hoc propheta orat. Sed peccatores ne hac quidem prophetæ oratione terrentur, ut ab his quæ placita sunt sibi desistant. Nemo enim in peccatis, nisi qui his delectetur, perseuerat: & causam in unaquaq; re permanendi, uoluptatis oblectatio subministrat. Ergo qui adhuc orante eo, in beneplacitis eorum sunt, id est, quia quod erant, non demutatur per eos uoluntate peccandi, & peccatores esse persistunt, nec oratio finem accipit: quia tam diu in beneplacitis eorum eius oratio est, q̄ diu beneplacitum illis fuerit peccare. Idcirco absorpti sunt continuati petræ iudices eorum. Petram non nouimus nisi Christum, quia dictum est de eo: Petra autem erat Christus. Quo adueniente, cum ei hi peccatorum electi & iudices ipsi continuabuntur, absorbentur. Mors enim tunc, & corruptio, & peccatum absorbebitur, ut scriptum est: Absorpta est mors in contentionem. Vbi est aculeus tuus? ubi est contentio? Aculeus enim mortis peccatum est. Absorbentur autem continuati petræ horum iudices, cum illo suo principe, de quo dictum est: Et tunc reuelabitur ille impius, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit eū præsentia aduentus sui. Per hanc ergo aduentus domini præsentiā euacuabuntur absorpti, & absorpti iudicio sanctorū. Sequitur enim: Audient uerba mea qui potuerunt.) Potuerunt uel absorbere, uel audire. In præsentia enim domini absorbētur propheticæ ueritatis argutione, & impiæ suæ falsitatis opprobrio. Neq; solū audient uerba quæ possunt, sed etiam id quod sequitur his accidet. Tanquam crassitudo terræ erupta est super terram.) Quod autem crassitudo impietatis uitiorum aut comes sit, aut causa: propheta testatur, dicens: Incrassatū est cor populi huius. Sed & Moses irreligiositatē populi insolētis pronuncians ait: Manducauit & bibit Iacob, & repletus est, & incrassatus, & calcitrauit

dile-

dilectus. Virtutem dicti huius ex ipsa terræ natura absolutius intelligimus. Namq; scimus crassiores pinguioresq; terras in eas scrobes, è quibus effossæ sunt, ex solido non redire, quia erumpente earum crassitudine, rerum ipsarum sunt incapaces. Itaq; secundum id quod ait, tanquam crassitudo terræ erupta est super terram: docuit exẽplo, quia omnis terræ nostræ, id est, corporis crassitudo, ex naturæ suæ lege uitijs effossa erumpit, & capax sui nõ est, id est, perniciem suam ne in se reformari possit, exæstuans. Erumpente autem hac crassitudine super se, habet mœrorem propheta, dicens: Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.) Se dissipari, se dispergi, se secus infernum abijci in peccatorum calamitate existimat. Si enim unum membrum compatitur, compatiuntur & omnia membra. Omnes enim inuicem unius corporis membra sumus, ut & in altero psalmo ait: Psal. 21 Dispersa sunt omnia ossa mea. Nõ utiq; ea ossa per quæ corpus nostrum in hanc firmitatem uirtutis suæ continetur, sed quia omnes unum corpus sumus, & inuicem membra sumus, corporis nostri ossa sunt cæteri: uellet potius non erumpere crassitudinem terræ eorum, neq; dissipari ossa secus infernum, sed omnes magis hac quę consequitur, uoce uoti uti.

Quia ad te domine oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam: custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantiũ iniquitatẽ.) Intenti prophetæ ad deum oculi, non deflectuntur in aliquas superfluarũ rerũ admirationes: non ad contumeliã pudicitiæ honestas humanorum corporum species contuentur, non capiuntur aut preciosarum uestiũ opere, aut blando argẽti nitore, aut illecebroso auri, aut inani honore gemmarũ, aut factioso spectaculi theatralis certamine, aut ambitiosa potestatum secularium pompa: sed in omnia magnifica dei opera ad admirationẽ eius qui est operatus, intendũt. Neq; solũ oculis, sed etiam mente semper intentus est dicens: In te speraui, nõ auferas animã meam. Ablatio animæ non abolitio eius est: sed cum à gloria cõstituti sibi honoris aufertur, cum ab expectatione & affectu spei suæ decidit. Multa autem animæ suæ pericula non ignorat esse, cum ait: Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem. Vbiq; laquei, ubiq; sunt scandala, mundus omnis plenus insidijs est: siue per principẽ aeris huius, siue per spitituales uirtutes in cœlestibus, siue per filios inobedientiæ, in quibus spiritus erroris operatur. Habemus enim laqueos in hominibus malę adhortationis, periculosi exempli, & elicitæ necessitatis: cum nos ad uoluptates hortantur, cum in prosperis rebus suis in deum impij sunt, cum per contumelias & iniurias ad motum nos turbulentæ uoluntatis exagitant. Differt autem laqueus à scandalo. Laqueus enim est adhortatio uoluptatũ, & ingenium appetitionis inhonestæ, quod modo laquei fallens capit. Scandalum autem est uxor irreligiosa, filius iniquus, & cætera deinceps domi nomina: & omnis ex ecclesia frater, aut contumeliosus, aut auarus, aut ebriosus, aut turpis. In his enim nobis est scandalum: quotiens ad necessitatem irascendi, arguendi, inhibendi, uindicandi ex illa quieta fidei nostræ mansuetudine prouocamur. Nouit autem unum, qui per omnes iniquitatem operantes, ipse potius in his laqueis semper operetur, dicens: Cadent in retiacula eius peccatores.) Eius scilicet qui operatur in plurimis: Quicquid enim iniquitatum homines gerunt, à diabolo suggeritur. Quem nunc sub singulari numero demonstrat, cum superius sub plurali ministeria eius significasset in plurimis. Plures in eo, & eum significat in pluribus. Atq; ideo iniqui laqueos prætendunt, & in retiaculo eius cadent peccatores. Iniqui retiaculi sui laqueos prætendunt: cadent aũt peccatores, non tunc peccatores cum ceciderint effecti: sed cadẽtes ob id

quia

quia peccatores sunt, captiõi retiaculi effecti per id quod peccatores sunt opportuni. propheta autem per spem suam ac fidem tutus, confidenter de se ait:

Singulariter sum ego donec transeam.) Scit impiam esse, ut supra ostendimus, combinationem. Deo autem deditus, nullis alijs seculi negocijs occupatus est & singularis, donec transeat. Et quid est illud quod transeat? Scãdala scilicet, & retiacula, & laqueos. Et quo transeat quęrendum est. Nẽpe eo quò dictum est, fidelis enim & sanctus & uerus est, qui ait: Qui autem credit in me non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam: dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen. Ioan. 5

Psalmus CXLI. intellectus Dauid cum esset in spelunca oratio.

VOce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum, & reliqua.) Psalmi huius ratio titulo continetur, sed potius spirituali quàm corporali intelligentia: & ideo in titulo intellectus oratio est. Nam si simplex secundum Dauid gesta sensus esset, oratio tantum psalmi titulo fuisset inscripta. Sed quia ad orationis cognitionẽ spirituali intelligentia opus esset: idcirco intellectus oratio, quia sit intelligẽda præscribitur. Scimus enim esse & illum Dauid, cuius tabernaculum quod ceciderat, excitatũ est, iustum, orientẽ, regnantem, id est, dominum nostrũ dei filiũ: qui frequenter fugerit, frequẽter latuerit, frequẽter orauerit. In ipso quoq; tẽpore passionis & fleuerit, & ad deũ in tribulatione clamauerit, nõ ob naturalem quasi passionis metum, sed affectum hominis quem gerebat, ostendẽs: ut per hanc orationem & filius dei ad quem oraret, & ipse nõ simulatus homo, sed uerus posset intelligi. Eius itaq; esse hæc intelligitur oratio. Dauid quidem in spelũca loquitur, sed prophetat in Christo. Dauid fugit sed fugam domini sui non tam per uerba quàm per fugam prophetat. Dauid spiritu defecit, sed & domini tristis est anima usque ad mortem. Dauid semitas deus cognoscit, sed & filium nemo nouit nisi pater. Dauid in fidei suæ uijs laquei absconsi sunt, domino quoq; in prædicationis suæ cursu ubiq; parantur insidiæ. Hic in spelunca orat, ille orat in corpore. Seruus dominum prophetat Christum, Dauid iste illum Dauid omnium passionum prophetat exemplo. Atq; ideo hæc non tam de se ipso, quàm de domino per Dauid dicta intelligitur oratio: Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum. Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio. In deficiendo ex me spiritum meum.) Egregie uerborum ordo dispositus est. Primum uoce clamatur. Omnis enim fidelis uiri etiam facta & spiritualis expectatio, deo clamor est. Deinde uoce orat: id est, desiderij fidei petitio uerbis uocis effertur, secundũ illud Apostoli: Psallã spiritu, psallã & mente. Tertio in conspectu domini oratio effundit, nõ uerbis scilicet de lingua excidentibus: sed de profundo & interno fidei fonte oratio precantis effunditur. Et effunditur in conspectu dei, non negligenter, neq; ex securitate: sed tanquam domino præsente. Qui enim oratur, ut exaudiat: pręsens necesse est esse credatur. Qui autem pręsens existimatur: non absentis dissimulatione, sed præsentis honore reuerẽdus est. Quarto quoq; tribulationẽ suam pronunciat. Non impeditur cũ tribulatur, quin semper ad deum omoiũ angustiarum suarum & passionum molestias referat. Neq; sanè leues tribulationes sunt, quas ante deum effusa oratione pronunciat: sed in eo cum deficit ab eo spiritus suus. At uero nos leues tantũ tẽtationes ab assiduitate orationis impediunt: & quantulãcunq; in secundis modo rebus animi nostri constantiam à deuotionis officio repentinus exiguæ difficultatis motus auertit.

At

At uero hic nec deficiente quidem spiritu suo cessat, & tribulationẽ suam pronunciare, & orationem effundere, & uoce orare, & ipsa spiritualis fidei uoce clamare: Tu cognouisti semitas meas. In uia hac qua ambulabam absconderunt laqueum mihi.) Hæc tam illius quàm huius Dauid oratio esse poterit existimari: quia ut diximus, omnia domini dicta atque gesta, & serui fide & prophetæ præfigurauit exemplo. Nunquam uero psalmorum prophetia quo niescunq; ex persona domini profertur, non aliquid peculiare eius ac propriũ quod alij cum eo cõmune esse nõ possit, adiecit: ut quia multa ex persona eius hominis quem assumpsit cõmemorata, personis hominũ essent naturisq; communia, psalmi potius de eo prophetia ea quæ proprie ex persona eius dicerentur ostenderet, ut illud nunc; Considerabam ad dexteram & uidebam, quia non est qui cognoscat me. Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam.) Dauid enim licet fugeret, non tamen incognitus erat: neq; solum ad dexteram contuebatur, sed etiam ad sinistram ei conspectus patebat. Illud autem quomodo personæ eius aptabitur: Perijt fuga à me: Dehinc illud, & non est qui requirat animam meam, Postremo etiam illud quo psalmus concluditur: Me expectant iusti donec retribuas mihi. Contraria sibi ista sunt ex persona hominis intellecta. Si enim sunt iusti expectantes, quomodo nemo cognoscit: Quomodo animam nemo requirit? Per id enim nemo animam requirit, & nemo cognoscit: quia respiciẽte eo à dextris, nemo iustus est uisus. Sed hæc omnia in domino tempore passionis impleta sunt: cum euntem eum ad cruce eorum nemo comitatus est, quos ad possessionem regni cœlestis secundũ Euãgelicam dispositionẽ separatos à sinistra ad dexteram præparabat, ob quos & homo erat natus: cum in tot tantisq; crucis ipsius signis deum nemo cognouit, cum frequenter antea latens se his qui eum quærebant, & prodidit, & ingessit. Et per oblationem spontaneæ uoluntatis fuga ab eo perijt: cum nullus uirtutem uitæ eius quæ in anima significatur, inquirit. Corpus enim quod cruci affixerant contuentes: potestatem animæ quæ se signis & factis deum probauerat, nemo quærebat. Iam illa quæ sequuntur, licet com munia uideantur esse cum cæteris, tamẽ etiam per eum tempore passionis omnia dicta gestaq; sunt. Clamaui ad te domine: dixi, tu es spes mea, portio mea in terra uiuen-

Luc. 23 tium.) Clamans dixit, tu es spes mea, cum ait: Pater cõmendo in manus tuas spiritũ meum. Pars eius in terra uiuentium est cum latroni die eodem incolatum paradisi promittit, id est, fortem, & regnum hæreditatis suæ: ut licet ad inferos adiret, tamen per spiritualem potestatem doceret à paradiso non abesse. Redit deinde ad orationis suæ modestiam, dicens: Intende orationẽ meam, quia humiliatus sum nimis.) Humiliatus est enim, formam serui accipiẽs, & obediens factus usq; ad mortem, & mortem crucis. Libera meà persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ è carcere animam meam ad confitendum nomini tuo domine.) Quãquam enim potestatem haberet ponendi animam suam, & resumendi: tamen semper per reuerentiam filij, honorem

Ioan. 17 paternæ maiestatis reseruauit, cum orat: Pater clarifica me, cum proclamat:

Psal. 21 Deus meus quare me dereliquisti? In his enim non est infirmitatis suæ cõfessio, sed paternæ uirtutis prædicatio. Liberari ergo se nũc simulrer à persequẽtibus orat, quia cõfortati sunt. Confortati em sunt: cũ crucifigere audent, cũ per carnẽ deũ nesciunt, cum eos habitus humilitatis & formæ in eo seruilis hortatur. Deinde rogat, ut anima sua educatur è carcere. Si in carcere positis etiam ante Noe tempora resurrectionem secundum beatum Petrum dominus prædicauit: carcer est inferi, à quo se educi rogat, ut & in altero psalmo erat prædicatum

dicatum, Non cõtineat super me puteus os suum. Oratio omnis ista ad cõfes-
sionem, ut diximus, uirtutis paternę est. Sed adiecit & causam, qur sese de car
cere oret educi: Ad confitendũ, inquit nomini tuo. Resurrectio eius paternæ
in se uirtutis operatio est, quia potestas ei omnis ex patre est. Sed per quod sit
dei nomini confitendum, subiecit dicẽs: Me expectãt iusti donec retribuas
mihi.) Omniũ apostolorum fides usq; ad resurrectionis tempus fuit trepida:
quam in domino cõtuentes, expectationis suæ securitate firmati sunt. Et hinc
illud est à domino dictum: Tristis est anima mea usq; ad mortẽ. Non enim ait, *Matt. 26*
propter mortẽ. quia licet se passioni daret, non tamen uirtus æterna dolorem
passionis exciperet. Sed quia apostolorũ metus per humilitatẽ passionis ex-
ortus, adeo ut & firma illa superædificãdæ ecclesiæ petra trepidaret, post mor-
tem & resurrectionem domini in eadem trepidatione esse desineret: idcirco
usq; ad mortem tristis est, post quam trepidantis fidei essent securitate firman
di. Expectant ergo iusti donec sibi retribuatur à deo. Et quid ei à deo retribua
tur, Apostolus docuit, dicens: Propter hoc exaltauit eum deus, & donauit ei *Phil. 2*
nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genu flectatur,
cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia do-
minus Iesus in gloria dei patris est. Hæc ei à deo retributio est: ut ei corpori
quod assumpsit, paternæ gloriæ donetur æternitas. Quæ autẽ sit iustorum ex-
pectatio, idem Apostolus docet, dicens: Nostra autem cõuersatio in cœlis est, *Phil. 3*
unde et saluatorem nostrum expectamus Iesum Christum, qui transformabit
corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suæ. Expectant ergo
eum iusti dum retribuatur illi: scilicet ut cõformes fiant gloriæ corporis eius,
qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Psalmus CXLII ipsius Dauid quando persequebatur eum Abessalon.

DOmine exaudi orationẽ meam, auribus percipe obsecrationem
meam, in ueritate tua exaudi me in tua iustitia. & reliqua.) Psal-
mi superscriptio nulla esse secundum Hebræos uidetur. Id enim
ab his qui utraq; lingua eruditi sunt traditur. Translatores cæte-
riq; nihil omnino de rebus gestis, id est, de Abessalon in Dauid
patris sui insectatione scripserunt. Sed hi septuaginta seniores quibus legis ac
prophetarum scientia ultra præscriptum & ambiguitatẽ literæ fuit, addendũ
hoc psalmo iudicauerunt. Causam uero iudicij istius in exordio psalmorũ do-
cuimus, per quam nihil in psalmis nisi propheticũ cognoscimus oportere tra-
ctari. Cum enim nec gestis sermo, nec temporibus ordo cõueniat: reliquũ est,
ut in exemplum ac scientiã gerẽdorum & gesta omnia in Dauid, & ab his in-
tellecta esse doceamur. Apposita ergo nũc psalmo superscriptio est quæ non
extat in libro: ut ubi extat, id est, sicut in psalmo tertio, in quo à facie eius qui
nunc persequi inscribit᷑ fugerit, ad scientiam propheticæ intelligẽtiæ uocare-
mur. Prophetat ergo nunc Dauid passionibus suis dominicas passiones: non
de Abessalon cõquerens, sed de his qui Abessalon ad impietatis crimen igni-
rent. Ignita enim secundũ Apostolum diaboli sunt iacula: quæ se in cor Iudæ
ut dominus traderet᷑ iniecerint, & nũc in filijs inobediẽtiæ operent᷑. Ob quod
dominus assumpta peccati carnis similitudine, de peccato cõdemnauit pecca
tum in carne. Tractabimus ergo psalmum ex persona prophetæ intelligentis
se in peccati corpore positum, & inter multas & graues diaboli tentationes
per hominẽ fatigari. Nam ut dominus principẽ mundi non ignorauit hæc in
se per Iudæos Iudamq; gessisse, cum ad Apostolos dicit: Ecce ex uobis unus
est satanas: Totus enim hoc esse, quia per eũ animabatur ostenditur: ita & Da- *Ioan. 6*

uid in Abessalon eos per quos Abessalon est talis intelligit. Et quia iam in tertio psalmo latior hinc fuit sermo, nunc psalmi ipsius dicta tractemus: ita ut meminerimus omnia quæcunq; sub prophetæ nomine dicuntur, etiam ad personam domini esse referēda: qui se ex forma dei euacuans, & formam serui assumens, infirmissimum naturæ nostræ hominē etiam usq; ad ignoratæ diei, atq; horæ suæ scientiam sit professus. Deus exaudi orationē meam, auribus percipe obsecrationem meam in ueritate tua, exaudi me in tua iustitia. Primū orationem suam deprecatur audiri: quia id humilitatis humanæ est, ut audiētiam dei his quæ oret exoptet. Secūdo deinde secundū propheticam scientiam, ut in ueritate dei audiat expostulat. Non est huic fideli uiro deus ex elemētis seculi, non ex regū nominibus, non ex errore seculi in saxis & metallis & lignis: sed uerus ei deus est, æternus omnipotēs, et uniuersitatis effector. Tertia quoque postulatio est, ut in iustitia dei audiatur. Non est tyrannicæ uoluntatis deus, non prædurae & iniquæ pertinaciæ arbiter: sed qui rationem habeat infirmitatis humanæ. Neq; qui hos demutabilis naturæ nostræ promptissimos lapsus secundum indemutabilis substantiæ suę indeflexam constantiam metiatur, sed iustus & moderans tantum ab homine expectet quantum meminerit humanæ licere naturæ. Et ideo subiecit, ad id quod se in iustitia dei orauit audiri: Et non intres in iudicium cū seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.) Quid enim spei est si iudicari nos secundū se deus uelit. si ad comparationē sui uitæ nostræ innocentia postulabitur? Iustificari autē in conspectu dei quis uiuentiū potest: cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui obliuio, cui casus, cui necessitas, uel per naturam corporis, uel per motū animæ semper fluctuātis admixta sint? Cui & quotidie grauissimus hostis imminet, diabolus uidelicet, animæ uiri fidelis insidians, eamq; ad interitū persequens? Hanc enim esse causam docet, qua nemo uiuens iustificari in conspectu dei possit: Quia persecutus est inimicus animā meam, humiliauit in terra uitam meam. Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi.) Obscuritas per corporis uitia effunditur, & cum per diaboli laqueos in cupiditates carnis incidimus, à cogitationis luce depulsi in obscuris collocamur gentiū tenebris demersi, & secularium operū nocte detenti. Sed quantumlibet persequens animam inimicus, & humilians in corpore tanquam mortuum seculi collocet in obscuro: spiritualis tamen uiri anxietas his corporis tenebris non tenetur, & cor super hac ipsa naturæ suæ infirmitate turbatur, repugnansq; uitijs hominem suum in memoriam primæ suæ constitutionis, & in meditationē dei operum conuertit. Non enim eum inimicus in obscuris mortuū, sed tanquā mortuum seculi collocauit: per quod libertas spiritus semper in se anxij reseruat. Id enim sequitur: Et anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatū est cor meum. Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabor.) Scit Adam à diabolo captū, & idcirco memor est antiquorum dierum. Scit eum per trāsgressionem legis constitutæ, & à promissionibus dei & ab incolatu paradisi excidisse. Et ideo memor est operū dei. Scit non sufficere ex præterito innocētiam, sed beatum esse qui usq; in finem innocens esse permanserit: & ideo in factis manuū dei meditabitur. Facta manuum dei homo ipse est: qui post quam peccauit, peccati seruus efficitur. Talis igitur esse meditatur, qualis ille à deo factus fuit ante peccatum. Per quod quia non mortuus seculi, sed tanquam mortuus seculi in obscuris est collocatus, meditabitur semper, quia antiquorū dierum memor sit per transgressionē legis mortē introisse peccati. In eo autē, quod & memor antiquo

antiquorum dierum & in operibus dei meditatus est, atq; meditabitur, quanquam per fidem suam cœperit, tamen non proprium suum esse ne insolēs existimetur, sed per auxilium dei ad quem orauit sibi indultum esse demonstrat, dicens: Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua.) Terra sine aqua arida & infœcunda est, & irrigari semper imbre pluuiæ cœlestis expectat: Ita & sancti anima naturæ suæ conscia immadescere se dono diuini eloquij desiderat. De quo Moses ait: Expectetur sicut pluuia dictum meum, & descendant sicut ros uerba mea, ut pluuia super gramen, & ut niues super fœnum. Arens ergo & sitiens anima tali propheticæ doctrinæ imbre perfunditur: ut mortua & ieiuna ariditate naturæ, in uberes fructus præceptorū dei cognitione reuirescat. Iam in his quæ sequuntur humanæ fidei & conscientiæ confessio est, per diapsalmatis intercessionem impatientia prophetici desiderij monstrata. Velociter exaudi me domine defecit spiritus meus.) Moras corporis sui propheta non patitur, & secūdum illud Apostoli: Dissolui melius est, & cum Christo esse. Et illud: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis istius? Et illud: Quia in hoc ueteri tabernaculo congemiscimus desiderātes superinduti: tædium & ipse in corpore mortis patitur: sed uelocitatem auxilij, quod ob defectionem spiritus deprecatur, cum gratia diuini in se muneris optat expleri. Quid enim sibi proderit exauditum esse uelociter: nisi tanquam fidelis, & deo placens & beatis locis quieturus excedat e corpore? Et idcirco ait: Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descēdentibus in lacum.) Lacum pœnalem inferorum locum scriptura commemorat, ut in his psalmis ait: Tu domine abstraxisti ab inferno animam meā, seruasti me à descendentibus in lacum. Ergo nisi facies dei, qui utique Christus est, qui imago dei inuisibilis est, unicuique sancto affuerit: erit illis similis qui pœnæ infernæ deputati è uita sine spe quietis excesserint. Sed de spe sua propheta non ambigit, neq; extra Euangelicæ securitatis fiduciam est. Tempore quidem ipse anterior, sed in spiritu Apostolici gaudij particeps: qui resurrectionem domini contuentes æternitatem caducorum corporum crediderunt. Id enim in consequētibus ait: Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui.) Matutinæ huius misericordiæ gaudium locis plurimis demonstratur, uelut tum cum ait: Ad uesperum demorabitur fletus & ad matutinum lætitia. Hoc enim resurrectionis est tempus, in quo per misericordiam dei potestas mortis confracta est. Quam misericordiam, quia in ea propheta sperauit, optat audire. Dehinc sequitur: Notam fac mihi uiam in qua ambulē, quia ad te leuaui animam meam.) Apostolus per speculum, & in ænigmate uidet, & pro parte scit, & pro parte prophetat. Propheta quoq; tanquam per naturam humanę fragilitatis ignorans, notas sibi fieri in quibus ambulet uias orat. Non enim hæ seculi uiæ utiles sunt, spirituales illas & cœlestes ille nosse desiderat. Id enim ait: Quia ad te leuaui animam meam. Non in humilibus est anima illius, sed in excelsis: Et idcirco excelsarum uiarum postulat notionem. Scit enim esse inimicos sibi qui se in alias auocent, qui in uoluntatē alterā deducant. De inimicis istis spiritualibus Apostolus multa, & frequenter ingessit. Ab his ergo se eripi orat, & uiam illam tribulatam, quæ ad cœlum agit cognoscere rogat, & de uoluntate domini doceri, & per spiritum eius in terram rectam deduci: id est, ut constituatur in hominem non uitijs peruersum. Nam in rectam terram se dirigi quomodo optasset, cum elementi huius natura existimabitur: nisi quod secundum primi hominis naturam, cui post peccatum dictum: Terra es, & in terram ibis, constituisse hominē rectum indeflex umq;

 deside-

desiderat: Id enim sub his dictis cõtinetur. Notam fac mihi uiam in qua am bulem, quia ad te leuaui animam meam. Eripe me de inimicis mei domine, ad te confugi: doce me facere uoluntatẽ tuam, quia tu es deus meus. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuũ domine uiuificabis me.) Consonans Apostoli confessio est ad id quod ait: Doce me facere uo luntatem tuam: illud quod per eum dictum est. Et qui putat se scire, nondum scit quemadmodum oporteat se scire. Quod si nec orare quidẽ adhuc scimus, & loqui desideria nostra non nouimus, spiritu potius pro nobis inenarrabilibus gemitibus postulante, & imperitiam nostram arcanæ scientiæ effectu repensante: secundum hoc Apostoli dictũ: Quid enim oremus secundũ id quod oporteat nescimus, sed ipse spiritus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus: non incondite propheta creditur orare, ut uoluntatem dei doceatur explere. Et competens illa humanæ uerecundiæ professio est, ut quod per spiritum dei in terram rectam deducendus sit: id non meriti esse sui arroget, neque per satisfactionem prij obsequij id sibi postulet: sed totum hoc ad clarificãdum in se dei nomen expectet, ut propter honorem dei nominis in terra recta esse statuatur. Et quia hanc terrã rectam scit sibi non in corpore mortis huius posse concedi, quia labes carnis humanæ per admixtam in se uitiorum consuetudinem aboleri penitus nisi cum naturæ demutatione non possit: uiuificari se, quasi nondum uiuat expostulat, dicens: Viuificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et perdes omnes qui persequũtur animam meam, quoniam seruus tuus ego sum.) Habuit quidem, ut diximus, hoc iustitia uerecundiæ, ut quicquid aliud sibi beatitudinis speraț, id pro magnificentia dei potius, quia deo beata & æterna & bona tribuere sit dignũ, quàm pro merito suo postulet: sed tamen præferens honorem & misericordiam dei, merendi quoq; id per se non exclusit officium. Nam cum uiuificandus sit, uiuificandus tamen est in æquitate, quia æquum sit uitam retribui stipendijs sanctitatis. Et cum per misericordiam dei educto eo de tribulatione disperdendi sint eius inimici, iam non est misericordia indiscreti cõfusiq; iudicij, cum quæ à tribulatione educit, eadem disperdit inimicos: quia ex meritorum diuersitate uel in pœnam, uel in misericordiæ iudicium temperetur. Non leues autem sibi esse inimicos propheta demonstrat, sed eos qui etiam animam persequantur: non quod cum corpore possit occidi, sed quod ita diabolicis infestationibus fatigetur, & sub iniectorum sibi uitiorum incẽtiuis aduratur, ut à deo mereatur occidi. Verum ut etiam inimici sui pereant, quanquam ad id potissimum & nomen & misericordia dei est: tamen etiam ea causa est, quod seruus dei est, cuius animam persequantur. Et liberalitas admiscetur & meritum, atq; ad domini misericordiam serui quoq; & fides & nomen adiungitur: ut misericordia dei quanquam omnibus prompta sit, his tamen qui serui eius sunt intelligatur assistere, per eum & in eo qui ait: Ego sum uobiscum omnibus diebus usq; ad cõsummationem seculi, dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus & nunc & semper, & in omnia secula seculorum, Amen.

Psalmus CXLIII Psalmus Dauid in Goliam.

Enedictus dominus deus meus, qui docet manus meas ad bellum, & digitos meos in prælium. Misericordia mea & refugium meũ, susceptor meus & liberator meus. Et reliqua.) Et huic quoq; psalmo addendam hanc septuaginta superscriptionẽ putauerũt: Psalmus Dauid in Goliam, cũ neq; in Hebraicis libris reperiatur, neq; transla

translatores alij quicquam aliud quàm simplicem titulum præscripserint: id est, Dauid. Quod non sine spirituali ratione effectum fuisse psalmi ipsius textu docetur: nihilq; hic psalmus proprium habet, quod ad gratulationem perempti Goliæ possit referri, cum magis illic & gestis & tempori multa contraria sint. Cum enim dicitur: Subijciens populum meum sub me, nunquid tum Dauid rex erat? aut quis tum ei populus subiectus est, si allophylorũ non erat? Sed ne ipse quidem Israel, Saul adhuc regnante poterat esse subiectus. Deinde & illud: Domine inclina cœlos & descende, tange montes & fumigabunt. Corusca coruscationes & dissipabis eos: quæ esse intelligetur ob humanum tempus oratio? Aut cum secundum titulum Golia esset occisus, quid sibi hæ preces uolunt: Eripe me & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum? Aut cum rex tantum unus in Israel esset, quid est istud, quod dicitur: Quia das salutem regibus? Numerus plurimorum intelligẽtiam eius temporis, quo unus tantum habebatur, excludit. Sed cum nec in Hebraicis libris ita sit, neq; translatores cæteri horum aliquid addiderint: intelligimus septuaginta hos seniores uoluisse nobis spiritualis scientiæ sensum dare, ut in Dauid & Golia bellum præfiguratũ esse satanæ dominiq; sciremus: cum neq; superscriptio extaret in libris, neq; rebus gestis prophetiæ sermo concineret. Affert autem plerunque nobis difficultatem intelligentiæ ratio Latinitatis, quæ nominibus pronomina non est solita præponere: ut in Dauid nomine accidit. Cessante enim pronomine incertũ est utrum in illum, aut per illum psalmus extiterit. Cum enim scribitur psalmus Dauid: utrum ab illo dictus sit, aut propter illum, ambiguum facit nominis sola præscriptio. Græcitas uero cum per Dauid psalmum scriptum esse significat, ita titulum inscribit: psalmus τῷ Dauid. At uero cum de Dauid uult psalmum qui sit scriptus intelligi, ita superscribit, τοῦ Δαβίδ: discernens per utriusque pronominis propriam significationem, utrum Dauid scripti psalmi autor an causa sit: ut superscriptio psalmi istius continet, τοῦ Dauid. Id enim est quod propter eum, uel illi potius quàm ab eo scriptus sit. Ex qua etiam psalmi superscriptione monstratur, in eum hominem quem dominus assumpsit in eo nascens, & quem Dauid sæpissime nominari docuimus, psalmum hunc spiritus uirtute & ore cantatum.

Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas in bellum, & digitos meos in prælium.) Si ob id gratulationi interfecti Goliæ deputatur hic psalmus, quia dictum est: Qui docet manus meas in bellum: accipiant exemplum hoc personæ potius domini conuenire. Nam in septimodecimo psalmo qui totus ex persona domini consistit, id ipsum dictum ita meminimus: Qui docet manus meas in præliũ, & posuisti ut arcum æreum brachia mea. Quod autem nihil in illum Dauid referri possit: in omni quidem psalmo, sed maxime his dictis docetur: Audiuit de templo sancto suo uocem meam, & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius. Et commota est & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt. Et illud: Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad dominum, nec exaudiuit eos. Et comminuam illos, ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearum delebo eos. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, ad auditum auris obediuit mihi. Rebus ipsis inepta eorum intelligentia coarguitur, qui hæc Dauid de se ipso dixisse contendunt: cum omnia in eum quem dominus in eo natus assumpsit, secundum spiritualem rationem & gesta conueniant. Manus igitur eius edoctæ ad bellum sunt, cum uicit seculum. Ego enim ait, uici mundum: cum extensis, in cru-

cem inuictissimis armis ipsius passionis instruitur. Et posuisti, inquit, ut arcũ
æreum brachia mea: cum de omnibus uirtutibus ac potestatibus in ipso se
trophæo gloriosæ crucis triumphat, & principatus & potestates traduxit cũ
fiducia triumphans in semetipso, cum dissidentia inter se cœlestia & terrena
Col. 2 pacificat. Et in ipso inquit, reconciliari omnia in eum pacificans per sangui-
nem crucis suæ, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cœlis. Ad hoc igitur bellum
manus eius edoctæ sunt, in quo arcus ærei certamine uincitur: dehonestatio-
ne potentes triumphantur: pace reconciliantur inimici. Sed post manuũ bel-
lum, succedit & digitorum prælium. Omnis enim in eo habitus & pugna pas-
sionis ostenditur. Manus enim extenduntur, & digiti configuntur in psalmis:
uetus scilicet chirographum, secundum Apostolum, delens & affigens illud
cruci. Etiam eas partes manuum commemorat in prælio, cum quibus omnia
ueterum criminum peccata confixa sunt. Dehinc sequitur: Misericordia
mea & refugium meum, salus mea, liberator meus es tu. Protector meus, &
in ipso speraui.) Carent ista difficultate. Omnia enim in euangelijs ita gesta
ab eo atq; dicta sunt, ut honorem maiestatis paternæ per humilitatis nostræ
confessionem, quorum habitum assumpserat, prædicaret. Illud autem, quod
ait: Subijciens populum meum sub me) non ex persona unius Iudaici populi
dictum existimandum est: cum uniuersitatem ecclesiæ unũ populũ in psalmo
Psal. 21 alio nuncupauerit, dicens: Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Quod
autem etiam hic, qui eum non cognouit suus sit, euangelia docent cum aiunt:
Ioan. 1 In sua uenit, & sui eum non receperunt. In mundo erat, & mundus per eum
factus est, & mundus eum non cognouit. Sed ne fortè hic populus quem cog
nouit, & sibi seruiuit, non suus fuisse, quia non erat cognitus existimetur: diui-
Deut. 32 na illa Mosi cãtio errorem hunc omnem ambiguitatis excludit, dicens: Cum
diuisisset excelsus gentes, statuit fines gentium secundum numerum angelo-
rum suorũ, & facta est portio domini Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel.
Iste in hæreditatem æternam fuerat electus. Et ideo quia ille portio domini
erat, cæteri quasi incogniti habebantur, quia illi essent per priuilegium por-
tionis electi. Sui autem omnes, quia sibi quod sunt tanquã autori suo debent.
Ioan. 17 Subditi autem ei sunt, cum dicitur: Sicut dedisti potestatem omnis carnis, ut
Matt. 28 omne quod dedisti ei, det illi uitam æternam. Et illud: Omnia data sunt mihi
in cœlo & in terra. Data autem nondum ei primum, quia iam in mundo erat,
per quem mundus erat factus, qui gloriam repetit, quam ante constitutiõem
mundi habuerat apud patrem: sed data post hominis assumptionem, quia ita
Phil. 2 dictum est: Qui cum in forma dei esset, formam serui accepit. Propter quod
exaltauit illũ deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Quid
ergo uel cui donatur? Non ei utiq; qui in forma dei erat donatur, ut dei forma
sit. Erat enim, & quia erat iam non egebat hoc dono. Sed fuit causa donandi,
quia qui in forma dei erat, formam serui accepit: & se de forma dei euacuans,
formam serui assumens, usq; ad mortem obediens fuit. Obedientiæ ergo illi,
per quam habitus seruilis assumitur, & ipsi habitui seruili id donatur, ut quod
erat esset: in forma scilicet dei esset. Damnũ enim ad detrimentũ sui euacuatę
formæ dei nescit, assumptioni potius seruili formam dei rursus adquirens: ita
neque uirtus in humilitatem sese licet cohibens defecit ex sese, cum quod erat
est: & humilitas cohibita in sese uirtute suscepta, cũ quod non erat esse cœpit,
profectũ eius quæ à se non defecerat uirtutis accepit. Et hæc quidem Euange
lici sacramenti, & humanæ spei ueritas est: humanam naturã corruptibilemq;
carnẽ per huius glorię demutationem in æternã transformatã esse substantiã.

Sed huius tanq; difficillimi facti admiratione, & maximæ ac pulcherrimę spei donum: etiam præsenti psalmo propheticus sermo testatur, ad id quod dixerat. Subjciens populum meum sub me. Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quod deputas eum? Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt.) Non differenter in octauo quoq; psalmo proclamat spiritus sanctus: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam insitas eum? Cõfessio ista pulcherrima est, ut indignum se homo tanto munere ipse testetur. Et cum se indignũ confitetur, gratiam eius, qui sibi hæc largitur extollit. Quod enim meritum homini est, ut ei se cognoscibilẽ deus præstet: ut incognoscibilis natura cognitioni nostræ sese ipsa submittat? Aut quę dignitas est filij hominis ut deputetur? Deputatur autẽ, quicquid de eo in quo est in aliud destinatur. Rei naturam uerborum uirtus eloquitur. Homo uanitati similis effectus, & cuius dies tanquam umbra prætereunt, per indultam cognitionem dei deputatur. Vanitas seculum est, cuius habitus & forma tolletur. Deo enim inane est quicquid quamuis exter, tamẽ nõ ita subsistit ut maneat: & umbra quæcunque etiam si fit, tamen non est, quia cum fit, abeunte eo per quem efficiebatur exinanitur. Homo itaque non umbra, sed umbræ similis: non uanitas, sed similis uanitati per intercessionem mortis effectus: Per indultam uero sibi cognitionem dei deputatur, & in quid deputetur cognitio indulta testatur. Si enim cognitus fieri deus homini, nisi assumpto homine non potuit: quia incognoscibilem cognoscere, nisi per naturam nostram natura nostra non potuit, & per hanc cognitionem homo qui deputatur, necesse est ut inde deputetur, in quo deum ipse cognouit: scilicet, ut conformis deo fiat, quia hæc sit deputatio cognitionis indultæ. Et quia ex persona eius hominis, quem dominus assumpsit, hęc omnis oratio est: scit cum quãta se dignitate deus legibus mortis absoluat, & iniquorum manibus per gloriam resurrectionis abripiat dicens: Domine inclina cœlos tuos & descende, tange montes & fumigabunt. Corusca coruscationes & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Emittes manum tuam de alto.) Simile his dictis, psalmo cuius superius meminimus, continetur: Et inclinauit cœlum & descendit, & carbones succensi sunt ab eo, & ignis à facie eius exardescit, & ascendit fumus in ira eius. Misit sagittas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Misit è summo & accepit me, assumpsit me de multitudine aquarum. Eripuit me de inimicis meis fortissimis.) In eo autem quod fortissimos dixit, possumus intelligere quos dixerit: nempe de quibus Apostolus ait: Non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi potentes, aduersus spirituales nequitias in cœlestibus: satana ipso se in cor Iudæ, ut dominũ traderet inferente. Sed & in hoc psalmo hoc contuendum est: Corusca coruscationes & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Non illos superius, de quibus ita memorarat ostendit: quod necesse est ad montes hos referri, qui ad solum dei tactum fumabunt. Et ne de terrenis istis montibus dictum existimemus, psalmo alio admonemur, cum dicitur: Vt quid suspicitis montes coagulatos? Et quantum intelligi conceditur, montes interdum etiam diabolicas potestates, ut nunc in hoc loco significari arbitramur: qui constitutione diuinæ legis transgressa, tanquam ex lactis synceritate uitiosa coagulĩ corruptione coagulauerint. Et hos esse potẽtissimos inimicos suos psalmus anterior locutus est. Descendit ergo dominus inclinato cœlo suo, non corporali motu, ut declinatum descẽdente eo cœlum sit: sed per corporalem

ſignificationẽ ſpiritualis ſenſus inſtruitur, ut cum deo ſomnus, uigiliæ, memo-
ria, obliuio, diſceſſus & acceſſus aſſcribitur: quia ſecũdum meritorum noſtro-
rum differẽtiam unicuiq; noſtrum, aut dormiens, aut uigilans, aut immemor,
aut recordans, aut deſit, aut adſit. Atq; ita inclinatum declinãte eo cœlum eſt:
quia cum deſcẽdente eo ad aſſumendũ hominem famulatus cœleſtis aſtiterit,
cum Maria euangelizatur, cum paſtores æthereum cœtum & ſonum uident,
atq; audiunt, cum poſt tentationẽ diaboli angeli miniſtrant, cum ipſe totus in
forma licet ſerui, tamen in paternæ maieſtatis uirtute ſe geſſit: ſic inclinatũ cœ-
lum, cum ad terras cœleſtiũ uirtus honorq; deducitur. In eo autem quod tacti
montes fumant, potius quàm uruntur, cum tamen id quod fumat uratur: dein
de cum coruſcantibus coruſcationibus diſſipantur potius q̃ illuceſcunt: tum
quod emiſsis ſagittis conturbantur magis q̃ configuntur: non ſine maxima ra
tione ſpiritualis intelligentiæ, ita dicitur. Et quidẽ iam & alius pſalmus his pa
ria ſignificat, cum ait: Præparans montes in uirtute tua accinctus potẽtia. Ad-
uentu enim domini confracta & obtrita diaboli poteſtas eſt: cum fidei ſancto
rum hominum ſubiectus eſt. Nõ quod non adhuc potentiæ ſuæ maximas ha-
beat uires: ſed per id quod utcũq; ſubiectus eſt, præſentis ſubiectionis cõditio
ne ultioni & pœnæ legitimæ præparatur. Vt nunc per hanc eandẽ ſubiectio-
nem uirtute dei tactus fumet, licet nondum totus uratur: ſed per id quod inte-
rim fumare potuit, & uri poſſe noſcẽdus eſt. Vritur nõ ille tantũ, ſed & omnes
Matt. 25 eius. Non uni tantũ præparatus hic ignis eſt, domino dicente: Abite in ignem
æternũ, quẽ præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Hi ergo montes
tacti à domino fumabunt. Diſſipabũtur etiam per coruſcatas coruſcationes:
lumen ſcilicet eorum, de quibus dictũ eſt. Vos eſtis lumen mundi, non feren-
tes. Domini nanq; aduentus, tanquam fulgur ab oriente uſq; in occidentem
apparens intelligetur. Sed interim coruſcationes multæ ſunt, id eſt, apoſtolicę
prædicationes, & ſplendor doctrinæ dei: quæ condenſam illam & conſpira-
tam dæmonum uirtutem coruſcationis luce diſperget. Sagittæ etiam emiſſæ
conturbabunt eos. Meminit eadem quoq; propbetia, & loco alio harum ſagit
tarũ: Sagittæ, inquit, paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. Paruulorũ, ut Apo
ſtolus ait, malicia: non ſenſu. Horum igitur, id eſt, fidelium ad innocentiã rena
torum uerba, tanquam ſagittæ emiſſæ illos fumantes montes conturbabunt:
cum regni cœleſtis beatitudo & æternitas prædicetur: cum honor ſeculi con-
temnatur, & Chriſti gloria ſperetur: cum luxus & ebrietas relinquatur, & cor
pus ieiunijs purgetur: cum auaritia uincatur, & largitio exerceatur: cum uirgi
nes corpus ſuum oderint, cum uiduæ fuiſſe uirgines maluiſſent, cum confeſſo
res uitam ſuam deteſtentur, cum mori martyribus ſit optabile. Et hoc totum
ſagittæ iſtæ, id eſt, doctrinæ & orationum uerba pręſtiterint, quę emiſſæ, eos
qui his aduerſabantur cõturbant: cum ceſſante regno eorum Chriſti regni ex
pectatio prædicatur. Sed ex alto manus domini emittitur. Manum autem dei
dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſignificari in ſpiritu, non obſcura doctri-
Pſal. 88 na eſt. Per eum enim facta ſunt omnia. Et ſcriptum legimus: Manus enim, in-
quit, mea auxiliabitur ei. Quia per filium dei homo aſſumptus, laqueis mor-
tis, & iudicio iniquæ damnationis per gloriam reſurrectionis eripitur. Sequi-
tur enim: Eripe me de aquis multis.) Aquas populos dici uſitata cogni-
Eſa. 8 tio eſt, ut etiam per Eſaiam dicentem docemur: Propter hoc ecce dominus
inducet ſuper uos aquam fluuij ualidam & multam & regem Aſſyriorum.
Quorum uirtus atque uita, in abolendum finem exemplo aquæ transfluentis
elabitur. Vt hic idem propheta ait: Perierunt ſicuti aquæ præterfluentes, quia
natura

natura earum cessante incremento maris, in quod feruntur, eximitur. Et de manu iniqua filiorum alienorum.) Dei enim esse destiterant, de quibus dictum est: Filij alieni inueterauerunt. Et quibus dictum est: Vos è diabolo patre estis. Sed nõ solum filij alieni sunt, dominũ suum non recipiẽdo, sed etiam id quod sequitur: Quorum os locutum est uanitatẽ.) Vanitas oris & confusionis fuit illa, qua dictũ est: Nos nõ habemus regem, nisi Cæsarem. Regem enim seculi, id est uanitatis, populus in regnũ æternum electus elegit. Et dextera eorũ dextera iniquitatis.) In dextera est cũ palmis cædit, cum uirgis laniat, cũ calamo collidit, cũ corona spinea coarctat, cum clauo manus ac pedes figit, cum fel aceto admiscet: cum omnia iniquitatis opera cõsummat. Post quæ potenter à domino gesta atque perfecta, nouo nobis gloriosæ uictoriæ erit cantico concinendũ. Ait enim: Deus canticum nouũ cantabo tibi, psalterio decachordo psallam tibi.) Et quod hoc nouum canticum sit contuendũ est. Plures autem nouũ canticum cantantes psalmi reperiuntur. Nonagesimus etiam quintus psalmus, ita cœpit: Cantate domino canticũ nouum, cantate domino omnis terra. Et rursum: Annunciate inter gentes gloriã eius, in omni populo mirabilia eius. Et rursum: Commoueatur à facie eius omnis terra, dicite in nationibus dominus regnabit. Hoc canticũ nouũ, quod omnis terra cãtat, quòd iam non intra Iudææ limbos atque fines cognitio eius, qui omnia creauit esse celebratur: quòd iam inter gẽtes gloria dei inuisibilis nũciatur: quòd omnes patriæ gentium laudationẽ honoris debiti cõfitentur, quòd in nationibus deus regnaturus ostenditur. Nouum hoc inter tot errores seculi canticum est, & errantibus antea gẽtibus inopinatus hic hymnus: per quem deus inuisibilis, incorporeus, æternus, & iusti iudicij iudex, & beatæ hæreditatis rex esse cantatur. Est & nonagesimus septimus psalmus canticum nouum cantans: Cantate domino cãticum nouum, quia mirabilia fecit dominus. Sed nescio an idcirco sit canticum cantãdum, quia mirabilia deus fecerit. Olim cœlum pulcherrimum atque immobile manet. Olim in eo astra indefessis officiorum suorum cursibus perseuerãt. Olim tempora alterno & indemutabili recursu temperãtur. Olim terra annuis fructibus diues est. Olim homo maxime mirabile opus dei nascitur. Et si nihil postea deus mirabile quum hæc creauit adiecit: quæro quod nouum canticum ob mirabilia facta cantãdum sit. Et non diu nos psalmus patitur errare. Ob quæ enim mirabilia nouum canticum cantaret ostẽdit dicens: Liberauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius. Notum fecit dominus salutare suum ante conspectum gentium. Hoc nouum canticum est, hoc mirabile dei est: quod liberauit eum dextera eius, quod sibi ipsi salutem uirtus sua tribuit. Potestatem, inquit, habeo animam meam ponendi, & Ioan. 10
potestatem habeo animam resumendi. Non externo eguit unigenitus dei filius ad saluandum hominem, in quo nasci uoluit, auxilio, & in gloria paternæ maiestatis manens sua in se usus est potestate: qua per resurrectionis gloriam salutare suum notum gentibus fecit, cum in eo naturæ suæ carnem in æternæ salutis substantiam transformatã esse cognoscunt. Cantat & centesimus quadragesimusnonus psalmus canticum nouum. Et cur sit hoc canticum nouum mox propheta subiecit, dicens: Exaltabit mansuetos in salutẽ. Exultabũt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Et exaltationes dei in gutture eorum, & gladij bis acuti in manibus eorum. Ad faciendam uindictã in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorum in manicis & compedibus, & nobiles eorum in uinculis ferreis. Vt faciant in his iudiciũ conscriptum, gloria hæc est omnibus sanctis eius. Hoc canticum nouum est, dei sanctos

Ioan. 19

ctos iudicij æterni sumere potestatem. Sancti enim secundum Apostolũ mun
dum iudicabunt. Hoc igitur nouum cantatur à nobis, ultio in nationes, argu-
tio in populos, manicæ & compedes regum & nobilium uincula ferrea, & cõ
scripti in eos iudicij sententia. Quod etiam in huius psalmi nouo cantico simi
le cantatur: Deus cantionem nouam cantabo tibi, psalterio decachordo psal-
lam tibi. Qui das salutẽ regibus. Decachordo igitur psalterio, id est, uel quod
decem chordarum illud psalteriũ sit, uel quod decem uerborum organo atq;
gestis cantio noua ista cantatur: uel quod homo ipse decem quibusdam chor-
dis manibus ac pedibus extentus, perfectus spiritualium operum suorum ge-
stu motuq; sic psallat, ut cantionem nouam hanc cantet. Qui das salutẽ regi
Matt. 25 bus.) Regibus quibus dictũ est: Venite benedicti patris mei, possidete præpa
ratum uobis regnũ à constitutione mundi: qui nobiles ligabunt, qui reges ma
nicis & compedibus cõstringent, qui iudicabũt, arguent, uindicabũt. Et quo-
modo salus regibus detur ostendit. Qui, inquit, liberas Dauid seruũ tuum.)
Eum nempe Dauid, de quo hic idem liber ex persona dei patris alio psalmo
Psal. 88 prophetat: Posui adiutorium super potentẽ, & exaltaui electũ de plebe mea.
Inueni Dauid seruum meũ, oleo sancto meo unxi eum, Manus enim mea au-
xiliabitur ei. Ipse inuocabit, pater meus es tu deus meus, & susceptor salutis
meæ. Et ego primogenitum ponam eum, excelsum super omnes reges terræ.
Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, &
testis in cœlo fidelis. Et rursum in psalmo eodem ex persona eius ad patrẽ: Si-
cut iurasti Dauid in ueritate tua, memor esto domine opprobrij serui tui, qđ
continui in sinu meo multarum gentium. Quod exprobrauerunt inimici tui
domine, quod exprobrauerunt cõmutationem Christi tui. Opprobria multa
rum gẽtium in sinum suum Dauid hic unus excepit. Ipse enim peccata nostra
suscepit, & infirmitates nostras portauit: liuore eius nos sanati sumus. Ita dũ
hic Dauid liberatur, et legi mortis eximitur, salus quoq; regibus datur. Ipse est
enim primogenitus ex mortuis. Et ut in Adam omnes morimur, ita et in Chri
sto omnes resurgemus. Liberatio ergo eius salus regum est. Regnabunt enim
conformes gloriæ suæ per assumptam ab eo naturæ nostræ conditionem, rur-
sum omnes in naturæ eius cõmunione mansuri. Eripitur ergo hic Dauid de
gladio malignorum. Spiritum enim Iesus posuit cum uoluit: nec expectauit,
ut animam impressum uulnus emitteret. Ius animæ eius manus irreligiosa nõ
habuit, Ait enim: De gladio maligno erue me.) Quãquã enim exanimi iam
corporis latus miles transfoderit, usus ministerio sæuitiæ: cæterũ potestas spi-
ritus emittendi, causam uiolandæ in se animæ non reliquit. Consummat dein-
de cantionem nouam nouæ cõfessionis hymno, terrena iudicia & secularium
bonorum gaudia falsa cõdemnans, cum ait: Quorum os locutum est uanita
tem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouella planta-
tio stabilita in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ, circum ornatæ quomo-
do similitudo templi. Et promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud.
Oues eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis, boues eorum crassæ. Non
est ruina maceriæ, non transitus, neq; clamor in plateis eorum. Beatum dixe-
runt populum cui hęc sunt, beatus populus cuius dominus deus eius.) Et hæc
sunt, quantum arbitror, huius seculi bona communi uniuersorum beata iudi-
cio: res seculi loqui atq; agere, rapere aut emere honores, sub precio falso dite
scere, gloriari in adultæ ætatis liberis, quorũ efflorescentes anni nouellæ exul-
tationis firmitate cõfidant, optare speciosi corporis filias, atq; eas in modum
tẽpli damno inutili pecuniæ ingẽtis ornare, multiplicatis horrea fructibus rũ
pere

pere, quæ congestas opes in promptuaria alia angustiis his quæ in se condun-tur eructent, geminatis quoque oues fœtibus uelle, quas egressas nullus feré oc cursus immineat, delectari boum suorum sagina, circumsepta etiam domorū firma præbere, ne transeundi per ea cuiquam sit potestas. non flere, nō lugere, non gemere, sed prospero felicitatis suæ cursu nulla aduersæ calamitatis mole ſtia impediri. Beatum hunc populum cui hæc essent dixerunt: sed propheta scit falsam esse huius beatitudinis opinionem. Quid enim hæc tot & tanta se-culi bona, ad uitam, quæ morte intercipiēda esset adquirerent: Et ideo qui po pulus beatus esset ostendit dicens: Beatus populus cuius dominus deus eius. Deus ille dominus, qui cum superiora hæc terrena præstiterit, æternitatem ta men illis qui his recte utuntur impertiet: qui cohæredes nos filij sui in ipso an-te constitutionē seculi elegit, qui erit deus omnia in omnibus, ipsi gloria, laus, honor, uirtus, imperium patri in filio, filio in patre & in spiritu sancto, & nunc & semper & in omnia secula seculorum, Amen.

Psalmus CXLIIII. Laudatio ipsi Dauid.

Xaltabo te deus meus & rex meus, & benedicam nomen tuum in seculum & in seculum seculi. & reliqua.) Absolutus est psal-mus, dei tantum laudibus occupatus. Sed & titulus ipse solam contineri in psalmo prædicationem dei edocet. Adiectio autem secundum Græcitatis consuetudinem nunc quoque ut in ceteris alijs pronomine ostendit illū Dauid isto laudante laudari. Et quis hic sit quem psalmus hic laudet clamant omnium temporum omnes prophetiæ, ut hic ipse propheta sæpe de eo ita contestatus est: Sedes tua deus in seculum seculi, uir-ga æquitatis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, pro-pterea unxit te deus deus tuus. Et rursum: Et adorabunt eum omnes reges, & omnes gentes seruient ei. Erit nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gen tes magnificabunt eum. Huius igitur laus cantatur hoc psalmo, ex cuius per-sona dictum meminimus, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie ge nui te. Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuā terminos terræ. Reges eos in uirga ferrea. Cuius regni perennitatem Daniel ita contestatus est dicens: Et in diebus regum illorum excitabit deus cœli re-gnum aliud quod nunquam corrumpetur usque in secula, regnumque alteri po-pulo non relinquetur, comminuet & uentilabit omnia regna, & hoc regnum in æternum. Et rursum: Et ecce cum nubibus cœli, sicut filius hominis ueniēs, & usque ad uetustum dierum peruenit, & oblatus est ei & datus est ei princi patus & honor & regnum, & omnes populi tribus & linguæ seruient ei, & po testas eius potestas perpetua, quæ nunquam transibit, & regnum eius non corrumpetur. Hic igitur rex laudatur per ista quæ psalmo continentur: E-xaltabo te deus meus & rex meus: & per illud, Sancti tui confitebuntur tibi, gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Notam faciant filijs hominum potentiam tuam & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tu-um regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & progenie.) Et quanquam hic ob æterni regni gloriam, quia sanctis cōregnan tibus ipse regnabit, laus deo prophetæ confessione cantetur: tamen ita lau-dationis ipsius ratio & ordo dispositus est, ut ea quæ de eo dicta sunt ex sen-su communis intelligentiæ prædicentur: ut in quantum humani sermonis consuetudo permittit, de immensa illa & incomprehensibili dei natura licet

non

Psal. 44
Psal. 71
Psal. 2
Dan. 20
Dan. 7

non ad perfectam cognitionis ueritatẽ, tamen ad admirationem nos ingentis illius eius uirtutis instituat. Possumus enim eum maxime quantum in nobis est admirari: cognosci autẽ à nobis, quantus ipse est nõ potest. Verum cũ nomen in psalmo simplex dei & absoluta laudatio est: meminisse debemus patrẽ in filio & filiũ in patre laudari. Et cum ex substãtiæ similitudine ac proprietate naturæ alter in altero sit, & ambo unũ sint, & qui uidet patrem, uideat & filium, nõ differre quis ex duobus laudari existimet: cum utrunq; sibi inuicem & uirtutis atq; operum similitudo, & indifferẽtis naturæ ex patre deo genita, & in filio dei nata diuinitas unũ eos esse testetur. Cœptus ergo ita psalmus est:

Exaltabo te deus meus, & rex meus, & benedicam nomẽ tuum in seculum & in seculũ seculi. Per singulos dies benedicã te, & laudabo nomen tuũ in seculũ & in seculũ seculi.) Ratio & uirtus propheticæ magniloquẽtiæ per intentam audiendi diligentiã noscenda est. Ait enim: Exaltabo te deus meus & rex meus. Multi deũ per ea quæ in operib. mũdi ab eo instituti cognitioni nostræ sunt subiecta magnificãt: sed pauci sunt, qui regẽ sibi futurũ uelint credere, dũ aut curam negant humanorũ operum deo esse, aut ad cõsolandam eorum qui impie egerunt conscientiam, præsumpta animæ & corporis abolitione, nolũt diuinum in bonos & malos constitutũ esse iudicium. Sed propheta hinc prædicandi dei sumit exordiũ, quod sibi rex sit. Sed & nunc quidem nomen eius, qui sibi rex atq; deus sit, ob expectationem regni benedicit, cum ait: Benedicam nomen tuum in seculum. Sed quia scit se gratiam deo atq; regi suo, etiam tum cum in regno eius maneat debere, quia demutata caduci corporis sui infirmitate, depulsoq; inimicæ mortis imperio, regi suo cõformis & coæternus adsistat, adiecit: & in seculum seculi, id est, in illo seculo, quo habitu seculi huius exempto, iam in seculum seculi æternitatis successione renouabitur. Et in hoc quidem seculo quisq; benedicẽs deum potest non semper in benedictionis officio permanere, dum aut luctu impeditur, aut metu occupatur, aut ægritudine anxius detinetur: & aut reposcẽte animo, aut ingrato in benedictionibus dei mutus est. Sed perfectio prophetalis fidei ab istiusmodi infirmitatum demutationibus libera est dicens: Per singulos dies benedicam te. Nullum uacuum habet tempus, & dies ei nulla est ociosa, quin semper in benedictionum confessione uersetur. Accidit autẽ frequenter, ut de quibus bene loqui possumus, laudare eos non possimus. Abstinere à malo, benedictione dignum est. Sed solũ malum non admittere non habet laudem: nisi mali abstinentiam etiam gloria boni operis consequatur. Et beneficiũ quidem in nos benedicere possumus: quia natura exigit, nõ obtrectare nos illis, quorũ beneuolentia confouemur. Sed si & alijs uitijs aspersi sunt, nostro quidem commodo benedicuntur, sed ueri iudicio non prædicantur. Perfectio autem dei nihil in se esse patitur pro parte. Nam ut benedictus ita & laudabilis est: habens & ex his, quibus beneficentia in nos utimur benedictionis nostræ confessionem, & ex perfectarum in se uirtutum admiratione præconium. Ob quod benedicturus per dies singulos propheta etiam id adiecit: Et laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi. Cum benedictum laudat, & laudat in seculum seculi: in nullo prophetæ officium infirmum est, nec benedictione, nec laude, nec tempore. Dehinc sequitur: Magnus dominus et laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.) Hæc dei prima & præcipua laudatio est: quod nihil in se mediocre, nihil circũscriptum, nihil emensum, & magnitudinis suæ habeat & laudis. Virtus eius opinione nõ clauditur, locis nõ continetur, nominibus nõ enunciatur, temporibus nõ subditur: actus ad id sensus noster

noster est, ingeniũ hebes est, sermo mutus est. Finem magnificentiæ ipsius ne scit: & aliquã emetiendi se opinionẽ immensa magnitudo non patitᷣ. Extenta ubiq; extẽta semper est, hanc habens infinitatis suæ laudem: cæterũ omnẽ intelligentiã infinitæ huius in se qualitatis excedẽs. Et quia hæc uel immẽsæ magnitudinis cognitio uel laudatio operum dei, non omnium gentium est, quibus à constitutione mundi uita & sensus fuisset futuraq; esset: consequẽter subiecit. Generatio & generatio laudabit opera tua.) Non utiq; generationes & generationes, quæ & temporib. & gentibus multæ atq; diuersæ sunt: sed generatio quæ ab Abrahã cœpit, quæq; per signũ circũcisionis deputatᷣ in legẽ: & generatio quæ renouatur in Christo, quæ ex doctrinis propheticis ad fidẽ euangelicæ iustificationis instruitur. Harum igitur generationum proprium est, dei opera laudare. Laudari autẽ opera dei non alia ratio ammonet, quàm quod omnia ab eo potenter effecta sunt: qui præconium habeat non aliquid egisse, sed potenter egisse. Et ideo subiecit: Et potentiam tuam pronũciabunt.) Sed potentia operum ea demum prædicanda est, quæ magnificẽtiam exequatur operantis: ut potentis magnificentiæ potens intelligatur operatio. Ob quod consequitur: Magnificentiam maiestatis tuæ.) Sed magnificentia, si quod in se est tantum sibi habeat: habet admirationem, non habet laudẽ. Et ociosa alijs est potentis operatio, nisi per operantis sanctitatem usum aliquem ex se illis qui laudabunt & admirabuntur impertiet. Ex quo comperenter hoc sequitur: Et sanctitatem tuam loquentur.) Et sanctitas quidẽ iam bona est, neq; tantum sibi proficit: neq; hoc quod ex se est, intra usum cõmodi proprij consumit. Nam etiam ad prouocandum in se aliorum beneficentiam, sanctitatis officijs sese ipsa commendat. Sed nihil de se dignum admiratione præstabit, si sibi sola sit. At uero hoc proprium est & mirabile sanctitatis, cum hoc quod in se est, in usum aliorum, quibus est sancta, concedat, ipsa aliquo nõ egens: nisi fortè per beneuolentiam eo tantum ut se alius utatur. Ad id ergo quod dictum est: Et sanctitatem tuam loquentur, merito subiecit: Et mirabilia tua narrabunt.) Et mirabile quidem est sanctitatem nihil sibi proficientem in usum alienæ beatitudinis exuberare: sed mirabilius est sanctitatem plenam esse erroris, nisi non indiscretam se utentibus aut abundantibus præstet: dum bonis ac malis promiscua, & tanquam ex naturæ necessitate se præbens, admirationem non habeat sanctitatis. Et idcirco mox subdidit: Et uirtutem terribilium tuorum dicent.) Vt sanctitatem loquentes, & mirabilia narrantes, dicant quoq; terribilium uirtutem, media admiratione inter sanctitatem atq; terrorem: dum & terror suauis, & terribilis suauitas, admirabilem facit & terrorem suauem & terribilem suauitatem. Ob quod ingentem hanc admirandæ temperationis magnitudinem propheta intelligens, subiecit: Et magnitudinem tuam narrabunt.) Magnitudinis enim infinitæ est in deo quod terribile est suaue esse, & quod suaue est esse terribile. Magnitudo autem non habet modũ: ne si moderata sit, iam magnitudo non sit per id quod modo nõ caret. Vt ergo propriæ admiratio sanctitatis atq; terroris in magnitudinis suæ infinitate consistat: mensura est, & semper abundãs, nec tempore definita nec copia. Et idcirco connexuit: Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt.) Quia nec memoria obliuione intercipitur, nec abũdantia per inopiam detrahitur. Tenuit autem ordinem propheta orationis, ut memoriam & abundantiam suauitatis conditione & moderatæ & conseruatæ magnitudinis temperaret, dicens: Et iustitiam tuã exultabunt.) Infinita quidem est memoria & abundantia suauitatis, quia nequaquam deus aut obliuiscitur, aut

suauis esse definit: sed infinitatem memoriæ atq; abundãtiæ iustitia interiecta moderatur. Moderatur autem non præbendi modo, sed utẽdi: dum quod per abundantiam & memoriam dei semper æquis omnibus patet, id ab iniquis utendi indignitate non capitur. Sanctitas dei iter populo suo diuiso mari præbuit: sed eadem sanctitas & terribilis fuit uirtus, cum ingressis in ipsum iter im pijs, ubi fuerat salus religiosorum, ibi pœna constitit impiorum. Circumstant alios firmitate muri solidatæ undæ: alios refusæ ipsæ illæ, quæ constiterant, absorbent. Ad istos pelagus naturam suam nescit, hos per naturam suam punit. Ad istos ex mari terra est, istis quod erat mare est. Horum salus sanctitas est, horum mors terror est. At cum tribus pueris in camino cantantibus, circumstantes flammis, quas illi non sentiunt, aduruntur; illis in roris humore ignis temperatur, hos exæstuans ignis ambturit. Ipsæ intus extraq; flammæ sunt, quarum pro diuersitate meritorum, & deficit à se natura, nec deficit. Nam quod est manet erga eos ignis esse quos urit, & quod necesse est in his esse, quib. tos est. Atq; ita magnitudinẽ memoriæ & sanctitatis dei iustitia sola moderatur: cum per iustitiam dei ad iniquos atq; iustos, & terrorẽ sanctitas, & terror temperet sanctitatẽ. Et iustitia quidẽ recta atq; utilis est, sed tamẽ eadem ipsa aliquando prædura est: ita ut sibi uti bonitate non liceat, dum pro diuersitate iudicij decernẽdo quod iustũ est, sit seuera. Sed dei iustitia iustitiæ nõ coæquatur humanæ. Neq; enim naturæ legi subdita est, per quam est lex statuta naturæ: ut necessitatẽ non habeat bona non esse cum iusta sit. Habet dei iustitia miserandi uoluntatẽ: neq; tamen per misericordiæ uoluntatẽ ita à se erit demutata ne iustitia sit. Humana autẽ iustitia solet in id deuenire ne misericors sit & misericordia ira se præstare ne iusta sit. Misericordia enim non erit, si misera biliter inopi calumnianti ius opulentioris inuideas, si fœminæ lachrymis uiri præferas contumelias, si cæci conuitia non putes arguenda. At uero econtrario misericordiam iustitia non tenebit, si furem unius nũmi, ut furem ingentis thesauri plectas, cũ tamẽ in uno nummo thesaurũ habuerit qui amisit: ut adolescentẽ in uno tantũ & eodem infami adulterio irretitũ, pari in morte ut plurium adulteriorũ artificem, pœna, nõ quæstione uexabis, cum tamen crimen sit mortis in utroq;. Hæc itaq; istiusmodi imperfecta faciunt & misericordiam & iustitiã humanã, dei aũt iustitiam misericordẽ præstat criminosorum pœnis indulta patientia. Qui cum contra morẽ humanæ impatientiæ nõ festinat punire, miseratus est tenens iustitiam in pœna, post misericordiam non proficiẽte patientia: habens misericordiã in pœna, post patientiam exercendo iustitiã. Non enim deus rapit humanorum criminũ occasiones, neq; tanq; infirmitatis nostræ naturæq; nescius ipsum illud ad pœnam erroris & peccati nostri tẽpus inuadit: sed dissimulat & differt, & patientiæ solatium dilatione ultionis expectat, suauem se omnib. præstans, dũ per misericordiæ & iustitiæ modũ tẽperandæ seueritatis indulgentiæ se reseruat. Hoc in deo præcipuũ, hoc in potente laudandũ: nõ cœlũ fecisse, quia potens est, nõ terrã fundasse, quia uirtus est, non annũ astris temperasse, quia sapiens est, nõ hominẽ animasse quia uita est, nõ mare in accessus ac decessus mouisse, quia spiritus est, sed misericordẽ esse, qui iustus est, sed miserantem esse, qui rex est, sed dissimulantem esse, qui deus est. Ad id enim quod dictum est: Iustitiam tuam exultabunt, tanq; necessarium sequitur: Miserator & misericors dominus, patiens & multæ misericordiæ. Suauis dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.) Quod enim potens est, naturæ suæ uirtus est: quod aũt misericors est, salutis nostræ profectus est. Et plus est non suis uti, sed alijs præstitisse quæ sua sunt

sunt. Atq; ideo præstat cæteris dei operibus misericordia: quia magnifica eius operatio uirtutis suæ res est, misericordia uero eius usus alienus est. Ob quod tanquã in apice ipso diuinarũ ob misericordiã laudũ propbeta cõsistens, debitũ deo honorẽ ueluti publicę cõfessionis ostendit dicens: Confiteantur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui cõfiteantur tibi. Gloriã regni tui dicẽt, & potentiã tuam loquentur, Vt notã faciant filijs hominũ potẽtiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnũ tuum omniũ seculorũ, & dominatio tua in omni generatione & progenie.) Dignus propheticæ magniloquentiæ ordo, ut dictũ est: Opera deũ confitentur: q; magnificus enim sit, operũ & creaturæ magnificẽtia confitetur. Sed cõfitentur & sancti, quibus rex esse digna tur. Gloriã regni eloquunť, ne ignorata nõ desideretur usuris. Magnificentiã quoq; gloriæ regni dei nunciant, ne desperenť æterna. Dominatus etiã in generatione & generationẽ ostenditur, ut se dominatui subijciant coæterno. Atq; ita cognitio dei in operibus est, sanctorum officium in doctrina est, prophetię usus in prædicatione est, regni gloria in æternitate dominatus est. Dominatus æternitas eos necesse est habeat, in quos agať æternus. Atq; ad id spebus fidelibus expetendũ, adbortatio prophetæ continuo subiecta est: Fidelis dominus in uerbis suis, et sanctus in operib. suis.) Verborũ fides fortè nutaret, nisi sanctitas operibus esset admixta. Atq; ita sanctitas in operibus fidẽ confirmat in uerbis: ut de sancti fide in promissis non ambigas, cuius sanctitate utaris in rebus. Si enim sanctũ esse deum intelligimus per id quod nascimur, uiuimus, alimur, & copijs omnibus humanę naturę cõgruis abũdamus: sanctitas ita esse nõ potest infidelis in dictis. Scit propheta esse & aliud sanctitatis dei opus, in eo quod sequitur: Suffulcit dominus omnes qui ruunt, & erigit omnes elisos.) Adest omnibus dei sanctitas, & humanis auxilijs nõ subtrahit. Sed seruat etiam nunc iustitiæ & misericordiæ prophetationẽ. Suffulcit enim dominus non collapsos, sed cadentes. Quos & si trahat pronus naturæ lapsus in casum: pœnitẽtia tamen quæ autor est desinendi, ne penitus iam ceciderit, si stet in lapsu, suffulsit. Ruere enim nõ ruisse, potest in id cõfirmatũ esse ne ruerit. Sed & erigũtur allisi. Differt autẽ ui exteriore collidi, et ruisse suo casu. Alliditur nãq; ille, quẽ per diaboli instinctũ calens ætas præcipitauit in casum, quem ignoratio cõpulit in errorem, quem fraudulentis usa blanditijs naturę infirmitas egit in crimen. Hic potius eliditur q; ille qui uoluntate permanserit, quẽ initij usus oblectet, quem nõ pœniteat admissi: habet enim ueniam & apud deum solatium pœnituisse de gestis. Nec temperamẽto seueritatis indignũ est, quod per admissi dolorẽ affectum profiteť inuiti. Et cur cadẽtes suffulciat & allisos corrigat cõsequentibus docet dicẽs: Oculi omniũ in te sperãt domine, & tu das escam illorum in tempore oportuno. Aperis tu manũ tuam, et imples omnem animã benedictione.) Totis itaq; in deum allisi & cadentes oculis aspectent: neq; quisquam ita de se cõfidat, ut nõ semper cadere, semper se uereatur allidi. Ab illo sperãdum, ne casu periclitemur, ne allidamur infirmitate naturæ. Omnia autẽ nobis uitæ subsidia ex ipso sunt: cũ opportunitate fructuum indultis cibis uiuimus, cum manũ aperiẽdo animas nostras donis spiritualibus replet, & cũ ex uirtutis suæ fonte copia in nos eorũ quæ sibi beneplacita sunt exuberat. Quod utrũq; in his quæ cõsequuntur discernit ita: Iustus dominus in omnibus uijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.) Iustus in uijs est: cũ infirmitatẽ nostram in æternũ regnum suum cõfirmata donorum spiritualium communione deducit. Sanctus autẽ in operibus suis: cum uniuersis fructus in temporum oportunitate suppeditat. Sanctitatem suam in omnium alimonia

docens, iustitiam uero in teplendis beneplacito animis conseruans. Post hæc sequitur: Propè est dominus inuocantibus eum.) Non longe abest, qui per naturæ suæ uirtutem, & ipse ubiq; semper est, & totus semper ubiq; est, secun-
Act.17 dum illud Apostoli: Quia in ipso sumus, & in ipso uiuimus ac mouemur. Propè est ergo inuocantibus, cũ nihil sit quod sine eo sit. Sed quibus inuocãtibus prope sit ex subiectis docet: Omnibus inuocantibus eum in ueritate) Nõ ex ocio inuocantibus, neq; ex infidelis ambiguitatis incerto: sed uerum deum fideli inuocantibus ueritate. Et cum propè adsit, quid inuocantibus se in ueritate tribuat, demonstrat, dicẽs: Voluntatem timentium se faciet. Non turbidorum uoluntatem, neq; uitiosorum cupiditates deus faciet: sed timẽtium se. Per metum innocentes, per fidem honestas, per reuerentiam uerecundas, & uoluntates non ociosas, neq; mutas, neq; sperare aliquid a se quodam cõtemptu silentij dedignantes: sed quas eloquatur oratio, quas preces contestentur. Et ideo subiecit: Et orationem eorum exaudiet. Voluntas ergo ea à deo fit, quæ uoce orationis auditur. Sed quæ uoluntas fiet orantium? Et saluos, inquit, faciet eos. Hoc uolunt timentes deum, hoc ut audiantur orant: ut non dominetur eorum æterna mors, non in interitum perpetui iudicij deputentur, sed sub custodia dei tuti sint. Sequitur enim. Custodit dominus diligentes ipsum.) Saluos ergo faciet eos custodiendo, id est, æterni regni participes reseruando: sed eos qui & timebunt & precabunt & diligent. Dehinc sequitur: Et omnes peccatores disperdet.) Qui nec ut homines timuerint, nec ut subditi orauerint, nec ut donati uita mundoq; dilexerint. Conclusit autem propheta honoris debiti confessionem dicens: Laudationẽ domini loquetur os meum.) Laudasse non sufficit, nisi & laudare non desinat. Laudabit enim adhuc, cum iam tamẽ laudet. Sed cum ille laudet, omne quoq; ad benedictionẽ der humanum genus adhortatur: Et benedicat omnis caro nomen sanctũ eius.) Per officiũ sui & fidei constantiam semper quidẽ ille laudabilis: Sed propheta hoc curat, ut omnes deum benedicant, & optat. Non enim ait benedicent, tanquã certus sit id futurum, sed ex uoti affectu ait, benedicant: ut illud potius intelligeretur optare quàm confidere sic futurum. Deinde benedictionẽ non temporariã esse postulat, sed æternam, in seculum & in seculũ seculi. Nobis potius optandũ, ut in æternũ benedicamus æternũ: quia in æternũ benedicens, æterno ille necesse est maneat coæternus, domino scilicet nostro unigenito & primogenito dei filio Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorũ. Amen.

Psalmus CXLV. Psalmus Dauid Alleluia Aggæi & Zachariæ.

Lauda anima mea dominum, laudabo deum in uita mea, psallam deo meo quàm diu ero. & reliqua) Etiam huic psalmo addere aliquid translatoribus uisum est. Nam cum Hebræis solæ alleluiæ sit prælata confessio, illis placuit Aggæum & Zachariam in titulo anteferre. Hoc eo, ut Psalmum esse propheticum nosceremus: quia per hos prophetas, sub quibus ædificata rursum Hierusalem est, ipso illo tum tempore æternæ Hierusalem ædificatio prædicatur: etiam euangelio testante, cum ingressuro templum domino, & numulariorũ mensas, & ementiũ ac uendentium negocia subuersuro, ita scriptum est: Hoc autem factum est,
Zach.9 ut impleretur quod dictum est per Zachariam prophetam dicẽtem: Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, sedẽs super asinam & pullum nouellum subiugalẽ. Et ut arbitror huius Hierusalem potius & Sion regem psalmus ostendit, qui ita cœpit: Lauda anima mea dominum, laudabo dominum in uita mea, psallã deo meo q̃ diu ero.) Scienter & de prophetę doctrina dicto-

dictorũ ordinẽ tenuit. Primũ enim eam hortatur ad laudẽ, quæ in hanc est cõstituta naturã, ut maneat æterna: tũ deinde quia per donũ resurrectionis glorificato corpore totũ se ei meminerit coæternũ, tanquã de futuro confidens ait: Laudabo dominũ in uita mea. Nõ eñ ea uita quæ nũc est per infirmitates corporis sua est: Ab Adã nanq; ita cœpit, nõ cũ Adã inchoata est. Quam non uitam, sed mortẽ esse Apostolus nouit dicẽs: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. In hac ergo uita sua deũ, qualis primum in homine est cõstituta laudabit. Tũ tertio ne in hoc eodẽ nũc corpore irreligiosus existimaret, adiecit: Psallã deo meo q̃ diu ero.) In omni aũt hoc psalmorũ libro, in psallere religiosas operatiões corporis significari meminimus: apta & cõsona corporei motus uarietate placituri. Postq; stultas hominũ opiniones, & inanes in regũ nominib. religiões, quos sibi deos antiquitas cõfixit, redarguit dicẽs: Nolite cõfidere in principibus, in filijs hominũ, in quib. nõ est salus. Exibit spiritus eorũ, & reuertent in terrã suam, in illa die peribũt omnes cogitatiões eorũ.) Cõfidere uetuit in regibus. Et quib. regibus? Subiecit, et in filijs, inquit, hominũ. Et quibus filijs hominũ? quibus non est salus. Et cur salus non sit ostẽdit: Exibit spiritus eorũ, & reuertent in terrã. Et reuersuris in terrã quid erit? In illa die peribũt cogitatiões eorũ. Corruptę ipsi scilicet originis: quia esse filij hominũ perstiterũt, nec filij dei esse uoluerũt. Nullius quoq; salutis, quia exeũte spiritu, & in terrã corporib. dissolutis, cogitationes eorũ corporeæ atq; terrenæ cũ terreno corpore interibũt. Sed ut ita in istiusmodi reges fiduciã nõ cõferas, in quẽ sperandũ esse ostẽdit: Beatus cuius deus Iacob adiutor eius, spes eius in domino deo ipsius: qui fecit cœlũ & terrã, mare & omnia quæ in eis sunt. Qui custodit ueritatẽ in seculũ, facit iudiciũ his qui patiunt̃ iniuriã.) Non est caduca cogitatio in regẽ istiusmodi sperare: & spes illa non interit, quæ in creatorẽ cœli & terræ & maris & omnis uniuersitatis huius extenditur. Hic sperandus adiutor est, in quo dolus non est. Nam cũ secundũ prophetiã omnis homo mẽdax sit, ueritatẽ in seculo solus ille custodit: & custodiens ueritatẽ, iudiciũ facit ob eos qui patiunt̃ iniuriã. Beatus ille est, quẽ adiuuando ex Iacob fecit Israel. Spes eius æterna est, qui in creatore cœli & terræ marisq; confidit. Creator aũt horũ omniũ hic & uerus & iudex est, & ueritatem custodiendo & faciendo iudiciũ. Neq; solũ iudiciũ facit, sed etiam id quod sequit̃: Dat escã esurientib. Dominus soluit cõpeditos, dominus sapiẽtificat cæcos, dominus erigit elisos, dominus diligit iustos. Dominus custodit proselytũ, pupillũ & uiduã suscipiet, & uiã peccatorũ exterminabit.) Hęc quidẽ & corporaliter intelligere non ociosum est: Sed altius nescio quid & maius sermo cõplectit̃. Dat, inquit, escã esuriẽtib. Videamus quã escam, & quib. esurientibus. Et hæ equidẽ escæ corporales, nõ tamẽ semper præbent̃ à deo cũ esurit̃ à nobis. Annuũ nanq; hoc earũ munus est: & ideo intra tẽpus prębent̃ ut intra tẽpus ne quis esuriat. Est igit̃ alia esuritio, & sunt aliter esuriẽtes, quib. esuriẽtibus esca præbet̃. Scriptũ nãq; est in Amos propheta: Ecce induco famẽ super terrã, nõ famẽ panis, neq; sitim aquæ: sed famem ut audiat̃ uerbũ dei. Hanc igitur escã prædicationis esuriẽtibus dominus impertit: quæ cũ in cibũ fuerit assumpta, uincula diaboli resoluunt̃. Ligauit enim secundũ euãgelia decẽ & octo annis Abrahæ filiã. Cõpedes quoq; auaritię, libidinis, ebrietatis, cibus talis absoluit: & absolutis cõpedibus cæcis sapientiã prębstat. Si de corporalib. donis propheta loqueret̃, cõmemorasset potius cęcis lumẽ indultũ. Sed quia per cibũ uerbi esuritiõe depulsa, soluebant̃ cõpedes seculi: etiã cæcitas seculi sapiẽtię impertione depellitur. Alimur enim post ingentẽ famẽ diuinę cognitionis spiritualibus cibis: & cõpedibus quibus currere ad æterna non sinimur absolutis, discussa per indultã sapientiã cæcitate, creatorẽ nostrũ oculis intelligentiæ cõtuemur. Definit ergo

fames longa, compedes graues, cæcitas stulta, & id quod sequitur succedit: Allisi eriguntur, iusti diliguntur, aduenæ siue proselyti custodiuntur, pupillus & uidua suscipitur, & uia peccatorum disperdit. Quisquis ille est qui modo dei est, & si nõ uniforme tamen propriũ habet munus, ut allisus licet sit, nunc esuriat: si nunc cõpeditus & stultus sit, tamen erigi possit ne iaceat in æternũ: ut iustus ob iusticiã diligatur, ut aduena & si non tanquàm iustus diligitur, tamen uel ob hoc, quia aduenerit reseruet: Vt pupillus, quia patrẽ sibi diabolũ abiinauerat, exẽplo Apostolotũ non orphanus relinquatur: ut uidua suscipiatur in sponsam, postea quàm sibi in Christo confixus hic mundus est. Omnem enim credentiũ fidem, cui per adimpletionẽ temporũ lex tanquàm uir primus emortuus sit, uiduã Apostolus nuncupaint. Sed nõ solũ uidua suscipitur, sed etiam uia peccatorũ exterminat. Quibus in interitũ demersis, Hierusalẽ sancti illius regis ciuitas incolet. Non ista utique, quæ desolata & subuersa prophani parricidij luit pœnas. Cõclusit enim ita: Regnabit dominus in æternũ, deus tuus Sion in generationẽ & generationẽ.) Vbi illa Sion est in qua regnaturus est dominus? Nisi fortè in ea quæ prophetas occidit & lapidat eos qui ad se missi sunt? Hæc utique hodie iam nõ est. Et quomodo dominus in æternũ regnabit, regni sui sede subuersa? Sed regnabit in ea quæ mater cœlestis est: quæ uiuis ex lapidibus extructa & sanctis ciuibus plena per generationẽ legis & generationẽ fidei frequentabit, à domesticis dei & domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLVI. Alleluia Aggæi & Zachariæ.

LAudate dominũ quoniã bonus est psalmus, deo nostro iocũda sit laudatio. Et reliqua.) Post primã Hierusalem subuersionẽ traductoque in Babyloniã populo captiuo, ædificatã rursum eandẽ ciuitatem fuisse, & historia regnorũ & libri Esdræ loquunt. Sed hodie eandẽ nullam esse, rerũ fides edocet. Hoc idcirco prædiximus: ne quia trãslatoribus uisum est huic & anteriori psalmo in Aggæũ & Zachariã titulum præscribere, existimemus in illius tẽporis homines propheticę huius præscientiã cõuenire. Propheta enim nõ ignarus mysterij cœlestis, cũ in ædificatione dei ciuitatis humanã ædificationẽ inanẽ esse dixisset, cũ deo ciuitas nisi per ipsum ædificata æterna esse nõ posset, nõ nos nũc ad gratulationẽ ædificatę à deo rursum Hierusalẽ adhortaret, quã uane ab hominib. ædificari ante prædixerat. Quod si quis forte putabit id quod in alio psalmo ita dictũ est: Nisi dñs ædificauerit domũ, in uanũ laborãt qui ædificãt eã, Nisi custodierit ciuitatẽ, in uanũ uigilabit qui custodiet eã: idcirco dictũ fuisse, quia euersionẽ eius urbis in qua tẽplum ædificandũ esset, propheta prænosceret: meminisse hæc debet ita intelligẽs eundẽ hunc prophetã ædificationẽ eam quæ à Zorobabel secundo innouata est inanẽ & caducã futurã fuisse nõ ignorare potuisse: neque illã quæ à Salomõe cœpta est, non à deo institutã idcirco dixisse, quia per regẽ Babylonię esset destruenda, cũ post septuaginta deinde annos rursum eadẽ sit reformata. Hanc uero quæ à Zorobabel gesta est, esse ædificationẽ dei prædicatã, cũ exinde diruta & sine aliqua instauratione sit dissoluta. Et eam quã dirutã licet reuocatio iam sit cõsecuta, inanem atque humanã prædicasse: hanc uero quæ sine spe reformationis ceciderit, diuini operis perpetuitate renouari, hęc omnia intelligẽtiæ genera, stulta atque ridicula sunt. Laudat aũt propheta dñm ædificantẽ Hierusalẽ illam quæ secundum euangelia sancti regis est ciuitas: in qua per dñm resurgentes sancti demorant, quæ inuectũ pullo asinæ dñm & spe sanctorũ læta suscepit. Corporaliter tũ quidem tali uectione illã quæ occidit prophetas & lapidat Apostolos dñs ingressus est. Sed alterius ciuitatis erit illa lætitia. Ob illius ergo ædificationẽ prophetanos aduocat dicẽs. Laudate dñm quoniã bonus est psalmus, deo nostro iucunda

cunda sit laudatio.) Nō leuis gratulationis laus est, cuius psalmus bonus est. Et psalmus nō tam uocē ut frequenter diximus, q̃ corporeæ operationis officium significare solet. Deum enim non tam sermone q̃ re & gestis obedientiæ laudamus, ut mare & terra & cœlum deum non tam uoce q̃ officiorū suorū uicissitudine atq; obseruatione laudant. Aduocat igitur nos propheta ad dei laudē, quia bonus psalmus est: & optat ut huius boni psalmi deo nostro fiat iucunda laudatio. Scilicet ut placentia deo opera nostra sint, per quæ à nobis gestorū nostrorū laudaī obsequio. Aedificans Hierusalē dn̄s, & dispersiones Israel cōgregans. Qui sanat cōtritos corde & alligat cōtritiones eorū. Numerans multitudinem stellarū, & omnibus his nomina uocans.) Reuersutis de Babylonia in Hierusalem Iudæis sub Dario rege, edicto potestas data est reuertēdi. Neq; alibi tum q̃ in regni Babyloniæ finibus detinebanī. Ex qua ergo dispersione Israel cōgregatur: Nempe de ea de qua ait dn̄s: Emittet angelos suos cū tuba & uoce magna, & cōgregabit electos à quatuor angulis uentorū. Quorū cōgregatio cœtū sanctæ ciuitatis efficiet, quæ hodie per spei & fidei opus ædificaī in nobis. Et idcirco anterior ędificatio cōgregatio nō est, quia nos ad futurę ciuitatis cōgregatione dei misericordia per gratiā iustificationis ædificet. Cæterū si de terrena ædificatione loqueteī, prior fuerat cōgregatio prædicanda: quia nō nisi congregatus Israel Hierusalē ædificare posset euersam. Tenet deinde ordinē cōpetenter, dicens: Qui sanat contritos corde & alligat cōtritiones eorū.) Congregato eīn Israel & in unā quæ ædificaī ciuitatē collecto, omnes hamanæ infirmitates & labes corporeæ auferenī: absorpta eīn corruptione & omnib. humanæ naturæ uicijs deuoratis, incorruptio æterna & in nullis anxietatū mortib. cōterenda succedet. Venit enim dominus secundū euangelia sanare cōtritos corde, prædicare captiuis remissionē & cæcis uisum, dimittere cōfractos in requiē, prędicare annū domini acceptū, & diē retributionis. Et hæc quidē pro parte iā cœpta sunt quia per speculū & in ænigmate & in imagine futurorū secūdū Apostolū demōramur. Sed tamen nondū nobis eius tēporis fructus est, quo secundū prophetā dicere adepta spei cōsummatione possimus: Cōuertere anima mea in requiem tuā, quia dominus benefecit mihi. Quia eripuit animā meā de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu: Placebo domino in regione uiuorū. Sanata enim omnimodis cōtritione, & ne perpetuo tursum subeat alligata, bis omnib. humanarū passionū infirmitatib. liberati, placebimus deo in regione uiuorū, anima nostra in requiē suam, ex qua per transgressionē primi parentis sui Adæ electa est, reuertente. Sed post prædicationē sancti cordis, etiam id ad præconium diuinæ bonitatis adiectū est: Numerans multitudinē stellarū, & omnib. his nomina uocans.) Si laus deo ob ædificatam corporaliter Hierusalem deferī: quid hic numerus stellarum & omnib. bis nomina tanquā ad præcipuā diuini operis laudationē proferunī? Aut nunquid laudabilius deo est numerasse & nuncupasse stellas q̃ creasse, cum creatio & numerū fecerit, & nomina imposuerit, & uocabulis nomina numerumq; discreuerit? Sed numeranī hic stellæ quas Abrahā contuitus in cœlo est, quas Isaac accepit in semine, quas Paulus discreuit in gloria. Quod aūt nominib. suis uocenī, audiamus eum qui uocaturus est, dicit enim in euangelijs: Nolite mirari ista, quoniā uenit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient uocē eius & procedent. Vocantur ergo & prodeūt. Adeo aūt enumeranī per deū, ut capilli quoq; qui in singulis nobis innumerabiles esse existimanī, in numero sint eodē domino dicente: Nonne & capilli capitis uestri numerati sunt? Hoc deo potius dignū, hoc in misericordia eius prędicandū: ut eos quos cōtritos corde sanauerit, quorū alligauerit cōtritiones, nominib. uocet, ꝓprietate numeret, cœlesti luce clarificet. Ob quę mirabilia eius atq; preclara ait: Magnus dominus noster & magna uirtus eius, & sapiētiæ eius nō

est numerus. Suscipiens mansuetos dominus, humilians aũt peccatores usq; ad terram.) Hoc enim mansuetorũ proprium est, quia secundum euangelia mansueti possidebunt terram: ut digni apud deum sint nuncupatione, numero, claritate. Magnus est dominus, cũ dispersiones cõgregat. Magna uirtus eius, cum contrita clarificat. Innumerabilis sapiẽtia eius est, cũ uniuersa & nominib. discernit & numero. Sed qui suscipit mãsuetos, humiliat quoq; peccatores usq; ad terram. Post meritũ sanctitatis impietatis pœna subiecta est: cũ susceptis mãsuetis in claritate stellarũ, peccatores usq; ad terrã humiliati internæ legis iudicio destinãtur. Ob quæ nos tanquã cunctantes & hæsitãtes propheta cohortat̃ ad laudẽ dicens: Inchoate domino in cõfessione, psallite deo nostro in cithara. Qui operit cœlũ nubibus, qui parat terræ pluuiã: Qui producit in montib. fœnũ: Qui dat iumentis escam ipsorũ, & pullis coruorũ inuocantibus eum.) Frequenter admonet propheticus sermo, ut eũ uniuersitatis huius esse dominũ credamus, quẽ omnis lex deũ locuta est, qui se nuncupari deũ Israel uoluerit, ut nunc in eodem hoc psalmo cum dixisset: ædificans Hierusalẽ & congregans dispersos Israel, ad laudẽ eius cohortãs adiecit: Qui operit cœlũ nubibus, qui parat terræ pluuiam: ut nõ alius legis latæ & creationis istius deus posset intelligi. Ita aũt tẽperata doctrinæ istius ratio est, ut ea creationis enumeratæ & nomina cõmemorarent̃ & genera: quæ cum creatorẽ deũ esse latæ legis ostenderent, significationem tamẽ in se institutionis typicæ & propheticæ continerent. Et nunc confiteri deũ ob id admonemur, quia operit cœlũ nubibus, quia parat terræ pluuiã, quia ꝑducit in montibus fœnũ, quia dat iumẽtis escã ipsorũ, & herbã seruituti hominũ, & pullis coruorũ inuocantibus eum. In his eñi omnib. dei & prouidentia significat̃ & bonitas, ut subtecto nubibus cœlo terris pluuias infundat, ut uertices colliũ fœno uestiat, ut iumentis pabulũ præbeat, & auib. cibos præstet, quia ab eo alimoniã uniuersa quæ creauit expectẽt. Sed hęc omnia diligẽtius introspecta significationis alterius uirtutẽ in se habẽt. Scimus enim esse nubes quib. deus ne super uineã pluãt mandat, sicut per Esaiã dictũ est: Et nubibus mandabo, ne pluant super eã pluuiã: uinea eñi domini sabaoth domus Israel est. Nouimus nubes quæ præ fulgore eius in cõspectu domini transeunt: præ fulgore, inquit, eius in conspectu eius nubes transierunt. Nouimus nubes quas deus in ascensum suũ posuit. Et posuit nubẽ ascensum suũ. Nouimus nubes ad quas usq; dei ueritas est, Et usq; ad nubes ueritas tua. Et has nubes aliquot locis sanctorũ doctrinã significare ratio absoluta est: quæ ueritæ infidelibus pluere, eloquio arida impiorũ corda nõ rigant. Quæ cum dominus adsit esse cessabunt. Vt orto sole stellarũ lumẽ hebetatur, ita & doctrinę nubium domino ipso iam per se fulgente prætereunt. Per quas etiã ad dominũ conscendit̃, dum diuina prędicatio iter nobis regni cœlestis ostẽdit: & ideo hę nubes nobis positę sunt in ascensum. Veritas quoq; dei usq; ad nubes easdẽ est, quia in se uerã dei cognitionẽ hæc doctrina prophetica continet. Hæc ergo ad cõmemorationem dei laudũ creaturarum genera electa sunt: quæ cũ præconiũ in se creatoris ostenderent, parabolicam tamẽ, siue ut Apostolus ait allegoricam nobis doctrinam ita commemorata præberent. Cœlũ ergo nubibus subtegitur, id est prophetica doctrina rebus est subiecta diuinis. Pluuia terris infunditur, eloquia scilicet harum subtectarum nubiũ profundũtur: per quæ, infructuosi ipsi atque aridi ad eliciendos ex nobis fructus dono diuini imbris excitamur. Et hæc eloquia diuina tanquam imbrem intelligenda esse Moses testatus est, dicens: Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros uerba mea, ut pluuia super gramen. Hæc ergo terræ pluuia præparatur, per quam fœnum in montibus producitur, & iumentis in escam propriam præbet̃. Opinor fœcundiores esse montibus ualles, quæ circũiectorum

rum collium concauo decliui in se humore pinguescant. Et quid rationis est, ut ad escam iumentorum produci fœna laudentur in montibus? Et quanquã plures montes fœcundis uertricibus atq; herbidis sunt, tamen rerũ corporaliũ nominibus spiritualis doctrina conserta est. Producunt ergo montes iumẽtis in escam suam fœnum: sed montes qui exultauerunt sicut arietes, in quos frequenter propheta oculos erexit, dicens: Leuaui oculos meos in montes. Hi ergo montes, patriarcharum, prophetarũ, Apostolorum, martyrum altitudines, fœnum pecoribus producũt. Et quibus tandẽ pecoribus? Esaiam audiamus: Agnouit, inquit, bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israel uero me non cognouit. Et quia per hebetis naturæ irreligiosam ignorationẽ pecora sunt dicta, cibus quoq; eorũ significat̃ in fœno. Hoc ergo fœnũ, his iumẽtis præbetur in montib. In pluribus aũt codicibus insertũ hunc uersum deprehendimus, Et herbã seruituti hominũ: ut ea quæ superius dicta sunt, de homine dicta esse per nuncupationẽ ipsius hominis intelligerent. Sed nos non egemus hoc sensu. Nam licet non impediat adiectus: non tamen eum, tanquam non alijs ad huius intelligentiæ confirmationem uti possimus, amplectimur. Hic enim ordo dictorum est: qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiam, & reliqua. Si ergo per nubium pluuiam producto iumentis in montib. fœno, ut allegorica doctrina posset intelligi, hæc herba seruituti hominũ præbetur, qui pecudea ignoratione deposita, deum tandem rationabiliter cõperissent: siue, quod absolutius intelligi potest, in herba fructus humanis cibis præstiti edocentur, quia omnes fructus per herbam confirmantur in messem; deo utrunq; laudi est, infirmitati enim nostræ uel corporales cibos, uel spiritualia in prophetis uitæ pabula præbuisse. Sed id quod sequitur quomodo intelligi oportebit? Et pullis coruorũ inuocantibus eum.) Deum inuocare proprium hominis officium est, qui solus ex uniuersis animantibus particeps rationis effectus est. Coruorum uero pulli deum quomodo uocant? Et cur pulli coruorum potiusquam corui, quorum natura hebes, improuida, nulla dei cognitione donata sit? Aut quæ esca præbetur? Nunquid ut fœnum iumentis, & ut herba hominibus: sic corruptorũ cadauerũ fœtidas sordes deus orantibus se coruorũ pullis & pecudũ mortes ad cibũ uitæ præsentis impertiet? Hæc ita intelligere nõ dicã erroris, sed irreligiositatis extremæ est. Quid ergo intelligi oporteat, pro ut ipsi dono gratiæ cœlestis adepti sumus loquemur. Coruũ in forma peccatoris constitutũ esse, tũ cũ ex arca emissus nõ redijt, meminimus. Cum enim consistendi nusquã locus esset aquis in uniuersa diffusis, ipse colũba postea non reperta requie reuertente non redijt. Cum enim illic arca ecclesiæ formã habuerit, is qui ecclesiã cum nunq; alibi possit cõsistere dereliquit, peccatoris in eo exemplum est cõstitutũ: qui cũ nullã aliam præter q; ecclesiæ requiẽ habeat in seculo, mauult tamen in inanibus seculi demorari. Hãc quoq; auẽ legimus in pastũ Heliæ deputatã, cibos semper ei fuisse solitam inferre. Et hoc totũ, cum impijssime omnis populus & irreligiosissime diuersaretur. In famulatũ ergo tanti prophetæ hæc auis, quæ in forma peccatoris erat cõstituta, delecta est. Cum enim anterior populus improbabilis repertus est, tũ dei prædicatio qui cibus & esuritio est prophetarũ, per eorũ qui peccatores erant officia explet̃. Nos enim uel cæteri ante nos ex impudentib. & procacibus, & immũdis, & cruentis geniti atq; nati, tanquã pulli coruorũ deũ inuocamus, agnitione, cõfessione, famulatu: ut ex iumentis & pecorib. per agnitionẽ dei homines effecti, rationis scilicet participes, ex rationis ignaris, quib. quotidie à deo producente in prophetis doctrinæ prædicationẽ tanquã in montibus fœnum,

cibi

cibi cœlestis præbetur alimonia. Ut autem omnia hæc quæ allegorice cõmemorata sunt in profectum humanæ salutis geri intelligerentur, psalmi conclusione confirmat. Ita enim ait: Non in uiribus equi uoluntatem habet, nec in tabernaculis uiri beneplacitum est ei. Beneplacitũ est domino super timentes eum, & omnes qui sperant super misericordia eius) Contraria ista sibi sunt, si corporaliter intelligãtur. Quomodo enim deus iumentis fœnum producit in montibus, cui non est beneplacitum in equis? Necessitatis nanq; ministeriũ non prouidentiæ benignitas est, alimoniam præbere non placitis. Sed quia omnis dei misericordia curã habet humanæ salutis, allegorice superius dicta cõclusionis absolutione cõsummat. Non pecorũ speciẽ atq; uirtutẽ, nec preciosa rum domorũ deo ornamẽta placuisse, quę maxima est humanæ opinionis ambitio, habere nobiles equos, domos pulchras: sed placere tantũ timentẽ, sperãtem, & potestatẽ dei & misericordiã spe metuq; testantẽ. Misericors enim & potens est, qui dixit: Qui credit in me non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam. Est potens mortẽ demutare uita, & misericors iudicij amouere terrorẽ: dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus. CXLVII. Alleluia alleluia. Aggæi & Zachariæ.

Lauda Hierusalem dominũ, lauda deum tuum Sion. Et reliqua.) Et huic psalmo & ei qui ante superiorẽ fuit, Aggæi & Zachariæ cum in Hebraicis non extet nomen, ascribitur: & per hunc & per eos, sicut superius ostendi, æternæ Hierusalẽ prophetia posset intelligi. Lauda Hierusalem dominum, lauda deum tuum Sion. Non differt Hierusalem à Sion, nam secũdum locorũ nomina urbis ipsius locus idem est: sed nominum interpretatio geminam hanc eiusdem urbis commemorationem necessario desyderabat. Hierusalem enim est ciuitas pacis. Et quia domini nostri regnum in pace & unanimitate sanctorum est: & factus est, inquit, in pace locus eius: conuentus ille beatorum qui dei regnũ est, Hierusalem tanquam ciuitas pacis est dictus. Ciuitatem uero hãc uiuis, ut ait Apostolus, lapidibus extructam, sanctorum cœtus conformis gloriæ dei ex resurrectione cõsummat. Qui se qualis futurus esset per fidem in corpore domini ante speculatus est, & idcirco etiam Sion nuncupatur. Corpus quidẽ domini secundũ interpretationis uirtutem, quia in eo spem nostram fide contẽplamur in omnibus scripturis Sion nuncupari existimatur, quia Sion speculatio est: sed & ciuitas illa quæ Hierusalem est, quæ propter unanimitatem ciuitas pacis est, etiam propter conformationem in se corporis dei, in quo se ante speculata est, Sion nũcupatur. Et cuius gloriam adepta est, accepit quoq; eius & nomen. Ergo & conuentus ille pacificus, & gloria illa corporum demutato rum in Hierusalẽ, & Sion nomine, quod utrunq; unum est, non saxa inanima, neq; ædificationem hebetem, sed rationale animal fundamẽtorum uiuarumq; lapidesgemmarũ & ciues sanctitatis & dei in domesticos suos deputans hæc ciuitas est, quæ ex sensu beatitudinis suæ, & confessione præconij aduocatur ad laudem. Et propheta causam laudationis adiecit: Quoniã cõfortauit seras portarum tuarum benedixit filijs tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.) Hæc est illa beatæ terræ hæreditas, quam dominus in euangelio mansuetis spopondit, dicens: Beati mansueti, quoniam ipsi hæreditabunt terram. Plurimis in locis prophetæ beatitudinis huius tempus prædicauerunt, & firmitatem ciuitatis huius æternæ, cuius ista portæ & seræ confirmatæ sunt, ut aduersarijs nobis inimicisq; uirtutibus impenetrabilis, in uia, indissolubilisq; perseueret, nullis egens ad corporis animæq; substantiam

æternitate, firma, benedicta in incolis est, uoluntate pacifica, uitæ substantia copiosa. Sed ad hanc dei prædicationem etiam illud adiungitur: Qui emittit eloquiū suum terræ uelociter currit sermo eius.) Prædicationis regni dei non fuit lenta præparatio, sed in omnem terram indefessa mobilitate & celeri transcurrit. Vbi enim non statim cum dominus gloriam in corpore natus ostendit apostolicæ & propheticæ doctrinæ cursus egressus est? Per hanc nanq; uelocem transcursionem ædificatio beatæ huius ciuitatis est cœpta, quæ auditis opulentiæ suæ copijs ubiq; uiuis fidelium lapidibus structa usque ad incolatus sui plenitudinem comparatur, cuius in congregandis omnibus ex quatuor partibus mundi uelox sermo percurreret, rursum ad confrequentandam hāc beati regni ciuitatem cœtu consummatæ plenitudinis congregandis. Sed & prædicatio alia connectitur: Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit?) Vitæ uia, sicut dominus in euangelijs ait, angusta & tribulata est: neq; nisi per maximas difficultates & molestias hac ad cœlorum regnum uia pergitur. Quod quidem de molestijs huius seculi dictum fuisse intelligi oportet: per præsentes enim uexationes in requiem æternam aditur. Et quamuis rerum præsentium laboribus quasi quadā uiolentia asperrimæ hyemis uramur, tamen post harum præsentium acerbitatum rigores, deo eos resoluente, in placidis, & tranquillis, & serenis quiescimus: secundum enim dictum propheticum & allegoricam consuetudinem nūc in niue, & nebula, & crystallo, quæ omnia per naturam suam urunt atq; mortificant, secularium in nos molestiarum & calamitatum dolorem, & nocturnos ignorantiæ rigores significari credendum est. Scit hic idem propheta beatæ huius ciuitatis participē nequaquàm iam frigore isto iniuriæ secularis urendum, dicens: Per diem sol non uret te, neq; luna per noctem. Hæc enim omnia quibus per præsentes calamitates adurimur, rursum dei bonitate resoluti liquimur. Nix nanq; lanæ mollitudine defluens, tegens omnia intra se detinet: pruina quoq;, nebulæ descendentis cineris modo sparsa constringit: crystallum etiam ultra consuetudinem grandinis duratum, & in frusta solidatum habet in se & impetum, & rigorem. Et si hæc perpetuo permanerent, nunquid non uniuersa horū frigore perusta semper arerent? Quis enim ferre æternas corporis calamitates indeficientesq; posset, si series mali nostri sempiterna traheretˀ? Sed dissolutis infirmitatib. corporis, regni beati huius tempus æternū est, ubi non flendū, nō dolendū, non corporeæ cupiditatis demutatione labendū est: sed in his uiuendū, quæ inquit oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascēdit. Cessat in bonis futuris intelligentiæ auditus & aspectus: nec cōspectui subijcitˀ, nec auditu capitˀ, nec mente percipitur, quicquid illud beatis æternis, beatū æternumq; promittitˀ. Soluentur igitˀ hæc omnia niuis pruinę crystalli frigora tanquā flatu repēti: tum cū post hos secularis noctis rigores tempora illa regni æterni in unam atq; indemutabilē tranquillitatē dei spiritus tēperabit. Atq; ut sub niuis & nebulæ & crystalli frigore intollerabili si maneret, dei tamē spiritu in deliquiū soluendo, significasse illam æterni regni æterno populo beatā temperiē nosceremus, Psalmū propheta tali confessione conclusit:

Ante faciē frigoris eius quis sustinebit? Emittet uerbū suū, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Qui annunciat uerbū suū Iacob, iusticias & iudicia sua Israel.) Peculiaris hæc in Iacob & Israel dei uoluntas est, non in eū Israel, neq; in eū Iacob, qui hoc corporis nomē ad solatiū ueluti generosæ in se stirpis amplectitˀ: sed eū Iacob qui supplantauit priorem, qui primogenita spe æterni-

æternitatis emit; cui Israel de deo uidendo cognomē est, qui ipse Hierusalem & pacis est ciuitas, quia ædificatus supra petram fidei, confirmatis portarum seris fortiores portas portarū portas inferi obtinebit. Qui in uerbo congregatur, qui non inopia eget, non secularis rigoris frigore aduritur: sed liquefactis omnibus, & dei spiritu absolutis, tempore æternę serenitatis utetur, huic pronunciatur hoc uerbum. Hic per spiritualem intelligentiam has dei iusticias & iudicia expectat: consors boni huius nulla gens alia est, neq; hanc iudicij gloriam insidelitas irreligiosa cognoscit. In sua enim uenit & sui eū non receperunt. Quot quot receperunt, dedit his potestatē filios dei fieri: dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLVIII. Alleluia.

LAudate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis &c.) Superiores tres psalmi, quibus prophetia nos ad laudem domini aduocat, beatæ illius spei nostræ distributionem ipso collocationum suarum ordine sunt sequuti. Primus enim eorū ob spem ęternitatis, & cœlestis regni expectationem cantatus est. Secundus ob ædificationem sanctæ ciuitatis, & congregationem sanctorum, qui ad plenitudinem sanctæ huius ciuitatis conueniant, subsequutus est. Tertius iste iam ob gratulationem exædificatæ ciuitatis, & æterna pace fundatæ, & post seculi urens arens q; frigus cœlesti spiritu temperatæ, in hūc hymnum est comparatus. Doctrinæ ergo idem est ordo qui rerum. Nam secundū propheticam & apostolicam prædicationem, beati istius regni & ciuitatis æternæ in his ordo dispositus est, in resurrectionis demutatione, in cōgregatione sanctorum, in dominicorum ciuium cum frequentatione incolatu. Post quæ iam in æterna beatitudine omnibus constitutis, ad canendas dei laudes hoc consequenti psalmo chorus cœlestium uirtutū potestatumq; contrahitur: ut ob depulsam seculi uanitatem creatura omnis ex magnis officiorum suorum laboribus absoluta, & in beato regno æternitatis aliquando respirans, deum suum & lætabunda prædicet & quieta, & ipsa secundum Apostolum in gloriam beatæ æternitatis assumpta, cum ait: Etenim expectatio ipsius creaturæ reuelationem filiorū dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est, non sponte, sed propter eum qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem claritatis filiorū dei. Hinc ergo hymnus est libertatis indultæ, quod officiorum necessitate absoluta, & antea in usus humani subiecta seruitij, iam conformata tandem filiorum dei gloria in æternam beatitudinē creationum elementa requiescunt. Cuius beatitudinis longo iam diu secundum apostolum Petrum desiderio detinebantur, cū ait: Hæc quæ modo uobis nunciata sunt, per eos qui uobis spiritu sancto euangelizauerunt, quæ missa sunt è cœlo, in qua re concupiscunt angeli prospicere. Expectatio itaq; cœlestiū & beatitudo terrena, & corruptionis nostræ demutatio diuinarum creationum demoratur elementa, prospicere hanc euangelicæ prædicationis spem concupiscentia, gloriam suam ex gloriæ nostræ conformatione suscepturæ: qua iam secundum prophetiam psalmi adepta, in consonam laudem præceptæ beatitudinis aduocantur: Laudate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis.) & reliqua. Absoluto quidem ad intelligentiam sermone, propheta omnes cœlestes uirtutes adhortatur ad laudem non sine perfecta ratione doctrinæ. Primum enim errorem hunc humanæ ignorationis auertit, quo fortuitis concursibus hunc mundi habitum in se coiisse, atq; ita ex inordinatione in ordinē cōstitisse, quidam ausi sunt opinari. Tum quod alij hunc ipsum mundum deum esse

esse qui se agitet ac moueat, & inanimam temperiem cursu dimensæ rationis moderetur, existiment. Postremo quod quædam sibi ex his ipsis unusquisque legit elementis, aut cœlum, aut solem, aut aquam, aut aera, quibus dei honorē inani atq; impia religione deferret. Omnem igitur errorem ignorātionis exclusit, dicens: Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse præcepit & creata sunt. Nullus igitur hic fortuitorum concursus, nulla naturæ propriæ uirtus, nulla æternitatis ex semet substantia in his quæ creata docentur, admittitur. In quo dicto etiam id docetur, quod & Genesis distinxit, & euangelia testata sunt, & Apostolus prædicauit, dei iussu facta esse omnia, non per se extitisse, tanquam ipsa illa materia obedientiæ uitalis existeret, cum esse ac subsistere iubetur: sed omnia ex mādato creata esse, & dictum fuisse ab eo qui dicebat ut fieret. Ita enim Genesis est loquuta: Et dixit deus, & fecit deus. Et nunc propheta ait: Dixit & facta sunt. Non enim sibi præcepit ut fierent, sed sunt facta cum dixit: facta autem sunt per eum, de quo euangelista testatus est: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et Apostolus ait: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue sedes, siue dominatiōes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso condita sunt. Et sapientia de se ita loquuta est: Ego eram apud illum cōponens, mihi aggaudebat cum lætaretur orbe perfecto. Cessat ambiguitas intelligentiæ, & nunc ueteris testamenti autoritate coniuncta, patri filium ante seculum manentē in creandi mundi exordio adstitisse. Causam etiam propheta aliam laudē adiecit: Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit eum in seculum seculi.) Manent enim ex nihilo substituta, & gratiam ex eo quod sunt, creatori suo debēt: cum sensum uitæ suæ bonitate eius, & uirtutem, & scientiam, per quem uiuere seu sentire cœperunt. Viuunt aūt a deo, ut & in seculum seculi maneāt, & secundū Apostolum, reuelationem filiorum dei expectent, à corruptionis seruitio in conformem eorū gloriam liberanda. Contuēdum aūt est, in his creaturis quæ in seculum seculi sunt statutæ, neq; cœlum hoc quod firmamentum nuncupatur, neq; terram, quæ arida dicta est, cōmemoratā fuisse cum à propheta dictū sit: Ecce ego facio cœlum nouum, & terrā nouam. Et dominus in euangelio dixit: Cœlum & terra præteribunt, uerba aūt mea non præteribunt, de quibus non huius loci sermo est. Tantum illud ad admotitionem cōmemorandum à nobis fuit, non dissolubiles creationes nunc ad laudem dei fuisse numeratas, sed eas quæ in æternitatis sunt substantia constitutæ. Ac ne forte quod in æternum manerēt, naturale illis esse ex substantiæ suæ beatitudine crederetur, subiecit: Præceptum posuit, & non præteribit.) Vt hoc quod sunt, id est, ut maneant in æternum, non naturæ suæ esse intelligant, sed præcepti eius sit, qui potens sit rebus ex nihilo substitutis naturā æternitatis afferre. Non enim, inquit, præteribit præceptum, id est, mandati eius non erit finis: quia inæternum manent, quibus æternitatem uirtus æternitatis indulsit. Post quæ rursum terrena cætera aduocantur ad laudem, quæ & si non omnia sunt horum cœlestium & beatorum bonorum consortia, partim per irrationabilem sensum, partim per inanimalem naturam, partim per impietatis offensam: tamen deum per id quod talia sunt instituta, ipsa institutionis in se habitæ prouidentia prædicant. Ait enim ita: Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi, & reliqua. Omnia laudem dei concinūt, licet quædam sensu laudis carentia sint, sed per institutionis ordinem qualitatemq; gignēdi præconium creatoris ostendunt. Detenti in terra dracones, eorumq; plures in abyssis demersi: ut nos in-

 trame-

tra metum & religionem, dum ipsi intra abyssum terramq; religati impietatis nostræ pœnis præparant, coercerent. Natura ignis, niuis candor, crystalli glacies, procellæ spiritus, montium celsitas, distinctio collium, arborũ fructus, bestiarum uarietas, pecorum utilitas, serpẽtum nisus, uolucrũ uolatus, regum potestas, populorum famulatus, principũ dignitas, iudicũ æquitas, ætatum omnium & sexuum mores, studia, uirtutes. Hæc itaq; omnia in diuersos ineffabilesq; usus formata, distincta, animata perfecta, creatoris prouidentiã laudant: & eorũ quæ aut inanimalia, aut irrationabilia sunt qualis laudatio esset ostendit, dicens: Quæ faciunt uerbum eius, ut ex eo quod in hunc officiorum suorum sint ordinem constituta, præconium eius à quo ita sint instituta testentur. Regibus uero & cæteris talibus tanquã rationis cõsortibus, hæc laudandi causa proposita est: Quia exaltatum est nomen eius solius, cõfessio eius super cœlum & terram.) Et hic quidem deus regum, & populorũ, & principum, & iudicum & ætatum omnium cõstitutione laudabilis est, qui humanæ uitæ cursum tali diuersorũ officiorum temperatione continet. Tamen quia omnis superior laudatio beati illius regni tẽpus ostẽdit, hanc causam adiecit, quia exaltatum est nomen eius solius. Tum enim deus unus etiam ab inuitis, & intelligetur, & uidebitur, religato diabolo, & angelis eius pœnæ cũ eo æterni ignis addictis, & omni spiritualiũ nequitiarum potestate sublata, cum iam nõ peccatum, non mors, non terrenus hic mundus sit. Att enim: Confessio eius super cœlum & terram, & exaltauit cornu populi sui. Id est, in illo beatæ ciuitatis illius seculo, ubi cornu populi sui dominus exaltabit, & incorruptionem quæ significatur in cornu per honorẽ immortalitatis impertiet. Tum enim cœlum nouum & terra noua erit, cũ his præsentibus dissolutis, noua illa & æterna succedente, deo confessio eius super cœlum & terram reddetur: quia non in hoc seculo, neq; in hoc aere, sed in superioribus locis sedes beati illius regni est cõstituta. Et quia illud sanctorũ est regnum per quod regnante domino ad beatum regnum dei patris ascendent: psalmum ita propheta cõclusit, Hymnus omnibus sanctis eius, filijs Israel populo appropinquanti sibi.) Sanctorũ omnis hic hymnus est, qui deum nõ ut cæteri reges, aut principes, aut iudices pro uirtutis & confessionis admiratione laudent, sed pro gaudio consummatæ in se beatitudinis & gratulatiõe cantantiũ: Sancti scilicet, qui Israel filij sunt deo propinquantes, non illi utiq; de quibus dictum est: Plebs hæc labijs me honorat, cor aũt eorum longe est à me, sed hi qui merebuntur audire, Propè est dominus omnibus inuocãtibus eum. Illis ergo proprius hic hymnus est, qui deo propinquabunt, qui per hoc sanctæ Hierusalẽ regnum beatum æterno regno proximum, post regnũ domini nostri Iesu Christi in regnũ dei patris domino congregante transibũt, apostolo dicente: Cum tradet regnum deo patri, cum euacuauerit omnem principatum & omnem potestatem & uirtutẽ. Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Omnes enim subijciet sub pedibus eius. Nouissima enim euacuabitur mors. Cum dixerit: omnia sunt subiecta præter illum qui ei subiecit omnia, tunc ipse subiectus erit illi qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus, hic ergo populus est propinquãs regno dei patris per regnũ filij dei proximus. Regnat itaq; dominus traditurus deo patri regnum: non regni potestate cariturus, sed nos qui regnũ eius sumus, deo patri traditurus in regnũ. Regni traditio nostra prouectio est, ut qui in regno filij erimus, in regno quoq; simus & patris: digni per id regno patris, quia digni regno erimus & filij, proximi tũ patris regno cum filij erimus regnum: qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psal-

Pſalmus. CXLVII. Alleluia.

Antate domino cãticum nouũ, laus eius in eccleſia ſanctorũ. Et reliqua. Superius omnẽ creationũ diuerſitatem ad laudẽ dei creatoris eſt adhortatus: & ordo à cœleſtibus cœptus cuncta terræ ac maris, & aeris animantia percurrit, uniuerſo quoq; genere ætatũ ſexuũ, poteſtatũ ad honorẽ debitẽ confeſſionis admonito, ut gloriam eius, qui ſe ad uitam animaſſet, firmaſſet, ornaſſet pius gratiarũ ſermo celebraret. Poſtquam (ut dignum fuit) propheta pſalmi huius fine proprium officij ſui munus expleuerat, omnibus quidem ad laudem diuinam adhortatis, hymnum tantum eſſe ſanctorum eius oſtendit. Filijs ſcilicet Iſrael populo qui fieret deo proximus, cum uniuerſitas omnis deum ex uitæ ſuæ ſenſu, & gratulatione laudaſſet, Iſrael tamen eius ſolus appropians hymnum de cognitionis ac dignationis diuinæ familiaritate cantaret. Poſt quæ nunc ad cantandũ deo nouum canticum.

Aberat finis huius operis, quod extremæ paginæ ferè ſoleant, uel elabi, uel exſcindi.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE PATRIS ET FILII VNItate, & aliquot locorum ſacræ ſcripturæ interpretatio.

Evs qui ubiq; eſt, & ubiq; totus eſt, ita regionem intelligentiæ excedit, extra quem nihil eſt, cui ſemper eſt ut ſem per ſit, ut hoc modo ſe uelit in ueritate ſacramẽti intelligi. Hoc imperſpicabilis naturæ eſt nomẽ in patre, quod deus inuiſibilis, ineffabilis, infinitus: ad quẽ & eloquẽdũ ſermo ſileat, & inueſtigandũ ſenſus hebeſcat, & cõplectẽdũ intelligentia coarteẽ. Deficit ergò in nuncupatione cõfeſſio, & quicquid illi ſermonũ aptabitur, deum ut eſt, quantusq; eſt, non loquetur. Perfecta ſcientia eſt, ſic deũ ſcire, ut licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem ſcias. Credendus eſt, intelligendus, adorandus eſt, & ijs officijs eloquendus. Eſt autem filius progenies ingeniti, unus ex uno, uerus à uero, uiuus à uiuo, perfectus à perfecto, uirtutis uirtus, ſapientiæ ſapientia, gloria gloriæ, imago inuiſibilis dei, forma patris ingeniti. Habet igitur natiuitatis huius uterq; ſecretum. Et ſi quis forte intelligentiæ ſuæ imputauerit generationis huius ſacramentum non poſſe conſequi, cum tamen & pater ſit abſolute intellectus & filius, nec maior eo, nec minor, ſine dolore à me audiet ignoro, ego neſcio, non requiro. Conſolabor me tamen: Archangeli neſciũt, Angeli non audierunt, Propheta nõ ſenſit, Apoſtolus interrogauit, filius ipſe non ædidit. Ceſſet dolor querelarum. Non te quiſquis es qui hæc quæris, reuoco in excelſum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum. Hęc de natura diuinitatis attigimus, non ſummã intelligentiæ comprehendentes, ſed intelligentes incõprehenſibilia eſſe quæ loquimur. Nullum ergo, dicis, officium fidei eſt, ſi nil poterit cõprehendi. Imo hoc officium fides profiteatur. Deinde quæritur incomprehenſibile ſibi eſſe ſe ſcire. Supereſt de inenarrabili generatione filij adhuc aliquid, imò aliquid illud adhuc totũ eſt. Aeſtuo, differor, hebeſco, & unde incipiam neſcio: Neſcio enim quando natus ſit filius & nefas mihi eſt ſcire quando natus ſit filius. Quem imprecer? quem implorem?

ex quibus libris ad tantarum difficultatum narrationem uerba præsumam? Et uoluam omnẽ Græciæ scholam? Sed legi: Vbi sapiens? ubi scriba? ubi cõquisitor seculi? In hoc ergo mundo Sophistæ multi & sapientes sunt, sapientiã autem dei reprobrauerunt. Scribam legis consulam? Sed ignorat, & crux Christi scandalum est. Hortabor forte uos conniuere, & tacere? Quia ad uenerationem eius satis sit, quod in Euangelijs prædicatur tanta inter homines fecisse stupenda prodigia. Consistit enim mecum in patrocinium meditatarum difficultatum, piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, ueste humida, pedibus limo oblitis, totus è naui. Quærite & inuenite, utrum mirabilius fuerit, mortuos suscitasse, an imperito scientiam istius doctrinæ intimasse. Ait enim: In principio erat uerbum. Transeuntur tempora, transmittuntur secula, tolluntur ætates: piscator meus illiteratus liber à tempore est, uicit omne principium. Tractantes ante paucos dies de indifferenti natura dei patris, & dei filij, & quod dictum est: ego & pater unum sumus, demõstrauimus filium non ad solitarium deum proficere, sed ad unitatem indiscretæ secundũ generationem diuinitatis: dum neq; aliunde, quàm ex deo natus est, et ex deo deus non potest non id esse, quod deus est. Percursisq;, etsi non omnibus, tamen ad intelligentiam sufficientibus, dictorum diuinorum atq; Apostolicorum testimonijs, quibus inseparabilis natura ac potestas patris & filij docebatur, usq;
Col. 2 ad hunc apostolicæ fidei locum uenimus quo ait: Videte ne quis uos decipiat per philosophiam, & inanem deceptionem, secundum traditionẽ hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum; quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. In quo per inhabitantem in eo corporalem diuinitatis plenitudinẽ, uerum & perfectũ, & paternæ naturæ deum demonstrari docuimus. Ita & inhabitans plenitudo nec diuersum intelligeretur, nec unicũ: cũ & corporalis habitatio proprietatẽ naturalis unitatis in deo, qui ex deo substitisset, doceret: & habitans in Christo deus, subsistentis Christi natiuitatem dum eius est & habitator, ostẽderet. Per quod impietati eorum satis superq; arbitror fuisse responsum, qui id quod à domino dictum est: Qui me uidit, uidit & patrẽ, Et: Pater in me, & ego in patre, Et: Ego & pater unum sumus, Et: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, ad unitatem & concordiam uoluntatis tantum referrent: ut quia dicti fides maneret, tamen dicti intelligentiam fallacis doctrinæ religio ementita corrumperet. Et cum negari non posset in ijs uoluntatis assensus, in quibus naturæ unitas prædicatur: ad abolendam tamen eam, quæ secundum natiuitatem est unitatem, societas tantũ concordiæ crederetur. Sed beato Apostolo post multa naturalis ueritatis non ambigua præconia, corporaliter habitantis diuinitatis plenitudinem in Christo docẽte, abscissa est omnis impietas falsæ assertionis: cum naturalem unitatem incorporalis diuinitatis habitatio corporaliter efficeret, ut id quod non solus est filius, sed quod in eo manet pater; neq; solum manet, sed & operatur & loquitur, neq; solum operatur & loquitur, sed & uidetur. Ne sint nuncupatiua, sed uera: dum habet in se per sacramentum natiuitatis & uirtus uirtutẽ, & potestas potestatem, & natura naturam tenens per natiuitatem ipsa. Quod cum est, & ex se per imaginem referens quod in se est, dum & imago est autoris, & ueritas: Quia perfecta natiuitas perfectam imaginem præstat, & plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitãs, naturalem obtinet ueritatem. Et hæc quidem quamuis ita se, ut sunt, habeant: quia naturalis ex deo deus non potest nisi in ea natiuitatis suæ natura esse, qua deus est, & uiuentis naturę indifferẽs unitas inseparabilis à se est sub uiuẽtis natiuitate naturæ: tamen per fidei euangelicæ

saluta

salutarem confessionem subrepunt Hæretici ad ueritatis excidiũ, ut naturalẽ filio detrahant unitatẽ, dum aliter atq; ad aliud dicta, aliter atq; in aliud intelligenda componunt. Negantes itaq; dei filium, utuntur ea autoritate qua dixerat: Quid me dicis bonũ? nemo est bonus, nisi unus deus. Vt quia unũ deum professio eius locuta sit, quicquid illud exinde in dei nomine erit, iam non in natura dei maneat, quia deus unus est. Atq; ut id quod ipse deus dicitur, nuncupatione potius, q̃ ueritate sit, hinc confirmare nituntur, quia dixerit: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et ut extra proprietatem ueri dei sit, id adijciunt: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quid quod & illud: Quia uado ad patrem, quoniam pater maior me est. Postremo iam quasi indissolubili abnegatæ diuinitatis professione subuertisse se fidem ecclesiæ gloriantur, cum relegunt: De die autem illa, & hora, nemo scit, neq; Angeli in cœlis nec filius, nisi pater solus. Non enim uidetur exæquabilis per natiuitatẽ esse natura, quæ ignorationis sit necessitate diuersa: Et pater sciendo, & filius nesciendo manifestent dissimilitudinem diuinitatis: quia & ignorare deus nihil debeat, & ignorans non comparandus sit scienti. Sed hæc omnia nec rationе intelligentes nec temporibus discernentes, nec sacramentis euangelicis apprehendentes, nec dictorum uirtutibus sentientes, stulto atq; imperito furore aduersus diuinitatis naturam loquuntur, ad implendas aures ignorantiũ sola hæc & nuda memorantes, aut absolutionibus eorum tacitis, aut causis cũ dictorum intelligentia, ut ex propositis, aut ex consequentibus expectetur. Quorum quidem superius memoratorum rationem ex ipsis uel Euangelicis uel Apostolicis professionibus præstituri, admonendos esse omnes communis fidei existimamus, ut in qua confessione æternitas uitæ est, in eadem sit intelligentia æternitatis. Nescit plane uitam suam, nescit, qui Christum Iesum ut uerum deum, ita & uerum hominem ignorat. Et eiusdẽ periculi reatus est, Christum Iesum, uel spiritum deum, uel carnem nostri corporis denegare. Omnis ergo, inquit, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cœlis: Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis est. Hæc uerbum caro factũ loquebat̃, & homo Christus Iesus dominus maiestatis docebat, mediator ipse in se ad salutẽ ecclesiæ constitutus, & ipso illo inter deum & homines mediatoris sacramento utrunq; unum existens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis naturæ utriusq; res eadẽ est. Ita tamen, ut neutro careret in utroq;, ne forte deus homo nascendo esse deus desineret: & homo deus rursum manendo homo non esset. Hæc itaq; humanæ beatitudinis fides uera est, deũ & hominem prædicare, uerbum & carnem cõfiteri, neq; deum nescire quod homo sit, neq; carnem ignorare quod uerbũ sit. Quũ aũt contra naturam sensus nostri deus manens homo nascitur, iam non est contra naturam spei nostræ, ut natus homo deus maneat: cum potior natura in inferiorem nata, fidem præstet inferiorem in naturam nasci posse potiorem. Et quidem secundum legem & cõsuetudinẽ mundi, promptius magis spei nostræ, ut natus homo deus maneat, q̃ diuini sacramenti effectus est. Namq; mundus in ijs quæ nascunt̃, habet incrementi uirtutẽ, non habet diminutionis potestatẽ. Cerne arbores, sata, pecudes, ipsum quoq; participẽ rationis hominem contuere, semper proficit augmento, nunq; uero diminutione contrahitur, nec sese caret quod excreuit in sese. Nam tametsi & ætate marcescat, aut morte perimatur, habet quidem aut diminutionẽ in tempore, aut finem in constitutione uiuendi. Cæterum hoc quod sit non habet in uirtute non esse, ut nouum se per diminutionẽ

condat ex eodem, id est, ut ex sene decedat in paruulum. Naturæ ergo nostræ necessitas in augmentum semper mundi lege profecta, non impudentem profectum naturæ potioris expectat, cui & incrementum secundum naturam est et diminutio contra naturam est. Deo itaq; proprium fuit, esse aliud quàm manebat, nec tamen non esse quod manserat: nasci in hominem deum, nec tamē deum esse desinere, contrahere se usq; ad conceptum & cunas, & infantiam, nec tamen dei potestate decedere. Hoc non sibi, sed nobis est sacramentum: neq; assumptio nostra deo profectus est, sed contumeliæ suæ uoluntas nostra prouectio est: dum nec amittit ille quod deus est, & homini acquirit ut deus sit. Natus igitur unigēitus deus ex uirgine homo, & secundum plenitudinem temporum in semetipso perfecturus in deum hominem, hunc per omnia Euāgelici sermonis modum tenuit, ut se dei filium credi doceret, & hominis filiū prædicari admoneret: loquutus & currens homo, uniuersa quæ dei sunt loquens, deinde & gerens deus uniuersa quæ hominis sunt: ita tamen, ut ipso illo utriusq; generis sermone nunquam sine significatiōe & hominis loquutus & dei sit. Vno tamen deo patre semper ostenso, & in natura unius dei per natiuitatis ueritatem professo: nec tamen se deo patri non filij honore, & hominis conditione subdente, cum & natiuitas omnis se referat ad autorem, & caro se uniuersa secundū deū profiteatur infirmā. Hinc itaq; fallendi simplices atq; ignorantes Hæreticis occasio est, ut quæ ab eo secundū hominem dicta sunt, dicta esse secundū naturæ diuinæ infirmitatem mentiantur. Et quia unus atq; idem est loquens omnia quæ loquitur, de seipso omnia eum locutum esse contendant. Nec sanè negamus, totum illius uiri qui eius naturæ est, fuisse sermonem. Sed si Iesus Christus & homo est & deus, & neq; cum homo sit, tum primum deus, neq; tum cum homo, tum non etiam & deus: neq; post hominem in deo nō totus homo, totus deus, unū atq; idem necesse est dictorū eius sacramentum esse quod generis. Et cum in eo secundum tempus discernis hominem à deo, dei tum atq; hominis discerne sermonem. Et cum deum atq; hominem in tempore confiteberis, dei atq; hominis in tempore dicta dijudica. Cum autem ex homine et deo rursus totius hominis, totius etiam dei tempus intelligis, si quid aliud ad demonstrationem eius temporis dictum est, tempori coaptato quæ dicta sunt: ut cum aliud sit ante hominem deus, aliud sit deus & homo, aliud sit post hominem & deum totus homo, totus deus, non confundas temporibus in generibus dispensationis sacramentum: cum pro qualitate generum ac naturarū, alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse non nato, alium adhuc morituro, alium iam æterno. Nostri igitur causa hæc omnia Christus Iesus manens quod erat, & corporis nostri homo natus secundum consuetudinem naturæ nostræ locutus est, non tamen omittens non naturæ suæ non esse quod deus est. Nam tametsi in partu, & passione, & morte naturę nostræ res peregerit, res ipsas omnes tamē uirtute naturę suæ gessit, dum sibi ipse origo nascendi est, dum pati uult, quod eum pati nō licet, dum moritur qui uiuit. Et tamen cum hæc deus per hominem agit, per se natus, per se passus, & ex se mortuus: non & hominem se non egit, dum & & natus & passus, & mortuus est. Hæc autem ante conditionem mundi sacramenta sunt cœlestium mysteriorum constituta, ut unigenitus deus homo nasci uellet, mansuro in æternum in deo homine: ut deus pati uellet, ne passionibus humanæ infirmitatis diabolus desæuiens, legem in nobis peccati deo infirmitatem nostram assumente redimeret: ut deus mori uellet, ne qua insolens potestas aduersus deum esset, neq; creatæ in se uirtutis posset usurpare naturā

cum

cum se immortalis deus intra legẽ mortis habuisset. Nascitur itaq; deus assumptioni nostræ, patitur uero innocentiæ, postremo moritur ultioni: dum & homo noster in deo permanet, & infirmitatũ nostrarũ passiones deo sociæ sunt, & spiritalis nequitiæ ac malitiæ potestates triumpho carnis deo per carnẽ moriente subduntur. Huius ergo sacramenti Apostolus conscius, & per dominũ ipsum fidei scientiam adeptus, cum non ignoraret incapacẽ esse mundũ & homines eius philosophiæ ait: Videte, ne quis uos seducat per philosophiam, & inanem deceptionem secundũ traditionem hominũ, secundum elementa mũdi, & non secundũ Christum: quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti qui est caput omnis principatus & potestatis. Exposita itaq; habitantis corporaliter in eo diuinitatis plenitudine, sacramentum assumptionis nostrę continuo subiecit, dicens: Et estis in illo repleti. Vt enim in eo diuinitatis est plenitudo, ita nos in eo repleti sumus. Neq; sanè ait, estis repleti, sed in illo estis repleti: quia per fidei spem in uitã æternã regenerati, ac regenerandi omnes nunc in Christi corpore manent, replendis postea ipsis non iã in eo, sed in ipsis secundũ tempus illud de quo Apostolus ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ cõforme corpori claritatis suæ. Nunc igitur in eo repleti sumus, id est, per assumptionẽ carnis eius, in qua diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat, & huius spei nostræ non exigua in eo potestas est. Nam quod repleti in illo sumus, hoc est caput & principiũ omnis potestatis, secundũ illud: Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiũ terrestriũ, & infernorũ. Confessio enim hæc erit, quia, Iesus in gloria est dei patris, & natũ in homine, iam nõ in infirmitate nostri corporis manere, sed in dei gloria. Et hoc lingua omnis confitebit̃. Et cũ cœlestia & terrestria genua flectent: hoc caput omnis principatus & potestatis est, ut & omnia genu flectẽdo subiecta sint, in quo sumus subiecti, & cui sumus subiecti, & quia per habitantẽ in se corporaliter diuinitatis plenitudinem, in dei patris sit gloria confitendus. Demonstrato autem & naturæ suæ & assumptionis nostræ sacramentoũ, c in eo plenitudine diuinitatis manente, nos in eo per id quod homo natus est repleamur, reliquam dispensationem salutis humanæ exequitur dicẽs: In quo & circuncisi estis, circuncisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione Christi, consepulti ei in baptismate, in quo & conresurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit eum à mortuis. Circũcidimur itaq; non circuncisione carnali, sed circuncisione Christi: id est, in nouum hominem renati. Cum enim consepelimur baptismati eius, mori nos necesse est ueteri homini, quia regeneratio baptismi resurrectionis est uirtus. Et hæc resurrectio Christi est, non expoliari carne præputij, sed totos cõmori ei, & per id postea totos uiuere: In eo enim resurgemus, per eius fidẽ qui cũ suscitauit à mortuis. Credendus ergo deus est, cuius operatione Christus excitatur à mortuis, quia fides ista conresurgit in Christo, consummaturq; deinde omne adsumpti hominis sacramentum. Et uos mortui, inquit, cũ essetis in delictis, & præputio carnis uestræ, uiuificauit cum illo donans nobis omnib. delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum in sententijs, quod erat cõtrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, exutus carne, & potestates ostentui esse fecit, triumphatis eis in semetipso. Apostolicã fidem seculi homo non capit, & sensus sui dicta alius præterq; ipsius sermo nõ explicat. Deus Christũ à mortuis excitat, Christum, in quo corporaliter diuinitatis plenitudo inhabitat: sed cõuiuificauit nos in illo, donans nobis peccata, & delẽs chirographũ legis peccati, ꝙ per sentẽtias anteriores contrariũ nobis erat. Hoc tollens de medio, & cruci affigẽs, mortis lege carne se spoliãs, potestates

ostentui reddens, triumphatis ijs in semetipso. At de triumphatis potestatib. in seipso, atq; ostentui redditis, deletoq; chirographo, uiuificatis uobis, iam superius tractauimus. Hoc uero sacramentum quis uel apprehēdet, uel eloquetur? Suscitat operatio dei Christum à mortuis, & hæc eadem operatio donat peccata, delet chirographū, affigit cruci, carne se exuit, potestates ostētui reddit, & de ijs in semetipso triumphat. Habes operationē dei, Christū à mortuis excitantis: habes & Christum hæc ipsa in se, quæ deus operatur, operantem. Christus enim mortuus est, carne se expolians. Tene ergo Christū hominē à deo excitatum, tene deum Christum salutis nostræ operationes cū esset moriturus operantē: ut cum hæc deus operatur in Christo, operans licet deus, spolians se tamen Christus carne moriturus sit. Et cum mortuus sit Christus, operans ante mortē deus, mortuū tamen Christū operatio dei exciret, cum ipse sit Christū à mortuis excitās, qui est ante mortē Christi operatus, & idem sit spolians se carne moriturus. Iam ne Apostolicæ fidei sacramentū intelligis? iam ne Christū cognitū habes? Quæro enim à te, qui sit carne expolians? & quę sit caro illa spoliata? Duplicis enim ab Apostolo teneo intelligentiæ significationem, spoliatæ carnis, seq; carne spoliantis: Et inter hæc Christū audio per operationē dei à mortuis excitatū. Et cum sit Christum à mortuis excitans deus, sitq; & Christus excitatus à mortuis, interrogo, quis est carne se spolians? & quis est Christū à mortuis excitans, nosq; uiuificans cum Christo? Si enim nō idem est Christus mortuus, qui est caro spoliata, carnis spoliatæ nomen ostende: & rursum naturam eius qui se carne spoliauit expone. Eundē enim esse inuenio deum Christū à mortuis excitatū qui se carne spoliauit: & rursum spoliatam carnē Christū à mortuis excitatum: deinde principatus & potestates ostentui reddentem, & triumphantē reperio in semetipso. Sentis ne quòd à se differat caro spoliata, & carne se spolians? In semetipso enim triumphat, id est in ea qua se carne spoliauit. Vides ne ita deum & hominem prędicari, ut mors homini, deo uero carnis excitatio deputetur? Non tamen ut alius sit per quē mortuus resurgat: Spoliata enim caro Christus est mortuus, & rursum Christū à mortuis excitans idem Christus est carne se expolians. Naturā dei in uirtute resurrectionis intellige, dispensationē hominis in morte cognosce. Et cū sint utraq; suis gesta naturis, unū tamen Christū Iesum eū esse memento, qui utrunq; est. Quanq; enim meminerim frequenter ad deū patrem per Apostolum referri Christum à mortuis excitatū: sed nō est Apostolus extra Euangelicam fidem dictis suis ipse contrarius, maxime domino dicente: Propter hoc diligit me pater, quod ego pono animā meā, ut iterū sumam eam: nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me: potestatem habeo ponendi eam, & iterum sumendi eam. Hoc mandatū accepi à patre. Vel cū postulatū ab eo esset, ut signū ad fidē de se ostenderet, ait de templo corporis sui: Soluite templū hoc, & in triduo excitabo illud. Cum enim & per accipiendæ animæ potestatē, & per suscitandi templi uirtutē unū sibi resurrectionis suæ deum doceat, totū hoc tamen ad mandati paterni referens autoritatē, non contrarie intelligitur Apostolus, Christum dei uirtutē, & dei sapiētiam prædicasse, omnemq; operis sui magnificentiam per id ad gloriā patris retulisse: quia quicquid gerit Christus, uirtus dei & sapientia gerit, deus sine dubio gerit, cuius & sapientia & uirtus est Christus. Deniq; nūc per operationē dei excitatus Christus à mortuis est, quia opera dei patris ipse natura à deo nō differente operatus est: & in eo deo fides est resurrectionis, qui Christū suscitauit à mortuis. Hanc ergo Apostolus geminæ in Christo significationis tenuit prædicationem, ut & infirmitatē

in eo

in eo hominis, & uirtutem dei ac naturam doceret, secũdum illud Corinthijs
dictũ: Nam & si crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei. Mortem
infirmitatem ostendens. Et illud ad Romanos: Quod enim mortuus est pec-
cato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit deo: Sic & uos deputate uos-
metipsos mortuos quidem esse peccato, uiuere autem deo in Christo. Mortẽ
peccato, id est, corpori nostro ascribentes, uitã aũt deo, cui est naturale quod
uiuit, & per id corpori nostro mori oportere, ut deo uiuamus in Christo Iesu
qui peccati nostri corpus assumens, totus iam deo uiuit, naturæ nostræ socie-
tate in cõmunione diuinæ immortalitatis unita. Hæc igitur demõstrãda à me
paucis fuerũt, ut utriusq; naturæ personã tractari in domino Iesu Christo me-
minissemus, quia qui in forma dei manebat, formã serui accepit, per quam o-
bediens usq; ad mortẽ fuit. Obedientia enim mortis non est in dei forma, sicu
ti nec dei forma inest in forma serui. Per sacramentum aũt Euangelicæ dispen
sationis non alius est in forma serui, q̃ qui in forma dei, quanq; tamen formã
serui accipere, & in forma dei manere non idẽ sit: Cumq; accipere formã serui
non nisi per euacuationem suam non sit impotens, qui manebat in dei forma,
non conueniunt sibi formæ utriusq; concursu, sed non alius est atq; diuersus,
& qui se exinaniuit, & qui formã serui accepit. Accepisse enim nõ potest eius
esse qui non sit, quia eius sit qui subsistat accipere. Ergo euacuatio formæ non
est abolitio naturæ: quia qui se euacuauit, non caret sese: & qui accepit manet:
& cũ ipse sit euacuans, & accipiens, habet quidẽ in eo sacramentũ quod ipse
euacuet & accipiat: non tamẽ habet interitũ, ne non extet euacuans, & ne nõ
sit accipiens. Itaq; euacuatio eò proficit, ut proficiat forma serui, non ut Chri-
stus, qui in forma dei erat, Christus esse nõ maneat, cũ formã serui nõ nisi Chri
stus acceperit. Qui cum se euacuauerit, ut manẽs esset in spiritu, idẽ Christus
homo est factus in corpore: demutatio habitus, & assumptio naturæ naturam
manẽtis diuinitatis nõ perimit: quia unus atq; idẽ Christus sit & demutãs ha-
bitum, & assumens. Ostensa itaq; sacramẽtorũ dispẽsatione, per quã Hæretici
ignorãtes quosq; fallerẽt, ut ea quę pro assumpti hominis natura dicta gestaq;
sunt, omnia infirmitati diuinitatis ascriberent, & formæ dei deputarent quic-
quid formæ serui aptatũ proprie est: nunc ipsis propositionib. eorũ respondẽ
dum est. Tutò enim dictorum singulorum genera dijudicabuntur, cum uer-
bum & carnem, id est, deum & hominem Iesum Christum sola fide sit confite
ri. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christum ex eo negandum per na-
turam Hæretici existimant, quia dixerit: Quid me dicis bonum? nemo est bo-
nus, nisi solus deus. Omnis responsionum ratio necesse est ut ex interrogatio-
num causis proficiscatur: ad id enim respondebitur, unde quæritur. Et primũ
requiro à dicti huius calumniatore, utrumne id arguere dominum existimet,
cur bonus dictus sit, quũ maluerit malus dici? Id enim significare uidetur hoc
dicto, quid me dicis bonũ? Non opinor quisquam tam uecors erit, ut malitiæ
professionem ei uelit ascribere, qui dixerit: Venite ad me omnes qui labora- Matt.13
tis & onerati estis, & ego uos reficiã: discite à me quia mitis sum & humilis cor
de. Mitem se profitetur atq; humilem, & irasci creditur cur bonus dictus sit.
Professionũ hæc diuersitas dissidet, ut bonitatis suæ testis nomen in se bonita-
tis accuset. Non ergo irasci intelligit̃ se bonũ dici. Et quærendũ est, quã aliam
de se professionem arguat, qui non credendus est nomen in se bonitatis argu
ere. Videamus itaq;, quid nisi bonũ interrogans dixerit, Ait enim, magister
bone, quid boni faciã? Duas igitur res cõnuncupauit, & bonũ, & magistrum.
Et quoniam non arguit se bonum dici, hoc necesse est arguat, quod magister
bonus

bonus dictus sit: Ita autem arguit se magistrum bonũ dici, ut fidem interrogãtis potius, quàm magistri in se uel boni nomen argueret. Iuuenis enim insolẽs per obseruantiam legis, & finem legis, qui Christus est, insciens, & iustificatũ se in operibus bonis existimans, & intelligens uenisse eum ad oues perditas domus Israel, & impossibile esse legi per fidem iustificationis saluare credentes, tanquam cõmunium præceptorum, & in lege scriptorum, magistrũ interrogat, dominum legis & unigenitum deum detestatus. Itaq; dominus ad hãc de se irreligiosæ fidei professionem, quod tanquam magister legis interrogaretur, respondit: Quid me dicis bonum? Atq; ut significaret, quatenus deus intelligendus & profitendus esset, subiecit: Nemo bonus, nisi solus deus. Non respuens bonitatis nomen, si sibi hoc tanquã deo deputaretur. Deniq; ostendens se magistri in se boni, per fidem eius, qui tanquã hominẽ interrogabat, nomen arguere: post iactantiam iuuenis, & gloriã legis impletę ita respondit: Vnum tibi deest. Vade, quodcunq; habes uende, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cœlo, & ueni, sequere. Non refugit de se bonitatis nomen, qui cœlestem thesaurũ pollicetur: nec magistrum se non uult uideri, qui ducem se huius perfectæ beatitudinis præstat: terrenæ autem de se opinionis fidem arguit, bonitatẽ in solo deo docens esse: & ut se & deum, & bonum significaret, & bonitatis est usus officijs, cœlestes thesauros pandens, & se ad eos præuiũ tribuens. Ita & quæ sibi tanquam homini tantũ deferebantur, detestatur, neq; se ab ijs quę deo deputabat, professus est alienũ esse: cum unum bonum deum confitens, ea ipse loqueretur atq; ageret, quæ unius dei uirtutis, bonitatis atq; naturæ sunt. Quàm igitur bonitatis nomen non refugerit, sed neq; magistri honorem recusauerit, sed fidem eius, qui in se nihil nisi corporeum & carnale sapuisset, arguerit, hinc intelligitur, quod aliter ad Apostolos magistrum se confitentes locutus est, dicens: Vos uocatis me magistrum & dominum, & bene dicitis, sum etenim. Et cũ alibi dixisset: Nec uocemini magistri, quia magister uester unus est Christus. Vbi cum fide magister est, ibi adeo laudat, ut & profiteatur hoc nomen: hic uero boni magistri nomen non recognoscit, ubi nec dominus intellectus est esse, nec Christus, solum unum deũ bonum prædicãs: non se utiq; à deo discernens, qui & dominum se professus & Christum, ducẽ thesauri cœlestis ostendat. Tenuit autem huius semper dominus modum in docendo nominis, ut patrem deum unum prædicans, à sacramento dei non se separet unius, dum per naturã natiuitatis neq; alium deum se profitetur esse neq; ipsum: quia eum nec diuersi generis deum esse natura in eo unius dei paritur, neq; natiuitas admittit non perfectũ ei esse, quod filius est: per quod ita omnem sermonis sui significationem temperarat, ut quicquid deo patris honoris protestaretur, modestissima confessione etiam sibi proprium esse monstraret. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite: quæro in quo natura se discreuerit, qui non discreuit in honore? Dicens enim, & in me credite, cum dixisset, in deum credite, an ne per se quod ait, in me, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam plane separa, si fidem separas. Si credidisse sine Christo in deum uita est, Christũ à dei & nomine & proprietate auelle. Quod si ad uitam proficit credere in Christo eos qui in deum credunt, uerbi uirtutem diligens lector expẽdat: Credite in deum, & in me credite. Cum enim ait, credite in deum, & in me credite, uiuens se fidei dei & naturæ eius uerbum, cum memorato deo, & in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum, deum se per id docens, cum credendum in eo sit ab ijs qui in deum credant. Occasionem tamen irreligioso unionis exclusit: quia cum, & in deum

& in

& in se credendum professus sit, fidem de se solitario nõ reliquit. Quanquàm igitur in plurimis ac penè omnibus dictis sacramenti huius præstiterit absolutionem: ne quando confessus deum patrem, ab eius unitate discederet, neq; se in unitate ipsius collocans, eundem tamen unum & solitarium profiteretur: tamen etiam ex hoc uel maxime intelligitur sacramentum & unitatis & natiuitatis doceri, cum ait: Ego autem habeo testimonium maius Ioanne, opera quæ dedit mihi pater ut perficiam ea: ipsa opera quæ facio testimonium perhibent de me, quia pater me misit. & qui me misit pater, ipse testificatus est de me. neq; uocem eius unquam audistis, neq; figuram eius uidistis, et uerbũ eius non habetis in uobis manens, dum quem misit ille, huic uos non creditis. Patrem testatum esse de filio quomodo uero intelligitur, cum nec ipse uisus sit, nec uox eius audita sit? Memini quidem de cœlis auditam uocem fuisse, dicẽtem: Hic est filius meus dilectus, in quo bene cõplacui, ipsum audite. Et quomodo uox eius audita non est, cum paternæ uocis significationem in se audita contineant? Sed forte in Hierosolymis manentes non audierunt, quia in desertis locis Ioannes solus audierit. Querendum ergo in Hierosolymis quomodo testatus est pater: non enim iam testimonio utitur Ioannis, uocem è cœlo audientis, sed habet testimonium maius Ioanne. Et quod hoc esset, continuo subiecit: Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiã ea, ipsa testimoniũ perhibent de me, quia pater me misit. Agnosco testimonij autoritatẽ: neq; enim quisquam nisi filius à patre missus hæc ageret: opus ergo suum testimoniũ est. Sed quid tandẽ sequitur? Et qui me misit pater, ipse testificatus est de me, neq; uocem eius unquam audistis, neq; figuram eius uidistis, & uerbum eius non habetis in uobis manens. Extra crimen ergo sint ignorantes testimonium patris? qui in ijs unquam auditus, uel uisus sit, ut in ijs non maneat uerbum eius? Sed non sunt subuenti incognita sibi excusatione testimonij: quia testimoniũ de se patris, operum suorum testimonium esse profitetur. Opera ergo de eo testantur, quod à patre sit missus, sed hoc operum testimonium patris est. Et cũ operatio filij testimonium patris sit, eam necesse est operari in Christo naturam intelligendum esse, per quam testis & pater est: atq; ita simul Christus operans, in eius opere pater testans, ostendunt se inseparabilis secundum natiuitatem esse naturæ, cum dei de Christo testimonium ea ipsa Christi esse significetur operatio. Non sunt itaq; extra reatum non cogniti sibi testimonij, cum opus Christi testimonium dei patris sit: neq; in eo quod testantis uocem non audierint, & figuram non uiderint, & uerbum eius manens non habuerint, idcirco sine testimonij sunt conscientia, ad id quod dictum est: neq; uocẽ eius audistis, neq; figuram eius uidistis, & uerbum eius non habetis in uobis manens: ut cum testatus de eo pater fuisset, causa tamẽ neq; uocis auditæ, neq; uisæ figuræ, aut uerbi in his nõ manẽtis posset intelligi, cõtinuo subiecit: Quoniam quem misit ille, huic uos non creditis, Se credito, & uocem dei audiendam, & figuram uidendam, & uerbum eius in bis qui credunt esse demonstrans, cum per naturæ unitatem in se pater & loqueretur & haberetur. Nunquid non & patrem significat, cum missus ab eo sit? Nunquid se per aliquam naturæ differentiam à patre discernit? cum hinc pater testans de eo, neq; auditus, neq; uisus sit, nec intellectus sit: quia misso sibi à patre creditũ non sit. Non se ergo unigenitus deus à deo separat, patrem deum cõfitens, sed per significationem patris deo patre demonstrato, se quoq; in dei honore cõstituit. Nanq; in hoc ipso eodẽ sermone, in quo operibus suis testari seipsum à patre esse missum docet, & patrẽ testantem, quod ab eo missus sit significat, cum dixisset: Et

bono-

honorem eius qui est solus deus nō quæritis: non tamē dictum hoc nudum, & non antea ad unitatis fidem præparatum reliquit. Superius enim ita ait: Non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. honorem ab hominibus non accipio, sed cognoui uos, quia dilectionem dei non habetis in uobis. Ego ueni in nomine patris mei, & non accepistis me: Si alius uenerit in nomine suo, illum accipietis. quomodo potestis uos credere, qui honorē ab inuicē accipitis, & honorē eius qui est solus deus nō quæritis? Honorē improbat hominum, quia honor potius quærendus à deo est: & infidelium est honorē ab alterutro accipere. Quid enim homo homini honoris impertiet? Cognitum sibi ait dilectionem dei in his non esse: & non manentis in his dilectionis dei hanc docet causam, quia se uenientem in nomine patris non accipiunt. Quid ergo est eum in nomine patris uenire? nunquid aliud, quam in nomine dei? Aut nunquid non idcirco in his dilectio dei non est, quia non susceptus est in nomine domini ueniens? Aut nunquid in se non & naturam significauerat dicens: Non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis? Nam & in eodem ipso sermone iam dixerat: Amen amen dico uobis, quia uenit hora, & nunc est, in qua audient mortui uocem filij dei, & qui audierint uiuent.

Cum in nomine patris uenit, neque ipse pater est, nec tamen non in eo est diuinitatis natura, qua pater est, quia & filio, & deo proprium est in nomine patris uenire. Deinde & alius accipiendus in nomine eodē ueniens, sed hic homo est, à quo sibi honorē homines sperabunt, & cui honorē reddent uicissim: cum tamen se idem in nomine patris uenisse fallet. Et hic quidem Antichristum significari non obscurum est, mendacio paterni nominis gloriātem: & cū hunc honorabunt, atq; ab eo honorabuntur (hunc enim spiritum erroris excipient,) honorem eius qui est solus deus nō quęrēt. Anne cum ob hoc dilectionē dei non habeant, quia uenientem se in nomine patris non acceperint, & rursum uenientem alium in eodem nomine recipientes, & honorem ab alterutro accipiētes, honorem eius qui solus deus est, nō requirant, separare se Christus ab honore unius dei poterit intelligi? cū idcirco nō quærat honor solius dei, quia Antichristū suscipiendo nō sit ille susceptus. Nam cuius repudiatio honoris solius dei susceptio, ipsius nimirum solius dei prætermissio est, in huius honore necesse est solius dei esse honorem, in cuius si susceptione digne mansissent, honorem solius dei quæsissent. Et hic quidem ipse sermo testis est nobis, in cuius exordio continetur, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem qui misit illum. Nunquam nisi naturalia exæquantur in honore, neq; exæquatus honor separat honorandos: cū sacramento tamen natiuitatis poscitur honoris æqualitas, cum filius ita honorandus sit, ut pater. Et cum eius qui solus est deus honor quæritur, non est extra unius dei honorem, cuius honor idem atq; unus & dei est: quia ut honorificans filium, non honorificat patrem, ita & solius dei honorem non quærens, non quærit & Christi. Et quàm unus atq; idem utriusq; etiam ex eo docet, cum ait, nunciata sibi Lazari infirmitate Infirmitas ista non est ad mortem, sed pro gloria dei, ut honorificetur filius dei per eum. Lazarus mortuus est, ut filius dei glorificetur per Lazarum. Nūquid ambigitur in gloria filij dei esse gloriam dei? cū mors Lazari, quæ deo sit gloria, gloriam sit filij dei operatura? Atq; ita & naturalis per natiuitatem unitas dei patris in Christo docetur, cum infirmitas Lazari pro gloria dei est: & sacramentū fidei retinetur, cum per Lazarum glorificandus sit dei filius, deo per id in dei filio intelligendo, neq; ita deo intelligēdo ut non etiam dei filium confitendo, cum glorificando per Lazarum deo, dei sit filius gloriosus. Insepara-

bilis

bilis sacramento diuinæ naturæ est uiuentis à uiuente natiuitas, nec demutationem generis accipit filius dei, ne non in eo paternæ naturę ueritas maneat. Nam in his ipsis significationibus, quibus cõfesso uno tantũ deo abnegasse in se naturã dei uidet, sub solius demõstratione, in unitate se tamẽ naturæ paternæ unius dei fidem nõ conuellẽs locauit. Interrogatus enim à scriba, quod in lege esset principale mandatum, respondit: Audi Israel, dominus deus tuus deus unus est, et diliges dominum tuũ ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, & ex omnibus uiribus tuis, hoc est primum mandatum. Secundum simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum: maius autem horum mandatum non est. Alienasse se à natura & religione unius dei existimatur, cum principalis mãdati hæc sit professio: Audi Israel: Dominus deus tuus unus est deus? Deinde ne in consequenti se quidem mandati religione constituat, cũ ad proximi nos dilectionem lex, sicut ad unius dei fidem uocaret. Et quidem respõsio Scribæ non est negligẽda, dicentis: Bene magister in ueritate dixisti, quod unus sit deus, nec est alius præter illum ita diligendus ex toto corde, & ex totis uiribus, & ex totis uirtutibus, & ex tota anima, & diligere proximum tanquàm seipsum, hoc maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificijs. Responsio Scribæ uidetur cum dictis dei conuenire, unius dei charitatem intimam internamq; profitentis, & dilectionem proximi secundum propriæ dilectionis ueritatem pollicentis, & super sacrificiorum holocaustomata charitatem in deum & hominem intelligentis. Sed quod sequitur uidendum est: Videns autem Iesus quòd sapienter respondisset, dixit illi: Non longe es à regno dei. Quid sibi uult ista moderatæ responsionis professio? cum hominem ad cœlorum regnum fides ista consummet, unum deũ credere, & eũ tota anima, & totis uiribus, & toto corde diligere: proximum quoq; ita ut seipsum amare, quòd Scriba hic non iam in regno dei sit, sed nõ longe à regno dei? Sed alia istud significatione nudum uestientibus, & ægrotũ uisitãtibus, & esurientem alentibus, ac sitientem potantibus, & clausum carcere frequentantibus, datur: Venite benedicti patris mei, possidete paratum uobis regnũ à constitutione mũdi: uel illis quibus hæc pauperiei spiritus merces est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnũ cœlorum. Perfectus hic fructus est, & absoluta possessio, & præparati regni non incerta traditio. Aut nunquid adolescens minus aliquid horum confitebatur? Nam exæquata ad amorem sui dilectione proximi, quid de boni operis consummatione non egerat? Interdum enim indulgentem officiosumq; esse non perfectæ charitatis est: Perfecta aũt charitas omne cuiusq; modi indulgentiæ implebit officium, cũ non reliquerit quod alteri debeat, qui tantum alteri, quantum sibi reddat. Sed ignoratione consummati sacramẽti detentũ Scribam, per professionem fidei dominus collaudans, & non longe eum à dei regno esse respondens, non tamen eum in ipsa beatæ fidei possessione constituit: Tendebat enim felici cursu, & si ignorantem, & prælatum omnibus dilectione dei & proximi, suæ ipsum dilectioni exæquauit. Cum tamen & ipsi proximi charitati amorem dei prætulisset, iam non holocaustomatũ & sacrificiorũ præscriptis continebatur, non erat longe iste ab euangelico sacramento. Et cur non longe à regno dei sit, cum futurus magis in dei regno sit, ex ipsis domini dictis intelligendũ est. Sequit̃ enim: Et nemo tamen audebat interrogare eũ. Et respondens dixit in templo docens: Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. ipse Dauid dicit eum dominũ,

 & unde

& unde filius eius est? Nõ longe ergo à dei regno est Scriba, unũ deum confitens, qui ultra omnia esset diligẽdus. Sed admonet sua ipsius professione, cur sacramentum legis ignoraret, & Christum deum filium dei nesciat per natiuitatis naturam in fide unius dei confitendum. Et quia per unius domini secundum legem professionem, dei filio in unius domini sacramento manere non relinqui uidebatur: Scribam admonet, quomodo Christum Dauid filium diceret, cum Dauid eum dominum suum esset professus: nec natura fineret, ut qui tanti Patriarchæ esset filius, esset & dominus. Hoc ideo, ut Scriba secundum carnem, & beatæ uirginis partum, quæ ex Dauid esset, solum eum intelligens, dominum potius secũdum spiritum Dauid meminisset esse, quàm filiũ. Et quod dictum est: Audi Israel, dominus deus tuus deus unus est, à domini unius sacramento Christum non separaret: eum tantus Patriarcha & Prophetes eum, qui ex utero domini ante luciferũ genitus fuisset, dominũ sibi profiteretur: nõ utiq; immemor legis, neq; ignorans dominũ alium non cõfitendum, sed eum qui naturali sacramento natiuitatis ex incorporalis dei utero substitisset, absq; uiolatę legis fide deum esse intelligendũ, cum unus ex uno, per unius dominij naturã habet in se naturale quod dominus est. Quis ergo nũc etiam relictus est ambigẽdi locus? Dominus ipse præcipuũ mandatum legis in unius domini cõfessione ac dilectione docens esse, nõ suo ad Scribã, sed Prophetæ testimonio usus est, esse se dominũ: deum se tamẽ per id quod dei filius est esse significans. Per id enim in sacramento dei unius per natiuitatẽ manet, quia dei in se naturam diuinitas tenens in deum alterũ non excedit diuersitate naturæ, ne patri adimat, ne non dominus sit, nec filio non uel acto perficiat, ne non sit & dominus. Atq; ita neq; autoritatẽ pater amittit, nec naturã filius, & non ita nõ dominus, non unus non est, neq; unigenitus dominus separatur ab uno, cum ex uno domino unus ipse subsistat in dominũ: dominum unũ ita ex lege docens, ut se quoq; dominũ Propheta teste cõfirmet. Tendat per cæteras impij furoris propositiones fidei Euãgelicæ respõsio, & his ipsis, quibus impugnatur repugnet, & arma excidij conuincens, unius spiritus dicta, unius quoq; fidei demõstret esse doctrinam. Neq; enim alius Christus, quàm qui est, prædicatus est, deus scilicet uerus, & in dei unius ueri gloria manẽs. Et sicut se dominũ ex lege, dum negare uidetur est professus, ita & in Euangelijs uerũ se dominũ, dum non confiteri existimatur, ostẽdens. Hoc enim se dicto eius, ne eum uerũ deum esse Hæretici cõfiteantur excusant: Hæc est autẽ uita æterna, ut cognoscãt te solum uerum deum, & quẽ misisti Iesum Christũ. In eo nanq; quod ait, te solũ uerũ deũ, separare se à ueritate dei, per exceptionẽ solitarij existimaẽ, cũ solus uerus deus, nisi se tantũ solitariũ deum nõ patiatur intelligi. Et uere istud fides apostolica non patiẽ, duos ueros deos credi: quia naturæ unius dei ueri nihil alienũ à natura eiusdẽ exæquandũ sit ueritatis. Non erit eñ in dei unius ueritate deus unus, si extra naturã unius dei ueri alterius & generis, & non secundũ natiuitatẽ naturalis sibi deus uerus existat. Sed ut hoc ipso eodẽ dicto nõ ambigue ipse se in unius dei ueri natura deũ uerũ professus esse intelligaẽ, à superioribus huic tamẽ dicto cõtinuatis atq; iũctis professiõibus respõsiõis nostræ sermo descẽdat: ut per gradus demõstratę fidei, iã in ipso apice ueri dei Christi liberras nostræ fiducię cõquiescat. Post sacramentũ itaq; sermõis eius quo dixerat: Qui me uidit, uidit & patrẽ. Et: Non creditis, quia ego in patre, & pater in me est, uerba quæ ego loquor uobis, à me ipso nõ loquor, sed pater qui in me est, ipse facit opera: credite mihi, quia ego in patre, & pater in me est: sin aũt, propter opera ipsa credite. Post multiplicẽ ergo hũc ingẽtiũ myste

mysteriorum sermonem, sequitur respondentium discipulorum sermo iste: Nunc scimus, quia nosti omnia, & non habes necesse, ut aliquis te interroget: In hoc credimus, quia à deo existi. Virtutibus in eo dei agentibus, naturam quoque dei intellexerunt. Neque enim nosse omnia, & cordium cogitationes scire, missi à deo potius posset esse quàm nati. In hoc ergo se credere profitentur quod à deo exierit, quia naturæ in eo dei esset potestas. Intelligentiam autem eorum collaudans dominus respōdit, non utique quòd missus esset, quòd à deo exisset, sed profectum natiuitatis ex incorporali deo sub exitionis significatione testans: nam & ipse natiuitatem suam sub exitionis demonstratione fuerat elocutus dicens: Vos me amastis & credidistis, quia à deo exiui, & à patre in hunc mundum ueni. A deo patre in hunc mūdum uenerat, quia à deo exierat. Nam ut natiuitatem suam in exitione significasse intelligeretur, subiecit se à patre uenisse. Et cum per id à patre uenerit, quòd à deo exierit, exitio eius à deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est confessio prosequuta. Intelligentibus itaque Apostolis hoc exitionis sacramentum, hoc locutus: Modo creditis: Ecce ueniet hora, & uenit, ut dispergatur unusquisque in sua, & me solum relinquatis: sed nō solus sum, quoniam pater mecum est: Vt exitionem illam non alienationem à deo patre doceret esse, sed natiuitatem naturam in se dei patris nascendo retinentem, subiecit nō se solum esse, sed patrem secum esse, uirtute utique atque natiuitate naturæ: cum pater in se manēs, esset in loquente se atque operante & operans & loquens. Deinde ut causam totius huius sermonis ostenderet, adiecit: Hæc locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in hoc uero seculo pressuram habebitis, sed confidite, quia ego uici mundum. Locutus ergo ista est, ut pacifici in eo manerent, neque dissensionū studio super fidei disputationibus dissiderent: cum qui solus relinqueretur, non solus esset, ut qui à deo exisset, eum à quo exisset deum in se haberet: deinde in seculo uexati, patientes eius promissionum essent, qui mūdum à deo exiens, deum secum habendo uicisset. Postremo totius mysterij fidem locututus, eleuans in cœlum oculos ait: Pater uenit hora, honorifica filium tuum, ut filius tuus honorificet te, sicut dedisti ei potestatē omnis carnis, ut omne quod dedisti illi det eis uitam æternam. An'ne tibi infirmus uidetur, cum honorari se rogat? Sit planè infirmus, nisi honorificari se idcirco postulet, ut ipse honorificet honorantem. De honore accipiendo & reddendo iam dudum tractauimus, & eadem reuoluere admodum ociosum est. Certe non ambigitur gloriam idcirco posci, ut glorificetur impartiens. Sed fortè in eo imbecillus est, quod potestatem omnis carnis accepit. Sit quoque acceptio potestatis imbecilla, nisi potens sit illis quibus accepit uitæ tribuere æternitatem. Sed in eo ipso quoque quod accepit naturæ aliqua infirmitas arguetur: Sit planè acceptio infirmitas, nisi Christus ex natiuitate potius quàm ex innascibilitate deus uerus est. Quod si acceptio potestatis sola est significatio natiuitatis, in qua accepit id quod est: non est infirmitati datio deputāda, quæ totum hoc nascentem consummat esse quod deus est. Cum enim innascibilis deus ad perfectam diuinæ beatitudinis natiuitatem unigenito deo autor sit: autorem natiuitatis esse sacramentum paternum est. Cæterum non habet contumeliam: qui se autoris sui esse imaginem, genuina natiuitate cōsummat. Dedisse enim potestatem omnis carnis, & ad id dedisse, ut det ei uitam æternam, habet in dante quod pater est, in accipiente quod deus est: cum & in eo significetur patrem esse quod dederit, & in eo filius deus maneat, quod uitæ æternæ dādæ sumpserit potestatem. Naturalis igitur filio & congenita omnis potestas sit: quæ

cum data sit, non alienat eum per id ab autore, quia data est, cum quod sit autoris, hoc datum sit: dare scilicet uitam æternam, & corruptionem in incorruptionem mutare. Dedit itaque pater omnia, & accepit filius omnia, neq; ambiguum est, cum dixerit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et hic quidē non creationum species, neq; elementorum diuersas substitutiones pręsens sermo significat: sed beatæ atq; absolutæ diuinitatis nobis gloriam pandens, deum in ijs ostendit intelligendum esse, quæ sua sunt in uirtute, in æternitate, in prouidentia, in potestate. Non quod hæc deus ita habeat, tāquam aliud quid extra ista esse credendus sit: sed quod in ijs aliquantula sensus nostri opinione significatus sit ipse qui habeat. Vnigenitus igitur in ijs se docens substitisse, quę patris sunt, cum ex se sumpturum sanctum spiritum dixisset, adiecit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, propterea dixi: de meo accipiet. Omnia quæ patris sunt, sua sunt: tradita utiq; & accepta. Sed data non infirmāt diuinitatem, quæ in ijs eum constituunt esse quibus pater est. Et in ijs nunc gradibus præmissæ de se intelligentiæ usus est, ut cum se à deo exisse docuisset, secumq; esse patrem professus sit, seq; mundum uicisse testatus esset, & honorandus à patre patrem honoraturus esset, & accepta potestate in danda uniuersæ carni uitæ æternitate esset usurus: tum postremo omnia hæc tali absolutione concluserat: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Vitæ æternæ fidem, uel loqui Hæretice disce uel credere, & separa à deo Christum, si potes à patre filium, à deo uero super omnia deum, à solo unum: Vnus enim dominus est Christus Iesus. Si uita æterna est in deum solum uerum credidisse, sine Christo confitendum est solum uerum deum salutem non dedisse. Si uero separato Christo à solo uero deo, in confessione solius dei ueri uita ęterna non capitur: non intelligo quomodo nobis à deo uero ad fidem separandus sit, qui non sit separabilis ad salutem. Quanquam igitur sciam morosas difficultates tantarum quæstionum legentiū desiderijs graues esse, tamen dilata ad modicū totius ueritatis demōstratione indulgeri mihi existimo, non sine aliquo fidei profectu, is ipsis dictis Euangelicis tecum Hæretice luctanti. Audis professionem domini dicentis: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, quæro quid sit quod sensum moueat, ne uerus deus Christus sit? Non enim dico nunc quid de Christo credideris, si non significatio aliqua alia subiecta demōstrat. Non habes quicquam præterquam Christum Iesum: non filium hominis, ut de se solet dicere: non filium dei, ut profiteri ei de se usitatum est: non descendentem panem uiuum de cœlis, quod cum multorum scandalo de se frequentat, sed dicens habet: te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Omnem enim & prænominis & cognominum suorum uel naturalium uel assumptorum consuetudinem prætermisit, ut confitēdus solus uerus deus & Christus Iesus esset, significatione qua deus est. Sed forte quod ait: Te solum, communionem atq; unitatem suam à deo separat. Separet sanè: si non ad id quod ait, te solum uerū deum, continuo subiecit: & quē misisti Iesum Christū. Et sensum audientis interrogo, quid credendus sit Christus Iesus? cum ad id quod pater solus deus uerus credendus sit, credendus & Christus sit. Sed solus forte pater uerus deus Christo non relinquit ut deus sit? Non relinquat sanè: si unus deus pater Christo non relinquat ut unus sit dominus. Ita solus deus pater uerus. Quod si unus deus pater Christo non adimit ut unus sit dominus, ita solus deus pater uerus Christo Iesu non aufert ut deus uerus sit, cum ad uitæ æternæ meritum hoc proficiat, ut cum credatur solus

lus deus uerus,credatur & Christus.Quid,rogo,nunc stultitiæ tuæ sensu Chri
sto deputas Hæretice,ut esse credatur & Christus,qui uitam æternam tribuit,
qui honorificandus à patre patrem honorificauit,qui mũdum uicit, qui solus
relinquendus solus nõ est,sed secũ habet patrem,qui à deo exiuit, atq; à patre
uenit?Quid in tantis uirtutibus nato naturę ac ueritatis imparties?Solũ enim
uerũ deum patrẽ inutiliter credimus, nisi credamus & quem misit Iesum Chri
stũ.Quid hæres?quid moraris?quin Christus cõfitendus sit,doce.Nã qui quæ
scripta sunt negas,quid restat nisi ut quę non scripta sunt credas?O infelix uo
luntas,& ueritati obnitẽs falsitas. In fide & cõfessione ueri dei patris Christus
unitus est.Rogo qua fide uerus deus negatus creatura esse dicatur, cum fides
nulla sit in solum uerum deum credidisse sine Christo?Sed angustum te, Here
tice,& diuini spiritus incapacem cœlestium dictorum non adit sensus: & uipe
reo inspiratus errore Christum uerum deum nescis in fide solius ueri dei ad ui
tæ æternitatem confitendum. Sed ecclesiæ fides solum uerum deum patrem
confessa confitetur & Christum,neq; Christum confitendo non & solum ue-
rum deum patrem confitetur,neq; rursum solum uerum deum patrem cõfessa
non confitetur & Christum.Per id enim Christum confessa deum uerum est,
quòd solum uerum deum confessa sit patrem.Ita quod solus pater deus uerus
est,deum uerum esse confirmat & Christum.Non enim unigenito deo naturę
demutationem naturalis natiuitas intulit:nec qui ex subsistente deo secũdum
diuinæ generationis naturam deus subsistit,ab eo qui solus uerus deus est, se-
parabilis est ueritate naturæ. Tenuit enim natura ueritatis suæ ordinem,ut na-
tiuitatem ueritas naturalis inueheret,nec alterius in se deũ generis deus unus
efferret:atq; ita sacramentum dei nec in solitudine,nec in diuersitate consistit:
cum neq; alter deus deputetur,qui ex deo cum naturæ suæ proprietate substi
terit,neq; in unione maneat,quem patrem natiuitatis ueritas doceat confiten
dum.Non deseruit igitur natus deus naturæ suæ proprietatem: & naturali in
eo uirtute subsistens est,cuius in se tenet naturali natiuitate naturam. Non e-
nim in eo deus aut demutatus aut degener est, eũ si quod uitium natiuitas in-
tulisset,ei potius naturæ contumeliam per quam natiuitas subsistebat inuehe
ret, dum quod ex se est desineret esse quod suum est.Atq; ita non eum demu-
tatio corrumpebat,qui in substantiam noua natiuitate substiterat:sed eum qui
in natiuitate filij,impotens naturæ suæ tenere constantiam, externum aliquid
à se alienumq; genuisset.Non est autem,ut sæpe iam commemorauimus,in u-
nitate dei patris & dei filij humanarum uitium opinionum,ut sit uel extensio,
uel series,uel fluxus,ut aut riuum fons effundat ab origine, aut ramum arbor
extendat in caudice, aut calorem ignis emittat in spatium.Hæc enim à se inse-
parabili protensione manent potius detenta, qua sibi insunt: dum & calor in
igne est,& in arbore ramus est,& riuus in fonte est:& hæc ipsa res sola sibi res
est potius,quàm res ex re substituta sit:quia nõ aliud arbor quàm ramus, neq;
ignis quàm calor,neq; fons potest esse quàm riuus. At uero unigenitus deus,
ex perfecta atq; inenarrabili natiuitate subsistens deus est, ut uera progenies
innascibilis dei est,& incorporalis naturæ generatio incorporalis, deus uiuus
& uerus à uiuente & uero,& inseparabilis à deo naturæ deus, dum subsistens
natiuitas non alterius naturæ deum perfecit,neq; generatio quæ substantiam
prouehebat, substantiæ naturam demutauit in genere: sed dispensatione as-
sumptæ carnis, & per exinaniendi se ex dei forma obedientiam, naturæ sibi
natiuitatem Christus homo natus intulerat,non uirtutis naturæq; damno,sed
habitus demutatione. Exinaniens se igitur, ex dei forma serui formam natus

accceperat, sed hanc carnis assumptionem cum ea qua sibi naturalis unitas erat patris natura non senserat: & nouitas temporalis licet maneret in uirtute naturæ, amiserat tamen cum forma dei, naturæ dei secundum assumptũ hominem unitatem. Sed summa dispensationis hæc erat, ut totus nunc filius, homo scilicet & deus, per indulgẽtiam paternæ uoluntatis, unitati paternæ naturæ inesset: & qui manebat in uirtute naturę, maneret quoq; in genere naturę: Id enim homini acquirebať ut deus esset. Sed manere in dei unitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per unitatẽ dei in unitatem dei naturalis euaderet: ut per hoc quod in natura dei erat deus uerbum, uerbũ quoq; caro factum, rursum in natura dei inesset. Atque ita homo Iesus Christus maneret in gloria dei patris, cum in uerbi gloriam caro esset unita, rediretq; tunc in naturæ paternæ etiam secundum hominem unitatem uerbum caro factum, cum gloriam uerbi caro assumpta tenuisset. Reddẽda igitur apud seipsum patri erat unitas sua, ut naturæ suę natiuitas in se rursum glorificanda resideret, quia dispensationis nouitas offensionem unitatis intulerat: & unitas, ut perfecta antea fuerat, nulla esse nunc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumptio. Et idcirco tanto antea præparato ad fidei huius intelligentiam sensu cum dixisset: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, subiecit secundum dispensationem suam obedientiam: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut faciam. Post quæ ut meritum obedientiæ & sacramentum dispensationis intelligereť, adiecit: Et nũc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Qui manere Christum in natura dei denegat, & inseparabilem esse atq; indifferentem solo uero deo non credit: respondeat quæ huius petitionis sit ratio. & nunc clarifica me tu pater apud temetipsum. Quid enim causæ est, ut eum pater clarificet apud semetipsum? Aut quæ uerbi huius significatio est, qui'ue significationis effectus est? Patet nanq; non eget gloria, nec se exinaniuerat de forma gloriæ suæ. Quomodo autem apud semetipsum glorificaturus est filium, & ea gloria quam habuit apud eum ante mundi constitutionem? Sed apud deum habere qui sensus est? Non enim ait, gloria quam habebam antequam seculum esset, cum essem apud te, sed gloria quam habui apud te. Esse enim apud te, consistentem significat: habere autem apud te, naturæ sacramentum docet. Et glorificabor apud te, non idem est quod glorifica me. Non enim seipsum glorificari tantum ita ut sibi aliquid sit proprium glorię rogat: sed apud semetipsum patrem glorificari se ab eo precatur. Vt enim in unitate sua maneret ut mãserat, glorificaturus eum apud se pater erat: quia gloriæ suæ unitas per obedientiam dispensationis excesserat, scilicet ut in ea natura per glorificationem rursus esset, in qua per sacramentum diuinæ natiuitatis unitus, essetq; patri apud semetipsum glorificatus, ut quod apud eum ante habebat maneret, nec alienaret ab eo formæ dei naturam formæ seruilis assumptio: Sed apud semetipsum glorificaret formam serui, ut maneret in se dei forma: quia qui manserat in dei forma, idem erat in serui forma. Et cum serui forma glorificanda esset, in dei forma apud eum ipsum glorificanda erat, in cuius formã formæ seruilis erat habitus honorandus. Non noua uero hæc, neque nunc primum Euangelicis doctrinis consignata uox domini est: & hoc ipsum glorificandi filij apud semetipsum dei patris sacramentum pulcherrima spei suæ illa gratulatione testatus est. Dum enim Iuda ad proditionem exeunte, gaudio consummatæ suæ dispensationis elatus est, hæc dixit: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo. Si

deus

deus honorificatus est in eo, & deus bonorificat eum in se, & deus protinus honorificauit eum: quid limosi corporis graues animæ, & sordente peccatis conscientia fœtidæ cœnosæque mentes, usque ad iudicium diuinæ de se professionis inflamur? & arbitros nos diuinæ naturæ deputantes, impijs ad deum calumniæ nostræ disputationibus rebellamus? Quanta enim potuit dominus uerborum simplicitate Euangelicam fidem locutus est, & in tantum ad intelligentiam nostram sermones aptauit, in quantum naturæ nostræ ferret infirmitas, non tamen ut quicquam minus dignum naturæ suæ maiestate loqueretur. Et primam quidem dicti significationem non ambiguam existimo cum ait: Nunc honorificatus est filius hominis. Gloria enim omnis non uerbo, sed carni acquirebatur: id est non natiuitati dei, sed nati hominis dispensationi. Hoc uero quod sequitur quid significet interrogo, & deus honorificatus in eo? Honorificatum enim in eo deum audio, & quid istud sit secundum intelligentiam Hæretice ignoro. Deus in eo honorificatus est, in filio utique hominis: & quæro an filius hominis, idem sit & filius dei. Et cum non alius sit filius hominis, neque alius filius dei, uerbum enim caro factum est: & cum qui filius dei est, ipse & hominis sit filius: requiro quis in hoc filio hominis, qui & filius dei est glorificatus est deus, quia ut filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus deus est? Videamus quid sit hoc quod tertio subditur: Si deus glorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se. Quod istud, rogo, sacramenti mysterium est? Deus in filio hominis glorificato, glorificatum deum glorificat in sese. In filio hominis dei glotia est, & gloria dei in gloria filij hominis. Deus glorificat eum in sese, homo utique non per se glorificatur: Neq; rursum qui in homine glorificatur deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse quàm deus est. At uero cum glorificato filio hominis glorificans deum deus glorificat in sese, inuenio naturæ gloriam in gloria naturæ naturam glorificantis assumi: Non enim se deus glorificat, sed glorificatum in homine deum glorificat in sese. Quod autem glorificat in sese, licet non se glorificet, tamen in naturæ suæ gloria naturam glorificantis assumit. Et cum glorificans deum deus, quia glorificatus in homine sit, glorificat in sese eum quem glorificauit deum in se inesse demonstrat, cum eum glotificat in sese. Affer nunc, quisquis es Hæretice, flexuosæ doctrinæ tuæ ineuolubiles quæstiones: quæ cum se nodis suis illigent, in nullo tamen hætendi molestiam continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo deus: & deus glorificatum eum in homine, glorificauit in sese: Nō enim ipsum est glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis deum, uel glorificare in sese glorificatum in homine deum. Loquere hoc secundum impietatis tuæ sensum uerbis tuis, quid uelis esse glorificari in filio hominis deum: utrūq; aut Christum necesse est esse qui glorificatur in carne, aut patrē qui glorificatur in Christo. Si Christus est, deus certe Christus est qui glorificat in carne: si pater est, sacramentum unitatis est, cum pater glorificatur in filio. Aut Christum confitendo, deum etiam inuitus loqueris: aut patrem deum intelligendo, naturam dei patris non negabis in Christo. Atque hæc de glorificato filio hominis, & glorificato in eodem deo dicta sint. De eo uero quod glorificatū in filio hominis deum deus glorificat in sese: in quo tandē tibi relictam facultatē exerendæ impietatis existimas, ne secundū naturæ ueritatem uerus deus Christus sit? Christum enim deus natum hominem glotificat in sese. Nūquid extra se est quod glorificat in sese? Reddidit enim in se Christo gloriā, quam apud se habuit, Et cum in formam dei assumptio formæ seruilis assumitur, in se

glorificatur glorificatus in homine deus, qui ante euacuantis formæ dispensationem in sese erat & per formam serui, & per naturā natiuitatis unitus. Natiuitas enim nō nouæ neq; alienæ naturæ deum fecerat, sed naturalis filius patri naturali generatione subsistebat. Et cum post natiuitatem hominis glorificatus in homine, in naturæ suæ rursum gloriam clarescit, in se eum deus clarificat: cum in naturæ paternæ gloriam ab ea per dispensationem euacuatus assumitur. Concludit autem audacissimum impietatis tuæ furorem apostolica fides, ne quo licentia liberæ intelligentiæ uageris, quum ait: Omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Quem enim in sese pater glorificauit, in eius gloria confitendus est. Et qui in patris gloria confitendus est, quem in se pater glorificauit, in his sine dubio intelligēdus est esse quibus pater est: cum & in se eum glorificauerit, & in gloria eius sit cōfitendus. Non enim hic nunc tantummodo in dei gloria est, sed in gloria dei patris est. Neq; pater glorificauit gloria exteriore, sed glorificauit filium gloria in sese: in eam eum quæ sua est gloria resumendo: & in eam gloriam, quam apud eum habuit, eum & apud se glorificat & in sese. Atque ea gloria ita inseparabilis à fidei huius coniunctione intelligitur etiam sub hominis humilitate sic dicens: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum: cū sine Christo, solo deo patre cognito, uita æterna non sit, & Christus glorificatus in patre sit. Si autē ea demum uita æterna est, solum uerum deum nosse, & quem misisti Iesum Christum: nō existimetur planè uerus deus Christus, si uita sit in deum credidisse sine Christo. Et quod solus deus pater deus uerus est, non pertineat ad deum Christum: nisi gloria Christi omnis in solo uero deo patre sit. Si enim in se eum glorificat pater, & solus pater deus uerus est, & extra solum uerum deum Christus est: quia glorificatum in deum Christum, glorificet pater uerus deus solus in sese. Et quod à solo uero glorificatur in se se, non alienatur à solo uero, quia in se solo glorificatur à uero. Sed forte piæ huic fidei nostræ impia perfidiæ tuæ occurrat assertio, ut aliena ab intelligentia dei ueri sit hæc necessitatis confessio: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Si duplicem responsionem duplex Iudæorum indignatio exigit: sit hæc planè infirmitatis professio, nil à se facere filium posse, nisi quod facientem uiderit patrem. Quod si Iudæis & uiolati sabbati reatum obijcientibus, & æqualitatem in Christo dei per professum sibi deum patrem non ferentibus, sub eodem dicto ad utrunque responsum est: putas ne per confessionem responsiotus posse dictorum occultari ueritatem? Et quanquam in alio libello tractatus hic à nobis locatus fuerit, tamen quia non modo non obest, sed etiam ad religionem proficit retractari: eundem ipsum quia causa postulat, reuoluamus. Hinc autem primum responsionis necessitas orta est. Et propter hoc persequebantur Iudæi Iesum, & quærebant eum interficere, quoniam hæc faciebat sabbato. Ira itaq; eorum usque ad cupiditatem interficiendi eum accendebatur, propter opera sabbato gesta. Sed uideamus quid dominus respōderit: Pater, inquit, meus usq; modo operatur, & ego operor. Quod rogo istud opus patris est, Hæretice? demonstra. Per filium enim & in filio omnia sunt, uisibilia & inuisibilia: & tu qui ultra Euangelium sapis, necesse est ut alijs alibi arcanorum doctrinis cognitionem paterni nominis adeptus sis, ut operantem nobis patrem ostendas. Quod si pater operatur in filio, secundum quod ipse ait: Verba quæ loquor uobis, nō ego loquor, sed pater in me manēs ipse facit opera sua: uidés ne quid hoc sit: pater meus usq;

modo operatur? Hoc enim ideo ait, ut paternæ in se naturæ intelligeretur potestas, in sabbati opere potestatis suæ usus natura. Cum enim in se operante pater operetur, ipse necesse est patre operetur operante, atq; ideo ait: Pater meus usq; modo operatur, ut ipsum istud hoc præsens dictorum atq; gestorum per se opus, paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enim quod usq; modo operatur, unum atq; idem dicti temporisq; momentum est, ut nõ aliud aliquod opus esse patris, quàm suum hoc quod agit crederetur: cum per id quod usq; modo operatur pater, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantum patris relicta uitæ æternæ spei esset, continuo subiecit: Et ego operor, ut hoc ipsum quod modo operatur pater operetur & filius, ac sic perfectam fidem docuit, cum id quod modo est, eiusdem temporis opus sit, & id quod pater operatur, operatur & filius, extra singularis dei sit unionem. Deniq; pro captu, pro uiribus, pro fide nostra intueamur deus quid sit: & uideamus an illi possit aliquid comparari. Certe hoc est deus, quod & cum dicitur non potest dici, cum æstimatur non potest æstimari, cum comparatur non potest comparari, cum definitur, ipsa definitione sua crescit. Qui cœlum manu sua operit, pugno omnem mundum claudit, quem totum omnia nesciunt, & metuendo sciunt, cuius nomini & uirtuti famulantur. Hunc orbis ex ipsa elementorum sibi succedentium momentanea uicissitudine testatur. Ratio quædam est, quæ apud Græcos λόγος appellatur, quæ inter patrem & filiũ personas uel uocabula distinguit: quia ipse filius ratio dicitur, quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. Modo enim uerbũ, modo uirtus, modo sapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo thesaurus, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo lapis angularis, modo agnus, modo homo, modo uitulus, modo aquila, modo leo, modo uia, modo ueritas, modo uita, cũ sit deus omnia & in omnibus: Et per hæc uocabula diuinarum dispensationum mysteria cognoscuntur. Nam & ob hoc Verbum nuncupatur: quia & propriè di uino ore processit, & nihil pater sine eo aut iussit, aut fecit. Virtus dicit̃: quia uere de deo, & semper cum deo, & omnis potestas patris in ipso consistit. Sapientia appellatur: quia de corde patris adueniens arcana in cœlestibus reserauit. Dextera nuncupatur, quod per eum omnia opera diuina perfecta sunt. Brachium dicitur: quia ab ipso omnia cõtinentur. Margarita appellatur: quia nihil illo preciosius inuenitur. Thesaurus dicitur: ut in ipso omnes diuitiæ regnorum cœlestium quę reconditæ sunt, agnoscant̃. Retia dicitur: quia per ipsum, & in ipso de mari seculi, Gentium quasi multitudo pisciũ in ecclesia congregantur, ubi bonorũ malorumq; discrimina cognoscuntur. Aratrũ nuncupatur: quia signo crucis suæ Gentium pectora subiguntur, ut necessario semini præparentur. Fons aquæ appellatur, quia ex eo sitientium corda cœlestis aquæ gratia irrigant̃. Petra dicitur: quia credentib. fortitudinẽ, incredulis duritiẽ præstat. Lapis dicit̃ angularis: quia utrosq; parietes ueteris ac noui Testamenti, unus mediator in semetipso continens copulauit. Agnus appellat̃, ut innocentia Christi, & passio demonstret̃. Homo dicitur, quia secundũ carnẽ propter nos homines nasci dignatus est. Vitulus dicit̃, quia propter nostram salutẽ pati sustinuit. Aquila dicitur: quia post uenerabilem resurrectionẽ, quasi temis altum ad patrem reuolauit. Idem leo dictus est: quia ipse est rex regũ qui mortem ac diabolum uirtutis suæ potestate comminuit. Via est, quia per ipsum accessum habemus ad deum patrem. Veritas est, quia mendacium nescit. Vita est, quia ipse uniuersa uiuificat. Vides ergo, quia per hęc uocabula signifi-

significationes dispositionum & operum diuinorum præostensæ sunt: non tamen ipse deus per hæc proprie definitus est. Est ergo pater deus immensus, æternus, incomprehẽsibilis, inæstimabilis: est & filius eius dominus noster tantus, quantus est pater, sed nõ aliunde, sed de patre: quia inquit, de patre exiui, hoc est lumen de lumine. Quod si filium dei, ut iam dictum est, uisum à patribus approbamus, ut non totum in illo quod dei est uideretur: sed dispositiones rerum futurarum, quæ suis quibusq; tẽporibus complendæ erant, in ipso per imaginem cernerentur. Nam filium quis uidere potuit, antequam conspicabilem materiam cum placuit adsumpsit? uel ipsum hominẽ induere dignatus est? Quia & si Abrahę uisus est, sed in forma humani corporis uisus est, quade eius fuerat carne.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE ESSENTIA PATRIS ET FILII contra hæreticos.

OQVITVR euangelium: Qui non honorificat filium non honorificat patrem, qui misit illum. Conclusa sunt omnia aduersus hæretici furoris ingenia. Filius est quia à se nihil potest: deus est, quia quæcunq; pater facit, & ipse eadem facit: unũ sunt, quia exæquantur in honore, eadem'que facit, non alia. Nõ est pater ipse, quia missus est: habet ergo hoc sacramenti sola natiuitas, ut complectatur in se & nomen & naturam & potestatem, et professionẽ: quia uniuersa natiuitas, non potest nõ in ea esse natura, unde nascatur. Non affert exteri generis substantiam, quia ex uno non subsistit alienum. Quod autẽ alienum est à se, nõ id unũ est genere naturæ, Et quicquid uuum est per natiuitatem, nõ habet solitudinem: quia & solitudo singularis est. Et natiuitas est unitas. Ad utrunq; & super hoc assumpsit sibi diuinæ de se sentẽtiæ testimonium. Ait enim: Qui sunt ex ouibus meis, uocem meam audiunt, & ego noui eas, & sequuntur me meæ. Et ego uitam æternam do eis, & nõ perient in sempiternũ, nec quisquã rapiet eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius est omnibus. Nemo poterit rapere de manu patris mei. Et ego & pater unum sumus. Quis rogo intelligenniam nostram stupor hebetis mentis obtundit, ut hæc in sensum nostrum tam absolute dicta non subeant? Aut quis infirmitatẽ bumanam tumor animi insolentis illudit, ut dei cognitionem ex his adepti deum putent non in his intelligendũ esse, quibus cognitus est? Aut enim alia sunt Euangelia proferenda quæ doceant: aut si de deo sola ista docuerunt, cur nõ ita esse dicimus ut docemur? Quod si ex his sumpta cognitio est, cur non exinde fides sit unde cogninio? Sed cum fides cognitionis esse aduersa detegitur: iam nõ cognitionis fides illa, sed criminis est: inreligiosam sibi fidem aduersus religionem conferre cognitionis assumens. Vnigenitus igitur deus naturæ in se suæ cõscius, natiuitatis proptiæ inenarrabile sacramentum ad fidei tamen nostræ confessionem quanta potest uerborum absolutione significat: & ut natus intelligatur, & dei natura esse credatur, & cũ patre

tres unum sit, & unum se profitendo cum patre, non tamen ut unus solus tantum atque ipse pater intellectus amittat esse quod filius est. Testatur enim primum naturæ uirtutem, cum de ouibus suis ait: nec quisquam rapiet eas de manu mea. conscię potestatis hæc uox est, imperturbatæ uirtutis libertatem, per id quod nemo oues de manu sua abripiat, cōfiteri. At uero in natura licet de-us, ut naturæ tamē ex deo sit intelligenda natiuitas subiecit: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus: non occultat ex patre se esse natū. Quod enim à patre accepit, maius est omnibus, quia accipere maius est in eo quod accepit nascendo, non postea. Et tamen ex alio est dum accipit. Sed quia ex alio accepit, ne aliud quid potius, & non in eius intelligeretur natura quod accepit existere ait: Nemo poterit rapere de manu patris mei. De manu sua nemo rapit, quia à patre, quod est omnibus maius, accipit. Quid uult tam diuersa professio, ut rursus de manu patris sui nemo rapiat: filij manus est quæ accipit à patre: patris manus est quæ dedit filio. Et quomodo igitur quod non rapitur de manu filij, non rapitur de manu patris? Quomodo si quæris, intellige. Ego & pater unum sumus. Manus filij manus patris est. Non enim degenerat per natiuitatem natura, ne eadem sit: neque rursum quia eadem est, intelligennam natiuitatis offendit: quia natiuitas nihil in se admittit alienum. Vt uero per corporalem significationē uirtutem possis eiusdem nosse naturæ, cōmemorata est filij manus patris: quia naturæ uirtus patris esset in filio. Postremo per sacramentum, ut natiuitatem naturæ indifferentis cognosceres, dictum est: Ego & pater unum sumus, ut quod unum sunt, nec diuersum nec solitarium crederetur, non alia in utroque per natiuitatis & generationis proprietatem existente natura. Manet quantum intelligi licet mentium uesanarum uoluntas cessante licet uoluntatis effectu, & malignum animum maleuolentiæ studium absistente mali operis occasione non deserit. Nunc enim hæreticorum furor iam domino in cœlis sedente quia exemplo Iudæorum in crucē agere non possunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod est, denegant. Et cum non possint negare quæ dicta sunt, tamen dictis non obedientes odium impietatis exercent, uerborum lapides iniiciunt: & si possent de throno eum suo in crucem retraherent. Et de Iudæis quidem ad dicti huius nouitatem commotis ita scribit: Tulerunt ergo lapides Iudæi, ut eū lapidarent. Respondit lesus: Multa opera bona ostēdi uobis à patre: propter quod eorū opus lapidatis me? Responderunt Iudæi: Pro bono opere non lapidamus te, sed pro blasphemia. Et quia tu, cum sis homo, facis te deum: At tu uero hæretice, quid agas ac profitearis agnosce: & eorum te intellige esse consortem, quorum in te refers perfidiæ exemplum. Ad id enim quod dictum est: Ego & pater unum sumus, Iudæi lapides leuauerunt, & eorum impius dolor ad sacramentum fidei salutaris impatiens, usque ad impetū inferēdæ mortis erupit. Quid tu non habendo quidē quē lapides, negando minus efficis? nō differt uoluntas, sed uoluntatem tuam inefficacē esse cœlestis thronus efficit. Quāto tu irreligiosior Iudæo? Lapides ille in corpus eleuabat, tu in spiritū: ille in hominē, ut putabat, tu in deū: ille in conuersantē in terris, tu in throno uirtutis sedentem: ille in ignoratum, tu in confessum: ille in moriturum, tu in iudicem seculorum: Ille dicit cum sis homo, tu dicis cum sis creatura. Vterque autem dicitis: facis te deum. Hoc commune in eum impij uestri oris opprobrium est. Negas enim deum ex generatione dei, negas filium ex natiuitatis ueritate, negas hoc quod ego & pater unum sumus, confessionem unius in utroque atque consimilis esse naturæ. Subijcis substantiæ nouæ & externæ, & alienæ deum: ut aut alterius generis

deus

deus sit, aut omnino nec deus sit: quia non ex dei natiuitate subsistat. Sed quia ad sacramentum dicti huius commotus es: ego & pater unum sumus: & Iudæo dicente: Cum sis homo, facis te deum: dicis enim non es filius ex natiuitate, non es deus ex ueritate, creatura es præstantior cunctis: sed non es in deum natus: quia ex incorporali deo natiuitatem non admitto naturæ. Non tu & pater unum estis modo: sed nec filius es, nec similis es, nec deus es. Iudæis quidem dominus respondit, sed magis ad impietatem tuam omnis hæc apta responsio est: Nonne scriptum est in lege: quoniam ego dixi dij estis? Si ergo illos dixit deos ad quos uerbū factum est dei, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit, & misit in hunc mundum, uos dicitis quia blasphemaui: quoniam dixi filius dei sum. Si nō facio opera patris, nolite credere mihi. Si autem facio, & mihi non uultis credere, operibus credite, ut sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Causam responsionis, causa obiectæ ei blasphemiæ intulit. Id enim ad crimen deputabatur, quod se cum homo esset, deum faceret: deum autem se facere per id arguebatur, quod dixisset: ego & pater unum sumus. Demonstraturus itaq; hoc quod ipse & pater unum essent, & natiuitatis nō usurpatam esse naturam, in eo primum ineptiam ridiculi obprobrij confutat, cur in reatum uocaretur: quod se cum homo esset, deum faceret. Cū enim lex huius nominis appellationē sanctis hominibus decerneret, & sermo dei indissolubilis confirmaret hanc impertiti nominis professionem, quomodo hic quē pater sanctificasset, & quem in hunc mundum misisset, blasphemus esset dei se filium confitendo: cum cognominatos per legem deos indissolubilis dei sermo statuisset. Iam ergo non est criminis, quod se deum, cum homo sit, faciat: cum eos qui homines sint, lex deos dixisset: & si à cæteris hominibus non inreligiosa huius nominis usurpatio est ab eo homine quem sanctificauit pater: omnis enim hic de homine responsio est: quia dei filius etiam hominis filius est: non impudenter usurpari uidetur, quod se filium dixit, cum præcellat cæteros qui cognominare se non inreligiosè deos possunt, per id quod sanctificatus in filium est, beato Paulo scientiam nobis sanctificationis intimante, quum ait. Quod autē promisit per prophetas suos in scripturis sanctis, de filio suo, qui factus ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius dei in uirtute, secundum spiritum sanctificationis. Cesset ergo blasphemiæ crimen, quòd cū sit homo, deū se faciat, cum hoc nomen plurimis dei sermo detulerit, & sanctificatus ac missus à patre, nihil aliud se quàm dei filiū sit professus: non est relictus ut arbitror ambigendi locus, quum de natura diuinitatis dictum sit: Ego & pater unū sumus. Nam cum Iudæi arguissent illum quòd per hoc dictum: homo ipse cum esset, sese deum faceret: Responsio eius confirmat quod se dei filium per id quod, ego & pater unum sumus, ostenderit, primum nomine, deinde natura, postremò natiuitate. Nam ego & pater, rerum nomina sunt. Vnum uero naturę professione, quia in eo quod est, uterque non differt. Sumus, autem non patitur unionem. Et ubi quod unum sumus, unio non est, unum eos effecit natiuitas esse. hoc enim totū ex eo est quod se filium sanctificatum à patre profitetur. Et professio dei filij, hoc quod ego & pater unum sumus, confirmat, quia natiuitas non aliam possit, nisi eam ex qua subsistit, afferre naturam. Confirmauit autem totius fidei nostræ sacramentum unigeniti dei sermo: namq; cum responsum ad id fuisset: cur se cum homo esset, deum faceret, ut dictum illud: Ego & pater unum sumus, absolutæ & perfectæ intelligentiæ ordinem sumeret, hæc cōsequenter subiecit: Vos dicitis quia blasphemaui, quoniam

dixi: filius dei sum. Si nõ facio opera patris nolite credere mihi. Si autem facio & non uultis mihi credere, operibus credite: ut sciatis, & cognoscatis, quoniã pater in me est, & ego in patre. Infrenis audaciæ est desperata iam per conscientiam salus: & extra pudorem est professa omnis impietas. Nam quis iam nec erubescit stultitiæ, ubi perdidit religionem. His enim contradicere amẽtia potius quàm ignorantia est. dominus dixerat: Ego & pater unũ sumus: natiuitatis hoc sacramentũ est, ut pater & filius in unitate naturæ sint. Et quia naturæ præsumptio uocaretur in crimen, præsumẽdi ratio docetur ex causa. Ait enim: Si non facio opera patris, nolite credere mihi: Si non opera patris facit, nõ credendum ei est, profitenti dei esse se filium. Non habet ergo natiuitas nouã externam'q; naturam, quia per id filius esse credendus est, quod opera patris efficiat. Quid hic adoptio? Quid indulgentia nominis loci inuenit ne ex natura dei filius sit, cum dei filius ex natura paterna operibus credẽdus sit? Non exæquatur: ac similis est deo creatura: neq; ei naturæ alienæ potestas comparatur. Sola ei natiuitas filij non impie per similitudinem creditur æqualis. Nam quicquid extraneum est, cum contumelia inhonoratæ uirtutis æquabitur. Si enim aliquid quod non ex ipso est, reperiri potest, simile ei ac uirtutis eiusdem amisit priuilegium dei sub consortio coæqualis, iam'q; non erit deus unus à quo indifferens sit deus alius. At uero non habet cõtumeliam proprietatis æqualitas, quia suum est quod sui simile est, & ex se est. Quod sibi ad similitudinem comparatur, nec extra se est quod quæ sua sunt potest. Profectus dignitatis est genuisse potestatem: nec alienasse naturam. Opera patris efficit filius, & per id credi se filium dei postulat. Non est præsumptio atrogans, quæ probari se non nisi ex his quæ egerat poscit. Gerere autem se non sua, sed quæ patris sunt, testatur, ne per magnificentiam gestorum naturæ natiuitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis & nati ex Maria hominis dei filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex gestis, cum ait: Si autem facio, & mihi non uultis credere, operibus credite. Credi sibi primum quod dei filius sit, nisi ex operibus patris quæ ipse efficit, non uult. Quod si facit opera, & per corporis humilitatem fide professionis indignus est, operum fidem postulat. Cur enim sacramentum nati hominis intelligentiam diuinæ natiuitatis impediat, cum diuina natiuitas omne opus suum sub ministerio assumpti hominis exsequatur? Si igitur homini per opera non creditur quòd dei filius sit, credatur operibus quod dei filij sint: quia negari quod dei sint, non possunt. Omne enim in se filius dei habet nascendo quod dei est. Et idcirco opus filij opus patris est, quia natiuitas nec extra naturam eam est, ex qua manet, & naturã eam in se habet unde subsistit. Faciens igitur opera patris, & postulans ut sibi non crederetur, uel ipsis crederetur operibus, demonstrare debuit quid esset operibus credendum. Nempe quod sequitur. Si autem facio, & mihi non uultis credere, operibus credite: ut sciatis & cognoscatis, quoniã pater in me est, & ego in patre. Hoc est illud: dei filius sum: hoc est illud: ego & pater unum sumus. Hæc est natiuitatis natura: hoc salutaris fidei sacramentũ, non diuidere quod unum sunt, nec natiuitati adimere naturam, & ex uiuente deo uiuentis dei ueritatem confiteri. Non enim ex compositis atq; inanimis deus, qui uita est, subsistit: neq; qui uirtus est, ex infirmis continetur: neq; qui lux est, ex obscuris coaptatur: neq; qui spiritus est, ex disparibus formatur. Totum in eo quod est, unum est, & quod spiritus est & lux, & uirtus, & uita sit: & quod uita est lux, & uirtus, & spiritus sit. Nam qui ait: Ego sum, & non demutor: non demutatur ex partibus, nec fit diuersus ex genere. Hæc enim quæ superius significata sunt,

non ex partib. in eo sunt, sed totũ hoc in eo unũ, & perfectum omnia deus uiuens. Viuens igitur deus & æternæ naturę uiuentis potestas est, & quod cum sacramento scientiæ suæ ex eo nascitur, non potuit aliud natum esse q̃ uiuẽs. Nam cũ ait: Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrẽ, docuit uitã in se per uiuentem patrem inesse. Dehinc cum dicit: Sicut enim habet pater uitam in semetipso, sic & filio dedit uitam habere in semetipso. Omnia uiua sua ex uiuente testatus est. Quod aũt ex uiuo uiuũ natũ est, habet natiuitatis profectũ sine nouitate naturæ: Non enim nouũ est quod ex uiuo generaſ in uiuum quia nec ex nihilo ad natiuitatẽ uita quæsita est: & uita quæ natiuitatem sumit ex uita, necesse est per naturę unitatẽ, & perfectę atq; inenarrandæ natiuitatis sacramentum, ut & in uiuentem uiuat, & in se habeat uitam uiuentem. Admonuisse nos in exordio sermonis nostri meminimus, humanas comparationes diuinis non satisfacere exemplis: tamen pro parte intelligentiæ nostræ sensum formis corporalibus erudiri. humanæ natiuitatis conscientiã consulo, utrum non intra partes maneat origo nascentiũ: Nam tametsi elementa illa inanima ac turpia quibus nascendi causæ inchoantur in hominem alterũ effluãt, per naturæ tamen uirtutem uiuẽtem intra se inuicem manent: dum & per datam à se naturæ eiusdem originem nascentẽ sequitur ille qui gignit, & per acceptam natiuitatem cuius uirtus & si deriuetur, nõ tamen auferatur, in gignẽte remanet ille qui nascitur. Et hoc quidem tantum ad humanæ natiuitatis intelligentiam cõmemoratum à nobis sit, nõ etiam ad perfectum in unigenito deo natiuitatis exemplũ: quia naturæ humanæ infirmitas ex disparibus cõparatur, & ex inanimis connect, at uita nec statim in eo quod gignit uiuit: neq; totum uiuit ex uita: cum in ea multa sint, quæ sinæ naturæ suę sensu cum excreuerint desecentur: in deo uero totũ quod est, uiuit. Deus enim uita est, & ex uita non potest quicquam esse nisi uiuum, neq; ex deriuatione, sed ex uirtute natiuitas est. Ac sic dum totum, quod uiuit, & dum totũ quod ex eo nascitur, uirtus est: habet natiuitatẽ non habet demutationẽ. Et impertit profectũ nec amittit naturam, dum & natiuitatẽ quam dedit per indiscretæ naturæ similitudinem sequitur, & natiuitas eam quæ uiuens ex uiuente est, naturã nascendo non deserit. Affert autem pro parte fidei huius significationẽ in se ignem habens, & in igni ignis manens. Mansit in eo splendor luminis, naturæ calor, uirtus urendi, mobilitas æstuandi, totũ tamen ignis est. Et hæc uniuersa una natura est: habet quidẽ ex infirmitate quod per materiam subsistit, ac uiuit: & cum ea per quam uixerat, deficit. Sed hoc quod incõparabile dei est, ex cõparationum parte cognoscimus, ut non incredibile in dominũ sit quod pro parte aliqua in terrenis reperiatur elementis. Quæro itaq; utrum nunc diuisio, aut separatio sit, cum ignis ex igne est: aut nunquid abscinditur natura ne maneat: aut non sequitur natura ne insit, cum accenso lumine ex lumine, per quẽdam quasi natiuitatis profectũ naturæ nulla defectio sit, & tamen sit lumen ex lumine? Aut nunquid hac non manet in eo quod ex sese sine defectione subsistit? Aut hoc non est in eo unde non recisum est: sed cũ unitate substantiæ naturalis exiuit? Et quæro anne non unum sint, cum lumen ex lumine, nec diuisione separabile sit, nec genere naturæ? Et hæc ut dixi, ad intelligentiã fidei tãtum cõparata sunt, non etiã ad dei dignitatẽ, ut non potius intelligentiã inuisibiliũ ex corporalibus sumeremus: non utiq; ut aliquid dei naturæ sat sit cõparationis exemplo condignũ, & iustũ esset testanti de se deo credere. Sed quia simpliciorũ fidem furor hæreticus turbarit, ut id de deo credi non oporteret, quod difficile nisi per corpoream cõparationẽ posset intelligi: idcirco secundum

dum illud iamiam etiam superius memoratū à nobis domini dictum: quod de carne nascitur caro est, quod autē de spiritu spiritus est, quia deus spiritus est: utile existimauimus hęc pro parte inserere cōparationis exempla, ne mentiri de professione sua existimaretur, cum diuinæ nobis professionis intelligentiam ex aliquo naturalia creaturarū exempla præstarent. Igitur ex uiuente ui uens dei filius, ut ex deo deus: nam quia inseparabilis atq; indissimilis unitatē & sacramentū natiuitatis ostendens ait: Ego & pater unū sumus. Et quia calū nia dicti tanquā insolentis existeret, ut conscientiam potentiam potius naturę demonstraret: audi eum omnem fidei huius significationē Apostolis reuelantem, ait enim: Ego sum uia ueritas & uita, nemo uenit ad patrē nisi per me. Si scitis me & patrē meum scitis. Et amodo scietis, & uidistis eum. ait illi Philippus: Domine, ostēde nobis patrem, & sufficit nobis. dicit ei Iesus: Tanto tēpo re uobiscū sum & non cognouistis me: Philippe. Qui me uidit, uidit & patrē. Quomodo tu dicis ostende nobis patrē: non credis mihi, quoniā ego in patre & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi, Quia ego in patre, & pater in me est. Sin autem, uel propter opera credite, nō uos in erratica atq; in inuia deducit ille, quia uia est: neq; illudit per falsa, quia ueritas est: neq; in mortis re liquit errore, quia uita est. Et quia hæc benigna ad salutē nostram dispensationis suæ nomina ipsa constituit, ut nos tanquā uia in ueritate deduceret, & ueri tas costitueret in uita: cognoscendū est, quod illud obtinendę uitæ sacramentum esse demonstrari nemo uenit ad patrem nisi per me. Iter ad patrē per filiū est. Et quærendum est utrum hoc per doctrinæ admonitionē, ac per naturam fidei sit, quia ui deri possumus post doctrinā filij potius ad patrē q̄ per confessionem paternæ in eo diuinitatis uenire. Intelligentiā igitur sensuum in conse quentibus requiramus. Non enim fides ex arbitrio nostro sed ex dictorū est ineunda uirtutibus. Nam hoc sequit: Si scitis me & patrē meum scitis. Homo Iesus Christus cernitur: Et quomodo si ipse cognitus sit, erit cognitus pater, eum naturæ suæ, id est hominis in eo habitu Apostoli recognoscuntur? Et liberà corporali deus carne non in hac corporali carnis infirmitate noscendus sit, sed in sacramento assumpti corporis diuinitatis paternæ naturam in se do minus cōformans, hunc ordinē tenuit. Si scitis me, & patrem meum scitis, & amodo scietis eum, & uidistis eum. Tempus uisionis separauit à tempore cognitionis: Nam quem cognoscendū ait, eundem iam dixit & uisum. Sed com mouit Apostolū Philippū nouitas dictorū. Homo cernitur, dei se filium confitetur, cognitus cognoscendū patrem fatetur, patrē uisum esse dicit, & per id cognoscendū esse quia uisus sit humani istud animi. infirmitas non capit, sed fidē sumit tam diuersarum rerū professionis, ut qui tunc uisus sit, non cognoscendus sit: cū uidisse cognitio sit: ut si filius cognitus sit, & pater cognitus sit: cum cognitionem filij ipse fecundū hominem corporalis & uisus & tactus in esse sit: cognitionē aūt ex eo patris ipsa illa differens ab eo conspectu hominis natura non præstet, & frequenter filius patrē à nemine uisum esse testatus sit. Proruptigit a postolica familiaritate & conscientia dominū interrogans: Do mine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Non fides nunc periclitatur, sed ignorationis hic error est. Deniq; non uisum negauit filiū, quem in habitu ho minis uiderat, sed ostendi sibi rogauit: sed quomodo per id patrem uiderit, ne scit. Nam ad id quod dixerat: Domine ostende nobis patrē, ut intelligendi po tius esset demonstratio quam uiuēdi, subiecit: & sufficit nobis. Non adempta est fides dicto, sed cognoscendi demonstratio est postulata: quæ sufficeret ad

fidem dicti, quia per domini professionem authoritas esset non incerta credẽdi: hinc autem ostendendi patris,& petitio orta est, quia dictus esset uisus Dominus itaq; dictis Philippi hæc reddit: Tanto tempore uobiscum sum & non cognouistis me Philippe? Arguit Apostoli in cognoscẽdo se ignorationem: quia superius se cognito patrẽ quoq; cognitum esse dixisset: sed quid illud est quod queritur se tanto tempore cognitũ non fuisse? scilicet quia se cognito paternæ in se naturæ esset intelligenda diuinitas. Cũ enim ea quæ gereret propria deo essent, calcare undas, iubere uentis, in intellecta demutatione uini in crementatoq; pane, cum gestorũ fide gerere, fugare dæmones, morbos depellere, damna corporũ reprehendere, emendare uitia, natiuitatis peccata dimittere, uitam mortuis reddere. Et hæc agere carnalem, & dei se filium inter ista profiteri, Hinc querelæ omnis orta conquestio est, quod in sacramẽto natiuitatis humanæ gessisse hæc in homine assumpto, dei nõ intellecta natura est. Et idcirco agens hæc tanto tempore cum cognitus non fuisset, postulantibus ut sibi patrem ostenderet, ait: Qui me uidit, uidit & patrem. Non hic ille nunc contẽplationem corpoream & uisum oculorum carnaliũ significat, sed eorũ de quibus dixerat: Nonne uos dicitis quoniã adhuc quatuor mẽses sunt & messis uenit? Ecce dico uobis: Leuate oculos uestros, & aspicite regiones, quia albæ sunt ad messem. Nec tẽpus patitur, nec albẽtiũ ad messem regionũ significatio permittit aliquid hic terrenũ & corporeum intelligi: sed ad perfectorũ fructuũ beatitudinẽ contuendam intelligẽtia eius sit oculos eleuari, ut nunc dicens: Qui me uidit, uidit & patrẽ. Non enim hoc quòd ex partu uirginis carnale est, ad contẽplandã in eo dei formam & imaginẽ profecit, neq; ad incorporalis dei naturam uidendã assumpti hominis species in exemplũ est: sed agnitus in eo deus ex uirtute naturæ, & intellectus dei filius id præstat ut intellectus & pater sit, dũ ita imago est, ut non differat à genere, sed significet autorẽ. imagines enim cæteræ ex diuersis aut metallis, aut lutis, aut generibus aut artibus reddunt eorũ species, quorũ sunt imagines institutæ. Sed nunquid ut imagines ueræ sint exæquari possunt ut inanima uiuẽtibus, & uel picta uel sculpta uel fusa natiuitatis ueritatibus: filius autẽ patri nõ secundũ hæc imago est: quia uiuentis imago est, & ex eo natus non haber naturæ diuersitatẽ, & in nullo diuersus tenet naturã eius, ex qua nõ diuersus est potestate. Quod ergo imago est, eo proficit, ut patrẽ deum unigeniti dei significet natiuitatis. Significet aũt ut forma ipse & imago inuisibilis dei. Et per hoc non amittit naturæ unitam similitudinem: quia nec careat uirtute naturæ. Et hinc illud est, tanto tempore uobiscũ sum, & nõ nostis me? Philippe qui uidit me uidit & patrem. Quomodo tu dicis ostende nobis patrẽ? non creditis mihi, quia ego in patre & pater in me est. Nõ relictus est hominũ eloquijs de dei rebus alius, prætertquã dei sermo. Omnia reliqua, & arcta, & conclusa, & impedita sunt, & obscura. Si quis alijs uerbis demonstrare hoc ꝙ quibus à deo dictum est, uolet: aut ipse non intelligit, aut legentibus non intelligendũ relinquit. Dominus dixit cum rogaretur, ut ostenderet patrẽ: qui me uidit, uidit & patrẽ, hoc demutare Antichristi est, hoc negare Iudæi est, hoc nescire gentilis est. Sed fortè in te egẽtior sensus in crimine sit: sit in fide nostra uitiũ, si in dictis dei resedit obscuritas. Nam nec solitariũ sermo significat, & indifferentẽ tamẽ naturã professio docet. Visum enĩ in filio ex patre nec singularis potest esse nec disparis Quia per hunc ille uisus neq; non unum sunt in sacramenti professione, neq; unus. Et quæro quid significasse in eo dominus credis, cum dicit: qui me uidit, uidit & patrẽ; non tenes unionẽ ubi pro coniunctione ipsa paterni nominis significatur

eatur adiectio? Cum enim dicitur, & patrem, exclusa singularis atq; unici intelligentia, & quid reliquũ est, nisi per naturæ unitam similitudinẽ pater per filiũ uisus sit. Et ne hoc incertũ nobis relinqueretur ad fidẽ, dominus subiecit: Quomodo tu dicis ostende nobis patrẽ? Quæ enim ignorandi patrẽ, aut ostendẽdi ignorantib. necessitas relinquebaẽ cũ pater in filio uisus esset? Visus aũt à deo est ex proprietate naturæ, dum ex differẽtia atq; in genere ueritatis unũ sunt natus & generatus, ut hic sermo domini sequeretur: credite quoniã ego in patre & pater in me est. Fratres mei quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus, intelligamus: & tum perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi ueritate quæ dicimus, nisi ab eo discimus stulte atq; impie diceremus. Ipse enim ait: Caro mea uerè est esca, & sanguis meus uerè est potus. Qui edit carnẽ meã, & bibit sanguinẽ meum, in me manet, & ego in eo. De ueritate carnis & sanguinis non relictus est ambigendi locus. Nunc enim & ipsius domini professione & fide nostra, uerè caro est & uerè sanguis est. Et hæc accepta atq; hausta id efficiũt, ut nos in Christo & Christus in nobis sit. An ne hoc ueritas non est? Contingat planè his uerũ non esse, qui Christũ Iesum uerum esse deũ negãt. Est ergo ipse in nobis per carnẽ & sumus in eo, dum secundum hoc quod nos sumus, in deo est. Quod aũt in eo per sacramentũ cõmunicatæ carnis & sanguinis sumus, ipse testatur dicens: & hic mundus me iam non uidet. Vos aũt me uidebitis, quoniam uiuo, & uos uiuetis: Quoniam ego in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. Si uoluntatis tantũ unitatẽ intelligi uellet, cur gradũ quendã, atq; ordinẽ cõsummandæ unitatis exposuit, nisi ut cũ ille in patre per naturã diuinitatis esset, nos contra, in eo per corporalẽ eius natiuitatẽ: & ille rursum in nobis per sacramentorũ inesse mysteriũ crederetur: Ac sic perfecta per mediatorẽ unitas doceretur cũ nobis in se manentib. ipse maneret in patre, & in patre manens maneret & in nobis, & ita ad diuinitatẽ patris proficeremus. Cũq; in eo naturaliter permanea mus ipso dicente: qui edit carnẽ meã & bibit sanguinẽ meũ in me manet & ego in eo. non enĩ quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit, eius tantũ ipse assumptã habens carnẽ, qui suam sumpserit. Perfectæ aũt huius unitatis sacramẽtũ superius iam docuerat, dicens: Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo per patrẽ: & qui manducauerit carnẽ meã, & ipse uiuit per me. Viuit ergo per patrẽ. Et quomodo per patrẽ uiuit, eodẽ modo nos per carnem eius uiuemus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formã præsumiẽ, ut id de quo agitur secundũ propositũ exemplũ adsequamur. Hæc ergo uitæ nostræ causa est quod in nobis carnalib. manentẽ per carnẽ Christũ habemus, uicturis nobis per eum ea conditione qua uiuit ille per patrẽ. Si ergo nos naturaliter secundũ carnem per eum uiuimus, id est naturã carnis suæ adepti, quomodo non naturaliter secundũ spiritũ in se patrẽ habeat, cum uiuat ipse per patrẽ? Per patrẽ aũt uiuit dum natiuitas non alienam ei intulit diuersamq; naturã: dum quod est & ab eo est, nec tamẽ ab eo per aliquẽ incidentẽ naturæ dissimilitudinẽ separatur: dum in se per natiuitatẽ habeat patrẽ in uirtute naturæ. Hæc aũt idcirco cõmemorata à nobis sunt, quia uoluntatis tantũ inter patrẽ & filiũ unitatem hæretici mẽtientes, unitatis nostræ ad deum utebanẽ exemplo: tanquã nobis ad filium, & per filiũ ad patrẽ obsequio tantũ ac uoluntate religionis unitis nulla per sacramentũ carnis & sanguinis naturalis cõmunionis proprietas indulgeretur. Cum & per honorẽ nobis datũ dei filij, & per manentẽ in nobis carnaliter filiũ, & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter unitis mysteriũ ueræ ac naturalis unitatis sit prædicandũ. Responsum igitẽ à nobis est stultitiæ furentiũ ad demonstrationẽ inanis mendacij, ne imperitos fallerent. Cæterũ fides euangelica responsionis nostræ necessitate nõ eguit.

Vnitatẽ nostram ad deũ dominus pro nobis precatus est;suam uero ille obtinet,
& in ea manet,nec per sacramentũ disputationis unũ sunt,sed per naturæ natiui
tatẽ. Dum nihil in eo ex se deus eum gignẽdo degenerat,unum sunt, dumq́ de
manu eius non rapiuntur. Non rapiũtur de manu patris, dum eo cognito pater
cognitus est,dum eo uiso pater uisus est,dumq́ loquitur manẽs in se pater loqui
tur, dũ in operante se operatur pater, dũ ipse in patre est & in eo pater est. Hoc
non præstat creatura,sed natiuitas: non efficit uoluntas, sed potestas: nõ loqui-
tur unanimitas,sed natura. Quia nõ unum est creari & nasci: neq́ uelle idipsum
est quod & posse:neq́ concordare idẽ est quod manere. Non negamus igiẽ una
nimitatẽ inter patrẽ & filiũ.nã hoc solent hæretici,ut cũ solã concordiã ad uni-
tatẽ non recipimus,discordes eos nobis affirmari loquanẽ. Sed audiant q́ à no-
bis unanimitas non negeẽ. Vnũ sunt pater & filius natura,honore, uirtute.nec
natura eadẽ potest uelle diuersa. Et audiant adhuc naturę sibi cũ patre unitatẽ,fi
liũ testantẽ, ait enim: Cũ uenerit aduocatus ille quẽ ego mittã uobis à patre spi-
ritũ ueritatis,qui à patre meo procedit,ipse testificabitur de me. Aduocatus ue-
niet,& hoc mittit filius à patre, & spiritus ueritatis est,qui à patre procedit. Ex-
cutiat ingenij sui aculeos omnis hæreticorũ schola, & quærat nũc quod uel mẽ
tiri ignorantib. possit, & doceat quid sit hoc quod filius mittit à patre. Qui mit-
tit,potestatẽ suam in eo quod mittit ostendit. Sed quod à patre mittit,quid intel
ligimus? utrũ acceptũ,aut dimissum, aut genitũ? Nam horũ necesse est unũ ali-
quid significet quod à patre missurus est. Et missurus à patre est eum spiritũ ueri
tatis,qui à patre procedit. Num ergo non est acceptio,ubi demonstrata est pro-
cessio. Superest ut cõfirmes in eo sententiã nostrã,utrũ in hoc cõsistentis egressi
onẽ,an geniti processionẽ existimemus. Neq́ in hoc nunc calumnior libertati
intelligentiæ, utrũ ex patre an ex filio spiritũ paracletũ sanctũ non putent esse,
non enim in incerto dominus reliquit. nam sub hisdẽ dictis hæc ita locutus est:
Adhuc uobis multa habeo dicere,sed non potestis illa portare modo. Cum ue-
nerit ille spiritus ueritatis,diriget uos in omnẽ ueritatẽ. Non enim loquetur à se
metipso,sed quæcunq́ audierit loqueẽ,& futura annunciabit uobis. A filio igi-
tur accipit,qui ab eo mittiẽ,& à patre procedit. Et interrogo utrũ idipsum sit à fi-
lio accipere quod à patre procedere? Quod si differre creditur inter accipere à
filio & à patre procedere, atq́ idipsum unum esse existimabitur à filio accipere
quod sit accipere à patre. Ipse enim dominus ait: Quoniã de meo accipiet & an-
nunciabit uobis. Omnia quæcunq́ babet pater, mea sunt:propterea dixi: De
meo accipiet & annunciabit uobis. hoc quod accipiet siue potestas est, siue uir-
tus, siue doctrina est,filius à se accipiẽdũ esse dixit, & rursum hoc ipsum signifi-
cat accipiendũ esse de patre. Cũ enim ait: Omnia quæcũq́ habet pater,mea sunt.
Et idcirco accipiendũ de suo esse docet etiã à patre accipienda: à se tamen accipi
quia omnia quæ patris sunt,sua sint. Non habet unitas diuersitatẽ, nec differt à
quo acceptũ sit quod datũ à patre,datũ referatur à filio. Nunquid & hic uolunta
tis unitas auferetur? Oĩa quæ habet pater filij sunt,& omnia quæ filij sunt, patris
sunt. Ipse enĩ ait: Et mea oĩa tua, & tua mea. Viuificamur ergo ꝓpter habitãtẽ
in nobis spiritũ Christi per eum qui Christũ suscitauit à mortuis. Et cũ eius qui
suscitauit in nobis est spiritus,spiritus tamen in nobis est Christi,nec tamen non
dei est spiritus,qui in nobis est. Disceme ergo ó hæretice spiritũ Christi à spiritu
dei, & excitati à mortuis spiritũ Christi ab spiritu dei Christũ à mortuis excitan-
tis: cum qui inhabitat in nobis spiritus Christi,spiritus dei sit. Et cũ spiritus Chri
sti à mortuis excitat,spiritus tamen dei sit Christũ à mortuis excitantis. Et quæ-
ro in spiritu dei utrũ naturam,an rem naturę significatam existimes? Non enim
idem

idem est natura quod naturæ res, sicut non idem est homo & quod hominis est, deus, & quod dei est. memini enim in spiritu dei, ita filiũ dei significari, ut in eo deus pater demonstratus esse intelligatur, & ad cuiusuis demonstrationẽ posse significatũ dei spiritũ pertinere. Neq; tantũ hoc ex prophetica, sed ex euangelica autoritate monstrari potest cũ dicit: Spiritus domini super me, propterea & unxit me: Et rursum, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo cõplacuit animæ meæ: ponã super eũ spiritũ meũ. Et ipso de se domino testante: Si autẽ in spiritu dei ego ejcio dæmonia, utiq; appropiauit in uobis regnũ dei. hæc enim uidentur non ambigue uel patrẽ significare uel filiũ, uirtutẽ tamen naturę manifestantia. Nam spiritus dei ne secundũ corporales modos, ita inesse filium in patre uel patrẽ in filio crederemus, scilicet ne loco manens deus nusquã alibi extare uideretur à sese. homo enim aut aliquid aliud ei simile cũ alicubi erit: tamẽ alibi non erit, quia id quod est illic continetur ubi fuerit infirma ad id natura eius, ut ubiq; sit, si insistens alicubi sit, deus autẽ immensæ uirtutis uiuens, potestas quæ nusquã non adsit, nec desit usq;, se omnẽ per sua in eo docet, & sua non aliud q̃ se esse significat: & ubi sua insunt ipse esse intelligatur, non autẽ corporali modo, cũ alicubi insit, non & ubiq; esse credatur: cũ per sua in omnibus esse non desinat, non aliud autẽ sint q̃ quod est ipse quæ sua sunt. Et hæc quidẽ ad naturæ intelligentiã dicta sint. In spiritu autẽ dei patrẽ deum significari ita existimo intelligi oportere, q̃ spiritũ domini super se esse dominus Iesus Christus professus sit, propterea eũ ungat & mittat ad euangelizandũ. Paternæ enim naturæ uirtus in eo manifestari uidens, naturæ suæ cõmunionem in filio etiã in carne nato, per sacramentũ spiritualis huius unctionis ostendens, cum post cõsummati baptismi natiuitatẽ, tũ hæc quoq; proprietatis significatio audita est, uoce testante de cœlo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Non enim nec ipse super se esse, uel sibi de cœlis adesse uel ipsũm de se cognominasse sibi filium intelligendus est, sed omnis hæc fidei nostræ fuit demonstratio, ut sub perfectæ ac ueræ natiuitatis sacramento unitatem naturæ manentis in filio, qui etiã homo esse cœperat, nosceremus. Et patrẽ quidẽ in dei spiritu ita significari repertũ est, filiũ uero hoc modo demonstratũ intelligimus, cũ dicit: Quod si in spiritu dei ego ejcio dæmones, utiq; appropiauit in uobis regnũ dei. Scilicet idẽ naturæ suæ potestate dæmones ejcere demõstrans, qui non nisi spiritu dei ejci possent. Est autẽ & in spiritu dei spiritus paracleti significatio, neq; solũ prophetica sed & apostolica autoritate, cũ dicit: Sed hoc est quod dictũ est per prophetã Ioel: Erit in nouissimis diebus, dicit dominus: Effundã de spiritu meo in omnẽ carnẽ, & prophetabunt filij eorum & filiæ eorũ. Consummatũ hoc tũc fuisse in apostolis docet, cũ misso spiritu sancto, omnes linguis gentiũ sunt locuti. Hęc autẽ idcirco demonstrata sunt necessario, ut in quamcunq; se partem hæretica falsitas contulisset, dicto ueritatis euangelicę concluderetur. habitat enim in nobis Christus, & habitãte Christo habitat deus. Sed te hæretice furentẽ, & spũ doctrinæ pestiferæ circumactũ, tenet & coartat apostolus, Christũ nobis fundamentũ ponens fidei, dicti huius quoq; dominici non nescius. Si quis diligit me & uerbũ meũ seruabit, & pater meus diliget eũ, & ad eũ ueniemus, & mansionẽ apud eũ faciemus. Per id enim spiritu Christi manente in nobis, dei spiritũ in nobis manere testatus est: nec diuersum à se esse spiritũ à mortuis excitati Iesu, & spiritum à mortuis excitantis Iesum. Veniunt enim atq; habitant in nobis. Et rogo utrũ comitatu diuersitatũ uenient mansionemq; facient, an unitate naturæ? Sed obuitit doctor gentiũ, nõ duos spũs, dei scilicet & Christi, sed spiritũ Christi qui & spũs dei est, inesse credentibus. Non cohabitatio sed inhabitatio est, sub sacramento tamẽ cohabitationis habitatio:

dum neq; duo habitant, nec ab alio diuersus habitator est. Est enim in nobis spiritus dei, sed est in nobis spiritus Christi. Et cum spiritus Christi inest, inest spiritus dei, ita cum quod dei est nõ potest aliud quid diuersum Christus esse quàm deus est. Deus igitur Christus est, unus cum deo spiritus. Et illud euangelicũ, ego & pater unum sumus: docet Apostolus unitatem esse naturæ, nõ solitudinem unionis scribens Corinthijs. Propter quod notum facio uobis, quia nemo in spiritu domini dicit anathema Iesum. Scis ne nunc hæretice, in quo spiritu dicis Christum creaturã? Cum enim in anathemate sint qui seruierint creaturæ potius quàm creatori, Christum creaturam confitens quid sis intellige, qui nõ ignores quòd in maledicto sit religio creaturæ. Et quid sequitur aduerte: Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Sentis ne quid tibi desit Christo negando quod suum est. si per naturam dei Christus tibi dominus est, habes spiritum sanctum. si uero per adoptiuum nomen hic dominus est, spiritu carens, spiritu erroris animatis, quia nemo nisi in spiritu sancto dominũ Iesum potest dicere, quia ipse operatur omnia in omnibus.

HILARIVS AVGVSTINO. DE RELIQVIIS Pelagianæ hæreseos Epistola.

Domino beatissimo ac toto affectu desiderando, & multũ in Christo suscipiendo, patri Augustino Hilarius. Si cessantibus contradicentiũ quęstionibus gratæ sunt plerunq; studiosorũ inquisitiones, ut etiam illa quæ absq; periculo ignorarentur, edificẽt: arbitror gratiorem fore sedulitatẽ nostræ relationis, quæ dum indicat secundũ quorundã prosecutiones quędã aduersantia ueritati, non tam sibi quàm illis qui turbantur & turbant, per consiliũ sanctitatis tuæ satagit prouideri, domine beatissime ac toto affectu desiderande, & multũ in Christo suscipiende pater. Hæc sunt itaq; quæ Massiliæ, uel aliquibus etiã locis in Gallia uentilant. Nouũ & inutile esse prædicationi, quòd quidã secundũ propositũ eligendi dicantur, ut id nec arripere ualeant nec tenere, nisi credendi uoluntate donata. Excludi putant omnẽ prędicandi uigorẽ, si nihil quod per eũ excitet, in hominibus remansisse dicat. Consentiunt omnẽ hominẽ in Adam perisse, nec inde quenquã posse proprio arbitrio liberari: sed id conueniens asserunt ueritati, uel congruũ prædicationi, ut cũ prostratis, & nũquã suis uiribus surrecturis annuntiať obtinẽdæ salutis occasio eo merito quo uoluerint & crediderint, à suo morbo se posse sanari, & ipsius fidei augmentũ, & totius sanitatis suæ consequantur effectũ. Cæterũ ad nullũ opus uel incipiendũ, nedum perficiendũ, quenquã sibi sufficere posse cõsentiũt. neq; enim alicui operi curationis eorũ annumerandum putant, exterrita supplicij uoluntate unũquenq; ægrotũ uelle sanari. Quod enim dicit, Crede & saluus eris: unũ horũ exigi asserunt, aliud offerri: ut propter id quod exigit si redditũ fuerit, id quod offerť deinceps tribuatur. Vnde non consequens putant, exigendã ab eo fidem, cuius naturæ id uoluntate conditoris concessum est: & nullã ita deprauatã uel extinctã putãt, ut nõ debeat, uel possit se uelle sanari. Propter quod uel sanetur quis à sua, uel si noluerit cum sua ægritudine puniatur. Nec negari gratiam, si præcedere dicať talis uoluntas, quæ tantũ medicum quærat: non aũt quicquã ipsa iam ualeat: nam illa testimonia ut est illud, Sicut unicuiq; partitus est mensuram fidei: & similia: ad id uolũt ualere, ut adiuuetur qui cœperit uelle, nõ ut etiã doneť ut uelit. Reiectis ab hoc dono alijs pariter reis, & qui possent similiter liberari, si ea quæ pariter indignis præstať credendi uoluntas, etiã ipsis similiter præstareť. Si aũt aiunt, dicať uel talẽ omnibus remansisse, qua uel contẽnere

nere quis ualeat, uel obedire: de cõpendio putant ratione reddi electorũ uel reiectorum, in eo quod unicuiq; meritũ propriæ uoluntatis adiungitur. Cum aũt dicit eis quare alijs uel alicubi prædicetur, uel non prædicet: uel nunc prędicet quod aliquando pene omnib. sicut nunc aliquibus gentibus non prædicatũ sit: dicunt id præscientiæ esse diuinæ: ut eo tempore, & ibi, & illis ueritas annunciaret uel annunciet, quando & ubi prænunciabatur esse credenda: & hoc non solũ aliorũ catholicorũ testimonijs, sed etiam sanctitatis tuæ disputatione antiquiore se probare testant. Vbi tamen eandẽ gratiã non minore ueritatis perspicuitate docueris, ut est illud quod dixit sanctitas tua in quæstione contra Porphyriũ, de tẽpore Christianæ religionis: tunc uoluisse hominib. apparere Christũ, & apud eos prædicari doctrinã suã, quando sciebat & ubi sciebat esse, qui in eũ fuerant credituri. Vel illud de libro in epistola ad Romanos Dicis itaq; mihi quid adhuc conquerit, Nam uolũtati eius quis resistit? Cui sane inquisitioni, inquis, sic respondet, ut intelligamus spiritalibus uiris, etiã nõ secundũ terrenum hominẽ uiuentibus, patere posse prima merita fidei & impietatis, cum deus præscientia eligat credituros, & damnet incredulos: nec illos ex operibus eligens, nec istos ex operibus damnãs: sed & illorũ fidei pręstans, ut bene operent, & istorũ impietatem deserendo obdutãs, ut male operentur. Et iterũ in eodẽ libro superius, Aequales omnes sunt ante meritũ, nec potest in rebus omnimodo æqualib. electio nominari, quoniã spiritussanctus non dat nisi credentibus. Non quidẽ deus elegit opera quæ ipse largit, cũ dat spiritumsanctũ, ut per charitatẽ bona operemur: sed tamen eligit fidẽ, quia nisi quis credat, & in accipiendi uoluntate permaneat, non accipit donũ dei, id est spiritumsanctũ, per quẽ infusa charitate bonũ posit operari. Non ergo eligit deus opera cuiusquã in præscientia, quæ ipse donaturus est, sed fidẽ eligit in præscientia, ut quẽ crediturũ esse præsciuit, ipsum elegerit, cui spiritumsanctum daret ut bona operando etiã æternã uitã consequeret. Dicit enim Apostolus, Idem deus qui operat omnia in omnibus, Nusquã aũt dictum est, deus credit omnia in omnibus. Quod enim credimus nostrũ est, quod autẽ operamur, illius: & cætera in eodẽ opere, quæ se acceptare & probare testant tanq; cõuenientia euangelicæ ueritati. Cæterũ præscientiã & prædestinationẽ, uel propositũ ad id ualere contendunt, ut eos præscient, uel prædestinauerit, uel proposuerit eligere, qui fuerant credituri: nec de hac fide posse dici, Quid habes quod non accepisti? cũ in eadẽ natura remanserit, licet uitiata, quæ prius sana ac perfecta donata sit. Quòd aũt dicit sanctitas tua, neminẽ perseuerare nisi perseuerandi uirtute percepta, hactenus accipiũt, ut quib. dat, inerti licet, præcedẽti tamẽ ꝓprio arbitrio tribuat: quod ad hoc tantũ liberũ asserũt, ut uelit uel nolit admittere medicinã. Cęterũ & ipsos abominari se & dãnare testãtur, si quis quicquã uitiũ in aliquo remãsisse quo ad sanitatẽ ꝓgredi posit, existimet. Nolunt aũt ita hãc perseuerantiã prædicari, ut nõ uel suppliciter emereri, uel amitti cõtumaciter posit. Nec ad incertũ uolũtatis dei deduci se uolũt, ubi eis quantũ putant ad obtinendũ uel amittendũ, euidens est qualecunque sit initiũ uoluntatis. Illud etiam testimonium quod posuisti, Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius: tanquam non canonicũ definiunt omittendũ. Vnde illã præscientiã sic recipiunt, ut propter fidẽ futurã intelligẽdi sint præsciti: nec cuiquã talẽ dari perseuerantiã iã à qua non permittat pręuaricari, sed à qua posit sua uolũtate deficere & infirmari. Asserũt inutilẽ exhortãdi cõsuetudinẽ, si nihil in homine remãsisse dicat quod correctio ualeat excitare: quod quidẽ inesse naturæ sic se dicere cõfitẽtur, ut hoc ipso quod ignotanti ueritas prædi-

prædicatur, ad beneficiū præsentis gratiæ referendū sit. Nam si sic prædestinati sunt, inquiunt, ad utramq; partem, ut de alijs ad alios nullus possit accedere, quò pertinet tanta extrinsecus correctionis instantia? Si ab homine, & si non fides integra, salte uel dolor cōpunctæ infirmitatis exoritur, aut periculū demonstratæ mortis horret. Nam si non potest timere quis, unde terret, nisi ea uoluntate quæ sumitur, non ex eo culpandus quod nūc non uult, sed in eo, & cū eo, qui sic aliquando uoluit ut eam damnationē cū suis posteris mereretur incurrere, ut nunquā recta, semper aūt praua uellet appetere. Si aūt est qualiscunq; dolor qui ad exhortationē corripientis oriatur, hanc ipsam dicunt causam propter quā uel rejciat alius, uel alius assumat: atq; ita non opus esse partes constitui, quib. nec adijciendū sit aliquid, nec detrahendū. Deinde moleste ferunt, ita diuidi gratiā, quæ uel tunc primo homini data est, uel nunc omnibus det, ut ille acceperit perseuerantiā, non qua fieret ut perseueraret, sed sine qua per liberū arbitriū perseuerare non posset: nunc uero sanctis in regnū per gratiā prædestinatis non tale adiutorium perseuerantiæ detur, sed tale ut eis perseuerantia ipsa donet, non solū ut sine isto dono perseuerantes esse non possint, uerumetiā ut per hoc donū non nisi perseuerantes sint. His uerbis sanctitatis tuæ ita mouent, ut dicant quandā desperationē hominib. exhiberi. Si enim aiunt, ita Adā adiutus est, ut & stare posset in iustitia, & a iustitia declinare: & nunc ita sancti iuuant, ut declinare non possint, siquidē eam acceperunt uolendi perseuerantiā, ut aliud uelle nō possint: uel sic quidā deserunt, ut aut nec accedant, aut si accesserint & recedant, ad illā uoluntatē pertinuisse dicūt exhortationis, uel cōminationis utilitatē, quæ & persistendi & desistendi obtinebat liberā potestatē: nō ad hanc, cui nolle iustitiā ineuitabili necessitate cōiunctū est: præter illos qui sic concreati sunt his, qui cū uniuersa massā damnati sunt, ut exciperent per gratiā liberandi. Vnde in hoc solo uolūt à primo homine omniū distare naturā, ut illū integris uiribus uolūtatis iuuaret gratia uolentē, sine qua perseuerare non poterat: hos aūt amissis & perditis uiribus credentes tantū, non solū erigat prostratos, uerumetiā suffulciat ambulantes. Cæterum quicquid libet donatū sit prædestinatis, id posse & amittere & retinere propria uoluntate contendunt. Quod nunc falsum esset, si uerū putarent eam quosdā perseuerantiā percepisse, ut nisi perseuerantes esse nō possint. Inde est quod & illud pariter non accipiunt, ut eligendorū rejciendorūq; esse definitū numerū uelint, atq; illius sententiæ expositionē, nō eā quæ à te est deprompta suscipiūt, id est, ut nō nisi omnes homines saluos fieri uelit, & nō eos tantū qui ad sanctorum numerum pertinebunt, sed omnes omnino, ut nullus habeatur exceptus. Nec hoc timendum, quod quidam eo initio perire dicātur. Sed quo modo aiunt, non uult à quoquā peccari uel deseri iustitiam, & tamen iugiter illa deseritur contra eius uoluntatem, committunturq; peccata: ita eum saluare uelle omnes homines, nec tamen omnes homines uelle saluari? Testimonia etiam scripturæ quæ de Saule uel de Dauid posuisti, nō pertinere putant ad quæstionem, quæ de exhortatione uersatur. Alij autem ad id referunt, ut ex his etiam gratiam accipiant commendari, qua unusquisque post uoluntatem iuuatur: uel ad ipsam uocationem, quæ præstatur indignis. Hoc enim & illis locis tuorum opusculorum & aliorum quæ persequi longum est, se demōstrare restantur. Paruulorū autē causam ad exemplum maiorum non patiuntur afferri. Quam & tuam sanctitatem dicunt eatenus attigisse, ut incertū esse uolueris, ac potius de eorū pœnis malueris dubitari. Quod in lib. tertio de libero arbitrio ita posuisse meministi, ut hāc eis occasionem potuerit exhibere.

Hoc

Hoc etiam de aliorũ libris quorum est in ecclesia authoritas, factũ: quod perspicit sanctitas tua non parũ posse iuuare contradictores, nisi maiora, aut certe uel paria proferantur à nobis. Non enim ignorat prudentissima pietas tua, quanto plures sint in ecclesia, qui authoritate nominũ in sententia teneantur, aut ad sententiã transferant. Ad summũ fatigatis omnibus nobis, ad id perfecutio eorũ, uel potius querela conuertit, consentientib. etiã his qui hanc definitionẽ improbare non audent, ut dicant. Quid opus fuit huiuscemodi disputationis incerto, tot minus intelligentiũ corda turbari? Neq; enim minus uult ter sine hac definitione, aiũt tot annis à tot tractatoribus, tot praecedentibus libris tuis & aliorũ cum contra alios, tum maxime contra Pelagianos, catholicam fidẽ fuisse defensam. Hęc mi pater & alia interminabiliter plura, si ut sum ma mea uota confitear, per me deferre maluissem, uel quia hoc non merui, sal tem prolixiore tẽpore omnia, quibus mouent, collecta dirigere: ut quicquid de hac re contra dicit quatenus refelli, uel si id non potest, tolerari debere audire. Sed quia neutrũ ex uoto prouenit, malui quomodo potui hæc cõprehensa dirigere, quàm penitus de tanta quorundã contradictione reticere. Sunt ex parte tales personæ, ut his consuetudine Ecclesiastica laicos summã reuerẽtiã necesse sit exhibere. Quod quidẽ ita curauimus deo iuuãte seruare, ut cum opus fuit non taceremus, quæ ad quæstionis huius assertionẽ exiguitas nostrarũ ui riũ suggerebat. Sed nũc summatim quãtũ festinatio perlatoris admisit, hæc uelut cõmonendo suggessi. Tuæ sanctæ prudẽtiæ est dispicere quid facto opus sit, ut taliũ & tantorũ superet uel tẽperet intẽtio. Cui ego sãparũ prodesse existimo te reddere rationẽ, nisi et addat authoritas, quã trãsgredi infatigabiliter cõtentiosa corda nõ possint. Sed planè illud tacere nõ debeo, quod se dicant tuã sanctitatẽ hoc excepto, in factis & dictis omnibus admirari. Tuũ erit decernere, quomodo sit in hoc eorũ traditio toleranda. Nec mireris quod aliter uel aliqua in hac epistola addidi, quantũ puto, quæ in superiore non dixeram. Talis est enim nunc eorũ definitio, præter illa quæ per festinationẽ aut obliuionem fortasse præterij. Libros cũ æditi fuerint, quos de uniuerso opere moliris, quæso habere mereamur, maxime ut per eorũ authoritatem, si qua tibi in tuis displicent, à dignitate tui nominis iam non trepidi se quæstremus. Librum etiam de gratia & libero arbitrio nõ habemus: superest ut eum quia utilẽ quæstioni confidimus, mereamur accipere. Nolo autem sanctitas tua sic me arbitretur hæc scribere, quasi de his quæ nunc ædidisti, ego dubitẽ. Sufficiat mihi pœna mea, quod à præsentiæ tuæ delitijs exulatus, ubi salubribus tuis uberib. nutriebar non solum absentia tua crucior, uerumetiã peruicacia quorundam qui non tantũ manifesta respuunt, sed etiã non intellecta reprehendunt. Cæterum hac suspicione intantũ careo, ut potius infirmitatẽ meã qua tales patũ patienter fero, notabile putem. Qualiter aũt ad hæc consulendũ iudices, ut dixi, tuæ sapientiæ derelinquo. Nam ad me hoc pertinere credidi, pro ea quã Christo uel tibi debeo charitate, ut quæ in quæstionem ueniunt non taceã. Quicquid pro ea gratia quã in te pusilli cũ magnis miramur, uolueris aut ualueris, gratissime accipiemus tanquam à nobis charissima & reuerendissima authoritate decretum. Sanè quia urgente perlatore, timuĩ ne uel non omnia, uel hæc ipsa minus digne conscius mearum uirium posse dirigere, egi cum uiro, tum moribus, tum eloquio & studio claro, ut quanta posset collecta suis literis intimaret, quas cõiunctas his destinare curaui. Est enim talis qui etiam pręter hanc necessitatẽ, dignus tuæ sanctitatis notitia iudicet. Sanctus Leontius diaconus cultor tuus, cum meis parẽtibus multũ te salutat. Memorẽ mei

pater-

paternitatem tuam dominus Iesus Ecclesiæ suæ annis pluribus donare digne tur domine pater. Et infra, Sciat sanctitas tua, fratrem meum cuius maxime causa hinc discessimus, cum matrona sua ex consensu perfectam deo continētiam deuouisse. Vnde rogamus sanctitatem tuam, ut orare digneris, quo hoc ipsum in eis dominus confirmare & custodire dignetur.

HILARIVS AVGVSTINO PROPONENS ILLI QVAEstiones aliquot, de quibus cupit edoceri. Epistola.

Domino sancto iure ac merito uenerabili, & per omnia colendo Augustino episcopo, Hilarius. Sanctitatis tuæ gratia, quæ omnibus nota est paruitati meæ persuasit, ut uestris de Syracusano Hipponē remeantib. has ad laudandā mihi uenerabilitatē tuā literas erogarem, poscens summā trinitatē, ut incolumis & uegetus dei nostri fauore hoc meum scriptum ad recensendum suscipias, domine sancte iure ac merito uenerabilis, & per omnia colende. Proinde rogo ut mei memor in sanctis orationibus tuis esse digneris, atq; imperitiam nostram informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas exponunt, dicētes: posse esse hominem sine peccato, & mandata dei facile custodire si uelit. Infantē non baptizatum morte præuentum non posse perire merito, quoniā sine peccato nascitur. Diuitem manentem in diuitijs suis, regnum dei non posse ingredi, nisi omnia sua uendiderit, nec prodesse eidem posse, si forte ex ipsis diuitijs fecerit mandata. Non debere iurare omnino. Et de ecclesia quæ sit de qua scriptum est non habere rugam neq; maculam, ubi hæc sit, an in qua nunc cōgregamur, an illa quam speramus. Quidam autem putant ecclesiam hāc esse quæ nūc frequentatur populis, & sine peccato esse non posse. De his omnibus rogo quantis ualeo precibus sanctitatem tuam, ut iubeas nos apertius instrui, quo nouerimus, quatenus sentire debeamus.

Dei nostri misericordia sanctitatem tuam incolumem conseruet annis innumeris opto, domine sancte iure ac merito uenerabilis & per omnia colende.

METRVM SANCTI HILARII PICTAVENSIS EPISCOPI IN GENESIM ad Leonem papam.

Paruimus monitis tua dulcia iussa secuti
  Antistes Christi, quæ dabas ore pio.
An ego nunc canerem tanti præconia patris
  Munus opusq; dei dum mihi lingua foret,
Rauca quidem stridens & nullis digna coronis,
  Ingeniumq; iacens, sed libet alta loqui.

Dignum opus & iustum est semper tibi dicere grates
Omnipotens mundi genitor quo principe cuncta
Natalem sumpsere diem, atq; exorta repente
Post tenebras stupido spectarunt lumina cœlo,
Gens hominum pecudesq; feræ milleq; uolucres,
Et quæ per liquidos discurrunt agmina campos,
Omnia per temet ex te qui maxima condis
Ex te nate pater: nec iam patris est pater alter.
Tu capitis primiq; caput tu fontis origo,
Primus apex rerum, primus sator omnia condens,
Nec tamen ex alio ducis genus ipse perennis
Spiritus, antiquo uiuens per secula motu
Semper eris, quia semper eras, non mortis egenus,
Qui natalis inops nec finem noueris æui.
Ex se principium cui contigit haud manet alter
Auctorem casus, nascentia terminus urget.
Omnia cum tegeret nigrum chaos altaq; moles,
Desuper urgeret informis corpora mundi,
Et caliganti premeret serotina nocte
Nec species nec forma foret deus intus agebas,
Corporibus tectis mixtus secreta potestas.
  Iam tumidis ponens nascentia mœnia mundi,
Et uarias rerum facies animasq; futuras,
Vtq; caput uicta prompsit caligine noctis
Sublimem attollens uultum sensere tenebræ.
Mox dominus rerum somnos discussit inertes,
Pigraq; materies trepidauit nomine pulsa
Commotaq; simul matura conscia partu,
Scinditur ingentis cumuli per plurima corpus
Membra locusq; simul metantur semina iussa,
Et confusa descendunt uiscera moles,
Sectaq; per partes, formas spectantia frusta,
Iam calor intus alit, & blando suscitat igni.
  Ac primum cœli pansus liber omnia mundi
Complectens spatia, celso suspenditur orbe

Terra grauis pigro descendit pondere ad imum,
Ac semet defixa salo fundata resedit,
Essetq; ut spatium uacuæ regionis aperto,
Qua tener incedens mortalia pasceret æther,
Quoq; exire patris possent tot munera rerum,
Ortaq; ferrentur nullo per inane labore,
Diffusæ coguntur aquæ, mox limite certo
Liquuntur maria, nec finem transilit unda.
Tunc oritur lux alma, dies quæ iussa uocari
Nascentem teneto perfudit lumine mundum.
Munus opusq; tuum prodens tua maxima dona,
Condere quæ genitor patria pietate parabat,
Vtq; hominum solers posset clarescere uita
Artibus æthereis quæ totas ducere luces
Gaudet, & ingenium diuersa laude fatigat.
Insequitur nox atra diem densæq; tenebræ,
Corporibus somnos quæ ferrent ocia fessis,
Et cunctis unam faciem similemq; figuram.
Namq; dies uaria rerum discriminat ora,
Et dat cuiq; suum disiecta nocte colorem,
Instigatq; animos opera ad maiora calentes,
Exacuens uarijs mortalia pectora curis.
Quo mage forma dies uitæ, nox mortis imago.
Tunc condens pater astra polo, ac lumine uiuens,
Sidera distinguens uarijs per tecta figuris
Lucifer exsurgit roseus & fulgidus ore
Vesper, puniceos spargit aurora capillos.
Anguis agit sudum, important pliades imbres.
Sunt iuga, sunt plaustra, gemmantes flore coronæ,
Signaq; bissenis annum uoluentia formis.
Multaq; præterea celsæ domus ornamenta,
Quis seclum fulcit signis, & regia summa
Picta patens uaria stellarum luce coruscat.
Sed soli lux maior inest, quem munere largo
Excultum genitor pleno dignaris honore.
Igneus ille iubar præcelso uertice tollit,
Ore rubens patulo, cœli per mœnia fertur,
Astrorum ductor mundi, uiget atq; elementa.
Ecce aliud mirum, mirum decus, en noua cursum
Mutat luna suum, quos perdit colligit ignes,
Cornuaq; extinguens perturbat limite frontem.
Mox tamen ardescit completo circulus orbe
Noctilucum lumen pascit sata sidera luce.
Nec tamen æterno, quæ machina uoluitur æthre.
Non tantum pictura poli est, nec celsa uoluntas,
Mens ratioq; subest, & rebus utilis ordo.
Hinc doctrina uenit terris, hinc deniq; cunctis

Consi-

Consilium agricolis, & qui maria alta pererrant,
Vt se quaq; ferant luces prædicere possint,
Venturos norint imbres, siccumq; serenum,
Tempore quo tauros campis inducat arator,
Et dubium tentet securus nauita pontum.
Instructos ignes cœlo parer optime terras
Excolere aggrederis & munere donas opimo
Regna hominum pecudumq; larem requiemq; uolucrum.
Planescunt campi, colles tumor arduus effert,
Subsidunt ualles, florentia prata uirescunt,
Saxaq; durantur, pinguis se gleba resoluit,
Rumpuntur fontes, fluuijs genus arduum unde est,
Herbarum uaria consurgunt gramina campis.
Iamq; seges tenera fructum fundebat arista,
Cum iuga nulla forent, nec uomer ullus aratri,
Mugiret nullus proscissis taurus in aruis,
Ecce etiam uitis madido iam plena racemo
Expers falcis adhuc, & duri nescia ferri,
Pampineas celsis texebat collibus umbras.
Diuersa exoritur uariarum forma ferarum,
Quadrupedes animæ, nec non repentia terris,
Nascuntur pictis uolucres per nubila pennis.
His ubi perfectis genitor iam diuite mundo
Cuncta uidet magni curam deposcere regis,
Qui mare qui terras, atq; omnia nata gubernat,
Quiq; altum spectet cœlum laudetq; potenter
Munera magna dei ne sint hæc condita frustra.
Tunc faciamus eis hominem, dic optime cum quo?
Non loqueris clarum. iam tum tibi filius alto
Adsidet in solio, & terras spectat amicas.
Sed faciamus ais hominem, cuius uultus imago
Noster erit, manibusq; meis procedat in æuum.
Inde opifex rerum adsumis mollia terræ
Atq; uirum formas, cuius de costa cupido
Fit mulier uultu, mulier de costa uiri fit.
Quo mage chara uiro & lateri sit coniugis apta.
O fœlix animal summi cui dextra tonantis
Est pater, ó fœlix nimium qui ducis olympo
Et genus & formam, si te non noxia terræ
Decipiant uitia, nec blandus subruat error,
Numen eris, cœloq; redux mirabere regna,
Quæ promissa bonis fido pater exhibet ore.
Nam tibi multa deus nascenti contulit ultro
Aethercam faciem primum, uultumq; paternum,
Incessumq; pedum rectum, sublimia colla,
Ne qua mora in cœlum oculis spectantibus esset,
Tunc alacres promptasq; manus uitæq; ministras,

Vu 2 Atq;

Atq; domum diuæ pectus rationis & alti
Sedem consilij fundendæ uocis honorem.
Hæc soli concessa homini: nam cætera motu
Est pecus, obtinuit uentrem, præcordia, neruos,
Venarum riuos, & sparsum corpore sanguen,
Iuste, leuiq; simul sensusq; dolores.
Tu uero omnipotens priuato munere largus.
Ergo hominem manibusq; tuis operisq; fauore
Impendens patria pignus pietate colendo,
Ne quid diuinis modo desit uultibus ignem
Aetheris inspiras & sacræ mentis opimam
Indulges partem, permixtus corpore toto.
Tunc meminisse licet ueterum, præscientia menti
Hinc datur, atq; animæ fas est uentura uidere.
Hinc loquimur canimusq; deum, hinc sidera cuncta,
Terrarumq; uiget cultus, pontusq; mouetur.
Hinc artes, nomenq;, pudor, prudentia, iustum.
Hinc animæ surgunt fortes, hinc pergit honestum,
Et uia quæ ducit castos ad limina cœli.
Ergo hominem pleno perfectum munere terris
Præponis genitor, & rerum tradis habenas,
Cuncta habeat subdatq; sibi fieretq;
Telluris dominus famulus tuus, omnia mundi
Possideat, tantum domino tibi seruiat uni.
Postquam primus homo uetito se pascere ligno
Non timuit, captusq; dolis se præbuit angui,
Star reus, & nudus deiecto lumine uestem
Implorans, dominumq; fugit, uultumq; recondit,
Culpa comes sequitur, peccato obnoxia uita,
Debilitat uires: cœlo uenientia dona,
Aetheri demissus paulatim deficit ignis.
Frigore peccati torpentia corda rigescunt,
Cura cibi uentrisq; subibat, cura tegendi
Corporis, & sacrum subeunt mortalia pectus.
Nascitur hinc proles peccati, germinat inde
Deterior soboles multo peiorq; priori,
Progenies sequitur gradibus ad crimina crescens,
Crimina quæ stimulis acuunt dementia corda
Teq; pater uarijs armant.
Tum primum uenit opere incumbere terris
Intempestiuus descendere nubibus imber,
Fulmina tum primum cœlo deiecta sereno,
Horrida tum grando turbatos uerberat agros,
Et tonitru altisono infractus murmurat æther,
Nec tamen ista malos reuocant, furor impius orbem
Obsidet, & laxis rabies defertur habenis,
Bella placent, cædesq; simul, periuria, fraudes,

Mentiriq;

Mentiriq; libet, rapere est amor, abdere furta.
Nulla fides populis, nulla est iam ueritas usquam.
Diluuio abluitur terrarum crimen & undis,
Vixq; unus residet generis populiq; refector,
Arca tegit paucos castorum semina seruans,
Iam tum uenturi facies monstrata lauacri.
Atq; unus multis per quem data lance renati
Sed sceptos seruans ecclesia partu
Postquam diluuij cecidit tumor, unda resedit,
Ales pacisetæ folium portauit oliuæ
Iam siccis reuolans pennis dedit omina pacis.
Tum populus surgit melior tum prior undis
Gens hominum magnos terris paritura nepotes,
Inde sacerdotis in cœlum dedita corda,
Hinc inter flammas pueri cantare parati,
Et puer impasti quem non tetigere leones,
Tum reges cecinere deum, tum uera prophetis
Ora sonant cœli sobole splendentia terris.
Quanuis cuncta deo ferurent crimine uicto,
Attamen antiqui etiam nunc gutta ueneni
Spargebat populos, & erant uestigia fraudis,
Quæ bonus ablueret doctor melioribus undis.

FINIS.

OPERVM D. HILARII INDICES

DVO NOVI ET COPIOSISSIMI, QVORVM PRIOR PERSONAS, uerba, res, & sententias, omnia notatu digna, ordine literarũ continet: posterior uerò locos scripturæ passim in toto opere (quod maxime Erasmus in hoc authore commendat) explicatos, iuxta ordinem Biblicorum librorum & capitum ostendit, in usum æqui lectoris à Henrico Pantaleone cõpositi.

A

131 per

D

Decachor

prima

Diuinitas

E

Enunciatum

F

Gesta

I

Idolorum

hypocri-

M

N

est

O

Os Christi

Q

R

V

Vnige

Prioris indicis finis.

INDEX POSTERIOR LOCOS

SCRIPTVRAE SPARSIM IN HILARIO EXPLI catos, iuxta Biblicorum librorum & capitum seriem notans.

4 Reg. 6

FINIS

SERIES CHARTARVM

αβ abcdefghiklmnopqrstuxyz ABCDE
FGHIKLMNOPQRSTVXYZ AaBbCcDd
Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu
Xx Yy Zz &&. Omnes sunt terniones,
præter Vu duernionem.

BASILEAE APVD HIER. FROBEN. ET NIC.
EPISCOPIVM ANNO M. D. L.
Mense Martio.

FRO
BEN.

nités corthefaurizas
deuorauit eos ficut fti
extra corp⁹eft . Verbi
domoꝫ in die iudicii:

Opera
Omnia